నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అభిధమ్మావతార-పురాణటీకా

౧. పఠమో పరిచ్ఛేదో

చిత్తనిద్దేసవణ్ణనా

౮. **తత్థ** తేసు చతుబ్బిధేసు పరమత్థేసు, జాతినిద్ధారణం. **చిత్తన్తి** చిత్తం నామ. విజానాతీతి విజాననం, విసయానం విజాననం **విసయవిజాననం**. చిత్తసరూపపరిదీపనమిదం వచనం. **తస్స పన** చిత్తస్స **కో వచనత్థో** కో సద్దత్థో. **వుచ్చతే** ఆచరియేన. **సబ్బసఙ్గాహకవసేన** సబ్బేసం చిత్తానం సఙ్గాహకనయవసేన. ఆరమ్మణం చిన్తేతి జానాతీతి చిత్తం, తదా సబ్బం చిత్తం అధిప్పేతం. జవనవీథివసేన అత్తసన్తానం చినోతీతి చిత్తం, తదా కుసలాకుసలమహాకిరియాచిత్తం అధిప్పేతం. అఞ్ఞేసం జవనానం అగ్గహణం కామావచరజవనాని ఏవ యేభుయ్యవసేన సత్తక్ఖత్తుం జవన్తీతి ఞాపనత్థం.

౯. విచిత్తం కరణం యస్స తం విచిత్తకరణం, తస్స భావో **విచిత్తకరణా**. "ఇమస్స రూపస్స ఉద్ధం ఇదం హోతు, హేట్ఠా ఇదం హోతు, ఉభయపస్సే ఇద"న్తి చిన్తేత్వా యథాచిన్తితేన కమేన సేసచిత్తరూపనిప్ఫాదనం హోతి, ఏవం యం కిఞ్చి లోకే విచిత్తం సిప్పజాతం, సబ్బం తం చిత్తేనేవ కరీయతి. ఏవం **విచిత్తకరణతాయ** చిత్తం. తదా కరణతాయ చిత్తం కరోతీతి చిత్తం. ఇదం తద్ధితపదం. **వా** అయం అఞ్ఞో నయో . తం అత్తనో చిత్తతాయ అఞ్ఞదేవ సరాగం చిత్తం, అఞ్ఞం సదోసం, అఞ్ఞం సమోహం. అఞ్ఞం కామావచరం, అఞ్ఞం రూపావచరాదిభేదం. అఞ్ఞం రూపారమ్మణం, అఞ్ఞం సద్దాదిఆరమ్మణం. రూపారమ్మణేసుపి అఞ్ఞం నీలారమ్మణం, అఞ్ఞం పీతాదిఆరమ్మణం. సద్దాదిఆరమ్మణేసుపి ఏసేవ నయో. సబ్బేసుపి తేసు అఞ్ఞం హీనం, అఞ్ఞం మజ్ఝిమం, అఞ్ఞం పణీతం. హీనాదీసుపి అఞ్ఞం ఛన్దాధిపతేయ్యం, అఞ్ఞం చిత్తాధిపతేయ్యం, అఞ్ఞం వీరియాధిపతేయ్యం, అఞ్ఞం వీమంసాధిపతేయ్యం, తస్మా యస్స ఇమేసం సమ్పయుత్తభూమిఆరమ్మణహీనమజ్ఝిమపణీతాధిపతీనం వసేన **అత్తనో చిత్తతాయ** చిత్తం. చిత్తో ఏతస్మిం అత్థీతి చిత్తం. తదా సబ్బం చిత్తం. పణ్ణత్తియమ్పి విఞ్ఞాణే విచిత్తే చిత్తస్స కమ్మం చిత్తకమ్మం, చిత్తకమ్మమేవ చిత్తకమ్మకం, **చిత్తకమ్మకే** విచిత్తే **ఇధ** ఇమస్మిం అధికారే **చిత్తసమ్ముతి** చిత్తసద్దో **విఞ్ఞాణే** చిత్తే విఞ్ఞూనా దట్ఠబ్బో.

తం పన సబ్బసఙ్గాహకవసేన చిన్తేతీతిఆదినా వుత్తప్పకారం చిత్తం. **సారమ్మణతో** సారమ్మణభావేన ఏకవిధం. **సవిపాకావిపాకతో** సవిపాకావిపాకవసేన దువిధం. **తత్థ** తస్మిం దువిధే చిత్తే సవిపాకం నామ చిత్తం కుసలాకుసలం, అవిపాకం అబ్యాకతం, కుసలాకుసలభావేన అకథితన్తి అత్థో. కుసలజాతి అకుసలజాతి అబ్యాకతజాతీతి జాతిభేదతో తివిధం.

తత్థ తస్మిం వచనే "కుసల"న్తి ఏతస్స సద్దస్స పన కో వచనత్థో.

౧౦. **కుచ్ఛితానం సలనతో** పాపకానం ధమ్మానం కమ్పనతో విద్ధంసనతో. కుచ్ఛితేనాకారేన సయన్తీతి కుసా, **కుసానం** అకుసలసఙ్ఖాతానం **లవనేన** ఛిన్దనతో. కుచ్ఛితే సాతి తనుం కరోతీతి కుసం, **కుసేన** ఞాణేన **లాతబ్బత్తా** గహేతబ్బత్తా. **వా** అయం అఞ్ఞో నయో.

౧౧. **కుసలసద్దోయం** అయం కుసలసద్దో ఛేకే అత్థే ఆరోగ్యత్థే అనవజ్జత్థే ఇట్ఠవిపాకే అత్థేపి దిట్ఠో అఞ్ఞేహి. **ఇధ** ఇమస్మిం అధికారే అనవజ్జాదికే అత్థే దిట్ఠో. **ఆది**-సద్దేన ఆరోగ్యత్థఇట్ఠవిపాకత్థా గహేతబ్బా. దిట్ఠో యస్మా, తస్మా అనవజ్జఇట్ఠవిపాకలక్ఖణం కుసలం. నత్థి అవజ్జం కిలేసావజ్జం కిలేసదోసో కిలేసదరథో ఏతస్సాతి అనవజ్జం, కమ్మేన విపచ్చీయతేతి విపాకో, ఇట్ఠానిట్ఠాదిఆరమ్మణానుభవనవసేన, అత్తనో సభావేన చ ఇట్ఠో విపాకో ఏతస్సాతి ఇట్ఠవిపాకం, అనవజ్జమేవ ఇట్ఠవిపాకం, తం లక్ఖీయతి అనేన అవిఞ్ఞాతం లక్ఖితబ్బం కుసలన్తి లక్ఖణం, అనవజ్జఇట్ఠవిపాకం లక్ఖణం ఏతస్సాతి **అనవజ్జఇట్ఠవిపాకలక్ఖణం**. అనవజ్జఇట్ఠవిపాకమేవ కుసలం. నను కథం సయమేవ అత్తనో లక్ఖణం భవేయ్యాతి చోదనా భవేయ్య విఞ్ఞాతావిఞ్ఞాతసద్దత్థభావేన లక్ఖణలక్ఖితబ్బభావయుత్తితో. కుసలసద్దత్థవసేన హి అవిఞ్ఞాతం అపాకటం కుసలం లక్ఖితబ్బం హోతి. అనవజ్జఇట్ఠవిపాకసద్దత్థవసేన విఞ్ఞాతం పాకటం కుసలం లక్ఖణం హోతి. **అకుసలవిద్ధంసనరసం** అకుసలానం విద్ధంసనం అకుసలవిద్ధంసనం, తం రసో కిచ్చమేతస్సాతి అకుసలవిద్ధంసనరసం, అకుసలవిద్ధంసనకిచ్చం. వోదానభావేన పచ్చుపట్ఠాతీతి **వోదానపచ్చుపట్ఠానం,** వోదానఉపట్ఠానాకారం వోదానగయ్హాకారం. **వా** అయం అఞ్ఞో నయో. వజ్జపటిపక్ఖత్తా అనవజ్జలక్ఖణమేవ కుసలం, వజ్జపటిపక్ఖలక్ఖణం కుసలన్తి అత్థో. **వోదానభావరసం** వోదానభావసమ్పత్తికం. **ఇట్ఠవిపాకపచ్చుపట్ఠానం** ఇట్ఠవిపాకఫలం. యోనిసోమనసికారపదట్ఠానం పదఞ్చ తం ఠానఞ్చాతి పదట్ఠానం, ఉభో కారణత్థాధివచనం, తస్మా ఆసన్నకారణన్తి అత్థో, ఇతరథా పునరుత్తిదోసో సియా, యోనిసోమనసికారో పదట్ఠానం ఆసన్నకారణం ఏతస్సాతి **యోనిసోమనసికారపదట్ఠానం.**

సావజ్జానిట్ఠవిపాకలక్ఖణం అకుసలం. తదుభయవిపరీతం తేహి ఉభయేహి కుసలాకుసలేహి విపరీతం అవిపాకలక్ఖణం ఏతస్సాతి **తదుభయవిపరీతలక్ఖణం** అబ్యాకతం. **వా** అయం అఞ్ఞో నయో. **అవిపాకారహం** విపాకస్స అననుచ్ఛవికం.

సవత్థుకావత్థుకభేదతోతి సవత్థుకం హదయవత్థుకం, అవత్థుకం హదయవత్థువిరహితం.

౧౨. **ఉద్దానతో** సఙ్ఖేపవసేన కిలేసవత్థువసేన దువే కామా హోన్తి. ఛన్దరాగోవ కిలేసో, తేభూమకే పవత్తం వట్టసహితం వత్థు, వసతి కిలేసో ఏత్థాతి **వత్థు**.

౧౩. కిలేసకామో వత్థుం కామేతి ఇచ్ఛతి, వత్థు కిలేసకామేన కామీయతి ఇచ్ఛీయతీతి కత్తుకారకకమ్మకారకద్వయే సాధనద్వయే **ఏస** ఏసో దువిధోపి కామో సిజ్ఝతి.

౧౪-౫. సో అయం దువిధోపి కామో యస్మిం పదేసే సమ్పత్తీనం వసేన అవచరతి, **ఇతి** తస్మా కారణా సో పన పదేసో చతుపాయానం ఛన్నం దేవానం మనుస్సానం వసేన ఏవ ఏకాదసవిధో హోతి.

౧౬. **కామోవచరతీతి ఏత్థ** ఏతస్మిం ఏకాదసవిధే పదేసే కామో అవచరతి, **ఇతి** తస్మా కారణా సో పదేసో **అస్స** కామస్స అనేన కామేన అభిలక్ఖితత్తా కామావచరసఞ్ఞితో. అభిలక్ఖితసద్దప్పయోగే తతియత్థే “అస్సా”తి ఛట్ఠీ హోతీతి సద్దసత్థవిదూ పఠన్తి. ససత్థావచరో పదేసో వియ సత్తే ససన్తి హింసన్తి తేహీతి సత్థా, సహ సత్థేహీతి ససత్థా, ససత్థా పురిసా అవచరన్తి ఏత్థాతి **ససత్థావచరో**. యథా హి యస్మిం పదేసే ససత్థా పురిసా అవచరన్తి, సో పదేసో విజ్జమానేసుపి అఞ్ఞేసు ద్విపదచతుప్పదేసు అవచరన్తేసు తేసం ఉపలక్ఖితత్తా “ససత్థావచరో”త్వేవ వుచ్చతి, ఏవం విజ్జమానేసుపి అఞ్ఞేసు రూపావచరాదీసు తత్థ అవచరన్తేసు తేసం అభిలక్ఖితత్తా అయం పదేసో “కామావచరో”త్వేవ వుచ్చతి.

౧౭. యథా రూపభవో ఉత్తరపదస్స లోపం కత్వా రూపన్తి వుత్తో, ఏవం తథా **స్వాయం** సో అయం ఏసో కామావచరో ఉత్తరపదస్స లోపం కత్వా **కామో ఇతి సఞ్ఞితో** కామో నామ ఉదీరితో పణ్డితేన కథితో.

౧౮. తస్మిం కామే ఇదం చిత్తం తస్మిం కామావచరే సదా అవచరతి, **ఇతి** తస్మా కారణా కామావచరం ఇతి ఏవం **కామఘాతినా** కామానం వినాసకేన బుద్ధేన కథితం. కిఞ్చాపి ఏతం రూపారూపభవేసుపి అవచరతి, యథా పన సఙ్గామే యేభుయ్యేన అవచరణతో "సఙ్గామావచరో"తి లద్ధనామో నాగో నగరే చరన్తోపి "సఙ్గామావచరో"త్వేవ వుచ్చతి, థలచరజలచరా పాణినో అథలే అజలే ఠితాపి "థలచరజలచరా"త్వేవ వుచ్చన్తి, ఏవం ఇదం అఞ్ఞత్థ అవచరన్తమ్పి కామావచరమేవాతి దట్ఠబ్బం. ఆరమ్మణకరణవసేన వా ఏత్థ కామో అవచరతీతిపి కామావచరం. కామఞ్చేస రూపారూపావచరేసుపి అవచరతి, యథా పన వదతీతి వచ్ఛో, మహియం సేతీతి మహింసోతి వుత్తే న యత్తకా వదన్తి, మహియం వా సేన్తి, సబ్బేసం తం నామం హోతి, ఏవంసమ్పదమిదం దట్ఠబ్బం.

౧౯. పటిసన్ధిం భవే కామే కామభవసఙ్ఖాతే కామే పటిసన్ధిం అవచారయతి, **ఇతి** తస్మా కామావచరం . ఇతి ఏవం **వా** అయం అఞ్ఞో నయో. **తత్ర** తస్మిం కామావచరే **పరియాపన్నం** అన్తోగధం, **ఇతి** తస్మా కామావచరం.

౨౦. అట్ఠవిధం చిత్తం కామావచరసఞ్ఞితం **ఇదం** అట్ఠవిధం చిత్తం. దసపుఞ్ఞకిరియవత్థువసేనేవ పుఞ్ఞకిరియా ఏవ తేసం తేసం ఫలానిసంసానం వత్థూని కారణానీతి పుఞ్ఞకిరియవత్థూని, తేసం వసో, తేన పవత్తతి.

౨౧. దానం సీలం భావనా పత్తిదానం వేయ్యావచ్చం ధమ్మదేసనా అనుమోదనా దిట్ఠిజుభావో **సంసుతి** ధమ్మస్సవనఞ్చ **అపచాయో** అపచాయనం, ఏవం ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన పుఞ్ఞాని ఏవ వత్థూని పుఞ్ఞవత్థూని, తేసం పభేదో **పుఞ్ఞవత్థుప్పభేదో ఞేయ్యో** పణ్డితేన జానితబ్బో.

౨౨-౩. గచ్ఛన్తి సఙ్గహం దానే పత్తిదానానుమోదనా దానే సఙ్గహం గచ్ఛన్తి, వేయ్యావచ్చాపచాయనా సీలమయే పుఞ్ఞే సఙ్గహం గచ్ఛన్తి, ధమ్మదేసనా ధమ్మస్సవనం దిట్ఠిఉజుకా భావనామయే పుఞ్ఞే సఙ్గహం గచ్ఛన్తి, దస పుఞ్ఞకిరియాపి చ తీణి ఏవ సమ్భోన్తి.

౨౪. సబ్బానుస్సతిపుఞ్ఞఞ్చ పసంసా సరణత్తయం రతనత్తయగుణపసంసా చ ఏతే దిట్ఠిజుకమ్మమ్హి సఙ్గయ్హన్తి, తస్మిం సఙ్గహపాపుణే **సంసయో** సన్దేహో నత్థి.

౨౫. పురిమా చేతనా తతో పుబ్బభాగే పవత్తా చేతనా, **ముఞ్చ**చేతనా పచ్చుప్పన్నా చేతనా, **పర**చేతనా పచ్ఛాకాలే పవత్తా చేతనా, తిస్సోపి చేతనా దానమయే పుఞ్ఞే హోన్తి. **ఏవన్తి** యథా తిస్సోపి చేతనా దానమయే పుఞ్ఞే హోన్తి, ఏవం తథా దానమయపుఞ్ఞతో **సేసేసుపి** సీలమయభావనామయేసు తిస్సో చేతనా పణ్డితో **దీపయే** కథేయ్య.

హి సచ్చం యదా పన యో పుగ్గలో దేయ్యధమ్మపటిగ్గాహకాదిసమ్పత్తిం **ఆగమ్మ** పటిచ్చ. **పటిగ్గాహకాదిసమ్పత్తిన్తి** ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన దేసకాలకల్యాణమిత్తాదయో గహితా. **అఞ్ఞం వా సోమనస్సహేతున్తి అఞ్ఞ**-గ్గహణేన సద్ధాబహులతావిసుద్ధిదిట్ఠితాకుసలకిరియానిసంసదస్సితాసోమనస్సపటిసన్ధికతాదీనం సఙ్గహో. **అత్థి దిన్నం** దానస్స ఫలం అత్థి. **ఆది**-సద్దేన అత్థిహుతాదయో గహితా. **పురక్ఖత్వా**తి పురతో కత్వా. **పరేహి అనుస్సాహితో** అచోదితో దానాదీని పుఞ్ఞాని

కరోతి. **దానాదీనీ**తి వచనేన దేయ్యధమ్మం నిస్సాయ పవత్తదానచేతనా గహేతబ్బా. తదా **అస్స** పుగ్గలస్స. సఙ్ఖరణం సఙ్ఖారో, నత్థి సఙ్ఖారో ఏతస్సాతి అసఙ్ఖారో, తం ఏవ **అసఙ్ఖారికం,** అప్పయోగన్తి అత్థో. **వుత్తనయేనా**తి వుత్తనయో నామ "దేయ్యధమ్మపటిగ్గాహకాదిసమ్పత్తి"న్తి వచనం. ఇమస్మిం పనత్థే సఙ్ఖరోతీతి **సఙ్ఖారో** నామ అత్తనో వా పవత్తస్స పుబ్బప్పయోగస్స అధివచనం, పరస్స వా పవత్తపుబ్బప్పయోగస్స అధివచనం. అయమస్స అధిప్పాయో – యదా యో "దానాదీని కరిస్సామీ"తి చిత్తం సముప్పాదేత్వా నాకాసి, పచ్ఛా అత్తనో పుబ్బచేతనాయ ఉస్సాహితో కరోతి, తదా ససఙ్ఖారికం హోతి, అత్తనో పుబ్బప్పయోగేన సహ పవత్తతీతి అత్థో. **పటిపత్తిదస్సనేన** పటిపజ్జితబ్బా సీలాదీహి పటిపజ్జన్తి జానన్తి గచ్ఛన్తి వా నిబ్బానం ఏతాయాతి పటిపత్తి, తాయ దస్సనం పటిపత్తిదస్సనం, తేన. జాతో పరిచయో ఏతేసన్తి **జాతపరిచయా. సహసా**తి వేగేన. **చతూసుపి వికప్పేసు** దస్సేయ్య.

౨౬. దసపుఞ్ఞక్రియాదీనం వసేన చ బహూనిపి భవన్తి ఏతాని పన చిత్తాని దసపుఞ్ఞకిరియాదీనం వసేనపి బహూనిపి భవన్తి **ఇతి** ఏవం **పకాసయే** భగవా పకాసేయ్య.

౨౭. సత్తరస సహస్సాని, ద్వే సతాని అసీతి చ;
కామావచరపుఞ్ఞాని, భవన్తీతి వినిద్దిసేతి. –

కామావచరపుఞ్ఞాని సత్తరస సహస్సాని చ ద్వే సతాని చ అసీతి చ భవన్తి, **ఇతి** వచనం **వినిద్దిసే** ఆచరియో కథేయ్య.

దసపుఞ్ఞక్రియావత్థు, ఛద్వారాధిపతీహి చ;
కాయాదీహి చ తీహేవ, హీనాదీహి చ తీహి తు.

ద్వీసు భవేసు కామభవరూపభవేసు. **పటిపదాదిభేదతో** దుక్ఖాపటిపదం దన్ధాభిఞ్ఞం, దుక్ఖాపటిపదం ఖిప్పాభిఞ్ఞం, సుఖాపటిపదం దన్ధాభిఞ్ఞం, సుఖాపటిపదం ఖిప్పాభిఞ్ఞం. **రూపావచరభావనాపుఞ్ఞవసప్పవత్తం** రూపావచరే పవత్తస్స భావనాపుఞ్ఞస్స వసేన పవత్తం **రూపావచరూపపత్తినిప్ఫాదకం** రూపావచరే ఉపపత్తియా పటిసన్ధియా నిప్ఫాదకం హోతి.

సవత్థుకావత్థుకభేదతోతి అరూపావచరం యదా కామరూపే జాయతి, తదా హదయవత్థుం నిస్సాయ జాయతి, ఇతి తస్మా సవత్థుకం నామ జాతం. యదా అరూపే జాయతి, తదా హదయవత్థుం అనిస్సాయ జాయతి, ఇతి తస్మా అవత్థుకం నామ జాతం.

ఆకాసానఞ్చాయతనస్స **కసిణుగ్ఘాటిమాకాసం** ఆరమ్మణం. విఞ్ఞాణఞ్చాయతనస్స **తత్థ పవత్తవిఞ్ఞాణం,** తస్మిం కసిణుగ్ఘాటిమాకాసే పవత్తం విఞ్ఞాణం చిత్తం ఆరమ్మణం హోతి. ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనస్స **తస్స అపగమో** తస్స ఆకాసానఞ్చాయతనస్స అపగమో అభావో వోహారో ఆరమ్మణం హోతి. నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనస్స **ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం** ఆరమ్మణం హోతి.

రూపే సఞ్ఞా **రూపసఞ్ఞా**. సఞ్ఞాసీసేన చిత్తమ్పి గహితం. **సమతిక్కమా** కసిణుగ్ఘాటిమాకాససమతిక్కమనేన. పటిఘే ద్వారారమ్మణానం సఙ్ఘట్టనే పవత్తా సఞ్ఞా పటిఘసఞ్ఞా. ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణానం అధివచనం. తాసం **పటిఘసఞ్ఞానం** ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణానం **అత్థఙ్గమా** అత్థఙ్గమేన. నానా అత్తా సభావో ఏతస్సాతి నానత్తం, ఆరమ్మణం, నానత్తే నానాసభావే

పవత్తా సఞ్ఞా **నానత్తసఞ్ఞా**, నానా అత్తా సభావో ఏతిస్సాతి వా నానత్తా, సాయేవ సఞ్ఞా **నానత్తసఞ్ఞా**, కామావచరసఞ్ఞాతి అత్థో. తాసం **నానత్తసఞ్ఞానం అమనసికారా** అమనసికారేన.

నియతానియతవత్థుకభేదతోతి సోతాపత్తిమగ్గో నియతవత్థుకో. కస్మా? కామరూపేసుయేవ హదయవత్థుం నిస్సాయ ఉప్పజ్జనతో. ఇతరే పన తయో మగ్గా అనియతవత్థుకా. కస్మా? కామరూపేసు హదయవత్థుం నిస్సాయ జాయన్తి, అరూపే హదయవత్థుం అనిస్సాయ జాయన్తి, తస్మా అనియతవత్థుకా. **తీహి విమొక్ఖముఖేహీ**తి సుఞ్ఞతఅనిమిత్తఅప్పణిహితసఙ్ఖాతేహి తీహి విమొక్ఖముఖేహి.

యస్స సంవిజ్జన్తి, తం పుగ్గలం వట్టస్మిం సంయోజేన్తి బన్ధన్తీతి సంయోజనా. సక్కాయదిట్ఠివిచికిచ్ఛాసీలబ్బతపరామాసాయేవ సంయోజనా సక్కాయదిట్ఠివిచికిచ్ఛాసీలబ్బతపరామాససంయోజనా, తేసం పహానం సక్కాయదిట్ఠివిచికిచ్ఛాసీలబ్బతపరామాససంయోజనప్పహానం, తం కరోతీతి **సక్కాయదిట్ఠివిచికిచ్ఛాసీలబ్బతపరామాససంయోజనప్పహానకరం,** సోతాపత్తిమగ్గచిత్తం. మానోపి ఏకదేసతో అపాయగామికోయేవ పహియ్యతే. సోతాపత్తిమగ్గేన నిస్సేసతో న పహియ్యతే. సేసకిలేసేసుపి ఏసేవ నయో. ఉద్ధచ్చం పన ఏకదేసతోపి అపాయగామికమ్పి న పహియ్యతి. సకదాగామిమగ్గచిత్తం రాగదోసమోహానం తనుత్తకరం. సోతాపత్తిమగ్గేన నాసితసంయోజనానం పహానం కస్మా న వుత్తన్తి చే? పఠమమగ్గతో దుతియమగ్గస్స మహన్తత్తా పఠమమగ్గేన నాసితా సంయోజనా దుతియమగ్గేన నాసితాతి పఞ్ఞాయతి, ఇతి యస్మా, తస్మా న వుత్తం. తతియచతుత్థమగ్గేసుపి ఏసేవ నయో. **ఏత్థ** ఏతస్మిం లోకుత్తరచిత్తే. **ఏకేక**న్తి విచ్ఛావసేన వుత్తం. **మగ్గానురూప**న్తి వచనం పఠమమగ్గస్స పఠమఫలఞ్చ అనురూపన్తి విఞ్ఞాపనత్థం.

౨౮. **కామే అట్ఠేవ** కామావచరే అట్ఠ ఏవ చిత్తాని, **రూపే** రూపభవే **పఞ్చ** చిత్తాని, అరూపేసు **చత్తారి** చిత్తాని, **అనుత్తరాని** లోకుత్తరచిత్తాని చత్తారి, **ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన **కుసలాని** చిత్తాని ఏకవీసతి హోన్తి.

౨౯. **కుసలాకుసలాపగతేన సతా మునినా** కుసలతో, అకుసలతో చ అపగతేన సతా సతిసమ్పన్నేన కుసలే **కుసలేన** ఛేకేన **వసినా** పఞ్చవసీహి సమన్నాగతేన **యం** కుసలచిత్తం **చతుభూమిగతం** చతూసు భూమీసు పవత్తం **సకలం** సబ్బం **లపితం** కథితం, తం కుసలచిత్తం **మయాపి** బుద్ధదత్తాచరియేన **లపితం** కథితం.

నియతానియతవత్థువసేనాతి పటిఘసమ్పయుత్తద్వయం కామేయేవ హదయవత్థుం నిస్సాయ జాయతి, అఞ్ఞభూమీసు న జాయతి, తస్మా నియతవత్థుకం హోతి. ఇతరాని పన అకుసలాని కామరూపేసు ఉప్పజ్జనకాలే హదయవత్థుం నిస్సాయ జాయన్తి, అరూపే హదయవత్థుం అనిస్సాయ జాయన్తి, తస్మా అనియతవత్థుకాని, తేన. **పటిసన్ధిజనకాజనకవసేన చా**తి ఉద్ధచ్చసహగతం పటిసన్ధిం న జనేతి. యది పటిసన్ధిం జనేయ్య, అపాయేసుయేవ జనేయ్య. కస్మా? సోతాపత్తిమగ్గేన ఏకదేసతో అపాయగామికమ్పి న జహితం, సబ్బం న జహితన్తి అత్థో. సోపి మగ్గో అపాయగామీ న హోతి. అఞ్ఞే పన కిలేసా ఏకదేసవసేన అపాయగామికా జహితా, తేన పఠమమగ్గేనాతి తస్మా న జనేతి. ఏకాదసవిధం పన పటిసన్ధిం జనేతి, తేన.

దిట్ఠమఙ్గలాదీనీతి ఆది-సద్దేన సుతమఙ్గలాదీని గహితాని. **సారతో** ఉత్తమతో **పచ్చేతి** సద్దహతి. సభావతిక్ఖేన సభావో తిక్ఖో ఏతస్సాతి సభావతిక్ఖం, తేన **సభావతిక్ఖేన**.

అస్స పన పటిఘసమ్పయుత్తస్స **పాణాతిపాతాదీసు** అకుసలకమ్మేసు తిక్ఖప్పవత్తికాలే అసఙ్ఖారికస్స ఉప్పత్తి, మన్దప్పవత్తికాలే ససఙ్ఖారికస్స ఉప్పత్తి వేదితబ్బా.

తస్స మోమూహస్స.

దుక్ఖవిసేసస్స దుక్ఖనానత్తస్స.

౩౦. లోభమూలవసేన **అట్ఠ** చిత్తాని, దోసమూలవసా **దువే** చిత్తాని, మోహమూలవసేన **ద్వే** చిత్తాని. **ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన అకుసలాని ద్వాదసప్పకారాని **సియుం** భవేయ్యుం.

౩౧. యం పాపమానసం యం అకుసలచిత్తం **పాపాపాపేసు** పాపఅపాపేసు కుసలాకుసలేసు **అపాపేన** అప్పవత్తేన పాపాపాపప్పహీనేన **వుత్తం** ఈరితం కథితం, **తం పాపమానసం** తం అకుసలచిత్తం మయా **సముదాహటం** కథితం.

యథా పనస్స యథా పన అస్స విపాకస్స కుసలం **దానాదివసేన** దానాదీనం దసపుఞ్ఞకిరియవత్థూనం వసేన ఛసు ఆరమ్మణేసు పవత్తతి, **ఇదం** విపాకచిత్తం తథా **న** పవత్తతి. **హి** సచ్చం **ఇదం** విపాకం పటిసన్ధిభవఙ్గచుతితదారమ్మణవసేన **పరిత్తధమ్మపరియాపన్నేసు** కామావచరధమ్మన్తోగధేసు ఛసు ఆరమ్మణేసు పవత్తతి. సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చ విసేసే అసతిపి కుసలసమ్పయుత్తధమ్మతో అస్స విపాకస్స, సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చ నానత్తే అసతిపి ఇదం విపాకం **ఆదాసతలాదీసు** ధమ్మజాతేసు ముఖనిమిత్తం వియ నిరుస్సాహం. అయమస్సాధిప్పాయో – యథా ఆదాసతలే ముఖనిమిత్తం ముఖే చలితే చలతి, అచలితే న చలతి, ముఖస్స కారణం వినా ముఖనిమిత్తస్స వియ కారణం నత్థి, ఏవం కుసలకారణా విపాకస్స అఞ్ఞం కారణం నత్థి, నిరుస్సాహం విపాకం.

౩౨. కామావచరదేవానం మనుస్సానం ఇమే అట్ఠ మహావిపాకా **దుహేతుకతిహేతుకానం** కామావచరదేవానం, మనుస్సానఞ్చ పటిసన్ధియో భవన్తి.

౩౩-౪. తతో పరం పవత్తియం యావతాయుకం భవఙ్గం హుత్వా **బలవారమ్మణే** అతిమహన్తవిభూతారమ్మణే తదారమ్మణఞ్చ హుత్వా తతో పరం మరణకాలస్మిం చుతి హుత్వా పవత్తన్తి , **ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన చతూసు ఠానేసు **విపచ్చన్తి** విపాకభావేన జాయన్తి.

౩౫. సభూమికుసలేహేవ **మహాపాకా** సమా వినా మహాపాకా **కమ్మద్వారం** కమ్మకారణం వినా, కమ్మఞ్చ మహాపుఞ్ఞానం కిరియవత్థుకం **వినా** వజ్జేత్వా **సభూమికుసలేహేవ** అత్తనో భూమియం పవత్తేహి కుసలేహి ఏవ **సమా** సదిసా. కమ్మద్వారం నామ కాయవిఞ్ఞత్తికమ్మద్వారం, వచీవిఞ్ఞత్తికమ్మద్వారం, భవఙ్గసఙ్ఖాతం మనోద్వారం, ఇతి తివిధం కమ్మద్వారం కమ్మకారణం. కమ్మం నామ అట్ఠకామావచరకుసలచేతనా ఇధ అధిప్పేతా.

౩౬. పాకా కుసలవిపాకా అవిఞ్ఞత్తిజనత్తా చ విఞ్ఞత్తి చ విఞ్ఞత్తి చ విఞ్ఞత్తివిఞ్ఞత్తియోతి వత్తబ్బే సరూపేకసేసం కత్వా “విఞ్ఞత్తీ”తి వుత్తం, తా జనేన్తీతి విఞ్ఞత్తిజనా, న విఞ్ఞత్తిజనా అవిఞ్ఞత్తిజనా, తేసం భావో అవిఞ్ఞత్తిజనత్తం. తస్మా **అవిఞ్ఞత్తిజనత్తా** కాయవిఞ్ఞత్తివచీవిఞ్ఞత్తిసఙ్ఖాతానం కమ్మద్వారానం అజనకత్తా మనోద్వారసఙ్ఖాతస్స కమ్మద్వారస్స వసేన చ

అప్పవత్తనతో **అవిపాకసభావతో** చ అకమ్మభావతో చ **అప్పవత్తనతో చేవ** పుఞ్ఞకిరియవత్థువసేన అప్పవత్తనతో చేవ పుఞ్ఞేహి **నో సమా** అసదిసా.

౩౭-౯. పరిత్తారమ్మణత్తా హి తేసమేకన్తతో తేసం విపాకానం ఏకన్తతో పరిత్తారమ్మణత్తా కామావచరారమ్మణత్తా **తేసు** విపాకేసు సత్తపఞ్ఞత్తికారమ్మణా **కరుణాముదితా కదాచి** కిస్మిఞ్చి కాలే న జాయన్తి, **తథా** ఏవం తిస్సో పన విరతియో **ఏతేసు** విపాకేసు న జాయన్తి, **హి** కస్మా కారణా న జాయన్తి, పఞ్చ సిక్ఖాపదా **కుసలాతి** కుసలా నామాతి సత్థునా వుత్తా యస్మా కారణా, తస్మా న జాయన్తి. **తథాధిపతినోపేత్థ తథా** ఏవమేవ చత్తారో **అధిపతినోపి** ఏతేసు విపాకేసు న సన్తి. కస్మా ? **ఛన్దాదీని** ధమ్మజాతాని పురేతరం కత్వా అనుప్పజ్జనతో న సన్తి, **ఇతి** వచనం **వినిద్దిసే** ఆచరియో కథేయ్య.

౪౦. అసఙ్ఖారససఙ్ఖారవిధానం పన పుఞ్ఞతో విపాకేసు అసఙ్ఖారససఙ్ఖారవిధానం పుఞ్ఞతో కుసలతో ఆగమనవసేన ఞేయ్యం. తత్థ ఏకచ్చానం ఆచరియానం మతేన ముఖే చలితే ఆదాసతలే ముఖనిమిత్తచలనం వియ అసఙ్ఖారస్స కుసలస్స విపాకో అసఙ్ఖారో హోతి, ససఙ్ఖారస్స కుసలస్స విపాకో ససఙ్ఖారో హోతి, ఏవం ఆగమనవసేన ఞేయ్యం. **పచ్చయతో చేవ ఞేయ్యం** తత్థ ఏకచ్చానం ఆచరియానం మతేన బలవన్తేహి విభూతేహి పచ్చయేహి కమ్మాదీహి ఉప్పన్నో అసఙ్ఖారో దుబ్బలేహి ససఙ్ఖారోతి ఏవం పచ్చయవసేన విఞ్ఞేయ్యం జానితబ్బం.

౪౧-౨. హీనాదీనం పుఞ్ఞానం విపాకత్తా హీనాదయో విపాకా **పుఞ్ఞవాదినా** జినేన పరిదీపితా భవన్తి, **ఇతి** ఏవం ఇమినా వుత్తప్పకారేన పవత్తం ఇదం అట్ఠవిధం చిత్తం ఏకన్తేన సవత్థుకం కామలోకస్మిం జాయతే, **అఞ్ఞత్థ పన** అఞ్ఞాసు భూమీసు న జాయతే.

విఞ్ఞాణపఞ్చకం నియతారమ్మణన్తి చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స రూపమేవ ఆరమ్మణం, న సద్దాదయో. సేసత్తయం యదా చక్ఖువిఞ్ఞాణేన గహితం ఆరమ్మణం కరోతి, తదాస్స రూపం ఆరమ్మణం హోతి. యదా సోతవిఞ్ఞాణేన గహితం, తదాస్స సద్దో ఆరమ్మణో హోతి. యదా ఘానజివ్హాకాయవిఞ్ఞాణేహి గహితాని ఆరమ్మణాని కరోన్తి, తదాస్స గన్ధరసఫోట్ఠబ్బారమ్మణాని హోన్తి. మనోవిఞ్ఞాణధాతుద్వయం యదా తదారమ్మణం హోతి, తదా ఛళారమ్మణం హోతి, ఏవం అనియతారమ్మణం హోతి.

రూపారమ్మణాయ కిరియామనోధాతుయా అపగమో పదట్ఠానం ఆసన్నకారణం ఏతస్సాతి **అపగమపదట్ఠానం,** తాయ ఆవజ్జనం కత్వా రితాయ చక్ఖువిఞ్ఞాణేన దస్సనకిచ్చం కరీయతీతి అత్థో. **తథాభావపచ్చుపట్ఠానం** సమ్పటిచ్ఛనభావేన గయ్హాకారం. **సన్తీరణాదిరసా** సోమనస్సయుత్తా మనోవిఞ్ఞాణధాతుసన్తీరణతదారమ్మణరసా, ఉపేక్ఖాయుత్తా పన సన్తీరణతదారమ్మణపటిసన్ధిభవఙ్గచుతిరసా, **తథాభావపచ్చుపట్ఠానా** సన్తీరణాదిభావేన గయ్హాకారం.

౪౩. కామావచరపుఞ్ఞస్స కామావచరకుసలస్స సోళస విపాకా హోన్తి. ఇతి యం వచనం వుత్తం, **తం** వచనం **తిహేతుకపుఞ్ఞస్స** ఉక్కట్ఠస్స వసేన ఆచరియో **పరిదీపయే**. అయమేత్థ అత్థో – ఛన్దాధిపతేయ్యాదీనం వసేన ఉక్కట్ఠతిహేతుకకుసలం కామసుగతియం తిహేతుకపటిసన్ధిం దత్వా పవత్తే అట్ఠ అహేతుకకుసలవిపాకాని, అట్ఠ మహాకుసలవిపాకానీతి సోళస పాకాని నిప్ఫాదేతి.

౪౪. కుసలానుగతం కత్వా భాజితం కిం మహగ్గతం విపాకచిత్తం **కుసలానుగతం** కుసలం అనుగతం కత్వా మహగ్గతకుసలచిత్తేన సమానం కత్వా భగవతా **భాజితం** దేసితం. **కిం** కేన కారణేన? **కామావచరపుఞ్ఞంవ**

కామావచరకుసలం ఇవ అసమానఫలం నత్థి **యతో** యస్మా కారణా, తస్మా విపాకం కుసలానుగతం కత్వా భగవతా భాజితం దేసితం. **కామావచరపుఞ్ఞంవా**తి యథా అట్ఠవిధేసు కామావచరకుసలేసు ఉక్కట్ఠతిహేతుకకుసలం కామసుగతియం తిహేతుకపటిసన్ధిం దత్వా పవత్తే సోళస కుసలవిపాకాని నిప్ఫాదేతి, తిహేతుకఓమకఞ్చ దుహేతుకఉక్కట్ఠఞ్చ కామసుగతియం దుహేతుకపటిసన్ధిం దత్వా పవత్తే తిహేతుకవిరహితాని అహేతుకదుహేతుకసఙ్ఖాతాని విపాకాని నిప్ఫాదేతి, దుహేతుకఓమకం పన కామసుగతియం అహేతుకపటిసన్ధిం దత్వా పవత్తే అట్ఠ అహేతుకవిపాకాని నిప్ఫాదేతి, ఏవం కామావచరపుఞ్ఞం అసమానఫలంవ హోతి.

౪౨. గజాదీనం ఛాయా గజాదిసదిసా హోతి యథా, ఏవం మహగ్గతవిపాకం **సబ్బథా** సబ్బపకారేన అత్తనో కుసలేహేవ సమానం హోతి.

౪౬-౭. కామావచరపుఞ్ఞంవ నాపరాపరియవేదనం ఇదం మహగ్గతకుసలం కామావచరపుఞ్ఞంవ అపరాపరియవేదనం అపరస్మిం భవే ఫలదాయకం **న** హోతి, ఝానా అపరిహీనస్స **భవగామినో** పటిసన్ధిగామినో సత్తస్స కుసలానన్తరంయేవ ఫలం ఉప్పజ్జతి, ఇతి చ ఞాపనత్థం **ఏతస్స** మహగ్గతవిపాకస్స **కుసలానుగతం** కుసలానుగమనం భగవతా **కతం.**

౪౮. ఏత్థ ఏతస్మిం మహగ్గతవిపాకే పటిపదాక్కమో తేసఞ్చ హీనాదీనం భేదతో **ఝానాగమనతో** మహగ్గతకుసలఝానస్స ఆగమనవసేన **విభావినా** పణ్డితేన వేదితబ్బో.

౪౯. ఏత్థ విపాకే ఛన్దాది**అధిపతీనం** అభావో, అయమేవ విసేసతో కుసలతో అయం ఏవ విసేసో, సేసం సబ్బపకారం అవిసేసేన కుసలేన సమం **మతం** కథితం భగవతా.

౫౦. సుఞ్ఞతం అనిమిత్తన్తి, తథాపణిహితన్తిపి సుఞ్ఞతం అనత్తా, అనిమిత్తం అనిచ్చం, అప్పణిహితం దుక్ఖం **ఇతి** ఏతాని తీణి నామాని **మగ్గస్స అనన్తరే** చతుబ్బిధస్స మగ్గస్స అనన్తరే చతుబ్బిధే **ఫలే** హోన్తి.

౫౧. లబ్భన్తి పరభాగస్మిం మగ్గానన్తరే పవత్తఫలతో అఞ్ఞస్మిం కాలే **వళఞ్జనఫలేసు** ఫలసమాపత్తిసమాపజ్జనకాలేసు ఏతాని తీణి నామాని న లబ్భన్తే, ఫలేహి **విపస్సనావసేనేవ** అనత్తఅనిచ్చదుక్ఖసఙ్ఖాతానం తిణ్ణం విపస్సనానం వసేన ఏవ తాని తీణి నామాని లబ్భరే ఫలేహి లబ్భన్తే.

౫౨. హోన్తి సాధిపతీనేవ లోకుత్తరఫలాని తు ఏకన్తతో సాధిపతీని ఏవ హోన్తి, లోకుత్తరఫలాని ఠపేత్వా అఞ్ఞస్మిం విపాకే అధిపతీ నత్థి.

౫౩. మగ్గో అత్తనో మగ్గభావేన మగ్గో నామ వుచ్చతే భగవతా. ఫలం **మగ్గం ఉపాదాయ** అట్ఠఙ్గికమగ్గం నిస్సయం కత్వా మగ్గో నామ **ఇతి** వచనం వుచ్చతే భగవతా.

౫౪. ఇమే సత్త అకుసలవిపాకా. గావో చరన్తి ఏత్థాతి గోచరో, తస్సదిసత్తా గోచరో ఆరమ్మణన్తి అత్థో, అనిట్ఠో చ అనిట్ఠమజ్ఝత్తో చ అనిట్ఠానిట్ఠమజ్ఝత్తా, తేయేవ గోచరో అనిట్ఠానిట్ఠమజ్ఝత్తగోచరో, తస్మిం **అనిట్ఠానిట్ఠమజ్ఝత్తగోచరే వత్తరే** వత్తన్తి. **సుఖాదిత్తయయుత్తా తే** తే అట్ఠ అహేతుకకుసలవిపాకా సుఖాదిత్తయయుత్తా సుఖసోమనస్సఉపేక్ఖావేదనాహి సహగతా. **దుక్ఖుపేక్ఖాయుతా ఇమే** ఇమే సత్త అహేతుకఅకుసలవిపాకా దుక్ఖుపేక్ఖావేదనాహి సహగతా.

౩౩. ఏవం ఛత్తింసధా పాకం పాకసాసనపూజితో సుగతో. కిం విసిట్ఠో? పాకం నామ అసురం, తం సాసతి, పాకేన అత్తనో పుఞ్ఞఫలేన దేవే అనుసాసతీతి వా పాకసాసనో, కో సో? సక్కో. తేన పాకసాసనేన పూజితో **సవిపాకావిపాకేసు** కుసలవిపాకకిరియేసు **కుసలో** ఛేకో **ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన **పాకం** చిత్తం ఛత్తింసప్పకారం **అబ్రవి** అవోచ.

అనులారేసూతి ఖుద్దకేసు. **తథాభావపచ్చుపట్ఠానా** ఛళారమ్మణవిజాననగయ్హాకారా. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స గతి వియ గతి ఏతిస్సాతి **సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణగతికా.**

౩౬. **సోమనస్సయుత్తానట్ఠ** , **కుసలాకుసలాని చ** సోమనస్సయుత్తాని అట్ఠ కుసలాకుసలాని చ, క్రియతో పన పఞ్చ **ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన హాసచిత్తాని తేరస.

౩౭. **పుథుజ్జనా హసన్తేత్థ** ఏత్థ ఏతేసు తేరసచిత్తేసు పుథుజ్జనా పన అట్ఠహి చిత్తేహి హసన్తి . **సేఖా** సత్త అరియా ఛహి చిత్తేహి హసన్తి. **అసేఖా** ఖీణాసవా **పఞ్చహి** చిత్తేహి హసన్తి.

కుసలాని పన రూపారూపకుసలాని సేఖపుథుజ్జనానం ఉప్పజ్జన్తి. **ఇమాని** రూపారూపకిరియాని ఖీణాసవానం భావనాయేవ కారో భావనాకారో, తస్స వసో భావనాకారవసో, తేన పవత్తాని. **తాని** రూపారూపకుసలాని భావనాపుఞ్ఞవసప్పవత్తాని భావనాకుసలవసేన పవత్తాని. **ఇమేసం** రూపారూపకిరియానం **తేసఞ్చ** రూపారూపకుసలానం అయమేవ విసేసో.

౩౮-౯. **యా పుథుజ్జనకాలస్మిం, అభినిబ్బత్తితా పన** పుథుజ్జనకాలస్మిం పుథుజ్జనభావట్ఠితేన యోగినా అభినిబ్బత్తితా **యా** రూపారూపసమాపత్తి, **సా** రూపారూపసమాపత్తి సో యోగీ **ఖీణాసవో భిక్ఖు** హుత్వా **నం** రూపారూపసమాపత్తిం **యావ** యత్తకం కాలం న సమాపజ్జతే, **తావ** తత్తకేన కాలేన తస్స ఖీణాసవభిక్ఖునో **కుసలా ఏవ** రూపారూపకుసలా ఏవ హోతి. ఖీణాసవేన **సా** రూపారూపసమాపత్తి **సచే** యది **సమాపన్నా** సమాపజ్జితా, **క్రియా** రూపారూపకిరియా హోతి.

౪౦. **ఏకాదసవిధం కామే** కామావచరే కిరియచిత్తం ఏకాదసవిధం, **రూపే** రూపావచరే పఞ్చ, అరూపేసు చత్తారి ఇతి సబ్బాని క్రియచిత్తాని వీసతి.

౪౧. **లోకుత్తరక్రియచిత్తం, పన కస్మా న విజ్జతి**? మగ్గస్స ఏకచిత్తక్ఖణికత్తా న విజ్జతి. అయమేత్థ అధిప్పాయో – చతుమగ్గట్ఠో ఖీణాసవో నామ న హోతి, మగ్గానన్తరమేవ ఫలం ఉప్పజ్జతి, మగ్గోపి ఏకచిత్తక్ఖణికో యది చిత్తం బహుచిత్తక్ఖణికం, ఫలసమఙ్గినో ఖీణాసవస్సపి మగ్గచిత్తం భవేయ్య, ఏవం సతి లోకుత్తరకిరియచిత్తం భవేయ్యాతి అధిప్పాయో.

౪౨. **క్రియాక్రియాపత్తివిభాగదేసకో** కరణం క్రియం, **క్రియం** నామ వినయపరియాయేన అకత్తబ్బస్స కరణం, న కరణం అక్రియం, **అక్రియం** నామ వినయపరియాయేన కత్తబ్బస్స అకరణం, ఆపజ్జనం ఆపత్తి, క్రియాయ కరణేన ఆపత్తి క్రియాపత్తి, అక్రియాయ అకరణేన ఆపత్తి అక్రియాపత్తి, క్రియాపత్తి చ అక్రియాపత్తి చ క్రియాపత్యాక్రియాపత్తియో, ఏకస్స **ఆపత్తి**-సద్దస్స లోపం కత్వా "క్రియాక్రియాపత్తియో"తి వుత్తం, తాసం విభాగో క్రియాక్రియాపత్తివిభాగో, దేసేతీతి దేసకో, తస్స దేసకో **క్రియాక్రియాపత్తివిభాగదేసకో**. ణ్వు-తు-పచ్చయేసు పరేసు కమ్మత్థే ఛట్ఠీ హోతీతి వదన్తి. జినో కిం విసిట్ఠో?

క్రియాక్రియాపత్తివిభాగదేసకో **హితాహితానం సక్రియాక్రియారతో** హితస్స సక్రియాయ రతో, అహితస్స అక్రియాయ రతో, యం క్రియాక్రియం, **క్రియం** నామ క్రియచిత్తం, **అక్రియం** నామ కుసలాకుసలవిపాకచిత్తం ఇచ్ఛన్తి ఏకే. తం న. కస్మా? కుసలాధికారే "కుసలం మునినా లపితం" అకుసలాధికారే "పాపమానసం పాపాపాపేస్వపాపేన వుత్తం" విపాకాధికారే "పాకం సుగతో అబ్రవీ"తి వత్వా పున క్రియాధికారే "కుసలాకుసలవిపాకాని అవోచా"తి వచనస్స వత్తబ్బాభావతో. తేన వాస్స క్రియాక్రియం ఏతస్సాతి **క్రియాక్రియం,** క్రియాక్రియసభావన్తి అత్థో. అయమేవ సారతో పచ్చేతబ్బో. యం క్రియాక్రియం చిత్తం క్రియాక్రియాసభావం **అవోచ** దేసేసి, **తం క్రియాక్రియం** క్రియాక్రియసభావం మయా **సమీరితం,** సమ్మా పకారేన ఈరితం కథితం.

౯౪. **ఏకూననవుతి సబ్బే, చిత్తుప్పాదా మహేసినా** లోకుత్తరే అట్ఠ కత్వా ఏకూననవుతి సబ్బే చిత్తుప్పాదా **మహేసినా** తథాగతేన **సమాసతో** సఙ్ఖేపతో నిద్దిట్ఠా.

౯౫. **పిటకే అభిధమ్మస్మిం, యే భిక్ఖూ పాటవత్థినో** అభిధమ్మపిటకే పటునో భావో పాటవం, తేన అత్థో పాటవత్థో, సో ఏతేసం అత్థీతి **పాటవత్థినో,** ఛేకభావత్థికా యే భిక్ఖూ, **తేహి** భిక్ఖూహి **అయం** అభిధమ్మావతారో **ఉగ్గహేతబ్బో** సిక్ఖితబ్బో పునప్పునం చిన్తితబ్బో.

౯౬. **యే** జనా తస్సఞ్ఞాసేన తంసన్నిభేన అభిధమ్మావతారేన **అభిధమ్మమహోదధిం** మహాసాగరసన్నిభం అభిధమ్మం తరన్తి, తే ఇమం లోకం పరలోకఞ్చ తరన్తి. **ఇతీ**తి పరిసమాపనే.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

చిత్తనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమో పరిచ్ఛేదో.

౨. దుతియో పరిచ్ఛేదో

చేతసికనిద్దేసవణ్ణనా

౬౭. చిత్తానన్తరముద్దిట్ఠా , యే చ చేతసికా మయా యే చ చేతసికా చిత్తానన్తరం మయా ఉద్దిట్ఠా, ఇతో పరం ఇదాని **తేసం** చేతసికానం విభాజనం కరిస్సామి అహం.

ఇమేసు పన కరుణాముదితావసేన భావనాకాలే కరుణాపుబ్బభాగో వా, అప్పనాపత్తాయ కరుణాయ పుబ్బభాగో, తస్మిం పుబ్బభాగే, కరుణాతో పుబ్బభాగే కామావచరచిత్తేతి అత్థో. ఏకా కరుణా ఉప్పజ్జతి. ముదితాపుబ్బభాగే వా అప్పనాపత్తాయ ముదితాయ పుబ్బభాగే ఏకా ముదితా ఉప్పజ్జతి. ఇమినా కామావచరచిత్తేన యోగీ మిచ్ఛాకమ్మన్తాదీహి ధమ్మేహి విరమతి. **రము**-ధాతు కీళాయం, **వి**-సద్దో విరమణత్థో.

౬౮. ఆదినా పుఞ్ఞచిత్తేన, తేత్తింస నియతా మతా ఆదినా పుఞ్ఞచిత్తేన పఠమమహాకుసలచిత్తేన సహ నియతా **తేత్తింస** చేతసికా భగవతా మతాతి, అథ వా కరుణాముదితా అనియతా **ఏకేన** ధమ్మేన సహ **చతుత్తింస** ధమ్మా భవన్తి.

౬౯. కస్మా పనేత్థ మేత్తా చ, ఉపేక్ఖా చ న ఉద్ధటా ఏత్థ ఏతేసు యేవాపనకధమ్మేసు, నిద్ధారణం, మేత్తా చ ఉపేక్ఖా చ **ధమ్మరాజేన** సత్థునా **న ఉద్ధటా** న వుత్తా కస్మా కారణా.

౭౦. అబ్యాపాదేన మేత్తాపి అబ్యాపాదేన మేత్తా గహితా, **ఉపేక్ఖాపి** తత్రమజ్ఝత్తతాయ చ గహితా **యస్మా** కారణా, తస్మా ఉభోపేతా భగవతా న గహితా.

౭౧. కస్మా యేవాపనా ధమ్మా, బుద్ధేనాదిచ్చబన్ధునా సబ్బే తే **యేవాపనా ధమ్మా** యేవాపననామకా పాళియం సరూపేన ఏవ. బన్ధతి స్నేహేన ఏతస్మిన్తి బన్ధు, ఆదిచ్చస్స బన్ధు ఆదిచ్చబన్ధు, తేన **ఆదిచ్చబన్ధునా** బుద్ధేన **న చ ఉద్ధటా** న దేసితా.

౭౨. కస్మా కారణా? **యస్మా అనియతా కేచి** యేవాపనకా అనియతా, **యస్మా** కారణా **రాసిం** దుకవగ్గాదిరాసిం **న భజన్తి** న సేవన్తి, **యస్మా** కారణా **కేచి** యేవాపనకా దుబ్బలా, తస్మా పాళియం భగవతా న వుత్తా.

౭౩. ఛన్దాధిమోక్ఖముదితా మనసి చ కారో,

> మజ్ఝత్తతా చ కరుణా విరతిత్తయఞ్చ;
> పుఞ్ఞేసు తేన నియతానియతా చ సబ్బే,
> యేవాపనా మునివరేన న చేవ వుత్తా.

ఛన్దాధిమోక్ఖో ముదితా మనసికారో మజ్ఝత్తతా కరుణా విరతిత్తయఞ్చ **పుఞ్ఞేసు**కుసలేసు నియతా చత్తారో అనియతా పఞ్చ సబ్బే యేవాపనా న చ ఏవ తేన మునివరేన వుత్తా.

౭౪-౮౦. కస్మా పనేత్థ ఫస్సోవ, పఠమం సముదీరితో ఏత్థ ఏతేసు చేతసికేసు, జాతినిద్ధారణం, ఫస్సోవ పఠమం **సముదీరితో** కథితో. కస్మా కారణా? **కిర** మయా సుతం, ఆరమ్మణే చిత్తస్స పఠమం అభినిపాతత్తా ఫస్సో పఠమం సముదీరితో, **ఫుసిత్వా పన ఫస్సేన** ఫస్సేన ఆరమ్మణం ఫుసిత్వా యోగినో వేదనాయ ఆరమ్మణం **వేదయే,** సఞ్ఞాయ **సఞ్జానాతి,** చేతనాయ ఆరమ్మణం **చేతయే. సహజాతానం** చేతసికానం ఫస్సోవ **ఇధ** ఇమస్మిం చిత్తే మహేసినా పఠమం వుత్తో. **హి** కస్మా కారణా? యస్మా **బలవపచ్చయత్తా,** తస్మా వుత్తో. **అకారణమిదం సబ్బం, చిత్తానం తు సహేవ చ** "పఠమాభినిపాతత్తా"తి చ "బలవపచ్చయత్తా"తి చ **ఇదం సబ్బం** వచనం **అకారణం** అహేతుకం అయుత్తం, కస్మా కారణా? **చిత్తజానం** చిత్తేహి సహప్పవత్తానం చేతసికానం **ఏకుప్పాదాదిభావేన** సమానుప్పాదసమాననిరోధసమానాలమ్బణసమానవత్థుకభావేన పవత్తితో అకారణం అయుత్తం. **అయం తు పఠముప్పన్నో, అయం పచ్ఛాతి నత్థిదం అయం** ధమ్మో పఠముప్పన్నో, **అయం** ధమ్మో పచ్ఛాకాలే ఉప్పన్నో ఇతి **ఇదం** వచనం నత్థి. బలవపచ్చయత్తేపి కారణం న చ దిస్సతి. దేసనాక్కమతో చేవ పఠమం సముదీరితో **ఇచ్చేవం** ఇతి ఏవం ఇతి ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన ఫస్సస్స పఠమం సముదీరితతం **విఞ్ఞునా** విభావినా విఞ్ఞేయ్యం, **విసేసతో** విసేసేన అఞ్ఞథా న విఞ్ఞేయ్యం. **న చ పరియేసితబ్బోయం, తస్మా పుబ్బాపరక్కమో** యస్మా కారణా అయం పుబ్బాపరక్కమో విఞ్ఞునా **న చ పరియేసితబ్బో** న గవేసితబ్బో, ధమ్మా ఏవ వచనత్థలక్ఖణాదీహి **విజానతా** పణ్డితేన పరియేసితబ్బా.

ఇట్ఠాకారానుభవనరసా ఇట్ఠారమ్మణానుభవనకిచ్చా **సుభోజనరసం** అనుభవన్తో **రాజా వియ.** చేతసికఅస్సాదపచ్చుపట్ఠానా చేతసికపస్సద్ధిపదట్ఠానా.

పచ్చాభిఞ్ఞాణకరణరసా పటిజాననకిచ్చా **వడ్ఢకిస్స అభిఞ్ఞాణకరణమివ** వడ్ఢకినో సకిం సఞ్జానిత్వాపి దారుహారేసు సుత్తస్స పటిపసారణం వియాతి అధిప్పాయో. **యథాగహితనిమిత్తవసేనాతి** యథాపవత్తితనిమిత్తస్స వసేన. మనసి అభినివేసకరణం గయ్హాకారా.

ఆయూహనరసా పవత్తనకిచ్చసాధకా. **మహావడ్ఢకిఆదయో వియ** యథా మహావడ్ఢకీ సయమ్పి దారుం తచ్ఛతి, పరేపి దారుం తచ్ఛాపేతి, ఏవం సయమ్పి ఆరమ్మణే సన్దహతి, సమ్పయుత్తధమ్మేపి అభిసన్దహాపేతి.

ఆహననం భుసో హననం, పరియాహననం సమన్తా హననం, తం రసో ఏతస్సాతి **ఆహననపరియాహననరసో.**

ఆరమ్మణానుమజ్జనలక్ఖణో ఆరమ్మణపరిమద్దనలక్ఖణో.

పినయతీతి పీతి, సహజాతధమ్మే ఆరమ్మణే పినయతీతి అత్థో. కాయచిత్త**ఫరణరసా.** ఉదగ్గస్స చిత్తస్స భావో ఓదగ్యం, తం పచ్చుపట్ఠానం ఏతస్సాతి **ఓదగ్యపచ్చుపట్ఠానా.**

సద్దహన్తి వత్థుత్తయం సద్దహన్తి. **అకాలుసియపచ్చుపట్ఠానా** అనావిలభావపచ్చుపట్ఠానా. **సద్ధేయ్యవత్థుపదట్ఠానా** సద్దహితబ్బవత్థుత్తయాసన్నకారణా.

అరఞ్ఞగతసుదేసకో వియ అరఞ్ఞే గతో మగ్గసుదేసకో వియ.

అత్తనా అవినిబ్భుత్తానం ధమ్మానన్తి అవిగతానం చేతసికానం. **తేస**న్తి తేసం చేతసికానం ధమ్మానం. సన్తేపి చ **తేసం** చేతసికానం అనుపాలనలక్ఖణాదిమ్హి విధానే అత్థిక్ఖణేయేవ **తం** తేసం పాలేతబ్బానం చేతసికానం పవత్తక్ఖణేయేవ తం జీవితం **తే ధమ్మే** పాలేతబ్బే చేతసికే అనుపాలేతి. **ఉదకం వియా**తి యథా ఉదకం అత్తని ఉప్పలాదీని అనుపాలేతి, తథా అనుపాలనలక్ఖణాదిమ్హి విధానే సన్తేపి తేసం అత్థిక్ఖణేయేవ అనుపాలేతి, విజ్జమానక్ఖణేవ అనుపాలేతీతి అధిప్పాయో. పచ్చయుప్పన్నేపి చ ధమ్మే అనుపాలేతి, **ధాతి వియ కుమారం** అఞ్ఞాయ జనితం కుమారం రక్ఖన్తీ ధాతి వియ, పరస్స పుత్తం అఙ్కాదినా ధారేతీతి **ధాతి**. **సయంపవత్తితధమ్మసమ్బన్ధేనేవ పవత్తతి** అత్తనా పవత్తితేహి ధమ్మేహి సమ్పవత్తతి. **నియామకో వియ** యథా నియామకో ఏకనావాయ వుత్థేహి జనేహి సహ పవత్తతి, భఙ్గతో ఉద్ధం తం జీవితం న పవత్తయతి, అత్తనో చ అభావా ఠపయితబ్బానం చేతసికానఞ్చ అభావా, భఙ్గక్ఖణే చేతసికే న ఠపేతి సయం భిజ్జమానత్తా, వట్టిస్నేహో ఖీయమానో పదీపసిఖం న కరోతి యథా.

సోమ్మభావపచ్చుపట్ఠానోతి ముదుభావపచ్చుపట్ఠానో, సీతలభావపచ్చుపట్ఠానో వా.

కాయోతి చేత్థ వేదనాదయో తయో ఖన్ధా వేదనాక్ఖన్ధో సఞ్ఞాక్ఖన్ధో సఙ్ఖారక్ఖన్ధో ఇమే ఖన్ధా గహితా.

నిమ్మద్దనరసాతి నిమ్మద్దనకిచ్చా. **కాయచిత్తానం అవూపసమతాఉద్ధచ్చాదికిలేసపటిపక్ఖభూతా**తి **ఆది**గ్గహణేన కుక్కుచ్చం గహేతబ్బం.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

చేతసికనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దుతియో పరిచ్ఛేదో.

౩. తతియో పరిచ్ఛేదో

చేతసికవిభాగనిద్దేసవణ్ణనా

౮౯. సబ్బే చేతసికా వుత్తా, బుద్ధేనాదిచ్చబన్ధునా యే సబ్బే చేతసికా **ఆదిచ్చబన్ధునా** బుద్ధేన వుత్తా, **తే** సబ్బే చేతసికా **నామసామఞ్ఞతో** నామసమానభావేన **ద్వేపఞ్ఞాసభవన్తి తే,** అనోత్తప్పపరియోసానా ద్విపఞ్ఞాస భవన్తి.

౯౦-౯౨. చతుపఞ్ఞాసధా కామే, రూపే పఞ్చదసేరితా కామే కామావచరే చతుపఞ్ఞాస చిత్తాని ఈరితా. **రూపే** రూపావచరే పఞ్చదస చిత్తాని ఈరితా భవన్తి. **ద్వాదసారూపే** అరూపావచరే ద్వాదస చిత్తాని భవన్తి. **చత్తాలీస మనాసవా** లోకుత్తరచిత్తాని చత్తాలీస భవన్తి, ఏకవీససతం సబ్బే చిత్తుప్పాదా **సమాసతో** సఙ్ఖేపతో ఏకవీససతం హోతి. **ఏతేసు తేసముప్పత్తిం** ఇతో పరం **ఏతేసు** మయా వుత్తేసు చిత్తేసు **తేసం** ఫస్సాదీనం ధమ్మానం ఉప్పత్తిం ఏకం ఏకం ఉద్ధరిత్వా చిత్తచేతసికేసు భిక్ఖూనం పాటవత్థాయ అహం **పవక్ఖామి** దేసిస్సామి.

౯౩. ఏకగ్గతా చిత్తేకగ్గతా **మనక్కారో** మనసికారో **జీవితం** ఫస్సపఞ్చకం **ఏతే అట్ఠ** చేతసికా **అవినిబ్భోగా** అఞ్ఞమఞ్ఞతో అవిగతా **ఏకుప్పాదా** సమానుప్పాదా **సహక్ఖయా** సహవయా.

౯౪. ఫస్సో చ వేదనా సఞ్ఞా, చేతనా జీవితిన్ద్రియం ఏకగ్గతా మనక్కారో **ఇమే** చేతసికా **సబ్బసాధారణా** సబ్బచిత్తేహి సాధారణా, సబ్బచిత్తానం సాధారణా వా.

౯౫. వితక్కో పఞ్చపఞ్ఞాస-చిత్తేసు సముదీరితో. చారో ఛసట్ఠిచిత్తేసు వితక్కో తావ ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణవజ్జితకామావచరేసు చేవ ఏకాదససు పఠమజ్ఝానచిత్తేసు చాతి **పఞ్చపఞ్ఞాసచిత్తేసు** భగవతా సముదీరితో. విచారో ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణవజ్జితకామావచరచిత్తేసు ఏకాదససు పఠమజ్ఝానచిత్తేసు చ ఏకాదససు దుతియజ్ఝానచిత్తేసు చాతి **ఛసట్ఠిచిత్తేసు** జాయతి. ఏత్థ ఏతస్మిం వచనే సంసయో నత్థి.

౯౬. ఏకపఞ్ఞాసచిత్తేసు, పీతి తేసట్ఠియా సుఖం పీతిదోమనస్సుపేక్ఖాసహగతకాయవిఞ్ఞాణచతుత్థజ్ఝానవజ్జితేసు **ఏకపఞ్ఞాసచిత్తేసు** జాయతి. సుఖం దోమనస్సదుక్ఖుపేక్ఖాసహగతవజ్జితేసు **తేసట్ఠిచిత్తేసు** జాయతి. **ఉపేక్ఖా** సోమనస్ససుఖదుక్ఖసహగతవజ్జితేసు **పఞ్చపఞ్ఞాసచిత్తేసు** జాయతి. **దుక్ఖం** అకుసలవిపాకకాయవిఞ్ఞాణపటిఘసహగతేసు **తీసు** చిత్తేసు జాయతి.

౯౭. హోతి ద్వాసట్ఠిచిత్తేసు, సోమనస్సిన్ద్రియం పన దోమనస్సదుక్ఖసుఖుపేక్ఖాసహగతవజ్జితేసు **ద్వాసట్ఠిచిత్తేసు** జాయతి. **దుక్ఖిన్ద్రియం పనేకస్మిం** అకుసలవిపాకే కాయవిఞ్ఞాణే జాయతి. **తథేకమ్హి సుఖిన్ద్రియం** తథా **ఏకస్మిం** పుఞ్ఞపాకే కాయవిఞ్ఞాణే హోతి.

౯౮. పఞ్చుత్తరసతే చిత్తే, వీరియం ఆహ నాయకో జినో పఞ్చద్వారావజ్జనద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణసమ్పటిచ్ఛనసన్తీరణవజ్జితే **పఞ్చుత్తరసతే చిత్తే** వీరియం **ఆహ** కథేసి. **చతుత్తరసతే చిత్తే, సమాధిన్ద్రియమబ్రవి** విచికిచ్ఛాసహగతద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణసమ్పటిచ్ఛనసన్తీరణపఞ్చద్వారావజ్జనవజ్జితే **చతుత్తరసతే చిత్తే** సమాధిన్ద్రియం అవోచ.

౯౯. సబ్బాహేతుకచిత్తాని, ఠపేత్వా చేకహేతుకే సబ్బాని అట్ఠారస అహేతుకచిత్తాని ఏకహేతుకచిత్తద్వయఞ్చ ఠపేత్వా సేసస్మిం **ఏకుత్తరసతే చిత్తే** ఛన్దస్స ఉప్పత్తిం **ఉద్దిసే** పణ్డితో కథేయ్య.

౧౦౦. ఠపేత్వా దస విఞ్ఞాణే చక్ఖువిఞ్ఞాణాదికే దస విఞ్ఞాణే చ **విచికిచ్ఛాయుతమ్పి** చిత్తం ఠపేత్వా సేసస్మిం **దసుత్తరసతే చిత్తే** అధిమోక్ఖో భగవతా ఉదీరితో.

౧౦౧-౨. సద్ధా సతి హిరీ ఓత్తప్పం అలోభో అదోసో తత్రమజ్ఝత్తం ఛ యుగళా చ **ఇతి** ఇమే ఏకూనవీసతి ధమ్మా నియతా హుత్వా ఏకనవుతియా చిత్తే జాయన్తి. ఏకూనవీసతి ధమ్మా **అహేతుకేసు** అట్ఠారససు **అపుఞ్ఞేసు** ద్వాదససు అకుసలేసు **న జాయరే** న జాయన్తి.

౧౦౩. ఏకూనాసీతియా చిత్తే, పఞ్ఞా జాయతి సబ్బదా పఞ్ఞా ద్వాదసఅకుసలఅట్ఠారసఅహేతుకమహాకుసలఞాణవిప్పయుత్తమహావిపాకఞాణవిప్పయుత్తమహాకిరియాఞాణవిప్పయుత్తవజ్జితే **ఏకూనాసీతియా** చిత్తే జాయతి. **అట్ఠవీసతియా చిత్తే, కరుణాముదితా సియుం** కరుణాముదితా అట్ఠసు మహాకుసలేసు, అట్ఠసు మహాకిరియాసు, రూపావచరపఞ్చమజ్ఝానవజ్జితేసు ద్వాదసరూపావచరేసు చాతి **అట్ఠవీసతియా చిత్తేసు** సియుం భవేయ్యుం.

౧౦౪. కామావచరపుఞ్ఞేసు, సబ్బలోకుత్తరేసు చ కామావచరమహాకుసలేసు చిత్తేసు సబ్బేసు లోకుత్తరేసు చాతి సహ అట్ఠకే **చత్తాలీసవిధే చిత్తే** విరతిత్తయం హోతి.

౧౦౫. సద్ధా సతి హిరోత్తప్పం అలోభాదిత్తయమ్పి చ యుగళాని ఛ చ మజ్ఝత్తం కరుణాముదితాపి చ.

౧౦౬. తథా తిస్సో విరతియో సబ్బే తే పఞ్చవీసతి ధమ్మా మహాకుసలచిత్తసమ్పయుత్తఅబ్యాకతచిత్తసమ్పయుత్తాతి **కుసలేన** సబ్బేసుయేవ ధమ్మేసు ఛేకేన విజితజ్జనేన పకాసితా.

౧౦౭. అహిరీకం అనోత్తప్పం, మోహో ఉద్ధచ్చమేవ చాతి ఇమే చత్తారో ధమ్మా నియతా హుత్వా **ద్వాదసాపుఞ్ఞచిత్తేసుయేవ** ద్వాదసఅకుసలచిత్తేసుయేవ **జాయరే** జాయన్తి.

౧౦౮-౯. లోభో దోసో చ మోహో చ, మానో దిట్ఠి చ సంసయో విచికిచ్ఛా మిద్ధం ఉద్ధచ్చం కుక్కుచ్చం థినం మచ్ఛరియమ్పి చ అహిరికం అనోత్తప్పం ఇస్సా చ దోమనస్సకం **ఏతే** ధమ్మా **అకుసలా** అకుసలచిత్తసమ్పయుత్తా **ఏకన్తేన మహేసినా** విజితజ్జనవిగతమలేన వుత్తా.

౧౧౦. లోభో **అట్ఠసు** లోభమూలేసు చిత్తేసు భగవతా **నిద్దిట్ఠో** దస్సితో. దిట్ఠి **చతూసు** దిట్ఠిసమ్పయుత్తేసు చిత్తేసు వుత్తా. మానో దిట్ఠివిప్పయుత్తేసు చతూసు గాహూపవాదప్పభిన్దనేన వుత్తో. దోసో **ద్వీసు ఏవ** పటిఘసమ్పయుత్తేసు చిత్తేసు మునిన్దేన వుత్తో.

౧౧౧. ఇస్సామచ్ఛేరకుక్కుచ్చా **ద్వీసు** దోసమూలేసు చిత్తేసు జాయన్తి, **నో సహ** సహ నో జాయన్తి, ఏకేకోవ జాయన్తీతి అత్థో. **విచికిచ్ఛా పనేకస్మిం** విచికిచ్ఛా పన ఏకస్మిం విచికిచ్ఛాసహగతచిత్తే జాయతి. థినమిద్ధం **పఞ్చసు** ససఙ్ఖారికఅకుసలచిత్తేసు జాయతి.

౧౧౨-౩. **ఫస్సో చ వేదనా సఞ్ఞా, చేతనా జీవితం మనో** వితక్కో చ విచారో చ పీతి వీరియం సమాధి చ ఛన్దో చేవాధిమోక్ఖో చ మనసికారో చ **చుద్దస** ధమ్మా **కుసలా చ** కుసలచేతసికా చ హోన్తి. **అకుసలా చేవ** అకుసలచేతసికా చేవ **అబ్యాకతాపి చ** అబ్యాకతచేతసికా చ హోన్తి.

౧౧౪. **ఏకూనతింసచిత్తేసు, ఝానం పఞ్చఙ్గికం మతం** చతూసు సోమనస్ససహగతాకుసలేసు, ద్వాదససు సోమనస్ససహగతమహాకుసలమహావిపాకమహాకిరియచిత్తేసు, సుఖసన్తీరణహసితుప్పాదచిత్తేసు , తీసు రూపపఠమజ్ఝానచిత్తేసు, అట్ఠసు లోకుత్తరపఠమజ్ఝానచిత్తేసు చాతి **ఏకూనతింసచిత్తేసు పఞ్చఙ్గికం** పఞ్చావయవఝానయుత్తం ఝానం సుగతేన మతం. ఉపేక్ఖాసహగతాని చత్తారి లోభమూలాని చ ద్వే దోసమూలాని చ ద్వే మోహమూలాని చ మనోధాతుత్తికఞ్చ ఉపేక్ఖాసహగతా తిస్సో అహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతుయో చ ద్వాదసుపేక్ఖాసహగతాని మహాకుసలమహావిపాకకిరియచిత్తాని తీణి రూపదుతియజ్ఝానచిత్తాని అట్ఠ లోకుత్తరదుతియజ్ఝానచిత్తాని చాతి **సత్తతింస** చిత్తాని **చతుఝానఙ్గయుత్తాని** చతుఝానావయవయుత్తాని **ఇతి** ఏవం నిద్దిసే **కథేయ్య**.

౧౧౫. **ఏకాదసవిధం చిత్తం, తివఙ్గికముదీరితం** తీణి రూపావచరతతియజ్ఝానచిత్తాని, అట్ఠలోకుత్తరతతియజ్ఝానచిత్తాని చాతి **ఏకాదసవిధం చిత్తం తివఙ్గికం** తిఅవయవఝానయుత్తం, ఛ రూపావచరచతుత్థజ్ఝానపఞ్చమజ్ఝానచిత్తాని, ద్వాదసారూపావచరచిత్తాని, సోళస లోకుత్తరచతుత్థజ్ఝానపఞ్చమజ్ఝానచిత్తాని చాతి **చతుతింసవిధం చిత్తం దువఙ్గికం** ద్విఅవయవఝానయుత్తం **ఉదీరితం** జినేన ఈరితం.

౧౧౬. **సభావేనావితక్కేసు, ఝానఙ్గాని న ఉద్ధరే సభావేన** పకతియా **అవితక్కేసు** వితక్కవిరహితేసు ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణేసు **ఝానఙ్గాని** ఝానావయవాని జినో న ఉద్ధరే. అయమేత్థాధిప్పాయో – అఞ్ఞత్థ వితక్కో ఝానచిత్తేన విప్పహీనో భాసితో, ఇమేసు పన నేవ ఝానచిత్తేన పహీనా, పకతియా వితక్కవిరహితాని ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణాని సబ్బాహేతుకచిత్తేసు **మగ్గఙ్గాని** మగ్గావయవాని జినో **న ఉద్ధరే** న దేసేయ్య.

౧౧౭. **బుధో** జినో ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణేసు మనోధాతుత్తికే చ తీసు సన్తీరణేసు చాతి **సోళసచిత్తేసు** తీణిన్ద్రియాని **వదే** కథేయ్య. **ఏకస్మిం పన చత్తారి** ఏకస్మిం విచికిచ్ఛాసహగతచిత్తే చత్తారి ఇన్ద్రియాని హోన్తి, ఏకాదససు అకుసలచిత్తేసు విచికిచ్ఛాయుత్తచిత్తవజ్జితేసు హసితుప్పాదే చేవ వోట్ఠబ్బనచిత్తే చాతి **తేరససు** చిత్తేసు **పఞ్చ** ఇన్ద్రియాని **బుధో** భగవా **ఉద్ధరే** ఉద్ధరేయ్య.

౧౧౮. **సత్త ద్వాదసచిత్తేసు, ఇన్ద్రియాని జినోబ్రవి జినో** బుద్ధో ఞాణవిప్పయుత్తమహాకుసలమహావిపాకమహాకిరియాసఙ్ఖాతేసు **ద్వాదసచిత్తేసు** సత్త ఇన్ద్రియాని **అబ్రవి** కథేసి, **ఏకేనూనేసు అట్ఠేవ, చత్తాలీసమనేసు చ** జినో ఞాణసమ్పయుత్తమహాకుసలమహావిపాకమహాకిరియాసఙ్ఖాతేసు ద్వాదససు చిత్తేసు, పఞ్చదససు రూపేసు, ద్వాదససు అరూపేసు చాతి **ఏకేనూనేసు చత్తాలీసమనేసు** అట్ఠేవ ఇన్ద్రియాని అబ్రవి.

౧౧౯. **చత్తాలీసాయ** లోకుత్తరచిత్తేసు **నవకం** ఇన్ద్రియనవకం నాయకో **అబ్రవి** కథేసి. **ఏవం ఇన్ద్రియయోగోపి, వేదితబ్బో విభావినా ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన చిత్తేసు ఇన్ద్రియయోగో విభావినా విసేసేన పఞ్ఞం భావేతుం పకాసేతుం సీలమేతస్సాతి విభావీ, తేన వేదితబ్బో.

౧౨౦. అమగ్గఙ్గాని నామేత్థ, అట్ఠారస అహేతుకా ఏత్థ ఏతేసు చిత్తేసు అట్ఠారస అహేతుకా నత్థి మగ్గో ఏతేసూతి అమగ్గఙ్గాని నామ, **ఝానఙ్గాని న విజ్జన్తి, విఞ్ఞాణేసు ద్విపఞ్చసు** ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణేసు ఝానఙ్గానిపి న సంవిజ్జన్తి.

౧౨౧. ఏకం చిత్తం దుమగ్గఙ్గం ఏకం విచికిచ్ఛాసహగతచిత్తం **దుమగ్గఙ్గం** దుమగ్గావయవం, చతూసు దిట్ఠివిప్పయుత్తాకుసలచిత్తేసు చ ద్వీసు పటిఘయుత్తేసు చ ఉద్ధచ్చయుత్తేసు చాతి **సత్తసు** చిత్తేసు చ **తిమగ్గఙ్గాని** తిమగ్గావయవాని హోన్తి. **చత్తాలీసాయ చిత్తేసు , మగ్గో నో చతురఙ్గికో** చతూసు దిట్ఠిసమ్పయుత్తాకుసలేసు ఞాణవిప్పయుత్తమహాకుసలమహావిపాకమహాకిరియాసఙ్ఖాతేసు ద్వాదససు చిత్తేసు చ రూపావచరదుతియతతియచతుత్థపఞ్చమజ్ఝానసఙ్ఖాతేసు ద్వాదససు రూపావచరేసు, ద్వాదససు అరూపావచరేసు చాతి **చత్తాలీసాయ చిత్తేసు చతురఙ్గికో మగ్గో** చతురావయవో మగ్గో హోతి.

౧౨౨. పఞ్చద్దససు చిత్తేసు, మగ్గో పఞ్చఙ్గికో మతో ఞాణసమ్పయుత్తమహాకుసలమహావిపాకమహాకిరియాసఙ్ఖాతేసు ద్వాదససు, తీసు రూపపఠమజ్ఝానచిత్తేసు చాతి **పఞ్చద్దససు చిత్తేసు పఞ్చఙ్గికో** పఞ్చావయవో మగ్గో భగవతా మతో. **ద్వత్తింసచిత్తేసు మగ్గో సత్తఙ్గికోపి చ** లోకుత్తరదుతియతతియచతుత్థపఞ్చమజ్ఝానసఙ్ఖాతేసు **ద్వత్తింసచిత్తేసు** మగ్గో **సత్తఙ్గికో** సత్తావయవో హోతి.

౧౨౩. మగ్గో అట్ఠసు చిత్తేసు మగ్గఫలవసేన **అట్ఠసు** లోకుత్తరచిత్తేసు మగ్గో **అట్ఠఙ్గికో** అట్ఠావయవో హోతి. **ఇతి** పరిసమాపనే. **తు** పదపూరణే. **ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన సబ్బచిత్తేసు **మగ్గఙ్గాని** మగ్గావయవాని ధీరో ఉద్ధరేయ్య, దేసేయ్యాతి అత్థో.

౧౨౪. బలాని ద్వే ద్విచిత్తేసు హసితుప్పాదవోట్ఠబ్బనసఙ్ఖాతేసు ద్వీసు చిత్తేసు ద్వే బలాని హోన్తి . **ఏకస్మిం తీణి దీపయే** ఏకస్మిం విచికిచ్ఛాయుత్తే తీణి బలాని ధీరో **దీపయే** పకాసేయ్య. విచికిచ్ఛాయుత్తతో సేసేసు **ఏకాదససు** అకుసలేసు **చత్తారి** బలాని హోన్తి. **ఛ ద్వాదససు** ఞాణవిప్పయుత్తమహాకుసలమహావిపాకమహాకిరియాసఙ్ఖాతేసు ద్వాదససు చిత్తేసు ఛ బలాని హోన్తీతి ధీరో **నిద్దిసే** కథేయ్య.

౧౨౫. ఏకూనాసీతియా సత్త ఞాణసమ్పయుత్తమహాకుసలమహావిపాకమహాకిరియాసఙ్ఖాతేసు ద్వాదససు కామావచరచిత్తేసు, సత్తవీసతియా మహగ్గతచిత్తేసు, చత్తాలీసలోకుత్తరచిత్తేసు చాతి **ఏకూనాసీతియా** చిత్తేసు సత్త బలాని హోన్తి. **సోళసేవాబలాని తు** ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణాని చ తిస్సో మనోధాతుయో చ తీణి సన్తీరణాని చాతి **సోళస** ఏవ చిత్తాని **అబలాని** బలవిరహితాని హోన్తి, **ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన చిత్తం **సబలం** బలేన సహగతం **అబలమ్పి చ** బలవిరహితఞ్చాపి చిత్తం **విఞ్ఞేయ్యం** ధీరేన విజానితబ్బం.

౧౨౬. ఝానఙ్గమగ్గఙ్గబలిన్ద్రియాని, చిత్తేసు జాయన్తి హి యేసు యాని యేసు చిత్తేసు **యాని** ఝానఙ్గమగ్గఙ్గబలఇన్ద్రియాని జాయన్తి, **మయా సమాసేన సముద్ధరిత్వా** అసంసట్ఠం ఉద్ధరిత్వా **తేసు** చిత్తేసు **సబ్బానిపి తాని** ఝానఙ్గమగ్గఙ్గబలఇన్ద్రియాని **సమాసేన** సఙ్ఖేపేన **మయా** బుద్ధదత్తాచరియేన **వుత్తాని** కథితాని.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

చేతసికవిభాగనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

తతియో పరిచ్ఛేదో.

౪. చతుత్థో పరిచ్ఛేదో

ఏకవిధాదినిద్దేసవణ్ణనా

౧౨౭.ఇతో పరం పవక్ఖామి, నయమేకవిధాదికం;

ఆభిధమ్మికభిక్ఖూనం, బుద్ధియా పన వుద్ధియా.

అహం **ఇతో పరం** ఇతో పరిచ్ఛేదతో పరం ఏకవిధాదికం నయం ఆభిధమ్మికభిక్ఖూనం బుద్ధియా వుద్ధిఅత్థాయ **పవక్ఖామి** దేసేస్సామి.

౧౨౮. సబ్బమేకవిధం చిత్తం, విజాననసభావతో సబ్బం చిత్తం విజాననసభావతో ఏకవిధం, **దువిధఞ్చ భవే చిత్తం** అహేతుకసహేతుకతో ఇదం చిత్తం దువిధం భవేయ్య.

౧౨౯. పుఞ్ఞాపుఞ్ఞవిపాకా హి, కామే దస చ పఞ్చ చ హి సచ్చం **కామే** కామావచరే కుసలాకుసలవిపాకా దస పఞ్చ చ కిరియా తిస్సో ఇతి సబ్బే **అట్ఠారస** చిత్తుప్పాదా అహేతుకా.

౧౩౦. అహేతుకతో చిత్తుప్పాదతో **సేసా** ఏకసత్తతి చిత్తుప్పాదా **సహేతుకాతి** సహేతుకా నామాతి మహేసినా **తాదినా** అవిపరీతసభావేన **హేతువాదినా** పచ్చయవాదినా నిద్దిట్ఠా.

౧౩౧. సవత్థుకావత్థుకతో సవత్థుకఅవత్థుకవసేన తథా ఉభయవసేన సవత్థుకవసేన, అవత్థుకవసేన చ సబ్బం వుత్తప్పకారేన చ మానసం తివిధం హోతి.

౧౩౨-౪. సబ్బో కామవిపాకో చ, రూపే పఞ్చదసాపి చ చిత్తుప్పాదా **ఆదిమగ్గో** పఠమమగ్గో హసితుప్పాదో మనోధాతుకిరియాపి చ దోమనస్సద్వయఞ్చాపి తేచత్తాలీస మానసా **వినా వత్థుం** వత్థుం వజ్జేత్వా న ఉప్పజ్జన్తి, ఏకన్తేన సవత్థుకా నామ. అరూపావచరవిపాకా చ ఏకన్తేన అవత్థుకా, మయా వుత్తతో చిత్తుప్పాదతో **సేసాని** ద్వేచత్తాలీస చిత్తాని **ఉభయథా** సవత్థుకావత్థుకవసేన సియుం.

౧౩౫. ఏకేకారమ్మణం చిత్తం, పఞ్చారమ్మణమేవ చ చిత్తం ఛళారమ్మణకఞ్చేతి **ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేనాపి తివిధం చిత్తం సియా.

౧౩౬-౮. విఞ్ఞాణాని చ ద్వే పఞ్చ, అట్ఠ లోకుత్తరాని చ అభిఞ్ఞామానసం ఠపేత్వా సబ్బం మహగ్గతఞ్చేవాతి **తేచత్తాలీస** చిత్తుప్పాదా పన ఏకేకారమ్మణా విఞ్ఞేయ్యా ధీరేన. **తత్థ** చిత్తే మనోధాతుత్తయం పఞ్చారమ్మణం ఈరితం భగవతా. మయా వుత్తచిత్తతో **సేసాని తేచత్తాలీస** చిత్తాని ఛళారమ్మణికాని మతాని సత్థునా, తథా ఏవం చిత్తం కుసలాకుసలాదితో తివిధం. **ఆది**-సద్దేన అబ్యాకతం గహేతబ్బం.

౧౩౯. అహేతుకం చిత్తం ఏకహేతుకఞ్చ చిత్తం ద్విహేతుకఞ్చ చిత్తం తిహేతుకఞ్చ చిత్తన్తి **ఏవం** ఇమినా పకారేన చిత్తం చతుబ్బిధం విభావినా విఞ్ఞాతబ్బం.

౧౪౦-౨. హేట్ఠా మయాపి నిద్దిట్ఠా **అట్ఠారస** చిత్తుప్పాదా అహేతుకా, **విచికిచ్ఛుద్ధచ్చసంయుత్తం** చిత్తం ఏకహేతుకం ఏవం ఉదీరితం భగవతా. **కామే** కామావచరే **పుఞ్ఞవిపాకక్రియతో** కుసలవసేన చ విపాకవసేన చ కిరియావసేన చ **ద్వాదసధా** చిత్తుప్పాదా అకుసలా చ దసధా చాతి బావీసతి చిత్తుప్పాదా దుహేతుకా. **కామే** కామావచరే **పుఞ్ఞవిపాకక్రియతో** పుఞ్ఞవసేన చ విపాకవసేన చ కిరియావసేన చ **ద్వాదసధా** చిత్తుప్పాదా. సబ్బం మహగ్గతఞ్చేవ **అప్పమాణం** లోకుత్తరచిత్తఞ్చ తిహేతుకం.

౧౪౩-౧౦. రూపిరియాపథవిఞ్ఞత్తి-జనకాజనకాదితోతి రూపఇరియాపథవిఞ్ఞత్తిజనకవసేన రూపఇరియాపథజనకవసేన చ రూపజనకవసేన చ తికిచ్చాజనకవసేన చాతిఆదీహి పకారేహి సబ్బం చిత్తం చతుబ్బిధం హోతి. **తత్థ** తస్మిం చిత్తే ద్వాదసాకుసలా, కామధాతుయా కుసలా, తథా కామే దస కిరియా, అభిఞ్ఞామానసం ద్వయం, ఇమే బాత్తింస మానసా రూపాని సముట్ఠాపేన్తి, ఇరియాపథం కప్పేన్తి, విఞ్ఞత్తిం జనయన్తి. కుసలా మహగ్గతమానసా కిరియా చ మహగ్గతమానసా, **అట్ఠ** అనాసవచిత్తాని, ఛబ్బీసతి చ మానసా రూపాని సముట్ఠాపేన్తి, ఇరియాపథం కప్పేన్తి. **చోపనం న పాపేన్తి** విఞ్ఞత్తిం న జనయన్తీతి అత్థో. ఇమే చిత్తుప్పాదా దుకిచ్చనియతా , దస విఞ్ఞాణే ఠపేత్వా ద్వీసు భూమీసు **విపాకా** మనోధాతుద్వయసన్తీరణత్తయమహావిపాకరూపవిపాకానం వసేన అట్ఠారస పాకా మనోధాతు కిరియా చేవాతి **ఇమాని ఏకూనవీసతి** చిత్తాని రూపాని సముట్ఠాపేన్తి, ఇతరద్వయం న కరోన్తి, **పున ద్వేపఞ్చవిఞ్ఞాణా** పఠమం "దస విఞ్ఞాణే"తి వుత్తత్తా "పునా"తి వుత్తా. అరూపీసు విపాకా చ **సబ్బేసం** సత్తానం పటిసన్ధిచిత్తఞ్చ అరహతో చుతిచిత్తఞ్చ ఇమే సోళస మానసా తికిచ్చాని న కరోన్తి.

౧౫౧. ఏకద్వితిచతుట్ఠాన-పఞ్చట్ఠానప్పభేదతో ఏకకిచ్చద్వికిచ్చతికిచ్చచతుకిచ్చపఞ్చకిచ్చభేదేన **పఞ్చధా చిత్తం** పఞ్చపకారం చిత్తం **పఞ్చనిమ్మలలోచనో** బుద్ధో **అక్ఖాసి** కథేసి.

౧౫౨కుసలాకుసలా సబ్బే, చిత్తుప్పాదా మహాక్రియా;

మహగ్గతా క్రియా చేవ, చత్తారో ఫలమానసా.

౧౫౩. సబ్బేవ పఞ్చపఞ్ఞాస చిత్తుప్పాదా **జవనట్ఠానతోయేవ** జవనకిచ్చవసేనేవ **ఏకట్ఠానే** ఏకకిచ్చే **నిప్పపఞ్చేన సత్థునా** తణ్హామానదిట్ఠివిరహితేన సత్థునా **నియామితా** కథితా.

౧౫౪. పున ద్వేపఞ్చవిఞ్ఞాణా చిత్తుప్పాదా దస్సనే సవనే తథా ఘాయనే సాయనట్ఠానే ఫుసనే పటిపాటియా సత్థునా నియామితా.

౧౫౫. మనోధాతుత్తికం ఆవజ్జనే పటిచ్ఛనే, **ఏతే అట్ఠసట్ఠి** చిత్తుప్పాదా **ఏకట్ఠానికతం** ఏకకిచ్చభావం **గతా** పత్తా భవన్తి.

౧౫౬-౮. చిత్తద్వయం ద్విట్ఠానికం నామ ఉదీరితం భగవతా, సోమనస్సయుతం చిత్తం పఞ్చద్వారే సన్తీరణం సియా. ఛద్వారే తదాలమ్బణఞ్చ **బలవారమ్మణే** అతిమహన్తారమ్మణే సతి సియా , తథా వోట్ఠబ్బనం పఞ్చద్వారేసు వోట్ఠబ్బనం హోతి. మనోద్వారేసు పన **సబ్బేసం** ఆరమ్మణానం ఆవజ్జనం హోతి, ఇదం చిత్తద్వయం ద్విట్ఠానికం నామ హోతి.

౧౭౯. పటిసన్ధియా ఠానతో పటిసన్ధియా కిచ్చవసేన భవఙ్గస్స ఠానతో భవఙ్గస్స కిచ్చవసేన చుతియా ఠానతో చుతియా కిచ్చవసేన తే మహగ్గతవిపాకా నవ **తిట్ఠానికా** తికిచ్చాతి మునినా మతా.

౧౮౦-౩. అట్ఠ కామా మహాపాకా, పటిసన్ధిభవఙ్గతో పటిసన్ధిభవఙ్గవసేన **తదారమ్మణతో చేవ** తదారమ్మణవసేన చ ఏవ చుతిట్ఠానవసేన చ **అట్ఠ** చిత్తాని చతుట్ఠానికచిత్తాని హోన్తి, **ఇతి** వచనం ధీరో నిద్దిసే, కుసలాకుసలపాకోపేక్ఖాసహగతద్వయం పఞ్చద్వారే సన్తీరణం భవే, ఛద్వారికేసుపి బలవారమ్మణే సతి తదారమ్మణతా సియా. పటిసన్ధిభవఙ్గానం ఠానవసేన చ చుతిట్ఠానవసేన చ ఇదం చిత్తద్వయం పఞ్చట్ఠానికచిత్తం నామాతి ఉదీరితం మునినా.

౧౮౪. పఞ్చకిచ్చం ద్వయం చిత్తం, అట్ఠకం పన చతుకిచ్చం, నవకం తికిచ్చం, ద్వే చిత్తుప్పాదా ద్వికిచ్చా, ఇమేసం ఇమేహి చిత్తుప్పాదేహి **సేసం** ఏకకం కిచ్చం.

౧౮౫.భవఙ్గావజ్జనఞ్చేవ, దస్సనం సమ్పటిచ్ఛనం;
సన్తీరణం వోట్ఠబ్బనం, జవనం భవతి సత్తమం.

౧౮౬. ఛబ్బిధం హోతి తం ఛన్నం తం చిత్తం ఛన్నం చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయమనో**విఞ్ఞాణానం** పభేదతో ఛబ్బిధం హోతి, చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయమనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతూనం సత్తన్నం వసేన చిత్తం సత్తధా హోతి.

౧౮౭. ఏకేకారమ్మణం ఛక్కం, పఞ్చారమ్మణభేదతో ఛళారమ్మణతో చేవ ఛళారమ్మణచిత్తవసేన **మనో** చిత్తం అట్ఠవిధం హోతి.

౧౮౮. తత్థ తస్మిం చిత్తే ద్వేపఞ్చవిఞ్ఞాణా ఏకేకగోచరా హోన్తి, **ద్వే** చిత్తుప్పాదా రూపారమ్మణికా, **ద్వే ద్వే** చిత్తుప్పాదా సద్దాదిగోచరా.

౧౮౯. పఞ్చాభిఞ్ఞావివజ్జితం సబ్బం మహగ్గతం, సబ్బం లోకుత్తరఞ్చ **ఇతి** ఇదం చిత్తం ఏకేకారమ్మణం భవే.

౧౯౦. ఇదం ఛక్కం ఏకేకారమ్మణం విభావినా ఞేయ్యం, మనోధాతుత్తయం పఞ్చారమ్మణికం నామ భవే.

౧౯౧. కామావచరచిత్తాని చత్తాలీసం తథా ఏకేకం సబ్బాని అభిఞ్ఞాని చ **ఛళారమ్మణికానీతి** ఛళారమ్మణికాని నామ పణ్డితేన విఞ్ఞేయ్యాని.

౧౯౨. సత్తవిఞ్ఞాణధాతూసు **పచ్ఛిమం** మనోవిఞ్ఞాణధాతుఞ్చ కుసలాకుసలాబ్యాకతవసేన **తిధా కత్వా** నవవిధం చిత్తం హోతి.

౧౯౩. మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా భేదో పుఞ్ఞాపుఞ్ఞవసేనేవ విపాకకిరియభేదతో ఛసత్తతివిధో హోతి.

౧౯౪. మనోధాతుం విపాకకిరియభేదతో **ద్విధా కత్వా పుబ్బే** వుత్తేహి నవధా చిత్తేహి మానసం దసధా హోతి.

౧౭౫. పచ్ఛిమం ధాతుద్వయం మనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతుద్వయం, మనోధాతుం కుసలవిపాకఅకుసలవిపాకకిరియావసేన **తిధా కత్వా,** మనోవిఞ్ఞాణధాతుఞ్చ కుసలాకుసలాబ్యాకతవసేన **తివిధా కత్వా** చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయవిఞ్ఞాణేహి సహ చిత్తం ఏకాదసవిధం హోతి, **ఇతి** ఇదం వచనం పణ్డితో పరిదీపయే.

౧౭౬. మనోవిఞ్ఞాణధాతుమ్పి **కుసలాకుసలాదితో** కుసలాకుసలవిపాకకిరియావసేన చతుధా విభజిత్వాన తం చిత్తం చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయవిఞ్ఞాణేహి సహ తిప్పకారాయ మనోధాతుయా చ సహ ద్వాదసధాపి ధీరో వదే.

౧౭౭-౯. చిత్తం చుద్దసట్ఠానభేదేన చుద్దసధా భవే, పటిసన్ధియా వసేన చ భవఙ్గవసేన చ చుతియా వసేన చ ఆవజ్జనస్స వసేన చ పఞ్చన్నం **దస్సనాదీనం** కిచ్చానం వసేన చ సమ్పటిచ్ఛనచేతసో వసేన చ సన్తీరణస్స వసేన చ వోట్ఠబ్బనజవనానం వసేన చ, యథా ఏవం తదారమ్మణచిత్తస్స వసేన చాతి **ఏవం** ఇమినా పకారేన **ఠానభేదతో** కిచ్చభేదేన చుద్దసధా చిత్తం హోతి, **ఇతి** ఇదం వచనం ధీరో **పరిదీపయే** పరిదీపేయ్య.

౧౮౦. భూమిపుగ్గలనానత్తవసేన భూమినానత్తవసేన, పుగ్గలనానత్తవసేన చ చిత్తానం పవత్తితో ఇదం చిత్తం బహుధా హోతి, **ఇతి** వచనఞ్చ ధీరో **విభావయే** పకాసేయ్య.

౧౮౧. ఇధ ఇమస్మిం సాసనే యో భిక్ఖు మతిమా ఇమస్మిం ఏకవిధాదినయే **కుసలో** ఛేకో హోతి, అభిధమ్మే పవత్తా అత్థా తస్స భిక్ఖునో **హత్థగతా** హత్థపవిట్ఠా **ఆమలకా వియ** సుద్ధమణికా వియ హోన్తి.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

ఏకవిధాదినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

చతుత్థో పరిచ్ఛేదో.

౫. పఞ్చమో పరిచ్ఛేదో

భూమిపుగ్గలచిత్తుప్పత్తినిద్దేసవణ్ణనా

౧౮౨.ఇతో పరం పవక్ఖామి, బుద్ధివుద్ధికరం నయం;

చిత్తానం భూమిసుప్పత్తిం, పుగ్గలానం వసేన చ.

అహం ఇతో పరం **బుద్ధివుద్ధికరం నయం** మతివద్ధికరం నయం **పవక్ఖామి** దేసేస్సామి. **చిత్తానం భూమిసుప్పత్తిం పుగ్గలానం వసేన చ** భూమీసు చిత్తానం ఉప్పత్తిం, పుగ్గలానం వసేన భూమీసు చిత్తానం ఉప్పత్తిఞ్చ పవక్ఖామి.

౧౮౩. దేవా చేవ మనుస్సా చ, తిస్సో చ అపాయభూమియో హోన్తి, **గతియో పఞ్చ** తేసం దేవమనుస్సతిరచ్ఛానపేతనిరయగతీనం వసేన పఞ్చ గతియో **నిద్దిట్ఠా సత్థునా** దస్సితా భగవతా. **తయో భవా** పన కామరూపారూపభవవసేన తయో సత్థునా **నిద్దిట్ఠా** దస్సితా.

౧౮౪-౫. భూమియో తత్థ తింసేవ, తాసు తింసేవ పుగ్గలా తత్థ తేసు తీసు భవేసు తింస ఏవ భూమియో హోన్తి, **తాసు** భూమీసు ఉప్పన్నా పుగ్గలా తింస ఏవ హోన్తి, ఏతాసు భూమీసు ఉప్పన్నా సబ్బే చ పన పుగ్గలా పటిసన్ధికచిత్తానం వసేన ఏకూనవీసతి హోన్తి. **పటిసన్ధి చ నామేసా** ఏసా పటిసన్ధి చ నామ **దువిధా** ద్విప్పకారా **సముదీరితా** సత్థునా కథితా.

౧౮౬. అచిత్తకా పటిసన్ధి, సచిత్తకా పటిసన్ధి చ ఇతి దువిధా పటిసన్ధి హోతి, అసఞ్ఞిబ్రహ్మానం పటిసన్ధి **అచిత్తకా** రూపపటిసన్ధి హోతి. **సేసా** రూపపటిసన్ధితో సేసా **సచిత్తకా** సచిత్తకపటిసన్ధి **ఞేయ్యా** పణ్డితేన జానితబ్బా. **సా పన** సచిత్తకా పటిసన్ధి ఏకూనవీసతి హోతి.

౧౮౭. పటిసన్ధివసేనేవ సచిత్తకపటిసన్ధివసేన ఏవ వీసతి పుగ్గలా హోన్తి. **ఇధ** ఇమస్మిం చిత్తాధికారే చిత్తాధికారత్తా అచిత్తకపటిసన్ధి రూపపటిసన్ధి **న చ ఉద్ధటా** న చ కథితా మయా.

౧౮౮. అహేతుద్వితిహేతూతి, పుగ్గలా తివిధా సియుం అహేతుకద్విహేతుకతిహేతుకా ఇతి **తివిధా** తిప్పకారా పుగ్గలా **సియుం** భవేయ్యుం. అరియా పన పుగ్గలా అట్ఠ **ఇతి** ఏవం ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన **సబ్బే** పుగ్గలా ఏకాదస **ఈరితా** కథితా భగవతా.

౧౮౯. భూమీసు తింసభూమీసు చిత్తానం ఉప్పత్తిం ఏతేసం పన సబ్బేసం పుగ్గలానం పభేదతో భూమీసు చిత్తానం ఉప్పత్తిఞ్చ **గణ్హతో** గణ్హన్తస్స మమ వచనం **నిబోధథ,** తుమ్హే జానాథ సుణాథ.

౧౯౦. తీసు భూమీసు కతి చిత్తాని జాయన్తి? **మే** మయ్హం **వద** తాని చిత్తాని త్వం కథేహి, సబ్బాసు భూమీసు చుద్దస ఏవ చిత్తాని. తం యథా –

వోట్ఠబ్బం కామపుఞ్ఞఞ్చ, వియుత్తాని చ దిట్ఠియా;

ఉద్ధచ్చసహితఞ్చేవ, హోన్తి సబ్బత్థ చుద్దస.

౯౯౧. **సదా వీసతి చిత్తాని, కామేయేవ భవే సియుం** వీసతి చిత్తాని కామేయేవ భవే **సదా** సబ్బస్మిం కాలే **సియుం** భవేయ్యున్తి. తం యథా –

కామే అట్ఠ మహాపాకా, దోమనస్సద్వయమ్పి చ;
తథా ఘానాదివిఞ్ఞాణత్తయం పాకా అపుఞ్ఞజా.

ఘానాదివిఞ్ఞాణత్తయన్తి కుసలవిపాకఘానాదిత్తయం. **పాకా అపుఞ్ఞజా** అకుసలతో జాతా అహేతుకా సత్త విపాకా. **పఞ్చ రూపభవేయేవ** పఞ్చ చిత్తాని రూపభవేయేవ భవన్తి. **చత్తారేవ అరూపిసు** చత్తారి చిత్తాని అరూపీసుయేవ హోన్తి. తం యథా –

రూపేవ రూపపాకా వారుప్పపాకా అరూపిసు;
నవ మహగ్గతా పాకా, రూపారూపేవ జాయరే.

౯౯౨. కామరూపభవేస్వేవ **అట్ఠారస** చిత్తాని భవన్తి.

తం యథా –

పుఞ్ఞరూపాని పఞ్చేవ, పుఞ్ఞజం సమ్పటిచ్ఛనం;
చక్ఖుసోతద్వయం పుఞ్ఞపాకం సన్తీరణద్వయం.

పుఞ్ఞపాకం హసితుప్పాదమనోధాతుక్రియాపి చ;
అట్ఠారసాదిమగ్గేన, పఞ్చ రూపక్రియాపి చ;
కామరూపభవేస్వేవ, ఏతానేవ సదా సియుం.

ద్వేచత్తాలీస చిత్తాని, హోన్తి తీసు భవేసుపి ద్వేచత్తాలీస చిత్తాని హోన్తి. తం యథా –

పటిఘద్వయవజ్జితాని , అపుఞ్ఞాని దసేవ చ;
మహాపుఞ్ఞాని అట్ఠేవ, వోట్ఠబ్బనక్రియాని చ.

పుఞ్ఞారుప్పాని చత్తారి, ఆరుప్పకిరియాని చ;
కనిట్ఠమగ్గవజ్జాని, సత్త లోకుత్తరాని చ;
ద్వేచత్తాలీస చిత్తాని, హోన్తి తీసు భవేసుపి.

౯౯౩. **ఠపేత్వా పన సబ్బేసం, చతస్సోపాయభూమియో** చతస్సో అపాయభూమియో ఠపేత్వా వజ్జేత్వా అపాయతో సేసానం సబ్బేసం పుగ్గలానం ఛబ్బీసభూమీసు తేరస ఏవ చిత్తాని హోన్తి. తం యథా –

చతుత్థారూపావచరం, అనాగామిఫలాదయో;
మహాక్రియా చ జాయన్తి, తేరసాపాయవజ్జితా.

అనాగామిఫలాదయోతి ఆది-సద్దేన హి అరహత్తఫలాని గహితాని.

౧౯౪. **అపరాని చతస్సోపి, ఠపేత్వారుప్పభూమియో** చతస్సో అరూపభూమియో ఠపేత్వా సేసాసు **ఛబ్బీసభూమీసు** అపరాని **ఛ** చిత్తాని జాయన్తి. తం యథా –

> మనోధాతుక్రియఞ్చేవ , పుఞ్ఞజం సమ్పటిచ్ఛనం;
> చక్ఖుసోతద్వయం పుఞ్ఞపాకం సన్తీరణద్వయం;
> ఛేవ చిత్తాని జాయన్తి, తథా ఉపరివజ్జితే.

౧౯౫. **సుద్ధావాసికదేవానం, ఠపేత్వా పఞ్చ భూమియో** పఞ్చ భూమియో ఠపేత్వా పఞ్చవీసతిభూమీసు పఞ్చ చిత్తాని జాయన్తి. తం యథా –

> దిట్ఠియా సమ్పయుత్తానం, విచికిచ్ఛాయుతం తథా;
> పఞ్చ సబ్బత్థ జాయన్తి, సుద్ధావాసవివజ్జితే.

౧౯౬.**అపరాని దువే హోన్తి, పఞ్చవీసతిభూమిసు;**
ఠపేత్వా నేవసఞ్ఞఞ్చ, చతస్సోపాయభూమియో.

చతస్సోపాయభూమియో నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞఞ్చ ఠపేత్వాయేవ పఞ్చవీసతిభూమీసు అపరాని **దువే** చిత్తాని హోన్తి. తం యథా –

> ఠపేత్వా నేవసఞ్ఞఞ్చ, చతస్సోపాయభూమియో;
> సేసాసు తతియారుప్పజవనం జాయతి ద్వయం.

౧౯౭. **ద్వేపి చిత్తాని జాయన్తి, చతువీసతిభూమిసు** చతస్సోపాయభూమియో ఆకిఞ్చఞ్ఞఞ్చ నేవసఞ్ఞఞ్చ ఠపేత్వా సేసాసు చతువీసతిభూమీసు ద్వేపి చిత్తాని జాయన్తి. తం యథా –

> చతుత్థతతియారుప్పం, ఠపేత్వాపాయభూమియో;
> సేసాసు దుతియారుప్ప-జవనం జాయతి ద్వయం.

౧౯౮. **అపాయభూమియో హిత్వా** చతస్సో అపాయభూమియో తిస్సో ఉపరి అరూపభూమియో **హిత్వా** ఛడ్డేత్వా సేసాసు తేవీసతిభూమీసు ద్వేయేవ పన చిత్తాని హోన్తి. తం యథా –

> అపాయభూమియో హిత్వా, తిస్సోచారుప్పభూమియో;
> సేసాసు పఠమారుప్పం, జవనద్వయం జాయతి.

౧౯౯. **అరూపే చ అపాయే చ** అట్ఠ భూమియో ఠపేత్వా సేసాసు బావీసతిభూమీసు ఏకాదసవిధం చిత్తం హోతి. తం యథా –

సబ్బం రూపఞ్చ విపాకం, ఠపేత్వా సితమానసం;
ఏకాదసేవ జాయతి, అపాయారూపవజ్జితే.

౨౦౦. సుద్ధావాసే అపాయే చ నవ భూమియో ఠపేత్వా సేసాసు ఏకవీసాసు భూమీసు నిచ్చమ్పి **చత్తారో** ఏవ మానసా హోన్తి. తం యథా –

సోతాపత్తిఫలఞ్చేవ, సకదాగామిఫలమ్పి చ;
సకదాగామిమగ్గో చ, ఠపేత్వాపాయసుద్ధకే;
అనాగామిమగ్గో చేవ, ఏకవీసాసు హోన్తి హి.

౨౦౧. ఏకం సత్తరసస్వేవ, చిత్తం జాయతి భూమిసు సుద్ధావాసఅపాయారుప్పభూమియో ఠపేత్వా అవసేసాసు సత్తరససు భూమీసు ఏకం చిత్తం జాయతి. తం యథా –

సుద్ధావాసే అపాయే చ, ఠపేత్వారుప్పభూమియో;
ఆదిమగ్గో ఏకో హోతి, సత్తరససు భూమిసు.

౨౦౨ ద్వాదసేవ తు జాయన్తే, ఏకాదససు భూమిసు;
ఠపేత్వా పన సబ్బాపి, భూమియో హి మహగ్గతా. –

ఏకూనవీసతిభూమియో ఠపేత్వా సేసాసు ఏకాదససు భూమీసు ద్వాదస చిత్తాని జాయన్తి. తం యథా –

దోమనస్సద్వయాపుఞ్ఞపాకా సత్త చ పుఞ్ఞజం;
ఘానాదిత్తయం సేసాసు, హిత్వా సబ్బా మహగ్గతా.

౨౦౩. కామావచరదేవానం వసేన చ మనుస్సానం వసేన చ సత్తసు కామావచర**భూమీసు** అట్ఠ చిత్తాని సబ్బదా జాయన్తి. తం యథా –

కామే దేవమనుస్సానం, మహాపాకాని జాయరే;
సదా సత్తసు ఏతాని, హిత్వా తేవీస భూమియో.

౨౦౪. పఞ్చమజ్ఝానపాకేకో , జాయతే ఛసు భూమిసు ఏకో పఞ్చమజ్ఝానవిపాకో వేహప్ఫలాదీసు **ఛసు భూమీసు** జాయతి. చత్తారి పన రూపవిపాక**చిత్తాని** తీసు తీసు భూమీసు జాయన్తి. అయమేత్థాధిప్పాయో – ఏకో పఠమరూపవిపాకో బ్రహ్మపారిసజ్జబ్రహ్మపురోహితమహాబ్రహ్మానం తీసు భూమీసు జాయతి, ఏకో దుతియరూపవిపాకో, ఏకో తతియరూపవిపాకో చ పరిత్తాభాఅప్పమాణాభాఆభస్సరానం తీసు భూమీసు జాయతి, ఏకో చతుత్థరూపవిపాకో పరిత్తసుభఅప్పమాణసుభసుభకిణ్హానం తీసు భూమీసు జాయతి.

౨౦౫. చత్తారి పన చిత్తాని, హోన్తి ఏకేకభూమిసు అరూపావచరవిపాకానం వసేన చత్తారి పన చిత్తాని **ఏకేకభూమీసు** ఏకేకాసు భూమీసు హోన్తి, ఇతి ఏవం ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన సబ్బాసు భూమీసు చిత్తుప్పాదం **పరిదీపయే** పణ్డితో కథేయ్య.

౨౦౬-౭. కుసలాకుసలా కామే కామే వీసతి కుసలాకుసలా, **తేసం పాకా అహేతుకా** తేసం కుసలాకుసలానం అహేతుకా పఞ్చదస విపాకా ఆవజ్జనద్వయఞ్చ **ఇతి** ఏవం ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన సత్తతింస మానసా నరకాదీసు చతూసు అపాయేసుపి జాయరే. అవసేసాని ద్విపఞ్ఞాస చిత్తాని **కదాచిపి** కిస్మిఞ్చి కాలేపి నుప్పజ్జన్తి. తం యథా –

> పఞ్చదసాని రూపే తు, అరూపే ద్వాదసీరితా;
> అట్ఠ లోకుత్తరానేవ, కామపాకా సహేతుకా.
>
> అట్ఠ మహాక్రియా చేవ, హసితుప్పాదమానసం;
> ద్విపఞ్ఞాసాని చిత్తాని, అపాయేసు న జాయరే.

౨౦౮. కామే దేవమనుస్సానం కామావచరే దేవమనుస్సానం మహగ్గతా నవ పాకా నేవ జాయన్తి, అసీతి **హదయా** మానసా సదా జాయన్తి. తం యథా –

> ద్వాదసాకుసలానేవ, కుసలానేకవీసతి;
> సత్తవీసతి పాకా చ, మహగ్గతవివజ్జితా.
>
> కామే దేవమనుస్సానం, క్రియచిత్తాని వీసతి;
> హోన్తి అసీతి చిత్తాని, విఞ్ఞేయ్యాని విభావినా.

౨౦౯-౧౨. కామే కామావచరే అట్ఠ మహావిపాకా దోమనస్సద్వయమ్పి చ తథా **ఘానాదివిఞ్ఞాణత్తయం** కుసలవిపాకం అపుఞ్ఞజా సత్త పాకా. **నత్థి ఆరుప్పపాకా చ, రూపావచరభూమియం** అరూపపాకా చ చత్తారో రూపావచరభూమియం నత్థి. అయమేత్థాధిప్పాయో – రూపావచరభూమియం అట్ఠ మహావిపాకా కామసుగతిసత్తానం ద్విన్నం విపాకచిత్తత్తా న హోన్తి, ఝానేన విక్ఖమ్భితత్తా దోమనస్సద్వయమ్పి నత్థి, ఘానజివ్హాకాయపసాదవిరహితత్తా కుసలవిపాకం ఘానాదిత్తయం నత్థి, అనిట్ఠారమ్మణానం అభావతో సత్త అకుసలవిపాకా చ నత్థి, అరూపపాకా చ నత్థి. కస్మా? అరూపానం విపాకచిత్తత్తా. **ఇమేహి సహ చిత్తేహి** ఇమేహి చతువీసతిచిత్తేహి సహ **తయో మగ్గా ఫలద్వయం** సోతాపత్తిమగ్గో సకదాగామిమగ్గో అనాగామిమగ్గో చ సోతాపత్తిఫలసకదాగామిఫలాని చ చత్తారో దిట్ఠిసంయుత్తా విచికిచ్ఛాసంయుత్తమ్పి చ చత్తారో హేట్ఠిమా పాకా చ సుద్ధావాసే **న లబ్భరే** న లబ్భన్తి. అయమేత్థాధిప్పాయో – పుథుజ్జనసోతాపన్నసకదాగామిపుగ్గలానం అసాధారణత్తా సుద్ధో చ ఆవాసో, అథ వా ఘోరాతిక్కమట్ఠితత్తా అనాగామిపుగ్గలా సుద్ధా నామ, చతురోఘతిణ్ణత్తా ఖీణాసవా సుద్ధా నామ, తేసం సుద్ధానం ద్విన్నం ఉత్తమసత్తానం ఆవాసోతిపి **సుద్ధావాసో,** తస్మిం.

అయమేత్థాధిప్పాయో – సుద్ధావాసే పన సోతాపత్తిమగ్గసోతాపత్తిఫలసకదాగామిమగ్గసకదాగామిఫలఅనాగామిమగ్గా న విజ్జన్తి. కస్మాతి చే? అనాగామిఫలట్ఠానంయేవ తస్మిం ఉప్పజ్జనతో చత్తారో దిట్ఠిసంయుత్తా చ విచికిచ్ఛాయుత్తఞ్చ పఞ్చ

అకుసలచిత్తానం సోతాపన్నేన వినాసితత్తా, ఇతి తస్మా కారణా న జాయన్తి. చత్తారో హేట్ఠిమవిపాకా హేట్ఠిమానం రూపబ్రహ్మానం విపాకచిత్తత్తా నత్థి. సేసాని ఏకపఞ్ఞాస చిత్తాని సుద్ధావాసే పన లబ్భన్తి. తం యథా –

దిట్ఠియా విప్పయుత్తాని, ఉద్ధచ్చసహగతం తథా;
కామపుఞ్ఞాని అట్ఠ చ, రూపపుఞ్ఞాని పఞ్చ వా.

అరూపకుసలానేవ, మగ్గో ఖీణాసవస్స చ;
చక్ఖుసోతమనోధాతు, పుఞ్ఞజా తీరణా దువే.

పఞ్చమజ్ఝానపాకో చ, అనాగామిఫలాదయో;
సుద్ధావాసేసు లబ్భన్తి, క్రియచిత్తాని వీసతి.

రూపావచరికా సబ్బే సబ్బాని రూపావచరాని పఞ్చదస చిత్తాని, కామధాతుయా **సబ్బే** తేవీసతి **విపాకా**.

౨౧౩. దోమనస్సాదిమగ్గో చ దోమనస్సద్వయఞ్చ ఆదిమగ్గో చ సోతాపత్తిమగ్గో చ, **క్రియా చ ద్వే అహేతుకా** పఞ్చద్వారావజ్జనహసితుప్పాదాని కిరియాని చాతి తేచత్తాలీస చిత్తాని అరూపభూమియం నత్థి. పఞ్చ రూపావచరవిపాకా రూపీనం విపాకచిత్తత్తా నత్థి. రూపజవనాని హేట్ఠిమరూనానం విరత్తత్తా నత్థి. చక్ఖుసోతవిఞ్ఞాణాని పుఞ్ఞజాని పసాదరహితత్తా నత్థి. ఘానాదివిఞ్ఞాణాని పకతియాయేవ నత్థి. కుసలవిపాకా మనోధాతు చక్ఖాదిగ్గహితపఞ్చారమ్మణత్తా అరూపానం ధమ్మారమ్మణత్తా నత్థి, అసతి చక్ఖాదివిఞ్ఞాణే సా చ పుఞ్ఞజా మనోధాతు తాయ చ అసతియా చక్ఖాదివిఞ్ఞాణమ్పి నత్థియేవ. కిరియామనోధాతుపి పఞ్చారమ్మణత్తాయేవ నత్థి, హసితుప్పాదోపి రూపకాయాభావా సితస్సాభావా నత్థి, పుబ్బేవ దిట్ఠసచ్చా అరియా రూపభూమికా, తస్మా ఆదిమగ్గోపి నత్థి.

౨౧౪. ఏవం భూమివసేనేవ, చిత్తుప్పత్తిం విభావయే ఏవం ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన భూమివసేన చిత్తుప్పత్తిం **విభావయే** ధీరో కథేయ్య. **తథా** ఏవం ఏకాదసన్నం పుగ్గలానం వసేన చిత్తుప్పత్తిం ధీరో **విభావయే** కథేయ్య.

౨౧౫. కుసలాకుసలా కామే,
తేసం పాకా అహేతుకా;
ఆవజ్జనద్వయఞ్చాతి,
సత్తతింసేవ మానసాతి. –

అయం వుత్తత్థో.

౨౧౬. ఏవం చతూస్వపాయభూమీసు మనుస్సభూమియఞ్చాతి **పఞ్చభూమీసు** అహేతుకస్స సత్తస్స **జాయన్తే** ఉప్పజ్జన్తి. **ద్వేపఞ్ఞాసావసేసాని, న జాయన్తి కదాచిపి** అవసేసాని ద్వేపఞ్ఞాస చిత్తాని కదాచిపి న జాయన్తి న ఉప్పజ్జన్తి, తాని సరూపతో వుత్తానేవ.

౨౧౭. అహేతుకస్స సత్తస్స ఉప్పజ్జన్తేహి సత్తతింసచిత్తేహి సహ దుహేతుకా, చతుమహావిపాకా చాతి చత్తాలీస చిత్తాని తథా ఏకకం దుహేతుకస్స సత్తస్స జాయన్తి.

౨౧౮-౨౩. సబ్బే మహగ్గతా చేవ సబ్బే సత్తవీసతివిధా మహగ్గతా చేవ **సబ్బేపి చ అనాసవా** సబ్బే అట్ఠ లోకుత్తరా చేవ చత్తారో తిహేతుకవిపాకా చ కామే హసితుప్పాదో సహేతుకమహాకిరియా చాతి నవ క్రియాపి చేతి చత్తాలీసం తథా అట్ఠ చ **దుహేతునో** సత్తస్స న జాయన్తి.

అయమేత్థాధిప్పాయో – దుహేతునో రూపారూపసమాపత్తియా అసమత్థతాయ సత్తవీస మహగ్గతా న జాయన్తి, మగ్గఫలం అధిగన్తుం అసమత్థతాయ అట్ఠ లోకుత్తరా న జాయన్తి, తిహేతుకవిపాకా తిహేతుకానం సత్తానం విపాకచిత్తత్తా న జాయన్తి, నవ కిరియాని ఖీణాసవానంయేవ ఉప్పజ్జమానత్తా న జాయన్తీతి. **కామావచరసత్తస్స, తిహేతుపటిసన్ధినో** పుథుజ్జనస్స చతుపఞ్ఞాస మానసా జాయన్తి. కతమాని తాని? దుహేతుకస్స వుత్తాని చత్తాలీస చిత్తాని తథా ఏకఞ్చ కామధాతుయం చత్తారో ఞాణసమ్పయుత్తవిపాకా రూపారూపేసు నవ పుఞ్ఞాని చాతి చతుపఞ్ఞాస మానసా జాయన్తి. **పుథుజ్జనస్స** తిహేతునో కామసత్తస్స పఞ్చతింస చిత్తాని **న జాయరే** న జాయన్తి. తం యథా –

ఆవజ్జనద్వయం హిత్వా, అట్ఠారస క్రియాపి చ;
నవ మహగ్గతా పాకా, అట్ఠ లోకుత్తరాని చ.

కామపుథుజ్జనస్సేవ, తిహేతుపటిసన్ధినో;
పఞ్చతింసేవ చిత్తాని, న జాయన్తి కదాచిపి.

ఛదేవేసు మనుస్సేసు చాతి సత్తసు భూమీసు జాతస్స సోతాపన్నస్స **దేహినో** సత్తస్స పఞ్ఞాస చిత్తాని జాయన్తి. **ఇతి** వచనం ధీరో **నిద్దిసే** కథేయ్య. తం యథా –

దిట్ఠియా విప్పయుత్తాని, దోమనస్సద్వయమ్పి చ;
ఉద్ధచ్చసహితఞ్చేవ, కామపుఞ్ఞాని అట్ఠ చ.

నవ మహగ్గతపుఞ్ఞాని, ఆవజ్జనద్వయమ్పి చ;
సబ్బే కామవిపాకా చ, సోతాపత్తిఫలమ్పి చ.

అస్స సోతాపన్నస్స నవతింసేవ చిత్తాని న ఉప్పజ్జన్తి. **ఇతి** వచనం ధీరో **దీపయే** దేసేయ్య. తం యథా –

ఆవజ్జనద్వయం హిత్వా, అట్ఠారస క్రియాపి చ;
నవ మహగ్గతా పాకా, సత్త లోకుత్తరాని చ.

దిట్ఠియా సమ్పయుత్తాని, విచికిచ్ఛాయుతం తథా;
నవతింస న జాయన్తి, సోతాపన్నస్స దేహినో.

౨౨౪. పఠమం ఫలం ఠపేత్వా **సోతాపన్నస్స** పుగ్గలస్స **వుత్తాని** చిత్తాని అత్తనో సకదాగామినో **ఫలేన** సకదాగామిఫలేన సహ సకదాగామిపుగ్గలస్స సియుం.

౨౨౫. సోతాపన్నస్స వుత్తాని, ఠపేత్వా పటిఘద్వయం దుతియఞ్చ ఫలం సకదాగామిఫలఞ్చ హిత్వా అత్తనో అనాగామిఫలేన సహ సోతాపన్నస్స సత్తస్స వుత్తాని యాని అట్ఠచత్తాలీస చిత్తాని అత్థి, తాని అనాగామిస్స సత్తస్స జాయన్తి. **ఇతి** వచనం ధీరో వినిద్దిసే.

౨౨౬. కతి చిత్తాని జాయన్తి, కామే అరహతో పన కామే సత్తసు కామభూమీసు జాతస్స అరహతో ఖీణాసవస్స కతి చిత్తాని జాయన్తి? చత్తారి చ చత్తారీసఞ్చ చిత్తాని **కామే** సత్తసు కామభూమీసు జాతస్స అరహతో **సియుం** భవేయ్యుం. తం యథా –

తేవీస కామపాకాని, క్రియచిత్తాని వీసతి;
అరహత్తఫలేనేవ, కామే అరహతో సియుం.

౨౨౭. మగ్గట్ఠానం చతున్నమ్పి తేసం పుగ్గలానం సకం సకం మగ్గచిత్తం **సియా** భవేయ్య. **ఏకచిత్తక్ఖణా హి తే** హి సచ్చం తం మయా వుత్తం వచనం. **తే** మగ్గా ఏకచిత్తక్ఖణా.

౨౨౮. పుథుజ్జనస్స తీస్వేవ, పఠమజ్ఝానభూమిసు తీసు ఏవ పఠమజ్ఝానభూమీసు జాతస్స పుథుజ్జనస్స బ్రహ్మునో పఞ్చతింస ఏవ చిత్తాని జాయన్తి. **ఇతి** వచనం ధీరో **వినిద్దిసే** ఉచ్చారేయ్య. తం యథా –

దోమనస్సద్వయం హిత్వా, అపుఞ్ఞాని దసేవ చ;
కామపుఞ్ఞాని అట్ఠేవ, నవ పుఞ్ఞా మహగ్గతా.

చక్ఖుసోతద్వయం పుఞ్ఞపాకం సన్తీరణద్వయం;
ఆవజ్జనద్వయఞ్చేవ, పుఞ్ఞజం సమ్పటిచ్ఛనం;
పఠమజ్ఝానపాకో చ, పఞ్చతింసేవ జాయరే.

౨౨౯-౨౩౪. ఘానాదీసు పసాదేసు పవత్తం కుసలవిపాకం **విఞ్ఞాణత్తయం** సత్త అపుఞ్ఞజా పాకా అట్ఠ మహాపాకా తథా ఉపరిఝానభూమీసు జాతా పాకా ఆరుప్పా చత్తారో విపాకాపి చ దోమనస్సద్వయమ్పి చ ఆవజ్జనద్వయవజ్జా **అట్ఠారస క్రియా చేవ** అట్ఠ లోకుత్తరాని చ ఏతాని చతుపఞ్ఞాస చిత్తాని పఠమజ్ఝానభూమీసు తీసు నిబ్బత్తస్స పుథుజ్జనస్స దేహినో సత్తస్స **న చ లబ్భరే** న లబ్భన్తి. తాసు తీసు భూమీసు నిబ్బత్తస్స **పుథుజ్జనస్స** బ్రహ్మునో **వుత్తేసు** చిత్తేసు అపుఞ్ఞపఞ్చకం హిత్వా తత్థ తీసు పఠమజ్ఝానభూమీసు నిబ్బత్తస్స **సోతాపన్నస్స** బ్రహ్మునో పఠమఫలేన సహ ఏకతింస చిత్తాని **జాయరే** జాయన్తి. **సకదాగామినో తత్థ** తీసు పఠమజ్ఝానభూమీసు జాతస్స సకదాగామినో బ్రహ్మునో తేసు చిత్తేసు పఠమం ఫలం ఠపేత్వా సకదాగామిఫలం పక్ఖిపిత్వా ఏకతింసేవ చిత్తాని జాయరే. **అనాగామిస్స తత్థేవ** తీసు పఠమజ్ఝానభూమీసు ఏవ జాతస్స అనాగామిస్స దుతియం ఫలం ఠపేత్వా అత్తనో ఫలచిత్తేన సహ ఏకతింసేవ చిత్తాని జాయన్తి.

౨౩౫. విఞ్ఞాణం చక్ఖుసోతానం, పుఞ్ఞజం సమ్పటిచ్ఛనం;
సన్తీరణద్వయఞ్చేవ, క్రియచిత్తాని వీసతి.

౨౩౬-౭. అరహత్తఫలం పఠమజ్ఝానతో సమ్భవో పాకో సత్తవీసతి చిత్తాని **అరహన్తస్స** ఖీణాసవస్స జాయరే. **పుథుజ్జనస్స తీస్వేవ** తీసు ఏవ దుతియజ్ఝానభూమీసు జాతస్స పుథుజ్జనస్స బ్రహ్మునో దుతియజ్ఝానతతియజ్ఝానపాకేన సహ ఛత్తింస చిత్తాని జాయన్తి. తం యథా –

దోమనస్సద్వయం హిత్వా, అపుఞ్ఞాని దసేవ చ;
కామపుఞ్ఞాని అట్ఠేవ, నవ పుఞ్ఞమహగ్గతా.

చక్ఖుసోతద్వయం పుఞ్ఞపాకం సన్తీరణద్వయం;
ఆవజ్జనద్వయఞ్చేవ, పుఞ్ఞజం సమ్పటిచ్ఛనం.

దుతియజ్ఝానపాకేన, తతియజ్ఝానపాకతో;
ఛత్తింసేవ చ చిత్తాని, దుతియజ్ఝానదేహినో.

౨౩౮-౨౪౧. పుథుజ్జనస్స వుత్తేసు, హిత్వా వాపుఞ్ఞపఞ్చకం అత్తనో ఫలేన సహ బాత్తింస చిత్తాని సోతాపన్నస్స జాయన్తి. **సోతాపన్నస్స వుత్తేసు, ఠపేత్వా పఠమం ఫలం** సోతాపన్నస్స వుత్తేసు పఠమం ఫలం ఠపేత్వా అత్తనో ఫలచిత్తేన సహ బాత్తింస చిత్తాని, సకదాగామిస్స వుత్తేసు దుతియం ఫలం ఠపేత్వా అనాగామిఫలేన సహ బాత్తింసేవ చిత్తాని **అస్స** అనాగామినో భవన్తి. **అరహన్తస్స తీస్వేవ, అట్ఠవీసతి అత్తనో** తీసు ఏవ దుతియజ్ఝానభూమీసు జాతస్స అరహతో అత్తనో ఫలేన దుతియజ్ఝానతతియజ్ఝానపాకతో పాకేహి సహ అట్ఠవీసతి చిత్తాని హోన్తి. తం యథా –

విఞ్ఞాణం చక్ఖుసోతానం, పుఞ్ఞజం సమ్పటిచ్ఛనం;
సన్తీరణద్వయఞ్చేవ, క్రియచిత్తాని వీసతి.

అరహత్తఫలం పాకో, దుతియజ్ఝానసమ్భవో;
తతియజ్ఝానపాకో చ, అట్ఠవీసతి మానసా.

౨౪౨-౬. పరిత్తకసుభాదీనం, దేవానం తీసు భూమీసు చతుత్థజ్ఝానవిపాకేన సహ పఞ్చతింసేవ చిత్తాని జాయన్తి. **సోతాపన్నస్స తత్థేక-తింస చిత్తాని జాయరే**తత్థ తాసు తీసు పరిత్తకసుభాదీనం భూమీసు సోతాపన్నస్స చ ఏకతింస చిత్తాని జాయరే. యథా **ఏవం** సకదాగామినో ఏకతింస చిత్తాని జాయరే. తథా అనాగామినో ఏకతింస జాయరే. **తత్థేవ** తాసు తీసు భూమీసు ఏవ జాతస్స ఖీణాసవస్స సత్తవీసతి మానసా హోన్తి, **తథా** ఏవం **వేహప్ఫలే** వేహప్ఫలభూమియం జాతానం పుథుజ్జనసేక్ఖానం పఞ్చన్నం **సబ్బేసం** పుగ్గలానం మానసా హోన్తి. పఞ్చసు **సుద్ధావాసికభూమీసు** జాతస్స అనాగామినో సత్తస్స ఏకతింసేవ చిత్తాని హోన్తి. **ఇతి** వచనం ధీరో **పరిదీపయే** దేసేయ్య. **తత్థేవ** తాసు సుద్ధావాసభూమీసు ఏవ జాతస్స అరహతో సత్తవీసతి మానసా హోన్తి. **ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన **రూపీసు** పఞ్చదససు రూపిభూమీసు జాతానం సబ్బేసం పుగ్గలానం చిత్తాని **విభావినా** ధీరేన **విఞ్ఞేయ్యాని** జానితబ్బాని.

౨౪౭. చతువీసతి చిత్తాని, పఠమారుప్పభూమియం పఠమఆరుప్పభూమియం జాతస్స పుథుజ్జనస్స చతువీసతి చిత్తాని జాయన్తి. **ఇతి** వచనం ధీరో వినిద్దిసే. తం యథా –

దోమనస్సద్వయం హిత్వా, అపుఞ్ఞాని దసేవ చ;
కామపుఞ్ఞాని అట్ఠేవ, ఆరుప్పకుసలాని చ;
పఠమారుప్పపాకో చ, క్రియావోట్ఠబ్బనమ్పి చ.

౨౪౮-౨౫౧. సోతాపన్నస్స తత్థేవ, ఠపేత్వాపుఞ్ఞపఞ్చకంతత్థ తిస్సం పఠమారుప్పభూమియం ఏవ సోతాపన్నస్స పుగ్గలస్స అపుఞ్ఞపఞ్చకం హిత్వా అత్తనో ఫలేన సహ వీసతి చిత్తాని హోన్తి. తథా **తత్థ** తిస్సం పఠమారుప్పభూమియం సకదాగామినో, అనాగామినోపి చ పుగ్గలస్స పుబ్బం పుబ్బం ఫలం **వినా** వజ్జేత్వా అత్తనో ఫలేన సహ వీసతి చిత్తాని జాయన్తి. **ఖీణాసవస్స తత్థేవ** తత్థ తిస్సం పఠమారుప్పభూమియం ఏవ జాతస్స ఖీణాసవస్స దస పఞ్చ మానసా చ జాయన్తి. తం యథా –

మహాక్రియాని అట్ఠేవ, చత్వారుప్పక్రియాని చ;
అరహత్తఫలం పాకో, వోట్ఠబ్బఞ్చాపి మానసం.

దుతియారుప్పభూమియం జాతస్స పుథుజ్జనస్స సత్తస్స తేవీసతి చిత్తాని హోన్తి. తం యథా –

దోమనస్సద్వయం హిత్వా, అపుఞ్ఞాని దసేవ చ;
కామపుఞ్ఞాని అట్ఠేవ, పుఞ్ఞారూపూపరీ తయో;
దుతియారుప్పపాకో చ, వోట్ఠబ్బఞ్చాపి మానసం.

ఇతి ఏవం ఇమినా పకారేన **వత్వా** కథేత్వా ధీరో పణ్డితో **విభావయే** దేసేయ్య. **ఏత్థ** ఏతిస్సం దుతియారుప్పభూమియం జాతానం తిణ్ణన్నం సేక్ఖానమ్పి ఏకూనవీసతి చిత్తాని హోన్తి. తం యథా –

దిట్ఠియా విప్పయుత్తాని, ఉద్ధచ్చసహితం తథా;
కామపుఞ్ఞాని అట్ఠేవ, పుఞ్ఞారూపూపరీ తయో.

దుతియారుప్పపాకో చ, వోట్ఠబ్బఞ్చాపి మానసం;
సకసకఫలేనేవ, చిత్తానేకూనవీసతి.

౨౫౨. చుద్దసేవ తు చిత్తాని దుతియారుప్పభూమియం జాతస్స ఖీణాసవస్స కిరియచిత్తాని ద్వాదస ఏకో పాకో అరహత్తఫలఞ్చాతి చుద్దసేవ చిత్తాని హోన్తి. తం యథా –

మహాక్రియాని అట్ఠేవ, క్రియారూపూపరీ తయో;
వోట్ఠబ్బఞ్చ సకో పాకో, అరహత్తఫలమ్పి చ.

౨౩౩. పుథుజ్జనస్స సత్తస్స, తతియారుప్పభూమియం తతియఅరూపభూమియం జాతస్స పుథుజ్జనస్స సత్తస్స బావీసతి చిత్తాని భవన్తి. **ఇతి** వచనం ధీరో పకాసయే. తం యథా –

దోమనస్సద్వయం హిత్వా, అపుఞ్ఞాని దసేవ చ;
కామపుఞ్ఞాని అట్ఠేవ, పుఞ్ఞారూపూపరీ దువే;
తతియారుప్పపాకో చ, వోట్ఠబ్బఞ్చాపి మానసం.

౨౩౪-౫. అట్ఠారసేవ చిత్తాని, సోతాపన్నస్స పుగ్గలస్స అట్ఠారస ఏవ చిత్తాని జాయరే. తం యథా –

దిట్ఠియా విప్పయుత్తాని, ఉద్ధచ్చసహితం తథా;
మహాపుఞ్ఞాని అట్ఠేవ, పుఞ్ఞారూపూపరీ దువే.

అట్ఠారసేవ పాకేన, సోతాపత్తిఫలేన చ;
వోట్ఠబ్బఞ్చాపి మానసం, సోతాపన్నస్స జాయరే.

సకదాగామినో పఠమం ఫలం ఠపేత్వా అత్తనో ఫలేన **తాని** అట్ఠారస చిత్తాని హోన్తి. సకదాగామినో వుత్తేసు చిత్తేసు దుతియం ఫలం ఠపేత్వా అత్తనో ఫలేన సహ అట్ఠారస చిత్తాని ఏవ అనాగామిస్స జాయరే.

౨౩౬. తేరసేవ చ చిత్తాని, తతియారుప్పభూమియం తతియఅరూపభూమియం జాతస్స ఖీణాసవస్స తేరసేవ చిత్తాని జాయన్తి. **ఇతి** వచనం ధీరో వినిద్దిసే. తం యథా –

మహాక్రియాని అట్ఠేవ, క్రియారూపూపరీ దువే;
అరహత్తఫలం పాకో, వోట్ఠబ్బఞ్చాపి మానసం.

౨౩౭. ఏకవీసతి చిత్తాని, చతుత్థారుప్పభూమియం చతుత్థఅరూపభూమియం జాతస్స పుథుజ్జనస్స సత్తస్స ఏకవీసతి చిత్తాని జాయన్తి. **ఇతి** ఇదం వచనం ధీరో వినిద్దిసే. తం యథా –

దోమనస్సద్వయం హిత్వా, అపుఞ్ఞాని దసేవ చ;
కామపుఞ్ఞాని అట్ఠేవ, వోట్ఠబ్బఞ్చాపి మానసం;
చతుత్థారుప్పపుఞ్ఞఞ్చ, సపాకేనేకవీసతి.

౨౩౮-౨౬౦. సోతాపన్నస్స సత్తస్స, సత్తరస చిత్తాని ధీరో పకాసయే. తం యథా –

దిట్ఠియా విప్పయుత్తాని, ఉద్ధచ్చసహితం తథా;
కామపుఞ్ఞాని అట్ఠేవ, సోతాపత్తిఫలమ్పి చ;
చతుత్థారుప్పపుఞ్ఞఞ్చ, సపాకో వోట్ఠబ్బమ్పి చ.

సకదాగామినో పఠమం ఫలం లభిత్వా **తాని** ఏవ చిత్తాని సఫలేన హోన్తి. సకదాగామినో వుత్తేసు చిత్తేసు దుతియం ఫలం లభిత్వా అత్తనో ఫలేన సత్తరస మానసా అనాగామిస్స హోన్తి. **ద్వాదసేవ తు చిత్తాని, చతుత్థారుప్పభూమియం** జాతస్స అరహన్తస్స ద్వాదస ఏవ చిత్తాని జాయన్తి. తం యథా –

> మహాక్రియాని అట్ఠేవ, వోట్ఠబ్బఞ్చాపి మానసం;
> చతుత్థఞ్చ క్రియారూపం, పాకో అరహతో ఫలం.

ఇతి ఏవం ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన పుగ్గలానం వసేన భూమీసు చిత్తప్పవత్తిం విదూ ధీరో విభావయే.

౨౬౧-౨. హేట్ఠిమానం అరూపీనం, బ్రహ్మానం ఉపరూపరి జాతా అరూపకుసలా చేవ కిరియాపి చ ఉప్పజ్జన్తి. **ఉద్ధం ఉద్ధం** భాగే జాతానం **అరూపీనం** బ్రహ్మానం **హేట్ఠిమా హేట్ఠిమా ఆరుప్పా** హేట్ఠాభాగే జాతా అరూపావచరా పన నేవ జాయన్తి. కస్మా కారణాతి? **కిర** మయా సుతం, హేట్ఠిమఝానేసు **దిట్ఠాదీనవతో** దిట్ఠదోసభావతో నేవ జాయన్తి.

౨౬౩-౫. లభిత్వా పఠమం మగ్గం సోతాపత్తిమగ్గం లభిత్వా **కుసలానుత్తరా తయో** తయో అనుత్తరా కుసలా తయో మగ్గా, కామావచరపుఞ్ఞాని అట్ఠ, తథా దస అపుఞ్ఞాని చిత్తాని, అరూపపుఞ్ఞాని చత్తారి. **సబ్బే పాకా అనుత్తరా** సబ్బాని లోకుత్తరఫలాని, పఠమారుప్పపాకో చ నవ కామకిరియాపి చ, అరూపాపి సబ్బా కిరియా, ఏతాని పన తేచత్తాలీస మానసా పఠమారుప్పభూమియం ఉప్పజ్జన్తి.

౨౬౬-౭. సబ్బో తేవీసతి**కామవిపాకో**, సబ్బో పన్నరసవిధో మహగ్గతో రూపో చిత్తుప్పాదో, **మనోధాతు** కిరియామనోధాతు, దోమనస్సద్వయమ్పి చ ఆదిమగ్గో చ **తథా ఉపరి** జాతా తయో అరూప**పాకా** చాతి ఛచత్తాలీస చిత్తాని **ఏత్థ** ఏతిస్సం పఠమారుప్పభూమియం నత్థి.

౨౬౮-౯. వుత్తేసు పన చిత్తేసు, పఠమారుప్పభూమియం వుత్తేసు చిత్తేసు కుసలపాకకిరియావసేన **పఠమారుప్పత్తయం** లభిత్వా అత్తనో పాకో చాతి చత్తాలీస చిత్తాని దుతియారుప్పభూమియం జాయన్తి. **ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన **సేసద్వయే** పఠమదుతియారుప్పతో సేసఆకిఞ్చఞ్ఞాయతననేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనభూమిద్వయే **హేట్ఠిమహేట్ఠిమం** కుసలవిపాకకిరియావసేన హేట్ఠాభాగే జాతం అరూపత్తయం హిత్వా అత్తనో అత్తనో పాకా **ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన పణ్డితేన **ఞేయ్యా** జానితబ్బా.

౨౭౦-౩. చత్తారో చ అనాసవా, విపాకా చత్తారి లోకుత్తరఫలచిత్తాని, **సబ్బే** సబ్బాని చ చతూసు ఆరుప్పభూమీసు హోన్తి. వోట్ఠబ్బనేన చిత్తేన సహ కామే అట్ఠ మహాకిరియా, చతస్సో అరూపకిరియాపి చాతి తేరస ఏవ కిరియా పఠమారుప్పభూమియం జాతస్స ఖీణాసవస్స జాయన్తి. దుతియారుప్పభూమియం జాతస్స ఖీణాసవస్స పఠమారుప్పకిరియం హిత్వా ద్వాదస ఏవ కిరియా హోన్తి. తతియారుప్పభూమియం జాతస్స ఖీణాసవస్స పఠమదుతియారుప్పకిరియాని హిత్వా ఏకాదస కిరియా హోన్తి. చతుత్థారుప్పభూమియం జాతస్స ఖీణాసవస్స పఠమదుతియతతియారుప్పకిరియాని హిత్వా దసేవ కిరియా **ఞేయ్యా** జానితబ్బా.

౨౭౪.అరహతో పన చిత్తాని, హోన్తి ఏకూనవీసతి;

అరహత్తం క్రియా సబ్బా, ఠపేత్వావజ్జనద్వయం.

ఆవజ్జనద్వయం ఠపేత్వా సబ్బా కిరియా, అరహత్తఫలఞ్చాతి ఏకూనవీసతి చిత్తాని అరహతో పన హోన్తి. ఆవజ్జనద్వయం కిఞ్చాపి ఖీణాసవస్స హోన్తి, ఏవమ్పి అఞ్ఞేసం పుథుజ్జనసేక్ఖానమ్పి హోన్తియేవ. ఏకూనవీసతి చిత్తాని ఖీణాసవస్స ఏవ హోన్తి, న అఞ్ఞేసన్తి ఞాపనత్థం “ఆవజ్జనద్వయం ఠపేత్వా”తి వుత్తం.

౨౭౫-౬. **చతున్నం ఫలట్ఠానం** పుగ్గలానఞ్చ తిహేతుకపుథుజ్జనే చ తేరసేవ చిత్తాని భవన్తి. **ఇతి** వచనం ధీరో పకాసయే. తం యథా – చత్తారో ఞాణసమ్పయుత్తా మహావిపాకాని, నవ రూపారూపపాకా చ ఇమే తేరసేవ చిత్తాని భవన్తి.

౨౭౭-౯. **చతున్నం ఫలట్ఠానం** పుగ్గలానఞ్చ దుహేతుకపుథుజ్జనే చ ఞాణపరిహీనాని చత్తారి విపాకాని ఏవ జాయరే. **పుథుజ్జనానం తిణ్ణమ్పి, చతున్నం అరియదేహినం** అరియగతానం **సత్తన్నం** పుగ్గలానం సత్తరసేవ చిత్తాని భవన్తి. తం యథా – దువే పఞ్చవిఞ్ఞాణాని, మనోధాతుత్తయసన్తీరణాని, వోట్ఠబ్బనఞ్చ ఇమే సత్తరస ఏవ హోన్తి.

౨౮౦-౫. **హేట్ఠా తిణ్ణం ఫలట్ఠానం, తిహేతుకపుథుజ్జనే చతున్నం** పుగ్గలానం మహగ్గతాని ఏవ కుసలాని హోన్తి. **తిణ్ణం పుథుజ్జనానఞ్చ, ఆదితో తిణ్ణం అరియానం** హేట్ఠా అరియానం తేరసేవ చిత్తాని ఉప్పజ్జన్తి. **ఇతి** వచనం ధీరో నిద్దిసే. అట్ఠేవ కామపుఞ్ఞాని, **అపుఞ్ఞతో** అకుసలవసేన దిట్ఠిహీనా చత్తారో చిత్తుప్పాదాపి, ఉద్ధచ్చసమ్పయుత్తఞ్చాతి తేరస చిత్తాని హోన్తి. **హేట్ఠా ద్విన్నం ఫలట్ఠానం** సోతాపన్నసకదాగామిపుగ్గలానం **సబ్బపుథుజ్జనే** అహేతుకదుహేతుకతిహేతుకపుథుజ్జనే దోమనస్సయుత్తం ద్వయమేవ చిత్తం జాయతే. **తిణ్ణం పుథుజ్జనానఞ్చ** పఞ్చ ఏవ జాయరే. తం యథా –

చత్తారి దిట్ఠియుత్తాని, విచికిచ్ఛాయుతమ్పి చ;
మగ్గట్ఠానం చతున్నమ్పి, మగ్గచిత్తం సకం సకం.

తేసం చతున్నం మగ్గట్ఠానం పుగ్గలానం సకం సకం ఏకమేవ మగ్గచిత్తం **భవే** భవేయ్య. **ఇతి** ఏవం ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన ధీరో పణ్డితో **విభావయే** చిత్తప్పవత్తిం పకాసయే.

౨౮౬-౯. **మయా భవేసు చిత్తానం, పుగ్గలానం వసేన చ. భవేసు** సబ్బభవేసు చిత్తానం, పుగ్గలానం వసేన చ చిత్తప్పవత్తి **భిక్ఖూనం** ఆభిధమ్మికభిక్ఖూనం **పాటవత్థాయ** ఛేకభావాయ మయా పకాసితా. **ఏవం సబ్బమిదం చిత్తం, భూమిపుగ్గలభేదతో ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన భూమిపుగ్గలభేదతో ఇదం సబ్బం చిత్తం **బహుధాపి చ** బహుప్పకారమ్పి చ హోతి. **ఇతి** గహణం విభావినా విఞ్ఞాతబ్బం. **సక్కా వుత్తానుసారేన** మయా వుత్తస్స అనుసారేన **భేదో** చిత్తభేదో విభావినా **ఞాతుం** విజానితుం సక్కా. గన్థవిత్థారభీతేన మయా **ఇదం** చిత్తప్పవత్తిదీపకవచనం సంఖిత్తం, పుబ్బాపరం విలోకేత్వా, చిన్తేత్వా చ పునప్పునం అత్థం ఉపపరిక్ఖిత్వా విభావినా గహేతబ్బం.

౨౯౦. **ఇమఞ్చాభిధమ్మావతారం సుసారం, వరం సత్తమోహన్ధకారప్పదీపం** ఇమఞ్చ అభిధమ్మావతారప్పకరణం **సుసారం** సున్దరసారభూతం వరం సత్తఅన్ధకారసదిసే మోహే పదీపం పజ్జోతప్పదీపం **యో** నరో సాధుకం చిన్తేతి వాచేతిపి, తం నరం రాగదోసా **చిరం** చిరకాలం **నోపయన్తి** న ఉపగచ్ఛన్తి.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

భూమిపుగ్గలచిత్తుప్పత్తినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఞ్చమో పరిచ్ఛేదో.

౬. ఛట్ఠో పరిచ్ఛేదో

ఆరమ్మణవిభాగవణ్ణనా

౭౬౧.ఏతేసం పన చిత్తానం, ఆరమ్మణమితో పరం;

దస్సయిస్సామహం తేన, వినా నత్థి హి సమ్భవో.

ఇతో పరం ఇతో పరిచ్ఛేదతో పరం అహం ఏతేసం పన చిత్తానం ఆరమ్మణం దస్సయిస్సామి. **హి** కస్మా? **తేన వినా** తం ఆరమ్మణం వజ్జేత్వా చిత్తానం సమ్భవో నత్థి యస్మా కారణా, తస్మా కారణా దస్సయిస్సామి.

౭౬౨.రూపం సద్దం గన్ధం రసం, ఫోట్ఠబ్బం ధమ్మమేవ చ;

ఛధా ఆరమ్మణం ఆహు, ఛళారమ్మణకోవిదా.

ఛళారమ్మణేసు ఛేకా పణ్డితా ఆరమ్మణం **ఛధా** ఛప్పకారం **ఆహు** కథేసుం.

౭౬౩. తత్థ భూతే ఉపాదాయ. తత్థ తేసు ఆరమ్మణేసు **భూతే ఉపాదాయ** భూతే పటిచ్చ వణ్ణో **చతుసముట్ఠితో** కమ్మచిత్తఉతుఆహారసఙ్ఖాతేహి చతూహి పచ్చయేహి **సముట్ఠితో** నిబ్బత్తో నిదస్సనేన సహ పవత్తో పటిఘేన సహ పవత్తో రూపారమ్మణసఞ్ఞితో.

౭౬౪. దువిధోపి సముద్దిట్ఠో, సద్దో చిత్తోతుసమ్భవో సద్దో దువిధోపి మునినా సముద్దిట్ఠో చిత్తోతుసమ్భవో, సవిఞ్ఞాణకసద్దోవ చిత్తసముట్ఠితో హోతి. కథం? వచీభేదకచిత్తేన భూతాయ జాతాయ భూమియా పథవీధాతుయా వికారతా పథవీలక్ఖణభావతో అతిథద్ధలక్ఖణతా వికారతా నామ. సా వచీవిఞ్ఞత్తి విఞ్ఞాయతీతి విఞ్ఞత్తియా ఉపాదిణ్ణఘట్టనస్స కమ్మజపథవీధాతుయా ఘట్టనస్స కారణం చిత్తజపథవీధాతుయా కమ్మజపథవీధాతుయా ఘట్టనఞ్చ సద్దో చ అపుబ్బం అచరిమం హోతి.

౭౬౫. అవిఞ్ఞాణకసద్దో యో సో అవిఞ్ఞాణకసద్దో ఉతుసముట్ఠితో హోతి. అయం దువిధోపి సద్దో **సద్దారమ్మణతం గతో** సద్దారమ్మణభావం పత్తో.

౭౬౬. ధరీయతీతి గచ్ఛన్తో గచ్ఛన్తో జనేహి ధరీయతేతి గన్ధో. **గము సప్ప** గతిమ్హి, **ధర** ధారణే. **సూచనతో** అత్తనో సాధారణస్స పుప్ఫాదినో వత్థుస్స పకాసనతోపి వా గన్ధో నామ. **గన్ధ** సూచనే. **అయం** గన్ధో చతూహి సముట్ఠానం ఏతస్సాతి **చతుసముట్ఠానో**. గన్ధారమ్మణసమ్మతో.

౭౬౭. రసమానా రసన్తీతి, రసోతి పరికిత్తితో జనా రసమానా యం ధమ్మజాతం **రసన్తి** అనుభవన్తి, **ఇతి** యస్మా కారణా, తస్మా కారణా **రసో ఇతి** రసో నామ పణ్డితేహి పరికిత్తితో, **సో** రసో చతుసమ్భూతో రసారమ్మణనామకో.

౭౬౮. ఫుసీయతీతి ఫోట్ఠబ్బం యం ధమ్మజాతం జనేహి ఫుసీయతీతి తస్మా ఫోట్ఠబ్బం, పథవీతేజవాయవో. తం ఫోట్ఠబ్బం చతుసమ్భూతం ఫోట్ఠబ్బారమ్మణం మతం.

౨౯౯. సబ్బం నామఞ్చ రూపఞ్చ, హిత్వా రూపాదిపఞ్చకం రూపాదిపఞ్చకం హిత్వా సబ్బం **నామఞ్చ** చిత్తచేతసికనిబ్బాననామఞ్చ **రూపఞ్చ** పఞ్చపసాదసుఖుమరూపఞ్చ **లక్ఖణాని చ** అనిచ్చదుక్ఖఅనత్తలక్ఖణాని చ పఞ్ఞత్తి చ ధమ్మారమ్మణసఞ్ఞితం.

౩౦౦. ఛారమ్మణాని లబ్భన్తి, కామావచరభూమియం కామావచరభూమియం ఛారమ్మణాని లబ్భన్తి. **తీణి** రూపావచరే రూపసద్దధమ్మారమ్మణవసేన లబ్భన్తి. అరూపే పన ఏకేకం ధమ్మారమ్మణం లబ్భతి.

౩౦౧-౩. ఖణవత్థుపరిత్తత్తా, ఆపాథం న వజన్తి యే యే రూపాదయో పఞ్చ విసయా ఖణవత్థుపరిత్తత్తా పఞ్చారమ్మణానం ఖణస్స పరిత్తత్తా మన్దత్తా తేసం అప్పాయుకత్తా వత్థుపరిత్తత్తా పఞ్చారమ్మణానం అతిఖుద్దకవత్థుకత్తా ఆపాథం పఞ్చద్వారేసు పాకటభావం న వజన్తి, పఞ్చపసాదేసు ఘట్టనకిచ్చం న సాధేన్తి, **తే** రూపాదయో పఞ్చ విసయా ధమ్మారమ్మణం హోన్తి. ఇతి **యేసం** ఏకచ్చానం ఆచరియానం మతం హోతి. **కిరాతి** అనుస్సవనత్థే నిపాతో. **తే పటిక్ఖిపితబ్బావ** తే ఏవం వాదినో ఏకచ్చే ఆచరియా పటిక్ఖిపితబ్బా, మయా పటిసేధితబ్బా. కస్మా? చక్ఖువిఞ్ఞాణం సోతవిఞ్ఞాణస్స గోచరభూతం **సద్దం** న పటిఅనుభోతి, సోతవిఞ్ఞాణం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స గోచరభూతం రూపం న పటిఅనుభోతి. ఇతి **అఞ్ఞమఞ్ఞస్స గోచరం** నేవ పచ్చనుభోన్తానం **తేసం** పఞ్చన్నం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం విఞ్ఞాణానం తఞ్చ గోచరం మనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతుసఙ్ఖాతం జవనం పన పచ్చనుభోతి. **ఇతి** వచనస్స భగవతా వుత్తత్తా పటిక్ఖిపితబ్బా. **రూపాదయో పన** విసయా రూపాదిపఞ్చారమ్మణాని ఏవ హోన్తి.

౩౦౪-౬. దిబ్బచక్ఖాదిఞాణానం, రూపాదీనేవ గోచరా తాని రూపాదీని ఏవ గోచరా దిబ్బచక్ఖాదిఞాణానం అనాపాథగతానం ఏవ పాకటభావం అప్పత్తానేవ. **ఇతిపి** వచనం వుత్తం న యుజ్జతి. **యం** ధమ్మజాతం రూపారమ్మణం భవన్తం, **తం** ధమ్మజాతం **కథం** కేన పకారేన ధమ్మారమ్మణం భవేయ్య? **ఏవం సతి** రూపారమ్మణస్స ధమ్మారమ్మణత్తే సతి **ఏతేసం** రూపారమ్మణధమ్మారమ్మణానం నియమోపి **కథం భవే** కేన పకారేన భవేయ్య? **సబ్బం ఆరమ్మణం ఏతం** ఏతం సబ్బం ఆరమ్మణం **ఛబ్బిధం** ఛప్పకారం భగవతా సముదీరితం. తం పరిత్తత్తికాదీనం వసేన బహుప్పకారేహి మతం.

౩౦౭. సబ్బో కామవిపాకో చ సబ్బో తేవీసతికామవిపాకో చ **క్రియాహేతుద్వయమ్పి చ** మనోధాతుహసితుప్పాదవసేన కిరియాహేతుద్వయమ్పి చాతి పఞ్చవీసతి చిత్తుప్పాదా **ఏకన్తపరిత్తారమ్మణా** ఏకన్తకామావచరారమ్మణా **సియుం** భవేయ్యుం.

౩౦౮-౧౦. ఇట్ఠాదిభేదా పఞ్చేవ, రూపసద్దాదయో పన ద్విపఞ్చన్నం విఞ్ఞాణానం **పటిపాటియా** అనుక్కమేన గోచరా హోన్తి. **రూపాదిపఞ్చకం సబ్బం, మనోధాతుత్తయస్స తు** మనోధాతుత్తయస్స పన సబ్బం రూపాదిపఞ్చకం ఆరమ్మణం హోతి, ఏతేసం తేరసన్నం పన చిత్తానం రూపక్ఖన్ధోవ **గోచరో** ఆరమ్మణం హోతి. **నారూపం** నామం ఆరమ్మణం న కరోన్తి. **న చ పఞ్ఞత్తిం** పఞ్ఞత్తిం ఆరమ్మణం న కరోన్తి. **నాతీతం** అతీతం ఆరమ్మణం న కరోన్తి . **న చనాగతం** అనాగతం ఆరమ్మణం న కరోన్తి ఏవ. **హి** సచ్చం వత్తమానో గోచరో ఏతేసం ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణానం, మనోధాతుత్తయస్స చాతి తేరసన్నం చిత్తానం తం ఆరమ్మణం వత్తమానం ఏవ పచ్చుప్పన్నం ఏవ.

౩౧౧. తేరసేతాని చిత్తాని, జాయన్తే కామధాతుయం ఏతాని తేరస చిత్తాని కామధాతుయం జాయన్తి, రూపావచరే పుఞ్ఞజాని చక్ఖుసోతవిఞ్ఞాణసమ్పటిచ్ఛనాని, కిరియామనోధాతు చాతి **చత్తారి** చిత్తాని జాయన్తి. **అరూపిసు** అరూపభూమీసు

నేవ కిఞ్చిపి ఏకమ్పి చిత్తం నేవ జాయతి.

౩౧౨-౩. మహాపాకానమట్ఠన్నం అట్ఠన్నం మహావిపాకానం పవత్తియం ఛసు ద్వారేసు తదారమ్మణకిచ్చానం రూపాదిఛపరిత్తాని గోచరా. **సన్తీరణత్తయస్సపి** పవత్తియం పఞ్చద్వారే సన్తీరణత్తయకిచ్చస్స, ఛద్వారేసు తదాలమ్బణకిచ్చస్స చ రూపాదిఛపరిత్తాని గోచరా. **రూపాదయో పరిత్తా ఛ, హసితుప్పాదగోచరా** హసితుప్పాదస్స రూపాదయో ఛ పరిత్తా గోచరా హోన్తి. **పఞ్చద్వారే పటుప్పన్నా** పఞ్చసు ద్వారేసు యే గోచరా పచ్చుప్పన్నా, మనోద్వారే **తికాలికా** యే గోచరా తికాలికా తీసు కాలేసు నియుత్తా.

౩౧౪-౫. దుతియారుప్పచిత్తఞ్చ, చతుత్థారుప్పమానసం కుసలవిపాకకిరియావసేన **ఛబ్బిధం** చిత్తం మహగ్గతగోచరం **నియతం** నియతారమ్మణం హోతి, తం ఛబ్బిధం చిత్తం మహగ్గతగోచరం పుబ్బే అత్తనా అధిగతఆకాసానఞ్చాయతనఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనకుసలారమ్మణం, తేసు ద్వే దుతియచతుత్థారుప్పపాకా “యస్స యస్స కుసలఝానస్స యం యం ఆరమ్మణం గహేత్వా బ్రహ్మలోకే పటిసన్ధి హోతీ”తి వచనతో సకసకకుసలస్స ఆరమ్మణం ఏవ తేసం విపాకానం ఆరమ్మణం హోతి. **నిబ్బానారమ్మణత్తా హి, ఏకన్తేన అనఞ్ఞతో** అట్ఠానాసవచిత్తానం **అప్పమాణోవ** నిబ్బానం ఏవ గోచరం ఆరమ్మణం హోతి . **హి** కస్మా కారణా? **నిబ్బానారమ్మణత్తా, న అఞ్ఞతో** ఆరమ్మణతో.

౩౧౬-౩౨౦. చత్తారో ఞాణహీనా చ, కామావచరపుఞ్ఞతో కామావచరకుసలవసేన చత్తారో ఞాణహీనా చ **క్రియతో** కిరియవసేన చత్తారో ఞాణహీనా చ ద్వాదసాకుసలాని చ తే పరిత్తారమ్మణా చేవ మహగ్గతగోచరా చ, తే న వత్తబ్బా చ హోన్తి. కస్మా? పఞ్ఞత్తారమ్మణత్తా . **చత్తారో ఞాణసంయుత్తా, పుఞ్ఞతో** కుసలవసేన చత్తారో ఞాణసమ్పయుత్తా, **క్రియతో** కిరియవసేన చత్తారో ఞాణసమ్పయుత్తా చ తథా అభిఞ్ఞాద్వయఞ్చ కిరియావోట్ఠబ్బనమ్పి చ ఏకాదసన్నం ఏతేసం చిత్తానం గోచరో పరిత్తమహగ్గతఅప్పమాణవసేన **తివిధో** హోతి. **ఇమే** ఏకాదస న వత్తబ్బాపి హోన్తి. కస్మా? పఞ్ఞత్తారమ్మణత్తా. **యాని వుత్తావసేసాని** వుత్తతో చిత్తతో సేసాని యాని చిత్తాని, తాని న వత్తబ్బారమ్మణానీతి విభావినా విఞ్ఞేయ్యాని.

పరిత్తారమ్మణత్తికం సమత్తం.

౩౨౧.దుతియారుప్పచిత్తఞ్చ, చతుత్థారుప్పమానసం;
ఛబ్బిధం పన ఏకన్తఅతీతారమ్మణం సియా.

౩౨౨-౬. విఞ్ఞాణానం ద్విపఞ్చన్నం ద్విన్నం పఞ్చవిఞ్ఞాణానం, మనోధాతుత్తయస్స చ తేరసన్నం చిత్తానం గోచరా రూపాదయో పఞ్చ ధమ్మా పచ్చుప్పన్నావ, అట్ఠ కామమహావిపాకా తదారమ్మణకిచ్చవసేన అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నగోచరా, చుతికిచ్చవసేన అతీతారమ్మణా, పటిసన్ధిభవఙ్గకిచ్చవసేన పచ్చుప్పన్నాతీతారమ్మణా. సోమనస్ససన్తీరణం సన్తీరణకిచ్చవసేన పచ్చుప్పన్నారమ్మణం. తదారమ్మణకిచ్చవసేన పచ్చుప్పన్నానాగతాతీతారమ్మణం. సేససన్తీరణద్వయం సన్తీరణకిచ్చవసేన పచ్చుప్పన్నారమ్మణం , తదారమ్మణకిచ్చవసేన పచ్చుప్పన్నానాగతాతీతారమ్మణం, చుతికిచ్చవసేన అతీతారమ్మణం, పటిసన్ధిభవఙ్గకిచ్చవసేన పచ్చుప్పన్నాతీతారమ్మణం. హసితుప్పాదచిత్తం జవనకిచ్చవసేన పచ్చుప్పన్నాతీతానాగతగోచరం. **ఇతి** ఏతే ద్వాదస మానసా పన **సియాతీతారమ్మణా** అతీతారమ్మణా సియుం. **పచ్చుప్పన్నానాగతగోచరా** పచ్చుప్పన్నారమ్మణా అనాగతారమ్మణా సియుం. కామే వీసతి కుసలాకుసలా **క్రియతో** కిరియవసేన కామే నవ మానసా, వోట్ఠబ్బం

వోట్ఠబ్బనకిచ్చవసేన పచ్చుప్పన్నారమ్మణం, ఆవజ్జనకిచ్చవసేన తికాలారమ్మణం. మహాకిరియమానసా జవనకిచ్చవసేన తికాలారమ్మణా, సన్తే పణ్ణత్తికాలే నవత్తబ్బారమ్మణా. ద్వే అభిఞ్ఞామానసాపి అభిఞ్ఞాకిచ్చవసేన అతీతాదిగోచరా సియుం. **ఇమే** మానసా పణ్ణత్తికాలేపి సన్తే నవత్తబ్బా భవన్తి. రూపారూపభవేసు మయా వుత్తతో **సేసాని సబ్బాని** చిత్తాని **అతీతారమ్మణాదినా** అతీతారమ్మణాదివసేన పణ్డితేన **న వత్తబ్బాని** న కథితబ్బాని హోన్తి ఏవ, పణ్ణత్తారమ్మణాని ఏవ హోన్తీతి అత్థో.

౩౨౭. **కామతో చ క్రియా పఞ్చ** కామావచరవసేన పఞ్చ కిరియా, **రూపతో** రూపావచరవసేన **పఞ్చమీ క్రియా** అభిఞ్ఞాచిత్తం, ఏతేసం ఛన్నం చిత్తానం నత్థి **కిఞ్చి** ఏకమ్పి **అగోచరం** అనారమ్మణం, సబ్బారమ్మణన్తి అత్థో. "పఞ్చమీ క్రియా"తి వచనం అభిఞ్ఞాచిత్తవసేన వుత్తం. సుద్ధఝానస్స పఞ్చమరూపకిరియస్స పణ్ణత్తారమ్మణం ఏవాతి వేదితబ్బం.

౩౨౮. నిబ్బానఞ్చ చతుబ్బిధం ఫలం, మగ్గం రూపఞ్చ **అరూపం** చిత్తచేతసికసఙ్ఖాతం నామఞ్చ గోచరం కాతుం యాని చిత్తాని సక్కోన్తి, తాని చిత్తాని మే వద, ఆచరియ, తాని మయ్హం కథేహి.

౩౨౯-౩౦. **చత్తారో ఞాణసంయుత్తా, పుఞ్ఞతో** పుఞ్ఞవసేన చత్తారో ఞాణసమ్పయుత్తా, **క్రియతో తథా** కిరియవసేన చత్తారో ఞాణసమ్పయుత్తా, ద్వే అభిఞ్ఞామానసా, కిరియావోట్ఠబ్బనమ్పి చాతి ఏకాదస చిత్తాని నిబ్బానఞ్చ ఫలఞ్చ మగ్గఞ్చ రూపఞ్చ **అరూపం** నామఞ్చ గోచరం కాతుం సక్కోన్తి.

౩౩౧-౪. **చిత్తేసు పన సబ్బేసు** యాని చిత్తాని అరహత్తఫలం అరహత్తమగ్గం గోచరం కాతుం సక్కోన్తి, **తాని కతి చిత్తాని మే వద** తాని మయ్హం త్వం కథేహి. **సబ్బేసు పన చిత్తేసు, ఛ చ చిత్తాని మే సుణ**, భో భద్దముఖ, త్వం మయ్హం వచనం సుణోహి, సబ్బేసు పన చిత్తేసు ఛ చిత్తాని అరహత్తఫలం అరహత్తమగ్గం గోచరం కాతుం సక్కోన్తి. చత్తారో ఞాణసంయుత్తా, కిరియా చ వోట్ఠబ్బనమ్పి చ కిరియాభిఞ్ఞామనో చాతి ఛ చ చిత్తాని గోచరం కాతుం సక్కోన్తి. **పుఞ్ఞతో** పుఞ్ఞవసేన చత్తారో ఞాణసమ్పయుత్తా, **పుఞ్ఞతో** పుఞ్ఞవసేన అభిఞ్ఞాచిత్తఞ్చ అరహత్తఫలం మగ్గం గోచరం కాతుం న సక్కోన్తి.

౩౩౫-౮. **అరహతో** ఖీణాసవస్స మగ్గచిత్తం ఫలమానసం వా పుథుజ్జనా వా సేక్ఖా వా విజానితుం న సక్కోన్తి. కస్మా కారణా? పుథుజ్జనో సోతాపన్నస్స మానసం న జానాతి, సోతాపన్నో సకదాగామిస్స మానసం న జానాతి, సకదాగామీ అనాగామిస్స మానసం న జానాతి, అనాగామీ అరహన్తస్స మానసం న జానాతి. **హేట్ఠిమో హేట్ఠిమో** పుగ్గలో **ఉపరూపరి** ఠితస్స పుగ్గలస్స మానసం నేవ జానాతి, **ఉపరూపరి** ఠితో పుగ్గలోపి హేట్ఠిమస్స హేట్ఠిమస్స పుగ్గలస్స మానసం జానాతి.

౩౩౯-౩౪౨. **యో ధమ్మో యస్స ధమ్మస్స** ఆరమ్మణం హోతి, **తం** ఆరమ్మణం ఏకం ఏకం ఉద్ధరిత్వా ఇతో పరం పవక్ఖామి. **కుసలారమ్మణం కామే** కామే అట్ఠవిధం కుసలం అట్ఠవిధస్స కామావచర**కుసలస్స** ఆరమ్మణం హోతి. కథం ? పుబ్బేవ కతం అట్ఠవిధం మహాకుసలం పచ్ఛా సోమనస్ససహగతఞాణసమ్పయుత్తచిత్తద్వయేన వా సోమనస్ససహగతఞాణవిప్పయుత్తచిత్తద్వయేన వా ఉపేక్ఖాసహగతఞాణసమ్పయుత్తద్వయేన వా ఉపేక్ఖాసహగతఞాణవిప్పయుత్తద్వయేన వా అనుస్సరణకఆలాదీసు తస్స అట్ఠవిధస్స కుసలస్స జవనకిచ్చవసేన ఆరమ్మణం హోతి, విప్పటిసారకాలాదీసు ద్వాదసవిధస్స **అకుసలస్స** ఆరమ్మణం హోతి, కుసలస్స అభిఞ్ఞామానసస్స చ కిరియస్స అభిఞ్ఞామానసస్స చ ఆరమ్మణం హోతి, ఏకాదసవిధస్స కామావచరవిపాకస్స తదారమ్మణవసేన ఆరమ్మణం హోతి. **తథా కామక్రియస్సా**తి జవనకిచ్చవసేన హసనస్స ఆవజ్జనకిచ్చవసేన వోట్ఠబ్బనస్స జవనకిచ్చవసేన

మహాకిరియస్స ఆరమ్మణం హోతి, ఏతేసం ఛన్నం రాసీనం ఆరమ్మణం **సియా** భవేయ్య. రూపావచరపుఞ్ఞాని పఞ్చ **తతో** ఛరాసితో కామవిపాకం వజ్జేత్వా పఞ్చన్నం రాసీనం ఆరమ్మణాని హోన్తి. తదా లోభమూలమోహమూలవసేన అత్తనా పటిలద్ధఝానానం అనుస్సరణకాలే తస్స దసవిధస్స అకుసలస్స ఆరమ్మణం హోతి, తిహేతుకపటిసన్ధినో సత్తస్స ఝానతో పరిహీనస్స ఝానం పచ్చవేక్ఖతో ఝానారమ్మణం దోమనస్సయుత్తం హోతి, తదా తస్స పటిఘద్వయస్స ఆరమ్మణం హోతి. **కామక్రియస్సా**తి ఏకన్తపరిత్తారమ్మణాని కిరియామనోధాతుహసనాని వజ్జేత్వా ఆవజ్జనకిచ్చవసేన వోట్ఠబ్బనస్స, జవనకిచ్చవసేన మహాకిరియస్స చ ఆరమ్మణం హోతి.

౩౪౩. ఆరుప్పకుసలఞ్చాపి, తేభూమకుసలస్స చ మహాకుసలస్స చ అభిఞ్ఞాకిచ్చవసేన పఞ్చమరూపకుసలస్స చ దుతియచతుత్థఅరూపకుసలస్స చ **తేభూమకక్రియస్సాపి** వోట్ఠబ్బనస్స మహాకిరియస్స చ అభిఞ్ఞాకిచ్చవసేన పఞ్చమరూపకిరియస్స చ దుతియచతుత్థారుప్పకిరియస్స చ ఆరమ్మణం హోతి, దుతియారుప్పకిరియస్స చ పఠమారుప్పకిరియాయ ఆరమ్మణేన భవితబ్బం, చతుత్థారుప్పకిరియస్స చ తతియారుప్పకిరియాయ ఆరమ్మణేన భవితబ్బం, ఏవఞ్చ సతి కథం పఠమారుప్పకుసలం దుతియారుప్పకిరియస్స ఆరమ్మణం హోతి, తతియారుప్పకుసలఞ్చ చతుత్థారుప్పకిరియస్స ఆరమ్మణం హోతీతి చే వత్తబ్బం, యదా పుథుజ్జనయోగీ వా సేక్ఖో వా యోగీ రూపసమాపత్తిం సమాపజ్జిత్వా తతో వుట్ఠహిత్వా ఆకాసానఞ్చాయతనసఙ్ఖాతం పఠమారుప్పసమాపత్తిం సమాపజ్జిత్వా వీతరాగో హుత్వా అత్తనా అధిగతా సమాపత్తియో గహేత్వా పుథుజ్జనసేక్ఖకాలే అత్తనా అనధిగతం దుతియం అరూపసమాపత్తిం సమాపజ్జి, తదా ఖీణాసవకాలే సమాపజ్జితం దుతియం అరూపకిరియం పఠమారుప్పకుసలం ఆరమ్మణం కరోతి, ఏవం పఠమారుప్పకుసలం దుతియారుప్పకిరియస్స ఆరమ్మణం హోతి.

యదా యోగీ రూపసమాపత్తియో సమాపజ్జిత్వా తతో వుట్ఠహిత్వా పఠమారుప్పకుసలం దుతియారుప్పకుసలం తతియారుప్పకుసలఞ్చ సమాపజ్జిత్వా ఖీణాసవో హుత్వా అత్తనా అధిగతా సమాపత్తియో గహేత్వా అత్తనా అనధిగతం చతుత్థం అరూపసమాపత్తిం సమాపజ్జి, తదా చతుత్థారుప్పకిరియా తతియారుప్పకుసలం ఆరమ్మణం కరోతి, ఏవం చతుత్థారుప్పకిరియస్స తతియారుప్పకుసలం ఆరమ్మణం హోతి, పచ్ఛా ఖీణాసవకాలే సమాపజ్జితా రూపారూపసమాపత్తియో హోన్తి. యథా హోతి, **తథా ఏవ** అకుసలస్సపి ఆరమ్మణం హోతి.

౩౪౪-౭. అరూపావచరపాకానన్తి జాతినిద్ధారణం, చతుత్థదుతియానం అరూపపాకానమ్పి ఆరమ్మణం హోతి, "చతుత్థదుతియాన"న్తి వత్తబ్బే తియానం-సద్దస్స లోపం కత్వా **"చతుత్థదూ"**తి వుత్తం, తదా ద్విన్నం అరూపపాకానం పఠమారుప్పతతియారుప్పజవనాని ఆరమ్మణాని హోన్తి, "యస్స కుసలస్స ఝానస్స యం ఆరమ్మణం గహేత్వా బ్రహ్మలోకే పటిసన్ధి హోతీ"తి వచనతో సకసకకుసలానం ఆరమ్మణభూతాని ఆకాసానఞ్చాయతనఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనాని తేసం దుతియచతుత్థారుప్పపాకానం ఆరమ్మణాని హోన్తి, ఏవం అరూపకుసలం ఇమేసం అట్ఠరాసీనం ఆరమ్మణపచ్చయో హోతి. **అపరియాపన్నపుఞ్ఞమ్పి** చతుబ్బిధలోకుత్తరకుసలమ్పి **కామావచరతో** కామావచరవసేన **కుసలస్స** ఞాణసమ్పయుత్తమహాకుసలస్స చ **క్రియస్స** వోట్ఠబ్బనస్స, ఞాణసమ్పయుత్తతో కిరియస్స చ **రూపతో** రూపావచరవసేన పఞ్చమస్స రూపకుసలస్స చ పఞ్చమస్స రూపకిరియస్స చాతి చతున్నం రాసీనం ఆరమ్మణం సదా హోతి, అయమేత్థ అధిప్పాయో – సేక్ఖానం ఞాణసమ్పయుత్తమహాకుసలస్స, వోట్ఠబ్బనస్స, పఞ్చమస్స రూపకుసలస్స చ తివిధం లోకుత్తరపుఞ్ఞం ఆరమ్మణం హోతి. ఖీణాసవస్స వోట్ఠబ్బనస్స, ఞాణసమ్పయుత్తమహాకిరియస్స, పఞ్చమస్స

రూపకిరియస్స చ అరహత్తపుఞ్ఞం ఆరమ్మణం హోతి. యథా **తథా ఏవ** సబ్బం అకుసలం **కామావచరతో** కామావచరవసేన **కుసలస్స** మహాకుసలస్స, **క్రియస్స** హసనవోట్ఠబ్బనమహాకిరియస్స చ **రూపావచరతో** పన రూపావచరవసేన పఞ్చమస్స రూపకుసలస్స, పఞ్చమస్స రూపకిరియస్స చ ఆరమ్మణం హోతి, యథా **తథా ఏవ** సబ్బస్స అకుసలస్స చ కామావచరవిపాకానం తదారమ్మణకిచ్చవసేన ఏకాదసన్నఞ్చాతి ఛన్నం రాసీనం ఆరమ్మణం భగవతా ఈరితం.

౩౪౮-౩౫౨. **విపాకారమ్మణం కామే** సబ్బం విపాకారమ్మణం **కామావచరతోపి** కామావచరవసేనపి **కుసలస్స** మహాకుసలస్స, **క్రియస్స** హసనవోట్ఠబ్బనమహాకిరియస్స చ **రూపావచరతో చేవ** రూపావచరవసేన చ ఏవ పఞ్చమస్స రూపకుసలస్స, పఞ్చమస్స రూపకిరియస్స చ **కామావచరపాకానం** కామావచరవిపాకానం ఏకాదసన్నఞ్చ తథేవ అకుసలస్స చ ఛన్నం రాసీనం ఆరమ్మణం హోతి. రూపే విపాకారమ్మణం **కామావచరతోపి చ** కామావచరవసేనపి చ **కుసలస్స** మహాకుసలస్స , **క్రియస్స చ** వోట్ఠబ్బనమహాకిరియస్స చ **రూపావచరతో చేవ** రూపావచరవసేన చ ఏవ కుసలస్స చ అపుఞ్ఞస్స చాతి పఞ్చన్నం రాసీనం గోచరో హోతి, అరూపావచరపాకేసు అయం నయో భగవతా మతో. వట్టే న పరియాపన్నా నప్పవిట్ఠాతి **అపరియాపన్నా**, తేసం పుగ్గలానం పాకాపి **కామతో** కామావచరవసేన **కుసలస్స** ఞాణసమ్పయుత్తమహాకుసలస్స, **క్రియస్స చ** వోట్ఠబ్బనఞాణసమ్పయుత్తమహాకిరియస్స చ **రూపతోపి** రూపావచరవసేనపి **కుసలస్స** పఞ్చమస్స రూపకుసలస్స, **క్రియస్స చ** పఞ్చమస్స రూపకిరియస్స చ ఏవం ఆరమ్మణం హోతీతి. ఏత్థాయమధిప్పాయో అపరియాపన్నపుఞ్ఞే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

౩౫౩-౬. కామే ఇదం సబ్బకిరియచిత్తం **కామావచరతోపి చ** కామావచరవసేనపి చ **కుసలస్స** మహాకుసలస్స, **క్రియస్స చ** హసనవోట్ఠబ్బనమహాకిరియస్స చ **రూపావచరతో చేవ** రూపావచరవసేన చ ఏవ **కుసలస్స** పఞ్చమస్స రూపకుసలస్స, **క్రియస్స చ** పఞ్చమస్స రూపకిరియస్స చ ఏకాదసకామావచరపాకస్స చ తథేవ అకుసలస్స చ ఏతేసం ఛన్నం రాసీనం ఆరమ్మణం హోతి. **యం క్రియామానసం రూపే** రూపావచరే యం కిరియామానసం, **కామపాకం తతో వినా తతో** రాసితో కామపాకం **వినా** వజ్జేత్వా పఞ్చన్నం పన రాసీనం ఆరమ్మణం హోతి. కామావచరతో కామావచరవసేన కిరియస్స వోట్ఠబ్బనమహాకిరియస్స ఆరమ్మణం హోతి, హసనం ఏకన్తపరిత్తారమ్మణత్తా రూపకిరియం ఆరమ్మణం న కరోతి. **క్రియాచిత్తం పనారుప్పే** అరూపకిరియాచిత్తం పన తేసం పఞ్చన్నం ఏవ చ రాసీనం **ఆరుప్పక్రియస్సాపి** పఠమారుప్పకిరియం దుతియారుప్పకిరియస్స ఆరమ్మణం హోతి, తతియారుప్పకిరియం చతుత్థారుప్పకిరియస్స ఆరమ్మణం హోతి. ఇతి ఛన్నం రాసీనం గోచరో హోతియేవ.

౩౫౭-రూపం చతుసముట్ఠానం, రూపారమ్మణసఞ్ఞితం;
కామావచరపుఞ్ఞస్స, తథేవ కుసలస్స చ;
అభిఞ్ఞాద్వయచిత్తస్స, కామపాకక్రియస్స చ.

ద్విచక్ఖువిఞ్ఞాణమనోధాతుద్వయసన్తీరణత్తయమహాపాకస్స చ కామకిరియస్స చాతి ఏకాదసవిధస్స కామకిరియస్స చ ఛన్నం ఏతేసం రాసీనం ఆరమ్మణపచ్చయో హోతి.

౩౫౯-౩౬౦. **నిబ్బానారమ్మణం కామరూపావచరతో** కామరూపావచరవసేన సేక్ఖానం ఞాణసమ్పయుత్తమహాకుసలస్స, రూపావచరవసేన పఞ్చమస్స రూపకుసలస్స చ కామరూపకిరియస్స చ ఖీణాసవానం

వోట్ఠబ్బనఞాణసమ్పయుత్తమహాకిరియస్స చ పఞ్చమరూపకిరియస్స చ **ఉభయస్సాపి** చిత్తస్స ఆరమ్మణం హోతి. **అపరియాపన్నతో చేవ** లోకుత్తరవసేన చ ఏవ ఫలస్స, కుసలస్స చ ఏతేసం ఛన్నం రాసీనం ఆరమ్మణపచ్చయో హోతి.

౩౬౧-౨. నానప్పకారకం సబ్బం, పఞ్ఞత్తారమ్మణం పన తేభూమకస్స పుఞ్ఞస్స మహాకుసలస్స, సుద్ధఝానస్స పఞ్చవిధస్స రూపకుసలస్స, పఠమారుప్పతతియారుప్పకుసలస్స చ తథేవ అకుసలస్స చ **రూపారూపవిపాకస్స** సబ్బస్స రూపవిపాకస్స, పఠమారుప్పతతియారుప్పవిపాకస్స చ **తేభూమకక్రియస్స చ** హసనవోట్ఠబ్బనమహాకిరియస్స సబ్బస్స రూపకిరియస్స, పఠమారుప్పతతియారుప్పకిరియస్స చాతి నవన్నం పన రాసీనం ఆరమ్మణపచ్చయో హోతి.

౩౬౩-౪. రూపారమ్మణికా ద్వే తు ద్వే చిత్తుప్పాదా రూపారమ్మణికా, **ద్వే ద్వే సద్దాదిగోచరా** ద్వే ద్వే చిత్తుప్పాదా సద్దారమ్మణాదిగోచరా, **తయో** మనోధాతుసఙ్ఖాతా **చిత్తుప్పాదా** పఞ్చారమ్మణికా నామ మతా భగవతా. **ఇధ** ఇమస్మిం కామావచరాధికారే **ఏకచత్తాలీసేవ** చిత్తుప్పాదా ఛళారమ్మణికా మతా. అయం కామావచరచిత్తానం ఆరమ్మణక్కమో.

౩౬౫-౯. పఞ్చాభిఞ్ఞా వివజ్జేత్వా, రూపారూపా అనాసవా ఇమే సబ్బే చిత్తుప్పాదా ధమ్మారమ్మణగోచరా హోన్తి. పఠమారుప్పకుసలం దుతియారుప్పచేతనో కుసలస్స ఆరమ్మణం హోతి, దుతియారుప్పచేతనో విపాకస్స చ ఆరమ్మణం హోతి, దుతియారుప్పచేతనో కిరియస్స చ ఆరమ్మణం హోతి. దుతియారుప్పచేతనో కిరియస్స పఠమారుప్పకుసలారమ్మణభావే కారణం హేట్ఠా వుత్తమేవ. **పఠమారుప్పపాకోయం, దుతియారుప్పచేతనో** కుసలస్స చ దుతియారుప్పచేతనో విపాకస్స చ దుతియారుప్పచేతనో కిరియస్స చ ఆరమ్మణం న హోతి. **హి** కస్మా? తేసం దుతియారుప్పకుసలవిపాకకిరియానం పఠమారుప్పకుసలారమ్మణత్తా. **పఠమం తు క్రియాచిత్తం** పఠమం కిరియాచిత్తం పన దుతియారుప్పచేతనో పుఞ్ఞస్స ఆరమ్మణం న హోతి. దుతియారుప్పచేతనో విపాకస్స ఆరమ్మణం న హోతి. రూపారూపభవేసు హి ఖీణాసవా విపాకచిత్తాని చుతివసేన సకసకకుసలానం ఆరమ్మణం కరోన్తి. **పఠమం తు క్రియాచిత్తం** పన దుతియారుప్పచేతనో కిరియస్స ఆరమ్మణం హోతి. **ఇతి** ఏవం ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన చిత్తానం ఆరమ్మణుప్పత్తి **విభావినా** ధీరేన ఞేయ్యా.

౩౭౦-౩. పుథుజ్జనస్స సేక్ఖస్స, అరూపారమ్మణం ద్విధా ద్విప్పకారం కుసలం **కుసలస్స** దుతియారుప్పకుసలస్స ఆరమ్మణం హోతి, **తం** పఠమారుప్పకుసలం దుతియారుప్పవిపాకస్స ఆరమ్మణం **సియా** భవేయ్య. **ఖీణాసవస్స భిక్ఖుస్స, పఠమారుప్పమానసం** ఆరమ్మణం **తిధా** తిప్పకారం హోతి. **ఇతి** వచనం మహేసినా వుత్తం. **క్రియస్సాపి** దుతియారుప్పకిరియస్సాపి పఠమారుప్పకిరియా ఆరమ్మణం హోతి. **కుసలమ్పి** పఠమారుప్పకుసలమ్పి దుతియారుప్పకిరియస్స చ ఆరమ్మణం హోతి. **కుసలం** పఠమారుప్పకుసలం దుతియారుప్పవిపాకస్స ఆరమ్మణం హోతి. **ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన పఠమారుప్పమానసం ఆరమ్మణం తిధా హోతి. తతియారుప్పచిత్తమ్పి చతుత్థారుప్పచేతనో కుసలస్స ఆరమ్మణం హోతి, చతుత్థారుప్పచేతనో విపాకస్స చ తం ఆరమ్మణం హోతి. **ఏవమేవ** యథా పఠమారుప్పమానసం ఆరమ్మణం ద్విధా హోతి, ఏవమేవ తథా తతియారుప్పచిత్తం ఆరమ్మణం ద్విధా హోతి. యథా పఠమారుప్పమానసం ఆరమ్మణం తిధా హోతి, **ఏవమేవ** తథా తతియారుప్పచిత్తం ఆరమ్మణం తిధా సియా.

౩౭౪. యం యం పన ఇధారబ్భ ఇధ ఇమస్మిం అధికారే యం యం గోచరం ఆరబ్భ పటిచ్చ **యే యే** చిత్తుప్పాదా జాయన్తి, **సో సో** గోచరో **తేసఞ్చ తేసఞ్చ** చిత్తుప్పాదానం ఆరమ్మణపచ్చయో హోతి.

౩౭౫. యో పన నరో **ఇమస్స** అభిధమ్మావతారస్స కిర పారం దుత్తరం **ఇధ** ఇమస్మిం లోకే ఉత్తరతి, సో నరో అభిధమ్మమహణ్ణవే పారం దుత్తరం ఉత్తరం ఉత్తరతి ఏవ.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

ఆరమ్మణవిభాగవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఛట్ఠో పరిచ్ఛేదో.

౭. సత్తమో పరిచ్ఛేదో

విపాకచిత్తప్పవత్తినిద్దేసవణ్ణనా

౩౭౬. అనన్తఞాణేన నిరఙ్గణేన,

గుణేసినా కారుణికేన తేన;

వుత్తే విపాకే మతిపాటవత్థం,

విపాకచిత్తప్పభవం సుణాథ.

యేన జినేన అనన్తఞాణేన నిక్కిలేసేన గుణేసినా కారుణికేన **తేన** జినేన వుత్తే విపాకస్మిం **మతిపాటవత్థం** మతిభేకభావత్థాయ **విపాకచిత్తప్పభవం** మయా భణమానం విపాకచిత్తప్పవత్తిం తుమ్హే సుణాథ.

౩౭౭. ఏకూనతింస కమ్మాని, పాకా ద్వత్తింస భగవతా దస్సితా, కమ్మాని తీసు ద్వారేసు దిస్సరే, విపాకా **ఛసు** ద్వారేసు దిస్సన్తి.

౩౭౮-౯. కుసలం కామలోకస్మిం కామలోకమ్హి కుసలం పవత్తే, పటిసన్ధియఞ్చ **తంతంపచ్చయమాగమ్మ** తంతంపచ్చయం పటిచ్చ. సో సో పచ్చయో తంతంపచ్చయో, "తతపచ్చయో"తి వత్తబ్బే నిగ్గహీతాగమవసేన "తంతంపచ్చయో"తి వుత్తం. విచ్ఛాకమ్మధారయసమాసోయం. వివిధం ఫలం దదాతి. ఏకాయ చేతనాయ ఏకా పటిసన్ధి భగవతా పకాసితా. నానాకమ్మేహి నానా పటిసన్ధియో చ భవన్తి.

౩౮౦-౧. తిహేతుకం తు యం కమ్మం తిహేతుకం యం కమ్మం పన కామావచరసఙ్ఖాతం తిహేతుకం విపాకం దుహేతుఞ్చ విపాకం అహేతుఞ్చ విపాకం దేతి. **దుహేతుకం తు యం కమ్మం** దుహేతుకం యం కమ్మం పన, తం కమ్మం తిహేతుకం విపాకం న దేతి, అత్తనో విపాకం దుహేతుఞ్చ అహేతుఞ్చ దేతి.

౩౮౨-౩. తిహేతుకేన కమ్మేన, పటిసన్ధి తిహేతుకా హోతి, దుహేతుకాపి పటిసన్ధి హోతేవ, అహేతుకా పటిసన్ధి నేవ హోతి, ఉక్కట్ఠతిహేతుకకమ్మేన తిహేతుకా పటిసన్ధి, ఓమకతిహేతుకకమ్మేన దుహేతుకా పటిసన్ధి హోతీతి అధిప్పాయో. దుహేతుకేన కమ్మేన దుహేతుకా పటిసన్ధి, అహేతుకాపి పటిసన్ధి హోతేవ, తిహేతుకా పటిసన్ధి నేవ హోతి. ఉక్కట్ఠదుహేతుకకమ్మేన దుహేతుకా పటిసన్ధి, ఓమకదుహేతుకకమ్మేన అహేతుకా పటిసన్ధి హోతీతి అధిప్పాయో.

౩౮౪. అసఙ్ఖారకమ్మం అసఙ్ఖారవిపాకం దేతి, ససఙ్ఖారవిపాకమ్పి దేతి, ససఙ్ఖారకమ్మం ససఙ్ఖారఫలం, తథా అసఙ్ఖారఫలం దేతి.

౩౮౫. ఏకాయ చేతనాయేత్థ ఏత్థ ఏతాసు చేతనాసు ఏకాయ కుసలాయ **చేతనాయ** సోళసవిధా విపాకచిత్తాని భవన్తి. **ఇతి** వచనం జినో పకాసయే.

౩౮౬-౯౨. వేదనాపరివత్తనం ఆరమ్మణేన హోతేవ, తదారమ్మణచిత్తమ్పి జవనేన నియామితం, సోమనస్సయుత్తే కుసలే జవనే జవితే తదారమ్మణమ్పి సోమనస్సయుత్తమేవ హోతీతి అత్థో. ఉపేక్ఖాయుత్తకుసలేపి ఏసేవ నయో. కామావచరచిత్తేన **కుసలేనాదినా** పఠమేన కుసలేన తుల్యేన విపాకచిత్తేన. తతియావిసేసనం. యేన సత్తేన **గహితా పటిసన్ధి చే** యది, **ఇట్ఠే బలవారమ్మణే** మనాపే అతిమహన్తారమ్మణే తస్స సత్తస్స **చక్ఖుస్స** చక్ఖుపసాదస్స **ఆపాథం** పాకటభావం **ఆగతే** సతి మనోధాతుయా తాయ భవఙ్గస్మిం **ఆవట్టితే** భవఙ్గసోతే ఛిన్దితే సతి చక్ఖువిఞ్ఞాణకాదీసు వీథిచిత్తేసు జాతేసు పఠమం కుసలం కామమానసం జవనం హుత్వా జాయతే. సత్తక్ఖత్తువారాని జవిత్వాన పఠమే మహాకుసలే గతే **తదేవ** తం ఏవ ఇట్ఠం ఆరమ్మణం కత్వా తేనేవ పఠమమహాకుసలేన సదిసం తదారమ్మణవిపాకచిత్తం. **సన్ధియా తుల్యతో** పటిసన్ధియా తుల్యభావేన **మూలభవఙ్గన్తి** మూలభవఙ్గం నామ భగవతా పవుచ్చతే. **తఞ్చ** తదారమ్మణచిత్తం **సన్తీరణం** సోమనస్సయుత్తం సన్తీరణం దస్సనం సమ్పటిచ్ఛనం **ఏత్థ** ఏతస్మిం వీథిచిత్తే **గణనూపగచిత్తాని** గణనం ఉపగతాని చిత్తాని చత్తారి ఏవ భవన్తి.

౩౯౩-౪. యదా హి దుతియం చిత్తం, కుసలం జవనం యదా యస్మిం కాలే తస్సేవ సోమనస్సతిహేతునో పుగ్గలస్స దుతియం కుసలం చిత్తం జవనం హోతి, **తదా** తస్మిం కాలే **తేన** జవనేన తుల్యవిపాకం తదారమ్మణం. తస్స **సన్ధియా అసమానత్తా** తస్స తదారమ్మణచిత్తస్స సన్ధియా అసమానత్తా ద్వే నామాని **అస్స** విపాకచిత్తస్స అనేన విపాకచిత్తేన **లబ్భరే** లబ్భన్తి, "ఆగన్తుకభవఙ్గ"న్తి నామం "తదారమ్మణక"న్తి చ నామం ఇతి ద్వే నామాని లబ్భన్తి.

౩౯౫-౬. యదా తస్సేవ పుగ్గలస్స తతియం పుఞ్ఞం జవనం హోతి, తదా **తేన** జవనేన సదిసం తతియం పాకం తదారమ్మణికం సియా. **ఇదం** విపాకచిత్తం **ఆగన్తుకభవఙ్గన్తి** ఆగన్తుభవఙ్గం నామ భగవతా వుచ్చతే, పురిమాని చ **పఞ్చ** విపాకచిత్తాని **ఇమినా పన** తతియవిపాకేన పన సద్ధిం **ఛ** చిత్తాని హోన్తి.

౩౯౭-౮. యదా చతుత్థం కుసలం జవనం హోతి, తదా **తేన** జవనేన తుల్యం చతుత్థవిపాకం తదారమ్మణభావం **వజే** గచ్ఛేయ్య. చతుత్థవిపాకం ఆగన్తుకభవఙ్గం తదారమ్మణనామకం హోతి, పురిమాని ఛ పాకాని **ఇమినా** సహ చతుత్థపాకేన **సత్త** చిత్తాని హోన్తి.

౩౯౯-౪౦౩. యదా యస్మిం కాలే తస్మిం చక్ఖుద్వారే ఇట్ఠమజ్ఝత్తారమ్మణం పన తథా ఆపాథం ఆగచ్ఛతి చ, తదా వుత్తనయేన ఆవజ్జనదస్సనసమ్పటిచ్ఛనచిత్తేసు జాతేసు **ఇధ** ఇమస్మిం మజ్ఝత్తారమ్మణే ఆరమ్మణవసేన వేదనా పరివత్తతి, తస్మా ఉపేక్ఖాసహగతం సన్తీరణం మనో హోతి. ఉపేక్ఖాసహగతేసు ఏవ చతూసుపి జవనేసు జవితేసు **తేహి** జవనేహి తుల్యాని చత్తారి విపాకచిత్తాని జాయరే. **అచ్చన్తం** ఏకన్తేన **వేదనాయ** ఉపేక్ఖావేదనాయ **పురిమేహి** సోమనస్ససహగతేహి చిత్తేహి అసమానత్తా చత్తారి చిత్తాని నామతో పిట్ఠిభవఙ్గాని నామ హోన్తి, **పిట్ఠిభవఙ్గాని** సోమనస్సవిపాకానం పచ్ఛాభాగే భవఙ్గానీతి అత్థో. ఇమాని ఉపేక్ఖాసహగతాని పఞ్చ విపాకాని పురిమేహి **సత్తహి** విపాకేహి సద్ధిం ద్వాదస విపాకాని భవన్తి. **ఇతి** వచనం ధీరో వినిద్దిసే.

౪౦౪-౬. యథా చక్ఖుద్వారే ద్వాదస విపాకాని హోన్తి, తథా ఏవం సోతాదీసు ద్వారేసుపి ద్వాదస పాకాని హోన్తి. **ఇతి** వచనం ధీరో నిద్దిసే, ఇమే మయా వుత్తా విపాకా సమసట్ఠి భవన్తి. **ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన ఏకాయ చేతనాయ

కమ్మే **ఆయూహితే** పవత్తితే సమసట్ఠి విపాకాని ఉప్పజ్జన్తి, ఇమస్మిం వచనే సంసయో నత్థి. **గహితాగ్గహణేనేత్థ ఏత్థ** ఏతేసు విపాకేసు గహితానం విపాకానం అగ్గహణేన చక్ఖుద్వారే ద్వాదస పాకా, సోతవిఞ్ఞాణకాదీని చత్తారి చాతి సోళస పాకాని హోన్తి.

౪౦౭-౧౧. ఏకేన తిహేతుకకుసలేన అసఙ్ఖారికేన కమ్మేన ఆయూహితే యథా, **ఏవమేవ** ససఙ్ఖారతిహేతుకకుసలేనాపి అసఙ్ఖారససఙ్ఖారఉపేక్ఖాసహగతేహిపి కుసలేహి కమ్మే **ఆయూహితే** పవత్తితే **తేసం** తిణ్ణం కుసలానం విపాకేహి తీహిపి దిన్నాయ పటిసన్ధియా ఏసేవ నయో పణ్డితేన జానితబ్బో. **ఇధ** ఇమస్మిం ఉపేక్ఖాసహగతద్వయే ఇట్ఠమజ్ఝత్తగోచరస్స వసేన విపాకచిత్తప్పవత్తిం పఠమం దస్సేత్వా **దస్సేతబ్బాథ పచ్ఛా తు, ఇట్ఠస్మిం గోచరే ఇధ అథ పచ్ఛా** మయా వుత్తచిత్తప్పవత్తితో పచ్ఛాకాలే పన **ఇధ** ఇమస్మిం ఇట్ఠగోచరే ఏకేకస్మిం పన ద్వాదస ద్వాదస పాకా పణ్డితేన దస్సేతబ్బా. **గహితాగ్గహణేనేత్థ ఏత్థ** ఏతేసు విపాకేసు గహితానం విపాకానం అగ్గహణేన సోళస పాకచిత్తాని హోన్తి. **పుబ్బే** కాలే మయా వుత్తనయేనేవ **సబ్బం** వచనం **అసేసతో** అసేసభావేన పణ్డితేన ఞేయ్యం.

౪౧౨-౪. తిహేతుకేన కమ్మేన, పటిసన్ధి తిహేతుకా భవతి, ఇతి అయం వారో **ఏత్తావతా** ఏత్తకేన వచనేన మయా వుత్తో. ఏకం కమ్మం ఏకస్మిం భవే ఏకం పటిసన్ధిం జనేతి, **తతో** పటిసన్ధితో **అపరం** అఞ్ఞం దుతియం పటిసన్ధిం న జనేతి, పవత్తియం అనేకాని విపాకాని సఞ్జనేతి. **హి** సచ్చం "ఏకం కమ్మ"న్తిఆదికం వచనం. **ఏకస్మా బీజా** ఏకతో బీజతో ఏకం అఙ్కురం జాయతి, **అస్స** బీజస్స బహూని ఫలాని **హేతుప్పవత్తితో** సలిలాదిహేతుప్పత్తియా హోన్తి.

౪౧౫-౨౧. దుహేతుకేన కమ్మేన, పటిసన్ధి దుహేతుకా హోతి, **ఇతి** వచనం అయం వారో **అనుపుబ్బేన** అనుపటిపాటియా ఆగతో. **ఇధ** ఇమస్మిం అధికారే దుహేతుకేన పుఞ్ఞేన సోమనస్సయుత్తేన అసఙ్ఖారికేన చిత్తేన కమ్మే ఆయూహితే పన దుహేతుకేన సోమనస్సయుత్తకుసలేన తుల్యేన పాకేన యేన సత్తేన గహితా పటిసన్ధి చే, ఇట్ఠే ఆరమ్మణే తస్స సత్తస్స చక్ఖుద్వారే ఆపాథం ఆగతే సోమనస్సయుత్తే ఞాణహీనే కుసలమానసే తస్మిం దుహేతుకే సత్తక్ఖత్తుం జవిత్వాన గతే తం ఏవ ఆరమ్మణం కత్వా **తదనన్తరం** తస్స జవనస్స అనన్తరం **తంసరిక్ఖకం** తేన జవనేన సదిసం ఏకన్తం అసఙ్ఖారికమానసం జాయతి. **తన్తి** తం చిత్తం **మూలభవఙ్గన్తి** మూలభవఙ్గం నామ **తదారమ్మణమిచ్చపి** తదారమ్మణం నామ ఉభయమ్పి నామం **తస్సేవ నామం** తస్స చిత్తస్స ఏవ నామం. **ఇతి** ఏవం ఇమినా పకారేన భగవతా పరిదీపితం. దుహేతుకే ససఙ్ఖారే కుసలే జవనే జవితేపి చ **తంసమం** తేన చిత్తేన సదిసం ఆగన్తుకసఙ్ఖాతం తదారమ్మణమానసం హోతి.

౪౨౨-౯. తథేవ చ తథా ఏవ చ ఇట్ఠమజ్ఝత్తగోచరే **దుహేతూనం** ద్విన్నం ఉపేక్ఖాయుత్తానం జవనానం అనన్తరం **తాదిసాని** తేహి జవనేహి సదిసాని ద్వే తదారమ్మణమానసాని జాయన్తే, **తేసం** తదారమ్మణమానసానం "పిట్ఠిభవఙ్గ"న్తి నామం, "ఆగన్తుకభవఙ్గ"న్తి చ నామం హోతి. సన్తీరణద్వయఞ్చేవ దస్సనం సమ్పటిచ్ఛనం ఇమాని ద్వే భవఙ్గాని చాతి **అట్ఠ** విపాకా చక్ఖుద్వారే హోన్తి. **ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన పఞ్చసు ద్వారేసుపి చ **అట్ఠ అట్ఠ** విపాకే కత్వా పవత్తియం చత్తాలీస విపాకాని భవన్తి. **గహితాగ్గహణేనేత్థ, చక్ఖుద్వారే పనట్ఠ చ ఏత్థ** ఏతేసు విపాకేసు గహితానం విపాకానం అగ్గహణేన చక్ఖుద్వారే అట్ఠ చ విపాకా **సోతఘానాదినా** విపాకేన సద్ధిం **ద్వాదస ఏవ** విపాకాని భవన్తి. **ఏకాయ చేతనాయేవం ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన ఏకాయ చేతనాయ కమ్మే **ఆయూహితే** పవత్తితే పన సతి ద్వాదసేవ విపాకాని భవన్తి. **ఇతి** వచనం విజితకుసలయుద్ధసఙ్గామేన **పకాసితం** దేసితం. **దుహేతుకత్తయేనాపి, సేసేన సదిసేన తు** మయా వుత్తతో దుహేతుతో సేసేన దుహేతుకత్తయేనాపి సదిసేన పాకేన **ఆదిన్నసన్ధినో** గహితపటిసన్ధికస్స సత్తస్స ఏవం నయో **మతో**

కథితో నిరఙ్గణేన. దుహేతుకేన కమ్మేన దుహేతుకా పటిసన్ధి హోతి. ఇతి అయం వారో చ **ఏత్తావతా** ఏత్తకేన వచనేన మయా వుత్తో.

౪౩౦-౮. దుహేతుకేన కమ్మేన అహేతుకా పటిసన్ధి హోతి, ఇతి అయం వారో **అనుపుబ్బేన** పటిపాటియా ఆగతో. తేసు చతూసుపి దుహేతుకేసు కుసలేసు చిత్తేసు **అఞ్ఞతరేనేవ** హేతుకేన కమ్మే **ఆయూహితే** పవత్తితే సతి **తస్సేవ** దుహేతుకస్స కుసలజవనస్స పాకభూతాయ ఉపేక్ఖాసహగతాహేతుకాయ మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా **ఆదిన్నపటిసన్ధినో** సత్తస్స **సా** పటిసన్ధి కమ్మసదిసా నామ న వత్తబ్బా పణ్డితేహి. **హి** సచ్చం "పటిసన్ధి న వత్తబ్బా"తిఆదికం వచనం. కమ్మం దుహేతుకం హోతి, పటిసన్ధి అహేతుకా హోతి. **తస్స** దేహినో సత్తస్స **వుడ్ఢిముపేతస్స** వుడ్ఢిం ఉపగతస్స చక్ఖుద్వారే పన ఇట్ఠమజ్ఝత్తగోచరే ఆపాథమాగతే సతి దుహేతుకానం చతున్నం పుఞ్ఞానం యస్స కస్సచి జవనస్స అవసానమ్హి ఇదం అహేతుకం మనో తదారమ్మణభావేన జాయతి. ఏత్థ ఏతస్మిం వచనే **సంసయో** సన్దేహో నత్థి, **తం** అహేతుకచిత్తం మూలభవఙ్గఞ్చ తదారమ్మణమేవ చ హోతి. చక్ఖువిఞ్ఞాణకాదీసుపి వీథిచిత్తేసు జాతేసు ఉపేక్ఖాసహగతంయేవ సన్తీరణమ్పి చ హోతి. **తేసు ఏకం ఠపేత్వాన, గహితాగ్గహణేనిధ తేసు** ద్వీసు సన్తీరణతదారమ్మణకిచ్చేసు విపాకేసు **ఏకం** సన్తీరణకిచ్చం తదారమ్మణకిచ్చం తం చిత్తం ఠపేత్వా గహితానం విపాకానం అగ్గహణేన ఇధ ఇట్ఠమజ్ఝత్తారమ్మణే గణనూపగచిత్తాని తీణియేవ భవన్తి.

౪౩౯-౪౧. ఇట్ఠే ఆరమ్మణే చక్ఖు-ద్వారే ఆపాథమాగతే తదా సన్తీరణఞ్చేవ సోమనస్సయుత్తంయేవ హోతి, తదారమ్మణమానసఞ్చ సోమనస్సయుత్తంయేవ హోతి, **తేసు** సన్తీరణతదారమ్మణకిచ్చేసు విపాకేసు **ఏకేకం** సన్తీరణకిచ్చం, తదారమ్మణకిచ్చం వా చిత్తం గహేత్వా పురిమాని చ తీణి చత్తారి ఏవ విపాకాని భవన్తి. **ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన పఞ్చసు ద్వారేసుపి చత్తారి చత్తారి విపాకచిత్తానీతి పవత్తియం విపాకాని వీసతి చిత్తాని హోన్తి.

౪౪౨-౮. చక్ఖుద్వారే తు చత్తారి, గహితాగ్గహణేనిధ గహితానం విపాకానం అగ్గహణేన చక్ఖుద్వారే పన చత్తారి విపాకాని **ఇధ** ఇమస్మిం ఇట్ఠారమ్మణే **సోతఘానాదినా** విపాకేన సద్ధిం అహేతుకం అట్ఠకం హోతి ఏవ. అహేతుకపటిసన్ధిస్స సత్తస్స దుహేతుకం, తిహేతుకం వా తదారమ్మణం **న భవే** న భవేయ్య, **దుహేతుపటిసన్ధినో** సత్తస్స తిహేతుకం తదారమ్మణం న భవే. **జాతా సుగతియం యేన, పాకేన పటిసన్ధి తు** సుగతియం యేన పాకేన పటిసన్ధి జాతా, **తేన** విపాకేన తుల్యమ్పి, హీనం వా తేసం తదారమ్మణం భవేయ్య. **మనుస్సలోకం సన్ధాయ, వుత్తఞ్చాహేతుకట్ఠకం** సుగతియం అహేతుకట్ఠకఞ్చ మనుస్సలోకఞ్చ సన్ధాయ పటిచ్చ కారణం కత్వా మయా వుత్తం. చతూసుపి **అపాయేసు** పన అపేతో అయో పతిట్ఠా ఏతేహీతి అపాయో, తేసు. పవత్తే అహేతుకం అట్ఠకం ఆపాయికేహి లబ్భతి. **థేరో నేరయికానం తు, ధమ్మం దేసేతి వస్సతి** థిరో థిరకారధమ్మో యస్మిం అత్థీతి థేరో, దుతియఅగ్గసావకభూతో ఇద్ధిమా మోగ్గల్లానత్థేరో **నేరయికానం** నిరయే జాతానం సత్తానం ధమ్మం దేసేతి వస్సతి, "ఉచ్ఛఙ్గే మం నిసీదిత్వా"తిఆదీసు వియ దేవం వస్సాపేతీతి అత్థో. గన్ధం వాయుఞ్చ మాపేతి యదా, తదా పన తేసం నేరయికానం సత్తానం తేహి నేరయికసత్తేహి థేరం దిస్వా, ధమ్మఞ్చ సుత్వా, గన్ధఞ్చ ఘాయిత్వా **జలం** ఉదకఞ్చ **పివతం** పివన్తానం ముదుం వాయుఞ్చ తేహి **ఫుసతం** ఫుసన్తానం తేసం నేరయికసత్తానం చక్ఖువిఞ్ఞాణకాదీని పఞ్చపి **పుఞ్ఞజాని ఏవ** కుసలవిపాకాని ఏవ సన్తీరణద్వయం **పుఞ్ఞజం ఏవ** కుసలవిపాకం ఏవ పుఞ్ఞజా ఏవ ఏకా మనోధాతు ఇతి అట్ఠకం హోతి.

౪౪౯-౫౦. అయం తావ కథా “చక్ఖువిఞ్ఞాణకాదీని పుఞ్ఞజానేవా”తిఆదికా అయం కథా ఇట్ఠఇట్ఠమజ్ఝత్తగోచరే కామావచరే పుఞ్ఞానం జవనానం వసేన మయా వుత్తా. **తదారమ్మణచేతసో** తదారమ్మణచిత్తస్స యం నియమత్తం “తదారమ్మణమానసం జవనేన నియామిత”న్తిఆదివచనేన మయా వుత్తం, **తం** నియమత్తం కుసలం సన్ధాయ వుత్తం. సోమనస్సయుత్తే కామావచరకుసలే జవితే తదారమ్మణమ్పి సోమనస్సయుత్తమేవ హోతి, ఉపేక్ఖాయుత్తే కామావచరకుసలే జవితే తదారమ్మణమ్పి ఉపేక్ఖాయుత్తమేవ హోతి, నేతం అకుసలే ఉపేక్ఖాయుత్తే విచికిచ్ఛాదికే అకుసలే జవనే పన జవితే సోమనస్సయుత్తమ్పి తదారమ్మణం హోతీతి అధిప్పాయో. **ఇతిపి** వచనం ఆచరియేన దీపితం.

౪౫౧-౭. ఇధ ఇమస్మిం అధిప్పాయే అకుసలచిత్తేసు సోమనస్సయుత్తేసు చతూసుపి ఇట్ఠే ఆరమ్మణే **తేసు** చిత్తేసు జవితేసు సోమనస్సయుత్తా అహేతుమనోవిఞ్ఞాణధాతు **తదనన్తరం** తేసం అకుసలజవనానం అనన్తరం తదారమ్మణభావేన జాయతి. ఉపేక్ఖాయుత్తేసు ఛసు అకుసలచిత్తేసు ఇట్ఠమజ్ఝత్తే గోచరే జవితేసు పుఞ్ఞజా ఉపేక్ఖాసహగతా అహేతుమనోవిఞ్ఞాణధాతు ఏవ **తదనన్తరం** వా తేసం ఉపేక్ఖాసహగతానం ఛన్నం అకుసలజవనానం అనన్తరం తదారమ్మణభావేన జాయతి. **ఇట్ఠారమ్మణయోగస్మిం** బుద్ధరూపాదిఇట్ఠారమ్మణయోగస్మిం **కఙ్ఖతో** “బుద్ధో ను ఖో, నో బుద్ధో”తి కఙ్ఖన్తస్స సత్తస్స **ఉద్ధతస్స** వా సత్తస్స తదారమ్మణమానసం సోమనస్సయుత్తం అహేతుకం విపాకం హోతి పిట్ఠిభవఙ్గం. **సోమనస్సయుతే చిత్తే, జవనే జవితే పన** సోమనస్సయుత్తా ఏవ పఞ్చ తదారమ్మణమానసా పణ్డితేన గవేసితబ్బా. ఉపేక్ఖాసహగతే చిత్తే జవనే పన జవితే సతి ఉపేక్ఖాసహగతా ఛ చ తదారమ్మణమానసా పణ్డితేన గవేసితబ్బా.

౪౫౮-౬౩. తిహేతుసోమనస్సేన, ఆదిన్నపటిసన్ధినో సత్తస్స ఝానతో పరిహీనస్స విప్పటిసారినో తం ఝానం **పచ్చవేక్ఖతో** పచ్చవేక్ఖన్తస్స దోమనస్సయుత్తం చిత్తం హోతి. **తస్స** దోమనస్సస్స అనన్తరం కిం మానసం జాయతే, త్వం దోమనస్సయుత్తజవనస్స అనన్తరమానసం **బ్రూహి** కథేహి. **పట్ఠానే పటిసిద్ధా హి** దోమనస్సస్సానన్తరం సోమనస్సస్స ఉప్పత్తి **పట్ఠానే పటిసిద్ధా** పట్ఠానప్పకరణే భగవతా నివారితా, **అస్స** సోమనస్సస్స వా అనన్తరం దోమనస్సస్స ఉప్పత్తి పట్ఠానే పట్ఠానప్పకరణే పటిసిద్ధా భగవతా నివారితా. **మహగ్గతం పనారబ్భ** మహగ్గతం పటిచ్చ జవనే జవితేపి చ తదారమ్మణమానసం **తత్థేవ** తస్మిం పట్ఠానే ఏవ **పటిసిద్ధం** భగవతా నివారితం. **తస్మా** కారణా భవఙ్గపాతో వా తదారమ్మణమేవ వా న హోతి. **కిం ను కాతబ్బం** తేసం భవఙ్గతదారమ్మణానం అభావే కారణం యం కాతబ్బం, అమ్హేహి తం కారణం కిం ను పుచ్ఛామ, తం తదత్థం ఆభిధమ్మికభావేన ఆభిధమ్మిక తం కారణం **వద** వదాహి. ఉపేక్ఖాసహగతాహేతుమనోవిఞ్ఞాణధాతు పుఞ్ఞాపుఞ్ఞవిపాకా తదారమ్మణికా **సియా** భవేయ్య.

౪౬౪-౭. ఇమస్స తదారమ్మణస్స ఆవజ్జనం కిం నత్థి? **తం** తదారమ్మణమానసం **కథం** కేన పకారేన జాయతే? **భవఙ్గఆవజ్జనానం** చిత్తానం కిం ఆవజ్జనమత్తం? మగ్గస్స అనన్తరస్స చ ఫలస్సాపి కిం ఆవజ్జనం నత్థి? **నిరోధా చ** నిరోధతో వుట్ఠహన్తస్స భిక్ఖునో ఫలచిత్తస్స వాతి మయా సుతం, **ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన ఆవజ్జనం నత్థి. **వినా ఆవజ్జనేనాపి, హోతు జాయతు మానసం** చిత్తం ఆవజ్జనేన వినా ఆవజ్జనం వజ్జేత్వా హోతు జాయతు, **కిమస్సారమ్మణం** అస్స తదారమ్మణమానసస్స కిం ఆరమ్మణం, పణ్డిత, త్వం ఆరమ్మణం యది జానాసి, తం ఆరమ్మణం **బ్రూహి** మయ్హం కథేహి. **వినా ఆరమ్మణేనేతం ఏతం** మానసం **ఆరమ్మణేన వినా** ఆరమ్మణం వజ్జేత్వా న జాయతి. **హి** సచ్చం “వినా ఆరమ్మణేనేత”న్తిఆదికం వచనం, తదారమ్మణమానసం యదా దోమనస్సయుత్తం జవనం మహగ్గతారమ్మణం జవతి, తదా తస్మింయేవ జవనచిత్తక్ఖణే **పరిత్తేసు** కామావచరారమ్మణేసు **యం కిఞ్చి** పరిత్తారమ్మణం **ఆరబ్భ** పటిచ్చ జాయతి.

౪౬౮-౭౩. ఉతుబీజనియామో చ ఉతునియామో బీజనియామో చ **కమ్మధమ్మనియామతా చ** కమ్మనియామతా చ సీలాదిపారమీధమ్మనియామతా చ చిత్తస్స నియామో చాతి పఞ్చ నియామతా పణ్డితేన ఞేయ్యా. **తత్థ** తేసు పఞ్చసు నియామేసు సబ్బేసం పన రుక్ఖానం ఏకప్పహారేన ఫలపుప్ఫాదిధారణం ఉతు, అయం ఉతునియామతా. **తేసం తేసం తు బీజానం, తంతంతుల్యఫలుబ్భవో** తేసం తేసం బీజానం పన తేహి తేహి బీజేహి తుల్యానమ్పి సస్సానం ఫలానం ఉప్పత్తి, అయం బీజనియామతా . **మత్థకే నాళికేరస్స** నాళికేరఫలస్స మత్థకే **ఛిద్దత్తం** ఛిద్దభావో, అయం **బీజజో** బీజతో జాతో నియామో. తిహేతుకకమ్మం తిహేతుకఞ్చ విపాకం దుహేతుకఞ్చ విపాకం అహేతుకఞ్చ విపాకం యతో యం కమ్మం దేతి, అయం కమ్మనియామతా. **బోధిసత్తస్స జాతియం** జినఙ్కురస్స జాతిక్ఖణే మేదనీకమ్పనాదికం అనేకవిసేసత్తం, అయం సీలాదిపారమీధమ్మనియామతా. తేన గోచరేన పసాదస్మిం ఘట్టితే సతి **ఇధ** ఇమస్మిం చిత్తవీథియం **ఆవజ్జనాదీనం** చిత్తానం ఉప్పత్తి, అయం చిత్తనియామతా.

౪౭౪. యో పుగ్గలో **ధీరో** ధీరసమ్పన్నో గుణసమ్పన్నో విక్ఖిత్తపాపో **మోహన్ధకారాపగమం** అన్ధకారమనిస్సాయ అవిజ్జానిస్సరణం **యదిచ్ఛే** సచే ఇచ్ఛేయ్య, సో ధీరో **ఇమం** అభిధమ్మావతారప్పకరణం **అన్ధజ్జనానం** అన్ధసదిసబాలజనానం **హదయన్ధకారం విద్ధంసనం** అన్ధకారసన్నిస్సితస్స యస్స హదయస్స విద్ధంసనకరం **జలన్తం దీపం** జలమానం దీపం. **పయత్తో**తి పకారేన యతతి వీరియం కరోతీతి పయత్తో, **సతతం** సబ్బదా **సిక్ఖేథ** సజ్ఝాయనధారణచిన్తనవసేన సిక్ఖేయ్య.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

విపాకచిత్తప్పవత్తినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సత్తమో పరిచ్ఛేదో.

౮. అట్ఠమో పరిచ్ఛేదో

పకిణ్ణకనిద్దేసవణ్ణనా

౪౭౫.ఇదాని పన సబ్బేసం, ఏతేసం మానసం మయా;

పాటవత్థాయ భిక్ఖూనం, కథీయతి పకిణ్ణకం.

ఇదాని పన కాలే **ఏతేసం** తిహేతుకద్విహేతుకఅహేతుకానం **సబ్బేసం** పుగ్గలానం పకిణ్ణకం మానసం **భిక్ఖూనం పాటవత్థాయ** భిక్ఖూనం ఛేకభావత్థాయ మయా కథీయతే ఉచ్చతే.

౪౭౬-౮౫. పన్థమక్కటకో ఉణ్ణనాభి పన్థమక్కటకో నామ పఞ్చసు దిసాసు తస్స సుత్తం పసారేత్వా జాలమజ్ఝే నిపజ్జతి. **పఠమాయ దిసాయేత్థ ఏత్థ** ఏతాసు దిసాసు పఠమాయ దిసాయ పసారితే సుత్తే పాణకేన పటఙ్గేన వా మక్ఖికాయ వా ఘట్టితే సతి సా ఉణ్ణనాభి కిఞ్చి **చలిత్వా** ఫన్దనం కత్వా నిపన్నట్ఠానతో **సుత్తానుసారేన** సుత్తం అనుసారేత్వా తస్స పాణకస్స **యూసం** యూససఙ్ఖాతం సోణితం పివతి. పునాగన్త్వా **తత్థేవ** తస్మిం జాలమజ్ఝేయేవ యథాసుఖం నిపజ్జతి, యథా పఠమాయ దిసాయ చలనాదికం కిరియం కరోతి, ఏవమేవ దుతియాదీసు చతూసు దిసాసు చలనాదికం కిరియం కరోతి, ఏవం పఞ్చసు దిసాసు సుత్తం వియ పఞ్చ పసాదా పణ్డితేన దట్ఠబ్బా, మజ్ఝే మక్కటకో వియ చ చిత్తం పన పణ్డితేన దట్ఠబ్బం. **పాణకాదీహి** ఖుద్దకతిరచ్ఛానేహి తస్స సఙ్ఘట్టనా వియ ఆరమ్మణే పన పసాదానం సఙ్ఘట్టనా పణ్డితేన దట్ఠబ్బా. జాలమజ్ఝే నిపన్నాయ ఉణ్ణనాభియా తం చలనం వియ పసాదే ఘట్టేతీతి **పసాదఘట్టనం,** కిం తం? ఆరమ్మణం. **తత్థ** తిస్సం వీథియం పసాదఘట్టనం ఆరమ్మణం గహేత్వా మనోధాతుకిరియాచిత్తం భవఙ్గం ఆవట్టేతీతి **భవఙ్గావట్టనం** మతం భగవతా. **తస్స** పన్థమక్కటకస్స **సుత్తానుసారంవ** సుత్తం అనుగమనం వియ వీథిచిత్తప్పవత్తనం పణ్డితేన దట్ఠబ్బం. సీసే పన విజ్ఝిత్వా **అస్స** మక్కటస్స యూసపానం వియ జవనస్స చిత్తస్స ఆరమ్మణేసు పవత్తనం పణ్డితేన దట్ఠబ్బం. పున ఆగన్త్వా సుత్తజాలమజ్ఝే నిపజ్జనం యథా **వత్థుంయేవ** హదయవత్థుం ఏవ నిస్సాయ చిత్తస్స పరివత్తనం పణ్డితేన దట్ఠబ్బం.

౪౮౬-౯౩. ఇదం తు పన ఓపమ్మం, అత్థం దీపేతి కిం తు హి ఇదం ఓపమ్మం కం అత్థం **దీపేతి** పకాసేతి? పఠమం పసాదే ఆరమ్మణేన ఘట్టితే సతి **పసాదవత్థుతో** పసాదో వత్థు నిస్సయో ఏతస్సాతి పసాదవత్థు, చిత్తం, తతో పసాదవత్థుతో, పఠమం ఏవ వత్థుసన్నిస్సితం భవఙ్గసఙ్ఖాతం **మనో** జాయతి, ఇతిపి అత్థో తేన ఓపమ్మేన దీపితో. ఏకేకారమ్మణం ద్వీసు ద్వీసు ద్వారేసు **సబ్బసో** సబ్బప్పకారేన పన ఆపాథం ఆగచ్ఛతి, అయమత్థోపి **తేన** ఓపమ్మేన దీపితో "ద్వీసు ద్వీసు ద్వారేసూ"తి, ఏకం రూపారమ్మణం ఏకస్మింయేవ ఖణే చక్ఖుద్వారే, మనోద్వారే చాతి ద్వీసు ద్వారేసు ఆపాథం ఆగచ్ఛతీతి అత్థో. సోతద్వారాదీసుపి ఏసేవ నయో ఞేయ్యో. రూపం చక్ఖుపసాదమ్హి ఘట్టేత్వా **తఙ్ఖణే పన** తస్స ఖణే పన తథా మనోద్వారే పన ఆపాథం ఆగచ్ఛతి, భవఙ్గచలనస్స పచ్చయో హోతీతి అత్థో. **న సంసయో** ఏతస్మిం వచనే సంసయో నత్థి. **యథా ఖగో** యథా సకుణో. **హి** సచ్చం మయా వుత్తం వచనం. **రుక్ఖగ్గే** రుక్ఖకోటియం నిలీయన్తోవ సాఖినో సాఖం ఘట్టేతి, తస్స ఛాయా **భూమియం** పథవియం **ఫరతి** పటిహఞ్ఞతి. **ఇధాతి** నిపాతో. సాఖాయ సకుణేన ఘట్టనం భూమియం ఛాయాఫరణాపి చ అపుబ్బం అచరిమం ఏకక్ఖణస్మింయేవ **జాయరే** జాయన్తి. ఏవమేవ పన రూపస్స, పసాదస్స చ

ఘట్టనం, తథేవ **అత్థతో** అత్థవసేన భవఙ్గచలనస్సాపి **పచ్చయత్తేన** పచ్చయభావేన మనోద్వారే ఆపాథం ఆగమనం అపుబ్బం అచరిమం ఏకక్ఖణేయేవ హోతి.

౪౯౪-౭. తతో పరం భవఙ్గసోతం ఛిన్దిత్వా **చక్ఖుద్వారే** చక్ఖుపసాదే యథాక్కమం ఆవజ్జనే సముప్పన్నే, దస్సనే సముప్పన్నే, సమ్పటిచ్ఛనే సముప్పన్నే, సన్తీరణే సముప్పన్నే, తథా వోట్ఠబ్బనే చ సముప్పన్నే కుసలం జవనచిత్తం జవతి, తథా అకుసలమేవ చిత్తం జవతి. సోతద్వారాదీసుపి సద్దాదీనం ఆరమ్మణానం ఘట్టనే ఏసేవ నయో అవిసేసేన విఞ్ఞూనా విఞ్ఞేయ్యో. ఏతస్స అత్థస్స దీపనే **దోవారికోపమాదీని** వచనాని **ఉద్ధరిత్వా** తతో పకరణతో నీహరిత్వా **ఏత్థ** ఏతస్మిం వీథియాధికారే విఞ్ఞూనా దస్సేతబ్బాని.

౪౯౮-౯. అసమ్భేదేన చక్ఖుస్సాతి తస్సాపి చక్ఖు అసమ్భిన్నం హోతి. జీవితా నిరుద్ధమ్పి పిత్తేన వా సేమ్హేన వా రుహిరేన వా పలిబుద్ధం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స పచ్చయో భవితుం అసక్కోన్తం సమ్భిన్నం నామ, సక్కోన్తం అసమ్భిన్నం నామ హోతి. తేన చక్ఖుపసాదస్స అసమ్భిన్నేన రూపాపాథగమనేన ఆలోకసన్నిస్సయేనాపి. తేన తివిధేన పచ్చయేన **సమనక్కారహేతునా** పఞ్చద్వారావజ్జనపచ్చయేన సహ పవత్తనేన. ఏతేహి పన చతూహి పచ్చయేహి సం ఏకతో ఇన్తి పవత్తన్తీతి సమేతా, **సమేతేహి** సహగతేహి సమాగమం ఏకీభావం ఆగతేహి, తం **చక్ఖువిఞ్ఞాణం** చక్ఖుపసాదనిస్సితం విఞ్ఞాణం సమ్పయుత్తేహి చేతసికేహి సహ జాయతే.

౫౦౦-౧. అసమ్భేదేన సోతస్స సోతపసాదస్స అసమ్భిన్నేన **సద్దాపాథగమేన చ** సద్దస్స ఆపాథగమనేన చ. ఆకాసనిస్సయేనాపి పిహితకణ్ణచ్ఛిద్దస్స సోతవిఞ్ఞాణం నుప్పజ్జతి. తేన తివిధేన పచ్చయేన. **సమనక్కారహేతునా** పఞ్చద్వారావజ్జనపచ్చయేన సహ పవత్తేన. ఏతేహి పన చతూహి పచ్చయేహి **సమేతేహి** సహగతేహి సమాగమం ఏకీభావం ఆగతేహి తం సోతవిఞ్ఞాణం సమ్పయుత్తేహి సహ జాయతి.

౫౦౨-౩. అసమ్భేదేన ఘానస్స ఘానపసాదస్స అసమ్భిన్నేన **గన్ధాపాథగమేన చ** గన్ధస్స ఆపాథగమనేన చ. **వాయోసన్నిస్సయేనాపీతి** ఘానబిలమ్హి పవిసన్తేన వాయునాతి అత్థో. తేన తివిధేన పచ్చయేన. **సమనక్కారహేతునా** పఞ్చద్వారావజ్జనపచ్చయేన సహ పవత్తేన. ఏతేహి పన చతూహి పచ్చయేహి **సమేతేహి** సహగతేహి సమాగమం ఏకీభావం ఆగతేహి తం ఘానవిఞ్ఞాణం సమ్పయుత్తేహి సహ జాయతి.

౫౦౪-౫. అసమ్భేదేన జివ్హాయ జివ్హాయ అసమ్భిన్నేన **రసాపాథగమేన చ** రసస్స ఆపాథగమనేన చ. **ఆపోసన్నిస్సయేనాపీతి** జివ్హాతేమనం ఆపం లద్ధా చ ఉప్పజ్జతి, తేన వినా సుక్ఖఖాదనీయే జివ్హాయ సాయితేపి జివ్హావిఞ్ఞాణం నుప్పజ్జతీతి అత్థో. తేన తివిధేన పచ్చయేన. **సమనక్కారహేతునా** పఞ్చద్వారావజ్జనపచ్చయేన సహ పవత్తేన. ఏతేహి పన చతూహి పచ్చయేహి **సమేతేహి** సహగతేహి సమాగమం ఏకీభావం ఆగతేహి తం జివ్హావిఞ్ఞాణం సమ్పయుత్తేహి సహ జాయతి.

౫౦౬-౭. కాయపసాదస్స అసమ్భేదేన ఫోట్ఠబ్బస్స ఆపాథగమనేన చ. **పథవీనిస్సయేనాపీతి** తేన వినా కాయద్వారమ్పీతి బహిద్ధా మహాభూతారమ్మణం అజ్ఝత్తికం కాయపసాదం ఘట్టేత్వా పసాదపచ్చయేసు మహాభూతేసు పటిహఞ్ఞతి. తేన తివిధేన పచ్చయేన. **సమనక్కారహేతునా** పఞ్చద్వారావజ్జనపచ్చయేన సహ పవత్తేన. ఏతేహి పన

చతూహి పచ్చయేహి **సమేతేహి** సహగతేహి సమాగమం ఏకీభావం ఆగతేహి తం కాయవిఞ్ఞాణం సమ్పయుత్తేహి సహ జాయతి.

౨౹౧౦౮-౯. **అసమ్భేదా మనస్సాపీతి మనన్తి** భవఙ్గచిత్తం. తం నిరుద్ధమ్పి ఆవజ్జనచిత్తస్స పచ్చయో భవితుం అసమత్థం మన్దతమగతమేవ వత్తమానమ్పి సమ్భిన్నం నామ హోతి. ఆవజ్జనస్స పచ్చయో భవితుం సమత్థం అసమ్భిన్నం నామ. మనస్స అసమ్భేదేన ధమ్మస్స ఆపాథగమనేన చ **వత్థుసన్నిస్సయేన** హదయవత్థుసన్నిస్సయేన. తేన తివిధేన పచ్చయేన. **సమనక్కారహేతునా** మనోద్వారావజ్జనేన సహ పవత్తేన. ఏతేహి పన చతూహి పచ్చయేహి **సమేతేహి** సహగతేహి సమాగమం ఏకీభావం ఆగతేహి **తం మనోవిఞ్ఞాణం** తం మనోవిఞ్ఞాణసఙ్ఖాతం జవనచిత్తం సమ్పయుత్తేహి సహ జాయతే.

౨౹౧౧౦-౧౧. మనో భవఙ్గచిత్తం నామ విభావినా వేదితబ్బం. **ఆవజ్జనక్రియాచిత్తం** ఆవజ్జనకిరియాచిత్తద్వయం సమనక్కారో నామ విభావినా సఞ్ఞితం. వత్థుసన్నిస్సయేన ఇతి **అయం** పాఠో **సబ్బత్థ** సబ్బేసు భవేసు న గచ్ఛతి. పఞ్చహి ఖన్ధేహి వోకారో వోకిణ్ణోతి **పఞ్చవోకారో,** పఞ్చవోకారభవం **సన్ధాయ** కారణం కత్వా "వత్థుసన్నిస్సయేనా"తి అయం పాఠో పన కథితో మయా, పఞ్చవోకారభవో నామ కామరూపభవో, అరూపభవో చతువోకారభవో నామ, అసఞ్ఞీభవో ఏకవోకారభవో నామ. అయం పాఠో చతువోకారఅరూపభవం సన్ధాయ న కథితోతి అత్థో. వత్థుస్స రూపత్తా అరూపభవే కథం వత్థుసన్నిస్సయో భవేయ్యాతి అత్థో.

౨౹౧౨-౪. **పటిసన్ధాదిచిత్తాని, సబ్బానేకూనవీసతి** హోన్తి, కామావచరేసు దస, రూపేసు పఞ్చ, అరూపీసు చత్తారి, సబ్బాని పటిసన్ధిచిత్తాని ఏకూనవీసతి హోన్తి. **కమ్మం** నామ కుసలాకుసలచేతనా. **కమ్మనిమిత్తం** నామ రూపాని పఞ్చారమ్మణాని పఞ్ఞత్తి చ మహగ్గతచిత్తఞ్చ. తథా **గతినిమిత్తకం** నామ కప్పరుక్ఖాదయో, అకుసలపక్ఖే రూపాదిఆరమ్మణభూతా లోహకుమ్భాదయో చ. ఇతి ఏవం ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన **తేసం** పటిసన్ధాదిచిత్తానం ఆరమ్మణం తివిధం భగవతా ఉదీరితం. **కామావచరసన్ధీనం పరిత్తారమ్మణం** కామావచరారమ్మణం భగవతా మతం. **పచ్చుప్పన్నం** రూపాదిపఞ్చారమ్మణం, గతినిమిత్తం పఞ్చారమ్మణఞ్చ పచ్చుప్పన్నఞ్చ హోతి. **అతీతం వా** కమ్మం కుసలాకుసలచేతనా అతీతాయేవ, న పచ్చుప్పన్నా. **అనాగతం** ఆరమ్మణం నత్థి.

౨౹౧౫-౨౬. అట్ఠేవ చ మహావిపాకా, తీణి సన్తీరణాని చాతి ఏకాదసవిధం చిత్తం తదారమ్మణసఞ్ఞితం. ఏకాదసవిధే చిత్తే తదారమ్మణసఞ్ఞితే **పుఞ్ఞవిపాకాని** కుసలవిపాకా దస హోన్తి, **అపుఞ్ఞజం** అకుసలవిపాకం పన ఏకం హోతి. మహావిపాకా రూపారూపభవద్వయే న జాయన్తి, కామరూపభవే సన్తీరణత్తయం హోతి. యాని తదారమ్మణచిత్తాని **సత్థునా** జినేన వుత్తాని, **తేసు** తదారమ్మణచిత్తేసు **ఏకమ్పి** తదారమ్మణచిత్తం రూపారూపభవద్వయే తదారమ్మణం హుత్వా కదాచిపి నప్పవత్తతి. **కస్మా** కారణా? **తత్థ** తస్మిం రూపారూపభవద్వయే "తదారమ్మణం న హోతీ"తి వచనం చోదకో భవేయ్య, బీజస్సాభావతో పన న హోతీతి పరిహారో. అకామావచరారమ్మణే **అకామావచరధమ్మే** ఇదం తదారమ్మణమానసం నేవ అనుబన్ధతి. **హి** కస్మా కారణా? **పరిత్తారమ్మణత్తా చ ఏకన్తేన** అవస్సం తదారమ్మణమానసస్స కామావచరారమ్మణత్తా చ తథా అపరిచితత్తా చ సబ్బదా నానుబన్ధతి. తఞ్హి యథా పితరం వా పితుసదిసం వా ఞాతిం అనుబన్ధన్తోపి తరుణదారకో ఘరద్వారన్తరవీథిచతుక్కాదిమ్హి పరిచితేయేవ దేసే అనుబన్ధతి, న అరఞ్ఞం వా యుద్ధభూమిం వా గచ్ఛతి, ఏవం కామావచరే ధమ్మే అనుబన్ధన్తమ్పి మహగ్గతలోకుత్తరధమ్మమారబ్భ పవత్తమానే ధమ్మే నానుబన్ధతి. యస్మా చస్స సబ్బో

కామావచరపాకో చ కిరియామనోధాతు కిరియాఅహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతు సోమనస్ససహగతా ఇమే ధమ్మా పరిత్తారమ్మణాతి ఏవం అచ్చన్తం పరిత్తమేవ ఆరమ్మణం వుత్తం, తస్మా చేతం మహగ్గతలోకుత్తరారమ్మణే కామావచరధమ్మేపి నానుబన్ధతీతి వేదితబ్బం.

౫౨౭-౩౨. కిం తేన యుత్తివాదేన, వుత్తం అట్ఠకథాసు హి “జనకం తేన తుల్య”న్తిఆదికేన తేన, యుత్తియా వాదో యుత్తివాదో, “జనకం తేన తుల్య”న్తిఆదికాయ యుత్తికథాయ కిం పయోజనం వుత్తం? అట్ఠకథాసు హి సచ్చం “కిం తేన యుత్తివాదేనా”తి వచనం, “అత్థకథాసూ”తి వత్తబ్బే సమాసే హి త్థ-స్స ట్ఠ-కారం కత్వా “అట్ఠకథాసూ”తి వుత్తం . కామావచరే ధమ్మే పటిచ్చ తదారమ్మణభావదీపకం వచనం ఆచరియేన వుత్తం. **తదారమ్మణచిత్తాని, ఏకాదసపి సబ్బసో** సబ్బప్పకారేనపి తదారమ్మణచిత్తాని **నామగోత్తం పనారబ్భ** తిస్సాదికం నామపఞ్ఞత్తిం పటిచ్చ కచ్చాయనగోత్తకస్సపగోత్తాదికం గోత్తపఞ్ఞత్తిం పటిచ్చ జవనే జవితేపి చ తదారమ్మణం న గణ్హన్తి, రూపారూపభవేసు వా తదారమ్మణం న గణ్హన్తి. **యదా పఞ్ఞత్తిమారబ్భ, జవనే జవితేపి వా** యదా మయా వుత్తాయ పఞ్ఞత్తియా సేసపఞ్ఞత్తిం పటిచ్చ జవనే జవితేపి వా తదారమ్మణం న లబ్భతే ఆచరియేన, తథా దుక్ఖఅనిచ్చఅనత్తలక్ఖణారమ్మణికాయ విపస్సనాయ తదారమ్మణం న లబ్భతే ఆచరియేన. **తదారమ్మణా న లబ్భన్తి, మిచ్ఛత్తనియతేసుపి** మిచ్ఛత్తే మిచ్ఛాసభావే “నత్థి దిన్న”న్త్యాదివసేన నియతాని చత్తారి దిట్ఠియుత్తజవనాని మిచ్ఛత్తనియతాని, మిచ్ఛత్తనియతేసుపి తదారమ్మణం న లబ్భతే ఆచరియేన, లోకుత్తరధమ్మే ఆరబ్భ జవనే గతేపి తదారమ్మణం న లబ్భతే ఆచరియేన. తథా మహగ్గతే ధమ్మే ఆరబ్భ జవనే జవితేపి తదారమ్మణం న లబ్భతే ఆచరియేన, పటిసమ్భిదాఞాణం ఆరబ్భ జవనే జవితేపి తదారమ్మణం న లబ్భతే ఆచరియేన. మనోద్వారేపి సబ్బేసం జవనానం అనన్తరం అనుపుబ్బతో తదారమ్మణచిత్తాని భవన్తి.

౫౩౩-౪. మనోద్వారే ఆరమ్మణఘట్టనా న విజ్జతి. భవఙ్గతో **చేతసో** వీథిచిత్తస్స వుట్ఠానం **కథం** కేన పకారేన హోతి? మనోద్వారేపి **ఘట్టనాయ వినా** ఘట్టనం వజ్జేత్వా ఆపాథం ఆగచ్ఛన్తేవ యస్మా కారణా, **తస్మా** వీథిచిత్తానం సమ్భవో హోతి.

౫౩౫-౬. ద్వాదసాపుఞ్ఞచిత్తానం ద్వాదసఅకుసలచిత్తానం విపాకా సత్తసత్తతి **పాపపాకా** ద్వాదసపాపచిత్తానం విపాకా చతురాసీతి పవత్తియం హోన్తి. ఏకస్స సోమనస్సయుత్తదిట్ఠిసమ్పయుత్తాకుసలస్స చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయవిఞ్ఞాణాని, సమ్పటిచ్ఛనం, ఉపేక్ఖాయుత్తసన్తీరణాని చాతి సత్త అకుసలపాకా హోన్తి. తథా సేసానం ఏకాదసన్నం అకుసలానమ్పి సత్త విపాకా హోన్తి. **ఏకాదసవిధానం తు, హిత్వా ఉద్ధచ్చమానసం** ఉద్ధచ్చమానసం హిత్వా ఏకాదసవిధానం పటిసన్ధియో ఏకాదసవిధా చేవ భవన్తి.

౫౩౭-౮. క్రియచిత్తేసు సబ్బేసు యం ఆవజ్జనద్వయం జవనం న చ హోతి, **తం** ఆవజ్జనద్వయం **కరణమత్తత్తా** కిరియామత్తత్తా **వాతపుప్ఫసమం** వాతపుప్ఫేన సదిసం మతం భగవతా. అయమేత్థాధిప్పాయో – ఖీణాసవే ఉప్పన్నకాలే వా తం ఆవజ్జనద్వయం కిరియచిత్తం భవితుం యుత్తం. సబ్బేసు పుథుజ్జనేసు ఉప్పన్నకాలే కథం కిరియా హోతీతి చే? కరణమత్తత్తా అఫలదాయకం వాతపుప్ఫం వియ అఫలదాయకం కిరియచిత్తం భవితుం యుత్తిహారో కిరియా పన హోతి. యం సబ్బం కిరియచిత్తం **కిచ్చసాధనతో** జవనకిచ్చసాధనవసేన **జవనత్తం** జవనభావం పత్తం ఛిన్నమూలస్స రుక్ఖస్స పుప్ఫం అఫలం హోతి యథా, ఏవం ఛిన్నావిజ్జాతణ్హామూలస్స వీతరాగస్స తం సబ్బం కిరియచిత్తం **అఫలం** విపాకవిరహితం **సియా** భవేయ్య.

౨౩౯-౪౦. పటిచ్చ పన ఏతస్మా, ఫలమేతీతి పచ్చయో ఏకం ధమ్మం పటిచ్చ **ఏతస్మా** ధమ్మతో ఫలం **ఏతి** పవత్తతి తస్మా పచ్చయో, యో ధమ్మో యస్స ధమ్మస్స ఠితియా ఉప్పత్తియాపి ఉపకారో నామ హోతి, **సో** ధమ్మో **తస్స** ధమ్మస్స **పచ్చయోతి** పచ్చయో నామ పణ్డితేన పవుచ్చతే. సమ్భవో పభవో హేతు కారణం పచ్చయో మతో భగవతా. ఇదం వచనం అఞ్ఞత్థ దీపనవచనం.

౨౪౧. లోభాది పన యో ధమ్మో, మూలట్ఠేనుపకారకో యో లోభాది పన ధమ్మో మూలభావేన ఫలధమ్మస్స ఉపకారకో, సో లోభాదిధమ్మో ఫలధమ్మస్స **హేతూతి** హేతు నామ విభావినా విఞ్ఞాతబ్బో.

౨౪౨. లోభో దోసో చ మోహో చ తథా అలోభాదయో తయో హేతూ, తే ఛ ఏవ హేతుయో హోన్తి, **జాతితో** జాతివసేన కుసలజాతిఅకుసలజాతిఅబ్యాకతజాతివసేన **నవధా** నవహి కోట్ఠాసేహి సియుం.

౨౪౩-౪. ధమ్మానం కుసలాదీనం, కుసలాదిత్తసాధకో యో ధమ్మో కుసలాదీనం ధమ్మానం కుసలాదిత్తసాధకో కుసలాదిభావసాధకో, సో ధమ్మో మూలట్ఠో నామ. **ఏవం** వచనం **ఏకే** ఏకచ్చే ఆచరియా వదన్తి. **ఏవం సన్తే** కుసలాకుసలాదీనం ధమ్మానం కుసలాదిత్తసాధకవసేన మూలట్ఠే సన్తే **తంసముట్ఠానరూపేసు** తేహి చిత్తేహి సముట్ఠానరూపేసు తేహి చిత్తేహి సముట్ఠితేసు చిత్తజరూపేసు **హేతూనం** లోభాదిహేతూనం హేతుపచ్చయతా కదాచిపి నేవ సమ్పజ్జతి. అయమేత్థాధిప్పాయో – యది చిత్తేసు రూపాని సముట్ఠాపేన్తేసు తే లోభాదయోపి చిత్తానం సమ్పయుత్తచిత్తానం ఏకుప్పాదత్తా చ రూపాని సముట్ఠాపేన్తియేవ. తదా తేసం మతే తేసం చిత్తజరూపానం కుసలాదిత్తం సియా. న చ కదాచి రూపాని కుసలాదినామకాని దిస్సన్తి యస్మా, తస్మా చిత్తజరూపానం కుసలాదిభావఞాపనత్థం తేసం చిత్తజరూపానం తే లోభాదయో హేతుపచ్చయా న హోన్తి, ఇతి వచనం వత్తబ్బం సియా. ఏవఞ్చ సతి చిత్తజరూపాని నామ కదాచిపి వియుత్తాని చరన్తి, తస్మా కుసలాదిత్తసాధకో మూలట్ఠో న హోతి.

౨౪౫-౬. హి సచ్చం "ఏవం సన్తే తు హేతూన"న్తిఆదికం వచనం. **తే** లోభాదయో హేతూ తేసం రూపానం **కుసలాదితం** కుసలాదిభావం **న సాధేన్తి** న నిప్ఫాదేన్తి. **తే** హేతూ తేసం పన రూపానం పచ్చయా **న చ** న హోన్తియేవ, **తస్మా** కారణా కుసలాదీనం ధమ్మానం కుసలాదిత్తసాధకో యో ధమ్మో, సో ధమ్మో **మూలట్ఠోతి** మూలసభావో నామ **సమయఞ్ఞునా** సమయవిజాననసీలేన విఞ్ఞునా **గన్తబ్బో** జానితబ్బో.

౨౪౭. సుప్పతిట్ఠితభావస్స , సాధనేనుపకారకో సుప్పతిట్ఠితభావం సాధనేన ఉపకారకో యో అత్థో, సో అత్థో **హేతూనం** లోభాదీనం **మూలట్ఠో** మూలసభావో **ఇతి చ** గహణం విభావినా విఞ్ఞాతబ్బం.

౨౪౮-౯. కుసలాకుసలా హేతూ కుసలా హేతూ, అకుసలా హేతూ, **క్రియాహేతూ సబ్బసో** సబ్బప్పకారేన సబ్బే కిరియాహేతుయో చ సమ్పయుత్తానం పఞ్చవోకారభూమియం సమ్పయుత్తానం ధమ్మానం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయభావేన హేతుపచ్చయతం **యాతా** గతా. తంసముట్ఠానానం చిత్తజరూపానఞ్చ హేతుపచ్చయతం **యాతా** గతా, ఏతే హేతూ చతువోకారభూమియం సమ్పయుత్తానం ఏవ ధమ్మానం హేతుపచ్చయతం **యాతా** గతా.

౨౫౦-౧. కామే విపాకహేతూపి అత్తనా సమ్పయుత్తానం హేతుపచ్చయతం యాతా, పటిసన్ధిక్ఖణేపి **కటత్తారూపజాతానం** కమ్మజరూపానం హేతుపచ్చయతం యాతా, తస్మా పటిసన్ధిచిత్తుప్పాదక్ఖణేయేవ కమ్మజరూపానం

ఉప్పాదో హోతి, యస్మా కారణా పవత్తియం చిత్తజానఞ్చ రూపానం హేతుపచ్చయతం గతా.

౩౩౨-౩. రూపే విపాకహేతూ కామావచరభూమియం హేతుయో వియ హేతుపచ్చయా హోన్తి, పఞ్చవోకారే లోకుత్తరవిపాకహేతవో చిత్తజానం రూపానఞ్చ సమ్పయుత్తానఞ్చ పఞ్చవోకారభూమియం హేతుపచ్చయా హోన్తి. చతువోకారే లోకుత్తరవిపాకజా హేతవో సమ్పయుత్తానం ఏవ చతువోకారభూమియం హేతుపచ్చయా భవన్తి. **ఇతరే** చతువోకారే అరూపభవే విపాకజా హేతవో సమ్పయుత్తానం ఏవ **సభూమియం** అత్తనో భూమియం అరూపభూమియం హేతుపచ్చయా హోన్తి. **హేతుత్థో** హేతూనం అత్థో **హేతుయో చేవ** హేతుపచ్చయో చేవ **హేతుపచ్చయసమ్భవో** హేతుపచ్చయుప్పత్తి, **ఏవమేవ** ఏవం ఇమినా పకారేన. సఞ్జాతో సుఖహేతు యస్సాతి **సఞ్జాతసుఖహేతు,** తేన విఞ్ఞేయ్యో.

౩౩౬-౮. ఛన్దో చిత్తఞ్చ వీరియం వీమంసా చాతి చతుధాధిపతీ లోకాధిపతినా సత్థునా వుత్తా. ఛన్దం జేట్ఠకం కత్వా చిత్తస్స ఉప్పత్తికాలస్మిం యో ఛన్దో, **సో** ఛన్దాధిపతి నామ, ఛన్దం ధురం కత్వా సమాధికరణచిత్తస్స ఏసేవ నయో **సేసేసుపి చ తీసు** మయా వుత్తతో ఛన్దాధిపతితో సేసేసుపి చ అధిపతీసు. యో ధమ్మో జేట్ఠట్ఠేన ఉపకారకో, సో ధమ్మో **అధిపతీతి** అధిపతి నామ భగవతా నిద్దిట్ఠో.

౩౩౯సుమతిమతివిబోధనం విచిత్తం,

కుమతిమతిన్ధనపావకం పధానం;

ఇమమతిమధురం అవేది యో యో,

జినవచనం సకలం అవేది సో సో.

యో యో జనో **ఇమం** అభిధమ్మావతారం **సుమతిమతివిబోధనం** సుమతీనం సున్దరమతీనం పణ్డితానం మతియా విబోధనకరం విచిత్తం కుమతీనం కుచ్ఛితమతీనం బాలానం మతిఇన్ధనే పధానం పావకం అతిమధురకరం **అవేది** జాని, **సో సో** జనో సకలం జినవచనం **అవేది** జాని.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

పకిణ్ణకనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అట్ఠమో పరిచ్ఛేదో.

౯. నవమో పరిచ్ఛేదో

పుఞ్ఞవిపాకపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౨౬౦-బాత్తింసపాకచిత్తాని , లోకికానేవ యాని హి;

ఏతేసం పాకచిత్తానం, పటిసన్ధిపవత్తిసు.

యాని లోకికాని ఏవ బాత్తింస పాకచిత్తాని హోన్తి, ఏతేసం పాకచిత్తానం పుఞ్ఞాపుఞ్ఞాదిసఙ్ఖారా **భవాదీసు** యోనిగతివిఞ్ఞాణట్ఠితిసత్తావాసేసు పటిసన్ధిపవత్తీసు **యథా** యేన పకారేన పచ్చయా హోన్తి ఏవ, ఇమేసం విపాకచిత్తానం **తేపి** సఙ్ఖారా **భవాదీసు** యోనిగతివిఞ్ఞాణట్ఠితిసత్తావాసేసు పటిసన్ధిపవత్తీసు **తథా** తేన పకారేన **విభావినా** పణ్డితేన విఞ్ఞాతబ్బా. **తయో భవా చతస్సో చ యోనియో** కామభవరూపభవఅరూపభవవసేన తయో భవా, అణ్డజజలాబుజసంసేదజఓపపాతికయోనివసేన చతస్సో చ యోనియో, నిరయగతితిరచ్ఛానగతిపేతగతిమనుస్సగతిదేవగతివసేన **గతిపఞ్చకం,** సన్ధిసఞ్ఞాయ పటిసన్ధిసఞ్ఞాయ నానత్తా నానాభావతో, కాయస్సాపి చ రూపకాయస్సాపి చ నానత్తా నానాభావతో కామసుగతియో, నానా అత్తా సభావో ఏతస్సాతి నానత్తా, నానత్తో రూపకాయో ఏతేసన్తి నానత్తకాయా, నానా సభావో ఏతస్సాతి నానత్తా, నానత్తాయేవ సఞ్ఞా నానత్తసఞ్ఞా, సా ఏతేసం అత్థీతి **నానత్తసఞ్ఞీ** నామ, పఠమజ్ఝానభూమి చ చతురాపాయభూమియో చ **నానత్తకాయఏకత్తసఞ్ఞీ** నామ, దుతియజ్ఝానభూమి **ఏకత్తకాయనానత్తసఞ్ఞీ** నామ, తతియజ్ఝానభూమివేహప్ఫలభూమిసుద్ధావాసభూమియో **ఏకత్తకాయఏకత్తసఞ్ఞీ** నామ, హేట్ఠా ఠితా రూపేహి సద్ధిం సత్తవిఞ్ఞాణట్ఠితియో, తిట్ఠన్తి విఞ్ఞాణాని ఏత్థాతి ఠితియో, విఞ్ఞాణానం ఠితియో **విఞ్ఞాణట్ఠితియో,** విఞ్ఞాణస్స అభావతో అసఞ్ఞీభూమి న గయ్హతే, చతుత్థారుప్పభూమి చ పటువిఞ్ఞాణాభావతో న గయ్హతే. సత్తావాసవసేన అసఞ్ఞీభూమిం, చతుత్థారుప్పభూమిఞ్చ పన గహేత్వా తే సత్తావాసా నవ ఏవ హోన్తి.

౨౬౩-౮. కామే పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారసఞ్ఞితా అట్ఠ చేతనా పూరేన్తి అత్తనో కారకం పూరేన్తి చ, అజ్ఝాసయం పుజ్జఞ్చ భవం నిబ్బత్తేన్తీతి పుఞ్ఞాని, అభిసఙ్ఖరోన్తి విపాకం, కమ్మజరూపఞ్చాతి అభిసఙ్ఖారా, పుఞ్ఞాని ఏవ అభిసఙ్ఖారా పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారా, తేయేవ సఞ్ఞితా **పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారసఞ్ఞితా,** కామే పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారసఞ్ఞితా అట్ఠ చేతనా. **నవన్నం పాకచిత్తానం** ఉపేక్ఖాయుత్తాహేతుకమహావిపాకవసేన నవన్నం పాకచిత్తానం కామసుగతియం పన నానా వత్తమానచేతనాఖణతో పరం ఖణం ఏతస్సాతి నానాఖణం, తం ఏవ నానక్ఖణికం, తమేవ కమ్మం **నానక్ఖణికకమ్మం,** వత్తమానచేతనాతో పరా అతీతచేతనాతి అత్థో. బలవా నిస్సయపచ్చయో **ఉపనిస్సయపచ్చయో,** బలవత్థో చేత్థ **ఉప**-సద్దో, బలవపచ్చయోతి అత్థో, నానక్ఖణికకమ్మపచ్చయవసేన బలవపచ్చయవసేన చాతి అత్థో. **ద్వేధా** ద్వీహి పకారేహి తేసం పటిసన్ధియం పచ్చయా భవన్తి, తా అట్ఠ కామావచరమహాకుసలచేతనా **ఉపేక్ఖాసహితాహేతుమనోవిఞ్ఞాణధాతుయా వినా** ఉపేక్ఖాసహగతాహేతుమనోవిఞ్ఞాణధాతుం వజ్జేత్వా **పరిత్తపాకానం** చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయసమ్పటిచ్ఛనసోమనస్సయుత్తాహేతుకకుసలవిపాకానం **ద్వేధా** నానక్ఖణికకమ్మూపనిస్సయపచ్చయేహి పవత్తియం పచ్చయా హోన్తి. **తాయేవ చేతనా** తా ఏవ అట్ఠ కామావచరమహాకుసలచేతనా రూపభవే **పఞ్చన్నం పాకచిత్తానం** కుసలవిపాకచిత్తానం చక్ఖుసోతసమ్పటిచ్ఛనసోమనస్సయుత్తఉపేక్ఖాయుత్తసన్తీరణానం **ద్వేధా** నానక్ఖణికకమ్మూపనిస్సయపచ్చయేహి పవత్తియం

పచ్చయా హోన్తి. **అట్ఠన్నం తు పరిత్తానం, కామే దుగ్గతియం తథా** అట్ఠన్నం పరిత్తానం కుసలవిపాకానం చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయసమ్పటిచ్ఛనానం, ద్విన్నం సన్తీరణానఞ్చ **పవత్తే** పవత్తిక్ఖణే పచ్చయా హోన్తి, **పటిసన్ధియం** పటిసన్ధిక్ఖణే పన పచ్చయా న హోన్తి. **వుత్తప్పకారావ కామే సుగతియం** యథావుత్తప్పకారావ అట్ఠ కామావచరమహాకుసలచేతనా కామసుగతియం తథా సోళసన్నం కుసలవిపాకానం **పవత్తే** పవత్తిక్ఖణే **ద్వేధా** నానక్ఖణికకమ్మూపనిస్సయపచ్చయేహి పచ్చయా హోన్తి, **పవత్తే** పవత్తిక్ఖణే సత్తన్నం కుసలవిపాకానం పచ్చయా హోన్తి. **పటిసన్ధియం** పటిసన్ధిక్ఖణే నవన్నం కుసలవిపాకచిత్తానం పచ్చయా హోన్తి.

౨౬౯-౭౪. రూపే పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారా, రూపావచరభూమియం పఞ్చన్నం పాకచిత్తానం **పటిసన్ధియం** పటిసన్ధిక్ఖణే పచ్చయా **హోన్తిమాపుఞ్ఞసఙ్ఖారా, కామే దుగ్గతియం ద్విధా** ఇమే అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారా, **ఇమా** కుసలపటిపక్ఖా ఉద్ధచ్చవజ్జా ఏకాదస చేతనా కామదుగ్గతియం ఏకస్స పటిసన్ధివిఞ్ఞాణస్స **పటిసన్ధియం** పటిసన్ధిక్ఖణే **ద్విధా** నానక్ఖణికకమ్మూపనిస్సయపచ్చయేహి పచ్చయా హోన్తి. ద్వాదస అకుసలచేతనా **పవత్తే** పవత్తిక్ఖణే ఏవ **ఛన్నం** చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయసమ్పటిచ్ఛనానం అకుసలవిపాకానం పచ్చయా హోన్తి, **పటిసన్ధియం** పటిసన్ధిక్ఖణే పచ్చయా నో హోన్తి. **సత్తన్నమ్పి భవన్తేవ పవత్తే** పవత్తిక్ఖణే **పటిసన్ధియం** పటిసన్ధిక్ఖణే అకుసలవిపాకాని సత్తన్నం చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయసమ్పటిచ్ఛనసన్తీరణానం పచ్చయా భవన్తి. **కామే సుగతియం తేసం, సత్తన్నమ్పి తథేవ చ** ద్వాదసాకుసలచేతనా కామే సుగతియం తథేవ చ తేసం సత్తన్నం అకుసలవిపాకానం **పవత్తే** పవత్తిక్ఖణే పచ్చయా హోన్తి, **పటిసన్ధియం** పటిసన్ధిక్ఖణే పచ్చయా న హోన్తి. **విఞ్ఞాణానం చతున్నమ్పి, తేసం రూపభవే తథా** తాయేవ ద్వాదసాకుసలచేతనా రూపభవే **తేసం** చతున్నం అకుసలవిపాకానం చక్ఖుసోతసమ్పటిచ్ఛనసన్తీరణసఙ్ఖాతానం విఞ్ఞాణానం తథా **పవత్తే** పవత్తిక్ఖణే పచ్చయా హోన్తి, **పటిసన్ధియం** పటిసన్ధిక్ఖణే పచ్చయా న హోన్తి. **నో చ కామభవేనిట్ఠరూపాదిఉపలద్ధియం** నో చ అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో కామభవే అనిట్ఠరూపాదిఉపలద్ధియం అమనాపరూపాదీని ఆరమ్మణాని ఉపలద్ధియం తేసం చతున్నం అపుఞ్ఞజానం విఞ్ఞాణానం పచ్చయో హోతి. **హి** సచ్చం "నో చ కామభవేనిట్ఠ-రూపాదిఉపలద్ధియ"న్తిఆదికం వచనం. **అనిట్ఠరూపాదయో** నామ విసయా బ్రహ్మలోకే **న విజ్జరే** న విజ్జన్తి.

౨౭౫-౬. తథేవానేఞ్జసఙ్ఖారో న ఇఞ్జతి న ఫన్దతి న చలతీతి ఆనేఞ్జం, ఆనేఞ్జఞ్చ తం సఙ్ఖారో చాతి ఆనేఞ్జసఙ్ఖారో, తథా ఏవ **ఆనేఞ్జసఙ్ఖారో** అరూపావచరభూమియం చతున్నం పాకచిత్తానం **పవత్తే** పవత్తిక్ఖణే **పటిసన్ధియం** పటిసన్ధిక్ఖణే పచ్చయో హోతి. **భవేస్వేతే** భవేసు ఏతే వుత్తప్పకారా పచ్చయా వుత్తప్పకారేన పటిసన్ధిపవత్తీసు **యథా చ** యేన యేన చ పకారేన నానక్ఖణికకమ్మూపనిస్సయపచ్చయేహి పచ్చయా హోన్తి, తేన పచ్చయా **తథా** తేన తేన పకారేన **విభావినా** విజానన్తేన పణ్డితేన ఞేయ్యా.

౨౭౭. ఏసేవ చ నయో ఞేయ్యో, యోనిఆదీసు యోనిగతివిఞ్ఞాణట్ఠితిసత్తావాసేసు ఏసేవ చ నయో భవేసు మయా వుత్తో ఏవ నయో పణ్డితేన ఞేయ్యో. **తత్రిదం** తత్ర భవేసు ఆదితో పట్ఠాయ వుత్తం **ఇదం** వచనం **ముఖమత్తనిదస్సనం** ఉపాయమత్తదీపనం హోతి.

౨౭౮-౮౧. అవిసేసేన పుఞ్ఞాభి-సఙ్ఖారో ద్విభవేసుపి కామపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారవసేన, రూపపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారవసేన చ పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో అవిసేసేన సమానభావేన ద్వీసు భవేసు కామరూపభవేసు పటిసన్ధిం దత్వా **నో** సఙ్ఖారో సబ్బపాకం **జనేతి** నిబ్బత్తేతి. **తథా చతూసు విఞ్ఞేయ్యో, అణ్డజాదీసు యోనిసు** ద్విభవేసు పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో వియ తథా చతూసు అణ్డజాదీసు నో

పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో పణ్డితేన ఞేయ్యో. “అణ్డజాదీసూ”తి వచనం పదుమపచ్చేకబుద్ధానం మనుస్సత్తం సన్ధాయ వుత్తం. బహుదేవమనుస్సానం వసేన ద్వీసు గతీసు ఏవ చ తథా నో పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో పణ్డితేన ఞేయ్యో. **తథా నానత్తకాయాది-విఞ్ఞాణానం ఠితీసుపి** నానత్తకాయనానత్తసఞ్ఞీనానత్తకఆయఏకత్తసఞ్ఞీ ఏకత్తకాయనానత్తసఞ్ఞీ ఏకత్తకాయఏకత్తసఞ్ఞీనం వసేన చతూసు విఞ్ఞాణట్ఠితీసు నో పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో పణ్డితేన ఞేయ్యో. నానత్తకాయనానత్తసఞ్ఞీనానత్తకాయఏకత్తసఞ్ఞీఏకత్తకాయనానత్తసఞ్ఞీఏకత్తకాయఏకత్తసఞ్ఞీనం వసేన **వుత్తప్పకారస్మిం** చతుబ్బిధే సత్తావాసే తథా నో పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో పణ్డితేన ఞేయ్యో. **ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో **భవాదీసు** భవయోనిగతివిఞ్ఞాణట్ఠితిసత్తావాసేసు యథారహం సోళసన్నం కామకుసలపాకానం, పఞ్చన్నం రూపపాకానఞ్చాతి **ఏకవీసతిపాకానం ద్విధా** నానక్ఖణికకమ్మూపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో హోతి.

౨౮౨-౩. కామే అపుఞ్ఞసఙ్ఖారో కామభవే అణ్డజజలాబుజసంసేదజఓపపాతికయోనివసేన అణ్డజాదీసు **యోనీసు** నిరయగతిపేతగతితిరచ్ఛానగతివసేన **తీసు గతీసు** నానత్తకాయఏకత్తసఞ్ఞీవసేన **ఏకిస్సా విఞ్ఞాణట్ఠితియా** నానత్తకాయఏకత్తసఞ్ఞీవసేన చ **ఏకస్మిం పన సత్తావాసే ద్విధా** నానక్ఖణికకమ్మూపనిస్సయపచ్చయేహి **పవత్తే** పవత్తిక్ఖణే **పటిసన్ధియం** పటిసన్ధిక్ఖణే **నో** అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో పచ్చయో హోతి.

౨౮౪-౬. తథేవానేఞ్జసఙ్ఖారో తథా ఏవ ఆనేఞ్జసఙ్ఖారో, **ఏకారూపభవే** ఏకస్మిం అరూపభవే ఏకిస్సా ఓపపాతికయోనియా చేవ ఏకిస్సా దేవగతియాపి చ ఆకాసానఞ్చాయతనభూమి విఞ్ఞాణఞ్చాయతనభూమి ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనభూమివసేన **తీసు ఏవ చిత్తట్ఠితీసు** చతున్నం అరూపభూమీనం వసేన **చతుబ్బిధే** సత్తావాసే చతున్నం అరూపపాకచిత్తానం **ద్వేధా** నానక్ఖణికకమ్మోపనిస్సయపచ్చయేహి **నో** ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో పచ్చయో హోతి. **పటిసన్ధిపవత్తీనం, వసేనేవం భవాదీసు** ఏవం ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన పటిసన్ధిపవత్తీనం వసేన భవాదీసు యథా **యే** సఙ్ఖారా **ఏసం** పాకచిత్తానం పచ్చయా హోన్తి, తథా తే సఙ్ఖారా ఏవం ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన పణ్డితేన విజానితబ్బా.

౨౮౭-౯౦. న రూపారూపధమ్మానం, సఙ్కన్తి పన విజ్జతి రూపధమ్మానం, చిత్తచేతసికసఙ్ఖాతానం నామధమ్మానఞ్చ **సఙ్కన్తి పన** సఙ్కమనం పన న విజ్జతి. **సఙ్కన్తిభావే అసతి** అతీతభవతో **ఇధ** ఇమస్మిం భవే రూపధమ్మానం సఙ్కమనభావే అసతి పటిసన్ధిచిత్తం **కథం** కేన పకారేన **సియా** భవేయ్య? **నత్థి చిత్తస్స సఙ్కన్తి, అతీతభవతో ఇధ** ఇమస్మిం భవే చిత్తస్స సఙ్కన్తి సఙ్కమనం నత్థి, తతో అతీతభవతో అతీతం హేతుం **వినా** వజ్జేత్వా ఇధ ఇమస్మిం భవే చిత్తస్స పాతుభావో న విజ్జతి. **సులద్ధపచ్చయం రూపారూపమత్తం** సుట్ఠు లద్ధపచ్చయం రూపనామమత్తం జాయతి. **ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన పచ్చయం లభిత్వా ఉప్పజ్జమానం **రూపారూపమత్తం** రూపనామమత్తం జాయతి. ఏవం ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన పచ్చయం లభిత్వా ఉప్పజ్జమానం రూపారూపమత్తం **భవన్తరం** అఞ్ఞభవం పటిసన్ధిం **ఉపేతి** ఉపగచ్ఛతి. **ఇతి** వచనం **సమఞ్ఞాయ** లోకియవోహారేన పవుచ్చతే, సత్తో వా నత్థి, సత్తో జీవోతి వేవచనం, అత్తా వాపి న విజ్జతి.

౨౯౧-౯. తస్సిదం పాకటం కత్వా, పటిసన్ధిక్కమం పన తస్స సత్తస్స **ఇదం** పటిసన్ధిక్కమం **సుదుబ్బుధం** అతిదుబ్బిజానం పాకటం కత్వా అహం దస్సయిస్సామి, తమేతం పటిసన్ధిక్కమం **సాధు** సాధుకం నిబోధథ, **సాధు** సాధుకం మనసి కరోథ, వివిధేసు ఆరమ్మణేసు లోభవసేన చిత్తం అనామేత్వా వజిరమఞ్జూసాయ అనగ్ఘమణిరతనం పక్ఖిపన్తో వియ చిత్తే ఠపేత్వాతి అత్థో. **అతీతస్మిం భవే తస్స, ఆసన్నమరణస్స హి** ఇతో భవతో అతీతస్మిం భవే ఆసన్నమరణస్స తస్స

సరీరస్మిం ఆతపే పక్ఖిత్తం హరితం తాలపణ్ణం వియ సుస్సమానే సతి చక్ఖున్ద్రియాదికే ఇన్ద్రియే నట్ఠే హదయవత్థుమత్తస్మిం ఠితే కాయప్పసాదికే విఞ్ఞాణే తస్మిం ఖణే **వత్థుసన్నిస్సితం** హదయవత్థునిస్సితం. ‘‘**చిత్త**’’న్తి వచనం భవఙ్గమనోద్వారావజ్జనజవనం సన్ధాయ వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **పుబ్బానుసేవిత**న్తి ఇతో కాలా పుబ్బకాలే తేన పన అనుసేవితం అనుచిణ్ణం పుఞ్ఞం కమ్మం వా అపుఞ్ఞం ఏవ వా కమ్మం కమ్మనిమిత్తం గతినిమిత్తం వా కమ్మఫలేన ద్వారేసు పచ్చుపట్ఠితం ఆలమ్బిత్వా మనోద్వారావజ్జనజవనవసేన సేవితచిత్తం పవత్తతి. **ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన పవత్తమానం **తం విఞ్ఞాణం** తం జవనచిత్తం **లద్ధపచ్చయం** లద్ధారమ్మణపచ్చయం. **అవిజ్జాయ పటిచ్ఛన్నాదీనవే విసయే**తి అకుసలజవనే జవితే తస్స జవనస్స అవిజ్జాయ అప్పటిచ్ఛన్నదోసే తస్మిం కమ్మాదికే ఆరమ్మణే కుసలజవనే జవితే తతో చిత్తవీథితో పుబ్బభాగే పవత్తాయ అవిజ్జాయ పటిచ్ఛన్నదోసే తస్మిం కమ్మాదికే ఆరమ్మణే. **తణ్హా**తి అకుసలజవనేన సహజో లోభో, అకుసలజవనే వా జవితే తతో వీథిచిత్తతో పుబ్బభాగే పవత్తో లోభో తణ్హా. **నమేతీ**తి అఞ్ఞం ఆరమ్మణం అగ్గాహాపేత్వా దళ్హగ్గాహవసేన తం ఏవ కమ్మనిమిత్తగతినిమిత్తసఙ్ఖాతం ఆరమ్మణం గణ్హాపేతీతి అత్థో. **సహజా సఙ్ఖారా పన** తస్స చిత్తస్స **సహజా** ఏకతో జాతా చేతనా పన తస్మిం యేవారమ్మణే **ఖిపన్తి** పవత్తన్తి. ఇమస్మిం పచ్చుప్పన్నభవే ఏకసన్తతివసా పవత్తాయ తణ్హాయ నమీయమానం **తం** విఞ్ఞాణం ఓరిమా తీరమ్హా రజ్జుకం ఆలమ్బిత్వా **మాతికాతిక్కమో** పురిసో వియ ఏతం పురిమం నిస్సయభూతం హదయవత్థుం **జహాతి** ఛడ్డేతి, చుతిచిత్తం ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝతీతి అత్థో. **అపరం కమ్మసమ్భూతం నిస్సయం** అపరం అఞ్ఞకమ్మతో సమ్భూతం నిస్సయభూతం హదయవత్థుం లభిత్వా వా అలభిత్వాపి వా ఆరమ్మణాదీహి పచ్చయేహి **తం** పటిసన్ధిసఙ్ఖాతం మానసం పవత్తతి. “లభిత్వా”తి వచనం కామరూపభవం సన్ధాయ వుత్తం. “అలభిత్వా”తి వచనం అరూపభవం సన్ధాయ వుత్తం. **ఏత్థ** ఏతేసు చిత్తేసు పురిమం “జహతీ”తి వచనేన వుత్తఞ్చేవ చిత్తం, చుతిచిత్తం పచ్ఛిమం “ఆరమ్మణాదీహి పచ్చయేహి పవత్తతీ”తి వచనేన వుత్తఞ్చేవ చిత్తం పటిసన్ధిచిత్తం పణ్డితేన వేదితబ్బం.

౬౦౦-౬. **తదేతం** తం ఏతం పటిసన్ధిచిత్తం పురిమా భవతో **ఇధ** ఇమస్మిం పచ్ఛిమభవే నాపి ఆగతం, కమ్మాదిఞ్చ హేతుం **వినా** వజ్జేత్వా పటిసన్ధిచిత్తం పాతుభూతం న చేవ తం **ఏత్థ** ఏతస్మిం వచనే ఏతస్స పటిసన్ధిచిత్తస్స పురిమా భవతో **ఇధ** ఇమస్మిం పచ్చుప్పన్నభవే అనాగమనే **అతీతభవహేతూహి** అతీతభవే కమ్మాదిపచ్చయేహి ఏతస్స పటిసన్ధిచిత్తస్స సమ్భవే. **పటిఘోసదీపముద్దాదీ, భవన్తేత్థ నిదస్సనా ఏత్థ** ఏతస్మిం తస్స పటిసన్ధిచిత్తస్స అతీతభవతో అనాగమనే అతీతభవే హేతూహి సమ్భవే పటిఘోసదీపముద్దాదిఅత్థనిదస్సనా ఉపమా భవన్తి. **అఞ్ఞత్ర** అఞ్ఞస్మిం పటిఘోసాదీనం అత్థానం పవత్తిట్ఠానే ఆగన్త్వా **సద్దాదిహేతుకా** సద్దాదయో పచ్చయా హోన్తి యథా. ఇదం వుత్తం హోతి – ఇమస్మిం ఠానే జనేహి పవత్తాపితా సద్దదీపముద్దాదయో అత్థా పబ్బతన్తరాదీసు అఞ్ఞేసు ఠానేసు పవత్తానం పటిఘోసదీపముద్దాదీనం అత్థానం హేతుకా హోన్తి. తేసు సద్దాదీసు పచ్చయేసు సన్తేసు యే తే పటిఘోసాదయో హోన్తి, అసన్తేసు న హోన్తి యథా, **ఏవమేవ చ విఞ్ఞాణం** అతీతభవతో పచ్చుప్పన్నభవవిఞ్ఞాణవసేన పవత్తం విఞ్ఞాణం విభావినా వేదితబ్బం. **సన్తానబన్ధతో** సన్తానబన్ధవసేన **ఏకతా** అతీతభవపచ్చుప్పన్నభవవిఞ్ఞాణవసేన పవత్తస్స విఞ్ఞాణస్స ఏకీభావో నత్థి, **నానతాపి** తస్స విఞ్ఞాణస్స నానాభావోపి పచ్చేకభావో అపి. **సతి సన్తానబన్ధే తు, ఏకన్తేనేకతా సియా** సన్తానబన్ధే సతి ఏకన్తేన తస్స విఞ్ఞాణస్స **ఏకతా** ఏకీభావో **సియా** భవేయ్య, ఖీరసభావతో పఘరణసభావతో **ఖీరతో** సమ్భూతం ఘనసభావం **కదాచిపి** కిస్మిఞ్చిపి కాలే న భవేయ్య, సబ్బదా పఘరణసభావఖీరమేవ భవేయ్యాతి అత్థో. **అథాపి** అపరో నయోపి సా **ఏకన్తనానతా** తస్స విఞ్ఞాణస్స సో ఏకన్తనానాభావో యది భవేయ్య, ఖీరసామికో **సో** పుగ్గలో దధిసామి న భవేయ్య. ఖీరకాలే ఖీరస్స ఇస్సరభూతో సామికో పఘరణసభావం జహిత్వా దధిస్స ఉప్పజ్జమానకాలే తస్స దధిస్స ఇస్సరో న భవేయ్య, తతో ఖీరసామికో అఞ్ఞో పుగ్గలో తస్స దధిస్స

అనిస్సరో అసామికో భవేయ్యాతి అత్థో. యస్మా కారణా **ఏత్థ** ఏతస్మిం పటిసన్ధిక్కమవినిచ్ఛయే ఏకత్తఏకతాపి వా ఏకత్తనానతాపి వా సమయఞ్ఞూనా విఞ్ఞూనా న చేవ ఉపగన్తబ్బా.

౬౦౭-౧౦. ఏవం ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన **అసఙ్కన్తిపాతుభావే** సఙ్కన్తిపాతుభావరహితే భవే సతి ఇమస్మిం మనుస్సత్తభావే ఖన్ధాదిసమతా అభిసమ్భూతా యే ఖన్ధా హోన్తి, ఏతేసం **ఇధ** ఇమస్మిం మనుస్సత్తభావే నిరుద్ధత్తా **ఇధ** ఇమస్మిం మనుస్సత్తభావే జనేహి కతస్స **తస్స కమ్మస్స ఫలహేతునో** ఫలస్స పచ్చయభూతస్స **పరత్థ** పరస్మిం లోకే ఆగమతో చేవ ఏవం **అఞ్ఞస్స** సత్తస్స **అఞ్ఞతో కమ్మతో** హి తతో సత్తతో అఞ్ఞేన సత్తేన కతతో అఞ్ఞతో చేవ కమ్మతో తం ఫలం **సియా** భవేయ్య, "అఞ్ఞస్స సత్తస్సా"తి వచనేన తిత్థియసత్తస్సపి కమ్మం అఞ్ఞస్స చ ఫలం దదేయ్యాతి అత్థో, **తస్మా** కారణా ఏతం సబ్బం ఏవ చ తుమ్హేహి వుత్తవిధానం న సున్దరం. **ఏత్థాహా**తి ఏతస్మిం ఠానే ఠత్వా చోదకో ఆహ – ననుఏవం "అసఙ్కన్తిపాతుభావే భవే సతీ"తిఆదికం వచనం నియతీతి? వుచ్చతే – **సన్తానే యం ఫలం ఏతం** ఏకస్మిం సన్తానే పవత్తమానం యం ఏతం ఫలం **అఞ్ఞస్స** సత్తస్స న హోతి, **అఞ్ఞతో** కమ్మతో న చ హోతి, బీజానం అభిసఙ్ఖారో **ఏతస్సత్థస్స** "ఏకస్మిం సన్తానే"తిఆదికస్స ఏతస్స అత్థస్స **సాధకో** నిప్ఫాదకో హోతి.

౬౧౧-౨. ఏకస్మిం పన సన్తానే, వత్తమానం ఫలం పన అఞ్ఞస్స సత్తస్సాపి వా న హోతి, తం ఫలం **అఞ్ఞతో** కమ్మతో న హోతి. బీజానం అభిసఙ్ఖారో **ఏతస్సత్థస్స** "ఏకస్మిం పన సన్తానే"తిఆదికస్స ఏతస్స అత్థస్స **సాధకో** నిప్ఫాదకో హోతి, బీజానం అభిసఙ్ఖారే **మధుఆదినా** వత్థునా జనేహి కతే తస్స బీజస్స సన్తానే **పఠమం లద్ధపచ్చయో** పఠమం లద్ధమధుఆదిపచ్చయో తస్స బీజస్స ఫలం **కాలన్తరే** మధుఆదినా బీజాభిసఙ్ఖరణతో అఞ్ఞస్మిం కాలే మధురో హోతి. **హి** సచ్చం "బీజానం అభిసఙ్ఖారే"తిఆదికం వచనం. **తాని హి** తాని ఏవ పఠమం మధుఆదినా జనేహి రోపితాని **బీజాని** అభిసఙ్ఖరణతో కాలన్తరే మధురభావం ఫలమ్పి వా ఫలట్ఠం వా న పాపుణన్తి. **ఏవం** ఇమినా పకారేన **ఇదం** మయా వుత్తం "ఏకస్మిం పన సన్తానే"తిఆదికం వచనం పణ్డితేన ఞేయ్యం. **అపి చ** అపరో నయో. **బాలకాలే** తరుణకాలే తేన తరుణేన **పయుత్తేన విజ్జాసిప్పోసధాదినా** కమ్మేనాపి తస్స వుద్ధకాలస్మిం ఫలదానసీలేన **అయం** "ఏకస్మిం పన సన్తానే"తిఆదికో అత్థో పణ్డితేన దీపేతబ్బో.

౬౧౬-౨౦. చోదకో పునాహ – **ఏవం సన్తేపి తం కమ్మం ఏవం** ఇమినా మయా వుత్తప్పకారేన కమ్మే **సన్తేపి** సంవిజ్జమానేపి తం కమ్మం ఏతస్మింయేవ ఖణే విజ్జమానమ్పి వా ఫలస్స పచ్చయో హోతి. **అథ వావిజ్జమానకం** పచ్చయో న భవేయ్య. ఏతస్మింయేవ ఖణే అవిజ్జమానకం కమ్మం వా ఫలస్స పచ్చయో హోతి. **సచే** యది విజ్జమానం ఫలస్స పచ్చయో హోతి, **తప్పవత్తిక్ఖణే పన** తస్స కమ్మస్స పవత్తిక్ఖణే తస్స కమ్మస్స విజ్జమానకాలే పన **హేతునా** కమ్మేనేవ సద్ధిం పాకేన భవితబ్బం. **అథ వా** అపరో నయో. విజ్జమానం **నిరుద్ధం** కమ్మం విపాకస్స పచ్చయో యది భవేయ్య, **పవత్తిక్ఖణతో** తస్స కమ్మస్స పవత్తిక్ఖణతో **పుబ్బే** వా కాలే, తస్స కమ్మస్స పవత్తిక్ఖణతో పచ్ఛా వా అవిజ్జమానకాలేతి అత్థో. **నిచ్చఫలం సియా**తి సబ్బదా కమ్మపచ్చయవిరహితం ఫలం సియాతి అత్థో. ఆచరియేన వుచ్చతే – "లోభం, భిక్ఖవే, పజహథ, సోతాపత్తిపటిలాభాయ అహమేవ పాటిభోగో"తిఆదీసు పాఠేసు పాటిభోగో వియ కమ్మం దట్ఠబ్బం. సోతాపత్తిఫలం వియ కమ్మతో సమ్భూతం ఫలం దట్ఠబ్బం. **కటత్తాయేవ** జనేహి కటత్తాయేవ తం కమ్మం ఫలస్స పచ్చయో హోతి, అస్స విజ్జమానత్తం న చ హోతి, **తస్స** అవిజ్జమానస్స కమ్మస్స విజ్జమానతా వా **న చ** నేవ హోతి.

౬౨౧. **అభిధమ్మావతారోయం** అభిధమ్మావతారో అయం **పరమత్థప్పకాసనో** భూతత్థదీపనో **సోతూనం** పుగ్గలానం **పీతిబుద్ధివివడ్ఢనో** పణ్డితేహి వివిధేసు ఆరమ్మణేసు చిత్తం అనామేత్వా సక్కచ్చేన మనసికారేన సోతబ్బో.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

పుఞ్ఞవిపాకపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నవమో పరిచ్ఛేదో.

౧౦. దసమో పరిచ్ఛేదో

రూపవిభాగవణ్ణనా

౬౨౨. **వుత్తమాదిమ్హి యం రూపం, చిత్తజానమనన్తరం** యం రూపం చిత్తచేతసికానం అనన్తరం ఆదిమ్హి పకరణాదిమ్హి "చిత్తం చేతసికం రూప"న్తిఆదినా వచనేన ఆచరియేన వుత్తం, ఇతో పరం ఇదాని తస్స రూపస్స విభావనం **సమాసేన** సఙ్ఖేపేన కరిస్సం.

౬౨౩. **యం రుప్పతీతి రూప**న్తి యం ధమ్మజాతం రుప్పతి సీతాదినా విరుద్ధపచ్చయేన వికారమాపజ్జతి. **తథా రూపయతీతి రూపం** యం ధమ్మజాతం వణ్ణవికారమాపజ్జమానం హదయఙ్గతభావం అజ్ఝాసయం పకాసేతి, ఇతి తస్మా రూపం, కిం తం? వణ్ణాయతనం. **రూపారూపభవాతీతో, సురూపో రూపమబ్రవి** భగవా రూపారూపభవఅతీతో సురూపో రూపం **అబ్రవి** కథేసి.

౬౨౫-౬. **మహాభూతేనాతి** మహన్తో భూతో ఉప్పత్తి ఏతస్సాతి మహాభూతో, తేన. వఞ్చకత్తా మహాభూతసమాతి వా.

౬౩౦. **నిరుపాదానమానసోతి** ఉపాదానవిరహితచిత్తో.

౬౩౩. **తస్స సమ్పత్తీతి** తస్స కిచ్చస్స సమ్పత్తి.

౬౩౪. **ఉపబ్రూహనరసాతి** వడ్ఢనకిచ్చా.

౬౩౭. **ఆసయానుసయే ఞాణన్తి** ఏత్థ **ఆసయో** నామ

> సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠీ చ, ఖన్తీ సచ్చానులోమికం;
> యథాభూతఞ్చ యం ఞాణం, ఏతం ఆసయసద్దితం.

అత్థీతి ఖో, కచ్చాన, అయమేకో అన్తో, అన్తో ఖో, కచ్చాన, అత్థి ఇతి అయం ఏకో అన్తో కోట్ఠాసో, అయం **సస్సతదిట్ఠి**. నత్థీతి ఖో, కచ్చాన, అయం దుతియో అన్తో, అయం **ఉచ్ఛేదదిట్ఠి. ఖన్తీ సచ్చానులోమికన్తి** చతున్నం సచ్చానం అనులోమికఞాణం, సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణన్తి అత్థో. **యథాభూతఞ్చ యం ఞాణన్తి** సప్పచ్చయనామరూపదస్సనం ఞాణం. **ఏతం ఆసయసద్దితన్తి** ఏతం ఆసయం ఇతి కథితం. ఏవం వుత్తప్పకారేన ఆసయే ఞాణం నామ. **అనుసయో** నామ దిట్ఠానుసయాదయో అనుసయా సత్త. **ఇన్ద్రియానం పరోపరేతి** పరే అధికభావేన ఓపరే చ తిక్ఖానుభావేన అయం సత్తో తిక్ఖసద్ధిన్ద్రియో ముదుసద్ధిన్ద్రియో హీనసద్ధిన్ద్రియోతి అత్థో. సమాధిన్ద్రియాదీసుపి ఏసేవ నయో. ఇతి సత్తానం ఇన్ద్రియానం పరఓపరే ఞాణం.

౬౩౮. **సబ్బఞ్ఞుతా ఞాణన్తి** తిహేతుకకామావచరక్రియాచతుక్కం గహేతబ్బం.

౬౪౧. అక్ఖికూటేహి మత్థలుఙ్గేన పరిచ్ఛిన్నో అన్తతో.

౬౪౫. భావసమ్భవసణ్ఠానాతి ఇత్థిపుమసమ్భవభూతవణ్ణాయతనం.

౬౪౭. ఏతే దస చతుసముట్ఠానా సమ్భారా చతూహి పచ్చయేహి చత్తాలీస భవన్తి.

౬౫౨. నివిట్ఠేతి పతిట్ఠితే.

౬౫౮. ఉబ్బిఅధికానం పథవీఅధికానం.

౬౬౦-౨. విసేసే సతీతి నిస్సయభూతానం చతున్నం విసేసే సతి, **సబ్బసో** సబ్బేసం విసేసపరికప్పనం పహాయ ఏవ కమ్మవిసేసేన పసాదానం విసేసతా ఞేయ్యా.

౬౬౩. సద్దీయతీతి ఉచ్చారీయతే. **రసన్తీతి** అస్సాదేన్తి.

౬౬౮. పరతోతి పఠమకప్పతో అపరభాగే పటిసన్ధియం భావద్వయం సముట్ఠాతీతి విఞ్ఞేయ్యం. "**పవత్తేపి సముట్ఠాయా**"తిఆదికం సోణకుమారాదయో సన్ధాయ వుత్తం.

౬౭౨. న తం బ్యఞ్జనకారణన్తి తం ఇన్ద్రియద్వయం బ్యఞ్జనస్స కారణం న సియా. **తస్సాతి** బ్యఞ్జనస్స.

౬౭౪. ఉబ్బాహనన్తి నీహరణం.

౬౭౬-౭. అన్నపానాదికం వత్థు యం కమ్మజం అగ్గిం హరతి, **కేవలం** ఏకం హుత్వా తం అన్నపానాదికం వత్థు జీవితం పన పాలేతుం న చ సక్కోతి. ఏకతో జీవితం పాలేతుఞ్చ సక్కోన్తి.

కాయేన రూపకాయేన అత్తనో భావం విఞ్ఞాపేన్తానం భావో **కాయగ్గహణానుసారేన** కాయగ్గహణస్స అనుచిన్తనేన **గహితాయ** వాయోధాతువికారసఙ్ఖాతాయ **ఏతాయ** ధమ్మజాతియా పణ్డితేహి విఞ్ఞాయతే. **ఇతిపి** తస్మా కాయవిఞ్ఞత్తి.

౬౮౧. ఏకావజ్జనవీథియం హేట్ఠా ఛహి చిత్తేహి వాయోధాతుసముట్ఠితం ఉపత్థమ్భం లభిత్వా.

౬౮౪. సహ సద్దేన వాతి సద్దేన సహేవ.

౬౯౦-౧. ఏతాసం పన లహుతాదీనం తిస్సన్నం పవత్తియం నిదస్సనం కమతో ఆరోగ్యం లహుతా , మద్దితం ధమ్మం ముదుతా, ధన్తహేమం కమ్మఞ్ఞతా హోతి. లహుతాదిత్తయం పన కమ్మం కాతుం న సక్కోతి, ఆహారాదిత్తయంయేవ లహుతాదిత్తయం కరోతి యస్మా, తతో తం తిజం నామ.

౬౯౩. వుత్తమాకారనానత్తాతి ఏత్థ ఆకారనానత్తా నామ ఆచయాకారఅనుబన్ధతాకారవసేన వుత్తం. **వేనేయ్యానం వసేన వాతి** ఏకే వేనేయ్యా ఆచయవసేన జాతిరూపం జానన్తి, ఏకే అనుబన్ధతావసేన జానన్తి. ఇతి వేనేయ్యానం జాననవసేన జాతిరూపం ద్విధా వుత్తం.

౬౯౪. సభావానపగమే అత్తనో సభావస్స అనపగమే సతి.

తే మిద్ధరూపవాదాచరియా పటిక్ఖిపితబ్బా. కథం? **అద్ధా మునిసి సమ్బుద్ధో, నత్థి నీవరణా తవాతి** యో త్వం **అద్ధా** ఏకన్తేన **ముని అసి** సమ్బుద్ధో అసి నీవరణా ధమ్మా **తవ** తుయ్హం నత్థి, **ఇతి** వచనే సచే మిద్ధం నీవరణం రూపే పవిట్ఠం సియా. భగవతా రూపకాయస్స విజ్జమానత్తా “నత్థి నీవరణా తవా”తి వచనం వత్తబ్బం సియా. థినమిద్ధనీవరణం అవిజ్జానీవరణేన సహ నీవరణఞ్చేవ హోతి, నీవరణసమ్పయుత్తఞ్చ హోతి. ఇతి సమ్పయుత్తవచనతో సమ్పయుత్తస్స రూపస్స అభావతో తమ్పి న వత్తబ్బం సియా. న పురేజాతపచ్చయాతి అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయాతి అత్థో. సచే థినమిద్ధం రూపం సియా, కథం అరూపేపి అఞ్ఞమఞ్ఞం సియా, న సియాతి అత్థో. అరూపేపి కామచ్ఛన్దనీవరణం పటిచ్చ థినమిద్ధనీవరణం ఉప్పజ్జతి. **ఇతి** వచనేన చ న మిద్ధరూపం సియా, అరూపే కథం సియాతి అత్థో. అరూపమేవ మిద్ధం ఇతి పటిక్ఖిపితబ్బా. అరూపేపి ఏతస్స మిద్ధస్స ఉప్పత్తియా సాధకవచనతో నిట్ఠం ఏత్థ చ అవగన్తబ్బం “అరూప”న్తి విఞ్ఞూనా.

౨౦౫-౬. కమ్మేన వీసతి రూపాతి అట్ఠిన్ద్రియవత్థుఅట్ఠావినిబ్భోగసన్తతూపచయాకాసా కమ్మజా. **చేతసా** విఞ్ఞత్తిద్వయసద్దలహుతాదిత్తయఅవినిబ్భోగసన్తతూపచయాకాసా చిత్తజా. **ఉతునా** సద్దలహుతాదిత్తయఅవినిబ్భోగసన్తతూపచయాకాసా ఉతుజా. **ఆహారతో** లహుతాదిత్తయఅవినిబ్భోగసన్తతూపచయాకాసా ఆహారజా.

౨౦౭-౧౭. జాయేయ్యుం యది తానిపీతి తాని జరతాఅనిచ్చతారూపా యది జాయేయ్యుం, ఏవం సన్తే తు తేసం జరతాఅనిచ్చతా భేదా సియుం. **హి** సచ్చం వచనం పాకో న పచ్చతి, భేదో వా న చ భిజ్జతి యస్మా, తస్మా తేసం పాకభేదా సియున్తి, **తం** వచనం నత్థి. **ఏతం** జరతాఅనిచ్చతాద్వయం **జాతస్స** నిప్ఫన్నరూపస్స పాకభేదత్తా న జాయతి. **సియా కస్సచి బుద్ధేత్థాతి ఏత్థ** జరతాఅనిచ్చతావినిచ్ఛయాధికారే **కస్సచి** జనస్స **బుద్ధి** ఞాణం యది సియా, “రూపస్సూపచయో”తి వచనేన “జాతి జాయతీ”తి వచనం దీపితం యథా, **ఏవం** తథా పాకోపి పచ్చతు, భేదోపి పరిభిజ్జతు, ఏవం బుద్ధి సియా. జాతి న చేవ జాయతే. **ఇతి** ఇమినా పకారేన విభావినా ఞేయ్యా. జాతి జాయమానస్స నిప్ఫన్నరూపస్స నిబ్బత్తి నామ పకాసితా. **తత్థ యస్స సియా తత్థ** వచనే **యస్స** జనస్స బుద్ధి సియా. యేసం నిప్ఫన్నరూపధమ్మానం జాతి అత్థి, **సా** జాతి అభినిబ్బత్తిసమ్ముతిం **తప్పచ్చయత్తవోహారం** తేసం నిప్ఫన్నరూపధమ్మానం పచ్చయట్ఠేన లద్ధవోహారం కమ్మజాదికం వోహారం లభతేవ యథా, తథా **తేసం** నిప్ఫన్నరూపధమ్మానం తే పాకభేదా అభినిబ్బత్తిసమ్ముతిం నామ తప్పచ్చయత్తవోహారం లభన్తి, ఇతి బుద్ధి సియా. తస్స జనస్స ఏవం వత్తబ్బం – ఇదం సన్తతూపచయద్వయం కమ్మాదిసమ్భవం హోతి యథా, ఏవం పాకభేదా తం కమ్మాదిసమ్భవవోహారం కదాచిపి న లభన్తి. **హి** సచ్చం వచనం **కస్మా** కారణా జనకానం కమ్మాదిపచ్చయానం ఆనుభావసఙ్ఖాతే ఖణుప్పాదే తేసం పాకభేదానం అభావతో న లభన్తి. వుత్తప్పకారేన ఖణుప్పాదే జాతిపరమ్పరాభావతో సా జాతి లబ్భతే, తస్మా కారణా జాతి ఏవ అభినిబ్బత్తిసమ్ముతిం పచ్చయత్తవోహారం లభతి, ఇతరం జరతాఅనిచ్చతాద్వయం పన న లభతి. తం జరతాఅనిచ్చతాద్వయం జియ్యతి ఇతి భిజ్జతి ఇతి వా న వత్తబ్బం హోతి. కస్మా? కమ్మాదిపచ్చయానం ఆనుభావక్ఖణే **తస్స** జరతాఅనిచ్చతాద్వయస్స పచ్చయానం అభావతో.

౨౧౮-౨౩. అనిచ్చం సఙ్ఖతఞ్చేతం జరామరణం అనిచ్చసఙ్ఖాతం **ఇతిపి** వచనస్స భగవతా వుత్తత్తా జరతాఅనిచ్చతాద్వయం జాయతి, ఏవం ఇతి త్వం చే మఞ్ఞసి, **ఏవం** “జాయతి ఏవా”తి వచనం భగవతా న వత్తబ్బం. **హి** కస్మా కారణా? “అనిచ్చం సఙ్ఖతఞ్చేతం, జరామరణమిచ్చపీ”తివుత్తభావాదినా ఆకారదేసనాపరియాయేన లేసేన భగవతా అనిచ్చానం నిప్ఫన్నరూపధమ్మానం జరామరణసఙ్ఖాతం సభావతో జరామరణం అనిచ్చం సఙ్ఖతఞ్చాపి చిత్తజానం వికారత్తా

విఞ్ఞత్తియో "చిత్తజా"తి వుత్తా వియ, **తథా** ఏవం భగవతా వుత్తం. **యది ఏవం** అత్థే సతి **ఏతం** రుప్పనలక్ఖణత్తయం అజాతత్తా చ **సబ్బథా** సబ్బాకారేన ఖంపుప్ఫంవ నత్థి, అసఙ్ఖతం నిబ్బానం వియ నిచ్చంవాతి చ చోదకో వదేయ్య, నత్థి నిచ్చన్తి ఇదం ఉభయవచనం నో భగవతా వత్తబ్బం. కస్మా? నిస్సయధమ్మానం ఆయత్తభావేన పవత్తితో పథవియాదీనం నిస్సయానం **భావే** సతి తస్స లక్ఖణత్తయస్స భావతో, తస్మా ఖంపుప్ఫంవ తం లక్ఖణత్తయం న నత్థి, అత్థీతి అత్థో. పథవీఆదీనం అభావే తం లక్ఖణత్తయం న చ లబ్భతి యస్మా, తస్మా నిబ్బానం వియ, తథా నిచ్చం న.

౭౨౪-౫. పరిచ్ఛేదాదయో **అనిప్ఫన్నా. తేసమేవ చ రూపానం** తేసమేవ నిప్ఫన్నరూపధమ్మానం వికారత్తా **నిప్ఫన్నా చేవ సఙ్ఖతా** సేసవసేన వుత్తానం పభేదకతోతి దస్సనతో. సేసం ఉత్తానత్థమేవ.

౭౬౭. **గన్తుం పనిచ్ఛే పిటకేభిధమ్మే,**
యో ధమ్మసేనాపతినా సమత్తం;
హితత్థినా తేన చ భిక్ఖునాయం,
సక్కచ్చ సమ్మా పన సిక్ఖితబ్బో.

యో భిక్ఖు అభిధమ్మే పిటకే ధమ్మసేనాపతినా సమత్తం సభావం గన్తుం పాపుణితుం ఇచ్ఛేయ్య, తేన చ భిక్ఖునా హితత్థినా సక్కచ్చం ఆదరేన సమ్మా తీరణచిన్తనసజ్ఝాయనేహి అయం అభిధమ్మావతారో సిక్ఖితబ్బో.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

రూపవిభాగవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దసమో పరిచ్ఛేదో.

౧౧. ఏకాదసమో పరిచ్ఛేదో

నిబ్బాననిద్దేసవణ్ణనా

౨౬౯. **భవాభవం వినవతో**తి ఖుద్దకం, మహన్తం భవం సిబ్బనతో. **సబ్బూపధిపటినిస్సగ్గో**తి సబ్బేహి సఙ్ఖారూపధికిలేసూపధిఖన్ధూపధీహి పటినిస్సజ్జనం. **అచ్చుతిరసం** అచుతిసమ్పత్తికం. **నిబ్బానం పుట్ఠే**నాతి సుగతేన నిబ్బానం పుట్ఠేన సారిపుత్తత్థేరేన. **ఉభిన్నం సుత్తాన**న్తి ధమ్మసేనాపతివుత్తానం ద్విన్నం సుత్తానన్తి అత్థో. **ఖయస్స ఉపనిస్సయత్తా**తి ఖయస్స బలవకారణత్తా. పుథూనం ధమ్మానం అప్పమత్తక్ఖణే రాగాదిక్ఖయమత్తం నిబ్బానం భవేయ్య. సబ్బే బాలపుథుజ్జనా సమధిగతనిబ్బానా సచ్ఛికతనిరోధా భవేయ్యుం. **కిఞ్చ భియ్యో** కిం ఉత్తరి కారణఞ్చ అత్థీతి అత్థో. రాగాదీనం సఙ్ఖతత్తా తేసం సఙ్ఖతానం నిబ్బానం సఙ్ఖతలక్ఖణం భవేయ్య. **కిం పనేత్థా**తి ఏతేసు ఖణేసు కిం పన ఖణే త్వం వదేసి. **ఖీణేస్వేవా**తి భవాదీసు ఖీణేసు ఏవ. **నిరుత్తరో**తి నిప్పన్నహారో.

౨౭౧. **అస్సద్ధో**తి బాహిరసద్ధాయ విరహితో. **వన్తాసో**తి వన్తా వమితా ఆసా తణ్హా యేనాతి వన్తాసో.

నిస్సరణియాతి నిస్సరణే నియుత్తా. **యదిదం నేక్ఖమ్మం** యం ఇదం కామానం ఏతం నిస్సరణం నిరోధో, **తస్స** కిఞ్చిభూతస్స సఙ్ఖతస్స పటిచ్చసముప్పన్నధమ్మజాతస్స నిరోధో నిస్సరణన్తి, **ఏవం** ఇమినా పకారేన వుత్తస్స **తస్స** నిస్సరణనామకస్స అభావప్పత్తిదోసతో నిస్సరణనామకానం పరమఙ్ఞానఆకాసానఞ్చాయతనానమ్పి అభావో భవేయ్య. **అత్థి నిస్సరణ**న్తి అత్థి నిబ్బానం. **ఉప్పాదాదీన**న్తి ఉప్పాదట్ఠితిభఙ్గానం. **పపఞ్చాభావతో**తి తణ్హామానదిట్ఠీనం అభావతో.

౨౭౩. **అపలోకిత**న్తి అదస్సనధమ్మం.

౨౭౪. **అబ్యాపజ్ఝ**న్తి నిదుక్ఖం. **అక్ఖర**న్తి అఖరం.

౨౭౫. సద్ధాబుద్ధికరం **తథాగతమతే** జినవచనే సమ్మోహవిద్ధంసనం **పఞ్ఞాసమ్భవం** పఞ్ఞాకారణం సమ్పాదనకరం. **అత్థబ్యఞ్జనసాలిన**న్తి అత్థబ్యఞ్జనసారవన్తం సుమధురం **సారఞ్ఞూ** జినసాసనసారఞ్ఞూ **విమ్హాపనం** అచ్ఛేరకరం **ఇమం** ఏవం వుత్తప్పకారం అభిధమ్మావతారం యో జానాతి, సో జనో గమ్భీరే **నిపుణే** నిపుణఞాణగోచరే అభిధమ్మపిటకే పదం **నిట్ఠం** ఉత్తమసన్నిట్ఠానం **యాతి** పాపుణాతి.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

నిబ్బాననిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఏకాదసమో పరిచ్ఛేదో.

౧౨. ద్వాదసమో పరిచ్ఛేదో

పఞ్ఞత్తినిద్దేసవణ్ణనా

సఙ్ఖాయతీతి **సఙ్ఖా,** కథీయతీతి అత్థో. **కిన్తి** కిం ఇతి కథీయతి. “అహ”న్తి “మమ”న్తి కథీయతి.

తజ్జాపఞ్ఞత్తీతి తస్స చక్ఖుసోతాదికస్స అనురూపవసేన జాతా పఞ్ఞత్తీతి అత్థో.

ఏకస్సవాతి ఏకస్స నామధమ్మస్స “అచ్ఛో”తి **నామం** గహేత్వా **బహూనం** నామధమ్మానం “అచ్ఛో”తి **నామం** గహేత్వా. **సమూహమేవా**తి నామధమ్మానం సమూహం ఏవ.

గహితో పుబ్బే సఙ్కేతో ఏతేనాతి **గహితపుబ్బసఙ్కేతం**. కిం తం? **మనోద్వారావజ్జనజవనవిఞ్ఞాణం**. తేన గహితాయ పఞ్ఞత్తియా **విఞ్ఞాయతి** “సత్తా”తి “కమ్మజా”తి కథీయతి.

ఇత్థీ చ పురిసో చ ఇత్థిపురిసా, తే ఆదయో యేసం తే **ఇత్థిపురిసాదయో,** తేసం.

౨౨౮. తతియా కోటీతి తతియో కోట్ఠాసో.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

పఞ్ఞత్తినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ద్వాదసమో పరిచ్ఛేదో.

౧౩. తేరసమో పరిచ్ఛేదో

కారకపటివేధవణ్ణనా

వేదకస్సాతి సుఖదుక్ఖవేదకస్స. **తదాయత్తవుత్తీన**న్తి తేసం ఆయత్తా పటిబద్ధా యేసం విపాకానం తే తదాయత్తవుత్తినో, తేసం. **అత్ర** ఇమస్మిం ఠానే ఆచరియేన పరిహారో వుచ్చతే. **కుతోయం తవ తత్థానురోధో**తి తత్థ తస్మిం అఞ్ఞస్స అత్తకారకస్స అభావేపి సత్తుసఙ్ఖాతస్స అత్తనో భావేపి అయం తవ అనురోధో అనునయో కుతో కేన కారణేన **ఇధ** ఇమస్మిం అసతి కత్తరి కుసలాదీనం అత్థిభావే కమ్మవిరోధో కుతో కేన కారణేన. **అథాపీ**తి అపరో నయోపి. **కిఞ్చేత్థా**తి **ఏత్థ** ఏతిస్సం చోదనాయం **కిఞ్చి** వత్తబ్బం అత్థి, అవసిట్ఠం తావ బ్రూహి, అపరిసమత్తా తే చోదనా. **తస్సా**తి అత్తనో. **కారకవేదకత్తాభావో**తి కారకవేదకత్తస్స అభావో సియా.

అథ న భవతీతి అత్తనో అనాసే చేతనాపి అనాసో యది న భవతి. **పటిఞ్ఞా హీనా**తి "చేతనాయ అనఞ్ఞో అత్తా"తి పటిఞ్ఞా హీనా. **వుత్తప్పకారతో**తి "అత్తనో అనాసే చేతనాయ నాసో న భవతి"ఇతి వుత్తప్పకారతో . **విపరీత**న్తి "అత్తనో అనాసే చేతనాయ అనాసో"ఇతి విపరీతగ్గహణం సియా. **అత్తా నస్సతు, చేతనా తిట్ఠతు, అథ పన ఏవం న భవతీ**తి అత్తా నస్సతు, చేతనా తిట్ఠతు, ఏవం గహణం పన న భవతి. అనఞ్ఞత్తపక్ఖం **పరిచ్చజ** పరిచ్చజాహి "చేతనాయ అనఞ్ఞో అత్తా"తి. పటిఞ్ఞా హీనా యస్స సో **పటిఞ్ఞాహీనో**.

ఉభిన్నం చేతనత్తానం **ఏకదేసతా** ఏకదేసభావో నత్థి. **ఏవఞ్చ సతీ**తి ఏవం ఉభిన్నం ఏకదేసస్స అభావే సతి కో దోసో ఇతి త్వం చే వదేయ్యాసి. **యం పన తయా వుత్తం యథా రూపరసగన్ధాదీనం ఏకదేసే వత్తమానానమ్పి లక్ఖణతో అఞ్ఞత్త**న్తి యం వచనం పన తయా వుత్తం, **తం** వచనం **అయుత్తం,** నానురూపన్తి అత్థో. **తవ పటిఞ్ఞా హీనా**తి "ఏకదేసే వత్తమానానం చేతనత్తానం లక్ఖణతో అఞ్ఞత్త"న్తి పటిఞ్ఞా హీనా.

ఏవఞ్చ సతీతి ఏతం చేతనాయ అఞ్ఞభావే సతి కో దోసో ఇతి చే భవం వదేయ్య. **''అచేతనో అత్తా''**తి వచనం, **పుబ్బే వుత్తదోసతో**తి "పాకారతరుపాసాణతిణసదిసో సియా"తి పుబ్బే వుత్తదోసతో.

౭౮౦. అత్థి సత్తోపపాతికోతి ఓపపాతికా సత్తా అత్థి.

౭౮౧. భారాదానన్తి భారగ్గహణం. **భారనిక్ఖేపన**న్తి భారోరోపనం.

౭౮౩. ఏకస్స పుగ్గలస్స **అట్ఠిసఞ్చయో** అట్ఠిసమూహో ఏకేన కప్పేన పబ్బతసమో రాసి సియా.

౭౮౫. భో **మార**, త్వం సత్తో ఇతి పచ్చేసి, కం సద్దహసి, "సత్తో"తి గహణం **తే** తవ దిట్ఠిగతం, సుద్ధసఙ్ఖారపుఞ్జో అయం, **ఇధ** లోకే సత్తో న ఉపలబ్భతి.

౭౮౭. యో భిక్ఖు ఇమం గన్థం అచ్చన్తం సతతమ్పి చిన్తేతి, **తస్స** భిక్ఖునో పరమా పఞ్ఞా **వేపులం** విపులభావం గచ్ఛతి.

౭౮౮. యో భిక్ఖు **ఇమం** అభిధమ్మావతారం **అతిమతికరం** ఉత్తమం అభిఞ్ఞాణకరం **విమతివినాసకరం** కఙ్ఖచ్ఛేదకరం **పియక్కరం** పేమకరం సదా పఠతి, సుణాతి, తస్స భిక్ఖునో మతి **ఇధ** సాసనే రితే **వికసతి** పటిఫుల్లతి.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

కారకపటివేధవణ్ణనా నిట్ఠితా.

తేరసమో పరిచ్ఛేదో.

౧౪. చుద్దసమో పరిచ్ఛేదో

రూపావచరసమాధిభావనానిద్దేసవణ్ణనా

౭౮౯-౯౩. **హితానయ**న్తి హితావహం. **మానసఞ్చ సుగత**న్తి సుట్ఠు పవత్తమానసఞ్చ. మధురా అత్థవణ్ణనా ఏతస్సాతి **మధురత్థవణ్ణనం. ఉత్తరం తు మనుస్సానం, ధమ్మతో ఞాణదస్సన**న్తి మనుస్సానం లోకియధమ్మతో ఉత్తరిభూతఞాణదస్సనలోకుత్తరం. **సజ్ఝస్సరసమాచారే**తి సజ్ఝాయ కఙ్ఖాయ సరితబ్బసమాచారే. అచ్ఛిద్దం అక్ఖణ్డం అకమ్మాసం. **అత్థకామేనా**తి అత్తనో హితకామేన.

౭౯౭. **దువిధలక్ఖణం** చారిత్తవారిత్తలక్ఖణం.

౮౦౫. **తేసం** చరితానం వోమిస్సకనయా.

౮౦౭. **సవణ్ణకసిణా**తి నీలపీతఓదాతలోహితవణ్ణకసిణా.

౮౦౮. తం ఏకకం **ఆనాపానం** అస్సాసపస్సాసో.

౮౦౯-౧౦. **మరణూపసమాయుత్తా సతీ**తి మరణానుస్సతి ఉపసమానుస్సతి. **ఆహారనిస్సితసఞ్ఞా**తి ఆహారే పటికూలసఞ్ఞా. **ధాతువవత్థాన**న్తి చతుధాతువవత్థానం.

౮౧౧-౨. **అనుకూలా ఇమే సబ్బ-చరితానన్తి వణ్ణితా**తి యం కమ్మట్ఠానం సద్ధాచరితస్స అనుకూలం, తమేవ పఞ్ఞాచరితస్స అనుకూలన్తి అధిప్పాయో. **ఇదం సబ్బం పన** వచనం **ఏకన్తవిపచ్చనీకభావతో** ఏకన్తపటిపక్ఖభావతో అతిసప్పాయతో వుత్తం, ఇతి విభావినా ఞేయ్యం.

౮౩౫. **విపస్సనాభవసమ్పత్తి-సుఖానం పచ్చయా సియుం** విపస్సనాసమ్పత్తిసుఖానం భవసమ్పత్తిసుఖానం పచ్చయా సియుం.

౮౩౮. **సమ్మట్ఠానం మనోభునో**తి మనోభుహదయో తస్స హదయస్స సమ్మట్ఠానం.

౮౪౪. పత్తుకామేన ధీమతా కసిణం కత్తబ్బం.

౮౪౫. **సంహారిమ**న్తి ఇతో చితో చ హరితబ్బకసిణం. **తత్రట్ఠక**న్తి తస్మిం ఠానే ఠితం ఇతో చితో చ అనాహరితబ్బం కసిణం.

౮౪౯. **వివట్టం పన మిచ్ఛతా**తి నిబ్బానం ఇచ్ఛన్తేన విదత్థిచతురఙ్గులం వట్టం కాతుం **తం** కసిణం వట్టతి.

౮౫౧-౨. **హత్థపాసప్పమాణస్మిం, తమ్హా కసిణమణ్డలా**తి తతో కసిణమణ్డలతో హత్థపాసప్పమాణస్మిం పదేసే విదత్థిచతురఙ్గులే ఉచ్చే. **పరిముఖం సతి**న్తి కమ్మట్ఠానాభిముఖం సతిం.

౮౫౩-౪. నేక్ఖమ్మన్తి ఝానం. ఖేమతో **దట్ఠుం** దిస్వా అహం ఇమాయ పటిపత్తియా **అద్ధా** ఏకన్తేన **పవివేకసుఖస్స** నిబ్బానసుఖస్స భాగీ **అస్సం** భవేయ్యం.

౮౫౬. నో కసిణస్స వణ్ణో తేన యోగినా న పేక్ఖితబ్బో, కసిణస్స లక్ఖణం న పేక్ఖితబ్బం ఉస్సదస్స వసేన వణ్ణం అముఞ్చిత్వా.

౮౬౦. ఏవం ఇమినా వుత్తప్పకారేన **ఏకగ్గచేతసో** ఏకగ్గచిత్తస్స యోగినో నిమీలేత్వా ఆవజ్జన్తస్స **యథా** యేన పకారేన కమ్మట్ఠానం హోతి ఉమ్మీలితే కాలేపి, **తథా** తేన పకారేన తం కమ్మట్ఠానం ఆపాథం **యాతి చే** యది ఆగచ్ఛతి, ఉగ్గహమేవ ఉగ్గహనిమిత్తం.

౮౬౪. పాదానం ధోవనే పపఞ్చపరిహారత్థం. **ఏకతలికాతి** ఏకతలమత్తా.

౮౬౫. తం సంహారిమం కసిణమాదాయ.

౮౬౬. సమన్నాహరితబ్బన్తి కమ్మట్ఠానం సుమనేన ఆహరితబ్బం, మనసికాతబ్బన్తి అత్థో. **తక్కాహటన్తి** వితక్కేన ఆహటం ఘుసితం **కరే** కరేయ్య.

౮౬౮. తన్తి తం నిమిత్తం.

౮౭౧-౪. ఇమస్సాతి పటిభాగనిమిత్తస్స. **పురిమస్సాతి** ఉగ్గహనిమిత్తస్స. కో పన అయం విసేసో? థవికా నీహరితం ఆదాసమణ్డలం మజ్జితం వియ. తోయదే కాళమేఘే సేతబలాకా వియ. తదా తం ఉగ్గహనిమిత్తం పదాలేత్వావ **నిగ్గతం** పటిభాగనిమిత్తం. **తతో** ఉగ్గహనిమిత్తతో. **తన్తి** తం పటిభాగనిమిత్తం. సణ్ఠానవన్తఞ్చ వణ్ణవన్తఞ్చ న చ ఉపట్ఠాకారమత్తం. **పఞ్ఞజన్తి** పఞ్ఞాయ జాతం.

౮౭౭-౮. ఉపచారక్ఖణే తస్సాతి తస్స సమాధినో ఉపచారక్ఖణే. నీవరణప్పహానేన సమాధినో పటిలాభక్ఖణే పన **అఙ్గానం** వితక్కాదీనం పాతుభావేన ఇతి ద్వీహి ఆకారేహి.

౮౭౯. ద్విన్నం సమాధీనన్తి ఉపచారప్పనాసమాధీనం.

౮౮౨. చక్కవత్తియగబ్భోవ రతనం వియ అస్స అనేన సుదుల్లభం.

౮౮౪. అయన్తి పటిసన్ధిసన్ధారో.

౮౯౧-౨. సమతం వీరియస్సేవాతి వీరియసమభావం. **లయం** లీనభావం ఈసకమ్పి యన్తం గచ్ఛన్తం మానసం ఆవజ్జనచిత్తం.

౮౯౫-౯. భవఙ్గం పన పచ్ఛిజ్జ ఉచ్ఛిన్దిత్వా తదేవ పథవీకసిణం ఆరమ్మణం కత్వా యోగినో మనోద్వారమ్హి జాయతి. **తతోతి** ఆవజ్జనతో **తత్రేవారమ్మణే** తస్మిం పథవీకసిణసఙ్ఖాతే ఆరమ్మణే **తస్స** యోగినో జవనాని చత్తారి వా పఞ్చ వా

జాయన్తే. అవసానే **ఏకం** జవనమానసం రూపావచరికం హోతి, తస్మిం రూపావచరికే వితక్కాదయో అఙ్గా. **అఞ్ఞేహి** అఞ్ఞేసం చిత్తానం అఞ్ఞేహి వితక్కాదీహి బలవతరా హోన్తి. **తాని** అప్పనాభావం అప్పత్తాని అప్పనాచేతనో **పరికమ్మోపచారతో** పరికమ్మభావతో పరికమ్మానీతి వుచ్చన్తే, ఉపచారభావతో ఉపచారానీతి చ వుచ్చన్తే. తాని జవనాని అప్పనాయానులోమత్తా అనులోమాని ఏవ చ వుచ్చన్తి. **ఏత్థ** అనులోమకేసు యం సబ్బన్తిమం జవనం, తం గోత్రభూతి పవుచ్చతి.

౯౦౧. **గోత్రభు దిట్ఠ**న్తి గోత్రభు నామ ఉద్దిట్ఠం.

౯౦౪-౫. **పురిమేహి** జవనేహి యం ఆసేవనం, తం బలవపచ్చయం **లద్ధా** లభిత్వా ఛట్ఠం జవనం, సత్తమం వా జవనం అప్పేతి. **ఇతి** వచనం పవుచ్చతి, **ఏత్థ** వాదే **గోదత్తో** నామ **ఆభిధమ్మికో** ఆచరియో ఆహ. ఛిన్నతటే ముఖం యస్స **ఛిన్నతటముఖో**.

౯౦౮. పచ్చవేక్ఖణా హేతు యస్స ఆవజ్జనస్సాతి **పచ్చవేక్ఖణహేతుకం.**

౯౧౧-౨. కామచ్ఛన్దస్స నానావిసయే పలుద్ధస్స. చేతసో ఏకస్మిం విసయే సమాధానేన సమాధి.

౯౧౫. సయఞ్చ అతిసన్తతో సుఖం అవూపసన్తసభావస్స ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చద్వయస్స పటిపక్ఖతో వుత్తం.

౯౧౭. **పఞ్చఙ్గవిప్పయుత్త**న్తి పఞ్చనీవరణవిప్పయుత్తం. **పఞ్చఙ్గసంయుత**న్తి వితక్కాదీహి యుత్తం.

౯౨౦-౧. **వేపుల్ల**న్తి కమ్మట్ఠానస్స విపులభావం. తఞ్చ పటిభాగనిమిత్తం ఉపచారం విచారేత్వా వడ్ఢేతుం వట్టతి.

౯౨౮-౩౧. **పమాదయోగినోతి** పమాదవసేన యోగిసమ్పన్నస్స కామసహగతా సఞ్ఞామనక్కారా మనసికారా చే చరన్తి, తస్స యోగినో తం ఝానం హానభాగియం హోతి. **సతి సన్తిట్ఠతే తస్మిం, సన్తా తదనుధమ్మతా** తస్మిం పఠమజ్ఝానే తదనుధమ్మతా తస్స పఠమజ్ఝానస్స అనురూపా సతి నికన్తి సన్తా సంవిజ్జమానా సన్తిట్ఠతే సన్తిట్ఠతి, తం ఝానం మన్దస్స యోగినో ఠితిభాగియం హోతి, ఠితిం భజతి. విసేసభాగియం హోతి, విసేసం దుతియాదిభావనం పాపుణాతీతి అత్థో. **నిబ్బిదాసంయుతా సఞ్ఞా, మనక్కారాతి** నిబ్బిదావిపస్సనాసంయుత్తా సఞ్ఞామనక్కారా. **నిబ్బేధభాగియన్తి** లోకుత్తరభాగియం, లోకుత్తరమగ్గభాగియన్తి అత్థో.

౯౩౩. అయం సమాపత్తి **ఆసన్నాకుసలారయో** ఆసన్నాకుసలారికా యస్మా తక్కచారానం థూలత్తా చ, తస్మా కారణా అయం సమాపత్తి అఙ్గదుబ్బలా.

౯౩౫. **నికన్తి**న్తి తణ్హం. **పరియాదాయాతి** సోసాపేత్వా.

౯౩౬. **విధినాతి** పుబ్బే వుత్తవిధినా. **సతస్సాతి** సతిసమ్పన్నస్స.

౯౩౮. **నిమిత్తం తు తదేవ చాతి** తమేవ పఠమనిమిత్తం "పథవీ పథవీ"ఇతి ఏవం మనసా కరోన్తస్స.

౯౪౩. సమ్పసాదనన్తి సద్ధా. **మజ్ఝత్తన్తి** తత్రమజ్ఝత్తతా.

౯౪౪. దువఙ్గహీనన్తి వితక్కవిచారహీనం.

౯౪౮. పీతి నామ **చేతసో** చిత్తస్స **ఉప్పిలాపనం** ఉప్పిలాపితత్తం **యతో** యస్మా కారణా.

౯౬౧-౨. ఆసన్నపీతిదోసాతి పీతియేవ దోసా. **ఏత్థ** ఏతస్మిం తతియజ్ఝానే **యదేవ** యం ఏవ **సుఖం ఇతి** ఏవం సుఖం చేతసో **ఆభోగో** మనసికారో. **ఏవం** ఇమినా పకారేన సుఖస్స థూలత్తా **అయం** సమాపత్తి అఙ్గదుబ్బలా హోతి.

౯౭౪-౫. సుఖం ఉపేక్ఖాయ ఆసేవనం పన న హోతి యస్మా ఉపేక్ఖాయ ఆసేవనం పన న హోతి, యస్మా ఉపేక్ఖాసహగతాని జవనాని జవన్తి, తస్మా చతుత్థజ్ఝానం ఉపేక్ఖాసహగతం సముదీరితం.

౯౭౬. దుతియజ్ఝానం **ద్విధా** ద్వీహి కోట్ఠాసేహి ఠితం.

౯౭౯. అయం అభిధమ్మావతారో సుమధురవరతరవచనో కం ను జనం నేవ రఞ్జయతి, అతినిసితవిసదో బుద్ధిప్పచారో యస్స సో **అతినిసితవిసదబుద్ధిప్పచారో,** సో తేన జనేన వేదనీయో జానితబ్బో.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

రూపావచరసమాధిభావనానిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

చుద్దసమో పరిచ్ఛేదో.

౧౫. పన్నరసమో పరిచ్ఛేదో

అరూపావచరసమాధిభావనానిద్దేసవణ్ణనా

౯౮౨-౩. **రూపే ఖో విజ్జమానస్మిన్తి** రూపకాయే విజ్జమానే **దణ్డాదానాదయో** దణ్డగ్గహణాదయో. ఇతి **రూపే** రూపకాయే ఆదీనవం దిస్వా.

౯౮౪. **సూకరాభిహతోవ సాతి** సూకరం అనుబన్ధితో సా సునఖో వియ.

౯౮౫. **వసీతి** యోగీ.

౯౮౮-౯౯౦. **ఫుట్ఠోకాసఞ్చ తేన తన్తి** తేన చిత్తేన ఫుట్ఠం తమోకాసం "అనన్తో ఆకాసో"ఇతి చ మనసా కరోన్తో ఏవ ఉగ్ఘాటేతి. **ఇతి** వచనం వుచ్చతే, అయమజ్ఝో నయో, "ఆకాసో" ఇతి మనసా కరోన్తో తం కసిణం న సంవేల్లేతి.

౯౯౮. రూపావచరజ్ఝానమేవ పచ్చత్థికం **రూపావచరజ్ఝానపచ్చత్థికం.**

౧౦౦౪. **ఆకాసఫుటవిఞ్ఞాణేతి** ఫుటమేవ విఞ్ఞాణం ఫుటవిఞ్ఞాణం, తస్మిం ఆకాసారమ్మణే ఫుటవిఞ్ఞాణే.

౧౦౦౫-౬. అయం ఆకాసో అనన్తో ఇతి ఏవం తం ఆకాసమేవ ఫరిత్వా పవత్తం విఞ్ఞాణం విఞ్ఞాణఞ్చ **ఇతి** వచనం వుచ్చతే. విఞ్ఞాణం అనన్తం నామ న హోతి, అనన్తారమ్మణత్తా "విఞ్ఞాణం అనన్త"న్తి వుచ్చతే, తం విఞ్ఞాణం మనక్కారవసేన అపి అనన్తం పరిదీపితం.

౧౦౧౦. పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణస్స అభావో **తస్స ఏవ** పఠమారుప్పస్స **సుఞ్ఞతో** సుఞ్ఞభావతో.

౧౦౧౩. **సతి తిట్ఠతి భియ్యో** బలవా సతి తిట్ఠతి.

౧౦౧౫. అభావకే నత్థిభావే.

౧౦౧౭-౮. **దుతియారుప్పచక్ఖునాతి** చక్ఖునా దుతియారుప్పం **"నత్థి నత్థీ"తిఆదినా** ఆకారేన పరికమ్మవసేన మనక్కారే. **తస్సాపగమమత్తఞ్చ** తస్స పఠమారుప్పస్స అపగమమత్తఞ్చ.

౧౦౨౯. యా నామ అయం సమాపత్తి అభావమత్తమ్పి గోచరం కత్వా ఠస్సతి, అయం సమాపత్తి **వత** ఏకన్తేన అహో సన్తాతి పదిస్సతి.

౧౦౩౩. యాయ సఞ్ఞాయ నేవసఞ్ఞీ, నాసఞ్ఞీ చ హోతి, **కేవలం** ఏకన్తేన అథ ఖో సా సఞ్ఞా ఏదిసీ న హోతి.

౧౦౩౫-౭. పటుసఞ్ఞాయ కిచ్చస్స నేవ కరణతో **అయం** సమాపత్తి "నేవసఞ్ఞా"తి నిద్దిట్ఠాతి చతుత్థఆరుప్పతో సమ్భవా పవత్తా తేజోధాతు సుఖోదకే దహనకిచ్చం కాతుం న సక్కోతి యథా, సా సఙ్ఖారధమ్మానం అవసేసత్తా.

౧౦౪౦. పాసాదతలఞ్చ సాటికా చ.

౧౦౪౧. యో పన భిక్ఖు **ఇమం** రూపారూపజ్ఝానసమాపత్తివిధానం సారతరం జానాతి, సో రూపారూపజ్ఝానసమాపత్తిపురేక్ఖో సేక్ఖో **భవం** కామభవం **అభిభుయ్య** అభిభవిత్వా రూపారూపం **యాతి** పాపుణాతి.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

అరూపావచరసమాధిభావనానిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పన్నరసమో పరిచ్ఛేదో.

౧౬. సోళసమో పరిచ్ఛేదో

అభిఞ్ఞానిద్దేసవణ్ణనా

౧౧౪౩. సతాతి సతిసమ్పన్నేన. **అనుయోగన్తి** వీరియం.

౧౧౪౭. యోగావచరభిక్ఖునా నిబ్బత్తితాసు అభిఞ్ఞాసు **అస్స** యోగావచరస్స భిక్ఖునో సమాధిభావనా **నిట్ఠం** పరియోసానం గతా సియా.

౧౧౫౦. దన్తేతి దన్తే థితే. **అచలేతి** అచలే థితే.

౧౧౫౨-౪. అభిఞ్ఞాయ పాదకం కారణం **అభిఞ్ఞాపాదకం** యోగీ సతం వాపి సహస్సం వాపి **యది** సచే ఇచ్ఛతి, అభిఞ్ఞాపాదకం ఝానం సమాపజ్జిత్వా **తతో** అభిఞ్ఞాపాదకఝానతో **వుట్ఠాయ** వుట్ఠహిత్వా "సతం హోమి, సతం హోమి" ఇతి ఏవం కామావచరపరికమ్మమానసం కత్వా అభిఞ్ఞాయ పాదకం కారణభూతం ఝానం **పునాధిట్ఠాతి** పున ఆపజ్జిత్వా తతో ఝానతో వుట్ఠాయ పున అధిట్ఠాతి , సహాధిట్ఠానేన చేతసా అధిట్ఠానసఙ్ఖాతేన చతుత్థజ్ఝానచిత్తేన సహ సో యోగీ సతం హోతి. ఇద్ధివిధఞాణం.

౧౧౬౭-౮. ఏసో అధిగతాభిఞ్ఞో యోగీ **పాదకారమ్మణేన** చతుత్థజ్ఝానస్స పటిభాగనిమిత్తసఙ్ఖాతేన ఆరమ్మణేన ఫుట్ఠే ఓకాసే గతే పవత్తే పన సద్దే సుణాతి. దిబ్బసోతఞాణం.

౧౧౬౯. పరస్స చిత్తం పరియతి పరిచ్ఛిజ్జతీతి చేతోపరియం, తమేవ మానసం **చేతోపరియమానసం.**

౧౧౭౦. హదయం పన నిస్సాయాతి హదయవత్థుం నిస్సాయ పవత్తమానలోహితం, హదయకోసే పవత్తం రుహిరన్తి అత్థో.

౧౧౭౩. కామావచరచిత్తఞ్చాతి కామావచరసత్తానం కామావచరచిత్తఞ్చ. **రూపారూపేసు** రూపభవారూపభవేసు సత్తానం మానసఞ్చ. కిం భూతం? సరాగాదిప్పభేదకం మానసం సబ్బం చేతోపరియఞాణం జానాతి. చేతోపరియఞాణం.

౧౧౭౭-౮౨. నిసజ్జా సబ్బపచ్ఛిమాతి సబ్బేసం ఇరియాపథానం పచ్ఛా జాతా నిసజ్జా భిక్ఖునా ఆవజ్జితబ్బా. **తతో పభుతి** తతో సబ్బపచ్ఛిమతో నిసజ్జాతో పభుతి తం సబ్బం పచ్ఛిమనిసజ్జం ఆదిం కత్వా **పటిలోమక్కమా** పటిలోమక్కమేన **సబ్బం** అత్తనా కతం ఆవజ్జితబ్బం. అస్మిం భవే **యావ** యత్తకం కాలం **సన్ధి** పటిసన్ధి హోతి, **తావ** తత్తకం కాలం **కతం** కిరియం తేన భిక్ఖునా ఆవజ్జితబ్బం. పురిమస్మిం భవేపి చుతిక్ఖణేపి నిబ్బత్తం నామరూపఞ్చ సాధుకం ఆవజ్జితబ్బం. చుతిక్ఖణే నిబ్బత్తే తస్మిం నామరూపే ఏవం భిక్ఖునా ఆవజ్జితబ్బే యదా **తదేవ** తమేవ నామరూపం ఆరమ్మణం కత్వా చుతిక్ఖణే మనోద్వారే **మనక్కారో** మనోద్వారావజ్జనచిత్తం ఉప్పజ్జతి. పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణం.

౧౧౮౯-౯౬. అభిఞ్ఞాపాదకం కసిణారమ్మణం ఝానం అభినీహారక్ఖమం కత్వా ఇమేసు తీసు కసిణేసు కతపుఞ్ఞోపి. **తస్మా తమితరం వాపీతి** ఆలోకకసిణం వా ఇతరం వాపి కసిణద్వయం యథాక్కమం ఉప్పాదేత్వా ఉపచారభూమియంయేవ

రత్వా **తం** ఆలోకకసిణం ఠపేతబ్బం. అప్పనం పణ్డితో న ఉప్పాదేయ్య, సచే ఉప్పాదేతి, **తం** ఆలోకకసిణం **పాదకజ్ఝాననిస్సితం** పాదకజ్ఝానస్స ఆరమ్మణం హోతి. వడ్ఢితస్స ఝానస్స అన్తోగధం రూపం తేన యోగినా పస్సితబ్బం **భవే** భవేయ్య. తం రూపం **పస్సతో** పస్సన్తస్స **తస్స** యోగినో పరికమ్మస్స వారో అతిక్కమతి, **తావదే** తస్మింయేవ ఖణే ఆలోకోపి **తస్స** యోగినో ఆలోకోపి ఖిప్పం అన్తరధాయతి. **తస్మిం** ఆలోకే అన్తరహితే **రూపగతం** రూపం న దిస్సతి. దివసమ్పి నిసీదిత్వా పస్సతో రూపదస్సనం హోతి.

౧౧౦౦-౧. **తంచిత్తసంయుత**న్తి తేన చతుత్థజ్ఝానేన యుత్తం చిత్తం. అనాగతంసఞాణస్స పరికమ్మం, యథాకమ్మూపగస్స ఞాణస్స చ పరికమ్మం. దిబ్బచక్ఖుఞాణం.

౧౧౦౩. యో భిక్ఖు **ఇధ** ఇమస్మిం సాసనే ఇమం పన గన్థం సుణాతి, చిత్తే కరోతి చ, సో భిక్ఖు **అనేన తరేన** ఇమినా గన్థేన తరిత్వా అభిధమ్మమహణ్ణవపారం **యాతి** పాపుణాతి, జానాతీతి అత్థో.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

అభిఞ్ఞానిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సోళసమో పరిచ్ఛేదో.

౧౭. సత్తరసమో పరిచ్ఛేదో

అభిఞ్ఞారమ్మణనిద్దేసవణ్ణనా

౧౧౦౪. అనాగతంసఞాణఞ్చాతి న ఆగతో అనాగతో, న తావ సమ్పత్తోతి అత్థో, అనాగతే అంసా కోట్ఠాసా తేసం ఞాణం అనాగతంసఞాణం. యం యం కమ్మం యథాకమ్మం, తం ఉపగచ్ఛతి జానాతీతి **యథాకమ్ముపగం,** విపాకచేతనాజాననకఞాణం.

౧౧౦౭-౯. తత్థ తేసు ఆరమ్మణత్తికేసు. **చిత్తసన్నిస్సితం కత్వాతి** తం కాయం చిత్తం సన్నిస్సితం కరిత్వా తమేవ కాయచిత్తచేతసికవసేన మహగ్గతే చిత్తస్మిం సమారోపేతి ఞాణం ఇద్ధివిధఞాణం, తతో కాయారమ్మణతో కాయస్స పరిత్తత్తా కామావచరత్తా పరిత్తారమ్మణం ఞాణం సియా.

౧౧౧౦-౩. దిస్సమానేన కాయేన, గన్తుకామో యదా భవే యో యోగీ దిస్సమానేన కాయేన గన్తుకామో యదా భవేయ్య, సో యోగీ తదా చిత్తం **కాయసన్నిస్సితం కత్వా** రూపకాయే సన్నిస్సితం కత్వా తం పాదకజ్ఝానచిత్తం కాయవసేన కాయే ఆరోపేతి, తదా ఝానారమ్మణతో తం ఞాణం మహగ్గతగోచరం హోతి, యం ఞాణం యదా **అనాగతఞ్చ** ధమ్మజాతం, **అతీతఞ్చ** ధమ్మజాతం **విసయం** ఆరమ్మణం కరోతి, తదా తం ఞాణం అతీతారమ్మణం హోతి, తదా అనాగతారమ్మణం ఆరమ్మణకరణకాలే అనాగతగోచరం హోతి. దిస్సమానేన కాయేన తస్స భిక్ఖునో గమనే పన సతి **తస్స** యోగినో ఞాణస్స గోచరో పచ్చుప్పన్నో నామ హోతి, ఇతి వినిద్దిసే.

౧౧౧౪. కాయం చిత్తస్స వసేన చిత్తే ఆరోపేతి, చిత్తం కాయస్స వసేన కాయే ఆరోపేతి, ఇతి పరిణామనకాలస్మిం తస్స యోగినో ఞాణం అజ్ఝత్తారమ్మణం సియా. **సమ్పవత్తతి సత్తసూతి** పరిత్తమహగ్గతఅతీతఅనాగతపచ్చుప్పన్నఅజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణసఙ్ఖాతేసు **సత్తసు** ఆరమ్మణేసు సమ్పవత్తతి.

౧౧౨౦. జాననే మజ్ఝిమానన్తి మహగ్గతానం జాననే.

౧౧౨౨. ఏతస్స చేతోపరియఞాణస్స మగ్గారమ్మణతా పరియాయేన ఏవ **మతా** ఞాతా.

౧౧౨౬-౭. తత్థ తిక్ఖణసమ్పత్తం, పచ్చుప్పన్నం ఖణాదికం.

తత్థ తేసు పచ్చుప్పన్నేసు యం పచ్చుప్పన్నం ఖణాదికం **తిక్ఖణసమ్పత్తం** ఉప్పాదట్ఠితిభఙ్గక్ఖణసమ్పత్తం **ఖణాదికం** ఖణాయేవ తం ఖణావయవం పచ్చుప్పన్నం నామ. **ఏకద్వేసన్తతివారపరియాపన్నన్తి** ఏకచిత్తద్విచిత్తవీథివారపరియాపన్నం సన్తతిపచ్చుప్పన్నం నామ. **పచ్చుప్పన్నన్తి పచ్ఛిమన్తి** అద్ధాపచ్చుప్పన్నన్తి అత్థో.

౧౧౩౧-౨. యేన ఆవజ్జనచిత్తేన ధమ్మే ఆవజ్జతి, యేన చేతసా జానాతి, **తేసం** ద్విన్నం ఆవజ్జనజవనచిత్తానం సహట్ఠానస్స అభావా **తం** "ఖణాదికత్తయం పచ్చుప్పన్న"న్తిఆదికం "ఏకస్స చిత్తమేకేన, అవస్సం పన విజ్ఝతి"ఇతి పరియోసానం వచనం న యుజ్జతి. ఆవజ్జనజవనానం నానారమ్మణభావం పత్తితో ఆపజ్జనతో చ న యుజ్జతి. **అనిట్ఠే పన**

ఠానే తేసం ఆవజ్జనజవనానం ఏకారమ్మణభావే అనిచ్ఛితే తస్మిం ఠానే న యుజ్జతి, అఞ్ఞస్మిం పన ఠానే మగ్గవీథియం ఆవజ్జనపరికమ్మజవనానం కసిణాదికం ఆరమ్మణం హోతి, గోత్రభులోకుత్తరచిత్తానఞ్చ నిబ్బానం ఆరమ్మణం హోతి, ఏత్థ ఆరమ్మణజవనానం ఏకారమ్మణతా అనిచ్ఛతా.

౧౧౩౪-౪౧. "ఏకబ్భవపరిచ్ఛిన్నం, పచ్చుప్పన్నన్తి పచ్ఛిమ"న్తి వత్వా పున అఞ్ఞేన పరియాయేన తం పచ్చుప్పన్నం దస్సేతుం ఇదం **అద్ధాఖ్యం** అద్ధానామ పచ్చుప్పన్నం జవనవారతో దీపేతబ్బం. **ఇతి** వచనం నిద్దిట్ఠం. యదా **ఇద్ధిమా** యోగీ పరస్స చిత్తం ఞాతుం ఆవజ్జతి, తస్స ఆవజ్జనమనో **పచ్చుప్పన్నఖణత్తయం** పచ్చుప్పన్నం మనోద్వారావజ్జనచిత్తం ఆరమ్మణం కత్వా **తేన** చిత్తేన సద్ధిం నిరుజ్ఝతి, తేసు నిరుద్ధేసు తస్స యోగినో చత్తారి, పఞ్చ వా జవనాని జాయన్తి. **ఏతేసం** చతున్నం, పఞ్చన్నం జవనానం యం పచ్ఛిమం చిత్తం ఇద్ధిచిత్తముదీరితం. ఇద్ధిచిత్తతో **సేసాని** కామావచరచిత్తాని. **ఏతేసం** కామావచరే ఇద్ధిజవనానం తదేవ చ పరచిత్తం ఆరమ్మణం హోతి యస్మా, **తస్మా సబ్బాని తాని** జవనాని ఏకారమ్మణతం యన్తి, తేసం జవనానం నానారమ్మణతా అద్ధావసా న భవేయ్య, పచ్చుప్పన్నారమ్మణతో తేసం జవనానం ఏకారమ్మణభావేపి ఇద్ధిమానసమేవ చ పరస్స చిత్తం జానాతి. **ఇతరాని** కామావచరాని పన చిత్తాని పరస్స చిత్తం న జానన్తి. **యథా చక్ఖుద్వారే తు విఞ్ఞాణన్తి** చక్ఖువిఞ్ఞాణం రూపం పస్సతి, తథా ఇతరం చిత్తం న పస్సతి.

౧౧౬౧. **అనాగతంసఞాణస్సాతి** అనాగతంసఞాణస్స అనాగతం ధమ్మం అగోచరం, గోచరం న హోతియేవాతి అత్థో.

౧౧౬౬. వివిధత్థాని వణ్ణపదాని యస్మిం సో **వివిధత్థవణ్ణపదో**, తం మధురత్థమతినీహరం ఉత్తమం సోతుజనస్స హదయం పీతికరం సచేతనో కో నామ మనుజో న సుణేయ్య.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

అభిఞ్ఞారమ్మణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సత్తరసమో పరిచ్ఛేదో.

౧౮. అట్ఠారసమో పరిచ్ఛేదో

దిట్ఠివిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా

౧౧౭౫. యా సఞ్జాననమత్తంవ, సఞ్ఞా నీలాదితో పనాతి సా సఞ్ఞా నీలాదివసేన సఞ్జాననమత్తంవ కరోతి. **లక్ఖణప్పటివేధ**న్తి అనిచ్చాదిలక్ఖణపటిబుజ్ఝనం.

౧౧౭౭. తం విఞ్ఞాణం **ఉస్సక్కిత్వా** ఉద్ధం సక్కం కత్వా సత్తే మగ్గం పాపేతుం న సక్కోతి.

౧౧౭౮-౯. సబ్బేసం పన ధమ్మానం **సభావపటివేధనం** అవిపరీతవసేన పటిబుజ్ఝనం పఞ్ఞాయ లక్ఖణం.

౧౧౮౦. సమాధి ఆసన్నకారణం ఏతాయాతి **సమాధాసన్నకారణా.**

౧౧౮౧. లక్ఖణేనేకధాతి సబ్బధమ్మం పటిబుజ్ఝనలక్ఖణేన పఞ్ఞావ ఏకధా వుత్తా.

౧౧౮౩. భూరిపఞ్ఞేనాతి భూతే అత్థే అవిపరీతే అత్థే రమతీతి భూరి, భూరి పఞ్ఞా ఏతస్సాతి భూరిపఞ్ఞో, తేన.

౧౧౮౬-౯౧. తీసు అత్థధమ్మనిరుత్తీసు చ ఞాణేసు అత్థధమ్మనిరుత్తీసు జాతేసు ఞాణేసు చ ఞాణం. యం కిఞ్చి పచ్చయుప్పన్నం ఫలం ధమ్మజాతం. **భాసితత్థోతి** పాళియా అత్థో. **ఏతే పఞ్చ** ధమ్మా **అత్థసఞ్ఞితా** అత్థనామకా. **ఫలనిబ్బత్తకో హేతూతి** జననకో పచ్చయో. **భాసిత**న్తి పాళి. **ధమ్మసఞ్ఞితాతి** ధమ్మనామకా. **సభావనిరుత్తీతి** అవిపరీతవోహారో. **పరియత్తీతి** సిక్ఖనం. సవనాధిగమేహి **పుబ్బయోగేన** పుబ్బే పవత్తనాయ.

౧౧౯౨. భూమిభూతేసూతి విపస్సనాయ భూమిభూతేసు.

౧౧౯౪. జననాదితోతి జాతిఆదితో భీతేన పఞ్ఞా భావేతబ్బా.

౧౨౦౩. ఏకాసీతియా చిత్తేనాతి లోకుత్తరచిత్తవజ్జితేన విపస్సనాభూమిభూతేన ఏకాసీతియా చిత్తేన.

౧౨౦౮. సత్తసమ్మోహఘాతత్థన్తి సత్తోతి సమ్మోహస్స వినాసితత్థం.

౧౨౧౧. నిరీహకన్తి ఈహావిరహితం బ్యాపారవిరహితం, దారురజ్జుసమాయోగే.

౧౨౧౫. ఉభో భిజ్జన్తి పచ్చయాతి అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయకారణా.

౧౨౨౫. అన్తద్వయన్తి కామసుఖల్లికానుయోగఅత్తకిలమథానుయోగద్వయం. **భావయేతి** దిట్ఠివిసుద్ధిం వడ్ఢేయ్య.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

దిట్ఠివిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అట్ఠారసమో పరిచ్ఛేదో.

౧౯. ఏకూనవీసతిమో పరిచ్ఛేదో

కఙ్ఖావితరణవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా

౧౨౩౧. ఇచ్చేవమాదిబాత్తింసకోట్ఠాసానం పచ్చయస్స హేతుపచ్చయే తావ యోగీ మనసా పరిగ్గణ్హాతి.

౧౨౩౩. **హేత్వఙ్కురస్స బీజం తు** బీజం అఙ్కురస్స హేతుజనకం, పథవాదయో అఙ్కురస్స పచ్చయా.

౧౨౩౪. **పఞ్చ ధమ్మాతి** అవిజ్జాతణ్హుపాదానకమ్మాహారా హేతుపచ్చయా ధమ్మా.

౧౨౩౫. కమ్మం పుత్తస్స జనకో పితా వియ నామరూపస్స జనకం.

౧౨౩౮. **పచ్చయాతి** పచ్చయేన.

౧౨౪౦. **యా సాతి** యా సా కఙ్ఖా. **పుబ్బన్తే** పుబ్బకోట్ఠాసే.

౧౨౪౧. **సబ్బథా** సబ్బకోట్ఠాసతో అనవసేసావ తస్స యోగినో **సా** కఙ్ఖా **పహీయ్యతి** నాసీయతే.

౧౨౪౩. **అత్థసాధికాతి** కుసలపక్ఖే దానాదిఅత్థసాధికా, అకుసలపక్ఖే పాణాతిపాతాదిఅత్థసాధికా.

తం విపాకన్తి ఉపఘాతకకమ్మస్స తం విపాకం ఉప్పన్నం నామ హోతి. ఏవం ఏకో యోగీ కమ్మవిపాకవసేన నామరూపస్స పచ్చయపరిగ్గహం కరోతి.

౧౨౪౬. **హేతుఫలస్స సమ్బన్ధవసేనాతి** హేతుఫలసమ్బన్ధవసేన ఇదం నామరూపం **కేవలం** ఏకన్తేన పవత్తతి, ఇతి **సమ్మా** అవిపరీతాకారేన సం అనుపస్సతి.

౧౨౪౭. పాకప్పవత్తితో ఉద్ధం పాకపటివేదకం **న పస్సతి** న జానియతే.

౧౨౫౦-౧. **అప్పవత్తి** నామ **న దిస్సతి,** ఉపపన్నం దిస్సతి. తిత్థియా ఏతమత్థం **అనఞ్ఞాయ** అజానిత్వా **అసయంవసీ సత్తసఞ్ఞన్తి** "సత్తో"తి సఞ్ఞం గహేత్వాన సస్సతఉచ్ఛేదదస్సినో అఞ్ఞమఞ్ఞం విరోధినో హుత్వా ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిం గణ్హన్తి.

౧౨౫౪. **ఉభోతి** ఉభో కమ్మవిపాకా అఞ్ఞమఞ్ఞతో సుఞ్ఞా. **న చ కమ్మం వినా ఫలన్తి** కమ్మం వినా ఫలం న చ హోతి.

౧౨౫౫. **సమ్భారేహీతి** సూరియాదిసమ్భారేహి.

౧౨౫౭. సుఞ్ఞం **తం** నామరూపధమ్మం.

౧౨౫౮. **హేతుసమ్భారపచ్చయాతి** హేతునా చ సమ్భారపచ్చయేహి చ.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

కఙ్ఖావితరణవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఏకూనవీసతిమో పరిచ్ఛేదో.

౨౦. వీసతిమో పరిచ్ఛేదో

మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా

౧౨౬౪. **పచ్చుప్పన్నస్స ధమ్మస్సా**తి పచ్చుప్పన్నస్స నామరూపధమ్మస్స.

౧౨౬౬-౮. **ఉప్పజ్జతో** ఉప్పజ్జన్తస్స నామరూపధమ్మస్స **రాసితో** నిచయతో ఆగమనఞ్చ నత్థి. **దిసాగమనన్తి** దిసాయ గమనం . **నిరుద్ధస్సాపి** నామరూపధమ్మస్స ఏకస్మిం ఠానే నిచయోతి చ నత్థి.

౧౨౭౦-౧. అవిజ్జాసముదయా రూపసముదయో, అవిజ్జానిరోధా రూపనిరోధో. తణ్హాసముదయా రూపసముదయో, తణ్హానిరోధా రూపనిరోధో. కమ్మసముదయా రూపసముదయో, కమ్మనిరోధా రూపనిరోధో. ఆహారనిరోధా రూపనిరోధో. **ధమ్మే**తి సఙ్ఖారధమ్మే.

౧౨౮౦. **సమ్పత్తపటివేధస్సా**తి సమ్పత్తలోకుత్తరసఙ్ఖాతమగ్గఫలస్స సోతాపన్నాదిపుగ్గలస్స. **విప్పటిపన్నస్సా**తి పటిపత్తియం అప్పటిపన్నస్స, విరుద్ధవసేన పటిపన్నస్స వా.

౧౨౮౬. **కాయచిత్తానీ**తి **కాయా**తి వేదనాసఞ్ఞాసఙ్ఖారా. **చిత్త**న్తి విఞ్ఞాణం.

౧౨౯౦. **యతో యతో** పచ్చయాదితో. యం **అమతం** నిబ్బానం **విజానతం** విజానన్తానం పీతిపామోజ్జం, తేహి లభితబ్బం అమతం, అమతం వియ పీతిపామోజ్జం వా.

౧౨౯౩. **అప్పత్తే**తి అత్తని మగ్గఫలస్మిం అప్పత్తే. **పత్తసఞ్ఞీ**తి మగ్గఫలే అహం పత్తో అస్మి ఇతి సఞ్ఞితో హోతి.

౧౨౯౪. **సారవేదినో**తి సారజాననసీలా. **తన్తి** తం మగ్గామగ్గఞాణదస్సనం. **ఇదం** ఞాణం **మగ్గామగ్గఞాణదస్సనన్తి** మగ్గామగ్గఞాణదస్సనం నామ.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

వీసతిమో పరిచ్ఛేదో.

౨౧. ఏకవీసతిమో పరిచ్ఛేదో

పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా

౧౨౯౯. **ఉపక్లేసవిముత్తం సువిసదం ఞాణన్తి** అట్ఠవిధఞాణం సన్ధాయాహ.

౧౩౦౨. సచ్చానులోమఞాణన్తి అయమేవ పవుచ్చతి.

౧౩౦౬. అయం సిఖాపత్తా విపస్సనా ఏవ సచ్చానులోమఞాణం నామ పవుచ్చతి.

౧౩౦౯. **భవఙ్గానన్తరం సఙ్ఖారు-పేక్ఖాగతనయేనాతి** భవఙ్గానన్తరం సఙ్ఖారుపేక్ఖాసఙ్ఖాతేన ఞాణేన కతనయేన.

౧౩౧౪-౬. **బోధిపక్ఖియధమ్మానం , ఉద్ధఞ్చ అనులోమతోతి** ఉద్ధం వత్తమానానం బోధిపక్ఖియధమ్మానం అనులోమతో, **ఇదం** అనులోమఞాణం వుట్ఠానగామినియా పరియోసానం నామ **భాసితం** మహేసినా కథితం. సచ్చానులోమఞాణం ఆహచ్చ ఉప్పన్నా, సబ్బప్పకారేన గోత్రభుపరియోసానం.

౧౩౧౮. **తత్థాతి** విపస్సనాయ.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఏకవీసతిమో పరిచ్ఛేదో.

౨౨. ద్వావీసతిమో పరిచ్ఛేదో

ఞాణదస్సనవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా

౧౩౮౯-౨౨. ఆవజ్జనస్స హితం ఆవజ్జనియం, తం ఠానం ఏతస్సాతి ఆవజ్జనియఠానం, గోత్రభూతి అత్థో. తం గోత్రభుచిత్తం మగ్గచిత్తస్స **ఆవజ్జనియఠానత్తా**. పటిపదాఞాణదస్సనం కుదాచనం న చ భజతి, తథేవ ఞాణదస్సనవిసుద్ధిం కుదాచనం న భజతేవ. **ఉభిన్నం** ఞాణానం అన్తరా ఏకం **అబ్బోహారికం** వోహారే నియుత్తన్తి వోహారికం, న వోహారికం అబ్బోహారికం. విపస్సనాయ సోతస్మిం విపస్సనాయ సోతే పతితత్తా విపస్సనా నామ వోహరితబ్బా. **తతో** నిబ్బానతో.

౧౩౨౫. సూరం తిక్ఖం విపస్సనన్తి గోత్రభుచిత్తం సన్ధాయాహ.

౧౩౨౬-౯. విసఙ్ఖారన్తి సఙ్ఖారేహి విగతం. **పఠమావజ్జనఞ్చేవాతి** పఠమావజ్జనం వియ. **పఠమాభోగతాపి చాతి** పఠమమనసికారా వియ. మగ్గస్స అనన్తరాదీహి పచ్చయేహి. **తస్సాతి** మగ్గస్స. సిఖాపత్తాయ తాయ విపస్సనాయ **ముద్ధమ్హి** మత్థకే. **అనావత్తన్తి** అనివత్తం.

౧౩౩౦-౩. ఏకేన ఆవజ్జనేన ఏకిస్సాయేవ వీథియా. **అనులోమగోత్రభుచేతసన్తి** అనులోమగోత్రభుచిత్తానం నానారమ్మణతా వుత్తా. **తం** గోత్రభుచిత్తం అనావజ్జనమ్పి మగ్గస్స ఆవజ్జనట్ఠానే ఠత్వా. **సఞ్ఞం దత్వా వియాతి** "అహం నిబ్బానం ఆరమ్మణం కరోమి, త్వమ్పి తమేవారమ్మణం కరోహి" ఇతి సఞ్ఞం దత్వా వియాతి అధిప్పాయో. **సఞ్ఞితన్తి** సఞ్ఞం. **కదాచిపి అనిబ్బిద్ధపుబ్బం మగ్గో ఏస** ఏసో మగ్గో పుబ్బే అనిబ్బిద్ధపుబ్బో.

౧౩౩౬. ఉజ్ఝతీతి ఛిన్దతి.

౧౩౩౮. అనేకేసం ఆనిసంసానం దాయకేన ఆదిమగ్గేన సంయుత్తం. పఠమమగ్గఞాణం.

౧౩౪౧. ఏకస్సాసేవనం నత్థి ఏకస్స చిత్తుప్పాదస్స ఆసేవనపచ్చయో నత్థి, **తస్మా** కారణా **ద్వే** చిత్తుప్పాదా అనులోమకా. **తేహీతి** చిత్తుప్పాదేహి ఆసేవనపచ్చయం **లద్ధా** లభిత్వా **తతియం** చిత్తం గోత్రభు హోతి.

౧౩౪౫-౭. మగ్గపేక్ఖనహేతు యస్స ఆవజ్జనమననో, తం **మగ్గపేక్ఖనహేతుకం. తస్మిం నిరుద్ధేతి** తస్మిం ఆవజ్జనచిత్తే నిరుద్ధే మగ్గస్స పచ్చవేక్ఖణసఙ్ఖాతాని సత్త జవనాని పటిపాటియా జాయన్తే. పచ్చవేక్ఖణఞాణాని ఏకూనవీసతి హోన్తి.

౧౩౫౧. తతో తదా విపస్సనావీథిం ఓతరతి. దుతియమగ్గఞాణం.

౧౩౬౧. మూలఘాతన్తి మూలఘాతనం. తతియమగ్గఞాణం.

౧౩౬౩. అనావత్తిసభావతోతి అనివత్తతో. చతుత్థమగ్గఞాణం.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

ఞాణదస్సనవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ద్వావీసతిమో పరిచ్ఛేదో.

౨౩. తేవీసతిమో పరిచ్ఛేదో

కిలేసపహాననిద్దేసవణ్ణనా

౧౩౭౫. ఇధ పన ఇమస్మిం పనాధికారే **కారణూపచారేన** లాభాదికారణస్స వోహారేన, లాభో ఆది వత్థు యస్స అనునయస్సాతి **లాభాదివత్థుకో,** తస్స.

సుఖుమాతి కామరాగపటిఘా సుఖుమా.

౧౩౭౬. యేన యేన పఠమమగ్గాదిఞాణేన **యో యో** సంయోజనాదికో పహాతబ్బో **ధమ్మో ఘాతం** వినాసం యాతి, **సో సో** ధమ్మో **తేన తేన అసేసేన** ఞాణేన ఏవం సాధు మయా సన్దస్సితో.

౧౩౭౭. పరిఞ్ఞాభిసమయేనాతి పరిచ్ఛిన్దిత్వా జాననేన. **దుక్ఖం అభిసమేతీతి** దుక్ఖం పటివిజ్ఝతి.

౧౩౭౮. యో యోగీ **ఇమం విదిత్వా హితభావనం వనం** వనేతబ్బం **విదిత్వా** జానిత్వా **వే** ఏకన్తేన సుఖసంహితం హితం ఉపేతి, చిత్తస్స తమం **అనుత్తమం** హీనం **విధూయ** వినాసేత్వా **అవిగ్గహకమ్పదం పదం** అవిగ్గహకం సరీరరహితం పదం పటిపజ్జితబ్బం ఞాతబ్బం **పదం** నిబ్బానం **ఉపేతి** పాపుణాతి చ.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

కిలేసపహాననిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

తేవీసతిమో పరిచ్ఛేదో.

౨౪. చతువీసతిమో పరిచ్ఛేదో

పచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౧౩౯౨. రూపం రూపస్సాతి రూపం రూపస్స. **అరూపస్స** నామస్స.

౧౩౯౬. మిస్సకస్సాతి నామరూపమిస్సకస్సాతి అత్థో.

౧౩౯౭. తిపఞ్చ చాతి పన్నరస చ.

౧౩౯౯. ఏకోతి కమ్మపచ్చయో. **ద్వేకాలికోతి** అతీతపచ్చుప్పన్నకాలవసేన ద్వీసు కాలేసు నియుత్తో. **దస్సితోతి** భగవతా దేసితో.

ఇతి అభిధమ్మావతారటీకాయ

పచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

చతువీసతిమో పరిచ్ఛేదో.

నిగమనకథావణ్ణనా

౧౪౦౧. సుమతిమతివిచారబోధనోతి సుమతీనం సున్దరపఞ్ఞానం కవీనం మతియా విచారస్స బోధనో. **విమతివిమోహవినాసనోతి** విమతీనం బాలానం విమోహస్స వినాసనో. **కుమతిమతిమహాతమోనాసోతి** కుమతీనం బాలానం మహాతమసన్నిభాయ మతియా నాసకో. **పటుమతిభాసకరోతి** పటూనం పణ్డితానం తిక్ఖపఞ్ఞాయ ఓభాసకరో.

౧౪౦౨. సుమతినామకో భిక్ఖు **అసమానతో** అసదిసాయ పూజాయ మమ ఆయాచితో **యతో** యస్మా కారణా, **తతో** తస్మా కారణా అయం అభిధమ్మావతారో. **పదాతో పదాతి** కోట్ఠాసతో కోట్ఠాసతో. **హితవిభావనా భావనాతి** హితప్పకాసనాయ భావనాయ మయా రచితో. అథ వా అహం సుమతినా భిక్ఖునా అసమానతో మానతో ఆయాచితో **యతో** యస్మా, **తతో** తస్మా.

౧౪౦౭. తివిధా బ్యప్పథానఞ్హి గతియోతి బ్యప్పథానం వచనానం అత్థగన్థయుత్తివసేన తివిధా గతియో.

౧౪౦౯. నికాయన్తరలద్ధీహీతి అఞ్ఞస్మిం నికాయే లద్ధీహి. **వాచనామగ్గనిస్సితోతి** వచనప్పబన్ధనిస్సితో.

౧౪౧౦. అసంకిణ్ణకులాకులేతి అసమ్మిస్సకులేహి ఆకిణ్ణే. **సుపసన్నసితోదకేతి** మధురసీతోదకే.

౧౪౧౧. సఙ్కటేతి సమ్బాధే.

౧౪౧౨. కేలాససిఖరాకారపాసాదపటిమణ్డితేతి రజతపబ్బతమత్థకనిభేహి పాసాదేహి అలఙ్కతే.

౧౪౧౩. **వివిధాకారచారుపాకారగోపురేతి** వివిధసణ్ఠానమనుఞ్ఞపాకారద్వారకోట్ఠకే.

౧౪౧౪. **సల్లేఖాతి** సల్లేఖవుత్తి. **సాఖల్యేతి** సఖిలభావే. **సతాతి** సతిసమ్పన్నేన.

౧౪౧౫. **వస్సవలాహకా దేవాతి** వస్సవలాహకభూతా దేవా అమరా.

నిగమనకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

అభిధమ్మావతారపురాణటీకా నిట్ఠితా.

నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అభిధమ్మావతార-అభినవటీకా

(పఠమో భాగో)

గన్థారమ్భకథా

(క) విసుద్ధకరుణాఞాణం , బుద్ధం సమ్బుద్ధపూజితం;
ధమ్మం సద్ధమ్మసమ్భూతం, వన్దే సంఘం నిరఙ్గణం.

(ఖ) **సారిపుత్తం** మహాథేరం, పరియత్తివిసారదం;
నమామి సన్తవుత్తిం మే, గురుం గారవభాజనం.

(గ) వన్దన్తేన మయా ఏవం,
యా లద్ధా పుఞ్ఞసమ్పదా;
హిత్వా తస్సానుభావేన,
అన్తరాయే అసేసతో.

(ఘ) మహావిహారవాసీనం , థేరానం థిరసీలినం;
వంసాలఙ్కారభూతేన, భూతానుగ్గహకారినా.

(ఙ) థేరేన **బుద్ధదత్తేన,** రచితం యం మనోరమం;
పిటకే అభిధమ్మస్మిం, ఓతారుపాయభావతో.

(చ) **అభిధమ్మావతారోతి**, లద్ధనామేన విస్సుతం;
నానానిపుణగమ్భీరనయం పకరణుత్తమం.

(ఛ) అత్థసంవణ్ణనం తస్స, ఆరభిస్సం యథాబలం;

పామోజ్జజననత్థాయ, ఆభిధమ్మికభిక్ఖునన్తి.

గన్థారమ్భకథావణ్ణనా

౧. పరమనిపుణవిచిత్తనయసమన్నాగతం సకసమయసమయన్తరగహనవిగ్గాహణసమత్థం సువిమలవిపులపఞ్ఞావేయ్యత్తియజననం పకరణమిదమారభన్తోయమాచరియో పఠమం తావ రతనత్తయప్పణామకరణేన అన్తరాయనివారణఞ్చేవ పఞ్ఞాపాటవఞ్చ పత్థేతి. రతనత్తయప్పణామో హి అత్థతో పణామకిరియాభినిప్ఫాదికా కుసలచేతనా. సా చ వన్దనేయ్యవన్దకానం ఖేత్తజ్ఝాసయసమ్పదాహి దిట్ఠధమ్మవేదనీయభూతా యథాలద్ధసమ్పత్తినిమిత్తకస్స కమ్మస్స అనుబలప్పదానవసేన తన్నిబ్బత్తితవిపాకసన్తతియా అన్తరాయకరాని ఉపపీళకఉపచ్ఛేదకకమ్మాని పటిబాహిత్వా తన్నిదానానం యథాధిప్పేతసిద్ధివిబన్ధకానం రోగాదిఅన్తరాయానమప్పవత్తిం సాధేతి, రాగాదిమలవిక్ఖాలనేన చ చిత్తసన్తానం పరిసోధేత్వా తన్నిస్సితాయ పఞ్ఞాయ యథాధిప్పేతసిద్ధిసమ్పాదకం తిక్ఖవిసదభావమావహతి. కిఞ్చి ఆచిణ్ణమేతం పణ్డితానం, యదిదం గన్థసమారమ్భే రతనత్తయప్పణామకరణం, తస్మా సప్పురిసాచారానురక్ఖణత్థఞ్చ ఆదిమ్హి రతనత్తయవన్దనా ఆరద్ధాతి ఏవమాదినా అఞ్ఞానిపి బహూని పయోజనాని నిద్ధారేతబ్బాని. తాని పన తత్థ తత్థ బహుధా విత్థారితానీతి తం పపఞ్చపరిస్సమం రపేత్వా యథానుప్పత్తమేవ తావ వణ్ణయిస్సామ.

ఏత్థ చ రతనత్తయప్పణామం కత్తుకామో తథాగతమూలకత్తా సేసరతనానం పఠమం తావ తథాగతస్స థోమనాపుబ్బఙ్గమం పణామమారభన్తో ఆహ ''**అనన్తకరుణాపఞ్ఞ**''న్తిఆది. థోమనాపుబ్బఙ్గమేన హి పణామేన సత్థు గుణాతిసయయోగో, తతో చస్స అనుత్తరవన్దనీయభావో, తేన చ అత్తనో వన్దనాయ ఖేత్తఙ్గతభావో, ఖేత్తఙ్గతాయ చ వన్దనాయ యథాధిప్పేతనిప్ఫత్తియా హేతుభావో చ దస్సితో హోతి.

తత్థ **వన్దిత్వా**తి పుబ్బకాలకిరియానిద్దేసో. తస్స పన ఓసానగాథాయం "పవక్ఖామీ"తి ఇమినా అపరకాలకిరియావచనేన సహ సమ్బన్ధో. **బుద్ధ**న్తి వన్దనకిరియాయ కమ్మనిద్దేసో. ''**అనన్తకరుణాపఞ్ఞ**''న్తిఆదికం పన తబ్బిసేసనం. తత్థ కిరతీతి కరుణా, పరదుక్ఖం విక్ఖిపతి అపనేతీతి అత్థో. కిరీయతి దుక్ఖితేసు పసారీయతీతి వా కరుణా. అథ వా కరోతీతి కరుణా, పరదుక్ఖే సతి సాధూనం కమ్పనం హదయఖేదం జనయతీతి అత్థో. కిణాతీతి వా కరుణా, పరస్స దుక్ఖం పచ్చయవేకల్లకరణతో హింసతీతి అత్థో. పజానాతీతి పఞ్ఞా, యథాసభావం పకారేహి పటివిజ్ఝతీతి అత్థో. కరుణా చ పఞ్ఞా చ కరుణాపఞ్ఞా, నత్థి ఏతాసం అన్తోతి అనన్తా, అనన్తా కరుణాపఞ్ఞా ఏతస్సాతి అనన్తకరుణాపఞ్ఞో, తం **అనన్తకరుణాపఞ్ఞం**.

ఏత్థ చ ఉప్పాదవయన్తతావసేన చేవ సన్తతిపరియోసానవసేన చ సతిపి భగవతో కరుణాపఞ్ఞానం సపరియన్తభావే అనన్తారమ్మణేసు పవత్తనతో అనన్తతా వేదితబ్బా. సమ్మాసమ్బుద్ధస్స హి సబ్బసత్తానం దుక్ఖాపనయనాకారప్పవత్తా అనఞ్ఞసాధారణా మహాకరుణా కఞ్చి సత్తం అవజ్జేత్వా సబ్బేసు సత్తేసు నిరవసేసేన పవత్తతి, తథా సబ్బధమ్మసభావబోధనసమత్థా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసఙ్ఖాతా పఞ్ఞాపి సకలఞేయ్యధమ్మేసు అనవసేసతో పవత్తతి, తస్మా అనన్తారమ్మణప్పవత్తకరుణాఞాణవన్తతాయ అనన్తకరుణాపఞ్ఞో భగవా. కరుణాపఞ్ఞాగ్గహణేన చేత్థ భగవతో సబ్బలోకియలోకుత్తరగుణసమ్పత్తి దస్సితా హోతి. తథా హి కరుణాగ్గహణేన లోకియేసు మహగ్గతభావప్పత్తాసాధారణగుణదీపనతో సకలలోకియగుణసమ్పత్తి దస్సితా, పఞ్ఞాగ్గహణేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపదట్ఠానమగ్గఞాణదీపనతో సబ్బలోకుత్తరగుణసమ్పత్తి దస్సితాతి.

అపిచ సబ్బబుద్ధగుణానం కరుణా ఆది, పఞ్ఞా పరియోసానం. మహాకరుణాసఞ్చోదితమానసో హి భగవా సంసారపఙ్కతో సత్తానం సముద్ధరణత్థాయ కతాభినీహారో అనుపుబ్బేన పారమియో పూరేత్వా అనుత్తరసమ్మాసమ్బోధియా అధిగమేన సకలబుద్ధగుణే పటిలభి. ఇతి సకలబుద్ధగుణానం తన్నిదానభావతో కరుణా సబ్బబుద్ధగుణానమాది, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపదట్ఠానస్స పన మగ్గఞాణస్స పటిలభనతో ఉత్తరికరణీయాభావతో పఞ్ఞా పరియోసానం. ఆదిపరియోసానదస్సనేన చ సకలబుద్ధగుణా నయతో దస్సితా హోన్తి. నయగ్గాహో ఏవ హి సబ్బబుద్ధగుణానం దస్సనుపాయో, ఇతరథా తాదిసస్స సబ్బఞ్ఞుబుద్ధస్సపి వచనపథాతీతం తథాగతగుణం అనుపదం వణ్ణేన్తో కో నామ పరియోసానమాహరితుం సక్కుణేయ్యాతి.

ఏవం కరుణాపఞ్ఞాముఖేన సఙ్ఖేపతో సకలబుద్ధగుణేహి భగవన్తం థోమేత్వాపి పున అత్తనో బుద్ధగుణసంకిత్తనే అతిత్తాభావేన చేవ పరేసఞ్చ పసాదబాహుల్లజననత్థం తదన్తోగధేపి విసిట్ఠగుణే పధానభావేన నీహరిత్వా దస్సేన్తో ఆహ **''తథాగత''**న్తిఆది. తత్థ **''తథాగత''**న్తి తథా ఆగతతాదీహి అట్ఠహి కారణేహి తథాగతం. వుత్తఞ్హేతం (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౭; మ. ని. అట్ఠ. ౧.౧౨; బు. వం. అట్ఠ. ౧.౨ నిదానకథా; అ. ని. అట్ఠ. ౧.౧.౧౭౦) –

> "అట్ఠహి కారణేహి భగవా తథాగతో, తథా ఆగతోతి తథాగతో, తథా గతోతి తథాగతో, తథలక్ఖణం ఆగతోతి తథాగతో, తథధమ్మే యాథావతో అభిసమ్బుద్ధోతి తథాగతో, తథదస్సితాయ తథాగతో, తథవాదితాయ తథాగతో, తథాకారితాయ తథాగతో, అభిభవనట్ఠేన తథాగతో"తి.
>
> "కథం భగవా **తథా ఆగతోతి తథాగతో**? యథా సబ్బలోకహితాయ ఉస్సుక్కమాపన్నా పురిమకా సమ్మాసమ్బుద్ధా ఆగతా, కిం వుత్తం హోతి? మనుస్సత్తాదిఅట్ఠఙ్గసమన్నాగతేన యేన అభినీహారేన తే భగవన్తో ఆగతా, తేనేవ చ అభినీహారేన అయమ్పి భగవా ఆగతో, యథా చ తే భగవన్తో సమతింస పారమియో పూరేత్వా పఞ్చమహాపరిచ్చాగాదీని సమ్పాదేత్వా ఆగతా, యథా చ తే సత్తతింస బోధిపక్ఖియధమ్మే భావేత్వా బ్రూహేత్వా ఆగతా, తథా అయమ్పి భగవా ఆగతోతి ఏవం తావ తథా ఆగతో"తి తథాగతో. (౧)
>
> "కథం **తథా గతోతి తథాగతో**? యథా సమ్పతిజాతా తే భగవన్తో సత్తపదవీతిహారేన గతా, యథా వా తే సమథవిపస్సనామగ్గేహి తం తం అకుసలపక్ఖం విధమిత్వా గతా, తథా అయమ్పి భగవా గతో, ఏవం తథా గతోతి తథాగతో. (౨)
>
> "కథం **తథలక్ఖణం ఆగతోతి తథాగతో**? యస్మా తేసం తేసం ధమ్మానం యం సభావసరసలక్ఖణం తథం అవితథం, తఞ్చేస తథలక్ఖణం ఆగతో యాథావతో అధిగతో, తస్మా తథలక్ఖణం ఆగతోతి తథాగతో గమనత్థానం బుజ్ఝనత్థసమ్భవతో. తథా హి వదన్తి 'యే గతిఅత్థా, తే బుజ్ఝనత్థా. యే బుజ్ఝనత్థా, తే గతిఅత్థా'తి. (౩)
>
> "కథం **తథధమ్మే యాథావతో అభిసమ్బుద్ధోతి తథాగతో**? యస్మా 'ఇదం దుక్ఖన్తి, భిక్ఖవే, తథమేతం అవితథమేత'న్తిఆదివచనతో (సం. ని. ౫.౧౦౯౦) 'అవిజ్జాయ సఙ్ఖారానం పచ్చయట్ఠో సఙ్ఖారానం అవిజ్జాపచ్చయసమ్భూతసముదాగతట్ఠో తథో అవితథో అనఞ్ఞథో'తిఆదివచనతో చ తథధమ్మాసఙ్ఖాతే

సచ్చపటిచ్చసముప్పాదే యాథావతో ఆగతో అభిసమ్బుద్ధో, తస్మా తథధమ్మే యాథావతో అభిసమ్బుద్ధోతి తథాగతో. (౪)

“కథం **తథదస్సితాయ తథాగతో**? యస్మా అపరిమాణాసు లోకధాతూసు అపరిమాణానం సత్తానం ఛద్వారగ్గహితే ఆరమ్మణే అవిపరీతమేవ పస్సతి జానాతి, ఇత్వా చ పనేవం ‘కతమం తం రూపాయతనం, యం చతున్నం మహాభూతానం ఉపాదాయా’తిఆదినా (ధ. స. ౬౧౬ ఆదయో) తథమేస అవిపరీతం విభజతి దస్సేతి, తస్మా తథం ఆగచ్ఛతి పస్సతి జానాతి, తం వా ఆగమయతి దస్సేతీతి తథాగతోతి ఏవం తథదస్సితాయ తథాగతో. (౫)

“కథం **తథవాదితాయ తథాగతో**? యస్మా ఏస అభిసమ్బోధితో యావ పరినిబ్బానా రాగమదాదినిమ్మథనవసేన ఏకసదిసమేవ ధమ్మం తథం అవితథం భాసతి, తస్మా తథం గదతి, తథో అవిపరీతో ఆగదోవచనమేతస్సాతి వా ద-కారస్స త-కారం కత్వా తథాగతోతి వుత్తోతి ఏవం తథవాదితాయ తథాగతో. (౬)

“కథం **తథాకారితాయ తథాగతో**? భగవా హి ‘యథా వాదీ తథా కారీ’తి (అ. ని. ౪.౨౩; చూళని. పోసాలమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౮౩) వచనతో అత్తనో వాచాయ అనురూపమేవ కరోతి, తస్మా యథా వాచా, తథా కాయోపి గతో పవత్తో ఇమస్సాతి తథాగతోతి ఏవం తథాకారితాయ తథాగతో. (౭)

“కథం **అభిభవనట్ఠేన తథాగతో**? యస్మా పనేస అనుపమాయ సకలలోకియలోకుత్తరగుణసమ్పదాయ సమన్నాగతత్తా సదేవకం లోకం అభిభుయ్య పవత్తతి, తస్మా అభిభవనట్ఠేన తథాగతోతి వుచ్చతీ”తి.

తత్రేవం పదసిద్ధి వేదితబ్బా – అగదో వియాతి అగదో, దేసనావిలాసో చేవ పుఞ్ఞుస్సయో చ. తేన హేస మహానుభావో భిసక్కో వియ దిబ్బాగదేన సప్పే సబ్బపరప్పవాదినో, సదేవకఞ్చ లోకం అభిభవతి. ఇతి సబ్బలోకాభిభవనే తథో అవిపరీతో యథావుత్తో అగదో ఏతస్సాతి ద-కారస్స త-కారం కత్వా తథాగతోతి వుచ్చతీతి అయమేత్థ సఙ్ఖేపో. విత్థారో పన దీఘాగమసంవణ్ణనాదీసు గహేతబ్బో. ఆహ చేత్థ –

“యథేవ లోకమ్హి విపస్సిఆదయో,
సబ్బఞ్ఞుభావం మునయో ఇధాగతా;
తథా అయం సక్యమునీపి ఆగతో,
తథాగతో వుచ్చతి తేన చక్ఖుమా. (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౭; మ. ని. అట్ఠ. ౧.౧౨; అ. ని. అట్ఠ. ౧.౧.౧౭౦; బు. వం. అట్ఠ. ౧.౨ నిదానకథా);

“పహాయ కామాదిమలే యథా గతా,
సమాధిఞాణేహి విపస్సిఆదయో;
మహేసినో సక్యమునీ జుతిన్ధరో,
తథా గతో తేన **తథాగతో** మతో.

“తథఞ్చ ధాత్వాయతనాదిలక్ఖణం,
సభావసామఞ్ఞవిభాగభేదతో;
సయమ్భుఞాణేన జినోయమాగతో,
తథాగతో వుచ్చతి సక్యపుఙ్గవో.

“తథాని సచ్చాని సమన్తచక్ఖునా,
తథా ఇదప్పచ్చయతా చ సబ్బసో;
అనఞ్ఞనేయ్యేన యతో విభావితా,
యాథావతో తేన జినో **తథాగతో**.

“అనన్తభేదాసుపి లోకధాతుసు,
జినస్స రూపాయతనాదిగోచరే;
విచిత్తభేదే తథమేవ దస్సనం,
తథాగతో తేన సమన్తలోచనో.

“యతో చ ధమ్మం తథమేవ భాసతి,
కరోతి వాచాయనులోమమత్తనో;
గుణేహి లోకం అభిభుయ్యిరీయతి,
తథాగతో తేనపి లోకనాయకో”తి. (ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౩౮; దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౭);

కేనచి గుణేన అత్తనో విసిట్ఠస్స కస్సచి అభావతో నత్థి ఏతస్స ఉత్తరోతి అనుత్తరో. భగవతో హి అవీచితో పట్ఠాయ యావ భవగ్గం తిరియం అపరిమాణాసు లోకధాతూసు న కోచి కేనచి గుణేన సమసమోపి అత్థి, కుతో పన ఉత్తరితరో. యథాహ –

“రూపే సీలే సమాధిమ్హి, పఞ్ఞాయ చ అసాదిసో;
విముత్తియా సమసమో, ధమ్మచక్కప్పవత్తనే”తి.

వన్దిత్వాతి తీహి వన్దనాహి తన్నిన్నతాదివసేన నమస్సిత్వా. కాయవచీమనోద్వారవసేన హి తిస్సో వన్దనా. యథాహ “తిస్సో ఇమా, భిక్ఖవే, వన్దనా కాయేన వన్దతి, వచసా వన్దతి, మనసా వన్దతీ”తి. తత్థ బుద్ధాదిగుణారమ్మణా కామావచరకుసలకిరియానమఞ్ఞతరా చేతనా కాయవిఞ్ఞత్తిం సముట్ఠాపేత్వా కాయద్వారప్పవత్తివసేన ఉప్పన్నా **కాయవన్దనా**తి వుచ్చతి, సాయేవ వచీవిఞ్ఞత్తిం సముట్ఠాపేత్వా వచీద్వారప్పవత్తివసేన ఉప్పన్నా **వచీవన్దనా**తి, ఉభయవిఞ్ఞత్తియో పన అసముట్ఠాపేత్వా కేవలం మనోద్వారప్పవత్తివసేన ఉప్పన్నా **మనోవన్దనా**తి. **సిరసా**తి ఉత్తమఙ్గేన కరణభూతేన. అబుజ్ఝి, బోధేతీతి వా **బుద్ధో**. అయఞ్హి చతుసచ్చధమ్మే సయమ్పి అబుజ్ఝి, పరేపి బోధేతి , తస్మా బుజ్ఝనబోధనట్ఠేన “బుద్ధో”తి వుచ్చతి. యథాహ “బుజ్ఝితా సచ్చానీతి బుద్ధో, బోధేతా పజాయాతి బుద్ధో”తి (మహాని॰ ౧౯౨; చూళని॰ పారాయనత్థుతిగాథానిద్దేస ౯౭; పటి॰ మ॰ ౧.౧౬౨). అథ వా బుధ-సద్దస్స జాగరణవికసనత్థేసుపి పవత్తనతో అబుజ్ఝి సవాసనసమ్మోహనిద్దాయ అచ్చన్తం విగతో, బుద్ధియా వికసితవాతి వా **బుద్ధో**. భగవా హి

వత్థుసభావదస్సనవిబన్ధికాయ అవిజ్జాసఙ్ఖాతాయ నిద్దాయ అరియమగ్గఞాణేన సహ వాసనాయ సముచ్ఛిన్నత్తా తతో అచ్చన్తం విగతో. పరమరుచిరసిరిసోభగ్గసమాగమేన వికసితమివ పదుమం అపరిమితగుణగణాలఙ్కతసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసమాగమేన వికసితో వికాసమనుప్పత్తో, తస్మా జాగరణవికసనత్థవసేనపి "బుద్ధో"తి వుచ్చతి.

ఏత్తావతా చ ద్వీహి ఆకారేహి భగవతో థోమనా కతా హోతి అత్తహితసమ్పత్తితో, పరహితపటిపత్తితో చ. తాసు అత్తహితసమ్పత్తి అనావరణఞాణాధిగమో సవాసనసకలసంకిలేసానమచ్చన్తప్పహానం అనుపాదిసేసనిబ్బానాధిగమో చ, పరహితపటిపత్తి పన ఆసయప్పయోగవసేన దువిధం పరహితసమీహనం. తత్థ ధమ్మదేసనాయ అభాజనేసు దేవదత్తాదీసు విరోధిసత్తేసుపి నిచ్చం హితజ్ఝాసయతా అపరిపాకగతిన్ద్రియానం ఇన్ద్రియపరిపాకకాలాగమనఞ్చ **ఆసయో** నామ. తదఞ్ఞసత్తానం పన లాభసక్కారాదినిరపేక్ఖచిత్తస్స యానత్తయముఖేన సబ్బదుక్ఖనియ్యానికధమ్మదేసనా **పయోగో** నామ. దువిధాసు పనేతాసు పరహితపటిపత్తీసు, తివిధాసు చ అత్తహితసమ్పత్తీసు అనన్తకరుణా-వచనేన, తథా ఆగతట్ఠేన చ తథాగత-సద్దేన ఆసయవసేన పరహితపటిపత్తి దస్సితా, బోధనట్ఠేన బుద్ధ-సద్దేన, తథదస్సనట్ఠేన చ తథాగతట్ఠేన చ తథాగతసద్దేన పయోగవసేన, అనన్తపఞ్ఞా-వచనేన, ఞాణగతిదీపకేన తథాగత-సద్దేన, బుజ్ఝనజాగరణవికసనట్ఠేన చ బుద్ధ-సద్దేన తివిధాపి అత్తహితసమ్పత్తి, అనుత్తరవచనేన చ అత్తహితపరహితసమ్పత్తి పకాసితాతి వేదితబ్బా.

అపిచ హేతుఫలసత్తూపకారసమ్పదావసేన తీహాకారేహిపి భగవతో థోమనా పవత్తతీతి తంవసేనపేత్థ థోమనా దట్ఠబ్బా. తత్థ **హేతుసమ్పదా** నామ మహాకరుణాసమాయోగో, బోధిసమ్భారసమ్భరణఞ్చ తమ్మూలకత్తా సకలబుద్ధగుణానం. **ఫలసమ్పదా** పన చతుబ్బిధా ఞాణసమ్పదా, పహానసమ్పదా, ఆనుభావసమ్పదా, రూపకాయసమ్పదా చాతి. తాసు సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపదట్ఠానం మగ్గఞాణం, మగ్గఞాణపదట్ఠానం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం, తమ్మూలకాని చ దసబలాదిఞాణాని **ఞాణసమ్పదా** నామ. అగ్గమగ్గభావనాయ సబ్బకిలేసానం సహ వాసనాహి అనుప్పత్తిధమ్మతాపాదనం **పహానసమ్పదా**. అచిన్తేయ్యాపరిమితానం సబ్బలోకహితానం నిప్ఫాదనే, సదేవకలోకాభిభవనే చ ఆధిపచ్చం **ఆనుభావసమ్పదా**. సకలలోకనయనాభిసేకభూతా పన లక్ఖణానుబ్యఞ్జనపటిమణ్డితా అత్తభావసమ్పత్తి **రూపకాయసమ్పదా** నామ. **సత్తూపకారో** హేట్ఠా వుత్తపరహితపటిపత్తివసేనేవ వేదితబ్బో. ఇమాసు పన అనన్తకరుణా-వచనేన, తథా ఆగతట్ఠేన చ తథాగత-సద్దేన హేతుసమ్పదా దస్సితా. ఫలసమ్పదాసు ఞాణసమ్పదా చేవ పహానసమ్పదా చ అనన్తపఞ్ఞా-వచనేన, అభిసమయపరిదీపకేన తథాగతసద్దేన, బుజ్ఝనజాగరణవికసనట్ఠేన, చ బుద్ధ-సద్దేన దస్సితా, ఆనుభావసమ్పదాపి అభిభవనట్ఠేన తథాగత-సద్దేన, అనుత్తర-వచనేన చ విభావితా, రూపకాయసమ్పదా పన రూపగ్గప్పత్తిదీపకేన అనుత్తర-సద్దేన దస్సితాతి దట్ఠబ్బం.

ఏవం బుద్ధరతనస్స థోమనాపుబ్బఙ్గమం పణామం కత్వా ఇదాని సేసరతనానమ్పి పణామమారభన్తో ఆహ "**ధమ్మం సాధుగణమ్పి చా**"తి. భగవతో థోమనేన చ స్వాక్ఖాతతాదయో ధమ్మగుణా, సుప్పటిపన్నతాదయో సఙ్ఘగుణా చ దస్సితా హోన్తి తప్పభవస్స అనఞ్ఞథాభావతోతి న తేసం విసుం థోమనా కతా. అధిగతమగ్గే సచ్ఛికతనిరోధే పుగ్గలే యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జమానే చ అపాయదుక్ఖేసు చేవ వట్టదుక్ఖేసు చ అపతమానే కత్వా ధారేతీతి **ధమ్మో**, సో చతున్నం అరియమగ్గానం, చతున్నఞ్చ సామఞ్ఞఫలానం, నిబ్బానస్స, పరియత్తిధమ్మస్స చ వసేన దసవిధో. వుత్తఞ్హేతం **ఛత్తవిమానే** –

"రాగవిరాగమనేజమసోకం,

ధమ్మమసఙ్ఖతమప్పటికూలం;

మధురమిమం పగుణం సువిభత్తం,

ధమ్మమిమం సరణత్థముపేహీ”తి. (వి. వ. ౮౮౭);

ఏత్థ హి కామరాగాదిభేదో సబ్బోపి రాగో విరజ్జతి ఏతేనాతి “రాగవిరాగో”తి మగ్గో కథితో. ఏజాసఙ్ఖాతాయ తణ్హాయ, అన్తోనిజ్ఝానలక్ఖణస్స చ సోకస్స తదుప్పత్తియం సబ్బసో పరిక్ఖీణత్తా “అనేజమసోక”న్తి ఫలం కథితం. కేనచి పచ్చయేన అసఙ్ఖతత్తా “ధమ్మమసఙ్ఖత”న్తి నిబ్బానం వుత్తం. అవిరోధదీపనతో పన అత్థబ్యఞ్జనస్స సమ్పన్నతాయ, పకట్ఠగుణవిభావనతో సుట్ఠు విభజితత్తా చ “అప్పటికూల”న్తిఆదినా సబ్బోపి పరియత్తిధమ్మో కథితో. తత్థ అరియమగ్గనిబ్బానాని నిప్పరియాయేనేవ అపాయాదితో ధారణతో ధమ్మో, ఫలపరియత్తియో పన పరియాయేన. తథా హేత్థ ధారణం నామ అపాయాదినిబ్బత్తకకిలేసవిద్ధంసనం. ఇతి అరియమగ్గస్స కిలేససముచ్ఛేదకతాయ, నిబ్బానస్స చ ఆలమ్బణభావేన తస్స తదత్థసిద్ధిహేతుతాయపి ఉభిన్నమ్పి నిప్పరియాయతో లబ్భతి. ఇతరేసు పన అరియఫలస్స మగ్గేన సముచ్ఛిన్నకిలేసానం పటిపస్సద్ధకిచ్చతాయ, మగ్గానుకూలప్పవత్తితో పరియత్తిధమ్మస్స చ తదధిగమహేతుతాయాతి ఉభిన్నమ్పి పరియాయతోవ లబ్భతీతి.

అత్తహితపరహితం సాధేన్తీతి సాధూ, తేసం గణో సముదాయోతి సాధుగణో, సాధు చాయం గణో చాతి వా సాధుగణో, సాధునో వా సమ్మాసమ్బుద్ధస్స ఆయత్తో గణో తస్స ఓరసపుత్తభావతోతి సాధుగణో. సో పన చతున్నం అరియమగ్గసమఙ్గీనం, చతున్నఞ్చ ఫలసమఙ్గీనం వసేన అట్ఠవిధో అరియసఙ్ఘో, తం **సాధుగణం. పిచాతి** నిపాతసముదాయో, ఏకో వా నిపాతో, తిణ్ణం రతనానం వన్దనకిరియాయ సమ్పిణ్డనత్థో. కేచి “గణో”తి ఇధ పకరణతోవ అరియగణపుగ్గలోవ లబ్భతీతి సాధూతి భావనపుంసకవసేన “వన్దిత్వా”తి ఇమినా సహ యోజేన్తి, తదా పన **సాధూతి** భయలాభాదివిరహేన సక్కచ్చం ఆదరన్తి అత్థో.

౨. ఏవం పకరణారమ్భే యథాధిప్పేతం రతనత్తయప్పణామం కత్వా ఇదాని యత్థ పాటవత్థాయ ఇదం పకరణం పట్ఠపీయతి, తం సద్ధిం దేసకదేసపటిగ్గాహకసమ్పత్తీహి విభావేత్వా దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**పణ్డుకమ్బలనామాయా**’’తిఆది. తత్థ దేవరాజస్స పణ్డుకమ్బలనామాయ సిలాయ విమలే సీతలే తలే నిసిన్నో అతులవిక్కమో దేవదేవేహి పూజితో దేవదేవో దేవపురక్ఖతో దేవానం దేవలోకస్మిం యం ధమ్మం దేసేసీతి సమ్బన్ధో.

అయం పనేత్థ అత్థో – పణ్డుకమ్బలసరిక్ఖవణ్ణతాయ “పణ్డుకమ్బల”న్తి నామం సమఞ్ఞా ఏతిస్సాతి **పణ్డుకమ్బలనామా**. సా హి సక్కస్స తాదిసపుఞ్ఞానుభావేన నిబ్బత్తా పణ్డుకమ్బలజయసుమనపుప్ఫసమానేన వణ్ణేన సబ్బకాలం విరోచతి , పమాణతో పన సట్ఠియోజనాయామా, పఞ్ఞాసయోజనవిత్థారా, పన్నరసయోజనుబ్బేధా చ హోతి. **సిలాయాతి** అవయవసమ్బన్ధే సామివచనం. తులాయ సమ్మితో తుల్యో, న తుల్యో అతుల్యో, అతుల్యో విక్కమో బలం ఏతస్సాతి అతుల్యవిక్కమో. సమ్మాసమ్బుద్ధస్స హి పరమపారమితానుభావసంసిద్ధేన హత్థిగణనాయ కోటిసహస్సహత్థీనం, పురిసగణనాయ దసకోటిసహస్సపురిసానం బలేహి సమప్పమాణేన కాయబలేన, అప్పమాణేన చ ఞాణబలేన న కస్సచి దేవబ్రహ్మాదీసు అఞ్ఞతరస్స బలతులనాయ ఉపనేతబ్బం అత్థి . అథ వా అనఞ్ఞసాధారణత్తా అతుల్యో పరక్కమసఙ్ఖాతో అపరిమాణగుణవిసేసావహేన అనఞ్ఞసాధారణేన సమ్మప్పధానేన సమన్నాగతత్తా వా అతుల్యో సమ్మప్పధానసఙ్ఖాతో విక్కమో ఇమస్సాతి అతుల్యవిక్కమో. “అతుల్యవిక్కమో”తి చ వత్తబ్బే గాథాబన్ధవసేన య-కారలోపం కత్వా

‘‘**అతులవిక్కమో**’’తి వుత్తం. అథ వా సమ్మితత్థే అ-కారపచ్చయస్సాపి సమ్భవతో అతులో విక్కమో అస్సాతి ‘‘**అతులవిక్కమో**’’తి వుత్తం.

దిబ్బన్తీతి దేవా, పఞ్చకామగుణాదీహి కీళన్తి, తేసు వా విహరన్తి, విజయసమత్థతాయోగేన బాహిరబ్భన్తరికే పచ్చత్థికే విజేతుం ఇచ్ఛన్తి, ఇస్సరియధనాదిసక్కారదానగ్గహణం, తంతంఅత్థానుసాసనఞ్చ కరోన్తా వోహరన్తి, పుఞ్ఞఞాణానుభావప్పత్తాయ జుతియా జోతేన్తి, యథాధిప్పేతఞ్చ విసయం అప్పటిఘాతేన గచ్ఛన్తి, యథిచ్ఛితనిప్ఫాదనే చ సక్కోన్తీతి అత్థో. అథ వా దేవనీయా తంతంబ్యసననిత్థరణత్థికేహి “సరణం పరాయణ”న్తి గమనీయా, అభిత్థవనీయా సోభావిసేసయోగేన కమనీయాతి వా దేవా, తే తివిధా – సమ్ముతిదేవా ఉపపత్తిదేవా విసుద్ధిదేవాతి. తత్థ **సమ్ముతిదేవా** నామ మహాసమ్మతాదయో ఖత్తియా. **ఉపపత్తిదేవా** నామ చాతుమహారాజికే ఉపాదాయ తదుత్తరిదేవా. **విసుద్ధిదేవా** నామ ఖీణాసవా. ఇధ పన ఉపపత్తిదేవా దట్ఠబ్బా. నో చ ఖో తేపి అవిసేసేన, ఠపేత్వా పన యామాదికే చాతుమహారాజికతావతింసవాసినోవ అధిప్పేతా. తేసం చతూహి సఙ్గహవత్థూహి రఞ్జనతో రాజా, దేవానం రాజా ఇస్సరో దేవరాజా, తస్స **దేవరాజస్స**, “సక్కస్స దేవరఞ్ఞో”తి అధిప్పాయో. **న** హి అఞ్ఞేసం దేవలోకేసు నిసిన్నో భగవా అభిధమ్మపిటకం దేసేసీతి.

౩. **యన్తి** అనియమనిద్దేసో, తస్స పన “తత్థా”తి ఇమినా నియమనం వేదితబ్బం. యథావుత్తానం తిణ్ణమ్పి దేవానం ఉత్తమో దేవో తేహి సబ్బేహి అధికతరం కీళనాదియోగతోతి **దేవదేవో,** భగవా. సో హి నిరతిసయాయ అభిఞ్ఞాకీళాయ ఉత్తమేహి దిబ్బబ్రహ్మఅరియవిహారేహి సపరసన్తానసిద్ధాయ పఞ్చవిధమారవిజయిచ్ఛానిబ్బత్తియా చిత్తిస్సరియసత్తధనాదిసమ్మాపటిపత్తిఅవేచ్చప్పసాదసక్కారదానగ్గహణసఙ్ఖాతేన, యథాపరాధయథానులోమయథాధమ్మానుసాసనసఙ్ఖాతేన చ వోహారాతిసయేన పరమాయ పఞ్ఞాయ చ సరీరప్పభాసఙ్ఖాతాయ జుతియా అనుపమాయ ఞాణసరీరగతియా మారవిజయసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపరహితనిప్ఫాదనేసు అప్పటిహతాయ సత్తియా చ సమన్నాగతత్తా సదేవకేన వా లోకేన “సరణ”న్తి గమనీయతో, అభిత్థవనీయతో, భత్తివసేన కమనీయతో చ సబ్బే తే దేవే తేహి తేహి గుణేహి అభిభుయ్య ఠితోతి సబ్బదేవేహి పూజనీయతరో దేవో , విసుద్ధిదేవభావసఙ్ఖాతస్స వా సబ్బఞ్ఞుగుణాలఙ్కారస్స అధిగతత్తా అఞ్ఞేసఞ్చ దేవానం అతిసయేన దేవోతి **దేవదేవో. దేవానన్తి** తదా ధమ్మపటిగ్గాహకానం దససహస్సచక్కవాళాధివాసీనం మాతుదేవపుత్తప్పముఖానం ఉపపత్తిదేవానం. విసుద్ధిదేవానమ్పేత్థ గహణన్తి వదన్తి. తే పన ఉపపత్తిదేవేస్వేవ సఙ్గహితా మనుస్సఅరహన్తానం తత్థ అభావతో . **దేవదేవేహీతి** విసుద్ధిదేవేహి. విసుద్ధిదేవా హి వుత్తనయేన ఇతరదేవేహి సాతిసయం కీళనాదియోగతో ఇధ “దేవదేవా”తి అధిప్పేతా, తేహి. **పూజితోతి** పూజితబ్బో, పూజితుం అరహోతి అత్థో. ఏతేన విసుద్ధిదేవేసుపి భగవతో అగ్గపుగ్గలతం దీపేతి. **దేసేసీతి** మధురకరవీకసద్దసదిసం బ్రహ్మస్సరం నిచ్ఛారేన్తో పకాసేసి. **దేవలోకస్మిన్తి** తావతింసదేవలోకే. సభావసామఞ్ఞలక్ఖణం ధారేతీతి ధమ్మో, కుసలాదిభేదో అభిధమ్మో, ఇధ పన తప్పకాసకం అభిధమ్మపిటకం ‘‘**ధమ్మ**’’న్తి వుత్తం. తథా హి వక్ఖతి “పిటకుత్తమే”తి. **దేవపురక్ఖతోతి** దససహస్సచక్కవాళవాసిదిబ్బబ్రహ్మేహి పురక్ఖతో, పరివారితోతి అత్థో.

నను చ “దేవాన”న్తి వచనేనేవ దేవపురక్ఖతభావో సిద్ధోతి కిం “దేవపురక్ఖతో”తి వచనేన? నాయం దోసో. భగవా హి కదాచి చూళపన్థకత్థేరాదీనం వియ పరమ్ముఖేపి నిసీదిత్వా ఓభాసం విస్సజ్జేత్వా సత్తానం సమ్ముఖే నిసిన్నం వియ దస్సేన్తో

ధమ్మం దేసేతి, కదాచిపి పారాయనికబ్రాహ్మణాదీనం వియ సమ్ముఖేపి నిసీదిత్వా అఞ్ఞేహి చ పరివుతో అఞ్ఞేసమ్పి ధమ్మం దేసేతి, ఇధ పన న తథా, దేవేహియేవ పరివుతో దేవానం దేసేతీతి దస్సనత్థం "దేవపురక్ఖతో"తిపి వత్తబ్బమేవాతి.

౪. ఏవమేతస్మిం పకరణే గారవజననత్థం తేన సమ్పాదేతబ్బపాటవవిసయం అభిధమ్మపిటకం దేసకాదిసమ్పత్తీహి సహ విభావేత్వా ఇదాని యథాధిప్పేతపకరణారమ్భపయోజనాభిధానాభిధేయ్యసోతుజనసముస్సాహనకరణప్పకారాని చ విభావేతుం **"తత్థాహ"**న్తిఆది వుత్తం. తత్థ "పాటవత్థాయా"తి ఇమినా పకరణారమ్భపయోజనం వుత్తం. "అభిధమ్మావతార"న్తి ఇమినా అభిధానాభిధేయ్యాని. "మధుర"న్తిఆదీహి పకరణం విసేసేతి. "సమాసేనా"తి చ ఇమినా సోతుజనసముస్సాహనకరణప్పకారానీతి దట్ఠబ్బం. "అహ"న్తి కత్తుభూతం అత్తానం నిద్దిసతి. తథా హి యో పరో న హోతి, సో నియకజ్ఝత్తసఙ్ఖాతో అత్తా "అహ"న్తి వుచ్చతి.

పటునో భావో పాటవం, తంయేవ అత్థో పయోజనట్ఠేనాతి **పాటవత్థో,** తదత్థాయ. తం సన్ధాయ వివిధనయగ్గహణసమత్థస్స సుతమయఞాణస్స ఉప్పాదనత్థన్తి వుత్తం హోతి. సంసారే భయం ఇక్ఖన్తి, భిన్దన్తి వా పాపకే అకుసలే ధమ్మేతి **భిక్ఖూ,** తేసం. పిటకఞ్చ తం ఉత్తమఞ్చాతి పిటకుత్తమం, తస్మిం **పిటకుత్తమే,** అభిధమ్మపిటకేతి అధిప్పాయో. తఞ్హి పరియత్తిభాజనత్థతో పిటకం, తీసు పిటకేసు విసిట్ఠభావతో ఉత్తమఞ్చాతి పిటకుత్తమం. తత్థ **పరియత్తిభాజనత్థతో**తి పరియత్తిఅత్థేన చేవ భాజనత్థేన చ. తథా హి "మా పిటకసమ్పదానేనా"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౩.౬౬) పరియత్తి పిటకన్తి వుచ్చతి. "అథ పురిసో ఆగచ్ఛేయ్య కుదాలపిటక"న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౨౨౮; అ॰ ని॰ ౩.౭౦) యం కిఞ్చి భాజనమ్పి. తస్మా ఇదమ్పి పరియాపుణితబ్బట్ఠేన పరియత్తి, అభిధమ్మత్థానమాధారణట్ఠేన భాజనఞ్చాతి పరియత్తిభాజనత్థతో పిటకన్తి వుచ్చతి. తేనేవాహు –

> "పిటకం పిటకత్థవిదూ,
>
> పరియత్తిబ్భాజనత్థతో ఆహు;
>
> తేన సమోధానేత్వా,
>
> తయోపి వినయాదయో ఞేయ్యా"తి. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథా; పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథా; ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా);

విసిట్ఠభావో పనస్స లోకవోహారమతిక్కమ్మ యథాసభావవసేన దేసనతో, విసిట్ఠధమ్మక్ఖన్ధవిభావనతో చ వేదితబ్బో. ఏత్థ హి "సత్తో పుగ్గలో భిక్ఖూ"తిఆదికం లోకవోహారమతిక్కమ్మ "ఖన్ధధాతుఆయతన"న్తిఆదినా యథాధమ్మవసేనేవ బాహుల్లదేసనా పవత్తా, న ఇతరేసు వియ యథావుత్తవోహారవసేన, యతో ఇదం యథాధమ్మసాసనన్తి వుచ్చతి. సబ్బసఙ్ఖతధమ్మవిసిట్ఠో చేత్థ పఞ్ఞాక్ఖన్ధో విసేసతో విభావితో, తస్మా తిణ్ణమ్పి పిటకానం బుద్ధవచనభావేపి యథాసభావానతిక్కమదేసనాదితో ఇదమేవ తీసు పిటకేసు విసిట్ఠన్తి యుత్తం. అపిచ ధమ్మాతిరేకధమ్మవిసేసభావతో చస్స విసిట్ఠభావో వేదితబ్బో. అభిధమ్మే హి నిప్పదేసతో ఖన్ధాయతనాదిధమ్మానం విభత్తత్తా ఇతరద్వయతో అతిరేకతరా, విసిట్ఠా చ పాళి హోతి, తస్మా అతిరేకస్స, విసిట్ఠస్స చ పాళిధమ్మస్స వసేన ఇదమేవ తీసు పిటకేసు ఉత్తమన్తి వత్తుం వట్టతి. యథావుత్తవిసిట్ఠభావయోగతోయేవ చేతం "అభిధమ్మపిటక"న్తి వుచ్చతి అభి-సద్దస్స విసిట్ఠభావజోతనతో . అపిచ వుడ్ఢిమన్తాదిధమ్మానం ఏత్థ వుత్తత్తా చేతం అభిధమ్మపిటకం. యథాహు పోరాణా –

“యం ఏత్థ వుడ్ఢిమన్తో, సలక్ఖణా పూజితా పరిచ్ఛిన్నా;

వుత్తాధికా చ ధమ్మా, అభిధమ్మో తేన అక్ఖాతో”తి. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథా; పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథా; ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా);

తథా హేత్థ “రూపూపపత్తియా మగ్గం భావేతి, మేత్తాసహగతేన చేతసా ఏకం దిసం ఫరిత్వా విహరతీ”తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౧౬౦ ఆదయో) వుడ్ఢిమన్తోపి ధమ్మా వుత్తా, “రూపారమ్మణం వా సద్దారమ్మణం వా”తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౧) నయేన ఆరమ్మణాదీహి లక్ఖితబ్బత్తా సలక్ఖణాపి “సేక్ఖా ధమ్మా అసేక్ఖా ధమ్మా, లోకుత్తరా ధమ్మా”తిఆదినా నయేన పూజితా పూజారహాపి “ఫస్సో హోతి, వేదనా హోతీ”తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౧) నయేన సభావపరిచ్ఛిన్నత్తా పరిచ్ఛిన్నాపి “మహగ్గతా ధమ్మా అప్పమాణా ధమ్మా (ధ॰ స॰ తికమాతికా ౧౨, దుకమాతికా ౯౯), అనుత్తరా ధమ్మా”తిఆదినా నయేన అధికా విసిట్ఠాపి ధమ్మా వుత్తా, తస్మా అభి-సద్దస్స వుడ్ఢిఆదిఅత్థేసుపి పవత్తనతో “వుడ్ఢిమన్తో ధమ్మా ఏత్థా”తిఆదినా నిబ్బచనేన ఇదం పిటకం “అభిధమ్మ”న్తి వుచ్చతి. అభిధమ్మం ఓతరన్తి అనేనాతి **అభిధమ్మావతారం** నామ పకరణం. ఇమినా పనస్స అత్థానుగతమభిధానం దస్సేతి. **తు**-సద్దో పదపూరణే. ఆచరియేన హి గాథాపదపూరణత్థం యేభుయ్యేన తత్థ తత్థ నిపాతా వుచ్చన్తి. యత్థ పన నేసం పయోజనవిసేసో దిస్సతి, తత్థేవ తమత్థం వక్ఖామ. **మధుర**న్తి నిప్పరియాయతో మధుర-సద్దోయం జివ్హావిఞ్ఞేయ్యే రసవిసేసే వత్తతి, ఇధ పన ఇట్ఠభావసామఞ్ఞేన అత్థబ్యఞ్జనసమ్పత్తి మధురసద్దేన వుత్తా. భవతి హి తంసదిసస్స తం-సద్దేనాభిధానం యథా “అగ్గిమాణవో”తి. తేన పన మధురేన యోగతో ఇదమ్పి మధురం యథా నీలగుణయోగతో నీలుప్పలన్తి. నిపుణగమ్భీరాయ బ్యఞ్జనసమ్పత్తియా చేవ అత్థసమ్పత్తియా చ అభిధమ్మవిసయం మతిం వడ్ఢేతీతి **మతివడ్ఢనం**. అథ వా బ్యఞ్జనసమ్పత్తియా “**మధుర**”న్తి వుత్తం, అత్థసమ్పత్తియా “**మతివడ్ఢన**”న్తి.

౨. తాళన్తి కుఞ్చికం, కుఞ్చికాసదిసన్తి అత్థో. ముయ్హన్తి తేనాతి మోహో, అవిజ్జాయేతం అధివచనం, మోహోయేవ అభిధమ్మమహాపురం పవిసన్తానం పవేసననివారణత్తా కవాటభూతోతి **మోహకవాటం,** తస్స. విఘాటేతి, విఘాటీయతి అనేనాతి వా **విఘాటనం**. నను చ అవిజ్జాకవాటం పఞ్ఞాయ ఉగ్ఘాటీయతి. సా హి తస్సా ఉజువిపచ్చనీకభూతాతి? సచ్చం, ఇదమ్పి తస్సా కారణభావేన “మోహకవాటవిఘాటనకర”న్తి వుత్తం. కారణకారణమ్పి హి కారణవసేన వుచ్చతి యథా “చోరేహి గామో దడ్ఢో, తిణేహి భత్తం సిద్ధ”న్తి.

౬. సుదుత్తరన్తి ధమ్మత్థదేసనాపటివేధసఙ్ఖాతచతుగమ్భీరభావపటిసంయుత్తతాయ మన్దబుద్ధీహి తరితుం అసక్కుణేయ్యత్తా అతిదుత్తరం, తేనేవ చేదం మహోదధిసమానత్తా “**మహోదధీ**”తి వుత్తం. మహణ్ణవోపి హి చతురాసీతియోజనసహస్సగమ్భీరో న సక్కా అఞ్ఞత్ర సినేరుపబ్బతరాజతో కేనచి పతిట్ఠం లద్ధుం, ఏవమిదమ్పి చతుగమ్భీరతాపటిసంయుత్తం అఞ్ఞత్ర తథాగతా న కేనచి పతిట్ఠం లద్ధుం సక్కాతి. **తరన్తాన**న్తి అత్థగ్గహణవసేన ఉత్తరితుకామానం. ఏత్థ చ “తరంవా”తి అధికారవసేన వత్తబ్బం, వక్ఖమానం వా ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. **తరన్తాన**న్తి పరతీరసమ్పాపుణనత్థం ఉత్తరన్తానం. **తరంవా**తి ఉళుమ్పం వియ, తంసమానన్తి అత్థో. మకరా నామ మచ్ఛజాతికా, తేసం ఆకరో నివాసభూమీతి **మకరాకరో,** తం.

౭. అభిధమ్మే నియుత్తా **ఆభిధమ్మికా,** తేసం. హత్థసారం వియాతి **హత్థసారం**. యథా హి మనుస్సానం బహూసు రతనాదీసు విజ్జమానేసుపి ఆపదాసు చ సుఖపరిభోగత్థం హత్థే కయిరమానం సారరతనాదికం “హత్థసార”న్తి వుచ్చతి,

ఏవమిదమ్పి సతిపి మహన్తే అభిధమ్మపిటకే తస్స సబ్బసో విత్తిణ్ణతాయ పరిహరితుం అసక్కుణేయ్యత్తా తదత్థసారసమ్పిణ్డనవసేన కయిరమానం ఆభిధమ్మికభిక్ఖూనం సుఖపరిహరణత్థాయ సమ్పజ్జతీతి హత్థసారసదిసత్తా "హత్థసార"న్తి వుత్తం. **పవక్ఖామీ**తి పకారేన కథేస్సామి, అనాగతవచనఞ్చేతం, వత్తమానసమీపత్తా వా అనాగతే వత్తమానూపచారతో వత్తమానవచనం, పటిఞ్ఞానన్తరమేవ వక్ఖతీతి. అత్థవసేన పకారేన కథేన్తోపి సద్దవసేన సఙ్ఖిపిత్వా కథేస్సామీతి దస్సేన్తో ఆహ ''**సమాసేనా**''తి. సమసనం సంఖిపనం సమాసో, తేన **సమాసేన,** న బ్యాసవసేనాతి వుత్తం హోతి. ఏత్తావతా చ పయోజనాభిధానాభిధేయ్యసోతుజనసముస్సాహనకరణప్పకారాని దస్సేత్వా ఇదాని యస్మా సోతుజనసముస్సాహనం నామ తేసం సక్కచ్చసవనే నియుఞ్జనం, తస్మా తే తత్థ నియోజేన్తో ఆహ ''**తం సుణాథ సమాహితా**''తి. సక్కచ్చసవనపటిబద్ధా హి సమ్మాపటిపత్తీతి. తత్థ **తన్తి** తం మయా వక్ఖమానం అభిధమ్మావతారం **సుణాథ** నిసామయథ. **సమాహితా** సమ్మా ఆహితా, అవిక్ఖిత్తచిత్తాతి అత్థో.

గన్థారమ్భకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧. పఠమో పరిచ్ఛేదో

చిత్తనిద్దేసో

కామావచరకుసలవణ్ణనా

౮. ఏవం తావ రతనత్తయప్పణామాదికం దస్సేత్వా ఇదాని యథారద్ధప్పకరణస్స అత్థసరీరభూతమభిధమ్మం సఙ్ఖేపతో ఉద్దిసన్తో ఆహ ''**చిత్తం చేతసిక**''న్తిఆది. తత్థ చిత్తసద్దస్స తావ వచనత్థం సయమేవ అనన్తరం విభజిస్సతి. ''**చేతసిక**''న్తిఆదీసు పన అవిప్పయోగీభావేన చేతసి చిత్తే నియుత్తం, తత్థ వా భవం తదాయత్తవుత్తితాయాతి **చేతసికం,** వేదనాదిక్ఖన్ధత్తయస్సేతం అధివచనం. రుప్పతి, రూపీయతీతి వా **రూపం,** సీతుణ్హాదీహి వికారమాపజ్జతి, ఆపాదీయతీతి అత్థో, చతున్నం మహాభూతానం, చతువీసతిఉపాదారూపానఞ్చ వసేన అట్ఠవీసతివిధస్స రూపక్ఖన్ధస్సేతం అధివచనం. భవాభవం వినన్తో సంసిబ్బన్తో వానం వుచ్చతి తణ్హా, న విజ్జతి సా ఏత్థ, తతో వా నిక్ఖన్తం ఏతన్తి **నిబ్బానం,** అమతం అసఙ్ఖతం వత్థు. **ఇతి**-సద్దో నిదస్సనే. నత్థి ఏతస్స ఉత్తరితరోతి **నిరుత్తరో**. అథ వా చతువేసారజ్జవిహారత్తా నత్థి ఏతస్స ఉత్తరం పచ్చనీకవచనన్తి **నిరుత్తరో**. ఞాణప్పహానఅన్తరాయనియ్యానికేసు హి సదేవకే లోకే న కోచి సత్థు సహధమ్మికం ఉత్తరం వచనం కథేతుం సమత్థో అత్థీతి. తత్ర భగవా ఉత్రాసాభావతో విసారదోవ హోతి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

> ''‘సమ్మాసమ్బుద్ధస్స తే పటిజానతో ఇమే ధమ్మా అనభిసమ్బుద్ధా’తి తత్ర వత మం సమణో వా బ్రాహ్మణో వా దేవో వా మారో వా బ్రహ్మా వా కోచి వా లోకస్మిం సహధమ్మేన పటిచోదేస్సతీతి నిమిత్తమేతం, సారిపుత్త, న సమనుపస్సామి, ఏతమహం, సారిపుత్త, నిమిత్తం అసమనుపస్సన్తో ఖేమప్పత్తో అభయప్పత్తో వేసారజ్జప్పత్తో విహరామి.
>
> ‘ఖీణాసవస్స తే పటిజానతో ఇమే ఆసవా అపరిక్ఖీణా’తి తత్ర వత మం…పే.… విహరామి.
>
> ‘యే చ ఖో పన తే అన్తరాయికా ధమ్మా వుత్తా, తే పటిసేవతో నాలం అన్తరాయాయా’తి తత్ర వత మం…పే.… విహరామి.
>
> ‘యస్స ఖో పన తే అత్థాయ ధమ్మో దేసితో, సో న నియ్యాతి తక్కరస్స సమ్మా దుక్ఖక్ఖయాయా’తి తత్ర వత మం…పే.… విహరామీ''తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౫౦).

చత్తారి అరియసచ్చాని పకాసేతీతి **చతుసచ్చప్పకాసనో**. దుక్ఖసముదయనిరోధమగ్గవసేన హి చత్తారి అరియసచ్చాని. యథాహ, ''చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, అరియసచ్చాని. కతమాని చత్తారి? దుక్ఖం అరియసచ్చం, దుక్ఖసముదయం అరియసచ్చం, దుక్ఖనిరోధం అరియసచ్చం, దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా అరియసచ్చ''న్తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౭). తత్థ తేభూమకా ధమ్మా అనేకుపద్దవాధిట్ఠానతాయ ధువసుభాదివిరహేన, కుచ్ఛితతుచ్ఛట్ఠేన **చ దుక్ఖం** నామ. కమ్మాదివిసేసపచ్చయసమవాయే దుక్ఖుప్పత్తికారణభావేన తణ్హా **సముదయో** నామ ''సమేచ్చ ఉదేతి దుక్ఖం ఇమస్మా''తి కత్వా. దుక్ఖస్స అనుప్పాదనిరోధపచ్చయత్తా **దుక్ఖనిరోధో** నిబ్బానం. తం పన దుక్ఖనిరోధం ఆలమ్బణకరణవసేన గమనతో పాపుణనతో,

తదధిగమాయ పటిపదాభావతో చాతి ''**దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా**''తి లోకుత్తరమగ్గో వుచ్చతి. సచ్చట్ఠో పన తేసం తచ్ఛావిపరీతభూతభావతో వేదితబ్బో. వుత్తఞ్హి '''ఇదం దుక్ఖన్తి, భిక్ఖవే, తథమేతం అవితథమేతం అనఞ్ఞథమేత''న్తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౯౦) విత్థారో. ఏత్థ పన చతున్నం అరియఫలానం, అరియమగ్గసమ్పయుత్తానఞ్చ సచ్చవినిస్సటభావేపి ఇధ మగ్గనిబ్బానప్పకాసనతావచనేనేవ తప్పకాసనత్థమ్పి వుత్తం హోతి, అనాసవభావేన ఏకలక్ఖణత్తా తంతంహేతుకవిసయభావతో చాతి దట్ఠబ్బం.

ఏత్థ చ "నిరుత్తరో చతుసచ్చప్పకాసనో"తి ఇమేహి భగవతో చిత్తాదిచతుబ్బిధధమ్మదేసనానుకూలగుణవిసేసం దస్సేతి అతథావిధస్స తందేసనాసామత్థియాయోగతో. అథ వా "నిరుత్తరో"తి వచనేన చతుబ్బిధధమ్మస్స అనఞ్ఞథత్తం దీపేతి. "చతుసచ్చప్పకాసనో"తి పన ఇమినా యే తే ధమ్మా భగవతా వినేయ్యపరిపాచనత్థం దేసితా, న తే ఇధ అధిప్పేతా. యే పన పరిపాచితేహి తేహి అభిసమేతబ్బవసేన దుక్ఖాదయో చతుబ్బిధా వుత్తా, తేయేవ ఉద్దిసితబ్బత్తేన అధిప్పేతాతి దస్సేతి.

ఏవం సఙ్ఖేపతో చత్తారో ధమ్మే ఉద్దిసిత్వా ఇదాని ఉద్దేసో నామ నిద్దేసత్థాయ హోతీతి యథాఉద్దిట్ఠధమ్మే నిద్దిసితుం ''**తత్థ చిత్త**''న్తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **తత్థాతి** తేసు చిత్తాదీసు ధమ్మేసు. **విసయవిజాననం చిత్త**న్తి యం విసయసఙ్ఖాతస్స ఆరమ్మణస్స విజాననం ఉపలద్ధి, తం చిత్తన్తి అత్థో. ఇమినా పన చిత్తస్స ఆరమ్మణపటిబద్ధవుత్తితం, అనిచ్చతం, అకారకతఞ్చ దీపేతి. "విసయవిజానన"న్తి హి ఆరమ్మణేన చిత్తం ఉపలక్ఖేన్తో తస్స తదాయత్తవుత్తితం, తందీపనేన చ తదభిముఖకాలేయేవ ఉప్పత్తిదీపనతో అనిచ్చభావఞ్చ దీపేతి. భావనిద్దేసేన పన విజాననమత్తదీపనతో అకారకభావం. యథాపచ్చయఞ్హి పవత్తిమత్తమేవేతం, యదిదం సభావధమ్మో నామాతి. ఏవఞ్చ కత్వా సబ్బేసమ్పి చిత్తచేతసికధమ్మానం భావసాధనమేవ నిప్పరియాయతో లబ్భతి. యం పన "చిన్తేతీతి చిత్తం, తేన చిత్తం విచరతీతి విచారో"తిఆదినా కత్తుకరణవసేన నిబ్బచనం వుచ్చతి, తం పరియాయకథనన్తి వేదితబ్బం. సకసకకిచ్చేసు హి ధమ్మానం అత్తప్పధానతాసమారోపనేన కత్తుభావో, తదనుకూలభావేన తంసమ్పయుత్తధమ్మసమూహే కత్తుభావసమారోపనేన కరణత్తఞ్చ పరియాయతోవ లబ్భతీతి. తథా నిదస్సనం పన ధమ్మసభావతో అఞ్ఞస్స కత్తాదినో అభావపరిదీపనత్థన్తి వేదితబ్బం.

''**విసయవిజానన**''న్తి చ ఏతేన చిత్తస్స ఆరమ్మణూపలద్ధిలక్ఖణతా వుత్తాతి ఇదానిస్స రసాదీని వుచ్చన్తి. పుబ్బఙ్గమరసఞ్హి చిత్తం సన్ధానపచ్చుపట్ఠానం నామరూపపదట్ఠానం. ద్వారం పత్వా తదారమ్మణఞ్హి విభావనట్ఠేన చిత్తం పుబ్బఙ్గమం పురేచారికం. తథా హి చక్ఖుద్వారేన దట్ఠబ్బం రూపారమ్మణం చిత్తేనేవ జానాతి...పే॰... మనోద్వారేన విఞ్ఞాతబ్బం ధమ్మారమ్మణం చిత్తేనేవ జానాతి. యథా హి నగరగుత్తికో నగరమజ్ఝే సిఙ్ఘాటకే నిసీదిత్వా "అయం నేవాసికో, అయం ఆగన్తుకో"తి ఆగతాగతం జనం ఉపధారేతి, ఏవం సమ్పదమిదం దట్ఠబ్బం, తస్మా ద్వారం పత్వా తదారమ్మణం విభావనట్ఠేన పురేచారికన్తి **పుబ్బఙ్గమరసం**. పచ్ఛిమం పచ్ఛిమం ఉప్పజ్జమానం పురిమం పురిమం నిరన్తరం కత్వా సన్దహమానమివ ఉపట్ఠాతి, గహణభావం గచ్ఛతీతి **సన్ధానపచ్చుపట్ఠానం**. పఞ్చవోకారే పనస్స నియమతో నామరూపం, చతువోకారభవే నామమేవ పదట్ఠానన్తి **నామరూపపదట్ఠానఞ్చ** హోతి. నానత్తం పన లక్ఖణాదీనం ఉపరి వక్ఖమాననయేన వేదితబ్బం. వక్ఖతి హి **రూపపరిచ్ఛేదే** –

"సామఞ్ఞం వా సభావో వా, ధమ్మానం లక్ఖణం మతం;
కిచ్చం వా తస్స సమ్పత్తి, రసోతి పరిదీపితో.

“ఫలం వా పచ్చుపట్ఠానం, ఉపట్ఠాననయోపి వా;

ఆసన్నకారణం యం తు, తం పదట్ఠానసఞ్ఞిత”న్తి. (అభిధ. ౬౩౩-౬౩౪);

యత్థ యత్థ పన లక్ఖణాదీని వుచ్చన్తి, తత్థ తత్థ ఇమినావ నయేన తేసం నానత్తం వేదితబ్బం.

వచనత్థవిజాననేన విదితచిత్తసామఞ్ఞస్స ఉత్తరి చిత్తవిభాగో వుచ్చమానో సోభేయ్యాతి వచనత్థవిజాననమేవ తావ ఆదిమ్హి యుత్తతరన్తి తం తావ కథేతుకమ్యతాయ పుచ్ఛతి **‘‘తస్స పన కో వచనత్థో’’**తి. పఞ్చవిధా హి పుచ్ఛా – (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౭; మ. ని. అట్ఠ. ౧.౪౪; సం. ని. అట్ఠ. ౨.౨.౧; అ. ని. అట్ఠ. ౧.౧.౧౭౦) అదిట్ఠజోతనాపుచ్ఛా దిట్ఠసంసన్దనాపుచ్ఛా విమతిచ్ఛేదనాపుచ్ఛా అనుమతిపుచ్ఛా కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛాతి. తత్థ యం అఞ్ఞాతం అదిట్ఠం, తస్స ఞాణాయ దస్సనాయ పఞ్హాకరణం **అదిట్ఠజోతనాపుచ్ఛా** నామ. యం పన ఞాతం దిట్ఠం, తస్స అఞ్ఞేహి పణ్డితేహి సంసన్దనత్థాయ పఞ్హాకరణం **దిట్ఠసంసన్దనాపుచ్ఛా** నామ. పకతియా పన సంసయపక్ఖన్దనస్స అత్తనో సంసయసముగ్ఘాటనత్థం పఞ్హాకరణం **విమతిచ్ఛేదనాపుచ్ఛా** నామ. “తం కిం మఞ్ఞథ, భిక్ఖవే, రూపం నిచ్చం వా అనిచ్చం వాతి? అనిచ్చం, భన్తే. యం పనానిచ్చం, దుక్ఖం వా తం సుఖం వా”తిఆదినా (సం. ని. ౩.౭౯; మహావ. ౨౧) అనుమతిగ్గహణత్థం పఞ్హాకరణం **అనుమతిపుచ్ఛా** నామ. “చత్తారోమే, భిక్ఖవే, సతిపట్ఠానా. కతమే చత్తారో”తిఆదినా (దీ. ని. ౨.౩౭౩; సం. ని. ౫.౪౦౨-౪౦౪) పన తంతంధమ్మానం దేసనాధిప్పాయేన పఞ్హాకరణం **కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా** నామ.

తాసు పురిమా తిస్సో ఆచరియానం న సమ్భవన్తి. న హి తే గన్థకరణత్థాయ ఆరభిత్వా ఇదాని అదిట్ఠం జోతేన్తి, దిట్ఠం సంసన్దేన్తి, సంసయం వా పక్ఖన్దన్తి తబ్బిసోధనపుబ్బకమేవ గన్థకరణే అభినివేసనతో. ఇతరా పన ద్వే సమ్భవన్తి. తాసు అయం కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా. అపిచ చోదనం సముట్ఠాపేన్తా ఆచరియా అఞ్ఞం చోదకం పరికప్పేత్వా తస్స వచనవసేన సముట్ఠాపేన్తీతి తంవసేనేత్థ అదిట్ఠజోతనావిమతిచ్ఛేదనాపుచ్ఛాపి లబ్భన్తేవాతి దట్ఠబ్బం. **తస్సా**తి తస్స చిత్త-సద్దస్స. చిత్తే హి అధిగతే తస్స వాచకో సద్దోపి సహచరియతో అధిగతోవ హోతీతి తస్స ఇధ త-సద్దేన పరిగ్గహో. కేచి పన “తస్స చిత్తస్సా”తి అత్థం వదన్తి, తం “తస్స కో వచనత్థో”తి ఇమినా న సమేతి. న హి చిత్తస్స “కో వచనత్థో”తి పుచ్ఛా సమ్భవతీతి.

ఇదాని యథాపుచ్ఛితమత్థం విస్సజ్జేతుం **‘‘వుచ్చతే’’**తి తావ పటిఞ్ఞం కత్వా **‘‘సబ్బసఙ్గాహకవసేనా’’**తిఆదినా విస్సజ్జనమారద్ధం. తత్థ **సబ్బసఙ్గాహకవసేనా**తి హేట్ఠిమన్తతో చక్ఖువిఞ్ఞాణాదయో ఉపాదాయ సబ్బేసం ఆరమ్మణవిజాననసభావత్తా తేసం సబ్బేసమేవ సఙ్గాహకవసేన, న పన వక్ఖమాననిబ్బచనేసు వియ యథాలాభవసేనాతి అత్థో. **చిన్తేతీ**తి విజానాతి. చిన్తేన్తి తేన గోచరన్తి వా **చిత్తం**. సమ్పయుత్తధమ్మానం కత్తుతాసమారోపనేన హిస్స కరణభావో లబ్భతి. సబ్బసఙ్గాహకవసేన తావ అత్థం దస్సేత్వా ఇదాని యథాలాభవసేనపి దస్సేతుం **‘‘అత్తసన్తానం వా చినోతీతిపీ’’**తిఆది వుత్తం. సబ్బచిత్తసాధారణత్తా హి చిత్త-సద్దస్స యత్థ యత్థ యథా యథా అత్థో లబ్భతి, తత్థ తత్థ తథా తథా గహేతబ్బో. యస్స పన చిత్తస్స యథావుత్తఅత్థవిసేసో న లబ్భతి, తం రుళ్హీవసేన చిత్తన్తి వేదితబ్బం. యథా కిలఞ్జాదీహి కతమ్పి తాలపణ్ణేహి కతసరిక్ఖకతాయ రుళ్హీసద్దేన “తాలవణ్ట”న్త్వేవ వుచ్చతీతి. **అత్తసన్తాన**న్తి సకసన్తానం, జవనసన్తానన్తి అత్థో. అత్త-సద్దస్స హి పరపచ్చనీకవచనత్తా అత్తనో సన్తానోతి సదిసవసేన ఉప్పజ్జమానో జవనసన్తానో వుచ్చతి. తం **చినోతి** రాసిం కరోతీతి అయమత్థో సాసేవనకానం జవనచిత్తానం వసేన దట్ఠబ్బో. తాని హి పురేజాతాని పచ్ఛాజాతానం ఆసేవనపచ్చయా హుత్వా అత్తనో జవనసన్తానస్స పగుణబలవభావకరణేన తం చినన్తి నామ. **వా**-సద్దో

అసబ్బసఙ్గాహకత్థవికప్పనే. **పి**-సద్దో కిరియాసమ్పిణ్డనత్థే. అథ వా "సబ్బసఙ్గాహకవసేనా"తి ఇమస్స ఇధాపి సమ్బన్ధో హోతీతి ఇదమ్పి సబ్బసఙ్గాహకవసేన వుత్తన్తి గయ్హమానే అత్తసన్తానన్తి విఞ్ఞాణవచనస్స అత్త-సద్దస్స సకత్థవుత్తిత్తాయేవ తంవసేన చిత్తసన్తానన్తి అత్థో. అనన్తరాదిపచ్చయవసేన హి చిత్తసన్తానస్స అబ్బోచ్ఛిన్నప్పవత్తికరణతో సబ్బమేవ చిత్తజాతం చిత్తసన్తానం చినోతి నామ. ఇమస్మిం పనత్థే **వా**-సద్దో కిరియావికప్పనత్థో. **పి**-సద్దో "చిత్త"న్తి ఇమస్స ఆకడ్ఢనత్థోతి దట్ఠబ్బం. పురిమపక్ఖే పన చిత్తన్తి అధికారతోవ గహేతబ్బం.

౬. విచిత్తం కరోతి, విచిత్తస్స వా కరణన్తి విచిత్తకరణం, తతో **విచిత్తకరణా,** విచిత్తచిత్తకమ్మాదీనం కరణతోతి అత్థో. లోకస్మిఞ్హి యం కిఞ్చి చిత్తకమ్మాదిభేదం విచిత్తం సిప్పజాతం, సబ్బం తం చిత్తేనేవ చిన్తేత్వా కరీయతీతి. తేనాహ భగవా – "దిట్ఠం వో, భిక్ఖవే , చరణం నామ చిత్తన్తి? ఏవం, భన్తే. తమ్పి ఖో, భిక్ఖవే, చరణం నామ చిత్తం చిత్తేనేవ చిన్తిత"న్తి (సం॰ ని॰ ౩.౧౦౦). స్వాయమత్థో సవిఞ్ఞత్తికానం బాత్తింసచిత్తానముపలబ్భతి. సాసవకుసలాకుసలం వా విచిత్తగతిఆదికరణతో వా విచిత్తకరణట్ఠేన చిత్తం. నను చ విచిత్తగతిఆదయో కమ్మవసేన నిప్ఫజ్జన్తి. యథాహ –

> "కమ్మనానాకరణం పటిచ్చ సత్తానం గతియా నానాకరణం పఞ్ఞాయతి అపదా ద్విపదా చతుప్పదా బహుప్పదా రూపినో అరూపినో సఞ్ఞినో అసఞ్ఞినో నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞినో, కమ్మనానాకరణం పటిచ్చ సత్తానం ఉపపత్తియా నానాకరణం పఞ్ఞాయతి ఉచ్చనీచతా హీనపణీతతా సుగతదుగ్గతతా, కమ్మనానాకరణం పటిచ్చ సత్తానం అత్తభావే నానాకరణం పఞ్ఞాయతి సువణ్ణదుబ్బణ్ణతా సుజాతదుజ్జాతతా సుసణ్ఠితదుస్సణ్ఠితతా, కమ్మనానాకరణం పటిచ్చ సత్తానం లోకధమ్మే నానాకరణం పఞ్ఞాయతి లాభాలాభే యసాయసే నిన్దాపసంసాయం సుఖదుక్ఖే"తి (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧).

తస్మా కమ్మభేదనిబ్బత్తత్తా గతిఆదీనం చిత్తతా. కమ్మన్తి చ చేతసికధమ్మభూతా చేతనా, అభిజ్ఝాదయో చ వుచ్చన్తి, న చిత్తన్తి. కథం చిత్తస్స విచిత్తగతిఆదికరణన్తి? వుచ్చతే – కమ్మస్స చిత్తసన్నిస్సితత్తా తన్నిప్ఫాదితమ్పి చిత్తేనేవ కతం హోతి, యథా రాజయోధేన పరాజితో సత్తురఞ్ఞా జితోతి వుచ్చతి. విచిత్తం కరణమస్సాతి వా **విచిత్తకరణం**. తతో ఏకట్ఠానికవజ్జితఞ్హి చిత్తం పచ్చేకం పటిసన్ధాదివిచిత్తకిరియవన్తతాయ, సబ్బమేవ వా చిత్తం ఆవజ్జనాదిఅఞ్ఞమఞ్ఞవిసదిసకిరియవన్తతాయ విచిత్తకరణం యుత్తన్తి. సబ్బవికప్పేసుపి "రూపభవో రూప"న్తిఆదీసు వియ ఉత్తరపదలోపో చిత్తపరియాయేన చ విచిత్త-సద్దేన వా విగ్గహో వి-సద్దలోపో వా దట్ఠబ్బో. అథ వా ''**విచిత్తకరణా**''తి ఇదం చిత్తవిచిత్తభావస్స ఞాపకహేతునిదస్సనం. తేన యస్మా ఇదం విచిత్తకరణం, తస్మా తస్స విచిత్తస్స నిప్ఫాదకం సయమ్పి తథేవ విచిత్తన్తి విఞ్ఞాతబ్బన్తి ఏవం కరణవిచిత్తతాయ విచిత్తత్తా చిత్తన్తి అత్థో. ఠపేత్వా తం కరణవిచిత్తతాయ విచిత్తభావం అత్తనో ఏవ జాతిభూమిసమ్పయోగాదివసేన విచిత్తతాయ చిత్తన్తి దస్సేన్తో ఆహ ''**అత్తనో చిత్తతాయ వా**''తి. తత్థ యస్మా అఞ్ఞదేవ కుసలం, అఞ్ఞం అకుసలం, అఞ్ఞం అబ్యాకతం, అఞ్ఞం కామావచరం, అఞ్ఞం రూపావచరాదిభేదం, అఞ్ఞం సరాగం, అఞ్ఞం వీతరాగం, అఞ్ఞం సదోసం, అఞ్ఞం వీతదోసం, అఞ్ఞం సమోహం, అఞ్ఞం వీతమోహం, అఞ్ఞం రూపారమ్మణం, అఞ్ఞం సద్దాదిఆరమ్మణం, రూపారమ్మణేసు చ అఞ్ఞం నీలారమ్మణం, అఞ్ఞం పీతాదిఆరమ్మణం. ఏవం సద్దారమ్మణాదీసుపి యథాసమ్భవం. సబ్బేసు చేవ తేసు అఞ్ఞం హీనం, అఞ్ఞం మజ్ఝిమం, అఞ్ఞం పణీతం, హీనాదీసు చ అఞ్ఞం ఛన్దాధిపతేయ్యం, అఞ్ఞం చిత్తాధిపతేయ్యం, అఞ్ఞం వీరియాధిపతేయ్యం, అఞ్ఞం వీమంసాధిపతేయ్యన్తి ఏవమాదినా

జాతిభూమిసమ్పయుత్తఆరమ్మణహీనమజ్ఝిమపణీతఅధిపతిఆదీనం వసేన విచిత్తమనేకప్పకారం, తస్మా ఇమాయ అత్తవిచిత్తతాయ వా చిత్తన్తి వుచ్చతీతి.

కామఞ్చేత్థ ఏకమేవ చిత్తం ఏవం విచిత్తం నామ న హోతి, విచిత్తానం పన అన్తోగధత్తా ఏతేసు యం కిఞ్చి ఏకమ్పి విచిత్తతాయ చిత్తన్తి వత్తుం వట్టతి సముదాయవోహారేన అవయవస్సాపి వోహరియమానత్తా యథా పబ్బతనదీసముద్దాదీనమేకదేసా దిట్ఠా పబ్బతాదయో దిట్ఠాతి, యథా చ ఏకేకచిత్తసమ్పయుత్తాపి వేదనాదయో రాసట్ఠేన ఖన్ధవోహారేన "వేదనాక్ఖన్ధో సఞ్ఞాక్ఖన్ధో"తిఆదినా వుచ్చన్తి. అపిచేత్థ విపాకవిఞ్ఞాణం కమ్మకిలేసేహి చితన్తి చిత్తం, తం కిలేససహాయేన కమ్మునా ఫలభావేన నిబ్బత్తితం తేహి చితం నామ హోతి. హోతు తావిదం లోకియవిపాకం సన్ధాయ, లోకుత్తరం పన పత్వా కథన్తి? వుచ్చతే – "కతమే ధమ్మా కుసలా, యస్మిం సమయే లోకుత్తరం కుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతి...పే.... తస్మిం సమయే అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా"తిఆదినా అరియమగ్గచేతనాయపి అవిజ్జూపనిస్సయభావస్స పకాసితత్తా లోకుత్తరకుసలస్సాపి అనుసయా ఉపనిస్సయా హోన్తీతి తన్నిబ్బత్తితస్స విపాకస్స కమ్మకిలేససఞ్చితతాపరియాయో లబ్భతీతి. చితం తాయతీతి వా **చిత్తం**. కమ్మాదిసఞ్చితోపి హి అత్తభావో విఞ్ఞాణాపగమే మతోతి వుచ్చతి. యథాహ –

> "ఆయు ఉస్మా చ విఞ్ఞాణం, యదా కాయం జహన్తిమం;
>
> అపవిద్ధో తదా సేతి, నిరత్థంవ కలిఙ్గర"న్తి. (సం॰ ని॰ ౩.౯౫);

సో పనాయం చిత్త-సద్దో కిఞ్చాపి అనేకత్థేసు దిస్సతి. తథా హేస "చిత్తో చ గహపతీ"తిఆదీసు (అం॰ ని॰ ౨.౧౩౩; ౪.౧౭౬) పణ్ణత్తియం ఆగతో. "సబ్బో లోకో పరచిత్తేన అచిత్తో"తిఆదీసు విఞ్ఞాణే. "నాహం, భిక్ఖవే, అఞ్ఞం ఏకనికాయమ్పి సమనుపస్సామి, ఏవం చిత్త"న్తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౩.౧౦౦) విచిత్తే, నానప్పకారేతి అత్థో. "చరణం నామ చిత్త"న్తిఆదీసు చిత్తకమ్మకే. ఇధ పన చతుబ్బిధధమ్మే నిద్దేసతో పకరణవసేన యథావుత్తవచనత్థయుత్తో విఞ్ఞాణవచనోవ దట్ఠబ్బోతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో ఆహ "**పణ్ణత్తియమ్పీ**"తిఆది . పణ్ణాపీయతి ఏతాయాతి **పణ్ణత్తి**, తస్సం నామపణ్ణత్తియన్తి అత్థో. చిత్తోతి హి ఏకస్స గహపతినో నామం. **పి**-సద్దో వక్ఖమానసమ్పిణ్డనత్థో. **విఞ్ఞాణేతి** సవిపాకావిపాకభేదే చిత్తే. తఞ్హి విజాననట్ఠేన "విఞ్ఞాణ"న్తి వుచ్చతి. యథాహ – "విజానాతీతి ఖో, భిక్ఖవే, విఞ్ఞాణం, తస్మా విఞ్ఞాణన్తి వుచ్చతీ"తి. **చిత్తసమ్ముతీతి** చిత్తవోహారో. **దట్ఠబ్బాతి** విఞ్ఞాతబ్బా. **ఇధాతి** ఇమస్మిం చతుబ్బిధధమ్మనిద్దేసట్ఠానే. **విఞ్ఞూనాతి** విజానతా, ఆభిధమ్మికేనాతి అత్థో.

విభాగవన్తానం ధమ్మానం సభావవిభావనం విభాగేన వినా న హోతీతి చిత్తస్స విభాగం దస్సేతుం "**సారమ్మణతో**"తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ ఆలమ్బన్తి తం నిస్సాయ పవత్తన్తీతి ఆరమ్మణం, పచ్చయో, గోచరో చ. తథా హి "లభతి మారో ఆరమ్మణం, లభతి మారో ఓతార"న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౮౦) పచ్చయో "ఆరమ్మణ"న్తి వుచ్చతి. "నిమిత్తం అస్సాసపస్సాసా, అనారమ్మణమేకచిత్తస్సా"తిఆదీసు (పటి॰ మ॰ ౧.౧౫౯) గోచరో. ఇధ పన ఉభయమ్పి వట్టతి సబ్బస్సేవ చిత్తస్స సప్పచ్చయసగోచరత్తా. సహ ఆరమ్మణేన వత్తతి తదవినాభావతోతి **సారమ్మణం**. భావప్పధాననిద్దేసవసేన చేత్థ సారమ్మణభావో సారమ్మణ-సద్దేన వుత్తో యథా "ఇదమ్పి బుద్ధే రతనం పణీతం (ఖు॰ పా॰ ౬.౩). చక్ఖు సుఞ్ఞం అత్తేన వా

అత్తనియేన వా"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౪.౧౫౫) రతనఅత్తత్తనియాదిభావో రతనాదీహి సద్దేహీతి, తతో సారమ్మణభావతోతి అత్థో. ఏవమఞ్ఞత్థాపి యథానురూపం దట్ఠబ్బం. **ఏకవిధ**న్తి ఏకప్పకారం, ఏకకోట్ఠాసన్తి అత్థో.

సవిపాకావిపాకతోతి విపాకుప్పాదనసభావస్స విజ్జమానావిజ్జమానభావతో. విపాక-సద్దో హి ద్వీసు అత్థేసు పవత్తతి. కత్థచి విపక్కభావమాపన్నేసు అరూపధమ్మేసు, కత్థచి విపాకుప్పాదనసభావే . తథా హేస "విపాకా ధమ్మా"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ తికమాతికా ౩) విపక్కభావమాపన్నేసు అరూపధమ్మేసు పవత్తతి. "విపాకధమ్మధమ్మా"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ తికమాతికా ౩) విపాకుప్పాదనసభావే. ఇధ పన విపాకుప్పాదనసభావో దట్ఠబ్బో. ఇతరథా హి అభిఞ్ఞాకుసలాదీనం సవిపాక-పదే అసఙ్గహితభావాపత్తి సియా. తథా హి యది విపక్కభావమాపన్నా ఏవ ధమ్మా ఇధ గహితా సియుం, తే యస్స సన్తి, తం సవిపాకమితరమవిపాకన్తి అభిఞ్ఞాకుసలస్స చేవ కదాచి అవిపాకస్స దిట్ఠధమ్మవేదనీయాదికమ్మస్స భావనాయపహాతబ్బాకుసలస్స చ విపాకుప్పత్తియా అభావతో అవిపాక-పదసఙ్గహో సియా, ఏవఞ్చ సతి "అవిపాకం అబ్యాకత"న్తి వక్ఖమానత్తా నేసం అబ్యాకతభావో ఆపజ్జతి, న చేతమిట్ఠం కుసలాకుసలనిద్దేసేయేవ తేసం నిద్దేసతో. విపాకుప్పాదనసభావే పన గహితే తంసభావో నామ అనుపచ్ఛిన్నావిజ్జమానతణ్హానుసయస్మిం సన్తానే సబ్యాపారప్పవత్తి ఏవాతి తస్సా తేసుపి అత్థితాయ అసతిపి విపాకుప్పాదనే సవిపాక-పదసఙ్గహో సిద్ధోతి న కోచి ఇట్ఠవిఘాతో ఆపజ్జతి. యేన పన కారణేన అభిఞ్ఞాకుసలాదికమవిపాకం, యో చేత్థ వత్తబ్బో వినిచ్ఛయో, తం సబ్బం తస్స తస్స ఆగతట్ఠానేయేవ దస్సయిస్సామ.

కతమం పనేత్థ సవిపాకం, కతమమవిపాకన్తి చోదనం సన్ధాయాహ ''**తత్థ సవిపాక**''న్తిఆది. **అబ్యాకత**న్తి విపాకకిరియావసేన దువిధమబ్యాకతం. తేసు విపాకచిత్తం తావ ఆదాసతలే ముఖనిమిత్తం వియ నిరుస్సాహత్తా విపాకుప్పాదనే అసమత్థం. కిరియచిత్తేసు చ యదేతం ఖీణాసవసన్తానేయేవ నియతమట్ఠారసవిధం విఞ్ఞాణం, తం ఉపచ్ఛిన్నభవమూలాయ సన్తతియం పవత్తతీతి సముచ్ఛిన్నమూలాయ లతాయ పుప్ఫం వియ ఫలదాయీ న హోతి. ఆవజ్జనద్వయం పన అనుపచ్ఛిన్నభవమూలేపి సన్తానే పవత్తమానం అనాసేవనభావేన దుబ్బలత్తా మోఘపుప్ఫమివ బీజభావే అసమత్థం అఫలమేవ. ఇతి సబ్బమేతం అబ్యాకతం విపాకారహతాభావతో అవిపాకన్తి వుత్తం "అవిపాకం అబ్యాకత"న్తి. జాయన్తి ఏత్థ అసదిసాపి సదిసాకారాతి జాతి, సమానాకారో, కుసలాకుసలాబ్యాకతానం జాతి కుసలాకుసలాబ్యాకతజాతి, తస్సా భేదతో **తివిధం** కుసలం అకుసలం అబ్యాకతన్తి. వచనత్థపుచ్ఛాయ పయోజనం వుత్తమేవ.

౧౦. ''**కుచ్ఛితాన**''న్తిఆది విస్సజ్జనం. తత్థ **కుచ్ఛితాన**న్తి నిన్దితానం, అసుచి వియ నాగరికేహి విఞ్ఞూహి గరహితబ్బానం పాపధమ్మానన్తి అత్థో. **సలనతో**తి హింసనతో, అపనయనతో వా. కుసలఞ్హి యథానురూపం తదఙ్గాదివసేన అకుసలధమ్మే పజహన్తం తే హింసతి, అపనయతీతి వా వుచ్చతి. అథ వా **సలనతో** సంవరణతో, పిదహనతోతి అత్థో. కుసలధమ్మవసేన హి అకుసలప్పవత్తినివారణేన, అప్పవత్తిధమ్మతాపాదనేన చ మనచ్ఛట్ఠేసు ద్వారేసు అప్పవత్తియా సంవుతా పిహితా హోన్తి. **కుసాన**న్తి రాగాదిఅసుచిసమ్పయోగేన నానావిధదుక్ఖహేతుతాయ చ కుచ్ఛితేనాకారేన అప్పహీనభావేన సన్తానే సయన్తి పవత్తన్తీతి కుసా, పాపధమ్మా. అథ వా కుచ్ఛితానం పాణాతిపాతాదీనం సావజ్జధమ్మానం సానతో నిసానతో తేజనతో కుసా, దోసలోభాదయో. దోసాదీనఞ్హి వసేన చేతనాయ తిక్ఖభావప్పత్తియా పాణాతిపాతాదీనం మహాసావజ్జతాతి. తేసం **లవనేన** ఛిన్దనేన యథానురూపం పజహనేనాతి అత్థో. **కుసేనాతి** కుచ్ఛితానం సానతో తనుకరణతో, ఓసానకరణతో వా "కుసా"తి

లద్ధనామేన ఞాణేన. **లాతబ్బత్తాతి** ఆదాతబ్బత్తా, సహజాతఉపనిస్సయభావేన సన్తానే పవత్తేతబ్బత్తా. ఞాణఞ్హి తిహేతుకకుసలం సహజాతభావేన చేవ ఉపనిస్సయభావేన చ, దుహేతుకకుసలం ఉపనిస్సయభావేనేవ సన్తానే పవత్తేతి. ఏవఞ్చ కత్వా కోసల్లసమ్భూతట్ఠో కుసలట్ఠోతి సబ్బకుసలానం సాధారణవసేన అత్థో వుచ్చతి. అథ వా **కుసేనాతి** జాతిసద్దతాయ ఏకవచననిద్దేసో, కుసేహీతి పన అత్థో. పుఞ్ఞకిరియావసేన హి పవత్తాని సద్దాదీని ఇన్ద్రియాని యథావుత్తనయేన "కుసానీ"తి వుచ్చన్తి, తేహి **లాతబ్బత్తా** వుత్తనయేన పవత్తేతబ్బత్తా. అపిచేత్థ –

> "కుసో వియ లునాతీతి, కుసా వియ లునాతి వా;
> కుసలం కుం సలేతీతి, లునాతి కుసమిచ్చపీ"తి.

తత్థ యథా కుసో గహితో ఉభయభాగగతం హత్థపదేసం లునాతి, ఏవమిదమ్పి ఉప్పన్నానుప్పన్నవసేన ఉభయభాగగతం కిలేసపక్ఖం లునాతి ఛిన్దతి, సేయ్యథాపి – "అనుప్పన్నానం పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం అనుప్పాదాయ ఛన్దం జనేతి, వాయమతి, ఉప్పన్నానం…పే… పహానాయా"తి ఆగతం సమ్మప్పధానం. తస్మా **కుసో వియ లునాతీతి కుసలం. కుసా వియ లునాతీ**తి ఏత్థ "కు"ఇతి భూమి వుచ్చతి, ధమ్మానం అధిట్ఠానభావేన తంసదిసతాయ ఇధ రూపారూపక్ఖన్ధో వుత్తో. అత్తనో నిస్సయభూతస్స తస్స ఏతరహి, ఆయతిఞ్చ అనుదహనతో వినాసనతో కుం సాయన్తీతి కుసా, రాగాదయో, తే వియ అత్తనో నిస్సయం లునాతి ఛిన్దతీతి **కుసలం**. పయోగసమ్పాదితా హి కుసలధమ్మా అచ్చన్తమేవ రూపారూపధమ్మే అప్పవత్తికరణేన సముచ్ఛిన్దన్తి అనుపాదిసేసనిబ్బానధాతుపాపనతోతి. వుత్తనయేన పన "కు"న్తి లద్ధనామస్స రూపారూపక్ఖన్ధస్స సలనతో అపనయనతో **కుం సలేతీతి కుసలం. కుసం లునాతీ**తి పన కుచ్ఛితా ఏత్థ సయన్తీతి కుసో, కాయో, తం లునాతి యథావుత్తవసేనేవాతి **కుసలం**.

౧౧. ఇదాని కుసల-సద్దస్స అత్థుద్ధారదస్సనత్థమాహ **"ఛేకే కుసల-సద్దోయ"**న్తిఆది. తత్థ "కుసలో త్వం రథస్స అఙ్గపచ్చఙ్గానం (మ॰ ని॰ ౨.౮౭), కుసలానచ్చగీతస్స, సిక్ఖితా చాతురిత్థియో"తిఆదీసు (జా॰ ౨.౨౨.౯౪) **ఛేకే** దిట్ఠో, ఛేకపరియాయో పవీణత్థోతి అత్థో. "కచ్చి ను భోతో కుసలం, కచ్చి భోతో అనామయ"న్తిఆదీసు (జా॰ ౧.౧౫.౧౪౬; ౨.౨౦.౧౨౯) **ఆరోగ్యే**. "కతమో పన, భన్తే, కాయసమాచారో కుసలో? యో ఖో, మహారాజ, కాయసమాచారో అనవజ్జో"తి (మ॰ ని॰ ౨.౩౬౧) చ "అపరం పన, భన్తే, ఏతదానుత్తరియం, యథా భగవా ధమ్మం దేసేతి కుసలేసు ధమ్మేసూ"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౧౪౫) చ ఏవమాదీసు **అనవజ్జే**. "కుసలానం ధమ్మానం సమాదానహేతు ఏవమిదం పుఞ్ఞం వడ్ఢతి (దీ॰ ని॰ ౩.౮౦), కుసలస్స కమ్మస్స కతత్తా ఉపచితత్తా"తి (ధ॰ స॰ ౪౩౧) చ ఆదీసు **ఇట్ఠవిపాకే. అనవజ్జాదికేతి** అనవజ్జఇట్ఠవిపాకే, "అనవజ్జాదికే"తి చ అత్తనా వక్ఖమానలక్ఖణస్స అనురూపత్తా వుత్తం, న పన ఆరోగ్యత్థస్స అసమ్భవతో. కిలేసరోగస్స హి అభావతో కుసలం ఆరోగ్యం హోతి.

వజ్జా రాగాదయో, తే యస్స న సన్తి, తం అనవజ్జం, ఇట్ఠో విపాకో చతుక్ఖన్ధసఙ్ఖాతో యస్స, తం ఇట్ఠవిపాకం, ఇట్ఠవిపాకతా చస్స తంసభావవన్తతాయ దట్ఠబ్బా, న తస్స అవస్సం ఇట్ఠవిపాకసమ్భవతోయేవ, లక్ఖీయతి అనేనాతి లక్ఖణం, అనవజ్జఞ్చ తం ఇట్ఠవిపాకఞ్చాతి అనవజ్జఇట్ఠవిపాకం. తం లక్ఖణమస్సాతి **అనవజ్జఇట్ఠవిపాకలక్ఖణం**.

నను చ కుసలమేవ అనవజ్జఇట్ఠవిపాకం, వుత్తనియామేన పన అనవజ్జఇట్ఠవిపాకతో అఞ్ఞం కుసలం సియా. న హి సయమేవ అత్తనో లక్ఖణన్తి సక్కా వత్తున్తి? నాయం దోసో పరిఞ్ఞాతాపరిఞ్ఞాతవచనత్థభావభేదే ఏకస్సాపి లక్ఖితబ్బలక్ఖణభావపరికప్పనతో. "అనవజ్జఇట్ఠవిపాక"న్తి హి పరిఞ్ఞాతవచనత్థం. "కుసల"న్తి అపరిఞ్ఞాతవచనత్థం. ఏవఞ్చ యేన సభావేన పరిఞ్ఞాతవచనత్థస్స సద్దస్స అత్థో హోతి, యేన చ అపరిఞ్ఞాతవచనత్థస్స, తేసం పరిఞ్ఞాతాపరిఞ్ఞాతవచనత్థసభావానం భేదేన తంసమఙ్గిస్స కుసలస్స ఏకస్సాపి భేదో పరికప్పీయతి యథా "పురే భవం పటు ఆసి, పటుతరో ఏతరహీ"తి గుణభేదేన, వత్థుభేదేన చ పరికప్పీయతి, తస్మా పరిఞ్ఞాతవచనత్థభావేన లక్ఖణం, అపరిఞ్ఞాతవచనత్థభావేన లక్ఖితబ్బన్తి ఏవం పరికప్పితభేదే పరిగ్గయ్హమానే న కోచి దోసో ఆపజ్జతి.

అథ వా లక్ఖీయతీతి లక్ఖణం, అనవజ్జఇట్ఠవిపాకఞ్చ తం లక్ఖణఞ్చాతి **అనవజ్జఇట్ఠవిపాకలక్ఖణం,** యం అనవజ్జఇట్ఠవిపాకం హుత్వా లక్ఖీయతి, తం కుసలన్తి అత్థో. అథ వా అనవజ్జ-సద్దేన అనవజ్జభావో వుత్తో, ఇట్ఠవిపాకసద్దేన ఇట్ఠవిపాకభావో, తస్మా అనవజ్జో చ ఇట్ఠవిపాకో చ అనవజ్జఇట్ఠవిపాకం, తం లక్ఖణమేతస్సాతి కరణత్థే, కమ్మత్థే వా లక్ఖణ-సద్దేన అనవజ్జఇట్ఠవిపాకలక్ఖణన్తి అనవజ్జఇట్ఠవిపాకసభావవన్తం, అనవజ్జఇట్ఠవిపాకభావేన లక్ఖితబ్బం వాతి అత్థో. కిం పనేత్థ కారణం పదద్వయపరిగ్గహేన, ననుఏకేనేవ పదేన అధిప్పేతత్థసిద్ధి సియా. కిఞ్చాపి హి "అనవజ్జలక్ఖణ"న్తి వుత్తే "అపరం పన, భన్తే, ఏతదానుత్తరియం, యథా భగవా ధమ్మం దేసేతి కుసలేసు ధమ్మేసూ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౧౪౫) వియ వజ్జరహితత్తా అబ్యాకతస్సాపి పసఙ్గో సియాతి ఇట్ఠవిపాక-పదం వత్తబ్బమేవ, "ఇట్ఠవిపాకలక్ఖణ"న్తి పన వుత్తే ఇతరం న వత్తబ్బం అబ్యాకతస్స విపాకారహభావేన ఇట్ఠవిపాకతాపసఙ్గభావతో? సచ్చమేతం, అనవజ్జ-పదేన కుసలస్స పవత్తిసుఖతం, ఇట్ఠవిపాక-పదేన చ విపాకసుఖతం దస్సేతుం పదద్వయం వుత్తం. అనవజ్జపదఞ్హి అత్తనో పవత్తిసభావవసేన లక్ఖణవచనం, ఇతరం కాలన్తరే విపాకుప్పాదనసమత్థతావసేనాతి. అథ వా కుసలస్స అత్థవిసుద్ధిం దస్సేతుం పురిమపదం వుత్తం, పరిసుద్ధవిపాకతం దస్సేతుం పచ్ఛిమం. పురిమం వా కుసలస్స అకుసలసభావతో నివత్తనం, పచ్ఛిమం అబ్యాకతసభావతోతి అలమతిపపఞ్చేన. ఏత్థ చ "అనవజ్జ...పే.... లక్ఖణ"న్తి వచనేన కుసలస్స సామఞ్ఞలక్ఖణం వుత్తం అనవజ్జఇట్ఠవిపాకసభావస్స కుసలజాతియా సాధారణత్తా. అకుసలాదీనమసాధారణభావేన సభావలక్ఖణం వాతి దట్ఠబ్బం.

అకుసలవిద్ధంసనరసన్తి యథానురూపం అకుసలప్పజహనకిచ్చం. కుసలఞ్హి పరిత్తమహగ్గతలోకుత్తరభేదభిన్నం యథాక్కమం తదఙ్గవిక్ఖమ్భనసముచ్ఛేదప్పహానవసేన అకుసలపక్ఖం పజహతి. అథ తదఙ్గాదిప్పహానానం కిం నానాకరణన్తి? వుచ్చతే – దానాదిపుఞ్ఞకిరియవత్థుగతేన తేన తేన కుసలఙ్గేన తస్స తస్స మచ్ఛేరాదిఅకుసలఙ్గస్స పహానం **తదఙ్గప్పహానం,** తం దీపాలోకేన అన్ధకారవిద్ధంసనం వియ దట్ఠబ్బం, కామావచరకుసలానం పరిత్తానుభావతాయ తేహి అత్తనో ఠితిక్ఖణే విద్ధంసితానమకుసలానం తదపగమే సతి పున ఆగమేన వోత్థరణతో. తేసం తేసం నీవరణధమ్మానం విక్ఖమ్భనసఙ్ఖాతం పవత్తినివారణవసేన పహానం **విక్ఖమ్భనప్పహానం,** తం ఘటప్పహారేన జలతలే సేవాలవియూహనం వియ దట్ఠబ్బం. యథా హి బలవతా ఘటప్పహారేన దూరీకతం సేవాలం తస్మిం అపనీతేపి తంపహారవేగేన సహసా న ఓత్థరతి, ఏవమేవ ఉపచారప్పనాభేదేన ఝానేన విక్ఖమ్భితా కామచ్ఛన్దాదయో తదప్పవత్తికాలేపి తస్స బలేన సహసా న ఓత్థరన్తీతి. అనుప్పత్తిధమ్మతాపాదనసఙ్ఖాతం సమ్మా ఉచ్ఛేదవసేన పహానం **సముచ్ఛేదప్పహానం,** తం పన అసనిసమ్పాతేన రుక్ఖాదీనం సమూలవిద్ధంసనం వియ దట్ఠబ్బం. న హి అరియమగ్గేన సముచ్ఛిన్నకిలేసా అనుసయమత్తకేనాపి సన్తానే పవత్తన్తి. యథా పన ఏకవారప్పవత్తేనపి ఇన్దగ్గినా సహ మూలేహి విద్ధంసితా రుక్ఖాదయో న

పున విరుహన్తి, ఏవమేవం ఏకచిత్తక్ఖణికేనపి తేన అత్తనో ఉప్పాదమత్తేనేవ అనుసయమత్తట్ఠాయినోపి కిలేసా సబ్బేన సబ్బం విద్ధంసితాయేవ హోన్తి.

వోదానం విసుద్ధి, సంకిలేసమలవిముత్తీతి అత్థో, తథా హుత్వా పచ్చుపట్ఠానమస్సాతి **వోదానపచ్చుపట్ఠానం,** పరిసుద్ధాకారేన యోగినో ఞాణస్స ఉపట్ఠాతీతి వుత్తం హోతి.

ఏవం కుసలస్స వజ్జరహితఇట్ఠవిపాకసభావేహి లక్ఖణం, కిచ్చఉపట్ఠానాకారవసేన చ రసపచ్చుపట్ఠానాని వత్వా పున వజ్జపటిపక్ఖభావవసేన చ లక్ఖణం, సమ్పత్తిఫలవసేన చ రసాదికం దస్సేతుం ''**వజ్జపటిపక్ఖత్తా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ వజ్జానం పటిపక్ఖభావో **వజ్జపటిపక్ఖత్తం,** తతో. ఏతేన "అనవజ్జలక్ఖణ"న్తి ఏత్థ అ-కారో పటిపక్ఖత్థోతి దస్సేతి, తేన పనస్స అబ్యాకతతో నివత్తనం కతం. ఇతరథా హి నాస్స వజ్జం, వజ్జతో అఞ్ఞం వా అనవజ్జన్తి అబ్యాకతస్సాపి తంలక్ఖణతాపసఙ్గో సియా. "వజ్జపటిపక్ఖత్తా"తి పన వుత్తే యస్మా కుసలాకుసలానమేవ పహాయకప్పహాతబ్బభావేన ఆలోకన్ధకారానం వియ అఞ్ఞమఞ్ఞం ఉజువిపచ్చనీకభావో, తస్మా కుసలమేవ వజ్జపటిపక్ఖత్తా అనవజ్జలక్ఖణం, న అఞ్ఞన్తి అయమత్థో సిద్ధో హోతి. **వోదానభావరసన్తి** వోదానభావసమ్పత్తికం, కిలేసమలేహి అసంకిలిట్ఠభావేన సమ్పజ్జనకన్తి అత్థో. పచ్చుపట్ఠాపీయతి ఉపనీయతి కారణేన, అత్తనో వా కారణం పటిచ్చ, తప్పటిబద్ధభావేన పటిముఖం వా ఉపట్ఠాతీతి పచ్చుపట్ఠానం, ఇట్ఠో విపాకో పచ్చుపట్ఠానమస్సాతి **ఇట్ఠవిపాకపచ్చుపట్ఠానం.**

అసతి యోనిసోమనసికారే కుసలస్స అనుప్పజ్జనతో, సతి చ తస్మిం ఉప్పజ్జనతో తస్స సో ఆసన్నకారణన్తి ఆహ ''**యోనిసోమనసికారపదట్ఠాన**''న్తి. తత్థ యోనిసో పథేన ఉపాయేన మనసికారో **యోనిసోమనసికారో,** అత్థతో పన సానుసయసన్తానవతో ఛన్నం ద్వారానమాపాథగతేస్వారమ్మణేసు పతిరూపదేసవాసాదిసమ్పత్తియా కుసలధమ్మానం పచ్చయభావేన భవఙ్గం ఆవట్టేత్వా ఉప్పన్నమావజ్జనం యోనిసోమనసికారో నామ. వుత్తపటిపక్ఖవసేన అయోనిసోమనసికారోపి దట్ఠబ్బో. యం పన నిరనుసయసన్తానసమఙ్గిస్స కిరియచిత్తానం పచ్చయభావేన ఉప్పన్నం, తం ఠపేత్వా నిరవజ్జధమ్మం సావజ్జధమ్మస్స కస్సచి పచ్చయభావానుపగమనతో యోనిసోమనసికారపక్ఖం వా భజేయ్య. ఖీణాసవసన్తానగతత్తా యోనిసోఅయోనిసోభావమనపేక్ఖిత్వా ఆపాథగతారమ్మణేసు ఉప్పత్తిమత్తం వినా న కస్సచి కుసలాకుసలభావస్స పచ్చయో హోతీతి తదుభయవసేన నవత్తబ్బత్తా అబ్యాకతమనసికారోతి వా సఙ్ఖం గచ్ఛేయ్యాతి.

సావజ్జానిట్ఠవిపాకలక్ఖణమకుసలన్తి ఏత్థాపి "వజ్జా రాగాదయో, తే యస్స సన్తి, తం సావజ్జం, అనిట్ఠో విపాకో యస్స, తం అనిట్ఠవిపాక"న్తిఆదినా వుత్తనయానుసారేన పటిపక్ఖయోజనా దట్ఠబ్బా. రసాదితో పనేతం అనత్థజననరసం, సంకిలేసపచ్చుపట్ఠానం. అథ వా గారయ్హభావతో సావజ్జలక్ఖణమేవ, సంకిలేసభావరసం, అనిట్ఠవిపాకపచ్చుపట్ఠానం, అయోనిసోమనసికారపదట్ఠానం. వచనత్థతో పన న కుసలన్తి **అకుసలం,** కుసలపటిపక్ఖన్తి అత్థో. పటిపక్ఖత్థే హి అయం అకారో, న పన అఞ్ఞత్థే, నాపి అభావే. ఇతరథా హి తికం న సియా, దుకం, చతుక్కం వా ఆపజ్జేయ్య. తథా హి యది కుసలతో అఞ్ఞమకుసలం సియా , తదా అబ్యాకతస్సాపి తతో అఞ్ఞభావేన అకుసల-సద్దసఙ్గహోతి కుసలాకుసలజాతిభేదతో దువిధన్తి దుకం వత్తబ్బం. యది చ కుసలాభావో అకుసలం, తేన న కాచి జాతి గయ్హతీతి కుసలాబ్యాకతజాతిభేదతో దుకమేవ వత్తబ్బం. అథ సియా "అభావోపి విసుం గహేతబ్బో"తి, ఏవం సతి తస్స జాతియా అభావతో జాతి-సద్దేన సహ సమ్బన్ధో న సియా. విజ్జమానస్స హి జాతి నామ హోతి. యథేవ వా కుసలస్స అభావో, ఏవం అబ్యాకతస్సాపి అభావో అత్థీతి అనబ్యాకతజాతిపి వత్తబ్బాతి చతుక్కం ఆపజ్జేయ్య. న చేతమిట్ఠం కుసలాదివసేన తివిధజాతియా ఏవ ఇచ్ఛితత్తా,

పాళియఞ్చ "కుసలా ధమ్మా అకుసలా ధమ్మా అబ్యాకతా ధమ్మా"తి తికవసేనేవ వుత్తత్తా "కుసలపటిపక్ఖ"న్తి పన వుచ్చమానే మిత్తపటిపక్ఖో అమిత్తో వియ, లోభపటిపక్ఖో అలోభో వియ చ యం ధమ్మజాతం కుసలస్స ఉజువిపచ్చనీకభూతం, తం అకుసలన్తి తస్స వసేన తికం ఉపపన్నం హోతి, ఉజువిపచ్చనీకతా చస్స సావజ్జానిట్ఠవిపాకత్తా, తేన పహాతబ్బభావతో చ వేదితబ్బా, న పన కుసలవినాసనతో. న హి అకుసలేన కుసలం పహీయతి, మహాబలత్తా పన కుసలమేవ తం పజహతి. కుసలఞ్హి మహాబలం, అకుసలం దుబ్బలం. తేనేవాహ "అబలా నం బలీయన్తి, మద్దన్తేనం పరిస్సయా"తి (సు॰ ని॰ ౭౭౬), తస్మా కుసలమేవ యథావుత్తనయేన అకుసలస్స పహాయకం, నాకుసలం ఇతరస్సాతి వేదితబ్బం.

తదుభయ...పే॰... అబ్యాకతన్తి యం ధమ్మజాతం కుసలం వియ న అనవజ్జఇట్ఠవిపాకలక్ఖణం, నాపి అకుసలం వియ సావజ్జానిట్ఠవిపాకలక్ఖణం, అథ ఖో అవిపాకత్తా తదుభయవిపరీతలక్ఖణం, తం అబ్యాకతన్తి అత్థో. నను చ "తదుభయవిపరీతలక్ఖణ"న్తి వుత్తే సుఖదుక్ఖవేదనానం విపరీతా ఉపేక్ఖావేదనా వియ ఇట్ఠానిట్ఠవిపాకానం విపరీతో అఞ్ఞో కోచి విపాకో యస్స అత్థి, తం అబ్యాకతన్తి ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి తథా అసమ్భవతో. యథా హి ఆలోకన్ధకారానం విపరీతో అఞ్ఞో కోచి నత్థి, ఏవమిట్ఠానిట్ఠవిపాకానం విపరీతో న కోచి విపాకో అత్థీతి. అథ వా తం-సద్దో ఇధ ఇట్ఠానిట్ఠవిపాకనిరపేక్ఖం కుసలాకుసలమత్తమేవ పచ్చామసతీతి కుసలాకుసలానం సవిపాకత్తా తదుభయవిపరీతలక్ఖణం, తం అవిపాకలక్ఖణన్తి అత్థోతి అలమేత్థ అనుయోగేన. కుసలాకుసలభావేన న బ్యాకతన్తి **అబ్యాకతం**. కుసలాకుసలఞ్హి వత్వా అబ్యాకతస్స వుత్తత్తా కుసలాకుసలభావేనేవ అవుత్తత్తాతి విఞ్ఞాయతి, న పకారన్తరేన. తథా అవచనఞ్చ తస్స తదుభయవిపరీతలక్ఖణత్తాయేవ, న పన అవత్తబ్బత్తామత్తేనాతి దట్ఠబ్బం. అథ వా వి-సద్దో విరోధివచనో. ఆ-సద్దో అభిముఖభావప్పకాసనో, తస్మా అత్తనో పచ్చయేహి అఞ్ఞమఞ్ఞం విరోధాభిముఖతం కతం లక్ఖణవిరోధతో పహాయకప్పహాతబ్బభావతో వాతి బ్యాకతం, కుసలాకుసలం. తతో అఞ్ఞం **అబ్యాకతం**. తఞ్హి లక్ఖణతో అఞ్ఞమఞ్ఞం కుసలాకుసలం వియ న తస్స విరుద్ధం. న హి అవిపాకతం అనిట్ఠవిపాకతా వియ, ఇట్ఠవిపాకతాయ ఇట్ఠవిపాకతా వియ చ అనిట్ఠవిపాకతాయ ఇట్ఠానిట్ఠవిపాకతాహి విరుజ్ఝతి, న చాపి అబ్యాకతం కుసలాకుసలేసు కిఞ్చి పజహతి, న చ కేనచి పహాతబ్బన్తి. "తదుభయవిపరీతలక్ఖణమబ్యాకత"న్తి విఞ్ఞాయమానే అహోసి కమ్మం, నాహోసి కమ్మవిపాకో, నత్థి కమ్మవిపాకో, న భవిస్సతి కమ్మవిపాకోతి ఇమినా తికేన సఙ్గహితస్స గతిఉపధికాలప్పయోగవిపత్తీహి అవిపాకస్స దిట్ఠధమ్మవేదనీయాదికమ్మస్స భావనాయపహాతబ్బస్స అకుసలస్స చ అభిఞ్ఞాకుసలస్స చ విపాకుప్పాదనాభావతో "సియా ను ఖో అబ్యాకతభావో వా"తి కదాచి కోచి చిన్తేయ్యాతి తన్నివారణత్థమాహ "**అవిపాకారహం వా**"తి, విపాకం దాతుం నారహతి తత్థ సామత్థియాభావతోతి **అవిపాకారహం**. ఇదం వుత్తం హోతి – దిట్ఠధమ్మవేదనీయాదయో తావ పచ్చయవేకల్లాదీహి కారణేహి అవిపాకా, సచే పనేతే తబ్బిదూరా అస్సు, తదా విపాకదానే సమత్థతాయ విపాకారహాయేవ, తం పన న తథా, అథ ఖో యేన కేనచి ఆకారేన విపాకదానే అసమత్థతాయేవ విపాకారహం న హోతి, తం అబ్యాకతం నామాతి.

ఇదాని ఏవం తికవసేన నిద్దిట్ఠేసు కుసలాదీసు పఠమం తావ కుసలచిత్తం విభజన్తో "**తత్థ కుసలచిత్త**"న్తిఆదినా తస్స గణనపరిచ్ఛేదం దస్సేతి. **ఏకవీసతివిధ**న్తి అట్ఠ కామావచరాని , పఞ్చ రూపావచరాని, చత్తారి అరూపావచరాని, చత్తారి లోకుత్తరానీతి ఏవం సఙ్ఖేపతో ఏకవీసతివిధం. **భూమితో చతుబ్బిధ**న్తి కామరూపారూపలోకుత్తరభూమిసఙ్ఖాతానం చతున్నం భూమీనం వసేన తత్థ పవత్తమానం చిత్తమ్పి చతుబ్బిధం హోతి. తత్థ భవన్తి ఏత్థాతి **భూమి,** ఠానం, అవత్థా చ. అవత్థాపి హి

అవత్థవన్తానం పవత్తిట్ఠానం వియ గయ్హతి. ఏవఞ్హి నేసం సుఖగ్గహణం హోతి. **అవత్థా**తి చేత్థ ధమ్మానం కామతణ్హాదీహి పరిచ్ఛిన్నాపరిచ్ఛిన్నభావో. తత్థ పురిమా తిస్సో భూమియో ఉభయవసేన వేదితబ్బా, ఇతరా అవత్థావసేనేవ. న హి లోకుత్తరధమ్మానం కామభవాదితో అఞ్ఞం ఠానముపలబ్భతీతి.

అఞ్ఞత్థ పవత్తమానస్సాపి వక్ఖమాననయేన కామభూమిపరియాపన్నత్తా **భూమితో ఏకవిధన్తి**. **సవత్థుకావత్థుకభేదతో**తి చక్ఖాదీని పఞ్చ, హదయఞ్చాతి ఛ వత్థూని. కుసలస్స పన చక్ఖాదినిస్సితత్తాభావతో హదయవత్థు ఇధ వత్థూతి అధిప్పేతం. తేన సహితం ఏకన్తేన తన్నిస్సితప్పవత్తితోతి **సవత్థుకం,** కామరూపధాతుయం పవత్తమానవిఞ్ఞాణం. తత్థ హి అరూపస్స రూపపటిబన్ధప్పవత్తి, అరూపధాతుయం పన రూపాభావతో వత్థువిరహితమేవ పవత్తతీతి తత్థ పవత్తమానం **అవత్థుకం.** **హీన...పే.... తివిధ**న్తి ఏత్థ పచ్చయతో, ఫలతో చ మజ్ఝిమపణీతేహి నిహీనం, తేసం వా గుణేహి పరిహీనన్తి **హీనం,** అత్తనో పచ్చయేహి పధానభావం నీతన్తి **పణీతం,** ఉభిన్నం వేమజ్ఝే భవం **మజ్ఝిమం**. తత్థ హీనేన ఛన్దేన చిత్తేన వీరియేన వీమంసాయ వా పవత్తితం **హీనం,** మజ్ఝిమేహి ఛన్దాదీహి పవత్తితం **మజ్ఝిమం,** పణీతేహి **పణీతం**. ఛన్దాదీనం పన హీనాదిభావో అధిముత్తివసేన దట్ఠబ్బో. హీనాధిముత్తివసేన హి నేసం హీనతా, పణీతాధిముత్తివసేన పణీతతా, తదుభయవేమజ్ఝవసేన మజ్ఝిమతా. యసకామతాయ వా కతం కుసలం **హీనం,** పుఞ్ఞఫలకామతాయ **మజ్ఝిమం,** "పుఞ్ఞం నామేతం సాధూహి కత్తబ్బమేవా"తి ఏవం అరియభావం నిస్సాయ కతం **పణీతం**. "అహమస్మి దానపతి, ఇమే పనఞ్ఞే దానదాసాదయో"తిఆదినా అత్తుక్కంసనపరవమ్భనాహి ఉపక్కిలిట్ఠం పవత్తితం వా **హీనం,** తథా అనుపక్కిలిట్ఠం **మజ్ఝిమం,** మగ్గఫలపదట్ఠానం **పణీతం**. భవభోగసమ్పత్తినిమిత్తం వా కతం **హీనం,** సావకపచ్చేకబోధిపారమితావసేన అత్తనో విమోక్ఖత్థాయ కతం **మజ్ఝిమం,** సమ్మాసమ్బోధిపారమితావసేన సబ్బేసం విమోక్ఖత్థాయ కతం **పణీత**న్తి.

సోమనస్సు...పే.... భేదతోతి భేద-సద్దో పచ్చేకం సమ్బన్ధితబ్బో "సోమనస్సుపేక్ఖాభేదతో ఞాణభేదతో పయోగభేదతో"తి. తత్థ **పయోగభేదతో**తి సఙ్ఖారభేదతోతి అత్థో. నను చ సోమనస్సుపేక్ఖాభేదో తావ యుత్తో తేసం భిన్నసభావత్తా. ఞాణప్పయోగభేదో పన కథన్తి? వుచ్చతే – ఞాణప్పయోగకతో భేదో ఞాణప్పయోగభేదో తేసం భావాభావముపాదాయ పవత్తత్తా. ఇదాని తమేవ సోమనస్సుపేక్ఖాదిభేదం విభాగేన దస్సేతుం "**సేయ్యథిద**"న్తి పుచ్ఛిత్వా "**సోమనస్ససహగత**"న్తిఆదినా విస్సజ్జేతి. తత్థ **సేయ్యథిద**న్తి తం కతమం, తం కథన్తి వా అత్థో.

సోభనం మనో, సోభనం వా మనో ఏతస్సాతి సుమనో, తస్స భావో సోమనస్సం, మానసికసుఖవేదనాయేతం అధివచనం, సోమనస్సేన ఉప్పాదతో యావ నిరోధా సహగతం పవత్తం సంసట్ఠం సమ్పయుత్తన్తి అత్థో. అథ వా సోమనస్సేన సహ ఏకుప్పాదాదిభావం గతన్తి **సోమనస్ససహగతం**. జానాతి యథాసభావం పటివిజ్ఝతీతి ఞాణం, తేన సమం ఏకుప్పాదాదీహి పకారేహి యుత్తన్తి **ఞాణసమ్పయుత్తం**. నాస్స సఙ్ఖారో అత్థీతి అసఙ్ఖారం, అసఙ్ఖారమేవ **అసఙ్ఖారికం**. సహ సఙ్ఖారేన పవత్తమానం ససఙ్ఖారం, తదేవ **ససఙ్ఖారికం. సఙ్ఖారో**తి చేత్థ అత్తనో, పరస్స వా పుబ్బప్పయోగో "సఙ్ఖరోతి తిక్ఖభావసఙ్ఖాతేన మణ్డనవిసేసేన సజ్జేతి, సఙ్ఖరీయతి వా సజ్జీయతి చిత్తం ఏతేనా"తి కత్వా. తత్థ దానాదిపుఞ్ఞకరణకాలే మచ్ఛేరమలథినమిద్ధాదీహి ఉపక్కిలేసేహి సంసీదమానే చిత్తే ఉపక్కిలేసవూపసమవసేన, చిత్తస్స చ ఉస్సాహజననవసేన తీసు ద్వారేసు పవత్తో సమ్మావాయామో **అత్తనో పయోగో** నామ. కుసలకరణే నిరుస్సాహస్స పన "అమ్భో, సప్పురిస, కుసలకరణం నామ పణ్డితేహి ఆసేవితమగ్గో, తత్థ తయాపి పటిపజ్జితుం వట్టతి, తస్మా దానం దేహి, సీలం రక్ఖ, తఞ్హి తే అత్థాయ హితాయ సుఖాయ భవిస్సతీ"తిఆదినా కుసలకరణత్థాయ ఉస్సాహజననవసేన పరేసం కాయవచీద్వారేసు పవత్తా

ఆణత్తి **పరప్పయోగో** నామ. తేసు పన పురిమో పుబ్బభాగప్పవత్తచిత్తసన్తానే, పచ్ఛిమో పరేసం చిత్తసన్తానేయేవ సమ్భవతీతి తన్నిబ్బత్తితో చిత్తస్స తిక్ఖభావసఙ్ఖాతో విసేసో ఇధ ఉపచారతో సఙ్ఖారోతి వేదితబ్బో. తేనాహు ఆచరియా –

> "పుబ్బప్పయోగసమ్భూతో, విసేసో చిత్తసమ్భవీ;
> సఙ్ఖారో ఇతి సఙ్ఖార-సభావఞ్ఞూహి కిత్తితో"తి.

అథ వా "**ససఙ్ఖారికమసఙ్ఖారిక**"న్తి చ ఏతం కేవలం సఙ్ఖారస్స భావాభావమత్తాపేక్ఖాయ వుత్తం, న తస్స సహప్పవత్తిసబ్భావాభావతోతి భిన్నసన్తానప్పవత్తినోపి సఙ్ఖారస్స ఇదమత్థితాయ తంవసేన నిబ్బత్తం చిత్తం సఙ్ఖారో అస్స అత్థీతి **ససఙ్ఖారికం** సహ-సద్దస్స విజ్జమానత్థపరిదీపనతో "సలోమకో సపక్ఖకో"తిఆదీసు వియ. తబ్బిపరీతం పన తదభావతో యథావుత్తవసేనేవ **అసఙ్ఖారికం**. అథ వా సఙ్ఖరణం, సఙ్ఖరీయతి వా ఏతేన ఆగన్తుకసమ్భూతేన చిత్తసంసీదనసభావాపనయనవసేనేవ సజ్జీయతి, సఙ్ఖరోతి వా తం యథావుత్తవసేనేవాతి సఙ్ఖారోతి ఉజుకమేవ పుబ్బప్పయోగజనితో తిక్ఖభావో వుచ్చతి, తదభావతో **అసఙ్ఖారికం,** సభావతిక్ఖన్తి అత్థో. తంసహగతాయ **ససఙ్ఖారికం,** అథ వా మచ్ఛేరమలాదీహి సఙ్ఖరీయతీతి సఙ్ఖారో, చిత్తస్స సంసీదనసభావో, సో యస్స నత్థీతి **అసఙ్ఖారికం,** ఇతరం **ససఙ్ఖారికం.** పణీతఉతుభోజనాదికో వా బలవపచ్చయో సఙ్ఖారో "సఙ్ఖరోతి చిత్తం తిక్ఖభావేన, సఙ్ఖరీయతి వా తం ఏతేనా"తి కత్వా. అ-కారస్స వుడ్ఢత్థవుత్తితాయ వుడ్ఢిప్పత్తో సఙ్ఖారో అస్సాతి **అసఙ్ఖారికం,** బలవపచ్చయవన్తన్తి అత్థో. వుడ్ఢిపరిదీపకేన పన అ-కారేన అవిసేసితత్తా **ససఙ్ఖారికం** సప్పచ్చయం దుబ్బలపచ్చయన్తి అధిప్పాయో. ఞాణేన విప్పయుత్తం విరహితన్తి **ఞాణవిప్పయుత్తం**.

ఉపేక్ఖతీతి ఉపేక్ఖా, వేదియమానాపి ఆరమ్మణం అజ్ఝుపేక్ఖతి, మజ్ఝత్తాకారసణ్ఠితియాతి అత్థో. అథ వా ఇట్ఠే, అనిట్ఠే చ ఆరమ్మణే పక్ఖపాతాభావేన ఉపపత్తితో యుత్తితో ఇక్ఖతి అనుభవతీతి ఉపేక్ఖా. అథ వా ఉపేతా సుఖదుక్ఖానం అవిరుద్ధా ఇక్ఖా అనుభవనన్తి ఉపేక్ఖా. అవిరుద్ధత్తాయేవ హేసా తేసం అనన్తరమ్పి పవత్తతి. సుఖదుక్ఖవేదనా పన విసుం విసుం విరుద్ధసభావత్తా నాఞ్ఞమఞ్ఞం అనన్తరం పవత్తన్తి . తేనేవ హి **పట్ఠానే** సోమనస్సస్స అనన్తరం దోమనస్సస్స, దోమనస్సస్స అనన్తరం సోమనస్సస్స చ ఉప్పత్తి పటిసిద్ధా. అయఞ్చ అత్థో లోభసహగతచిత్తసమ్పయుత్తవేదనాయపి లబ్భతి, పురిమా పన ద్వే న తథా. న హి లోభసహగతాదీనం మజ్ఝత్తాకారేన అజ్ఝుపేక్ఖనం, ఉపపత్తితో ఇక్ఖనం వా అత్థీతి. **ఉపేక్ఖాసహగత**న్తి సబ్బం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ.

నను చ అఞ్ఞేపి ఫస్సాదయో సమ్పయుత్తధమ్మా అత్థీతి సోమనస్సాదీనం వసేనేవ పన అట్ఠవిధతా కస్మా గహితాతి? భేదకరభావతో. ఫస్సాదీనఞ్హి సబ్బచిత్తసాధారణత్తా, సద్ధాదీనఞ్చ సబ్బకుసలసాధారణత్తా న తేహి చిత్తస్స విభాగో, సోమనస్సాదయో పన కత్థచి చిత్తే హోన్తి, కత్థచి న హోన్తీతి పాకటోవ తేహి చిత్తస్స విభాగోతి. కస్మా పనేతే కత్థచి చిత్తే హోన్తి, కత్థచి న హోన్తీతి? కారణస్స సన్నిహితాసన్నిహితభావతో. కిం పన నేసం కారణన్తి? వుచ్చతే – తత్థ సోమనస్ససహగతభావో తావ ఆరమ్మణవసేన హోతి. ఇట్ఠారమ్మణస్మిఞ్హి సోమనస్ససహగతచిత్తముప్పజ్జతి. నను చ ఇట్ఠారమ్మణం లోభస్స వత్థు రజ్జనీయత్తాతి కథం తత్థ కుసలం ఉప్పజ్జతీతి? నయిదమేకన్తికం ఇట్ఠేపి ఆరమ్మణే నియమితాదివసేన కుసలస్స ఉప్పజ్జనతో. యస్స హి "కుసలమేవ మయా కత్తబ్బ"న్తి కుసలకరణేయేవ చిత్తం నియమితం హోతి, అకుసలప్పవత్తితోవ నివత్తేత్వా కుసలకరణేయేవ పరిణామితం, అభిణ్హకరణేన చ కుసలం సముదాచిణ్ణం,

పటిరూపదేసవాససద్ధమ్మస్సవనసప్పురిసూపనిస్సయపుబ్బేకతపుఞ్ఞతాసఙ్ఖాతచతుచక్కూపనిస్సయవసేన, యోనిసో చ ఆభోగో పవత్తతి, తస్స ఇట్ఠేపి ఆరమ్మణే అలోభసమ్పయుత్తమేవ చిత్తముప్పజ్జతి, న లోభసమ్పయుత్తం. హోతి చేత్థ –

"నియామపరిణామేహి , సముదాచిణ్ణతాయ చ;
ఞాణపుబ్బఙ్గమాభోగా, ఇట్ఠేపి కుసలం సియా"తి.

అపిచ సద్ధాబహులతాదీహి చ కారణేహి చిత్తస్స సోమనస్ససహగతతా వేదితబ్బా. అస్సద్ధానం, హి మిచ్ఛాదిట్ఠికానఞ్చ ఏకన్తమిట్ఠారమ్మణభూతం తథాగతరూపమ్పి దిస్వా సోమనస్సం న ఉప్పజ్జతి. యే చ కుసలప్పవత్తియం ఆనిసంసం న పస్సన్తి, తేసం పరేహి ఉస్సాహితానం కుసలం కరోన్తానమ్పి సోమనస్సం న ఉప్పజ్జతి, తస్మా సద్ధాబహులతా విసుద్ధిదిట్ఠితా ఆనిసంసదస్సావితాతి ఇమేహిపి కారణేహి చిత్తస్స సోమనస్ససహగతతా హోతి.

అపిచ యే తే ఏకాదస ధమ్మా పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ సంవత్తన్తి. సేయ్యథిదం – బుద్ధానుస్సతి ధమ్మానుస్సతి సంఘానుస్సతి సీలానుస్సతి చాగానుస్సతి దేవతానుస్సతి ఉపసమానుస్సతి లూఖపుగ్గలపరివజ్జనం సినిద్ధపుగ్గలసేవనా పసాదనీయసుత్తన్తపచ్చవేక్ఖణా తదధిముత్తతాతి ఇమేహిపి కారణేహి చిత్తస్స సోమనస్ససహగతభావో వేదితబ్బో. బుద్ధాదిగుణే అనుస్సరన్తస్స హి యావ ఉపచారుప్పాదా సకలసరీరం ఫరమానా పీతి ఉప్పజ్జతి. తథా దీఘరత్తం అక్ఖణ్డతాదివసేన అత్తనా రక్ఖితం చతుపారిసుద్ధిసీలం పచ్చవేక్ఖన్తస్స, గిహినో దససీలం పఞ్చసీలం పచ్చవేక్ఖన్తస్స, దుబ్భిక్ఖభయాదీసు పణీతం భోజనం సబ్రహ్మచారీనం దత్వా "ఏవంనామ దానం అదాసి"న్తి అత్తనోచాగం పచ్చవేక్ఖన్తస్స, గిహినోపి తథారూపే కాలే సీలవన్తానం దిన్నదానం పచ్చవేక్ఖన్తస్స, యేహి గుణేహి సమన్నాగతా దేవా దేవత్తం గతా, తథారూపానం గుణానం అత్తని అత్థితం పచ్చవేక్ఖన్తస్స, సమథవిపస్సనాహి విక్ఖమ్భితకిలేసే సట్ఠిపి సత్తతిపి వస్సాని అసముదాచరన్తే దిస్వా "అహో మయ్హం కిలేసా న సముదాచరన్తీ"తి చిన్తేన్తస్స, చేతియదస్సనథేరదస్సనేసు అసక్కచ్చకిరియాయ సంసుచితలూఖభావేన బుద్ధాదీసు పసాదసినేహాభావేన గద్రభపిట్ఠే రజసదిసే లూఖపుగ్గలే పరివజ్జన్తస్స, బుద్ధాదీసు పసాదబహులే ముదుచిత్తే సినిద్ధపుగ్గలే పటిసేవన్తస్స, రతనత్తయగుణపరిదీపకే పసాదనీయసుత్తన్తే పచ్చవేక్ఖన్తస్స, ఠాననిసజ్జాదీసుపి పీతిఉప్పాదనత్థం తన్నిన్నతాదివసేన పవత్తేన్తస్స యేభుయ్యేన పీతి ఉప్పజ్జతి. పీతియా చ సోమనస్సేన సహ అవినాభావతో తదుప్పత్తియా తస్సాపి ఉప్పత్తి నియతాతి ఏవం పీతికారణానిపి సోమనస్సకారణానీతి దట్ఠబ్బాని. కిఞ్చ – అగమ్భీరపకతితా, సోమనస్సపటిసన్ధికతాతి ఇమేహి ద్వీహి కారణేహి సోమనస్ససహగతతా హోతి. యో హి అగమ్భీరపకతికో హోతి, అప్పమత్తకేపి హితోపకరణే తుస్సతి, యో చ సోమనస్సపటిసన్ధికో అప్పసన్నేసు ఆరమ్మణేసుపి అప్పటికూలదస్సావీ, తస్స యేభుయ్యేన సోమనస్ససహగతచిత్తం ఉప్పజ్జతి. యథావుత్తానం పన సోమనస్సకారణానమభావేన మజ్ఝత్తారమ్మణతాయ చ ఉపేక్ఖాసహగతతా వేదితబ్బా.

ఞాణసమ్పయుత్తస్స పన కమ్మతో ఉపపత్తితో ఇన్ద్రియపరిపాకతో కిలేసదూరీభావతోతి ఇమేహి కారణేహి హోతి. యో హి పరేసం హితజ్ఝాసయేన ధమ్మం దేసేతి హీనుక్కట్ఠాదీని చ నళకారముద్దాగణనాదీని సిప్పాయతనాని, వడ్ఢకీకసివాణిజ్జాదీని చ కమ్మాయతనాని, విసహరణాదీని చ విజ్జాయతనానీతి ఏవం నిరవజ్జసిప్పాయతనాదీని సిక్ఖాపేతి, సయం వా సిక్ఖతి, ధమ్మకథికస్స సక్కారం కత్వా ధమ్మం కథాపేతి, "ఆయతిం పఞ్ఞవా భవిస్సామీ"తి పత్థనం పట్ఠపేత్వా నానప్పకారం పుఞ్ఞకమ్మం కరోతి, తస్సేవం నానప్పకారం పఞ్ఞాసంవత్తనికకమ్మం సమ్పాదేన్తస్స తం కమ్మం ఉపనిస్సాయ

ఉప్పజ్జమానం కుసలం ఞాణసమ్పయుత్తం ఉప్పజ్జతి. తథా అబ్యాపజ్జే లోకే ఉప్పన్నస్స ఉప్పజ్జమానం కుసలం ఞాణసమ్పయుత్తం హోతి. వుత్తఞ్హేతం –

> "తస్స తత్థ సుఖినో ధమ్మపదాని పిలవన్తి, దన్ధో, భిక్ఖవే, సతుప్పాదో, అథ సో సత్తో ఖిప్పమేవ విసేసభాగీ హోతీ"తి (అ॰ ని॰ ౪.౧౯౧).

తథా పఞ్ఞాదసకం సమ్పత్తస్స ఇన్ద్రియపరిపాకం నిస్సాయ ఉప్పజ్జమానం కుసలం ఞాణసమ్పయుత్తం హోతి. యేన పన సమథవిపస్సనాభావనాహి కిలేసా విక్ఖమ్భితా, తస్స కిలేసదూరీభావం నిస్సాయ ఉప్పజ్జమానం చిత్తం ఞాణసమ్పయుత్తం ఉప్పజ్జతి. యథాహ –

"యోగా వే జాయతే భూరి, అయోగా భూరిసఙ్ఖయో"తి. (ధ॰ ప॰ ౨౮౨).

అపిచ యే తే ధమ్మా ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ సంవత్తన్తి. సేయ్యథిదం – పరిపుచ్ఛకతా వత్థువిసదకిరియా ఇన్ద్రియసమత్తపటిపాదనా దుప్పఞ్ఞపుగ్గలపరివజ్జనా పఞ్ఞవన్తపుగ్గలసేవనా గమ్భీరఞాణచరియపచ్చవేక్ఖణా తదధిముత్తతాతి ఇమేహి కారణేహి ఞాణసమ్పయుత్తభావో హోతి. తథా హి యో పఞ్ఞవన్తే ఉపసఙ్కమిత్వా ఖన్ధధాతుఆయతనఇన్ద్రియబలబోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గఝానఙ్గసమథవిపస్సనాదీనం పరిపుచ్ఛాబహులో హోతి, తస్స తంవసేన ఉప్పన్నం సుతమయఞాణం ఆదిం కత్వా ఉప్పజ్జమానం చిత్తం ఞాణసహగతం హోతి. యేన పన నఖకేసచీవరసేనాసనాదీని అజ్ఝత్తికబాహిరవత్థూని పుబ్బే అవిసదాని ఛేదనమలహరణాదినా విసదాని కతాని, తస్సేవం విసదవత్థుకస్స ఉప్పన్నేసు చిత్తచేతసికేసు విసదం ఞాణం హోతి పరిసుద్ధాని దీపకపల్లకాదీని నిస్సాయ ఉప్పన్నదీపసిఖాయ ఓభాసో వియ. యస్స చ సద్ధిన్ద్రియాదీసు అఞ్ఞతరం బలవం హోతి, ఇతరాని మన్దాని, తతో తాని సకసకకిచ్చం కాతుం న సక్కోన్తి, తస్మా సో తస్స బోజ్ఝఙ్గవిభఙ్గే ఆగతనయేన తేన తేన ఆకారేన సమత్తం పటిపాదేతి, తస్సేవం ఇన్ద్రియానం సమత్తం పటిపాదేన్తస్స విపస్సనాఞాణాదీనం వసేన చిత్తం ఞాణసహగతం హోతి. యో పన దుప్పఞ్ఞపుగ్గలే పరివజ్జేతి, పఞ్ఞవన్తపుగ్గలే వా పయిరుపాసతి, ఖన్ధాదీసు ఓగాళ్హం భగవతో గమ్భీరఞాణచరియం వా పచ్చవేక్ఖతి, ఠాననిసజ్జాదీసు తదధిముత్తచిత్తో వా విహరతి, ఇమేసమ్పి ఉప్పజ్జమానం కుసలం ఞాణసమ్పయుత్తం హోతి. అపిచ బుద్ధాదిగుణానుస్సరణేనపి చిత్తం ఞాణసహగతం హోతి. యథాహ –

> "యస్మిం, మహానామ, సమయే అరియసావకో తథాగతం అనుస్సరతి, నేవస్స తస్మిం సమయే రాగపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతి, న దోస…పే॰… న మోహపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతి, ఉజుగతమేవస్స తస్మిం సమయే చిత్తం హోతి తథాగతం ఆరబ్భ. ఉజుగతచిత్తో ఖో పన, మహానామ, అరియసావకో లభతి అత్థవేదం, లభతి ధమ్మవేదం, లభతి ధమ్మూపసంహితం పామోజ్జం, పముదితస్స పీతి జాయతి, పీతిమనస్స కాయో పస్సమ్భతి, పస్సద్ధకాయో సుఖం వేదేతి, సుఖినో చిత్తం సమాధియతి, సమాహితో యథాభూతం పజానాతీ"తిఆది (అ॰ ని॰ ౬.౧౦; ౧౧.౧౧).

ఏవం బుద్ధానుస్సతిఆదయోపి రాగాదిమలవిసోధనేన ఞాణుప్పత్తిహేతుకాయేవాతి దట్ఠబ్బం. కిఞ్చ – తిహేతుకపటిసన్ధికతా ఞాణుప్పత్తికారణం. పటిసన్ధిపఞ్ఞా హి ఆదితో పట్ఠాయ భవఙ్గసన్తతివసేన బహులం పవత్తమానా

సన్తానపరిభావనేన ఞాణుప్పత్తియా సవిసేసఉపనిస్సయో హోతి. అసఙ్ఖారికత్తం పన సప్పాయఉతుభోజనఆవాసాదిపచ్చయేహి హోతీతి. హోన్తి చేత్థ –

"ఇట్ఠారమ్మణతా సద్ధాబాహుల్యం దిట్ఠిసుద్ధి చ;
ఫలదస్సావితా చేవ, పీతిబోజ్ఝఙ్గహేతుయో.

"ఏకాదస తథా ధమ్మా, అగమ్భీరసభావతా;
సోమనస్సయుత్తా సన్ధి, ఇచ్చేతే సుఖహేతుయో.

"అభావో సుఖహేతూనం, మజ్ఝత్తారమ్మణన్తి చ;
ఉపేక్ఖుప్పత్తిహేతు చ, ఏవం ఞేయ్యా విభావినా.

"కమ్మూపపత్తితో చేవ, తథా ఇన్ద్రియపాకతో;
కిలేసూపసమా ధమ్మ-విచయస్స చ హేతుహి.

"సత్తధమ్మేహి బుద్ధాది-గుణానుస్సరణేన చ;
సప్పఞ్ఞసన్ధితో చేవ, చిత్తం ఞాణయుతం సియా.

"ఉతుభోజనఆవాస-సప్పాయాదీహి హేతుహి;
అసఙ్ఖారికభావోపి, విఞ్ఞాతబ్బో విభావినా"తి.

ఏవం వేదనాఞాణప్పయోగభేదతో అట్ఠవిధం కామావచరచిత్తం నిద్దిసిత్వా ఇదాని తం నిగమేన్తో ఆహ **"ఇదం...పే... నామా"**తి.

౧౨. యేన పనత్థేన ఇదం "కామావచర"న్తి వుచ్చతి, తం దాని దస్సేతుం **"ఉద్దానతో"**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **ఉద్దానతో**తి ఉద్దేసతో, సఙ్ఖేపతోతి అత్థో. కిఞ్చాపి అవసిట్ఠకిలేసాదయో వియ కిలేసకామోపి అస్సాదేతబ్బతాయ వత్థుకామే సఙ్గహితో ఞాణం వియ ఞేయ్యేతి సఙ్ఖేపతో ఏకోయేవ కామో సియా, తథాపి కిలేసకామో వత్థుకామభావం గచ్ఛన్తో కామనీయట్ఠేన గచ్ఛతి, న కామనవసేన. కామనవసేన చ పన కిలేసకామోవ హోతి, న పన వత్థుకామోతి ఆహ **"క్లేసవత్థువసా"**తిఆది. కో పనేత్థ వత్థుకామో, కో కిలేసకామోతి చోదనం మనసి నిధాయ "ఛన్దో కామో, రాగో కామో, ఛన్దరాగో కామో, సఙ్కప్పో కామో, రాగో కామో, సఙ్కప్పరాగో కామో"తి (మహాని. ౧) ఏవం **నిద్దేసపాళియం** ఆగతా నిద్దిట్ఠా కామతణ్హావ ఇధ కిలేసకామో. వత్థుకామోతి చ "మనాపికా రూపా...పే... మనాపికా ఫోట్ఠబ్బా...పే... సబ్బేపి కామావచరా ధమ్మా...పే... సబ్బేపి రూపావచరా...పే... సబ్బేపి అరూపావచరా...పే... కామా"తి (మహాని. ౧) తత్థేవ నిద్దిట్ఠా సవిఞ్ఞాణావిఞ్ఞాణప్పభేదా తేభూమకధమ్మాతి దస్సేన్తో ఆహ **"కిలేసో...పే... వట్టక"**న్తి. **"ఛన్దరాగోవా"**తి అవధారణేన కిలేసభావేన నిరుళ్హేసు లోభదోసమోహాదీసు దససు దోసమోహాదయో నవ కిలేసే పటిక్ఖిపతి. కామరూపారూపతణ్హాయ వత్థు పతిట్ఠానం, కారణభూతన్తి వా **వత్థు**.

౧౩. కథం పన కిలేసకామో నామ, కథఞ్చ వత్థుకామోతి ఆహ ''**కిలేసకామో**''తిఆది. **కామేతీ**తి వత్థుకామం పత్థేతి. **కామీయతీ**తి కిలేసకామేన పత్థీయతి. **ఇతి**-సద్దో "తస్మా"తి ఇమస్స అత్థే. **చ**-సద్దో ఏవ-కారత్థే, తేన యస్మా కిలేసకామో కామేతీతి కామో, వత్థుకామో చ కామీయతీతి, తస్మా ఏవ కిలేసకామో, వత్థుకామో చాతి **దువిధోపి ఏస** కామో **కారకద్వయే** కత్తరి, కమ్మని చ సిజ్ఝతి, కత్తుభావం, కమ్మభావఞ్చ పచ్చనుభోతీతి అత్థో. అథ వా **దువిధో**తి ద్విన్నం కామానం వాచకతో దువిధో. "కామో"తి అయం సద్దో **కారకద్వయే సిజ్ఝతి** యథావుత్తకారకయుగళే నిప్ఫజ్జతి, కత్తరి, కమ్మని చ "కామో"తి పదసమ్భవో హోతీతి అత్థో. **వో**-కారో పన నిపాతమత్తం "ఏవం వో కాలామా"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౩.౬౬) వియ. అథ వా **వోకారకద్వయే**తి ఖన్ధద్వయేతి అత్థో. కిలేసకామో హి సఙ్ఖారసభావత్తా సఙ్ఖారక్ఖన్ధే, వత్థుకామో చ వక్ఖమాననయేన పఞ్చకామగుణభూతో రూపసభావత్తా రూపక్ఖన్ధేతి ఏవం దువిధోపేస కామో ఖన్ధద్వయే **సిజ్ఝతి** నిప్ఫజ్జతి, అన్తోభావం గచ్ఛతీతి.

౧౪. సమ్పజ్జనాని **సమ్పత్తియో,** తాసం వసేన విసయవిసయీభావేన అఞ్ఞమఞ్ఞం సమోసరణవసేన, సమ్పాపుణనవసేనాతి అత్థో. ఇమినా పన ఇదం దీపేతి – యత్థ దువిధోపి కామో విసయవిసయీభావేన సహితో పవత్తతి, సోయేవ ఏకాదసవిధో పదేసో కామావచరసఞ్ఞితో . యత్థ పన రూపారూపధాతుయం కేవలం వత్థుకామోవ పవత్తతి, న సో పదేసో కామావచరో నామాతి. నను చ దువిధోపి సహితో రూపారూపధాతూసు పవత్తతి, రూపారూపావచరధమ్మానం వత్థుకామత్తా, తదారమ్మణభూతానఞ్చ రూపారూపతణ్హానం తంయోగేన కిలేసకామభావసిద్ధితోతి? నయిదమేవం ఓరమ్భాగియభూతస్స బహలకిలేసస్సేవ కామరాగస్స ఇధ కిలేసకామభావేన అధిప్పేతత్తా. "ఉద్దానతో దువే కామా"తి సబ్బే కామే ఉద్దిసిత్వాపి హి "పదేసో చతుపాయాన"న్తిఆదినా విసయనియమనేన "దువిధోపి అయ"న్తి ఏత్థ కామేకదేసభూతో నీవరణావత్థాయ కథితో కామరాగో కిలేసకామభావేన, తబ్బత్థుకాయేవ ధమ్మా వత్థుకామభావేన గహితా, న రూపారూపతణ్హా, తబ్బత్థుకధమ్మా చాతి ఞాపీయతి. ఏవఞ్చ కత్వా ఉపరి వక్ఖమానా ససత్థావచరూపమా ఉపపన్నా హోతి, యథావుత్తానమేవ కామానం ఇధ అధిప్పేతత్తా రూపారూపధాతూసు విమానకప్పరుక్ఖవత్థాలఙ్కారపరిత్తకుసలాదిభేదేసు కామావచరధమ్మేసు పవత్తో ఛన్దరాగో కిలేసకామో నామ న హోతి, న చ తబ్బత్థుభూతం విమానకప్పరుక్ఖాదిపరిత్తధమ్మజాతం వత్థుకామో నామాతి సిద్ధం. తేనేవాహ "కామో వా కామసఞ్ఞా వా బ్రహ్మలోకే న విజ్జతీ"తి. కామావచరసత్తసన్తానగతతణ్హాయ విసయభావే సతి పన తంయోగేన రూపారూపధాతూసుపి పవత్తమానో పరిత్తధమ్మో వత్థుకామోయేవాతి వేదితబ్బం. అథ వా నిద్దేసే ఆగతనయేన నిరవసేసో కిలేసకామో కామతణ్హాభవతణ్హావిభవతణ్హానిరోధతణ్హాపభేదో ఇధ పవత్తతి. వత్థుకామేసుపి అప్పకం రూపారూపవిపాకమత్తం ఠపేత్వా సబ్బోయేవ ఇధ పవత్తతీతి అనవసేసప్పవత్తిం సన్ధాయ ''**కామోయం దువిధోపి చా**''తి వుత్తం. కిఞ్చాపి ఏవం వుత్తం, తేసు పన బహలకిలేసకామభూతో బహలకామరాగో చ తబ్బత్థుకా పఞ్చ కామగుణా చ ఇధ గహితాతి దస్సనత్థం ''**సమ్పత్తీనం వసేనా**''తి వుత్తం. సమ్పజ్జనవసేన, సమిజ్ఝనవసేనాతి అత్థో. **అవచరతీ**తి పవత్తతి. **ఇతి**-సద్దో హేతుమ్హి, యస్మా దువిధోపి అయం కామో అవచరతి, తస్మా కామో ఏత్థ అవచరతీతి కామావచరసఞ్ఞితోతి అత్థో.

౧౫. సగ్గమోక్ఖహేతుభూతా పుఞ్ఞసమ్మతా అయా యేభుయ్యేన అపేతాతి అపాయా. నిరయాదివసేన చత్తారో అపాయా **చతుపాయా. ఛన్న**న్తి చాతుమహారాజికతావతింసయామాతుసితానిమ్మానరతిపరనిమ్మితవసవత్తిసఙ్ఖాతానం ఛన్నం దేవలోకానం. మేరుపాదవాసినో పన అసురా తావతింసేసుయేవ సఙ్గయ్హన్తీతి న తేహి సద్ధిం సత్తన్నన్తి వుత్తం. మనసో

ఉస్సన్నతాయ **మనుస్సా**, సతిసూరభావబ్రహ్మచరియయోగ్యతాదిగుణవసేన ఉపచితమానసతాయ ఉక్కట్ఠగుణచిత్తతాయాతి అత్థో, తే పన నిప్పరియాయతో జమ్బుదీపవాసినో వేదితబ్బా. యథాహ –

> “తీహి , భిక్ఖవే, ఠానేహి జమ్బుదీపకా మనుస్సా ఉత్తరకురుకే చ మనుస్సే అధిగ్గణ్హన్తి దేవే చ తావతింసే. కతమేహి తీహి? సూరా సతిమన్తో ఇధ బ్రహ్మచరియవాసో”తి (అ. ని. ౯.౨౧).

తేహి పన సమానరూపాదితాయ సద్ధిం పరిత్తదీపవాసీహి ఇతరమహాదీపవాసినోపి “మనుస్సా”ఇచ్చేవ పఞ్ఞాయింసు. లోకియా పన మనునో అపచ్చభావేనేవ “మనుస్సా”తి వదన్తి . **ఏకాదసవిధోతి** చతురాపాయేసు తిరచ్ఛానపేత్తివిసయానం విసుం పరిచ్ఛిన్నస్స ఓకాసస్స అభావేపి యత్థ తే అరఞ్ఞసముద్దపబ్బతపాదాదికే నిబద్ధవాసం వసన్తి, తాదిసస్స ఠానస్స గహితత్తా ఏకాదసవిధో.

౧౬. నను చేత్థ అఞ్ఞేసమ్పి ధమ్మానం పవత్తిసమ్భవతో కామస్సేవ అవచరణవసేన కథం నామలాభోతి ఆహ **‘‘అస్సాభిలక్ఖితత్తా’’**తిఆది. తత్థ **అస్సాతి** ఇమస్స దువిధస్స కామస్స. **అభిలక్ఖితత్తాతి** ఏకాదసవిధే పదేసే పాకటత్తా. అథ వా **అస్సాతి** కరణత్థే సామివచనం, తస్మా అనేన దువిధేన కామేన ఏకాదసవిధస్స పదేసస్స **అభిలక్ఖితత్తా,** పఞ్ఞాపితత్తాతి అత్థో. అథ వా ఉపయోగత్థే సామివచనవసేన **అస్స** ఏకాదసవిధస్స పదేసస్స తేన దువిధేన అభిలక్ఖితత్తాతి అత్థో. సహ సత్థేహీతి ససత్థా, యత్థ తే అవచరన్తి, సో **ససత్థావచరో,** పదేసో. సో వియ. యథా హి యస్మిం పదేసే ససత్థా పురిసా అవచరన్తి, సో విజ్జమానేసుపి అఞ్ఞేసు ద్విపదచతుప్పదాదీసు అవచరన్తేసు తేసం తత్థ పాకటత్తా, తేహి వా అభిలక్ఖితత్తా “ససత్థావచరో”త్వేవ పఞ్ఞాయతి, ఏవం విజ్జమానేసుపి అఞ్ఞేసు రూపావచరాదీసు అవచరన్తేసు అభిలక్ఖణవసేన అయం పదేసో “కామావచరో”త్వేవ సఙ్ఖ్యం గతోతి. ఏస నయో రూపారూపావచరేసు.

౧౭-౮. నను చ చిత్తం కామావచరన్తి వుత్తం, యథావుత్తనయేన పన పదేసస్స గహితత్తా కథం తత్థ అవచరన్తం కామావచరం నామాతి ఆహ **‘‘స్వాయ’’**న్తిఆది. సో అయం కామావచరో “కామో”తి సఙ్ఖ్యం గతోతి సమ్బన్ధో. **రూపభవో రూప**న్తి యథా రూపభవో రూపం. అవుత్తోపి హి యథాసద్దో ఏవం-సద్దసన్నిట్ఠానతో లబ్భతి. యథా “రూపూపపత్తియా మగ్గం భావేతీ”తి ఏత్థ “రూపభవూపపత్తియా”తి వత్తబ్బే రూపభవో “రూప”న్తి సఙ్ఖ్యం గతోతి అయమేత్థ అత్థో. కథం పనేస ఏవం సఙ్ఖ్యం గతోతి ఆహ **‘‘ఉత్తరస్సా’’**తిఆది. అథ వా యథా ఉత్తరస్స పదస్స లోపం కత్వా ఉదీరితో ఏస రూపభవో “రూప”న్తి సఙ్ఖ్యం గతో, ఏవం స్వాయం కామావచరో కామోతి సమ్బన్ధో. **తస్మిం కామే**తి తస్మిం ఉత్తరపదలోపవసేన కామసఙ్ఖ్యం గతే పదేసే. **ఇదన్తి** ఇదం అట్ఠవిధం చిత్తం. అధికారవసేన పన తస్స గహణేపి సబ్బేసమేవ పరిత్తచిత్తానమయమత్థో లబ్భతి సబ్బేసమ్పి కామే అవచరణతో. **సదాతి** సబ్బకాలం, బాహుల్లేనాతి అధిప్పాయో. ఇమినా పన ఇదం దీపేతి – యథా సఙ్గామే యేభుయ్యేన అవచరన్తో “సఙ్గామావచరో”తి లద్ధనామో హత్థీ అఞ్ఞత్థ అవచరన్తోపి బాహుల్లప్పవత్తివసేన “సఙ్గామావచరో”త్వేవ పఞ్ఞాయతి, ఏవమిదం అఞ్ఞత్థ అవచరన్తమ్పి కామలోకే బాహుల్లవుత్తితో “కామావచర”మిచ్చేవ వుత్తన్తి. తేన పన నను చేతం రూపారూపభవేసుపి అవచరణతో రూపావచరాదినామమ్పి లభేయ్యాతి ఇదం చోదనం పరిహరతి. హోతి చేత్థ –

> “కామేవచరతీత్యేతం, కామావచరసఞ్ఞితం;
> సేసే అవచరన్తమ్పి, సఙ్గామావచరో యథా”తి.

ఇతి-సద్దో హేతుమ్హి. **చ**-సద్దో వత్థబ్బన్తరసముచ్చయే. తేన యస్మా ఉత్తరపదలోపేన కామావచరో "కామో"తి సఙ్ఖితో, యస్మా చ తస్మిం కామే ఇదం చిత్తం సదా అవచరతి, తస్మా "కామావచర"మిచ్చేవ కథితం, న పన కామావచరావచరం, నాపి రూపారూపావచరన్తి వాతి అధిప్పాయో. **కామఘాతినాతి** దేసనాఞాణేన వినేయ్యసన్తానగతస్స కిలేసకామస్స హననసీలేన సమ్మాసమ్బుద్ధేన.

౧౯. **పటిసన్ధిం ...పే.... అవచారయతీతి వాతి** అథ వా యస్మా యత్థ కత్థచి ఉప్పన్నమ్పి కామే భవేయేవ పటిసన్ధిం అవచారయతి, తస్మా ఇదం కామే అవచారయతీతి "కామావచర"న్తి కథితం చా-సద్దస్స రస్సత్తం కత్వాతి అత్థో. ఏవం ఉత్తరపదలోపవసేన పదసమ్భవం దస్సేత్వా ఇదాని వినాపి ఉత్తరపదలోపం కామావచర-సద్దస్స సమ్భవం దస్సేతుం **''పరియాపన్నన్తి తత్ర వా''**తి వుత్తం. **తత్రాతి** తస్మిం కామభవే. **పరియాపన్నన్తి** అన్తోగధం. అయం పనేత్థ అధిప్పాయో –

> "కతమే ధమ్మా కామావచరా? హేట్ఠతో అవీచినిరయం పరియన్తం కత్వా ఉపరితో పరనిమ్మితవసవత్తీ దేవే అన్తోకరిత్వా యం ఏతస్మిం అన్తరే ఏత్థావచరా ఏత్థ పరియాపన్నా ఖన్ధధాతుఆయతనా రూపం వేదనా సఞ్ఞా సఙ్ఖారా విఞ్ఞాణం. ఇమే ధమ్మా కామావచరా"తి (ధ. స. ౧౨౮౭) –

వుత్తత్తా యథా మనుస్సిత్థియా కుచ్ఛిస్మిం నిబ్బత్తోపి తిరచ్ఛానగతికో తిరచ్ఛానయోనియమేవ పరియాపన్నత్తా "తిరచ్ఛానో"త్వేవ వుచ్చతి, ఏవమిదం రూపారూపభవేసు ఉప్పన్నమ్పి కామభవపరియాపన్నత్తా "కామావచర"మిచ్చేవ కథితన్తి. తప్పరియాపన్నతా చస్స అవీచిపరనిమ్మితపరిచ్ఛిన్నోకాసనిన్నాయ కామతణ్హాయ విసయభావతోతి వేదితబ్బా. తథా హి వుత్తం ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన **నిక్ఖేపకణ్డేపి** "'ఏత్థావచరా'తి వచనం అవీచిపరనిమ్మితపరిచ్ఛిన్నోకాసాయ కామతణ్హాయ విసయభావం సన్ధాయ వుత్త"న్తి. పదసమ్భవో పనేత్థ ఏవం వేదితబ్బో – కామతణ్హా కామో, సో ఏత్థ ఆరమ్మణకరణవసేన అవచరతీతి కామావచరన్తి. నను చేత్థ కతమా కామతణ్హా, యా కామావచరధమ్మారమ్మణా తణ్హా. కతమే కామావచరధమ్మా, యే కామతణ్హావిసయాతి ఏవం ఇతరీతరనిస్సయతాదోసో ఆపజ్జతీతి ? నాపజ్జతి, అవీచిఆదిఏకాదసోకాసనిన్నతాయ యంకిఞ్చి తణ్హం కామతణ్హాభావేన గహేత్వా తంసభావాయ తణ్హాయ విసయభావేన కామావచరధమ్మానం ఉపలక్ఖేతబ్బభావతో. అథ వా కిలేసవత్థువసేన దువిధోపి కామో యథారహం సహజాతవసేన ఏత్థ అవచరతీతి కామావచరం, ఆరమ్మణకరణవసేన వా దువిధేపి కామే ఏతం అవచరతీతి కామావచరం. అథ వా మఞ్చనిస్సితకేసు ఉక్కుట్ఠిం కరోన్తేసు నిస్సయనిస్సితానం అభేదస్స బుద్ధియా గహితత్తా నిస్సితకేసు నిస్సయూపచారవసేన "మఞ్చా ఉక్కుట్ఠిం కరోన్తీ"తి వుచ్చతి, ఏవమేతమ్పి కామావచరభవే పవత్తనవసేన తన్నిస్సితత్తా నిస్సయవోహారేన "కామావచర"న్తి వుచ్చతి. హోతి చేత్థ –

> "కామోవచరతీత్యేత్థ, కామేవచరతీతి వా;
> ఠానూపచారతో వాపి, తం కామావచరం భవే"తి.

౨౦. పుఞ్ఞఫలనిబ్బత్తనతో, అత్తసన్తానం పుననతో చ పుఞ్ఞాని, కత్తబ్బతాయ కిరియా, తేసం తేసం ఆనిసంసానం వత్థుతాయ వత్థూని చాతి పుఞ్ఞకిరియవత్థూని. గణనతో దసపరిమాణత్తా దస చ తాని పుఞ్ఞకిరియవత్థూని చాతి దస పుఞ్ఞకిరియవత్థూని, తేసం వసేనాతి **దసపుఞ్ఞక్రియవత్థువసేన,** దసపుఞ్ఞకిరియవత్థుభావేన తంమయం హుత్వాతి అత్థో. **ఏవ**-కారేన పన రూపారూపలోకుత్తరం వియ న కేవలం భావనావసేనేవాతి దస్సేతి. అథ వా దసపుఞ్ఞకిరియవత్థువసేనేవ

పవత్తతి, న పన పరేహి పరికప్పితపరపసంసాదిపుఞ్ఞకిరియవత్థువసేనాతి **ఏవ**-సద్దేన అవధారణం. యతో వక్ఖతి "సబ్బానుస్సతిపుఞ్ఞఞ్చా"తిఆది.

౨౧. కాని పన తాని దసపుఞ్ఞకిరియవత్థూని, యేసం వసేన ఇదం అట్ఠవిధం చిత్తం పవత్తతీతి వుత్తన్తి ఇమం అనుయోగం సన్ధాయ తాని సరూపతో దస్సేతుం "**దానం సీల**"న్తిఆది వుత్తం . తత్థ దియ్యతి ఏతేనాతి **దానం,** పరిచ్చాగచేతనా. ఇధ పన చిత్తాధికారవసేన తంసమ్పయుత్తం గహేతబ్బం. తథా "**సీలా**"దీసుపి. సీలతీతి **సీలం,** కాయవచీకమ్మాని సమాదహతీతి అత్థో. సుసిల్యవసేన హి కాయకమ్మాదీని అవిప్పకిణ్ణాని సమ్పతి, ఆయతిఞ్చ హితసుఖావహాని సమ్మా ఠపితాని సమాహితాని హోన్తి, సీలయతి ఉపధారేతీతి వా **సీలం. ఉపధారణం** పనేత్థ కుసలానం అధిట్ఠానభావో. భావేతి కుసలధమ్మే ఆసేవతి వడ్ఢేతి ఏతాయాతి **భావనా**. అత్తనో సన్తానే నిప్ఫన్నా పత్తి దియ్యతి ఏతేనాతి **పత్తిదానం**. తంతంకిచ్చకరణే బ్యావటస్స భావో **వేయ్యావచ్చం**. దేసేతి ఏతాయాతి **దేసనా**. పత్తిం అనుమోదతి ఏతేనాతి పత్తానుమోదో. పుబ్బపదలోపేన పన "**అనుమోదో**"తి వుత్తం. దిట్ఠియా ఉజుభావో **దిట్ఠిజుత్తం,** సమ్మాదిట్ఠియా ఉజుకరణన్తి అత్థో. అత్తనో, పరస్స వా హితజ్ఝాసయవసేన సమ్మా సుణన్తి ఏతాయాతి **సంసుతి**. పూజావసేన అపచాయతి సామీచిం కరోతి ఏతేనాతి **అపచాయో**. పుఞ్ఞకిరియవత్థూనం పభేదో పుఞ్ఞకిరియవత్థుప్పభేదో. మజ్ఝపదలోపవసేన పన "**పుఞ్ఞవత్థుప్పభేదో**"తి వుత్తం యథా ఆజఞ్ఞయుత్తో రథో "ఆజఞ్ఞరథో"తి. అయం తావేత్థ పదవిచారో.

అయం పన వినిచ్ఛయో – తత్థ సేఖపుథుజ్జనానం పరం ఉద్దిస్స పూజానుగ్గహకామతాయ అత్తనో విజ్జమానవత్థుపరిచ్చజనవసేన పవత్తా చేతనా దానమయపుఞ్ఞకిరియవత్థు నామ. ఖీణాసవానమ్పి తథా పవత్తా దానమేవ, సా పన పుఞ్ఞకిరియా నామ న హోతీతి న ఇధ అధిప్పేతా. పుజ్జఫలనిబ్బత్తనతో, హి అత్తసన్తానం పుననతో చ పుఞ్ఞం, న చ ఖీణాసవసన్తానే పవత్తా ఫలనిబ్బత్తికా హోతి, న చ తం పునాతి విసుద్ధసన్తానప్పవత్తత్తాతి. ఏవం సేసేసుపి.

యా పన నిచ్చసీలఉపోసథసీలాదివసేన పఞ్చసీలం అట్ఠసీలం దససీలం సమాదియన్తస్స, అసమాదియన్తస్సపి కులచారిత్తవసేన సమ్పత్తకాయదుచ్చరితాదీహి విరమన్తస్స, ఉపసమ్పదమాళకే సంవరం సమాదియన్తస్స, పాతిమోక్ఖం పరిపూరేన్తస్స, ఆపాథగతవిసయేసు చక్ఖాదీని ఇన్ద్రియాని థకేన్తస్స , చీవరాదికే చ పచ్చయే పచ్చవేక్ఖన్తస్స, కుహనాదివత్థుతో ఆజీవం పరిసోధేన్తస్స పవత్తా చేతనా, అయం సీలమయపుఞ్ఞకిరియవత్థునామ. ఏత్థాహ – "దానం నామేతం మయ్హం కులవంసో కులచారిత్త"న్తి ఏవం చారిత్తసీలే ఠత్వా దేన్తస్స పవత్తా దానమయపుఞ్ఞకిరియవత్థు కిం, ఉదాహు సీలమయన్తి? సీలమయమేవ చారిత్తసీలభావతో. దేయ్యధమ్మపరిచ్చాగవసేన పవత్తాపి హేసా పుబ్బాభిసఙ్ఖారస్స అపరభాగే చేతనాయ చ తథా పవత్తత్తా సీలమయమేవ పుఞ్ఞకిరియవత్థు, న దానమయం. పూజానుగ్గహకామతాయ హి దిన్నం దానమయన్తి.

"చక్ఖు అనిచ్చ"న్తిఆదినా పన చక్ఖాదికే తిలక్ఖణం ఆరోపేత్వా సమ్మసన్తస్స పవత్తా గోత్రభువోదానపరియోసానా విపస్సనాచేతనా, కసిణాదీసు ఆరమ్మణేసు అప్పనం అప్పత్తా గోత్రభుపరియోసానా పరికమ్మచేతనా చాతి అయం భావనామయపుఞ్ఞకిరియవత్థు నామ. అప్పనాప్పత్తాపి భావనాయేవ, సా పన న కామావచరాతి ఇధ న గహితా. నిరవజ్జవిజ్జాయతనకమ్మాయతనసిప్పాయతనానం సిక్ఖనచేతనాపి భావనామయేయేవ సమోధానం గచ్ఛతీతి ఆచరియా. యా చేత్థ దేయ్యధమ్మం ఖయతో వయతో సమ్మసిత్వా దదతో పవత్తా, సాపి పుబ్బే వియ ఉభయభాగే చేతనానం తథా పవత్తత్తా భావనామయపుఞ్ఞకిరియవత్థుయేవాతి వేదితబ్బం.

దానాదికం యం కిఞ్చి సుచరితకమ్మం కత్వా “అసుకస్స చ నామ పత్తి హోతు, సబ్బసత్తానం వా హోతూ”తి ఏవం అత్తనా కతస్స పరేహి సాధారణభావం పచ్చాసీసనవసేన పవత్తా పత్తిదానమయపుఞ్ఞకిరియవత్థు నామ. కిం పనేవం పత్తిం దదతో పుఞ్ఞక్ఖయో హోతీతి? న హోతి, యథా పన ఏకం దీపం జాలేత్వా తతో దీపసహస్సం జాలేన్తస్స పఠమదీపో ఖీణోతి న వత్తబ్బో, పురిమాలోకేన పన సద్ధిం పచ్ఛిమాలోకస్స ఏకీభావే అతిమహావ హోతి, ఏవమేవ పత్తిం దదతో పరిహాని నామ న హోతి, వుడ్ఢియేవ పన హోతీతి దట్ఠబ్బా. కథం పనేసా దిన్నా నామ హోతీతి? “ఇదం మే పుఞ్ఞకమ్మం సబ్బసత్తానం, అసుకస్స వా పరిణమతూ”తి ఏవం పుబ్బభాగే, పచ్ఛాపి వా వచీభేదం కరోన్తేన మనసా ఏవ వా చిన్తేన్తేన దిన్నా నామ హోతి. కేచి పన “యం మయా కతం సుచరితం, తస్స ఫలం ‘దమ్మీ’తి వుత్తేపి పత్తి దిన్నావ హోతీ”తి వదన్తి. కుసలకమ్మాధికారత్తా పన పరేహి చ కమ్మస్సేవ అనుమోదితబ్బత్తా కమ్మమేవ దాతబ్బం, అనుమోదేన్తేనపి కమ్మమేవ అనుమోదితబ్బన్తి ఇదమేత్థ ఆచరియానం సన్నిట్ఠానం.

చీవరాదీసు పచ్చాసారహితస్స అసంకిలిట్ఠేన అజ్ఝాసయేన సమణబ్రాహ్మణానం వత్తపటివత్తకరణవసేన, గిలానుపట్ఠానవసేన చ పవత్తా వేయ్యావచ్చమయపుఞ్ఞకిరియవత్థు నామ.

ఆమిసకిఞ్చిక్ఖాదినిరపేక్ఖచిత్తస్స అత్తనో పగుణం ధమ్మం విముత్తాయతనసీసే ఠత్వా దేసేన్తస్స, తథేవ నిరవజ్జవిజ్జాయతనాదికం ఉపదిసన్తస్స చ పవత్తా దేసనామయపుఞ్ఞకిరియవత్థు నామ. పరేహి కతం యం కిఞ్చి సుచరితకమ్మం దిన్నమదిన్నమ్పి వా ఇస్సామచ్ఛేరమలం పహాయ “సాధు సుట్ఠూ”తి అనుమోదన్తస్స పవత్తా అనుమోదనపుఞ్ఞకిరియవత్థు నామ, “అత్థి దిన్న”న్తిఆదినా కమ్మస్సకతాఞాణవసేన దిట్ఠిం ఉజుం కరోన్తస్స పవత్తా దిట్ఠిజుకమ్మపుఞ్ఞకిరియవత్థు నామ. యది ఏవం ఞాణవిప్పయుత్తచిత్తస్స దిట్ఠిజుకమ్మపుఞ్ఞకిరియతా న లబ్భతీతి? నో న లబ్భతి పురిమపచ్ఛిమచేతనానమ్పి తంతంపుఞ్ఞకిరియాస్వేవ సఙ్గణ్హనతో. తథా హి వక్ఖతి –

> “పురిమా ముఞ్చనా చేవ, పరా తిస్సోపి చేతనా;
> హోతి దానమయం పుఞ్ఞం, ఏవం సేసేసు దీపయే”తి.

తస్మా కిఞ్చాపి ఉజుకరణవేలాయం ఞాణసమ్పయుత్తమేవ చిత్తం హోతి, పురిమపచ్ఛాభాగే పన ఞాణవిప్పయుత్తమ్పి హోతీతి తస్సాపి దిట్ఠిజుకమ్మపుఞ్ఞకిరియభావో ఉప్పజ్జతి.

అపరే పనాహు – విఞ్ఞాణపఞ్ఞాణవసేన దస్సనం దిట్ఠి, చిత్తం పఞ్ఞా చ. దిట్ఠియా ఉజుభావో దిట్ఠిజుత్తం. కిం తం? కుసలఞ్చ విఞ్ఞాణం కమ్మస్సకతాఞాణాది చ సమ్మాదస్సనం. తత్థ కుసలవిఞ్ఞాణేన ఞాణుప్పాదేపి అత్తనో సుచరితానుస్సరణపరగుణపసంసాసరణగమనానం సఙ్గహో, కమ్మస్సకతాఞాణేన కమ్మపథసమ్మాదిట్ఠియాతి. దానాదిసమ్పయుత్తం పన ఞాణం దానాదీస్వేవ అన్తోగధన్తి వేదితబ్బం. “ఏవమిమం ధమ్మం సుత్వా తత్థ వుత్తనయేన పటిపజ్జన్తో లోకియలోకుత్తరగుణవిసేసం అధిగమిస్సామి, బహుస్సుతో వా హుత్వా పరే ధమ్మదేసనాయ అనుగ్గణ్హిస్సామీ”తి ఏవం అత్తనో, పరేసం వా విముత్తాయతనసీసేన సద్ధమ్మం సుణన్తస్స పవత్తా సవనమయపుఞ్ఞకిరియవత్థు నామ. నిరవజ్జవిజ్జాయతనాదిసవనచేతనాపి ఏత్థేవ సఙ్గయ్హతి. పూజారహే, గరుట్ఠానియే, మహల్లకే చ దిస్వా ఆసనా వుట్ఠహన్తస్స పత్తచీవరపటిగ్గహణమగ్గదానఅభివాదనఅఞ్జలికమ్మకరణఆసనపుప్ఫగన్ధాదిఅభిహారం కరోన్తస్స చ పవత్తా

బహుమానచేతనా అపచితిసహగతపుఞ్ఞకిరియవత్థు నామ. వేయ్యావచ్చాపచాయనానఞ్హి అయం విసేసో – వయసా, గుణేన చ జేట్ఠానం, గిలానానఞ్చ తంతంకిచ్చకరణం వేయ్యావచ్చం, సామీచికిరియా అపచాయనన్తి.

౨౨-౩. ఏవం అట్ఠకథాయ ఆగతనయేన దసపుఞ్ఞకిరియవత్థూని దస్సేత్వా ఇదాని సుత్తే ఆగతనయేన దానం సీలం భావనాతి తీణియేవ దస్సేతుం తేసు ఇతరేసమ్పి సఙ్గహం దీపేన్తో ఆహ ''**గచ్ఛన్తి సఙ్గహ**''న్తిఆది. తత్థ **పత్తిదానానుమోదనా దానే సఙ్గహం గచ్ఛన్తి** తంసభావత్తా. దానమ్పి హి ఇస్సామచ్ఛేరానం పటిపక్ఖం, ఏతేపి, తస్మా సమానపటిపక్ఖతాయ దానేన సహ ఏకలక్ఖణత్తా ఏతే దానమయపుఞ్ఞకిరియవత్థుమ్హి సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. **వేయ్యావచ్చాపచాయనా సీలమయే పుఞ్ఞే సఙ్గహం గచ్ఛన్తి** చారిత్తసీలసభావత్తా. **దేసనాసవనదిట్ఠిఉజుకా** పన కుసలధమ్మాసేవనతో భావనతో **భావనామయే సఙ్గహం గచ్ఛన్తి**. కేచి పన "దేసేన్తో, సుణన్తో చ దేసనానుసారేన ఞాణం పేసేత్వా లక్ఖణం పటివిజ్ఝ దేసేతి, సుణాతి చ, తాని చ దేసనాసవనాని పటివేధమేవ ఆహరన్తీతి దేసనాసవనం భావనామయే సఙ్గహం గచ్ఛతీ"తి వదన్తి. ధమ్మదానభావతో "దేసనా దానమయే సఙ్గహం గచ్ఛతీ"తిపి సక్కా వత్తుం. తథా దిట్ఠిజుకమ్మం సబ్బత్థాపి సబ్బేసం నియమనలక్ఖణత్తాతి. దానాదీసు హి యం కిఞ్చి "అత్థి దిన్న"న్తిఆదినయప్పవత్తాయ సమ్మాదిట్ఠియావ విసోధితం మహప్ఫలం హోతి మహానిసంసన్తి. ఏవఞ్చ కత్వా **దీఘనికాయట్ఠకథాయం** "దిట్ఠిజుకమ్మం పన సబ్బేసం నియమనలక్ఖణ"న్తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౩౦౫) వుత్తం. మహాసంఘియా పన అభయగిరివాసినో చ దిట్ఠిజుకమ్మం విసుం పుఞ్ఞకిరియభావేన న గణ్హన్తి. తథా హి తే దానం సీలం భావనా సంసుతి దేసనానుస్సతిమోదనం వేయ్యావచ్చపూజాసరణప్పత్తిపసంసా చాతి అత్తనా కతపుఞ్ఞానుస్సరణం బుద్ధాదీసు సరణగమనం పరగుణపసంసాతి ఇమాని తీణి పక్ఖిపిత్వా దిట్ఠిజుకమ్మం అగ్గహేత్వా ద్వాదస పుఞ్ఞకిరియవత్థూని పఞ్ఞాపేన్తి. **పున తీణేవాతి** పఠమం దసాపి సమానా పున సఙ్ఖేపతో తీణేవ సమ్భోన్తి.

౨౪. ఇదాని పరేహి నిద్దిసియమానానం పుఞ్ఞానుస్సరణాదీనం అత్తనా నిద్దిట్ఠేస్వేవ సమోధానం దస్సేతుం ''**సబ్బానుస్సతిపుఞ్ఞఞ్చా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ సబ్బస్సేవ అత్తనా కతసుచరితస్స అనుస్సరణం **సబ్బానుస్సతిపుఞ్ఞం** నామ. **పసంసా**తి పరేహి కతాయ పుఞ్ఞకిరియాయ, సమ్మాపటిపత్తియా చ విప్పసన్నచిత్తేన పసంసనం, సన్థుస్సనన్తి అత్థో. **సరణత్తయ**న్తి ఏత్థ సరన్తి హింసన్తీతి సరణాని, బుద్ధాదీని తీణి రతనాని. తాని హి సరణగతానం తేనేవ సరణగమనేన భయం సన్తాసం దుగ్గతిపరిక్కిలేసం హింసన్తి వినాసేన్తి. తయో అవయవా అస్సాతి తయం, తీహి అవయవేహి యుత్తసముదాయస్సేతం అధివచనం, సరణానం తయం సరణత్తయం, తీణి సరణానీతి వుత్తం హోతి. న హి అవయవవినిముత్తో సముదాయో నామ కోచి అత్థీతి. ఇధ పన సరణత్తయగ్గహణేన ఉపచారతో, ఉత్తరపదలోపతో వా సరణగమనం అధిప్పేతం. న హి సరణత్తయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు నామ హోతి. అత్థతో పనేతం "సమ్మాసమ్బుద్ధో వత సో భగవా, స్వాక్ఖాతో ధమ్మో, సుప్పటిపన్నో సంఘో"తిఆదినా బుద్ధాదీసు పసాదపటిలాభవసేన పవత్తా చేతనా **దిట్ఠిజుకమ్మస్మిం సఙ్గహం యన్తి** తంవసేనేవ తేసం ఇజ్ఝతో. న హి విపరీతదిట్ఠికస్స ఇమాని తీణి సమ్భవన్తి, తస్మా తే ఏకన్తేన దిట్ఠిజుకమ్మపుఞ్ఞకిరియవత్థుస్మిం సఙ్గహం గచ్ఛన్తి, న విసుం పుఞ్ఞకిరియభావేన గహేతబ్బాతి అధిప్పాయో. తేనాహ ''**నత్థి సంసయో**''తి. దిట్ఠిజుకమ్మస్స భావనామయసఙ్గహేపి సఙ్ఖేపనయేన భావనామయే సఙ్గయ్హన్తి, విత్థారనయేన పన "కత్థ ను ఖో"తి సంసయో సియాతి ఇమేసం భావనామయసఙ్గహో న వుత్తో. దిట్ఠిజుకమ్మస్స వా సబ్బేసం మహప్ఫలభావనియామకత్తేన మూలభూతత్తా తస్స పధానభావం దస్సేతుం విసుం తత్థ సఙ్గయ్హన్తీతి వుత్తం. అపరే పన "సఙ్గణ్హన్తో సఙ్గణ్హాతి, గణ్హన్తో 'ముఞ్చతీ'తి వచనతో సరణగమనస్స సీలసమాదానే వియ గహణం సమ్భవతీతి సీలమయే సఙ్గయ్హతీ"తి వదన్తి. "సరణగమనం పణిపాతభావతో అపచితిసహగతే సఙ్గయ్హతీ"తి కేచి.

౨౫. ఇదాని యథావుత్తపుఞ్ఞకిరియవత్థూనం పురిమపచ్ఛిమభాగవసేన పవత్తమానాపి చేతనా తత్థ తత్థేవ సఙ్గహం గచ్ఛన్తీతి దస్సేతుం "**పురిమా ముఞ్చనా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **పురిమాతి** దానత్థాయ దేయ్యధమ్మం ధమ్మేన సమేన ఉప్పాదేన్తస్స, ఉప్పన్నం "పరిచ్చజిస్సామీ"తి చిన్తేన్తస్స, దక్ఖిణేయ్యం పరియేసన్తస్స చ యావ వత్థునో పటిగ్గాహకస్స హత్థే విస్సజ్జనం, పరిణామనం వా, తావ పవత్తా పుబ్బభాగచేతనా. పటిగ్గాహకస్స పన హత్థే విస్సజ్జనచేతనా, పరిణామనచేతనా వా ముఞ్చనచేతనా నామ. సాయేవ నిగ్గహీతలోపేన "**ముచనా**"తి వుత్తా. "**ముఞ్చనా**"ఇతియేవ వా పాఠో. **పరాతి** అత్తనా విస్సట్ఠవత్థుమ్హి ఆలయం అకత్వా "సాధు సుట్ఠు అగ్గం దానం మే దిన్న"న్తి సోమనస్సచిత్తేన పచ్చవేక్ఖన్తస్స ఉప్పన్నా అపరభాగచేతనా. **తిస్సోపి చేతనాతి** ఇతి అయఞ్చ పురిమా చేతనా, అయఞ్చ ముఞ్చనచేతనా, అయఞ్చ అపరచేతనాతి తిస్సోపి చేతనా ఏకతో హుత్వా **దానమయం పుఞ్ఞం హోతి,** దానమయపుఞ్ఞకిరియవత్థు నామ హోతీతి అత్థో. "పుఞ్ఞ"న్తి పదం అపేక్ఖిత్వా "హోతీ"తి ఏకవచననిద్దేసో. ఇదాని యథావుత్తమత్థం సేసేసుపి అతిదిసన్తో ఆహ "**ఏవం సేసేసు దీపయే**"తి. **సేసేసూతి** సీలాదీసు పుఞ్ఞకిరియవత్థూసు **ఏవం** యథావుత్తనయేన "సీలం 'రక్ఖిస్సామీ'తి చిన్తేన్తస్స, 'పబ్బజిస్సామీ'తి విహారం గచ్ఛన్తస్స పవత్తా పురిమచేతనా, సీలం సమాదియన్తస్స, పబ్బజన్తస్స, సీలం పరిపూరేన్తస్స ఉప్పన్నా మజ్ఝిమచేతనా, 'పూరితం మే'తి పచ్చవేక్ఖన్తస్స ఉప్పన్నా అపరచేతనాతి ఏవం తిస్సోపి చేతనా ఏకతో హుత్వా సీలమయపుఞ్ఞకిరియవత్థు నామా"తిఆదినా **దీపయే,** పకాసేయ్యాతి అత్థో. నను చ అత్తనా కతపుఞ్ఞానుస్సరణచేతనా దిట్ఠిజుకమ్మసఙ్గహితా, అయఞ్చ అపరచేతనా సాయేవాతి కథమస్సా తత్థ సఙ్గహోతి? నాయం దోసో, విసయభేదేన ఉభిన్నమ్పి విసేససబ్భావతో. పుఞ్ఞానుస్సరణఞ్హి అత్తనా కతపుఞ్ఞవిసయమేవ. అయం పన తబ్బత్థువిసయాతి పాకటోయేవ ద్విన్నం విసేసోతి.

ఏత్తావతా చ యం వుత్తం "దసపుఞ్ఞకిరియవత్థువసేనేవ పవత్తతీ"తి, తత్థ దసపుఞ్ఞకిరియవత్థూని సరూపతో, సఙ్గహతో చ నిద్దిసిత్వా ఇదాని తథాపవత్తమానస్స చస్స పాటేక్కం పవత్తాకారవిసయం దస్సేతుం "**ఇదానీ**"తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **అయన్తి** వక్ఖమాననిదస్సనం. దాతబ్బో ధమ్మో దేయ్యధమ్మో, అన్నాదిదసవిధం వత్థు. వుత్తఞ్హి –

> "అన్నం పానం వత్థం యానం, మాలాగన్ధవిలేపనం;
> సేయ్యావసథపదీపేయ్యం, దానవత్థూ దసావిమే"తి.

పటిగ్గాహకో ఆది యేసం దేసకాలమిత్తాదీనం తే పటిగ్గాహకాదయో, దేయ్యధమ్మస్స, పటిగ్గాహకాదీనఞ్చ సమ్పత్తి సమ్పన్నతా **దేయ్యధమ్మపటిగ్గాహకాదిసమ్పత్తి**. తత్థ దేయ్యధమ్మస్స పణీతమనాపభావో ధమ్మేన సమేన ఉప్పన్నభావో **దేయ్యధమ్మసమ్పత్తి**. పటిగ్గాహకానం అగ్గదక్ఖిణేయ్యభావో **పటిగ్గాహకసమ్పత్తి**. దుల్లభఅన్నపానాదికో దేసో **దేససమ్పత్తి**. తాదిసోవ కాలో **కాలసమ్పత్తి**. దుల్లభఅన్నపానాదికే హి దేసే, కాలే వా దిన్నం అజ్ఝాసయస్స బలవతాయ మహప్ఫలం, సోమనస్సహేతుకఞ్చ హోతి, తస్మా తే దానస్స సమ్పత్తివసేన వుత్తా. **మిత్తసమ్పత్తి** పన కల్యాణమిత్తభావో. కల్యాణమిత్తఞ్హి నిస్సాయ దానాదీసు చిత్తం ఓదగ్యప్పత్తం హోతి. **పరిచారికసమ్పత్తి** పన అనాణత్తియాపి తంతంకిచ్చసమ్పాదనే అప్పమత్తస్స పరిచారికజనస్స పటిలాభో. **అఞ్ఞం వా సోమనస్సహేతున్తి** సద్ధాబహులతావిసుద్ధిదిట్ఠితాదిభేదం అఞ్ఞం సోమనస్సకారణం వా. **ఆగమ్మాతి** ఉపాగమ్మ, పటిచ్చాతి అత్థో. **హట్ఠపహట్ఠోతి** సోమనస్సవసేన హట్ఠో చేవ పహట్ఠో చ. ఉభయేనపి అధికసోమనస్సం వుత్తం. **అత్థి...పే... పవత్తన్తి** "అత్థి దిన్నం, అత్థి యిట్ఠం, అత్థి హుతం, అత్థి సుకతదుక్కటానం కమ్మానం ఫలం విపాకో, అత్థి అయం లోకో, అత్థి పరో లోకో, అత్థి మాతా, అత్థి పితా, అత్థి సత్తా

ఓపపాతికా, అత్థి లోకే సమణబ్రాహ్మణా సమ్మగ్గతా సమ్మాపటిపన్నా, యే ఇమఞ్చ లోకం పరఞ్చ లోకం సయం అభిఞ్ఞా సచ్ఛికత్వా ఉపసమ్పజ్జ విహరన్తీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౪౧) ఏవం పవత్తం దసవిధం సమ్మాదిట్ఠివత్థువసేన చేవ ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గానియాదీనం వసేన చ పవత్తం. ఆది-సద్దేన హి న కేవలం నవన్నంయేవ సమ్మాదిట్ఠివత్థూనం గహణం, అథ ఖో ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గానియానమ్పి సఙ్గహో. సమ్మా ఞాయేన పవత్తా దిట్ఠి, పసత్థా వా దిట్ఠీతి **సమ్మాదిట్ఠి,** తం. **పురక్ఖత్వా**తి పుబ్బఙ్గమం కత్వా. తఞ్చ ఖో సహజాతపుబ్బఙ్గమవసేన "మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా"తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౧-౨) వియ సమ్పయోగస్స అధిప్పేతత్తా.

అనుస్సాహితోతి లోభమచ్ఛరియాదివసేన పుఞ్ఞకిరియాయ సఙ్కోచం అనాపజ్జనతో అత్తనా, పరేన వా కేనచి అనుస్సాహితో హుత్వా. సభావతో హి పుఞ్ఞప్పవత్తిదస్సనమిదం. **పరేహీ**తి పన పరపాకటుస్సాహదస్సనవసేన వుత్తం. **పఠమ**న్తి దేసనాక్కమేన, ఇధ నిద్దిట్ఠక్కమేన వా పఠమం. **మహాకుసలచిత్త**న్తి సోమనస్ససహగతతాదిఅఙ్గపారిపూరియా మహన్తం కుసలచిత్తం. అథ వా పచ్ఛిమభవికబోధిసత్తానం పటిసన్ధిఆకడ్ఢనతో మహన్తం పూజితం కుసలచిత్తన్తి **మహాకుసలచిత్తం**. సబ్బేసమ్పి హి సబ్బఞ్ఞుబోధిసత్తానం పటిసన్ధి మేత్తాపుబ్బఙ్గమస్స తిహేతుకసోమనస్సమయస్స అసఙ్ఖారికచిత్తస్స విపాకోతి వుత్తం. ఏత్థ "దేయ్యధమ్మ…పే॰… హట్ఠపహట్ఠో"తి ఏత్తావతా ఇమస్స సోమనస్ససహగతభావమాహ, "సమ్మాదిట్ఠిం పురక్ఖత్వా"తి ఞాణసమ్పయుత్తభావం, "అనుస్సాహితో"తి పన ఇమినా అసఙ్ఖారికభావన్తి దట్ఠబ్బం.

వుత్తనయేనేవాతి "దేయ్యధమ్మపటిగ్గాహకాదిసమ్పత్తిం, అఞ్ఞం వా సోమనస్సకారణం ఆగమ్మా"తి ఏవం వుత్తనయేన. **ఉస్సాహితో**తి దేయ్యధమ్మే సాపేక్ఖాదితాయ, సీలసమ్పదాదీసు అనధిముత్తతాదీహి చ పుఞ్ఞకిరియాయ సఙ్కోచాపజ్జనతో అత్తనా, పరేన వా కేనచి ఉస్సాహితో. **పరేహీ**తి పన వుత్తనయమేవ. కరోతి దానాదీని పుఞ్ఞానీతి సమ్బన్ధో. **తమేవా**తి సోమనస్ససహగతాదినా తంసదిసతాయ వుత్తం. హోతి హి తంసదిసేపి తంవోహారో యథా చ "సాయేవ తిత్తిరీ, తానియేవ ఓసధానీ"తి. ఏత్థ పన "ఉస్సాహితో"తి ఇమినా ససఙ్ఖారికతం దస్సేతి. సేసం వుత్తనయమేవ. **ఇమస్మిం పనత్థే**తి ఇమస్మిం ససఙ్ఖారికసద్దాభిధేయ్యే, ఉస్సాహితబ్బచిత్తసఙ్ఖాతే అత్థే తంవిసయేతి అత్థో. **పుబ్బప్పయోగస్సా**తి పుఞ్ఞకిరియాయ సఙ్కోచే జాయమానే తతో వివేచేత్వా సముస్సాహనవసేన పవత్తస్స చిత్తప్పయోగస్స. **పుబ్బ**-గ్గహణం పనేత్థ తథాపవత్తపుబ్బాభిసఙ్ఖారవసేన సో పయోగో హోతీతి కత్వా వుత్తం, న తస్స పుబ్బకాలికతాయాతి వుత్తోవాయమత్థో.

పటిపత్తిదస్సనేనాతి భిక్ఖూ దిస్వా దేయ్యధమ్మపరిచ్చజనవన్దనాదిపటిపత్తిదస్సనేన. బలన్తి అనన్తీతి బాలా, అస్సాసితపస్సాసితమత్తేనేవ జీవన్తి, న పఞ్ఞాజీవితేనాతి అధిప్పాయో. బాలాయేవ **బాలకా**. తే పన ఇధ "అత్థి దిన్న"న్తిఆదినయప్పవత్తాయ సమ్మాదిట్ఠియా అభావేన అసఞ్జాతబుద్ధినో దారకా. పాకటవసేన చేత్థ **బాలక**-గ్గహణం. సహసా కరణాదికాలే పన ఇతరేసమ్పి ఞాణవిప్పయుత్తం హోతీతి. సోమనస్సం జాతం ఏతేసన్తి **సోమనస్సజాతా,** జాతసోమనస్సాతి అత్థో. **సహసా**తి సీఘం సీఘం దాతుకామతాయ ఉప్పత్తిసమకాలమేవ.

ఏత్థ చ "పటిపత్తిదస్సనేనా"తి ఇమినా పరేసం పయోగాభావమాహ, "జాతపరిచయా"తి అత్తనో పయోగాభావం. ఉభయేనాపి ఇమస్స అసఙ్ఖారికభావం దీపేతి. "బాలకా, సహసా"తి చ ఇమేహి ఞాణవిప్పయుత్తభావమాహ, "భిక్ఖూ…పే॰… జాతా"తి సోమనస్ససహగతభావం. అథ వా "పటిపత్తి…పే॰… పరిచయా"తి ఇమినా అసఙ్ఖారికభావస్స "బాలకా భిక్ఖూ…

పే॰… జాతా"తి చ ఇమేహి ఞాణవిప్పయుత్తసోమనస్ససహగతభావస్స చ దీపితత్తా "సహసా"తి వచనేన యథావుత్తమేవ ఞాణవిప్పయుత్తఅసఙ్ఖారికభావం పకాసేతి. ఏవం సతి పటిలోమతో సోమనస్ససహగతాదిభావో దస్సితో హోతి. అనులోమతో పన "సోమనస్సజాతా"తి ఇమినా సోమనస్ససహగతభావం, సహసా-గ్గహణేన ఞాణవిప్పయుత్తాసఙ్ఖారికభావం దీపేతి. "పటిపత్తి…పే॰… దిస్వా"తి ఏత్తావతా పన సోమనస్ససహగతాదిభావస్స కారణం వుత్తన్తి. **తేతి** తే ఞాతకా, తే బాలకాతి వా అత్థో. "**సోమనస్సహేతూనం అభావం ఆగమ్మా**"తి ఇదం నిదస్సనమత్తం దట్ఠబ్బం. మజ్ఝత్తారమ్మణం తథారూపే చేతోభిసఙ్ఖారాదయోపి హి ఉపేక్ఖాసహగతతాయ కారణమేవాతి. చిత్తస్స సోమనస్సాభావే పుగ్గలస్సపి సోమనస్సరహితతా హోతీతి "**చతూసుపి…పే॰… హోన్తీ**"తి పుగ్గలాధిట్ఠానం కత్వా వుత్తం, సోమనస్సరహితా హోన్తి పుఞ్ఞం కరోన్తాతి అధిప్పాయో. "**ఏవ**"న్తిఆది నిగమనం.

ఇమేసు పన అట్ఠసు విఞ్ఞాణేసు సోమనస్ససహగతతో ఉపేక్ఖాసహగతం బలవతరం, ఞాణవిప్పయుత్తతో ఞాణసమ్పయుత్తం, ససఙ్ఖారికతో అసఙ్ఖారికం సదిసం బలవతరం. విసదిసం పన వేదనాఞాణప్పయోగవసేన బలవం, దుబ్బలఞ్చ హోతి. సోమనస్ససహగతతిహేతుకఅసఙ్ఖారికతో హి ఉపేక్ఖాసహగతతిహేతుకససఙ్ఖారికం బలవతరం, ఉపేక్ఖాసహగతదుహేతుకఅసఙ్ఖారికతో సోమనస్ససహగతతిహేతుకఅసఙ్ఖారికం బలవతరం. ఇతి చతుత్థచిత్తతో తతియచిత్తం బలవతరం, తతో అట్ఠమచిత్తం, తతో సత్తమచిత్తం, తతో దుతియచిత్తం, తతో పఠమచిత్తం, తతో ఛట్ఠచిత్తం, తతో పఞ్చమచిత్తన్తి ఏవమిమేసం బలవబలవతరభావో వేదితబ్బో.

౨౬. ఏవం పాళియం ఆగతనయేన వేదనాఞాణప్పయోగభేదతో అట్ఠవిధతం నిద్దిసిత్వా ఇదాని అట్ఠకథాయం ఆగతపుఞ్ఞకిరియాదీనం వసేనపి పభేదం దస్సేతుం "**దస పుఞ్ఞక్రియాదీన**"న్తిఆది వుత్తం. **ఆది**-సద్దేన ఛన్నం ఆరమ్మణానం, చతున్నం అధిపతీనం, తిణ్ణం కమ్మానం, హీనాదిభేదస్స చ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. తేనేవాహు –

"కమేన పుఞ్ఞవత్థూహి, గోచరాధిపతీహి చ;
కమ్మహీనాదితో చాపి, గణేయ్య నయకోవిదో"తి.

౨౭. ఇదాని తథాపవత్తమానస్స తస్స యో యో తేసం తేసం వసేన లబ్భమానో గణనపరిచ్ఛేదో, తం సమ్పిణ్డేత్వా దస్సేతుం "**సత్తరస సహస్సానీ**"తిఆది వుత్తం. తత్థేవం గణనా వేదితబ్బా – ఇమాని తావ అట్ఠ విఞ్ఞాణాని దసన్నం పుఞ్ఞకిరియవత్థూనం వసేన పవత్తనతో పచ్చేకం దస దసాతి కత్వా అసీతి చిత్తాని హోన్తి, తాని చ ఛసు ఆరమ్మణేసు పవత్తనతో ఛగ్గుణితాని సాసీతికాని చత్తారి సతాని హోన్తి, తాని చతున్నం అధిపతీనం సహయోగవసేన చతుగ్గుణితాని సహస్సం, వీసాధికాని చ నవ సతాని హోన్తి, తాని చ కాయవచీమనోసఙ్ఖాతానం తిణ్ణం కమ్మానం వసేన తిగుణితాని ససట్ఠిసత్తసతాధికాని పఞ్చ సహస్సాని హోన్తి, తాని చ హీనమజ్ఝిమపణీతభేదతో తిగుణితాని సాసీతికద్విసతాధికాని సత్తరస సహస్సాని హోన్తీతి. నను చ ఞాణవిప్పయుత్తచిత్తానం వీమంసాధిపతిసహయోగాభావతో అధిపతివసేన సహస్సం, సాసీతికాని చ ఛ సతాని హోన్తీతి తాని కమ్మాదీనం వసేన సమ్పిణ్డితాని వీససతాధికాని పన్నరస సహస్సాని భవన్తీతి? సచ్చమేతం, సోతపతితవసేన పన తం అనాదియిత్వా అధిపతిగణనా గహితాతి న తస్స వసేన గణనహాని కతాతి దట్ఠబ్బం.

నను చ "సవిపాకం కుసల"న్తి వుత్తం, తం పన కథం, కుహిం, కిం ఫలతీతి చోదనం సన్ధాయాహ "**తం పనా**"తిఆది. యస్మా తిహేతుకం కుసలం తిహేతుకం వా దుహేతుకం వా పటిసన్ధిం దేతి , నాహేతుకం పటిసన్ధిం దేతి. యదా చ

తిహేతుకం పటిసన్ధిం జనేతి, తదా పవత్తే సోళస విపాకాని అభినిప్ఫాదేతి. యదా ద్విహేతుకం, తదా ద్వాదస. దుహేతుకం పన దుహేతుకమహేతుకఞ్చ పటిసన్ధిం జనేతి, న తిహేతుకం. యదా చ దుహేతుకం జనేతి, తదా పవత్తియం ద్వాదస. యదా అహేతుకం, తదా అట్ఠ. యే పన ఆగమనతో విపాకస్స సఙ్ఖారభేదమిచ్ఛన్తి, తేసం మతేన తిహేతుకం ద్వాదస, దస వా విపచ్చతి, దుహేతుకం దస, అట్ఠ వా, తస్మా వుత్తం ''**యథానురూప**''న్తి. నానావిధసమ్పత్తిట్ఠానభావతో సోభనా, గన్తబ్బతో గతి చాతి సుగతి, కామావచరభవోవ సుగతి కామావచరసుగతి. తస్సం **కామావచరసుగతియం. భవభోగసమ్పత్తి**న్తి ఏత్థ చ భవతీతి భవో, ఉపపత్తిభవసఙ్ఖాతానం విపాకక్ఖన్ధకటత్తారూపానమేతం గహణం, భుఞ్జితబ్బతో భోగో, పవత్తియం పటిలభితబ్బసమ్పత్తి, భవోతి వా పటిసన్ధి, భోగో సేసవిపాకకటత్తారూపేహి సహ పవత్తియం పటిలభితబ్బా సమ్పత్తి, భవో చ భోగో చ భవభోగో, తేయేవ సమ్పన్నభావతో సమ్పత్తి, తేసం వా సమ్పత్తి భవభోగసమ్పత్తి, తం **అభినిప్ఫాదేతి**, జనకవసేన చ ఉపనిస్సయవసేన చ సాధేతీతి అత్థో. ఏత్థ చ భవభోగసమ్పత్తీనం నిరవసేసతో లబ్భమానట్ఠానం సన్ధాయ "కామావచరసుగతియ"న్తి వుత్తం. సహేతుకవిపాకవజ్జం పన పవత్తివిపాకకటత్తారూపసభావం భవసమ్పత్తిం, ఏకచ్చభోగసమ్పత్తిఞ్చ, భోగసమ్పదమేవ వా అవిసేసేన సుగతియం దుగ్గతియమ్పి అభినిప్ఫాదేతియేవ. నాగసుపణ్ణాదీనమ్పి హిస్స దేవసమ్పత్తిసదిసం మనుఞ్ఞం భోగజాతం, తబ్బిసయాని చ విపాకచిత్తాని, సువణ్ణతాసుస్సరతాది చ తం సబ్బం కామావచరకుసలస్సేవ ఫలం. న హి అకుసలస్స ఇట్ఠఫలం అత్థి. వుత్తఞ్హేతం – "అట్ఠానమేతం అనవకాసో, యం అకుసలస్స ఇట్ఠో కన్తో విపాకో సంవిజ్జతీ"తి.

కామావచరకుసలవణ్ణనా నిట్ఠితా.

రూపావచరకుసలవణ్ణనా

ఇదాని యస్మా కామావచరకుసలానన్తరం ఉద్దిట్ఠస్స రూపావచరకుసలస్స నిద్దేసావకాసో అనుప్పత్తో, తస్మా తం దస్సనత్థం ''**ఇతరేసూ**''తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **ఇతరేసూ**తి యథావుత్తకామావచరకుసలతో ఇతరేసు, రూపావచరాదీసూతి అత్థో. **సవత్థుకతో ఏకవిధం** ఏకన్తేన వత్థుసన్నిస్సితత్తా . న హి అరూపధాతుయం రూపావచరధమ్మా లబ్భన్తి రూపవిరాగభావనాయ నిబ్బత్తత్తా పున రూపావచరజ్ఝానసమాపత్తియా అభావతో.

హీనమజ్ఝిమపణీతభేదతోతి ఏత్థ పుబ్బే వియ అధిపతీనం హీనాదిభావేహి ఝానస్స హీనాదిభావో యోజేతబ్బో. అథ వా పటిలద్ధమత్తమనాసేవితం **హీనం** పరిదుబ్బలభావతో, నాతిసుభావితం అపరిపుణ్ణవసిభావం **మజ్ఝిమం,** అతివియ సుభావితం పన సబ్బసో పరిపుణ్ణవసిభావం **పణీతం**. తథా ఉళారపుఞ్ఞఫలకామతావసేన పవత్తితం **హీనం,** లోకియాభిఞ్ఞత్థాయ పవత్తితం **మజ్ఝిమం,** వివేకకామతాయ అరియభావే ఠితేన పవత్తితం **పణీతం**. అత్తహితాయ వా పవత్తితం **హీనం,** కేవలం అలోభజ్ఝాసయేన పవత్తితం **మజ్ఝిమం,** పరహితాయ పవత్తితం **పణీతం**. వట్టజ్ఝాసయేన వా పవత్తితం **హీనం,** వివేకజ్ఝాసయేన పవత్తితం **మజ్ఝిమం,** వివట్టజ్ఝాసయేన లోకుత్తరపాదకత్థం పవత్తితం **పణీతం.**

పటిపదాదిభేదతోతి దుక్ఖపటిపదాదన్ధాభిఞ్ఞాదీనం పటిపదాభిఞ్ఞానం భేదేన. పటిపదావచనేనేవ వా తదవినాభావతో అభిఞ్ఞాపి లబ్భతి. తథా హేత్థ పటిపదాచతుక్కన్తి వోహరన్తీతి **ఆది**-సద్దేన అధిపతిఆదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో, తస్మా **పటిపదాదిభేదతో**తి పటిపదాభేదతో, అధిపతిభేదతో, ఆరమ్మణభేదతో, హానభాగియాదిభేదతోతి అత్థో. తత్థ పటిపదాభేదతో తావ దుక్ఖపటిపదం దన్ధాభిఞ్ఞం, దుక్ఖపటిపదం ఖిప్పాభిఞ్ఞం, సుఖపటిపదం దన్ధాభిఞ్ఞం, సుఖపటిపదం ఖిప్పాభిఞ్ఞన్తి ఏవం

చతుబ్బిధం హోతి. తత్థ దుక్ఖా పటిపదా అస్సాతి **దుక్ఖపటిపదం**. దన్ధా అభిఞ్ఞా అస్సాతి **దన్ధాభిఞ్ఞం**. ఏస నయో **''దుక్ఖపటిపదం ఖిప్పాభిఞ్ఞ''**న్తిఆదీసుపి.

తత్థ అప్పహీననీవరణస్స, అవిక్ఖమ్భితఝాననికన్తికస్స చ ఞాణకిచ్చస్స అపరిబ్యత్తతాయ పరినిట్ఠితసకలపుబ్బకిచ్చస్స "పథవీ పథవీ"తి వా "ఆపో ఆపో"తి వా ఏవం పవత్తపఠమసమన్నాహారతో పట్ఠాయ యావ తస్స తస్స ఝానస్స ఉపచారుప్పత్తియా నీవరణప్పహానం, నికన్తివిక్ఖమ్భనఞ్చ హోతి, తావ పవత్తా పుబ్బభాగభావనా **పటిపదా** నామ "పటిపజ్జతి ఝానం ఏతాయా"తి కత్వా. పహీననీవరణస్స, పన విక్ఖమ్భితఝాననికన్తికస్స చ ఞాణకిచ్చస్స పరిబ్యత్తభావతో ఉపచారజ్ఝానం ఆదిం కత్వా యావ అప్పనాయ ఉప్పత్తి, తావ పవత్తా పఞ్ఞా పుబ్బభాగపఞ్ఞాయ విసిట్ఠభావతో **అభిఞ్ఞా** నామ, తస్మా యో ఆదితో కిలేసే ఝాననికన్తిఞ్చ విక్ఖమ్భేన్తో దుక్ఖేన ససఙ్ఖారేన సప్పయోగేన కిలమన్తో విక్ఖమ్భేతి, విక్ఖమ్భితకిలేసఝాననికన్తి చ అప్పనాపరివాసం వసన్తో చిరేన అఙ్గపాతుభావం పాపుణాతి, తస్స దుక్ఖపటిపదం, దన్ధాభిఞ్ఞఞ్చ ఝానం హోతి. యో పన ససఙ్ఖారేన కిలేసాదికే విక్ఖమ్భేత్వా న చిరేన అఙ్గపాతుభావం పాపుణాతి, తస్స దుక్ఖపటిపదం, ఖిప్పాభిఞ్ఞఞ్చ. యో కిలేసాదికే విక్ఖమ్భేన్తో సుఖేన అకిలమన్తో విక్ఖమ్భేతి, అప్పనాపరివాసం పన చిరాయతి, తస్స సుఖపటిపదం, దన్ధాభిఞ్ఞం. యో పన సుఖేనేవ కిలేసాదికే విక్ఖమ్భేత్వా సీఘమేవ అప్పనం పాపుణాతి, తస్స సుఖపటిపదం, ఖిప్పాభిఞ్ఞన్తి వేదితబ్బం.

సో పనాయం పటిపదాభిఞ్ఞానం భేదో కిలేసిన్ద్రియాధికారవసేన వేదితబ్బో. యస్స హి రాగాదయో కిలేసా తిబ్బా హోన్తి, సద్ధాపఞ్చమకాని చ ఇన్ద్రియాని ముదూని. యో చ సమథవిపస్సనాసు అకతాధికారో, తస్స పవత్తఝానం దుక్ఖపటిపదం, దన్ధాభిఞ్ఞఞ్చ హోతి. తస్స హి కిలేససముదాచారతిబ్బతాయ నీవరణవిక్ఖమ్భనస్స కిచ్చేన కసిరేన సమిజ్ఝనతో పటిపదా దుక్ఖా అసుఖా, తస్సేవ సద్ధాదీనం ఇన్ద్రియానం ముదుతాయ అభిఞ్ఞాపి దన్ధా మన్దా అసీఘప్పవత్తినీ హోతి. భవన్తరే వా సమథే అకతాధికారత్తా పటిపదా దుక్ఖా, విపస్సనాయ అకతాధికారత్తా అభిఞ్ఞాపి దన్ధా. యో పన వుత్తవిపరీతో హోతి, తస్స కిలేసానం అతిబ్బసముదాచారతాయ, ఇన్ద్రియానఞ్చ తిఖీణతాయ సమథవిపస్సనాసు కతాధికారతాయ యథాక్కమం సుఖపటిపదా, ఖిప్పాభిఞ్ఞా చ హోతి. భవన్తరే కతపరిచయస్స హి యథా పగుణం కత్వా విస్సట్ఠగన్థో అప్పమత్తకేన పయోగేన సుప్పవత్తి వాచుగ్గతో చ హోతి, ఏవం భావనా అప్పకసిరేనేవ ఇజ్ఝతీతి. స్వాయం అకతో, కతో చ అధికారో సమథనిస్సితో పటిపదాయం వుత్తో సమాధిప్పధానత్తా పటిపదాయ. విపస్సనానిస్సితో అభిఞ్ఞాయ ఞాణప్పధానత్తా అప్పనాయాతి దట్ఠబ్బం.

యో పన తిబ్బకిలేసో తిక్ఖిన్ద్రియో విపస్సనాయమేవ వా కతాధికారో హోతి, తస్స వుత్తనయేన దుక్ఖా పటిపదా, ఖిప్పా పన అభిఞ్ఞా హోతి, తబ్బిపరీతస్స సుఖపటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞాతి. తస్మా కిలేసానం తిబ్బమన్దభావతో, ఇన్ద్రియానం తిఖిణముదుభావతో, పుబ్బపరిచయస్స చ సమ్భవాసమ్భవవసేనాతి ఏవం కిలేసిన్ద్రియాధికారవసేన ఇమాసం భేదో వేదితబ్బో.

అపిచ యాని పరతో సప్పాయాసప్పాయాని, పలిబోధుపచ్ఛేదాదీని పుబ్బకిచ్చాని, అప్పనాకోసల్లాని చ ఆగమిస్సన్తి, తేసు యో ఉపచారాధిగమతో పుబ్బే, పచ్ఛా చ అసప్పాయసేవీ హోతి, తస్స దుక్ఖా పటిపదా, దన్ధా చ అభిఞ్ఞా హోతి. ఉభయత్థ సప్పాయసేవినో సుఖా పటిపదా, ఖిప్పా చ అభిఞ్ఞా. యో పన తతో పుబ్బభాగే అసప్పాయం సేవిత్వా అపరభాగే సప్పాయసేవీ హోతి, తస్స దుక్ఖా పటిపదా, ఖిప్పా అభిఞ్ఞా. తబ్బిపరీతస్స సుఖా పటిపదా, దన్ధా అభిఞ్ఞా చ వేదితబ్బా.

తథా పలిబోధుపచ్ఛేదాదిపుబ్బకిచ్చం అసమ్పాదేత్వా భావనమనుయుఞ్జన్తస్స సపరిపన్థతాయ దుక్ఖా పటిపదా, విపరియాయేన అపరిపన్థతాయ సుఖా. అప్పనాకోసల్లాని అసమ్పాదేన్తస్స ఞాణస్స అవిసదతాయ దన్ధా అభిఞ్ఞా హోతి, సమ్పాదేన్తస్స విపరియాయతో ఖిప్పా అభిఞ్ఞాతి. కిఞ్చ – తణ్హావిజ్జాభిభవనవసేన ఏతాసం భేదో వేదితబ్బో. తణ్హాభిభూతస్స హి దుక్ఖా పటిపదా హోతి తస్సా సమాధిస్స ఉజుపటిపక్ఖత్తా సమథపటిపదాయ పరిపన్థకభావతో, అనభిభూతస్స తదభావతో సుఖా. అవిజ్జాభిభూతస్స చ తస్సా పఞ్ఞాయ ఉజుపటిపక్ఖభావతో దన్ధా అభిఞ్ఞా, ఇతరస్స ఖిప్పా అభిఞ్ఞాతి. సో పనాయం పటిపదాభేదో కేవలం సమథభావనావసేన పటిలద్ధజ్ఝానస్స, మగ్గాధిగమవసేన పటిలద్ధజ్ఝానస్స పన నత్థి దుక్ఖపటిపదాదిభేదో. కేచి పన మగ్గవసేనేవ తస్స పటిపదాదిభేదం వణ్ణేన్తి "మగ్గస్స హి దుక్ఖపటిపదాదిభావే తస్మిం దుక్ఖపటిపదాదిక"న్తి.

అధిపతిభేదాదీసు పన ఛన్దాధిపతేయ్యం చిత్తాధిపతేయ్యం వీరియాధిపతేయ్యం వీమంసాధిపతేయ్యన్తి ఏవం అధిపతిభేదతో, పరిత్తం పరిత్తారమ్మణం, పరిత్తం అప్పమాణారమ్మణం, అప్పమాణం పరిత్తారమ్మణం , అప్పమాణం అప్పమాణారమ్మణన్తి ఏవం ఆరమ్మణభేదతో, హానభాగియం ఠితిభాగియం విసేసభాగియం నిబ్బేధభాగియన్తి ఏవం హానభాగియాదిభేదతో చ చతుబ్బిధతా వేదితబ్బా. తత్థ "ఛన్దవతో చే ఝానం నిబ్బత్తిస్సతి, మయ్హమ్పి నిబ్బత్తిస్సతీ"తి ఏవం ఛన్దం ధురం కత్వా ఉప్పన్నం **ఛన్దాధిపతేయ్యం**. ఏస నయో "**చిత్తాధిపతేయ్యా**"దీసుపి. అప్పగుణం పన ఉపరిఝానస్స పచ్చయో భవితుం అసక్కోన్తం **పరిత్తం,** సుప్పసరావమత్తేసు అవడ్ఢితారమ్మణేసు నిబ్బత్తం **పరిత్తారమ్మణం.** వుత్తపటిపక్ఖతో పన యథాక్కమం **అప్పమాణారమ్మణా**దీని వేదితబ్బాని. హానభాగియాదివిసేసం సయమేవ వక్ఖతి.

ఝానఙ్గయోగభేదతోతి కత్థచి పఞ్చ ఝానఙ్గాని, కత్థచి చత్తారి, కత్థచి తీణి, కత్థచి ద్వే , కత్థచి అపరాని ద్వేతి ఏవం ఝానఙ్గానం సమ్పయోగభేదతో. నను చేత్థ కామావచరకుసలే వియ సఙ్ఖారభేదో కస్మా న గహితో. ఇదమ్పి హి కేవలం సమథానుయోగవసేన పటిలద్ధం ససఙ్ఖారం, మగ్గాధిగమవసేన పటిలద్ధమసఙ్ఖారం, తస్మా "ఝానఙ్గసఙ్ఖారయోగభేదతో దసవిధ"న్తి వత్తబ్బన్తి? నయిదమేవం, మగ్గాధిగమవసేన సత్తితో పటిలద్ధస్సాపి అపరభాగే పరికమ్మవసేనేవ ఉప్పజ్జనతో, తస్మా సబ్బస్సపి ఝానస్స పరికమ్మసఙ్ఖాతపుబ్బాభిసఙ్ఖారేన వినా కేవలం అధికారవసేన అనుప్పజ్జనతో "అసఙ్ఖార"న్తిపి వత్తుం న సక్కా, అధికారేన చ వినా కేవలం పరికమ్మాభిసఙ్ఖారేనేవ అనుప్పజ్జనతో "ససఙ్ఖార"న్తిపి వత్తుం న సక్కాతి ఝానఙ్గయోగభేదతో పఞ్చవిధతా చ వుత్తాతి.

కామచ్ఛన్దో బ్యాపాదో థినమిద్ధం ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం విచికిచ్ఛాతి ఇమాని పఞ్చ నీవరణాని విప్పహీనాని ఏతస్సాతి **కామచ్ఛన్ద...పే.... విప్పహీనం**. "అగ్యాహితో"తి ఏత్థ ఆహిత-సద్దస్స వియ విప్పహీన-సద్దస్సేత్థ పరవచనం దట్ఠబ్బం. కామచ్ఛన్దాదీహి వా విప్పహీనం విసంయుత్తం తేసం పహాయకభావేనాతి **కామచ్ఛన్ద...పే.... విప్పహీనం**. తత్థ కామేతీతి కామో, ఛన్దనట్ఠేన ఛన్దో చాతి కామచ్ఛన్దో, బహలకామరాగస్సేతం అధివచనం. బ్యాపాదాదీనమత్థం వక్ఖతి. యస్మా కామచ్ఛన్దాదీసు అప్పహీనేసు ఝానం నుప్పజ్జతి, తస్మా తానిస్స పహానఙ్గానీతి వేదితబ్బాని. నను అఞ్ఞేపి అకుసలా ధమ్మా ఇమినా ఝానేన పహీయన్తి, అథ కస్మా పఞ్చేవ పహానఙ్గవసేన వుత్తానీతి? విసేసేన ఝానన్తరాయకరత్తా. కామచ్ఛన్దవసేన హి నానావిసయపలోభితం చిత్తం న ఏకత్తారమ్మణే సమాధియతి. కామచ్ఛన్దాభిభూతం వా నానావిసయసముపబ్యూళ్హాయ కామధాతుయా పహానపటిపదం న పటిపజ్జతి, బ్యాపాదేన చ ఆరమ్మణే పటిహఞ్ఞమానం న సమాహితం పవత్తతి, థినమిద్ధాభిభూతం అకమ్మఞ్ఞం హోతి, ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చపరేతం అవూపసన్తమేవ హుత్వా

పరిబ్భమతి, విచికిచ్ఛాఉపహతం ఝానాధిగమపటిపదం నారోహతి "సమ్మాసమ్బుద్ధో ను ఖో, న ను ఖో, పథవీ పథవీ"తిఆదినా పవత్తమనసికారేన "ఝానం సియా ను ఖో, న ను ఖో"తిఆదినా విచికిచ్ఛన్తస్స ఝానాధిగమపటిపదాయ అసంసిజ్ఝనతో. యతో వక్ఖతి –

> "భాగీ అస్సమహం అద్ధా, ఇమాయ పటిపత్తియా;
> పవివేకసుఖస్సాతి, కత్వా ఉస్సాహముత్తమ"న్తి.

తస్మా సమాధిఆదీనం ఉజువిపచ్చనీకభావేన విసేసేన ఝానాధిగమస్స అన్తరాయకరణతో ఏతానేవ పహానఙ్గానీతి వుత్తాని. హోతి చేత్థ –

> "పచ్చనీకా యతో పఞ్చ, సమాధాదీనమేత్థ హి;
> ఝానన్తరాయికా తస్మా, పహానఙ్గే నియామితా"తి.

ఏవమిదం పహానఙ్గవసేన దస్సేత్వా ఇదాని సమ్పయోగఙ్గవసేన దస్సేతుం "**వితక్క...పే.... సమ్పయుత్త**"న్తి వుత్తం. తత్థ వితక్కాదయో వచనత్థలక్ఖణాదివసేన ఉపరి ఆగమిస్సన్తి. యస్మా పన ఇమేసు ఉప్పన్నేసు ఝానం ఉప్పన్నం నామ హోతి, తేనస్స ఇమాని సమ్పయోగఙ్గానీతి వేదితబ్బాని, తస్మా న ఏతేహి సమన్నాగతం అఞ్ఞదేవ ఝానం నామ అత్థీతి గహేతబ్బం. యథా పన నేమిఆదిఅఙ్గసముదాయే రథాదివోహారో హోతి, ఏవం ఝానఙ్గసముదాయే ఝానవోహారో. వుత్తమ్పి హేతం **విభఙ్గే** "ఝానన్తి వితక్కో విచారో పీతి సుఖం చిత్తస్సేకగ్గతా"తి (విభ. ౫౮౯). కస్మా పన అఞ్ఞేసుపి ఫస్సాదీసు సమ్పయుత్తధమ్మేసు విజ్జమానేసు ఇమానియేవ పఞ్చ ఝానఙ్గవసేన వుత్తానీతి? వుచ్చతే – ఉపనిజ్ఝానకిచ్చవన్తతాయ, కామచ్ఛన్దాదీనం ఉజుపటిపక్ఖభావతో చ. వితక్కో హి ఆరమ్మణే చిత్తం అభినిరోపేతి, విచారో అనుబన్ధతి. ఏవం ఝానాధిగమస్స విసేసపచ్చయభూతేహి తేహి అవిక్ఖేపాయ సమాదహితపయోగస్స చేతసో పయోగసమ్పత్తిసముట్ఠానా పీతి పీణనం, సుఖఞ్చ ఉపబ్రూహనం కరోతి. అథ నం ససమ్పయుత్తధమ్మం ఏతేహి అభినిరోపనానుబన్ధనపీణనఉపబ్రూహనేహి అనుగ్గహితా ఏకగ్గతా సమాధానకిచ్చేన అత్తానం అనువత్తాపేన్తీ ఏకత్తారమ్మణే సమం, సమ్మా చ ఆధియతి, ఇన్ద్రియసమతావసేన సమం, పటిపక్ఖధమ్మానం దూరీభావేన లీనుద్ధచ్చాభావేన సమ్మా చ ఠపేతీతి ఏవమేతేసమేవ ఉపనిజ్ఝానకిచ్చం ఆవేణికం. కామచ్ఛన్దాదిపటిపక్ఖభావేన పన సయమేవ వక్ఖతి. ఏవం ఉపనిజ్ఝానకిచ్చవన్తతాయ, కామచ్ఛన్దాదీనం ఉజుపటిపక్ఖభావతో చ ఇమేయేవ పఞ్చ ఝానఙ్గభావేన వవత్థితాతి. యథాహు –

> "ఉపనిజ్ఝానకిచ్చత్తా, కామాదిపటిపక్ఖతో;
> సన్తేసుపి చ అఞ్ఞేసు, పఞ్చేవ ఝానసఞ్ఞితా"తి.

దేసనాక్కమతో, మహగ్గతధమ్మేసు పఠమం అధిగన్తబ్బతో చ **పఠమం,** పఠమం సమాపజ్జితబ్బన్తిపి **పఠమ**న్తి వదన్తి. తం పన న ఏకన్తలక్ఖణం ఝానపటిలోమాదివసేన సమాపజ్జనే అసమ్భవతో.

పురిమపచ్ఛిమచిత్తేసు ఉప్పజ్జమానస్సాపి అప్పనాక్ఖణే అనుప్పజ్జనతో వితక్కో విప్పహీనో ఏతస్స, తతో వా ఏతం విప్పహీనన్తి **వితక్కవిప్పహీనం**. భావనాయ హి పహీనత్తా వితక్కో ఝానక్ఖణే నుప్పజ్జతి. అసంకిలిట్ఠసభావత్తా పన

ఉపచారభావనాయ చ తం పహాతుం అసమత్థభావతో పురిమభాగే, పచ్ఛాభాగే చ అపచ్చనీకచిత్తప్పవత్తితో ఉప్పజ్జతియేవాతి.

నను చ "అసంకిలిట్ఠసభావత్తా"తి వుత్తం, అథ కథం ఝానేన ఏస పహీయతి? న హి కుసలేహి అసంకిలిట్ఠధమ్మస్స పహానం అత్థి రాగాదిసంకిలిట్ఠానం పాపధమ్మానమేతస్స ఉజుపటిపక్ఖభావతోతి? వుచ్చతే – అసంకిలిట్ఠసభావస్సాపి ఏతస్స ఓళారికతాయ దుబ్బలభావతో ఝానక్ఖణే అనుప్పత్తిసభావాపాదనత్థం తత్థ నికన్తివిక్ఖమ్భనవసేన దుతియజ్ఝానభావనా హోతీతి తస్సా బలేన తం ఝానక్ఖణే అనుప్పజ్జన్తం నికన్తివిక్ఖమ్భనవసేన వా విక్ఖమ్భితం పహీనం నామ హోతి. యది ఏవం ఉపచారేనపి నికన్తి విక్ఖమ్భీయతీతి తత్థపిస్స పహానం సియా, యథా పఠమజ్ఝానస్స ఉపచారే నీవరణానీతి? నయిదమేవం, నీవరణప్పహానస్స వియ వితక్కారమ్మణికనికన్తి విక్ఖమ్భనస్స ఉపచారేన సాతిసయం అనిప్ఫజ్జనతో. సాతిసయఞ్హి తత్థ నికన్తిప్పహానం అప్పనాయ ఏవ హోతి, తస్మా యదవోచుమ్హా "ఉపచారభావనాయ చ తం పహాతుం అసమత్థభావతో"తి, తం సుట్ఠు ఉపపరిక్ఖిత్వా వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. "**విచారవిప్పహీన**"న్తిఆదీసుపి వుత్తనయానుసారేన అత్థో దట్ఠబ్బో. దుతియజ్ఝానేయేవ పహీనస్స వితక్కస్స ఇధ అప్పవత్తిమత్తదస్సనత్థం "**వితక్కవిచారవిప్పహీన**"న్తి వితక్క-గ్గహణం కతం. ఏవం "**వితక్కవిచారపీతివిప్పహీన**"న్తిఆదీసుపి.

యథాసమ్భవన్తి పథవీకసిణాదీసు యం యం ఆరమ్మణం యస్స యస్స సమ్భవతి, తదనతిక్కమతో. కసిణానాపానేసు హి పఞ్చేవ ఝానాని పవత్తన్తి, అసుభకాయగతాసతీసు పఠమజ్ఝానం, అనుపేక్ఖాబ్రహ్మవిహారేసు పఞ్చమజ్ఝానవజ్జాని, ఉపేక్ఖాబ్రహ్మవిహారే పఞ్చమజ్ఝానన్తి.

పథవీకసిణాదీసూతి ఏత్థ **ఆది**-గ్గహణేన కేవలం ఆపోకసిణాదీనమేవ, అథ ఖో అసుభాదీనమ్పి అప్పనావహకమ్మట్ఠానానం సఙ్గహోతి దట్ఠబ్బం. ఏత్థ చ అభిభాయతనవిమోక్ఖఝానాని పవత్తాకారమత్తతో భిన్నాని, ఆరమ్మణతో పన కసిణాయతనానేవ హోన్తీతి కసిణాయతనఝానేహేవ తాని సఙ్గహితాని. "**యథాసమ్భవం...పే... అనేకవిధ**"న్తి వా వచనేన రూపావచరజ్ఝానే సబ్బోపి లబ్భమానకభేదో సఙ్గహితోతి అభిభాయతనవిమోక్ఖఝానాని విసుం న వుత్తాని, తాని పన సరూపతో ఏవం వేదితబ్బాని.

తత్థ ఞాణుత్తరస్స యోగావచరస్స పథవీకసిణాదిఆరమ్మణం అభిభవిత్వా "న మేత్థ అప్పనానిబ్బత్తనే భారో"తి పటిపన్నస్స నిమిత్తుప్పత్తితో ఉద్ధం దుతియతతియవీథియం, చతుత్థపఞ్చమవీథియం వా పటిలద్ధం ఝానం **అభిభాయతనం** నామ. తఞ్హి ఆరమ్మణం అభిభవతీతి అభిభూ, యోగినో సుఖవిసేసానం అధిట్ఠానతాయ, మనాయతనధమ్మాయతనపరియాపన్నతాయ వా ఆయతనన్తి అభిభాయతనం, అభిభవితబ్బం వా అభిభూ, ఆలమ్బణం, తం ఆయతనమస్సాతి అభిభాయతనం. అథ వా ఆలమ్బణాభిభవనతోయేవ అభిభూ, పరికమ్మం, ఞాణం వా, తం ఆయతనం కారణమస్సాతి అభిభాయతనం. పరికమ్మం, ఞాణం వా ఆలమ్బణం అభిభవిత్వా పవత్తమానం ఉపచారుప్పత్తితో పఞ్చమవీథిమనతిక్కమిత్వా అప్పనం నిబ్బత్తేతి. పఞ్చమవీథితో పరం నిబ్బత్తం పన అభిభవితుకామతాయ నిబ్బత్తితమ్పి అభిభాయతనం నామ న హోతి. సామఞ్ఞగతియా పన కసిణాయతనమేవ హోతి. ఇమమేవ హి సీఘతరప్పవత్తిం సన్ధాయ **అట్ఠకథాయం** "తాని అభిభవిత్వా సమాపజ్జతి, సహ నిమిత్తుప్పాదేనేవేత్థ అప్పనం నిబ్బత్తేతీ"తి (ధ. స. అట్ఠ. ౨౦౪) వుత్తం. నను చ అట్ఠకథాయం యథారుతవసేనేవ అత్థో కస్మా న గయ్హతి. "సహ

నిమిత్తుప్పాదేనేవా"తి (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౨౦౪) హి వుత్తత్తా నిమిత్తుప్పత్తియా సహుప్పన్నం ఝానమభిభాయతనన్తి విఞ్ఞాయతీతి? నయిదమేవం, నిమిత్తుప్పాదేన సహ అప్పనాయ అసమ్భవతో. నిమిత్తుప్పాదోతి హి ఇధ పటిభాగనిమిత్తస్స ఉప్పత్తి తదారమ్మణస్స వా ఉపచారజ్ఝానస్స, కిం తావ పటిభాగనిమిత్తుప్పత్తియా సహ అప్పనాయ నిబ్బత్తి ఉపచారజ్ఝానే అసతి తస్సా అసమ్భవతో, నాపి ఉపచారజ్ఝానేన సహ ఏకవీథియం నిబ్బత్తి తస్సా ఉపచారభావనాపబన్ధసేవితబ్బభావేన తదా అసమ్భవతో, తస్మా నాతిచిరాయనప్పవత్తిదస్సనత్థం సమీపిమ్హి సమీపకారీయూపచారేన అట్ఠకథాయం తథా వుత్తన్తి వేదితబ్బం. యది నిమిత్తుప్పత్తితో నాతిచిరప్పవత్తమభిభాయతనం, కథం తస్స దన్ధాభిఞ్ఞాఖిప్పాభిఞ్ఞాభేదో పాళియం వుత్తోతి? వుచ్చతే – చతుత్థపఞ్చమజవనవీథియం ఉప్పన్నం చిరకాలనిబ్బత్తితాయ దన్ధాభిఞ్ఞం, దుతియతతియవీథియం ఉప్పన్నం తబ్బిపరీతలక్ఖణతాయ ఖిప్పాభిఞ్ఞన్తి. కేచి పన "అభిభాయతనం నామ వసిభావప్పత్తమేవ, నేతర"న్తి వదన్తి, తం తేసం మతిమత్తం, వసిభావప్పత్తియా నిమిత్తుప్పత్తితో దూరతరభావేన "సహ నిమిత్తుప్పాదేనేవేత్థ అప్పనం నిబ్బత్తేతీ"తి అట్ఠకథావచనేన సహ విరుజ్ఝనతో.

అపిచ వసిభావప్పత్తం ఝానం అభిభవనకారణనిరపేక్ఖం వసిభావబలేనేవ సక్కచ్చం సమాపజ్జితుం న సక్కాతి న తం అభిభాయతనం నామ హోతి, తస్మా అప్పత్తవసిభావా పఠముప్పన్నాయేవ అభిభాయతనన్తి నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బం. యది ఏవం కథం "అప్పమాణం పరిత్తారమ్మణం, అప్పమాణం అప్పమాణారమ్మణ"న్తి (ధ॰ స॰ ౨౧౨-౨౧౩) అభిభాయతనదేసనాయం వుత్తం. వసిభావప్పత్తఞ్హి ఝానం అప్పమాణన్తి వుచ్చతి. ఇదఞ్చ ఉప్పన్నమత్తత్తా పరిత్తమేవాతి? నాయం దోసో. పఠమం అభిభాయతనవసేన పటిలద్ధజ్ఝానం పచ్ఛా వసిభావప్పత్తమ్పి అభిభాయతననామమేవ లభతీతి వసిభావప్పత్తమభిభాయతనం అప్పమాణం, ఇతరం పరిత్తం.

అథ వా వసిభావప్పత్తం అప్పమాణన్తి ఉక్కంసగతిపరిగ్గహవసేన వుచ్చతి. తం పన యం బలవతరం, తం అప్పమాణన్తి ఇమస్స అత్థస్స ఉపలక్ఖణం కత్వా వదన్తి. బలవభావనిబన్ధనం అప్పమాణత్తం. బలవభావో చ పఠమఅప్పనావారతో పచ్ఛిమపచ్ఛిమఅప్పనావారానం బలవతాయ అవసితాపత్తేపి ఝానే సమ్భవతీతి బలవన్తం అప్పమాణం, ఇతరం పరిత్తన్తి ఏవం అవసితాపత్తేపి ఝానే అప్పమాణాదిభావో వేదితబ్బో. అథ వా అప్పనాయ బలవభావో నామ ఉపచారస్స బలవతాయ సతి హోతి. ఉపచారఞ్చ తం బలవం, యం సహసా అప్పనం ఉప్పాదేతుం సక్కుణేయ్య, తస్మా ఖిప్పాభిఞ్ఞానం ద్విన్నం అభిభాయతనఝానానం ఉపచారవీథియా అనన్తరం దుతియవీథియం ఉప్పన్నం ఉపచారజ్ఝానస్స బలవతాయ సయమ్పి బలవతరన్తి అప్పమాణం నామ హోతి. దుతియవీథిమతిక్కమిత్వా తతియవీథియం ఉప్పన్నం తదితరసభావతాయ పరిత్తం. తథా దన్ధాభిఞ్ఞానం చతుత్థవీథియం ఉప్పన్నం అప్పమాణం. పఞ్చమవీథియం ఉప్పన్నం పరిత్తన్తి. అథ వా యత్థ కత్థచి అప్పనావీథియం పఞ్చమం ఉప్పజ్జనకఅప్పనాతో చతుత్థం ఉప్పజ్జమానాయ బలవభావోతి తంవసేనాపేత్థ పరిత్తఅప్పమాణతా వేదితబ్బా.

తం పనేతం గణనతో అట్ఠవిధం హోతి. యథాహ –

> "అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ బహిద్ధా రూపాని పస్సతి పరిత్తాని, 'తాని అభిభుయ్య జానామి పస్సామీ'తి ఏవంసఞ్ఞీ హోతి. అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ బహిద్ధా రూపాని పస్సతి పరిత్తాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణాని. అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ బహిద్ధా రూపాని పస్సతి అప్పమాణాని. అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ బహిద్ధా రూపాని పస్సతి అప్పమాణాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణాని, తాని అభిభుయ్య జానామి పస్సామి. నీలాని నీలవణ్ణాని నీలనిదస్సనాని నీలనిభాసాని, తాని అభిభుయ్య జానామి

పస్సామి. పీతాని పీతవణ్ణాని పీతనిదస్సనాని పీతనిభాసాని. లోహితాని లోహితవణ్ణాని లోహితనిదస్సనాని లోహితనిభాసాని. ఓదాతాని ఓదాతవణ్ణాని ఓదాతనిదస్సనాని ఓదాతనిభాసాని, ‘తాని అభిభుయ్య జానామి పస్సామీ’తి ఏవంసఞ్ఞీ హోతీ”తి (దీ॰ ని॰ ౨.౧౭౩; ౩.౩౩౮; మ॰ ని॰ ౨.౨౪౯; అ॰ ని॰ ౧.౪౨౭-౪౩౪; ౮.౬౫).

తత్థ **అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ**తి అలాభితాయ వా అనత్థికతాయ వా అజ్ఝత్తేసు కేసాదీసు పరికమ్మఅప్పనాసఞ్ఞావిరహితో. **బహిద్ధా రూపాని పస్సతీ**తి బహిద్ధా అట్ఠసు కసిణేసు, చతూసు భూతకసిణేసు ఏవ వా కతపరికమ్మకతాయ పరికమ్మవసేన చేవ అప్పనావసేన చ తాని బహిద్ధా అట్ఠ, చత్తారి వా కసిణరూపాని పస్సతి. **పరిత్తానీ**తి అమహన్తాని. **అభిభుయ్యా**తి యథా మహగ్ఘసో సమ్పన్నగహణికో పురిసో కటచ్ఛుమత్తం భత్తం లభిత్వా “కిం ఏత్థ భుఞ్జితబ్బం భత్తం అత్థీ”తి సఙ్కడ్ఢిత్వా సబ్బం ఏకకబళమేవ కరోతి, ఏవమేవ ఞాణుత్తరికో పుగ్గలో విసదఞాణో “కిం ఏత్థ పరిత్తకే ఆరమ్మణే సమాపజ్జితబ్బం అత్థి, నాయం మమ భారో”తి తాని రూపాని పరికమ్మేన, ఞాణేన వా అభిభవిత్వా సమాపజ్జతి. హేట్ఠా వుత్తనయేన సీఘం అప్పనం నిబ్బత్తేతి. **‘‘జానామి పస్సామీ’’**తి ఇమినా పనస్స పుబ్బాభోగో కథితో, తదాగమనతో చ అన్తోసమాపత్తియం చిత్తాభిసఙ్ఖారో. ఇతరథా అనేన ఆభోగమత్తే కథితే తేన సాధితబ్బం ఝానం న వుత్తం హోతి, అభిభాయతనదేసనావాయం ఝానవిసయాతి. **ఆగమట్ఠకథాసు** పన సమాపత్తితో వుట్ఠితస్స పుబ్బభాగభావనావసేన ఝానక్ఖణే పవత్తమభిభవనాకారం గహేత్వా పవత్తమాభోగం సన్ధాయ –

> “ఇమినా పనస్స ఆభోగో కథితో. సో చ ఖో సమాపత్తితో వుట్ఠితస్స, న అన్తోసమాపత్తియ”న్తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౭౩; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౪౯; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౮.౬౫) వుత్తం.

దుతియే **సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీ**తి పరిసుద్ధాపరిసుద్ధవణ్ణాని. పరిసుద్ధాని హి నీలాదీని సువణ్ణాని, అపరిసుద్ధాని దుబ్బణ్ణానీతి ఇధ అధిప్పేతాని.

తతియే **అప్పమాణానీ**తి వుద్ధిప్పమాణాని విపులాని ఖలమణ్డలాదీని. వడ్ఢనవసేన పనేత్థ అప్పమాణతా న గహితా కసిణవడ్ఢనస్స ఇధ అసమ్భవతో. కసిణస్స హి ద్వే వడ్ఢనభూమియో ఉపచారభూమి, అప్పనాభూమి వా. తత్థ న తావ ఇధ ఉపచారభూమియం వడ్ఢనం సమ్భవతి. నిమిత్తుప్పత్తియా సమకాలం వియ ఉప్పజ్జమానే ఝానే కుతో తస్స ఓకాసోతి, నాపి అప్పనాభూమియం. వడ్ఢితస్స పఠముప్పన్నఝానారమ్మణతా న యుజ్జతి, తస్మా సభావమహన్తానేవ ఆలమ్బణాని ఇధ అప్పమాణానీతి అధిప్పేతాని. కేచి పన “వడ్ఢితవసేనేవ అప్పమాణానీతి గహేత్వా పఠమం అభిభవనిచ్ఛాయ అభావేన వడ్ఢేత్వా పచ్ఛా అభిభవనిచ్ఛాయ సతి అభిభవనాకారేన పవత్తో తస్మిం అప్పనం నిబ్బత్తేతీతి అప్పనం పటిలభిత్వా వడ్ఢితనిమిత్తేసు ఇదం అభిభాయతనం వుత్త”న్తి వదన్తి.

చతుత్థే **అభిభుయ్యా**తి అభిభవిత్వా. యథా నామ సమ్పన్నగహణికో మహగ్ఘసో పురిసో ఏకం భత్తవడ్ఢితకం లభిత్వా “‘అఞ్ఞోపి హోతు, అఞ్ఞోపి హోతూ’తి కిం ఏస మయ్హం కరిస్సతీ”తి న తం మహన్తతో పస్సతి, ఏవమేవ ఞాణుత్తరో విసదఞాణో పుగ్గలో “‘కిం ఏత్థ సమాపజ్జితబ్బం, నయిదం అప్పమాణ’న్తి మయ్హం చిత్తేకగ్గతాకరణే భారో”తి అభిభవిత్వా సమాపజ్జతి. వుత్తనయేనేవ అప్పనం నిబ్బత్తేతి.

పఞ్చమే **నీలాని...పే... నీలనిభాసానీ**తి ఏతాని పరియాయనామానీతి తత్థ "**నీలానీ**"తి సబ్బసఙ్గాహకవసేన వుత్తం. ఏత్తకేయేవ పన వుత్తే తంయోగతో తబ్బోహారేన గుణయుత్తేపి పసఙ్గో సియాతి తన్నివారణత్థం "**నీలవణ్ణానీ**"తి వణ్ణవసేన వుత్తం. ఏవమ్పి హి బహుబ్బీహివసేన గుణోపి పసఙ్గో హోతీతి "**నీలనిదస్సనానీ**"తి నిదస్సనవసేన వుత్తం . నిదస్సితబ్బన్తి నిదస్సనం, చక్ఖునా దట్ఠబ్బం రూపం. తతో సేతాదినివారణత్థం నీల-సద్దేన సహ సమాసో కతోతి అపఞ్ఞాయమానచీవరాని అసమ్భిన్నవణ్ణాని ఏకనీలానేవ హుత్వా దిస్సమానానీతి వుత్తం హోతి. "**నీలనిభాసానీ**"తి ఇదం పన ఓభాసవసేన వుత్తం, నీలోభాసాని నీలప్పభాయుత్తానీతి అత్థో. ఏతేన తేసం సువిసుద్ధత్తం దస్సేతి. '**పీతానీ**''తిఆదీసుపి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో. అట్ఠసు చేతేసు పురిమం అభిభవనాకారేన వణ్ణాభోగరహితాని అట్ఠపి కసిణాని పరిత్తాని ఆరమ్మణం కత్వా ఉప్పన్నం సన్ధాయ వుత్తం. తతియం తథా అప్పమాణాని. దుతియచతుత్థానియేవ ద్వే వణ్ణాభోగసహితాని ఆరబ్భ ఉప్పన్నం, న పన వణ్ణకసిణవసేన ఉప్పన్నం తస్స విసుం వక్ఖమానత్తా.

పఞ్చమాదీని పన తేసు కతాధికారే సన్ధాయ సువిసుద్ధవణ్ణవసేనేవ దేసితాని. న హి తేసం అభిభవనస్స పరిత్తతా, అప్పమాణతా వా కారణం, అథ ఖో సువిసుద్ధనీలాదిభావో. తత్థ హి తే కతాధికారాతి. నను చ **ఆగమట్ఠకథాసు** "సువణ్ణాని వా హోన్తు దుబ్బణ్ణాని వా, పరిత్తఅప్పమాణవసేనేవ ఇమాని అభిభాయతనాని దేసితానీ"తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౭౩; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౪౯; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౮.౬౫) వుత్తన్తి? సచ్చం, తం పన ఆగమే అభిభాయతనానం అఞ్ఞథా ఆగతత్తా వుత్తం. తత్థ హి –

> "అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ ఏకో బహిద్ధా రూపాని పస్సతి పరిత్తాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణాని, అప్పమాణాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణాని, అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ ఏకో బహిద్ధా రూపాని పస్సతి పరిత్తాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణాని, అప్పమాణాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీ"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౧౭౩; ౩.౩౩౮; మ॰ ని॰ ౨.౨౪౯; అ॰ ని॰ ౧.౪౭౭-౪౩౪; ౮.౬౫) –

ఏవం చత్తారియేవ అభిభాయతనాని ఆగతాని, తస్మా **తదట్ఠకథాసు** వణ్ణాభోగే విజ్జమానే అవిజ్జమానేపి పరిత్తఅప్పమాణతావసేనేవ ఇమేసం దేసితభావో వుత్తో. పరిత్తఅప్పమాణతా హి ఇమేసు చతూసు అభిభవనస్స కారణం వణ్ణాభోగే విజ్జమానే అవిజ్జమానేపీతి. నను చ సబ్బత్థ "సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీ"తి వచనతో వణ్ణాభోగసహితానియేవ తత్థ గహితానీతి? తం న, వణ్ణాభోగరహితాని, సహితాని చ సబ్బాని పరిత్తాని ఏకతో కత్వా "పరిత్తాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీ"తి వుత్తాని, తథా "అప్పమాణాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీ"తి. యది ఏవం కథం విసిట్ఠానం వణ్ణాభోగరహితానం, సహితానఞ్చ ఏకజ్ఝం మనసికారో, న ఏకజ్ఝం, విసుంయేవ తేసం మనసికారో. యది ఏవం విసుం కథమేకత్తన్తి? పరిత్తభావసామఞ్ఞతో. యది ఏవం సువణ్ణదుబ్బణ్ణ-గ్గహణమతిరిచ్చతి అవసిట్ఠోతి? నాతిరిచ్చతి పరియాయదేసనాభావతో. అత్థి హి ఏస పరియాయో, యదిదం వణ్ణాభోగజనితాజనితం విసేసం అగ్గహేత్వా పరిత్తభావసామఞ్ఞేన ఏకత్తం నేత్వా "పరిత్తాని అభిభుయ్యా"తి వత్వా పున తదన్తోగధమేవ పభేదం వినేయ్యవసేన దస్సేతుం తాని చ కదాచి వణ్ణవసేన ఆవజ్జితాని హోన్తి, "సువణ్ణదుబ్బణ్ణాని అభిభుయ్యా"తి వత్తబ్బతాయ వణ్ణాభోగరహితాని, సహితాని చ విసుం మనసి కత్వా ఉభయత్థాపి వణ్ణాభోగరహితపరిత్తాభిభవనే, తంసహితపరిత్తాభిభవనే చ పరిత్తాభిభవనసామఞ్ఞం గహేత్వా ఏకత్తం కతన్తి. **అభిధమ్మే** పన నిప్పరియాయదేసనత్తా వణ్ణాభోగరహితాని, సహితాని చ విసుం వుత్తాని. అత్థి హి ఉభయత్థాభిభవనవిసేసోతి. హోతు తావ, ఏవం సుత్తాభిధమ్మపాఠవిసేసతో అట్ఠకథాయ పాఠభేదే పన కో అధిప్పాయోతి? వుచ్చతే – సుత్తన్తే హి పరమవిమోక్ఖం

ద్వేధా భిన్దిత్వా పఠమదుతియఅభిభాయతనాని వుత్తాని, పరియాయదేసనత్తా విమోక్ఖానమ్పి అభిభవనపరియాయో విజ్జతీతి “అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ”తి అభిభాయతనద్వయం వుత్తం.

తతియచతుత్థఅభిభాయతనేసు దుతియవిమోక్ఖో, వణ్ణాభిభాయతనేసు తతియవిమోక్ఖో చ అభిభవనప్పవత్తితో సఙ్గహితో, ఇధ పన నిప్పరియాయదేసనత్తా విమోక్ఖాభిభాయతనాని అసఙ్కరతో దస్సేతుం విమోక్ఖే వజ్జేత్వా అభిభాయతనాని కథితాని. సబ్బాని చ విమోక్ఖకిచ్చాని విమోక్ఖదేసనాయ వుత్తాని, తదేతం “అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ”తి సుత్తే ఆగతస్స అభిభాయతనద్వయస్స అభిధమ్మే అవచనతో “రూపీ రూపాని పస్సతీ”తిఆదీనఞ్చ సబ్బవిమోక్ఖకిచ్చసాధారణవచనభావతో వవత్థానం కతన్తి విఞ్ఞాయతి. అవస్సఞ్చేతం ఏవ సమ్పటిచ్ఛితబ్బం, న సమ్పటిచ్ఛన్తేహి సుత్తాభిధమ్మపాఠభేదే అఞ్ఞం కారణం వత్తబ్బం. అథ కిమేత్థ వత్తబ్బం, నను అట్ఠకథాయమేవ “కస్మా పన యథా సుత్తన్తే ‘అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ ఏకో బహిద్ధా రూపాని పస్సతి పరిత్తానీ’తిఆది వుత్తం, ఏవం అవత్వా ఇధ చతూసుపి అభిభాయతనేసు అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞితావ వుత్తా”తి వత్వా “అజ్ఝత్తరూపానం అనభిభవనీయతో”తి కారణం వుత్తన్తి? న తం తస్స కారణవచనం, అథ ఖో కత్థచి “అజ్ఝత్తం రూపాని పస్సతీ”తి అవత్వా సబ్బత్థ యం వుత్తం “బహిద్ధా రూపాని పస్సతీ”తి, తస్స చ కారణవచనం. తేనేవ హి తత్థ వా ఇధ వా “బహిద్ధా రూపానియేవ అభిభవితబ్బానీ”తి తత్థేవ వుత్తం, అనభిభవనీయతా చ అజ్ఝత్తరూపానం బహిద్ధా రూపాని వియ అవిభూతత్తా. న హి సుట్ఠు విభూతభావమన్తరేన ఞాణుత్తరానం ఆరమ్మణాభిభవనం సమ్భవతీతి. నను చ అట్ఠకథాయం పాఠద్వయవిసేసస్స దేసనావిలాసో కారణభావేన వుత్తోతి? సచ్చం వుత్తో, సో చ యథావుత్తవవత్థానవసేనేవ వేదితబ్బో . దేసనావిలాసో హి నామ వినేయ్యజ్ఝాసయానురూపం విజ్జమానస్సేవ పరియాయస్స విభావనం, న యస్స కస్సచీతి. ఏవం తావ అభిభాయతనం వేదితబ్బం.

తత్థ **విమోక్ఖో**తి పటిలద్ధజ్ఝానస్స ఝానం సమాపజ్జితుకామతావసప్పవత్తజవనవీథిసమనన్తరమేవ పితుఅఙ్కే విస్సట్ఠఅఙ్గపచ్చఙ్గస్స వియ దారకస్స ఆరమ్మణే నిరాసఙ్కమేవ హుత్వా పఠమకప్పనా వియ చ లహుం అవుట్ఠహిత్వా అన్తమసో చతుపఞ్చచిత్తక్ఖణతో అనేసక్కిత్వా ఆరమ్మణే అభిరతివసేన పవత్తస్స వసిభావప్పత్తస్స ఝానస్సేతం అధివచనం. తఞ్హి కసిణాయతనవసేన వా అభిభాయతనవసేన వా ఉప్పన్నం పచ్చనీకధమ్మేహి సుట్ఠు విముత్తత్తా, ఆరమ్మణే అధిముత్తతాయ చ “విమోక్ఖో”తి వుచ్చతి. వుత్తమ్పి చేతం **అట్ఠకథాయం** –

> “కేనట్ఠేన పన విమోక్ఖో వేదితబ్బోతి? అధిముచ్చనట్ఠేన. కో అయం అధిముచ్చనట్ఠో నామ? పచ్చనీకధమ్మేహి చ సుట్ఠు విముచ్చనట్ఠో, ఆరమ్మణే చ అభిరతివసేన సుట్ఠు అధిముచ్చనట్ఠో”తి (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౨౪౮).

యది వసిభావప్పత్తమేవ విమోక్ఖో, కథమస్స ఆరమ్మణచతుక్కే పరిత్తతా **పాళియం** వుత్తా. అవసితాపత్తఞ్హి ఝానం పరిత్తన్తి వుచ్చతీతి? నాయం దోసో, పరిపుణ్ణవసిభావప్పత్తం సన్ధాయ అపరిపుణ్ణవసిభావప్పత్తస్స పరిత్తభావేన తత్థ అధిప్పేతత్తా, తస్మా వసిభావప్పత్తమేవ ఝానం విమోక్ఖో నామ, న ఇతరం. ఇతరం పన యది కసిణాయతనవసేన ఉప్పన్నం, కసిణాయతనం. అథ అభిభాయతనవసేన, అభిభాయతనమేవాతి. కేచి పన “పఠమఅప్పనాతో పచ్ఛిమపచ్ఛిమాయ పటిపక్ఖతో సుట్ఠు విముత్తత్తా కసిణాయతనవసేన, అభిభాయతనవసేన చ ఉప్పన్నం పఠమకప్పనం ఠపేత్వా సేసం విమోక్ఖోయేవా”తి వదన్తి.

తం పనేతం గణనతో తివిధం. యథాహ –

“రూపీ రూపాని పస్సతి, అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ బహిద్ధా రూపాని పస్సతి, సుభన్తేవ అధిముత్తో హోతీ”తి (దీ. ని. ౨.౧౨౪; ౩.౩౩౮; పటి. మ. ౧.౨౦౯).

తత్థ **రూపీ**తి అజ్ఝత్తం కేసాదీసు ఉప్పాదితం రూపజ్ఝానం రూపం, తదస్స అత్థీతి రూపీ. **రూపాని పస్సతీ**తి బహిద్ధాపి నీలకసిణాదిరూపాని ఝానచక్ఖునా పస్సతి. ఇమినా అజ్ఝత్తబహిద్ధవత్థుకేసు కసిణేసు ఝానపటిలాభో దస్సితో. **అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ**తి అజ్ఝత్తం నరూపసఞ్ఞీ, అత్తనో కేసాదీసు అనుప్పాదితరూపావచరజ్ఝానోతి అత్థో. ఇమినా బహిద్ధా పరికమ్మం కత్వా బహిద్ధావ పటిలద్ధజ్ఝానతా దస్సితా. “**సుభ**”న్తి ఇమినా సువిసుద్ధేసు నీలాదీసు వణ్ణకసిణేసు ఝానాని దస్సితాని. తత్థ కిఞ్చాపి అన్తోఅప్పనాయం “సుభ”న్తి ఆభోగో నత్థి, యో పన సువిసుద్ధం సుభకసిణం ఆరమ్మణం కత్వా విహరతి, సో యస్మా “సుభ”న్తి అధిముచ్చనవసేన పఠమజ్ఝానం ఉపసమ్పజ్జిత్వా విహరతి, తథా దుతియాదీని, తస్మా ఏవం దేసనా కతాతి. **పటిసమ్భిదామగ్గే** పన “ఇధ భిక్ఖు మేత్తాసహగతేన చేతసా ఏకం దిసం ఫరిత్వా విహరతీ”తిఆదినా (పటి. మ. ౧.౨౧౨) బ్రహ్మవిహారవసేన సుభవిమోక్ఖో వుత్తో. **ధమ్మసఙ్గణియం** పన బ్రహ్మవిహారానం విసుంయేవ ఆగతత్తా తం నయం పటిక్ఖిపిత్వా సునీలకాదివసేనేవ సుభవిమోక్ఖో అట్ఠకథాయం అనుఞ్ఞాతోతి ఇధాపి తత్థ వుత్తనయేనేవ వవత్థానం కతన్తి ఏవం తావ విమోక్ఖఝానం వేదితబ్బం.

యథానురూపన్తి హీనాదిఅనురూపం. పఠమజ్ఝానఞ్హి హీనం కప్పస్స తతియభాగాయుకే బ్రహ్మపారిసజ్జే ఉపపత్తిం నిప్ఫాదేతి, మజ్ఝిమం ఉపడ్ఢకప్పాయుకే బ్రహ్మపురోహితే, పణీతం ఏకకప్పాయుకే మహాబ్రహ్మే. తథా దుతియజ్ఝానం, తతియజ్ఝానఞ్చ హీనం ద్వికప్పాయుకే పరిత్తాభే, మజ్ఝిమం చతుకప్పాయుకే అప్పమాణాభే, పణీతం అట్ఠకప్పాయుకే ఆభస్సరే. చతుత్థజ్ఝానం హీనం సోళసకప్పాయుకే పరిత్తాసుభే, మజ్ఝిమం ద్వత్తింసకప్పాయుకే అప్పమాణసుభే, పణీతం చతుసట్ఠికప్పాయుకే సుభకిణ్హే. పఞ్చమజ్ఝానం పన తివిధమ్పి పఞ్చకప్పసతాయుకే వేహప్ఫలే ఉపపత్తిం నిప్ఫాదేతి, తదేవ తిత్థియేహి సఞ్ఞావిరాగవసేన భావితం పఞ్చకప్పసతాయుకేయేవ అసఞ్ఞసత్తే. అనాగామీహి పన పుథుజ్జనాదికాలే పచ్ఛాపి భావితం సద్ధాదిఇన్ద్రియాధిముత్తతానుక్కమేన యథాక్కమం సహస్సద్విసహస్సచతుసహస్సఅట్ఠసహస్ససోళససహస్సకప్పాయుకేసు అవిహాఅతప్పాసుదస్సాసుదస్సీఅకనిట్ఠనామకేసు పఞ్చసుద్ధావాసేసు ఉపపత్తిం నిప్ఫాదేతీతి ఏవమేతం యథానురూపం సోళసరూపావచరబ్రహ్మలోకూపపత్తినిప్ఫాదకన్తి ఆహ “**యథానురూపం…పే…. హోతీ**”తి.

యస్మా పన రూపభవేపి పవత్తియం లభితబ్బా ఉపభోగసమ్పత్తి కామావచరస్సేవ ఫలం, తస్మా ఇధ “భవభోగసమ్పత్తిం నిప్ఫాదేతీ”తి అవత్వా ఉపపత్తినిప్ఫాదనమేవ వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. ఏత్థ చ దుతియజ్ఝానభూమిం ఉపాదాయ సబ్బత్థ పరిపుణ్ణస్స మహాకప్పస్స వసేన పరిచ్ఛేదో దట్ఠబ్బో, పఠమజ్ఝానభూమియం పన అసఙ్ఖ్యేయ్యకప్పవసేన. న హి తత్థ ఇతరవసేన పరిచ్ఛేదో సమ్భవతి ఏకకప్పేపి అవినాసాభావేన మహాకప్పస్స చతుత్థభాగేయేవ తస్స సణ్ఠహనతో.

రూపావచరకుసలవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అరూపావచరకుసలవణ్ణనా

ఇదాని అరూపావచరకుసలస్స నిద్దేసావకాసో అనుప్పత్తోతి తన్నిద్దేసత్థమాహ **''సేసేసు పనా''**తిఆది. ఆకాసకసిణవజ్జితస్స యస్స కస్సచి కసిణస్స ఉగ్ఘాటనతో లద్ధమాకాసం **కసిణుగ్ఘాటిమాకాసం. తత్థ పవత్తం విఞ్ఞాణన్తి** ఆకాసానఞ్చాయతనమాహ. తఞ్హి దుతియారుప్పస్స ఆరమ్మణం హోతి. **సబ్బసోతి** సబ్బాకారేన, రూపనిమిత్తదణ్డాదానసమ్భవదస్సనాదినా సబ్బేన రూపధమ్మేసు, పథవీకసిణాదిరూపనిమిత్తేసు తదారమ్మణజ్ఝానేసు చ దోసదస్సనాకారేన, తేసు ఏవ వా రూపనిమిత్తేసు నికన్తిప్పహానఅసమాపజ్జితుకామతాదినా ఆకారేనాతి అత్థో. అథ వా **సబ్బసో**తి సబ్బాసం, కుసలాదిభేదేన అనవసేసానన్తి అత్థో. **రూపసఞ్ఞాన**న్తి సఞ్ఞాసీసేన వుత్తరూపావచరజ్ఝానానఞ్చేవ తదారమ్మణానఞ్చ. రూపావచరజ్ఝానమ్పి హి "రూప"న్తి వుచ్చతి ఉత్తరపదలోపేన "రూపీ రూపాని పస్సతీ"తిఆదీసు వియ. తదారమ్మణమ్పి కసిణరూపం పురిమపదలోపేన "దేవేన దత్తోతి, బహిద్ధా రూపాని పస్సతీ"తిఆదీసు వియ, తస్మా ఇధ రూపే రూపజ్ఝానే తంసహగతసఞ్ఞా రూపసఞ్ఞాతి గహితా, సఞ్ఞాసీసేన వుత్తరూపావచరజ్ఝానానమేతం అధివచనం. "రూప"న్తి సఞ్ఞా అస్సాతి రూపసఞ్ఞం, రూపనామవన్తన్తి అత్థో. తంగహితేన పథవీకసిణాదిభేదస్స తదారమ్మణస్స చేతం నామన్తి దట్ఠబ్బం. "రూపసఞ్ఞాన"న్తి హి సరూపేకసేసవసేన నిద్దేసో కతో. **సమతిక్కమా**తి విరాగా, నిరోధా చ. కిం వుత్తం హోతి? ఏతాసం కుసలవిపాకకిరియావసేన పఞ్చదసన్నం ఝానసఙ్ఖాతానం రూపసఞ్ఞానం, ఏతేసఞ్చ పథవీకసిణాదివసేన నవన్నం ఆరమ్మణసఙ్ఖాతానం రూపసఞ్ఞానం అనవసేసానం సబ్బాకారేన చ, తేసు ఏవ వా నికన్తిప్పహానఅసమాపజ్జితుకామతాదినా ఆకారేన విరాగా, నిరోధా చ జిగుచ్ఛనతో చేవ తప్పటిబన్ధఛన్దరాగవిక్ఖమ్భనతో చ నిబ్బత్తం ఆకాసానఞ్చాయతనసఞ్ఞాయ సహగతం అరూపావచరకుసలచిత్తం. న హి సక్కా సబ్బసో అనతిక్కన్తరూపసఞ్ఞేన తం నిబ్బత్తేతున్తి.

న కేవలం ఏతాసంయేవ సమతిక్కమనతో ఇదం నిబ్బత్తం, అథ ఖో పటిఘసఞ్ఞాదీనమత్థఙ్గమాదితోపీతి ఆహ **''పటిఘసఞ్ఞాన''**న్తిఆది. తత్థ చక్ఖాదీనం వత్థూనం, రూపాదీనఞ్చ ఆరమ్మణానం పటిఘాతేన అఞ్ఞమఞ్ఞసమోధానసఙ్ఖాతేన పటిహననేన ఉప్పన్నా సఞ్ఞా **పటిఘసఞ్ఞా,** రూపసఞ్ఞాదిద్విపఞ్చసఞ్ఞానమేతం అధివచనం. యథాహ –

> "తత్థ కతమా పటిఘసఞ్ఞా? రూపసఞ్ఞా సద్దసఞ్ఞా గన్ధసఞ్ఞా రససఞ్ఞా ఫోట్ఠబ్బసఞ్ఞా, ఇమా వుచ్చన్తి పటిఘసఞ్ఞాయో"తి (విభ॰ ౬౦౩).

తాసం కుసలాకుసలవిపాకభూతానం **అత్థఙ్గమా** పహానా అసముప్పాదా అప్పవత్తికరణేనాతి వుత్తం హోతి. నను చ ఏతా రూపావచరజ్ఝానసమాపన్నస్సాపి న సన్తి. న హి పఠమజ్ఝానాదిసమాపన్నకాలే పఞ్చద్వారవసేన చిత్తం పవత్తతీతి? సచ్చమేతం, యథా పన "సుఖస్స చ పహానా దుక్ఖస్స చ పహానా అదుక్ఖమసుఖం ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధిం చతుత్థజ్ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ"తి ఏత్థ పసంసావసేన అఞ్ఞత్థ పహీనానమ్పి సుఖదుక్ఖానం చతుత్థజ్ఝానే, "సక్కాయదిట్ఠివిచికిచ్ఛానం పహానా రాగదోసమోహానం తనుత్తా సకదాగామిమగ్గం ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ"తి ఏత్థ పఠమమగ్గేయేవ పహీనానం సక్కాయదిట్ఠాదీనం దుతియమగ్గే చ వచనం, ఏవమేవ ఇమస్మిం ఝానే పటిపజ్జనకానం ఉస్సాహజననత్థం ఇమస్స ఝానస్స పసంసావసేన ఏతాసం ఏత్థ వచనన్తి వేదితబ్బం. అథ వా కిఞ్చాపి తా రూపావచరసమాపన్నస్సాపి న సన్తి, న పన పహీనత్తా న సన్తి. కిఞ్చరహి పచ్చయాభావేన. న హి రూపావచరభావనా రూపవిరాగాయ సంవత్తతి, రూపాయత్తా ఏవ తాసం పవత్తీతి. అరూపభావనా పన రూపవిరాగాయ సంవత్తతి, తస్మా "తా ఏత్థ పహీనా"తి వత్తుం వట్టతి. తథా హి ఏతాసం

ఇతో పుబ్బే అప్పహీనత్తాయేవ “పఠమజ్ఝానం సమాపన్నస్స సద్దో కణ్టకో”తి వుత్తో భగవతా. ఇధ చ పహీనత్తా ఏవ అరూపసమాపత్తీనం ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారవచనాదీహి, “యే తే సన్తా విమోక్ఖా అతిక్కమ్మ రూపే అరూపా”తిఆదినా చ ఆనేఞ్జతా, సన్తవిమోక్ఖతా చ వుత్తా.

నానత్తసఞ్ఞానన్తి నానత్తే గోచరే పవత్తానం, నానత్తానం వా సఞ్ఞానం, వుత్తావసేసానం చతుచత్తాలీసకామావచరసఞ్ఞానన్తి అత్థో. ఏతా ఏవ హి –

> “తత్థ కతమా నానత్తసఞ్ఞా? అసమాపన్నస్స మనోధాతుసమఙ్గిస్స వా మనోవిఞ్ఞాణధాతుసమఙ్గిస్స వా సఞ్ఞా సఞ్జాననా సఞ్జానితత్తం, ఇమా వుచ్చన్తి నానత్తసఞ్ఞాయో”తి (విభ. ౬౦౪) –

ఏవం **విభఙ్గే** విభజిత్వా వుత్తా. తా పన యస్మా రూపసద్దాదిభేదే నానత్తే నానాసభావే ఆరమ్మణే పవత్తన్తి, యస్మా చ అట్ఠ కామావచరకుసలసఞ్ఞా, ద్వాదస అకుసలసఞ్ఞా, ఏకాదస కామావచరకుసలవిపాకసఞ్ఞా, ద్వే అకుసలవిపాకసఞ్ఞా, ఏకాదస కామావచరకిరియసఞ్ఞాతి ఏవం చతుచత్తాలీసప్పభేదా నానాసభావా, అఞ్ఞమఞ్ఞం అసదిసా, తస్మా “నానత్తసఞ్ఞా”తి వుచ్చన్తి. **అమనసికారా**తి సబ్బసో అనావజ్జనా అసమన్నాహారా అపచ్చవేక్ఖణహేతు జవనపటిపాదకేన వా భవఙ్గచిత్తస్స అన్తో అకరణా ఠపేత్వా కసిణుగ్ఘాటిమాకాసం నానారమ్మణే చిత్తస్స అసఙ్ఖరణతోతి వుత్తం హోతి. ఇమినా హి నానత్తసఞ్ఞామనసికారహేతూనం రూపధమ్మానం సమతిక్కమోపి వుత్తో, రూపజ్ఝానే పన తదభావతో “నానత్తసఞ్ఞానం అమనసికారా”తి న వుత్తం. అథ సమతిక్కమాదీనం కిం నానాకరణన్తి? వుచ్చతే – యస్మా రూపసఞ్ఞా, పటిఘసఞ్ఞా చ ఇమినా ఝానేన నిబ్బత్తితభవేపి న విజ్జన్తి, అరూపసఞ్ఞాయ భావనాయ అభావే చుతితో ఉద్ధం ఉప్పత్తిరహానం రూపసఞ్ఞాపటిఘసఞ్ఞానం యావ అత్తనో విపాకుప్పత్తి, తావ అనుప్పత్తిధమ్మతం ఆపాదియమానత్తా, పగేవ పన ఇమం ఝానం సమాపన్నకాలే, తస్మా “సమతిక్కమా, అత్థఙ్గమా”తి ఉభయథాపి తాసం అభావోయేవ దస్సితో. నానత్తసఞ్ఞాసు పన యా తస్మిం భవే న ఉప్పజ్జన్తి ఏకన్తరూపనిస్సితత్తా, తా అనోకాసతాయ న ఉప్పజ్జన్తి, న అరూపభావనాయ నివారితత్తా, అనివారితత్తా చ కాచి ఉప్పజ్జన్తి, తస్మా తాసం అమనసికారో అనావజ్జనం అపచ్చవేక్ఖణం జవనపటిపాదకేన వా భవఙ్గమనస్స అన్తో అకరణం అప్పవేసనం వుత్తం. తత్ర పవత్తమానానమ్పి హి ఝానం సమాపన్నస్స తాసం అమనసికారోయేవ ఇతరథా ఝానసమాపత్తియా అభావతో. ఇతి సఙ్ఖేపతో “రూపసఞ్ఞానం సమతిక్కమా”తి ఇమినా సబ్బరూపావచరధమ్మానం పహానం వుత్తం, “పటిఘసఞ్ఞానం అత్థఙ్గమా నానత్తసఞ్ఞానం అమనసికారా”తి సబ్బేసం కామావచరచిత్తచేతసికానం పహానం, అమనసికారో చ వుత్తో, తీహి పనేతేహి సమాధిస్స థిరభావో కథితోతి.

ఆకాసానఞ్చాయతనసఞ్ఞాసహగతన్తి ఏత్థ పన నాస్స అన్తోతి అనన్తం, అనన్తం ఆకాసం ఆకాసానన్తం, కసిణుగ్ఘాటిమాకాసం, అనన్తతా పన ఉప్పాదవయన్తాభావతో అనన్తమనసికారవసేన వా వేదితబ్బా. న హి ఏతస్స ఉప్పాదన్తో, వయన్తో వా పఞ్ఞాయతి అసభావధమ్మత్తా. సభావధమ్మో హి అహుత్వా సమ్భవనతో, హుత్వా చ వినస్సనతో ఉప్పాదవయన్తపరిచ్ఛిన్నో, నేతరో. న చ పనేతం మనసి కరోన్తో యోగావచరో తస్స పరిచ్ఛేదసఙ్ఖాతమన్తం గణ్హాతి, అథ ఖో రూపవివేకమత్తస్సేవ గహణేన అనన్తఫరణాకారేనేవ మనసికారం పవత్తేతి, తస్మా ఉప్పాదవయన్తవిరహతో మనసికారవసేన వా ఏతమనన్తన్తి వేదితబ్బం. “అనన్తాకాస”న్తి చ వత్తబ్బే అనన్త-సద్దస్స పరనిపాతవసేన “ఆకాసానన్త”న్తి వుచ్చతి. ఆకాసానన్తమేవ ఆకాసానఞ్చం సంయోగపరస్స త-కారస్స చ-కారం కత్వా, తదేవ ఆయతనం ససమ్పయుత్తధమ్మస్స ఝానస్స ఆరమ్మణభావతో అధిట్ఠానట్ఠేన దేవాయతనం వియాతి ఆకాసానఞ్చాయతనం, తస్మిం అప్పనాపత్తా సఞ్ఞా

ఆకాసానఞ్చాయతనసఞ్ఞా, తాయ సహగతం విఞ్ఞాణం **ఆకాసానఞ్చాయతనసఞ్ఞాసహగతం**. అథ వా ఆకాసానఞ్చం ఆయతనమస్సా ససమ్పయుత్తధమ్మాయ సఞ్ఞాయాతి ఆకాసానఞ్చాయతనా, సాయేవ సఞ్ఞా, తాయ ఝానం సహగతన్తి ఆకాసానఞ్చాయతనసఞ్ఞాసహగతం.

విఞ్ఞాణ...పే.... సహగతన్తి యదేతం పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణం, తంసభావధమ్మత్తా ఉప్పాదాదిఅన్తవన్తమ్పి ఆరమ్మణకరణవసేన అనన్తాకాసే ఫరణతో అత్తానం ఆరబ్భ అన్తస్స అగ్గహణవసేన పవత్తమనసికారతో వా అనన్తం విఞ్ఞాణన్తి విఞ్ఞాణానన్తం, "విఞ్ఞాణానఞ్చ"న్తి వత్తబ్బే విఞ్ఞాణఞ్చ-సద్దో తదత్థే నిరూళ్హో ఆ-కార న-కారలోపోతి వా కత్వా "విఞ్ఞాణఞ్చ"మిచ్చేవ వుత్తం. ఏవఞ్చ కత్వా వక్ఖతి –

"విఞ్ఞాణానన్తమిచ్చేవం, వత్తబ్బం పనిదం సియా"తి.

అథ వా దుతియారుప్పవిఞ్ఞాణేన అఞ్చితబ్బం ఆరమ్మణవసేన పాపుణితబ్బన్తి విఞ్ఞాణఞ్చం. సేసం పురిమసదిసమేవ.

ఆకిఞ్చఞ్ఞా...పే.... సహగతన్తి నాస్స పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణస్స కిఞ్చనన్తి అకిఞ్చనం, అన్తమసో భఙ్గమత్తమ్పి అవసిట్ఠం నత్థీతి వుత్తం హోతి. సతి హి భఙ్గమత్తేపి తస్స సకిఞ్చనతా సియా. అకిఞ్చనస్స భావో ఆకిఞ్చఞ్ఞం, ఆకాసానఞ్చాయతనవిఞ్ఞాణాభావస్సేతం అధివచనం. సేసం వుత్తనయమేవ.

నేవసఞ్ఞా...పే.... సహగతన్తి హేట్ఠిమఝానేసు వియ ఓళారికాయ సఞ్ఞాయ అభావతో నేవస్స సఞ్ఞా అత్థీతి నేవసఞ్ఞం, సుఖుమాయ చ సఞ్ఞాయ అత్థితాయ నాస్స సఞ్ఞా నత్థీతి నాసఞ్ఞం, నేవసఞ్ఞఞ్చ తం నాసఞ్ఞఞ్చాతి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞం, చతుత్థారుప్పజ్ఝానం. యది ఏవం "నేవసఞ్ఞనాసఞ్ఞ"న్తి వత్తబ్బం? సచ్చమేతం. వచనసోభనత్థం పన దీఘం కత్వా వుత్తం. అథ వా నేవస్స సఞ్ఞా నాసఞ్ఞాతి ఏవం ఏకజ్ఝం బహుబ్బీహిసమాసవసేన "నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞ"న్తి వుత్తం. నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞఞ్చ తం ఆయతనఞ్చ మనాయతనధమ్మాయతనపరియాపన్నత్తాతి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం, తేన సమ్పయుత్తం సఞ్ఞాసహగతం **నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసఞ్ఞాసహగతం**. అథ వా సఞ్ఞాయేవ పటుసఞ్ఞాకిచ్చకరణే అసమత్థతాయ నేవసఞ్ఞా, ఉణ్హోదకే తేజోధాతు వియ సఙ్ఖారావసేససుఖుమభావప్పత్తియా నాసఞ్ఞాతి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞా, సా ఏవ సేసధమ్మానం నిస్సయపచ్చయతాయ, అధిట్ఠానట్ఠేన ధమ్మాయతనపరియాపన్నతాయ ఏవ వా ఆయతనన్తి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం, నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనభూతాయ సఞ్ఞాయ సహగతన్తి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసఞ్ఞాసహగతం.

యథానురూపం...పే.... నిప్ఫాదకన్తి "పఠమారుప్పభూమియా పఠమం, దుతియారుప్పభూమియా దుతియ"న్తిఆదినా అత్తనో అనురూపవసేన చతూసు అరూపభూమీసు ఉపపత్తిసాధకం. తాసు పన పఠమా వీసతిసహస్సకప్పాయుకా హోతి, దుతియా చత్తాలీససహస్సకప్పాయుకా, తతియా సట్ఠిసహస్సకప్పాయుకా, చతుత్థా పన చతురాసీతిసహస్సకప్పాయుకాతి వేదితబ్బం.

అరూపావచరకుసలవణ్ణనా నిట్ఠితా.

లోకుత్తరకుసలవణ్ణనా

ఏవం తివిధమ్పి లోకియకుసలం నిద్దిసిత్వా ఇదాని లోకుత్తరకుసలం నిద్దిసన్తో ఆహ "**ఇతరం పనా**"తిఆది. లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన లోకో, సో తివిధో – సఙ్ఖారలోకో సత్తలోకో భాజనలోకోతి. తతో ఇదం ఉత్తరతీతి లోకుత్తరం. చత్తారోపి హి మగ్గా ఉపాదానక్ఖన్ధసఙ్ఖాతసఙ్ఖారలోకతో ఉత్తరన్తి అనాసవభావేన. సత్తలోకేసు చ సోతాపత్తిమగ్గో అనరియలోకతో ఉత్తరతి, సకదాగామిమగ్గో సోతాపన్నలోకతో, అనాగామిమగ్గో సకదాగామిలోకతో, అరహత్తమగ్గో అనాగామిలోకతో ఉత్తరతి. భాజనలోకేసు పన పఠమమగ్గో అపాయలోకతో ఉత్తరతి, సకదాగామిమగ్గో కామలోకేకదేసతో, అనాగామిమగ్గో సకలకామలోకతో, అరహత్తమగ్గో రూపారూపలోకతో ఉత్తరతి. ఇతి చతుబ్బిధమ్పి మగ్గచిత్తం తివిధలోకతో ఉత్తరతీతి లోకుత్తరం, కుచ్ఛితసలనాదితో పన కుసలం, చిన్తనాదితో చిత్తఞ్చాతి **లోకుత్తరకుసలచిత్తం**. ఫలం పన లోకతో ఉత్తిణ్ణత్తా లోకుత్తరం, ఉభయమ్పి వా సహ నిబ్బానేన ఉపాదానక్ఖన్ధసఙ్ఖాతలోకతో ఉత్తరం విసిట్ఠతరన్తి లోకుత్తరం. యథాహ "యావతా, భిక్ఖవే, ధమ్మా సఙ్ఖతా వా అసఙ్ఖతా వా, విరాగో తేసం ధమ్మానం అగ్గమక్ఖాయతీ"తి (అ॰ ని॰ ౪.౩౪; ఇతివు॰ ౯౦).

నియతానియతవత్థుకభేదతోతి సోతాపత్తిమగ్గస్స పరతోఘోసపచ్చయేన వినా అనుప్పజ్జనతో అరూపభవే సమ్భవో నత్థీతి తం నియతవత్థుకం, ఇతరం పన సత్తవిధమ్పి పరతోఘోసం వినాపి విపస్సనాబలేనేవ నిప్ఫజ్జనతో తత్థాపి సమ్భవతీతి అనియతవత్థుకం.

తీహి...పే॰... తివిధన్తి లోకుత్తరవిమోక్ఖానం ద్వారభావతో విమోక్ఖముఖసఙ్ఖాతాహి సుఞ్ఞతానుపస్సనాదీహి తీహి వుట్ఠానగామినివిపస్సనాహి పత్తబ్బతో ఇదం లోకుత్తరకుసలం **తివిధం** సుఞ్ఞతం అనిమిత్తం అప్పణిహితన్తి. కతమే పన తే లోకుత్తరవిమోక్ఖాతి? నవ లోకుత్తరధమ్మా. యథాహ "చత్తారో చ అరియమగ్గా చత్తారి చ సామఞ్ఞఫలాని నిబ్బానఞ్చ, అయం అనాసవో విమోక్ఖో"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౨౧౩). ఇమాని హి సంకిలేసధమ్మేహి సుట్ఠు విముత్తత్తా **విమోక్ఖా** నామ. తాని పన పచ్చేకం సుఞ్ఞతో విమోక్ఖో, అనిమిత్తో విమోక్ఖో, అప్పణిహితో విమోక్ఖోతి తివిధాని. యథాహ "తయోమే, భిక్ఖవే, విమోక్ఖా – సుఞ్ఞతో విమోక్ఖో, అనిమిత్తో విమోక్ఖో, అప్పణిహితో విమోక్ఖో"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౨౦౯). ఇధ పన కుసలాధికారత్తా చతుమగ్గసఙ్ఖాతాయేవ లోకుత్తరధమ్మా అధిప్పేతా.

సుఞ్ఞతాదినామలాభో చ నేసం ఆగమనతో, సగుణతో, ఆరమ్మణతో చ వేదితబ్బో. తథా హి ఆగచ్ఛతి మగ్గో, ఫలఞ్చ ఏతేనాతి **ఆగమనం**. తఞ్హి దువిధం మగ్గాగమనం, ఫలాగమనఞ్చ. తేసు వుట్ఠానగామినివిపస్సనా **మగ్గాగమనం,** అరియమగ్గో **ఫలాగమనం**. తత్థ మగ్గస్స ఆగతట్ఠానే మగ్గాగమనం గహేతబ్బం, ఫలస్స ఆగతట్ఠానే ఫలాగమనం. ఇధ పన మగ్గస్స ఆగతత్తా మగ్గాగమనం గహితన్తి. తతో **ఆగమనతో. సగుణతో**తి సభావతో. **ఆరమ్మణతో**తి ఆరమ్మణధమ్మతో.

యో హి సబ్బసఙ్ఖారానం అనత్తలక్ఖణపటివేధవసప్పవత్తాయ అనత్తానుపస్సనాయ వసేన మగ్గం పటిలభతి, తస్స సా అనుపస్సనా అసుఞ్ఞత్తకరానం అత్తాభినివేసపచ్చయానం దిట్ఠేకట్ఠకిలేసానం విక్ఖమ్భితభావేన తేభూమకధమ్మానం అత్తసుఞ్ఞతాయ యాథావతో గహణతో **సుఞ్ఞతానుపస్సనా** నామ హోతి. తాయ పన పటిలద్ధమగ్గో సుఞ్ఞతాయ ఆగతత్తా **సుఞ్ఞతో** నామ. తేనాహ "అనత్తతో మనసికరోన్తో సుఞ్ఞతవిమోక్ఖేన విముచ్చతీ"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౨౨౩).

యో పన సబ్బసఙ్ఖారానం అనిచ్చలక్ఖణపటివేధవసప్పవత్తాయ అనిచ్చానుపస్సనాయ మగ్గం పటిలభతి, తస్స సా అనుపస్సనా నిచ్చనిమిత్తాదిగాహకరానం కిలేసానం విక్ఖమ్భితత్తా ధువభావూపట్ఠానసఙ్ఖాతనిచ్చనిమిత్తాదినో అగ్గహణతో **అనిమిత్తానుపస్సనా** నామ. తాయ పన లద్ధమగ్గో అనిమిత్తాయ ఆగతత్తా **అనిమిత్తో** నామ. తేనాహ "అనిచ్చతో మనసికరోన్తో అనిమిత్తవిమోక్ఖేన విముచ్చతీ"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౨౨౮).

యో పన సబ్బసఙ్ఖారానం దుక్ఖలక్ఖణపటివేధవసప్పవత్తాయ దుక్ఖానుపస్సనాయ వసేన మగ్గం పటిలభతి, తస్స సా అనుపస్సనా తణ్హాపణిధానస్స విక్ఖమ్భనేన పణిధివిరహితత్తా **అప్పణిహితానుపస్సనా** నామ. తాయ పన లద్ధమగ్గో అప్పణిహితాయ ఆగతత్తా **అప్పణిహితో** నామ. తేనాహ "దుక్ఖతో మనసికరోన్తో అప్పణిహితవిమోక్ఖేన విముచ్చతీ"తి. అయం తావస్స ఆగమనవసేన నామలాభో.

అత్తనో పన రాగాదీహి సుఞ్ఞతత్తా, నిచ్చనిమిత్తాదివిరహితత్తా, తణ్హాపణిధిఅభావతో చ **సగుణతో,** రాగాదిసుఞ్ఞస్సేవ, నిచ్చనిమిత్తాదివిరహితస్స, పణిధివిప్పముత్తస్స చ నిబ్బానస్స ఆరమ్మణకరణతో **ఆరమ్మణతో** చ సుఞ్ఞతాదివిమోక్ఖో నామ హోతీతి ఏవమస్స సగుణారమ్మణేహి నామలాభో దట్ఠబ్బో. సో చ ఖో సుత్తన్తపరియాయేనేవ, నో అభిధమ్మపరియాయేన. సుత్తన్తకథా హి పరియాయదేసనా, ఇతరా నిప్పరియాయదేసనా, తస్మా సగుణారమ్మణతో నామస్స సబ్బసాధారణభావేన అవవత్థానకరత్తా పరియాయభావతో సుత్తన్తపరియాయేనేవ లాభో, ఆగమనతో పన అభిధమ్మపరియాయేనపి వవత్థానకరభావేన నిప్పరియాయత్తా. తేనేవ హి ఆచరియేన "తీహి విమోక్ఖముఖేహి పత్తబ్బతో తివిధ"న్తి విమోక్ఖముఖమేవ ధురం కత్వా వుత్తం, న "సుఞ్ఞతాదినామతో తివిధ"న్తి. అనిమిత్తనామం పనేత్థ ఆగమనతోపి సుత్తన్తపరియాయేనేవ లబ్భతి అభిధమ్మే మగ్గం పతి అనిమిత్తనామస్స అనుద్ధతత్తా. అనుద్ధటత్తం పన న అనుద్ధరితబ్బతామత్తేన, అథ ఖో నిప్పరియాయతో తస్స మగ్గే అలబ్భనతో. కిఞ్చాపి హి అయం విపస్సనా నిచ్చనిమిత్తం ఉగ్ఘాటేన్తీ పవత్తతి, సఙ్ఖారనిమిత్తస్స పన అనిస్సజ్జనతో న నిప్పరియాయతో అనిమిత్తనామం లభతి. యం పనేతం సుత్తే –

> "అనిమిత్తఞ్చ భావేహి, మానానుసయముజ్జహ;
>
> తతో మానాభిసమయా, ఉపసన్తో చరిస్ససీ"తి. (సు॰ ని॰ ౩౪౪) –

మగ్గస్స అనిమిత్తభావవచనం, తం యథావుత్తపరియాయవసేన లబ్భమానం గహేత్వా వుత్తం. అభిధమ్మే పన యా సయమ్పి నిప్పరియాయతో అనిమిత్తనామం న లభతి, సా కథం మగ్గస్స తం దదేయ్యాతి మగ్గస్స అనిమిత్తనామం న ఉద్ధటం. యది ఏవం సుఞ్ఞతనామేనపి ఇదం సమానం. అనత్తానుపస్సనాపి హి కిఞ్చాపి పుగ్గలసుఞ్ఞతం గణ్హాతి, ధమ్మసుఞ్ఞతం పన న గణ్హాతీతి సయం నిప్పరియాయేన సుఞ్ఞతానుపస్సనా నామ న హోతీతి సుఞ్ఞతనామమ్పి మగ్గస్స న దదేయ్య. అథ పుగ్గలసుఞ్ఞతాగ్గహణమత్తేన సయం సుఞ్ఞతానుపస్సనా హుత్వా మగ్గస్స తం దదేయ్య, అనిచ్చానుపస్సనాపి సఙ్ఖారనిమిత్తస్స గహణేపి నిచ్చనిమిత్తాదిఉగ్ఘాటనతో సయం అనిమిత్తానుపస్సనా హుత్వా మగ్గస్స అనిమిత్తనామం దదేయ్యాతి? న ఇదమేవం, నిచ్చాదినిమిత్తుగ్ఘాటనేన అనిమిత్తభావస్స నిప్పరియాయేన మగ్గే అలబ్భనతో నిచ్చాదినిమిత్తుగ్ఘాటనస్సాపి పరియాయభావతో. నను ఇదమ్పి సబ్బత్థ సమానం. సుఞ్ఞతఅప్పణిహితభావోపి హి నిప్పరియాయేన అమగ్గే న లబ్భతి పుగ్గలసుఞ్ఞతగ్గహణస్స, పణిధిసోసనస్స చ ఉజుకం మగ్గేనేవ నిప్ఫజ్జనతో, తస్మా సుఞ్ఞతానుపస్సనాపి అప్పణిహితానుపస్సనాపి పరియాయేనేవ తం తం నామం లభన్తీతి మగ్గస్స నిప్పరియాయతో నామం న దేన్తీతి? న, తతో లద్ధఅరియమగ్గస్స నిప్పరియాయతో సమ్పయుత్తధమ్మవసేనేవ సుఞ్ఞతఅప్పణిహితనామసమ్భవతో.

కథం? ఠపేత్వా బుద్ధుప్పాదం సరభఙ్గసత్థారాదికాలేపి దుబ్బిజానీయభావేన సుఖుమస్స అనత్తలక్ఖణస్స పఞ్ఞాయ ఏవ గోచరభావతో అనత్తానుపస్సనాయ అనుపస్సనతో మగ్గక్ఖణే పఞ్ఞిన్ద్రియం అధిమత్తం హోతి. యథాహ – "అనత్తతో మనసికరోతో పఞ్ఞిన్ద్రియం అధిమత్తం హోతీ"తి (పటి. మ. ౧.౨౨౧).

తఞ్చ పన సయం అత్తాభినివేససముగ్ఘాటనతో, అరియమగ్గపరియాపన్నత్తా చ నిప్పరియాయతోవ సుఞ్ఞతనామం లభతి. దుక్ఖానుపస్సనాయ సమాధివిపచ్చనీకస్స పణిధిసఙ్ఖాతరాగస్స సోసనతో తస్సా వసేన అనుపస్సన్తస్స మగ్గక్ఖణే సమాధిన్ద్రియం అధిమత్తం హోతి. యథాహ – "దుక్ఖతో మనసికరోతో సమాధిన్ద్రియం అధిమత్తం హోతీ"తి. తఞ్చ పన సయం పణిధిసోసనతో, అరియమగ్గపరియాపన్నత్తా చ నిప్పరియాయతోవ అప్పణిహితనామం లభతి. సబ్బసఙ్ఖారానం పన అనిచ్చభావం ఆగమనతో సుత్వా పచ్ఛా సయం పచ్చక్ఖతో పస్సతో "అనిచ్చమేవ వత నో భగవా 'అనిచ్చ'న్తి ఆహా"తి భగవతి సద్ధాబాహుల్లపటిలాభతో అనిచ్చానుపస్సనాయ మనసికరోతో మగ్గక్ఖణే సద్ధిన్ద్రియం అధిమత్తం హోతి. యథాహ – "అనిచ్చతో మనసికరోతో సద్ధిన్ద్రియం అధిమత్తం హోతీ"తి. తం పన సయం సఙ్ఖారనిమిత్తతో వుట్ఠహన్తమ్పి అరియమగ్గపరియాపన్నం న హోతీతి నిప్పరియాయతో అనిమిత్తనామం న లభతి, తస్మా యథా కాయకమ్మాధికం చిత్తం "కాయకమ్మ"న్తి వుచ్చతి, ఏవం సుఞ్ఞతసఙ్ఖాతపఞ్ఞిన్ద్రియాధిమత్తో మగ్గో సుఞ్ఞతనామం లభతి, అప్పణిహితసఙ్ఖాతసమాధిన్ద్రియాధిమత్తో అప్పణిహితనామం, సద్ధిన్ద్రియాధిమత్తో పన సద్ధాయ అనిమిత్తనామాలాభతో సయమ్పి తం న లభతి. యది సమ్పయుత్తధమ్మవసేన సుఞ్ఞతాదినామాలాభో, అథ కథం "ఆగమనతో"తి వుత్తం? సచ్చం, ఆగమనతో అధిమత్తస్స పన ఇన్ద్రియస్స వసేన లద్ధనామమ్పి ఆగమనతోవ లద్ధం హోతి.

అథ వా అభిధమ్మపరియాయేనపి సుఞ్ఞతభావో నామ పుగ్గలసుఞ్ఞతాయేవాతి పుగ్గలసుఞ్ఞతగ్గాహితాయ అనత్తానుపస్సనాయ సుఞ్ఞతనామం నిప్పరియాయతోవ లబ్భతి. పణిధి నామ రాగాదికా ఏవాతి రాగాదిసోసితాయ దుక్ఖానుపస్సనాయ అప్పణిహితనామమ్పి నిప్పరియాయతోవ లబ్భతి.

నిమిత్తన్తి పన ఠపేత్వా సుత్తన్తపరియాయం అభిధమ్మపరియాయేన సఙ్ఖారనిమిత్తం హోతీతి సఙ్ఖారనిమిత్తగ్గాహితాయ అనిచ్చానుపస్సనాయ అనిమిత్తనామం నిప్పరియాయతో న లబ్భతి, తస్మా నిప్పరియాయతో సుఞ్ఞతఅప్పణిహితనామికానం అనత్తదుక్ఖానుపస్సనానం వసేన పటిలద్ధమగ్గో ఆగమనతో సుఞ్ఞతఅప్పణిహితనామం లభతి, అనిమిత్తనామం పన పరియాయతోవ లభతి. తేన వుత్తం – "అనిమిత్తనామం పనేత్థ ఆగమనతోపి సుత్తన్తపరియాయేనేవ లబ్భతి అభిధమ్మే మగ్గం పతి అనిమిత్తనామస్స అనుద్ధటత్తా"తి. ఇతి ఇమేసం తిణ్ణం విమోక్ఖానం పవేసనద్వారభావతో సుఞ్ఞతానుపస్సనాదినామికా అనత్తానుపస్సనాదికా తిస్సో అనుక్కమేన బలవభావం పత్వా వుట్ఠానగామినివిపస్సనాభూతా తీణి విమోక్ఖముఖానీతి వేదితబ్బాని. వుత్తఞ్హేతం –

> "తీణి ఖో పనిమాని విమోక్ఖముఖాని లోకనియ్యానాయ సంవత్తన్తి, సబ్బసఙ్ఖారే పరిచ్ఛేదపరివటుమతో సమనుపస్సనతాయ అనిమిత్తాయ చ ధాతుయా చిత్తసమ్పక్ఖన్దనతాయ, సబ్బసఙ్ఖారేసు మనోసముత్తేజనతాయ అప్పణిహితాయ చ ధాతుయా చిత్తసమ్పక్ఖన్దనతాయ, సబ్బధమ్మే పరతో సమనుపస్సనతాయ సుఞ్ఞతాయ చ ధాతుయా చిత్తసమ్పక్ఖన్దనతాయ, ఇమాని తీణి విమోక్ఖముఖాని లోకనియ్యానాయ సంవత్తన్తీ"తి (పటి. మ. ౧.౨౧౯).

ఏత్థ హి **పరిచ్ఛేదపరివటుమతో**తి ఉదయబ్బయవసేన పరిచ్ఛేదతో చేవ పరివటుమతో చ. అనిచ్చానుపస్సనా హి "ఉదయతో పుబ్బే సఙ్ఖారా నత్థీ"తి పరిచ్ఛిన్దిత్వా తేసం గతిం సమన్నేసమానా వయతో పరం న గచ్ఛన్తి, ఏత్థేవ అన్తరధాయన్తీతి పరివటుమతో పరియన్తతో సమనుపస్సతి. **సమనుపస్సనతాయా**తి సమ్మదేవ అనుపస్సనతాయ సంవత్తన్తీతి సమ్బన్ధో. **మనోసముత్తేజనతాయా**తి చిత్తసంవేజనతాయ. దుక్ఖానుపస్సనేన హి సఙ్ఖారేసు చిత్తం సంవిజ్జతి. **పరతో సమనుపస్సనతాయా**తి "నాహం, న మమ"న్తి ఏవం అనత్తతో సమనుపస్సనతాయ. ఇతి ఇమాని తీణి పదాని అనిచ్చానుపస్సనాదీనం తిణ్ణం వసేన వుత్తానీతి వేదితబ్బాని. తేనేవ చ తదనన్తరే పఞ్హావిస్సజ్జనే –

> "అనిచ్చతో మనసికరోతో ఖయతో సఙ్ఖారా ఉపట్ఠహన్తి, దుక్ఖతో మనసికరోతో భయతో సఙ్ఖారా ఉపట్ఠహన్తి, అనత్తతో మనసికరోతో సుఞ్ఞతో సఙ్ఖారా ఉపట్ఠహన్తీ"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౨౧౯) –

వుత్తం. నను చేత్థ అభిధమ్మావతారస్స భాసమానత్తా అభిధమ్మపరియాయేనేవ విమోక్ఖముఖాని చ వవత్థపేతుం యుత్తన్తి? సచ్చం, అనిచ్చానుపస్సనాయపి పన మగ్గవుట్ఠానం హోతీతి పకాసనత్థం సుత్తన్తపరియాయేనపి ఏకం వవత్థానం కతం, తథా వుట్ఠితో పన మగ్గో అభిధమ్మపరియాయేన సుద్ధికపటిపదాయమేవ సఙ్గయ్హతీతి దట్ఠబ్బం.

చతుమగ్గయోగభేదతోతి సోతాపత్తిఆదీహి చతూహి అరియమగ్గేహి సమ్పయోగప్పభేదతో. అరియమగ్గానం పన సమ్మాదిట్ఠాదిఅట్ఠఙ్గసభావత్తా, తేసఞ్చ సబ్బలోకుత్తరే అత్థితాయ భఙ్గవసేన అభేదేపి ఇన్ద్రియానం అపాటవపాటవతరతమభావేన సచ్ఛికిరియావిసేసతో కిలేసానం పహానభేదో హోతీతి తంవసేన చతుబ్బిధతా దట్ఠబ్బా. తేనేవాహ **''సక్కాయదిట్ఠివిచికిచ్ఛా''**తిఆది. సతి విజ్జమానే పఞ్చక్ఖన్ధసఙ్ఖాతే కాయే దిట్ఠి సక్కాయదిట్ఠి, సయం వా తత్థ సతి దిట్ఠి సక్కాయదిట్ఠి, పఞ్చసు ఖన్ధేసు అత్తత్తనియాభినివేసవసేన పవత్తాయ మిచ్ఛాదిట్ఠియా ఏతం అధివచనం. సా పన ఏకేకస్మిం ఖన్ధే చతుధా అభినివేసనవసేన వీసతివిధా హోతి. తథా హి కోచి రూపం అత్తతో సమనుపస్సతి "యం రూపం, సో అత్తా, యో అత్తా, తం రూపం, యథా దీపస్స వణ్ణోయేవ అచ్చి, అచ్చియేవ వణ్ణో"తి. రూపవన్తం వా అత్తానం సమనుపస్సతి, ఛాయావన్తం వియ రుక్ఖం. అత్తని వా రూపం, పుప్ఫే వియ గన్ధం. రూపస్మిం వా అత్తానం, సముగ్గే వియ మణి. ఏవం వేదనాదీసుపి "వేదనం అత్తతో సమనుపస్సతీ"తిఆదినా యోజేతబ్బం. తత్థ యో పఞ్చవిధో అబ్యతిరిత్తఅత్తాభినివేసో, సా ఉచ్ఛేదదిట్ఠి. యో పన పన్నరసవిధో బ్యతిరిత్తఅత్తాభినివేసో, సా సస్సతదిట్ఠీతి వేదితబ్బం.

సభావం విచినన్తో తాయ కిచ్ఛతి కిలమతీతి విచికిచ్ఛా, తికిచ్ఛితుం దుక్కరతాయ వా విగతా చికిచ్ఛా ఞాణపతికారో ఇమిస్సాతి విచికిచ్ఛా. సా పన –

> "సత్థరి కఙ్ఖతి విచికిచ్ఛతి, ధమ్మే, సఙ్ఘే, సిక్ఖాయ, పుబ్బన్తే, అపరన్తే, పుబ్బన్తాపరన్తే, ఇదప్పచ్చయతాపటిచ్చసముప్పన్నేసు ధమ్మేసు కఙ్ఖతి విచికిచ్ఛతీ"తి (ధ॰ స॰ ౧౦౦౮ థోకం॰ విసదిసం) –

ఏవం బుద్ధాదీసు కఙ్ఖావసేన అట్ఠవత్థుకా,

"అహోసిం ను ఖో అహమతీతమద్ధానం, న ను ఖో అహోసిం, కిం ను ఖో అహోసిం, కథం ను ఖో అహోసిం , కిం హుత్వా కిం అహోసిం ను ఖో అహమతీతమద్ధానం, భవిస్సామి ను ఖో అహమనాగతమద్ధానం , న ను ఖో భవిస్సామి, కిం ను ఖో భవిస్సామి, కథం ను ఖో భవిస్సామి, కిం హుత్వా కిం భవిస్సామి ను ఖో అహమనాగతమద్ధానం, ఏతరహి వా పన

పచ్చుప్పన్నమద్ధానం అజ్ఝత్తం కథంకథీ హోతి, అహం ను ఖోస్మి, నో ను ఖోస్మి, కిం ను ఖోస్మి, కథం ను ఖోస్మి, అయం ను ఖో సత్తో కుతో ఆగతో, సో కుహిం గామీ భవిస్సతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౮; సం॰ ని॰ ౨.౨౦) –

ఏవం పుబ్బన్తాదయో ఆరబ్భ పవత్తివసేన సోళసవత్థుకా చ నిద్దిట్ఠా.

తత్థ సత్థరి కఙ్ఖన్తో తస్స రూపకాయధమ్మకాయానం విజ్జమానతం, అవిజ్జమానతఞ్చ కఙ్ఖతి, ధమ్మే కఙ్ఖన్తో తస్స స్వాక్ఖాతదురక్ఖాతభావే కఙ్ఖతి, సఙ్ఘే కఙ్ఖన్తో తస్స సుప్పటిపన్నవిప్పటిపన్నతాదిభావే కఙ్ఖతి, సిక్ఖాయ కఙ్ఖన్తో తస్సా సుపఞ్ఞత్తదుప్పఞ్ఞత్తభావం కఙ్ఖతి, పుబ్బన్తే కఙ్ఖన్తో సస్సతాకారం, అధిచ్చసముప్పత్తిఆకారఞ్చ నిస్సాయ అతీతే అత్తనో విజ్జమానతం, అవిజ్జమానతఞ్చ కఙ్ఖతి, అపరన్తే కఙ్ఖన్తో సస్సతాకారం, ఉచ్ఛేదాకారఞ్చ నిస్సాయ అనాగతే అత్తనో ఉప్పత్తిం, అనుప్పత్తిఞ్చ కఙ్ఖతి, పుబ్బన్తాపరన్తే కఙ్ఖన్తో పచ్చుప్పన్నే అత్తనో అత్థిభావం, నత్థిభావఞ్చ కఙ్ఖతి. పచ్చుప్పన్నో హి అద్ధా పుబ్బభాగాపరభాగకోట్ఠాసవన్తతాయ "పుబ్బన్తాపరన్తో"తి వుచ్చతి, యుత్తం పన తం ఆరబ్భ కఙ్ఖాజననన్తి? యుత్తం, అయుత్తన్తి కా ఏత్థ చిన్తా. ఉమ్మత్తకో వియ హి బాలపుథుజ్జనో. తస్మా సో యం కిఞ్చి కఙ్ఖతియేవ. తేనేవ చ **సోళసవత్థుకవిచికిచ్ఛానిద్దేసే** "ఏతరహి వా పనా"తిఆది వుత్తం. ఆచరియా పన "పుబ్బన్తాపరన్తోతి అతీతానాగతే ఏకజ్ఝం గహేత్వా తదుభయమారబ్భ కఙ్ఖన్తో పుబ్బన్తాపరన్తే కఙ్ఖతీ"తిపి వదన్తి. ఇదప్పచ్చయతాపటిచ్చసముప్పన్నేసు ధమ్మేసు కఙ్ఖన్తో పన అవిజ్జాదీనం పచ్చయానం, సఙ్ఖారాదీనఞ్చ పచ్చయుప్పన్నానం హేతుహేతుసముప్పన్నభావస్స సబ్భావాసబ్భావం కఙ్ఖతీతి ఏవం తావ అట్ఠవత్థుకకఙ్ఖాయ పవత్తి వేదితబ్బా.

సోళసవత్థుకా పన "అహోసిం ను ఖో…పే॰… న ను ఖో అహోసి"న్తి కఙ్ఖన్తో వుత్తనయేనేవ అతీతే అత్తనో విజ్జమానావిజ్జమానతం కఙ్ఖతి. **కిం ను ఖో అహోసి**న్తి జాతిలిఙ్గుపపత్తియో నిస్సాయ "ఖత్తియో ను ఖో అహోసిం, బ్రాహ్మణాదీసు గహట్ఠాదీసు దేవాదీసు అఞ్ఞతరో ను ఖో"తి కఙ్ఖతి. **కథం ను ఖో**తి సణ్ఠానాకారం నిస్సాయ "దీఘో ను ఖో అహోసిం, రస్సఓదాతకాళాదీనఞ్చ అఞ్ఞతరో"తి కఙ్ఖతి. ఇస్సరనిమ్మానాదీని నిస్సాయ "కేన ను ఖో పకారేన అహోసి"న్తి నిబ్బత్తనాకారతో కఙ్ఖతీతి వదన్తి. **కిం హుత్వా కిం అహోసి**న్తి జాతిఆదీని నిస్సాయ "ఖత్తియో హుత్వా ను ఖో బ్రాహ్మణో అహోసిం…పే॰… దేవో హుత్వా ను ఖో మనుస్సో అహోసి"న్తి అత్తనో అపరాపరం పవత్తిం కఙ్ఖతి. **భవిస్సామి ను ఖో, న ను ఖో**తి హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ అనాగతే అత్తనో విజ్జమానావిజ్జమానతం కఙ్ఖతి. "**కిం ను ఖో భవిస్సామీ**"తిఆది వుత్తనయమేవ. **అహం ను ఖోస్మి, న ను ఖోస్మీ**తి ఇదాని అత్తనో అత్థిభావం, నత్థిభావఞ్చ కఙ్ఖతి. తత్థ కారణం వుత్తమేవ. **కిం ను ఖోస్మీ**తి ఖత్తియాదికోవ సమానో అత్తనో ఖత్తియాదిభావం కఙ్ఖతి. ఏసేవ నయో సేసేసుపి. **కథం ను ఖోస్మీ**తి "అబ్భన్తరే జీవో నామ అత్థీ"తి గహేత్వా తస్స దీఘాదిభావం కఙ్ఖతి. పచ్చుప్పన్నం పన అత్తనో సరీరసణ్ఠానం అజానన్తో నామ నత్థి. **కుతో ఆగతో, కుహిం గామీ భవిస్సతీ**తి అత్తభావస్స ఆగతగతట్ఠానాని కఙ్ఖతీతి వేదితబ్బం.

సీలఞ్చ వతఞ్చ సీలబ్బతం, తత్థ గోసీలాదిఅసుద్ధిమగ్గో సమాదానవసేన సీలం, అవీతిక్కమవసేన వతం. ఉభయథాపి వా సీలం, తపోకమ్మభావేన గహితత్తా వతం. గవాదిపకతిభావతో అత్తనో వా గవాదిభావాధిట్ఠానం సీలం, "గచ్ఛన్తో భక్ఖేతి, తిట్ఠన్తో ముత్తేతీ"తిఆదినా గవాదికిరియాయ కరణం వతం. తంతంఅకిచ్చసమ్మసతో వా నివత్తి సీలం, తంసమాదానవతో వేసభోజనకిచ్చచరణాదివిసేసపటిపత్తి వతం. సభావం అతిక్కమ్మ పరతో ఆమసనం గహణన్తి పరామాసో, సీలబ్బతస్స పరామాసో సీలబ్బతపరామాసో. ఇతో బహిద్ధా సమణబ్రాహ్మణానం సీలేన సుద్ధి, వతేన సుద్ధి, సీలబ్బతేన సుద్ధీతి ఏవం

అసుద్ధిమగ్గే "సుద్ధిమగ్గో"తి పవత్తస్స మిచ్ఛాభినివేసస్సేతం అధివచనం. సక్కాయదిట్ఠి చ విచికిచ్ఛా చ సీలబ్బతపరామాసో చాతి సక్కాయ...పే.... పరామాసో, తేయేవ కమ్మవిపాకేసు, వట్టస్మిం వా సత్తే సంయోజేన్తి బన్ధన్తీతి సంయోజనాని, తేసం దిట్ఠివిసుద్ధిఆదీహి తదఙ్గవసేన పహీనానం అనుప్పత్తిధమ్మతాపాదనేన అచ్చన్తసముచ్ఛేదప్పహానం కరోతీతి **సక్కా...పే.... ప్పహానకరం**.

నిబ్బానం పతి సవనతో సన్దనతో సోతో వుచ్చతి అరియో అట్ఠఙ్గికమగ్గో, తస్స ఆదితో పజ్జనం సోతాపత్తి, నిబ్బానం మగ్గతి, నిబ్బానత్థికేహి మగ్గీయతి, కిలేసే మారేన్తో గచ్ఛతీతి వా మగ్గో, సోతాపత్తి ఏవ మగ్గో సోతాపత్తిమగ్గో. అథ వా సోతం ఆదితో పజ్జతి అధిగచ్ఛతీతి సోతాపత్తి, పఠమో అరియపుగ్గలో, తస్స మగ్గో సోతాపత్తిమగ్గో, సమ్మాదిట్ఠిఆదీని అట్ఠఙ్గాని, తేన సమ్పయుత్తం చిత్తం **సోతాపత్తిమగ్గచిత్తం**.

రజ్జతి అభిసజ్జతీతి రాగో, సో ఇధ పఞ్చకామవిసయా, కామభవవిసయా చ తణ్హా. దుస్సతీతి దోసో, దసవిధఆఘాతవత్థుపదట్ఠానో బ్యాపాదో. ముయ్హతీతి మోహో, దుక్ఖాదీసు అట్ఠసు అఞ్ఞాణం. ఏతేసం కిలేసానం తనుత్తం తనుభావం కరోతీతి **రాగ...పే.... తనుత్తకరం**. తత్థ ద్వీహి కారణేహి తనుత్తం అభిణ్హానుప్పత్తితో, పరియుట్ఠానమన్దతాయ చాతి. సకదాగామిస్స హి వట్టానుసారిమహాజనస్స వియ కిలేసా అభిణ్హం న ఉప్పజ్జన్తి, కదాచి విరళాకారా హుత్వా ఉప్పజ్జన్తి, తథా ఉప్పజ్జన్తాపి మద్దన్తా ఛాదేన్తా అన్ధకారం కరోన్తా నుప్పజ్జన్తి. ద్వీహి పన మగ్గేహి పహీనత్తా మన్దమన్దా తనుకతనుకా ఉప్పజ్జన్తి. కేచి పన సకదాగామిస్స కిలేసా చిరేన ఉప్పజ్జన్తాపి బహలావ ఉప్పజ్జన్తి. తథా హిస్స పుత్తధీతరో దిస్సన్తీతి వదన్తి. తం అకారణం, వత్థుపటిసేవనేన వినాపి గబ్భగ్గహణసబ్భావతో, తస్మా వుత్తనయేనేవ ద్వీహి కారణేహి నేసం తనుభావో వేదితబ్బో. కస్మా పనేత్థ మోహస్స తనుభావో వుత్తో, నను తతియమగ్గవజ్ఝానమేవ ఇమినా తనుత్తకరణం వత్తబ్బం, ఇతరథా హేట్ఠా తీహిపి మగ్గేహి ఉపరిమగ్గవజ్ఝకిలేసానం బహలాబహలావత్థాయ పహీయమానత్తా ఇధ సబ్బేసమేవ ఉద్ధమ్భాగియసంయోజనానం తనుభావో వత్తబ్బో, తేనేవ చ **పాళియమ్పి** "కామరాగబ్యాపాదానం తనుభావాయ దుతియాయ భూమియా పత్తియా"తి వుత్తన్తి. సచ్చమేతం, సుత్తే పన ఉపరిమగ్గవజ్ఝానం తనుభావపరియాయం గహేత్వా "రాగదోసమోహానం తనుత్తా సకదాగామీ హోతీ"తి హేతుత్తయతనుభావస్స ఆగతత్తా ఇధాపి తదనులోమేన వుత్తం. "కామరాగబ్యాపాదాన"మిచ్చేవ వా పాఠో. తథా హి ఏత్థేవ ఉపరి **దుతియమగ్గఞాణనిద్దేసే** "బ్యాపాదకామరాగానం, తనుభావం తు సాధయ"న్తి (అభిధ॰ ౧౩౫౩) వుత్తం. పటిసన్ధివసేన సకిదేవ ఇమం మనుస్సలోకం ఆగచ్ఛతీతి సకదాగామీ, తస్స మగ్గో సకదాగామిమగ్గో. కిఞ్చాపి హి మగ్గట్ఠస్స పటిసన్ధివసేన ఆగమనాసమ్భవతో ఫలట్ఠోయేవ సకదాగామీ నామ హోతి, తస్స పన ఆగమనభూతో మగ్గో మగ్గన్తరావచ్ఛేదనత్థం తదాయత్తభావూపనయనేన సకదాగామిమగ్గోతి వుచ్చతి, తంసమ్పయుత్తం చిత్తం **సకదాగామిమగ్గచిత్తం**.

పఞ్చసు కామగుణేసు, కామభవే చ రాగో **కామరాగో**. బ్యాపజ్జతి తేన చిత్తన్తి **బ్యాపాదో**. పటిసన్ధివసేన ఇమం కామధాతుం న ఆగచ్ఛతీతి **అనాగామీ**. రూపభవే ఛన్దరాగో **రూపరాగో**. అరూపభవే ఛన్దరాగో **అరూపరాగో. మానో** ఇధ అరహత్తాధిగమం పటిచ్చ ఉణ్ణతిమత్తం. **ఉద్ధచ్చమ్పి** "కో మే భారో కిలేససముచ్ఛేదనే"తి ఏవమాకారప్పవత్తం చిత్తస్స అవూపసమమత్తం. **అవిజ్జాపి** అసుఖే సుఖసఞ్ఞావిపల్లాసో. ఆరకత్తా కిలేసేహి, మిచ్ఛాపటిపన్నేహి వా, రాగాదిఅరీనం, సంసారచక్కస్స అరానఞ్చ హతత్తా, పచ్చయాదీనం అరహత్తా, రహోపి పాపాకరణేన పాపకరణే రహస్స అభావా, రహితబ్బతో జహితబ్బతో "రహా"తి లద్ధనామానం వా పాపధమ్మానం అభావతో, సాధూహి అరహితబ్బతో

అపరిచ్చజితబ్బతో, రహసఙ్ఖాతస్స వా గమనస్స సంసారే అభావతో **అరహా**, అట్ఠమో అరియపుగ్గలో, తస్స భావో అరహత్తం, అగ్గఫలస్సేతం అధివచనం. తస్మిం "అరహా"తి అభిధానస్స, బుద్ధియా చ పవత్తినిబన్ధనత్తా అరహతో భావోతి కత్వా "అరహత్త"న్తి వుచ్చతి, తస్స ఆగమనభూతో మగ్గో అరహత్తమగ్గో, తంసమ్పయుత్తం చిత్తం **అరహత్తమగ్గచిత్తం**.

ఝానఙ్గయోగభేదతోతి రూపావచరం వియ పఞ్చహి ఝానఙ్గేహి సమ్పయోగభేదతో. కథం పనస్స భేదోతి? ఏత్థ తావ అట్ఠకథావాదో, తయో చ థేరవాదాతి చత్తారో వాదా హోన్తి. తథా హి **అట్ఠకథాయం** తావ "సఙ్ఖారుపేక్ఖాభావం పత్వా వుట్ఠానగామినివిపస్సనామగ్గస్స ఝానఙ్గం నియమేతీ"తి వుత్తం. **తిపిటకచూళనాగత్థేరో** పన "మగ్గాసన్నవిపస్సనాయ పదట్ఠానభూతం పాదకజ్ఝానం నియమేతీ"తి ఆహ. **మోరవాపివాసిమహాదత్తత్థేరో** "విపస్సనాయ ఆరమ్మణభూతా ఖన్ధా నియమేన్తి. యఞ్హి ఝానం సమ్మసిత్వా వుట్ఠాతి, తంసదిసోవ హోతీ"తి ఆహ. **తిపిటకచూళాభయత్థేరో** పన "పుగ్గలజ్ఝాసయో నియమేతి, 'అహో వత పఞ్చఙ్గికం, చతురఙ్గికం వా మగ్గం పాపుణేయ్య'న్తిఆదినా యథా యథాస్స అజ్ఝాసయో హోతి, తథా తథా మగ్గో హోతీ"తి ఆహ.

యస్మా పన అట్ఠకథావాదో పమాణం, తయో చ థేరా పణ్డితా బ్యత్తా, తస్మా చత్తారోపి వాదా అఞ్ఞమఞ్ఞం అప్పటిబాహనవసేన ఏవం వేదితబ్బా. కథం? కామావచరధమ్మే తావ సమ్మసిత్వా సుక్ఖవిపస్సకస్స ఉప్పన్నమగ్గోపి సమాపత్తిలాభినో ఝానం పాదకం అకత్వా ఉప్పాదితమగ్గోపి విపస్సనానియామేన పఠమజ్ఝానికావ హోన్తి. సచే పన కిఞ్చి ఝానం పాదకం కత్వా ఉప్పాదితో హోతి, తస్స వసేన అఙ్గపరిణామో హోతీతి తంతంఝానసదిసో హోతి. యస్మా పనేత్థ కామావచరక్ఖన్ధే ఆరబ్భ పవత్తా విపస్సనా కామావచరధమ్మేసు చ మహగ్గతధమ్మేసు వియ భావనావిసేసతో ఝానఙ్గవిసేసో నత్థి, తస్మా "విపస్సనాయ ఆరమ్మణభూతా ఖన్ధా నియమేన్తీ"తి ఏవం పవత్తో దుతియత్థేరవాదో ఇమం వాదం న పవిసతి. ఝానధమ్మే సమ్మసిత్వా ఉప్పాదితమగ్గో సచే పాదకజ్ఝానం నత్థి, సమ్మసితజ్ఝాననియామేన తంతంఝానికో హోతి. సచే పఠమజ్ఝానతో వుట్ఠాయ దుతియాదిఝానే సమ్మసిత్వా ఉప్పాదితో, పుగ్గలజ్ఝాసయనియామేన ద్వీసు అఞ్ఞతరజ్ఝానసదిసో హోతి. సచే పన పుగ్గలస్స తథావిధో అజ్ఝాసయో నత్థి, తదా కథన్తి? ఏత్థ తావ కేచి "నానావజ్జనవీథియమేవ నివత్తమానపాదకజ్ఝానతో ఏకావజ్జనవీథియం గోత్రభుభావం పత్వా నివత్తమానాయ విపస్సనాయ ఆరమ్మణభూతా ఖన్ధాయేవ బలవన్తో, తస్మా సమ్మసితక్ఖన్ధనియామేన తంసదిసో మగ్గో హోతీ"తి వదన్తి. ఏవఞ్చ సతి "పాదకజ్ఝాననియామేన హోతీ"తి ఏవం పవత్తో పఠమత్థేరవాదో పాదకజ్ఝానతో వుట్ఠాయ కామావచరక్ఖన్ధే సమ్మసిత్వా ఉప్పాదితమగ్గమేవ సన్ధాయ తిట్ఠతీతి.

అపరే పన "పాదకజ్ఝానం మగ్గస్స మూలకారణవసేన పచ్చయో హోతి ఆసన్నకారణవసేనపి, సమ్మసితక్ఖన్ధా పన మూలకారణవసేనేవ పచ్చయా హోన్తి, తస్మా సమ్మసితక్ఖన్ధతో పాదకజ్ఝానమేవ బలవతరన్తి పాదకజ్ఝానసదిసో మగ్గో హోతీ"తి వదన్తి. ఏవం సన్తే పన "సమ్మసితక్ఖన్ధనియామేనా"తి ఏవం పవత్తో దుతియత్థేరవాదో సమాపత్తిం పాదకం అకత్వా కేవలం ఝానధమ్మేయేవ సమ్మసిత్వా ఉప్పాదితమగ్గమేవ సన్ధాయ తిట్ఠతి. యస్మా పన హేట్ఠిమహేట్ఠిమజ్ఝానతో ఉపరూపరిఝానం బలవన్తం హోతి, తస్మా హేట్ఠిమహేట్ఠిమజ్ఝానతో వుట్ఠాయ ఉపరూపరిఝానధమ్మే విపస్సతో ఉప్పన్నమగ్గో పాదకజ్ఝానం అనపేక్ఖిత్వా సమ్మసితజ్ఝానవసేన తంతంఝానికో హోతి. ఉపరూపరిఝానతో పన వుట్ఠాయ హేట్ఠిమహేట్ఠిమజ్ఝానధమ్మే సమ్మసిత్వా ఉప్పాదితమగ్గో సమ్మసితజ్ఝానం అనపేక్ఖిత్వా పాదకజ్ఝానసదిసో హోతీతి ఇదమేత్థ సారతరం. ఏవఞ్హి సతి ద్విన్నమ్పి థేరానం వాదా నిప్పదేసవిసయా సమఫలా హోన్తి.

తతియత్థేరవాదో చేత్థ పాదకజ్ఝానం, సమ్మసితజ్ఝానం వా వినా అజ్ఝాసయమత్తేనేవ న ఇజ్ఝతి. తీసుపి వాదేసు ఠపేత్వా సేసఝానఙ్గపరిణామం వేదనాపరిణామో విపస్సనానియామేనేవ హోతి. తయోపి థేరవాదా విపస్సనానియామేన వినా న హోన్తీతి దట్ఠబ్బం. నను చ వేదనాపి ఝానఙ్గమేవ, తస్మా తాయపి పాదకజ్ఝాననియామేనేవ భవితబ్బన్తి? తం న, వేదనాయపి పాదకజ్ఝాననియామేన పరిణామే సతి విపస్సనానియామం అనపేక్ఖిత్వా పాదకజ్ఝాననియామేనేవ మగ్గక్ఖణే సేసఝానఙ్గాని పరిణామట్ఠానేయేవ వేదనాయపి పరిణామో భవేయ్య, తథా పన అహుత్వా ఏకావజ్జనవీథియా ఆదితోవ పరిణామనతో మగ్గవుట్ఠానవీథియా ఆసన్నతరప్పవత్తాయ విపస్సనాయ వసేన వేదనానియామో హోతి.

అథ వా పాదకజ్ఝానసమ్మసితజ్ఝానానం సమ్భవే తేసు అనుప్పన్నా వేదనా విపస్సనాయ న హోతీతి పాదకజ్ఝానసమ్మసితజ్ఝాననియామేన పరిణమతీతిపి న సక్కా వత్తుం. ఏత్థ సియా – యత్థ తావ పాదకజ్ఝానం అత్థి, తత్థ తం నియమేతి. యత్థ పన తికచతుక్కపాదకజ్ఝానం నత్థి, తస్మిం అరూపభవే కిం నియమేతీతి? తత్థాపి పాదకజ్ఝానమేవ నియమేతి. యో హి భిక్ఖు అట్ఠసమాపత్తిలాభీ పఠమజ్ఝానం పాదకం కత్వా సోతాపత్తిమగ్గఫలాని నిబ్బత్తేత్వా అపరిహీనజ్ఝానో కాలం కత్వా అరూపభవే నిబ్బత్తో పఠమజ్ఝానికాయ సోతాపత్తిఫలసమాపత్తియా వుట్ఠాయ విపస్సనం పట్ఠపేత్వా ఉపరి తీణి మగ్గఫలాని నిబ్బత్తేతి, తస్స తాని పఠమజ్ఝానికానేవ హోన్తి. దుతియజ్ఝానికాదీసుపి ఏసేవ నయో. అరూపేపి హి లోకుత్తరం తికచతుక్కజ్ఝానం ఉప్పజ్జతీతి ఏవమేత్థ ఏకేకస్స లోకుత్తరకుసలస్స ఝానఙ్గయోగభేదో వేదితబ్బోతి.

మగ్గా...పే.... నిప్ఫాదేతీతి తేభూమకకుసలం వియ పటిసన్ధిప్పవత్తీసు అవిపచ్చన్తమ్పి అత్తనో అత్తనో అనురూపస్స ఫలస్స నిప్ఫాదనేన తంతంఫలప్పత్తే సోతాపన్నో సకదాగామీ అనాగామీ అరహాతి సామఞ్ఞతో చత్తారో అరియపుగ్గలే అభినిప్ఫాదేతీతి. విసేసతో పన సత్తక్ఖత్తుపరమతాదికే అనేకేపి సోతాపన్నాదయో నిప్ఫాదేతి.

లోకుత్తరకుసలవణ్ణనా నిట్ఠితా.

చతుభూమకకుసలవణ్ణనా

౨౦. ఏవం చతుభూమకకుసలచిత్తం సరూపతో నిద్దిసిత్వా ఇదాని తం నిగమేన్తో ఆహ ‘‘**కామే అట్ఠేవా**’’తిఆది. తత్థ **కామే**తి కామభవే. తథా ‘‘**రూపే**’’తిఆదీసు.

౨౧. **కుసలాకుసలాపగతేనా**తి కుసలాకుసలకమ్మతో అపగతేన. అగ్గమగ్గస్స హి ఉప్పన్నకాలతో పట్ఠాయ అరహతో సబ్బాని కుసలాకుసలకమ్మాని పహీనాని నామ హోన్తి పచ్చయవేకల్లేన పటిసన్ధిదానే అసమత్థభావతో. యతో చ అరియమగ్గఞాణం “కమ్మక్ఖయకర”న్తి వుచ్చతి. అథ వా అహేతుఅపచ్చయవిసుజ్ఝనస్స అభావతో కిలేససముచ్ఛేదకేన మగ్గకుసలేన అకుసలేహి అపగతేన. **కుసలే కుసలేనా**తి కుచ్ఛితానం సలనాదిహి కుసలసఙ్ఖాతాయ పటిపత్తియం దేసనుప్పాదనాదీసు ఛేకేన. **మునినా**తి ఉభయలోకమునకేన అగ్గఫలఞాణేన, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన వా సమన్నాగతత్తా మునినా. తేనాహ –

“యో మునాతి ఉభో లోకే, ముని తేన పవుచ్చతీ”తి.

వసినాతి ఛళభిఞ్ఞతాయ పరమేన చిత్తవసిభావేన సమన్నాగతత్తా, ఝానాదీసు పఞ్చవిధవసిసబ్భావతో చ వసిభూతేన వసిభావూపగతిన్ద్రియేన.

చతుభూమకకుసలవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అకుసలవణ్ణనా

ఏత్తావతా చ యం "కుసలాకుసలాబ్యాకతజాతిభేదతో తివిధ"న్తి ఏత్థ వుత్తం కుసలం, తం సరూపతో నిద్దిసిత్వా ఇదాని తదనన్తరుద్దిట్ఠం అకుసలం నిద్దిసన్తో ఆహ ''**అకుసలం పనా**''తిఆది. "భూమితో ఏకవిధ"న్తి వుత్తమత్థం నియమేత్వా దస్సేన్తో ఆహ ''**కామావచరమేవా**''తి. నికాయన్తరికా పన రూపారూపావచరమ్పి అకుసలం ఇచ్ఛన్తీతి తేసం మతినిసేధనత్థం అవధారణం కతం. మహగ్గతభూమియం ఉప్పజ్జన్తమ్పి హేతం తత్థ రూపధాతుయం పవత్తివిపాకం దేన్తమ్పి ఏకన్తేన కామావచరమేవాతి. కుతో పనేస నియమోతి? కామతణ్హావిసయభావతో. కామతణ్హావిసయతా హి కామావచరభావస్స కారణం యథా రూపారూపతణ్హావిసయతా రూపారూపభావస్స. ఏకంసేన చేతం ఏవం సమ్పటిచ్ఛితబ్బం. ఇతరథా బ్యాపితలక్ఖణం న సియా. యది హి ఆలమ్బితబ్బధమ్మవసేన భూమివవత్థానం కరేయ్య, ఏవం సతి అనారమ్మణానం సఙ్గహో న సియా. అథ విపాకదానవసేన, ఏవమ్పి అవిపాకానం సఙ్గహో న సియా, తస్మా ఆలమ్బణధమ్మవసేనేవ పరియాపన్నానం సా కాతబ్బా. అపరియాపన్నానం పన లోకతో ఉత్తిణ్ణతాయ లోకుత్తరతా, ఉత్తరితరాభావతో అనుత్తరతా చ వేదితబ్బాతి.

దోమనస్సస్స అనీవరణావత్థాయ అభావేన తంసహగతచిత్తుప్పాదో కామభూమియంయేవ పవత్తతీతి సో నియతవత్థుకో, ఇతరే అరూపభూమియమ్పి పవత్తనతో అనియతవత్థుకాతి ఆహ ''**నియతా...పే.... దువిధ**''న్తి. విచికిచ్ఛుద్ధచ్చసహగతానం మోహేకహేతుకత్తా, ఇతరేసమ్పి లోభమోహదోసమోహవసేన ద్విహేతుకత్తా ఆహ ''**ఏకహేతుకదుహేతుకతో**''తి. ఆదితో ఏకాదసన్నం అకుసలచిత్తానం పటిసన్ధిజననతో, ఉద్ధచ్చసహగతస్స తదభావతో ఆహ ''**పటిసన్ధిజనకాజనకతో**''తి. ఉద్ధచ్చసహగతఞ్హి పవత్తివిపాకం దేన్తమ్పి పటిసన్ధిం నాకడ్ఢతి. యతో వక్ఖతి –

> "ఏకాదసవిధానం తు, హిత్వా ఉద్ధచ్చమానసం;
>
> ఏకాదసవిధా చేవ, భవన్తి పటిసన్ధియో"తి. (అభిధ॰ ౨౹౩౬);

యేన పన కారణేన తం పటిసన్ధిం నాకడ్ఢతి, తం పటిసన్ధివినిచ్ఛయకథాహి ఇమిస్సా గాథాయ వణ్ణనాపదేసేయేవ వక్ఖామ . **తీహి వేదనాహీ**తి సుఖదుక్ఖోపేక్ఖాసఙ్ఖాతాహి తీహి వేదనాహి. యథాహ – "తిస్సో ఇమా, భిక్ఖవే, వేదనా. కతమా తిస్సో? సుఖా దుక్ఖా అదుక్ఖమసుఖా"తి (సం॰ ని॰ ౪.౨౪౯). యం పన కత్థచి సుత్తే "ద్వేమా, భిక్ఖవే, వేదనా సుఖా దుక్ఖా"తి (సం॰ ని॰ ౪.౨౬౭) వచనం, తం కుసలపక్ఖికం ఉపేక్ఖం సుఖే, అకుసలపక్ఖికఞ్చ దుక్ఖే పక్ఖిపిత్వా పరియాయేన వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. సుప్పతిట్ఠితభావకారణత్తా మూలమివాతి మూలం, లోభో మూలం ఏతస్సాతి **లోభమూలం**. కిఞ్చాపి హి మోహోపి లోభమూలేసు అత్థి, సో పన సబ్బాకుసలసాధారణత్తా వవత్థానకరో న హోతీతి అసాధారణధమ్మవసేన "లోభమూల"న్త్వేవ వుత్తం యథా "భేరిసద్దో యవఙ్కురో"తి. తథా ''**దోసమూల**''న్తి ఏత్థాపి. మూలన్తరవిరహతో మోహో ఏవ మూలం ఇమస్స, నాఞ్ఞన్తి **మోహమూలం**.

మిచ్ఛావసేన దస్సనం దిట్ఠి, దిట్ఠియేవ దిట్ఠిగతం యథా "ఆకాసగతం థామగత"న్తి. అథ వా విపరియేసగ్గాహికాయ దిట్ఠియా గతమేవ, న ఏత్థ గన్తబ్బవత్థు తథాసభావన్తి దిట్ఠిగతం, ద్వాసట్ఠియా వా దిట్ఠీసు అన్తోగధన్తి దిట్ఠిగతం, తేన సమం పకారేహి యుత్తన్తి **దిట్ఠిగతసమ్పయుత్తం**.

''**యదా హీ**''తిఆది లోభమూలచిత్తానం పవత్తిఆకారదస్సనం. **మిచ్ఛాదిట్ఠి**న్తి ఉచ్ఛేదదిట్ఠిఆదిం మిచ్ఛాదిట్ఠిం. తాయ హి విపల్లత్థచిత్తా తావ కోధవిసయో, యావ ఇన్ద్రియగోచరోతి పరలోకం పటిక్ఖిపిత్వా "నత్థి కామేసు ఆదీనవో"తి గణ్హన్తి. **ఆది**-సద్దేన –

> "ఏస పన్థో వితథో దేవయానే,
> యేన యన్తి పుత్తవన్తో విసోకా;
> తం పస్సన్తి పసవో పక్ఖినో చ,
> తేన తే మాతరిపి మిథునం చరన్తీ"తి. –

ఆదినా నయేన పుత్తముఖదస్సనం సగ్గమోక్ఖమగ్గోతి ఏవమాదికం మిచ్ఛాదిట్ఠిం సఙ్గణ్హాతి. **కామే వా**తి ఏత్థ **వా**-సద్దో అనియమత్థో. తేన "బ్రాహ్మణానం సువణ్ణహరణమేవ అదిన్నాదానే సావజ్జం, ఇతరం అనవజ్జం, గురూనం, గున్నం, అత్తనో జీవితస్స, వివాహస్స చ అత్థాయ ముసావాదో అనవజ్జో, ఇతరో సావజ్జో, గురుఆదీనం అత్థాయ పేసుఞ్ఞకరణం అనవజ్జం, ఇతరం సావజ్జం, భారతయుద్ధసీతాహరణాదికథా పాపవూపసమాయ హోతీ"తి ఏవమాదికే మిచ్ఛాగాహే సఙ్గణ్హాతి. **దిట్ఠమఙ్గలాదీనీ**తి దిట్ఠసుతముతమఙ్గలాని. **సారతో పచ్చేతీ**తి వుడ్ఢియా పుబ్బనిమిత్తభావేన అగ్గహేత్వా "ఇదమేవ వుడ్ఢికారణ"న్తి ఏవం సారవసేన గణ్హాతి. **సభావతిక్ఖేనేవా**తి లోభస్స, మిచ్ఛాభినివేసస్స వా వసేన సరసేనేవ తిఖిణేన కురురేన. **మన్దేనా**తి దన్ధేన అతిఖిణేన. తాదిసం పన అత్తనో, పరస్స వా సముస్సాహనేన పవత్తతీతి ఆహ ''**సముస్సాహితేనా**''తి. **పరస్స భణ్డం వా హరతీ**తి **వా**-సద్దేన తథాపవత్తనకముసావాదాదీనమ్పి సఙ్గహో వేదితబ్బో. **కామానం వా**తి అనుభుయ్యమానానం కామగుణానం. **వా**-సద్దేన పరసన్తకస్స అయథాధిప్పేతతాయ యం లద్ధం, తం గహేతబ్బన్తి గహణాదికం సఙ్గణ్హాతి.

సమ్పయుత్తధమ్మవసేన భేదాభావతో దోసమూలం అసఙ్ఖారికససఙ్ఖారికభేదతో దువిధం. యది ఏవం కస్మా "దోమనస్ససహగతం పటిఘసమ్పయుత్త"న్తి వుత్తం? అసాధారణధమ్మేహి తస్స చిత్తస్స ఉపలక్ఖణత్థం. పాణస్స అతీవ, అతిక్కమిత్వా వా పాతనం **పాణాతిపాతో**. **ఆది**-సద్దేన అదిన్నాదానముసావాదపేసుఞ్ఞఫరుససమ్ఫప్పలాపబ్యాపాదే సఙ్గణ్హాతి. దసఅకుసలకమ్మపథేసు హి కామేసుమిచ్ఛాచారఅభిజ్ఝామిచ్ఛాదిట్ఠిసఙ్ఖాతా తయోవ కమ్మపథా ఇమినా న సిజ్ఝన్తి. సభావతిక్ఖం హుత్వా పవత్తమానం చిత్తం అసఙ్ఖారమేవ హోతి, ఇతరం ససఙ్ఖారన్తి అధిప్పాయేనాహ ''**తిక్ఖమన్దప్పవత్తికాలే**''తి. మన్దం పన హుత్వా పవత్తమానం ఏకంసేన ససఙ్ఖారమేవాతి న సక్కా విఞ్ఞాతుం. యం ససఙ్ఖారేన సప్పయోగేన పవత్తతి, తం మన్దమేవ హోతీతి కత్వా తథా వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

మోహమూలం చిత్తం మూలన్తరవిరహతో అతిమూళ్హం విచికిచ్ఛుద్ధచ్చయోగతో చఞ్చలఞ్చాతి ఉపేక్ఖాసహగతమేవ హోతి, న తస్స కదాచిపి సభావతిక్ఖతా అత్థి. ఆరమ్మణే హి సంసప్పనవసేన, విక్ఖిపనవసేన చ పవత్తమానస్స చిత్తద్వయస్స కిం తాదిసే కిచ్చే సభావతిక్ఖతాయ, ఉస్సాహేతబ్బతాయ వా భవితబ్బం, తస్మా న తత్థ సఙ్ఖారభేదో అత్థి. నను చ ఉద్ధచ్చం

సబ్బాకుసలసాధారణం, కస్మా పన ఏతమేవ తేన విసేసేత్వా వుత్తం "ఉద్ధచ్చసహగత"న్తి. విసేసతో బలవభావతో. ఇదఞ్హి ఏతస్మిం చిత్తే బలవం, తస్మా సమ్పయుత్తధమ్మేసు పధానం హుత్వా పవత్తతీతి ఇదమేవ తేన విసేసితబ్బం. తేనేవ హి **పాళియం** సేసాకుసలేసు ఉద్ధచ్చం యేవాపనకవసేన ఆగతం, ఇధ పన సరూపతోయేవ నిద్దిట్ఠం. ఏవం అసాధారణప్పధానధమ్మవసేన మోహమూలం విచికిచ్ఛాసమ్పయుత్తం ఉద్ధచ్చసమ్పయుత్తన్తి దువిధం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. **అసన్నిట్ఠానం** సంసయో, **విక్ఖేపో** అవూపసమో, భన్తతాతి అత్థో. తత్థ విచికిచ్ఛాసహగతస్స అసన్నిట్ఠానకాలే, ఉద్ధచ్చసహగతస్స విక్ఖేపకాలే చ పవత్తి వేదితబ్బా.

యథానురూపన్తి పటిసన్ధిజనకాజనకస్స, కమ్మపథభావప్పత్తాపత్తస్స చ అనురూపతో. అథ వా **యథానురూప**న్తి యో యస్స హేతు, తదనురూపతో. యేభుయ్యేన హి లోభమూలకేన ఖుప్పిపాసాదినిరన్తరపేతవిసయే ఉప్పజ్జన్తి, దోసమూలకేన దోసో వియ చణ్డజాతతాయ తంసరిక్ఖకే నిరయే, మోహమూలకేన నిచ్చసమ్మూళ్హాయ తిరచ్ఛానయోనియం, తస్మా లోభాదిహేతుఅనురూపతో తత్థ తత్థ అపాయే ఉపపత్తిం నిప్ఫాదేతీతి ఆహ ''**యథానురూపం...పే.... ఉపపత్తియా**''తి . అకుసలవిపాకానం దుక్ఖప్పధానతాయ ''**దుక్ఖవిసేసస్సా**''తి వుత్తం.

౩౧. **అపాపేన** అలామకేన పాపాపాపప్పహీనేన **పాపాపాపేసు** మానసేసు యం పాపమానసం వుత్తం, పాపాపాపేసు పుగ్గలేసు అపాపేన పాపాపాపప్పహీనేన యం పాపమానసం వుత్తన్తి వా సమ్బన్ధో. అథ వా పాపాపాపేసు మానసేసు పాపేన పాపమానసేన పాపవసేన పాపాపాపప్పహీనేన యం పాపమానసం వుత్తన్తి యోజనా. అయం పనేత్థ అధిప్పాయో – అసమ్మాసమ్బుద్ధేన తావ ధమ్మసభావస్స దుబ్బిజానీయత్తా కుసలమ్పి అకుసలతో, అకుసలమ్పి కుసలతో వుచ్చేయ్య, భగవతో పన సహ వాసనాహి విద్ధంసితాకుసలస్స కమ్మక్ఖయకరఞాణేన పచ్చయవేకల్లతో విద్ధంసితకుసలకమ్మస్స చ సమ్మాసమ్బుద్ధభావతో ఏకన్తేనేవ అకుసలదేసనా అకుసలధమ్మవసేనేవాతి.

అకుసలవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అబ్యాకతవణ్ణనా

అఞ్ఞమఞ్ఞవిసిట్ఠానం కుసలాకుసలానం పాకన్తి విపాకం, విపక్కభావమాపన్నానమరూపధమ్మానమేతమధివచనం. యథా హి లోకే సాలిబీజాదీనం ఫలాని తంసదిసాని నిబ్బత్తాని విపక్కాని నామ హోన్తి, విపాకనిరుత్తిఞ్చ లభన్తి, న మూలఙ్కురపత్తదణ్డనళాదీని, ఏవం కుసలాకుసలానం ఫలాని అరూపధమ్మభావేన, సారమ్మణభావేన చ తంసదిసాని విపక్కభావమాపన్నానీతి విపాకనిరుత్తిం లభన్తి, న పన కమ్మాభినిబ్బత్తాపి రూపధమ్మా కమ్మవిసదిసత్తా. విపాకమేవ చిత్తం **విపాకచిత్తం**. కరణమత్తం కిరియా ఫలదానాసమ్భవతో. యేన పన కారణేన తస్స ఫలదానం న సమ్భవతి, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. కిరియా ఏవ చిత్తం **కిరియచిత్తం**. విపాకస్స కామావచరాదిభావో కుసలే వుత్తనయేన యథాసమ్భవం వేదితబ్బో. అలోభాదిసమ్పయుత్తహేతూహి సహ వత్తనతో **సహేతుకం**. తదభావతో **అహేతుకం**. నిబ్బత్తకహేతువసేన సిజ్ఝమానమ్పి హేతం సమ్పయుత్తహేతువసేనేవ "సహేతుకమహేతుక"న్తి వుచ్చతి, ఇతరథా వవత్థానాభావతో.

సకకుసలం వియాతి అత్తనో జనకం కామావచరకుసలం వియ. జనకజనితబ్బసమ్బన్ధవసేన హి తం తం కుసలం తస్స తస్స విపాకస్స సకం నామం హోతి.

“సకకుసలం వియా”తి వుత్తత్తా పవత్తాకారఆరమ్మణాదితో చస్స తంసదిసతా ఆపజ్జేయ్యాతి తంనివారణత్థమాహ **‘‘యథా పనా’’**తిఆది. **ఛసు ఆరమ్మణేసూ**తి పరిత్తాదిఅతీతాదిఅజ్ఝత్తాదిభేదేసు ఛసు రూపాదిఆరమ్మణేసు. భవన్తరపటిసన్ధానతో **పటిసన్ధి**. అవిచ్ఛేదప్పవత్తిహేతుభావేన భవస్స అఙ్గన్తి **భవఙ్గం**. నిబ్బత్తితభవతో పరిగణ్హితాయ చుతిహేతుతాయ **చుతి. పరిత్తధమ్మపరియాపన్నేసూ**తి కామావచరధమ్మపరియాపన్నేసు. కామావచరధమ్మా హి కిలేసవిక్ఖమ్భనాదీసు అసమత్థభావేన పరిత్తానుభావతాయ, ఓళారికాహి వా కామతణ్హాదీహి పరితో గహితత్తా “పరిత్తా”తి వుచ్చన్తి. విపాకస్స సబ్యాపారత్తా ఆరమ్మణగ్గహణాభావతో కమ్మానురూపమేవ పవత్తతీతి పరిత్తకమ్మవిపాకో పరిత్తారమ్మణేయేవ పవత్తితుమరహతి, న మహగ్గతఅప్పమాణారమ్మణేతి వుత్తం “పరిత్తధమ్మపరియాపన్నేసూ”తి. యది ఏవం మహగ్గతవిపాకోపి మహగ్గతారమ్మణేయేవ ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి, సఞ్ఞాయత్తారమ్మణస్స సమాధిప్పధానస్స కమ్మస్స అప్పనాపత్తస్స తాదిసేనేవ విపాకేన భవితబ్బత్తా. వణ్ణలక్ఖణాదికఞ్హి అగ్గహేత్వా లోకసఞ్ఞానురోధేనేవ గహితే పథవాదికే పరికమ్మసఞ్ఞాయ సముప్పాదితం పటిభాగనిమిత్తసఙ్ఖాతమారమ్మణం సఞ్ఞావసం సఞ్ఞాయత్తం హోతి, తస్మా తదారమ్మణస్స సమాధిప్పధానస్స అప్పనాపత్తస్స కమ్మస్స విపాకేన సమాధిప్పధానఅప్పనాపత్తేహి వియ సఞ్ఞాయత్తారమ్మణతాయ నిబ్బిసేసేనేవ భవితబ్బం. పరిత్తవిపాకో పన మహగ్గతఅప్పమాణపణ్ణత్తారమ్మణకమ్మనిబ్బత్తోపి హోతి, సో పరతో ఆగమిస్సతి.

ముఖనిమిత్తం వియాతి ముఖం పటిచ్చ ఉప్పన్ననిమిత్తం వియ. యథా హి తం నిరీహం అపరం ముఖనిమిత్తం ఉప్పాదేతుం, అఞ్ఞం వా కిఞ్చి అత్తనో బలేన కాతుం న సక్కోతి, ఏవమేతమ్పి విపాకుప్పాదనాదీసు న ఉస్సహతి. తేనాహ **‘‘నిరుస్సాహ’’**న్తి. **ఉస్సాహో**తి చేత్థ అనుపచ్ఛిన్నావిజ్జాతణ్హామానానుసయస్మిం సన్తానే విపాకుప్పాదనసమత్థతాసఙ్ఖాతో, ఆసేవనపచ్చయభావసఙ్ఖాతో, విఞ్ఞత్తిజనకతాసఙ్ఖాతో చ బ్యాపారో. సో విపాకే నత్థి కమ్మవేగుక్ఖిత్తత్తా పతితం వియ హుత్వా పవత్తమానస్స తస్స ఏకన్తేన దుబ్బలభావతోతి తం నిరుస్సాహం.

విపచ్చనట్ఠానన్తి విపచ్చనవసేన పవత్తనట్ఠానం, పటిసన్ధిభవఙ్గచుతితదారమ్మణవసేన చతుకిచ్చానమేతేసం పవత్తిఓకాసోతి అత్థో. తత్థ చుతిభవఙ్గానం అన్తరాళం పటిసన్ధికిచ్చానం ఠానం, పటిసన్ధిఆవజ్జనానం, తదారమ్మణావజ్జనానం, జవనావజ్జనానం, వోట్ఠబ్బనావజ్జనానఞ్చ అన్తరాళం భవఙ్గకిచ్చానం ఠానం, తదారమ్మణపటిసన్ధీనం, జవనపటిసన్ధీనం, భవఙ్గపటిసన్ధీనం వా అన్తరాళం చుతికిచ్చానం ఠానం, జవనభవఙ్గానం అన్తరాళం తదారమ్మణకిచ్చానం ఠానన్తి దట్ఠబ్బం. యస్మా పనేతం ఠానం ధమ్మానం తంతంకిచ్చవసేన పాకటం హోతి, తస్మా ఠానం వేదితబ్బన్తి ఠానం ఉద్ధరిత్వా పాకటకిచ్చవసేనేవ తం పకాసేతుం **‘‘ఇమాని హీ’’**తిఆది వుత్తం. అథ వా కిచ్చమ్పి కిచ్చవన్తానం పవత్తిట్ఠానభావేన గయ్హతీతి ఠానన్తిపి కిచ్చమేవ ఉద్ధటన్తి తం సరూపతో దస్సేతుం **‘‘ఇమాని హీ’’**తిఆది వుత్తం.

౩౨. అణ్డజజలాబుజయోనిసమ్భవానం మనుస్సానం, వినిపాతికాసురానఞ్చ అహేతుకపటిసన్ధియాపి సబ్భావతో ఆహ **‘‘దుహేతుకతిహేతూనా’’**న్తి. పటిసన్ధివిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తా ద్వే అలోభాదయో హేతూ యేసం తే **దుహేతుకా**. ఏస నయో తిహేతుకేసుపి. తత్థ దుహేతుకానం ఞాణవిప్పయుత్తాని చత్తారి, తిహేతుకానం ఞాణసమ్పయుత్తాని చత్తారి పటిసన్ధియో హోన్తి, తథా భవఙ్గచుతియోపి. యేన యేన హి చిత్తేన పటిసన్ధి హోతి, తం తదేవ భవఙ్గచుతివసేనపి పవత్తతి. తదారమ్మణం పన అవిసేసేన దట్ఠబ్బం దుహేతుకానమ్పి తిహేతుకతదారమ్మణస్స ఇచ్ఛితత్తా. నను చేతం అసమపేక్ఖితాభిధానం ఆచరియేనేవ ఇమస్స పటిసిద్ధత్తా. తథా హి వక్ఖతి –

“అహేతుపటిసన్ధిస్స, న తదారమ్మణం భవే;

దుహేతుకం తిహేతుం వా, దుహేతుపటిసన్ధినో”తి. (అభిధ॰ ౪౪౩);

నయిదమసమపేక్ఖితాభిధానం పటిసన్ధిజనకకమ్మం సన్ధాయ తత్థ పటిసిద్ధత్తా. యేన హి కమ్మేన యా పటిసన్ధి ఆదిన్నా, న తం తతో అధికతరం తదారమ్మణం పవత్తే అభినిప్ఫాదేతి. యం పన అఞ్ఞమ్పి కిఞ్చి కమ్మం తదాలద్ధావకాసం సియా, న తం తత్థ తతో అధికతరమ్పి విపాకం న నిబ్బత్తేతీతి అత్థి. “సహేతుకం భవఙ్గం అహేతుకస్స భవఙ్గస్స అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో”తి (పట్ఠా॰ ౩.౧.౧౦౨) హి **పట్ఠాన**వచనేన అహేతుకస్సాపి నానాకమ్మేన సుగతియం సహేతుకతదారమ్మణమనుఞ్ఞాతం. తేనాహు ఆచరియా –

“హోతి అఞ్ఞేన కమ్మేన, సహేతుకం అహేతున”న్తి.

యథా చ అహేతుకస్స సహేతుకం, ఏవం దుహేతుకస్స తిహేతుకమ్పి ఇచ్ఛన్తి. **ఆచరియజోతిపాలత్థేరో** పన “సహేతుక”న్తి అవిసేసేన వుత్తత్తా అహేతుకానమ్పి తిహేతుకతదారమ్మణం ఇచ్ఛతి. వుత్తఞ్హి తేన “సహేతుక”న్తి అవిసేసోపదేసేన దుహేతుకం, తిహేతుకఞ్చ గహేతబ్బం. తథా హి అట్ఠకథాయం “అహేతుకస్సాపి తిహేతుకతదారమ్మణమభిహితం, యఞ్చరహి అత్థసమాసే అహేతుకానం తిహేతుకఫలాని దేతీ”తి వుత్తం, తం కథం? సో ఏవ పుచ్ఛితబ్బో, యో తస్స కత్తాతి. అపరే పన “మూలసన్ధియా జళత్తా తస్స తిహేతుకతదాలమ్బణం న లబ్భతియేవా”తి వదన్తి.

౩౩-౪. తతోతి పటిసన్ధితో పరం, దుతియచిత్తతో పట్ఠాయ. సతిపి అన్తరన్తరా వీథిచిత్తుప్పాదే తదవసానే ఉప్పజ్జమానస్స యావతాయుకం అనివత్తనతో వుత్తం ‘‘**యావతాయుక**’’న్తి. **బలవారమ్మణే**తి అతిమహన్తవిభూతారమ్మణే. పఞ్చద్వారే హి అతిమహన్తారమ్మణే మనోద్వారే విభూతారమ్మణే తదారమ్మణముప్పజ్జతి, న అఞ్ఞేసు. ఏకారమ్మణప్పవత్తియా పటిసన్ధాదీనం తిణ్ణమ్పి ఏకట్ఠానే దస్సనత్థం ఉద్దేసే తదారమ్మణస్స అవసానకరణం, ఇధ పన పవత్తిక్కమవసేన చుతియా అవసానకరణన్తి దట్ఠబ్బం.

౩౫-౬. కమ్మద్వారన్తి కాయవచీకమ్మద్వారస్స జనకవసేన న పవత్తన్తీతి వుత్తం హోతి. తత్థ **కాయో**తి కాయవిఞ్ఞత్తి. **కమ్మ**న్తి తంసముట్ఠాపికా చేతనా, కాయేన కతం కమ్మం కాయకమ్మం. కిఞ్చాపి హి కాయో కమ్మస్స చతువీసతియా పచ్చయేసు న కేనచి పచ్చయేన పచ్చయో హోతి, తథాపి తంసముట్ఠానస్స తస్స సబ్భావేయేవ కాయకమ్మాదివోహారోతి తం తేన కతన్తి వుచ్చతి. కాయకమ్మస్స పవత్తిట్ఠానభూతం ద్వారం **కాయకమ్మద్వారం**. యది ఏవం కమ్మద్వారవవత్థానం న సియా . కాయద్వారేన హి సిద్ధం కమ్మం “కాయకమ్మ”న్తి వుచ్చతి. తం పన “ద్వారే చరన్తి కమ్మానీ”తి (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧ కాయకమ్మద్వార) వచనతో వచీద్వారేపి సిజ్ఝతీతి ద్వారేన కమ్మవవత్థానం న సియా, తథా వచీకమ్మం కాయద్వారేపి సిజ్ఝతీతి కమ్మేన ద్వారవవత్థానమ్పి న సియాతి? తం న, తబ్బహులవుత్తియా చేవ యేభుయ్యేన వుత్తియా చ వవత్థితత్తా. కాయకమ్మఞ్హి కాయద్వారేయేవ బహులం పవత్తతి, అప్పం వచీద్వారే, తస్మా కాయద్వారే బహులప్పవత్తనతో ఏతస్స కాయకమ్మభావో సిద్ధో వనచరకాదీనం వనచరకాదిభావో వియ. తథా కాయకమ్మమేవ యేభుయ్యేన కాయద్వారే పవత్తతి, న ఇతరం, తస్మా కాయకమ్మస్స యేభుయ్యేన ఏత్థేవ పవత్తితో అస్స కాయకమ్మద్వారభావో సిద్ధో బ్రాహ్మణగామాదీనం

బ్రాహ్మణగామాదిభావో వియాతి నేత్థ కమ్మద్వారవవత్థానే కోచి విబన్ధోతి. **వచీకమ్మద్వారే**పి ఏస పబన్ధో యథాసమ్భవం దట్ఠబ్బో.

మనోకమ్మద్వారం పన సయం మనోయేవ సమానం అత్తనా సహగతచేతనాఅనభిజ్ఝాదికమ్మానం పవత్తిద్వారభావేన మనోద్వారసఙ్ఖం లభతీతి న తం చిత్తస్స ఉప్పత్తిద్వారవసేన గణ్హాతి. న హి సయం అత్తతోవ పవత్తతి. యది పన చిత్తసమ్పయుత్తా కమ్మద్వారభావేన అధిప్పేతా, తదా తేసం కమ్మద్వారభావో మనస్మిం న ఉపచారీయతీతి సమ్పయుత్తధమ్మానం చిత్తాధిపతిభావో చిత్తే వియాతి చిత్తం **''మనోకమ్మద్వార''**న్తి వుచ్చతి. సభావతో పన కమ్మద్వారం నామ సమ్పయుత్తధమ్మాయేవాతి చిత్తం తతో పవత్తనతో మనోకమ్మద్వారవసేన పవత్తతి. అనన్తరపచ్చయభూతస్స పన మనోకమ్మద్వారభావే వత్తబ్బమేవ నత్థి. ఇధ పన "అవిఞ్ఞత్తిజనత్తా"తి వచనేన కాయవచీకమ్మద్వారవసేనేవ అప్పవత్తియా సాధితత్తా మనోకమ్మద్వారం న గహితమేవ. న హి "అవిఞ్ఞత్తిజనత్తా"తి కారణం మనోకమ్మద్వారవసేనపి అప్పవత్తిం సాధేతి. అథ వా "అవిపాకసభావతో"తి వచనేన మనోకమ్మద్వారవసేనపి అప్పవత్తి సాధితా హోతి. "కమ్మద్వార"న్తి ఏత్థ కమ్మగ్గహనేన నానక్ఖణికకమ్మస్స అధిప్పేతత్తా తస్సాపి గహణం దట్ఠబ్బం. ఇతి ఇమేసు కాయవచీకమ్మద్వారసఙ్ఖాతేసు ద్వీసు ద్వారేసు, మనోకమ్మద్వారేన సహ తీసు ఏవ వా యథా కుసలం పవత్తతి, న ఏవం విపాకో, యథా చ కుసలం కాయవచీమనోకమ్మస్స ఆయూహనవసేన దానాదిపుఞ్ఞకిరియవత్థువసేన పవత్తతి, న ఏవమయం. అయం పన నేవ కాయవచీకమ్మద్వారేసు పవత్తతి విఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపకత్తాభావతో, న కమ్మవసేన, మనోకమ్మద్వారవసేనాపి చ పవత్తతి విపాకుప్పాదనభావాభావతో, న పుఞ్ఞకిరియవసేన పవత్తతి దానాదివసేన అప్పవత్తనతోతి దస్సేతుం **''కమ్మద్వారఞ్చ... పే.... నో సమా''**తి వుత్తం. **ఏవన్తి** దానాదివసేన.

౩౭. **''పరిత్తారమ్మణత్తా''**తిఆది సమ్పయుత్తధమ్మవసేన విసేసదస్సనం. యస్మా ఏతే పరిత్తారమ్మణా, కరుణాముదితా చ పఞ్ఞత్తారమ్మణా సత్తపఞ్ఞత్తియం పవత్తనతో, తస్మా ద్విన్నమాలమ్బణానం ఏకచిత్తస్స విసయభావాననుగమనతో న తేసు కరుణాముదితా కదాచిపి జాయన్తీతి అయమేత్థ పఠమగాథాయ అధిప్పాయో.

౩౮. దుతియగాథాయ పన **హి**-సద్దో యస్మాతి ఇమస్స అత్థే. యస్మా "పఞ్చ సిక్ఖాపదా కుసలా"తి (విభ. ౭౧౫) వుత్తా, తస్మాతి అత్థో. ఇదం వుత్తం హోతి – భగవతా హి **సిక్ఖాపదవిభఙ్గే** "పఞ్చ సిక్ఖాపదా కుసలా"తి (విభ. ౭౧౫) ఏవం "పాణాతిపాతా వేరమణీ"తిఆదీనం పఞ్చన్నం సిక్ఖాపదానం కుసలభావో వుత్తో, తే చ విరతిసభావా ఏవ ఆదితో తిణ్ణం సిక్ఖాపదానం, పచ్ఛిమస్స చ సమ్మాకమ్మన్తే, ఇతరస్స సమ్మావాచాయం, పఞ్చన్నమ్పి మిచ్ఛాజీవహేతుకపఞ్చదుచ్చరితతో విరమణవసేన పవత్తానం సమ్మాఆజీవే చ అన్తోభావతో, తస్మా తా ఏకన్తకుసలభూతానం కదాచి అబ్యాకతే లభన్తి, ఇతరథా సద్ధాసతిఆదయో వియ "సియా కుసలా, సియా అబ్యాకతా"తి వుచ్చేయ్యున్తి. యది ఏవం లోకుత్తరఫలేసు అట్ఠ, సత్త వా మగ్గఙ్గా న లబ్భన్తీతి? నో న లబ్భన్తి లోకియవిరతీనమేవ తత్థ ఏకన్తకుసలభావస్స వుత్తత్తా, లోకుత్తరవిరతియో పన ఫలస్స మగ్గపటిబిమ్బభూతత్తా మగ్గసదిసతో అట్ఠఙ్గికతాయ, సత్తఙ్గికతాయ చ భవితబ్బన్తి న చ ఏకన్తకుసలభావేన వవత్థాపేతుం యుత్తా. ఏవఞ్చ కత్వా ఉపరి లోకుత్తరఫలేసుపి అట్ఠఙ్గికతాదిభేదో మగ్గో ఉద్ధటోతి.

౩౯. ''**తథాధిపతినో**''తిఆది అధిపతివసేన విసేసదస్సనం. సబ్బేసమ్పి హి తేభూమకకుసలానం అఞ్ఞో ఆయూహనకాలో, అఞ్ఞో విపచ్చనకాలో, తస్మా న తాని అత్తనో విపాకేహి అధిపతిం గాహాపేతుం సక్కోన్తీతి న తే ఛన్దాదీని ధురం కత్వా పవత్తన్తి. లోకుత్తరకుసలాని చ పన ఆయూహనకాలస్స, విపచ్చనకాలస్స చ అన్తరాభావతో అత్తనో ఛన్దాదీనం బలస్స అవూపసన్తకాలేయేవ విపాకం నిబ్బత్తేన్తీతి అనన్తరపచ్చయా హుత్వా విపాకేహి అధిపతిం గాహాపేతుం సక్కోన్తీతి. ఏవఞ్చ కత్వా ఉపరి లోకుత్తరవిపాకానం అధిపతియోగం వక్ఖతి.

౪౦. యస్మా **మోరవాపివాసిమహాదత్తత్థేరేన** విపాకానం ఆగమనతో అసఙ్ఖారికససఙ్ఖారికభావో ఇచ్ఛితో, **తిపిటకచూళనాగత్థేరేన** పచ్చయతో, తస్మా ఉభిన్నమ్పి మతిదస్సనత్థమాహ ''**అసఙ్ఖారససఙ్ఖారవిధాన**''న్తిఆది. పురిమత్థేరో హి యథా ముఖే చలితే ఆదాసతలే ముఖనిమిత్తం చలతి , ఏవం అసఙ్ఖారికస్స కుసలస్స విపాకో అసఙ్ఖారికో, ససఙ్ఖారికస్స విపాకో ససఙ్ఖారికోతి ఆహ, తస్మా తస్స మతిదస్సనత్థం ''**అసఙ్ఖార...పే.... పుఞ్ఞతో**''తి వుత్తం. దుతియత్థేరో పన అసఙ్ఖారికాదీసు యేన కేనచిపి చిత్తేన కమ్మే ఆయూహితే ఆసన్నమరణస్స అత్తనో, పరేసం వా పయోగేన వినా అసఙ్ఖారేన అప్పయోగేన కమ్మకమ్మనిమిత్తగతినిమిత్తపచ్చుపట్ఠానే పటిసన్ధి ఉప్పజ్జమానా అసఙ్ఖారికా. యస్స కస్సచి ససఙ్ఖారేన సప్పయోగేన కమ్మాదిపచ్చుపట్ఠానే ససఙ్ఖారికా. తథా భవఙ్గచుతియోపి. తదారమ్మణఞ్చ పణీతాపణీతఉతుభోజనాదిపచ్చయవసేన, అనన్తరనిరుద్ధకుసలాకుసలస్స వసేన వా అసఙ్ఖారససఙ్ఖారన్తి ఏవం పచ్చయతో అసఙ్ఖారికాదివిధానతమాహ, తస్మా తస్స మతిదస్సనత్థం ''**ఞేయ్యం పచ్చయతో చేవా**''తి వుత్తం. ఇదమేవ చ పన ఆచరియా పసంసన్తి.

౪౧-౨. **హీనాదీనం విపాకత్తా**తి అధిపతియోగాభావేపి హీనమజ్ఝిమపణీతానం కుసలానం విపాకత్తా. ఏతేన ఆగమనతో హీనాదిభావం విభావేతి. వినేయ్యసన్తానగతకిలేసమలవిధమనేన తస్స పుననతో పుఞ్ఞో వాదో వచీఘోసో ఏతస్స, వుత్తనయేనేవ పుఞ్ఞం వదతీతి వా పుఞ్ఞవాదీ, తేన **పుఞ్ఞవాదినా**. "ఏకన్తేన సవత్థుక"న్తి వుత్తేపి రూపలోకే పవత్తి అనివారితాతి ఆహ ''**కామలోకస్మి**''న్తి . ''**న పనఞ్ఞత్థ జాయతే**''తి ఇమినా పన బ్యతిరేకతో లద్ధమత్థం దస్సేతీతి.

ఏవం తావ సహేతుకవిపాకే నిద్దిసిత్వా ఇదాని అహేతుకే నిద్దిసితుం ''**అహేతుకవిపాకచిత్తం పనా**''తిఆది వుత్తం. కస్మా పన సహేతుకస్స కమ్మస్స అహేతుకవిపాకో హోతీతి? వుచ్చతే – చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం తావ పఞ్చన్నం ఆరమ్మణాభినిపాతమత్తత్తా అలోభాదిసమ్పయోగో న సమ్భవతి, తథా మన్దతరకిచ్చేసు సమ్పటిచ్ఛనసన్తీరణేసూతి ఏవం హేతూనం ఉప్పత్తియా అసమ్భవతో చ నేసం అహేతుకతా దట్ఠబ్బా. ఉపేక్ఖాదియోగే పన చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం తావ చతున్నం ఇట్ఠారమ్మణేపి పవత్తమానానం వత్థారమ్మణసఙ్ఘట్టనాయ దుబ్బలభావతో ఉపేక్ఖాసహగతతా, కాయవిఞ్ఞాణస్స చ తాయ బలవభావతో సుఖసహగతతా హోతి. సమ్పటిచ్ఛనం పన ఆరమ్మణఘట్టనయోగ్యభావేన ఓళారికత్తా, చతుచిత్తక్ఖణాతీతవసేన చిరజాతత్తా చ దుబ్బలమత్తనో నిస్సయేన సహ అసమానజాతికఞ్చ చక్ఖాదివత్థుం నిస్సాయ ఉప్పన్నేహి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీహి లద్ధానన్తరపచ్చయతాయ, అపుబ్బనిస్సయతాయ చ ఆరమ్మణరసస్సాదే దుబ్బలన్తి ఇట్ఠాదీసు ఆరమ్మణేసు ఉపేక్ఖాసహగతమేవ. సన్తీరణం పన వుత్తవిపరీతతో ఇట్ఠారమ్మణే సుఖసహగతం, ఇట్ఠమజ్ఝత్తే చ ఉపేక్ఖాసహగతన్తి దట్ఠబ్బం. మనోవిఞ్ఞాణధాతు వియ విసిట్ఠమననకిచ్చాభావతో మనోమత్తా నిస్సత్తనిజ్జీవాదిఅత్థేహి ధాతు చాతి **మనోధాతు**. సా హి సతిపి విఞ్ఞాణభావే మనోవిఞ్ఞాణతో సమ్భవస్స విసిట్ఠమననకిచ్చస్స అకరణతో మననమత్తాయేవ

హోతి. వుత్తలక్ఖణవిపరీతతో పన మనో చ తం విఞ్ఞాణఞ్చాతి మనోవిఞ్ఞాణం, తదేవ యథావుత్తట్ఠేన ధాతూతి **మనోవిఞ్ఞాణధాతు**.

విఞ్ఞాణపఞ్చకం నియతారమ్మణం యథాక్కమం రూపాదిఏకేకస్సేవ ఆరమ్మణకరణతో. **సేసత్తయమనియతారమ్మణం** పఞ్చారమ్మణికఛళారమ్మణికభావతో.

దట్ఠబ్బతాయ **దిట్ఠం,** రూపాయతనం. సోతబ్బతాయ **సుతం,** సద్దాయతనం. మునితబ్బతాయ **ముతం,** సమ్పత్తస్సేవ గహేతబ్బతాయాతి అత్థో, గన్ధాదిత్తయస్సేతం నామం. చక్ఖాదీహి వినా కేవలం మనసా ఏవ విజానితబ్బతాయ **విఞ్ఞాతం,** ధమ్మాయతనం. అనామట్ఠకాలవిసేసవచనత్తా చ సేసం అతీతానాగతాపి రూపాదయో దిట్ఠాదిసద్దేహి వుచ్చన్తి. తేనేవ హి "దట్ఠబ్బతాయా"తిఆదినా కాలసామఞ్ఞేన సేసం నిబ్బచనం వుత్తం. దిట్ఠం ఆరమ్మణం యస్స తం **దిట్ఠారమ్మణం**. ఏవం **సుతారమ్మణాదీసు**.

చక్ఖుతో పవత్తన్తి చక్ఖుద్వారతోవ పవత్తం సబ్బవాక్యానం అవధారణఫలత్తా. తేన మనోధాతుఆదీనం చక్ఖువిఞ్ఞాణభావో నివారితో హోతి తేసం ద్వారన్తరతోపి పవత్తిసమ్భవతో. అథ వా "**చక్ఖుతో పవత్త**"న్తి ఇదం సఞ్జాతిప్పవత్తిం సన్ధాయ వుత్తం, న సఞ్చరణప్పవత్తిం, తస్మా యథా కుణ్డముఖతో ఉదకం సఞ్చరణవసేన పవత్తతి, న ఏవం పవత్తమిధ గహితం. యథా పన చన్దకన్తపాసాణతో ఉదకం సఞ్జాతివసేన పవత్తతి, ఏవం పవత్తమేవ చక్ఖుతో పవత్తన్తి గహితం. యథా చ కిం? యథా కుచ్ఛితో సముట్ఠితం పిత్తసేమ్హరుహిరాది ముఖతో సన్దన్తమ్పి "ముఖస్సవో"తి న వుచ్చతి, ముఖతోయేవ పన సముట్ఠహిత్వా తతో సవన్తం ఖేళం "ముఖస్సవో"తి వుచ్చతి, ఏవం హదయవత్థుసన్నిస్సయతో సముట్ఠహిత్వా చక్ఖుతో పవత్తమానం చక్ఖువిఞ్ఞాణం నామ న హోతి. చక్ఖుతోయేవ పన సముట్ఠహిత్వా తతో పవత్తమానం చక్ఖువిఞ్ఞాణం నామాతి. యో పన ఇమమత్థం అసల్లక్ఖేత్వా బ్యఞ్జనమత్తస్సేవ అభినివిసిత్వా తంద్వారప్పవత్తానం సేసానమ్పి చక్ఖువిఞ్ఞాణభావం మఞ్ఞేయ్య, తం నివారేతుం పకారన్తరేనపి విగ్గహం దస్సేన్తో ఆహ "**చక్ఖుమ్హి సన్నిస్సిత**"న్తి. యథా చక్ఖుతో పవత్తం, చక్ఖుసన్నిస్సితం వా విఞ్ఞాణం చక్ఖువిఞ్ఞాణం, ఏవం సోతవిఞ్ఞాణాదీసుపి "సోతతో పవత్తం, సోతస్మిం సన్నిస్సితం వా విఞ్ఞాణం సోతవిఞ్ఞాణ"న్తిఆదినా యోజనం అతిదిసన్తో ఆహ "**తథా సోతవిఞ్ఞాణాదీనీ**"తి.

చక్ఖుసన్నిస్సితం హుత్వా రూపస్స విజాననలక్ఖణమేతస్సాతి **చక్ఖుసన్నిస్సితరూపవిజాననలక్ఖణం.** తత్థ చక్ఖుసన్నిస్సితవచనేన దిబ్బచక్ఖాదికం అఞ్ఞం రూపారమ్మణం విఞ్ఞాణం నివత్తేతి . విజానన-గ్గహణేన చక్ఖుసన్నిస్సితే ఫస్సాదిధమ్మే నివత్తేతి. చక్ఖురూప-గ్గహణేన నిస్సయతో, ఆరమ్మణతో చ చిత్తం విభావేతి ఉభయాధీనవుత్తికత్తా. యది హి చక్ఖు నామ న సియా, అన్ధాపి రూపం పస్సేయ్యుం, న చ పస్సన్తి. యది చ నీలాదిరూపం నామ న సియా, దేసాదినియమేన న భవితబ్బం, అత్థేవ చ నియమో. ఏకన్తసారమ్మణతా చ చిత్తస్స వుత్తాతి ఆరమ్మణేన వినా నీలాదిఆభాసం చిత్తం పవత్తతీతి ఏవం పవత్తో వాదో మిచ్ఛావాదోతి గహేతబ్బో. తేనాహ భగవా "చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణ"న్తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౪, ౪౦౦; ౩.౪౨౧, ౪౨౫; సం॰ ని॰ ౪.౬౦; కథా॰ ౪౬౫). ఏత్థ సియా – కిం పనేతం చక్ఖు, రూపఞ్చ విఞ్ఞాణస్స పచ్చయో హోన్తం ఏకమేవ పచ్చయో హోతి, ఉదాహు అనేకన్తి? చక్ఖు తావ ఏకమ్పి, రూపం పన అనేకమేవ సఙ్ఘతం. కిం కారణం? పచ్చయభావవిసేసతో. చక్ఖు హి చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స నిస్సయపురేజాతఇన్ద్రియవిప్పయుత్తపచ్చయేహి పచ్చయో హోన్తం అత్థిభావేనేవ హోతి తస్మిం సతి తస్స భావతో, అసతి అభావతో. యతో తం అత్థిఅవిగతపచ్చయేహిస్స పచ్చయోతి వుత్తం, స్వాయం పచ్చయభావో న ఏకస్మిం న సమ్భవతీతి

ఏకమ్పి చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స పచ్చయో హోతి. రూపం పన యదిపి చక్ఖు వియ పురేజాతఅత్థిఅవిగతపచ్చయేహి పచ్చయో హోతి పురేతరం ఉప్పన్నం హుత్వా విజ్జమానక్ఖణేయేవ ఉపకారకత్తా, తథాపి అనేకమేవ సఙ్ఘతం హుత్వా పచ్చయో హోతి ఆరమ్మణభావతో. యఞ్హి తం ఆరమ్మణం తస్స యథా తథా ఉపలబ్భనీయవసేనేవ ఆరమ్మణపచ్చయభావో, విఞ్ఞాణస్స చ ఇన్ద్రియాధీనవుత్తికస్స ఆరమ్మణసభావూపలద్ధి న ఏకద్వికలాపగతవణ్ణవసేన హోతి, నాపి కతిపయకలాపగతవణ్ణవసేన, అథ ఖో ఆభోగానురూపం ఆపాథగతవణ్ణవసేనాతి అనేకమేవ రూపం సంహచ్చకారితాయ విఞ్ఞాణస్స పచ్చయో హోతీతి. అముమేవ హి విసేసం విభావేతుం "చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౪, ౪౦౦; ౩.౪౨౧, ౪౨౫; సం॰ ని॰ ౪.౬౦; కథా॰ ౪౬౫) **పాళియం** వచనభేదో కతోతి. ఏవం సోతవిఞ్ఞాణేపి యథారహం వత్తబ్బం. ఘానవిఞ్ఞాణాదీనం పన సమ్పత్తగ్గాహితాయ అత్తనో నిస్సయేన సహ అల్లీనస్సేవ గహణతో ఏకకలాపగతమ్పి గన్ధాదికం తేసం ఉప్పత్తియా పచ్చయో హోతి.

రూపమత్తారమ్మణరసన్తి రూపాయతనమత్తస్సేవ ఆరమ్మణకరణరసం. **మత్త**-సద్దేన యథా ఆరమ్మణన్తరం నివత్తేతి, ఏవం రూపాయతనేపి లబ్భమానే ఏకచ్చే విసేసే నివత్తేతి. న హి చక్ఖువిఞ్ఞాణం వణ్ణమత్తతో అఞ్ఞం కిఞ్చి నీలాదివిసేసం తత్థ గహేతుం సక్కోతి. తేనాహ భగవా – "పఞ్చహి విఞ్ఞాణేహి న కిఞ్చి ధమ్మం పటివిజానాతి అఞ్ఞత్ర అభినిపాతమత్తా"తి. చక్ఖువిఞ్ఞాణం ఉప్పజ్జమానం రూపారమ్మణే ఏవ ఉప్పజ్జనతో తదభిముఖభావేన గణ్హాతీతి వుత్తం "**రూపాభిముఖభావపచ్చుపట్ఠాన**"న్తి. అత్తనో అనన్తరం ఉప్పజ్జమానానం అరూపధమ్మానం సమనన్తరవిగతా అరూపధమ్మా పవత్తిఓకాసదానేన అనన్తరసమనన్తరనత్థివిగతపచ్చయేహి ఉపకారకా, నిస్సయారమ్మణా ధమ్మా వియ ఆసన్నకారణాతి దస్సేన్తో ఆహ "**రూపారమ్మణాయ కిరియామనోధాతుయా అపగమపదట్ఠాన**"న్తి. **సోతవిఞ్ఞాణాదీసుపి** వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. కిరియామనోధాతుయా ఆరమ్మణభేదతో భిన్నసభావత్తా ఆహ "**కిరియామనోధాతూన**"న్తి. చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీహి గహితం రూపాదిఆరమ్మణం తదనన్తరమేవ అపరిపతన్తం కత్వా సమ్పటిచ్ఛన్తం గణ్హన్తం వియ హోతీతి వుత్తం "**రూపాదిసమ్పటిచ్ఛనరస**"న్తి. తథాభావేన సమ్పటిచ్ఛనభావేన పచ్చుపట్ఠాతీతి **తథాభావపచ్చుపట్ఠానం**.

ఛసు ఆరమ్మణేసు కదాచి పఞ్చన్నం జచ్చన్ధాదివసేన తతోపి ఊనానం, బ్రహ్మలోకే చ ద్విన్నమేవ విజాననసభావాపి **ఛళారమ్మణవిజాననలక్ఖణా** వుత్తా తంసభావానతివత్తనతో, ఛస్వేవ వా ఇతరేసం ఆరమ్మణానం అన్తోగధత్తా. **సన్తీరణాదిరసాతి** యథాసమ్భవం సన్తీరణతదారమ్మణాదికిచ్చా, సన్తీరణతదారమ్మణపటిసన్ధిభవఙ్గచుతికిచ్చాతి అధిప్పాయో. "**హదయవత్థుపదట్ఠానా**"తి ఇదం ఇమాసం ద్విన్నం మనోవిఞ్ఞాణధాతూనం అనిబద్ధట్ఠానతాయ నిబద్ధకారణం దస్సేతుం వుత్తం. వుత్తనయేన పన "తంతంఅనన్తరాతీతవిఞ్ఞాణాపగమపదట్ఠాన"న్తిపి వత్తుం వట్టతియేవ. అహేతుకచిత్తానం విసుం విసుం లక్ఖణాదికస్స దస్సితత్తా పరిసేసతో సహేతుకచిత్తానం ఏకసదిసమేవ లక్ఖణాదికన్తి విఞ్ఞాయతి. తం పన హేట్ఠా విభావితమేవ.

ఇదాని ఇమాసం ఆరమ్మణాదితో భేదం దస్సేతుం "**తత్థ పఠమా**"తిఆది వుత్తం. **ఏకన్తమిట్ఠారమ్మణేతి** ఏకన్తేనేవ ఇట్ఠారమ్మణే, అతిఇట్ఠారమ్మణేతి అత్థో. **పఞ్చసు ఠానేసూతి** సహేతుకవిపాకానం వుత్తేసు చతూసు, సమ్పటిచ్ఛనవోట్ఠబ్బనానం అన్తరాళసఙ్ఖాతసన్తీరణట్ఠానే చాతి పఞ్చసు ఠానేసు, పఞ్చసు కిచ్చేసూతి వా అత్థో. కిఞ్చాపి సోమనస్సపటిసన్ధికస్స దోమనస్సజవనావసానే తదారమ్మణసమ్భవే అసతి యం కిఞ్చి పరిచితపుబ్బం పరిత్తారమ్మణమారబ్భ ఉపేక్ఖాసహగతసన్తీరణముప్పజ్జతీతి ఇచ్ఛితం, తథా పన ఉప్పజ్జమానస్స కదాచియేవ సమ్భవతో

యేభుయ్యప్పవత్తిం గహేత్వా ఛ ఠానాని అవత్వా పఞ్చేవ వుత్తాని. అథ వా తం ఉప్పజ్జమానం తదారమ్మణట్ఠానేయేవ నిబ్బత్తతీతి తంవసేనేవ తస్సాపి ఠానం గహితన్తి దట్ఠబ్బం. అచక్ఖుసంవత్తనికకమ్మనిబ్బత్తతాయ జాతియా అన్ధో **జచ్చన్ధో**. కిఞ్చాపి హి జాతిక్ఖణే అణ్డజజలాబుజానం సబ్బేసమ్పి చక్ఖు నత్థి, యస్స భావాభావతో అన్ధానన్ధవిచారణా భవేయ్య, తథాపి చక్ఖుస్స ఉప్పజ్జమానారహకాలేపి చక్ఖువిపత్తివిబన్ధకేన కమ్మునా పటిహతసామత్థియేన పటిసన్ధిదాయకేన ఇతరేనాపి వా కమ్మేన తస్స అనుపాదియమానత్తా సత్తో "జచ్చన్ధో"తి వుచ్చతి. అథ వా **జచ్చన్ధో**తి పసూతియంయేవ అన్ధో, మాతుకుచ్ఛియంయేవ అన్ధో హుత్వా నిక్ఖన్తోతి అత్థో. తేన దుహేతుకతిహేతుకానం మాతుకుచ్ఛిగతకాలేపి చక్ఖుస్స అవిపజ్జనం సిద్ధం హోతి, ఏవం **జాతిబధిరా**దీసుపి యథారహం వత్తబ్బం. **జచ్చజళో**తి జాతియా అఞ్ఞాణకో . కిఞ్చాపి దుహేతుకపటిసన్ధికోపి జాతియం అఞ్ఞాణకో, తస్స పన పవత్తియం పఞ్ఞా సమ్భవతీతి వుత్తనయేన యేభుయ్యతో పవత్తియమ్పి పఞ్ఞాయాసమ్భవతో జచ్చజళో వేదితబ్బో. **జచ్చుమ్మత్తకో** సురామేరయపానాదిఉమ్మత్తకభావసంవత్తనికకమ్మపరిభావితేన కమ్మేన గహితపటిసన్ధికో. **పణ్డకో**తి పరదారగమనాదికమ్మపరిభావితేన కమ్మునా గహితపటిసన్ధికో. సో పఞ్చవిధో ఆసిత్తపణ్డకో ఉసూయపణ్డకో పక్ఖపణ్డకో ఓపక్కమికపణ్డకో నపుంసకపణ్డకోతి. ఇధ పన ఓపక్కమికపణ్డకస్స సహేతుకస్సాపి భావతో, నపుంసకస్స చ విసుం గహణతో తయో పణ్డకా అధిప్పేతా. **ఆది**-సద్దేన జాతిమూగజాతిపఙ్గులమమ్మనాదీనం సఙ్గహో. కేచి పన "ఏకచ్చే అహేతుకపటిసన్ధికా అవికలిన్ద్రియా హుత్వా థోకం విచారణపకతికాపి హోన్తి, తస్మా తాదిసానమ్పి ఇధ ఆది-సద్దేన సఙ్గహో"తి వదన్తి. ఏత్థ చ జచ్చన్ధాదీనమేవ అయం పటిసన్ధీతి న గహేతబ్బా. జచ్చన్ధాదయో పన ఇమినా పటిసన్ధిం గణ్హన్తీతి గహేతబ్బం.

౪౩. **తిహేతుకపుఞ్ఞస్సా**తి తిహేతుకస్సపి ఉక్కట్ఠపుఞ్ఞస్స. దుహేతుకమ్మస్స పన సబ్బథాపి సోళసన్నం విపాకానం అసమ్భవతో తప్పటిక్ఖేపపరత్తా చేతనాయ "తిహేతుకపుఞ్ఞస్సా"తి అవిసేసతో వుత్తం.

కామావచరవిపాకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

రూపావచరారూపావచరవిపాకవణ్ణనా

మహగ్గతవిపాకానం తంతంకుసలాగమనవసేనేవ ఝానఙ్గహాని, న పన భావనావిసేసేనాతి తేసం పహానఙ్గాని అనుద్ధటాని. **ఉపపత్తియ**న్తి ఉపపత్తిభవే.

అరూపావచరవిపాకచిత్తాని వుచ్చన్తీతి సమ్బన్ధో.

౪౪. **కుసలానుగతం కత్వా**తి కుసలానురూపం కుసలసదిసం కత్వా. యథా కామావచరవిపాకం కుసలతో విసదిసమ్పి కత్వా విభత్తం, ఏవమకత్వా కుసలసదిసమేవ కత్వాతి అత్థం వదన్తి. అట్ఠకథాయం పన కుసలానన్తరం కత్వా మహగ్గతవిపాకానం భాజితపాళిం సన్ధాయ "కుసలానుగతం కత్వా భాజిత"న్తి వుత్తం. పాళియఞ్హి –

> "కతమే ధమ్మా అబ్యాకతా? యస్మిం సమయే కామావచరస్స కుసలస్స కమ్మస్స కతత్తా ఉపచితత్తా విపాకం చక్ఖువిఞ్ఞాణం ఉప్పన్నం హోతీ"తిఆదినా (ధ. స. ౪౩౧) –

కామావచరవిపాకం విభజిత్వా మహగ్గతవిపాకం విభజన్తేన –

> “కతమే ధమ్మా అబ్యాకతా? యస్మిం సమయే రూపపత్తియా మగ్గం భావేతి, వివిచ్చేవ కామేహి…పే॰… పఠమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి పథవీకసిణం, తస్మిం సమయే ఫస్సో హోతి…పే॰… అవిక్ఖేపో హోతి, ఇమే ధమ్మా కుసలా, తస్సేవ రూపావచరస్స కుసలస్స కమ్మస్స కతత్తా ఉపచితత్తా విపాకం వివిచ్చేవ కామేహి…పే॰… పఠమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి పథవీకసిణం…పే॰… ఇమే ధమ్మా అబ్యాకతా”తి (ధ॰ స॰ ౪౯౮).

ఏవం కుసలం ఉద్దిసిత్వా తదనన్తరం కత్వా మహగ్గతం విపాకం విభత్తం, తస్మా యథా కామావచరవిపాకం, ఏవం అవిభజిత్వా ఇదం కుసలానన్తరం కత్వా విభత్తన్తి ఇమమత్థం జోతేతుం అట్ఠకథాయం “కుసలానుగతం కత్వా”తి వుత్తం. ఇమినాపి చ ఆచరియేన పరిహారముఖేన వక్ఖమానఅత్థవిసేసవచనిచ్ఛాయ తత్థ వుత్తనయేనేవ చోదనా కతా. ఏవఞ్హి సతి కుసలానన్తరంయేవ ఫలం ఉప్పజ్జతీతి ఞాపనం సుట్ఠూపపన్నం హోతీతి అయమేత్థ అమ్హాకం ఆచరియస్స మగ్గో.

మహగ్గతన్తి మహగ్గతవిపాకం. తఞ్హి ఇధ అధిగతం. **కామా…పే॰… యతో**తి యస్మా కామావచరకుసలం అసమానఫలం హోతి తిహేతుకస్స దుహేతుకాహేతుకవిపాకానం, దుహేతుకస్స చ అహేతుకవిపాకానమ్పి జననతో, న ఏవమిదం, ఇదం పన ఏకన్తేనేవ సదిసవిపాకజననతో సమానఫలమేవ, తస్మాతి అత్థో. ఏత్థ చ “కుసల”న్తి అవుత్తేపి కామావచరపుఞ్ఞంవాతి ఉపమితత్తా ఉపమేయ్యస్సపి కుసలభావో విఞ్ఞాయతి. కస్మా పనేతం సదిసవిపాకం, న కామావచరం వియ విసదిసవిపాకమ్పీతి? వుచ్చతే – కామావచరపుఞ్ఞఞ్హి ఆచినన్తో రూపతణ్హాదినానావత్థుకకామతణ్హూపనిస్సయతో ఆచినతి, తస్మా తదూపనిస్సయకుసలం తదనురూపతో నానావత్థుకం విపాకం జనేతి. మహగ్గతం పన ఆచినన్తో ఏకవత్థుకాయేవ భవతణ్హాయ వసేన ఆచినతీతి తదనురూపతో తం నానావత్థుం అజనేత్వా ఏకవత్థుమేవ జనేతీతి.

౪౩-౬. సబ్బథాతి ధమ్మతో ఆరమ్మణతో పటిపదాదితో చ. తథా హి యే ఫస్సాదయో కుసలే చ లబ్భన్తి, తే విపాకేపి లబ్భన్తి, యస్మిఞ్చ ఆరమ్మణే కుసలం పవత్తతి, తత్థేవ ఇదం విపాకమ్పి. యావ పటిపదాదయో కుసలస్స లబ్భన్తి, తావ ఇమస్స విపాకస్సపీతి. కామం యస్స కస్సచి ఛాయా తంతంవత్థుసదిసావ, మహన్తస్స పన కుసలవిపాకస్స మహన్తాహియేవ ఉపమాహి భవితబ్బన్తి ‘‘**గజాదీన**’’న్తిఆది వుత్తం. అపరే అపరే అత్తభావే భవం వేదనమస్సాతి **అపరాపరియవేదనం**. యది అపరాపరియవేదనం న హోతి, కథఞ్చరహి ఇమస్స ఫలుప్పత్తీతి ఆహ ‘‘**ఝానా అపరిహీనస్సా**’’తిఆది.

౪౭. కుసలానన్తరన్తి కుసలభవానన్తరం. యస్మిఞ్హి భవే తం కుసలం కతం, సో ఇధ కుసల-సద్దేన ఉపచారతో గహితో కమ్మానన్తరంయేవ ఫలస్స అసమ్భవతో. న హి తం లోకుత్తరకుసలం వియ అనన్తరఫలనిప్ఫాదకం, అథ ఖో ఏకచ్చకామావచరకుసలం వియ అపరాపరియవేదనం అహుత్వా సతిపి అనేకేయేవ కామావచరకమ్మే మహోఘో వియ పరిత్తం ఉదకం తమజ్ఝోత్థరిత్వా అత్తనోయేవ విపాకదానేన ఏకన్తేన అనన్తరభవేయేవ ఫలం నిబ్బత్తేతి. నను చ అపరిహీనజ్ఝానస్సేవ కస్సచి నికన్తివసేన కామభవే పటిసన్ధి హోతి. తథా హి తిస్సమహాబ్రహ్మా ఉపరిబ్రహ్మలోకూపపత్తియా భావితమగ్గో భిక్ఖూహి యాచితో తతో చవిత్వా మోగ్గలిబ్రాహ్మణస్స గేహే పటిసన్ధిం అగ్గహేసీతి వుత్తన్తి తం కథన్తి? నికన్తిబలేనేవ ఝానం పరిహాయతీతి తతో పరిహీనజ్ఝానో నిబ్బత్తతీతి వదన్తి. అపరే పన ఆచరియా “అనీవరణావత్థాయ నికన్తియా ఝానస్స పరిహాని వీమంసిత్వా గహేతబ్బా”తి వత్వా “సతిపి మహగ్గతకమ్మునో విపాకం పటిబాహనసమత్థస్సేవ

పరిత్తకమ్మస్స అభావే 'ఇజ్ఝతి, భిక్ఖవే, సీలవతో చేతోపణిధి విసుద్ధత్తా'తి (అం॰ ని॰ ౮.౩౫) వచనతో కామభవే చేతోపణిధి మహగ్గతకమ్మస్స విపాకం పటిబాహిత్వా పరిత్తకమ్మునో విపాకస్స ఓకాసం కరోతీ"తి వదన్తి, తం యుత్తం. **ఏతస్సాతి** ఇమస్సత్థస్స ఞాపనత్థన్తి సమ్బన్ధో.

౪౮-౯. ఏవం అవిసేసేన కుసలసదిసతం అతిదిసిత్వా ఇదాని విసేసం దస్సేతుం **''పటిపదాక్కమో చేవా''**తిఆది వుత్తం. యథా హి దుక్ఖపటిపదం దన్ధాభిఞ్ఞం ఝానం ఉప్పాదేత్వా పునప్పునం సమాపజ్జన్తస్స తం ఝానం తంపటిపదమేవ హోతి, ఏవం తస్మిం తస్మిం అపరిహీనే తస్స తస్స విపాకో నిబ్బత్తమానో తంతంపటిపదోవ భవితుం అరహతి. ఛన్దాధిపతేయ్యాదిభావో పన తస్మిం ఖణే విజ్జమానానం ఛన్దాదీనం అధిపతిపచ్చయభావేన హోతి, న ఆగమనవసేన. తథా హి ఏకమేవ ఝానం నానక్ఖణేసు నానాధిపతేయ్యం హోతి, తస్మా విపాకస్స ఆగమనవసేన ఛన్దాధిపతేయ్యాదితా న గహితా. తేనాహ **''అభావోధిపతీన''**న్తి. తదభావతోవ సరసతో తస్స హీనాదితా న సమ్భవతీతి సాపి ఝానాగమనతోవ వుత్తా.

రూపావచరారూపావచరవిపాకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

లోకుత్తరవిపాకవణ్ణనా

మగ్గచిత్తస్స వియ ఫలచిత్తస్స మగ్గయోగతో భేదాభావేన "చతుమగ్గయోగతో"తి అవత్వా **''చతుమగ్గసమ్పయుత్తచిత్తఫలత్తా''**తి వుత్తం, చతూహి అరియమగ్గేహి సమ్పయుత్తకుసలచిత్తస్స ఫలత్తా చతుబ్బిధసామఞ్ఞఫలసమ్పయుత్తచిత్తభావతోతి అత్థో. సోతాపత్తిమగ్గస్స ఫలం చిత్తం **సోతాపత్తిమగ్గఫలచిత్తం**. ఏవం సేసేసు. మగ్గవీథియం ద్విక్ఖత్తుం, తిక్ఖత్తుం వా ఫలసమాపత్తియా అపరిచ్ఛిన్నపరిమాణం పవత్తమానమ్పి ద్వీస్వేవ ఠానేసు పవత్తియా దువిధమేవ హోతీతి ఆహ **''మగ్గవీథిఫలసమాపత్తివసేన పవత్తితో దువిధ''**న్తి.

౫౦-౧. మగ్గస్సానన్తరే ఫలే లబ్భన్తి మగ్గాగమనతోతి అధిప్పాయో. మగ్గో హి ఆగమనతో "సుఞ్ఞతో"తి లద్ధనామో సగుణాలమ్బణవసేన అనిమిత్తఅప్పణిహితనామమ్పి లభతీతి ఫలస్స నామత్తయమ్పి దేతి, తథా ఆగమనతో అప్పణిహితో మగ్గో సగుణారమ్మణవసేన అనిమిత్తసుఞ్ఞతఅప్పణిహితనామకోతి ఫలస్స నామత్తయమ్పి దేతి. ఏవఞ్చ కత్వా అభిధమ్మే ఏకేకస్స ఫలస్స తీణి తీణి నామాని వుత్తాని. నను చ అభిధమ్మే "సగుణారమ్మణతో నామం అనధిప్పేత"న్తి వుత్తం? సచ్చం వుత్తం, తం పన నామలాభం సన్ధాయ, న నామదానం. తత్థ హి వవత్థానకరత్తాభావతో తథా అనధిప్పేతం, న అలబ్భనతో. ఇధ పన ఏకేకస్స ఫలం నామత్తయమ్పి లభతీతి వవత్థానప్పయోజనాభావతో సగుణారమ్మణేహి లద్ధనామదానస్స అధిప్పేతత్తా తివిధమ్పి నామం దేతి. ఏకన్తేన చేతం ఏవం సమ్పటిచ్ఛితబ్బం, ఇతరథా విపస్సనాపి విపస్సితో లద్ధనామమగ్గస్స తం న దదేయ్యాతి. **పరభాగస్మిన్తి** అపరభాగే. **వళఞ్జనఫలేసూతి** సమాపజ్జనవసేన అనుభవితబ్బఫలేసు. "వళఞ్జనఫలేసు నా"తి మగ్గాగమనం సన్ధాయ పటిక్ఖిత్తన్తి ఆహ **''విపస్సనావసేనేవా''**తిఆది. వళఞ్జనఫలఞ్హి విసుం విపస్సనావసేనేవ నిబ్బత్తతీతి తస్స తంవసేన నామలాభో. యది ఏవం మగ్గస్స వియ అనిమిత్తనామలాభో న సియా? తం న, యథా మగ్గానన్తరస్స ఫలస్స వియ వళఞ్జనకఫలసమాపత్తియాపి మగ్గాగమనతో చ ఝానపటిపదాభేదో హోతి, ఏవం అనిమిత్తనామమ్పి లబ్భతీతి.

౨౨-౩. హోన్తి సాధిపతీసేవాతి ఏత్థ కారణం వుత్తమేవ. **మగ్గభావేనాతి** సోళసహి ఆకారేహి చతుసచ్చపటివేధకమగ్గభావేన, కిలేసమారణవసేన గమనసఙ్ఖాతేన, నిబ్బానత్థికేహి మగ్గితబ్బభావసఙ్ఖాతేన వా మగ్గభావేన. **ఫలం...పే... వుచ్చతీతి** సయం ఫలభావమ్పి మగ్గస్స ఫలత్తా, తంసదిసతాయ వా తముపాదాయ మగ్గోతి వుచ్చతి "మగ్గఙ్గం మగ్గపరియాపన్న"న్తిఆదీసూతి అధిప్పాయో.

లోకుత్తరవిపాకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అకుసలవిపాకవణ్ణనా

యథా అతిఇట్ఠే ఇట్ఠమజ్ఝత్తే చ ఆరమ్మణే వేదనాభేదసమ్భవతో కుసలవిపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతు దువిధా హోతి సోమనస్ససహగతా, ఉపేక్ఖాసహగతాతి, ఏవం అతిఅనిట్ఠే అనిట్ఠమజ్ఝత్తే చ ఆరమ్మణే వేదనాభేదో నత్థీతి అకుసలవిపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతు ఏకవిధావాతి **"సత్తాకుసలవిపాకానీ"**తి వుత్తం. సతి హి తత్థ వేదనాభేదే అతిఅనిట్ఠే దోమనస్సేన భవితబ్బం, న చ పటిఘేన వినా దోమనస్సం ఉప్పజ్జతీతి. కాయవిఞ్ఞాణస్స దుక్ఖసహగతా కుసలవిపాకే వుత్తవిపరియాయేన వేదితబ్బా. ఏత్థ చ అకుసలవిపాకేసు లబ్భమానదుక్ఖం వియ నాతికటుకాపి ఉపేక్ఖా ఏకన్తనిహీనస్స అకుసలస్స విపాకభావతో దుక్ఖసభావత్తా హీనా ఏవ. న హి అకుసలస్స విపాకో అదుక్ఖో హోతి, ఉపేక్ఖాభావో పనస్స బలవతా బాధియమానస్స పటిపహరితుం అసక్కోన్తస్స దుబ్బలపురిసస్స తేన కరియమానబాధస్స ఉపేక్ఖనా వియాతి దట్ఠబ్బం. **ఇమాని...పే... చిత్తానీతి** ఇమాని సత్త ఏకేకస్స అకుసలస్స విపాకచిత్తాని, న పన కుసలవిపాకే వియ తిహేతుకాదిపుఞ్ఞవిసేసేన. ఉద్ధచ్చసహగతస్సపి హి పవత్తియం సత్తేవ విపాకా లబ్భన్తి. కస్మా పనేత్థ యథా కుసలవిపాకం సహేతుకమ్పి ఉద్ధటం, న ఏవం అకుసలవిపాకన్తి? హేతూనం అసమ్భవతో. లోభాదీనఞ్హి ఏకన్తసావజ్జతాయ అయోనిసోమనసికారహేతుకానం నత్థి విపాకభావో, అలోభాదీనమ్పి ఏకన్తమనవజ్జసభావానం వా కారణస్స తబ్బిదూరతాయ నత్థేవ అకుసలవిపాకభావో. న హి అలోభాదీనం పటిపక్ఖలోభదయో తే అభినిప్ఫాదేన్తి, తస్మా ఇదం సబ్బథా సహేతుప్పవత్తియా అసమ్భవతో అహేతుకమేవాతి.

కమ్మకమ్మనిమిత్తగతినిమిత్తేసూతి ఏత్థ అతీతభవే ఆయూహితం అపరాపరియవేదనీయం, ఉపపజ్జవేదనీయం వా కమ్మం **కమ్మం** నామ . కమ్మకరణకాలే చేతనాయ గహితమారమ్మణం **కమ్మనిమిత్తం** నామ. ఉపపజ్జితబ్బభవపరియాపన్నో నరకాదీసు అగ్గిజాలాదివణ్ణో **గతినిమిత్తం** నామ.

౨౪. ఇమేతి అకుసలవిపాకా. తేసం అనిట్ఠానిట్ఠమజ్ఝత్తవిసయేసు పవత్తివచనేన తబ్బిపరియాయేన కుసలవిపాకానం ఇట్ఠఇట్ఠమజ్ఝత్తవిసయేసు పవత్తి అత్థతో ఆపన్నాతి సా విసుం న వుత్తా. **సుఖాదిత్తయయుత్తాతి** సుఖసోమనస్సుపేక్ఖాయుత్తా.

"ఏవ"న్తిఆది యథావుత్తవిపాకానం నిగమనం.

అకుసలవిపాకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

విపాకచిత్తవణ్ణనా

౨॥౨. పాకస్స అసురకఞ్ఞానం గబ్భపరిపాకస్స సాసనతో వినాసనతో, పాకసఙ్ఖాతస్స వా అసురస్స వినాసనతో పాకసాసనో వుచ్చతి సక్కో దేవరాజా, తేన పూజితో **పాకసాసనపూజితో**. పాకం వా పరిపక్కం సాసనమేతేసూతి పాకసాసనా, ఖీణాసవా, తేహి పూజితోతి **పాకసాసనపూజితో**.

విపాకచిత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దానాదివసేనాతి పవత్తాకారమత్తతో దానాదివసేన, న పన పుఞ్ఞకిరియవత్థువసేన ఖీణాసవసన్తానగతస్స పుఞ్ఞకిరియభావాభావతోతి వుత్తోవాయమత్థో.

ఆవజ్జతీతి **ఆవజ్జనం,** ఆభుజ్జతి ఓణోజేతి పరిణామేతి వారేతీతి వా అత్థో. తఞ్హి ఆపాథగతం ఆరమ్మణం పఠమమాభుజ్జతి, చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని వీథిచిత్తాని ఆపాథగతారమ్మణాభిముఖం ఓణోజేతి, చిత్తసన్తానం వా పురిమాకారతో అఞ్ఞథా పరిణామేతి, అనుప్పబన్ధతో పవత్తనకం భవఙ్గచిత్తసన్తానం పరతో పవత్తితుం అదత్వా ఆపాథగతం వా ఆరమ్మణం అఞ్ఞత్థ గన్తుం అదత్వా వారేతి. హసితం ఉప్పజ్జతి, ఉప్పాదీయతి వా ఏతేనాతి హసితుప్పాదం, తదేవ చిత్తన్తి **హసితుప్పాదచిత్తం**. వోట్ఠపేతీతి **వోట్ఠబ్బనం**. కస్మా పనేత్థ ఆవజ్జనవోట్ఠబ్బనాని ఉపేక్ఖాసహగతాని, హసితుప్పాదఞ్చ సోమనస్ససహగతన్తి? వుచ్చతే – ఆవజ్జనం తావ అపుబ్బారమ్మణే సకిదేవ చ పవత్తమానసన్తతివిచ్ఛేదవసేన పవత్తనతో, దుబ్బలభవఙ్గపచ్చయం వా సబ్బథా విసయరసమనుభవితుం న సక్కోతీతి ఇట్ఠాదీసు సబ్బత్థ ఉపేక్ఖాయుత్తమేవ హోతి. వోట్ఠబ్బనఞ్చ వుత్తవిపరియాయేన వేదనాభేదారహమ్పి సమానం విపాకప్పబన్ధం విచ్ఛిన్దిత్వా విసదిసచిత్తప్పబన్ధస్స నిబ్బత్తనతో సన్తతిపరిణామనేయేవ కిచ్చన్తరే బ్యావటత్తా విపాకం వియ ఆరమ్మణరసస్సాదే అసమత్థమేవాతి సబ్బత్థ ఉపేక్ఖాసహగతమేవ. హసితుప్పాదం పన వుత్తవిపరీతతో పరిహీనవిపల్లాసానం ఖీణాసవానం సన్తానే ఇట్ఠారమ్మణేయేవ ఉప్పజ్జనతో సబ్బథా సోమనస్ససహగతమేవాతి.

లక్ఖణాదితో పనేతాసు పురిమం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం పురేచరం రూపాదివిజాననలక్ఖణం, ఆవజ్జనరసం , తథాభావపచ్చుపట్ఠానం, భవఙ్గవిచ్ఛేదపదట్ఠానం. దుతియం ఛళారమ్మణవిజాననలక్ఖణం, అరహతం అనోళారికేసు వత్థూసు హసితుప్పాదరసం, తథాభావపచ్చుపట్ఠానం, ఏకన్తతో హదయవత్థుపదట్ఠానం. తతియమ్పి ఛళారమ్మణవిజాననలక్ఖణం, పఞ్చద్వారమనోద్వారేసు వోట్ఠబ్బనావజ్జనరసం, తథాభావపచ్చుపట్ఠానం, అహేతుకవిపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతుభవఙ్గానం అఞ్ఞతరాపగమపదట్ఠానన్తి.

భవఙ్గం ఆవట్టయమానాతి భవఙ్గసన్తానం ఆవట్టయన్తీ వియ. **సాధారణాతి** సేక్ఖాసేక్ఖపుథుజ్జనానం సాధారణా. **అసాధారణాతి** అసేక్ఖానంయేవ ఆవేణికా. తేనాహ **"ఖీణాసవస్సా"**తి. **ఛసు ద్వారేసు...పే.... ఆరమ్మణేసూతి** చక్ఖాదీసు ఛసు ద్వారేసు, పధానసారుప్పట్ఠానాదిగతేసు ఛసు రూపాదిఆరమ్మణేసు. పధానసారుప్పఞ్హి ఠానం దిస్వా దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారత్థాయ "సారుప్పమిదం ఠానం మయా లద్ధ"న్తి తుసన్తస్స చక్ఖుద్వారే రూపారమ్మణే, భణ్డభాజనట్ఠానే మహాసద్దం సుత్వా "ఏవరూపా లోలుప్పతణ్హా మే పహీనా"తి తుసన్తస్స సోతద్వారే సద్దారమ్మణే, గన్ధేహి వా పుప్ఫేహి వా చేతియపూజనకాలే "ఏవరూపేన వత సుగన్ధేన భగవన్తం పూజేమీ"తి తుసన్తస్స ఘానద్వారే గన్ధారమ్మణే, రససమ్పన్నం పిణ్డపాతం సబ్రహ్మచారీహి సహ భాజేత్వా పరిభుఞ్జనకాలే "సారణీయధమ్మో వత మే పూరితో"తి తుసన్తస్స జివ్హాద్వారే

రసారమ్మణే, అభిసమాచారికవత్తపూరణకాలే "కాయేన వత్తపటివత్తం పూరేమీ"తి తుసన్తస్స కాయద్వారే ఫోట్ఠబ్బారమ్మణేతి ఏవం పఞ్చద్వారేసు పఞ్చారమ్మణేసు పవత్తతి.

మనోద్వారే పన యథావుత్తేస్వేవ పఞ్చసు పచ్చుప్పన్నారమ్మణేసు **ఘటికారసుత్తా**దీసు (మ॰ ని॰ ౨.౨౮౨ ఆదయో) వియ భగవతో పుబ్బేనివాసఞాణేన పరిఞ్ఞాతే అతీతారమ్మణే, "అట్ఠిస్సరో నామ పచ్చేకబుద్ధో భవిస్సతీ"తి (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౬ దేవదత్తవత్థు) ఆగతట్ఠానాదీసు వియ అనాగతంసఞాణేన పరిచ్ఛిన్నే అనాగతారమ్మణే చాతి ఏవం ఛస్వేవారమ్మణేసు హసితం ఉప్పాదేతీతి వేదితబ్బం. నను చ అతీతంసాదీసు అప్పటిహతాదీసు అప్పటిహతఞాణం వత్వా "ఇమేహి తీహి ధమ్మేహి సమన్నాగతస్స బుద్ధస్స భగవతో సబ్బం కాయకమ్మం ఞాణపుబ్బఙ్గమం ఞాణానుపరివత్త"న్తి వచనతో విచారణపఞ్ఞారహితాయ ఏతాయ కథం భగవతో ఉప్పత్తి యుజ్జేయ్యాతి? హసితుప్పాదచిత్తేన పవత్తియమానమ్పి భగవతో సితకరణం పుబ్బేనివాసఅనాగతంససబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణానం అనువత్తకత్తా ఞాణానుపరివత్తియేవ, ఏవం పన ఞాణానుపరివత్తిభావే సతి న కోచి పాళివిరోధో. ఏవఞ్చ కత్వా **అట్ఠకథాయం** "తేసం ఞాణానం చిణ్ణపరియన్తే ఇదం చిత్తం ఉప్పజ్జతీ"తి వుత్తం. అవస్సఞ్చేతం ఏవం ఇచ్ఛితబ్బం, ఇతరథా అఞ్ఞస్సాపి విఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపకస్స అహేతుకచిత్తస్స భగవతో ఉప్పత్తి న యుజ్జేయ్య. న హి విఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపకస్స తంసముట్ఠితాయ విఞ్ఞత్తియా కాయకమ్మాదిభావం ఆపజ్జనభావో విబన్ధతీతి. ఏవఞ్చ కత్వా పఞ్చద్వారే ఇమినా చిత్తేన సోమనస్సుప్పాదనమత్తం దట్ఠబ్బం, న హాసుప్పాదనం పఞ్చద్వారికచిత్తానం అవిఞ్ఞత్తిజనకత్తా. మనోద్వారే పన హాసుప్పాదనం. తేనేవ హి **అట్ఠకథాయం** పఞ్చద్వారే "సోమనస్సితో హోతీ"తి (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౫౬౮) ఏత్తకమేవ వుత్తం, మనోద్వారే చ "హాసయమాన"న్తి. ఇధ పన "హసితుప్పాదకిచ్చా"తి అవిసేసవచనం పఞ్చద్వారే సోమనస్సకరణవసేన పవత్తస్సపి మనోద్వారే హాసజననస్స పచ్చయభావం సన్ధాయ వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **హసితుప్పాదకిచ్చా**తి హసితస్సేవ ఉప్పాదనకిచ్చా. తేనేవ హి తం "హసితుప్పాద"న్తి వుచ్చతి, న పన అఞ్ఞేసం హసితుప్పాదచిత్తానం అభావతో. తథా హి వక్ఖతి "కుసలతో చతూహీ"తిఆది.

ఛ అసాధారణఞాణానీతి ఆసయానుసయఞాణం, ఇన్ద్రియపరోపరియఞాణం, యమకపాటిహారియఞాణం, మహాకరుణాసమాపత్తిఞాణం, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం, అనావరణఞాణన్తి ఇమాని ఛ పచ్చేకబుద్ధాదీహి అసాధారణాని ఞాణాని. నను చ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమేవ అనావరణఞాణం, ఇతరథా సబ్బఞ్ఞుతానావరణఞాణానం అసబ్బఞ్ఞుతసావరణఞాణతా చ ఆపజ్జేయ్య, తథా హి యది సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణతో అఞ్ఞమనావరణఞాణం సియా, తస్స సావరణత్తా సావరణే చ విసయే సభావపటివేధాభావతో సబ్బఞ్ఞుభావం న సిజ్ఝేయ్య, అనావరణఞాణస్స చ అసబ్బధమ్మారమ్మణభావేన యత్థ తం న పవత్తతి, తత్థావరణసమ్భవతో అనావరణభావోపి న సియాతి? సచ్చమేతం, ఏకమేవ తం ఞాణం అనవసేససఙ్ఖతాసఙ్ఖతసమ్ముతిధమ్మవిసయత్తా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం, తత్థ చ ఆవరణాభావతో నిస్సఙ్గచారముపాదాయ అనావరణఞాణన్తి ఏవం విసయపవత్తిభేదేన అఞ్ఞేహి అసాధారణభావదస్సనత్థం ద్విధా వుత్తన్తి. యథాహ –

> "సబ్బం సఙ్ఖతమసఙ్ఖతం అనవసేసం జానాతీతి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం, తత్థ ఆవరణం నత్థీతి అనావరణఞాణ"న్తిఆది (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౯).

ఇధ ఠత్వాతి హసితస్స ఉప్పాదనతో హసితస్స ఉప్పాదనన్తి వుత్తచిత్తస్స ఆగతట్ఠానే ఠత్వా. **పరిగ్గణ్హితబ్బానీ**తి పరిచ్ఛిన్దిత్వా గణ్హితబ్బాని. కిఞ్చాపి రూపావచరకిరియానం ఝానఙ్గప్పహానం విపాకే వియ ఆగమనతో అహుత్వా కుసలే

వియ భావనావిసేసేన పవత్తాకారమత్తంవ హోతి, పఠమజ్ఝానస్స పన పహానఙ్గసమ్భవాభావతో ఏకస్స వసేనేవ నిద్దిసితుం సేసానమ్పి పహానఙ్గం అవత్వా సమ్పయోగఙ్గమేవ తేసు దస్సితన్తి.

౨౭. యస్మా పన భావనావసేన పవత్తాకారమత్తం వినా భావనాయ కాతబ్బస్స నీవరణప్పహానాదికిచ్చస్స అభావతో ఉజుకం భావనా నామ న హోతి, తస్మా ''**భావనాకారవసప్పవత్తానీ**''తి ఆకార-గ్గహణం కతన్తి.

౨౮-౯. నన్తి తం యథావుత్తరూపారూపసమాపత్తిం. **సమాపన్నా సచే క్రియా**తి ఏత్థ కిఞ్చాపి సా ఏవ సమాపత్తి సమాపజ్జితుం న సక్కా, నిరుద్ధానం అనుప్పన్నతో, పటిలద్ధసమాపత్తికస్సేవ సమాపజ్జితుకామతాయ సద్ధింయేవ సమాపజ్జనతో, పఠమజ్ఝానాదికమేవ పటిలభిత్వా దుతియజ్ఝానాదికం సమాపజ్జితుం అసక్కుణేయ్యభావతో చ, పుబ్బే పటిలద్ధసమాపత్తిసదిసం పున సమాపజ్జనతో పుథుజ్జనకాలస్మిం అభినిబ్బత్తితసమాపత్తిసదిసా ఏత్థ సా ఏవ తథా వుత్తా.

౯౧. **ఏకచిత్తక్ఖణత్తా**తి ఏకచిత్తక్ఖణేయేవ పవత్తనతో. యది హి నో పునప్పునం ఉప్పజ్జేయ్య, తదాస్స అరహతో ఉప్పత్తియా కిరియభావో ఇచ్ఛితబ్బో సియా. సకింయేవ పన పవత్తతి చతుసచ్చపటివేధకిచ్చస్స ఏకవారేనేవ పరినిట్ఠానతో, తక్కిచ్చేన చ వినా తస్స అనుపలబ్భనీయత్తా. తేనాహ – "న పారం దిగుణం యన్తీ"తి (సు॰ ని॰ ౭౧౯), తస్మా నత్థి లోకుత్తరం కిరియచిత్తన్తి అయమేత్థ అధిప్పాయో.

౯౨. **క్రియా...పే॰... దేసకో**తి యా ఆపత్తియో కాయవాచాహి అకాతబ్బం కత్వా ఆపజ్జతి, తా కిరియా, యా పన ఆపత్తియో కాయవాచాహి కాతబ్బం అకరోన్తో ఆపజ్జతి, తా అకిరియా, కిరియా చ అకిరియా చాతి కిరియాకిరియా, కిరియాకిరియా చ తా ఆపజ్జితబ్బతో ఆపత్తియో చాతి కిరియాకిరియాపత్తియో, తాసం విభాగం దేసేతీతి కిరియా...పే॰... దేసకో. అథ వా కిరియారూపానభూతా సమాపత్తియో కిరియాపత్తియో, కుసలభూతా పన సమాపత్తియో అకిరియాపత్తియో, తాసం విభాగం దేసేతీతి **క్రియా...పే॰... దేసకో**. యం కిరియాకిరియం చిత్తన్తి సమ్బన్ధో. పఞ్చన్నం మారానం జితత్తా **జినో**. **హితాహితాన**న్తి అత్థానత్థానం. **సా**తి నో జినో. **క్రియాక్రియారతో**తి సబ్బసత్తానం హితస్స కరణే, అహితస్స చ అకరణే నిరతో. అథ వా ఏకన్తమిట్ఠవిపాకత్తా **హితా**తి కుసలానమేతం అధివచనం . తప్పటిపక్ఖత్తా **అహితా**తి అకుసలానమేతం అధివచనం. యథాక్కమం తేసం కిరియాయం, అకిరియాయఞ్చ రతోతి **హితాహితానం...పే॰... రతో**. అథ వా **హితాహితా**తి కుసలాకుసలా ఏవ, తేసం కిరియాకిరియామత్తమవిపాకభావం కాతుం ఇచ్ఛతీతి **హితాహితానం...పే॰... రతో**. అథ వా హితాహితానం పుగ్గలానం సకిరియాకిరియాయ అత్తనో అత్తనో కిచ్చస్స ఇధలోకపరలోకనిప్ఫాదనస్స కరణే రతో అభిరతోతి **హితాహితానం...పే॰... రతో**.

౯౪-౯. సబ్బే లోకుత్తరే అట్ఠ కత్వా యే ఏకూననవుతి చిత్తుప్పాదా వుత్తా, తాని చిత్తాని మయా నిద్దిట్ఠానీతి సమ్బన్ధో. పాటవం అత్థేన్తి పత్థేన్తి, పాటవసఙ్ఖాతో వా అత్థో ఏతేసన్తి **పాటవత్థినో**. **ఉగ్గహేతబ్బో**తి సవనపటిపుచ్ఛావసేన ఉగ్గహితబ్బో, ఉగ్గణ్హిత్వా పన న కేవలం ఉగ్గహణమత్తేయేవ ఠాతబ్బన్తి దస్సేన్తో ఆహ ''**చిన్తేతబ్బో పునప్పున**''న్తి, న హి సక్కా ఉగ్గహణమత్తేనేవేత్థ సబ్బథా సన్నిట్ఠానం గన్తున్తి అధిప్పాయో. **అభిధమ్మమహోదధి**న్తి ధమ్మసఙ్గణీఆదిసత్తప్పకరణవసేన ఠితమభిధమ్మపిటకమహణ్ణవం, ఖన్ధాయతనాదివసేన ఠితం పరమత్థమహణ్ణవం వా. **తరన్తీ**తి అత్థగ్గహణవసేన ఉత్తరన్తి, సుతమయఞాణమూలకేన వా భావనాఞాణేన ఓతరన్తీతి అత్థో. **ఇమం లోక**న్తి పచ్చుప్పన్నభవం. **పరం లోక**న్తి

అనాగతభవం. **తరన్తీ**తి అతిక్కమన్తి. ఇధ లోకస్మిఞ్హి ఛన్దరాగప్పహానవసేన ఇమం లోకం తరన్తి, ఆయతిం భవూపపాదకస్స కమ్మస్స కమ్మక్ఖయకరఞాణేన వినాసనతో పరలోకం తరన్తి, అనుపాదాపరినిబ్బానవసేన పరినిబ్బాయన్తీతి అత్థో.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

అభిధమ్మావతారసంవణ్ణనాయ

చిత్తనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుతియో పరిచ్ఛేదో

చేతసికనిద్దేసవణ్ణనా

౬౭. ఏత్తావతా చ చిత్తం చేతసికం రూపం నిబ్బానన్తి ఏవం ఉద్దిట్ఠేసు చతూసు ధమ్మేసు చిత్తం తావ జాతిభూమిసమ్పయోగప్పవత్తాకారాదివసేన విభాగేన నిద్దిసిత్వా ఇదాని తదనన్తరం ఉద్దిట్ఠే చేతసికధమ్మే నిద్దిసితుం ‘‘**చిత్తానన్తరముద్దిట్ఠా**’’తిఆది ఆరద్ధం. **విభాజనన్తి** జాతిభూమిఆదివసేన విభాగం, తేసు తేసు చిత్తేసు యథారహం సమ్పయోగవసేన విసుం విసుం భాజనఞ్చ.

కతమే పన చేతసికా, యేసం విభాజనం వుచ్చతీతి తే సహ నిబ్బచనేన సరూపతో దస్సేతుం ‘‘**తత్థ చిత్తసమ్పయుత్తా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ ‘‘**చిత్తసమ్పయుత్తా**’’తి ఇదం చేతసికలక్ఖణదస్సనం. తేన యే చిత్తేన సహ సమ్పయోగలక్ఖణేన యుత్తా, తేయేవ చేతసికాతి దస్సేతి. కిం పన తం సమ్పయోగలక్ఖణన్తి? ఏకుప్పాదఏకనిరోధఏకవత్థుకఏకారమ్మణసఙ్ఖాతా పకారా. సమం పకారేహి యుత్తాతి హి సమ్పయుత్తా. తత్థ యది ఏకుప్పాదతామత్తేనేవ చ సమ్పయుత్తతా అధిప్పేతా, సహుప్పత్తికానం రూపారూపధమ్మానం అఞ్ఞమఞ్ఞసమ్పయుత్తతా ఆపజ్జేయ్యాతి **ఏకనిరోధ**-గ్గహణం. ఏవమ్పి అవినిబ్భోగరూపానం అఞ్ఞమఞ్ఞసమ్పయుత్తతా ఆపజ్జేయ్యాతి **ఏకవత్థుక**-గ్గహణం. ఏవమ్పి “అవినిబ్భోగరూపేసు ఏకం మహాభూతం సేసమహాభూతోపాదారూపానం నిస్సయపచ్చయో హోతీతి తస్మా తాని ఏకవత్థుకానీతి, చక్ఖాదీనం నిస్సయభూతాని వా భూతాని ఏకం వత్థు ఏతేసు నిస్సితన్తి ఏకవత్థుకానీ”తి కప్పేన్తస్స తేసం సమ్పయుత్తతాపత్తి సియాతి తన్నివారణత్థం **ఏకారమ్మణ**-గ్గహణం.

పటిలోమతో వా “ఏకారమ్మణా”తి వుత్తే ఏకవీథియం పఞ్చవిఞ్ఞాణసమ్పటిచ్ఛనాదీనం, నానావీథియం పరసన్తానే చ ఏకస్మిం ఆరమ్మణే ఉప్పజ్జమానానం భిన్నవత్థుకానం సమ్పయుత్తతా ఆపజ్జేయ్యాతి **ఏకవత్థుక**-గ్గహణం. ఏవమ్పి మరణాసన్నవీథియం సమ్పటిచ్ఛనసన్తీరణాదీనం సమ్పయుత్తతా ఆపజ్జేయ్యాతి **ఏకనిరోధ**-గ్గహణం. కిం పన నానుప్పాదాపి ఏవం తివిధలక్ఖణా హోన్తి , అథ ఏకుప్పాదా ఏవాతి విచారణాయ ఏకుప్పాదా ఏవ ఏవం తివిధలక్ఖణా హోన్తీతి దస్సనత్థం ‘‘**ఏకుప్పాదా**’’తి వుత్తం. ఇతి ఇమేహి చతూహి సమ్పయోగలక్ఖణేహి యే చిత్తసమ్పయుత్తా, తే చేతసికా నామాతి ఏవం చేతసికలక్ఖణం ఠపితం హోతి. కథం పనేతే చేతసికా నామాతి ఆహ ‘‘**చిత్తే భవా**’’తి. “చేతసి భవా చేతసికా”తి వత్తబ్బే చిత్త-సద్దస్సపి చేతో-సద్దేన సహ సమానత్థతాయ అత్థమత్తం దస్సేతుం ‘‘**చిత్తే భవా చేతసికా**’’తి వుత్తం.

నియతాతి నియతుప్పత్తికా, కరుణాముదితాదయో వియ కదాచి అనుప్పజ్జిత్వా యదా యదా తం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తదా తదావ తేన అవినిభుత్తా హుత్వా జాయమానాతి అత్థో. **సరూపేన ఆగతాతి** ఛన్దాదయో వియ “యే వా పన తస్మిం సమయే అఞ్ఞేపి అత్థి పటిచ్చసముప్పన్నా అరూపినో ధమ్మా”తి ఏవం యేవాపనకవసేన అనాగన్త్వా “ఫస్సో హోతి, వేదనా హోతీ”తిఆదినా (ధ. స. ౧) సరూపేనేవ **పాళియం** ఆగతా. యేవాపనాతి ఏవం దేసనా ఏతేసన్తి **యేవాపనకా. ఏకూనతింస ధమ్మాతి** కిచ్చభేదం అనామసిత్వా కేవలం అసమ్భిన్నధమ్మవసేనేవ ఏకేనూనా తింస ధమ్మా. పాళియం పన చిత్తేన సహ తింస ధమ్మే గహేత్వా తేసం కిచ్చభేదతో గహణేన ఛప్పఞ్ఞాస ధమ్మా వుత్తా. **సేయ్యథిదన్తి** సరూపపుచ్ఛా. **ఫస్సో…పే.…**

చిత్తుజుకతాతి యథాపుచ్ఛితానం సరూపదస్సనం. **ఇతి**-సద్దో పరిసమాపనే, నిదస్సనే వా. పున తేత్తింస హోన్తీతి సమ్బన్ధో. **తేత్తింస హోన్తీ**తి తేయేవ ఏకూనతింస ధమ్మాతి అధిప్పాయో.

"కదాచి ఉప్పజ్జన్తీ"తి వుత్తం, తం కథం దట్ఠబ్బన్తి ఆహ **"ఇమేసూ"**తిఆది. **కరుణాముదితావసేనాతి** పఠమసమన్నాహారతో పట్ఠాయ గోత్రభుపరియోసానప్పవత్తితకరుణాముదితాపరికమ్మవసేన. **కరుణాపుబ్బభాగోతి** కరుణాయ పుబ్బభాగో, పరికమ్మప్పనావసేన పవత్తకరుణాభావనాయ అప్పనాకోట్ఠాసతో పురిమకోట్ఠాసో, పఠమసమన్నాహారతో పట్ఠాయ గోత్రభుపరియోసానప్పవత్తపరికమ్మకోట్ఠాసో హుత్వాతి అత్థో. ఏవం **"ముదితాపుబ్బభాగో"**తి ఏత్థాపి. భాగ-సద్దస్స ద్రబ్యవుత్తితాయ తప్పురిసస్స చ ఉత్తరపదత్థప్పధానతాయ "కరుణాపుబ్బభాగో"తిఆదినా పుల్లిఙ్గేన వుత్తం. ఏత-సద్దస్స పన గుణవుత్తితాయ గుణవిసేసవతి వత్తమానో తస్స లిఙ్గవసేన పరిణమతీతి కరుణాముదితాపేక్ఖాయ **"ఏతా"**తి ఇత్థిలిఙ్గవసేన వుత్తన్తి. **న పనేకతో ఉప్పజ్జన్తి,** కిఞ్చరహి విసుం విసుంయేవాతి అత్థో. తేనేవ హి "కరుణాపుబ్బభాగో వా ముదితాపుబ్బభాగో వా"తి వికప్పో వుత్తోతి. కస్మా పనేతా ద్వే ఏకతో నుప్పజ్జన్తీతి? భిన్నారమ్మణత్తా. కరుణా హి దుక్ఖితసత్తే ఆరబ్భ తేసం దుక్ఖాపనయనకామతావసేన పవత్తతి, ముదితా సుఖితసత్తే ఆరబ్భ తేసం సుఖానుమోదనవసేన, తస్మా ఉభిన్నమ్పి భిన్నవిసయత్తా న ఏకస్మిం చిత్తే ఉప్పత్తి సమ్భవతీతి. **మిచ్ఛాకమ్మన్తాదీహీతి ఆది**-సద్దేన మిచ్ఛావాచామిచ్ఛాజీవానం గహణం. **సమ్మాకమ్మన్తాదీని పరిపూరేన్తీ**తి సమ్మాకమ్మన్తసమ్మావాచాసమ్మాఆజీవాని పరిపూరేన్తి. **కో విరతీ**తి తీసు ఏకా విరతి ఉప్పజ్జతి, సమ్మాకమ్మన్తం పూరేన్తీ పఠమా, సమ్మావాచం పూరేన్తీ దుతియా, సమ్మాఆజీవం పూరేన్తీ తతియా విరతి ఉప్పజ్జతీతి అత్థో. **కరుణాముదితాహి సహ న ఉప్పజ్జన్తి** తాసం పణ్ణత్తారమ్మణత్తా, విరతియా చ ఏకన్తపరిత్తారమ్మణత్తా. **అఞ్ఞమఞ్ఞేన చ న ఉప్పజ్జన్తి** అఞ్ఞమఞ్ఞస్సపి భిన్నవిసయత్తా. మిచ్ఛాకమ్మన్తాదీనఞ్హి ఆరమ్మణానేవ యథాక్కమం సమ్మాకమ్మన్తాదీనం ఆరమ్మణాని తతో విరతిభావతో. **ఏతేసూ**తి ఇమేసు పఞ్చసు.

౬౮. విరతీనమ్పి సఙ్గహణత్థం "కరుణాముదితాదీసూ"తి వత్తబ్బే గాథాబన్ధసుఖత్థం ఆది-సద్దలోపవసేన **"కరుణాముదితాసూ"**తి వుత్తం. ఏవఞ్చ కత్వా వుత్తం **"ఏకేనా"**తి, ఇతరథా "ఏకాయా"తి వత్తబ్బన్తి.

౬౯-౭౧. కిం పనేత్థ కారణం, చతూసు బ్రహ్మవిహారేసు ద్వే ఇధ నిద్దిట్ఠా, న ఇతరాతి చోదేన్తో ఆహ **"కస్మా పనా"**తిఆది. ఉపేక్ఖా చ న ఉద్ధటాతి సమ్బన్ధో. నవహి లోకుత్తరధమ్మేహి జనం రఞ్జేతీతి **ధమ్మరాజా**. దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికత్థేహి సదేవకం లోకం అనుసాసతీతి **సత్థా. అబ్యాపాదేన మేత్తా గహితా** తస్సేవ హితాకారప్పవత్తికాలే మేత్తాభావూపగమనతో. తేనేవ హేస "మేత్తా మేత్తాయనా"తిఆదినా నిద్దిట్ఠో. **తత్రమజ్ఝత్తతాయ ఉపేక్ఖా గహితా** తాయేవ సత్తేసు మజ్ఝత్తాకారప్పవత్తాయ ఉపేక్ఖాబ్రహ్మవిహారభావతో. ఆదిచ్చేన సహ సమానగోత్తతాయ, అరియసావకభావేన వా తస్స భగవతో పుత్తతాయ ఆదిచ్చో బన్ధు ఇమస్స, ఆదిచ్చస్స వా బన్ధూతి **ఆదిచ్చబన్ధు**.

౭౨. రాసిన్తి ఫస్సపఞ్చకాదిసత్తరసరాసిం. పఠమమహాచిత్తుప్పాదవసేన హి –

> "ఫస్సో హోతి, వేదనా హోతి, సఞ్ఞా హోతి, చేతనా హోతి, చిత్తం హోతి, వితక్కో హోతి, విచారో హోతి, పీతి హోతి, సుఖం హోతి, చిత్తస్సేకగ్గతా హోతి, సద్ధిన్ద్రియం హోతి, వీరియిన్ద్రియం హోతి, సతిన్ద్రియం హోతి, సమాధిన్ద్రియం హోతి, పఞ్ఞిన్ద్రియం హోతి, మనిన్ద్రియం హోతి, సోమనస్సిన్ద్రియం హోతి, జీవితిన్ద్రియం హోతి,

సమ్మాదిట్ఠి హోతి, సమ్మాసఙ్కప్పో హోతి, సమ్మావాయామో హోతి, సమ్మాసతి హోతి, సమ్మాసమాధి హోతి, సద్ధాబలం హోతి, వీరియబలం హోతి, సతిబలం హోతి , సమాధిబలం హోతి, పఞ్ఞాబలం హోతి, హిరిబలం హోతి, ఓత్తప్పబలం హోతి, అలోభో హోతి, అదోసో హోతి, అమోహో హోతి, అనభిజ్ఝా హోతి, అబ్యాపాదో హోతి, సమ్మాదిట్ఠి హోతి, హిరీ హోతి, ఓత్తప్పం హోతి, కాయపస్సద్ధి హోతి, చిత్తపస్సద్ధి హోతి, కాయలహుతా హోతి, చిత్తలహుతా హోతి, కాయముదుతా హోతి, చిత్తముదుతా హోతి, కాయకమ్మఞ్ఞతా హోతి, చిత్తకమ్మఞ్ఞతా హోతి, కాయపాగుఞ్ఞతా హోతి, చిత్తపాగుఞ్ఞతా హోతి, కాయుజుకతా హోతి, చిత్తుజుకతా హోతి, సతి హోతి, సమ్పజఞ్ఞం హోతి, సమథో హోతి, విపస్సనా హోతి, పగ్గాహో హోతి, అవిక్ఖేపో హోతీ"తి (ధ॰ స॰ ౧) –

ఏవం ధమ్ముద్ధారం కరోన్తేన భగవతా ఫస్సాదయో తింస ధమ్మే ఛప్పఞ్ఞాస కత్వా ఫస్సపఞ్చకరాసి ఝానపఞ్చకరాసి ఇన్ద్రియట్ఠకరాసి మగ్గపఞ్చకరాసి బలసత్తకరాసి హేతుత్తికరాసి కమ్మపథతికరాసి లోకపాలదుకరాసి ఛయుగళదుకరాసి ఉపకారదుకరాసి యుగనన్ధదుకరాసి వీరియసమథదుకరాసీతి సత్తరసన్నం రాసీనం వసేన విభాగో కతో.

కథం? ఏతేసుపి చిత్తం తావ ఫస్సపఞ్చకం పత్వా "చిత్తం హోతీ"తి వుత్తం, ఇన్ద్రియాని పత్వా "మనిన్ద్రియ"న్తి. వితక్కో ఝానఙ్గాని పత్వా "వితక్కో హోతీ"తి వుత్తో, మగ్గఙ్గాని పత్వా "సమ్మాసఙ్కప్పో"తి. సద్ధా ఇన్ద్రియాని పత్వా "సద్ధిన్ద్రియం హోతీ"తి వుత్తా, బలాని పత్వా "సద్ధాబల"న్తి. హిరీ బలాని పత్వా "హిరిబలం హోతీ"తి వుత్తా, లోకపాలదుకం పత్వా "హిరీ"తి. ఓత్తప్పేపి ఏసేవ నయో. అలోభో మూలం పత్వా "అలోభో హోతీ"తి వుత్తో, కమ్మపథం పత్వా "అనభిజ్ఝా"తి. అదోసో మూలం పత్వా "అదోసో హోతీ"తి వుత్తో, కమ్మపథం పత్వా "అబ్యాపాదో"తి. ఇమే సత్త ద్వీసు ఠానేసు విభత్తా. వేదనా పన ఫస్సపఞ్చకం పత్వా "వేదనా హోతీ"తి వుత్తా, ఝానఙ్గాని పత్వా "సుఖ"న్తి, ఇన్ద్రియాని పత్వా "సోమనస్సిన్ద్రియ"న్తి. ఏవమయం ఏకో ధమ్మో తీసు ఠానేసు విభత్తో. వీరియం పన ఇన్ద్రియాని పత్వా "వీరియిన్ద్రియం హోతీ"తి వుత్తం, మగ్గఙ్గాని పత్వా "సమ్మావాయామో"తి, బలాని పత్వా "వీరియబల"న్తి, వీరియసమథం పత్వా "పగ్గాహో"తి. సతిపి ఇన్ద్రియాని పత్వా "సతిన్ద్రియం హోతీ"తి వుత్తా, మగ్గఙ్గాని పత్వా "సమ్మాసతీ"తి, బలాని పత్వా "సతిబల"న్తి, ఉపకారదుకం పత్వా "సతి హోతీ"తి . ఏవం ఇమే ద్వే ధమ్మా చతూసు ఠానేసు విభత్తా. సమాధి పన ఝానఙ్గాని పత్వా "చిత్తస్సేకగ్గతా హోతీ"తి వుత్తో, ఇన్ద్రియాని పత్వా "సమాధిన్ద్రియ"న్తి, మగ్గఙ్గాని పత్వా "సమ్మాసమాధీ"తి, బలాని పత్వా "సమాధిబల"న్తి, యుగనన్ధదుకం పత్వా "సమథో"తి, వీరియసమథం పత్వా "అవిక్ఖేపో హోతీ"తి. ఏవమయం ఏకో ధమ్మో ఛసు ఠానేసు విభత్తో. పఞ్ఞా పన ఇన్ద్రియాని పత్వా "పఞ్ఞిన్ద్రియం హోతీ"తి వుత్తా, మగ్గఙ్గాని పత్వా "సమ్మాదిట్ఠీ"తి, బలాని పత్వా "పఞ్ఞాబల"న్తి, మూలాని పత్వా "అమోహో"తి, కమ్మపథం పత్వా "సమ్మాదిట్ఠీ"తి, ఉపకారదుకం పత్వా "సమ్పజఞ్ఞ"న్తి, యుగనన్ధదుకం పత్వా "విపస్సనా"తి. ఏవమయం ఏకో ధమ్మో సత్తసు ఠానేసు విభత్తోతి ఏవమేతే ద్వాదస ధమ్మా ఇన్ద్రియాదితంతంకిచ్చవన్తతాయ ద్విట్ఠానికాదిభేదేన సత్తరససు రాసీసు విభత్తా. ఇతరే అట్ఠారస కిచ్చవసేన భేదాభావతో ఏకట్ఠానికాయేవాతి ఇమేసు సత్తరససు రాసీసు యేవాపనకధమ్మా ఏకరాసిమ్పి న భజన్తి తంతంకిచ్చభావతోతి కత్వా వుత్తం **''రాసిం భజన్తి నా''**తి.

నను చేతే కిఞ్చాపి సేసరాసయో న భజన్తి తేసం సదిసకిచ్చసఙ్గహవసేన ఠితత్తా. ఫస్సపఞ్చకరాసి పన ఖన్ధసఙ్గహవసేనేవ ఠపితోతి చేతనాయ వియ నేసం సఙ్ఖారక్ఖన్ధసఙ్గహతో తత్థ సమవరోధో యుత్తోతి? తం న, ఖన్ధసఙ్గహవసేన ఠపితోపి హి ఫస్సపఞ్చకరాసి సబ్బచిత్తసాధారణధమ్మే సఙ్గహేత్వా ఠపితోతి ఛన్దాదీనం తిణ్ణం పకిణ్ణకవసేన

ఉప్పజ్జమానానం సబ్బచిత్తసాధారణతాయ అభావతో, మనసికారస్స చ సతిపి సబ్బచిత్తసాధారణత్తే నిప్పరియాయతో సఙ్ఖారక్ఖన్ధసఙ్గహాభావతో న ఏతేసం ఫస్సపఞ్చకరాసిభజనమ్పి యుత్తన్తి. కస్మా పన మనసికారస్స నిప్పరియాయతో సఙ్ఖారక్ఖన్ధసఙ్గహాభావోతి? వుచ్చతే – ఠపేత్వా చేతనం సేసధమ్మానం సకసకకిచ్చేసుపి పరాధీనభావేన పవత్తనతో అభిసఙ్ఖరణలక్ఖణం నిప్పరియాయతో న లబ్భతి. యది లభేయ్య, చిత్తేకగ్గతాజీవితిన్ద్రియానం సబ్బచిత్తసాధారణత్తా వేదనావిఞ్ఞాణాని వియ తాని ఫస్సపఞ్చకే వత్తబ్బాని సియుం, న పనేవం వుత్తా, తస్మా ఠపేత్వా చేతనం సేసధమ్మానం అభిసఙ్ఖరణలక్ఖణం నిప్పరియాయతో న లబ్భతీతి న తేసం నిప్పరియాయతో ఖన్ధసఙ్గహో లబ్భతి. చేతనాయయేవ పన సకిచ్చపరకిచ్చసాధనవసేన పవత్తనతో నిప్పరియాయతో అభిసఙ్ఖరణలక్ఖణస్స అత్థితాయ ఖన్ధసఙ్గహో లబ్భతీతి. యది ఏవం కథం ఫస్సో ఫస్సపఞ్చకే వుత్తోతి? "ఫస్సపచ్చయా వేదనా (విభ. ౨౨౫), ఫుట్ఠో వేదేతి, ఫుట్ఠో సఞ్జానాతీ"తిఆదివచనతో (సం. ని. ४.៩३) వేదనా సఞ్ఞా చేతనా విఞ్ఞాణన్తి ఇమేసం అరూపక్ఖన్ధానం ఉద్దేసట్ఠానే ఠత్వా తేసం పచ్చయస్సపి ఉద్దిసితుకామతాయ ఫస్సో తత్థ వుత్తో . **దుబ్బలాతి** సకవిసయేపి పరాయత్తభావేనేవ పవత్తనతో దుబ్బలా. అధిమోక్ఖో హి సమాధిస్స పరిబ్యత్తభావే పరిబ్యత్తభావతో సమాధాయత్తవుత్తి, మనసికారోపి చేతనాయ పరిబ్యత్తభావతో చేతనాయత్తవుత్తీతి పరాయత్తావ తే హోన్తి.

౨౩. మనసీ చ కారోతి మనసికారో చ. మనసికారసద్దస్స హి అత్థమత్తసన్దస్సనవసేన గాథాబన్ధసుఖత్థం అసమాసనిద్దేసో, దీఘకరణం, మజ్ఝే చ చ-సద్దవచనన్తి. తేన మునివరేనాతి సమ్బన్ధో.

౨४-౨౦. పఠమాభినిపాతత్తాతి ఆరమ్మణే ఫుసనవసేన పఠమమేవ అభినిపతనతో. సబ్బేపి చేతసికా చిత్తాయత్తా చిత్తకిరియభావేన వుచ్చన్తీతి "**చిత్తస్సా**"తి వుత్తం. **కిరా**తి అరుచిసూచనం. ఏవం మహాసంఘికమతం దస్సేత్వా ఇదాని తమేవ విత్థారేతుం "**ఫుసిత్వా పనా**"తిఆది వుత్తం. మహాసంఘికా హి "పఠమం ఫస్సో ఆరమ్మణం ఫుసతి, అథ తేన ఫుట్ఠం దుతియం వేదనా వేదియతి, ఏవం ఏతేహి ఫుట్ఠవేదితం తతియం సఞ్ఞా సఞ్జానాతి, తేహి పన ఫుట్ఠవేదితసఞ్ఞాతే చతుత్థం చేతనాయ సమ్పయుత్తధమ్మే అభిసన్దహతీ"తిఆదినా వదన్తి. **బలవపచ్చయత్తా**తి యథా పాసాదం పత్వా థమ్భా సేసదబ్బసమ్భారానం బలవపచ్చయా, ఏవమేస యస్మా సేససమ్పయుత్తానం బలవపచ్చయో, తస్మాతి అత్థో. **తస్మా**తి హేతునిగమనం.

సహేవ చాతి **చ**-సద్దో అట్ఠానప్పయుత్తో, సో "చిత్తజాన"న్తి ఇమస్స అనన్తరం దట్ఠబ్బో. కస్మా? చిత్తానం, చిత్తజానఞ్చ ఏకుప్పాదాదిభావేన సహేవ పవత్తితోతి ఏవమేత్థ పదసమ్బన్ధో వేదితబ్బో. **ఇదన్తి** ఇదం యథావుత్తవిధానం, ఏవం "పఠమాభినిపాతత్తా"తి కారణం పరిహరిత్వా ఇదాని "బలవపచ్చయత్తా"తి ఇదం పరిహరన్తో ఆహ "**బలవ…పే.… దిస్సతీ**"తి. **చ**-సద్దో అవధారణే, నేవ దిస్సతీతి అత్థో. సేసధమ్మానమ్పి హి సహజాతపచ్చయభావస్స సాధారణత్తా తస్సేవ బలవపచ్చయభావే న కిఞ్చి కారణం దిస్సతీతి. యది సబ్బమిదమకారణం, కథఞ్చరహి ఫస్సో పఠమం వుత్తోతి ఆహ "**దేసనాక్కమతో**"తిఆది. "వేదనా హోతి, ఫస్సో హోతి, సఞ్ఞా హోతి, ఫస్సో హోతి, చేతనా హోతి, ఫస్సో హోతి, చిత్తం హోతి, ఫస్సో హోతి, వేదనా హోతి, సఞ్ఞా హోతి, చేతనా హోతి, వితక్కో హోతీ"తిఆదీహి ఆహరితుమ్పి వట్టేయ్య, దేసనావారేన పన ఫస్సోవ పఠమం వుత్తోతి వేదితబ్బో. యథా చేత్థ, ఏవం సేసధమ్మేసుపి పుబ్బాపరక్కమో నామ న పరియేసితబ్బో. **వచనత్థలక్ఖణాదీహీ**తి వచనత్థతో చ లక్ఖణాదితో చ.

ఫుసతీతి కత్తునిద్దేసో. తత్థ కారణం హేట్ఠా వుత్తమేవ, ఫుసన్తి ఏతేన వాతి ఫస్సో. సమ్పయుత్తధమ్మా హి ఆరమ్మణే పవత్తమానా తం ఫుసనలక్ఖణేన ఫస్సేన ఫుసన్తా వియ హోన్తి, ఆరమ్మణఫుసనమత్తం వా ఫస్సోతిపి సాధనత్తయమ్పి యుజ్జతేవ. ఫుసనం లక్ఖణమేతస్సాతి **ఫుసనలక్ఖణో,** వేదనాయ పచ్చయభావట్ఠేన ఆరమ్మణఫుసనలక్ఖణోతి అత్థో. **సంఘట్టనరసో**తి మనోద్వారే చిత్తారమ్మణానం సంఘట్టనతో సంఘట్టనకిచ్చో. అయఞ్హి ఆరమ్మణే అనల్లీయమానోపి రూపం వియ చక్ఖుం, సద్దో వియ చ సోతం చిత్తమారమ్మణఞ్చ ఘట్టేతి. పఞ్చద్వారేసు వా వత్థారమ్మణసంఘట్టనేన సమ్పజ్జతీతి సంఘట్టనసమ్పత్తికో ఫస్సో **''సంఘట్టనరసో''**తి వుత్తో. యథా "ద్వే పాణీ వజ్జేయ్యు"న్తిఆదీసు పాణిమ్హి ఘట్టనం తబ్బిసేసభూతా రూపధమ్మా, ఏవం చిత్తస్స ఆరమ్మణే సంఘట్టనం తబ్బిసేసభూతో ఏకో చేతసికధమ్మో దట్ఠబ్బో. తిణ్ణం సన్నిపాతసఙ్ఖాతస్స అత్తనో కారణస్స వసేన పవేదితత్తా **సన్నిపాతపచ్చుపట్ఠానో**. "చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణం, తిణ్ణం సఙ్గతి ఫస్సో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౪, ౪౦౦; ౩.౪౨౧, ౪౨౫; సం॰ ని ౨.౪.౬౦; కథా॰ ౪౬౫) హి వచనతో చక్ఖురూపవిఞ్ఞాణాదీనం తిణ్ణం సన్నిపాతవసేన గహేతబ్బతాయ ఉపట్ఠానతో సన్నిపాతసఙ్ఖాతస్స కారణస్స వసేన ఉపట్ఠానమస్సాతి ఉపట్ఠానట్ఠేన పచ్చుపట్ఠానేన సన్నిపాతపచ్చుపట్ఠానతా వుత్తా. "ఫస్సపచ్చయా వేదనా"తి (విభ॰ ౨౨౫) వచనతో వేదనా ఫలమస్సాతి **వేదనాపచ్చుపట్ఠానో**. తజ్జసమన్నాహారేన చేవ ఇన్ద్రియేన చ పరిక్ఖతే విసయే అనన్తరాయేనేవ ఉప్పజ్జనతో **ఆపాథగతవిసయపదట్ఠానో**. అయఞ్హి తస్స ఫస్సస్స కారణభూతో తదనురూపభూతో సమన్నాహారోతి తజ్జసమన్నాహారసఙ్ఖాతేన ఆవజ్జనేన చేవ చక్ఖాదిఇన్ద్రియేన చ యథాక్కమం ఆరమ్మణకరణతదభిముఖభావవసేన పరిక్ఖతే అభిసఙ్ఖతే ఆపాథగతేయేవ విసయే ఏకన్తేన ఉప్పజ్జనతో ఆపాథగతో విసయో పదట్ఠానం ఆసన్నకారణం ఇమస్సాతి ఆపాథగతవిసయపదట్ఠానో.

ననుచాయం ధమ్మో చేతసికో, స్వాయం అరూపధమ్మో సమానో కథం ఫుసనలక్ఖణో హోతీతి అన్తోలీనచోదనం మనసి కత్వా తస్సా సోధనత్థం **''అరూపధమ్మోపి సమానో''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **''ఫుసనాకారేనేవ పవత్తతీ''**తి ఇమినా అరూపస్సాపి సతో తస్స ధమ్మస్స అయం సభావోతి దస్సేతి. సా చ తస్స ఫుసనాకారప్పవత్తి అమ్బిలం అమ్బపక్కాదిం ఖాదన్తం పస్సన్తస్స పరస్స ఖేళుప్పత్తిపరం బాధియమానం దిస్వా దయాలుకస్స సరీరకమ్పనం, రుక్ఖసాఖగ్గే దుట్ఠితం పురిసం దిస్వా భూమియం ఠితస్స పురిసస్స జఙ్ఘచలనం, పిసాచాదిభాయితబ్బం దిస్వా ఊరుపత్థమ్భోతి ఏవమాది వియ దట్ఠబ్బా. **సో**తి సో యథావుత్తలక్ఖణాదికో ఫస్సో.

సున్దరన్తి సుఖవేదనాసమ్పయుత్తత్తా పసత్థం. **మనో**తి విఞ్ఞాణం. **సుమనస్స భావో**తి సుమనసఙ్ఖాతస్స విఞ్ఞాణస్స భావో. య్వాయం సద్దప్పవత్తినిబన్ధనో అత్థో, సో సోమనస్సం. సోమనస్సవేదనాసమ్పయుత్తత్తా హి సుమన-సద్దో తస్మిం విఞ్ఞాణే పవత్తతి. వేదేన అనుభవనాకారేన అయితం పవత్తం వేదయితం, తం లక్ఖణమస్సాతి **వేదయితలక్ఖణా**. ఇట్ఠస్స ఇట్ఠాకారతోవ అనుభవనం కిచ్చమస్సాతి **ఇట్ఠాకారానుభవనరసా**. సా హి సభావతో ఇట్ఠమారమ్మణం ఇట్ఠవసేన, ఇతరఞ్చ ఇట్ఠాకారేనేవ అనుభవతి, తత్థ ఇట్ఠాకారానుభవనం కుసలాకుసలచిత్తసమ్పయుత్తవేదనాయ లబ్భతి తస్సా అనిట్ఠస్సపి కప్పనావసేన ఇట్ఠాకారేన గహణతో, సభావతో పన ఇట్ఠానుభవనం అబ్యాకతచిత్తసమ్పయుత్తాయపి లబ్భతి తస్సా విపల్లాసగ్గాహాభావతో. **''రాజా వియ సుభోజనరస''**న్తి ఇమినా ఇమం దీపేతి – ఫస్సస్స ఫుసనమత్తమేవ హోతి, సఞ్ఞాయ సఞ్జాననమత్తమేవ, చేతనాయ సఞ్చేతనామత్తమేవ, విఞ్ఞాణస్స విజాననమత్తమేవ, ఏకంసతో పన ఇస్సరవతాయ సామిభావేన వేదనావ ఆరమ్మణరసం అనుభవతి, రాజా వియ సూదకారేన సమ్పాదితసుభోజనరసన్తి. అస్సాదీయతీతి అస్సాదో, సుఖవేదనా. తేనాహ భగవా – "యం, భిక్ఖవే, పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధే పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి సుఖం సోమనస్సం, అయం

వుచ్చతి, భిక్ఖవే, పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధేసు అస్సాదో”తి. చేతోసన్నిస్సితత్తా చేతసి భవో అస్సాదోతి చేతసికఅస్సాదో, తథా పచ్చుపట్ఠాతీతి **చేతసికఅస్సాదపచ్చుపట్ఠానా**. పస్సద్ధకాయో సుఖం వేదియతీతి ఆహ ‘‘**పస్సద్ధిపదట్ఠానా**’’తి. ఇదం పన నిరామిససోమనస్సవసేన వేదితబ్బం.

నీలాదిభేదస్స ఆరమ్మణస్స సఞ్జాననం తమేవ సఞ్ఞం కత్వా జాననం లక్ఖణం ఏతస్సాతి **సఞ్జాననలక్ఖణా. పచ్చాభిఞ్ఞాణకరణరసా**తి పతి అభిఞ్ఞాయతి ఏతేనాతి పచ్చాభిఞ్ఞాణం, తదేవేతన్తి పున పచ్చాభిఞ్ఞాణనిమిత్తం సణ్ఠానాదికో ఆకారో, తస్స కరణరసో కిచ్చమస్సాతి పచ్చాభిఞ్ఞాణకరణరసా. సా హి ఉప్పజ్జమానా పచ్చా సఞ్జాననస్స కారణభూతం సణ్ఠానాదికం ఆకారం గహేత్వా ఉప్పజ్జతీతి. ఇదఞ్చ నిమిత్తకారికాయ నిమిత్తేన సఞ్జానన్తియా చ సబ్బాయ సమానసఞ్ఞాయ యోజేతబ్బం. నిమిత్తేన సఞ్జానన్తీపి హి పున అపరాయ సఞ్ఞాయ చ సఞ్జాననస్స నిమిత్తం కరోతీతి. తఞ్చ కుసలాకుసలకిరియాజవనసఞ్ఞం ధురం కత్వా వేదితబ్బం. తం పనేతం అభిఞ్ఞాణకరణం కథం దట్ఠబ్బన్తి ఆహ ‘‘**వడ్ఢకిస్స అభిఞ్ఞాణకరణమివా**’’తి. యథా వడ్ఢకిస్స దారూసు “ఇదం ఉద్ధం, ఇదం అధో”తి ఏవం పచ్చా సఞ్జాననపచ్చయభూతస్స సఞ్ఞాణస్స కరణం, ఏవమస్సా పున సఞ్జాననపచ్చయనిమిత్తకరణన్తి వుత్తం హోతి. హత్థిదస్సకఅన్ధో వియ “ఇదమేవ సచ్చ”న్తి సఞ్ఞాయ యథాగహితనిమిత్తవసేన అభినివేసకరణతో **యథా...పే.... పచ్చుపట్ఠానా**. ఏతేన సఞ్ఞాయ ఆకారగ్గహణం కత్వా రితస్స దిట్ఠిఆదీనం ఉప్పజ్జనతో అకుసలసఞ్ఞాయ అనురూపవసేన ఫలపచ్చుపట్ఠానం దస్సితం హోతి. అథ వా **అభినివేసకరణ**న్తి “ఇదమేవ సచ్చ”న్తి సఞ్ఞాభినివేసమత్తమేవ, తస్మా ఉపపరిక్ఖాభావేన యథాగహితనిమిత్తవసేన అభినివేసాకారేన ఉపట్ఠానతో ఆకారపచ్చుపట్ఠానం వుత్తం. తిణపురిసకేసు మిగపోతకానం “పురిసా”తి ఉప్పన్నసఞ్ఞా వియ అవికప్పసభావత్తా **యథాఉపట్ఠితవిసయపదట్ఠానా**. ఏత్థ చ ఞాణవిప్పయుత్తసఞ్ఞాయ ఆకారగ్గహణవసేన ఉప్పజ్జనకాలే చిత్తం అబ్బోహారికం సఞ్ఞానుగతికం హోతి. ఞాణసమ్పయుత్తే చిత్తే పన ససమ్భారపథవియా అనుగతా సేసధాతుయో వియ సఞ్ఞాచిత్తఞ్చ అబ్బోహారికం ఞాణానుగతికం హోతి.

అభిసన్దహతీతి పబన్ధతి పవత్తేతి, “గణ్హథ గణ్హథా”తి వదన్తీ వియ సమ్పయుత్తధమ్మే ఆరమ్మణే పయోజేతి, సకసకకిచ్చే చ పట్ఠపేతీతి అత్థో. **చేతయితలక్ఖణా**తి నిద్దోక్కన్తస్స పబుద్ధక్ఖణే సమ్భమప్పవత్తి వియ చేతసో ఉస్సాహతావ లక్ఖణా. అథ వా ‘‘**అభిసన్దహతీ**’’తి వుత్తత్తా పయోజనలక్ఖణాత్వేవ అత్థో. **ఆయూహనరసా**తి చేతసికఇరియనరసా, పయోగరసాతి వుత్తం హోతి. కుసలాకుసలకిరియాజవనసమ్పయుత్తాయయేవ పనేతం లబ్భతి. **సంవిదహనపచ్చుపట్ఠానా**తి “త్వం ఇదం కరోహీ”తి విచారేన్తీ వియ హోతీతి విచారణపచ్చుపట్ఠానా. ఏతాయ హి పవత్తమానాయ సబ్బేపి సమ్పయుత్తధమ్మా యథా సకిచ్చపసుతా హోన్తి, తేనేవ హేసా **సకిచ్చపరకిచ్చసాధికా** వుత్తా. జేట్ఠసిస్సో పరే సజ్ఝాయనే ఉయ్యోజేన్తో సయమ్పి సజ్ఝాయతి. తస్మిఞ్హి సజ్ఝాయితుం ఆరద్ధే సేససిస్సాపి సజ్ఝాయన్తి. మహావడ్ఢకిస్మిమ్పి వడ్ఢకికమ్మం కాతుం ఆరద్ధే ఇతరేపి కరోన్తి యేవాతి ఆహ ‘‘**జేట్ఠసిస్సమహావడ్ఢకిఆదయో వియా**’’తి. **ఆది**-సద్దేన జేట్ఠన్తేవాసికాదీనం గహణం.

యథాపచ్చయం పవత్తమానానం ధమ్మానం నత్థి కాచి వసవత్తితాతి వసవత్తిభావనివారణత్థం ‘‘**వితక్కనం వితక్కో**’’తి వుత్తం. ఊహనం ఆరమ్మణస్స పరికప్పనం, తస్మిం అభినిరోపనన్తి వా వుత్తం హోతి. యస్మా చిత్తం వితక్కబలేన ఆరమ్మణం అభిరుళ్హం వియ హోతి, తస్మా వుత్తం ‘‘**ఆరమ్మణే చిత్తస్స అభినిరోపనలక్ఖణో**’’తి. యథా హి కోచి గామవాసీ పురిసో రాజవల్లభం, తంసమ్బన్ధినం మిత్తం వా నిస్సాయ రాజగేహం ఆరోహతి అనుపవిసతి, ఏవం వితక్కం నిస్సాయ చిత్తం

ఆరమ్మణం ఆరోహతి. యది ఏవం కథం అవితక్కచిత్తం ఆరమ్మణం ఆరోహతి, న హి ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణదుతియజ్ఝానాదికే వితక్కో ఉపలబ్భతి, యస్స బలేన తం ఆరమ్మణం ఆరోహతి, తస్మా సభావతో భావనాబలేన తత్థ అనుప్పజ్జనకో? సచ్చం, తమ్పి వితక్కబలేన ఆరోహతి. యథా హి సో పురిసో పరిచయేన తేన వినాపి నిరాసఙ్కో రాజగేహం పవిసతి, ఏవం పరిచయేన వితక్కేన వినాపి అవితక్కచిత్తం ఆరమ్మణం ఆరోహతి. **పరిచయోతి** చేత్థ సన్తానే అభిణ్హం పవత్తచిత్తభావనాసఙ్ఖాతో పరిచయో. వితక్కస్స హి సన్తానే అభిణ్హం పవత్తస్స వసేన చిత్తస్స ఆరమ్మణాభిరోహనం చిరపరిచితం, తేన తం చిత్తం కదాచి వితక్కేన వినాపి తత్థ వత్తతేవ. యథా తం ఞాణసహితం హుత్వా సమ్మసనవసేన చిరపరిచితం కదాచి ఞాణరహితమ్పి సమ్మసనవసేన పవత్తతి, యథా వా కిలేససహితం హుత్వా పవత్తం సబ్బసో కిలేసరహితమ్పి పరిచయేన కిలేసవాసనావసేన పవత్తతి, ఏవంసమ్పదమిదం దట్ఠబ్బం.

అథ వా ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణం అవితక్కమ్పి వత్థారమ్మణఘట్టనస్స బలవతాయ, దుతియజ్ఝానాదీని చ హేట్ఠిమహేట్ఠిమభావనాయ బలవతాయ ఆరమ్మణం ఆరోహతీతి. ఆదితో, అభిముఖం వా హననం పహరణమత్తం ఆహననం, పరితో, పరివత్తేత్వా వా హననం విసేసేన పహరణం పరియాహననం, తం కిచ్చమస్సాతి **ఆహననపరియాహననరసో**. తథా హి తేన యోగావచరో ఆరమ్మణం వితక్కాహతం వితక్కపరియాహతం కరోతీతి వుచ్చతి. ఆనయనం చిత్తస్స ఆరమ్మణే ఉపనయనం, ఆకడ్ఢనం వా, తథా హుత్వా పచ్చుపట్ఠానమస్సాతి **ఆనయనపచ్చుపట్ఠానో**.

తేనాతి తేన విచారేన కరణభూతేన, హేతుభూతేన వా చిత్తం ఆరమ్మణే విచరతి అనువిచరతి, అవిచారచిత్తస్స పన అవితక్కచిత్తే వుత్తానుసారేన పవత్తి వేదితబ్బా. **విచరణం** అనుసఞ్చరణం అనుపరిగమనం. స్వాయం విసేసో సన్తానమ్హి లబ్భమానో జవనసన్తానే పాకటో హోతీతి దట్ఠబ్బో. ఏస నయో సేసేసుపి. ఆరమ్మణస్స అనుమజ్జనం అనుమసనం పరిమజ్జనమస్స లక్ఖణన్తి **ఆరమ్మణానుమజ్జనలక్ఖణో**. తథా హి విచారో పరిమజ్జనహత్థో వియ, సంసరణహత్థో వియాతి వుచ్చతి. **తత్థాతి** ఆరమ్మణే. సహజాతానం అనుయోజనం ఆరమ్మణే అనువిచరణసఙ్ఖాతఅనుమజ్జనవసేన వేదితబ్బం. ధమ్మానఞ్హి సభావవినిముత్తా కాచి కిరియా నామ నత్థి. తథాగహేతబ్బాకారో బోధనేయ్యజనానురోధేన పరమత్థతో ఏకసభావోపి సభావధమ్మో పరియాయవచనేహి విసయసమారోపితరూపేహి బహూహి పకారేహి పకాసీయతి. ఏవఞ్హి సో సుట్ఠు పకాసితో హోతీతి. **అనుపబన్ధపచ్చుపట్ఠానోతి** ఆరమ్మణే చిత్తస్స అవిచ్ఛిన్నస్స వియ పవత్తిపచ్చుపట్ఠానో. తథా హి సో అనుసన్ధానతాతి నిద్దిట్ఠో.

ఏత్థ చ విచారతో ఓళారికట్ఠేన తస్సేవ పుబ్బఙ్గమట్ఠేన పఠమఘణ్టాభిరవో వియ చేతసో పఠమాభినిపాతో వితక్కో, అనురవో వియ అనుసఞ్చరణం విచారో. యథా హి ఘణ్టాభిఘాతజో పఠమాభిరవో అనురవతో ఓళారికో, పుబ్బఙ్గమో చ హోతి, ఏవం ఆరమ్మణాభిరోపనట్ఠేన వితక్కో ఓళారికో, పుబ్బఙ్గమో వియ చ హోతి. తతో సుఖుమట్ఠేన అనుమజ్జనసభావేన చ ఘణ్టానురవో వియ అనుపబన్ధో విచారో. విప్ఫారవా చేత్థ వితక్కో చిత్తస్స పఠముప్పత్తికాలే చిత్తస్స పరిప్ఫన్దనభూతో ఆకాసే ఉప్పతితుకామస్స సకుణస్స పక్ఖవిక్ఖేపో వియ, పదుమాభిముఖపాతో వియ చ గన్ధానుబన్ధచేతసో భమరస్స. సన్తవుత్తి విచారో చిత్తస్స నాతిపరిప్ఫన్దనభావో, ఆకాసే ఉప్పతితస్స సకుణస్స పక్ఖప్పసారణం వియ, పదుమస్స ఉపరిభాగే పరిబ్భమనం వియ చ పదుమాభిముఖపతితస్స భమరస్స. ఆగమట్ఠకథాయం పన విపరియాయేన ఆగతం. తథా చ వుత్తం **దుకనిపాతట్ఠకథాయం** –

“ఆకాసే గచ్ఛతో మహాసకుణస్స ఉభోహి పక్ఖేహి వాతం గహేత్వా పక్ఖే సన్నిసీదాపేత్వా గమనం వియ ఆరమ్మణే చేతసో అభినిరోపనభావేన పవత్తో వితక్కో, వాతగ్గహణత్థం పక్ఖే ఫన్దాపయమానస్స గమనం వియ అనుమజ్జనభావేన పవత్తో విచారో”తి.

తమ్పి అనుపబన్ధేన పవత్తియం యుజ్జతి. తథా హి ఉపచారే, అప్పనాయం వా సన్తానేన పవత్తియం వితక్కో నిచ్చలో హుత్వా ఆరమ్మణం అనుపవిసిత్వా వియ పవత్తతి, న పఠమాభినిపాతే వియ పాకటో హోతీతి.

పినయతీతి కాయచిత్తం అప్పేతి, వడ్ఢేతి వా. **సమ్పియాయనలక్ఖణా**తి ఆరమ్మణం కల్లతో గహణలక్ఖణా. **పీణనరసా**తి కాయచిత్తానం పరిబ్రూహనకిచ్చా. **ఫరణరసా**తి పణీతరూపేహి కాయస్స బ్యాపనరసా, అత్తనా సమ్పయుత్తచిత్తసముట్ఠానేహి రూపేహి సకలరూపకాయబ్యాపనం కరోతీతి వుత్తం హోతి. న హి అఞ్ఞథా ఇమిస్సా ఫరణం హోతి, ధమ్మానం అబ్యాపారతాయ కేసగ్గమత్తమ్పి సఙ్కమనాభావతో. ఉదగ్గభావో **ఓదగ్యం**.

ఏకం ఆరమ్మణం అగ్గమేతస్సాతి ఏకగ్గం, చిత్తం, యేన పన ధమ్మేన యోగతో తం ఏకగ్గం నామ హోతి, సో **ఏకగ్గభావో**. సో పన చిత్తస్సేవ హోతి, న యస్స కస్సచీతి ఆహ ‘‘**చిత్తస్స ఏకగ్గభావో**’’తి, నివాతే దీపసిఖాయ ఠితి వియ చిత్తస్స ఠితీతి వుత్తం హోతి. విసారస్స బ్యగ్గభావస్స పటిపక్ఖో సభావో అవిసారో, న విసారాభావమత్తం, తం ఇమస్స లక్ఖణన్తి ఆహ ‘‘**అవిసారలక్ఖణో**’’తి. **అవిక్ఖేపో** సమ్పయుత్తధమ్మానం అవిక్ఖిత్తతా, అవిసారావిక్ఖేపానం సమాధానభావతో అత్థతో విసేసాభావేపి సముఖేన, సమ్పయుత్తముఖేన చ ఉభయం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. అవూపసమలక్ఖణస్స విక్ఖేపస్స పటిపక్ఖతాయ చిత్తస్స ఉపసమనాకారేన పచ్చుపట్ఠాతీతి **ఉపసమపచ్చుపట్ఠానో**. **విసేసతో**తి యేభుయ్యేన. సుఖవిరహితోపి హి అత్థి సమాధీతి సో యేభుయ్యేన సుఖపదట్ఠానో హోతి. అథ వా **విసేసతో**తి అతిసయేన. “సుఖినో చిత్తం సమాధియతీ”తి (అ॰ ని॰ ౧౧.౧౧) వచనతో హి సుఖం సమాధిస్స విసేసకారణం సుఖవిరహితస్సపి తదుపనిస్సయేనేవ సమిజ్ఝనతో.

సద్దహన్తి ఏతాయాతి కమ్మఫలాదిసద్దహనకిరియాయ పవత్తమానానం ధమ్మానం తత్థ ఆధిపచ్చభావేన సద్ధాయ పచ్చయతం దస్సేతి. తస్సా హి ధమ్మానం తథా పచ్చయభావే సతి తంసమఙ్గిపుగ్గలో “సద్దహతీ”తి వోహరీయతి. సద్దహనం సద్ధేయ్యవత్థునో పత్తియాయనం, తం లక్ఖణమేతిస్సాతి **సద్దహనలక్ఖణా**. కాలుసియమలం విధమేత్వా సమ్పయుత్తానం, పుగ్గలస్సేవ వా పసాదం అనావిలభావకారణం కిచ్చమేతిస్సాతి **పసాదనరసా**. యథా కథం వియాతి ఆహ ‘‘**ఉదకప్పసాదకమణి వియా**’’తి. **అకాలుసియపచ్చుపట్ఠానా**తి అనావిలభావపచ్చుపట్ఠానా. రతనత్తయం కమ్మం కమ్మఫలఞ్చ సద్ధేయ్యవత్థు, తం ఇమిస్సా ఆసన్నకారణన్తి **సద్ధేయ్యవత్థుపదట్ఠానా**. న హి సద్ధాయ అవత్థుభూతేసు తిత్థియాదీసు సా ఉప్పజ్జతి. సా పనాయం కుసలధమ్మానం ఆదానే హత్థో వియ, సబ్బసమ్పత్తిసమ్పదానే విత్తం వియ, అమతకసిఫలఫలనే బీజం వియ చ దట్ఠబ్బా. “సద్ధాహత్థో, మహానామ, అరియసావకో, సద్ధీధ విత్తం పురిసస్స సేట్ఠం (సం॰ ని॰ ౧.౨౪౬; సు॰ ని॰ ౧౮౪), సద్ధా బీజం తపో వుట్ఠీ”తిఆదివచనఞ్హేత్థ (సం॰ ని॰ ౧.౧౯౭; సు॰ ని॰ ౭౭) సాధకం.

సరన్తి ౨౩౭ ఏతాయాతి సరణకిరియాయ పవత్తమానానం ధమ్మానం తత్థ ఆధిపచ్చభావేన సతియా పచ్చయతం దస్సేతి. తస్సా హి ధమ్మానం తథా పచ్చయభావే సతి తంసమఙ్గిపుగ్గలో “సరతీ”తి వోహరీయతి. ఉదకే అలాబు వియ పిలవిత్వా గన్తుం అదత్వా పాసాణస్స వియ నిచ్చలస్స ఆరమ్మణస్స ఠపనం అసమ్ముట్ఠతాకరణం అపిలాపనం, తం లక్ఖణమస్సాతి **అపిలాపనలక్ఖణా**. సా హి ఆరమ్మణే దళ్హం పతిట్ఠితత్తా ఏసికా వియ వుచ్చతి. సమ్మోసపచ్చనీకకిచ్చం

అసమ్మోసరసో, న సమ్మోసాభావమత్తం. “సతారక్ఖేన చేతసా విహరతీ”తి (అం॰ ని॰ ౧౦.౨౦) వుత్తత్తా చేతోగుణరతనహారకానం కిలేసచోరానం నివారణతో ఆహ **“ఆరక్ఖపచ్చుపట్ఠానా”**తి. తథా హేసా చక్ఖుద్వారాదిరక్ఖనతో దోవారికో వియాతి వుచ్చతి. పఠమం సఞ్ఞాయ థిరుప్పన్నభావే పచ్ఛా సతియా పతిట్ఠానభావతో ఆహ **“థిరసఞ్ఞాపదట్ఠానా”**తి. అథ సతిసఞ్ఞానం కిం నానాకరణన్తి? సఞ్ఞా తావ పఠమం అగ్గహితనిమిత్తం సఞ్జానాతి, గహితనిమిత్తే పున పచ్ఛాభిఞ్ఞాణపచ్చయనిమిత్తం కరోతి, పఠమం అగ్గహితే పన సఞ్ఞాకిచ్చం అప్పధానం హోతి, సతి పన పఠమం అగ్గహితనిమిత్తమ్పి సరతి గహితనిమిత్తమ్పి, గహితనిమిత్తే పన సతికిచ్చం గుణభూతం హోతీతి ఇదమేవ తాసం నానత్తం.

వీరభావోతి యేన వీరియేన వీరో నామ హోతి, సో ధమ్మో. **వీరానం వా కమ్మ**న్తి యేన కమ్మేన వీరో నామ హోతి, తం వీరానం కమ్మం నామ. వీరియం పనస్స సాధకభావతో తథా వుత్తం. ధమ్మవినిముత్తం వా కిఞ్చి కమ్మం నత్థీతి వీరియమేవ కమ్మభావేన వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. విధినా ఈరేతబ్బం పవత్తేతబ్బన్తి వా **వీరియం. ఉస్సాహో** తం తం కిచ్చం సమారమ్భో, పరక్కమో వా. **ఉపత్థమ్భనం** పన సమ్పయుత్తధమ్మానం కోసజ్జపక్ఖే పతితుం అదత్వా ధారణం అనుబలప్పదానం. సమ్పయుత్తధమ్మానం సంసీదనభావనివారకో ధమ్మో, న సంసీదనాభావమత్తం, అసంసీదనభావేన పచ్చుపట్ఠాతీతి **అసంసీదనభావపచ్చుపట్ఠానం**. “సంవిగ్గో యోనిసో పదహతీ”తి (అం॰ ని॰ ౪.౧౧౩) వచనతో **సంవేగపదట్ఠానం. సంవేగో**తి చేత్థ సంవేగమయం ఞాణం. అసంవేగపుబ్బికాయ పన కుసలకిరియాయ వీరియారమ్భవత్థుపదట్ఠానం. తత్థ **వీరియారమ్భవత్థూని** నామ –

> “మగ్గో గన్తబ్బో హోతి, మగ్గో గతో. కమ్మం కాతబ్బం హోతి, కమ్మం కతం. అప్పమత్తకో ఆబాధో ఉప్పన్నో హోతి, గిలానా వుట్ఠితో హోతి, అచిరవుట్ఠితో గేలఞ్ఞా. గామం వా నిగమం వా పిణ్డాయ చరన్తో న లభతి, లూఖస్స వా పణీతస్స వా భోజనస్స యావదత్థం పారిపూరిం లభతి…పే॰… పారిపూరి”న్తి –

ఏవం వుత్తాని ఏతాని అనురూపపచ్చవేక్ఖణసహితాని అట్ఠ వీరియారమ్భవత్థూని, తమ్మూలకాని వా పచ్చవేక్ఖణాని. ఏత్థ చ వితక్కో సమ్పయుత్తధమ్మే ఆరమ్మణం ఆరోపేతి. చేతనా తే తంతంకిచ్చేసు నియోజేతి. వీరియం పన తే సంసీదితుం అదత్వా ఉస్సాహేతీతి అయం వితక్కచేతనావీరియానం విసేసో.

విజాననలక్ఖణాతి విసేసేన జాననలక్ఖణా, యథాసభావపటివేధలక్ఖణాతి అత్థో. విసయస్స ఆరమ్మణస్స ఓభాసనం పకాసనం తప్పటిచ్ఛాదకసమ్మోహన్ధకారస్స విధమనతోతి విసయోభాసనం, తం కిచ్చమస్సాతి **విసయోభాసనరసా**. కత్థచి విసయే అసమ్ముయ్హనాకారేన సమ్మోహపటిపక్ఖతాయ వా పచ్చుపట్ఠానతో సమ్మోహాభావస్స పచ్చుపట్ఠానతో వా **అసమ్మోహపచ్చుపట్ఠానా**.

అత్తనా అనుపాలేతబ్బానం సహజాతధమ్మానం అనుపాలనం జీవితస్స బ్యాపారో, తఞ్చ తేసం జీవనన్తి తం తస్స కారణభావం పురక్ఖత్వా వుత్తం **“జీవన్తి తేనా”**తి. రూపారూపజీవితిన్ద్రియస్స అనురూపతో లక్ఖణాదికం దస్సేతుం **“అత్తనా అవినిభుత్తాన”**న్తి వుత్తం. “సమ్పయుత్తాన”న్తి హి వుచ్చమానే రూపధమ్మానం సమ్పయోగాభావతో రూపజీవితిన్ద్రియస్స సఙ్గహో న సియా. “అవినిభుత్తాన”న్తి పన వుత్తత్తా యాని అవినిబ్భోగరూపాని రూపజీవితిన్ద్రియేన సద్ధిం అవినిభుత్తాని అవిసంసట్ఠాని. యే చ అరూపధమ్మా అరూపజీవితిన్ద్రియేన సమ్పయుత్తా, తేసం సబ్బేసం సఙ్గహో హోతీతి. **పవత్తనరస**న్తి

ఉప్పాదతో యావ భఙ్గా అనుపాలనతో అన్తరా అనివత్తనసభావసాధనేన తేసం పవత్తనకిచ్చం. కేచి పన "రూపజీవితిన్ద్రియం తేసం ఠితిక్ఖణతో పట్ఠాయ, అరూపజీవితిన్ద్రియం ఉప్పాదతో పట్ఠాయ పవత్తియా పచ్చయో"తి వదన్తి, తం న యుత్తం. **పట్ఠానే** హి "అబ్యాకతం ధమ్మం పటిచ్చ అసఞ్ఞసత్తానం ఏకం మహాభూతం పటిచ్చ ఇన్ద్రియపచ్చయం కమ్మపచ్చయసదిస"న్తి అసఞ్ఞసత్తానం ఇన్ద్రియపచ్చయో కమ్మపచ్చయసదిసం కత్వా వుత్తో, తస్మా రూపజీవితిన్ద్రియమ్పి ఉప్పాదతో పట్ఠాయ పచ్చయో హోతీతి దట్ఠబ్బం. ఉప్పాదతో యావ భఙ్గా ఠపనతో **ఠపనపచ్చుపట్ఠానం**. అనుపాలనవసేన యాపయితబ్బా పవత్తేతబ్బా ధమ్మా పదట్ఠానమస్సాతి **యాపయితబ్బధమ్మపదట్ఠానం**. యది ఏవం తేసం అనుపాలనాదిసాధకం, కథం తేసం నిరోధో హోతి. ఏవఞ్హి సబ్బకాలం ఠాతబ్బన్తి ఆహ "**సన్తేపి చా**"తిఆది. **అనుపాలనలక్ఖణాదిమ్హీతి ఆది**-సద్దేన పవత్తనఠపనాదిమేవ సఙ్గణ్హాతి. **అత్థిక్ఖణేయేవాతి** అత్తనా అనుపాలేతబ్బానం, అత్తనో వా అత్థిక్ఖణేయేవ. **ఉదకన్తి** తళాకగతజలం, దణ్డగతజలం వా . తత్థ తళాకగతఉదకస్స గహణే అత్తనా అనుపాలేతబ్బధమ్మానం అత్థిక్ఖణే అనుపాలనం సాధితం హోతి, దణ్డగతజలస్స పన గహణే అత్తనో అత్థిక్ఖణే అనుపాలనం. అత్తనా అనుప్పాదితధమ్మే కథం పాలేతీతి ఆహ "**ధాతి వియ కుమార**"న్తి. యది సేసధమ్మానం పవత్తికారణేన కేనచి భవితబ్బం, జీవితస్స పన కిం పవత్తికారణన్తి ఆహ "**సయం...పే.... పవత్తతీ**"తి. యథా కథం వియాతి ఆహ "**నియామకో వియా**"తి. సోపి అత్తనా పవత్తితనావాసమ్బన్ధేన పవత్తతి. యది ధమ్మానం పవత్తి జీవితిన్ద్రియపటిబద్ధం, భఙ్గతో ఉద్ధమ్పి కిం పన పవత్తేతీతి ఆహ "**న భఙ్గతో ఉద్ధ**"న్తి. కస్మాతి ఆహ "**అత్తనో చ పవత్తేతబ్బానఞ్చ అభావా**"తి. భఙ్గక్ఖణే పన కథన్తి ఆహ "**న భఙ్గక్ఖణే ఠపేతీ**"తి.

యస్మా పన లోభపటిపక్ఖో అలోభో హోతి, యే ధమ్మా తేన సమ్పయుత్తా, తంసమఙ్గినో వా సత్తా, తే న లుబ్భన్తి, సయమ్పి కదాచి న లుబ్భతేవ, అత్థతో వా అలుబ్భనాకారో ఏవ చ సో హోతి, తస్మా వుత్తం "**న లుబ్భన్తి తేనా**"తిఆది. ఏస నయో "**న దుస్సన్తి తేనా**"తిఆదీసుపి. **అలగ్గభావో** ఆరమ్మణం నిస్సాయ పవత్తన్తస్సపి తత్థ అనాసత్తతా. తేనాహ "**కమలదలే జలబిన్దు వియా**"తి. **అపరిగ్గహో** కస్సచి వత్థునో మమత్తవసేన అసఙ్గహో. **ముత్తభిక్ఖు వియాతి** ఖీణాసవభిక్ఖు వియ. సో హి ముత్తరాగత్తా కత్థచి మమాయనరహితో హోతి. అనల్లీనో భావో అధిప్పాయో ఏతస్సాతి **అనల్లీనభావో**. ఏవఞ్హి "అసుచిమ్హి పతితపురిసో వియా"తి ఉపమాయ సమేతి. యథా హి తస్స పురిసస్స సతిపి కాయేన అల్లీయనే భావో అనల్లీనో, ఏవం అలోభోపి ఆరమ్మణకరణవసేన గహితేపి ఆరమ్మణే అలగ్గభావేన అనల్లీనభావో అనల్లీనాకారోయేవ పవత్తతి. ఏవంసభావో హి సో ధమ్మోతి.

చణ్డికస్స భావో చణ్డిక్కం, ఫరుసభావో, అత్థతో పన కోపోయేవ, తప్పటిపక్ఖో అఫరుసభావో **అచణ్డిక్కం. అవిరోధో** అవిగ్గహో అప్పటిపక్ఖో సభావో. **ఆఘాతవినయనరసోతి** ఏత్థ **ఆఘాతో** నామ పరస్స అత్తానం, అత్తనో పరం ఉద్దిస్స, పరస్సేవ చ పరం ఉద్దిస్స పవత్తో ఉపనాహో బలవకోపో. తస్స వినయనరసో అపనయనరసో. **సోమ్మభావో** మజ్జనవసేన హిలాదనియతా సీతలభావో. తేనాహ "**పుణ్ణచన్దో వియా**"తి.

కాయదుచ్చరితాదీహీతి హేతుమ్హి కరణవచనం. **హిరీయతి** లజ్జనాకారేన జిగుచ్ఛియతి. **తేహియేవాతి** కాయదుచ్చరితాదీహియేవ. **ఓత్తప్పతీతి** ఉబ్బిజ్జతి. హిరీ పాపే గూథే వియ పస్సన్తీ జిగుచ్ఛతీతి ఆహ "**పాపతో జిగుచ్ఛనలక్ఖణా హిరీ**"తి. ఓత్తప్పం తే ఉణ్హం వియ పస్సన్తం తతో ఉత్తసతీతి వుత్తం "**ఉత్తాసలక్ఖణం ఓత్తప్ప**"న్తి. **ఉభోపి పాపానం అకరణరసాతి** లజ్జనాకారేన పాపానం అకరణరసా హిరీ, ఉత్తాసాకారేన ఓత్తప్పం. **పాపతో సఙ్కోచనపచ్చుపట్ఠానాతి** వుత్తప్పకారేనేవ పాపతో సఙ్కోచనాకారేన పచ్చుపట్ఠానా. **అత్తగారవపరగారవపదట్ఠానాతి** అత్తగారవపదట్ఠానా హిరీ

అజ్ఝత్తసముట్ఠానతాయ, అత్తాధిపతితాయ చ. పరగారవపదట్ఠానం ఓత్తప్పం బహిద్ధాసముట్ఠానతాయ, లోకాధిపతితాయ చ. అత్తానఞ్హి గరుం కత్వా హిరియా పాపం పజహాతి కులవధూ వియ. పరం గరుం కత్వా ఓత్తప్పేన పాపం పజహాతి వేసియా వియ. అజ్ఝత్తసముట్ఠానాదితా చ నేసం తత్థ తత్థ పాకటభావేన వేదితబ్బా, న పన తేసం కదాచి అఞ్ఞమఞ్ఞవియోగతో. న హి లజ్జనం నిబ్భయం వా పాపభయం వా అలజ్జనం అత్థీతి. హిరియా బలవభావే పన ఓత్తప్పం అబ్బోహారికం హోతి, ఓత్తప్పస్స బలవభావే హిరీ అబ్బోహారికా. ఇమే చ ద్వే ధమ్మా "లోకపాలా"తి వుచ్చన్తి. యథాహ –

> "ద్వేమే, భిక్ఖవే, సుక్కా ధమ్మా లోకం పాలేన్తి. కతమే ద్వే? హిరీ చ ఓత్తప్పఞ్చ, ఇమే ఖో, భిక్ఖవే, ద్వే సుక్కా ధమ్మా లోకం న పాలేయ్యుం, నయిధ పఞ్ఞాయేథ 'మాతా'తి వా 'మాతుచ్ఛా'తి వా 'మాతులానీ'తి వా"తిఆది (అం॰ ని॰ ౨.౯).

పస్సమ్భనం దరథవూపసమో, **కాయ**-సద్దో సమూహవచనో. సో చేత్థ వేదనాదిక్ఖన్ధత్తయం. వత్తిచ్ఛావసేన హి సద్దో విసిట్ఠవుత్తి హోతీతి ఆహ "**కాయోతి చేత్థా**"తిఆది. **వేదనాదయోతి** వేదనాక్ఖన్ధో సఞ్ఞాక్ఖన్ధో సఙ్ఖారక్ఖన్ధోతి తయో ఖన్ధా. తథా చ వుత్తం తత్థ "కతమా తస్మిం సమయే కాయపస్సద్ధి హోతి, యా తస్మిం సమయే వేదనాక్ఖన్ధస్సా"తిఆది (ధ॰ స॰ ౪౦). దరథో సారమ్భో దోమనస్సపచ్చయానం ఉద్ధచ్చాదీనం కిలేసానం, తథా పవత్తానం వా చతున్నం ఖన్ధానమేతం అధివచనం. తస్స వూపసమం లక్ఖణమస్సాతి **కాయచిత్తదరథవూపసమలక్ఖణా. కాయచిత్త...పే.... రసాతి** యథావుత్తానమేవ పటిపక్ఖధమ్మానం అభిభవనరసా. దరథనిమ్మద్దనేన పరిళాహపరిప్ఫన్దనవిరహితో సీతిభావో **అపరిప్ఫన్దనసీతిభావో. అవూపసమో** పరిప్ఫన్దనం అసన్తవుత్తితా. **ఉద్ధచ్చాదికిలేసాతి** ఉద్ధచ్చప్పధానా ఉద్ధచ్చాధికచిత్తుప్పాదసమ్పయుత్తా కిలేసా. తేపి హి ఉద్ధచ్చవసేన అవూపసమకరా. ఉద్ధచ్చం వా ఆదిం కత్వా సబ్బేయేవ కిలేసా **ఉద్ధచ్చాదికిలేసా**. ఏవం సేసేసుపి.

గరుభావో దన్ధతా, థినమిద్ధాధికానం తథా పవత్తానం వా చతున్నం ఖన్ధానమేతం అధివచనం. దన్ధతాయ పటిపక్ఖో **అదన్ధతా** అగరుభావో.

థద్ధభావో థమ్భో. దిట్ఠిమానాధికానం, తప్పధానానం వా చతున్నం ఖన్ధానం ఏతం నామం. థద్ధభావనిమ్మద్దనతోయేవ కత్థచి ఆరమ్మణే అప్పటిహతాకారేన పచ్చుపట్ఠన్తి, సమ్పయుత్తానం వా తత్థ అప్పటిఘాతం పచ్చుపట్ఠాపేన్తీతి **అప్పటిఘాతపచ్చుపట్ఠానా**.

కమ్మని సాధు కమ్మఞ్ఞం, న కమ్మఞ్ఞం అకమ్మఞ్ఞం, తస్స భావో **అకమ్మఞ్ఞభావో**, దానసీలాదిపుఞ్ఞకిరియాయ అసమత్థతా. అత్థతో కామచ్ఛన్దాదిసంకిలేసధమ్మా, తప్పధానా వా చత్తారో అకుసలక్ఖన్ధా. అకమ్మఞ్ఞభావనిమ్మద్దనేనేవ సమ్పన్నాకారేన ఆరమ్మణస్స గహణం **ఆరమ్మణకరణసమ్పత్తి**. వుత్తావసేసా కామచ్ఛన్దాదయో, తదేకట్ఠా చ సంకిలేసధమ్మా సేసనీవరణాదయో. ఇమా పన ద్వే వినిబన్ధనిమ్మద్దనేన పసాదనీయవత్థూసు పసాదావహా, హితకిరియాసు వినియోగక్ఖమభావావహా సువణ్ణవిసుద్ధి వియాతి దట్ఠబ్బా.

గేలఞ్ఞం అస్సద్ధియాదయో, తదేకట్ఠా చ పాపధమ్మా, తప్పటిపక్ఖో అగేలఞ్ఞభావో లక్ఖణం ఏతాసన్తి **అగేలఞ్ఞభావలక్ఖణా**. గేలఞ్ఞనిమ్మద్దనేనేవ నత్థి ఏతాసం ఆదీనవో దోసో ఉపద్దవో వా, న వా ఏతా ఆదీనం కపణం వన్తి పవత్తన్తీతి నిరాదీనవా, తేనాకారేన పచ్చుపట్ఠన్తి, తం వా సమ్పయుత్తేసు పచ్చుపట్ఠాపేన్తీతి **నిరాదీనవపచ్చుపట్ఠానా**.

కాయసమ్భుద్ధీ, చిత్తసమ్భుద్ధీ చ ఉజుభావోతి లక్ఖితబ్బతాయ **కాయచిత్తానం అజ్జవలక్ఖణా**. కాయచిత్తానం నఙ్గలసీసచన్దకోటిగోముత్తవఙ్కతాసఙ్ఖాతానం కుటిలభావానం అత్థతో మాయాసాఠేయ్యాదిభూతానం నిమ్మద్దనతో **కాయచిత్తానం కుటిలభావనిమ్మద్దనరసా**. తతోయేవ సబ్బథాపి అజిమ్హభావేన పచ్చుపట్ఠన్తి, సమ్పయుత్తానం వా అజిమ్హతం పచ్చుపట్ఠాపేన్తీతి **అజిమ్హతాపచ్చుపట్ఠానా**.

ననుచ కాయపస్సద్ధిఆదీనం ద్విన్నం ద్విన్నం ధమ్మానం ఏకేకపటిపక్ఖత్తా దరథనిమ్మద్దనాదికిచ్చం ఏకేకమేవ కరోతి. కస్మా పన ద్వే ద్వే ధమ్మా వుత్తాతి? న ఖో పనేవం చిన్తితబ్బం భగవతాపి తథేవ దేసితత్తా. కస్మా పన భగవతా తథా దేసితా? సభావధమ్మభావతో. న హి భగవతా పుబ్బే అవిజ్జమానా ఏతే ధమ్మా దేసనావసేన ఉప్పాదితా, అథ ఖో సభావతో విజ్జమానాయేవ సయమ్భుఞాణేన సమ్మా సచ్ఛికత్వా యథాసభావా దేసితా, తస్మా కథమేత్థ భగవతా సభావతో విజ్జమానస్స హాపనం కాతుం సక్కా. సభావతో విజ్జమానతాయ చేత్థ భగవతో వచనమేవ పమాణం. న హి భగవా యథాధమ్మసాసనాధికారే అయథాధమ్మం కథేయ్యాతి, యస్స పన విజ్జమానస్సాపి అకథనం, తం అఞ్ఞహేతుకం. న చేత్థ తాదిసో హేతు ఉపలబ్భతి, యేన ఇమేసు ఏకేకధమ్మస్స అకథనన్తి. యథా పన ద్విన్నం పురిసానం ఏకోయేవ వేరికో హోతి, తస్స తే పురిసా ఓతారం దిస్వా ఏకతో హుత్వావ హనన్తి, ఏవమేవ ద్వే ద్వే ధమ్మా ఏకతో హుత్వా ఏకం పటిపక్ఖధమ్మం హనన్తి, యథా చ పనేతే విసుం దిస్వాపి తం వేరిం హనన్తి, న ఏవమేతే తం విసుం హనన్తి తేసం అఞ్ఞమఞ్ఞం అవినాభావతోతి, తస్మా ఏతే పటిపక్ఖధమ్మానం ఏకేకభావేపి ద్వే ద్వేయేవ వుత్తాతి, అపిచ చిత్తపస్సద్ధిఆదీహి చిత్తమేవ పస్సద్ధి లహు ముదు కమ్మఞ్ఞం పగుణం ఉజుఞ్చ హోతి. కాయపస్సద్ధిఆదీహి పన రూపకాయోపీతి తదత్థదస్సనత్థం భగవతా ఏత్థేవ దువిధతా వుత్తా, న సమాధిఆదీసు.

ఛన్దనం **ఛన్దో**, ఆరమ్మణేన అత్థికతా. "ఛన్దో కామో"తిఆదీసు (మహానిం ౧) పన తణ్హాపి ఛన్దోతి వుచ్చతి. "ఛన్దం జనేతి వాయమతీ"తిఆదీసు వీరియమ్పీతి తతో నివత్తనత్థం వుత్తం "**కత్తుకమ్యతాయేతం అధివచన**"న్తి. కత్తుకమ్యతా వుచ్చతి కరణిచ్ఛా. చేతసికస్స ధమ్మస్స సారమ్మణత్తా కరణిచ్ఛా నామ ఆరమ్మణస్స ఆలమ్బితుకామతాముఖేనేవ హోతీతి ఆరమ్మణకరణిచ్ఛాలక్ఖణో ఛన్దో "**కత్తుకమ్యతాలక్ఖణో**"తి వుత్తో. తేనేవాహ "ఆరమ్మణపరియేసనరసో, ఆరమ్మణేన అత్థికతాపచ్చుపట్ఠానో"తి చ. యదగ్గేన పనాయం అత్తనో ఆరమ్మణపరియేసనరసో, తదగ్గేన సమ్పయుత్తధమ్మానమ్పి హోతియేవ ఏకారమ్మణతాయ. తేన తేసం ఆరమ్మణగ్గహణే చేతసో హత్థప్పసారణం వియాతి వుచ్చతి. కథం పన దానవత్థువిస్సజ్జనవసేన పవత్తమానచేతనాసమ్పయుత్తో ఛన్దో ఆరమ్మణేన అత్థికో హోతీతి? నను అవోచుమ్హా "ఆరమ్మణకరణిచ్ఛాలక్ఖణో"తి, తస్మా సఙ్గామగతఇస్సాసస్స ఖిపితబ్బఉసూనం గహణే అత్థికతా వియ దానవత్థువిస్సజ్జనవసేన పవత్తచ్ఛన్దోపి విస్సజ్జితబ్బేన తేన అత్థికోయేవాతి. స్వాయం కుసలేసు ఉప్పన్నో కుసలచ్ఛన్దో నామ హోతి యోనిసోమనసికారసముట్ఠానత్తా. తబ్బిపరీతతో పన అకుసలేసు ఉప్పన్నో అకుసలచ్ఛన్దో.

అధిముచ్చనం ఆరమ్మణే సన్నిట్ఠానవసేన వేదితబ్బం, న పసాదనవసేన. తేనాహ "**సన్నిట్ఠానలక్ఖణో**"తి. యథా తథా హి ఆరమ్మణే నిచ్ఛయనం అధిముచ్చనం అనధిముచ్చన్తస్స పాణాతిపాతాదీసు , దానాదీసు వా పవత్తియా అభావతో, సద్ధా పన పసాదనీయేసు పసాదాధిమోక్ఖోతి అయమేతేసం విసేసో. వోట్ఠబ్బనం పన యథా సన్తీరితే అత్థే నిచ్ఛయనాకారేన పవత్తిత్వా పరతో పవత్తమానానం తథా పవత్తియా పచ్చయో హోతి. యది ఏవం విచికిచ్ఛాసమ్పయుత్తేసు ధమ్మేసు కథన్తి? తేసమ్పి ఏకంసేనేవ సంసప్పనాకారస్స పచ్చయతాయ దట్ఠబ్బం, దారకస్స వియ ఇతో చితో చ సంసప్పనస్స

“కరిస్సామి, న కరిస్సామీ”తి అనిచ్ఛయస్స పటిపక్ఖకిరియా అసంసప్పనం. యేసు చిత్తుప్పాదేసు అయం సన్నిట్ఠానలక్ఖణో అధిమోక్ఖో, తేసం ఆరమ్మణధమ్మోయేవ సన్నిట్ఠాతబ్బత్తా సన్నిట్ఠేయ్యధమ్మో. సో పదట్ఠానమస్సాతి **సన్నిట్ఠేయ్యధమ్మపదట్ఠానో. ఇన్దఖిలో**తి ఏసికాథమ్భో వుచ్చతి.

తేసు తేసు ధమ్మేసూతి యేసు ధమ్మేసు సయం ఉప్పన్నా, తేసు అత్తనా సమ్పయుత్తేసు చిత్తచేతసికధమ్మేసు. అనారమ్మణత్తేపి హి తేసు సమప్పవత్తేసు ఉదాసీనభావో **‘‘తత్రమజ్ఝత్తతా’’**తి వుచ్చతి. సమం అవిసమం వాహితం అత్తనా పవత్తితసమ్పయుత్తానం వా యథాసకకిచ్చేసు పవత్తనం లక్ఖణమేతిస్సాతి **సమవాహితలక్ఖణా**. తత్థ సమం హుత్వా పవత్తనలక్ఖణాతి అత్థే అపక్ఖపతితభావో వుత్తో హోతి, అవిసమం కత్వా పవత్తనలక్ఖణాతి అత్థే ఊనాధికతానివారణం . ఉదాసీనభావేన పవత్తమానాపి హి ఏసా సమ్పయుత్తధమ్మే సమం కత్వా యథాసకకిచ్చేసు పవత్తేతి, యథా రాజా తుణ్హీ నిసిన్నోపి అధికరణధమ్మట్ఠే యథాసకకిచ్చేసు సమం అప్పమత్తే పవత్తేతి. అలీనానుద్ధతప్పవత్తిపచ్చయానం ధమ్మానం ఊనాధికతాయ లీనుద్ధతభావస్స నివారణకిచ్చాతి వుత్తం **‘‘ఊనాధికతానివారణరసా’’**తి. యది ఏవం కథం సహజాతాధిపతీనం అధిపతిభావో. ఆధిపచ్చఞ్హి తేసం కిచ్చతో అధికభావోతి? నాయం దోసో. తమ్పి తస్స కిచ్చమేవ, యం సహజాతధమ్మానం అధిపతిభావే పవత్తాపనం. యథా హి రఙ్గమణ్డలం గతో నటకాచరియో తే తే నటకే యథాసకం అనురూపం భూమియం యోజేతి, ఏవమేసాపి అత్తనా సమ్పయుత్తధమ్మేసు అధిపతిభావే ఠితే అధిపతిభావే యోజేతి, ఇన్ద్రియత్తే ఠితే ఇన్ద్రియత్తే, న పన సకసకకిచ్చతో ఊనతం, అధికతం వా పత్తుం దేతీతి. “ఇదం నిహీనకిచ్చం హోతు, ఇదం అతిరేకకిచ్చ”న్తి ఏవం పక్ఖపాతవసేన వియ పవత్తి పక్ఖపాతో. తం ఉపచ్ఛిన్దన్తీ వియ హోతీతి **పక్ఖపాతుపచ్ఛేదనరసా**. సా చిత్తచేతసికానం అజ్ఝుపేక్ఖనేన సమప్పవత్తేసు ఆజానీయేసు సారథి వియ దట్ఠబ్బా.

కిరియా కారోతి కార-సద్దస్స భావసాధనతం ఆహ. తేన కారోతి నాఞ్ఞం, కిరియాయేవాతి దీపితం హోతి. **మనస్మిం కారో**తి మనసి ఆరమ్మణస్స కరణం. యేన హి మనో ఆరమ్మణే కరీయతి ఆరమ్మణేనస్స సంయోజనతో, తతో ఏవ తేన ఆరమ్మణమ్పి మనసి కరీయతీతి. **మనసికారో**తి చేత్థ అలుత్తసమాసో దట్ఠబ్బో. **పురిమమనతో**తి భవఙ్గమనతో. **విసదిసం మనన్తి** వీథిజవనమనం, తం కరోతీతి మనసికారో, మనసికారసామఞ్ఞేన వీథిజవనపటిపాదకే దస్సేతి. ఏత్థ పన ఉపయోగత్థభుమ్మవచనే సమాసో దట్ఠబ్బో. సమ్పయుత్తధమ్మే ఆరమ్మణాభిముఖం సారేన్తో పయోజేన్తో వియ హోతీతి మనసికారో **సారణలక్ఖణో**తి వుత్తో. **సంయోజనరసో**తి పయోజనరసో. **వితక్కో** సమ్పయుత్తానం ఆరమ్మణే అభినిరోపనసభావత్తా ఆరమ్మణే చిత్తం పక్ఖిపన్తో వియ హోతి. **చేతనా** అత్తనో ఆరమ్మణం గణ్హన్తీ సమ్పయుత్తేపి సకసకకిచ్చం కారేతీతి అత్తనా కరణేన బలం నియోజేన్తో బలనాయకో వియ హోతి. **మనసికారో** సమ్పయుత్తే ఆరమ్మణే పయోజేతీతి ఆజానీయప్పయోజనకసారథి వియాతి అయమేతేసం విసేసో.

ఆరమ్మణాభిముఖభావపచ్చుపట్ఠానోతి ఆరమ్మణే సంయోజనవసేన తదభిముఖభావపచ్చుపట్ఠానో. ఏత్థ **సతియా** అప్పముస్సనచ్ఛన్దతా విసయాభిముఖపచ్చుపట్ఠానతా, **మనసికారస్స** పన సంయోజనవసేనాతి అయమేతేసం విసేసో. ఆరమ్మణపటిపాదకస్స సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నతావచనం ఇతరమనసికారానం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధపరియాపన్నతం దస్సేతి. మహిసాసకా పన “ఆవజ్జనస్స విఞ్ఞాణభావే సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స సబ్బవిసయతా పరిహాయేయ్య, తస్మా తం జవనసమ్పయుత్తసఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నమేవా”తి వదన్తి. తేసఞ్హి అయమధిప్పాయో – యది తం విసుం చిత్తసభావం సియా, పచ్చుప్పన్నచిత్తం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తస్స తస్స అనన్తరం ఉప్పజ్జమానజవనానం పచ్చుప్పన్నారమ్మణతా న

భవేయ్య, అఞ్ఞదత్థు అతీతారమ్మణతావ సియా, ఏవఞ్చ సతి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్సాపి పచ్చుప్పన్నచిత్తారమ్మణతాయ అభావతో అసబ్బవిసయతా ఆపజ్జేయ్య, యదగ్గేన చ తం అసబ్బవిసయం, తదగ్గేన సావరణమ్పి హోతి యత్థ న పవత్తతి, తత్థ ఆవరణసమ్భవతో, తస్మాస్స సకలలోకసిద్ధో సబ్బఞ్ఞుభావో, అనావరణభావో చ పరిహాయేథ, జవనసమ్పయుత్తభావే పన సతి ఆవజ్జనస్స నాయం ఇట్ఠవిఘాతో ఆపజ్జతీతి. తయిదం తేసమభినివేసమత్తం "ఆవజ్జనా కుసలానం ఖన్ధానం, అకుసలానం ఖన్ధానం అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౧౭) వచనేన తస్సానన్తరం కుసలాకుసలుప్పత్తియా దీపితత్తా. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స పన పచ్చుప్పన్నచిత్తారమ్మణభావో ఏవం వేదితబ్బో – అతీతాదివసేన హి విభాగమకత్వా "ఇమస్స చిత్తం జానామీ"తి పవత్తస్స ఆవజ్జనం సామఞ్ఞేన యం కిఞ్చి అభిముఖీభూతం చిత్తమావజ్జతి, తతో జవనానిపి అత్తనో అత్తనో అభిముఖీభూతం చిత్తమారమ్మణం కత్వా పవత్తన్తి, న చేత్థ జవనానం భిన్నారమ్మణతా ఆసఙ్కితబ్బా చిత్తసామఞ్ఞేన ఆరమ్మణస్స అభిన్నత్తా, తస్మా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స పచ్చుప్పన్నచిత్తారమ్మణతం పటిచ్చ న కాచి విహేసా అనుభవితబ్బాతి. కిం వా ఏతేన యుత్తివాదేన, నను వుత్తం భగవతా – "అచిన్తేయ్యో బుద్ధవిసయో"తి (అ॰ ని॰ ౪.౭౭), తస్మా అపరిమితపుఞ్ఞసమ్భారేకఫలస్స అచిన్తేయ్యసభావత్తా ఆవజ్జనేన వినాపి విసయగ్గహణే విబన్ధనాభావతో యత్థ కత్థచి పవత్తి అప్పటిహతాయేవాతి. కేచి పనేత్థ "ఆవజ్జనం అనాగతచిత్తమారమ్మణం కత్వా నిరుజ్ఝతి, జవనమేవ పన పచ్చుప్పన్నమారమ్మణం గణ్హాతీ"తి వదన్తి. యస్మా పన "అనాగతారమ్మణా ఆవజ్జనా పచ్చుప్పన్నారమ్మణానం ఖన్ధానం అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తి పాళి నత్థి, తస్మా తం అప్పమాణం.

కరోతీతి **కరుణా**. కిం కరోతి, కేసం కిం నిమిత్తన్తి ఆహ "**పరదుక్ఖే సతి సాధూనం హదయకమ్పన**"న్తి. **కమ్పన**న్తి చ పరేసం దుక్ఖం దిస్వా తస్స అసహనాకారేన చిత్తస్స అఞ్ఞథత్తం, తదిదం సప్పురిసానంయేవ హోతీతి ఆహ "**సాధూన**"న్తి. సప్పురిసా హి అత్తహితపరహితసాధనేన "సాధూ"తి వుచ్చన్తి. "కిణాతీ"తి ఇమస్స అత్థమాహ "**వినాసేతీ**"తి, అదస్సనం గమేతి అపనేతీతి అత్థో. తేనాహ "**పరదుక్ఖాపనయనాకారప్పవత్తిలక్ఖణా**"తి. పరేసం దుక్ఖస్స అపనయనం హోతు వా, మా వా, సో పరదుక్ఖాపనయనాకారో, తథాపవత్తిలక్ఖణాతి **పర...పే.... లక్ఖణా**. అపనేతుకామతాయ పరేసం దుక్ఖస్స అసహనం అనధివాసనం **పరదుక్ఖాసహనం**. న విహింసా అవిహింసా, సత్తానం అవిహేఠనం, తం పచ్చుపట్ఠాపేతి, విహింసాయ వా పటిపక్ఖభావేన పచ్చుపట్ఠాతీతి **అవిహింసాపచ్చుపట్ఠానా**.

పమోదనలక్ఖణాతి పరసమ్పత్తియా పమోదనలక్ఖణా. **అనిస్సాయనరసా**తి ఇస్సాయనస్స ఉసూయనస్స పటిపక్ఖభావకిచ్చా. పన్తసేనాసనేసు, అధికుసలధమ్మేసు చ అరమణం అరతి. సా అత్థతో ఇస్సాధికం దోమనస్ససహగతం, థినమిద్ధాధికఞ్చ ఉద్ధచ్చం. తత్థ పురిమం పరసమ్పత్తివిసయం, దుతియం పన్తసేనాసనాదివిసయన్తి దట్ఠబ్బం. అరతియా విహననాకారేన పచ్చుపట్ఠాతి, తస్సా విఘాతం వా వూపసమం పచ్చుపట్ఠాపేతీతి **అరతివిఘాతపచ్చుపట్ఠానా**. "**అనియతే ఇచ్ఛన్తీ**"తి ఇమినా చేతసికన్తరభావేన ఇచ్ఛన్తీతి దస్సేతి.

కాయదుచ్చరితతోతి వత్థువీతిక్కమసఙ్ఖాతదుచ్చరితతో. **కాయదుచ్చరితాదివత్థూన**న్తి పరపాణపరధనపరఇత్థిఆదీనం కాయదుచ్చరితాదీనమాలమ్బణభూతానమేవ వత్థూనం. **అవీతిక్కమలక్ఖణా**తి అమద్దనలక్ఖణా. కాయదుచ్చరితాదివత్థుతో సఙ్కోచనకిరియాపదేసేన కాయదుచ్చరితాదితోయేవ సఙ్కోచనకిరియా వుత్తాతి దట్ఠబ్బం. న హి విరతియో దుచ్చరితవత్థునో అకిరియపచ్చుపట్ఠానా యుజ్జన్తి, అథ ఖో దుచ్చరితస్సేవ, విరతీనఞ్చ సోరచ్చవసేన సఙ్కోచనం, అకిరియా చ హిరోత్తప్పానం జిగుచ్ఛాదివసేనాతి అయమేతేసం విసేసో. **సద్ధా...పే.... పదట్ఠానా**తి ఏత్థ సద్ధాదయో సబ్బేవ

ధమ్మా కాయసుచరితాదీనం పదట్ఠానాతి ఏకే. అపరే పన "కమ్మం కమ్మఫలం సద్దహన్తస్స కాయదుచ్చరితాదిఅకరణతో, హిరోత్తప్పసమ్పన్నస్స ముసావాదాదిఅకథనతో, అప్పిచ్ఛసన్తుట్ఠీసల్లేఖగుణసమన్నాగతస్స మిచ్ఛాజీవవివజ్జనతో చ సద్ధాదయో తిణ్ణం ధమ్మానం యథాక్కమేన పదట్ఠానా"తి వదన్తి. **కేచీ**తి అభయగిరివాసినో. **ఇమాసూ**తి ఇమాసు తీసు విరతీసు. **ఏకేకం నియతం విరతిమిచ్ఛన్తీ**తి అఞ్ఞం ఏకం చతుత్థనియతవిరతిమిచ్ఛన్తి. అథ వా నిద్ధారణత్థే భుమ్మవసేన ఇమాసం అన్తరే ఏకం నియతం విరతిమిచ్ఛన్తీతి అత్థో. ఉభయథాపి పన తేసం ఇచ్ఛా న యుజ్జతి అపరాయ విరతియా ధమ్మసేనాపతినాపి అదేసితత్తా, విసయస్స చ సదా సన్నిహితత్తాభావేన నియతాయ ఏవ ఏకిస్సా అభావతో. తేసేవ హి అభయగిరివాసినోయేవ చ కేచి ఇమాసం తివిధత్తం అనియతత్తమేవ చ ఇచ్ఛన్తి. వుత్తఞ్హి తేహి –

> "కరుణాముదితా సమ్మావాచాకమ్మన్తఆజివా;
> యేభుయ్యతో అనియతా, హోన్తి గోచరభేదతో"తి. –

ఏత్థ పన "యేభుయ్యతో"తి వచనం లోకుత్తరచిత్తేసు సబ్బదా ఏకతోయేవ చ లబ్భమానతం సన్ధాయ వుత్తం.

దుతియచిత్తేన సమ్పయోగం గచ్ఛన్తీతి సమ్బన్ధో. యథా చిత్తం, ఏవం తంసమ్పయుత్తధమ్మాపీతి దుతియే ససఙ్ఖారా ఏవాతి ఆహ "**ససఙ్ఖారభావమత్తమేవ హేత్థ విసేసో**"తి. **తథా**తి యథా తతియే, తథా చతుత్థేపి పీతియా సుఖపదట్ఠానత్తా. సుఖస్స చేత్థ అభావతో ఆహ "**ఠపేత్వా పీతి**"న్తి. నను చ "కరుణాముదితా ఉపేక్ఖాసహగతే న సమ్భవన్తీ"తి వదన్తి, తస్మా యథా పీతియా, ఏవం తాసమ్పి పటిక్ఖేపో కాతబ్బోతి? న కాతబ్బో, అప్పనాపత్తితో పుబ్బే కరుణాముదితానం ఉపేక్ఖాసహగతానమ్పి సమ్భవతో. కరుణాముదితాభావనాకాలే హి అప్పనావీథితో పుబ్బే ఉపేక్ఖాసహగతచిత్తేనాపి పరికమ్మం హోతి, అప్పనావీథియం పన సోమనస్ససహగతచిత్తేనేవ ఏకావజ్జనవీథియా వేదనాపరివత్తనాభావతో, తస్మా పుబ్బభాగవసేనేవ కరుణాముదితానమ్పి ఉపేక్ఖాసహగతేసు సమ్భవో హోతీతి ఆచరియా. అపరే పన సబ్బదాపి తాసం ఉపేక్ఖాసహగతేసు సమ్భవం న ఇచ్ఛన్తి. "అవసేసా పఞ్చమేన సమ్పయోగం గచ్ఛన్తీ"తి అవిసేసేన వుత్తత్తా ఇదాని విసేసదస్సనత్థమాహ "**సోమనస్సట్ఠానే చా**"తిఆది.

౮౧. **కరుణాముదితాదయో**తి కరుణాముదితా చేవ విరతిత్తయఞ్చ. తేనాహ "**పఞ్చా**"తి.

ఏవం కామావచరకుసలచిత్తసమ్పయుత్తే దస్సేత్వా ఇదాని రూపావచరకుసలచిత్తసమ్పయుత్తధమ్మే దస్సేతుం "**అవసేసేసు పనా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **ఠపేత్వా విరతిత్తయ**న్తి విరతిత్తయం వజ్జేత్వా. కస్మా పనేత్థ విరతిత్తయం పరిచ్చత్తన్తి? వుచ్చతే – సువిసుద్ధకాయకమ్మాదికస్స చిత్తసమాధానవసేన రూపారూపావచరకుసలప్పవత్తి, న కాయకమ్మాదీనం సోధనవసేన, నాపి దుచ్చరితదురాజీవానం సముచ్ఛిన్దనవసేన. తథా హి నీవరణాదిధమ్మానం అవత్థత్తయం హోతి వీతిక్కమావత్థా పరియుట్ఠానావత్థా అనుసయావత్థాతి. తత్థ వీతిక్కమావత్థాయ పటిపక్ఖం కామావచరకుసలం పరియుట్ఠానావత్థాయ రూపారూపావచరం, అనుసయావత్థాయ లోకుత్తరకుసలం. దుచ్చరితదురాజీవానం పన ఠపేత్వా వీతిక్కమావత్థం, అనుసయావత్థఞ్చ వీతిక్కమావత్థాయ విసుం పరియుట్ఠానావత్థా న ఉపలబ్భతి. యస్సా విపచ్చనీకం రూపారూపావచరకుసలం సియా, తస్మా తం నేవ కామావచరకుసలం వియ తేసం వీతిక్కమావత్థం సోధేతి, న చ లోకుత్తరం వియ అనుసయావత్థం సముచ్ఛిన్దతి, పటిపస్సమ్భేతి వా. సీలవిసుద్ధియం సీలసోధనవసేన కామావచరకుసలేనేవ విగతవీతిక్కమస్స పరిసుద్ధకాయకమ్మాదికస్స యోగినో చిత్తసమాధానవసేన పవత్తతీతి మహగ్గతచిత్తుప్పాదే విరతీనం

అసమ్భవోయేవ. ఇమమేవ హి అత్థం సాధేతుం ''**విరతియో పన**''తిఆది ఆరద్ధం. **తేత్తింస వా** కరుణాదియూనవసేన పవత్తనకాలే . **తతోతి** తతో తతియే వుత్తచేతసికతో. కరుణాముదితానం అప్పనాపత్తానమేకన్తసోమనస్ససహగతత్తా ఆహ ''**పఞ్చమేన...పే.... కరుణాముదితావజ్జా**''తి.

రూపావచరపఞ్చమే వుత్తనయేనాతి తింసేవాతి అధిప్పాయో. యది ఏవం రూపావచరతో కో విసేసోతి ఆహ ''**అరూపావచరభావోవేత్థ విసేసో**''తి, పఞ్చమే రూపసఞ్ఞాభావతో రూపావచరభావో, ఇధ పన రూపసఞ్ఞాసమతిక్కమేన పత్తబ్బత్తా అరూపావచరభావోతి అయమేవస్స తతో విసేసోతి అత్థో.

పఠమజ్ఝానికేతి పఠమజ్ఝానవతి. **మగ్గచిత్తేతి** చతుబ్బిధేపి మగ్గఞాణే. **దుతియజ్ఝానికాదిభేదేతి** దుతియతతియచతుత్థపఞ్చమజ్ఝానికే. **వుత్తనయేనాతి** "దుతియేన వితక్కవజ్జా"తిఆదినా వుత్తనయేన. కిం అవిసేసేనాతి చే, నోతి ఆహ ''**కరుణాముదితాన**''న్తిఆది. మగ్గధమ్మేసు పాదకజ్ఝానాదివసేన కదాచి సమ్మాసఙ్కప్పవిరహో సియా, న పన విరతివిరహో, కాయదుచ్చరితాదీనం సముచ్ఛిన్నవసేనేవ అరియమగ్గస్స పవత్తనతోతి ఆహ ''**నియతవిరతిభావో**''తి. **లోకుత్తరభావోతి** ఛబ్బిసుద్ధిపరమ్పరాయ పత్తబ్బత్తా లోకతో ఉత్తరణభావో.

ఏవం కుసలచేతసికానం సమ్పయోగవచనత్థలక్ఖణాదీని దస్సేత్వా ఇదాని అకుసలచేతసికాని దస్సేతుం ''**అకుసలా పనా**''తిఆది ఆరద్ధం. **ఛ యేవాపనకాతి** కిఞ్చాపి పఠమే అనియతయేవాపనకా న లబ్భన్తి, అకుసలేసు పన లబ్భమానకయేవాపనధమ్మే ఏకత్థ దస్సేతుం తేసమ్పి ఇధేవ వచనం దట్ఠబ్బం. ఏవఞ్చ కత్వా ఉపరి ధమ్మానం ఉద్దేసానన్తరం "ఏవం యేవాపనా"తిఆది వుత్తం. విచికిచ్ఛాసహగతే ఛన్దాధిమోక్ఖానం, ఉద్ధచ్చసహగతే ఛన్దస్స చ అభావతో వుత్తం ''**పటిపాటియా దససు చిత్తేసూ**''తి.

౮౨. నిద్దిట్ఠాతి నిస్సేసేన దస్సితా. హతా విహతా విద్ధస్తా పాపా అపాయాదిదుక్ఖపాపనతో "పాపా"తి సఙ్ఖాతా అకుసలధమ్మా యేన సో భగవా **హతపాపో,** తేన. లాభో అలాభో, యసో అయసో, నిన్దా పసంసా, సుఖం దుక్ఖన్తి ఇమేసు అట్ఠసు లోకధమ్మేసు అకమ్పనట్ఠేన **తాదినా** సమ్మాసమ్బుద్ధేన. సో హి లాభాదీసు యాదిసో, అలాభాదీసుపి తాదిసోయేవాతి "తాదీ"తి వుచ్చతి.

న హిరీయతీతి న లజ్జతి. **అహిరికోతి** పుగ్గలో ధమ్మసమూహో వా. "అహిరిక్క"న్తి వత్తబ్బే ఏకస్స క-కారస్స లోపం కత్వా ''**అహిరిక**''న్తి వుత్తం. **న ఓత్తప్పన్తి** ఓత్తప్పస్స పటిపక్ఖభూతం ధమ్మమాహ. **అజిగుచ్ఛనం** అహీళనం. **అలజ్జనం** అవిలా. **అజిగుచ్ఛనలక్ఖణన్తి** సభావవసేన వుత్తం, **అలజ్జనలక్ఖణన్తి** కుసలాబ్యాకతస్స సాధారణాయ హిరియా పటిపక్ఖవసేన. **తేహేవాతి** కాయదుచ్చరితాదీహి ఏవ. **అసారజ్జనం** నిబ్భయతా. **అనుత్తాసో** అసమ్భమో. రసాదీని హిరిఓత్తప్పేసు వుత్తపటిపక్ఖవసేన గహేతబ్బానీతి న తాని ఇధ వుత్తాని. తేసు హి అలజ్జనాకారేన పాపానం కరణరసం అహిరికం. అనుత్తాసాకారేన అనోత్తప్పం . వుత్తప్పకారేనేవ పాపతో అసఙ్కోచనపచ్చుపట్ఠానాని. అత్తని, పరేసు చ అగారవపదట్ఠానాని. గామసూకరస్స వియ అసుచితో కిలేసాసుచితో అజిగుచ్ఛనం అహిరికేన హోతి. సలభస్స వియ అగ్గితో పాపతో అనుత్తాసో అనోత్తప్పేన హోతి. యథాహు పోరాణా –

"జిగుచ్ఛతి నాహిరికో, పాపా గూథావ సూకరో;

న భాయతి అనోత్తప్పో, సలభో వియ పావకా"తి.

ఏత్థ చ యథా హిరియా బలవభావే ఓత్తప్పం అబ్బోహారికం హోతి, ఓత్తప్పస్స బలవభావే హిరీ అబ్బోహారికా, ఏవం అహిరికస్స బలవభావే అనోత్తప్పం అబ్బోహారికం, అనోత్తప్పస్స బలవభావే అహిరికం అబ్బోహారికం హోతీతి కేచి, తం న యుజ్జతి. యథా హి అసుచినా అత్తానం మక్ఖేన్తో, సప్పముఖే హత్థం పవేసేన్తో బాలదారకో తత్థ పటిక్కూలభావస్స, ఆదీనవస్స చ అనుపపరిక్ఖనతో నేవ జిగుచ్ఛతి, న చ ఉత్తసతి, ఏవమేవం ధమ్మసభావస్స అఞ్ఞాణతో మోహో పాపతో నేవ జిగుచ్ఛతి, న ఉత్తసతి, తస్మా తంసమ్పయుత్తచిత్తుప్పాదే ఉభయమ్పి బలవతరం హోతీతి.

లుబ్భన్తీతి అభిగిజ్ఝన్తి, అల్లీయన్తీతి వుత్తం హోతి. **ఆరమ్మణగ్గహణలక్ఖణో**తి ఏత్థ **ఆరమ్మణగ్గహణం** నామ "మమ ఇద"న్తి తణ్హాభినివేసవసేన అభినివిట్ఠస్స ఆరమ్మణస్స అవిస్సజ్జనం, న ఆరమ్మణకరణమత్తం. **అభిసఙ్గో** అతిసయవతాయ ఆసత్తియా దుమ్మోచనీయభావో. **అపరిచ్చాగో** అవిజహనం. **తేలఞ్జనరాగో వియా**తి ధోవిత్వాపి పరిచ్చజితుం అసక్కుణేయ్యో తేలమక్ఖితఅఞ్జనరాగో వియ. "అస్సాదానుపస్సినో తణ్హా పవడ్ఢతీ"తి వచనతో వుత్తం "**అస్సాదదస్సనపదట్ఠానో**"తి. తత్థ అస్సాదవసేన దస్సనం అస్సాదదస్సనం. నను చ అస్సాదదస్సనమ్పి అత్థతో లోభోయేవాతి కథం సయం అత్తనో పదట్ఠానం హోతీతి? సచ్చం, పఠమం నాతిబలవలోభవసేన అస్సాదదస్సనే పచ్ఛా బలవలోభో హోతీతి తస్స తంపదట్ఠానతా వుత్తా. తేనేవ చ "తణ్హా పవడ్ఢతీ"తి వుత్తం. అపరే పన "అస్సాదో నామ సుఖవేదనా, అస్సాదదస్సనన్తి అస్సాదదిట్ఠీ"తి వదన్తి. సుఖవేదనాయ వా కారణభూతం సుభనిమిత్తం అస్సాదో నామ, అసుభే "సుభ"న్తి పవత్తా తయో విపల్లాసా అస్సాదదస్సనం నామాతి కేచి.

ముయ్హన్తీతి న బుజ్ఝన్తి. ధమ్మసభావస్స యాథావతో అదస్సనం **చిత్తస్స అన్ధభావో. అఞ్ఞాణం** ఞాణపటిపక్ఖో ధమ్మో. తత్థ పురిమలక్ఖణం సభావవసేన వుత్తం, ఇతరం పటిపక్ఖవసేన. అథ వా **అఞ్ఞాణలక్ఖణో**తి కిచ్చవసేన వుత్తం. సో హి అసమ్పటివేధరసోతి వుత్తో. ధమ్మసభావం పటివిజ్ఝితుం అసమత్థతా **అసమ్పటివేధో. ఆరమ్మణసభావచ్ఛాదనరసో**తి యథా అఞ్ఞాణం, మోహసమఙ్గిపుగ్గలో వా ఆరమ్మణసభావం పటివిజ్ఝితుం న లభతి, మోహస్స తథా పవత్తి ఆరమ్మణసభావచ్ఛాదనం. ఏత్థ చ ఞాణం ఆరమ్మణం యథాసభావతో జానాతి, దిట్ఠి యథాసభావం విజహిత్వా అయాథావతో గణ్హాతి, మోహో పన న కథఞ్చి విజానాతి. యది ఏవం ఆరమ్మణగ్గహణకాలే కథం తదా సో ఆరమ్మణం జానాతేవాతి? తదాపి న జానాతి. యథా పన ఫస్సాదయో ఫుసనాకారాదిమత్తవసేనేవ ఆరమ్మణం గణ్హన్తి, న జాననవసేన, ఏవమయం ఆరమ్మణం గహేత్వా ఉప్పజ్జమానో పటిచ్ఛాదనాకారేనేవ గణ్హాతి, న పన జాననాకారేనాతి. యస్స ఉప్పజ్జతి, తస్స అన్ధకరణం అన్ధకారో, తథా పచ్చుపట్ఠాతి, తం వా పచ్చుపట్ఠాపేతీతి **అన్ధకారపచ్చుపట్ఠానో**.

మిచ్ఛా పస్సన్తీతి ధమ్మసభావస్స విపరీతవసేన అనిచ్చాదిం నిచ్చాదివసేన పస్సన్తి. **అయోనిసో అభినివేసో** ఉప్పథాభినివేసో. ధమ్మసభావం అతిక్కమిత్వా పరతో నిచ్చాదితో వా పరప్పచ్చయతో వా ఆమసనం **పరామాసో,** విపరీతగ్గాహవసేన "ఇదమేవ సచ్చం, మోఘమఞ్ఞ"న్తి అభినివేసనం **మిచ్ఛాభినివేసో. అరియానం అదస్సనకామతాదీతి ఆది**-సద్దేన సద్ధమ్మఅసోతుకామతాదిం సఙ్గణ్హాతి.

యస్స ధమ్మస్స వసేన ఉద్ధతం హోతి చిత్తం, తంసమ్పయుత్తధమ్మా వా, సో ధమ్మో ఉద్ధచ్చం. తేనాహ "**ఉద్ధతభావో**"తి. **అవూపసమో**తి అసన్నిసిన్నభావో. **వాతా…పే.… పటాకా వియా**తి యథా పటాకా యోత్తబలేన ధజయట్ఠిం

అముఞ్చన్తీపి వాతాభిఘాతేన ఏత్థ అవట్ఠాతుం న సక్కోతి, ఏవమిదమ్పి అధిమోక్ఖబలేన ఆరమ్మణం అముఞ్చన్తమ్పి అయోనిసోమనసికారబలేన ఆరమ్మణే అచలం అవట్ఠాతుం న సక్కోతీతి వాతప్పహారేసేవ చలధజపటాకా వియ అనవట్ఠానకిచ్చం. **భన్తత్తం** పరిబ్భమనాకారో. ఉద్ధచ్చస్స సబ్బాకుసలసాధారణత్తా, అఞ్ఞేసఞ్చ అకుసలసాధారణానం విసుం పదట్ఠానస్స లబ్భమానత్తా వుత్తం ''**అయోనిసో…పే… పదట్ఠాన**''న్తి. యేనాకారేన వా మనసికరోతో ఉద్ధచ్చం ఉప్పజ్జతి, తేనాకారేన మనసికరణం ఇధ **అయోనిసోమనసికారో**. అథ వా ఉద్ధచ్చనిమిత్తస్స ఆరమ్మణస్స మనసికరణం ఇధ **అయోనిసోమనసికారో**.

మఞ్ఞతీతి అభిమఞ్ఞతి, అహంకారం కరోతీతి అత్థో. సేయ్యాదివసేన ఉచ్చతో నమనం **ఉణ్ణతి. సమ్పగ్గహరసో**తి ఉణ్ణతివసేనేవ అత్తనో, సమ్పయుత్తధమ్మానం వా సమ్పగ్గణ్హనకిచ్చో, న వీరియం వియ తంతంకిచ్చసాధనేన. అభిభుస్సహనవసేన హీనస్స అత్తానం నీచం కత్వా గహణమ్పి పగ్గణ్హనవసేనేవాతి వేదితబ్బం. **కేతు…పే… పచ్చుపట్ఠానో**తి ఏత్థ కేతు వుచ్చతి అచ్చుగ్గతధజో, ఇధ పన కేతు వియాతి కేతు, ఉళారతమాదిభావో, తం కేతుభావసఙ్ఖాతం కేతుం కమ్యతీతి కేతుకమ్యం, యస్స ధమ్మస్స వసేన తం కేతుకమ్యం, సో **కేతుకమ్యతా**. "అహా"న్తి పవత్తనతో మానస్స దిట్ఠిసదిసీ పవత్తతీతి దిట్ఠిమానా ఏకచిత్తుప్పాదే న పవత్తన్తి, ద్వే కేసరసీహా వియ ఏకగుహాయం, తస్మా మానో దిట్ఠివిప్పయుత్తచిత్తే సబ్బదా అనుప్పజ్జమానోపి దిట్ఠిసమ్పయుత్తచిత్తే నియమేన అనుప్పజ్జనతో **దిట్ఠివిప్పయుత్తలోభపదట్ఠానో**. మానో ధమ్మసమూహగ్గహణే బలవం హుత్వా అత్తుక్కంసనభావేన పవత్తతి, దిట్ఠి ఏకేకధమ్మమ్పి నిచ్చాదిఆకారేన గణ్హన్తీ పవత్తతి. అత్తసినేహసన్నిస్సయో వా మానో, అత్తకిలమథానుయోగసన్నిస్సయా దిట్ఠీతి అయమేతేసం విసేసో.

ఇస్సతీతి ఉసూయతి. **తత్థేవా**తి పరసమ్పత్తీసుయేవ. ఇస్సావసేన పరసమ్పత్తీసు అతుస్సనతో వుత్తం ''**అనభిరతిరసా**''తి. తేనేవేతం వుచ్చతి –

> "ఇస్సానలసిఖా యేసం, హదయే జలతీధ తే;
> నేవ విన్దన్తి పామోజ్జం, సమ్బుద్ధాదీహి సేవిత"న్తి.

మచ్ఛరయోగేన మచ్ఛరిని పవత్తం మచ్ఛర-సద్దం గహేత్వా ఆహ ''**మచ్ఛరభావో మచ్ఛరియ**''న్తి. నిరుత్తినయేన పన "మా ఇదం అచ్ఛరియం అఞ్ఞేసం హోతు, మయ్హమేవ హోతూ"తి మచ్ఛరియన్తి పోరాణా. **నిగుహణం** అత్తనో సమ్పత్తియా పరేసం అదస్సనం. **సఙ్కోచనం** అత్తసమ్పత్తీనం పరేహి సాధారణభావకరణస్స అరుచ్చనాకారేన పటికుటనం. "మా ఇదం పరస్స హోతూ"తి పరేసు పటిహననవసేన అత్తసన్తకస్స ఆరమ్మణకరణతో మచ్ఛేరం పటిఘచిత్తేస్వేవ లబ్భతీతి వదన్తి, తం న యుత్తం ఏకస్సేవ ధమ్మస్స అఞ్ఞత్థ పటిహఞ్ఞిత్వా అఞ్ఞారమ్మణభావప్పసఙ్గతో. పరేహి సాధారణభావే పటిహననవసేన పన తం ఆరబ్భ పవత్తనతో మచ్ఛేరం పటిఘచిత్తేసు ఉప్పజ్జతీతి యుత్తం. **అత్తసమ్పత్తీ**తి ఆవాసాదిసమ్పత్తి.

కుచ్ఛితం కతన్తి ఏత్థ కతమ్పి అకతమ్పి గరహితబ్బత్తా కుచ్ఛితం కతం నామ హోతి. ఏవఞ్హి వత్తారో హోన్తి "యం మయా న కతం, తం కుకత"న్తి. తథా హి వక్ఖతి "కతాకతానుసోచనరస"న్తి. ఏవం కతాకతం దుచ్చరితం సుచరితమ్పి కుచ్ఛితం కతం నామ. సుచరితమ్పి హి గరహన్తస్స కుచ్ఛితం కతన్తి హోతి . యథా పన పథవీకసిణారమ్మణం ఝానం పథవీకసిణం, ఏవం కుకతం ఆరబ్భ విప్పటిసారవసేన పవత్తం చిత్తం తంసహచరితతాయ ఇధ కుకతన్తి గహేతబ్బం. అథ వా కతాకతం ఆరబ్భ ఉప్పజ్జనకవిప్పటిసారచిత్తంయేవ గరహితబ్బతో "కుచ్ఛితం కతం కుకత"న్తి వుచ్చతి. యస్స ధమ్మస్స

వసేన తం చిత్తం కుకతం నామ హోతి, సో ధమ్మో కుక్కుచ్చం. తేనాహ "**కుకతం, తస్స భావో**"తి. పచ్ఛా అనుతప్పనం విహేఠనం **పచ్ఛానుతాపో. కతాకతానుసోచనం** కతాకతస్స సుచరితదుచ్చరితస్స అనుసోచనం, "అకతం వత మే కల్యాణ"న్తిఆదినా అనుతప్పనం, "అకతం మయా పుబ్బే కల్యాణకమ్మం, ఇతో దాని పట్ఠాయ కరోమీ"తి పవత్తం పన కుసలపక్ఖికం వీరియమేవ, న కతాకతానుసోచనం, కతాకతాకారవిసిట్ఠస్స సుచరితదుచ్చరితస్స అనుసోచనవసేన విరూపం పటిసరణం **విప్పటిసారో**. కతాకతానుసోచనఞ్హి అవడ్ఢిసమ్పాదనతో విరూపం పటిసరణం, తం పరాయత్తతాహేతుతాయ దాసబ్యం వియ దట్ఠబ్బం. యథా హి దాసబ్యే సతి దాసో పరాయత్తో హోతి, ఏవం కుక్కుచ్చే సతి తంసమఙ్గీపుగ్గలో. న హి సో అత్తనో ధమ్మతాయ కుసలే పవత్తితుం సక్కోతి. అథ వా కతాకతకుసలాకుసలానుసోచనవసేన ఆయత్తతాయ తదుభయవసేన కుక్కుచ్చేన తంసమఙ్గీ హోతీతి తం దాసబ్యం వియ హోతి.

అనుస్సాహనావసీదనవసేన సంహతభావో థినం, తేన యోగతో చిత్తం థినం, తస్స భావో **థినతా**. తేనాహ "అనుస్సాహసంహననతా"తి. అసమత్థతావిఘాతవసేన అకమ్మఞ్ఞతా **మిద్ధం**. తేనాహ "అసత్తివిఘాతో"తి. యస్మా మిద్ధవసేనేవ తేన సమ్పయుత్తధమ్మా మేధితా విహతసామత్థియా హోన్తి, తస్మా "**మిద్ధతా మిద్ధ**"న్తి వుత్తం. న విజ్జతి ఉస్సాహో అస్సాతి అనుస్సాహం, తబ్భావోపి అనుస్సాహం. అనుస్సాహసఙ్ఖాతో సంహననభావో **అనుస్సాహసంసీదనతా,** కుసీతభావోతి వుత్తం హోతి. **అసత్తివిఘాతో**తి యస్మా తం మిద్ధం ఉప్పజ్జమానమేవ సత్తివినాసవసేన ఉప్పజ్జతి, తస్మా నత్థి ఏతస్స సత్తీతి తం సమ్పయుత్తచిత్తం అసత్తి, తస్స భావోపి, అసత్తియేవ విఘాతోతి అసత్తివిఘాతో.

అనుస్సాహనలక్ఖణన్తి ఉస్సాహపటిపక్ఖలక్ఖణం. వీరియస్స వినోదనం ఖేపనం **వీరియవినోదనం**. సమ్పయుత్తధమ్మానం సంసీదనాకారేన పచ్చుపట్ఠాతి, తేసం వా సంసీదనం పచ్చుపట్ఠాపేతీతి **సంసీదనపచ్చుపట్ఠానం. అకమ్మఞ్ఞతాలక్ఖణ**న్తి ఏత్థ కామం థినమ్పి అకమ్మఞ్ఞతాసభావమేవ, తం పన చిత్తస్స అకమ్మఞ్ఞం, మిద్ధం వేదనాదిక్ఖన్ధత్తయస్సాతి అయమేత్థ విసేసో. తథా హి పాళియం "తత్థ కతమం థినం? యా చిత్తస్స అకల్లతా అకమ్మఞ్ఞతా. కతమం మిద్ధం? యా కాయస్స అకల్లతా అకమ్మఞ్ఞతా"తి (ధ॰ స॰ ౧౧౬౨) చ ఆదినా ఇమేసం నిద్దేసో పవత్తో. **ఓణహనం** విఞ్ఞాణద్వారానం పిదహనం, సమ్పయుత్తానం బన్ధనం వా. **లీనతా** లీనాకారో, ఆరమ్మణగ్గహణే సఙ్కోచో. యస్మా థినేన చిత్తస్సేవ సంహననం హోతి, మిద్ధేన పన వేదనాదిక్ఖన్ధత్తయస్స వియ రూపకాయస్సపి, తస్మా తం పచలాయికానిద్దం పచ్చుపట్ఠాపేతీతి పచలాయికానిద్దాపచ్చుపట్ఠానన్తిపి వట్టతి. పోత్థరూపపటిచ్ఛాదకపటో వియ ఆరమ్మణసభావావచ్ఛాదకో మోహో. ముఖే బన్ధపటో వియ సమ్పయుత్తధమ్మే పత్థరితుం అదేన్తం మిద్ధన్తి అయమేతేసం విసేసో.

సేసాతి ఇధ లక్ఖణాదివసేన వుత్తావసేసా ఫస్సాదయో. **కుసలేసు వుత్తనయేనా**తి లక్ఖణాదితో వుత్తనయేన. న కోచి ఏత్థ విసేసో అత్థీతి చే, నో నత్థీతి ఆహ "**ఏత్థ పనా**"తిఆది, వితక్కాదీనం తిణ్ణం యథాక్కమం మిచ్ఛాసఙ్కప్పాదినామమత్తమేవ విసేసోతి అత్థో. **ఏకూనవీసతీ**తి ఠపేత్వా మానాదయో ఛ అనియతయేవాపనకే సేసా సరూపేనాగతా పన్నరస ఛన్దాదయో చ చత్తారో నియతయేవాపనకాతి ఇమే ఏకేన ఊనా వీసతి చేతసికా. అనియతయేవాపనకానం పన ఇధ అలభన్తానమ్పి ఏత్థ వచనే కారణం వుత్తమేవ.

థినమిద్ధస్స అనియతభావోతి థినమిద్ధస్స అనియతస్స ఇధ ఉప్పజ్జనకభావమాహ, న పన పరమే నియతభావం తత్థ సబ్బసోవ అనుప్పజ్జనతో. న హి సభావతిక్ఖిణం చిత్తం థినమిద్ధయోగీ హోతీతి. తతియే మానస్స అనియతస్స సమ్భవేపి నియతధమ్మే సన్ధాయ "**అట్ఠారసా**"తి వుత్తం. తేనాహ "**మానో పనేత్థ అనియతో**"తి. **దిట్ఠియా సహ న ఉప్పజ్జతీతి**

ఏత్థ కారణం వుత్తమేవ. చతుత్థే **అవసేసాతి** అట్ఠారసేవ, పఞ్చమే ఠపేత్వా పీతిం దిట్ఠియా సహ అట్ఠారసేవ, తథా ఛట్ఠేపి. సత్తమే పీతియా, దిట్ఠియా చ అభావతో సత్తరస, తథా అట్ఠమేపి.

ఏతేపి తయోతి న కేవలం కరుణాముదితా ఏవ, ఏతేపి తయో ఏకతో న ఉప్పజ్జన్తి అఞ్ఞమఞ్ఞం విసయభేదతోయేవ. తథా హి ఇస్సా పరసమ్పత్తివిసయా, మచ్ఛరియం అత్తసమ్పత్తియా పరేహి సాధారణాభావవిసయం, కుక్కుచ్చం కతాకతవిసయన్తి, తస్మా యం అభయగిరివాసినో వదన్తి "ఇస్సామచ్ఛేరం యదిచ్ఛావసేన ఏకతోపి ఉప్పజ్జతీ"తి, న తం గహేతబ్బం.

సభావతో, పరికప్పనతో వా అనిట్ఠస్స ఆరమ్మణస్స అనిట్ఠాకారం వా ఆరమ్మణస్స అనుభవనం సమ్భుఞ్జనం అనిట్ఠారమ్మణానుభవనం, తం లక్ఖణమస్సాతి **అనిట్ఠారమ్మణానుభవనలక్ఖణం**. తేనాహ "**అనిట్ఠాకారసమ్భోగరస**"న్తి, యథాభూతేన వా అయథాభూతేన వా అనిట్ఠాకారేన ఆరమ్మణస్స సమ్భుఞ్జనరసం, పచ్చానుభవనకిచ్చన్తి అత్థో. తిత్థియాదీనఞ్హి సభావతో ఇట్ఠే బుద్ధాదిఆరమ్మణేపి అనిట్ఠాకారతో గహణవసేన దోమనస్సం ఉప్పజ్జతి. దోమనస్సస్స ఏకన్తేన కామధాతుయంయేవ పవత్తనతో ఆహ "**హదయవత్థుపదట్ఠాన**"న్తి. తస్స హి అనీవరణావత్థాయ అభావతో రూపారూపధాతుయం అసమ్భవో.

అత్తనో పవత్తిఆకారవసేన అనిట్ఠరూపసముట్ఠాపనవసేన వా విరూపం సప్పనం విసప్పనం, అనిట్ఠరూపసముట్ఠాపనవసేనేవ వా విసప్పనం సరీరకమ్పనం, తం రసో కిచ్చం, సమ్పత్తి వా అస్సాతి **విసప్పనరసో,** నిస్సయస్స హదయవత్థునో, సకలస్సేవ వా కాయస్స విజ్ఝత్తభావాపాదనతో ఆహ "**అత్తనో నిస్సయదహనరసో వా**"తి, **విజ్ఝత్తభావాపాదనతో**తి చ మిలాతభావాపాదనతోతి అత్థో. యథా కథం వియాతి ఆహ "**దావగ్గి వియా**"తి. సో హి వనఘటేయేవ ఉప్పన్నో తమేవ దహతి. **దుస్సనపచ్చుపట్ఠానో**తి అత్తనో, పరస్స చ దూసనాకారేన పచ్చుపట్ఠానో. సో హి యస్స సన్తానే ఉప్పన్నో, తం ఏకన్తేన అన్తమసో విరూపభావాపాదనేనపి దూసేతి, పరం పన దూసేతు వా, మా వా హత్థేన గహితఅసుచి వియ. "అనత్థం మే అచరీ"తిఆదీని నవ ఆఘాతవత్థూని పదట్ఠానమస్సాతి **ఆఘాతవత్థుపదట్ఠానో**. సో ఉపయోగఫలకాలేసు అనిట్ఠత్తా విససంసట్ఠపూతిముత్తం వియ దట్ఠబ్బో. **అట్ఠారస వా**తి ఇస్సాదీసు అనియతేసు ఏకేన సద్ధిం అట్ఠారస వా.

పవత్తిట్ఠితిమత్తాతి చేతసో పవత్తిసఙ్ఖాతా ఠితిమత్తా, మగ్గఙ్గాదిభావం న గచ్ఛతి అధిమోక్ఖవిరహతోతి అత్థో. అథ వా **పవత్తిట్ఠితిమత్తా**తి ఖణట్ఠితిమత్తా. "నివాతే దీపచ్చీనం ఠితి వియా"తి హి వుత్తం. చిత్తట్ఠితి వియ సన్తానట్ఠితియా పచ్చయో భవితుం అసమత్థత్తా నిచ్ఛయాభావేన అసణ్ఠహనతో చేతసో పవత్తిపచ్చయమత్తతాయ పవత్తిట్ఠితిమత్తా ఖణట్ఠితిమత్తా పవత్తిపచ్చయమత్తా ఠితి పవత్తిట్ఠితీతి కత్వా. **విగతా చికిచ్ఛా**తి నిస్సక్కే పచ్చత్తవచనం "పిసుణా వాచా పటివిరతో"తిఆదీసు వియ, విగతా తికిచ్ఛాయాతి అత్థో. అయమేవ వా పాఠో. "విగతా చికిచ్ఛా"తి చికిచ్ఛితుం దుక్కరతాయ చేతం వుత్తం, న సబ్బథా చికిచ్ఛాయ అభావతో. "ఏవం ను ఖో, న ను ఖో"తిఆదినా సంసప్పనవసేన సేతి, సమన్తతో వా సేతీతి **సంసయో. కమ్పనరసా**తి చిత్తస్స కమ్పనకిచ్చా. ఉద్ధచ్చఞ్హి అత్తనా గహితాకారేయేవ ఠత్వా భమతీతి ఏకారమ్మణస్మిం ఏవ విప్ఫన్దనవసేన పవత్తతి, విచికిచ్ఛా పన యదిపి ఏకస్మిం ఆరమ్మణే ఉప్పజ్జతి, తథాపి "ఏవం ను ఖో, న ను ఖో"తి అఞ్ఞం గహేతబ్బాకారం అపేక్ఖతీతి నానారమ్మణే కమ్పనం హోతి. అనిచ్ఛయాకారేన ద్వేళ్హకాకారేన పచ్చుపట్ఠాతి, అనిచ్ఛయం వా పచ్చుపట్ఠాపేతీతి **అనిచ్ఛయపచ్చుపట్ఠానా**.

అధిమోక్ఖవిచికిచ్ఛానం అఞ్ఞమఞ్ఞం విపరీతకిచ్చతాయ ఆహ ''**విచికిచ్ఛాయ అభావేనా**''తి. **సమాధీ**తి చిత్తేకగ్గతా. సా హి ఆరమ్మణే చిత్తస్స సమ్మా ఆధానతో "సమాధీ"తి వుచ్చతి. **బలవా హోతీ**తి బలవమిత్తేన దిన్నపిట్ఠిబలో పురిసో వియ బలవా హోతి, బలాదిభావం గచ్ఛతీతి అధిప్పాయో.

సత్తారమ్మణత్తాతి సత్తపఞ్ఞత్తారమ్మణత్తా. నను పఞ్ఞత్తారమ్మణాపి విపాకా హోన్తీతి చోదనం సన్ధాయాహ ''**కామావచరవిపాకానం ఏకన్తపరిత్తారమ్మణత్తా**''తి. కుతో పన విరతీనం కుసలత్తమేవాతి చారితన్తి ఆహ ''**పఞ్చ సిక్ఖాపదా కుసలాతి** (విభ॰ ౭౧౫) **హి వుత్త**''న్తి. యది ఏవం లోకుత్తరవిపాకేసు విరతియో న లబ్భన్తీతి? నో న లబ్భన్తి సిక్ఖాపదవిభఙ్గే లోకియవిరతియోయేవ సన్ధాయ వుత్తత్తా. తేన లోకియవిపాకేసుయేవ విరతియో న సమ్భవన్తీతి గహేతబ్బం.

కాయపసాదసన్నిస్సితత్తా కాయే భవో సాతభావో లక్ఖణమస్సాతి **కాయికసాతలక్ఖణా**. చేతసికసుఖే వుత్తనయేన పచ్చుపట్ఠానాదయో నేతబ్బాతి ఆహ ''**సేసా వుత్తనయా ఏవా**''తి.

౪౩౪-౬. నను చ ఇట్ఠే ఆరమ్మణే సుఖవేదనా ఉప్పజ్జతి, అనిట్ఠే దుక్ఖవేదనా, ఇట్ఠానిట్ఠమజ్ఝత్తే ఉపేక్ఖావేదనా, చక్ఖువిఞ్ఞాణాదయో చ కుసలవిపాకా ఇట్ఠే, ఇట్ఠమజ్ఝత్తే వా ఆరమ్మణే ఉప్పజ్జన్తి, తత్థ యుత్తో తావ ఇట్ఠమజ్ఝత్తే ఉపేక్ఖావేదనాయోగో, న పన ఇట్ఠారమ్మణే, న చాపి ఏతం సక్కా వత్తుం పరికప్పనావసేన ఇట్ఠారమ్మణమ్పి ఇట్ఠమజ్ఝత్తతో గణ్హన్తి యథా "కమ్మవిఞ్ఞాణ"న్తి విపాకానం అవఞ్చనీయభావతో, తస్మా కథం ఇట్ఠే, ఇట్ఠమజ్ఝత్తే చ ఉప్పజ్జమానేసు చక్ఖుసోతఘానజివ్హావిఞ్ఞాణేసు ఉపేక్ఖావేదనాయేవ సమ్భవతి, న సుఖవేదనా, యతో తేసు ఉపేక్ఖావేదనా వుత్తాతి ఇమం చోదనం సఙ్ఖేపతో దస్సేతుం ''**ఇట్ఠారమ్మణయోగస్మి**''న్తిఆదిం వత్వా పున తస్సా సోధనత్థం ''**ఉపాదాయ చ రూపేనా**''తిఆది వుత్తం. భూతరూపం ఉపాదాయ నిస్సాయ పవత్తం రూపం ఉపాదాయరూపం. ''**ఉపాదాయ చ రూపేనా**''తి పన "మనసీ చ కారో"తి ఏత్థ వుత్తనయమేవ. ''**ఉపాదాయకరూపేనా**''తి వా పాఠో, చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స వత్థుభూతేన చక్ఖుపసాదేన, తథా సోతవిఞ్ఞాణాదీనం వత్థుభూతేన సోతపసాదాదినా చ ఉపాదాయరూపేనాతి అత్థో. **ఉపాదారూపకే పనా**తి య-కారలోపం కత్వా నిద్దేసో "పటిసఙ్ఖా యోనిసో"తిఆదీసు వియ, యథాక్కమం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం ఆరమ్మణభూతే రూపసద్దాదికే ఉపాదాయరూపేతి అత్థో. **సంఘట్టనానిఘంసస్సా**తి సంఘట్టనాసఙ్ఖాతస్స నిఘంసస్స. సంఘట్టనాయేవ అఞ్ఞమఞ్ఞవిసయవిసయీభావస్స అనురూపదేసుప్పత్తిసఙ్ఖాతనిఘంసో వియాతి నిఘంసోతి వుచ్చతి. అథ వా సమ్పత్తాసమ్పత్తగ్గహణవసేన సంఘట్టనాయ నిఘంసస్స చాతి అత్థో. చక్ఖురూపసోతసద్దా హి అఞ్ఞమఞ్ఞం అసమ్పత్తాయేవ అనురూపదేసుప్పత్తియా అఞ్ఞమఞ్ఞం ఘట్టన్తి నామ. తతో తేసం వసేన ఘట్టనాకారభూతో అఞ్ఞమఞ్ఞాభిముఖభావో "సంఘట్టనా"తి వుత్తో. ఘానగన్ధా, పన జివ్హారసా చ అఞ్ఞమఞ్ఞం సమ్పత్తాయేవ ఆసన్నతరదేసే ఉప్పన్నా అఞ్ఞమఞ్ఞం నిఘంసేన్తి ఆహచ్చ తిట్ఠన్తి. తతో తేసం వసేన నిఘంసో వుత్తోతి. **దుబ్బలత్తా**తి అధికరణీమత్థకే పిచుపిణ్డకం ఠపేత్వా పిచుపిణ్డేనేవ పహతకాలే వియ ఫుట్ఠమత్తభావేన దుబ్బలత్తా. **దీపయే**తి ఏవం సంఘట్టనానిఘంసస్స దుబ్బలత్తా వేదనా మజ్ఝత్తట్ఠానే తిట్ఠతీతి ఉపేక్ఖాయోగం పకాసేయ్య. యది ఏవం కాయవిఞ్ఞాణేపి ఇదం సమానన్తి, నోతి ఆహ ''**పసాదం పనా**''తిఆది. యథా హి అధికరణీమత్థకే కప్పాసపిచుపిణ్డం ఠపేత్వా కూటేన పహరన్తస్స కూటం పిచుపిణ్డమతిక్కమ్మ అధికరణిం గణ్హాతి, ఏవమేవం కాయద్వారే బహిద్ధా మహాభూతారమ్మణం అజ్ఝత్తికకాయపసాదం ఘట్టేత్వా తం అతిక్కమ్మ పసాదపచ్చయేసు మహాభూతేసు పటిహఞ్ఞతి, నిఘంసో బలవా హోతి, తస్మా ఇట్ఠారమ్మణే కాయవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తా సుఖవేదనా హోతి, అనిట్ఠారమ్మణే పన వుత్తనయేన దుక్ఖవేదనాతి వుత్తం హోతి.

మనోధాతునాతి ఏత్థ కిఞ్చాపి ధాతు-సద్దో ఇధ ఇత్థిలిఙ్గేయేవ దిస్సతి, ఇమినాయేవ పన ఆచరియస్స వచనేన పుల్లిఙ్గో అత్థీతి సిద్ధం. కేచి పన "సక్కటవోహారేన వుత్త"న్తి వదన్తి. సమ్పయుత్తా దస ధమ్మాతి సమ్బన్ధో. **తస్మావేత్థా**తి ఏత్థ వ-కారో పదసన్ధిమత్తకరో.

కాయవిఞ్ఞాణే దుక్ఖవేదనాతి కిఞ్చాపి సుఖాదికన్తి ఆది-సద్దేన అకుసలవిపాకకాయవిఞ్ఞాణస్స దుక్ఖవేదనాసమ్పయోగో వుత్తో, ఇధ పనస్సా లక్ఖణాదిదస్సనత్థం పున "కాయవిఞ్ఞాణే దుక్ఖవేదనా"తి ఉపఞ్ఞాసో కతో, రసాదయో పనస్స కుసలవిపాకే సుఖవేదనాయ వుత్తవిపరియాయేన యోజేతబ్బాతి ఇధ న వుత్తా. **సేసా**తి సేసచేతసికా.

బలప్పత్తోతి సేసాహేతుకచిత్తసమ్పయుత్తసమాధితో అయం వీరియిన్ద్రియయోగేన బలవభావప్పత్తో, న పన బలరాసిప్పత్తోతి అత్థో. యది ఏవం కస్మా చేతసికవిభాగనిద్దేసే "బలాని ద్వే ద్విచిత్తేసూ"తి వుత్తం? తత్థ హి కిరియాహేతుకమనోవిఞ్ఞాణయుగళం సన్ధాయ తథా వుత్తం. సబ్బం సేసాహేతుకచిత్తేసు చిత్తేకగ్గతాయ విభఙ్గే –

> "కతమా తస్మిం సమయే చిత్తస్స ఏకగ్గతా హోతి? యా తస్మిం సమయే చిత్తస్స ఠితీ"తి (ధ. స. ౧౧) –

ఏత్తకమేవ వత్వా కిరియాహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతుసమ్పయుత్తాయ ఏకగ్గతాయ విభఙ్గే –

> "కతమా తస్మిం సమయే చిత్తస్స ఏకగ్గతా హోతి? యా తస్మిం సమయే చిత్తస్స ఠితి సణ్ఠితి అవట్ఠితి అవిసాహారో అవిక్ఖేపో అవిసాహటమానసతా సమథో సమాధిన్ద్రియం సమాధిబల"న్తి (ధ. స. ౧౧) –

బలపరియోసానం కత్వా విభజితత్తా వీరియవిభఙ్గే చ –

> "కతమం తస్మిం సమయే వీరియిన్ద్రియం హోతి? యో తస్మిం సమయే చేతసికో వీరియారమ్భో నిక్కమో పరక్కమో ఉయ్యామో వాయామో ఉస్సాహో ఉస్సోళ్హీ థామో ధితి అసిథిలపరక్కమతా అనిక్ఖిత్తఛన్దతా అనిక్ఖిత్తధురతా ధురసమ్పగ్గాహో వీరియం వీరియిన్ద్రియం వీరియబల"న్తి (ధ. స. ౧౩) –

బలపరియోసానం కత్వా విభజితత్తా విభఙ్గవారే ఆగతం సమాధిబలం, వీరియబలఞ్చ సన్ధాయ "బలాని ద్వే ద్విచిత్తేసూ"తి వుత్తం, న పన ధమ్ముద్దేసవారే బలరాసియం ఆగతబలం సన్ధాయ సబ్బాహేతుకచిత్తేసు ధమ్ముద్దేసస్స మగ్గరాసితో పట్ఠాయ పరిహీనత్తా.

౮౭. విపాకకిరియాహదయేహీతి విపాకకిరియచిత్తేహి. హదయం మనో మానసం చిత్తన్తి హి పరియాయవచనం. సోభనం గతం గమనమస్సాతి సుగతో. భగవతో హి వినేయ్యజనూపసఙ్కమనం ఏకన్తేన తేసం హితసుఖనిప్ఫాదనతో సోభనం, తథా లక్ఖణానుబ్యఞ్జనపటిమణ్డితరూపకాయతాయ ధుతవిలమ్బితాదిదోసరహితం అవహసితరాజహంసవసభవారణమిగరాజగమనం కాయగమనం, ఞాణగమనఞ్చ నిమ్మలవిపులకరుణాసతివీరియాదిగుణవిసేససమఙ్గీభూతమభినీహారతో యావ మహాబోధిం అనవజ్జతాయ సోభనమేవాతి. అథ వా సకలమ్పి లోకం పరిఞ్ఞాభిసమయవసేన సయమ్భుఞాణేన పరిజానన్తో సమ్మా గతో అవగతోతి సుగతో, తథా లోకసముదయం పహానాభిసమయవసేన పజహన్తో అనుప్పత్తిధమ్మతం ఆపాదేన్తో సమ్మా గతో అతీతోతి సుగతో,

లోకనిరోధసఙ్ఖాతం నిబ్బానం సచ్ఛికిరియాభిసమయవసేన సమ్మా గతో అధిగతోతి సుగతో, లోకనిరోధగామినిపటిపదాసఙ్ఖాతం మగ్గం భావనాభిసమయవసేన సమ్మా గతో పత్తోతి సుగతో. అథ వా సమ్మా గదతీతి సుగతో. భగవా హి భూతం తచ్ఛం అత్థసంహితం వినేయ్యానం యథారహం కాలయుత్తమేవ ధమ్మం భాసతి, తస్మా సమ్మా గదతీతి ద-కారస్స త-కారం కత్వా "సుగతో"తి వుత్తో. అథ వా సున్దరం ఠానం సమ్మాసమ్బోధిం, నిబ్బానమేవ వా గతోతి సుగతో, తేన **సుగతేన**.

౮౮. "**అవగచ్ఛతీ**"తిఆదీసు **యో** భిక్ఖు **అనూనం** అత్థతో వా బ్యఞ్జనతో వా అనూనం సుపరిపుణ్ణం తతోయేవ **పరమం** విసిట్ఠం **ఇమం** అభిధమ్మావతారం నామ పకరణం **అవగచ్ఛతి** అవబుజ్ఝతి, సమ్మాఉగ్గహణధారణాదిసమ్పాదనవసేన ఓగాహిత్వా జానాతి. అథ వా పరమనయదీపనతో **పరమం ఇమం** పకరణం యో అనూనం కత్వా **అవగచ్ఛతి** జానాతి, **తస్సేవం** అవగచ్ఛతో యథాసభావం మననతో **మతి**సఙ్ఖాతా పఞ్ఞా దురాసదే మంసచక్ఖునా పరమాణు వియ లోకియఞాణేన **దురాసదే** దురాధిగన్తబ్బే అధిగన్తుం దుక్కరతరే, అతిగమ్భీరట్ఠానే ఠపేత్వా సినేరుపబ్బతరాజానం రాహుఆదీహి మహాకాయేహిపి సబ్బేన సబ్బం అజ్ఝోగాహితుం అసక్కుణేయ్యతాయ మహాసముద్దే వియ ఠపేత్వా సమ్మాసమ్బుద్ధం సారిపుత్తాదీహిపి మహాఞాణేహి సావకేహి సబ్బేన సబ్బం అజ్ఝోగాహితుం అసక్కుణేయ్యరూపే అభిధమ్మనయే **విజమ్భతే** హేమన్తసాలపన్తి వియ పత్థరతి, అభిముఖాభిముఖేయేవ ధమ్మే పవత్తతీతి వా అత్థో.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

అభిధమ్మావతారసంవణ్ణనాయ

చేతసికనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. తతియో పరిచ్ఛేదో

చేతసికవిభాగనిద్దేసవణ్ణనా

౮౯. **నామసామఞ్ఞతోయేవ ద్వేపఞ్ఞాసాతి** ఫస్సాదినామసామఞ్ఞేన ద్వీహి అధికా పణ్ణాస హోన్తి, సమ్పయుత్తధమ్మభేదతో పన ఏకూననవుతిచిత్తసమ్పయుత్తో ఫస్సో ఏకూననవుతివిధోతి ఏవమాదినా బహువిధాపి హోన్తీతి అత్థో.

నను చ ఫస్సాదయో హేట్ఠా పాళిక్కమేన దస్సితా, ఇధ పన కస్మా న తథా వుత్తాతి? ఏకేకసభావవన్తానం తంతంసామఞ్ఞాపేక్ఖాయ ఏకస్మిం ఠానే నిద్దిసితుకామత్తా. ఫస్సాదయో హి మనక్కారావసానా తేరస కుసలాకుసలాబ్యాకతసామఞ్ఞతో ఏకతో వుత్తా, మజ్ఝత్తాదయో ముదితావసానా పఞ్చవీసతి కుసలాబ్యాకతసామఞ్ఞతో, లోభాదయో పన అనోత్తప్పావసానా అకుసలభావసామఞ్ఞతోతి ఏవం తంతంసామఞ్ఞాపేక్ఖాయ సమానసభావా ధమ్మా ఏకతో వుత్తాతి.

౯౦. ఏవం ఫస్సాదయో ధమ్మే ఉద్దిసిత్వా ఇదాని ‘‘ఏత్తకేసు అయం ధమ్మో సముపలబ్భతీ’’తి చిత్తుప్పాదేసు తేసం పయోగం దస్సేతుం పఠమం తావ చిత్తగణనం దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**చతుపఞ్ఞాసధా**’’తిఆది. **కామేతి** కామావచరేతి వుత్తం హోతి. ఏవం ‘‘**రూపే అరూపే**’’తి ఏత్థాపి. ఆసవవిసయత్తాభావతో న విజ్జన్తి ఏతేసు ఆసవాతి **అనాసవా**.

౯౧-౨. **సమాసతోతి** విత్థారాపేక్ఖాయ వుత్తం, న ఇతోపి సమాసస్స అభావతో. అతిసఙ్ఖేపతో పన ఏకూననవుతి చిత్తుప్పాదా హోన్తి. **ఏతేసూతి** ఇమేసు చిత్తుప్పాదేసు. తేసం ఫస్సాదీనం ధమ్మానం ఉప్పత్తిం ఏకేకం ఉద్ధరిత్వా చిత్తచేతసికేసు భిక్ఖూనం పాటవత్థాయ పవక్ఖామీతి సమ్బన్ధో. **ఏకకన్తి** ఏకేకం, గాథాబన్ధవసేన **ఏ**-కారలోపో.

౯౩. చేతసికవిభాగం వత్తుకామోపి అవినిబ్భోగధమ్మే దస్సేతుం చిత్తేన సహ ఏకతో కత్వా ఆహ ‘‘**ఫస్సపఞ్చక**’’న్తి. ఏకతో ఉప్పాదో ఏతేసన్తి **ఏకుప్పాదా,** సహ ఖీయన్తీతి **సహక్ఖయా,** ఏకతో ఉప్పజ్జిత్వా ఏకతో నిరుజ్ఝనకాతి అత్థో.

౯౪. సబ్బేస్వేవ ఏకవీససతేసు చిత్తేసు సముపలబ్భనతో **సబ్బసాధారణా**. కిఞ్చాపి అనన్తరగాథాయ చిత్తేన సహ ఏకుప్పాదాదిభావకథనేనేవ ఇమేసం సబ్బసాధారణతా వుత్తా, తత్థ పన ఏకుప్పాదాదిమత్తకథనమేవ ఇచ్ఛితం, న సబ్బసాధారణతా. వుత్తోపి వాయమత్థో తత్థ అపాకటత్తా పున పాకటం కత్వా ఇధ వుత్తోతి.

౯౫-౧౦౦. ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణవజ్జితచతుచత్తాలీసకామావచరచిత్తేసు, లోకియలోకుత్తరవసేన ఏకాదససు పఠమజ్ఝానికచిత్తేసు చాతి పఞ్చపఞ్ఞాసచిత్తేసు వితక్కస్స దేసితత్తా ఆహ ‘‘**వితక్కో…పే… సముదీరితో**’’తి. విచారో పఞ్చపఞ్ఞాససవితక్కచిత్తేసు చేవ ఏకాదససు దుతియజ్ఝానికచిత్తేసు చాతి ఛసట్ఠిచిత్తేసు ఉప్పజ్జతీతి ఆహ ‘‘**చారో…పే… జాయతే**’’తి.

ఏకపఞ్ఞాసచిత్తేసు పీతీతి కాయవిఞ్ఞాణవజ్జితేసు అట్ఠారససు సోమనస్ససహగతకామావచరచిత్తేసు చేవ చతుత్థపఞ్చమజ్ఝానవజ్జితతేత్తింసరూపజ్ఝానికచిత్తేసు చాతి ఏకపఞ్ఞాసచిత్తేసు పీతి జాయతి. **తేసట్ఠియా సుఖన్తి**

ఏకపణ్ణాససప్పీతికచిత్తేసు చేవ ఏకాదససు చతుత్థజ్ఝానికచిత్తేసు, కుసలవిపాకకాయవిఞ్ఞాణే చాతి తేసట్ఠియా చిత్తేసు సుఖం జాయతి. తేసట్ఠిసుఖసహగతచిత్తాని చేవ తీణి చ దుక్ఖసహగతానీతి ఛసట్ఠిచిత్తే వజ్జేత్వా అవసేసపఞ్చపణ్ణాసచిత్తేసు ఉపేక్ఖా ఉప్పజ్జతీతి ఆహ ‘‘**ఉపేక్ఖా పఞ్చపణ్ణాసచిత్తేసూ**’’తి. **దుక్ఖం తీసూ**తి ద్వీసు పటిఘచిత్తేసు చేవ అకుసలవిపాకకాయవిఞ్ఞాణే చాతి తీసు చిత్తేసు దుక్ఖం జాయతి. **హోతి...పే.... సోమనస్సిన్ద్రియ**న్తి తేసట్ఠియా సుఖసహగతచిత్తేసు ఏకమేవ కాయవిఞ్ఞాణం అపనేత్వా అవసేసేసు సోమనస్సిన్ద్రియం హోతి. అకుసలవిపాకకాయవిఞ్ఞాణవసేన ఏకమేవ దుక్ఖిన్ద్రియసహగతం, తథా కుసలవిపాకకాయవిఞ్ఞాణమేవ సుఖిన్ద్రియసమ్పయుత్తన్తి ఆహ ‘‘**దుక్ఖిన్ద్రియం...పే.... సుఖిన్ద్రియ**’’న్తి.

అహేతుకవిపాకకిరియామనోధాతువజ్జితేసు మజ్ఝిమగణనాయ పఞ్చాధికసతపరిమితేసు కుసలాకుసలవిపాకకిరియాచిత్తేసు వీరియం దేసితన్తి ఆహ ‘‘**పఞ్చుత్తర...పే.... ఆహ**’’తి. దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికత్థేసు సత్తే వినేతి, విగతో వా నాయకో ఇమస్స, విసిట్ఠో వా సబ్బలోకస్స నాయకో సామి, విసేసేన వా వినేయ్యసత్తే నిబ్బానపురం నేతీతి **వినాయకో**. సమాధిన్ద్రియం విచికిచ్ఛావజ్జితవీరియసహగతచిత్తేసు వుత్తన్తి ఆహ ‘‘**చతుత్తరసతే**’’తిఆది.

అట్ఠారస అహేతుకచిత్తాని, ద్వే ఏకహేతుకచిత్తాని చ వజ్జేత్వా అవసేసఏకుత్తరసతే చిత్తే ఛన్దో ఉప్పజ్జతీతి దస్సేతుం ‘‘**సబ్బాహేతుకచిత్తానీ**’’తిఆది వుత్తం. **దస విఞ్ఞాణే**తి కుసలాకుసలవిపాకవసేన ద్విగుణితే చక్ఖాదికే పఞ్చవిఞ్ఞాణే.

౧౦౨-౬. **నియతా** న యేవాపనకా వియ కదాచీతి అత్థో. కథం పనేతే ఏకనవుతియా చిత్తేస్వేవ జాయన్తీతి ఆహ ‘‘**అహేతుకేసూ**’’తిఆది. **ఏకూనాసీతియా**తి ద్వాదస ఞాణసమ్పయుత్తకామావచరాని, పఞ్చదస రూపావచరాని, ద్వాదస అరూపావచరాని, సమచత్తాలీస లోకుత్తరచిత్తానీతి ఏవం ఏకూనాసీతియా తిహేతుకచిత్తేసు. **అట్ఠవీసతియా చిత్తే**తి సోళససు కామావచరకుసలమహాకిరియాసు, ద్వాదససు చ లోకియచతుత్థజ్ఝానచిత్తేసు చాతి అట్ఠవీసతిచిత్తేసు. **సాట్ఠకే చత్తాలీసవిధే**తి అట్ఠసహితే చత్తాలీసవిధే, అట్ఠచత్తాలీసవిధేతి వుత్తం హోతి. **ఛ యుగళానీ**తి కాయపస్సద్ధిచిత్తపస్సద్ధాదీని ఛ యుగళాని. **కుసలాబ్యాకతా చా**తి కుసలచిత్తసమ్పయోగతో కుసలా, అబ్యాకతచిత్తసమ్పయోగతో అబ్యాకతాతి **కుసలేన**పకాసనవిధానేసు ఛేకేన సత్థునా **పకాసితా** దేసితాతి అత్థో.

౧౦౮-౧౧౧. **సంసయో**తి విచికిచ్ఛా. సా హి సంసేతి సమన్తతో సేతి, ‘‘ఏవం ను ఖో, నో ను ఖో’’తి పరిసప్పతీతి సంసయో. మహన్తే సీలక్ఖన్ధాదికే ఏసతి గవేసతీతి మహేసీ. తేన **మహేసినా** సమ్మాసమ్బుద్ధేన. **అట్ఠసూ**తి అట్ఠలోభసహగతచిత్తేసు. **చతూసూ**తి తేస్వేవ దిట్ఠిసహగతచిత్తేసు. దిట్ఠివియుత్తేసు చతూసూతి సమ్బన్ధో. **ద్వీస్వేవా**తి ద్వీసు దోసమూలకచిత్తేసు. **ద్వీసు జాయన్తి నో సహా**తి దోసమూలేస్వేవ ద్వీసు జాయన్తి, సహ పన న ఉప్పజ్జన్తి, ఉసూయనకాలే ఇస్సా, మచ్ఛరణకాలే మచ్ఛేరన్తిఆదినా నానా హుత్వావ ఉప్పజ్జన్తి. **పఞ్చసూ**తి పఞ్చసు ససఙ్ఖారికచిత్తేసు.

౧౧౨. చిత్తస్స చేతసికత్తాభావేపి కుసలాకుసలాబ్యాకతధమ్మానం గణనట్ఠానతో ‘‘**మనో**’’తి చిత్తమ్పి వుత్తం.

౧౧౪-౩. ఏత్తావతా చేతసికవిభాగం దస్సేత్వా ఇదాని ఏకేకస్మిం చిత్తుప్పాదే లబ్భమానరాసీసు అఙ్గవిభాగదస్సనత్థం ‘‘**ఏకూనతింసచిత్తేసూ**’’తిఆది వుత్తం. నను చ ఫస్సపఞ్చమకరాసి సబ్బపఠమం ఆగతా, సా కస్మా న వుత్తాతి?

సబ్బసాధారణభావతో. న హి నో చిత్తుప్పాదో అత్థి, యో ఫస్సపఞ్చమకవినిముత్తోతి. ఏకాదస పఠమజ్ఝానికాని సోమనస్ససహగతాని, ద్వాదస సహేతుకకామావచరాని, తథా చత్తారి అకుసలాని, సుఖసన్తీరణహసితుప్పాదాని ద్వేతి ఏకూనతింసచిత్తేసు పఞ్చఙ్గికం ఝానం పఞ్చకరాసిసఙ్ఖాతం మతం. **చతు...పే.... నిద్దిసే**తి ఏకాదస దుతియజ్ఝానికాని, కుసలవిపాకకిరియావసేన ద్వాదస ఉపేక్ఖాసహగతసహేతుకకామావచరాని, ఉపేక్ఖాదోమనస్ససహగతాని అట్ఠ అకుసలాని, ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణవజ్జితఉపేక్ఖాసహగతాని ఛ అహేతుకచిత్తాని చాతి ఇమాని సత్తతింస చిత్తాని యథాయోగం చతూహి ఝానఙ్గేహి యుత్తాని. ఏత్థ హి ఏకాదస దుతియజ్ఝానికాని విచారపీతిసుఖసమాధీహి సహగతాని, ఇతరాని యథాయోగం ఉపేక్ఖాదోమనస్సేసు ఏకేకేన వితక్కవిచారసమాధీహీతి చతూహి సమ్పయుత్తాని.

ఏకాదసవిధన్తి ఏకాదసవిధం తతియజ్ఝానికచిత్తం పీతిసుఖచిత్తేకగ్గతాయోగతో **తివఙ్గికముదీరితం. చతుత్తింస...పే.... ముదీరిత**న్తి ద్వాదస అరూపావచరచిత్తాని, ద్వావీసతి చతుత్థపఞ్చమజ్ఝానికాని సాసవానాసవానీతి చతుత్తింస చిత్తాని యథాయోగం ఉపేక్ఖేకగ్గతాయోగతో, సుఖేకగ్గతాయోగతో చ దువఙ్గికముదీరితం. చతుత్థజ్ఝానికాని హి ఏకాదస సుఖేకగ్గతాసహితాని, సేసాని తేవీసతి ఉపేక్ఖేకగ్గతాసహితాని.

౧౧౬. సభావేనావితక్కేసూతి దుతియజ్ఝానాదయో వియ భావనాబలేన వినా సభావేనేవ అవితక్కేసు ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణేసు. తేసు హి విజ్జమానానిపి సేసఝానఙ్గాని వితక్కవిరహేన ఉపనిజ్ఝానకిచ్చేసు అసమత్థాని. తేనేవ హి **అట్ఠకథాయ**మ్పి "వితక్కపచ్ఛిమకఞ్హి ఝానఙ్గం నామా"తి వుత్తం. భావనాయ అవితక్కభావప్పత్తాని పన భావనాబలేనేవ ఉపనిజ్ఝానకిచ్చేసు పటుతరా, తస్మా సభావేనావితక్కేసు ఝానఙ్గాని న ఉద్ధరేయ్య. "**న ఉద్ధటా**"తి వా పాఠో, న ఉద్ధటానీతి అత్థో.

యది ఏవం కస్మా ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణేసు సరూపేనేవ చిత్తేకగ్గతా వుత్తా, నను తస్సా వితక్కవిరహేన ఝానఙ్గకిచ్చే అసమత్థతాయ రాసిభజనాభావతో యేవాపనకవసేన వచనం యుత్తన్తి ? వుచ్చతే – కుసలాకుసలేసు అవిజ్జమానధమ్మస్స విపాకేసుపి అనుపలబ్భనతో ఝానఙ్గకిచ్చస్స అకరణేపి కుసలాకుసలేసు దేసితనియామేనేవ సరూపేన ఇధాపి వుత్తా. హోతు తావ ఏతం, ఝానరాసియం వేదనా కస్మా వుత్తా. సా హి సబ్బచిత్తసాధారణభావతో ఫస్సపఞ్చకరాసిమ్హి చేవ, ఉపేక్ఖాదిఇన్ద్రియభావతో ఇన్ద్రియరాసిమ్హియేవ వత్తబ్బా, న ఇతరత్థ తదభావతోతి? సచ్చం, వేదనా పన సబ్బవేదనానం సామఞ్ఞసభావేన ఫస్సపఞ్చకే ఆగతవేదనా చ అపరేన విసేసవచనేన తత్థ నిద్దిట్ఠా, న తత్థ అన్తోకరణత్థం. తేనేవ హి **ధమ్మసఙ్గణియం** ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణేసు సఙ్గహవారే ఝానఙ్గరాసి న ఉద్ధటాతి రూపధాతుయం తిణ్ణం మహాభూతానం అప్పటిఘభావేపి కామధాతుయం సప్పటిఘమహాభూతేహి సమానభావతో తత్థాపి సప్పటిఘభావో వియ ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణేసు వేదనాచిత్తేకగ్గతానం వితక్కవియోగేన ఝానకిచ్చాకరణేపి సవితక్కచిత్తేసు ఝానచిత్తసమఙ్గీవేదనాదీహి సమానత్తా ఝానఙ్గభావేన వచనం నామ యుత్తం. తేనేవ చ **నామరూపసమాసే** "ఫస్సపఞ్చకరాసిఝానదుకరాసిఇన్ద్రియత్తికరాసీ"తి వుత్తన్తి. అథ వా కిం ఏతాయ యుత్తిచిన్తాయ, ధమ్మసభావవేదినా తథాగతేన ధమ్మసభావం అవిరజ్ఝిత్వా దేసితన్తి న ఏత్థ అనుయోగో కాతబ్బోతి. అహేతుకచిత్తానం ఆరమ్మణే సుప్పతిట్ఠితతాభావేన అనియ్యానికత్తా వుత్తం "**సబ్బా...పే.... న ఉద్ధరే**"తి. వుత్తఞ్హేతం **అట్ఠకథాయ**మ్పి "హేతుపచ్ఛిమకో మగ్గో"తి.

౧౧౭. **తీణి సోళసచిత్తేసూ**తి పన్నరససు అహేతుకవిపాకచిత్తేసు చేవ కిరియామనోధాతుమ్హి చాతి సోళససు చిత్తేసు. మనిన్ద్రియం జీవితిన్ద్రియం వేదనిన్ద్రియేసు లబ్భమానమేకన్తి **తీణిన్ద్రియాని హోన్తి**. ఇమేసుపి కుసలవిపాకకాయవిఞ్ఞాణధాతుయం మనిన్ద్రియసుఖిన్ద్రియజీవితిన్ద్రియవసేన తీణిన్ద్రియాని, అకుసలవిపాకకాయవిఞ్ఞాణధాతుయం దుక్ఖిన్ద్రియేన సహ తీణి, సుఖసన్తీరణే సోమనస్సిన్ద్రియేన సహ తీణి, అవసేసతేరసచిత్తేసు ఉపేక్ఖిన్ద్రియేన సహ తీణీతి. ఏత్థ చిత్తన్తి ససమ్పయుత్తధమ్మస్స చిత్తుప్పాదస్స అధిప్పేతత్తా మనిన్ద్రియస్సాపి ఆధారభావో యుజ్జేయ్య. ఇతరథా హి మనిన్ద్రియన్తి చిత్తస్సేవ గహణే తస్స అత్తనో చ ఆధారభావో న యుజ్జతీతి. **ఏకస్మిం పన చత్తారీ**తి ఏకస్మిం విచికిచ్ఛాసహగతే వీరియిన్ద్రియమనిన్ద్రియజీవితిన్ద్రియఉపేక్ఖిన్ద్రియవసేన చత్తారి. **పఞ్చ తేరససూ**తి ఠపేత్వా విచికిచ్ఛాసహగతం అవసేసాని ఏకాదస అకుసలచిత్తాని, కిరియాహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతుద్వయన్తి తేరససు చిత్తేసు వీరియిన్ద్రియాదీని తీణి, సమాధిన్ద్రియం, వేదనిన్ద్రియేసు లబ్భమానం ఏకన్తి పఞ్చిన్ద్రియాని. ఏత్థ హి ద్వీసు దోసమూలేసు వీరియిన్ద్రియసమాధిన్ద్రియమనిన్ద్రియజీవితిన్ద్రియదోమనస్సిన్ద్రియవసేన పఞ్చ, పఞ్చసు సోమనస్ససహగతేసు పురిమాని చత్తారి సోమనస్సిన్ద్రియేన సద్ధిం పఞ్చ, సేసేసు ఉపేక్ఖిన్ద్రియేన సద్ధిం పఞ్చ హోన్తి.

౧౧౮. **సత్త ద్వాదసచిత్తేసూ**తి ద్వాదససు ఞాణవిప్పయుత్తచిత్తేసు సద్ధాసతిసమాధివీరియజీవితమనిన్ద్రియాని చ వేదనిన్ద్రియేసు లబ్భమానమేకన్తి సత్త ఇన్ద్రియాని. తత్థ హి ఛసు సోమనస్ససహగతేసు సద్ధిన్ద్రియాదీని ఛ సోమనస్సిన్ద్రియేన సద్ధిం సత్త, ఇతరేసు ఛసు ఉపేక్ఖిన్ద్రియేన సద్ధిం సత్త హోన్తి. **ఏకేనూనేసు...పే.... మనేసు చా**తి ద్వాదస ఞాణసమ్పయుత్తాని కామావచరాని, సత్తవీసతి లోకియజ్ఝానచిత్తాని చాతి ఏకూనచత్తాలీసవిధేసు లోకియచిత్తేసు పురిమాని సత్త, పఞ్ఞిన్ద్రియఞ్చాతి అట్ఠేవ ఇన్ద్రియాని. ఏత్థ హి సోమనస్ససహగతేసు ఛసు కామావచరేసు, ద్వాదససు రూపావచరచతుక్కజ్ఝానేసు చాతి అట్ఠారసచిత్తేసు సోమనస్సిన్ద్రియేన, సేసేసు చ ఉపేక్ఖిన్ద్రియేన సద్ధిం యోజేత్వా అట్ఠిన్ద్రియాని వేదితబ్బాని.

౧౧౯. **చత్తాలీసాయ చిత్తేసు నవక**న్తి సమచత్తాలీసవిధేసు లోకుత్తరచిత్తేసు పురిమాని అట్ఠఇన్ద్రియాని, అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం అఞ్ఞిన్ద్రియం అఞ్ఞాతావిన్ద్రియన్తి ఇమేసు లబ్భమానమేకన్తి ఇన్ద్రియానం నవకా. సోతాపత్తిమగ్గేసు హి అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం లబ్భతి. సోతాపత్తిఫలతో పట్ఠాయ అరహత్తమగ్గపరియోసానేసు తం న లబ్భతి. తస్స ఠానే అఞ్ఞిన్ద్రియం. అరహత్తఫలే తమ్పి న లబ్భతి. తస్స ఠానే అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం తిట్ఠతీతి. **ఏవ**న్తి ఛహి ఇన్ద్రియేహి సమ్పయుత్తస్స అభావతో కత్థచి తీణి, కత్థచి చత్తారి, కత్థచి పఞ్చ, కత్థచి సత్త, కత్థచి అట్ఠ, కత్థచి నవిన్ద్రియానీతి ఏవం ఛహి ఆకారేహి **ఇన్ద్రియయోగోపి**, న కేవలం ఝానఙ్గయోగోవ, అథ ఖో ఇన్ద్రియేహి సహ చిత్తుప్పాదానం సమ్పయోగోపి వేదితబ్బోతి.

౧౨౦-౩. ఇదాని మగ్గఙ్గసమ్పయోగం దస్సేన్తో పఠమం తావ యేసు చిత్తేసు మగ్గఙ్గాని న లబ్భన్తి, తాని దస్సేత్వా పచ్ఛా మగ్గఙ్గయోగచిత్తుప్పాదే దస్సేతుం "**అమగ్గఙ్గానీ**"తిఆదిమాహ. **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం ఏకవీససతప్పభేదే చిత్తస్మిం, ఇమస్మిం మగ్గఙ్గాధికారే వా. **విఞ్ఞాణేసు ద్విపఞ్చసూ**తి సభావావితక్కేసు చక్ఖాదీసు ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణేసు. కిఞ్చాపి హేట్ఠా ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణేసు ఝానఙ్గాభావో, అహేతుకేసు చ మగ్గఙ్గాభావో వుత్తోవ, అఝానఙ్గాని పన తత్థ అధికారవసేన వుత్తాని, ఇధ పసఙ్గాగతవసేన. అమగ్గఙ్గాని తత్థ పసఙ్గాగతవసేన, ఇధ అధికారవసేనాతి న కోచి పునరుత్తిదోసో.

ఏకన్తి విచికిచ్ఛాసమ్పయుత్తం చిత్తం. తస్మిం మిచ్ఛాసఙ్కప్పమిచ్ఛావాయామయోగతో ద్వే మగ్గఙ్గాని ఏత్థాతి **దుమగ్గఙ్గం. తిమగ్గఙ్గాని సత్తసూతి** చత్తారి దిట్ఠివిప్పయుత్తాని, ద్వే దోసమూలాని, ఉద్ధచ్చసహగతచిత్తన్తి సత్తసు మిచ్ఛాసఙ్కప్పమిచ్ఛావాయామమిచ్ఛాసమాధియోగతో తిమగ్గఙ్గాని. **చత్తాలీస...పే.... చతురఙ్గికో**తి ద్వాదస ఞాణవిప్పయుత్తాని, చత్తారి దిట్ఠిసమ్పయుత్తాని, పఠమజ్ఝానికవజ్జాని చతువీసతి మహగ్గతచిత్తానీతి చత్తాలీసచిత్తేసు యో మగ్గో లబ్భతి, సో యథాయోగం సమ్మాసఙ్కప్పసమ్మావాయామసమ్మాసతిసమ్మాసమాధియోగతో, మిచ్ఛాదిట్ఠిమిచ్ఛాసఙ్కప్పమిచ్ఛావాయామమిచ్ఛాసమాధియోగతో, సమ్మాదిట్ఠిసమ్మావాయామసమ్మాసతిసమ్మాసమాధియోగతో చ చతురఙ్గికో మతో. తత్థ ఞాణవిప్పయుత్తేసు ద్వాదససు పఠమాని చత్తారి, దిట్ఠిసమ్పయుత్తేసు మజ్ఝిమాని, సేసేసు పచ్ఛిమాని లబ్భన్తి.

పఞ్చద్దససు...పే.... పఞ్చఙ్గికోతి ద్వాదససు ఞాణసమ్పయుత్తకామావచరేసు చేవ తీసు లోకియపఠమజ్ఝానికేసు చాతి పన్నరససు చిత్తేసు సమ్మాదిట్ఠిసమ్మాసఙ్కప్పసమ్మావాయామసమ్మాసతిసమ్మాసమాధివసేన పఞ్చఙ్గికో మగ్గో. నను చ సమ్మావాచాదయో కామావచరేసు లబ్భన్తీతి? సచ్చం లబ్భన్తి, పాఠే పన అనాగతత్తా ఇధ పరిచ్చత్తాతి. **ద్వత్తింసచిత్తేసూ**తి పఠమజ్ఝానికవజ్జేసు ద్వత్తింసలోకుత్తరచిత్తేసు. **సత్తఙ్గికో**తి అవితక్కత్తా సమ్మాసఙ్కప్పో న లబ్భతీతి తం పరిచ్చజిత్వా అవసేససత్తమగ్గఙ్గవసేన సత్తఙ్గికో వుత్తో.

యత్థ పన సమ్మాసఙ్కప్పో లబ్భతి, తత్థ తేన సహ అట్ఠఙ్గికోతి ఆహ ''**మగ్గో అట్ఠసూ**''తిఆది. తత్థ **అట్ఠసు చిత్తేసూ**తి పఠమజ్ఝానికేసు అట్ఠసు లోకుత్తరచిత్తేసు. **ఏవ**న్తి ఛహి మగ్గఙ్గేహి సమ్పయుత్తస్స అభావతో కత్థచి ద్వే మగ్గఙ్గాని, కత్థచి తీణి, కత్థచి చత్తారి, కత్థచి పఞ్చ, కత్థచి సత్త, కత్థచి అట్ఠాతి ఏవం ఛహి పకారేహి.

౧౨౪-౬. ఇదాని బలసమ్పయోగం దస్సేన్తో ఆహ ''**బలాని ద్వే**''తిఆది. తత్థ వీరియబలసమాధిబలవసేన ద్వే బలాని కిరియాహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతుద్వయే విభఙ్గవారే ఆగతాని వీరియబలసమాధిబలాని పచ్చేకం లబ్భన్తీతి ''**ద్వే ద్విచిత్తేసూ**''తి వుత్తం. **ఏకస్మిం తీణీ**తి ఏకస్మిం విచికిచ్ఛాసహగతే వీరియబలఅహిరికబలఅనోత్తప్పబలవసేన తీణి బలాని. **ఏకాదససు చత్తారీ**తి విచికిచ్ఛాసహగతవజ్జేసు ఏకాదససు అకుసలచిత్తేసు సమాధిబలఞ్చేవ పుబ్బే వుత్తాని తీణీతి చత్తారిబలాని. **ఛ ద్వాదససూ**తి ద్వాదససు ఞాణవిప్పయుత్తచిత్తేసు సద్ధావీరియసతిసమాధిహిరిఓత్తప్పవసేన ఛ బలాని.

ఏకూనాసీతియా సత్తాతి ద్వాదససు ఞాణసమ్పయుత్తకామావచరచిత్తేసు చేవ సత్తవీసతిమహగ్గతచిత్తేసు చ చత్తాలీసాయ లోకుత్తరచిత్తేసు చాతి ఏకూనాసీతివిధేసు చిత్తేసు సద్ధావీరియసతిసమాధిపఞ్ఞాహిరిఓత్తప్పవసేన సత్త బలాని. **సోళసేవాబలానీ**తి పఞ్చదస అహేతుకవిపాకాని, కిరియామనోధాతుఆవజ్జనఞ్చాతి సోళస బలవిప్పయోగతో అబలచిత్తాని. **ఏవ**న్తి పఞ్చహి బలేహి సమ్పయుత్తస్స అభావతో కత్థచి ద్వే, కత్థచి తీణి, కత్థచి చత్తారి, కత్థచి ఛ, కత్థచి సత్తాతి పఞ్చహి ఆకారేహి **సబలం,** ఇమేసు ఏకస్సాపి అభావతో అబలమ్పి చ **విఞ్ఞేయ్యం,** విజానితబ్బన్తి అత్థో. హేతురాసిఆదయో వినిచ్ఛయభావతో న వుత్తాతి వేదితబ్బం. యేసు చిత్తేసు యాని ఝానఙ్గమగ్గఙ్గబలిన్ద్రియాని జాయన్తీతి సమ్బన్ధో. గాథాబన్ధసుఖత్థం ఇన్ద్రియానం ఓసానకరణం.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

అభిధమ్మావతారసంవణ్ణనాయ

చేతసికవిభాగనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. చతుత్థో పరిచ్ఛేదో

ఏకవిధాదినిద్దేసవణ్ణనా

౧౨౮-౩౦. విజాననసభావతోతి ఆరమ్మణవిజాననసభావత్తా. నను చ హేట్ఠా సారమ్మణతో ఏకవిధభావో వుత్తోతి? సచ్చం వుత్తో, సో పన చేతసికానఞ్చ సాధారణోతి ఇధ తబ్బివజ్జనత్థం విజాననలక్ఖణతావ వుత్తా. సఙ్ఖేపగణనవసేన చ సహేతుకానం ఏకసత్తతివిధతా వుత్తా. **హేతువాదినా**తి కుసలాకుసలాబ్యాకతహేతూనం బ్యాకరణకుసలేన . అథ వా "యే ధమ్మా హేతుప్పభవా , తేసం హేతుం తథాగతో ఆహా"తి (అప. థేర ౧.౧.౨౮౬; మహావ. ౬౦) వచనతో తంతంపచ్చయుప్పన్నధమ్మానం తంతంపచ్చయవాదినా.

౧౩౧-౪. సవత్థుకావత్థుకతోతి ఏకన్తేన సబ్బవత్థునిస్సితభావతో చేవ తదభావతో చ. కేచి పన హదయవత్థువసేన సవత్థుకావత్థుకతం వణ్ణేన్తి, తం న యుజ్జతి సవత్థుకనిద్దేసే "సబ్బో కామవిపాకో"తి పసాదనిస్సితానమ్పి సఙ్గహితత్తా. **ఉభయవసేనా**తి సవత్థుకావత్థుకవసేన. కానిచి హి చిత్తాని ఏకన్తేన సవత్థుకాని, కానిచి అవత్థుకానేవ, కానిచి ఉభయసభావాని. తథా చేవ నిద్దిసతి ''**సబ్బో కామవిపాకో చా**''తిఆది.

సబ్బో కామవిపాకో చాతి సహేతుకాహేతుకభిన్నో సబ్బో తేవీసతివిధో కామావచరవిపాకో చ. **ఆదిమగ్గో**తి సోతాపత్తిమగ్గో. సో హి సబ్బలోకుత్తరేసు ఆదితో ఉప్పజ్జనతో, అట్ఠసు అరియపుగ్గలేసు ఆదిపుగ్గలస్స సమ్బన్ధీతి వా "ఆదిమగ్గో"తి వుచ్చతి. **వినా వత్థు**న్తి సకసకవత్థుం వినా నుప్పజ్జన్తి. తేనేవ హేతాని అరూపభవే నుప్పజ్జన్తి తత్థ వత్థూనం అభావతో. "నుప్పజ్జన్తి వినా వత్థు"న్తి చ ఇదం అన్తోభావితకారణత్థం కత్వా వుత్తం. తేన యస్మా వత్థుం వినా నుప్పజ్జన్తి, తస్మా ఏకన్తేన సవత్థుకాతి వుత్తం హోతి.

ఏకన్తేన అవత్థుకా అరూపభవేయేవ పటిసన్ధాదివసేన పవత్తనతో. కథం పన రూపసన్నిస్సయేన వినా తత్థ అరూపం పవత్తతి, కస్మా న పవత్తతి పఞ్చవోకారేతి? తథా అదస్సనతో. యది ఏవం కబళీకారాహారేనపి వినా రూపధాతుయం రూపేన పవత్తితబ్బం, కిం కారణా? కామధాతుయం తథా అదస్సనతో. అపి తు యస్స చిత్తసన్తానస్స పవత్తికారణం రూపే అవిగతతణ్హం, తస్స సహ రూపేన పవత్తి. యస్స పన నిబ్బత్తికారణం రూపే విగతతణ్హం, తస్స వినా రూపేన పవత్తి కారణస్స తంవిముఖతాయాతి రూపసన్నిస్సయేన వినా తత్థ అరూపం పవత్తతి. **ద్వేచత్తాలీస సేసానీ**తి మనోద్వారావజ్జనం కుసలకిరియావసేన సోళస కామావచరాని, తథేవ అట్ఠ అరూపావచరాని, పఠమమగ్గవజ్జాని సత్త లోకుత్తరాని, పటిఘద్వయవజ్జితదసఅకుసలాని చేతి ద్వేచత్తాలీస వుత్తావసేసచిత్తాని.

౧౩౫-౭. రూపాదీసు ఏకేకమేవ ఆరమ్మణం ఇమస్సాతి **ఏకేకారమ్మణం.** తస్స తస్స ఆరమ్మణస్స ఆపాథగతకాలే తంతంవిజాననవసేన పఞ్చపి ఆరమ్మణాని ఇమస్సాతి **పఞ్చారమ్మణం. ఏవమ్పీ**తి న కేవలం సవత్థుకాదివసేనేవ, అథ ఖో ఏకేకారమ్మణాదితోపి. అభిఞ్ఞావజ్జితానం సబ్బమహగ్గతానమ్పి ధమ్మారమ్మణభావేన ఏకారమ్మణత్తా ఆహ ''**సబ్బం మహగ్గత**''న్తి. పణ్ణత్తారమ్మణతో ఏకారమ్మణన్తి కేచి. తం అరూపావచరదుతియచతుత్థజ్ఝానాని పత్వా న యుజ్జతి తేసం మహగ్గతారమ్మణత్తా. అభిఞ్ఞాద్వయస్స ఛళారమ్మణికభావేన, తస్స చ రూపావచరపఞ్చమజ్ఝానతో అభిన్నత్తా తం పహాయ ''**తేచత్తాలీసా**''తి వుత్తం.

౧౪౧. పుఞ్ఞవిపాకకిరియతో కామే ద్వాదసాతి సమ్బన్ధో. **ధాతి** నిపాతమత్తం. **పుఞ్ఞవిపాకక్రియతో**తి ఞాణవిప్పయుత్తకుసలవిపాకకిరియతో.

౧౪౩-౮. ఇరియాయ కాయికాయ కిరియాయ పవత్తిపథభావతో **ఇరియాపథో,** గమనాది. అత్థతో తదవత్థా రూపప్పవత్తి. కామఞ్చేత్థ రూపవినిముత్తో ఇరియాపథో, విఞ్ఞత్తి వా నత్థి, తథాపి సబ్బం రూపసముట్ఠాపకచిత్తం ఇరియాపథుపత్థమ్భకం, విఞ్ఞత్తివికారుప్పాదనఞ్చ హోతి. యం పన చిత్తం విఞ్ఞత్తిజనకం , తం ఏకంసతో ఇతరద్వయస్స జనకం అవినాభావతో, తథా ఇరియాపథుపత్థమ్భకం రూపస్సాతి ఇమస్స విసేసస్స దస్సనత్థం **''రూపీరియాపథవిఞ్ఞత్తి-జనకాజనకాదితో''**తి ఇరియాపథవిఞ్ఞత్తీనం విసుం గహణం. **జనకాజనకాదితో**తి తిణ్ణమ్పి జనకతో, కస్సచిపి అజనకతో, ద్విన్నం ఏకస్స చ జనకతో. కానిచి హి చిత్తాని రూపం సముట్ఠాపేన్తి, ఇరియాపథం కప్పేన్తి, విఞ్ఞత్తిం జనయన్తి. కానిచి రూపం సముట్ఠాపేన్తి, ఇరియాపథం కప్పేన్తి, విఞ్ఞత్తిం న జనయన్తి. కానిచి రూపమేవ సముట్ఠాపేన్తి, ఇతరద్వయం న కరోన్తి. కానిచి తీణి న కరోన్తేవ. తథా చేవ దస్సేతి **''ద్వాదసాకుసలా''**తిఆది. **ఏవఞ్చాపి హి తం చిత్త**న్తి న కేవలం అహేతుకాదితోవ, ఏవం రూపాదిజనకాదితోపి తం చతుబ్బిధం. "ఏవఞ్చాదిమ్హి త"న్తిపి లిఖన్తి. తస్స పన ఆదిమ్హి నిక్ఖిత్తం చిత్తం ఏవఞ్చ చతుబ్బిధన్తి అత్థం వదన్తి. **తత్థా**తి తేసు రూపజనకాదీసు. **దస కిరియా**తి మనోధాతువజ్జా దస కిరియా.

సముట్ఠాపేన్తి రూపానీతి అత్తనో ఉప్పాదక్ఖణేయేవ అత్తనా జనేతబ్బరూపాని సముట్ఠాపేన్తి. **కప్పేన్తీ**తి సన్నామేన్తి. యథాపవత్తం ఇరియాపథం ఉపత్థమ్భేన్తి. యథా హి అన్తరన్తరా ఉప్పజ్జమానేహి వీథిచిత్తేహి అబ్బోకిణ్ణే భవఙ్గే పవత్తమానే అఙ్గాని ఓసీదన్తి, పవేధన్తా వియ హోన్తి, న ఏవం ద్వత్తింసవిధేసు వక్ఖమానేసు చ ఛబ్బీసతివిధేసు జాగరణచిత్తేసు పవత్తమానేసు. తదా పన అఙ్గాని ఉపత్థద్ధాని యథాపవత్తఇరియాపథభావేనేవ పవత్తన్తి. **జనయన్తి చ విఞ్ఞత్తి**న్తి మనోద్వారే పవత్తా ఏవ విఞ్ఞత్తిం జనయన్తి, న పన పఞ్చద్వారే పవత్తాతి దట్ఠబ్బం.

ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణానం ఝానఙ్గయోగాభావేన రూపాజనకత్తా ఆహ **''ద్వేపఞ్చవిఞ్ఞాణా''**తి. ఝానఙ్గాని హి చిత్తేన సహ రూపసముట్ఠాపకాని, తేసం అనుబలప్పదాయకాని మగ్గఙ్గాదీని తేసు విజ్జమానేసు సవిసేసం రూపప్పవత్తిదస్సనతో. అరూపవిపాకా పన రూపవిరాగభావనాయ నిబ్బత్తత్తా హేతునో తంవిముఖతాయ రూపం న సముట్ఠాపేన్తీతి ఆహ **''విపాకా చ అరూపిసూ''**తి.

౧౫౦. **సబ్బేసం సన్ధిచిత్త**న్తి సబ్బేసం సత్తానం పటిసన్ధిచిత్తం. తఞ్హి వత్థుదుబ్బలతాయ, అప్పతిట్ఠితతాయ, పచ్చయవేకల్లతో, ఆగన్తుకతాయ చ రూపం న సముట్ఠాపేతి. తథా హి పటిసన్ధివిఞ్ఞాణేన సహజాతం వత్థు పచ్ఛాజాతపచ్చయరహితం, ఆహారాదీహి చ అనుపత్థద్ధం దుబ్బలం, తస్స చ దుబ్బలత్తా తన్నిస్సితవిఞ్ఞాణమ్పి దుబ్బలన్తి. యథా చ పపాతే పతితో అఞ్ఞస్స నిస్సయో భవితుం న సక్కోతి, ఏవం తమ్పి భిన్నసన్తతియం కమ్మక్ఖిత్తతాయ పపాతే పతితం వియ అప్పతిట్ఠితం న రూపసముట్ఠాపనే ఉస్సహతి చ వత్థునో చ అత్తనా సహ అపచ్ఛా అపురే ఉప్పజ్జమానత్తా పురేజాతపచ్చయస్స అలాభతో. యథా పన ఆగన్తుకో పురిసో అగతపుబ్బం దేసం గతో అఞ్ఞేసం "ఏథ భో అన్తోగామే వో అన్నపానగన్ధమాలాదీని దస్సామీ"తి వత్తుం న సక్కోతి అత్తనో అవిసయతాయ, అప్పహుతాయ చ, ఏవమేవం పటిసన్ధిచిత్తమ్పి ఆగన్తుకన్తి. ఏవం వత్థుదుబ్బలతాదీహి కారణేహి రూపం న సముట్ఠాపేతి. అపిచ ఆహారిన్ద్రియాదివసేన యేహాకారేహి చిత్తసముట్ఠానరూపానం చిత్తచేతసికా పచ్చయా హోన్తి, తేహి సబ్బేహి పటిసన్ధియం చిత్తచేతసికా సమతింసకమ్మజరూపానం యథాయోగం పచ్చయా హోన్తి. వుత్తఞ్హేతం **పట్ఠానే** –

“పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతా ఆహారా సమ్పయుత్తానం ఖన్ధానం కటత్తా చ రూపానం ఆహారపచ్చయేన పచ్చయో”తిఆది (పట్ఠా. ౧.౧.౪౨౯).

తస్మా సమతింసకమ్మజరూపాని చిత్తసముట్ఠానరూపానం ఠానం గహేత్వా ఠితానీతి పటిసన్ధిచిత్తం రూపం న సముట్ఠాపేతీతి వేదితబ్బం.

చుతిచిత్తఞ్చారహతోతి ఏత్థ ఖీణాసవస్స చుతిచిత్తం ఉపసన్తవట్టమూలస్మిం సన్తానే సాతిసయం సన్తవుత్తితాయ రూపం న సముట్ఠాపేతి, అనాగామిఆదీనం తదభావతోతి వదన్తి. టీకాకారో పన **ఆనన్దాచరియో** భణతి –

> “కామావచరానం పచ్ఛిమచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే యస్స చిత్తస్స అనన్తరా కామావచరానం పచ్ఛిమచిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి, రూపావచరే, అరూపావచరే పచ్ఛిమభవికానం, యే చ రూపావచరం, అరూపావచరం ఉపపజ్జిత్వా పరినిబ్బాయిస్సన్తి, తేసం చవన్తానం, తేసం వచీసఙ్ఖారో నిరుజ్ఝిస్సతి, నో చ తేసం కాయసఙ్ఖారో నిరుజ్ఝిస్సతీతి వచనతో అఞ్ఞేసమ్పి చుతిచిత్తం రూపం న సముట్ఠాపేతీ”తి.

ఆచరియస్స హి అయమధిప్పాయో – “**కామావచరానం పచ్ఛిమచిత్తస్సా**”తి ఏతేన అవిసేసేన కామావచరసత్తానం చుతిచిత్తస్స, “**యే చ రూపావచరం...పే.... నిరుజ్ఝిస్సతీ**”తి ఇమినా కామభవతో చవిత్వా రూపారూపభవూపపజ్జనకానం కామావచరచుతిచిత్తస్సాపి ఉప్పాదక్ఖణతో ఉద్ధం వచీసఙ్ఖారస్స నిరోధం వత్వా కాయసఙ్ఖారస్స తదభావవచనతో చుతిచిత్తస్స కాయసఙ్ఖారాసముట్ఠాపనం సిద్ధం. యదగ్గేన చ తం కాయసఙ్ఖారం న సముట్ఠాపేతి, తదగ్గేన తం సేసరూపమ్పి న జనేతి. న హి రూపసముట్ఠాపకస్స గబ్భగతతాదివిబన్ధాభావే కాయసఙ్ఖారాసముట్ఠాపనే కారణం అత్థి. న చ యుత్తం చుతితో ఉద్ధం చిత్తసముట్ఠానఞ్చస్స రూపం పవత్తతీతి, నాపి “చుతిచిత్తం రూపం సముట్ఠాపేతీ”తి పాళి అత్థి, న చాపి వట్టమూలానుపసమో చుతిచిత్తస్స రూపుప్పాదనే కారణం చుతిచిత్తేన న ఉప్పన్నానమ్పి తతో పురిమతరేహి ఉప్పన్నానం వియ భవన్తరే అనుప్పజ్జనతో, తస్మా సబ్బేసమ్పి చుతిచిత్తం రూపం న సముట్ఠాపేతీతి. యది కాయసఙ్ఖారసముట్ఠాపనమేవ రూపజననారహభావం సాధేతి, తదా చతుత్థజ్ఝానే కథన్తి? నాయం దోసో, తస్స భావనాబలేన సాతిసయం సన్తవుత్తితాయ కాయసఙ్ఖారాసముట్ఠాపనేపి మరణాసన్నచిత్తానం వియ పరిదుబ్బలత్తాభావతో రూపసముట్ఠాపనే విబన్ధో నత్థీతి. కుతో పన పట్ఠాయ చిత్తజరూపం నుప్పజ్జతీతి? యతో పట్ఠాయ కాయసఙ్ఖారో నుప్పజ్జతి. కదా చ కాయసఙ్ఖారో నుప్పజ్జతీతి? చుతితో పుబ్బే ద్వత్తింసమచిత్తక్ఖణతో పట్ఠాయ నుప్పజ్జతి, తేత్తింసమచిత్తక్ఖణే ఉప్పన్నం పచ్ఛిమసోళసకతో పురేతరమేవ నిరుజ్ఝతీతి వదన్తి. “యస్స కాయసఙ్ఖారో న నిరుజ్ఝతి, తస్స చిత్తసఙ్ఖారో న నిరుజ్ఝిస్సతీ”తి (యమ. ౨.సఙ్ఖారయమక.౧౧౩) పఞ్హే “పచ్ఛిమచిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే తేసం కాయసఙ్ఖారో చ న నిరుజ్ఝతి, చిత్తసఙ్ఖారో చ న నిరుజ్ఝిస్సతీ”తి పచ్ఛిమచిత్తస్సేవ వజ్జితత్తా చుతితో దుతియతతియచిత్తేనాపి సహ నిరుజ్ఝతీతి అపరే. **యస్స చిత్తస్స అనన్తరా కామావచరానం పచ్ఛిమచిత్తం ఉప్పజ్జతీ**తి ఏత్థ “**యస్సా**”తి కామావచరచుతిచిత్తస్స అనన్తరపచ్చయభూతం చిత్తం సన్ధాయ వుత్తన్తి తస్స ఉప్పాదతోపి ఉద్ధం కాయసఙ్ఖారాభావవచనేన హేట్ఠిమకోటియా చుతితో తతియచిత్తేనేవ సహ నిరుజ్ఝతి. దుతియచిత్తం న పాపుణాతీతి ఏకే.

౧౩౧-౨. ఏకం ద్వే తీణి చత్తారి ఠానాని ఇమస్సాతి **ఏకద్వితిచతుట్ఠానం,** ఏకద్వితిచతుట్ఠానత్తాతి అత్థో. **ఠానన్తి** చ ఇధ కిచ్చమధిప్పేతం. తఞ్హి తిట్ఠన్తి ఏత్థ ధమ్మా అవట్ఠితా వియ హోన్తీతి “ఠాన”న్తి వుచ్చతి.

మంసచక్ఖుదిబ్బచక్ఖుఞాణచక్ఖుబుద్ధచక్ఖుసమన్తచక్ఖువసేన పఞ్చ నిమ్మలాని లోచనాని ఇమస్సాతి **పఞ్చనిమ్మలలోచనో**.

నిప్పపఞ్చేనాతి రాగాదిపపఞ్చరహితేన. రాగాదయో హి సంసారే పపఞ్చనతో “పపఞ్చా”తి వుచ్చన్తి.

ఆవజ్జనే పటిచ్చనే ఠానే మనోధాతుత్తికన్తి సమ్బన్ధో, కిరియామనోధాతు ఆవజ్జనట్ఠానే, విపాకద్వయం సమ్పటిచ్ఛనట్ఠానేతి అత్థో.

“సోమనస్సయుత్తసన్తీరణం పఞ్చద్వారే సన్తీరణం సియా”తి వత్తబ్బే “సన్తీరణ”న్తి అధికారతోవ లబ్భతీతి గాథాబన్ధసుఖత్థం “**సోమనస్సయుత**”న్తి ఏత్తకమేవ వుత్తం.

బలవారమ్మణే సతీతి తదారమ్మణకిచ్చస్స బలవారమ్మణేయేవ లబ్భనతో వుత్తం, న ఇమస్సేవ ఆవేణికభావేన సబ్బేసమ్పి తదారమ్మణానం బలవారమ్మణేయేవ ఉప్పజ్జనతో. **వోట్ఠబ్బన**న్తి కిరియామనోవిఞ్ఞాణధాతుసఙ్ఖాతం వోట్ఠబ్బనకిచ్చం చిత్తం.

౧౨౮-౯. సబ్బేసన్తి సబ్బేసం కామరూపారూపభవికసత్తానం. ఇమినా ఇదం దస్సేతి – పఞ్చద్వారేసు వోట్ఠబ్బనకిచ్చం కేసఞ్చిదేవ సత్తానం అరూపభవే సబ్బసో పఞ్చద్వారికచిత్తప్పవత్తియా, రూపభవే చ ద్వారత్తయప్పవత్తియా అభావతో. మనోద్వారే ఆవజ్జనకిచ్చం పన సబ్బేసమేవ సచిత్తకసత్తానం కరోతీతి. **ద్విట్ఠానికం నామ హోతీ**తి యథావుత్తట్ఠానద్వయవన్తతాయ ద్విట్ఠానికచిత్తం నామ హోతి. కేచి పన “సోమనస్ససహగతసన్తీరణం కామసుగతియం పటిసన్ధిం ఆకడ్ఢతి , తస్మా తం పఞ్చట్ఠానిక”న్తి వదన్తి, తం తేసం మతిమత్తం **పట్ఠానే** తథా అదీపితత్తా. తత్థ హి –

> “ఉపేక్ఖాసహగతం ధమ్మం పటిచ్చ ఉపేక్ఖాసహగతో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి నహేతుపచ్చయా”తి ఏత్థ (పట్ఠా. ౨.౭.౮) “అహేతుకం ఉపేక్ఖాసహగతం ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ తయో ఖన్ధా, తయో ఖన్ధే పటిచ్చ ఏకో ఖన్ధో, ద్వే ఖన్ధే పటిచ్చ ద్వే ఖన్ధా , అహేతుకపటిసన్ధిక్ఖణే ఉపేక్ఖాసహగతం ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ తయో ఖన్ధా, తయో ఖన్ధే పటిచ్చ ఏకో ఖన్ధో, ద్వే ఖన్ధే పటిచ్చ ద్వే ఖన్ధా”తి (పట్ఠా. ౨.౭.౮) –

ఏవం ఉపేక్ఖాసహగత-పదస్స పవత్తిపటిసన్ధివసేన పటిచ్చనయో ఉద్ధటో. పీతిసహగతసుఖసహగత-పదానం పన –

> “పీతిసహగతం ధమ్మం పటిచ్చ పీతిసహగతో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి నహేతుపచ్చయా. అహేతుకం పీతిసహగతం ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ తయో ఖన్ధా, తయో ఖన్ధే పటిచ్చ ఏకో ఖన్ధో, ద్వే ఖన్ధే పటిచ్చ ద్వే ఖన్ధా. సుఖసహగతం ధమ్మం పటిచ్చ సుఖసహగతో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి నహేతుపచ్చయా. అహేతుకం సుఖసహగతం ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ తయో ఖన్ధా, తయో ఖన్ధే పటిచ్చ ఏకో ఖన్ధో, ద్వే ఖన్ధే పటిచ్చ ద్వే ఖన్ధా”తి (పట్ఠా. ౨.౭.౬) –

ఏవం పవత్తివసేనేవ ఉద్ధటో, న “అహేతుకపటిసన్ధిక్ఖణే”తిఆదినా పటిసన్ధివసేన, తస్మా యథాధమ్మసాసనే అవచనమ్పి అభావమేవ దీపేతీతి న తస్స పటిసన్ధిదానం అత్థీతి ద్విట్ఠానికతావ వుత్తాతి. తే మహగ్గతవిపాకా నవాతి సమ్బన్ధో.

౧౬౨. ఛద్వారా ఏవ **ఛద్వారికా**. అథ వా **ఛద్వారికేసూ**తి ఛద్వారికచిత్తేసూతి అత్థో.

౧౬౪-౬. ''**పఞ్చకిచ్చ**''న్తిఆది యథావుత్తానమేవ నిగమనం. **సేసన్తి** అట్ఠసట్ఠివిధం చిత్తం. ఏకకిచ్చయోగతో, ఏకం కిచ్చమస్సాతి వా ఏకం, ఏకమేవ **ఏకకం.** సబ్బచిత్తానం కిచ్చవసేన నిద్దేసట్ఠానేయేవ కిచ్చానం పటిపాటిమ్పి దస్సేతుం ''**భవఙ్గావజ్జన**''న్తిఆది వుత్తం. యది ఏవం పటిసన్ధితో పట్ఠాయ చుతిపరియోసానం వత్తబ్బన్తి? సచ్చం, చుతిపటిసన్ధీనం పన పాకటత్తా తథా న వుత్తం. భవస్స హి పటిసన్ధి ఆది, చుతి పరియోసానన్తి పాకటమేవ, తస్మా పాకటట్ఠానం పహాయ అపాకటట్ఠానతో పట్ఠాయ దస్సేతుం భవఙ్గమేవ ఆదితో వుత్తం. తదారమ్మణం పన కిఞ్చాపి అపాకటం, అథ ఖో అనేకన్తికం కిస్మిఞ్చి భవే కత్థచి జవనవీథియం అలబ్భనతోతి ఏకన్తలబ్భమానపరిదీపనత్థం తం న వుత్తం. అథ వా తదారమ్మణచిత్తమ్పి యేభుయ్యేన భవఙ్గనామం లబ్భతీతి పురిమజవనవీథియం తదారమ్మణం పచ్ఛిమజవనవీథియా ఆవజ్జనస్స పురేచరభూతం భవఙ్గ-గ్గహణేనేవ సఙ్గహితన్తి విసుం న వుత్తం. కేచి పన "పఞ్చద్వారేసు పవత్తివసేన పఞ్చవిధతాయ దస్సనత్థం 'భవఙ్గావజ్జన'న్తిఆది వుత్త"న్తి వదన్తి, తత్థ పన అప్పవత్తమానానం కేసఞ్చి సబ్భావతో తం న యుజ్జతి, ఛద్వారప్పవత్తివసేన ఛబ్బిధత్తనయదస్సనత్థన్తి వత్తుం వట్టతి. యథా చేత్థ "భవఙ్గావజ్జన"న్తిఆదినా చక్ఖుద్వారే వుత్తం, ఏవం సోతద్వారాదీసుపి దస్సనాదిం అపనేత్వా సవనాదిం పక్ఖిపిత్వా కిచ్చప్పవత్తి యోజేతబ్బా. మనోద్వారే పన –

> "భవఙ్గం పఠమం హోతి, తతో ఆవజ్జనం మతం;
> దుతియం తమతిక్కమ్మ, జవనం తతియం సియా"తి. –

యోజనా దట్ఠబ్బా. **ఛన్నం విఞ్ఞాణానన్తి** చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం పఞ్చన్నం, మనోవిఞ్ఞాణస్స చ. **సత్తవిఞ్ఞాణధాతూనన్తి** చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతాదీనం పఞ్చన్నం, మనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతుద్వయస్సాతి సత్తన్నం విఞ్ఞాణధాతూనం.

౧౬౯-౭౧. **పఞ్చాభిఞ్ఞావివజ్జితన్తి** –

> "ఇద్ధివిధం దిబ్బసోతో, పరచిత్తవిజాననా;
> పుబ్బేనివాసానుస్సతి, దిబ్బచక్ఖూతి పఞ్చధా"తి. –

ఏవమాగతాహి పఞ్చహి అభిఞ్ఞాహి యుత్తేన రూపావచరపఞ్చమజ్ఝానచిత్తేన వజ్జితం. దిబ్బసోతాదీనం ఏకేకారమ్మణత్తేపి పఞ్చన్నమ్పి అభిఞ్ఞానం ఏకస్సేవ చిత్తస్స అవత్థాభేదభావతో వుత్తం "పఞ్చాభిఞ్ఞావివజ్జిత"న్తి . కేచి పన "ఇధ ఏకన్తేన ధమ్మారమ్మణికచిత్తానమేవ వచనతో పరచిత్తవిజాననం వజ్జేత్వా అనాగతంసఞాణేన సహ పఞ్చాభిఞ్ఞానం పటిక్ఖేపో"తి వదన్తి.

ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణానం, మనోధాతుత్తయస్స చ పరిచ్చాగేన ఏకచత్తాలీస హోన్తీతి ఆహ ''**చత్తాలీసం తథేకక**''న్తి. **అభిఞ్ఞాని చాతి చ**-సద్దో అట్ఠానప్పయుత్తో, సో "చత్తాలీసం తథేకక"న్తి ఇమస్సానన్తరం దట్ఠబ్బో, తేన పన అభిఞ్ఞాచిత్తద్వయం సఙ్గణ్హాతి. అథ వా అభిఞ్ఞా నామ హేట్ఠా ఏకేకారమ్మణికేసు వుత్తస్స పఞ్చమజ్ఝానస్సేవ అవత్థావిసేసోతి అభిఞ్ఞాచిత్తానం ఛళారమ్మణికేసు అగ్గహణన్తి దట్ఠబ్బం.

౧౭౨-౩. **తిధా కత్వాతి** తిధా కరణహేతు. హేత్వత్థో హి అయం త్వా-సద్దో యథా "సీహం దిస్వా భయం ఛమ్భితత్తం ఉప్పజ్జతి, పఞ్ఞాయ చస్స దిస్వా ఆసవా పరిక్ఖీణా హోన్తీ"తి. ''**పుఞ్ఞాపుఞ్ఞవసేనా**''తిఆదినా జాతిభూమిహేతువేదనాదివసేన యావ ఛసత్తతివిధో భేదో, తావ మనోవిఞ్ఞాణధాతుం భిన్దిత్వా తంవసేన చిత్తవిభాగదస్సనత్థం నయదానం కతన్తి వేదితబ్బం.

౧౭౫. తిధా కత్వాతి పఠమం విపాకద్వయకిరియాభేదతో, దుతియం కుసలాకుసలాదితోతి ఏవం ధాతుద్వయం పచ్చేకం తిధా కత్వా.

౧౮౦. భూమి...పే.... విభావయేతి తింసభూమీనం నానత్తవసేన పవత్తితో తింసవిధం, తత్థేవ తింసపుగ్గలానం నానత్తవసేన పవత్తితో చ తింసవిధన్తిఆదినా ఇదం యథానిద్దిట్ఠచిత్తం బహుధా హోతీతి చ విభావేయ్యాతి అత్థో.

౧౮౧. ఇధాతి ఇమస్మిం సాసనే. **హత్థగతామలకా వియ హోన్తీ**తి యథా హత్థగతం ఆమలకం చక్ఖుమతో సుపాకటం హోతి, ఏవమిమస్స మతిమతో భిక్ఖునో అభిధమ్మపిటకగతా అత్థా సుపాకటా హోన్తి, ఆవజ్జితావజ్జితక్ఖణే సువిసదావ పఞ్ఞాయన్తీతి అత్థో.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

అభిధమ్మావతారసంవణ్ణనాయ

ఏకవిధాదినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పఞ్చమో పరిచ్ఛేదో

భూమిపుగ్గలచిత్తుప్పత్తినిద్దేసవణ్ణనా

౧౮౨-౮. బుద్ధియా వుద్ధిం విరుళ్హిం కరోతీతి **బుద్ధివుద్ధికరం.** యస్స యస్స నయస్స కథనం పటిఞ్ఞాతం, తం తం దస్సేన్తో ఆహ ''**చిత్తానం భూమీసుప్పత్తి**''న్తి. తం వత్వా భూమీనం ఆధారవసేన పసఙ్గాగతం గతిభేదం, భవభేదఞ్చ దస్సేతుం ''**దేవా చేవా**''తిఆది వుత్తం. ''చతస్సోపాయభూమియో''తి వత్వా అసురగతియా పేతగతియంయేవ సఙ్గహితత్తా ''**గతియో పఞ్చా**''తి వుత్తన్తి వదన్తి. మయం పన ''తిస్సోవాపాయభూమియో''తి పాఠేన భవితబ్బన్తి మఞ్ఞామ. న హి ఏస అనాకులవచనో ఆచరియో ఈదిసం పుబ్బాపరవిరుద్ధం వియ సమ్మోహజనకం వచనం భాసతి. **పాళియమ్పి** హి –

> ''పఞ్చ ఖో ఇమా, సారిపుత్త, గతియో. కతమా పఞ్చ? నిరయో తిరచ్ఛానయోని పేత్తివిసయో మనుస్సా దేవా''తి (అం॰ ని॰ ౯.౬౮) –

ఏవం తిణ్ణమేవ అపాయానం వసేన వుత్తం. కామరూపారూపవసేన **తయో భవా. తత్థా**తి తేసు తీసు భవేసు. **తింసేవా**తి చతస్సో అపాయభూమియో, సత్తవిధా కామసుగతిభూమి, సోళస రూపీబ్రహ్మలోకా, చతస్సో అరూపభూమియోతి ఏకతింసభూమీనమన్తరే చిత్తప్పవత్తిఅధికారత్తా అసఞ్ఞభూమిం అపనేత్వా అవసేసా తింసేవ భూమియోతి అత్థో. **తాసు తింసేవ పుగ్గలా**తి తాసు భూమీసు ఉప్పన్నా పుగ్గలా భూమిగణనవసేన తింసేవ హోన్తి. భూమివసేన తింసవిధాపి పన పటిసన్ధిచిత్తగణనాయ ఏకూనవీసతి హోన్తీతి దస్సేన్తో ఆహ ''**భూమీస్వేతాసూ**''తిఆది.

పటిసన్ధికచిత్తానన్తి దస కామావచరపటిసన్ధిచిత్తాని, పఞ్చ రూపావచరపటిసన్ధిచిత్తాని, చత్తారి అరూపావచరపటిసన్ధిచిత్తానీతి ఇమేసం ఏకూనవీసతిపటిసన్ధిచిత్తానం వసేన. **అసఞ్ఞీనమచిత్తకా**తి అసఞ్ఞసత్తానం అచిత్తకా పటిసన్ధి. వుత్తఞ్హేతం –

> ''అసఞ్ఞసత్తా దేవా అహేతుకా అనాహారకా అఫస్సకా అవేదనకా అసఞ్ఞకా అచేతనకా అచిత్తకా పాతుభవన్తీ''తి.

యది పటిసన్ధివసేన వీసతి పుగ్గలా, కథం భూమివసేన తింసాతి వుత్తా. ఏకతింసాతి హి వత్తబ్బన్తి ఆహ ''**ఇధా**''తిఆది.

న విజ్జతి హేతు ఇమేసన్తి **అహేతూ,** దువే, తీణి చ హేతూ ఇమేసన్తి **ద్వితిహేతూ,** పటిసన్ధివసేన అహేతుకా, దుహేతుకా, తిహేతుకా చాతి అత్థో. తత్థ **అహేతుకా** ఆపాయికా చ, ఏకచ్చే భూమదేవా, మనుస్సేసు జచ్చన్ధజచ్చబధిరజచ్చుమ్మత్తకనపుంసకఉభతోబ్యఞ్జనకాదయో చ. వుత్తావసేసా కామసుగతివాసినోవ **దుహేతుకా. తిహేతుకా** పన కామసుగతివాసినోవ. **అరియా పన అట్ఠా**తి చతున్నం అరియమగ్గసమఙ్గీనం, చతున్నఞ్చ అరియఫలసమఙ్గీనం వసేన అట్ఠ అరియపుగ్గలా . నను చ అరియాపి తిహేతుకాయేవాతి? సచ్చం, చిత్తుప్పాదం పన పత్వా తేసం విసేససబ్భావతో విసుంయేవ ఉద్ధటాతి దట్ఠబ్బం.

౧౮౯-౯౨. ''**భూమీసుప్పత్తిం భణతో మే నిబోధథా**''తి సుత్వా చోదకో ''**తింసభూమీసూ**''తిఆదినా సబ్బేసం భూమీనం సాధారణచిత్తాని పుచ్ఛతి, ఇతరో ''**చుద్దసేవా**''తి విస్సజ్జేతి. తత్థ అట్ఠ పరిత్తకుసలాని, చత్తారి దిట్ఠివిప్పయుత్తాని,

ఉద్ధచ్చసహగతం, మనోద్వారావజ్జనఞ్చాతి చుద్దసేవ, న ఊనాని నాధికాని, సబ్బాసు తింసభూమీసు హోన్తి, సబ్బభూమీనం సాధారణానీతి అత్థో.

సదా...పే.... సియున్తి ద్వే దోసమూలాని, కుసలవిపాకచక్ఖుసోతవిఞ్ఞాణసమ్పటిచ్ఛనసన్తీరణద్వయవజ్జితాని అట్ఠారస కామావచరవిపాకచిత్తానీతి వీసతి చిత్తాని సదా కామేయేవ భవే సియుం, న కదాచి అఞ్ఞత్థ ఉప్పజ్జన్తీతి అత్థో. నను చ బ్రహ్మానమ్పి అకుసలవిపాకాని ఉప్పజ్జన్తీతి? సచ్చం ఉప్పజ్జన్తి, తాని కామభవే అనిట్ఠరూపాదయో ఆరబ్బ ఉప్పజ్జన్తి బ్రహ్మలోకే తేసం అభావతోతి కామభవేయేవ నియమితాని. రూపావచరవిపాకచిత్తాని పఞ్చ రూపావచరభవేయేవ సియుం, చత్తారో చ అరూపావచరవిపాకా అరూపీసూతి ఆహ "**పఞ్చ రూపభవే**"తిఆది.

కామ ...పే.... భవన్తీతి రూపావచరకుసలకిరియచిత్తాని చేవ కుసలవిపాకాని చ చక్ఖుసోతవిఞ్ఞాణసమ్పటిచ్ఛనసన్తీరణాని వోట్ఠబ్బనవజ్జాని చ ద్వే అహేతుకకిరియచిత్తాని పఠమమగ్గవిఞ్ఞాణన్తి అట్ఠారస చిత్తాని కామరూపభవేయేవ భవన్తి, న అరూపభవే. తత్థ హి సబ్బసో రూపసఞ్ఞానం సమతిక్కన్తత్తా రూపావచరకుసలకిరియా నుప్పజ్జన్తి. చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని వత్థుద్వారవిరహతో, హసితుప్పాదో ఏకన్తవత్థునిస్సయత్తా, సోతాపత్తిమగ్గో పరతోఘోసపచ్చయాయేవ నిబ్బత్తనతో న ఉప్పజ్జతి. **ద్వేచత్తాలీసాతి** అట్ఠ పరిత్తకుసలాని, చత్తారి అరూపకుసలాని, పఠమమగ్గవజ్జాని సత్త లోకుత్తరచిత్తాని, పటిఘద్వయవజ్జితాని చ దస అకుసలచిత్తాని, పుబ్బే వుత్తఅహేతుకకిరియాద్వయవజ్జితాని నవ కామావచరకిరియచిత్తాని, చత్తారి అరూపావచరకిరియచిత్తానీతి ఏవం ద్వేచత్తాలీస చిత్తాని తీసు భవేసు హోన్తి.

౧౯౩-౨౦౪. ఏవం భవవసేన చిత్తుప్పత్తిం దస్సేత్వా ఇదాని కాలవసేన దస్సేన్తో ఆహ "**ఠపేత్వా పనా**"తిఆది. **సబ్బాసన్తి** నిద్ధారణత్థే సామివచనం. అట్ఠ మహాకిరియా, అరహత్తమగ్గఫలచిత్తాని, అనాగామిఫలం, నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనకుసలకిరియాతి **తేరసేవ చిత్తాని** అపాయరహితాసు **ఛబ్బీసభూమీసు హోన్తి** అపాయేసు విపాకావరణసబ్భావే ఏతేసం అనుప్పజ్జనతో. అపరాని ఛ చిత్తానీతి సమ్బన్ధో. తాని పన రూపభవసాధారణానం పఞ్చపరిత్తవిపాకానం, కిరియమనోధాతుయా చ వసేన వేదితబ్బాని.

పఞ్చ చిత్తానీతి దిట్ఠిసమ్పయుత్తవిచికిచ్ఛావసేన పఞ్చ చిత్తాని. తాని హి పఞ్చసు సుద్ధావాసభూమీసు న లబ్భన్తి. తత్థ అనాగామిఖీణాసవానమేవ అధివుత్థత్తా, తేసఞ్చ పఠమమగ్గేనేవ ఇమేసం పఞ్చన్నం విఞ్ఞాణానం అనుప్పాదధమ్మతం ఆపాదితత్తా.

అపరాని దువేతి తతియారుప్పకుసలకిరియచిత్తాని. తాని హి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనేసు అతిక్కన్తారమ్మణత్తా, అపాయేసు చ అహేతుకపటిసన్ధికత్తా నుప్పజ్జన్తి. **చతువీసతీభూమిసు ద్వే చాతి** విఞ్ఞాణఞ్చాయతనకుసలకిరియావసేన ద్వే చిత్తాని. **తేవీసభూమిసు ద్వేయేవాతి** ఆకాసానఞ్చాయతనకుసలకిరియచిత్తాని.

ఏకాదసవిధన్తి రూపావచరకుసలకిరియా హసితుప్పాదోతి ఏకాదస. సోతాపత్తిఫలం యావ అనాగామిమగ్గో చత్తారి చ చిత్తాని సుద్ధావాసఅపాయవజ్జాసు ఏకవీసతిభూమీసు భవన్తి. ఏకం సోతాపత్తిమగ్గచిత్తం సుద్ధావాసఅపాయఅరూపభూమివజ్జేసు సత్తరససు భూమీసు జాయతి. ద్వే దోసమూలాని,

కుసలవిపాకఘానజివ్హాకాయవిఞ్ఞాణాని, సత్త అకుసలవిపాకాతి ద్వాదస చిత్తాని మహగ్గతభూమివజ్జాసు ఏకాదససు కామభూమీసు జాయన్తి. అట్ఠ మహావిపాకచిత్తాని కామావచరదేవమనుస్సవసేన సత్తభూమీసు జాయన్తి. **ఛసు భూమిసూతి** వేహప్ఫలసుద్ధావాససఙ్ఖాతాసు ఛసు పఞ్చమజ్ఝానభూమీసు.

చత్తారి...పే.... భూమిసూతి చతుత్థజ్ఝానవిపాకో పరిత్తసుభఅప్పమాణసుభసుభకిణ్హవసేన తీసు భూమీసు జాయతి, దుతియజ్ఝానవిపాకో, తతియజ్ఝానవిపాకో చ పరిత్తాభాఅప్పమాణాభాఆభస్సరవసేన తీసు భూమీసు, పఠమజ్ఝానవిపాకో బ్రహ్మపారిసజ్జబ్రహ్మపురోహితమహాబ్రహ్మవసేన తీసు భూమీసు హోతీతి ఏవం చత్తారి చిత్తాని ఏకేకవసేన తీసు తీసు భూమీసు జాయన్తి.

౨౦౬-౯. ఏవం ఏత్తకానేవ చిత్తాని ఏత్తకాసు భూమీసు ఉప్పజ్జన్తీతి చిత్తనియమవసేన ఉప్పత్తిం దస్సేత్వా ఇదాని ఏత్తకాసు ఏవ భూమీసు ఏత్తకానేవ చిత్తాని ఉప్పజ్జన్తీతి భూమినియమవసేన దస్సేతుం ''**కుసలాకుసలా కామే**''తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ కామే కుసలాకుసలా వీసతి, తేసం పన్నరస అహేతుకా పాకా, ఆవజ్జనద్వయఞ్చాతి సత్తతింసేవ మానసా నరకాదీసు చతూసుపి అపాయేసు జాయరే. అవసేసాని పన సత్తరస కామావచరవిపాకకిరియచిత్తాని, పఞ్చతింస మహగ్గతలోకుత్తరానీతి ద్వేపఞ్ఞాస మానసా కదాచిపి తేసు నుప్పజ్జన్తి అభూమిభావతోతి అత్థో.

అసీతి హదయాతి వుత్తావసేసాని అసీతి చిత్తాని. **ఘానాదివిఞ్ఞాణత్తయ**న్తి కుసలవిపాకఘానాదివిఞ్ఞాణత్తయం. ''**అపుఞ్ఞజా పాకా**''తి అకుసలవిపాకానం సబ్బేసమేవ గహితత్తా ఘానాదివిఞ్ఞాణత్తయం అగ్గహితవిసేసమ్పి పారిసేసఞాయేన కుసలవిపాకమేవ విఞ్ఞాయతి.

౨౧౩. దోమనస్సన్తి దోమనస్ససహగతం. **క్రియా చ ద్వేతి** వోట్ఠబ్బనవజ్జితా ద్వే అహేతుకకిరియా.

౨౧౪. భూమివసేనేవాతి పుగ్గలే అనామసిత్వా కేవలం భూమివసేన. పుగ్గలానం వసేన చ భూమివసేన చ చిత్తుప్పత్తిం విభావయేతి సమ్బన్ధో.

౨౧౬-౮. పఞ్చభూమిసూతి చతురాపాయమనుస్సవసేన పఞ్చభూమీసు. అహేతుకానం పటిసన్ధిసదిసతదారమ్మణవసేన "సత్తతింసేవా"తి వుత్తం, అఞ్ఞకమ్మేన పన ద్విహేతుకతదారమ్మణస్సాపి సమ్భవతో ఏకచత్తాలీస హోన్తి. **ఆచరియజోతిపాలత్థేరస్స** అధిప్పాయేన తిహేతుకవిపాకేహిపి సద్ధిం పఞ్చచత్తాలీసేవాతి దట్ఠబ్బం. **అహేతుకస్స వుత్తేహీతి** అహేతుకసత్తస్స వుత్తేహి సత్తతింసమానసేహి సహ. **నవ క్రియాతి** అట్ఠ మహాకిరియా, హసితుప్పాదో చాతి ఇమాని అసాధారణకిరియచిత్తాని నవ.

౨౨౦-౧. "చతుపఞ్ఞాస మానసా"తి వత్వా తేసం సరూపతో దస్సనత్థం ఆహ ''**ద్విహేతుకస్సా**''తిఆది. పున ''**చతుపఞ్ఞాసా**''తిఆది పన నిగమనం.

౨౨౩-౪. పఞ్ఞాసేవస్స చిత్తానీతి తిహేతుకస్స పుథుజ్జనస్స వుత్తచతుపఞ్ఞాసచిత్తేసు దిట్ఠివిచికిచ్ఛాసహగతవజ్జాని ఏకూనపఞ్ఞాస, సోతాపత్తిఫలన్తి ఇమాని పఞ్ఞాసేవ చిత్తాని **అస్స** కామావచరస్స సోతాపన్నదేహినో జాయన్తే. **నవతింసేవాతి** ఏకూనచత్తాలీసచిత్తాని. **పఠమం ఫలన్తి** సోతాపత్తిఫలం.

౨౨౫-౮. దుతియఞ్చ ఫలం హిత్వాతి సకదాగామిఫలం హిత్వా. **చ**-సద్దేన సోతాపత్తిఫలఞ్చ హిత్వాతి అత్థో. అత్తనో ఫలేన సహ **యాని** అట్ఠచత్తాలీస **చిత్తాని,** తాని అనాగామిస్స సత్తస్స జాయన్తి. **చత్తాలీసఞ్చ చత్తారీ**తి తేవీసతి కామావచరవిపాకచిత్తాని, వీసతి కిరియచిత్తాని, అరహత్తఫలఞ్చాతి చతుచత్తాలీస చిత్తాని. **సకం సక**న్తి “సోతాపన్నస్స సోతాపత్తిమగ్గచిత్తం, సకదాగామినో సకదాగామిమగ్గచిత్త”న్తిఆదినా అత్తనో అత్తనో మగ్గచిత్తం. కస్మా పన తేసం ఏకేకమేవ చిత్తం హోతీతి ఆహ **“ఏకచిత్తక్ఖణాహి తే”**తి. **పఞ్చతింసేవా**తి సత్తరస కామరూపారూపకుసలచిత్తాని, పటిఘద్వయవజ్జాని దస అకుసలాని, రూపభవే లబ్భమానకాని పఞ్చ అహేతుకవిపాకాని, ఆవజ్జనద్వయం, పఠమజ్ఝానవిపాకో చాతి పఞ్చతింస చిత్తాని తీసు పఠమజ్ఝానభూమీసు పుథుజ్జనస్స జాయన్తి.

౨౩౨-౫. హిత్వా చాతి ఏత్థ **చ**-సద్దేన పఠమఫలస్స గహణం దస్సేతి. తేన అపుఞ్ఞపఞ్చకం హిత్వా పఠమం ఫలం గహేత్వా చాతి అత్థో. **అపుఞ్ఞపఞ్చక**న్తి దిట్ఠిసమ్పయుత్తవిచికిచ్ఛాసహగతవసేన పఞ్చ అకుసలచిత్తాని. **తత్థా**తి తేసు సోతాపన్నస్స వుత్తేసు. **తత్థేవా**తి సకదాగామిస్స వుత్తేసు. పుఞ్ఞజం సమ్పటిచ్ఛనం సన్తీరణద్వయఞ్చేవాతి సమ్బన్ధో.

౨౩౬. ఏవం పఠమజ్ఝానభూమియం పుథుజ్జనసోతాపన్నాదివసేన చిత్తసమ్భవం దస్సేత్వా ఇదాని తేసమేవ వసేన దుతియజ్ఝానభూమియం దస్సేతుం **“పుథుజ్జనస్సా”**తిఆది ఆరద్ధం. దుతియజ్ఝానతతియజ్ఝానవిపాకానం ఏకసత్తస్సేవ అసమ్భవేపి దుతియజ్ఝానతలే నిబ్బత్తే పుథుజ్జనాదయో పుథుజ్జనాదిభావసామఞ్ఞేన ఏకతో గహేత్వా **“దుతియజ్ఝానతతియజ్ఝానపాకతో”**తి వుత్తం.

౨౪౨. పరిత్తసుభాదితో పట్ఠాయ యావ అకనిట్ఠా తతియచతుత్థజ్ఝానభూమీసు పఠమజ్ఝానభూమియం వుత్తగణనాయ చిత్తప్పవత్తి వేదితబ్బా. తేనాహ **“పరిత్తకసుభాదీన”**న్తిఆది.

౨౪౬. చతువీసతి చిత్తానీతి అట్ఠపరిత్తకుసలాని, చత్తారి అరూపకుసలాని, పటిఘద్వయవజ్జితాని దస అకుసలచిత్తాని, పఠమారుప్పవిపాకో, మనోద్వారావజ్జనఞ్చాతి చతువీసతి చిత్తాని పఠమారుప్పభూమియం పుథుజ్జనస్స జాయన్తి.

౨౫౦-౩. దస పఞ్చాతి అట్ఠ మహాకిరియా, చతస్సో అరూపకిరియా, మనోద్వారావజ్జనం, పఠమారుప్పవిపాకో, అరహత్తఫలఞ్చాతి పన్నరస చిత్తాని పఠమారుప్పభూమియం అరహతో హోన్తి.

తేవీసాతి పఠమారుప్పభూమియం పుథుజ్జనస్స వుత్తేసు చతువీసతిచిత్తేసు ఆకాసానఞ్చాయతనకుసలవిపాకవజ్జా బావీసతి చ దుతియారుప్పవిపాకో చాతి తేవీసతి దుతియారుప్పభూమియం పుథుజ్జనస్స హోన్తి. తత్థేవ తిణ్ణం ఫలట్ఠసేఖానం పుథుజ్జనస్స వుత్తేసు అకుసలపఞ్చకవజ్జాని అట్ఠారస, తంతంఫలఞ్చాతి ఏకూనవీసతి చిత్తాని హోన్తి.

క్రియా ద్వాదసాతి అట్ఠ మహాకిరియా, ఆకాసానఞ్చాయతనవజ్జితా తిస్సో అరూపకిరియా, మనోద్వారావజ్జనన్తి ద్వాదస కిరియచిత్తాని. **పాకేకో**తి ఏకో అరూపవిపాకో.

దుతియారుప్పభూమియం పుథుజ్జనస్స వుత్తేసు విఞ్ఞాణఞ్చాయతనకుసలవిపాకవజ్జాని ఏకవీసతి , ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనవిపాకో చాతి **బావీసతి చిత్తాని** తతియారుప్పభూమియం పుథుజ్జనస్స ఉప్పజ్జన్తి.

౨౫౪-౬౦. పుథుజ్జనస్స వుత్తేసు అపుఞ్ఞపఞ్చకవజ్జాని సత్తరస, పఠమఫలఞ్చాతి **అట్ఠారస** తతియారుప్పభూమియం సోతాపన్నస్స ఉప్పజ్జన్తి. **తానీతి** తానేవ అట్ఠారస చిత్తాని. “లపేత్వా పఠమం ఫల”న్తి హి వచనతో దుతియఫలం పక్ఖిపిత్వాతి అయమత్థో అవుత్తసిద్ధో. న హి సకదాగామినో సకదాగామిఫలఞ్చ నుప్పజ్జతి . ఏవఞ్చ కత్వా వుత్తం ‘‘**లపేత్వా దుతియం ఫల**’’న్తి. ఏత్థాపి అనాగామిఫలం పకరణసిద్ధమేవాతి దట్ఠబ్బం. అట్ఠ మహాకిరియా, ద్వే తతియచతుత్థారుప్పకిరియా, మనోద్వారావజ్జనం, ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనవిపాకో, అరహత్తఫలన్తి **తేరస చిత్తాని** తతియారుప్పభూమియం ఖీణాసవస్స జాయన్తి. తతియారుప్పభూమియం పుథుజ్జనస్స వుత్తేసు ద్వావీసతిచిత్తేసు ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనకుసలవిపాకవజ్జాతి వీసతి, నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనవిపాకోతి **ఏకవీసతి చిత్తాని** చతుత్థారుప్పభూమియం పుథుజ్జనస్స జాయన్తి. పుథుజ్జనస్స వుత్తేసు అపుఞ్ఞపఞ్చకవజ్జాని సోళస, సోతాపత్తిఫలఞ్చాతి **సత్తరస** తత్థేవ సోతాపన్నస్స హోన్తి. అట్ఠ మహాకిరియా, ద్వే చ నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనవిపాకకిరియా, మనోద్వారావజ్జనం, అరహత్తఫలఞ్చాతి **ద్వాదస చిత్తాని** తత్థేవ అరహతో ఉప్పజ్జన్తి.

౨౬౧-౩. అరూపకుసలా చేవ కిరియాపి చ ఉప్పజ్జన్తి, న పన విపాకాతి అధిప్పాయో. **ఉద్ధముద్ధమరూపీనన్తి** విఞ్ఞాణఞ్చాయతనాదీసు అరూపీనం. **హేట్ఠిమాతి** విఞ్ఞాణఞ్చాయతనికానం ఆకాసానఞ్చాయతనకుసలవిపాకా నుప్పజ్జన్తి, ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనికానం ఆకాసానఞ్చాయతనవిఞ్ఞాణఞ్చాయతనకుసలవిపాకాతి ఏవమాదినా హేట్ఠిమా హేట్ఠిమా అరూపా నుప్పజ్జన్తి. కస్మాతి ఆహ ‘‘**దిట్ఠాదీనవతో కిరా**’’తి. **కిరాతి** అనుస్సుతియం. **దిట్ఠాదీనవతోతి** ఆరమ్మణే, ఝానే చ దిట్ఠదోసత్తా. **కుసలానుత్తరాతి** లోకుత్తరకుసలా.

౨౬౬. **సబ్బో రూపో మహగ్గతోతి** సబ్బో రూపావచరమహగ్గతచిత్తుప్పాదో. **మనోధాతూతి** కిరియామనోధాతువిపాకమనోధాతూనం కామవిపాక-గ్గహణేన గహితత్తా.

౨౬౯-౭౩. **ఏవం…పే… హేట్ఠిమన్తి** దుతియారుప్పభూమియం వుత్తేసు దుతియారుప్పత్తయం లపేత్వా అత్తనో పాకేన సహ తతియారుప్పభూమియం ఏకూనచత్తాలీస చిత్తాని తత్థవుత్తేసు తతియారుప్పత్తయం లపేత్వా అత్తనో పాకేన సహ సత్తతింసాతి ఏవం సేసద్వయేపి హేట్ఠిమహేట్ఠిమం హిత్వా చిత్తగణనా ఞేయ్యా. **అత్తనో అత్తనోతి** పఠమారుప్పభూమియం పఠమారుప్పవిపాకో, దుతియారుప్పభూమియం దుతియారుప్పవిపాకోతి ఏవం అత్తనో అత్తనో విపాకా చత్తారో చ అనాసవా లోకుత్తరవిపాకాతి ఏవం చతూసు అరూపభూమీసు ఏకేకాయ భూమియా పఞ్చ పఞ్చ విపాకా జాయన్తి. యా కిరియా తేరసేవ సియుం, తా సబ్బపఠమారుప్పభూమియం ఖీణాసవస్స జాయన్తేతి సమ్బన్ధో. దుతియారుప్పభూమియం ఖీణాసవస్స పఠమారుప్పకిరియచిత్తం వజ్జేత్వా **ద్వాదసేవ క్రియా** హోన్తి. తతియారుప్పభూమియం దుతియారుప్పకిరియచిత్తం వజ్జేత్వా **ఏకాదస**. చతుత్థారుప్పభూమియం తతియారుప్పకిరియచిత్తం వజ్జేత్వా **దసేవ** విఞ్ఞేయ్యా.

౨౭౪-౫. ఇదాని కేవలం పుగ్గలవసేన తేసమేవ పుగ్గలానం ఆవేణికచిత్తం దస్సేతుం ‘‘**అరహతో పనా**’’తిఆదినా అరహతోయేవ ఉప్పజ్జనకచిత్తం దస్సేత్వా అనాగామిఆదీనం పాటిపుగ్గలికం సకసకఫలచిత్తం పాకటమేవాతి సంఖిత్తం. **అరహతోతి** ఖీణాసవస్స. అరహతో భావో అరహత్తం, అరహత్తఫలన్తి అత్థో. తఞ్హి “అరీనం హతత్తా అరహా”తిఆదినా అరహన్త-సద్దస్స పవత్తినిమిత్తభావేన “అరహత్త”న్తి వుచ్చతి. ఇదాని తేసం తేసం పుగ్గలానం సాధారణచిత్తాని దస్సేతుం ‘‘**చతున్నఞ్చ ఫలట్ఠాన**’’న్తిఆది వుత్తం.

౨౯౦. **సుసారన్తి** అత్థబ్యఞ్జనవసేన పరిచ్ఛజితబ్బస్స ఫేగ్గుస్స అభావతో సుట్ఠు సారం, సబ్బసో సారన్తి అత్థో. **పరన్తి** సుసారత్తా ఏవ పరం. సత్తానం ఇధలోకపరలోకహితపటిచ్ఛాదకస్స అవిజ్జన్ధకారస్స విధమనతో **మోహన్ధకారప్పదీపం. చిన్తేతీతి** అత్థవసేన చిన్తేతి. **వాచేతీతి** బ్యఞ్జనవసేన సజ్ఝాయతి. రాగదోసానం మోహేన సహ అవినాభావతో తస్స అనుపగమనం అత్థసిద్ధమేవాతి "మోహన్ధకారప్పదీప"న్తి వత్వాపి "**నరం...పే.... నోపయన్తీ**"తి రాగదోసానుపగమనమేవ వుత్తం. "మోహన్ధకారప్పదీప"న్తి వా వచనేనేవ మోహస్స అనుపగమో వుత్తో హోతీతి రాగదోసానమేవ అనుపగమనం వుత్తం. మూలభూతానం పన తిణ్ణం అనుపగమనవచనేన సేసకిలేసానమ్పి అనుపగమనం వుత్తమేవాతి దట్ఠబ్బం.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

అభిధమ్మావతారసంవణ్ణనాయ

భూమిపుగ్గలచిత్తుప్పత్తినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమో భాగో నిట్ఠితో.

నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అభిధమ్మావతార-అభినవటీకా

(దుతియో భాగో)

౬. ఛట్ఠో పరిచ్ఛేదో

ఆరమ్మణవిభాగనిద్దేసవణ్ణనా

౨౯౧-౩. **ఏతేస**న్తి యథావుత్తప్పభేదానం. నను చ "చిత్తం చేతసిక"న్తిఆదినా చిత్తాదీనియేవ ఉద్దిట్ఠానీతి తానేవ నిద్దిసితబ్బాని, ఆరమ్మణం పన అప్పకతం, తం కస్మా ఇధ వుచ్చతీతి చోదనం మనసి కరిత్వా ఆహ "**తేన వినా నత్థి హి సమ్భవో**"తి. యస్మా ఆరమ్మణేన వినా చిత్తసమ్భవో నత్థి, న హి అనారమ్మణం చిత్తం నామ అత్థి, తస్మా "తయిదం చిత్తం కం ఆరబ్భ ఉప్పజ్జతీ"తి ఆసఙ్కానివారణత్థం ఇతో పరం ఆరమ్మణం దస్సయిస్సామీతి అత్థో . కతివిధం పన తం ఆరమ్మణం, కిం సరూపఞ్చాతి ఆహ "**రూపం సద్ద**"న్తిఆది. వచనత్థం పన నేసం సయమేవ వక్ఖతి. **ఛళారమ్మణకోవిదా**తి ఛన్నం ఆరమ్మణానం బ్యాకరణకుసలా బుద్ధాదయో.

భూతేతి చత్తారో మహాభూతే. **ఉపాదాయా**తి నిస్సాయ. **చతుసముట్ఠితో**తి కమ్మాదీహి చతూహి పచ్చయేహి సముట్ఠితో. నిదస్సితబ్బం నిదస్సనం. కిం తం? దట్ఠబ్బభావో చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స గోచరభావో , సహ నిదస్సనేనాతి సనిదస్సనో. పటిహఞ్ఞతి, పటిహననన్తి వా పటిఘో, యేన బ్యాపారాదివికారపచ్చయన్తరసహితేసు చక్ఖాదీనం నిస్సయేసు వికారుప్పత్తి, సో సయం నిస్సయవసేన చ సమ్పత్తానం, అసమ్పత్తానఞ్చ పటిముఖభావో అఞ్ఞమఞ్ఞపతనం పటిఘోతి అత్థో. తత్థ సయం సమ్పత్తిం ఫోట్ఠబ్బస్స నిస్సయవసేన సమ్పత్తి గన్ధరసఘానజివ్హాకాయానం. ఇతరేసం ఉభయథాపి అసమ్పత్తి, తస్మా ఇధ అసమ్పత్తానం పటిముఖభావో "పటిఘో"తి వుచ్చతి. సహ పటిఘేనాతి సప్పటిఘో, సనిదస్సనో చ సో సప్పటిఘో చాతి **సనిదస్సనసప్పటిఘో**. ఏత్థాహ – యస్స దట్ఠబ్బభావో అత్థి, సో సనిదస్సనో, చక్ఖువిఞ్ఞాణగోచరభావోవ దట్ఠబ్బభావో. తస్స చ రూపాయతనతో అనఞ్ఞత్తా కథం సహ నిదస్సనేన సనిదస్సనోతి యుజ్జతీతి? వుచ్చతే – అనఞ్ఞత్తేపి తస్స అఞ్ఞేహి ధమ్మేహి రూపాయతనం విసేసేతుం అఞ్ఞం వియ కత్వా వుత్తం "సహ నిదస్సనేన సనిదస్సన"న్తి. ధమ్మసభావసామఞ్ఞేన హి ఏకీభూతేసు ధమ్మేసు యో నానత్తకరో విసేసో, సో అఞ్ఞం వియ కత్వా ఉపచారితుం యుత్తో. ఏవఞ్హి అత్థవిసేసావబోధో హోతి. **రూపారమ్మణసఞ్ఞితో**తి అయం ఏవరూపో వణ్ణో రూపారమ్మణన్తి సఞ్ఞితో. ఇదం వుత్తం హోతి – చత్తారో మహాభూతే ఉపాదాయ తే అముఞ్చిత్వా పవత్తమానో కమ్మసముట్ఠానో చిత్తసముట్ఠానో ఉతుసముట్ఠానో ఆహారసముట్ఠానో చ నీలాదివసేన దిస్సమానో ఇన్ద్రియేహి ఘట్టేన్తో చ వణ్ణో రూపారమ్మణం నామాతి.

౨౯౪-౭. చిత్తఞ్చ ఉతు చ చిత్తోతు, తేహి సమ్భవతి, తే వా సమ్భవా పచ్చయా ఇమస్సాతి **చిత్తోతుసమ్భవో**. సహ విఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపకవిఞ్ఞాణేన పవత్తో సద్దో **సవిఞ్ఞాణకసద్దో**, సవిఞ్ఞాణకసద్దో పన న కేవలం సవిఞ్ఞాణకసన్తానప్పవత్తోవ కుచ్ఛిసద్దాదివసేన తస్స ఉతుసముట్ఠితస్సాపి సమ్భవతో.

ధరీయతీతి కలాపపరమ్పరాయ సన్ధారీయతి. **సూచనతో**తి అత్తనో వత్థుస్స సుపాకటకరణతో. గన్ధో హి "ఇదం సుగన్ధం, ఇదం దుగ్గన్ధ"న్తి పకాసేతి, పటిచ్ఛన్నపుప్ఫఫలాదీని "ఇదమేత్థ అత్థీ"తి పేసుఞ్ఞం కరోన్తం వియ హోతీతి.

రసమానాతి అస్సాదవసేన తుస్సమానా. **రసన్తీ**తి అసన్తి, అనుభవన్తీతి అత్థో. ఏత్థ ర-కారో పదసన్ధికరో. ఏవఞ్హి "రసమానా నం అసన్తీతి రసో"తి నిరుత్తినయో సున్దరో హోతి. ఇతరథా "రసన్తి అస్సాదేన్తీ"తి వుచ్చమానే "రసమానా"తి

ఇదం నిరత్థకమేవ సియా. అథ వా “రసమానా”తి ఇతో ర-కారం, “రసన్తీ”తి ఇతో స-కారఞ్చ గహేత్వా “రసో”తి నిరుత్తినయో దట్ఠబ్బో.

౨౯౮. ఫుసీయతీతి ఘట్టీయతి. కిం తం ఫోట్ఠబ్బం నామాతి ఆహ “**పథవీతేజవాయవో**”తి. ఇమినా ధాతుత్తయమేవ కాయవిఞ్ఞాణవిఞ్ఞేయ్యభావసఙ్ఖాతఫోట్ఠబ్బం నామ, న అఞ్ఞన్తి దస్సేతి. కస్మా పనేత్థ ఆపోధాతు న గహితా, నను సీతతా ఫుసిత్వా గయ్హతి, సా చ ఆపోధాతు ఏవాతి? సచ్చం గయ్హతి, న పన ఆపోధాతు, కిఞ్చరహి తేజోధాతు ఏవ. మన్దే హి ఉణ్హభావే సీతవుద్ధి, న సీతతా నామ కోచి గుణో అత్థి. కేవలం పన ఉణ్హభావస్స మన్దతాయ సీతతాభిమానో. కథం పనేతం విఞ్ఞాతబ్బన్తి చే? సీతవుద్ధియా అనవట్ఠితభావతో పారాపారే వియ. తథా హి ఘమ్మకాలే ఆతపే ఠత్వా ఛాయం పవిట్ఠానం సీతవుద్ధి హోతి, తత్థేవ పథవీగబ్భతో ఉట్ఠితానం ఉణ్హవుద్ధి చ. కిఞ్చరహి హిమపాతసమయాదీసు సీతస్స పరిపాచకత్తదస్సనతో చ తేజోధాతు ఏవ సీతతాతి దట్ఠబ్బం. యది చ సీతతా ఆపోధాతు సియా, ఏకస్మిం కలాపే ఉణ్హభావేన సద్ధిం ఉపలబ్భేయ్య ద్విన్నం ధాతూనం అవినిబ్భోగప్పవత్తితో, న చ పనేవం ఉపలబ్భతి, తస్మా ఞాయతి “న ఆపోధాతు సీతతా”తి . ఇదం చతుమహాభూతానం అవినిబ్భోగవుత్తితం ఇచ్ఛన్తానం ఉత్తరం, అనిచ్ఛన్తానమ్పి పన చతున్నం మహాభూతానం ఏకస్మిం కలాపే కిచ్చదస్సనేన సభాగవుత్తితాయ సాధితాయ ఇదమేవ ఉత్తరం. కేచి పన “వాయోధాతు సీతతా”తి వదన్తి, తేసమ్పి ఇదమేవ ఉత్తరం. యది వాయోధాతు సీతతా సియా, ఏకస్మిం కలాపే ఉణ్హభావేన సద్ధిం ఉపలబ్భేయ్య, న చ పనేవం ఉపలబ్భతి, తస్మా విఞ్ఞాయతి “న వాయోధాతు సీతతా”తి. యే పన వదన్తి “ద్రవతా ఆపోధాతు, సా చ ఫుసిత్వా గయ్హతీ”తి, తే వత్తబ్బా “ద్రవభావోపి నామ ఫుసీయతీతి ఇదం ఆయస్మన్తానం అధిమానమత్తం సణ్ఠానే వియా”తి. వుత్తఞ్హేతం పోరాణేహి –

> “ద్రవభాసహవుత్తీని , తీణి భూతాని సమ్ఫుసం;
> ద్రవతం సమ్ఫుసామీతి, లోకోయమభిమఞ్ఞతి.
>
> “భూతే ఫుసిత్వా సణ్ఠానం, మనసా గయ్హతే యథా;
> పచ్చక్ఖతో ఫుసామీతి, ఞాతబ్బా ద్రవతా తథా”తి.

౨౯౯. సబ్బం నామన్తి సబ్బం చిత్తచేతసికనిబ్బానసమ్మతం నామం. చిత్తచేతసికఞ్హి ఆరమ్మణం పతి నమనతో నామం. నిబ్బానం పన చిత్తచేతసికస్స అత్తానం పతి నామనతో నామం. **రూప**న్తి నిప్ఫన్నరూపం. కిం అవిసేసేనాతి చే, నోతి ఆహ “**హిత్వా రూపాదిపఞ్చక**”న్తి. **లక్ఖణానీ**తి అనిచ్చాదిలక్ఖణాని. **పఞ్ఞత్తీ**తి నాముపాదాయవసేన దువిధా పఞ్ఞత్తి.

౩౦౦. ఇమాని పన ఛబ్బిధాని ఆరమ్మణాని సబ్బాని సబ్బత్థ లబ్భన్తి, ఉదాహు కత్థచి కానిచీతి ఆహ “**ఛళారమ్మణానీ**”తిఆది. **తీణి రూపే**తి రూపావచరభూమియం రూపసద్దధమ్మవసేన తీణి ఆరమ్మణాని లబ్భన్తి. ఘానాదిత్తయస్స పన తత్థ అభావతో గన్ధారమ్మణాదీని ధమ్మారమ్మణతో విసుం న లబ్భన్తి. అరూపభవే పన సబ్బసో రూపానం అభావతో ఏకం ధమ్మారమ్మణమేవ లబ్భతి, న అఞ్ఞన్తి ఆహ “**అరూపే ధమ్మారమ్మణమేకక**”న్తి . నను చ అరూపభవతో చవిత్వా కామభవే నిబ్బత్తన్తానం అరూపభవేయేవ గతినిమిత్తవసేన రూపారమ్మణం ఉపట్ఠాతీతి? సచ్చం ఉపట్ఠాతి, తం పన కామభవేయేవ ఆరమ్మణం. ఉపపజ్జితబ్బభవస్మిఞ్హి వణ్ణో గతినిమిత్తవసేన ఉపట్ఠాతి.

౩౦౧-౨. ఏవం ఛ ఆరమ్మణాని సరూపతో, పవత్తిప్పభేదతో చ దస్సేత్వా ఇదాని తేసు అభయగిరివాసీనం కిఞ్చి విప్పటిపత్తిం దస్సేత్వా తం పటిక్ఖిపితుం "**ఖణవత్థుపరిత్తత్తా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఖణవత్థుపరిత్తత్తా**తి ఖణస్స చేవ వత్థునో చ పరిత్తత్తా. యే రూపాదయోతి సమ్బన్ధో. **యేసన్తి** యేసం ఆచరియానం లద్ధి. **యేసన్తి** వా ధమ్మారమ్మణేన సహ సమ్బన్ధీభావతో, వుత్తం వవత్థాపకత్తా చ. తే హి ధమ్మారమ్మణం వవత్థాపేన్తో అత్తనా సహ తం సమ్బన్ధేన్తి, తస్మా ధమ్మారమ్మణేన సహ సమ్బన్ధీభావాపేక్ఖాయ "యేస"న్తి సామివచనన్తి. ఇమినా పన ఇదం వుత్తం హోతి – యే రూపాదయో పఞ్చ ఆరమ్మణా సన్తత్తఅయోగుళే పతితజలబిన్దు వియ పరిత్తక్ఖణికా, దిబ్బచక్ఖునా అసక్కుణేయ్యగ్గహణా పరమాణు వియ పరిత్తవత్థుకా, తతో చ సకసకవిఞ్ఞాణానం ఆపాథం న గచ్ఛన్తి, కేవలం పన మనోవిఞ్ఞాణస్సేవ గోచరా, తే ధమ్మారమ్మణం నామాతి యేసం లద్ధి, తే యేసం వా ధమ్మారమ్మణం నామాతి. ఏతేనేవ చ అతీతానాగతభావేన అతిదూరఅచ్చాసన్నభావేన, కుట్టాదిఅన్తరితాభావేన చ ఆపాథం అనాగచ్ఛన్తానమ్పి రూపాదీనం సఙ్గహో కతో హోతీతి. ఏవంలద్ధికా పన తే –

> "ఇమేసం ఖో, ఆవుసో, పఞ్చన్నం ఇన్ద్రియానం నానావిసయానం నానాగోచరానం న అఞ్ఞమఞ్ఞస్స గోచరవిసయం పచ్చనుభోన్తానం మనో పటిస్సరణం, మనో చ నేసం గోచరవిసయం పచ్చనుభోతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౫౫) –

ఇదం సుత్తం ఆహరిత్వా పటిక్ఖిపితబ్బాతి దస్సేన్తో ఆహ "**తే పటిక్ఖిపితబ్బావా**"తిఆది. తత్థ **పటిక్ఖిపితబ్బావా**తి న అనువత్తితబ్బా. **అఞ్ఞమఞ్ఞ...పే॰... భోన్తానన్తి** చక్ఖున్ద్రియం సోతిన్ద్రియస్స గోచరం న పచ్చనుభోతి, తథా "సోతిన్ద్రియం చక్ఖున్ద్రియస్సా"తిఆదినా అఞ్ఞమఞ్ఞస్స ఆరమ్మణం నేవ పచ్చనుభోన్తానం నానుభవన్తానం న గణ్హన్తానం. **తేసన్తి** తేసం పఞ్చన్నం ఇన్ద్రియానం.

౩౦౩. తఞ్చ గోచరం మనో పచ్చనుభోతీతి సమ్బన్ధో. **తం** రూపాదిపఞ్చవిధం ఆరమ్మణం **చ**-సద్దేన ధమ్మారమ్మణఞ్చ మనో పచ్చనుభోతి, చిత్తం ఆరమ్మణం కరోతీతి అత్థో. అయం పనేత్థ అధిప్పాయో – యది చక్ఖాదీనమాపాథగతాని వినా అవసేసా ధమ్మారమ్మణా హోన్తి, తదా తంవిసయం చిత్తం పఞ్చిన్ద్రియానం విసయం పచ్చనుభోన్తం నామ న హోతి, అత్తనోయేవ పన విసయం పచ్చనుభోన్తం నామ హోతి. ఏవఞ్చ సతి మనోవ తేసం గోచరవిసయం పచ్చనుభోతీతి దుప్పరిహారియం భవేయ్య, న చ తం సుత్తవచనం సక్కా అతిక్కమేతుం, తస్మా వుత్తనయేన చక్ఖాదీనం అనాపాథగతాపి మనోగోచరా రూపాదయో రూపాదిఆరమ్మణానేవ హోన్తి, న ధమ్మారమ్మణాతి. యది రూపారమ్మణం చిత్తం అత్తనో విసయం నానుభోతి, పరవిసయమేవ అనుభోతి, కథం దస్సనాదికిచ్చం న కరోతి? తంతంకిచ్చానం నిస్సయభూతస్స వత్థునో అనిస్సితత్తా. కథఞ్చరహి పఞ్చిన్ద్రియానం విసయం పచ్చనుభోతి నామ? దస్సనాదికిచ్చస్స అకరణేపి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీహి దిట్ఠాదిఆకారస్సేవ గహణతో పఞ్చిన్ద్రియానం విసయం పచ్చనుభోతి నామ. యది హి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీహి దిట్ఠాదిఆకారం న గణ్హాతి, రూపాదీనం నీలత్తాదివసేన జాననం మనోవిఞ్ఞాణమేవ కరోతి, న పఞ్చవిఞ్ఞాణానీతి తథా జాననమేవ న హోతి. తస్స పన అత్థితాయేవేతం విఞ్ఞాతబ్బం – అనాపాథగతరూపాదారమ్మణం చిత్తం అత్తనో విసయం న పచ్చనుభోతి నామ. అథ ఖో పఞ్చిన్ద్రియానం విసయమేవ పచ్చనుభోతీతి. అథ సియా, న మయం చిత్తస్స పఞ్చిన్ద్రియవిసయానుభవనం పటిక్ఖిపామ, తస్స పన అనుభవనం దస్సనాదికిచ్చవిరహేన ధమ్మారమ్మణవసేనేవాతి చే? తమ్పి న, సుత్తే తథా ఆగతట్ఠానస్స అభావతో. యది హి చిత్తం దస్సనాదికిచ్చవిరహేన పఞ్చిన్ద్రియవిసయం ధమ్మారమ్మణవసేనేవ పచ్చనుభోతి,

పఞ్చిన్ద్రియానం విసయం పచ్చనుభవమానా మనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతుపి ధమ్మారమ్మణాయేవ సియా, ఏవఞ్చ సతి “ధమ్మాయతనం మనోధాతుయా చ మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా చ తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో”తి **పట్ఠానే** వత్తబ్బం సియా, తథా పన అవత్వా –

> “రూపాయతనం సద్దాయతనం గన్ధాయతనం రసాయతనం ఫోట్ఠబ్బాయతనం మనోధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో”తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౨),
>
> “రూపాయతనం…పే॰… ధమ్మాయతనం మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో”తి చ (పట్ఠా॰ ౧.౧.౨) –

వుత్తత్తా పఞ్చిన్ద్రియానం విసయం పచ్చనుభోన్తీ మనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతు తంపఞ్చిన్ద్రియానం విసయవసేన పచ్చనుభోతి, న ధమ్మాయతనవసేనాతి నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బం.

౩౦౪-౫. ఏవం ఏకేనాకారేన పటిక్ఖేపవిధిం దస్సేత్వా పున అపరేనపి కారణేన దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**దిబ్బచక్ఖాదీ**’’తిఆది. **ఆది**-గ్గహణేన దిబ్బసోతఞాణగ్గహణం. **ఇతిపి న యుజ్జతీ**తి న కేవలం పుబ్బే వుత్తేనేవ కారణేన, అథ ఖో ఇమినాపి కారణేన న యుజ్జతీతి వుత్తం హోతి. యదిపి చక్ఖాదీనం అనాపాథగతరూపాదీని ధమ్మారమ్మణా నామ హోన్తి, తదా దిబ్బచక్ఖాదీని రూపాదిఆరమ్మణాని న సియుం తేసం పసాదవిసయానం రూపసద్దానం పరిగ్గణ్హనతో, ఏవఞ్చ సతి సుత్తేసు దిబ్బచక్ఖుదిబ్బసోతానం ధమ్మారమ్మణతావ వత్తబ్బా, న రూపాదిఆరమ్మణతా, వుత్తా చ సా, తస్మా చక్ఖాదీనం అవిసయా రూపాదయో రూపాదారమ్మణానేవ, న ధమ్మారమ్మణాతి. తేనేవ చ **ధమ్మసఙ్గహేపి** –

> “యస్మిం సమయే కామావచరం కుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతి సోమనస్ససహగతం ఞాణసమ్పయుత్తం రూపారమ్మణం వా సద్దారమ్మణం వా గన్ధారమ్మణం వా రసారమ్మణం వా ఫోట్ఠబ్బారమ్మణం వా ధమ్మారమ్మణం వా, యం యం వా పనారబ్భ, తస్మిం సమయే ఫస్సో హోతి…పే॰… అవిక్ఖేపో హోతీ”తి (ధ॰ స॰ ౧) –

వుత్తం. కిఞ్చ అనాపాథగతానం ధమ్మారమ్మణత్తే సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం రూపాదిఆరమ్మణం న హోతీతి ఆపజ్జతీతి. **ఏవం సతీ**తి యది కదాచి రూపాదిఆరమ్మణం హుత్వా కదాచి ధమ్మారమ్మణం హోతి, కదాచి ధమ్మారమ్మణం హుత్వా కదాచి రూపాదిఆరమ్మణం హోతి, తదా తేసం రూపాదిఆరమ్మణానం నియమోపి కథం భవే “ఇదం రూపాదిఆరమ్మణం, ఇదం ధమ్మారమ్మణ”న్తి నియమో న భవేయ్య, ఆరమ్మణసఙ్కరో భవేయ్యాతి అత్థో.

౩౦౬. ఏవం ఛబ్బిధం ఆరమ్మణం దస్సేత్వా ఇదానిస్స అనన్తరభేదం పరిత్తారమ్మణాదిత్తికవసేన దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**సబ్బం ఆరమ్మణ**’’న్తిఆది. ఛబ్బిధం పరిత్తత్తికాదికం తం ఏతం సబ్బం ఆరమ్మణన్తి సమ్బన్ధో. **పరిత్తత్తికాదీన**న్తి పరిత్తారమ్మణత్తికాదీనం. పరిత్తారమ్మణత్తికో హి ఇధ “పరిత్తత్తికో”తి వుత్తో మజ్ఝపదలోపవసేన. **ఆది**-గ్గహణేన మగ్గారమ్మణత్తికో అతీతారమ్మణత్తికో అజ్ఝత్తారమ్మణత్తికోతి ఇమేసం తిణ్ణం తికానం సఙ్గహో. తత్థ “పరిత్తారమ్మణా ధమ్మా, మహగ్గతారమ్మణా ధమ్మా, అప్పమాణారమ్మణా ధమ్మా”తి ఏవమాగతో పరిత్తారమ్మణత్తికో. ఆదిపదవసేన “మగ్గారమ్మణా ధమ్మా, మగ్గహేతుకా ధమ్మా, మగ్గాధిపతినో ధమ్మా”తి ఏవమాగతో మగ్గారమ్మణత్తికో. “అతీతారమ్మణా ధమ్మా,

అనాగతారమ్మణా ధమ్మా, పచ్చుప్పన్నారమ్మణా ధమ్మా”తి ఏవమాగతో అతీతారమ్మణత్తికో. “అజ్ఝత్తారమ్మణా ధమ్మా, బహిద్ధారమ్మణా ధమ్మా, అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణా ధమ్మా”తి ఏవమాగతో అజ్ఝత్తారమ్మణత్తికోతి వేదితబ్బం.

౩౦౭-౯. **క్రియాహేతుద్వయన్తి** అహేతుకకిరియద్వయం హసితుప్పాదమనోధాతు ఇతరస్స మహగ్గతాదిఆరమ్మణతావసేనాపి వక్ఖమానత్తా. ‘‘**ఇట్ఠాదిభేదా**’’తిఆది పరిత్తారమ్మణభావవిభావనం. **ఇట్ఠాదిభేదాతి** ఇట్ఠఇట్ఠమజ్ఝత్తఅనిట్ఠఅనిట్ఠమజ్ఝత్తభేదా. **పటిపాటియాతి** “రూపం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స, సద్దో సోతవిఞ్ఞాణస్సా”తిఆదినా అనుక్కమతో. **రూపాది...పే.... త్తయస్స తూతి** కిరియామనోధాతుయా చేవ కుసలాకుసలవిపాకవిభాగవసేన ద్విన్నం మనోధాతూనఞ్చ సబ్బం రూపాదిపఞ్చకగోచరం . తా హి హదయవత్థుం నిస్సాయ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం పురిమపచ్ఛిమా హుత్వా నియతా రూపాదీనేవ ఆరబ్భ పవత్తన్తి.

౩౧౧. **కామధాతుయన్తి** కామభవే. తత్థ హి నేసం సబ్బేసం వత్థారమ్మణాని ఉపలబ్భన్తి. **చత్తారీతి** తేస్వేవ కిరియామనోధాతు, కుసలవిపాకచక్ఖుసోతవిఞ్ఞాణాని, తథా సమ్పటిచ్ఛనన్తి ఇమాని చత్తారి చిత్తాని. సేసాని పన వత్థారమ్మణాభావేన తత్థ నుప్పజ్జన్తి. **నేవ కిఞ్చీతి** వత్థారమ్మణానం సబ్బసో అభావతో ఏతేసు కిఞ్చి న జాయతి.

౩౧౨-౩. ‘‘**మహాపాకాన**’’న్తిఆది పఠమపరిచ్ఛేదే వుత్తత్థమేవ. **పటుప్పన్నాతి** పచ్చుప్పన్నా.

౩౧౪. ఏవం పరిత్తారమ్మణే దస్సేత్వా ఇదాని మహగ్గతారమ్మణే అప్పమాణారమ్మణే చ దస్సేతుం ‘‘**దుతియారుప్పచిత్తఞ్చా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ దుతియారుప్పచిత్తం పఠమారుప్పారమ్మణతో, చతుత్థారుప్పం తతియారుప్పారమ్మణతో మహగ్గతారమ్మణం. **ఛబ్బిధన్తి** కుసలవిపాకకిరియావసేన పచ్చేకం తివిధతాయ ఛప్పకారం.

౩౧౬-౨౦. ఞాణం పరిహీనం ఏతేసం, ఞాణతో పరిహీనాతి వా **ఞాణహీనా. పరిత్తారమ్మణా...పే.... హోన్తి తేతి** అట్ఠ ఞాణవిప్పయుత్తచిత్తుప్పాదా సేఖపుథుజ్జనఖీణాసవానం కదాచి నిరుస్సుక్కభావేన ఆదరాకరణవసేన అకమ్మఞ్ఞసరీరతాఅఞ్ఞవిహితతాహి వా అసక్కచ్చదానపచ్చవేక్ఖణధమ్మస్సవనాదీసు అతిపగుణవిపస్సనాయ చ కామావచరధమ్మే ఆరబ్భ పవత్తికాలే పరిత్తారమ్మణా. అతిపగుణానం పఠమజ్ఝానాదీనం పచ్చవేక్ఖణకాలే మహగ్గతారమ్మణా. కసిణనిమిత్తాదిపఞ్ఞత్తిపచ్చవేక్ఖణకాలే పరిత్తారమ్మణాదివసేన నవత్తబ్బా. అకుసలేసు చత్తారో దిట్ఠిసమ్పయుత్తచిత్తుప్పాదా చతుపఞ్ఞాసకామావచరధమ్మానం, రూపస్స చ “అత్తా సత్తో”తి పరామసనఅస్సాదనాభినన్దనకాలే పరిత్తారమ్మణా. తేనేవాకారేన సత్తవీసతిమహగ్గతధమ్మే ఆరబ్భ పవత్తకాలే మహగ్గతారమ్మణా. పణ్ణత్తిధమ్మే ఆరబ్భ పవత్తనకాలే సియా నవత్తబ్బా పరిత్తారమ్మణాదివసేన. దిట్ఠివిప్పయుత్తాని తేయేవ ధమ్మే ఆరబ్భ వినా పరామాసేన అస్సాదనాభినన్దనవసేన పవత్తియం, పటిఘసమ్పయుత్తాని దోమనస్సవసేన పవత్తియం, విచికిచ్ఛాసమ్పయుత్తం ద్వేళ్హకభావేన, ఉద్ధచ్చసహగతం విక్ఖిపనవసేన, అవూపసమవసేన చ పవత్తియం పరిత్తమహగ్గతనవత్తబ్బారమ్మణాతి వేదితబ్బా. **క్రియతోపి చ తథాతి** కిరియచిత్తతోపి ఞాణసమ్పయుత్తా చత్తారోతి అత్థో. **క్రియావోట్ఠబ్బనన్తి** సరూపకథనమేతం, న పన కుసలాకుసలవిపాకవోట్ఠబ్బనస్స విజ్జమానత్తా.

తివిధో హోతి గోచరోతి పరిత్తమహగ్గతఅప్పమాణవసేన తివిధోపి గోచరో హోతి. కథం? కుసలకిరియావసేన అట్ఠ ఞాణసమ్పయుత్తచిత్తుప్పాదా సేఖపుథుజ్జనఖీణాసవానం సక్కచ్చదానపచ్చవేక్ఖణధమ్మస్సవనవిపస్సనాదీసు

కామావచరధమ్మే ఆరబ్భ పవత్తకాలే కామావచరారమ్మణికఅభిఞ్ఞాయ పరికమ్మానులోమకాలే చ పరిత్తారమ్మణా. పఠమజ్ఝానాదిపచ్చవేక్ఖణకాలే మహగ్గతారమ్మణరూపానాదీనం పరికమ్మకాలే మహగ్గతధమ్మే ఆరబ్భ సమ్మసనకాలే చ మహగ్గతారమ్మణా హోన్తి. యథాలాభం గోత్రభువోదానకాలే పన లోకుత్తరం ధమ్మం పచ్చవేక్ఖణకాలే చ నిబ్బానారమ్మణాభిఞ్ఞాయ పరికమ్మకాలే చ అప్పమాణారమ్మణా. పణ్ణత్తిపచ్చవేక్ఖణకాలే పణ్ణత్తారమ్మణికరూపానాభిఞ్ఞానం పరికమ్మకాలే చ నవత్తబ్బా. అభిఞ్ఞాద్వయస్స పరిత్తాదిఆరమ్మణతం సత్తరసమపరిచ్ఛేదే వక్ఖతి. కిరియావోట్ఠబ్బనమ్పి యథావుత్తధమ్మానం తంతంఆరమ్మణే పవత్తమానానం పురేచరం హుత్వా తం తదేవ ఆవజ్జన్తం పవత్తతీతి పరిత్తాదిఆరమ్మణం. పఞ్చద్వారే వోట్ఠబ్బనవసేన పవత్తియం పరిత్తారమ్మణమేవ.

వుత్తావసేసానీతి యథావుత్తేహి అవసిట్ఠాని పన్నరస రూపావచరాని పఠమతతియాని, ఛ అరూపావచరకుసలవిపాకకిరియచిత్తానీతి ఏకవీసతి చిత్తాని. **నవత్తబ్బారమ్మణానీ**తి పరిత్తాదివసేన నవత్తబ్బస్స కసిణాదినిమిత్తసత్తపఞ్ఞత్తిఆకాసవిఞ్ఞాణాభావస్స ఆరమ్మణకరణతో నవత్తబ్బారమ్మణాని.

పరిత్తారమ్మణత్తికం సమత్తం.

౩౨౧-౨. ఏవం పరిత్తారమ్మణత్తికవసేన విసయావిభాగం దస్సేత్వా ఇదాని యస్మా అప్పమాణారమ్మణనిద్దేసేనేవ మగ్గారమ్మణత్తికసఙ్గహితోపి విసయావిభాగో నిద్దిట్ఠో హోతి, తస్మా తం పహాయ అతీతారమ్మణత్తికవసేన దస్సేతుం ''**దుతియారుప్పచిత్తఞ్చా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ దుతియారుప్పచిత్తం అతీతస్స పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణకరణతో, చతుత్థారుప్పం తతియారుప్పస్స ఆరమ్మణకరణతో **ఏకన్తఅతీతారమ్మణం. పచ్చుప్పన్నావ గోచరా**తి రూపాదిమ్హి ధరమానేయేవ పఞ్చద్వారికచిత్తానం ఉప్పజ్జనతో. అనాగతారమ్మణం పన నియతం కిఞ్చి నత్థి అనాగతంసఞాణస్సపి పఞ్చమజ్ఝానతో అభిన్నత్తా.

౩౨౪-౬. సియా...పే.... నాగతగోచరాతి అట్ఠ తావ మహావిపాకా దేవమనుస్సానం పటిసన్ధిగ్గహణకాలే కమ్మం వా కమ్మనిమిత్తం వా ఆరబ్భ పవత్తియం అతీతారమ్మణా. భవఙ్గచుతికాలేపి ఏసేవ నయో. గతినిమిత్తం పన కదాచి కమ్మనిమిత్తఞ్చ ఆరబ్భ పటిసన్ధిగ్గహణకాలే, తదనన్తరం భవఙ్గకాలే చ పచ్చుప్పన్నారమ్మణా, తథా పఞ్చద్వారే తదారమ్మణవసేన పవత్తియం. మనోద్వారే పన అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నారమ్మణానం జవనానం ఆరమ్మణం గహేత్వా పవత్తియం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నారమ్మణా. కుసలాకుసలవిపాకాహేతుకఉపేక్ఖాసహగతమనోవిఞ్ఞాణధాతుద్వయేపి ఏసేవ నయో. కేవలఞ్హి తా యథాక్కమం మనుస్సేసు జచ్చన్ధాదీనం, అపాయేసు చ సబ్బేసం పటిసన్ధి హోన్తి. పఞ్చద్వారే చ సన్తీరణకాలే పచ్చుప్పన్నారమ్మణావ హోన్తీతి అయమేతేసం విసేసో. సోమనస్ససహగతా పన పఞ్చద్వారే సన్తీరణవసేన, తదారమ్మణవసేన చ పవత్తికాలే పచ్చుప్పన్నారమ్మణా, మనోద్వారే చ తదారమ్మణకాలే అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నారమ్మణాతి వేదితబ్బా. హసితుప్పాదచిత్తం పన ఖీణాసవానం పఞ్చద్వారే హట్ఠపహట్ఠాకారం కురుమానానం పచ్చుప్పన్నారమ్మణం హోతి, మనోద్వారే అతీతాదిభేదే ధమ్మే ఆరబ్భ హసితుప్పాదవసేన పవత్తియం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నారమ్మణం. ''**కుసలాకుసలా**''తిఆదీసు కుసలేసు తావ చత్తారో ఞాణసమ్పయుత్తచిత్తుప్పాదా సేఖపుథుజ్జనానం, అతీతాదిభేదాని ఖన్ధధాతుఆయతనాని సమ్మసనకాలే, పచ్చవేక్ఖణకాలే, అతీతాదిఆరమ్మణికఅభిఞ్ఞానం పరికమ్మకాలే చ అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నారమ్మణా. పఞ్ఞత్తినిబ్బానపచ్చవేక్ఖణకాలే, గోత్రభువోదానకాలే, పఞ్ఞత్తినిబ్బానారమ్మణికఅభిఞ్ఞానం పరికమ్మాదికాలే చ నవత్తబ్బారమ్మణా. పఞ్ఞత్తినిబ్బానాని హి ఇధ అతీతాదికాలవసేన

నవత్తబ్బానీతి తదారమ్మణాని అతీతారమ్మణాదివసేన నవత్తబ్బాని. తేనాహ "**సన్తపణ్ణత్తికాలేపీ**"తి, యథాసమ్భవం సన్తస్స నిబ్బానస్స, పణ్ణత్తియా చ ఆరమ్మణకరణకాలేతి అత్థో. పోత్థకేసు పన "సన్తే పణ్ణత్తికాలేసూ"తి లిఖన్తి, సో అపాఠో. తస్స పన అపాఠభావం అజానన్తా అత్థహానిమ్పి అసల్లక్ఖేత్వా వచనవిపల్లాసవసేన పణ్ణత్తికాలస్మిం సతీతి అత్థం లిఖన్తి. ఞాణవిప్పయుత్తానిపి వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాని. కేవలఞ్హి తేసం మగ్గఫలనిబ్బానపచ్చవేక్ఖణాని నత్థి. ఞాణవిరహేన లోకుత్తరధమ్మారమ్మణే అసమత్థభావతోతి అయమేవ విసేసో.

అకుసలేసు చత్తారో దిట్ఠిసమ్పయుత్తచిత్తుప్పాదా అతీతాదిభేదానం తేభూమకధమ్మానం అస్సాదనాభినన్దనపరామసనకాలే అతీతాదిఆరమ్మణా. తథేవ పణ్ణత్తిం ఆరబ్భ పవత్తికాలే నవత్తబ్బారమ్మణా. దిట్ఠివిప్పయుత్తేసుపి ఏసేవ నయో. కేవలఞ్హి తత్థ పరామాసగ్గహణం నత్థి. ద్వే పటిఘసమ్పయుత్తచిత్తుప్పాదా అతీతాదిభేదే ధమ్మే ఆరబ్భ దుస్సనకాలే అతీతాదిఆరమ్మణా, పణ్ణత్తిం ఆరబ్భ దుస్సనకాలే నవత్తబ్బారమ్మణా. విచికిచ్ఛుద్ధచ్చసమ్పయుత్తా తేసు ధమ్మేసు అనిట్ఠఙ్గతభావేన చ అవూపసమవిక్ఖేపవసేన చ పవత్తియం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్ననవత్తబ్బారమ్మణా. కిరియాసు అట్ఠ సహేతుకచిత్తుప్పాదా కుసలచిత్తుప్పాదగతికా ఏవ. తత్థ హి ఞాణసమ్పయుత్తా కుసలేసు ఞాణసమ్పయుత్తేహి, ఞాణవిప్పయుత్తా ఞాణవిప్పయుత్తేహి సమానా. కేవలం పన తే సేఖపుథుజ్జనానం ఉప్పజ్జన్తి, ఇమే ఖీణాసవానన్తి అయమేవేత్థ విసేసో. కిరియాహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతు పన ఉపేక్ఖాసహగతా పఞ్చద్వారే వోట్ఠబ్బనవసేన పవత్తియం పచ్చుప్పన్నారమ్మణా, మనోద్వారే అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నారమ్మణానఞ్చేవ పణ్ణత్తినిబ్బానారమ్మణానఞ్చ జవనానం పురేచారికకాలే అతీతానాగతపచ్చుప్పన్ననవత్తబ్బారమ్మణా. అభిఞ్ఞాద్వయస్స అతీతాదిఆరమ్మణతం వక్ఖతి. **నవత్తబ్బా...పే.... ఆదినాతి** కసిణనిమిత్తాదిపణ్ణత్తారమ్మణత్తా అతీతారమ్మణాదినా నవత్తబ్బా.

౩.౨౭. క్రియా పఞ్చాతి ఞాణసమ్పయుత్తా చతస్సో, అహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతు ఉపేక్ఖాసహగతాతి ఇమా పఞ్చ కిరియా. **రూపతో పఞ్చమీ క్రియాతి** రూపావచరపఞ్చమజ్ఝానసఙ్ఖాతా కిరియాభిఞ్ఞా చ. **నత్థి కిఞ్చి అగోచరన్తి** అతీతాదిభేదేసు, కాలవిముత్తేసు చ అగోచరం నామ కిఞ్చి నత్థి, సబ్బమేవ నేసం గోచరం హోతీతి అత్థో.

అతీతారమ్మణత్తికం.

వుత్తనయానుసారేనేవ అజ్ఝత్తారమ్మణత్తికసఙ్గహితోపి విసయావిభాగో సక్కా విఞ్ఞాతున్తి నో విసుం న ఉద్ధటో. సరూపతో పనేస ఏవం వేదితబ్బో – విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనన్తి ఇమే తావ కుసలవిపాకకిరియావసేన ఛ చిత్తుప్పాదా అత్తనో సన్తానసమ్బన్ధం హేట్ఠిమం సమాపత్తిం ఆరబ్భ పవత్తనతో అజ్ఝత్తారమ్మణా. రూపావచరచతుక్కజ్ఝానాని, పఠమతతియారూప్పాని, లోకుత్తరకుసలవిపాకాని చ నియకజ్ఝత్తతో బహిభావేన బహిద్ధాభూతాని పథవీకసిణాదీని ఆరబ్భ పవత్తితో బహిద్ధారమ్మణాని. సబ్బేవ కామావచరకుసలాకుసలాబ్యాకతా ధమ్మా రూపావచరపఞ్చమజ్ఝానఞ్చ అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణాని. తత్థ కామావచరకుసలతో చత్తారో ఞాణసమ్పయుత్తచిత్తుప్పాదా అత్తనో ఖన్ధాదీని పచ్చవేక్ఖన్తస్స అజ్ఝత్తారమ్మణా, పరేసం ఖన్ధాదిపచ్చవేక్ఖణే, పణ్ణత్తినిబ్బానపచ్చవేక్ఖణే చ బహిద్ధారమ్మణా, తదుభయవసేన అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణా. ఞాణవిప్పయుత్తేసుపి ఏసేవ నయో. కేవలఞ్హి తేసం నిబ్బానపచ్చవేక్ఖణా నత్థి. అకుసలాపి అత్తనో ఖన్ధాదీనం అస్సాదనాభినన్దనపరామాసాదికాలే అజ్ఝత్తారమ్మణా, పరస్స ఖన్ధాదీసు చేవ అనిన్ద్రియబద్ధరూపకసిణాదీసు చ తథేవ పవత్తికాలే బహిద్ధారమ్మణా, తదుభయవసేన అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణా. ద్వేపఞ్చవిఞ్ఞాణాని, తిస్సో చ మనోధాతుయోతి

ఇమే తేరస చిత్తుప్పాదా అత్తనో రూపాదీని ఆరబ్భ పవత్తియం అజ్ఝత్తారమ్మణా, పరస్స రూపాదీసు పవత్తా బహిద్ధారమ్మణా, తదుభయవసేన అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణా, సోమనస్ససహగతం సన్తీరణం పఞ్చద్వారే సన్తీరణతదారమ్మణవసేన అత్తనో పఞ్చరూపాదిధమ్మే మనోద్వారే తదారమ్మణవసేన అఞ్ఞేపి అజ్ఝత్తికే కామావచరధమ్మే ఆరబ్భ పవత్తియం అజ్ఝత్తారమ్మణా, పరేసం ధమ్మేసు పవత్తమానా బహిద్ధారమ్మణా, తదుభయవసేన అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణా. ఉపేక్ఖాసహగతసన్తీరణద్వయేపి ఏసేవ నయో.

కేవలం పన తం సుగతిదుగ్గతీసు పటిసన్ధిభవఙ్గచుతివసేనాపి అజ్ఝత్తాదిభేదేసు కమ్మాదీసు పవత్తతి. అట్ఠ మహావిపాకాని పటిసన్ధిభవఙ్గచుతితదారమ్మణవసేన అజ్ఝత్తాదిభేదేసు ధమ్మేసు పవత్తనతో అజ్ఝత్తాదిఆలమ్బణాని. హసితుప్పాదమ్పి అత్తనో రూపాదీని ఆరబ్భ పహట్ఠాకారకరణవసేన పవత్తియం అజ్ఝత్తారమ్మణం, పరస్స రూపాదీసు పవత్తం బహిద్ధారమ్మణం. మనోద్వారేపి అత్తనో కతకిరియపచ్చవేక్ఖణేన హసితుప్పాదనే అజ్ఝత్తారమ్మణం, పరేసం కతకిరియపచ్చవేక్ఖణేన బహిద్ధారమ్మణం, తదుభయవసేన అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణం. మనోద్వారావజ్జనం పన మనోద్వారే ఆవజ్జనవసేన, పఞ్చద్వారే చ వోట్ఠబ్బనవసేన పవత్తియం అజ్ఝత్తాదిఆరమ్మణం. అట్ఠ మహాకిరియా కుసలగతికాయేవ. కేవలఞ్హి తా ఖీణాసవానం ఉప్పజ్జన్తి, కుసలాని సేఖపుథుజ్జనానన్తి ఏత్తకమేవ నానత్తం. రూపావచరపఞ్చమజ్ఝానస్స అజ్ఝత్తాదిఆరమ్మణతం వక్ఖతి.

౩౨౯. "ఫలం, మగ్గ"న్తి చ సామఞ్ఞేన పుచ్ఛితత్తా ఆహ "**చత్తారో...పే.... పుఞ్ఞతో**"తి.

౩౩౨-౪. అరహత్తమగ్గఫలాని పన తే జానితుం న సక్కోన్తి, తథా కుసలాభిఞ్ఞా చ . తేనాహ "**సబ్బేసు పనా**"తిఆది. వోట్ఠబ్బనస్స ఆవజ్జనకిచ్చసమయం సన్ధాయ గాథాబన్ధసుఖత్థం "**వోట్ఠబ్బనమ్పి చా**"తి వుత్తం. "**చత్తారో...పే.... పుఞ్ఞతో**"తి ఇదం ఞాణసమ్పయుత్తస్సాపి సేఖపుథుజ్జనసన్తానప్పవత్తస్స అగ్గమగ్గఫలజాననే అసమత్థతాయ నిదస్సనమత్తం. కుసలాభిఞ్ఞాచిత్తమ్పి పన తం గోచరం కాతుమసమత్థమేవ. ఏవఞ్చ కత్వా హేట్ఠా "క్రియాభిఞ్ఞా మనోధాతూ"తి వుత్తం.

౩౩౫-౮. కస్మాతి కారణపుచ్ఛా. "**అరహతో**"తిఆది విస్సజ్జనం. **హి**-సద్దో "యస్మా"తి ఇమస్స అత్థే. యస్మా పుథుజ్జనా వా సేఖా వా అరహతో మగ్గచిత్తం, ఫలమానసఞ్చ జానితుం న సక్కోన్తి, తస్మాతి అత్థో. అయఞ్చ నేసం అసమత్థతా అనధిగతత్తా అనధిగతే చ విసయే సబ్బేసమ్పి మోహో అత్థేవాతి దస్సేతుం "**పుథుజ్జనో న జానాతీ**"తిఆది వుత్తం. **సోతాపన్నస్స మానస**న్తి సోతాపన్నస్స పాటిపుగ్గలికం మగ్గఫలసఙ్ఖాతలోకుత్తరమానసం. ఏవం "**సకదాగామిస్స మానస**"న్తిఆదీసుపి. లోకియమానసం పన అరహన్తస్సాపి జానాతి. తథా హి వుత్తం "అథ ఖో మారో పాపిమా భగవతో చేతసా చేతోపరివితక్కమఞ్ఞాయా"తి. వుత్తమేవత్థం సఙ్ఖిపిత్వా దస్సేన్తో ఆహ "**హేట్ఠిమో హేట్ఠిమో**"తిఆది. యథేవ హేట్ఠిమో హేట్ఠిమో పుగ్గలో ఉపరూపరి చిత్తం న జానాతి, ఏవం ఉపరిమో ఉపరిమోపి హేట్ఠిమస్స హేట్ఠిమస్స చిత్తం న జానాతీతి చే? నో న జానాతి, సో పన అత్తనా అధిగతవిసయత్తా జానాతియేవాతి దస్సేన్తో ఆహ "**ఉపరూపరీ**"తిఆది. యథా "ఉపరూపరీ"తి వుత్తం, ఏవం "హేట్ఠిమస్స హేట్ఠిమస్సా"తి వత్తబ్బే ఏకం హేట్ఠిమ-సద్దం చ-సద్దేన సఙ్గహేత్వా "**హేట్ఠిమస్స చ మానస**"న్తి వుత్తం.

౩౩౯-౪౧. ఏవమ్పి విసయాపధానవసేన విభాగం దస్సేత్వా ఇదాని విసయప్పధానవసేన దస్సేతుం "**యో ధమ్మో**"తిఆది వుత్తం. కుసలమేవ ఆరమ్మణన్తి **కుసలారమ్మణం. కామే**తి పదం ఉభయత్థ సమ్బన్ధితబ్బం "కామే

కుసలారమ్మణం కామే కుసలాకుసలస్సా"తి. కిఞ్చాపి హి అకుసలస్స ఏకన్తకామావచరత్తా న ఏతస్స విసేసితబ్బతా అత్థి, కుసలం పన విసేసితబ్బమేవాతి తం అపేక్ఖాయ "**కామే**"తి ఉపరిపదేన సమ్బన్ధితబ్బమేవ. అథ వా అకుసలసహచరియతో కుసలమ్పి కామావచరమేవ గయ్హతీతి "కామే"తి ఇదం పురిమపదస్సేవ విసేసనం దట్ఠబ్బం.

కామావచరపాకస్సాతి పఞ్చవిఞ్ఞాణసమ్పటిచ్ఛనానం ఏకన్తేన రూపక్ఖన్ధారమ్మణత్తా తదవసేసస్స ఏకాదసవిధస్స కామావచరవిపాకస్స. **కామక్రియస్సా**తి వుత్తనయేనేవ మనోధాతువజ్జితస్స దసవిధకామావచరకిరియచిత్తస్స. **ఏతేసం... పే.... ఆరమ్మణం సియా**తి ఏత్థ కుసలస్స తావ అత్తనా కతస్స దానాదికామావచరకుసలస్స పసన్నచిత్తేన అనుస్సరణకాలే, తథేవ పరేహి కతస్స అనుమోదనకాలే, తస్సేవ దువిధస్సాపి అనిచ్చతాదివసేన పచ్చవేక్ఖణకాలే , చేతోపరియఞాణాదీనం పరిత్తకుసలారమ్మణికఅభిఞ్ఞానం పరికమ్మాదికాలే చ ఆరమ్మణం హోతి. అకుసలేసు చ చతున్నం దిట్ఠిగతసమ్పయుత్తానం కామావచరకుసలం ఆరబ్భ అస్సాదనాభినన్దనపరామసనకాలే, దిట్ఠివిప్పయుత్తానం కేవలం అస్సాదనాదికాలే చ ద్విన్నం పటిఘసమ్పయుత్తానం అత్తనా, పరేహి చ కతకుసలమారబ్భ విప్పటిసారదుస్సనకాలే, విచికిచ్ఛాచిత్తస్స అసన్నిట్ఠానకాలే, ఉద్ధచ్చసహగతస్స అవూపసమవిక్ఖేపకాలే చ ఆరమ్మణం హోతి. అభిఞ్ఞాచిత్తద్వయే కుసలస్స సేఖపుథుజ్జనానం అత్తనా, పరేహి వా కతకుసలస్స అనుస్సరణకాలే, పరచిత్తవిజాననకాలే, "ఇమినా పుఞ్ఞకమ్మేన మనుస్సేసు, కామావచరదేవేసు చ నిబ్బత్తతీ"తి జాననకాలే, "అనాగతే దానాదీని పుఞ్ఞాని కరోమి, కరిస్సతీ"తి జాననకాలే చ కిరియచిత్తస్సాపి ఖీణాసవానం అత్తనా, పరేహి వా కతకమ్మానుస్సరణకాలాదీసు ఆరమ్మణం హోతి. కామావచరవిపాకేసు నవన్నం సుగతిపటిసన్ధీనం కమ్మకమ్మనిమిత్తారమ్మణికపటిసన్ధికాలే, సబ్బేసమ్పి తదారమ్మణానం కామావచరకుసలారమ్మణికజవనానన్తరం తదారమ్మణకాలే చ ఆరమ్మణం హోతీతి. దసవిధకామావచరకిరియాసు చ అట్ఠన్నం మహాకిరియచిత్తానం ఖీణాసవానం కామావచరకుసలపచ్చవేక్ఖణసమ్మసనకాలే, పరిత్తారమ్మణికకిరియాభిఞ్ఞానం పరికమ్మాదికాలే, హసితుప్పాదస్స దానాదిం పచ్చవేక్ఖిత్వా తుస్సనకాలే, మనోద్వారావజ్జనస్స పన కామావచరకుసలారమ్మణికజవనానం పురేచారికకాలే చ ఆరమ్మణం హోతీతి ఏవం కామావచరకుసలం ఛన్నం రాసీనం ఆరమ్మణం హోతి.

౩౪౨. **తతో**తి యథావుత్తరాసితో. తేనాహ "**పఞ్చన్నం పన రాసీన**"న్తి. ఏత్థ చ కిరియచిత్తేసు హసితుప్పాదో న సమ్భవతి ఏకన్తపరిత్తారమ్మణత్తా. తత్థ కామావచరకుసలస్స తావ సేఖపుథుజ్జనానం ఝానపచ్చవేక్ఖణసమ్మసనకాలే, రూపావచరకుసలారమ్మణికఅభిఞ్ఞానం పరికమ్మాదికాలే, అకుసలస్స వుత్తనయేన పరామసనాదికాలే, అభిఞ్ఞాసు కుసలాభిఞ్ఞాయ సేఖపుథుజ్జనానం అత్తనా, పరేహి వా అతీతభవే ఉప్పాదితఝానానుస్సరణకాలే, పరేసం రూపావచరచిత్తపరిచ్ఛిన్దనకాలే, "ఇమినా కమ్మేన ఇమస్మిం బ్రహ్మలోకే నిబ్బత్తిస్సతీ"తి జాననకాలే చ "అనాగతే ఝానం భావేస్సతీ"తి వా జాననకాలే, కిరియాభిఞ్ఞాయ చ ఖీణాసవానం యథావుత్తవసేన పవత్తికాలే చ నవవిధస్స పన కిరియచిత్తస్స ఖీణాసవానం హేట్ఠా వుత్తనయేన రూపావచరకుసలపచ్చవేక్ఖణకాలేతి ఏవం రూపావచరకుసలం పఞ్చన్నం రాసీనం ఆరమ్మణం హోతి.

౩౪౩-౭. ఆరుప్పకుసలఞ్చాపి ఆరమ్మణపచ్చయో హోతీతి సమ్బన్ధో. **తేభూమకకుసలస్సా**తి సబ్బస్స కామావచరకుసలస్స, రూపావచరకుసలేసు కుసలాభిఞ్ఞాయ, అరూపావచరకుసలేసు దుతియచతుత్థకుసలస్స చాతి ఇమస్స తేభూమకకుసలస్స. ఏస నయో "**తేభూమకక్రియస్సా**"తి ఏత్థాపి. "చతుత్థదూన"న్తి వా "చతుత్థదుతియాన"న్తి వా వత్తబ్బే గాథాబన్ధవసేన విభత్తియా, సవిభత్తిస్స వా తియ-సద్దస్స లోపం కత్వా "**చతుత్థదూ**"తి వుత్తం. **ఇమేసం...పే....**

పచ్చయోతి కామావచరకుసలస్స, తావ అభిఞ్ఞాకుసలస్స చ రూపావచరారమ్మణేసు వుత్తనయేన దుతియచతుత్థారుప్పస్స పఠమతతియవసేనాతి ఏవం తేభూమకకుసలస్స తథా సేఖపుథుజ్జనకాలే అత్తనో సన్తానగతస్స, పరసన్తానగతస్స వా ఆరుప్పకుసలస్స పజాననకాలే కామావచరరూపావచరకిరియచిత్తస్స సేఖపుథుజ్జనకాలేయేవ అత్తనా నిబ్బత్తితం పఠమతతియారుప్పం ఆరబ్భ ఖీణాసవకాలే దుతియచతుత్థారుప్పనిబ్బత్తనే అరూపకిరియచిత్తస్సాతి ఏవం తేభూమకకిరియస్స హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ అకుసలస్స, చతుత్థదుతియానఞ్చ అరూపావచరవిపాకానన్తి ఏవమేతేసం అట్ఠన్నం రాసీనం అరూపకుసలమారమ్మణం హోతి.

పరిచ్ఛిజ్జ గాహికాయ తణ్హాయ ఆపన్నన్తి పరియాపన్నం, తేభూమకధమ్మజాతం, న పరియాపన్నన్తి అపరియాపన్నం, తదేవ పుఞ్ఞఞ్చాతి **అపరియాపన్నపుఞ్ఞం**. కామావచరతోపి కుసలస్స కిరియస్సాతి సమ్బన్ధో. **రూపతోతి** రూపావచరతో. **చతున్నం...పే.... సదాతి** సేఖానం మగ్గపచ్చవేక్ఖణకాలే మగ్గారమ్మణికకుసలాభిఞ్ఞాయ పరికమ్మాదికాలే ఞాణసమ్పయుత్తకుసలస్స, ఖీణాసవానం మగ్గపచ్చవేక్ఖణకాలే మగ్గారమ్మణికకిరియాభిఞ్ఞాయ చ పరికమ్మకాలే ఞాణసమ్పయుత్తకిరియచిత్తస్స, తేసం తేసం జవనానం పురేచరవసేన పవత్తికాలే మనోద్వారావజ్జనస్స, సేఖానం అత్తనో, పరేసం వా మగ్గజాననకాలే అభిఞ్ఞాద్వయస్సాతి ఏవమేతేసం చతున్నం రాసీనం అపరియాపన్నకుసలమారమ్మణం హోతి.

తథేవాకుసలం...పే.... ఈరితన్తి సేఖానం పహీనావసిట్ఠకిలేసపచ్చవేక్ఖణకాలే, సేఖపుథుజ్జనానం అత్తనో, పరేసం వా సన్తానప్పవత్తాకుసలసమ్మసనకాలే, అకుసలారమ్మణికకుసలాభిఞ్ఞాయ పరికమ్మాదికాలే కామావచరకుసలస్స, అత్తనో, పరేసం వా పవత్తఅకుసలానుస్సరణాదీసు రూపావచరకుసలస్స, ఖీణాసవానం పహీనకిలేసపచ్చవేక్ఖణఅఞ్ఞసన్తానగతఅకుసలసమ్మసనాదికాలే, పహీనకిలేసపచ్చవేక్ఖణేన తుస్సనకాలే, సబ్బేసమ్పి తంతంజవనానం పురేచరకాలే చ కామావచరకిరియచిత్తస్స, కుసలాభిఞ్ఞాయ వుత్తనయేన రూపావచరకిరియచిత్తస్స, పరామాసఅస్సాదనాభినన్దనాదివసేన పవత్తియం అకుసలస్స, ఉద్ధచ్చరహితకమ్మారమ్మణవసేన అకుసలవిపాకసన్తీరణస్స, కామావచరజవనానం అనుస్సరణకాలే సబ్బమ్పి ఏకాదసతదారమ్మణవిపాకస్సాతి ఏవం కామావచరవిపాకానన్తి ఏవమేతేసం ఛన్నం రాసీనం అకుసలమారమ్మణం హోతి.

౩౪౮-౫౯. విపాకారమ్మణం...పే.... పచ్చయోతి సేఖపుథుజ్జనానం విపాకసమ్మసనాదికాలే కామావచరకుసలస్స, విపాకక్ఖన్ధానుస్సరణాదీసు రూపావచరకుసలస్స, వుత్తనయేనేవ ఖీణాసవానం విపాకసమ్మసనాదికాలే, పుథుజ్జనకాలే అనిట్ఠవిపాకాభావం ఆరబ్భ తుస్సనకాలే, యథావుత్తజవనానం పురేచరకాలే కామావచరకిరియచిత్తస్స, కుసలేసు వుత్తనయేనేవ రూపావచరకిరియచిత్తస్స, విపాకం ఆరబ్భ తదారమ్మణప్పవత్తియం విపాకారమ్మణికకమ్మునా పటిసన్ధిం గణ్హన్తస్స కమ్మనిమిత్తవసేన పవత్తియఞ్చ కామావచరవిపాకస్స, అస్సాదనాభినన్దనపరామాసాదివసేన పవత్తియం అకుసలస్సాతి ఏవమేతేసం ఛన్నం రాసీనం కామావచరవిపాకమారమ్మణపచ్చయో హోతీతి. రూపావచరవిపాకారమ్మణేపి ఇమినావ నయేన యోజనా కాతబ్బా. కేవలఞ్హి తం కామావచరవిపాకానం కిరియచిత్తేసు చ హసితుప్పాదస్సారమ్మణం న హోతీతి అయమేత్థ విసేసో. లోకుత్తరవిపాకస్స కామావచరకుసలకిరియానమారమ్మణక్కమో అప్పమాణారమ్మణనిద్దేసే వుత్తనయేన వేదితబ్బో.

కామావచరకిరియచిత్తస్స కామావచరకుసలాదీనం ఛన్నం రాసీనమారమ్మణక్కమో కుసలారమ్మణే వుత్తసదిసోవ. కేవలఞ్హి ఏత్థ యదేతం ఖీణాసవసన్తానస్సేవ నియతం నవవిధం కిరియచిత్తం, తం పరసన్తానప్పవత్తకుసలాకుసలస్స, ససన్తానేవ సేఖపుథుజ్జనకాలే అనాగతారమ్మణికఅభిఞ్ఞాయ పరికమ్మాదివసప్పవత్తకుసలస్స ఆరమ్మణం హోతి. విపాకేసు చ పటిసన్ధిభవఙ్గచుతిసఙ్ఖాతానం విపాకానం కమ్మారమ్మణవసేన ఆరమ్మణం న హోతీతి అయమేవ విసేసో.

రూపావచరకిరియచిత్తస్స పఞ్చన్నం రాసీనం ఆరమ్మణక్కమో కుసలారమ్మణే వుత్తసదిసోవ. విసేసోపి కామావచరకిరియారమ్మణే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. ఆరుప్పకిరియచిత్తస్సాపి తేసం పఞ్చన్నం రాసీనం గోచరభావో వుత్తసదిసోవ. ఆరుప్పకిరియస్స పన పఠమతతియం దుతియచతుత్థస్సేవ గోచరో హోతి.

౩౫౭-౮. ఏవం రూపనిబ్బానవజ్జితమారమ్మణం దస్సేత్వా ఇదాని రూపారమ్మణం, నిబ్బానారమ్మణఞ్చ దస్సేతుం ‘‘**రూపం చతుసముట్ఠాన**’’న్తిఆది ఆరద్ధం. **రూప**న్తి అట్ఠవీసతివిధో భూతోపాదాయభేదభిన్నో రూపక్ఖన్ధో. కిఞ్చాపి న సబ్బమేవ రూపం పచ్చేకం చతుసముట్ఠానం, సముదితో పన రూపక్ఖన్ధో చతూహి ఏవ సముట్ఠానేహి సముట్ఠాతీతి కత్వా వుత్తం ‘‘**చతుసముట్ఠాన**’’న్తి. **కామపాకకిరియస్సా**తి కామావచరవిపాకస్స, కామావచరకిరియచిత్తస్స చ, తత్థ చ కామావచరకుసలస్స తావ వణ్ణదానాదిపుఞ్ఞకిరియకాలే, వణ్ణాదీనం అనిచ్చాదివసేన సమ్మసనకాలే, అభిఞ్ఞాయ పరికమ్మాదికాలే, అకుసలస్స అస్సాదనాభినన్దనపరామాసాదికాలే, అభిఞ్ఞాద్వయస్స ఇద్ధివిధభూతస్స సువణ్ణదుబ్బణ్ణాదిరూపనిమ్మానకాలే, పుబ్బేనివాసానుస్సతిభూతస్స ‘‘పురిమభవే ఏవంవణ్ణో అహోసి’’న్తిఆదినా అనుస్సరణకాలే, దిబ్బచక్ఖుభూతస్స చవమానఉపపజ్జమానసత్తానం వణ్ణదస్సనకాలే, దిబ్బసోతభూతస్స సద్దసవనకాలే, అనాగతంసఞాణభూతస్స ‘‘అనాగతే ఏవంవణ్ణో భవిస్సామీ’’తిఆదినా జాననకాలే, కామావచరవిపాకేసు ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణసమ్పటిచ్ఛనద్వయస్స యథాయోగం రూపాదివిజాననకాలే, సుఖసన్తీరణస్స సన్తీరణతదారమ్మణకాలే, ఉపేక్ఖాసన్తీరణద్వయస్స సన్తీరణతదారమ్మణకమ్మనిమిత్తగతినిమిత్తారమ్మణకాలే , సహేతుకవిపాకస్స కమ్మనిమిత్తగతినిమిత్తారమ్మణకాలే, తదారమ్మణకాలే చ, కామావచరకిరియాసు పన కుసలే వుత్తనయానుసారేన అట్ఠమహాకిరియచిత్తస్స, ‘‘ఏవరూపం వణ్ణాదిమదాసి’’న్తి తుస్సనకాలే హసితుప్పాదస్స, పఞ్చద్వారమనోద్వారేసు వోట్ఠబ్బనావజ్జనకాలే మనోద్వారావజ్జనస్స, పఞ్చద్వారే ఆవజ్జనకాలే పఞ్చద్వారావజ్జనస్స చ ఆరమ్మణం హోతీతి ఏవం చతుసముట్ఠానికం రూపం ఛన్నం రాసీనమారమ్మణం హోతి.

౩౫౯-౬౦. నిబ్బానం పన గోత్రభువోదానకాలే, నిబ్బానారమ్మణికఅభిఞ్ఞాయ పరికమ్మాదికాలే చ కామావచరతిహేతుకకుసలస్స, అతీతభవే సచ్ఛికతనిరోధానుస్సరణకఆలాదీసు రూపావచరకుసలస్స, వుత్తనయేనేవ కామరూపావచరకిరియచిత్తస్స, మగ్గట్ఠానం తదనన్తరఫలవళఞ్జనఫలకాలేసు అపరియాపన్నకుసలవిపాకస్స చాతి ఏవం ఛన్నం రాసీనం ఆరమ్మణం హోతీతి దస్సేతుం ‘‘**నిబ్బానారమ్మణ**’’న్తిఆది వుత్తం. **ఉభయస్సా**తి కామావచరరూపావచరవసేన దువిధస్స.

౩౬౧-౨. నానప్పకారకన్తి ద్వాదసమపరిచ్ఛేదే వక్ఖమాననయేన నానావిధప్పకారం. **నవన్నం…పే… పచ్చయో**తి కామావచరకుసలస్స, అకుసలస్స, హసితుప్పాదమనోధాతువజ్జితకామావచరకిరియచిత్తానఞ్చేవ ద్విన్నం అభిఞ్ఞాచిత్తానఞ్చ సబ్బాపి పఞ్ఞత్తి, రూపావచరకుసలవిపాకకిరియానం కసిణనిమిత్తాదికా,

పఠమారుప్పకుసలవిపాకకిరియానం ఆకాసపఞ్ఞత్తి, తతియారుప్పకుసలాదీనం తిణ్ణం అభావపఞ్ఞత్తీతి ఏవం పఞ్ఞత్తి నవన్నం రాసీనం ఆరమ్మణపచ్చయో హోతీతి.

౨౬౩-౫. ఏవం యో ధమ్మో యస్స ధమ్మస్స ఆరమ్మణం హోతి, తం ఏకేకుద్ధారవసేన దస్సేత్వా ఇదాని సబ్బే చతుభూమకచిత్తుప్పాదే ఛహి ఆరమ్మణేహి యోజేత్వా దస్సేతుం ''**రూపారమ్మణికా ద్వే**''తిఆది గాథాత్తయం వుత్తం. తం హేట్ఠా వుత్తత్థమేవ.

౨౬౬-౯. ''**పఠమారుప్పకుసల**''న్తిఆది పన హేట్ఠా వుత్తనయమ్పి అరూపావచరారమ్మణేసు అరూపావచరధమ్మానం సేఖాసేఖవసేన నానప్పకారతో పవత్తిఆకారం పకాసేతుం వుత్తం. **కుసలస్సా**తి సేఖపుథుజ్జనానం దుతియారుప్పకుసలస్స. విపాకస్స పన ఖీణాసవానం పవత్తమానస్సాపి ఆరమ్మణం హోతి తస్స పురిమభవే కమ్మనిమిత్తారమ్మణత్తా. అరూపభవే అతిసన్తభావేన పవత్తమానం భవఙ్గచిత్తం న భావనాయ పరిసుద్ధం ఉపట్ఠాతీతి ఆహ ''**పఠమారుప్పపాకో**''తిఆది. పఠమం తు కిరియచిత్తం పుఞ్ఞస్స దుతియారుప్పచేతనో ఆరమ్మణం న హోతి, విపాకస్స దుతియారుప్పచేతనో ఆరమ్మణం న హోతీతి సమ్బన్ధో. తత్థ ఖీణాసవకాలే కస్సచి కుసలస్స అభావతో ''**న పుఞ్ఞస్సా**''తి వుత్తం. ఆకాసానఞ్చాయతనకిరియాసమఙ్గిస్స విఞ్ఞాణఞ్చాయతనవిపాకచిత్తం న పవత్తతీతి ''**న పాకస్సా**''తి వుత్తం. ఖీణాసవస్స దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారత్థం, నిరోధసమాపజ్జనత్థఞ్చ సమాపత్తియో సమాపజ్జన్తస్స పఠమారుప్పకిరియచిత్తం దుతియస్స ఆరమ్మణం హోతీతి ఆహ ''**పఠమం తు క్రియాచిత్త**''న్తిఆది.

౨౭౦-౩. ''ద్విధా''తి చ వత్వా తమేవ దువిధతం, తివిధతఞ్చ దస్సేతుం ''**కుసలం కుసలస్సా**''తి, ''**క్రియస్సాపి క్రియా హోతీ**''తి చ ఆది వుత్తం. తం వుత్తనయమేవ. **ఏవమేవ ...పే... సియా**తి పఠమారుప్పచిత్తే వుత్తనయేన సేఖపుథుజ్జనానం ద్విధా, ఖీణాసవానఞ్చ తిధా ఆరమ్మణం భవతీతి అత్థో.

౨౭౪-౫. **యం యం గోచరం ఆరబ్భా**తి రూపారూపనిబ్బానపఞ్ఞత్తీసు యం యం గోచరం ఆరబ్భ. **యే యే**తి అరూపధమ్మా. **యో నరో**తి యో గహట్ఠో, పబ్బజితో వా మాణవో. **కిరా**తి అనుమతియం. తస్స ''ఉత్తరతేవా''తి ఇమినా సమ్బన్ధో. **పార**న్తి అవసానం. తం ఇమస్స పరమనిపుణగమ్భీరనయసమఙ్గితాయ యాథావతో ఓతరన్తేహి అకసిరేన తరితుం అసక్కుణేయ్యత్తా దుప్పాపుణేయ్యన్తి కత్వా ఆహ ''**దుత్తర**''న్తి. **ఉత్తర**న్తి ఉత్తమం. అభిధమ్మావతారస్స హి ఉత్తమతాయ తదేకదేసభూతపారమ్పి ఉత్తమమేవ హోతి. **సో**తి సో సముత్తిణ్ణాభిధమ్మావతారపారో నరో. **ఉత్తరతేవ,** న పన న సక్కోతి తం ఉత్తరితున్తి అత్థో.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

అభిధమ్మావతారసంవణ్ణనాయ

ఆరమ్మణవిభాగనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సత్తమో పరిచ్ఛేదో

విపాకచిత్తప్పవత్తినిద్దేసవణ్ణనా

౩౭౬. అనన్తఞాణేనాతి అనన్తారమ్మణే పవత్తఞాణేన. **నిరఙ్గణేనాతి** ఏత్థ రాగాదయో అకుసలా అఙ్గన్తి ఏతేహి తంసమఙ్గినో పుగ్గలా నిహీనభావం గచ్ఛన్తీతి **అఙ్గణాతి** వుచ్చన్తి. యథాహ –

> ‘‘రాగో అఙ్గణం, దోసో అఙ్గణం, మోహో అఙ్గణం, పాపకానం ఖో, ఆవుసో, అకుసలానం ఇచ్ఛావచరానం అధివచనం యదిదం అఙ్గణ’’న్తి చ ఆది (విభ॰ ౯౨౪).

అత్తనో సన్తానే సీలాదిగుణే ఏసీ గవేసీతి గుణేసీ, తేన **గుణేసినా**. కరుణాయం నియుత్తో, సా అస్స అత్థీతి వా కారుణికో, తేన **కారుణికేన**. ఏత్థ చ ‘‘అనన్తఞాణేనా’’తి ఇమినా భగవతో సబ్బఞ్ఞుభావమాహ, ‘‘నిరఙ్గణేనా’’తి ఖీణాసవభావం, ‘‘గుణేసినా’’తి పుబ్బచరియం, ‘‘కారుణికేనా’’తి మహాకరుణాసమఙ్గిభావం. ఏత్తకేన పన థోమనేన భగవతో విపాకదేసనాయ నియ్యానికాదిభావం దీపేతి. అసబ్బఞ్ఞునా హి దేసితం అనియ్యానికం హోతి, అఖీణాసవేన దేసితం న పాకటం, అపుఞ్ఞవతా దేసితం నప్పతిట్ఠాతి, అకారుణికేన వుత్తం సుఖదాయకం న హోతి. భగవతో పన సబ్బఞ్ఞుభావతో తేన దేసితం నియ్యానికం, ఖీణాసవత్తా పాకటం, పుఞ్ఞవన్తతాయ పతిట్ఠాతి, మహాకరుణాసమఙ్గితాయ సుఖదాయకన్తి. **చిత్తప్పభవన్తి** విపాకచిత్తానం ఉప్పత్తిం.

౩౭౭-౮౬. ఇదాని విపాకకథాయ మాతికావసేన అట్ఠకథాయ ఠపితే దసప్పకారే దస్సేతుం **‘‘ఏకూనతింస కమ్మానీ’’**తిఆది వుత్తం. తత్థ యథారద్ధాయ విపాకకథాయ మూలకారణభావతో **‘‘ఏకూనతింస కమ్మానీ’’**తి పఠమం కమ్మవవత్థానం కతం. కమ్మే పన కథితే విపాకకథాయ అధిట్ఠానభూతా విపాకాపి కథేతబ్బాతి **‘‘పాకా ద్వత్తింస దస్సితా’’**తి దుతియం విపాకవవత్థానం కతం. కమ్మవిపాకానఞ్చ అద్వారేసు అదిస్సనతో **‘‘తీసు...పే॰... దిస్సరే’’**తి తతియం కమ్మద్వారవిపాకద్వారా వుత్తా. కమ్మవిపాకానం వచనప్పసఙ్గేయేవ ఏకస్సేవ కమ్మస్స తం తం పచ్చయమాగమ్మ అనేకఫలనిప్ఫాదనం దస్సేతుం **‘‘కుసలం...పే॰... వివిధం ఫల’’**న్తి చతుత్థం కామావచరకుసలస్స పవత్తిపటిసన్ధీసు నానాఫలనిప్ఫాదనం వుత్తం. ఏవం వుత్తే పన పవత్తిపటిసన్ధీనం లబ్భమానవిపాకవసేన వుత్తభావం అజానన్తా –

> ‘‘తస్సేవ కమ్మస్స విపాకావసేసేనా’’తి;
> ‘‘ఏకం పుప్ఫం చజిత్వాన, అసీతికప్పకోటియో;
> దుగ్గతిం నాభిజానామీ’’తి. చ –

ఏవమాదివచనస్స బ్యఞ్జనచ్ఛాయాయ అత్థం గహేత్వా దిన్నపటిసన్ధికాయపి చేతనాయ పున పటిసన్ధిదానం మఞ్ఞేయ్యున్తి **‘‘ఏకాయ...పే॰... పకాసితా’’**తి పఞ్చమం ఏకేన కమ్మేన ఏకిస్సాయేవ పటిసన్ధియా నిబ్బత్తనం వుత్తం. ఏకస్మిం భవే నానాకమ్మస్స విపాకప్పవత్తిం సుణన్తా ‘‘దిస్వా కుమారం సతపుఞ్ఞలక్ఖణ’’న్తిఆదివచనస్స అత్థం అజానన్తా ‘‘నానాకమ్మేన ఏకావ పటిసన్ధి హోతీ’’తి చిన్తేయ్యున్తి **‘‘నానా...పే॰... పటిసన్ధియో’’**తి ఛట్ఠం నానాకమ్మస్స నానాపటిసన్ధిదానం వుత్తం. తథా విపచ్చన్తస్స చ ఏకస్స కమ్మస్స సోళస విపాకాని ద్వాదసమగ్గో అహేతుకట్ఠకమ్పీతి అయం విపాకవిభాగో హేతుభేదవసేన

హోతీతి దస్సనత్థం ''**తిహేతుకం...పే.... న చ హోతి తిహేతుకా**''తి సత్తమం అట్ఠకథాయ ఆగతహేతుకిత్తనం దస్సితం. తం పన హేతుకిత్తనం ఏకేకస్స కమ్మస్స విపాకవిభాగదస్సనత్థన్తి. ఇదాని **తిపిటకచూళనాగత్థేరస్స, మోరవాపివాసిమహాదత్తత్థేరస్స, తిపిటకమహాధమ్మరక్ఖితత్థేరస్సా**తి తిణ్ణం థేరానం వాదేసు "ఏకాయ చేతనాయ ద్వాదస విపాకాని ఏత్థేవ దసకమగ్గో అహేతుకట్ఠకమ్పీ"తి ఆగతస్స దుతియత్థేరవాదస్స, "ఏకాయ చేతనాయ దస విపాకాని ఏత్థేవ అహేతుకట్ఠకమ్పీ"తి ఆగతస్స తతియత్థేరస్స వాదస్స చ న సమ్మాపతిట్ఠితత్తా సుప్పతిట్ఠితస్స పఠమత్థేరవాదస్స వసేన దస్సేతుం విపాకేసు అసఙ్ఖారససఙ్ఖారవిధానం పచ్చయబలేన హోతి, నో కమ్మబలేనాతి దీపనత్థం అట్ఠమం, ''**అసఙ్ఖారససఙ్ఖార**''న్తిఆదినా కమ్మేన సహ అసమానమ్పి కత్వా సఙ్ఖారభేదో వుత్తో. కమ్మస్స సోమనస్సుపేక్ఖాసహగతభావేపి ఆరమ్మణవసేనేవ విపాకవేదనాయ పరివత్తనం దస్సేతుం ''**ఆరమ్మణేన...పే.... పరివత్తన**''న్తి నవమం ఆరమ్మణేన వేదనాపరివత్తనం వుత్తం. కమ్మవసేన చేవ ఆరమ్మణవసేన చ అనియతస్స తదారమ్మణస్స జవనవసేన నియమదస్సనత్థం ''**తదారమ్మణ...పే.... నియామిత**''న్తి దసమం జవనేన తదారమ్మణనియమో వుత్తోతి.

ఏకూనతింస కమ్మానీతి కుసలాకుసలవసేన వీసతి పరిత్తాని, నవ మహగ్గతానీతి ఏకూనతింస కమ్మాని. యస్మా పనేసా వట్టవసేన విపాకకథా, తస్మా లోకుత్తరకుసలం వజ్జేత్వా ఏకూనతింసేవ కమ్మాని వుత్తాని. ఏవం ''**పాకా ద్వత్తింసా**''తి ఏత్థాపి తేవీసతి పరిత్తా, నవ మహగ్గతాతి పాకా ద్వత్తింస. **తీసు ద్వారేసూ**తి కాయవచీమనోద్వారవసేన తీసు కమ్మద్వారేసు. కమ్మద్వారవవత్థానం హేట్ఠా సఙ్ఖేపతో దస్సితమేవ. విత్థారతో పనేతం **అట్ఠసాలినియా** ధమ్మసఙ్గహట్ఠకథాయ (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧ కాయకమ్మద్వార), తంసంవణ్ణనాదితో చ గహేతబ్బం. కామం కమ్మానిపి ఛసు ద్వారేసు పవత్తన్తి, పఞ్చద్వారప్పవత్తాని పన అవిపాకాని, మనోద్వారద్వారత్తయవసేన భిన్నానం విపాకదాయకానమేవ సఙ్గణ్హనత్థం "తీసు ద్వారేసూ"తి వుత్తం. **ఛసూ**తి చక్ఖుద్వారాదీని పఞ్చ, మనోద్వారఞ్చాతి ఛసు విపాకద్వారేసు.

తం తం పచ్చయమాగమ్మాతి కాలసమ్పదాదికం తం తం పచ్చయమాగమ్మ. తేనాహు పోరాణా –

> "కాలోపధిప్పయోగానం , గతియా చ యథారహం;
> సమ్పత్తిఞ్చ విపత్తిఞ్చ, కమ్మమాగమ్మ పచ్చతీ"తి.

అథ వా **తం తం పచ్చయ**న్తి సోమనస్సాదిహేతుభూతం తం తం సహకారిపచ్చయం. **వివిధం ఫల**న్తి సోమనస్సుపేక్ఖాసహగతసహేతుకాహేతుకఅసఙ్ఖారససఙ్ఖారవసేన నానప్పకారఫలం. **ఏకాయ చేతనాయా**తి ఉపపజ్జవేదనీయభూతాయ, అపరాపరియవేదనీయభూతాయ వా ఏకాయ చేతనాయ. దిట్ఠధమ్మవేదనీయభూతా పన పవత్తివిపాకమేవ నిబ్బత్తేతి, నో పటిసన్ధిం.

కిఞ్చాపి ''**తిహేతుక**''న్తి అవిసేసేన వుత్తం, ఉక్కట్ఠమేవ పన తిహేతుకకమ్మం తిహేతుకవిపాకం దేతి, తథా దుహేతుకమ్పి ఉక్కట్ఠమేవ దుహేతుకవిపాకం దేతి. ఓమకం పన తిహేతుకకమ్మం దుహేతుకుక్కట్ఠసదిసం, దుహేతుకాహేతుకమేవ విపాకం దేతి. తథా దుహేతుకమ్పి అహేతుకమేవ విపాకం దేతీతి. ఉక్కట్ఠోమకవిభాగో చ పనేస కుసలాకుసలపరివారలాభతో, ఆసేవనవిప్పటిసారప్పవత్తియా వా దట్ఠబ్బో. యఞ్హి కమ్మం అత్తనో పవత్తికాలే పురిమపచ్ఛాభాగప్పవత్తేహి కుసలధమ్మేహి పరివారితం, పచ్ఛా వా ఆసేవనలాభేన సముదాచిణ్ణం, తం ఉక్కట్ఠం. యం పన

కరణకాలే అకుసలధమ్మేహి పరివారితం, పచ్ఛా వా "దుక్కటం మయా"తి విప్పటిసారుప్పాదనేన పరిభావితం, తం ఓమకం నామ హోతి.

అథేత్థ యథావుత్తవిధానం కిం పటిసన్ధిపవత్తీనం అవిసేసేన, ఉదాహు పవత్తివసేనేవాతి చే? పవత్తివసేనేవ, పటిసన్ధియం పన అయం విసేసోతి దస్సేన్తో ఆహ "**తిహేతుకేనా**"తిఆది. ఏత్థాపి తిహేతుకుక్కట్ఠకమ్మేనేవ తిహేతుకపటిసన్ధి హోతి, ఓమకేన పన దుహేతుకుక్కట్ఠేన చ దుహేతుకా పటిసన్ధి, దుహేతుకోమకేన పన అహేతుకావాతి అయం విసేసో వేదితబ్బో. యస్మా పనేత్థ ఞాణం జచ్చన్ధాదివిపత్తినిమిత్తస్స మోహస్స, సబ్బాకుసలస్స వా పటిపక్ఖం, తస్మా తంసమ్పయుత్తం కమ్మం జచ్చన్ధాదివిపత్తిపచ్చయం న హోతీతి తిహేతుకం అతిదుబ్బలమ్పి సమానం దుహేతుకపటిసన్ధిమేవ ఆకడ్ఢతి, నాహేతుకన్తి ఆహ "**న చ హోతి అహేతుకా**"తి. యస్మా **పటిసమ్భిదామగ్గే** సుగతియం జచ్చన్ధబధిరాదివిపత్తియా అహేతుకూపపత్తిం వజ్జేత్వా గతిసమ్పత్తియా అహేతుకూపపత్తిం దస్సేన్తేన ధమ్మసేనాపతినా –

> "గతిసమ్పత్తియా ఞాణసమ్పయుత్తే అట్ఠన్నం హేతూనం పచ్చయా ఉపపత్తి హోతి, గతిసమ్పత్తియా ఞాణసమ్పయుత్తే కతమేసం అట్ఠన్నం హేతూనం పచ్చయా ఉపపత్తి హోతి? కుసలస్స కమ్మస్స జవనక్ఖణే తయో హేతూ కుసలా తస్మిం ఖణే జాతచేతనాయ సహజాతపచ్చయా హోన్తి, తేన వుచ్చతి కుసలమూలపచ్చయాపి సఙ్ఖారా. నికన్తిక్ఖణే ద్వే హేతూ అకుసలా తస్మిం ఖణే జాతచేతనాయ సహజాతపచ్చయా హోన్తి, తేన వుచ్చతి అకుసలమూలపచ్చయాపి సఙ్ఖారా. పటిసన్ధిక్ఖణే తయో హేతూ అబ్యాకతా తస్మిం ఖణే జాతచేతనాయ సహజాతపచ్చయా హోన్తి, తేన వుచ్చతి నామరూపపచ్చయాపి విఞ్ఞాణం, విఞ్ఞాణపచ్చయాపి నామరూప"న్తి (పటి॰ మ॰ ౧.౨౩౦-౨౩౨) –

ఏవం జవనక్ఖణే తిణ్ణం హేతూనం పచ్చయా ఞాణసమ్పయుత్తవిపాకుప్పత్తి వుత్తా, న పన "జవనక్ఖణే ద్విన్నం హేతూనం పచ్చయా"తి, తస్మా తిహేతుకకమ్మేనేవ తిహేతుకపటిసన్ధి హోతి, న దుహేతుకేనాతి ఆహ "**దుహేతుకేన...పే॰... న చ హోతి తిహేతుకా**"తి. యది హి దుహేతుకకమ్మేన తిహేతుకపటిసన్ధి సియా, యథా "అట్ఠన్నం హేతూనం పచ్చయా ఉపపత్తి హోతీ"తి వత్వా తస్స విభఙ్గో కతో, ఏవం "గతిసమ్పత్తియా ఞాణసమ్పయుత్తే సత్తన్నం హేతూనం పచ్చయా ఉపపత్తి హోతి. గతిసమ్పత్తియా ఞాణసమ్పయుత్తే కతమేసం సత్తన్నం హేతూనం పచ్చయా ఉపపత్తి హోతి? కుసలస్స కమ్మస్స జవనక్ఖణే ద్వే హేతూ కుసలా తస్మిం ఖణే...పే॰... సఙ్ఖారా, నికన్తిక్ఖణే ద్వే హేతూ అకుసలా తస్మిం ఖణే...పే॰... సఙ్ఖారా, పటిసన్ధిక్ఖణే తయో హేతూ అబ్యాకతా తస్మిం ఖణే...పే॰... నామరూప"న్తి సత్తన్నం హేతూనం పచ్చయా ఞాణసమ్పయుత్తూపపత్తిం వత్వా తస్స విభఙ్గో కాతబ్బో సియా, న చ పనేవం అత్థి, తస్మా విఞ్ఞాయతి "దుహేతుకకమ్మేన తిహేతుకపటిసన్ధి న హోతీ"తి.

యది ఏవం –

> "గతిసమ్పత్తియా ఞాణవిప్పయుత్తే ఛన్నం హేతూనం పచ్చయా ఉపపత్తి హోతి. గతిసమ్పత్తియా ఞాణవిప్పయుత్తే కతమేసం...పే॰... హోతి? కుసలస్స కమ్మస్స జవనక్ఖణే ద్వే హేతూ కుసలా తస్మిం ఖణే...పే॰...

సఙ్ఖారా. నికన్తిక్ఖణే ద్వే హేతూ అకుసలా తస్మిం ఖణే…పే॰… సఙ్ఖారా. పటిసన్ధిక్ఖణే ద్వే హేతూ అబ్యాకతా తస్మిం ఖణే…పే॰… నామరూప”న్తి –

ఏవం దుహేతుకకమ్మేన దుహేతుకూపపత్తిం ఉద్ధరిత్వా “గతిసమ్పత్తియా ఞాణవిప్పయుత్తే సత్తన్నం హేతూనం పచ్చయా ఉపపత్తి హోతి. గతిసమ్పత్తియా ఞాణవిప్పయుత్తే కతమేసం సత్తన్నం హేతూనం పచ్చయా ఉపపత్తి హోతి? కుసలస్స కమ్మస్స జవనక్ఖణే తయో హేతూ కుసలా తస్మిం ఖణే…పే॰… సఙ్ఖారా. నికన్తిక్ఖణే ద్వే హేతూ అకుసలా తస్మిం ఖణే…పే॰… సఙ్ఖారా. పటిసన్ధిక్ఖణే ద్వే హేతూ అబ్యాకతా తస్మిం ఖణే…పే॰… నామరూప”న్తి ఏవం తిహేతుకకమ్మేన దుహేతుకపటిసన్ధియాపి అనుద్ధటత్తా సాపి న హోతీతి చే? నో న హోతి, దుహేతుకోమకకమ్మేన అహేతుకపటిసన్ధియా వియ తిహేతుకోమకేన దుహేతుకపటిసన్ధియావ దాతబ్బత్తా, కమ్మసరిక్ఖకవిపాకదస్సనత్థం పన మహాథేరేన పాఠో సావసేసో కతో.

యది ఏవం పురిమవుత్తేహి ఇదం సమానం కమ్మసరిక్ఖకతాభావతోతి దుహేతుకకమ్మేన తిహేతుకపటిసన్ధి న ఉద్ధటా, న పన అలబ్భనతోతి? తం న, అకుసలకమ్మస్స అలోభసమ్పయోగాభావతో, అలోభఫలుప్పాదనే వియ ఞాణవిప్పయుత్తస్స ఞాణఫలుప్పాదనే అసమత్థభావతో. పఞ్ఞాబలసమ్పయోగతో హి తంఞాణఫలుప్పాదనే సమత్థం హోతి.

ఏత్థాహ – కిం పనేతం కమ్మమేవ పటిసన్ధిం దేన్తం అత్తనా సదిసవేదనమేవ దేతి, ఉదాహు విసదిసవేదనమ్పీతి? దుహేతుకోమకమేవ విసదిసవేదనం దేతి, ఇతరం పన సదిసవేదనమేవ . తథా హి **పపఞ్చసూదనియా** మజ్ఝిమట్ఠకథాయ మహాకమ్మవిభఙ్గసుత్తే సుఖవేదనీయాదికమ్మవణ్ణనాయ –

> “కామావచరకుసలతో సోమనస్ససహగతచిత్తసమ్పయుత్తా చతస్సో చేతనా, రూపావచరకుసలతో చతుక్కజ్ఝానచేతనాతి ఏవం పటిసన్ధిపవత్తేసు సుఖవేదనాయ జననతో సుఖవేదనీయం కమ్మం నామ. కామావచరఞ్చేత్థ పటిసన్ధియంయేవ ఏకన్తేన సుఖం జనేతి, పవత్తే పన ఇట్ఠమజ్ఝత్తారమ్మణే అదుక్ఖమసుఖమ్పి.
>
> “అకుసలచేతనా పవత్తే కాయద్వారప్పవత్తదుక్ఖస్స జననతో దుక్ఖవేదనీయం కమ్మం నామ.
>
> “కామావచరకుసలతో పన ఉపేక్ఖాసహగతచిత్తసమ్పయుత్తా చతస్సో చేతనా, రూపావచరకుసలతో చతుత్థజ్ఝానచేతనాతి ఏవం పటిసన్ధిపవత్తేసు తతియవేదనాయ జననతో అదుక్ఖమసుఖవేదనీయం కమ్మం నామ. ఏత్థ చ “కామావచరం పటిసన్ధియంయేవ ఏకన్తేన అదుక్ఖమసుఖం జనేతి, పవత్తే ఇట్ఠారమ్మణే సుఖమ్పీ”తి (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ 3.300) –

వుత్తం. నను చ “ఆరమ్మణేన హోతేవ, వేదనాపరివత్తన”న్తి వచనతో ఆరమ్మణవసేన వేదనానియమో హోతి, న చ సోమనస్ససహగతకమ్మేన పటిసన్ధిం గణ్హన్తస్స ఇట్ఠారమ్మణమేవ కమ్మనిమిత్తాదికమాపాథమాగచ్ఛతీతి నియమో అత్థి, ఉపేక్ఖాసహగతకమ్మేన వా ఇట్ఠమజ్ఝత్తారమ్మణన్తి న సక్కా వత్తుం, తస్మా కథం కమ్మవసేనేవ వేదనానియమోతి? వుచ్చతే – ఇట్ఠాదిఆరమ్మణమ్పి ఆపాథమాగచ్ఛన్తం కమ్మబలేనేవ ఆగచ్ఛతీతి సోమనస్ససహగతకమ్మేన పటిసన్ధిగ్గహణకాలే తస్స బలేన ఇట్ఠారమ్మణమాపాథమాగచ్ఛతి, ఉపేక్ఖాసహగతకమ్మేన ఇట్ఠమజ్ఝత్తారమ్మణన్తి న న సక్కా వత్తుం, తస్మా

కమ్మవసేన పటిసన్ధియా ఆరమ్మణనియమో, ఆరమ్మణవసేన వేదనానియమోతి. అపిచ "ఆరమ్మణేన హోతేవ, వేదనాపరివత్తన"న్తి ఇదం తదారమ్మణం సన్ధాయ వుత్తన్తి న తేన పటిసన్ధియా కమ్మసరిక్ఖకవేదనాభావో పటిక్ఖిపితుం సక్కా, దుహేతుకోమకం పన సోమనస్ససహగతమ్పి అత్తనో నిహీనతాయ దుహేతుకఫలుప్పాదనే అసమత్థత్తా, అహేతుకాయ చ అత్తనా సదిసవేదనాయ పటిసన్ధియా అసమ్భవతో ఉపేక్ఖాసహగతపటిసన్ధియా అనురూపతో ఇట్ఠమజ్ఝత్తారమ్మణముపట్ఠపేత్వా తదారమ్మణం ఉపేక్ఖాసహగతమేవ పటిసన్ధిం దేతి.

నను చ "పచ్ఛిమభవికమహాబోధిసత్తానం మేత్తాపుబ్బభాగం సోమనస్సకమ్మం పటిసన్ధిం దేతీ"తి **అట్ఠకథాసు** వుత్తం, మహాసివత్థేరో చ ఉపేక్ఖాసహగతఞాణసమ్పయుత్తఅసఙ్ఖారికవిపాకచిత్తేన పటిసన్ధిం ఇచ్ఛతి. వుత్తఞ్హి తేన "సోమనస్ససహగతతో ఉపేక్ఖాసహగతం బలవతరం, తేన పటిసన్ధిం గణ్హన్తి, తేన గహితపటిసన్ధికా హి మహజ్ఝాసయా హోన్తి తిపిటకచూళనాగత్థేరో వియా"తి, తస్మా సోమనస్ససహగతకుసలతో ఉపేక్ఖాసహగతపటిసన్ధిపి లబ్భతి యథా చ, ఏవం తథా ఉపేక్ఖాసహగతతో సోమనస్ససహగతాపీతి కథం కమ్మసదిసవేదనా పటిసన్ధీతి? ఏత్థాపి చ కమ్మమ్పి ఉపేక్ఖాసహగతమేవాతి థేరస్స అధిప్పాయో సియాతి సక్కా వత్తుం. అపిచాయం వాదో మహాఅట్ఠకథాయం పటిక్ఖిత్తోవ. తథా హి వుత్తం సఙ్గహకారేహి "అట్ఠకథాయం పన అయం థేరస్స మనోరథో, నత్థి ఏత"న్తి పటిక్ఖిపిత్వా సబ్బఞ్ఞుబోధిసత్తానం హితూపచారో బలవా హోతి, తస్మా మేత్తాపుబ్బభాగకామావచరకుసలవిపాకసోమనస్ససహగతతిహేతుకఅసఙ్ఖారికచిత్తేన పటిసన్ధిం గణ్హన్తీతి వుత్తన్తి, తస్మా పటిక్ఖిత్తవాదం గహేత్వా న సక్కా అట్ఠకథావచనం చాలేతున్తి సమ్పటిచ్ఛితబ్బమేవేతం కమ్మసదిసవేదనా పటిసన్ధీతి. అసమ్పటిచ్ఛన్తేహి వా అట్ఠకథాయ అధిప్పాయో సాధుకం కథేతబ్బోతి.

అసఙ్ఖారన్తి అసఙ్ఖారికకమ్మం. అసఙ్ఖారం ససఙ్ఖారమ్పి ఫలం దేతీతి సమ్బన్ధో.

ఆరమ్మణేనాతి ఇట్ఠాదిఆరమ్మణేన. **వేదనాపరివత్తన**న్తి తస్స తస్స ఆరమ్మణస్స అనురూపతో సోమనస్సాదివేదనాయ పరివత్తనం, కుసలవిపాకసన్తీరణతదారమ్మణాని సన్ధాయ చేతం వుత్తం. తాని హి ఇట్ఠారమ్మణే సోమనస్ససహగతాని, ఇట్ఠమజ్ఝత్తే ఉపేక్ఖాసహగతాని. అకుసలవిపాకం పన సన్తీరణతదారమ్మణం అనిట్ఠే, అనిట్ఠమజ్ఝత్తే చ ఆరమ్మణే ఉపేక్ఖాసహగతమేవ. న హి తస్స ఆరమ్మణవసేన వేదనాభేదో అత్థి, హేట్ఠా వుత్తనయేన ద్వీసుపి ఉపేక్ఖాసహగతమేవ. ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణసమ్పటిచ్ఛనేసు చ ఠపేత్వా కాయవిఞ్ఞాణద్వయం సేసాని ఇట్ఠాదీసు సబ్బత్థ హేట్ఠా వుత్తకారణవసేనేవ ఉపేక్ఖాసహగతాని, తథా కాయవిఞ్ఞాణం ఇట్ఠాదీసు సుఖసహగతం, అనిట్ఠాదీసు దుక్ఖసహగతన్తి. జవనేన నియమితం అట్ఠకథాయన్తి అధిప్పాయో. హేతునియమనమేవ చేత్థ జవనవసేన హోతి వేదనాభేదస్స ఆరమ్మణేనేవ, సఙ్ఖారభేదస్స చ పచ్చయవసేనేవ నియమితత్తా. ఏత్థ చ అకుసలవిపాకానం విభాగాభావతో కుసలవిపాకతదారమ్మణానమేవ ఆరమ్మణజవనపచ్చయవసేన నియమనం హోతి. తం పన సరూపతో ఏవం వేదితబ్బం – తిహేతుకుక్కట్ఠకమ్మేన హి తదారమ్మణం పవత్తమానం కమ్మవసేన నియమాభావతో సబ్బేసుపి కుసలవిపాకతదారమ్మణేసు సమ్పత్తేసు ఆరమ్మణజవనపచ్చయవసేన, ఆరమ్మణజవనవసేనేవ వా నియతం ఏకమేవ ఉప్పజ్జతి. కథం? తదారమ్మణేసు హి ఆరమ్మణవసేన వేదనానియమో హోతి, జవనవసేన హేతునియమో , పచ్చయవసేన సఙ్ఖారనియమో. అహేతుకేసు పన సఙ్ఖారభేదాభావతో పచ్చయవసేన నియమనం నత్థి. తత్థ ఆరమ్మణేన వేదనానియమనం హేట్ఠా వుత్తనయేన వేదితబ్బం. జవనవసేన హేతునియమనే పన కమ్మసరిక్ఖకహేతువసేన తిహేతుకాని దుహేతుకాని అహేతుకానీతి తీణి జవనాని వేదితబ్బాని. తత్థ కమ్మసరిక్ఖకహేతువసేన తిహేతుకజవనాని నామ కామావచరకుసలకిరియాసు

ఞాణసమ్పయుత్తజవనాని, దుహేతుకజవనాని నామ ఞాణవిప్పయుత్తజవనాని, అహేతుకాని నామ అకుసలజవనాని చేవ కిరియాహేతుకజవనఞ్చ. అకుసలజవనానిపి హి కుసలకమ్మసరిక్ఖకహేతువసేన అహేతుకాని కుసలహేతూనం తేసు అభావతో.

తత్థ కమ్మస్స జవనసదిసతదారమ్మణాభినిప్ఫాదనసామత్థియే సతి తిహేతుకజవనే జవితే తిహేతుకతదారమ్మణం హోతి, దుహేతుకజవనే జవితే దుహేతుకతదారమ్మణం, అహేతుకజవనే జవితే అహేతుకతదారమ్మణం హోతీతి. ఏవం జవనవసేన హేతునియమనం దట్ఠబ్బం. కథం పచ్చయవసేన సఙ్ఖారనియమోతి? కాలసమ్పదాదీనం, ఉతుసమ్పదాదీనఞ్చ పచ్చయానం బలవభావే సతి అసఙ్ఖారికతదారమ్మణం హోతి, దుబ్బలభావే ససఙ్ఖారికం. అహేతుకతదారమ్మణస్స పన పచ్చయవసేన నియమో నత్థి, తస్మా యది ఇట్ఠారమ్మణం హోతి, తదా ఉపేక్ఖాసహగతం తదారమ్మణం పటిబాహిత్వా సోమనస్ససహగతతదారమ్మణమేవ హోతి. సోమనస్ససహగతతదారమ్మణేసుపి అనియమేన ఆరమ్మణవసేన సబ్బేసు సమ్పత్తేసు జవనస్స తిహేతుకభావే దుహేతుకాహేతుకే పటిబాహిత్వా తిహేతుకమేవ తదారమ్మణం హోతి. తిహేతుకతదారమ్మణేసుపి అనియమేన జవనవసేన సబ్బేసు సమ్పత్తేసు పచ్చయస్స బలవభావే సతి ససఙ్ఖారికతదారమ్మణం పటిబాహిత్వా అసఙ్ఖారికమేవ తదారమ్మణం హోతి. ఏతేనేవ నయేన సేసం తదారమ్మణమ్పి తంతంజవనానురూపతో నియమనం దట్ఠబ్బం.

అహేతుకతదారమ్మణం పన పచ్చయం అనపేక్ఖిత్వా ఆరమ్మణవసేన చేవ జవనవసేన చ నియమనం హోతి. ఇదమేత్థ యేభుయ్యప్పవత్తివసేన నియమనం. కదాచి పన ఆరమ్మణవసేన, పచ్చయవసేన, పరిచితవసేన చ తదారమ్మణనియమో హోతి. తత్థ ఆరమ్మణవసేన చేవ పచ్చయవసేన చ నియమనం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ. పరిచితవసేన పన నియమనే యేభుయ్యేన తిహేతుకకుసలప్పవత్తియా తేసు పరిచితస్స కదాచి దుహేతుకే, అహేతుకే వా జవనే జవితే పరిచయవసేన తిహేతుకతదారమ్మణమేవ హోతి. యేభుయ్యేన చ దుహేతుకజవనప్పవత్తియా తత్థ పరిచితస్స కదాచి తిహేతుకే, అహేతుకే వా జవనే జవితే పరిచయవసేన దుహేతుకతదారమ్మణమేవ హోతి. తథేవ అకుసలేసు పరిచితస్స కదాచి తిహేతుకదుహేతుకేసుపి జవనేసు జవితేసు పరిచయవసేన అహేతుకతదారమ్మణమేవ హోతీతి. ఏవఞ్చ కత్వా **పట్ఠానే** –

> "కుసలాకుసలే నిరుద్ధే సహేతుకో విపాకో తదారమ్మణతా ఉప్పజ్జతి, సహేతుకే ఖన్ధే అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో విపస్సతి, కుసలాకుసలే నిరుద్ధే అహేతుకో విపాకో తదారమ్మణతా ఉప్పజ్జతీ"తి –

అవిసేసేన అకుసలజవనానన్తరమ్పి సహేతుకతదారమ్మణం, తిహేతుకజవనానన్తరఞ్చ అహేతుకతదారమ్మణం వుత్తం. తిహేతుకోమకేన, పన దుహేతుకుక్కట్ఠేన చ కమ్మేన తదారమ్మణప్పవత్తియం కమ్మస్స తిహేతుకవిపాకదానే అసమత్థతాయ తిహేతుకజవనేపి జవితే దుహేతుకతదారమ్మణమేవ హోతి. సేసం వుత్తనయమేవ. దుహేతుకోమకేన పన కమ్మేన తదారమ్మణప్పవత్తియం కమ్మస్స సహేతుకతదారమ్మణనిబ్బత్తనే అసమత్థతాయ సహేతుకజవనేపి జవితే అహేతుకతదారమ్మణమేవ హోతి. సేసం వుత్తనయమేవ.

౩౮౭-౯౧. **తుల్యేన పాకచిత్తేనా**తి సోమనస్ససహగతఞాణసమ్పయుత్తఅసఙ్ఖారికేన మహావిపాకచిత్తేన. **బలవారమ్మణే**తి అతిమహన్తారమ్మణే. చతుబ్బిధఞ్హి ఆరమ్మణం అతిమహన్తం మహన్తం పరిత్తం అతిపరిత్తన్తి. వుత్తఞ్చ –

> "తథా హి విసయం ఆహు, చతుధా ఏత్థ పణ్డితా;

మహన్తాతిమహన్తతో, పరిత్తాతిపరిత్తతో”తి.

అతిమహన్తాదిభావో చస్స ఆపాథగతకాలే ఉప్పజ్జనకచిత్తక్ఖణవసేన వేదితబ్బో. తథా హి ఆపాథగతక్ఖణతో పట్ఠాయ యావ సోళసచిత్తక్ఖణా, తావ విజ్జమానాయుకఆరమ్మణం **అతిమహన్తం** నామ. పన్నరసచుద్దసచిత్తక్ఖణాయుకం **మహన్తం** నామ. తేరసచిత్తక్ఖణతో పట్ఠాయ అట్ఠచిత్తక్ఖణాయుకం **పరిత్తం** నామ. తతో పరం **అతిపరిత్తం** నామ. తత్థ అతిమహన్తారమ్మణే తదారమ్మణపరియోసానాని వీథిచిత్తాని ఉప్పజ్జన్తి. మహన్తే జవనపరియోసానాని, నత్థి తదారమ్మణుప్పాదో. పరిత్తే జవనమ్పి న ఉప్పజ్జతి, సన్తీరణానన్తరం వోట్ఠబ్బనమేవ ద్వత్తిక్ఖత్తుం పవత్తతి. అతిపరిత్తే భవఙ్గచలనమత్తమేవ. కథం? అతిమహన్తే హి ఆరమ్మణే పఞ్చద్వారేసు యథానురూపం అఞ్ఞతరస్మిం ద్వారే ఆపాథగతే పసాదఘట్టనానుభావేన హదయవత్థుసన్నిస్సితా భవఙ్గసన్తతి వోచ్ఛిజ్జతి, వోచ్ఛిజ్జమానా చ సహసా న ఓచ్ఛిజ్జతి. యథా పన వేగేన ధావన్తో పురిసో అన్తరా ఠాతుకామోపి ఏకద్వేపదవారే అతిక్కమిత్వావ ఠాతుం సక్కోతి, న పన ఠాతుకామతాయ సద్ధింయేవ, ఏవమేవ దీపసిఖా వియ, గఙ్గాసోతో వియ, వేగేన జవమానా భవఙ్గసన్తతి అన్తరా ఓచ్ఛిజ్జమానాపి పసాదఘట్టనతో పరం ద్వత్తిక్ఖత్తుం ఉప్పజ్జిత్వావ ఓచ్ఛిజ్జతి. తత్థ పఠమచిత్తం భవఙ్గసన్తతియా చలనాకారేన ఉప్పజ్జనతో **భవఙ్గచలనం** నామ, దుతియం ఉపచ్ఛిజ్జనవసేన ఉప్పజ్జనతో **భవఙ్గుపచ్ఛేదో** నామ. **చలన**ఞ్చేత్థ విసదిసచిత్తస్స ఉపనిస్సయభావగమనం. వుత్తఞ్చ –

“ఆరమ్మణన్తరాపాథే , ద్విక్ఖత్తుం చలితే మనో;
చిత్తన్తరస్స హేతుత్తం, యానం చలనమీరిత”న్తి.

యది ఏవం దుతియస్సపి తం అత్థీతి తమ్పి భవఙ్గచలనమిచ్చేవ వత్తబ్బన్తి? సచ్చం, భవఙ్గస్స పన ఉపచ్ఛిజ్జనవసేన పవత్తివిసేసం గహేత్వా పురిమస్స నామతో విసదిసనామం కాతుం “భవఙ్గుపచ్ఛేదో”తి వుచ్చతీతి. నను చ రూపాదీహి పసాదే ఘట్టితే పసాదనిస్సితస్సేవ చలనం యుత్తం, కథం పన హదయవత్థుసన్నిస్సితాయ భవఙ్గసన్తతియా చలనన్తి? సన్తతివసేన ఏకాబద్ధత్తా. యథా హి భేరియా ఏకస్మిం తలే ఠితసక్ఖరాయ మక్ఖికాయ నిపన్నాయ అపరస్మిం తలే దణ్డాదినా పహటే అనుక్కమేన భేరిచమ్మవరత్తాదీనం చలనేన సక్ఖరాయ చలితాయ మక్ఖికాయ పలాయనం హోతి, ఏవమేవ రూపాదిమ్హి పసాదే ఘట్టితే తన్నిస్సయేసు మహాభూతేసు చలితేసు అనుక్కమేన తంసమ్బన్ధానం సేసరూపానమ్పి చలనేన హదయవత్థుమ్హి చలితే తన్నిస్సితస్స భవఙ్గస్స చలనాకారేన పవత్తి హోతి. వుత్తఞ్చ –

“ఘట్టితే అఞ్ఞవత్థుమ్హి, అఞ్ఞనిస్సితకమ్పనం;
ఏకాబద్ధేన హోతీతి, సక్ఖరోపమయా వదే”తి. (సం. సం. ౧౩౮);

ఏవం భవఙ్గచలనభవఙ్గుపచ్ఛేదేసు ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధేసు “కిం నామేత”న్తి వదన్తీ వియ వీథిచిత్తాని ఆరమ్మణాభిముఖం పటిపాదేన్తీ కిరియామనోధాతు ఉప్పజ్జతి, తస్సానన్తరం యథారహం దస్సనాదికిచ్చం సాధయమానా పఞ్చవిఞ్ఞాణధాతూసు అఞ్ఞతరా ఉప్పజ్జతి, తదనన్తరం తాయ గహితమేవారమ్మణం సమ్పటిచ్ఛమానా విపాకాహేతుకమనోధాతు ఉప్పజ్జతి, తదనన్తరం తదేవారమ్మణం సన్తీరయమానా విపాకాహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతు ఉప్పజ్జతి, తదనన్తరం తమేవారమ్మణం వవత్థాపయమానా కిరియాహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతు ఉప్పజ్జతి, తదనన్తరం కామావచరకుసలాకుసలకిరియజవనేసు యం కిఞ్చి లద్ధపచ్చయం తదేవారమ్మణం ఆరబ్భ జవనం హుత్వా యేభుయ్యేన

సత్తక్ఖత్తుం జవతి, తదనన్తరం ఏకాదసతదారమ్మణచిత్తేసు అఞ్ఞతరం కమ్మం ఆరమ్మణం జవనం పచ్చయో పరిచితతాతి ఇమేసం అనురూపవసేన ద్విక్ఖత్తుం ఉప్పజ్జతి, తదనన్తరం భవఙ్గపాతో హోతి.

ఇధ రత్వా ఇమిస్సా చిత్తపరమ్పరాయ సుఖగ్గహణత్థం **అమ్బోపమా** వేదితబ్బా. కథం? ఏకో కిర పురిసో ఫలితమ్బరుక్ఖస్స హేట్ఠా ససీసం పారుపిత్వా నిపన్నో నిద్దాయతి, అథేకం అమ్బపక్కం వణ్టతో ముచ్చిత్వా తస్స కణ్ణసక్ఖలిం పుఞ్ఛమానం వియ "ఠ"న్తి భూమియం పతతి, సో తస్స సద్దేన పబుజ్ఝిత్వా సీసతో వత్థం అపనేత్వా చక్ఖుం ఉమ్మీలేత్వా ఓలోకేసి, తతో హత్థం పసారేత్వా ఫలం గహేత్వా మద్దిత్వా ఉపసిఙ్ఘిత్వా పక్కభావం ఞత్వా పరిభుఞ్జిత్వా ముఖగతం సహ సేమ్హేన అస్సాదేత్వా పున తథేవ నిద్దాయతి. తత్థ తస్స పురిసస్స అమ్బరుక్ఖమూలే నిద్దాయనకాలో వియ భవఙ్గసమఙ్గికాలో, అమ్బపక్కస్స పతితకాలో వియ ఆరమ్మణస్స పసాదఘట్టనకాలో, పతనసద్దేన పబుద్ధకాలో వియ మనోధాతుయా భవఙ్గస్స ఆవట్టితకాలో, ఉమ్మీలేత్వా ఓలోకితకాలో వియ చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స దస్సనకిచ్చం సాధనకాలో, హత్థం పసారేత్వా గహితకాలో వియ విపాకమనోధాతుయా ఆరమ్మణసమ్పటిచ్ఛనకాలో, గహేత్వా మద్దితకాలో వియ విపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతుయా ఆరమ్మణస్స సన్తీరితకాలో, ఉపసిఙ్ఘితకాలో వియ కిరియామనోవిఞ్ఞాణధాతుయా వవత్థాపితకాలో, పరిభుత్తకాలో వియ జవనస్స ఆరమ్మణరసఅనుభవితకాలో, ముఖగతం సహ సేమ్హేన అస్సాదితకాలో వియ తదారమ్మణస్స జవనేన అనుభూతారమ్మణఅనుభవనకాలో, పున నిద్దాయనం వియ పున భవఙ్గకాలోతి ఏవమేత్థ ఉపమాసంసన్దనం వేదితబ్బం.

అయం పన ఉపమా కిం దీపేతి? ఆరమ్మణస్స పసాదఘట్టనమేవ కిచ్చం, కిరియామనోధాతుయా భవఙ్గావట్టనమేవ కిచ్చం, పఞ్చవిఞ్ఞాణధాతూనం దస్సనాదికమేవ కిచ్చం, విపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతుయా సమ్పటిచ్ఛనమేవ కిచ్చం, విపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతుయా సన్తీరణమేవ కిచ్చం, కిరియామనోవిఞ్ఞాణధాతుయా వవత్థాపనమేవ కిచ్చం, జవనస్సేవ పన ఆరమ్మణరసానుభవనం తదారమ్మణస్స ఏతేన అనుభూతస్సేవ అనుభవనన్తి ఏవం కిచ్చవసేన ధమ్మానం అఞ్ఞమఞ్ఞాసంకిణ్ణతం దీపేతి, ఏవం పవత్తమానం పన చిత్తం "త్వం ఆవజ్జనం నామ హోహి, త్వం దస్సనాదీసు అఞ్ఞతరం, త్వం సమ్పటిచ్ఛనం నామా"తిఆదినా నియుఞ్జకే కారకే అసతిపి చిత్తనియామవసేనేవ పవత్తతీతి వేదితబ్బం. తం పన చిత్తనియామం సద్ధిం ఉతునియామాదీహి పరిచ్ఛేదావసానే వక్ఖతి. అయం తావ అతిమహన్తారమ్మణే చిత్తప్పవత్తివిభావనా.

మహన్తారమ్మణే పన తదారమ్మణుప్పాదస్స అభావతో తస్మిం ఆపాథగతే వుత్తనయేన జవనపరియోసానేసు వీథిచిత్తేసు ఉప్పన్నేసు భవఙ్గపాతోవ హోతి, ఆరమ్మణస్స పన పరిక్ఖీణాయుకత్తా ఏకచిత్తక్ఖణికప్పమాణేపి వా ఆయుమ్హి సతి సమాసన్నమరణో వియ పురిసో దుబ్బలభావతో తదారమ్మణం నుప్పజ్జతి. అపిచ తదారమ్మణముప్పజ్జన్తం నియమతో ద్విక్ఖత్తుమేవ ఉప్పజ్జతి, న ఏకవారం. ఏకచిత్తక్ఖణావసిట్ఠే చ ఆరమ్మణే ఏకస్మిం తదారమ్మణే ఉప్పన్నేసు దుతియస్స ఉప్పజ్జనకాలే తస్స నిరుద్ధత్తా నుప్పజ్జతి. న హి ద్వీసు తదారమ్మణేసు ఏకం పచ్చుప్పన్నారమ్మణం, ఏకం అతీతారమ్మణం హోతి, తస్మా దుతియస్స అనుప్పత్తియా పఠమమ్పి నుప్పజ్జతీతి. **మజ్ఝిమట్ఠకథాయం** పన సకిమ్పి తదారమ్మణస్స పవత్తి వుత్తా. **పరమత్థవినిచ్ఛయేపి** చ తమేవ వాదం సమ్పటిచ్ఛిత్వా "సకిం ద్వే వా తదాలమ్బ"న్తి (పరమ॰ వి॰ ౧౧౬) వుత్తం. **అభిధమ్మట్ఠకథాయం** పన "చిత్తప్పవత్తిగణనాయం సబ్బవారేసు ద్వే ఏవ చిత్తవారాని ఆగతానీ"తి వత్వా తం న సమ్పటిచ్ఛితం, తస్మా మహన్తారమ్మణే జవనావసానే భవఙ్గపాతోవ హోతి, నత్థి తదారమ్మణుప్పాదో, అయఞ్చ తదారమ్మణేహి తుచ్ఛతాయ "**మోఘవారో**"తి వుచ్చతి.

పరిత్తారమ్మణే జవనుప్పాదస్సపి అభావతో సన్తీరణావసానేసు వీథిచిత్తేసు ఉప్పన్నేసు తదనన్తరం వోట్ఠబ్బనమేవ ఆసేవనం లభిత్వా జవనట్ఠానే ఠత్వా ద్విక్ఖత్తుం పవత్తతి, తతో భవఙ్గపాతో హోతి. వోట్ఠబ్బనం పన అప్పత్వా అన్తరా చక్ఖువిఞ్ఞాణాదికం పత్వా నివత్తిస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతి. జవనం పన ఆరమ్మణస్స అప్పాయుకభావేన పరిదుబ్బలత్తా నుప్పజ్జతి. తస్మిం ఉప్పజ్జమానం సత్తచిత్తక్ఖణాయుకేయేవ ఉప్పజ్జతి, కతిపయచిత్తక్ఖణాయుకే పన పఠమజవనమేవ నుప్పజ్జతి. తదనుప్పత్తియఞ్హి ఇతరానిపి నుప్పజ్జన్తి, తస్మా పరిత్తారమ్మణే నత్థి జవనుప్పాదోతి అయం దుతియో మోఘవారో అట్ఠకథాయ వుత్తో. టీకాకారో పన తథా అసమ్పటిచ్ఛిత్వా అఞ్ఞథా దుతియమోఘవారం పకప్పేతి. వుత్తఞ్హి తేన తీసు మోఘవారేసు దుతియమోఘవారో ఉపపరిక్ఖిత్వా గహేతబ్బో.

యది హి అనులోమే వేదనాత్తికే పటిచ్చవారాదీసు "ఆసేవనపచ్చయా న మగ్గే ద్వే, నమగ్గపచ్చయా ఆసేవనే ద్వే"తి చ వుత్తం సియా, సోపి మోఘవారో లబ్భేయ్య. యది చ వోట్ఠబ్బనమ్పి ఆసేవనపచ్చయో సియా, కుసలాకుసలానమ్పి సియా. న హి ఆసేవనపచ్చయం లద్ధుం యుత్తస్స ఆసేవనపచ్చయభావీ ధమ్మో ఆసేవనపచ్చయో హోతీతి అవుత్తో అత్థి. వోట్ఠబ్బనస్స పన కుసలాకుసలానం ఆసేవనపచ్చయభావో న వుత్తో. "కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి నాసేవనపచ్చయా. అకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అకుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి నాసేవనపచ్చయా"తి వచనతో పటిక్ఖిత్తోవ. అథాపి సియా "అసమానవేదనానం వసేనేవం వుత్త"న్తి, ఏవమ్పి యథా "ఆవజ్జనా కుసలానం ఖన్ధానం, అకుసలానం ఖన్ధానం అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా. ౧.౧.౪౧౭) వుత్తం, ఏవం "ఆసేవనపచ్చయేన పచ్చయో"తిపి వత్తబ్బం సియా. జాతిభేదా న వుత్తన్తి చే, "భూమిభిన్నస్స కామావచరస్స రూపావచరాదీనం ఆసేవనపచ్చయభావో వియ జాతిభిన్నస్సపి భవేయ్యా"తి వత్తబ్బో ఏవ సియా, అభిన్నజాతికస్స చ వసేన యథా "ఆవజ్జనా సహేతుకానం ఖన్ధానం అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తి వుత్తం, ఏవం "ఆసేవనపచ్చయేన పచ్చయో"తిపి వత్తబ్బం సియా, న తు వుత్తం, తస్మా వేదనాత్తికేపి సంఖిత్తాయ గణనాయ "ఆసేవనపచ్చయా నమగ్గే ఏకం, నమగ్గపచ్చయా ఆసేవనే ఏక"న్తి ఏవం గణనాయ నిద్ధారియమానాయ వోట్ఠబ్బనస్స ఆసేవనపచ్చయత్తాభావా యథావుత్తప్పకారో దుతియో మోఘవారో వీమంసిత్వా గహేతబ్బో. వోట్ఠబ్బనం పన వీథివిపాకసన్తతియా ఆవట్టనతో "ఆవజ్జనా"ఇచ్చేవ వుత్తం. తతో విసదిసస్స జవనస్స కరణతో మనసికారో చ. ఏవఞ్చ కత్వా పట్ఠానే "వోట్ఠబ్బనం కుసలానం ఖన్ధానం అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆది న వుత్తం, "ఆవజ్జనా"ఇచ్చేవ వుత్తం, తస్మా వోట్ఠబ్బనతో చతున్నం వా పఞ్చన్నం వా జవనానం ఆరమ్మణపురేజాతం భవితుం అసక్కోన్తం రూపాదిఆవజ్జనాదీనం పచ్చయో భవితుం న సక్కోతి, అయమేతస్స సభావోతి జవనాపారిపూరియా దుతియో మోఘవారో దస్సేతుం యుత్తో సియాతి.

అయఞ్హి ఆచరియస్స అధిప్పాయో – యది వోట్ఠబ్బనమ్పి ఆసేవనపచ్చయో సియా, యథా "సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తం ధమ్మం పటిచ్చ సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి ఆసేవనపచ్చయా నమగ్గపచ్చయా"తి అనులోమపచ్చనియే, పచ్చనియానులోమే చ "సుఖా...పే.... నమగ్గపచ్చయా ఆసేవనపచ్చయా"తి చ వుత్తం హసితుప్పాదచిత్తవసేన, ఏవమ్పి వోట్ఠబ్బనవసేన "అదుక్ఖమసుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తం ధమ్మం పటిచ్చా"తిఆదినా పుబ్బే వుత్తనయేన పాఠో సియా. తథా చ సతి వారద్వయవసేన గణనాయ "ఆసేవనపచ్చయా నమగ్గే ద్వే, నమగ్గపచ్చయా ఆసేవనే ద్వే"తి చ వత్తబ్బం సియా, న పన వుత్తం, "ఆసేవనపచ్చయా నమగ్గే ఏకం, నమగ్గపచ్చయా ఆసేవనే ఏక"న్తిచ్చేవ వుత్తం. అపిచ యది హి వోట్ఠబ్బనమ్పి ఆసేవనపచ్చయో సియా, దుతియమోఘవారో వియ పురిమవారేసుపి సియా. తథా చ సతి అత్తనో వియ కుసలాకుసలానమ్పి సియా. న హి ఆసేవనపచ్చయం లద్ధుం యుత్తస్స ఆసేవనపచ్చయభావీ ధమ్మో

ఆసేవనపచ్చయో హోతీతి అవుత్తో అత్థి “పురిమా పురిమా కుసలా ఖన్ధా”తిఆదినా అనవసేసతో వుత్తత్తా, వోట్ఠబ్బనస్స పన అవుత్తో “అబ్యాకతో ధమ్మో కుసలస్స ధమ్మస్స ఆసేవనపచ్చయేన పచ్చయో”తిఆదివచనస్స అభావతో. న కేవలం అవుత్తోవ, అథ ఖో “కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి, అకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అకుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతీ”తి ఫస్సాదికుసలాకుసలధమ్మే పటిచ్చ సహజాతాదిపచ్చయవసేన కుసలాకుసలస్స ఉప్పత్తిం వత్వా పఠమజవనస్స వోట్ఠబ్బనతో ఆసేవనపచ్చయాలాభం సన్ధాయ “నాసేవనపచ్చయా”తి పటిక్ఖిత్తోవ.

అథాపేత్థ సమోధానం సియా, సమానవేదనానం ఏవ ఆసేవనపచ్చయభావస్స దస్సనతో వోట్ఠబ్బనేన అసమానవేదనానం కుసలాకుసలానం వసేనాయం పటిక్ఖేపో కతోతి. ఏవమ్పి సతి యథా “ఆవజ్జనా కుసలానం ఖన్ధానం అకుసలానం ఖన్ధానం అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో”తి వుత్తం, ఏవం సమానవేదనావసేన “ఆసేవనపచ్చయేన పచ్చయో”తిపి వత్తబ్బం సియా. అథ వోట్ఠబ్బనస్స కుసలాకుసలేహి భిన్నజాతికత్తా తస్స తేసం ఆసేవనపచ్చయభావో న వుత్తోతి చే. యథా భూమివసేన భిన్నస్స గోత్రభువోదానవసేన రితస్స కామావచరస్స రూపావచరాదీనం ఆసేవనభావో దిస్సతి, ఏవం జాతివసేన భిన్నస్స వోట్ఠబ్బనస్స ఆసేవనపచ్చయభావే న కోచి విబన్ధో, అపిచ అభిన్నవేదనస్స, అభిన్నజాతికస్స చ ఉపేక్ఖాసహగతమహాకిరియచిత్తస్స వసేన యథా “ఆవజ్జనా సహేతుకానం ఖన్ధానం అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో”తి వుత్తం, ఏవం “ఆసేవనపచ్చయేన పచ్చయో”తిపి వత్తబ్బం సియా, న తు వుత్తం, తస్మా వేదనాత్తికేపి వోట్ఠబ్బనస్స ఆసేవనపచ్చయత్తస్స అభావా వోట్ఠబ్బనస్స ఆసేవనభావదస్సనవసేన వుత్తో దుతియో మోఘవారో వీమంసిత్వా గహేతబ్బో. వోట్ఠబ్బనావజ్జనానం పన అనత్థన్తరభావతో ఆవజ్జనాయ చ కుసలాకుసలానం అనన్తరపచ్చయభావస్స వుత్తత్తా సతి ఉప్పత్తియం వోట్ఠబ్బనం కామావచరకుసలాకుసలకిరియాజవనానం ఏకన్తతో అనన్తరపచ్చయభావేనేవ వత్తేయ్య, న పన అఞ్ఞథాతి ముఞ్చమానమరణాసన్నవేలాదీసు జవనాపారిపూరియా మన్దీభూతవేగతాయ అయం దస్సేతబ్బోతి.

ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన పనేత్థ ఇదం వుత్తం – “యం జవనభావప్పత్తం, తం ఛిన్నమూలరుక్ఖపుప్ఫం వియా”తి వక్ఖమానత్తా అనుపచ్ఛిన్నభవమూలానం పవత్తస్స వోట్ఠబ్బనస్స కిరియభావో న సియా, వుత్తో చ “యస్మిం సమయే మనోవిఞ్ఞాణధాతు ఉప్పన్నా కిరియా నేవకుసలా, నాకుసలా, న చ కమ్మవిపాకా ఉపేక్ఖాసహగతా”తి, తస్మా అట్ఠకథాయం “జవనట్ఠానే ఠత్వా”తి వచనం జవనస్స ఉప్పజ్జనట్ఠానే ద్విక్ఖత్తుం పవత్తిత్వా న జవనభావేనాతి అధిప్పాయేన వుత్తం, “ఆసేవనం లభిత్వా”తి చ “ఆసేవనం వియ ఆసేవన”న్తి వుత్తే న కోచి విరోధోతి. విప్ఫారికస్స పన సతో ద్విక్ఖత్తుం పవత్తియేవేత్థ ఆసేవనసదిసతా. విప్ఫారికతాయ హి విఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపకత్తఞ్చస్స వుచ్చతి. విప్ఫారికమ్పి జవనం వియ అనేకక్ఖత్తుం అప్పవత్తియా దుబ్బలత్తా న నిప్పరియాయతో ఆసేవనపచ్చయభావేన పవత్తేయ్యాతి న ఇమస్స పాఠే ఆసేవనత్తం వుత్తం . అట్ఠకథాయం పన పరియాయతో వుత్తం, యథా ఫలచిత్తేసు మగ్గఙ్గం మగ్గపరియాపన్నన్తి. యదిపి “జవనాపారిపూరియా...పే.... యుత్తో”తి వుత్తం, “ఆవజ్జనాదీనం పచ్చయో భవితుం న సక్కోతీ”తి పన వుత్తత్తా చిత్తప్పవత్తివసేన పఠమమోఘవారతో ఏతస్స న కోచి విసేసోతి.

చక్ఖుస్సాపాథమాగతేతి చక్ఖుద్వారస్స యోగ్యదేసావట్ఠానవసేన ఆపాథమాగతే. **తాయాతి** మనోధాతుయా భవఙ్గావట్టనే పాకటతాయ కిరియామనోధాతుం పచ్చామసతి. **ఆవట్టితేతి** సన్తతివసేన పవత్తితుం అదత్వా నివత్తితే, పరిణామితే వా. జాతేసు జాయతేతి సమ్బన్ధో. **గతేతి** నిరుద్ధే. **తదేవాతి** జవనానుభూతమేవ ఇట్ఠారమ్మణం. **తేనేవాతి** జవనం హుత్వా

నిరుద్ధేన తేన కామావచరకుసలచిత్తేన. **తదారమ్మణసఞ్ఞితన్తి** జవనగ్గహితేయేవ ఆరమ్మణే పవత్తనతో “బ్రహ్మస్సరో”తిఆదీసు వియ తస్స ఆరమ్మణం ఆరమ్మణమస్సాతి మజ్ఝపదలోపవసేన తదారమ్మణన్తి సఞ్ఞితం. **తుల్యతోతి** ఆరమ్మణతో విసదిసభావేపి సోమనస్ససహగతాదినా సదిసత్తా. మూలసదిసం భవఙ్గం **మూలభవఙ్గం.** తదారమ్మణమ్పి భవఙ్గసభావత్తా “భవఙ్గ”న్తి వుచ్చతి యథా “సహేతుకం భవఙ్గం అహేతుకస్స భవఙ్గస్స అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో”తి (పట్ఠా॰ ౩.౧.౧౦౨). ఏత్థ హి పటిసన్ధిచిత్తే ఏవ పవత్తియం “భవఙ్గ”న్తి వుచ్చమానే న తస్స హేతువసేన భేదోతి “సహేతుకం భవఙ్గం అహేతుకస్స భవఙ్గస్స అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో”తి న సక్కా వత్తుం. నాపి చేతం “సహేతుకం చుతిం అహేతుకపటిసన్ధిఞ్చ సన్ధాయ వుత్త”న్తి సక్కా విఞ్ఞాతుం. భవస్స అఙ్గభావాభావతో చుతిచిత్తస్స భవఙ్గవోహారాలాభతోతి “సహేతుకం భవఙ్గ”న్తి తదారమ్మణం వుత్తన్తి విఞ్ఞాయతి. “తదారమ్మణసఞ్ఞిత”న్తి వత్వా “మూలభవఙ్గన్తి వుచ్చతీ”తి వుత్తత్తా నామద్వయమ్పి ఇమస్స లబ్భతీతి దీపితం హోతి.

౩౯౭. తఞ్చాతి తదారమ్మణఞ్చ. **ఏత్థాతి** ఇమేసు వీథిచిత్తేసు. **గణనూపగచిత్తానీతి** విపాకగణనూపగచిత్తాని.

౩౯౮. అసమానత్తాతి అసఙ్ఖారికభావేన అసమానత్తా.

౩౯౯. పురిమాని పఞ్చ విపాకచిత్తాని ఇమినా సద్ధిం ఛ హోన్తీతి సమ్బన్ధో. ఏత్థ చ యేభుయ్యతో ఇట్ఠారమ్మణే సోమనస్సప్పవత్తివసేన సోమనస్ససహగతజవనానన్తరమేవ సోమనస్సతదారమ్మణం వుత్తం. జవనస్స పన పకప్పేత్వా ఆరమ్మణగ్గహణసబ్భావతో, విపాకస్స చ తదభావతో ఇట్ఠారమ్మణే ఉపేక్ఖాసహగతజవనేసుపి జవితేసు సోమనస్ససహగతమేవ తదారమ్మణం హోతి.

౩౯౯-౪౦౩. తస్మిం ద్వారేతి తస్మింయేవ చక్ఖుద్వారే. **వేదనా పరివత్తతీతి** కమ్మస్స సోమనస్ససహగతభావేపి ఆరమ్మణస్స ఇట్ఠమజ్ఝత్తతాయ సోమనస్సవేదనా పరివత్తిత్వా ఉపేక్ఖావేదనా హోతి. అథ వా హేట్ఠా విపాకవేదనాయ సోమనస్సభావేపి ఇట్ఠారమ్మణస్స మజ్ఝత్తభావేన తంవసేన వేదనా పరివత్తతీతి అత్థో.

జవనేసు జవితేసూతి సమ్బన్ధో. “జవితేసు చతూస్వపీ”తి వా పాఠో. **జాయరేతి** తదారమ్మణవసేన జాయన్తి. **వేదనాయాతి** వేదనాయ కరణభూతాయ. **అసమానత్తాతి** పటిసన్ధియా సహ అసమానత్తా. **పురిమేహీతి** హేట్ఠా వుత్తతదారమ్మణచతుక్కతో. అథ వా “పురిమేహి అసమానత్తా” ఇచ్చేవ యోజనా. పురిమేహి సహ అసమానభావే వుత్తే తేసం సన్ధియా సహ అసమానభావోపి వుత్తోవ హోతీతి చత్తారి నామతో పిట్ఠిభవఙ్గాని చ హోన్తీతి యోజనా. **చ**-సద్దేన ఆగన్తుకభవఙ్గాని, తదారమ్మణాని చ హోన్తీతి దస్సేతి. ఏత్థాపి చ యేభుయ్యేన ఇట్ఠమజ్ఝత్తారమ్మణే ఉపేక్ఖాసహగతజవనస్స ఉప్పజ్జనతో ఉపేక్ఖాసహగతజవనానన్తరమేవ ఉపేక్ఖాసహగతతదారమ్మణం వుత్తం, హేట్ఠా వుత్తనయేన పన ఉపేక్ఖాసహగతతదారమ్మణం హోతి. ఞాణసమ్పయుత్తాదీసు జవితేసు ఞాణవిప్పయుత్తతదారమ్మణానం సమ్భవో హేట్ఠా వుత్తనయేన వేదితబ్బో. కిఞ్చాపి అసఙ్ఖారససఙ్ఖారవిధానం జవనవసేన వుత్తం, తథాపి ఉతుభోజనాదిపచ్చయానం దుబ్బలభావే జవనస్సేవ అసఙ్ఖారికత్తాభావతో అసఙ్ఖారజవనావసానే అసఙ్ఖారమేవ తదారమ్మణం హోతి, న ససఙ్ఖారన్తి నియమో. పచ్చయస్స పన బలవభావే సతిపి పరేసం ఉస్సాహబలేన ససఙ్ఖారస్స జవనస్స సమ్భవతో ససఙ్ఖారజవనావసానే ససఙ్ఖారమేవ తదారమ్మణం హోతి, ససఙ్ఖారికత్తాభావతో అసఙ్ఖారజవనావసానే అసఙ్ఖారమేవాతి

నియమో నత్థీతి అసఙ్ఖారజవనావసానే అసఙ్ఖారమ్పి ససఙ్ఖారమ్పి తదారమ్మణం హోతి, ససఙ్ఖారజవనావసానే ససఙ్ఖారమ్పి అసఙ్ఖారమ్పి తదారమ్మణం హోతి.

పఞ్చిమానీతి ఇట్ఠమజ్ఝత్తారమ్మణే వుత్తాని ఉపేక్ఖాసహగతసన్తీరణాదీని పఞ్చ విపాకాని. **పురిమేహి సత్తహీ**తి ఇట్ఠారమ్మణే వుత్తేహి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీహి సత్తహి వినిద్దిసే చక్ఖుద్వారస్మిన్తి అధిప్పాయో.

౪౦౩-౬. ఏకాయ చేతనాయాతి ఏకాయ తిహేతుకసోమనస్ససహగతఅసఙ్ఖారికచేతనాయ. ఏవం సమసట్ఠి విపాకాని ఉప్పజ్జన్తీతి సమ్బన్ధో. యస్మా పన చక్ఖుద్వారాదీసు అనుప్పజ్జిత్వా సోతద్వారాదీసుయేవ ఉప్పజ్జమానా సోతవిఞ్ఞాణాదయో వియ పఞ్చసు ద్వారేసు అనుప్పజ్జిత్వా మనోద్వారేయేవ ఉప్పజ్జమానో కామావచరవిపాకో నత్థి, తస్మా మనోద్వారే విపాకప్పవత్తి న వుత్తా. అథ వా చక్ఖుద్వారే గహితానమేవ మనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతూనం సోతద్వారాదీసుపి గహణేన పఞ్చద్వారేసు గహితాయ మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా మనోద్వారేపి గహణనయదస్సనం కతం హోతి, ఏవం సతి ఛసు ద్వారేసుపి సమసత్తతి విపాకాని హోన్తి. అథ వా మనోద్వారే లబ్భమానాయపి పఞ్చద్వారప్పవత్తాయ మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా మనోద్వారే అగ్గహణేన సోతద్వారాదీసు లబ్భమానానమ్పి చక్ఖుద్వారే గహితమనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతూనం సోతద్వారాదీసు అగ్గహణస్స నయదస్సనం కతం హోతి, ఏవం సతి పఞ్చద్వారేసు సోళస విపాకాని హోన్తి. ఏవఞ్చ కత్వా వుత్తం "**గహితాగ్గహణేనా**"తిఆది.

౪౦౮-౯. తీహి విపాకేహీతి తేహి తీహి కుసలచిత్తేహి సమానేహి తీహి విపాకేహి దిన్నాయ పటిసన్ధియాతి సమ్బన్ధో. **ఉపేక్ఖాసహితద్వయే**తి ఉపేక్ఖాసహగతపటిసన్ధియుగళే. ఇధ రత్వా నాళియన్తూపమా వేదితబ్బా. కథం? ఉచ్ఛుపీళనసమయే కిర ఏకస్మా గామా ఏకాదస యన్తవాహా నిక్ఖమిత్వా ఏకం ఉచ్ఛువాటం దిస్వా తస్స పరిపక్కభావం ఞత్వా ఉచ్ఛుసామికం ఉపసఙ్కమిత్వా "యన్తవాహా మయ"న్తి ఆరోచేసుం. సో "అహం తుమ్హేయేవ పరియేసిస్సామీ"తి ఉచ్ఛుసాలం గహేత్వా అగమాసి. తే తత్థ నాళియన్తం యోజేత్వా "మయం ఏకాదస జనా అపరమ్పి ఏకం లద్ధుం వట్టతి, వత్తనేన గణ్హథా"తి ఆహంసు. ఉచ్ఛుసామికో "అహమేవ సహాయో భవిస్సామీ"తి ఉచ్ఛుసాలం పూరాపేత్వా తేసం సహాయో అహోసి. తే అత్తనో అత్తనో కిచ్చాని కత్వా ఫాణితపాచకేన ఉచ్ఛురసే పక్కే గుళే బద్ధే ఉచ్ఛుసామికేన తులయిత్వా భాగేసు దిన్నేసు అత్తనో అత్తనో భాగం ఆదాయ సాలం సాలసామికం పటిచ్ఛాపేత్వా ఏతేనేవ ఉపాయేన అపరాసుపి చతూసు సాలాసు కమ్మం కత్వా పక్కమింసు. తత్థ పఞ్చ యన్తసాలా వియ పఞ్చ పసాదా దట్ఠబ్బా, పఞ్చ ఉచ్ఛువాటా వియ పఞ్చ ఆరమ్మణాని, ఏకాదస విచరణకయన్తవాహా వియ ఏకాదస విపాకచిత్తాని, పఞ్చ ఉచ్ఛుసాలసామినో వియ పఞ్చ విఞ్ఞాణాని, పఠమకసాలాయ సాలసామికేన సద్ధిం ద్వాదసన్నం జనానం ఏకతో హుత్వా కతకమ్మానం భాగగ్గహణకాలో వియ ఏకాదసన్నం విపాకచిత్తానం చక్ఖువిఞ్ఞాణేన సద్ధిం ఏకతో హుత్వా చక్ఖుద్వారే రూపారమ్మణే సకసకకిచ్చకరణకాలో, సాలసామికస్స సాలాయ సమ్పటిచ్ఛితకాలో వియ చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స ద్వారసఙ్కన్తిఅకరణం, దుతియతతియచతుత్థపఞ్చమసాలాయ ద్వాదసన్నం ఏకతో హుత్వా కతకమ్మానం భాగగ్గహణకాలో వియ ఏకాదసన్నం విపాకచిత్తానం కాయవిఞ్ఞాణేన సద్ధిం ఏకతో హుత్వా కాయద్వారే ఫోట్ఠబ్బారమ్మణే సకసకకిచ్చకరణకాలో, సామికస్స సమ్పటిచ్ఛితకాలో వియ కాయవిఞ్ఞాణస్స ద్వారసఙ్కన్తిఅకరణం వేదితబ్బం.

౪౧౪. అస్సాతి ఇమస్స బీజస్స. **హేతుపవత్తితో**తి పచ్చయప్పవత్తితో.

౪౧౩. ఇదాని తిహేతుకోమకకమ్మేన గహితదుహేతుకపటిసన్ధికస్స విపాకప్పవత్తి దుహేతుకుక్కట్ఠేన గహితదుహేతుకపటిసన్ధికస్స విపాకప్పవత్తియా సమానాతి తం ఠపేత్వా దుహేతుకకమ్మేన గహితదుహేతుకపటిసన్ధికస్సేవ విపాకప్పవత్తిం దస్సేతుం ''**దుహేతుకేన కమ్మునా**''తిఆది వుత్తం.

౪౧౮-౯. దుహేతుకపటిసన్ధికస్స కామావచరతిహేతుకజవనానం సమ్భవేపి కమ్మసరిక్ఖకానేవ జవనాని దస్సేతుం ''**సోమనస్స...పే.... దుహేతుకే**''తి వుత్తం. తిహేతుకజవనావసానేపి పనస్స పటిసన్ధిదాయకకమ్మం తిహేతుకవిపాకదానే అసమత్థన్తి తిహేతుకతదారమ్మణాభావతో, జవనస్స చ కమ్మసరిక్ఖకహేతువసేన దుహేతుకభావతో దుహేతుకతదారమ్మణమేవ హోతి.

౪౨౪. **ఇమాని చ భవఙ్గానీ**తి ఇమాని చత్తారి మూలాగన్తుకపిట్ఠిభవఙ్గాని. **అట్ఠ హీ**తి అట్ఠేవ.

౪౨౬. **సోతఘానాదినా**తి సోతఘానాదివిఞ్ఞాణేహి. ఏత్థాపి అమ్బోపమా పాకటికావ. యన్తవాహోపమాయ పనేత్థ సత్త యన్తవాహా తేహి హత్థయన్తే నామ సజ్జితే సాలసామికం అట్ఠమం కత్వా వుత్తనయానుసారేనేవ యోజనా వేదితబ్బా.

౪౩౪-౬. **వుద్ధిముపేతస్సా**తి మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమిత్వా సంవరాసంవరే పట్ఠపేతుం సమత్థభావేన వుడ్ఢిప్పత్తస్స. కిఞ్చాపి అహేతుకపటిసన్ధికస్స కమ్మసరిక్ఖకజవనమేవ దస్సేతుం ''**దుహేతూనం...పే.... వసానస్మి**''న్తి వుత్తం. తిహేతుకజవనమ్పి పన తేసం జవతి, జవనస్స దుహేతుకభావేపి కమ్మస్స దుహేతుకవిపాకదానే అసమత్థతాయ ''**అహేతుక...పే.... జాయతే**''తి వుత్తం.

౪౪౩-౮. ''**అహేతుపటిసన్ధిస్సా**''తిఆదీసు అధిప్పాయో హేట్ఠా ఆగతోవ. అపాయేసు పటిసన్ధిదాయకకమ్మేన పటిసన్ధితో హీనతదారమ్మణస్స అనిప్ఫన్నతో తస్స లబ్భమానట్ఠానమేవ దస్సేతుం ''**సుగతియ**''న్తి వుత్తం, కామావచరసుగతియన్తి అత్థో. **తేనా**తి తేన జాతపటిసన్ధివిపాకేన. "చతూసు అపాయేసు లబ్భతీ"తి వత్వా తస్స విసయదస్సనత్థం ''**థేరో నేరయికాన**''న్తిఆది వుత్తం. **థేరో**తి నిరయచారికాయ పాకటత్తా మహామోగ్గల్లానత్థేరమాహ. నిరయే భవా **నేరయికా. ధమ్మం దేసేతీ**తి నిరయే పదుమం మాపేత్వా పదుమకణ్ణికాయ నిసిన్నో ధమ్మం దేసేతి. **వస్సతీ**తి అన్తోహేత్వత్థం కత్వా వుత్తం, వస్సాపేతీతి అత్థో. **థేరం దిస్వా**తి థేరస్స దస్సనహేతు. ఇమినా ఇన్దనీలపటిమావణ్ణస్స థేరస్స ఇట్ఠారమ్మణభావేన కుసలవిపాకచక్ఖువిఞ్ఞాణుప్పత్తియా కారణం దస్సేతి. ఏస నయో ''**ధమ్మం సుత్వా**''తిఆదీసుపి. **గన్ధ**న్తి తేన మాపితగన్ధం. **అట్ఠకథాయం** పన "చన్దనవనే దివావిహారం నిసిన్నస్స చీవరగన్ధ"న్తి (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ४౯౮ విపాకుద్ధారకథా) వుత్తం. **ఘాయత**న్తి ఘాయన్తానం. **సన్తీరణద్వయ**న్తి అతిఇట్ఠమజ్ఝత్తస్స గన్ధాదినో వసేన సన్తీరణద్వయం. కుసలవిపాకానం, ఇట్ఠారమ్మణస్స చ నిరయే సమ్భవదీపనేన సేసాపాయత్తయేపి సమ్భవో దస్సితోవ హోతి.

౪౫౦. నియమోయేవ **నియమత్తం,** తదారమ్మణచిత్తమ్పి జవనేన నియామితన్తి వుత్తనియమోతి అత్థో. **కుసలం పన సన్ధాయా**తి కుసలజవనం సన్ధాయ దీపితం అట్ఠకథాయం, కుసలస్స వియ అకుసలస్స సదిసవిపాకాభావతోతి అధిప్పాయో. ఏత్థ చ కుసలజవనానన్తరం సహేతుకతదారమ్మణస్సేవ వచనం. జవనస్స కమ్మసరిక్ఖకహేతువసేన సహేతుకత్తా జవనానురూపతో వుత్తం. పరిచితవసేన పన అఞ్ఞకమ్మేనాపి తం అహేతుకతదారమ్మణం న హోతీతి న వత్తబ్బం. న హి పటిసన్ధిజనకమేవ కమ్మం తదారమ్మణం జనేతి, అథ ఖో అఞ్ఞకమ్మమ్పి పటిసన్ధిదాయకకమ్మేన

నిబ్బత్తేతబ్బతదారమ్మణతో విసదిసమ్పి నిబ్బత్తేతీతి. అకుసలజవనానన్తరఞ్చ అహేతుకతదారమ్మణమ్పి జవనస్స కమ్మసరిక్ఖకహేతుకత్తా తదనురూపతో వుత్తం. యథావుత్తనయేన పన సహేతుకతదారమ్మణమ్పి న హోతీతి నత్థి.

౪౦౬-౭. ఏత్తావతా **తిపిటకచూళనాగ**త్థేరవాదే సోళస విపాకచిత్తాని సద్ధిం ద్వాదసకమగ్గేన చేవ అహేతుకట్ఠకేన చ విభావేత్వా **మోరవాపివాసిమహాదత్త**త్థేరవాదే విసేసాభావతో తం అనామసిత్వా **మహాధమ్మరక్ఖిత**త్థేరవాదే కుసలాకుసలకిరియవసేన పిణ్డిత్వా దస్సితానం పిణ్డజవనానం వసేన తదారమ్మణం దస్సేతుం "**సోమనస్సయుతే చిత్తే**"తిఆది వుత్తం. **సోమనస్స...పే.... జవితే**తి ఇట్ఠారమ్మణే కుసలాకుసలకిరియాబ్యాకతవసేన సోమనస్సయుతేసు తేరససు జవనచిత్తేసు జవితేసు. **గవేసితబ్బా...పే.... మానసా**తి హేట్ఠా వుత్తనయేన సోమనస్ససహగతాని పఞ్చేవ తదారమ్మణచిత్తాని గవేసితబ్బాని. **ఉపేక్ఖా...పే.... జవితేసూ**తి కుసలాకుసలకిరియవసేన చుద్దససు ఉపేక్ఖాసహగతజవనచిత్తేసు జవితేసు. **ఛ గవేసితబ్బానీ**తి ఉపేక్ఖాసహగతాని ఛ ఏవ గవేసితబ్బాని. ఖీణాసవానం పహీనవిపల్లాసతాయ కిరియాజవనం ఇట్ఠారమ్మణే ఉపేక్ఖాసహగతం న హోతీతి సోమనస్ససహగతకిరియాజవనేసు జవితేసు సోమనస్ససహగతతదారమ్మణమేవ హోతి. ఇట్ఠమజ్ఝత్తే, అనిట్ఠాదీసు చ సోమనస్సభావతో ఉపేక్ఖాసహగతకిరియాజవనేసు జవితేసు ఉపేక్ఖాసహగతతదారమ్మణమేవాతి ఇదమేత్థ సన్నిట్ఠానం. సేఖపుథుజ్జనానం పన అప్పహీనవిపల్లాసతాయ ఇట్ఠమజ్ఝత్తే, అనిట్ఠఅనిట్ఠమజ్ఝత్తారమ్మణే చ సోమనస్ససహగతజవనం ఉప్పజ్జతీతి సోమనస్ససహగతజవనావసానే సోమనస్ససహగతతదారమ్మణమేవ హోతి, నత్థి ఉపేక్ఖాసహగతన్తి నాయం నియమో. ఇట్ఠారమ్మణేపి వుత్తనయానుసారేన యోజేతబ్బం. తేనేతం వుచ్చతి –

"పరిత్తకుసలాదోస-పాపసాతక్రియాజవా;
పఞ్చస్వేకం తదాలమ్బం, సుఖితేసు యథారహం.

"పాపా కామసుభా చేవ, సోపేక్ఖా చ క్రియాజవా;
సోపేక్ఖేసు తదాలమ్బం, ఛస్వేకమనురూపతో"తి.

౪౦౮-౬౨. దుహేతుకాహేతుకానం విపాకావరణేహి సమన్నాగతత్తా ఝానుప్పాదోయేవ నత్థీతి ఆహ "**తిహేతుసోమనస్సేనా**"తి. **ఝానతో పరిహీనస్సా**తి ఉప్పాదితలోకియజ్ఝానతో పరిహీనస్స. **విప్పటిసారినో**తి "మహన్తేన వాయామేన ఉప్పాదితో మే పణీతధమ్మో నట్ఠో"తి ఉప్పన్నవిప్పటిసారవన్తస్స. **కిం...పే.... మానస**న్తి అయం అనుమతిపుచ్ఛా, తదారమ్మణమానసం జాయతే కిం, న వాతి అయమ్పేత్థ అత్థో. భవఙ్గపాతో వా హోతు తదారమ్మణం వా, కో ఏత్థ విబన్ధోతి ఆహ "**పట్ఠానే పటిసిద్ధా**"తిఆది. అవచనమేవ పటిసేధోతి కత్వా ఆహ "**పటిసిద్ధా**"తి . యది సోమనస్సానన్తరం దోమనస్సం, దోమనస్సానన్తరం సోమనస్సం వా ఉప్పజ్జేయ్య, తదా "సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తో ధమ్మో అదుక్ఖమసుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తస్స ధమ్మస్స అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆది (పట్ఠా. ౧.౨.౪౦) వియ "సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తో ధమ్మో దుక్ఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తస్స ధమ్మస్స అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో, దుక్ఖాయ వేదనాయ...పే.... సుఖాయ వేదనాయ...పే.... పచ్చయో"తి వత్తబ్బం సియా, తథా గణనవారే ఏకేకవేదనాసమ్పయుత్తస్స అత్తనా సమానవేదనాసమ్పయుత్తస్స, ఇతరవేదనాద్వయసమఙ్గిస్స చ పచ్చయభావం సన్ధాయ "అనన్తరే నవా"తి వత్తబ్బం సియా, న చ పనేవం పాళి ఆగతా. దోమనస్ససోమనస్సవేదనాయ సమ్పయుత్తానం

పన అఞ్ఞమఞ్ఞఅనన్తరపచ్చయవసేన గణనద్వయం పరిహాపేత్వా “అనన్తరే సత్తా”తి వుత్తం, తస్మా యథాధమ్మసాసనే అవచనమ్పి పటిసేధసదిసం అభావస్సేవ దీపనతోతి వుత్తం “పటిసిద్ధా”తి. అస్స వా అనన్తరం దోమనస్సస్స ఉప్పత్తీతి సమ్బన్ధో. **అస్సాతి** సోమనస్సస్స.

ఏవం భవఙ్గపాతాభావే కారణం వత్వా పున తదారమ్మణాభావం దస్సేన్తో ఆహ **“మహగ్గత”**న్తిఆది. **తత్థేవ పటిసిద్ధన్తి** “పరిత్తారమ్మణో ధమ్మో మహగ్గతారమ్మణస్స ధమ్మస్స కమ్మపచ్చయేన పచ్చయో”తి వచనాభావతో తత్థేవ పట్ఠానే పటిసిద్ధం. **కిం ను కాతబ్బన్తి** కిం కాతబ్బం. న హి సక్కా ఏత్తకేన “అచిత్తకో”తి వత్తున్తి అధిప్పాయో. ఏత్థ చ మహగ్గతారమ్మణమేవ దోమనస్సజవనం నిదస్సనవసేన వుత్తం. ఇట్ఠారమ్మణభూతే పన బుద్ధాదిఆరమ్మణేపి దోమనస్సజవనే జవితే సోమనస్సపటిసన్ధికస్స తదారమ్మణసమ్భవో, భవఙ్గపాతో వా నత్థి.

౪౬౪-౫. ఇట్ఠారమ్మణే ఉపేక్ఖాసహగతతదారమ్మణస్స దోమనస్సానన్తరఞ్చ సోమనస్సస్స అభావతో “ఉపేక్ఖాసహితా హేతూ”తిఆదినా ఆచరియేన వుత్తే పున చోదకో అనుబన్ధన్తో ఆహ **“ఆవజ్జనం కిమస్సా”**తి. ఆచరియో పన కిమేత్థ ఆవజ్జనగవేసనేన, తేన వినావ ఇదం చిత్తం ఉప్పజ్జతీతి దీపేన్తో ఆహ **“నత్థి త”**న్తి. పున చోదకో ఆవజ్జనేన వినా చిత్తప్పవత్తిం అవిసహన్తో ఆహ **“తం జాయతే కథ”**న్తి. ఏవం పన వుత్తే ఆచరియో కిమేత్థ ఆవజ్జనేన, కిఞ్చి ఆవజ్జనేన వినా చిత్తప్పవత్తి నత్థీతి ఇదం న ఏకన్తికన్తి దీపేతుం నిరావజ్జనచిత్తానం సమ్భవం దస్సేన్తో ఆహ **“భవఙ్గావజ్జనాన”**న్తిఆది, భవఙ్గావజ్జనానం కిం ఆవజ్జనం, నను నత్థేవాతి అధిప్పాయో. నను చ భవఙ్గావజ్జనాని తావ సకసకవిసయేసు నిన్నత్తా ఆవజ్జనేన వినా ఉప్పత్తియం బహులం చిణ్ణత్తావ ఉప్పజ్జన్తి, అయం పన కథం ఉప్పజ్జతీతి ఇదం అనుయోగం సన్ధాయ పున నిరావజ్జనచిత్తాని దస్సేన్తో ఆహ **“మగ్గస్సా”**తిఆది. **మగ్గస్స** లోకుత్తరమగ్గస్స చిత్తస్స. **అనన్తరస్స ఫలస్స చాతి** మగ్గానన్తరస్స ఫలస్స చ అత్థాయ కిం ఆవజ్జనన్తి సమ్బన్ధో. **ఏవం నత్థీతి** యథా ఏతేసం, ఏవమేతస్సాపి నత్థి.

ఆనన్దాచరియో పనేత్థ అరియమగ్గచిత్తం, మగ్గానన్తరాని ఫలాని చ పరికమ్మావజ్జనేన సావజ్జనాని సమానాని అసతిపి నిరావజ్జనుప్పత్తియం నిన్నాదిభావే ఉప్పత్తియా నిదస్సనమత్తవసేన వుత్తానీతి వణ్ణేతి. అయం హిస్స అధిప్పాయో – యది హి నిబ్బానారమ్మణావజ్జనాభావం సన్ధాయ వుత్తాని సియుం, గోత్రభువోదానాని దస్సితబ్బాని సియుం తేహేవ ఏతేసం నిరావజ్జనతాసిద్ధితో, ఫలసమాపత్తికాలే చ “పరిత్తారమ్మణం మహగ్గతారమ్మణం అనులోమం ఫలసమాపత్తియా అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో”తి వచనతో సమానారమ్మణావజ్జనరహితత్తా మగ్గానన్తరాని ఫలచిత్తానీతి ఏవం సమాపత్తిఫలచిత్తాని న వజ్జేతబ్బాని సియుం, గోత్రభువోదానాని పన యదిపి నిబ్బానే చిణ్ణాని, సముదాచితాని చ న హోన్తి, ఆరమ్మణన్తరే చిణ్ణసముదాచితానేవ. ఫలసమాపత్తిచిత్తాని చ మగ్గవీథితో ఉద్ధం తదత్థం పరికమ్మసబ్భావాతి తేసం గహణం న కతం. అనులోమానన్తరఞ్చ ఫలసమాపత్తిచిత్తం చిణ్ణసముదాచితం, న నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞానన్తరం మగ్గానన్తరస్స వియ తదత్థం పరికమ్మాభావాతి “నిరోధా వుట్ఠహన్తస్సా”తి తఞ్చ నిదస్సితన్తి.

౪౬౬. “కిమస్సారమ్మణ”న్తి వత్వా నిరావజ్జనభావం వియ అనారమ్మణభావమ్పి వదేయ్యాతి తబ్భావదస్సనేన అత్తనో వచనం సాధేన్తో ఆహ **“వినా ఆరమ్మణేనా”**తిఆది. **యం కిఞ్చీతి** యం కిఞ్చి పరిచితపుబ్బం ఆరమ్మణం ఆరబ్భ. నను చ తదారమ్మణికం సియాతి వుత్తం, తదారమ్మణఞ్చ జవనారమ్మణమేవ గణ్హాతి ఇతరథా తదారమ్మణభావాయోగతోతి కథమస్సా పరిత్తారమ్మణన్తి? సచ్చం, కామావచరవిపాకచిత్తానం ఏకన్తపరిత్తారమ్మణత్తా నాస్సా మహగ్గతారమ్మణభావో యుత్తో, “తదారమ్మణ”న్తి చ తదారమ్మణట్ఠానే ఉప్పత్తిం గహేత్వా వుత్తం, న తస్సా తదారమ్మణకిచ్చసమ్భవతో. కేన చరహి

కిచ్చేనాయం ఉప్పజ్జతీతి? తదారమ్మణకిచ్చం తావ యథావుత్తకారణతోవ నత్థి, నాపి సన్తీరణకిచ్చం తథా అప్పవత్తనతో. పటిసన్ధిచుతీసు వత్తబ్బమేవ నత్థి. పారిసేసతో పన భవస్స అఙ్గభావతో భవఙ్గకిచ్చన్తి యుత్తం సియా, పటిసన్ధిభూతమేవ చిత్తం భవఙ్గన్తి ఇదం యేభుయ్యవసేన వుచ్చతీతి. **ఆచరియధమ్మపాల**త్థేరేనాపి హి అయమత్థో దస్సితోవ.

౪౬౮-౭౩. అవిజ్జమానే కారకే కథం కస్సచి నిరావజ్జనప్పవత్తికస్స సావజ్జనభావేనాతి చోదనం సన్ధాయ చిత్తనియామనిబ్బత్తమేతన్తి దస్సేతుం ''**ఉతుబీజనియామో చా**''తిఆది వుత్తం. **ఉతుబీజనియామో చా**తి ఉతునియామో చేవ బీజనియామో చ, ఉతుసభావనియామో బీజసభావనియామోతి వుత్తం హోతి. కమ్మధమ్మానం నియామో ఏవ **కమ్మధమ్మనియామతా**. **ఏకప్పహారేనా**తి తం తం ఉతుసమయమనతిక్కమిత్వా ఏకస్మింయేవ కాలే. **ఫలపుప్ఫాదీ**తి **ఆది**-సద్దేన పల్లవాదీనం సఙ్గహో. **సబ్బేస**న్తి తస్మిం సమయే ఫలాదినిబ్బత్తనకానం సబ్బేసం. **తంతంతుల్యఫలుబ్భవో**తి తేహి తేహి బీజేహి సదిసానం ఫలానం నిబ్బత్తి, తేసం తేసం బీజానం అనురూపఫలనిబ్బత్తీతి అత్థో. "కులత్థగచ్ఛస్స ఉత్తరగ్గభావో, దక్ఖిణవల్లియా దక్ఖిణరుక్ఖపరిహరణం, సూరియావత్తపుప్ఫానం సూరియాభిముఖభావో, మాలువలతాయ రుక్ఖాభిముఖగమన"న్తి ఏవమాదీనిపి ఏత్థేవ సమోధానం గచ్ఛన్తి. **ఛిద్దత్త**న్తి ఛిద్దవన్తభావో, ఛిద్దంయేవ వా. **బీజజో**తి బీజసమ్భవో నియామో. **యతో దేతీ**తి యతో యతో పచ్చయభావనియామతో దేతి. **అయ**న్తి అయం అత్తనో అనురూపస్స, సదిసస్స, విసదిసస్స చ ఫలస్స నిబ్బత్తనే నియామో. అపిచ –

> "న అన్తలిక్ఖే న సముద్దమజ్ఝే,
> న పబ్బతానం వివరం పవిస్స;
> న విజ్జతీ సో జగతిప్పదేసో,
> యత్థట్ఠితో ముచ్చేయ్య పాపకమ్మా"తి. (ధ. ప. ౧౨౭) –

ఇమిస్సా గాథాయ అట్ఠుప్పత్తియం ఆగతం తిణకలాపస్స గహితఅగ్గినో ఉట్ఠహిత్వా ఆకాసే గచ్ఛతో కాకస్స గీవాయ పటిముచ్చనం, నావికస్స భరియాయ వాలుకఘటం కణ్ఠే బన్ధిత్వా సముద్దుదకే పక్ఖిపనం, పబ్బతకూటస్స పతిత్వా లేణే వసన్తానం భిక్ఖూనం ద్వారపిదహనన్తి తంతంకమ్మసరిక్ఖకవిపాకనిబ్బత్తనమ్పి కమ్మనియామోయేవాతి వేదితబ్బం. **జాతియ**న్తి పటిసన్ధిగ్గహణే చేవ మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమనే చ, నిదస్సనమత్తఞ్చేతం అభిసమ్బోధిధమ్మచక్కప్పవత్తనాదీసుపి మేదనీకమ్పనాదికస్స సమ్భవతో. **బోధిసత్తస్సా**తి పచ్ఛిమభవికబోధిసత్తస్స. **మేదనీకమ్పనాదిక**న్తి పథవీకమ్పనాదికం ద్వత్తింసపుబ్బనిమిత్తం. **విసేసత్తమనేకమ్పీ**తి పుబ్బనిమిత్తతో అఞ్ఞం తదా పాతుభూతం సబ్బం అచ్ఛరియం. **ఉప్పత్తావజ్జనాదీన**న్తి "త్వం ఆవజ్జనం హోహి, త్వం దస్సన"న్తిఆదినా నియుఞ్జకస్స అభావేపి తంతంకిచ్చవసేన తేసం తేసం ఉప్పత్తి.

౪౭౪. హదయే అన్ధకారో వియాతి హదయన్ధకారో, సమ్మోహోతి అత్థో, తస్స విద్ధంసనం పహానకరణన్తి **హదయన్ధకారవిద్ధంసనం. పయుత్తో**తి అనుపాదాపరినిబ్బానం అప్పత్వా అనోసక్కమానేన వీరియేన వీరియవా. **మోహన్ధకారాపగమ**న్తి అరహత్తమాహ.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

విపాకచిత్తప్పవత్తినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. అట్ఠమో పరిచ్ఛేదో

పకిణ్ణకనిద్దేసవణ్ణనా

౪౭౫-౬. ఇదాని యథావుత్తానం సబ్బేసమ్పి చిత్తానం పాకటభావత్థం –

> “సుత్తం దోవారికో చేవ,
>
> గామిల్లో అమ్బగోళియో;
>
> జచ్చన్ధో పీఠసప్పీ చ,
>
> ఉపనిస్సయమత్థనో”తి. (ధ. స. అట్ఠ. ౪౯౮ విపాకుద్ధారకథా) –

అట్ఠకథాయ ఆగతమాతికాయ వసేన పకిణ్ణకనయం దస్సేతుం **‘‘ఇదాని పనా’’**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **మనసన్తి** చిత్తానం. “మానస”న్తిపి పఠన్తి, తం న సున్దరం. **పన్థమక్కటకోతి** పాణకపటఙ్గాదీనం సఞ్చరణట్ఠానే జాలం పసారేత్వా తేసం మగ్గరక్ఖణతో “పన్థమక్కటకో”తి లద్ధనామో ఉణ్ణనాభి. **దిసాసు పన పఞ్చసూతి** ఉపమేతబ్బానం పఞ్చపసాదానం వసేన వుత్తం. **తత్థాతి** మగ్గే, తత్థ జాలమజ్ఝేతి వా సమ్బన్ధో. **సుత్తం పసారేత్వాతి** జాలబన్ధనమాహ.

౪౭౮-౮౦. న్తి రుధిరమాహ. దిసాసు దుతియాదీసు సుత్తే…పే.… ఘట్టితేతి సమ్బన్ధో. **‘‘పసాదా పఞ్చ దట్ఠబ్బా’’**తిఆది ఉపమాసంసన్దనం . **చిత్తం…పే.… వియాతి** హదయవత్థుం నిస్సాయ పవత్తమానచిత్తం జాలమజ్ఝే నిపన్నమక్కటకో వియ దట్ఠబ్బం.

౪౮౨-౫. పసాదఘట్టనన్తి పసాదే ఘట్టితం. **భవఙ్గావట్టనన్తి** భవఙ్గం ఆవట్టేన్తం. ధమ్మతో అఞ్ఞా కాచి కిరియా నామ నత్థీతి ధమ్మమేవ చలనేన సహ ఉపమేతి. **సుత్తానుసారంవాతి** సుత్తానుసారేన గమనం వియ. జవనస్స ఆరమ్మణరసానుభవనతో తస్స పవత్తి యూసపానేన సద్ధిం ఉపమేత్వా వుత్తా. **వత్థుంయేవాతి** యథా పురిమచిత్తాని హదయవత్థునిస్సితాని పసాదవత్థుం అనుగతాని అఞ్ఞారమ్మణాని చ హోన్తి, న ఏవం భవఙ్గం. తం పన వత్థారమ్మణన్తరరహితం కేవలం హదయవత్థుమేవ నిస్సాయ పవత్తతీతి దీపేతి. **పరివత్తనన్తి** పున భవఙ్గభావేన పరివత్తనం. భవఙ్గావజ్జనాదీనం ధమ్మతో భేదేపి సన్తతివసేన ఏకత్తం గహేత్వా ఏకేనేవ మక్కటకేన ఉపమాసంసన్దనం వుత్తం.

౪౮౬-౯౦. ఉపమా ఏవ **ఓపమ్మం**. తతో పసాదవత్థుతో చిత్తాతి సమ్బన్ధో. **దీపితం** ఇమినా ఓపమ్మేన. **ఏకేకారమ్మణన్తి** రూపాదీసు పఞ్చసు ఏకేకం ఆరమ్మణం. **సబ్బసోతి** సబ్బేసు చక్ఖాదీసు యత్థ కత్థచీతి అత్థో. ఇదాని ఏకేకారమ్మణస్స ద్వీసు ద్వీసు ఆపాథగమనం పకాసేతుం **‘‘రూపం చక్ఖుపసాదమ్హీ’’**తిఆది వుత్తం. ఖే ఆకాసే గచ్ఛతీతి **ఖగో,** పక్ఖి. **సాఖినోతి** రుక్ఖస్స.

౪౯౨-౩. రూపస్సాతి సమ్బన్ధే సామివచనం, తస్స పన ఘట్టనం, ఆపాథగమనమ్పి చాతి ద్వీహి సహ సమ్బన్ధో. **పసాదస్సాతి** కమ్మత్థే సామివచనం, అత్థతో ఆపాథగమనమ్పి చాతి సమ్బన్ధో. ఆరమ్మణవసేన, ఆపాథం ఆగచ్ఛన్తస్సపి పసాదఘట్టనేన చ భవఙ్గచలనస్స పచ్చయభావేన ఆపాథం వియ ఉపగమనన్తి అత్థో.

౪౫౪-౫. **తతో**తి భవఙ్గచలనతో పరం, **కుసలం జవనం చిత్త**న్తి కామావచరకుసలజవనచిత్తం . **అకుసలమేవ వాతి వా**-సద్దేన కిరియాబ్యాకతచిత్తమ్పి సఙ్గణ్హాతి. ఏత్థ సియా – కో పనేతం జవనం కుసలతాయ వా అకుసలతాయ వా నియమేతీతి? యోనిసోమనసికారో చేవ అయోనిసోమనసికారో చ. యస్స హి చతుచక్కసమ్పదావసేన యోనిసోమనసికారో పవత్తతి, ఆవజ్జనం, వోట్ఠబ్బనఞ్చ యోనిసోవ ఆవట్టేతి, వవత్థాపేతి చ, తస్స అకుసలుప్పత్తి నత్థి. యస్స పన వుత్తవిపరియాయేన అయోనిసోమనసికారో చ హోతి, ఆవజ్జనం, వోట్ఠబ్బనఞ్చ అయోనిసో చ ఆవట్టేతి, వవత్థాపేతి చ, తస్స కుసలజవనుప్పత్తి నత్థి, తస్మా యోనిసోమనసికారో కుసలతాయ, అయోనిసోమనసికారో అకుసలతాయ చ నియమేతీతి దట్ఠబ్బం. కిరియాజవనం పన అరహత్తమేవ నియమేతి. కేచి పన "కిరియాజవనం పన మనసికారో చ నియమేతి. యథా హి ఆవజ్జనం కుసలాకుసలానం విసుం విసుం పచ్చయో హోతి, ఏవం కిరియాజవనస్సాపీ"తి వదన్తి.

౪౫౬. **దోవారికోపమాదీనీ**తి ఏత్థ ఏకో రాజా సయనగతో నిద్దాయతి, తస్స పరిచారకో పాదే పరిమజ్జన్తో నిసీది, బధిరదోవారికో ద్వారే ఠితో, తయో పటిహారా సయనస్స, ద్వారస్స చ మజ్ఝే పటిపాటియా ఠితా. అథేకో పచ్చన్తవాసీ మనుస్సో పణ్ణాకారం ఆదాయ ద్వారం ఆకోటేసి, బధిరదోవారికో సద్దం న సుణాతి, పాదపరిమజ్జకో సఞ్ఞం అకాసి, తాయ సఞ్ఞాయ ద్వారం వివరిత్వా పస్సి, పఠమపటిహారో పణ్ణాకారం గహేత్వా దుతియస్స అదాసి, దుతియో తతియస్స, తతియో రఞ్ఞో, రాజా పరిభుఞ్జి. తత్థ రాజా వియ జవనం దట్ఠబ్బం, పాదపరిమజ్జకో వియ ఆవజ్జనం, బధిరదోవారికో వియ చక్ఖువిఞ్ఞాణం, తయో పటిహారా వియ సమ్పటిచ్ఛనాదీని తీణి వీథిచిత్తాని, పచ్చన్తవాసినో పణ్ణాకారం ఆదాయ ద్వారాకోటనం వియ ఆరమ్మణస్స పసాదఘట్టనం, పాదపరిమజ్జకేన సఞ్ఞాయ దిన్నకాలో వియ కిరియామనోధాతుయా భవఙ్గస్స ఆవట్టితకాలో, తేన దిన్నసఞ్ఞాయ బధిరదోవారికస్స ద్వారవివరకాలో వియ చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణే దస్సనకిచ్చసాధనకాలో, పఠమపటిహారేన పణ్ణాకారస్స గహితకాలో వియ విపాకమనోధాతుయా ఆరమ్మణస్స సమ్పటిచ్ఛితకాలో, పఠమేన దుతియస్స దిన్నకాలో వియ విపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతుయా ఆరమ్మణస్స సన్తీరితకాలో, దుతియేన తతియస్స దిన్నకాలో వియ కిరియామనోవిఞ్ఞాణధాతుయా ఆరమ్మణస్స వవత్థాపితకాలో, తతియేన రఞ్ఞో దిన్నకాలో వియ వోట్ఠబ్బనేన జవనస్స నియ్యాతితకాలో, రఞ్ఞో పరిభోగకాలో వియ జవనస్స ఆరమ్మణరసానుభవనకాలోతి అయం దోవారికోపమా.

"ఇదం పన ఓపమ్మం కిం దీపేతీ"తిఆది ఉచ్ఛుయన్తూపమాయ వుత్తనయేన వేదితబ్బా. సమ్బహులా గామదారకా అన్తరవీథియం పంసుం కీళన్తి, తత్థేకస్స హత్థే కహాపణో పటిహఞ్ఞి. సో "మయ్హం హత్థే పటిహతం, కిం ను ఖో ఏత"న్తి ఆహ. అథేకో "పణ్డరం ఏత"న్తి ఆహ. అపరో సహ పంసునా గాళ్హం గణ్హి. అఞ్ఞో "పుథులం చతురస్సం ఏత"న్తి ఆహ. అపరో "కహాపణో ఏసో"తి ఆహ. అథ ఆహరిత్వా మాతు అదంసు, సా కమ్మే ఉపనేసి. తత్థ సమ్బహులానం దారకానం అన్తరవీథియం కీళన్తానం సన్నిసిన్నకాలో వియ చిత్తప్పవత్తి దట్ఠబ్బా, కహాపణస్స హత్థే పటిహతకాలో వియ ఆరమ్మణేన పసాదస్స ఘట్టితకాలో, "కిం ను ఖో ఏత"న్తి వుత్తకాలో వియ తం ఆరమ్మణం గహేత్వా కిరియామనోధాతుయా భవఙ్గస్స ఆవట్టితకాలో, "పణ్డరం ఏత"న్తి వుత్తకాలో వియ చక్ఖువిఞ్ఞాణేన దస్సనకిచ్చస్స సాధితకాలో, సహ పంసునా గాళ్హం గహితకాలో వియ విపాకమనోధాతుయా ఆరమ్మణస్స సమ్పటిచ్ఛితకాలో, "పుథులం చతురస్సం ఏత"న్తి వుత్తకాలో వియ విపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతుయా ఆరమ్మణస్స సన్తీరితకాలో, "కహాపణో ఏసో"తి వుత్తకాలో వియ

కిరియామనోవిఞ్ఞాణధాతుయా ఆరమ్మణస్స వవత్థాపితకాలో, మాతరా కమ్మే ఉపనీతకాలో వియ జవనస్స ఆరమ్మణరసానుభవనం వేదితబ్బన్తి అయం గామదారకోపమా.

ఇదం ఓపమ్మం కిం దీపేతి? కిరియామనోధాతు అదిస్వావ భవఙ్గం ఆవట్టేతి, విపాకమనోధాతు అదిస్వావ సమ్పటిచ్ఛతి, విపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతు అదిస్వావ సన్తీరేతి, కిరియామనోవిఞ్ఞాణధాతు అదిస్వావ వవత్థాపేతి, జవనం అదిస్వావ ఆరమ్మణరసం అనుభవతి, ఏకన్తేన పన చక్ఖువిఞ్ఞాణమేవ దస్సనకిచ్చం సాధేతీతి దీపేతి. జచ్చన్ధపీఠసప్పిఉపమా ఉపరి ఆగమిస్సతి.

౪౯౮-౫౦౯. ఏత్తకా ఉపమా సఙ్గహేత్వా "దోవారికోపమాదీనీ"తి వత్వా "ఉపనిస్సయమత్థనో"తి ఏత్థ ఉపనిస్సయభావం పకాసేతుం **"అసమ్భేదేనా"**తిఆదిమాహ. **అసమ్భేదేనాతి** అవినట్ఠభావేన, వాతపిత్తాదీహి అనుపహతభావేన చ. వాతపిత్తాదిఉపహతమ్హి హి చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స పచ్చయభావానుపగమనతో సమ్భిన్నమేవ నామ హోతి, పఞ్చిన్ద్రియానం అత్థిక్ఖణేయేవ నిస్సయభావూపగమనతో ఖణవసేన అసమ్భేదోపి యుజ్జతి. ఏస నయో సోతపసాదాదీసుపి. **రూపాపాథగమేనాతి** దూరే ఠితస్స ఫలికాదీహి అన్తరితస్స చక్ఖువిఞ్ఞాణుప్పత్తియా పచ్చయో భవితుం యోగ్యదేసే అవట్ఠితవసేన రూపస్స ఆపాథగమనేన. ఏవఞ్చ కత్వా దూరే ఠితం, పరమ్ముఖే ఠితమ్పి దిబ్బచక్ఖుస్స ఆపాథగతమేవ నామ హోతి. **ఆలోకనిస్సయేనాపీతి** రూపావభాసనసమత్థఆలోకసఙ్ఖాతనిస్సయేన. ఆలోకే సతి సమ్భవో చేత్థ ఆలోకనిస్సయతా, న ఆలోకస్స నిస్సయపచ్చయత్తా. మనక్కారోవ హేతు మనక్కారహేతు, తేన సహ వత్తతీతి **సమనక్కారహేతు**. తేన ఆలోకనిస్సితం దస్సేతి. **సమేతేహీతి** సంయుత్తేహి ఏకీభూతేహి, న ఏకస్సపి విరహేనాతి అత్థో.

ఆకాసనిస్సయేనాతి కణ్ణచ్ఛిద్దసఙ్ఖాతఆకాసనిస్సయేన. తేనేవ హి **అట్ఠకథాయం** "న హి పిహితకణ్ణచ్ఛిద్దస్స సోతవిఞ్ఞాణం పవత్తతీ"తి వుత్తం. బాహిరాకాసమ్పి పన ఇచ్ఛితమేవ. తథా హి అవివరే గేహే నిసీదిత్వా వుచ్చమానానం బహి ఠితా న సుణన్తి. **వాయోసన్నిస్సయేనాతి** నాసికచ్ఛిద్దం పవిసనవాయుసన్నిస్సయేన. **ఆపోసన్నిస్సయేనాతి** ఖేళసఙ్ఖాతఆపోసన్నిస్సయేన. **పథవీసన్నిస్సయేనాతి** కాయపసాదవత్థుస్స పథవీధాతుసన్నిస్సయేన. **మనోవిఞ్ఞాణన్తి** జవనమనోవిఞ్ఞాణం.

౫౧౦-౧౧. మనో...పే.... వేదితబ్బన్తి "అసమ్భేదా మనస్సా"తి ఏత్థ వుత్తం మనో భవఙ్గచిత్తన్తి వేదితబ్బం. తం పన చుతివసేన నిరుద్ధమ్పి కిరియామయచిత్తస్స పచ్చయభావం అనుపగన్త్వా కేవలం భవఙ్గప్పవత్తివసేన మన్దథామగతం హుత్వా పవత్తనమ్పి సమ్భిన్నమేవాతి దట్ఠబ్బం. **నాయం సబ్బత్థ గచ్ఛతీతి** చతువోకారే అలబ్భనతో. తేనాహ **"భవం తు పఞ్చవోకార"**న్తిఆది. తత్థ పఞ్చన్నం ఖన్ధానం వోకారో ఏత్థాతి **పఞ్చవోకారో**. హోతి హి భిన్నాధికరణమ్పి అఞ్ఞపదత్థసమాసో యథా "ఉరసిలోమో"తి. అథ వా యథాపచ్చయం పఞ్చహి ఖన్ధేహి వోకరీయతీతి **పఞ్చవోకారో**. "అత్థతో"తి ఏవమాదికం పదం చక్ఖాదీని దస్సనాదికిచ్చానీతి ఏత్తకమేవ సన్ధాయ వుత్తం, న అఞ్ఞం కిఞ్చి విసేసనన్తి న తత్థ వినిచ్ఛయో వుత్తో.

౫౧౨-౪. సబ్బానీతి కామావచరాదిభేదం అనామసిత్వా సబ్బాని. **కమ్మన్తి** పటిసన్ధినిబ్బత్తకా ఉపపజ్జవేదనీయభూతా, అపరాపరియవేదనీయభూతా వా చేతనా. **కమ్మనిమిత్తన్తి** యం వత్థుం ఆరమ్మణం కత్వా ఆయూహనకాలే కమ్మం ఆయూహతి, తం దానూపకరణాదికం, పాణఘాతోపకరణాదికఞ్చ. **గతినిమిత్తన్తి** భవన్తరముపపజ్జితబ్బభవపరియాపన్నవణ్ణాయతనం, తం పన సుగతియం మనుస్సలోకే నిబ్బత్తన్తస్స

రత్తకమ్బలసదిసమాతుకుచ్ఛివణ్ణవసేన, దేవలోకే నిబ్బత్తన్తస్స ఉయ్యానకప్పరుక్ఖవణ్ణవసేన, దుగ్గతియం నిబ్బత్తన్తస్స అగ్గిజాలాదివణ్ణవసేన, పేతతిరచ్ఛానయోనీసు పేతతిరచ్ఛానానం నిబద్ధసఞ్చరణట్ఠానపరియాపన్నతావణ్ణవసేన చ దట్ఠబ్బం. "**తివిధ**"న్తి ఇదం యథాసమ్భవవసేన వుత్తం, రూపారూపసమ్బన్ధీనం పన కమ్మనిమిత్తమేవ ఆరమ్మణం హోతి. తథా హి మహగ్గతవిపాకాని ఏకన్తేన కమ్మసదిసారమ్మణాని వుత్తాని.

పచ్చుప్పన్నమతీతం వాతి ఖణవసేన పచ్చుప్పన్నమతీతం వా. తత్థ గతినిమిత్తం ఏకన్తేన పచ్చుప్పన్నమేవ, కమ్మనిమిత్తం పచ్చుప్పన్నమతీతం వా, కమ్మం పన అతీతమేవ. అనాగతారమ్మణం పన పచ్చుప్పన్నకమ్మనిమిత్తగతినిమిత్తం వియ అనాపాథగతత్తా, అతీతకమ్మకమ్మనిమిత్తం వియ అననుభూతత్తా చ విభూతం హుత్వా నోపతిట్ఠాతీతి అతిసన్తభావేన పవత్తమానా పటిసన్ధి తం ఆరబ్భ పవత్తితుం న సక్కోతీతి వుత్తం "**నత్థి అనాగత**"న్తి. మహగ్గతపటిసన్ధీనం ఏకన్తేన కమ్మసదిసారమ్మణభావేన కమ్మస్స వియ అతీతనవత్తబ్బారమ్మణత్తా న తాసం విసుం ఆరమ్మణం ఉద్ధటం. తత్థ దుతియచతుత్థారూపపటిసన్ధీనం అతీతమేవ ఆరమ్మణం ఇతరాసం నవత్తబ్బన్తి దట్ఠబ్బం.

౨౧౭-౨౦. మహావిపాకానం పటిసన్ధాదిచతుకిచ్చవసేనేవ పవత్తనతో రూపారూపభవే పటిసన్ధిభవఙ్గచుతివసేన తంతంవిపాకస్సేవ పవత్తితో, తదారమ్మణస్స చ అభావేన తత్థ న లబ్భతీతి ఆహ "**మహాపాకా...పే.... ద్వయే**"తి. అనిట్ఠరూపానం బ్రహ్మలోకే అసమ్భవేపి తత్థ ఠత్వా ఇధ అనిట్ఠారమ్మణం పస్సన్తానం అకుసలవిపాకాని న ఉప్పజ్జన్తీతి న వత్తబ్బన్తి రూపభవేపి సన్తీరణత్తయం వుత్తం. అభిధమ్మత్థసఙ్గహసచ్చసఙ్ఖేపాదీసుపి హి ఇమినావ అధిప్పాయేన రూపలోకే అకుసలవిపాకప్పవత్తి దస్సితా. అపరే పన "కామభవే సన్తీరణత్తయం, రూపభవే సన్తీరణద్వయన్తి యథాలాభవసేన యోజేతబ్బ"న్తి వదన్తి.

కదాచిపీతి పరిత్తారమ్మణేసు పరిత్తజవనానం ఉప్పాదేపి. "బీజస్సాభావతో"తి రూపారూపభవద్వయే తదారమ్మణాభావస్స కారణం వత్వా తమేవ పకాసేతుం "**పటిసన్ధిబీజ**"న్తిఆది వుత్తం. పటిసన్ధియేవ బీజభూతన్తి **పటిసన్ధిబీజం. తస్సా**తి తదారమ్మణస్స.

౨౨౧. యది ఏవం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనమ్పి కామావచరపటిసన్ధిబీజత్తా తత్థ అభావో ఆపజ్జతీతి చోదేన్తో ఆహ "**చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీన**"న్తిఆది. **ఇన్ద్రియానన్తి** చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం వత్థుద్వారభూతానం చక్ఖాదీనమిన్ద్రియానం. **పవత్తానుభావతో**తి తేసం తత్థ అత్థితానుభావతో . అయఞ్హేత్థ అధిప్పాయో – చక్ఖుసోతవిఞ్ఞాణానం వత్థుభూతాని చక్ఖుసోతిన్ద్రియాని తత్థ పవత్తన్తీతి తేసం పవత్తిఆనుభావతో చక్ఖుసోతవిఞ్ఞాణాని పవత్తన్తి. సతి చ తేసం పవత్తియం వీథిచిత్తుప్పాదో నియతోతి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం వియ సమ్పటిచ్ఛనసన్తీరణానమ్పి తత్థ సమ్భవో సిద్ధోతి.

౨౨౩-౪. అకామావచరధమ్మేతి కామావచరధమ్మతో అఞ్ఞే మహగ్గతలోకుత్తరధమ్మే. **నానుబన్ధతీ**తి నానువత్తతి. **జనకం...పే.... అనుబన్ధతీ**తి యథా నామ గేహతో నిక్ఖమిత్వా బహి గన్తుకామో తరుణదారకో అత్తనో జనకం పితరం వా అఞ్ఞం వా పితుసదిసం హితకామం ఞాతిం అఙ్గులియం గహేత్వా అనుబన్ధతి, న అఞ్ఞం రాజపురిసాదిం, తథా ఏతమ్పి భవఙ్గారమ్మణతో బహి నిక్ఖమితుకామసభాగతాయ అత్తనో జనకం పఠమకుసలాదికం సదిసం వా దుతియకుసలాదికామావచరజవనమేవ అనుబన్ధతి, న అఞ్ఞం మహగ్గతం లోకుత్తరన్తి అయమేత్థ అత్థో. **కుసలాకుసలాదిన్తి ఆది**-గ్గహణేన కిరియాబ్యాకతం సఙ్గణ్హాతి. **ఆనన్దాచరియో** పన **పట్ఠానే** "కుసలాకుసలే నిరుద్ధే విపాకో తదారమ్మణతా

ఉప్పజ్జతీ"తి (పట్ఠా॰ ౩.౧.౯౮) విపాకధమ్మధమ్మానమేవానన్తరం తదారమ్మణం వుత్తం. విప్ఫారవన్తఞ్హి జవనం నావం వియ నదీసోతో భవఙ్గం అనుబన్ధతి, న పన ఛళఙ్గుపేక్ఖావతో సన్తవుత్తిం కిరియాజవనం పణ్ణపుటం వియ నదీసోతోతి కిరియాజవనానన్తరం తదారమ్మణం న ఇచ్ఛతి, **ఆచరియజోతిపాలత్థే**రాదయో పన "లబ్భమానస్సపి కేనచి అధిప్పాయేన కత్థచి అవచనం దిస్సతి, యథా తం ధమ్మసఙ్గహే అకుసలనిద్దేసే లబ్భమానోపి అధిపతి న వుత్తో, తస్మా యది అబ్యాకతానన్తరమ్పి తదారమ్మణం వుచ్చేయ్య, తదా వోట్ఠబ్బనానన్తరమ్పి తస్స పవత్తిం మఞ్ఞేయ్యున్తి కిరియాజవనానన్తరం తదారమ్మణం న వుత్తం, న పన అలబ్భనతో. యఞ్చేత్థ పణ్ణపుటం నిదస్సితం, తం నిదస్సితబ్బేన సమానం న హోతి, నావాపణ్ణపుటానఞ్హి నదీసోతస్స ఆవట్టనం గతి చ విసదిసీతి నావాయం నదీసోతస్స అనుబన్ధనం, పణ్ణపుటస్స అననుబన్ధనఞ్చ యుజ్జతి, ఇధ పన కిరియాజవనేతరజవనానం భవఙ్గసోతస్స ఆవట్టనం గతి చ సదిసీతి ఏతస్స అననుబన్ధనం, ఇతరస్స అనుబన్ధనఞ్చ న యుజ్జతి, తస్మా విచారేతబ్బమేవ త"న్తి వదన్తి.

౨.౨౨-౬. యథా చేతం మహగ్గతలోకుత్తరధమ్మే నానువత్తతి, తథా యదా ఏతే కామావచరధమ్మాపి మహగ్గతానుత్తరధమ్మారమ్మణా హుత్వా పవత్తన్తి, తదా తేపి నానుబన్ధతీతి ఆహ "**కామావచరధమ్మాపీ**"తిఆది. మహగ్గతా-గ్గహణేన చేత్థ లోకుత్తరానమ్పి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **తే చాపీతి చ**-సద్దేన లోకుత్తరారమ్మణానం గహణం. కస్మా నానుబన్ధతీతి ఆహ "**పరిత్తారమ్మణత్తా**"తిఆది. **పరిత్తారమ్మణత్తా**తి హేట్ఠా వుత్తనయేన కామావచరవిపాకానం ఏకన్తేన పరిత్తారమ్మణత్తా. **తథాపరిచితత్తా**తి యథా జవనం, ఏవం అపరిచితత్తా. ఇదం వుత్తం హోతి – యథా హి సో పితరం, పితుసదిసం వా కఞ్చి అనుబన్ధన్తో తరుణదారకో ఘరద్వారన్తరవీథిచతుక్కాదిమ్హి పరిచితేయేవ దేసే అనుగచ్ఛతి, న అరఞ్ఞం వా రక్ఖసభూమిం వా గచ్ఛన్తం, ఏవం కామావచరధమ్మే అనుబన్ధన్తమ్పి పరిత్తమ్హి పరిచితేయేవ దేసే పవత్తమానే తే ధమ్మే అనుబన్ధతి, న మహగ్గతలోకుత్తరధమ్మే ఆరబ్భ పవత్తమానేపి.

౨.౨౭-౩౨. ఇదాని కిం ఇమాయ యుత్తికథాయ, అట్ఠకథాపమాణతో చేతం గహేతబ్బన్తి దస్సేన్తో ఆహ "**కిం తేనా**"తిఆది. **జవనే**తి కామావచరజవనే. **తదారమ్మణచిత్తాని** "తదారమ్మణ"న్తి లద్ధనామాని చిత్తాని తదారమ్మణభావం న గణ్హన్తి, తదారమ్మణభావేన న పవత్తన్తీతి అత్థో. అథ వా నామగోత్తం ఆరబ్భ జవనే జవితే **తదారమ్మణం** తస్స జవనస్స ఆరమ్మణం **న గణ్హన్తి** న లబ్భన్తీతి అత్థో. **రూపారూపభవేసు వాతి వా**-సద్దేన "జవనే జవితేపి తదారమ్మణం న గణ్హన్తీ"తి ఆకడ్ఢతి. **పణ్ణత్తిం ఆరబ్భా**తి కామభవేపి పణ్ణత్తిం ఆరబ్భ. **లక్ఖణారమ్మణాయా**తి అనిచ్చాదిలక్ఖణత్తయారమ్మణాయ, బలవవిపస్సనాయాతి అత్థో. "తీణి లక్ఖణాని, తిస్సో చ పఞ్ఞత్తియో కుసలత్తికే న లబ్భన్తీ"తి **అట్ఠకథాయ** వుత్తత్తా తిణ్ణం లక్ఖణానం ధమ్మతో అభావేన తం ఆరబ్భ పవత్తాయ విపస్సనాయ తదారమ్మణాని న లబ్భన్తి. **పట్ఠానే** పన "సేఖా వా పుథుజ్జనా వా కుసలం అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో విపస్సన్తి, కుసలాకుసలే నిరుద్ధే విపాకో తదారమ్మణతా ఉప్పజ్జతీ"తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౦౬) వచనతో ఖన్ధారమ్మణికవిపస్సనాయ తదారమ్మణం లబ్భతీతి దట్ఠబ్బం. **మిచ్ఛత్తనియతేసూ**తి "కతమే ధమ్మా మిచ్ఛత్తనియతా? చత్తారో దిట్ఠిగతసమ్పయుత్తచిత్తుప్పాదా"తి (ధ॰ స॰ ౧౪౨౬) ఏవమాగతేసు మిచ్ఛాగాహవసేన పవత్తేసు ధమ్మేసు జవనం హుత్వా జవితేసు. కస్మా పన తేసు జవితేసు తదారమ్మణం న లబ్భతీతి? కామావచరవిపాకానఞ్హి నియతమిచ్ఛాదిట్ఠి వియ "అత్తా ఓచ్ఛిజ్జతీ"తిఆదినా అత్తపరికప్పనావసేన అప్పవత్తనతో నియతమిచ్ఛాదిట్ఠివసప్పవత్తేసు తేసు జవితేసు తదనన్తరం తదారమ్మణాని న ఉప్పజ్జన్తి, అనియతమిచ్ఛాదిట్ఠివసప్పవత్తేసు పన జవితేసు తదారమ్మణం నుప్పజ్జతీతి నత్థి. అథ వా **మిచ్ఛత్తనియతేసూ**తి మిచ్ఛాభావనియతసభావేసు తంవిసయేసూతి అత్థో. మిచ్ఛత్తనియతధమ్మానం ధమ్మసభావం అగ్గహేత్వా మిచ్ఛత్తనియతసభావస్సేవ గహణతో, తస్స చ విపాకానం అవిభూతత్తా మిచ్ఛత్తనియతసభావే

ఆరబ్భ తదారమ్మణా న లబ్భన్తి. **పి**-సద్దేన సమ్మత్తనియతేసుపీతి సమ్పిణ్డేతి, "లోకుత్తరధమ్మే ఆరబ్భా"తి వా ఏతేన సిద్ధత్తా న తేసం విసుం ఉద్ధరణం కతం. అట్ఠకథాయం పన మిచ్ఛత్తనియతసమ్మత్తనియతానం అఞ్ఞమఞ్ఞపటిపక్ఖభావేన బలవభావతో తదారమ్మణస్స అవత్థుభావదస్సనత్థం మిచ్ఛత్తనియతానన్తరం సమ్మత్తనియతాపి ఉద్ధటా. మిచ్ఛత్తనియతసభావస్స వియ పటిసమ్భిదాసభావస్సపి కామావచరవిపాకానం అవిభూతభావేన పటిసమ్భిదాఞాణాని ఆరబ్భ జవనే జవితే తదారమ్మణం న లబ్భతీతి ఆహ **"పటిసమ్భిదాఞాణానీ"**తిఆది. **మనోద్వారేపీ**తి న కేవలం పఞ్చద్వారేసుయేవ, అథ ఖో మనోద్వారేపి. **సబ్బేస**న్తి అహేతుకదుహేతుకాదీనం సబ్బేసం. **అనుపుబ్బతో**తి హేట్ఠా వుత్తఅనుక్కమతో.

౨౩౩. న విజ్జతీతి మనోద్వారస్స అప్పటిఘభావేన న విజ్జతి. **భవఙ్గతో**తి భవఙ్గసన్తానతో, తస్స ఆరమ్మణతో వా. **వుట్ఠాన**న్తి భవఙ్గసన్తానే, తస్సారమ్మణే వా సతి తస్స వుట్ఠానం.

౨౩౫-౬. సత్త సత్తాతి ఏకేకస్స సత్త సత్తాతి కత్వా. **పాపపాకా**తి అకుసలవిపాకా. "ద్వాదసాపుఞ్ఞచిత్తాన"న్తి వత్వా "పాపపాకా"తి వచనం "తత్రిదం సుగతస్స సుగతచీవరప్పమాణ"న్తిఆదీసు వియ సఞ్ఞాసద్దవసేన వుత్తం. ఏవం పవత్తియం అకుసలవిపాకానం పవత్తిం దస్సేత్వా ఇదాని పటిసన్ధియం దస్సేతుం **"ఏకాదసవిధాన"**న్తిఆది వుత్తం. ఉద్ధచ్చచేతనాయ పవత్తివిపాకదానమత్తం వినా పటిసన్ధిదానాభావతో ఆహ **"హిత్వా ఉద్ధచ్చమానస"**న్తి. కిం పనేత్థ కారణం, అధిమోక్ఖవిరహేన సబ్బదుబ్బలమ్పి విచికిచ్ఛాసహగతం పటిసన్ధిం ఆకడ్ఢతి, అధిమోక్ఖసభావతో తతో బలవతరమ్పి ఉద్ధచ్చసహగతం నాకడ్ఢతీతి? పటిసన్ధిదానసభావాభావతో. "బలవం ఆకడ్ఢతి, దుబ్బలం నాకడ్ఢతీ"తి హి అయం విచారణా పటిసన్ధిదానసభావేసుయేవ. యస్స పన పటిసన్ధిదానసభావో ఏవ నత్థి, న తస్స బలవభావో పటిసన్ధిఆకడ్ఢనే కారణన్తి.

కథం పనేతం విఞ్ఞాతబ్బం "ఉద్ధచ్చసహగతస్స పటిసన్ధిదానసభావో నత్థీ"తి? దస్సనేనపహాతబ్బేసు అనాగతత్తా. తివిధా హి అకుసలా దస్సనేనపహాతబ్బా, భావనాయపహాతబ్బా, సియా దస్సనేనపహాతబ్బా సియా భావనాయపహాతబ్బాతి. తత్థ దిట్ఠిసమ్పయుత్తవిచికిచ్ఛాసహగతచిత్తుప్పాదా **దస్సనేనపహాతబ్బా** నామ. యథాహ "కతమే ధమ్మా దస్సనేనపహాతబ్బా? చత్తారో దిట్ఠిగతసమ్పయుత్తచిత్తుప్పాదా విచికిచ్ఛాసహగతో చిత్తుప్పాదో"తి (ధ. స. ౧౪౦౮). తే హి పఠమం నిబ్బానదస్సనతో "దస్సన"న్తి లద్ధనామేన సోతాపత్తిమగ్గేనేవ పహాతబ్బత్తా "దస్సనేనపహాతబ్బా"తి వుచ్చన్తి. ఉద్ధచ్చసహగతచిత్తుప్పాదో **భావనాయపహాతబ్బో** నామ. యథాహ "కతమే ధమ్మా భావనాయపహాతబ్బా? ఉద్ధచ్చసహగతో చిత్తుప్పాదో"తి. సో హి అగ్గమగ్గేన పహాతబ్బత్తా "భావనాయపహాతబ్బో"తి వుత్తో. ఉపరిమగ్గత్తయఞ్హి పఠమమగ్గేన దిట్ఠస్మింయేవ భావనావసేన ఉప్పజ్జతి, న అదిట్ఠపుబ్బం కిఞ్చి పస్సతి, తస్మా "భావనా"తి వుచ్చతి. దిట్ఠివిప్పయుత్తదోమనస్ససహగతచిత్తుప్పాదా పన **సియా దస్సనేనపహాతబ్బా సియా భావనాయపహాతబ్బా** నామ. యథాహ "చత్తారో దిట్ఠిగతవిప్పయుత్తా లోభసహగతచిత్తుప్పాదా ద్వే దోమనస్ససహగతచిత్తుప్పాదా. ఇమే ధమ్మా సియా దస్సనేనపహాతబ్బా సియా భావనాయపహాతబ్బా"తి (ధ. స. ౧౪౦౯). తే హి అపాయనిబ్బత్తకావత్థాయ పఠమమగ్గేన, సేసావత్థాయ ఉపరిమగ్గేహి పహీయమానత్తా సియా దస్సనేనపహాతబ్బా సియా భావనాయపహాతబ్బా నామ. తత్థ సియా దస్సనేనపహాతబ్బమ్పి దస్సనేనపహాతబ్బసామఞ్ఞేన ఇధ "దస్సనేనపహాతబ్బా"త్వేవ వోహరన్తి. యది చ ఉద్ధచ్చసహగతం పటిసన్ధిం దదేయ్య, తదా అకుసలపటిసన్ధియా సుగతియం అసమ్భవతో అపాయేస్వేవ దదేయ్య, అపాయగమనీయఞ్చ ఏకన్తేన దస్సనేనపహాతబ్బా సియా, ఇతరథా అపాయగమనీయస్స అప్పహీనత్తా సేఖానం అపాయుప్పత్తి ఆపజ్జతి, న చ

పనేతం యుత్తం, “చతూహపాయేహి చ విప్పముత్తో (ఖు॰ పా॰ ౬.౧౧; సు॰ ని॰ ౨౩౪), అవినిపాతధమ్మో”తిఆదివచనేహి సహ విరుజ్ఝనతో, సతి చ పనేతస్స దస్సనేనపహాతబ్బభావే “సియా దస్సనేనపహాతబ్బా”తి ఇమస్స విభఙ్గే వత్తబ్బం సియా, న చ పనేతం వుత్తన్తి. అథ సియా “అపాయగమనీయో రాగో దోసో మోహో తదేకట్ఠా చ కిలేసా”తి ఏవం దస్సనేనపహాతబ్బేసు వుత్తత్తా ఉద్ధచ్చసహగతస్సాపి తత్థ సఙ్గహో సక్కా కాతున్తి? తం న, తస్స నియామతో భావనాయపహాతబ్బభావేన వుత్తత్తాతి తస్మా దస్సనేనపహాతబ్బేసు అవచనమేవ పటిసన్ధిదానాభావం సాధేతీతి.

నను చ **పటిసమ్భిదావిభఙ్గే** –

> “యస్మిం సమయే అకుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతి ఉపేక్ఖాసహగతం ఉద్ధచ్చసమ్పయుత్తం, రూపారమ్మణం వా…పే॰… ధమ్మారమ్మణం వా యం యం వా పనారబ్భ, తస్మిం సమయే ఫస్సో హోతి…పే॰… అవిక్ఖేపో హోతి, ఇమే ధమ్మా అకుసలా. ఇమేసు ధమ్మేసు ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా, తేసం విపాకే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా”తి (విభ॰ ౭౩౧) –

ఏవం ఉద్ధచ్చసహగతచిత్తుప్పాదం ఉద్ధరిత్వా తస్స విపాకోపి ఉద్ధటోతి కథమస్స పటిసన్ధిదానాభావో సమ్పటిచ్ఛితబ్బోతి? న ఇదం పటిసన్ధిదానం సన్ధాయ ఉద్ధటం, అథ ఖో పవత్తివిపాకం సన్ధాయ. **పట్ఠానే** పన –

> “సహజాతా దస్సనేనపహాతబ్బా చేతనా చిత్తసముట్ఠానానం రూపానం కమ్మపచ్చయేన పచ్చయో, నానక్ఖణికా దస్సనేనపహాతబ్బా చేతనా విపాకానం ఖన్ధానం కటత్తా చ రూపానం కమ్మపచ్చయేన పచ్చయో”తి (పట్ఠా॰ ౨.౮.౮౯) –

దస్సనేనపహాతబ్బచేతనాయ ఏవ సహజాతనానక్ఖణికకమ్మపచ్చయభావం ఉద్ధరిత్వావ “సహజాతా భావనాయపహాతబ్బా చేతనా చిత్తసముట్ఠానానం రూపానం కమ్మపచ్చయేన పచ్చయో”తి భావనాయపహాతబ్బచేతనాయ సహజాతకమ్మపచ్చయభావోవ ఉద్ధటో, న పన నానక్ఖణికకమ్మపచ్చయభావో. తథా **పచ్చనీయనయే**పి –

> “దస్సనేనపహాతబ్బో ధమ్మో నేవదస్సనేననభావనాయపహాతబ్బస్స ధమ్మస్స ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో, సహజాత… ఉపనిస్సయ…పే॰… పచ్ఛాజాత… కమ్మపచ్చయేన పచ్చయో”తి (పట్ఠా॰ ౨.౮.౯౮) –

దస్సనేనపహాతబ్బస్సేవ కమ్మపచ్చయభావం ఉద్ధరిత్వా –

> “భావనాయపహాతబ్బో ధమ్మో నేవదస్సనేననభావనాయపహాతబ్బస్స ధమ్మస్స ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో, సహజాత… ఉపనిస్సయ… పచ్ఛాజాతపచ్చయేన పచ్చయో”తి (పట్ఠా॰ ౨.౮.౯౯) –

భావనాయపహాతబ్బస్స ధమ్మస్స సహజాతాదిపచ్చయభావోవ వుత్తో, న పన కమ్మపచ్చయభావో, న చ నానక్ఖణికకమ్మపచ్చయం వినా పటిసన్ధిఆకడ్ఢనం అత్థి, తస్మా నత్థి తస్స సబ్బథాపి పటిసన్ధిదానం. పవత్తివిపాకం పనస్స న సక్కా నివారేతుం పటిసమ్భిదావిభఙ్గే ఉద్ధచ్చసహగతానమ్పి విపాకస్స ఉద్ధటత్తా, నానక్ఖణికకమ్మపచ్చయస్స చ

పటిసన్ధివిపాకమేవ సన్ధాయ అనుద్ధటత్తా. ఏవఞ్చ పన కత్వా యదేకే ఆచరియా వదన్తి “ఉద్ధచ్చచేతనా ఉభయవిపాకమ్పి న దేతి పట్ఠానే నానక్ఖణికకమ్మపచ్చయస్స అనుద్ధటత్తా”తి, తం తేసం అభినివేసమత్తమేవాతి దట్ఠబ్బం.

యది చ తే వదేయ్యుం – యథా “విపాకధమ్మధమ్మా”తి ఏత్థ విపాక-సద్దేన విపాకారహతా వుచ్చతి, ఏవం ఇధాపి ఉద్ధచ్చసహగతానం విపాకారహతం సన్ధాయ “తేసం విపాకే ఞాణ”న్తి వుత్తం. యథా సద్ధిన్ద్రియవినిముత్తస్స అధిముచ్చనట్ఠస్స అభావేపి సద్ధిన్ద్రియస్స అధిముచ్చనసత్తివిసేసం గహేత్వా సద్ధిన్ద్రియధమ్మో అధిముచ్చనట్ఠో అత్థీతి వుచ్చతి, ఏవమిధాపి ధమ్మవినిముత్తస్స విపాకారహభావస్స అభావేపి ధమ్మానమేవ విపాకారహసామత్థియం గహేత్వా తస్స అత్థిభావో వుత్తో. యది చ తే పవత్తివిపాకం దదేయ్యుం, యథా –

> “సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తో ధమ్మో దుక్ఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తస్స ధమ్మస్స కమ్మపచ్చయేన పచ్చయో, నానక్ఖణికా”తి (పట్ఠా॰ ౧.౨.౨౯) –

పవత్తివిపాకస్సపి వసేన నానక్ఖణికకమ్మపచ్చయో వుత్తో, ఏవమేత్థాపి నానక్ఖణికకమ్మపచ్చయభావో వత్తబ్బో సియా. న హి లబ్భమానస్స అవచనే కారణం అత్థీతి తస్మా యథాధమ్మసాసనే అవచనమ్పి అభావమేవ దీపేతి. అపిచ యది ఉద్ధచ్చసహగతస్స పవత్తివిపాకదానం అధిప్పేతం సియా, తదా “అనుపాదిన్నుపాదానియో ధమ్మో ఉపాదిన్నుపాదానియస్స ధమ్మస్స న కమ్మపచ్చయేన పచ్చయో”తి పటిసేధో న కాతబ్బో సియా. న హి ఠపేత్వా ఉద్ధచ్చం అఞ్ఞో కోచి అనుపాదిన్నుపాదానియో ధమ్మో ఉపాదిన్నుపాదానియస్స ధమ్మస్స పచ్చయో భవితుం అసమత్థో అత్థీతి, తయిదమేతేసం అభిలాపమత్తం. తథా హి యం తావ వుత్తం “విపాకారహభావం గహేత్వా తేసం విపాకేతి వుత్త”న్తి, తదేవ తస్స విపాకసబ్భావం దీపేతి. న హి విపాకారహభావే సతి అభిఞ్ఞాదీనం వియ తస్స అవిపాకతాయ కారణం అత్థీతి. యమ్పి వుత్తం “నానక్ఖణికకమ్మపచ్చయస్స అవచనం విపాకభావం దీపేతీ”తి, తమ్పి న సున్దరం, లబ్భమానస్సాపి కత్థచి కేనచి అధిప్పాయేన అవచనతో. తథా హి ధమ్మసఙ్గణియం లబ్భమానమ్పి హదయవత్థు న వుత్తం. తస్మా యది పవత్తివిపాకం సన్ధాయ నానక్ఖణికకమ్మపచ్చయభావో వుచ్చేయ్య, తదా పటిసన్ధివిపాకదానమ్పిస్స మఞ్ఞేయ్యున్తి లబ్భమానస్సపి పవత్తివిపాకస్స వసేన నానక్ఖణికకమ్మపచ్చయభావో న వుత్తోతి. యం పన అనుపాదిన్నుపాదానియస్స ఉపాదిన్నుపాదానియం పతి కమ్మపచ్చయపటిక్ఖేపవచనం, తం అభిఞ్ఞాకుసలాదికే సన్ధాయాతి న ఏత్తావతా ఉద్ధచ్చసహగతస్స పవత్తివిపాకదానం సబ్బథాపి పటిక్ఖిపితుం సక్కాతి. యమ్పి **అట్ఠకథాయం** “యథా చ అభిఞ్ఞాచేతనా, ఏవముద్ధచ్చచేతనాపి ‘సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణ’న్తి ఏత్థ అపనేతబ్బా”తి వుత్తం, తమ్పి ఉద్ధచ్చచేతనాయ తత్థ నిద్దిసియమానాయ యథా ఇతరా పటిసన్ధిపవత్తివసేన దువిధస్సపి విపాకవిఞ్ఞాణస్స పచ్చయో, ఏవముద్ధచ్చచేతనాపీతి గణ్హేయ్యున్తి వుత్తం, న తస్స పవత్తివిపాకాభావతోతి.

ఆచరియబుద్ధమిత్తాదయో పన ఉద్ధచ్చసహగతం ద్విధా విభజిత్వా ఏకస్స ఉభయవిపాకదానం, ఏకస్స సబ్బథాపి విపాకాభావం వణ్ణేన్తి. తేసఞ్హి అయం వినిచ్ఛయో – అత్థి ఉద్ధచ్చం భావనాయపహాతబ్బమ్పి, అత్థి నభావనాయపహాతబ్బమ్పి. తేసు భావనాయపహాతబ్బం సేఖసన్తానప్పవత్తం, ఇతరం పుథుజ్జనసన్తానప్పవత్తం. ఫలదానఞ్చ పుథుజ్జనసన్తానే పవత్తస్సేవ, నేతరస్స. తథా హి దస్సనభావనానం అభావేపి యేసం పుథుజ్జనానం, సేఖానఞ్చ దస్సనభావనాహి భవితబ్బం, తేసం తదుప్పత్తికాలే తాహి పహాతుం సక్కుణేయ్యా అకుసలా “దస్సనేనపహాతబ్బా, భావనాయపహాతబ్బా”తి చ వుచ్చన్తి. పుథుజ్జనానం పన భావనాయ అభావతో

భావనాయపహాతబ్బచిన్తా నత్థి, తేన తేసం పవత్తమానా తే దస్సనేన పహాతుం అసక్కుణేయ్యాపి "భావనాయపహాతబ్బా"తి న వుచ్చన్తి. యది వుచ్చేయ్యుం, దస్సనేనపహాతబ్బా భావనాయపహాతబ్బానం కేసఞ్చి కేచి కదాచి ఆరమ్మణారమ్మణాధిపతిఉపనిస్సయపచ్చయేహి పచ్చయా భవేయ్యుం. సకభణ్డే ఛన్దరాగాదీనఞ్హి కేసఞ్చి సక్కాయదిట్ఠాదయో కేచి అతీతాదీసు కిస్మిఞ్చి కాలే ఆరమ్మణాధిపతిఉపనిస్సయేహి పచ్చయా హోన్తీతి నత్థి, న చ పట్ఠానే "దస్సనేనపహాతబ్బా భావనాయపహాతబ్బానం కేనచి పచ్చయేన పచ్చయో"తి వుత్తా, తస్మా నత్థి పుథుజ్జనేసు పవత్తమానానమకుసలానం భావనాయపహాతబ్బపరియాయో. యది తత్థ అవచనమేవ పమాణం, ఏవం సతి సేఖసన్తానపవత్తానమ్పి అకుసలానం భావనాయపహాతబ్బపరియాయో నత్థీతి ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి, సేఖసన్తానప్పవత్తానం భావనాయ పహాతుం సక్కుణేయ్యత్తా. తేనేవ చ కిఞ్చి కత్వా సేఖానం దస్సనేనపహాతబ్బానం అకుసలానం పహీనభావేన అస్సాదనాభినన్దనానం వత్థూని న హోన్తి. పహీనతాయ ఏవ సోమనస్సస్స హేతుభూతా, అవిక్ఖేపహేతుభూతా చ న దోమనస్సం, ఉద్ధచ్చఞ్చ ఉప్పాదేన్తీతి న తేసం ఆరమ్మణారమ్మణాధిపతిపకతూపనిస్సయభావం గచ్ఛన్తి. న హి పహీనకిలేసే ఉపనిస్సాయ అరియా రాగదోసవిక్ఖేపే ఉప్పాదేన్తి. వుత్తఞ్చ "సోతాపత్తిమగ్గేన యే కిలేసా పహీనా, తే కిలేసే న పునేతి, న పచ్చేతి, న పచ్చాగచ్ఛతీతి సుగతో, సకదాగామి...పే.... అరహత్తమగ్గేన...పే.... సుగతో"తి. పుథుజ్జనానం పన దస్సనేన పహాతుం సక్కుణేయ్యా దస్సనేన పహాతుం అసక్కుణేయ్యానం కేనచి పచ్చయేన పచ్చయా న హోన్తీతి న సక్కా వత్తుం, "దిట్ఠిం అస్సాదేతి అభినన్దతి, తం ఆరబ్భ రాగో ఉప్పజ్జతి, దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి, విచికిచ్ఛా ఉప్పజ్జతి, ఉద్ధచ్చం ఉప్పజ్జతి, విచికిచ్ఛం ఆరబ్భ విచికిచ్ఛా ఉప్పజ్జతి, దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి, ఉద్ధచ్చం ఉప్పజ్జతీ"తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౦౭) దిట్ఠివిచికిచ్ఛానం ఉద్ధచ్చారమ్మణభావస్స వుత్తత్తా. ఏత్థ హి **ఉద్ధచ్చన్తి** ఉద్ధచ్చసహగతం చిత్తుప్పాదం సన్ధాయ వుత్తం, న దస్సనేనపహాతబ్బేసుపి లబ్భమానచేతసికం ఉద్ధచ్చం. ఏవఞ్చ కత్వా **అధిపతిపచ్చయనిద్దేసే** "దిట్ఠిం గరుం కత్వా అస్సాదేతి అభినన్దతి, తం గరుం కత్వా రాగో ఉప్పజ్జతి, దిట్ఠి ఉప్పజ్జతీ"తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౧౩) ఏత్తకమేవ వుత్తం, న వుత్తం "ఉద్ధచ్చం ఉప్పజ్జతీ"తి, తస్మా సేఖసన్తానప్పవత్తానమకుసలానం దస్సనేనపహాతబ్బానం కేనచి పచ్చయేన పచ్చయత్తాభావతో పుథుజ్జనానం సన్తానేవ దస్సనేనపహాతబ్బానమకుసలానం పచ్చయా న హోన్తీతి న సక్కా వత్తున్తి పట్ఠానే దస్సనేనపహాతబ్బానం భావనాయపహాతబ్బస్స ఆరమ్మణారమ్మణాధిపతిఉపనిస్సయపచ్చయత్తానుద్ధరణం సేఖసన్తానప్పవత్తానం భావనాయపహాతబ్బపరియాయభావం సాధేతి, పుథుజ్జనసన్తానేయేవ నదస్సనేనపహాతబ్బానమకుసలానం భావనాయపహాతబ్బపరియాయభావం న సాధేతి, తస్మా దస్సనభావనాహి పహాతబ్బానం అతీతాదిభావేన నవత్తబ్బత్తేపి యాదిసానం తాహి అనుప్పత్తిధమ్మతా ఆపాదేతబ్బా, తే పుథుజ్జనేసు పవత్తమానా దస్సనేన పహాతుం సక్కుణేయ్యా దస్సనమగ్గాపేక్ఖాయ తదప్పవత్తియమ్పి దస్సనేనపహాతబ్బా నామ. సేఖేసు పవత్తమానా భావనాయ పహాతుం సక్కుణేయ్యా తదప్పవత్తియమ్పి తదపేక్ఖాయ భావనాయపహాతబ్బా నామ. దస్సనేన పహాతుం అసక్కుణేయ్యా పన పుథుజ్జనేసు పవత్తమానా హేట్ఠా వుత్తనయేన నేవదస్సనేనపహాతబ్బా నభావనాయపహాతబ్బా, తేసు భావనాయపహాతబ్బా సహాయవిరహతో విపాకం న జనేన్తి. తథా హి తేసం దస్సనేనపహాతబ్బసఙ్ఖాతం సహకారీకారణం సహాయభూతం నత్థీతి భావనాయపహాతబ్బచేతనాయ నానక్ఖణికకమ్మపచ్చయభావో న వుత్తో. అపేక్ఖితబ్బదస్సనభావనారహితానం పన పుథుజ్జనేసు ఉప్పజ్జమానానం సకభణ్డే ఛన్దరాగాదీనం, ఉద్ధచ్చసహగతచిత్తుప్పాదస్స చ సంయోజనత్తయతదేకట్ఠకిలేసానం అనుపచ్ఛిన్నతాయ అపరిక్ఖీణసహాయానం విపాకుప్పాదనం న సక్కా పటిక్ఖిపితున్తి ఉద్ధచ్చసహగతధమ్మానం విపాకో విభఙ్గే వుత్తోతి.

యది ఏవం, అపేక్ఖితబ్బదస్సనభావనారహితానం అకుసలానం “నేవదస్సనేననభావనాయపహాతబ్బా”తి వత్తబ్బతా ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి, అప్పహాతబ్బసభావానం కుసలాదీనం “నేవదస్సనేననభావనాయపహాతబ్బా”తి వుత్తత్తా, అప్పహాతబ్బవిరుద్ధసభావత్తా చ అకుసలానం . యది ఏవం తే ఇమస్మిం తికే నవత్తబ్బాతి వత్తబ్బా ఆపజ్జన్తీతి? నాపజ్జన్తి, చిత్తుప్పాదకణ్డే దస్సితానం ద్వాదసాకుసలచిత్తుప్పాదానం ద్వీహి పదేహి సఙ్గహితత్తా. యథా హి ఉప్పన్నత్తికే ధమ్మవసేన సబ్బేసం సఙ్ఖతధమ్మానం సఙ్గహితత్తా కాలవసేన అసఙ్గహితాపి అతీతా “నవత్తబ్బా”తి న వుత్తా చిత్తుప్పాదానురూపేన సఙ్గహితేసు నవత్తబ్బస్స అభావా, ఏవం ఇధాపి చిత్తుప్పాదభావేన సఙ్గహితేసు నవత్తబ్బస్స అభావా “నవత్తబ్బా”తి న వుత్తా. సబ్బేన సబ్బఞ్హి ధమ్మవసేన అసఙ్గహితస్స తికదుకేసు నవత్తబ్బతాపత్తి. యత్థ హి చిత్తుప్పాదో కోచి నియోగతో నవత్తబ్బో అత్థి, తత్థ తేసం చతుత్థో కోట్ఠాసో అత్థీతి యథావుత్తపదేసు వియ తత్థాపి భిన్దిత్వా భాజేతబ్బే చిత్తుప్పాదే భిన్దిత్వా భాజేతి “సియా నవత్తబ్బాపరిత్తారమ్మణా”తిఆదినా, తదభావా ఉప్పన్నత్తికే, ఇధ చ తథా న వుత్తన్తి.

అథ వా యథా సప్పటిఘేహి సమానసభావత్తా రూపధాతుయం “తయో మహాభూతా సప్పటిఘా”తి వుత్తా, యథాహ “అసఞ్ఞసత్తానం అనిదస్సనసప్పటిఘం ఏకం మహాభూత”న్తి, ఏవం పుథుజ్జనానం పవత్తమానా భావనాయపహాతబ్బసమానసభావా “భావనాయపహాతబ్బా”తి వుచ్చేయ్యున్తి నత్థి నవత్తబ్బతాపసఙ్గో. ఏవఞ్చ సతి పుథుజ్జనానం పవత్తమానాపి భావనాయపహాతబ్బా సకభణ్డే ఛన్దరాగాదయో పరభణ్డే ఛన్దరాగాదీనం ఉపనిస్సయపచ్చయో, రాగో చ రాగదిట్ఠీనం అధిపతిపచ్చయోతి అయమత్థో లద్ధో హోతి. తేనేవ హి –

> “భావనాయపహాతబ్బో ధమ్మో దస్సనేనపహాతబ్బస్స ధమ్మస్స ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో, ఆరమ్మణూపనిస్సయో, పకతూపనిస్సయో”తి (పట్ఠా. ౨.౮.౮౪) –

ఇమిస్సా నిద్దేసే దస్సనేనపహాతబ్బానం ఉపనిస్సయపచ్చయభావీధమ్మే నిద్దిసన్తేన భగవతా –

> “పకతూపనిస్సయో – పత్థనం ఉపనిస్సాయ పాణం హనతి…పే… సఙ్ఘం భిన్దతి, భావనాయపహాతబ్బో రాగో దోసో మోహో మానో పత్థనా దస్సనేనపహాతబ్బస్స రాగస్స దోసస్స మోహస్స మానస్స దిట్ఠియా పత్థనాయ ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో . సకభణ్డే ఛన్దరాగో పరభణ్డే ఛన్దరాగస్స ఉప…పే… సకపరిగ్గహే ఛన్దరాగో పరపరిగ్గహే ఛన్దరాగస్స ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో”తి (పట్ఠా. ౨.౮.౮౪) –

పుథుజ్జనసన్తానే పత్థనాదయో నిద్దిట్ఠా.

ఏవమ్పి యథా అఘట్టేతబ్బత్తా రూపధాతుయం తయో మహాభూతా న పరమత్థతో సప్పటిఘా, ఏవం అపేక్ఖితబ్బభావనారహితా పుథుజ్జనేసు పవత్తమానా సకభణ్డే ఛన్దరాగాదయో పన పరమత్థతో భావనాయ పహాతబ్బాతి భావనాయపహాతబ్బానం నానక్ఖణికకమ్మపచ్చయతా న వుత్తా, న చ “దస్సనేనపహాతబ్బా భావనాయపహాతబ్బానం కేనచి పచ్చయేన పచ్చయో”తి వుత్తా. యే హి దస్సనేనపహాతబ్బపచ్చయా కిలేసా, న తే దస్సనతో ఉద్ధం పవత్తన్తి. దస్సనేనపహాతబ్బపచ్చయస్సాపి పన ఉద్ధచ్చసహగతస్స సహాయవేకల్లమత్తమేవ దస్సనేన కతం, న తస్స కోచి భావో దస్సనేన అనుప్పత్తిధమ్మతం ఆపాదితోతి తస్స ఏకన్తభావనాయపహాతబ్బతా వుత్తా, తస్మా ఉద్ధచ్చభావేన ఏకసభావస్సేవ తస్స సతి సహాయే విపాకుప్పాదనవచనం, అసతి చ విపాకానుప్పాదనవచనం న విరుజ్ఝతి. తయిదం సబ్బమేతేసం

ఆచరియానం అహోపురిసికారమత్తం. కస్మా? ఉద్ధచ్చసహగతస్స ఏకన్తభావనాయపహాతబ్బభావేన వుత్తత్తా. ఏవఞ్హి వుత్తం భగవతా "కతమే ధమ్మా భావనాయపహాతబ్బా. ఉద్ధచ్చసహగతో చిత్తుప్పాదో"తి (ధ. స. ౧౪౦౬). యది చ ఉద్ధచ్చసహగతం నభావనాయపహాతబ్బం అభవిస్స, యథా **అతీతారమ్మణత్తికే** "నియోగా అనాగతారమ్మణా నత్థీ"తి (ధ. స. ౧౪౩౩) వత్వా విభజ్జ వుత్తం, ఏవమిధాపి "నియోగా భావనాయపహాతబ్బా నత్థీ"తి వత్వా "ఉద్ధచ్చసహగతో సియా భావనాయపహాతబ్బో సియా నవత్తబ్బో 'దస్సనేనపహాతబ్బో'తిపి 'భావనాయపహాతబ్బో'తిపీ"తిఆది వత్తబ్బం సియా , న చ తథా వుత్తం. యా చ "తమత్థం పటిపాదేన్తేహి యది వుచ్చేయ్యు"న్తిఆదినా యుత్తి వుత్తా, సాపి అయుత్తి. కస్మా? దస్సనేనపహాతబ్బారమ్మణానం రాగదిట్ఠివిచికిచ్ఛాఉద్ధచ్చానం తేన తేన పహాతబ్బభావవసేన ఇచ్ఛితత్తా. యఞ్చ "ఉద్ధచ్చం ఉప్పజ్జతీ"తి ఉద్ధచ్చసహగతచిత్తుప్పాదో వుత్తోతి దస్సేతుం అధిపతిపచ్చయనిద్దేసే ఉద్ధచ్చస్స అనుద్ధరణం కారణవసేన వుత్తం, తమ్పి అకారణం అఞ్ఞత్థాపి సావసేసపాఠానం దస్సనతో. తథా హి "అతీతో ధమ్మో పచ్చుప్పన్నస్స ధమ్మస్స, అనాగతో ధమ్మో పచ్చుప్పన్నస్స ధమ్మస్స ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏతేసం విభఙ్గే చేతోపరియఞాణగ్గహణం కత్వా "పచ్చుప్పన్నో ధమ్మో పచ్చుప్పన్నస్స ధమ్మస్సా"తి ఇమస్స విభఙ్గే లబ్భమానమ్పి చేతోపరియఞాణం న గహితం. యమ్పి భావనాయపహాతబ్బస్స విపాకదానమ్హి దస్సనేనపహాతబ్బస్స సహాయభావూపగమనం వుత్తం, తమ్పి విచారేతబ్బం – కిం అవిజ్జాది వియ దానసీలాదీనం ఉపపత్తియంయేవ విపాకదానసామత్థియా ఠానవసేన దస్సనేనపహాతబ్బా భావనాయపహాతబ్బానం సహకారీకారణం హోతి, ఉదాహు కిలేసో వియ కమ్మస్స పటిసన్ధిదానమ్హీతి ? కిఞ్చేత్థ – యది తావ పురిమో నయో, సేఖసన్తానే భావనాయపహాతబ్బస్స అకిరియాభావో ఆపజ్జతి, పహీనావిజ్జామానతణ్హానుసయస్మిం సన్తానే దానాది వియ సహాయవేకల్లేన అవిపాకసభావతం ఆపన్నత్తా. అథ దుతియో, భావనాయపహాతబ్బత్తేన అభిమతస్సాపి దస్సనేనపహాతబ్బభావో ఆపజ్జతి, పటిసన్ధిదానే సతి అపాయగమనీయసభావానతివత్తనతో, తస్మా అమ్హేహి హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ ఉద్ధచ్చసహగతస్స విపాకదానం సమ్పటిచ్ఛితబ్బం, న యేసం కేసఞ్చి వచనం. పట్ఠానానుసారీహి భవితబ్బన్తి.

౨౩౭-౮. **యన్తి** యం ఆవజ్జనద్వయం. **కరణమత్తత్తాతి** కరణమత్తమేవ ఠపేత్వా ఫలదానాభావతో. **వాతపుప్ఫసమన్తి** మోఘపుప్ఫసమం, యథా తం పఠమసఞ్జాతం అచ్ఛిన్నమూలేపి రుక్ఖే నిబ్బత్తం పురిమేహి అదిన్నఫలత్తా ఫలనిబ్బత్తకం న హోతి, ఏవమిదం అనుపచ్ఛిన్నభవమూలేపి సన్తానే నిబ్బత్తం అనాసేవనభావేన ఫలదాయకం న హోతీతి అధిప్పాయో. **జవనత్తం తు సమ్పత్తన్తి** అట్ఠారసవిధం ఖీణాసవావేణికం విఞ్ఞాణమాహ. **కిచ్చసాధనతోతి** భవతణ్హామూలస్స అవోచ్ఛిన్నభావే సతి కుసలాకుసలకమ్మకిచ్చస్స సాధనతో, దానాదితంతంకిచ్చసాధనవసేన వా. ఇదం వుత్తం హోతి – యథా హి ఛిన్నమూలస్స రుక్ఖస్స పుప్ఫం పుప్ఫనమత్తం ఠపేత్వా అఫలమేవ హోతి, ఏవమేతమ్పి తంతంకిచ్చసాధనమత్తం ఠపేత్వా సముచ్ఛిన్నభవతణ్హామూలే సన్తానే పవత్తనతో అఫలమేవాతి.

౨౩౯-౪౦. **పటిచ్చాతి** హేతుధమ్మస్స పటిముఖం గన్త్వా తం అపచ్చక్ఖాయ. **ఏతీతి** పవత్తతి, తిట్ఠతి ఉప్పజ్జతి వాతి వుత్తం హోతి. "ఏతీ"తి హి ఇదం ఉప్పత్తిట్ఠితీనం సాధారణవసేన పవత్తిపరిదీపకం. తేనేవాహ **"ఠితియుప్పత్తియాపి వా"**తి. ఏకచ్చో హి పచ్చయో ఠితియా ఏవ ఉపకారకో హోతి యథా పచ్ఛాజాతపచ్చయో, ఏకచ్చో ఉప్పత్తియా ఏవ యథా అనన్తరాదికో, ఏకచ్చో ఉభయస్స యథా హేతుఆదయో. ఏవం పచ్చయ-సద్దస్స వచనత్థం దస్సేత్వా ఇదాని పచ్చయలక్ఖణం దస్సేన్తో ఆహ **"యో ధమ్మో"**తిఆది. **యోతి** హేతుధమ్మో. **యస్సాతి** యస్స ఫలధమ్మస్స. **ఠితియుప్పత్తియాపి వాతి** ఠితత్థం, ఉప్పత్తత్థం వా. **ఠితియాతి** వా ఠితిక్ఖణే, **ఉప్పత్తియాతి** ఉప్పాదక్ఖణే. యస్స ధమ్మస్స

ఉపకారో, యస్స ధమ్మస్స ఠితియుప్పత్తియాతి వా సమ్బన్ధో. ‘‘**ఉపకారో**’’తి ఇమినా ధమ్మేన ధమ్మసత్తిఉపకారకం దస్సేతి. ‘‘**సమ్భవో**’’తిఆది పచ్చయస్సేవ పరియాయదస్సనం. సమ్భవతి ఏతస్మాతి **సమ్భవో**. తథా **పభవో**. హినోతి పతిట్ఠాతి ఏత్థాతి **హేతు**. అనేకత్థత్తా ధాతుసద్దానం **హి**-సద్దో మూల-సద్దో వియ పతిట్ఠత్థో వేదితబ్బో . హినోతి వా ఏతేన కమ్మనిదానభూతేన ఉద్ధం ఓజం అభిహరన్తేన మూలేన వియ పాదపో తప్పచ్చయం ఫలం గచ్ఛతి, వుద్ధిం విరుళ్హిం ఆపజ్జతీతి **హేతు**. అత్తనో ఫలం కరోతీతి **కారణం. పచ్చయో మతో**తి పచ్చయోవ ‘‘సమ్భవో’’తిఆదితో మతో. అత్థతో ఏతే సమానా, బ్యఞ్జనమత్తంయేవ నేసం నానత్తన్తి వుత్తం హోతి.

౩౪౧-౩. ఏవం పట్ఠానే ఆగతసబ్బపచ్చయానం సాధారణవసేన అత్థం వత్వా ఇధాధిప్పేతస్స హేతుపచ్చయస్సేవ సరూపం దస్సేతుం ‘‘**లోభాది పన యో ధమ్మో**’’తిఆది వుత్తం. **మూలట్ఠేనా**తి సమ్పయుత్తానం సుప్పతిట్ఠితభావసాధనసఙ్ఖాతమూలట్ఠేన. **ఛళేవా**తి మూలట్ఠేనూపకారకభావస్స తేసమేవ ఆవేణికభావేన ఏతే ఛళేవ. **జాతితో**తి కుసలాకుసలాబ్యాకతజాతితో. **నవధా**తి తయో కుసలహేతూ, తయో అకుసలహేతూ, తయో అబ్యాకతహేతూతి నవధా. **ధమ్మానం...పే.... సాధకో**తి యథా సాలివీహిబీజాదీని సాలివీహిఆదిభావస్స సాధకాని, మణిఆదిపభావత్థూనఞ్చ నీలాదివణ్ణాని నీలాదిమణిపభాయ సాధకాని, ఏవం హేతుపచ్చయో యథారహం అత్తనో సమ్పయుత్తానం కుసలాదిత్తసాధకోతి కుసలాకుసలాబ్యాకతధమ్మానం యథాక్కమం కుసలాకుసలాబ్యాకతభావసాధకో మూలట్ఠోతి అయమేత్థ అత్థో. **ఏకే ఆచరియా**తి రేవతాచరియం, తస్స సిస్సానుసిస్సే చ సన్ధాయాహ. అథ వా గరుమ్హి బహువచనమ్పి యుజ్జతీతి రేవతాచరియమేవ సన్ధాయ ‘‘**ఏకే ఆచరియా**’’తి వుత్తం.

ఏవం సన్తేతి యది మూలట్ఠో కుసలాదిభావసాధకో, ఏవం సతి. యథా చిత్తం చిత్తజరూపానం పచ్చయో హోతి, ఏవం తంసమ్పయుత్తధమ్మాపీతి ఆహ ‘‘**తంసముట్ఠానరూపిసూ**’’తి, హేతుసముట్ఠానరూపేసూతి అత్థో. **నేవ సమ్పజ్జతీ**తి న సిజ్ఝతి, ‘‘హేతూ హేతుసమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం హేతుపచ్చయేన పచ్చయో’’తి వుత్తో హేతుపచ్చయభావో న సమ్పజ్జతీతి వుత్తం హోతి. యథా కుసలాకుసలా హేతూ తంసముట్ఠానరూపస్స కుసలాదిభావాయ న పరియత్తా, ఏవం అబ్యాకతోపి హేతు తంసముట్ఠానస్స రూపస్స అబ్యాకతభావాయ న పరియత్తో. సభావేన హి తం అబ్యాకతన్తి ఆహ ‘‘**న హీ**’’తిఆది. యది కుసలాదిభావం న సాధేన్తి, పచ్చయాపి న హోన్తీతి వదేయ్యాతి ఆహ ‘‘**న తేస**’’న్తిఆది. ‘‘హేతూ హేతుసమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం హేతుపచ్చయేన పచ్చయో’’తి (పట్ఠా. ౧.౧.౧) వచనతో తే అలోభాదయో తేసం రూపానం పచ్చయా న న హోన్తి, భవన్తేవాతి అత్థో.

౩౪౬-౭. న గన్తబ్బోతి న పచ్చేతబ్బో. ఇదం వుత్తం హోతి – యది కుసలాదిహేతుయో అత్తనో వియ అత్తహేతుకానం ధమ్మానం కుసలాదిభావం సాధేన్తి, కుసలాకుసలహేతుపచ్చయసమ్భూతా రూపధమ్మాపి తే వియ కుసలాదయో సియుం, హేతుయో వా రూపానం పచ్చయా న సియుం, న చ పనేతం ఉభయమ్పి అత్థి, తస్మా కుసలాదీనం కుసలాదిభావసాధకో మూలట్ఠోతి న విఞ్ఞాతబ్బన్తి. అపిచ యది హేతుపటిబద్ధో కుసలాదిభావో, తదా అబ్యాకతభావోపి తప్పటిబద్ధో సియా, అహేతుకానం అబ్యాకతభావో న సిజ్ఝతి. యది చ హేతుపటిబద్ధో కుసలాదిభావో, హేతూనమ్పి కుసలాదిభావో అప్పటిబద్ధో సియా. అథ తేసమ్పి సేసహేతుపటిబద్ధో, ఏవమ్పి మోమూహచిత్తసమ్పయుత్తస్స హేతునో అకుసలభావో న సిజ్ఝేయ్య. అథ తస్స నో అఞ్ఞహేతుకో సియా, ఏవం సతి సేసహేతూనమ్పి తంహేతుకోవ సియా. యథా చ సేసహేతూనం, ఏవం అవసేససమ్పయుత్తధమ్మానమ్పి తంహేతుకోవ సియా. అథ సియా హేతూనం సభావతోవ కుసలాదిభావో,

సమ్పయుత్తానం పన హేతుపటిబద్ధోతి, ఏవం సతి అలోభో కుసలో వా సియా అబ్యాకతో వా. యది హి నో సభావతో కుసలో, తంసభావత్తా అబ్యాకతో న సియా. అథ అబ్యాకతో, తంసభావత్తా కుసలో న సియా అలోభసభావస్స అదోసత్తాభావో వియ. యస్మా పన ఉభయథాపి హోతి, తస్మా యథా ఉభయథా హోన్తేసు సద్ధాదీసు సమ్పయుత్తేసు హేతుపటిబద్ధం కుసలాదిభావం పరియేసథ, న సభావతో, ఏవం హేతూసుపి కుసలాదితా అఞ్ఞపటిబద్ధా పరియేసితబ్బా, న సభావతో. సా పన పరియేసియమానా యోనిసోమనసికారాదిపటిబద్ధా హోతీతి హేతూసు వియ హేతుసమ్పయుత్తధమ్మేసుపి యోనిసోమనసికారాదిపటిబద్ధో కుసలాదిభావో, న హేతుపటిబద్ధోతి. తేనేవాహ –

> ‘‘యోనిసో, భిక్ఖవే, మనసి కరోతో అనుప్పన్నా చేవ కుసలా ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి, ఉప్పన్నా చ కుసలా ధమ్మా అభివడ్ఢన్తీ’’తిఆది (అం॰ ని॰ ౧.౬౭).

సమయఞ్ఞూనాతి ఆభిధమ్మికమతవేదినా. **సుప్పతిట్ఠితభావస్స సాధనేనాతి** అత్తహేతుకానం ధమ్మానం సమ్మా పతిట్ఠితభావస్స థిరభావస్స సాధనేన. లద్ధహేతుపచ్చయా హి ధమ్మా విరుళ్హమూలా వియ పాదపా థిరా హోన్తి సుప్పతిట్ఠితా, అహేతుకా తిలబీజాదిసేవాలా వియ న సుప్పతిట్ఠితాతి.

౨౪౮. సబ్బసోతి కామావచరాదిసబ్బభాగేన.

౨౫౦-౧. పటిసన్ధిక్ఖణే చిత్తసముట్ఠానానం రూపానం అభావతో అత్తనా సమ్పయుత్తానం, కటత్తారూపానమేవ చ పచ్చయభావోతి ఆహ ‘‘**అత్తనా…పే॰… జాతాన**’’న్తి. కమ్మస్స కతత్తా ఏవ చ ఉపచితత్తా చ న ఇస్సరాదిహేతునో సమ్భూతాని రూపాని కటత్తారూపాని, కమ్మసముట్ఠానరూపానీతి అత్థో , కటత్తారూపానేవ జాతాని భూతాని నిబ్బత్తానీతి **కటత్తారూపజాతాని. తథేవాతి** యథా పటిసన్ధియం కటత్తారూపానం, ఏవన్తి అత్థో. **చిత్తజానఞ్చాతి చ**-సద్దేన ‘‘అత్తనా సమ్పయుత్తాన’’న్తి ఆకడ్ఢతి.

౨౫౩. లోకుత్తరవిపాకానం పటిసన్ధివసేన అప్పవత్తనతో నత్థి కమ్మసముట్ఠానస్స పచ్చయభావోతి ఆహ ‘‘**చిత్తజాన**’’న్తిఆది.

౨౫౫. హేతుపచ్చయసమ్భవోతి హేతుపచ్చయసమ్భూతధమ్మో, హేతుపచ్చయతో పచ్చయుప్పన్నధమ్మానం సమ్భవాకారో వా. **సఞ్జాతసుఖహేతునాతి** సఞ్జాతఞాణేన, సమ్పజఞ్ఞేనాతి అత్థో. ఞాణఞ్హి ‘‘సుఖినో చిత్తం సమాధియతి, సమాహితో యథాభూతం పజానాతీ’’తిఆదివచనతో సుఖం హేతు ఏతస్సాతి,

> ‘‘దిట్ఠే ధమ్మే చ యో అత్థో,
> యో చత్థో సమ్పరాయికో;
> అత్థాభిసమయా ధీరో,
> పణ్డితోతి పవుచ్చతీ’’తి. (సం॰ ని॰ ౧.౧౨౯) –

ఆదివచనతో సుఖస్స హేతూతి వా ‘‘సుఖహేతూ’’తి వుచ్చతి.

౨౫౬. లోకస్స అధిపతి **లోకాధిపతి**, సకలలోకనాయకేనాతి అత్థో. అత్తాధీనానం పతినోతి **అధిపతీ. ఛన్దం తు జేట్ఠకం కత్వా**తి "ఛన్దవతో కిం నామ న సిజ్ఝతీ"తిఆదికం పురిమాభిసఙ్ఖారూపనిస్సయం లభిత్వా ఉప్పజ్జమానే చిత్తుప్పాదే ఛన్దో జేట్ఠకభూతో సమ్పయుత్తధమ్మే వసే వత్తమానో హుత్వా పవత్తతి, సమ్పయుత్తధమ్మా చ తస్స వసే పవత్తన్తి హీనాదిభావేన తదనువత్తనతోతి ఆహ "ఛన్దం తు జేట్ఠకం కత్వా"తిఆది. **కత్వా ధురన్తి** సహజాతపుబ్బఙ్గమవసేన పుబ్బఙ్గమం కత్వా. **ఛన్దాధిపతి నామ సో** వా చిత్తుప్పాదో ఛన్దాధిపతి నామ "ఛన్దో అధిపతి ఇమస్సా"తి కత్వా. **ఏసేవా**తి "చిత్తం ధురం కత్వా...పే.... కాలస్మిం చిత్తాధిపతి నామా"తిఆదినా యథావుత్తోవ నయో. **సేసేసూ**తి చిత్తాదీసు. ఏత్థ చ "ఛన్దం...పే.... కాలస్మి"న్తిఆదినా కాలస్స నియమితత్తా చత్తారోపేతే ఏకక్ఖణే అధిపతీ న హోన్తీతి దట్ఠబ్బం. ఏవఞ్చ కత్వా **పట్ఠానే** "ఛన్దాధిపతి ఛన్దసమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం అధిపతిపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆదినా (పట్ఠా॰ ౧.౧.౩) చతున్నమ్పి అధిపతీనం పచ్చయభావో విసుం విసుంయేవ ఉద్ధటో. యది హి తే ఏకక్ఖణేయేవ అధిపతిపచ్చయా సియుం, తదా యథా **హేతుపచ్చయనిద్దేసే** "హేతూ హేతుసమ్పయుత్తకాన"న్తిఆదినా అవిసేసేన వుత్తం మూలట్ఠేన ఉపకారకభావస్స విజ్జమానేన ద్విన్నం, తిణ్ణమ్పి హేతూనం ఏకక్ఖణే పచ్చయభావూపగమనతో, ఏవం ఏకక్ఖణేయేవ బహూనం జేట్ఠకభావే సతి అధిపతిపచ్చయనిద్దేసేపి "అధిపతీ అధిపతిసమ్పయుత్తకాన"న్తిఆదినా వత్తబ్బం సియా. యస్మా పన ఏవం అవత్వా "ఛన్దాధిపతి ఛన్దసమ్పయుత్తకాన"న్తిఆదినా చత్తారోవ విసేసేత్వా వుత్తా, తస్మా ఏకేకధమ్మోయేవ ఏకక్ఖణే అధిపతిపచ్చయో హోతీతి దట్ఠబ్బం. **జేట్ఠట్ఠేనా**తి పముఖభావేన.

సోభనా మతి, సోభనం వా మతం ఏతేసం అత్థీతి సుమతినో, సమ్మాదిట్ఠికాతి అత్థో, తేసం మతిం విబోధేతి పబోధేతీతి **సుమతిమతివిబోధనం**. కుచ్ఛితా మతి, కుచ్ఛితం వా మతం ఏతేసన్తి కుమతినో, మిచ్ఛాదిట్ఠికా, తేసం మతిభూతా మతిభావేన పరికప్పితత్తాతి కుమతిమతి, మిచ్ఛాదిట్ఠి, సాయేవ ఇన్ధనసదిసతాయ ఇన్ధనం తస్స పావకం అగ్గి వియాతి **కుమతి...పే.... పావకం. అతిమధురన్తి** నిపుణగమ్భీరేన అత్థరసేన చేవ సువిమలసఖిలేన బ్యఞ్జనరసేన చ మధురం. **అవేదీ**తి ఓగాహేత్వా జానాతి. **యో యో**తి థేరనవమజ్ఝిమేసు యో కోచి. **జినవచనం సకలం అవేదీ**తి తేపిటకస్సపి సకలజినవచనస్స గహణసమత్థతాపటిలాభేన తం అవగచ్ఛతి.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

అభిధమ్మావతారసంవణ్ణనాయ

పకిణ్ణకనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. నవమో పరిచ్ఛేదో

పుఞ్ఞవిపాకపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౨౬౦-౧. వట్టకథాయ లోకుత్తరవిపాకానం అలబ్భనతో ''**లోకియానేవా**''తి వుత్తం. **పుఞ్ఞాపుఞ్ఞాదిసఙ్ఖారాతి** పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారోతి తయో సఙ్ఖారా. తత్థ పునాతి అత్తనో సన్తానం అపుఞ్ఞఫలతో, దుక్ఖసంకిలేసతో చ సోధేతి, పుజ్జం భవఫలం నిబ్బత్తేతీతి వా పుఞ్ఞం, అత్తనో ఫలస్స అభిసఙ్ఖరణట్ఠేన అభిసఙ్ఖారో చాతి **పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో**, పుఞ్ఞపటిపక్ఖతో అపుఞ్ఞం, వుత్తనయేన అభిసఙ్ఖారో చాతి **అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో**. సమాధిపచ్చనీకానం అతిదూరతాయ న ఇఞ్జతి న కమ్పతీతి ఆనేఞ్జం, తం అభిసఙ్ఖరోతీతి **ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో**. తత్థ దానసీలాదివసేన పవత్తా అట్ఠ కామావచరకుసలచేతనా, భావనావసేనేవ పవత్తా రూపావచరకుసలచేతనా చాతి తేరస చేతనా పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో నామ. పాణాతిపాతాదివసేన పవత్తా ద్వాదస అకుసలచేతనా అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో నామ. భావనావసేనేవ పవత్తా చతస్సో అరూపావచరకుసలచేతనా ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో నామ. భవాదీసు యథా పచ్చయా, తథా యేసఞ్చ విపాకానం పచ్చయా, తేపి విఞ్ఞాతబ్బాతి సమ్బన్ధో. కేచి పన ''**తేపీ**తి సఙ్ఖారానం గహణ''న్తి వదన్తి, తం న యుత్తం, ఏవం సతి ''యేస''న్తి అనియమనిద్దేసస్స నియమకవచనాభావతో.

౨౬౨. కతమే పన తే భవాదయోతి ఆహ ''**తయో భవా**''తిఆది. తత్థ కామరూపారూపవసేన **తయో భవా**. సఞ్ఞీభవఅసఞ్ఞీభవనేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీభవవసేన, పన ఏకవోకారభవచతువోకారభవపఞ్చవోకారభవవసేన చ తయో భవా ఏత్థేవ సమోధానం గచ్ఛన్తి. **చతస్సో యోనియో**తి అణ్డజజలాబుజసంసేదజఓపపాతికవసేన చత్తారో సత్తనికాయా. తత్థ బీజకపాలే నిబ్బత్తో సత్తనికాయో **అణ్డజయోని** నామ. మాతుగబ్భే జలాబుజే నిబ్బత్తసత్తనికాయో **జలాబుజయోని** నామ. పదుమగబ్భమానుసకగబ్భమలాదిసంసేదూపనిస్సయేన ఉప్పజ్జనకసత్తనికాయో **సంసేదజయోని** నామ. కుతోచి అనుప్పజ్జిత్వా కేవలం తత్థ తత్థ పరిపుణ్ణఙ్గపచ్చఙ్గో హుత్వా ఉప్పజ్జనకసత్తనికాయో **ఓపపాతికయోని** నామ. **గతిపఞ్చకం** హేట్ఠా విభావితమేవ . పటిసన్ధివిఞ్ఞాణస్స వత్థుభూతా చ విఞ్ఞాణక్ఖన్ధా చ విఞ్ఞాణట్ఠితియో నామ. తా పన నానత్తకాయాదివసేన సత్తవిధాతి ఆహ ''**విఞ్ఞాణట్ఠితియో సత్తా**''తి. వుత్తఞ్హేతం –

> ''సత్తిమా, భిక్ఖవే, విఞ్ఞాణట్ఠితియో. కతమా సత్త? సన్తి, భిక్ఖవే, సత్తా నానత్తకాయా నానత్తసఞ్ఞినో. సేయ్యథాపి మనుస్సా ఏకచ్చే చ దేవా ఏకచ్చే చ వినిపాతికా, అయం పఠమా విఞ్ఞాణట్ఠితి. సన్తి, భిక్ఖవే, సత్తా నానత్తకాయా ఏకత్తసఞ్ఞినో. సేయ్యథాపి దేవా బ్రహ్మకాయికా పఠమాభినిబ్బత్తా, అయం దుతియా విఞ్ఞాణట్ఠితి. సన్తి, భిక్ఖవే, సత్తా ఏకత్తకాయా నానత్తసఞ్ఞినో. సేయ్యథాపి దేవా ఆభస్సరా, అయం తతియా విఞ్ఞాణట్ఠితి. సన్తి, భిక్ఖవే, సత్తా ఏకత్తకాయా ఏకత్తసఞ్ఞినో. సేయ్యథాపి దేవా సుభకిణ్హా, అయం చతుత్థీ విఞ్ఞాణట్ఠితి. సన్తి, భిక్ఖవే, సత్తా సబ్బసో రూపసఞ్ఞానం సమతిక్కమా పటిఘసఞ్ఞానం అత్థఙ్గమా నానత్తసఞ్ఞానం అమనసికారా 'అనన్తో ఆకాసో'తి ఆకాసానఞ్చాయతనూపగా, అయం పఞ్చమీ విఞ్ఞాణట్ఠితి. సన్తి, భిక్ఖవే, సత్తా సబ్బసో ఆకాసానఞ్చాయతనం సమతిక్కమ్మ 'అనన్తం విఞ్ఞాణ'న్తి విఞ్ఞాణఞ్చాయతనూపగా, అయం ఛట్ఠీ విఞ్ఞాణట్ఠితి. సన్తి, భిక్ఖవే, సత్తా సబ్బసో విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం సమతిక్కమ్మ 'నత్థి కిఞ్చీ'తి ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనూపగా, అయం సత్తమీ విఞ్ఞాణట్ఠితీ''తి (దీ. ని. ౩.౩౩౨; అ. ని. ౭.౪౪).

ఏత్థ హి అపరిమాణచక్కవాళవాసినో మనుస్సా కామావచరదేవా పునబ్బసుమాతుపియఙ్కరమాతాదయో వినిపాతికాసురా చ కుసలవిపాకపటిసన్ధికా వేమానికపేతా చేతి ఇమే దీఘరస్సకిసథూలకాళఓదాతాదివణ్ణసణ్ఠానవసేన రూపకాయస్స, అహేతుదుహేతుతిహేతువసేన పటిసన్ధిసఞ్ఞాయ చ నానాభావతో **నానత్తకాయనానత్తసఞ్ఞినో** నామ, అయం పఠమా విఞ్ఞాణట్ఠితి. పఠమజ్ఝానతలవాసినో పన తయో దేవా ఉపరూపరివాసీనం వణ్ణాదికమపేక్ఖిత్వా అత్తనో వణ్ణాదీనం నిహీనతాయ రూపకాయస్స నానాభావతో, పఠమజ్ఝానవిపాకవిఞ్ఞాణవసేన సమానసఞ్ఞితాయ చ **నానత్తకాయఏకత్తసఞ్ఞినో** నామ, అయం దుతియా విఞ్ఞాణట్ఠితి, చతురాపాయవాసినోపి వణ్ణసణ్ఠానవసేన రూపకాయస్స నానాసభావత్తా, అకుసలవిపాకసఞ్ఞావసేన సఞ్ఞాయ ఏకసభావత్తా చ దుతియవిఞ్ఞాణట్ఠితియంయేవ సమోధానం గచ్ఛన్తీతి వేదితబ్బం. దుతియజ్ఝానతలవాసినో తయో దేవా వణ్ణసణ్ఠానాదివసేన సమానత్తా రూపకాయస్స విసేసాభావతో పఞ్చకనయే దుతియతతియజ్ఝానసఞ్ఞావసేన పటిసన్ధిసఞ్ఞాయ నానాభావతో **ఏకత్తకాయనానత్తసఞ్ఞినో** నామ, అయం తతియా విఞ్ఞాణట్ఠితి. తతియజ్ఝానతలవాసినో పన తయో దేవా రూపకాయవసేన సమానత్తా, పఞ్చకనయే చతుత్థజ్ఝానవిపాకసఞ్ఞావసేన పటిసన్ధిసఞ్ఞాయ చ ఏకత్తా **ఏకత్తకాయఏకత్తసఞ్ఞినో** నామ, అయం చతుత్థీ విఞ్ఞాణట్ఠితి. వేహప్ఫలవాసినో చేవ పఞ్చ సుద్ధావాసవాసినో చ వణ్ణసణ్ఠానవసేన రూపకాయస్స, పఞ్చమజ్ఝానవిపాకసఞ్ఞావసేన పటిసన్ధిసఞ్ఞాయ చ సమానత్తా చతుత్థవిఞ్ఞాణట్ఠితిమేవ భజన్తి. ఆకాసానఞ్చాయతనాదయో తిస్సో విఞ్ఞాణట్ఠితియో పాళివసేనేవ పాకటా. అసఞ్ఞసత్తా పన విఞ్ఞాణాభావేన నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనవాసినో చ సఞ్ఞాయ వియ విఞ్ఞాణస్స సుఖుమభావేనేవ విఞ్ఞాణట్ఠితీసు న గహితా, సత్తానం నివాసతాయ పన ‘‘**సత్తావాసా**’’తి వుచ్చన్తి. ఏవఞ్చ కత్వా తేహి సత్త విఞ్ఞాణట్ఠితియో సమోధానేత్వా నవ సత్తావాసా వుత్తా.

౨౬౩-౪. ఇదాని ఏవం వుత్తేసు భవాదీసు ద్వత్తింసవిపాకానం తిణ్ణం అభిసఙ్ఖారానం పచ్చయభావం దస్సేతుం ‘‘**కామే పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారసఞ్ఞితా**’’తిఆది ఆరద్ధం. **నవన్నం పాకచిత్తానన్తి** సహేతుకాహేతుకవసేన నవన్నం సుగతిపటిసన్ధివిపాకచిత్తానం. **నానక్ఖణిక...పే.... పచ్చయేహి చాతి** కుసలాకుసలకమ్మస్స అతీతస్సేవ అత్తనా జనేతబ్బవిపాకానం పచ్చయభావతో నానక్ఖణికకమ్మపచ్చయేన, తేసమేవ బలవకారణభావతో ఉపనిస్సయపచ్చయేన చ. వుత్తఞ్హి తస్స ఉపనిస్సయత్తం ‘‘కుసలాకుసలం కమ్మం విపాకస్స ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో’’తి (పట్ఠా. ౧.౧.౪౨౩). సబ్బత్థ ఉపనిస్సయభావో బలవకమ్మవసేన యోజేతబ్బో. దుబ్బలఞ్హి కమ్మం ఉపనిస్సయో న హోతీతి **పట్ఠానవణ్ణనాయం** దస్సితమేతం.

౨౬౬-౮. పఞ్చన్నన్తి కుసలవిపాకచక్ఖుసోతవిఞ్ఞాణసమ్పటిచ్ఛనసన్తీరణద్వయవసేన పఞ్చన్నం. దుగ్గతియం కుసలవిపాకపటిసన్ధియా అభావతో ఆహ ‘‘**న హోన్తి పటిసన్ధియ**’’న్తి. ఏవం పటిసన్ధిపవత్తీనం అసఙ్కరవసేన పచ్చయవిధిం దస్సేత్వా ఇదాని సమోధానేత్వా దస్సేతుం ‘‘**హోన్తీ**’’తిఆది వుత్తం. సోళసన్నం పవత్తే, పటిసన్ధియం నవన్నన్తి యథాలాభవసేన యోజేతబ్బం.

౨౬౯-౭౪. రూపే పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాతి అభిఞ్ఞావజ్జితా పఞ్చ రూపావచరపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారా. కస్మా పన అభిఞ్ఞాయ పరివజ్జనన్తి? విపాకదానాభావతో, తఞ్చ ఖో పనస్సా విపాకస్స అసమ్భవతో , న పన విపాకుప్పాదనసభావాభావతో. యది హి అభిఞ్ఞాచేతనా విపాకం ఉప్పాదేయ్య, అఞ్ఞభూమికకమ్మస్స అఞ్ఞభూమికవిపాకుప్పాదనాయోగతో సభూమికమేవ ఉప్పాదేయ్య. తం పన కిం నవత్తబ్బారమ్మణం వా ఉప్పాదేయ్య పరిత్తాదిఆరమ్మణం వా? కిఞ్చేత్థ – యది తావ

నవత్తబ్బారమ్మణం ఉప్పాదేతి, తం న యుత్తం రూపావచరవిపాకానం ఏకన్తేన కమ్మసమానారమ్మణతాయ దస్సితత్తా, అభిఞ్ఞాచేతనాయ చ సయం పరిత్తాదిఆరమ్మణత్తా. అథ పరిత్తాదిఆరమ్మణం ఉప్పాదేతి, తమ్పి న యుజ్జతి రూపావచరవిపాకానం ఏకన్తేనేవ నవత్తబ్బారమ్మణభావతో. తథా హి వుత్తం చిత్తుప్పాదకణ్డే –

> “రూపావచరతికచతుక్కజ్ఝానా కుసలతో చ విపాకతో చ కిరియతో చ చతుత్థస్స ఝానస్స విపాకో ఆకాసానఞ్చాయతనం ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం. ఇమే ధమ్మా నవత్తబ్బా ‘పరిత్తారమ్మణా’తిపి ‘మహగ్గతారమ్మణా’తిపి ‘అప్పమాణారమ్మణా’తిపీ”తి (ధ॰ స॰ ౧౪౨౨).

అపిచ సమాధివిజ్జాసమ్భారభూతా అభిఞ్ఞా సమాధిస్స ఆనిసంసమత్తం సమాధిఫలసదిసా. తస్స తస్స హి అధిట్ఠానవికుబ్బనదిబ్బసద్దసవనాదికస్స యథిచ్ఛితస్స కిచ్చస్స నిప్ఫాదనమత్తఫలా అభిఞ్ఞాచేతనా. తేనాహ “సో ఏవం సమాహితే చిత్తే”తిఆది (పారా॰ ౧౨-౧౩) తస్మా సమాధిస్స ఫలసదిసా అభిఞ్ఞాచేతనా న చ ఫలం దేతి, దానసీలానిసంసభూతో తస్మిం భవే పచ్చయలాభో వియ నత్థి తస్స విపాకుప్పాదనన్తి. కేచి పన “సమానభూమికతో ఆసేవనలాభేన బలవన్తాని ఝానాని విపాకం ఉప్పాదేన్తి సమాపత్తిభావతో, అభిఞ్ఞా పన సతిపి ఝానభావే తదభావతో తస్మిం తస్మిం ఆరమ్మణే ఆగన్తుకాయేవాతి దుబ్బలా, తస్మా విపాకం న దేతీ”తి వదన్తి. ఏవఞ్చ కత్వా వుత్తం అనురుద్ధాచరియేన –

> “సమానాసేవనే లద్ధే, విజ్జమానే మహబ్బలే;
>
> అలద్ధా తాదిసం హేతుం, అభిఞ్ఞా న విపచ్చతీ”తి. (నామ॰ పరి॰ ౪౨౪);

తయిదమకారణం, పరిత్తఝానస్స అవిసేసేన బ్రహ్మపారిసజ్జాదీసు విపాకదానవచనతో. న హి పరిత్తం లద్ధాసేవనమేవ తత్థ విపాకం దేతీతి అట్ఠకథాయం వుత్తం, తస్మా సమానాసేవనే లద్ధేయేవ ఝానస్స విపాకదానం న సక్కా వత్తుం. అపిచ పునప్పునం పరికమ్మవసేన అభిఞ్ఞాయపి వసిభావసబ్భావా తస్సాపి చ బలవభావో అత్థేవాతి విపాకం ఉప్పాదేయ్య.

పఞ్చన్నం పాకచిత్తానన్తి పఞ్చన్నం రూపావచరవిపాకచిత్తానం. **మాపుఞ్ఞసఙ్ఖారాతి** అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారా. “ఇమే అపుఞ్ఞసఙ్ఖారా”తి వా పదచ్ఛేదో. **ఏకస్సాతి** ఏకస్స అకుసలవిపాకసన్తీరణస్స. **ఛన్నన్తి** సన్తీరణవజ్జానం ఛన్నం అకుసలవిపాకానం. **పవత్తే పచ్చయా హోన్తి** అనిట్ఠరూపాదిఆపాథాగతేతి అధిప్పాయో. సుగతియం అకుసలవిపాకపటిసన్ధియా అభావతో ఆహ ‘‘**న హోన్తి పటిసన్ధియ**’’న్తి. **చతున్నన్తి** అకుసలవిపాకచక్ఖుసోతవిఞ్ఞాణసమ్పటిచ్ఛనసన్తీరణవసేన చతున్నం. తాని పన ఏకన్తతో అనిట్ఠారమ్మణాని. రూపభవే చ కథం అనిట్ఠారమ్మణసమాయోగోతి ఆహ ‘‘**సో చా**’’తిఆది. **సోతి** సో పచ్చయభావో. ‘‘**కామభవే**’’తి ఇదం అనిట్ఠరూపాదీనం విసేసనం, న పన “ఉపలద్ధియ”న్తి ఇమస్స. తేనాహ ‘‘**అనిట్ఠ…పే॰… న విజ్జరే**’’తి. కేచి పన “ఉపలద్ధియన్తి ఇమస్సేవ విసేసనభావేన గహేత్వా బ్రహ్మానం కామభవం ఆగతక్ఖణే రూపాదిఉపలద్ధియ”న్తి వదన్తి. **అనిట్ఠ…పే॰… న విజ్జరే** ఏకన్తసుఖవత్థుభూతే తత్థ వోకిణ్ణసుఖదుక్ఖకారణస్స అభావతో.

౨౮౬. ‘‘**ఏవం తావా**’’తిఆది యథావుత్తస్సేవత్థస్స అప్పనం. **యథా చాతి చ**-సద్దేన “యేసఞ్చా”తి సఙ్గణ్హాతి. **తథాతి** ఏత్థాపి “తే”తి సఙ్గణ్హితబ్బం.

౨౭౭-౮౧. యత్థ విత్థారప్పకాసనం కతం, తతో భవతో పట్ఠాయ ముఖమత్తప్పకాసనం కాతుకామో ఆహ "**తత్రిద**"న్తిఆది. **తత్రాతి** తేసు భవాదీసు. **ఇదన్తి** నిదస్సితబ్బభావేన ఆసన్నపచ్చక్ఖమాహ. **ఆదితో పన పట్ఠాయాతి** భవతో పట్ఠాయ. **అవిసేసేనాతి** కామావచరరూపావచరవసేన విసేసాభావేన తేరస పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారా. **ద్విభవేసూతి** కామరూపభవేసు. కేసఞ్చి మనుస్సానం, భుమ్మదేవానఞ్చ అణ్డజజలాబుజానమ్పి సమ్భవతో తదపేక్ఖాయ "**చతూసు...పే.... యోనిసూ**"తి వుత్తం. **నానత్త...పే.... ఠితీసుపీతి** అలుత్తసమాసవసేన వుత్తం, నానత్తకాయనానత్తసఞ్ఞాదీసు చతూసు విఞ్ఞాణట్ఠితీసూతి అత్థో. **వుత్తప్పకారస్మిన్తి** నానత్తకాయాదికే, పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారస్స భవాదీసు ఏకవీసతివిపాకానం ఏకావత్థాయ పచ్చయో అహుత్వా దుగ్గతిపరియాపన్నేసు భవయోనిగతివిఞ్ఞాణట్ఠితిసత్తావాసేసు పటిసన్ధిం అదత్వా పవత్తేయేవ అట్ఠన్నం విపాకానం పచ్చయభావతో, కామావచరసుగతిపరియాపన్నేసు పటిసన్ధిం దత్వా పవత్తే సోళసన్నం విపాకానం పచ్చయభావతో, రూపావచరభూమిపరియాపన్నేసు పటిసన్ధిం దత్వా పవత్తే దసన్నం విపాకానం పచ్చయభావతో వుత్తం "**యథారహ**"న్తి.

౨౮౨-౩. కామే భవే, రూపే భవేతి సమ్బన్ధో. **తీసు గతీసూతి** దేవమనుస్సవజ్జేసు తీసు గతీసు. **ఏకిస్సాతి** నానత్తకాయఏకత్తసఞ్ఞీసఙ్ఖాతాయ ఏకిస్సా విఞ్ఞాణట్ఠితియా. **ఏకస్మిన్తి** నానత్తకాయఏకత్తసఞ్ఞీసఙ్ఖాతేయేవ ఏకస్మిం సత్తావాసే.

౨౮౪-౬. ఏకారూపభవేతి ఏకస్మిం అరూపభవే. **ఏకిస్సా యోనియాతి** ఏకిస్సాయేవ ఓపపాతికయోనియా. **తీసు చిత్తట్ఠితీసూతి** ఆకాసానఞ్చాయతనాదీసు తీసు విఞ్ఞాణట్ఠితీసు. **సత్తావాసే చతుబ్బిధేతి** ఆకాసానఞ్చాయతనాదికేయేవ చతుబ్బిధే సత్తావాసే. **విజానితబ్బా...పే.... పచ్చయాతి** సఙ్ఖారా యథా పచ్చయా యేసఞ్చ పచ్చయా, తథా తేపి విఞ్ఞాతబ్బాతి అత్థో.

౨౮౭-౯౦. నను చ సఙ్ఖారానం పటిసన్ధిపవత్తీసుపి విపాకానం పచ్చయభావో వుత్తో. తత్థ పటిసన్ధియేవ తావ న సక్కా విఞ్ఞాతుం. యది హి పురిమభవతో పటిసన్ధివిఞ్ఞాణం ఇధాగచ్ఛతీతి వుచ్చేయ్య, తం న యుత్తం, రూపారూపధమ్మానం కేసగ్గమత్తమ్పి దేసన్తరసఙ్కమనాభావతో. అథ అతీతభవనిబ్బత్తసఙ్ఖారతో న నిబ్బత్తతి, తమ్పి న యుజ్జతి అహేతుకదోసాపత్తితోతి ఇమినా అధిప్పాయేన చోదేన్తో ఆహ "**న రూపారూపధమ్మాన**"న్తిఆది. ఆచరియో తస్సాధిప్పాయం సమ్పటిచ్ఛిత్వా తం సఞ్ఞాపేతుకామో ఆహ "**నత్థి చిత్తస్సా**"తిఆది. **తతో హేతుం వినాతి** తత్థ హేతుం వినా, అతీతభవనిబ్బత్తకమ్మసఙ్ఖారనికన్తిఆరమ్మణం వినాతి అత్థో . **సులద్ధపచ్చయన్తి** అవిజ్జాదిసహకారీకారణసహితస్స సఙ్ఖారస్స వసేన సుట్ఠు అవేకల్లతో పటిలద్ధపచ్చయం. **రూపారూపమత్తన్తి** బాహిరకపరికప్పితస్స అధితిట్ఠనకస్స సత్తజీవాదినో అభావతో రూపారూపధమ్మమత్తం. తేనాహ "**న చ సత్తో**"తిఆది. **భవన్తర...పే.... పవుచ్చతీతి** వోహారమత్తేన భవన్తరముపేతీతి పవుచ్చతి. అత్థతో పన పచ్చయసామగ్గియా భవన్తరభావేన ఉప్పజ్జనమత్తన్తి అధిప్పాయో.

౨౯౧. ఇదాని తం పటిసన్ధిక్కమం పాకటాయ మనుస్సపటిసన్ధియా వసేన పకాసేతుం సమారభన్తో ఆహ "**తయిద**"న్తిఆది. **సుదుబ్బుధన్తి** అతిదుబ్బిజానియం. తేనాహు పోరాణా –

> "సచ్చం సత్తో పటిసన్ధి, పచ్చయాకారమేవ చ;
> దుద్దసా చతురో ధమ్మా, దేసేతుఞ్చ సుదుక్కరా"తి.

౩౯౨-౩. **ఆసన్నమరణస్సాతి** పరూపక్కమేన వా ఆయుక్ఖయాదివసేన వా సమాసన్నమరణస్స. **సుస్సమానేతి** అనుక్కమేన ఉపసుస్సమానే. గబ్భసేయ్యకస్స ఆయతనానం అనుపుబ్బుప్పత్తి వియ నిరోధోపి అనుపుబ్బతో హోతీతి వుత్తం ''**నట్ఠే చక్ఖున్ద్రియాదికే**''తి. కేచి పన "నానాకమ్మసముట్ఠితేసు చక్ఖున్ద్రియాదీసు నట్ఠేసూ"తి వదన్తి. ''**హదయ...పే... కే**''తి ఇమినా సేసకాయే కాయిన్ద్రియస్స నిరుద్ధభావో వుత్తోతి ఏకకమ్మసముట్ఠితమ్పి నస్సతేవాతి అపరే. **ఆనన్దాచరియో** పన ''**యమకే**'' యస్స చక్ఖాయతనం నిరుజ్ఝతి, తస్స మనాయతనం నిరుజ్ఝతీతి. ఆమన్తా. యస్స వా పన మనాయతనం నిరుజ్ఝతి, తస్స చక్ఖాయతనం నిరుజ్ఝతీతి. సచిత్తకానం అచక్ఖుకానం చవన్తానం తేసం మనాయతనం నిరుజ్ఝతి, నో చ తేసం చక్ఖాయతనం నిరుజ్ఝతి. సచక్ఖుకానం చవన్తానం తేసం మనాయతనఞ్చ నిరుజ్ఝతి, చక్ఖాయతనఞ్చ నిరుజ్ఝతీ'తిఆదినా (యమ॰ ౧.ఆయతనయమక.౧౨౦) చక్ఖాయతనాదీనం చుతిచిత్తేన సహ నిరోధో వుత్తోతి చక్ఖున్ద్రియాదీని చుతితో పుబ్బే న నస్సన్తి. అతిమన్దభావూపగమనం పన సన్ధాయ అట్ఠకథాయ 'నిరుద్ధేసు ఇన్ద్రియేసూ'తి వుత్తం, న అనవసేసనిరోధం సన్ధాయ. పఞ్చద్వారికజవనానన్తరమ్పి చుతి అట్ఠకథాయం దస్సితా"తి వదతి. **హదయవత్థుమత్తస్మిన్తి** హదయవత్థుపదేసమత్తే. న హి హదయవత్థుం నిస్సాయ కాయిన్ద్రియం పవత్తతి.

౩౯౪-౬. **వత్థుసన్నిస్సితన్తి** సేసిన్ద్రియానం నిరుద్ధత్తా విఞ్ఞాణస్స నిస్సయభావూపగమనసామత్థియాయోగేన మన్దభావతో వా హదయవత్థుమత్తసన్నిస్సితం. **చిత్తన్తి** తదా కమ్మకమ్మనిమిత్తాదీని ఆరబ్భ పవత్తజవనవిఞ్ఞాణం. తం పన సుగతియం నిబ్బత్తమానస్స కుసలం హోతి, దుగ్గతియం నిబ్బత్తమానస్స అకుసలం. తేనాహ భగవా –

> "నిమిత్తస్సాదగధితం వా, భిక్ఖవే, విఞ్ఞాణం తిట్ఠమానం తిట్ఠతి అనుబ్యఞ్జనస్సాదగధితం వా, తస్మిం చే సమయే కాలం కరోతి, ఠానమేతం విజ్జతి, యం ద్విన్నం గతీనం అఞ్ఞతరం గతిం ఉపపజ్జేయ్య నిరయం వా తిరచ్ఛానయోనిం వా"తిఆది (సం॰ ని॰ ౪.౨౩౫).

యది ఏవం –

> "గతిసమ్పత్తియా ఞాణసమ్పయుత్తే కతమేసం అట్ఠన్నం హేతూనం పచ్చయా ఉపపత్తి హోతి, కుసలస్స కమ్మస్స జవనక్ఖణే తయో హేతూ కుసలా తస్మిం ఖణే జాతచేతనాయ సహజాతపచ్చయా హోన్తి, తేన వుచ్చతి కుసలమూలపచ్చయాపి సఙ్ఖారా. నికన్తిక్ఖణే ద్వే హేతూ అకుసలా తస్మిం ఖణే జాతచేతనాయ సహజాతపచ్చయా హోన్తి, తేన వుచ్చతి అకుసలమూలపచ్చయాపి సఙ్ఖారా. పటిసన్ధిక్ఖణే తయో హేతూ అబ్యాకతా తస్మిం ఖణే జాతచేతనాయ సహజాతపచ్చయా హోన్తి, తేన వుచ్చతి నామరూపపచ్చయాపి విఞ్ఞాణం, విఞ్ఞాణపచ్చయాపి నామరూప"న్తి (పటి॰ మ॰ ౧.౨౩౨) –

నికన్తిక్ఖణే హేతుద్వయపచ్చయాపి సుగతిపటిసన్ధికస్స కథం దస్సితాతి? నయిదం మరణాసన్నజవనసమ్పయుత్తహేతుయో సన్ధాయ వుత్తం, అథ ఖో కతకమ్మస్స తం కమ్మం ఆరబ్భ అస్సాదవసేన పవత్తజవనసమ్పయుత్తహేతుయో సన్ధాయ. కతూపచితమ్పి హి కమ్మం తణ్హాయ అస్సాదితం విపాకాభినిప్ఫాదనే సమత్థన్తి. కేచి పన "కమ్మకరణకాలే అప్పహీనావత్థాయ సన్తానే అనుసయితహేతుయో సన్ధాయ నికన్తిక్ఖణే ద్వే హేతుయోతి వుత్త"న్తి వదన్తి, తం న యుజ్జతి, తేసం సహజాతపచ్చయత్తాయోగతో. పుబ్బానుసేవితం పుఞ్ఞం వా అపుఞ్ఞమేవ వా కమ్మం, కమ్మనిమిత్తం వా ఆలమ్బిత్వా చిత్తం పవత్తతీతి సమ్బన్ధో. **పుబ్బానుసేవితన్తి** పుబ్బే ఆసేవితం. "కతత్తా

ఉపచితత్తా"తి హి వుత్తం. తణ్హాయ అనుసేవితభావం సన్ధాయ వా "**పుబ్బానుసేవిత**"న్తి వుత్తం. "అనుపుబ్బసేవిత"న్తిపి పాఠం వదన్తి, పటిసన్ధివసేన పుబ్బే ఆసేవితం, పుబ్బే దిన్నపటిసన్ధికన్తి అత్థో. దిన్నపటిసన్ధికమ్పి పన అపరజాతీసు పవత్తివిపాకం న నిబ్బత్తేతీతి నత్థి. పుఞ్ఞాపుఞ్ఞగ్గహణేన యథాకమ్మం సుగతిదుగ్గతిపటిసన్ధీనం ఆరమ్మణం దస్సేతి. **కమ్మం కమ్మనిమిత్తం వాతి వా**-సద్దేన గతినిమిత్తం సఙ్గణ్హాతి. తత్థ కమ్మం, గతినిమిత్తఞ్చ మనోద్వారేయేవ ఆపాథమాగచ్ఛతి, కమ్మనిమిత్తం పన పఞ్చద్వారేపి. ఏవఞ్చ కత్వా పఞ్చద్వారగ్గహితేపి ఆరమ్మణే పటిసన్ధి హోతి. అపరే పన గతినిమిత్తమ్పి ఛద్వారేసు లబ్భతీతి వణ్ణేన్తి. ఏవఞ్చ కత్వా వుత్తం **సచ్చసఙ్ఖేపే** –

"పఞ్చద్వారే సియా సన్ధి, వినా కమ్మం ద్విగోచరే"తి. (స॰ స॰ ౧౨౩).

అట్ఠకథాయం పన "గతినిమిత్తం మనోద్వారే ఆపాథమాగచ్ఛతీ"తి వుత్తత్తా, తదారమ్మణాయ చ పఞ్చద్వారికపటిసన్ధియా అదస్సితత్తా, **మూలటీకా**దీసు చ "కమ్మబలేన ఉపట్ఠాపితం వణ్ణాయతనం సుపినం పస్సన్తస్స వియ, దిబ్బచక్ఖుకస్స వియ చ మనోద్వారే ఏవ గోచరభావం గచ్ఛతీ"తి నియమేత్వా వుత్తత్తా తేసం వచనం న సమ్పటిచ్ఛన్తి ఆచరియా. కమ్మనిమిత్తఞ్చ పనేత్థ పచ్చుప్పన్నం పఞ్చద్వారే ఆపాథమాగచ్ఛన్తం చుతికాలాసన్నే కతకమ్మస్స ఆరమ్మణసన్తానే ఉప్పన్నం తంసదిసన్తి దట్ఠబ్బం, ఇతరథా తదేవ పటిసన్ధియా ఆరమ్మణుపట్ఠాపకం తదేవ పటిసన్ధిజనకం భవేయ్య, న చ పటిసన్ధియా ఉపచారభూతాని వియ, "ఏతస్మిం తయా పవత్తితబ్బ"న్తి పటిసన్ధియా ఆరమ్మణం అనుప్పదేన్తాని వియ చ పవత్తాని చుతిఆసన్నజవనాని పటిసన్ధిజనకాని భవేయ్యుం. "కతత్తా ఉపచితత్తా"తి హి వుత్తం. తదా చ పటిసన్ధియా ఏకవీథియం వియ పవత్తమానాని కథం కతూపచితాని సియుం, అస్సాదనభూతాయ తణ్హాయ అపరామట్ఠాని కథం పటిసన్ధినిబ్బత్తకాని, న చ లోకియాని లోకుత్తరాని వియ సమానవీథిఫలాని హోన్తీతి. **తం విఞ్ఞాణన్తి** తం జవనవిఞ్ఞాణం. ఏకత్తనయేన పటిసన్ధివిఞ్ఞాణఞ్చ సన్ధాయ వుత్తం. చుతిపటిసన్ధితదాసన్నవిఞ్ఞాణానఞ్హి సన్తతివసేన విఞ్ఞాణన్తి ఉపనీతేకత్తం ఇధ తం విఞ్ఞాణన్తి అధిప్పేతం.

అవిజ్జాయ పటిచ్ఛన్నాదీనవేతి అనుసయవసేన పవత్తాయ భవతణ్హాయ, చిత్తసమ్పయుత్తాయ వా అవిజ్జాయ ఛాదితదుక్ఖాదీనవే. తథాభూతే పన కమ్మాదివిసయే పటిసన్ధివిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణభావేన ఉప్పత్తిట్ఠానభూతే. తణ్హాయ అప్పహీనత్తా ఏవ పురిముప్పన్నాయ చ సన్తతియా తథాపరిణతత్తా పటిసన్ధిట్ఠానాభిముఖం విఞ్ఞాణం నిన్నపోణపబ్భారం హుత్వా పవత్తతీతి ఆహ "**తణ్హా నమేతీ**"తి. **సహజా పన సఙ్ఖారా**తి చుతిఆసన్నజవనవిఞ్ఞాణసహజాతచేతనా, సబ్బేపి వా ఫస్సాదయో. **ఖిపన్తీ**తి ఖిపన్తా వియ తస్మిం విసయే పటిసన్ధివసేన విఞ్ఞాణపతిట్ఠానస్స హేతుభావేన పవత్తన్తి. **తన్తి** తం విఞ్ఞాణం. "**సన్తతివసా**"తి వదన్తో తదేవ విఞ్ఞాణం సన్ధావతి సంసరతి, న అఞ్ఞన్తి ఇమఞ్చ మిచ్ఛావాదం పటిక్ఖిపతి. సతి హి నానత్తనయే సన్తతివసేన ఏకత్తనయో హోతీతి.

౨౯౯. **ఆరమ్మణాదీహి...పే.... పవత్తతీ**తి ఆరమ్మణనిస్సయపచ్చయాదీహి పవత్తతి. కథం ? ఆసన్నమరణస్స హి కమ్మబలేన మనోద్వారే ఉపట్ఠాపితం అవిజ్జాయ పటిచ్ఛన్నాదీనవం కమ్మాదివిసయం ఆరబ్భ మనోద్వారావజ్జనం ఉప్పజ్జతి, తతో మరణాసన్నవీథియా వత్థుదుబ్బలభావేన మన్దప్పవత్తియా చత్తారి, పఞ్చ వా జవనాని పవత్తన్తి, తదనన్తరం తదారమ్మణే సతి, అసతి వా భవఙ్గవిసయమాలమ్బిత్వా చుతిచిత్తం ఉప్పజ్జతి. భవఙ్గానన్తరమ్పి చుతి హోతీతి వదన్తి. చుతిచిత్తే పన నిరుద్ధే తదేవ ఆపాథగతం కమ్మకమ్మనిమిత్తాదిం ఆరబ్భ అనుపచ్ఛిన్నకిలేసబలవనిమిత్తం సహజాతసఙ్ఖారేహి కమ్మాదిఆరమ్మణే ఖిపియమానం ఓరిమతీరరుక్ఖవినిబన్ధం రజ్జుం ఆలమ్బిత్వా మాతికాతిక్కామకో వియ

పురిమఞ్చ నిస్సయం జహతి, అపరఞ్చ కమ్మసముట్ఠితం నిస్సయం అస్సాదయమానం వా అనస్సాదయమానం వా ఆరమ్మణాదీహి పచ్చయేహి పవత్తతి. ఏత్థ చ ఓరిమతీరం వియ పురిమభవో దట్ఠబ్బో, తత్థ ఠితరుక్ఖో వియ పురిమభవే పవత్తమానక్ఖన్ధా, రజ్జు వియ కమ్మాదిఆరమ్మణం. కేచి పన "రజ్జు వియ హదయవత్థూ"తి వదన్తి, "రజ్జు వియ తణ్హా"తిపి అపరే. పురిసో వియ విఞ్ఞాణం, తస్స రజ్జుగ్గహణం వియ తణ్హాయ ఆరమ్మణాభిముఖనమనం, పయోగో వియ ఖిపనకసఙ్ఖారా, మాతికా వియ చుతిచిత్తం, పరతీరం వియ పరలోకో.

౬౦౦. యథా పురిసో పరతీరే పతిట్ఠహమానో పరతీరరుక్ఖవినిబన్ధం కిఞ్చి అస్సాదయమానో వా అనస్సాదయమానో వా కేవలం పథవియం సకబలప్పయోగేహేవ పతిట్ఠాతి , ఏవమిదమ్పి భవన్తరత్తభావవినిబన్ధహదయవత్థుసఙ్ఖాతం నిస్సయం పఞ్చవోకారభవే అస్సాదయమానం వా చతువోకారభవే అనస్సాదయమానం వా కేవలం ఆరమ్మణనిస్సయసమ్పయుత్తధమ్మేహేవ పవత్తతీతి **తం** విఞ్ఞాణం **నాపి ఇధాగతం** ఇమస్మింయేవ భవే నిబ్బత్తత్తా. **కమ్మాది**న్తి అతీతభవనిబ్బత్తకమ్మాదిం. **ఆది**-సద్దేన ఖిపనకసఙ్ఖారానం, నమనవసేన పవత్తతణ్హాయ, కమ్మాదివిసయాయ ఆదీనవపటిచ్ఛాదికాయ చ అవిజ్జాయ, దళ్హగ్గాహాదికరానం ఉపాదానాదీనఞ్చ గహణం దట్ఠబ్బం. తత్థ కమ్మం నామ ఉపపజ్జవేదనీయభూతం, అపరాపరియవేదనీయభూతం వా పటిసన్ధినిబ్బత్తకకమ్మం. ఖిపనకసఙ్ఖారా నామ చుతిఆసన్నజవనసహజాతసఙ్ఖారా, పటిసన్ధిజనకకమ్మసహగతసఙ్ఖారా వా, తతో పురిమజవనసహగతసఙ్ఖారాతి వా కేచి. నమనవసేన పవత్తతణ్హా నామ అనుసయావత్థాయ పవత్తతణ్హా. ఏస నయో ఆదీనవపటిచ్ఛాదకఅవిజ్జాయపి. కమ్మాదివిసయా పుబ్బే వుత్తాయేవ. దళ్హగ్గాహకరఉపాదానా నామ మణ్డూకం పన్నగో వియ ఉపపత్తిభవస్స దళ్హగ్గహణవసేన పవత్తా కాముపాదానాదయో.

౬౦౧-౩. సద్దపటిఘోసాదీనం సతిపి పచ్చయపచ్చయుప్పన్నభావే సన్తానబన్ధో న పాకటోతి తేసం ఏకత్తనానత్తభావం అనామసిత్వా అనాగతమతీతహేతుసముప్పాదమేవ దస్సేన్తో "**ఏత్థ చా**"తిఆదిమాహ. **ఏత్థా**తి ఇమస్మిం చుతిపటిసన్ధాధికారే. **పటిఘోసదీపముద్దాదీతి ఆది**-సద్దేన ఆదాసతలగతముఖనిమిత్తాదీనం గహణం. **అఞ్ఞత్థ అగన్త్వా**తి సద్దాదిపచ్చయదేసం అనుపగన్త్వా. ఇదం వుత్తం హోతి – యథా సద్దాదీనం ఉప్పత్తిపదేసం అనుపగన్త్వా పటిఘోసో సద్దహేతుకో, పదీపో పదీపన్తరాదిహేతుకో, ముద్దా లఞ్ఛనహేతుకో, ముఖనిమిత్తాదికం ఆదాసాదిఅభిముఖాదిహేతుకం హోతి తతో పుబ్బే అభావా, ఏవమిదమ్పి పటిసన్ధివిఞ్ఞాణం న హేతుదేసం గన్త్వా తంహేతుకం హోతి తతో పుబ్బే అభావా, తస్మా న ఇదం హేతుదేసతో పురిమభవతో ఇధాగతం పటిఘోసాదయో వియ సద్దాదిదేసతో, నాపి తతో హేతుం వినా ఉప్పన్నం సద్దాదీహి వినా పటిఘోసాదయో వియాతి. అథ వా **అఞ్ఞత్ర అగన్త్వా**తి పుబ్బే పచ్చయపదేసే సన్నిహితా హుత్వా తతో అఞ్ఞత్ర గన్త్వా తప్పచ్చయా న హోన్తి ఉప్పత్తితో పుబ్బే అభావా, నాపి సద్దాదిపచ్చయా న హోన్తి, ఏవం ఇదమ్పీతి వుత్తనయేన యోజేతబ్బం. **సన్తానబన్ధతో నత్థీ**తి సన్తానప్పబన్ధతో నత్థి ఏకతా సన్తానేకత్తేపి అఞ్ఞస్సేవ విఞ్ఞాణస్స పాతుభవనతో, నాపి నానతా అపుబ్బానం అపుబ్బానం ఉప్పాదేపి పఠముప్పన్నం ధమ్మం వినా పచ్ఛిమస్స అనుప్పజ్జనతో, పదీపస్స వియ నానతా న సియా. ఖణికాపి హి పదీపజాలా సన్తానేకత్తం ఉపాదాయ సా ఏవాతి వుచ్చతి, అత్తకిచ్చఞ్చ సాధేతి. "**సతి సన్తానబన్ధే**"తిఆదినా సన్తానబన్ధే ఏకన్తం ఏకత్తాయ చ నానత్తాయ చ అగ్గహేతబ్బతం, గహణే చ దోసం దస్సేతి. ఇదం వుత్తం హోతి – సన్తానబన్ధే సతి యది ఏకన్తేన ఏకతా సియా, ఖీరదధీనమ్పి అనఞ్ఞభావతో, అత్తతోయేవ చ సయం అనుప్పజ్జనతో ఖీరతో దధిసమ్భూతం న భవేయ్య. అథాపి సన్తానబన్ధే సతి ఏకన్తం నానతా భవేయ్య, ఖీరదధీనమ్పి నానత్తా, అఞ్ఞస్స చ సామిభావమత్తేన అపరస్స సామిభావాయోగతో ఖీరసామి నరో దధిసామి న భవేయ్య, న చ పనేవం లోకే దిస్సతీతి.

౭౦౬. తస్మాతి యస్మా ఏవం లోకవోహారపరిచ్ఛేదో హోతి, తస్మా ఏకన్తం ఏకతా, నానతాపి వా న చేవ ఉపగన్తబ్బా. ఏకత్తే పన అధిప్పేతే ధమ్మతో అగ్గహేత్వా సన్తానతోవ గహేతబ్బం, నానత్తే అధిప్పేతే సన్తానవసేన అగ్గహేత్వా ధమ్మతోవ గహేతబ్బన్తి అధిప్పాయో. తేనాహు పోరాణా –

> "దిట్ఠసన్తానబన్ధస్మిం , ఏకఞ్ఞత్తవిచారణే;
> సభాగుప్పత్తియేకత్త-మఞ్ఞత్తం ఖణభేదతో"తి.

ఏత్థ చ ఏకన్తం ఏకతాపటిసేధేన "సయంకతం సుఖదుక్ఖ"న్తి ఇమం దిట్ఠిం నివారేతి, ఏకన్తం నానతాపటిసేధేన "పరంకతం సుఖదుక్ఖ"న్తి.

౭౦౭-౯. నను న సున్దరం, నను సియాతి వా సమ్బన్ధో. **అసఙ్కన్తిపాతుభావేతి** సఙ్కన్తిపాతుభావరహితే, అసఙ్కన్తివసేన వా పాతుభావే, అసఙ్కమిత్వావ పాతుభావేతి అత్థో. **ఖన్ధాభిసమ్భవాతి** అభిసమ్భూతక్ఖన్ధా, అథ వా అభిసమ్భవతి కమ్మం ఏతేసూతి **అభిసమ్భవా,** ఖన్ధా, ఏవం అభిసమ్భవా కమ్మాధిట్ఠానభూతా ఖన్ధాతి అత్థో. **ఇధ నిరుద్ధత్తాతి** ఫలాధిట్ఠానభూతం పరలోకం అగన్త్వా ఇధేవ నిరుద్ధత్తా. **పరత్థాగమతోతి** పరలోకం అగమనతో. **తస్సాతి** కమ్మస్స. **అఞ్ఞస్సాతి** యేన తం కమ్మం కతం, తతో అఞ్ఞస్స. **అఞ్ఞతోతి** యం తం కమ్మం నిబ్బత్తం, తతో అఞ్ఞతో. **ఏతం విధానన్తి** ఇధలోకతో పరలోకం గన్త్వా నత్థి, తత్థ "అఞ్ఞేవ ఖన్ధా నిబ్బత్తన్తీ"తి ఇదం సబ్బం యథావుత్తవిధానం.

౭౧౧-౪. "సన్తానే...పే.... సాధకో"తి సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం పకాసేతుం **"ఏకస్మిం పనా"**తిఆది వుత్తం. **ఏకస్మిం సన్తానేతి** యస్మిం ధమ్మపుఞ్జే కమ్మం నిబ్బత్తం, తస్సేవ సన్తానేతి అత్థో. అఞ్ఞస్సాతిపి వా...పే.... హోతి. తత్థ ఏకన్తం ఏకత్తనానత్తానం పటిసిద్ధత్తాతి అధిప్పాయో. **ఏతస్సత్థస్సాతి** హేతుఫలానం అత్థతో అఞ్ఞత్తేపి తేసేవ హేతుఫలభావేన సమ్బన్ధత్తా తం ఫలం అఞ్ఞస్స, అఞ్ఞతోతి వా న వత్తబ్బన్తి ఏతస్స అత్థస్స. **బీజానన్తి** అమ్బమాతులుఙ్గబీజానం. **అభిసఙ్ఖారోతి** మధుఆదిపరిభావనం. **మధుఆదినాతి** మధుచతుమధురఅలత్తకరసాదినా. **తస్సాతి** తస్స పరిభావితబీజస్స. **పఠమం లద్ధపచ్చయోతి** మధురభావూపగమనతో పఠమమేవ లద్ధపచ్చయో. **కాలన్తరేతి** ఫలకాలే. **ఏవం ఞేయ్యమిదమ్పి చాతి** యథా ఏతం, ఏవం ఇదమ్పి ఞాతబ్బం. ఇదం వుత్తం హోతి – యథా హి అమ్బబీజాదీసు మధునా, చతుమధురేన వా యోజేత్వా రోపితేసు ఫలరసో మధురో హోతి, మాతులుఙ్గబీజే చ అలత్తకరసేన రజిత్వా రోపితే అమ్బిలభణ్డో రత్తో హోతి, న చ తం బీజం అభిసఙ్ఖరణం వా ఫలట్ఠానం పాపుణాతి, ఏవం సన్తేపి కాలన్తరే ఫలవిసేసో న అఞ్ఞబీజసన్తానే హోతి, న చ అఞ్ఞస్మిం బీజే అభిసఙ్ఖారపచ్చయతో హోతి, ఏవమేవ యే ఇధ లోకే నిబ్బత్తక్ఖన్ధా, తేసు నిప్ఫన్నం కమ్మం వా పరలోకం న గచ్ఛన్తి. ఏవమ్పి కాలన్తరే విపాకక్ఖన్ధా అఞ్ఞస్మిం సన్తానే న నిబ్బత్తన్తి, న చ అఞ్ఞకమ్మపచ్చయతో హోన్తీతి.

ఏత్థ హి అభిసఙ్ఖతం బీజం వియ కమ్మం వా సత్తో, అభిసఙ్ఖారో వియ కమ్మం, బీజస్స అఙ్కురాదిప్పబన్ధో వియ సత్తస్స పటిసన్ధివిఞ్ఞాణాదిప్పబన్ధో. తత్థుప్పన్నస్స మధురరసస్స అమ్బిలభణ్డే రత్తస్స చ తస్సేవ బీజస్స తతో ఏవ చ అభిసఙ్ఖారతో భావో వియ కమ్మకారకస్సేవ సత్తస్స తతో ఏవ చ అభిసఙ్ఖరణతో భావో వేదితబ్బో.

౭౧౫. బాలకాలే...పే.... ఫలదాయినాతి బాలసరీరే కతం విజ్జాపరియాపుణనం, సిప్పసిక్ఖనం, ఓసధూపయోగో చ న వుడ్ఢసరీరం గచ్ఛతి, అథ చ తన్నిమిత్తం విజ్జాపాటవం, సిప్పజాననం, అనామయతాది చ వుడ్ఢసరీరే హోన్తి, న చ తాని

అఞ్ఞస్స హోన్తి తంసన్తతిపరియాపన్నే ఏవ సదిసే ఉప్పజ్జనతో. న చ యథా పయుత్తేన విజ్జాపరియాపుణనాదినా వినా తాని అఞ్ఞతో హోన్తి తదభావే అభావతో, ఏవం ఇధాపి సన్తానే యం ఫలం, ఏతం నాఞ్ఞస్స, న చ అఞ్ఞతోతి యోజేతబ్బం. ఏతేన చ సఙ్ఖారాభావే ఫలాభావమేవ దస్సేతి, న అఞ్ఞపచ్చయనివారణం కరోతి.

౬౧౬-౮. **ఏవం సన్తేపీ**తి అసఙ్కన్తిపాతుభావే. తత్థ చ యథావుత్తదోసపరిహరణే సతి సిద్ధేపీతి అత్థో. **విజ్జమాన**న్తి పదీపస్స వట్టికాస్నేహో వియ విజ్జమానం అనిరుద్ధన్తి అత్థో. **అవిజ్జమాన**న్తి వట్టదుక్ఖాభావస్స అరహతో చుతిచిత్తం వియ అవిజ్జమానం నిరుద్ధన్తి అత్థో. **తప్పవత్తిక్ఖణే**తి కమ్మస్స పవత్తమానక్ఖణేయేవ. తేనాహ ‘‘**సద్ధిమేవ చ హేతునా**’’తి. **అవిజ్జమాన**న్తి పవత్తిక్ఖణతో పుబ్బే విజ్జమానతం అసమ్పత్తం. **నిరుద్ధ**న్తి ఖణత్తయం పత్వా నిరుద్ధం. తేనాహ –

“పవత్తిక్ఖణతో పుబ్బే, పచ్ఛా నిచ్చఫలం సియా”తి.

పుబ్బేతి కమ్మాయూహనతో పుబ్బే. అవిజ్జమానతాసామఞ్ఞేన హేతం వుత్తం. **పచ్ఛా**తి విపాకప్పవత్తితో పచ్ఛా చ.

౬౧౯-౨౦. **కటత్తాపచ్చయో**తి కటత్తా ఏవ పచ్చయో, న విజ్జమానతాయ అవిజ్జమానతాయ వాతి అత్థో. తేనాహ “కామావచరస్స కుసలస్స కమ్మస్స కతత్తా ఉపచితత్తా విపాకం చక్ఖువిఞ్ఞాణం ఉప్పన్నం హోతీ”తిఆది (ధ॰ స॰ ౪౩౧). యది ఏవం అరహతా కతకమ్మమ్పి కటత్తాపచ్చయో సియాతి? నయిదమేవం. యథా హి అచ్ఛిన్నమూలస్మిం రుక్ఖే పుప్ఫితం బీజసమత్థమ్పి కుసుమం మూలే ఛిన్నమత్తే ఫలదాయకం న హోతి, ఏవం అరహతోపి కిలేసమూలస్స అబ్బోచ్ఛిన్నకాలే సన్తానే పవత్తమ్పి కమ్మం కిలేసమూలచ్ఛిన్నమత్తేయేవ ఫలదానే అసమత్థభావం ఆపన్నన్తి. తేనాహు పోరాణా –

“బాలజనఙ్గారుళ్హో,
జాతిరథో కమ్మకిలేసచక్కోయం;
కిలేసచక్కవిధమనో,
న యాతి కమ్మేకచక్కోపీ”తి.

కటత్తా చే పచ్చయో, నిచ్చఫలదాయకో విబన్ధోతి ఆహ ‘‘**పాటిభోగాదిక**’’న్తిఆది. **పాటిభోగాదిక**న్తి మూలభావూపగమనాదికం. **ఆది**-గ్గహణేన “పచ్ఛా మూలం దస్సామీ”తి భణ్డగ్గహణం, ఇణగ్గహణఞ్చ సఙ్గణ్హాతి. అయం పనేత్థ అధిప్పాయో – పాటిభోగకిరియాదీనం విజ్జమానతా, అవిజ్జమానతా వా నియ్యాతనే, పటిభణ్డదానే, ఇణదానే చ పచ్చయో న హోతి, అథ ఖో కరణమత్తం, న చ తం నియ్యాతనాదీనం నిచ్చమేవ పచ్చయో హోతి నియ్యాతనాదిమ్హి కతే పచ్చయత్తాభావతో, ఏవమేవ విపాకుప్పాదనేపి కమ్మస్స విజ్జమానతా, అవిజ్జమానతా వా పచ్చయో న హోతి, అథ ఖో కరణమత్తమేవ, కరణమత్తే చ సతి విపక్కవిపాకానం పచ్చయో న హోతీతి.

౬౨౧. పరమస్స ఉత్తమస్స అత్థస్స పకాసనతో **పరమత్థప్పకాసనో. పీతిబుద్ధివివడ్ఢనో**తి పీతియా, ఞాణస్స చ, పీతిసహగతస్స వా ఞాణస్స వివడ్ఢనో.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

అభిధమ్మావతారసంవణ్ణనాయ

పుఞ్ఞవిపాకపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. దసమో పరిచ్ఛేదో

రూపవిభాగవణ్ణనా

౬౨౨. ఆదిమ్హీతి ఉద్దేసగాథాయం. **ఇదానీ**తి చిత్తచేతసికవిభావనానన్తరం. **విభావన**న్తి నిద్దేసపటినిద్దేసవసేన సరూపతో పకాసనం.

౬౨౩. రుప్పతీతి సీతుణ్హాదీహి వికారమాపజ్జతి, ఆపాదీయతీతి వా అత్థో. వికారాపత్తి చ సీతాదివిరోధిపచ్చయసన్నిధానే విసదిసుప్పత్తియేవ. న హి యథాసకం పచ్చయేహి ఉప్పజ్జిత్వా ఠితధమ్మానం అఞ్ఞేన కేనచి వికారాపాదనం సక్కా కాతుం, తస్మా పురిముప్పన్నరూపసన్తతి వియ అహుత్వా పచ్ఛా ఉప్పజ్జమానానం విసభాగపచ్చయసమవాయేన విసదిసుప్పత్తియేవ ఇధ "రుప్పన"న్తి దట్ఠబ్బం. ఏవఞ్చ కత్వా సఙ్ఖియానం విపరిణామవాదో పచ్చక్ఖతో హోతి. నను చ అరూపధమ్మానమ్పి విరోధిపచ్చయసమవాయే విసదిసుప్పత్తి లబ్భతీతి? సచ్చం లబ్భతి, న పన విభూతతరా. విభూతతరా హేత్థ విసదిసుప్పత్తి అధిప్పేతా ఉక్కట్ఠగతివసేన యథా "అభిరూపస్స కఞ్ఞా దాతబ్బా"తి (సం॰ ని॰ ౩.౭౮).

కుతో ఏతం విఞ్ఞాయతీతి చే? సీతాదిగ్గహణతో. తథా హి వుత్తం –

> "కిఞ్చ, భిక్ఖవే, రూపం వదేథ, రుప్పతీతి ఖో, భిక్ఖవే, తస్మా రూపన్తి వుచ్చతి. కేన రుప్పతి? సీతేనపి రుప్పతి, ఉణ్హేనపి రుప్పతి, జిఘచ్ఛాయపి రుప్పతి, పిపాసాయపి రుప్పతి, డంసమకసవాతాతపసరీసపసమ్ఫస్సేనపి రుప్పతి, రుప్పతీతి ఖో, భిక్ఖవే, తస్మా రూపన్తి వుచ్చతీ"తి (సం॰ ని॰ ౩.౭౯).

ఏత్థ హి సీతాదిగ్గహణం సీతాదినా ఫుట్ఠస్స రుప్పనం విభూతతరం, తస్మా తదేవేత్థ గహితన్తి ఞాపనత్థం. ఇతరథా రుప్పతీతి సామఞ్ఞవచనేనేవ సిద్ధే సీతాదిగ్గహణం నిరత్థకం సియాతి.

యది ఏవం, కథం బ్రహ్మలోకే రూపసమఞ్ఞా? న హి తత్థ ఉపఘాతకో సీతాదిఫస్సవిసేసో లబ్భతీతి? సచ్చం, తత్థాపి తంసభావానతివత్తనతో. అరుప్పనస్సాపి హి రుప్పనసభావానతివత్తనతో రూపసమఞ్ఞా హోతి. యథా అదుద్ధమ్పి ఖీరం తంసభావానతివత్తనతో "దుద్ధ"న్తి వుచ్చతీతి. అథ వా కిఞ్చాపి తత్థ ఉపఘాతకో సీతాదిఫస్సవిసేసో నత్థి, అనుగ్గాహకో పన అత్థి. తథా హి బ్రహ్మానం ఉతుజరూపం అత్థి, తస్మా అత్థేవ తత్థ రుప్పనన్తి న కోచి తత్థ రూపసమఞ్ఞాయ విబన్ధోతి.

రూపయతీతి వాతి సయం విజ్జమానమేవ అత్తనో సన్తానం వికారమాపాదయతీతి అత్థో. ఇతి పురిమవిగ్గహేన వికారుప్పత్తి "రుప్పన"న్తి దీపితం. ఇమినా పన విరోధిపచ్చయసన్నిపాతే విజ్జమానస్సేవ యో అత్తనో సన్తానే విసదిసుప్పత్తిహేతుభావో, తం రుప్పనన్తి దీపితం హోతి. ఇమస్మిం పక్ఖే అరూపస్స రూపసమఞ్ఞాపసఙ్గో ఏవ నత్థి. నిరుద్ధమేవ హి తం అనన్తరాదిపచ్చయేహి అరూపం ఉప్పాదేతి, న విజ్జమానన్తి. ఘట్టనే వికారాపత్తియం రూప-సద్దస్స రుళ్హీ, తస్మా అరూపధమ్మానం ఘట్టనాభావతో న తేసు రూపసమఞ్ఞాతి కేచి. పటిఘాతో రుప్పనన్తి అపరే, తేసం మతేన కిఞ్చాపి సప్పటిఘరూపానమేవ రూపసమఞ్ఞాపసఙ్గో, అథ ఖో అవయవవోహారేన సముదాయోపి వోహరీయతీతి సబ్బమేవ

రూపం రూపసమఞ్ఞం లభతి. కేచి పనేత్థ “రూపయతీతి వణ్ణాయతనవసేన వుత్త”న్తి వదన్తి. తఞ్హి వణ్ణవికారం ఆపజ్జమానం రూపయతి, హదయఙ్గతభావం పకాసేతీతి. తయిదం ఉపరి వణ్ణాయతననిద్దేసే విసుంయేవ వుచ్చతీతి న తస్స ఇధ సంవణ్ణనే పయోజనం అత్థి. **సురూపోతి** ద్వత్తింసమహాపురిసలక్ఖణఅసీతిఅనుబ్యఞ్జనబ్యామప్పభాకేతుమాలాదీహి అలఙ్కతత్తా సోభనరూపకాయో, సభావత్థో వా రూప-సద్దో “యం లోకే పియరూపం సాతరూప”న్తిఆదీసు (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౪) వియ, తస్మా **సురూపోతి** సోభనసభావో, తేన దసబలచతువేసారజ్జాదిఅసాధారణగుణవిసేససమాయోగదీపనతో సత్థు ధమ్మకాయసమ్పత్తియాపి సోభనతా దస్సితా హోతి.

౬౨౪. భూతోపాదాయభేదతోతి ఏత్థ తదధీనవుత్తితాయ భవతి ఏత్థ ఉపాదారూపన్తి భూతం. అథ వా మహాభూతాయేవ ఇధ పురిమపదలోపవసేన భూత-సద్దేన వుత్తా. తేనాహ “చతుబ్బిధా మహాభూతా”తి. భూతాని ఉపాదియతేవ, న పన సయం తేహి అఞ్ఞేహి వా ఉపాదియతీతి **ఉపాదాయం**. ఏవఞ్చ కత్వా చతున్నం మహాభూతానం అఞ్ఞమఞ్ఞం నిస్సాయ పవత్తమానానమ్పి ఉపాదాయరూపతాపసఙ్గో నత్థి. న హి తే కేవలం అఞ్ఞమఞ్ఞం ఉపాదియన్తేవ, అథ ఖో సయం ఉపాదాయరూపేహి ఉపాదియన్తి, తస్మా ఉపాదాయ-సద్దగ్గహణసామత్థియతో న మహాభూతానం ఉపాదాయరూపతాపసఙ్గోతి. అథ వా “చతున్నం మహాభూతానం ఉపాదాయరూప”న్తి (ధ॰ స॰ ౫౮౪) వచనతో చతుమహాభూతసన్నిస్సితతావ ఉపాదాయరూపలక్ఖణం, న భూతత్తయాదిసన్నిస్సితతాపీతి న తేసం ఉపాదాయరూపతాతి. భూతఞ్చ ఉపాదాయఞ్చ **భూతోపాదాయం,** తేసం వసేన భేదతోతి **భూతోపాదాయభేదతో**. భూతసద్దస్స ఉభయలిఙ్గత్తా ఆహ **“మహాభూతా”**తి. **ఉపాదాతి** ఉపాదాయరూపాని “పటిసఙ్ఖా యోనిసో”తిఆదీసు వియ ఏత్థ య-కారలోపో దట్ఠబ్బో.

౬౨౫. కతమే పన చత్తారో మహాభూతా, కథఞ్చ తే మహాభూతసఞ్ఞితా, కాని చ ఉపాదాయరూపాని, కథఞ్చ తాని “ఉపాదాయరూపానీ”తి వుచ్చన్తీతి ఇదం చోదనం హదయే కత్వా కమేన సోధేన్తో ఆహ **“పథవీధాతూ”**తిఆది. **చత్తారోమేతి** చత్తారో ఇమే. మహా చ సో భూతో చాతి మహాభూతో, తేన **మహాభూతేన** సదేవకే లోకే మహన్తభావేన పాతుభూతేన సమ్మాసమ్బుద్ధేనాతి అత్థో. అథ వా –

> “కాలో ఘసతి భూతాని,
>
> సబ్బానేవ సహత్తనా;
>
> యో చ కాలఘసో భూతో,
>
> స భూతపచనిం పచీ”తి. (జా॰ ౧.౨.౧౯౦) –

ఆదీసు వియ భూత-సద్దస్స సత్తేసు, ఖీణాసవేసు చ పవత్తనతో **మహాభూతేనాతి** మహతా సత్తేన, మహాఖీణాసవేనాతి వా అత్థో. ఖీణాసవోపి హి పరిక్ఖీణపటిసన్ధికత్తా భూతోయేవ న భవతి, న చ భవిస్సతీతి భూతోతి వుచ్చతి.

౬౨౬. మహన్తా పాతుభూతాతి ఉపాదిన్నకసన్తానేపి అనుపాదిన్నకసన్తానేపి ససమ్భారధాతువసేన మహన్తా హుత్వా భూతా జాతా నిబ్బత్తాతి అత్థో. తేసం అనుపాదిన్నకసన్తానే –

> “దువే సతసహస్సాని, చత్తారి నహుతాని చ;
>
> ఏత్తకం బహలత్తేన, సఙ్ఖాతాయం వసున్ధరా”తి. (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౫౮౪) –

ఆదినా నయేన మహన్తపాతుభూతతా వుత్తా. ఉపాదిన్నకసన్తానేపి అనేకయోజనసతికమచ్ఛకచ్ఛపతిగావుతప్పమాణదేవదానవాదిసరీరవసేన దట్ఠబ్బా. వుత్తమ్పి హేతం "సన్తి, భిక్ఖవే, మహాసముద్దే యోజనసతికాపి అత్తభావా"తిఆది (అం॰ ని॰ ౮.౨౦; చూళవ॰ ౩౮౫; ఉదా॰ ౪౫).

మహాభూతసమాతి అనేకబ్భుతవిసేసదస్సనేన, అనేకభూతదస్సనేన చ మహన్తా భూతా, మహన్తాని అబ్భుతాని వా ఏతేసూతి మహాభూతా, మాయాకారా, యక్ఖాదయో వా జాతివసేనేవ మహన్తా భూతాతి మహాభూతా, తేహి ఏతే సమాతి మహాభూతసమా. ఏతే హి యథా మాయాకారా అమణిం ఏవ ఉదకం మణిం కత్వా దస్సేన్తి, అసువణ్ణంయేవ లేడ్డుఆదికం సువణ్ణం కత్వా దస్సేన్తి, యథా చ సయం నేవ యక్ఖా న పక్ఖినో సమానా యక్ఖాదిభావమ్పి దస్సేన్తి, ఏవమేవం సయం అనీలానేవ హుత్వా నీలం ఉపాదాయరూపం దస్సేన్తి, సయం అపీతాయేవ...పే॰... సయం అనోదాతాయేవ హుత్వా ఓదాతం ఉపాదాయరూపం దస్సేన్తీతి మాయాకారమహాభూతసామఞ్ఞతో మహాభూతా.

యథా చ యక్ఖా మహాభూతా యం గణ్హన్తి, నేవస్స అన్తోసరీరే ఠానం ఉపలబ్భతి, న సరీరతో బహి, న చ తస్స అఙ్గమఙ్గం నిస్సాయ న తిట్ఠన్తి. యది హి సరీరస్స అన్తో ఠితా, సకలసరీరే బ్యాపనం న సియా. అథ బహి ఠితా, యక్ఖగ్గహితకేన కతకుసలాకుసలం యక్ఖస్స న సియా. యది చస్స అఙ్గమఙ్గం నిస్సాయ న ఠితా, యక్ఖగ్గహితకే పహటే యక్ఖస్స దుక్ఖవేదనుప్పత్తి న సియా, న చ సరీరే రాజిఉట్ఠానం భవేయ్య. యస్మా పనేతం సబ్బం అత్థి, తస్మా తే అనిద్దిసితబ్బట్ఠానా, ఏవమేతేపి న అఞ్ఞమఞ్ఞస్స అన్తో న బహి ఠితా ఉపలబ్భన్తి, న చ అఞ్ఞమఞ్ఞం నిస్సాయ న తిట్ఠన్తి. యది హి తే అఞ్ఞమఞ్ఞస్స అన్తో ఠితా, న సకసకకిచ్చకరా సియుం అఞ్ఞమఞ్ఞం అనుపవేసనతో. అథ అఞ్ఞమఞ్ఞతో బహి ఠితా, వినిబ్భుత్తా సియుం, తథా చ సతి అవినిబ్భుత్తవాదో పరిహాయేయ్య, తస్మా అనిద్దిసితబ్బట్ఠానాతి. యక్ఖమహాభూతసమానతాయ మహాభూతసమా. అనిద్దిసితబ్బట్ఠానాపి చేతే పతిట్ఠానాదినా యథాసకకిచ్చవిసేసేన సేసానం తిణ్ణం ఉపకారకా హోన్తా సహజాతాదినా పచ్చయేన పచ్చయో హుత్వా అఞ్ఞమఞ్ఞం నిస్సాయేవ తిట్ఠన్తి.

వఞ్చకత్తా అభూతేనాతి యక్ఖినీఆదయో వియ అభూతేన అతచ్ఛేన మనాపవణ్ణసణ్ఠానాదినా సత్తానం వఞ్చకత్తా మహన్తాని అభూతాని ఏతేసూతి మహాభూతాతి సమ్మతా . యథా హి యక్ఖినీఆదయో మనాపేహి కాళసామాదివణ్ణేహి, పుథులపీవరకిసాదిసణ్ఠానేహి, హత్థభముఆదివిక్ఖేపేహి చ అత్తనో భయానకభావం పటిచ్ఛాదేత్వా సత్తే వఞ్చేన్తి, అత్తనో వసం నేన్తి, ఏవమేతేపి ఇత్థిపురిసాదీసు మనాపేన ఛవివణ్ణేన, మనాపేన అఙ్గపచ్చఙ్గసణ్ఠానేన, మనాపేన చ హత్థపాదఅఙ్గులిభముకవిక్ఖేపేన అత్తనో కక్ఖళత్తాదిసరీరలక్ఖణం పటిచ్ఛాదేత్వా బాలజనం వఞ్చేన్తి, అత్తనో సభావం దట్ఠుం న దేన్తా తం అత్తనో వసం నేన్తి.

౬౨౭-౩౦. **చక్ఖుసోత**న్తిఆదీసు రూపమేవ రూపతా. హదయఞ్చ తం వత్థు చ మనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతూనన్తి హదయవత్థు, హదయస్స వా విఞ్ఞాణస్స వత్థూతి హదయవత్థు, పురిమపదలోపేన పన "**వత్థు**"న్తి వుత్తం. కబళీకారో ఆహారోయేవ **ఆహారతా**. కిఞ్చాపి **ధమ్మసఙ్గణియం** రూపనిద్దేసే కబళీకారో ఆహారో ఓసానే ఉద్దిట్ఠో, ఇధ పన నిప్ఫన్నరూపానం ఏకట్ఠానే దస్సనత్థం హదయవత్థుఅనన్తరం ఉద్దిట్ఠోతి. లహుతా ఆది యాసం ముదుతాకమ్మఞ్ఞతానన్తి లహుతాదయో, తాసం తయం **లహుతాదిత్తయం,** తత్థ లహుభావో లహుతా, తథా ముదుతాపి. కమ్మని సాధు కమ్మఞ్ఞం, తస్స భావో కమ్మఞ్ఞతా. లహుతాదీనం సయం అనిప్ఫన్నత్తా నిప్ఫన్నరూపవికారభావం దస్సేతుం "**రూపస్సా**"తి విసేసనం కతం. **చతువీసతీ**తి గణనపరిచ్ఛేదో, బలవరూపాదీనం నిసేధనత్థో. తత్థ యం వత్తబ్బం, తం పరతో ఆవి భవిస్సతి .

నిస్సాయాతి నిస్సాయ ఏవ, న పన నిస్సయవసేనపి. చతూహి ఉపాదానేహి నిముత్తతాయ నిక్ఖన్తం ఉపాదానతో మానసం ఏతస్సాతి **నిరుపాదానమానసో**.

౬౩౧-౨. పత్థటత్తాతి పుథుత్తా, తేన పుథుభావతో పుథవీ, పుథవీ ఏవ పథవీతి నిరుత్తినయేన సద్దసిద్ధి దీపితా హోతి. అయం పన సమ్భారపథవియా వసేన యుజ్జతి. సా హి పుథుభూతా పత్థటాతి. లక్ఖణపథవియా వసేన పన పథనట్ఠేన పథవీ, సహజరూపానం పతిట్ఠాభావేన పక్ఖాయతి ఉపట్ఠాతీతి అత్థో. పురిమోపి వా అత్థో లక్ఖణపథవియా వసేన లబ్భతి. **వాయనతో**తి సముదీరణతో, దేసన్తరుప్పత్తిహేతుభావేన భూతసఙ్ఘాటస్స పాపనతోతి అత్థో. **తేజేతి** పరిపాచేతి, నిసేతి వా, తిక్ఖభావేన సేసభూతత్తయం ఉస్మాపేతీతి అత్థో. గాథాబన్ధవసేన చేత్థ ఇతి-సద్దలోపతో "తేజేతి"చ్చేవ వుత్తం. ఏవం "ఆపేతీ"తి ఏత్థాపి. తస్మా తేజేతీతి **తేజో**, ఆపేతీతి **ఆపో**తి వుత్తం హోతి. **ఆపేతి పాలనాతి** అనుపాలేతబ్బరూపపరియోసానం ఆపేతి పత్థరతి. తథా హేతం "ఆబన్ధనకిచ్చ"న్తి వుచ్చతి. ఆపీయతీతి **ఆపో**. సోసీయతి పివీయతీతి అత్థోతి కేచి. అయం పనత్థో ససమ్భారాపే యుజ్జతీతి వదన్తి, లక్ఖణాపేపి యుజ్జతేవ. సోపి హి ఫరుసపాచనవిసోసనాకారేన సేసభూతత్తయేన పీయమానో వియ పవత్తతీతి. ఆపాయతీతి వా **ఆపో**, బ్రూహేతి వడ్ఢేతీతి అత్థో. తథా హేస పరిబ్రూహనరసో. **తేసన్తి** యథావుత్తానం భూతోపాదాయభేదానం రూపానం. **వక్ఖామీ**తి కథేస్సామి. కిం కారణాతి ఆహ "**లక్ఖణాదీసూ**"తిఆది. **హి**-సద్దో హేతుఅత్థో. యస్మా లక్ఖణాదీసు ఞాతేసు ధమ్మా ఆవి భవిస్సన్తి, తస్మా తేసం పరతో ఆవిభావహేతూతి అత్థో.

౬౩౩-౪. కాని పన తాని లక్ఖణరసపచ్చుపట్ఠానపదట్ఠానాని నామ, యేసు ఞాతేసు ధమ్మా ఆవి భవిస్సన్తీతి ఇమం చోదనం సోధేతుం లక్ఖణరసపచ్చుపట్ఠానపదట్ఠానాని సరూపతో కథేన్తో ఆహ "**సామఞ్ఞం వా**"తిఆది. **సామఞ్ఞం** సాధారణో అనిచ్చాదికో. **సభావో** కక్ఖళాదిఫుసనాదికో అసాధారణభావో. **కిచ్చన్తి** సన్ధారణాదికిచ్చం. **సమ్పత్తీ**తి సమ్పన్నభావో. "సురసో గన్ధబ్బో"తిఆదీసు హి గన్ధబ్బసమ్పత్తియా రస-సద్దేన వుచ్చమానత్తా **సమ్పత్తి రసో**తి. **ఫలన్తి** సహజాతనానక్ఖణికవసేన రితం ఫలం. **ఉపట్ఠాననయోతి** గహేతబ్బభావేన ఞాణస్స ఉపట్ఠానాకారో. **ఆసన్నకారణన్తి** పధానకారణం.

లక్ఖీయతి ఏతేనాతి లక్ఖణం, కక్ఖళత్తం లక్ఖణమేతిస్సాతి **కక్ఖళత్తలక్ఖణా**. నను చ కక్ఖళత్తమేవ పథవీధాతూతి? సచ్చమేతం. తథా హి విఞ్ఞాతావిఞ్ఞాతసద్దత్థతావసేన అసమ్భిన్నేపి ధమ్మే కప్పనాసిద్ధేన భేదేన ఏవం నిద్దేసో కతో. ఏవఞ్హి అత్థవిసేసావబోధో హోతీతి. అథ వా లక్ఖీయతీతి లక్ఖణం, కక్ఖళా హుత్వా లక్ఖియమానా ధాతు **కక్ఖళత్తలక్ఖణాతి** ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. సేసాసుపి ఏసేవ నయో. **పతిట్ఠానరసాతి** సహజాతధమ్మానం పతిట్ఠానభావకిచ్చా. అసహజాతానమ్పి సన్తతివసేన పతిట్ఠానభావో హోతేవ. తతో ఏవ నేసం సమ్పటిచ్ఛనాకారేన ఞాణస్స పచ్చుపట్ఠాతీతి **సమ్పటిచ్ఛనపచ్చుపట్ఠానా**. ఇమినా కిచ్చవసేనేవేత్థ "పచ్చుపట్ఠాన"న్తి దస్సేతి. **పదట్ఠానం** పనేత్థ చతున్నమ్పి ఏకతో కత్వా వక్ఖతి.

పగ్ఘరణలక్ఖణాతి ద్రవతాభావతో విస్సన్దనలక్ఖణా. **బ్రూహనరసాతి** సహజాతధమ్మానం మిలాతభావూపగమనం అదత్వా వడ్ఢనకిచ్చా. తథా హి సా తేసం పీణితభావం దస్సేతీతి వుచ్చతి. **సఙ్గహపచ్చుపట్ఠానాతి** బాహిరకఉదకం వియ నహానియచుణ్ణస్స సహజాతధమ్మానం విప్పకిరితుం అదత్వా సమ్పిణ్డనవసేన సఙ్గణ్హనపచ్చుపట్ఠానా. **పరిపాచనరసాతి** పరిణతభావకరణరసా. **మద్దవానుప్పదానపచ్చుపట్ఠానాతి** బాహిరగ్గి వియ జతులోహాదీనం సహజాతధమ్మానం ముదుభావానుప్పదానపచ్చుపట్ఠానా. **విత్థమ్భనలక్ఖణాతి** పూరణలక్ఖణా. **సముదీరణరసాతి** కమ్పనరసా. **అభినీహారో** భూతత్తయస్స దేసన్తరుప్పత్తిహేతుభావో, నీహరణం వా బీజతో అఙ్కురాదికస్స వియ. **ఏకేకా...పే.... తబ్బాతి** పథవీధాతు

అపాదిభూతత్తయపదట్ఠానా, ఆపోధాతు పథవీతేజాదిభూతత్తయపదట్ఠానాతి ఏవం ఏకేకా ధాతు అవసిట్ఠభూతత్తయపదట్ఠానా.

ఆరోహపరిణాహవసేన హి మజ్ఝిమే ఇమస్మిం సరీరే పరిగ్గయ్హమానా పరమాణుభేదసఞ్చుణ్ణా సుఖుమరజభూతా పథవీధాతు దోణమత్తా సియా. సా చ తతో ఉపడ్ఢప్పమాణాయ ఆపోధాతుయా యథా న వికిరతి, ఏవం ఆబన్ధనవసేన సఙ్గహితా. యథా పన పగ్ఘరణసభావాయ ఆపోధాతుయా వసేన కిలిన్నభావం పిచ్ఛలభావం నాపజ్జతి, ఏవం తేజోధాతుయా అనుపాలితా. యథా పన తస్సా వసేన న వికిరీయతి, ఏవం వాయోధాతుయా విత్థమ్భితా సఙ్ఘాతభావం పాపితా. ఏవం సుఖుమరజభూతాపి ఆబన్ధనపరిపాచనసముదీరణకిచ్చాహి ఆపోతేజోవాయోధాతూహి లద్ధపచ్చయా సినేహేన తేమితా, తేజసా పరిపక్కా, వాయునా విత్థమ్భితా పిట్ఠచుణ్ణాని వియ న ఇతో చితో చ వికిరీయతి విద్ధంసీయతి, అవికిరియమానా అవిద్ధంసియమానా నానప్పకారకం ఇత్థిపురిసలిఙ్గాదిభావవిభాగం ఉపగచ్ఛతి, అణుథూలదీఘరస్సథిరకథినాదిభావఞ్చ పకాసేతి.

యూసగతా ఆబన్ధనాకారభూతా పనేత్థ ఆపోధాతు పథవీపతిట్ఠితా తేజానుపాలితా వాయోవిత్థమ్భితా న గళతి , న పగ్ఘరతి, న పరిస్సవతి. ఏవం తీహి ధాతూహి అనుపాలితా అపగ్ఘరమానా అపరిస్సవమానా పిణ్డితభావం దస్సేతి. ఏసా హి అనుబ్రూహనరసా.

అసితపీతాదిపరిపాచితా చేత్థ ఉసుమాకారభూతా ఉణ్హత్తలక్ఖణా తేజోధాతు పథవీపతిట్ఠితా ఆపోసఙ్గహితా వాయోవిత్థమ్భితా ఇమం కాయం పరిపాచేతి, వణ్ణసమ్పత్తిఞ్చస్స ఆవహతి. సా హి యథానుభుత్తస్స ఆహారస్స సమ్మా పరిణామనేన రసాదిసమ్పత్తియా హేతుభావం గచ్ఛన్తీ ఇమం కాయం పరిపాచేతి, వణ్ణసమ్పత్తిఞ్చ ఆవహతి. కమ్మూపనిస్సయాయ హి చిత్తపసాదహేతుకాయ చ సరీరే వణ్ణసమ్పదాయ తేజోధాతు విసేసపచ్చయో, పగేవ ఉతుఆహారసముట్ఠానాయ రూపసమ్పత్తియాతి. తాయ చ పన పరిపాచితో అయం కాయో న పూతిభావం గచ్ఛతి.

అఙ్గమఙ్గానుసటా చేత్థ సముదీరణవిత్థమ్భనలక్ఖణా వాయోధాతు పథవీధాతుయా అత్తని పతిట్ఠాపీయతి. యథా సహజాతధమ్మేహి విసుం న హోతి, ఏవం ఆపోధాతుయా సఙ్గయ్హతి. యథా సహజాతధమ్మా న పరిస్సవన్తి, ఏవం తేజోధాతుయా అనుపాలీయతి. సా ఏవం తీహి ధాతూహి యథారహం అనుపాలియమానా ఇమం కాయం విత్థమ్భేతి. తాయ పన విత్థమ్భితో అయం కాయో న పరిపతతి, ఉజుకం తిట్ఠతి, ఇచ్చేవం ఏకేకాయ ధాతుయా తిస్సన్నం ధాతూనం వసేనేవ పవత్తనతో వుత్తం "ఏకేకా చేత్థ సేసభూతత్తయపదట్ఠానాతి వేదితబ్బా"తి.

ఏవం భూతరూపానం సద్ధిం వచనత్థేహి లక్ఖణాదయో దస్సేత్వా ఇదాని ఉపాదాయరూపాని దస్సేన్తో ఆహ **''చక్ఖతీ''**తిఆది. అనేకత్థత్తా ధాతూనం చక్ఖతి-సద్దస్స విభావనత్థతాపి సమ్భవతీతి కత్వా వుత్తం **''విభావేతీతి అత్థో''**తి. **చక్ఖతీ**తి పన విఞ్ఞాణాధిట్ఠితం సమవిసమం ఆచిక్ఖన్తం వియ, అభిబ్యత్తం వదన్తం వియ హోతీతి అత్థో. అథ వా **చక్ఖతీ**తి విఞ్ఞాణాధిట్ఠితం రూపం అస్సాదేన్తం వియ హోతీతి అత్థో. చక్ఖతీతి హి అయం సద్దో "మధుం చక్ఖతి, బ్యఞ్జనం చక్ఖతీ"తిఆదీసు వియ అస్సాదత్థో. వుత్తఞ్హేతం – "చక్ఖుం ఖో, మాగణ్డియ, రూపారామం రూపరతం రూపసముదిత"న్తి (మ. ని. ౨.౨౦౯). వక్ఖతి చ "రూపేసు ఆవిఞ్ఛనరస"న్తి. యది ఏవం "సోతం ఖో, మాగణ్డియ, సద్దారామ"న్తిఆదివచనతో (మ. ని. ౨.౨౦౯)

సోతాదీనమ్పి సద్దాదిఅస్సాదకభావో అత్థీతి తేసమ్పి చక్ఖుసద్దాభిధేయ్యతా ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి నిరుళ్హత్తా. నిరుళ్హో హి ఏస చక్ఖు-సద్దో లోచనేయేవ పదుమాదీసు పఙ్కజాదిసద్దా వియాతి.

౬౩౫-౬. చక్ఖురూపస్స నిద్దేసప్పకరణేపి చక్ఖు-సద్దసామఞ్ఞతో ఆగతం సబ్బమ్పి చక్ఖుం పభేదతో దస్సేతుం ''**తత్థ చక్ఖూ**''తిఆది వుత్తం. **తత్థాతి** తస్మిం చక్ఖునిద్దేసే. **పఞ్ఞామంసప్పభేదతో**తి పఞ్ఞాచక్ఖు మంసచక్ఖూతి ఏవం పఞ్ఞామంసానం వసేన పభేదతో. **తత్థాతి** తస్మిం దువిధే చక్ఖుమ్హి. పఞ్ఞాయేవ **పఞ్ఞామయం**. **నామతో**తి నామేహి పఞ్చవిధన్తి సమ్బన్ధో. కతమేహి నామేహీతి ఆహ ''**బుద్ధధమ్మా**''తిఆది. తత్థ **బుద్ధధమ్మసమన్తేహీ**తి బుద్ధచక్ఖు ధమ్మచక్ఖు సమన్తచక్ఖూతి ఇమేహి నామేహి. **ఞాణదిబ్బేహీ**తి ఞాణచక్ఖు దిబ్బచక్ఖూతి చ నామేహి. **యథానుక్కమతో**తి యథావుత్తఅనుక్కమతో. **నానత్త**న్తి భేదం. **మే**తి మయ్హం సన్తికా, మయ్హం వచనతోతి వా అత్థో. **నిబోధథ** జానాథ.

౬౩౭. తత్థ "అద్దసం ఖో అహం, భిక్ఖవే, బుద్ధచక్ఖునా లోకం వోలోకేన్తో సత్తే అప్పరజక్ఖే మహారజక్ఖే తిక్ఖిన్ద్రియే"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౩) ఆగతం బుద్ధచక్ఖు నామాతి దస్సేన్తో ఆహ ''**ఆసయానుసయే**''తిఆది. తత్థ **ఆసయానుసయే**తి సత్తానం ఆసయే చేవ అనుసయే చ, తస్మిం పవత్తన్తి అత్థో . తత్థ ఆగన్త్వా సేతి చిత్తం ఏత్థాతి ఆసయో. బ్యగ్ఘాసయో వియ. యథా హి బ్యగ్ఘో గోచరత్థాయ పక్కన్తోపి పున ఆగన్త్వా వనగహనేయేవ సయతి, తేనేవ చ తం తస్స ఆసయోతి వుచ్చతి, ఏవం అఞ్ఞత్థాపి పవత్తం చిత్తం ఆగన్త్వా యత్థ సయతి, తం తస్స ఆసయోతి వేదితబ్బం. సో పన సస్సతదస్సనాదివసేన చతుబ్బిధో హోతి. వుత్తఞ్హేతం –

> "సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠీ చ, ఖన్తి చేవానులోమికా;
>
> యథాభూతఞ్చ యం ఞాణం, ఏతం ఆసయసఞ్ఞిత"న్తి. (విసుద్ధి॰ మహా॰ ౧.౧౩౬; దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.పరమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా; సారత్థ॰ టీ॰ ౧. పఠమమహాసఙ్గీతివణ్ణనా; వి॰ వి॰ టీ॰ ౧.వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా)

అనుసయకథా ఉపరి ఆగమిస్సతి. **ఇన్ద్రియానం పరోపరే**తి సద్ధాపఞ్చమకానం ఇన్ద్రియానం తిక్ఖముదుభావే. తిక్ఖఞ్హి ఇన్ద్రియం ఉక్కట్ఠగతత్తా పరం, ముదు అపరం అనుక్కట్ఠగతత్తా. ఇదం పన **బుద్ధచక్ఖు** ఛసు అసాధారణఞాణేసు పురిమద్వయన్తి దట్ఠబ్బం.

౬౩౮. హేట్ఠా...పే॰... సఞ్ఞితన్తి "తస్మింయేవ ఆసనే విరజం వీతమలం ధమ్మచక్ఖుం ఉదపాదీ"తి ఏవం వుత్తం హేట్ఠా తీసు మగ్గేసు ఞాణం ధమ్మచక్ఖున్తి సఞ్ఞితం. **ఞాణం సబ్బఞ్ఞుతా పనా**తి సబ్బఞ్ఞుభావసఙ్ఖాతం ఞాణం. తఞ్హి సబ్బఞ్ఞూతి అభిధానస్స, బుద్ధియా చ పవత్తినిమిత్తతాయ సబ్బఞ్ఞుభావో నామ హోతి. **ఞేయ్యం సమన్తచక్ఖు**న్తి ఖన్ధాదివసేన సమన్తతో సబ్బసో దస్సనట్ఠేన సమన్తచక్ఖున్తి ఞేయ్యం. తేనేవాహ –

> "న తస్స అద్దిట్ఠమిధత్థి కిఞ్చి,
>
> అథో అవిఞ్ఞాతమజానితబ్బం;
>
> సబ్బం అభిఞ్ఞాసి యదత్థి ఞేయ్యం,
>
> తథాగతో తేన సమన్తచక్ఖూ"తి. (చూళని॰ మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౮౫);

౬౩౯. యం చక్ఖుం ఉదపాదీతి ఆగతన్తి యం ఞాణం "ఇదం దుక్ఖన్తి, భిక్ఖవే, పుబ్బే అననుస్సుతేసు ధమ్మేసు చక్ఖుం ఉదపాది, ఞాణం ఉదపాదీ"తి (మహావ. ౧౫) ఏవం తత్థ తత్థ సుత్తేసు ఆగతం, చతూసు సచ్చేసు తేపరివట్టవసేన "దుక్ఖం పరిఞ్ఞేయ్యం పరిఞ్ఞాత"న్తి ఏవమాదినా ద్వాదసవిధేన ఆకారేన పవత్తం, ఇదం **ఞాణచక్ఖు**. యా పన "అద్దసం ఖో అహం, భిక్ఖవే, దిబ్బేన చక్ఖునా విసుద్ధేనా"తిఆదినా (మ. ని. ౧.౨౮౪) ఆగతా పఞ్చమజ్ఝానసఙ్ఖాతఅభిఞ్ఞాచిత్తసమ్పయుత్తా పఞ్ఞా, అయం **దిబ్బచక్ఖూ**తి దస్సేతుం "**అభిఞ్ఞాచిత్తజా**"తిఆది వుత్తం. ఏత్థ చ పఠమతతియఞాణాని కామావచరానియేవ. చతుత్థమ్పి పన పురిమద్వయమివ కామావచరన్తి **ఆనన్దాచరియేన** వుత్తం. ఞాణచక్ఖుం సహఅరియమగ్గవిపస్సనాఞాణన్తిపి యుజ్జతీతి అపరే. అగ్గమగ్గేన సహ విపస్సనాపచ్చవేక్ఖణఞాణన్తి పన యుత్తం వియ దిస్సతి.

౬౪౦-౪. ఏవం పఞ్ఞాచక్ఖుస్స పభేదం దస్సేత్వా పున మంసచక్ఖుస్సాపి పభేదం దస్సేతుం "**మంసచక్ఖుపీ**"తిఆది వుత్తం. **ససమ్భారపసాదతో**తి ససమ్భారచక్ఖు పసాదచక్ఖూతి ఇమేసం ద్విన్నం వసేన సమ్భరీయతి ఏతేహీతి సమ్భారా, అవయవా. తే పన ఉపత్థమ్భకభూతా చతుసముట్ఠానికరూపసన్తతియో దట్ఠబ్బా. సహ సమ్భారేహీతి **ససమ్భారం**. ససమ్భారఞ్చ నామ మంసపిణ్డో పవుచ్చతీతి సమ్బన్ధో. **అక్ఖికూపట్ఠినా హేట్ఠా**తి హేట్ఠాగతఅక్ఖికూపస్స అట్ఠినా పరిచ్ఛిన్నోతి సమ్బన్ధో. **ఉద్ధన్తి** అక్ఖికూపతో ఉద్ధం. **ఉభతో అక్ఖికోటీహీ**తి అక్ఖికూపస్స ఉభయభాగే అక్ఖికోటీహి. **మత్థలుఙ్గేన అన్తతో**తి అక్ఖికూపస్స అబ్భన్తరే ఠితేన మత్థలుఙ్గేన. **న్హారుసుత్తేన ఆబన్ధో**తి నహారురజ్జుహి అన్తో మత్థలుఙ్గేన సహ ఆబన్ధో. **సకలోపి చ లోకో**తి సకలోపి బాలపుథుజ్జనలోకో. **యన్తి** యం మంసపిణ్డం. **కమలస్స దలం వియా**తి పుథులవిపులనీలతాయ నీలుప్పలదలం వియ. **జానాతీ**తి గణ్హాతి. **చక్ఖు నామ న తం హోతీ**తి తథా గయ్హమానం తం చక్ఖు నామ న హోతి. కిఞ్చరహి తన్తి ఆహ "**వత్థు తస్సాతి వుచ్చతీ**"తి. **తస్సా**తి తస్స యథాధిప్పేతస్స పరమత్థచక్ఖునో. **ఇదం పనా**తి నిగమనం.

౬౪౫-౭. తం పన ససమ్భారచక్ఖు యేహి సమ్భారేహి సమ్భరీయతి, తే సరూపతో, గణనతో చ దస్సేతుం "**వణ్ణో గన్ధో**"తిఆది వుత్తం. **భావో**తి ఇత్థియా ఇత్థిభావో, పురిసస్స పుమ్భావోతి లబ్భమానకభావో. **సమ్భవో**తి ఆపోధాతుమేవ సమ్భవభూతమాహ. **సణ్ఠానన్తి** చ తేన తేనాకారేన సన్నివిట్ఠేసు మహాభూతేసు తంతంసణ్ఠానవసేన విఞ్ఞాయమానం వణ్ణాయతనమాహ. ఆపోధాతువణ్ణాయతనేహి చ అనత్థన్తరభూతానమ్పి సమ్భవసణ్ఠానానం విసుం వచనం తథాభూతానం, అతథాభూతానఞ్చ ఆపాదీనం యథావుత్తమంసపిణ్డే విజ్జమానత్తా. ఆపోధాతువణ్ణాయతనానఞ్హి సన్తానవసేన పవత్తమానానం అవత్థావిసేసో సమ్భవో సణ్ఠానఞ్చాతి. **దసేతే**తి చతస్సో ధాతుయో, తన్నిస్సితా వణ్ణాదయో చాతి ఇమే దస. **చతుసముట్ఠానా**తి అన్తోగతహేత్వత్థమిదం విసేసనం, చతుసముట్ఠానికత్తాతి వుత్తం హోతి.

౬౪౮. చక్ఖు...పే.... జీవితమేవ చాతి ఇమాని ఏకన్తకమ్మసముట్ఠానాని, పురిమాని చ చతుసముట్ఠానానీతి **చత్తాలీసఞ్చ చత్తారి చ** రూపాని భవన్తి, చతుచత్తాలీస రూపాని హోన్తీతి అత్థో.

౬౪౯-౫౨. ఇమేసం పన రూపానం వసేనాతి యథావుత్తానం సఙ్ఖేపతో చుద్దసన్నం, విత్థారతో చతుచత్తాలీసానఞ్చ రూపానం వసేన. **పరిపిణ్డితన్తి** సమన్తతో పిణ్డితం. యత్థ సేతమ్పి అత్థి, కణ్హమ్పి లోహితమ్పి పథవీపి ఆపోపి తేజోపి వాయోపి, ఇదం పన సేమ్హుస్సదత్తా సేతం హోతి, పిత్తుస్సదత్తా కణ్హం, రుహిరుస్సదత్తా లోహితకం, పథవుస్సదత్తా పత్థినం హోతి, ఆపుస్సదత్తా పగ్ఘరతి, తేజుస్సదత్తా పరిడయ్హతి, వాయుస్సదత్తా సమ్భమతి. ఇదం సమ్భారవన్తతాయ సమ్భారచక్ఖూతి **పణ్డితేహి** బుద్ధాదీహి **పకాసితం** పరిదీపితం. **ఏత్థ సితో**తి ఏతం ససమ్భారచక్ఖుం నిస్సితో తదాయత్తభూతో.

తేనాహ "ఏత్థ పటిబద్ధో"తి. **చతున్నం పన భూతానం పసాదో**తి చతున్నం భూతానం పసన్నతాసభావో పసాదో, "సేతేన మణ్డలేనస్సా"తి పాఠో యుజ్జతి. పోత్థకేసు పన "సేతే తు మణ్డలే తస్సా"తి లిఖన్తి. **కణ్హమణ్డలమజ్ఝే**తి ఇధాపి "కణ్హమణ్డలస్స మజ్ఝే"తి వత్తబ్బే "చతుత్థదూ"తిఆదీసు వియ ఛన్దానురక్ఖణత్థం విభత్తిలోపం కత్వా "కణ్హమణ్డలమజ్ఝే"తి వుత్తం. ఏవఞ్హి అత్థో చ యోజనా చ సుట్ఠు ఉపపన్నా హోన్తి. **అట్ఠకథాయమ్పి** హి "సేతమణ్డలపరిక్ఖిత్తస్స కణ్హమణ్డలస్స మజ్ఝే"తి (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౫౯౬) వుత్తం. అపరే పన యథారుతవసేనేవ పాఠం గహేత్వా "సబ్బసో పరిక్ఖిత్తస్స తస్స ససమ్భారస్స చక్ఖునో మజ్ఝే సేతమణ్డలే కణ్హమణ్డలే మజ్ఝే"తి యోజేన్తి. **దిట్ఠమణ్డలే**తి అభిముఖే ఠితానం సరీరసణ్ఠానుప్పత్తిదేసభూతే దిట్ఠమణ్డలే.

౬౫౩-౫. **సన్ధారణా...పే॰... హుత్వా**నాతి సన్ధారణనహాపనమణ్డనబీజనకిచ్చాహి చతూహి ధాతీహి ఖత్తియకుమారో వియ సన్ధారణాబన్ధనపరిపాచనసముదీరణకిచ్చాహి అత్తనిస్సయభూతాహి చతూహి ధాతూహి కతూపకారం హుత్వా. **ఉతుచిత్తాదినా**తి తీహి సన్తతిసముట్ఠాపకేహి ఉతుచిత్తాహారేహి. ఏత్థ చ కలాపన్తరగతా ఉతుఆహారా అధిప్పేతాతి వదన్తి. **ఆయునా కతపాలన**న్తి చతుధాతునిస్సితేనేవ జీవితిన్ద్రియేన రక్ఖియమానం. తథా హేతం కమ్మజరూపపరిపాలనలక్ఖణం. **వణ్ణగన్ధరసాదీహీ**తి **ఆది**-గ్గహణేన ఓజం సఙ్గణ్హాతి, "వణ్ణగన్ధరసోజాహీ"తి వా పాఠో. **వత్థుద్వారఞ్చ సాధయ**న్తి యథాయోగం వత్థుద్వారభావం సాధయమానం. చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స హి నిస్సయభావతో వత్థుభావం, పవత్తిముఖభావతో ద్వారభావఞ్చ సాధేతి. సమ్పటిచ్ఛనాదీనం పన తదారమ్మణావసానానం అఞ్ఞనిస్సితత్తా ద్వారభావమేవ సాధేతి, న వత్థుభావం. **ఊకాసిరసమానేన పమాణేనా**తి ఊకాసిరసమానేన పదేసప్పమాణేన లక్ఖితం హుత్వా ఊకాసిరసమానప్పమాణే ఠానేతి వా అత్థో. **తిట్ఠతీ**తి సత్త అక్ఖిపటలాని బ్యాపేత్వా సత్తసు పిచుపటలేసు ఆసిత్తతేలం వియ తిట్ఠతి. ఏవఞ్చ కత్వా చక్ఖుస్స అనేకకలాపగతతా సిద్ధా హోతి. ఉపద్దవానం పటలనిరాకరణేపి హి చక్ఖు విజ్జతేవాతి. యథా చ చక్ఖు, ఏవమిమస్స నిస్సయభూతా చతస్సో ధాతుయో, ఆయువణ్ణాదీని చ సత్త అక్ఖిపటలాని బ్యాపేత్వా ఠితానేవ అవినిబ్భోగవుత్తిత్తాతి గహేతబ్బం.

౬౫౬. **వుత్త**న్తి ధమ్మసేనాపతినా వుత్తం. **రూపాని మనుపస్సతీ**తి మ-కారో పదసన్ధికరో "అఞ్ఞమఞ్ఞం సమణమచలో"తిఆదీసు వియ. అథ వా **మనూ**తి మచ్చోతి అత్థో. కిఞ్చాపి చక్ఖు రూపం న పస్సతి, కిఞ్చరహి తన్నిస్సితం విఞ్ఞాణమేవ. తథా హి "మఞ్చా ఉక్కుట్ఠిం కరోన్తీ"తిఆదీసు వియ నిస్సితకిరియం నిస్సయే వియ కత్వా వోహారసమ్భవతో "చక్ఖుపసాదేన పస్సతీ"తి వుత్తం. **ఆచరియజోతిపాలత్థే**రేనాపి హి ఇమినావ అధిప్పాయేన ఇదం వుత్తం. ఇదమేత్థ సన్నిట్ఠానం, కిం చక్ఖు రూపం పస్సతి, ఉదాహు విఞ్ఞాణన్తి, కిఞ్చేత్థ – యది చక్ఖు పస్సేయ్య, అఞ్ఞవిఞ్ఞాణసమఙ్గినోపి చక్ఖు పస్సేయ్య. అథ విఞ్ఞాణం, కుట్టాదిఅన్తరితమ్పి పస్సేయ్య తస్స అప్పటిఘాతతత్తా? నాయం దోసో. యస్స "చక్ఖు పస్సతీ"తి మతం, తస్సాపి న సబ్బం చక్ఖు పస్సతి, అథ ఖో విఞ్ఞాణాధిట్ఠితమేవ. యస్స పన విఞ్ఞాణం పస్సతీతి మతం, తస్సాపి న సబ్బం విఞ్ఞాణం పస్సతి, అథ ఖో చక్ఖునిస్సితమేవ, తఞ్చ అన్తరితే నుప్పజ్జతి. యత్థ ఆలోకస్స కుట్టాదీహి వినిబన్ధో, యత్థ పన సో నత్థి ఫలికఅబ్భపటలాదిమ్హి, తత్థ అన్తరితేపి ఉప్పజ్జతి ఏవ, తస్మా తం అనుప్పన్నత్తా అన్తరితం న పస్సతి. ఇదమేవ చ సన్నిట్ఠానం, యం ఖో చక్ఖువిఞ్ఞాణం పస్సతీతి. తఞ్హి దస్సనకిచ్చం. యది ఏవం కథం చక్ఖునా రూపం దిస్వాతి. తేన ద్వారేన కరణభూతేనాతి అయమేత్థ అభిసన్ధి. అథ వా నిస్సితకిరియా నిస్సయస్స పవుచ్చతి యథా "మఞ్చా ఉక్కుట్ఠిం కరోన్తీ"తి. **ఊకాసిరసమూపమ**న్తి ఊకాసిరసమానూపమం, ఊకాసిరప్పమాణన్తి వుత్తం హోతి. ఇదఞ్చస్స పతిట్ఠానోకాసవసేన వుత్తం, న పన అత్తనో పమాణవసేన. తఞ్హి పరమాణుపరియన్తేన పమాణేన అతిసుఖుమమేవాతి. ఊకాసిరప్పమాణే పన పదేసే ఇదం పవత్తతి. న కేవలఞ్చ ఇదమేవ, సబ్బానిపి సబ్బట్ఠానికరూపాని తత్థ పవత్తన్తేవ.

ఇదఞ్చ తత్థ నిబ్బత్తన్తం తం పదేసం పూరేత్వా ఏవ నిబ్బత్తతి. ఏకూనపణ్ణాసకలాపవసేన చ సహేవ పవత్తతి, సత్తరసచిత్తక్ఖణాయుకత్తా రూపానం, ఏకేకస్స చ చిత్తస్స తీసు తీసు ఖణేసు కమ్మజరూపానం ఉప్పజ్జమానత్తా.

౬౦౫. **సుణాతీతి సోత**న్తి ఏత్థ కిం సోతం సుణాతి, ఉదాహు విఞ్ఞాణన్తిఆదినా హేట్ఠా వుత్తనయేన యథాసమ్భవం యోజేతబ్బం. **తనుతమ్బలోమాచితే**తి ససమ్భారసోతబిలస్స అన్తో సుఖుమేహి తమ్బవణ్ణలోమేహి సఞ్ఛితే. **అఙ్గులివేధకసణ్ఠానే పదేసే**తి అఙ్గులిముద్దికాసణ్ఠానమంసయుత్తే పదేసే. **వుత్తప్పకారాహీ**తి సన్ధారణాదికిచ్చాహి. **ఆయునా పరిపాలియమాన**న్తి ఏత్థ వణ్ణాదీహి పరివారితన్తి సమ్బన్ధితబ్బం. **తిట్ఠతీ**తి పుబ్బే వుత్తనయేన తం పదేసం పూరేత్వా తిట్ఠతి. సేసం వుత్తనయేన వేదితబ్బం. **ఘాయతీ**తి గన్ధోపాదానం కరోతి. **సాయతీ**తి రసం విన్దతి. **జీవితమవ్హాయతీ**తి ఏత్థ రసగ్గహణమూలకత్తా అజ్ఝోహరణస్స జీవితనిమిత్తం అజ్ఝోహరణరసో జీవితం, తం అవ్హాయతి తస్మిం నిన్నతాయ అవ్హాయన్తమివ హోతి. **ఉప్పలదలగ్గసణ్ఠానే పదేసే**తి మజ్ఝే ఛిన్నస్స ఉప్పలదలస్స అగ్గభాగసణ్ఠానే పదేసే. **మలాన**న్తి కిలేసాదిమలానఞ్చేవ మలవిసయానఞ్చ సాసవధమ్మానం అనుత్తరియభావం గచ్ఛన్తేసు కామరాగనిదానకమ్మజనితేసు కామరాగస్స చ విసేసపచ్చయేసు ఘానజివ్హాకాయేసు కాయస్స విసేసతో సాసవపచ్చయత్తా సోయేవ తేసం ఆయోతి వుచ్చతి. తేన హి ఫోట్ఠబ్బసుఖం అస్సాదేన్తా సత్తా మేథునమ్పి సేవన్తి. అథ వా కాయిన్ద్రియవత్థుకా చత్తారో ఖన్ధా బలవకామరాగాదిహేతుభావతో విసేసతో మలా, తేసమయం ఆయో హేతూతి కాయోతి వుత్తో. **ఇమస్మిం కాయే**తి ఇమస్మిం ససమ్భారకాయే. సోపి హి కుచ్ఛితానం కేసాదిమలానం ఆయభావతో కాయోతి వుచ్చతి. **యావతా ఉపాదిన్నకం అత్థీ**తి ఇమినా కేసగ్గనఖగ్గాదీసు కాయపసాదస్స అభావమాహ. **కప్పాసపటలే స్నేహో వియా**తి ఇమినాస్స నిరన్తరభావం. ఇమే చ పన చక్ఖాదయో రూపాదిగోచరనిన్నతాయ వమ్మికఉదకఆకాసగామసివథికాసఙ్ఖాతగోచరనిన్నతాయ అహిసుంసుమారపక్ఖికుక్కురసిగాలా వియ దట్ఠబ్బా. విసమజ్ఝాసయతాయ హి చక్ఖు వమ్మికచ్ఛిద్దాభిరతసప్పో వియ, బిలజ్ఝాసయతాయ సోతం ఉదకబిలాభిరతసుంసుమారో వియ, ఆకాసజ్ఝాసయతాయ ఘానం అజటాకాసాభిరతపక్ఖి వియ, గామజ్ఝాసయతాయ జివ్హా గామాభిరతకుక్కురో వియ, ఉపాదిన్నకజ్ఝాసయతాయ కాయో ఆమకసుసానాభిరతసిగాలో వియాతి. **విసమజ్ఝాసయతాయా**తి చక్ఖుస్స విసమజ్ఝాసయం వియ హోతీతి కత్వా వుత్తా. చక్ఖుమతో వా పుగ్గలస్స అజ్ఝాసయవసేన చక్ఖు విసమజ్ఝాసయం. ఏస నయో సేసేసుపి.

దట్ఠు...పే.... లక్ఖణన్తి ఏత్థ దట్ఠుం కామేతీతి దట్ఠుకామో తస్స భావో దట్ఠుకామతా, రూపతణ్హాయేతం అధివచనం. సా పన అనాగతే చక్ఖాదీసు ఆదీనవపటిచ్ఛాదికావిజ్జామూలపత్థనాసభావా పాకటా అపాకటాతి దువిధా. తత్థ యా అయం “ఈదిసం ఈదిసఞ్చ సుఖుమతమవిసయగ్గహణసమత్థం చక్ఖు హోతూ”తి ఏవం కమ్మాయూహనతో పుబ్బే, పచ్ఛా వా ఉప్పన్నా పాకటా. ఇన్ద్రియవిసేసం పన అనామసిత్వా అవిసేసేన పరిపుణ్ణాయతనభవసమ్పత్తిం పత్థేత్వా, అపత్థేత్వా వా తత్థ అవిగతతణ్హావసేన కమ్మం కరోన్తస్స అప్పహీనభావేన అనుసయితా అపి కమ్మసామత్థియవిచిత్తహేతుభూతా అపాకటా. సా దువిధాపి నిదానం ఉపనిస్సయో యస్స తం దట్ఠుకామతానిదానం, తదేవ కమ్మం, తం సముట్ఠానమేతేసన్తి దట్ఠుకామతానిదానకమ్మసముట్ఠానాని, ఏవంవిధానం భూతానం పసాదో దట్ఠుకామతా...పే.... పసాదో, తం లక్ఖణమస్స, తథా హుత్వా లక్ఖీయతీతి వా **దట్ఠుకామతానిదానకమ్మసముట్ఠానభూతపసాదలక్ఖణం**.

ఏత్థ చ గబ్భసేయ్యకానం దిన్నపటిసన్ధికం, అఞ్ఞం వా కమ్మం చక్ఖాదీని నిబ్బత్తేతి. ఓపపాతికానం పన పటిసన్ధిక్ఖణేవ పరిపుణ్ణాయతనానం నిబ్బత్తమానానం పటిసన్ధిజనకమేవ కమ్మం పరిపుణ్ణసకలమత్తభావం నిబ్బత్తేతీతి గహేతబ్బం. కథం

పన ఏకకమ్మునా నిబ్బత్తమానానం చక్ఖాదీనం విసేసోతి? కారణస్స భిన్నత్తా. తంతంభవపత్థనాభూతా హి తణ్హా తంతంభవపరియాపన్నాయతనాభిలాసతాయ సయం విచిత్తరూపా ఉపనిస్సయభావేన తంతంభవనిబ్బత్తకకమ్మస్సపి విచిత్తభేదతం విదహతి. యతో తదాహితవిసేసం తథావిధసమత్థతాయోగేన అనేకరూపాపన్నం వియ అనేకవిసిట్ఠసభావం ఫలం నిబ్బత్తేతి, న చేత్థ సమత్థతాసమత్థతాసభావతో అఞ్ఞా వేదితబ్బా. కారణవిసేసేన ఆహితవిసేసస్స విసిట్ఠఫలనిప్ఫాదనసమత్థతాభావతో ఏకస్సేవ కమ్మస్స సోళసాదివిపాకనిబ్బత్తనహేతుభావేన చ అయమత్థో సమ్పటిచ్ఛితబ్బో. లోకేపి ఏకస్సేవ సాలిబీజస్స పరిపుణ్ణాపరిపుణ్ణతణ్డులఫలనిబ్బత్తిహేతుతా దిస్సతేవ. కిం వా ఏతాయ యుత్తిచిన్తాయ, న చిన్తితబ్బమేవేతం. యతో కమ్మఫలం చక్ఖాదీని, కమ్మవిపాకో చ సబ్బసో బుద్ధానంయేవ ఞాణస్స విసయో, న అఞ్ఞేసం అతక్కావచరత్తా. తేనేవ భగవతా "కమ్మవిపాకో అచిన్తేయ్యో, న చిన్తేతబ్బో, యో చిన్తేయ్య, ఉమ్మాదస్స విఘాతస్స భాగీ అస్సా"తిఆదీనవం (అ॰ ని॰ ౪.౭౭) దస్సేత్వా పటిక్ఖిత్తం.

రూపేసు ఆవిఞ్ఛనరసన్తి ఆవిఞ్ఛనం పుగ్గలస్స, ఆవజ్జనాదివిఞ్ఞాణస్స వా తన్నిన్నభావప్పత్తియా హేతుభావో. **ఆధారభావపచ్చుపట్ఠాన**న్తి నిస్సయపచ్చయభావతో. ఆలోకాదిసన్నిస్సయేన కదాచి ఉప్పజ్జమానానమ్పి హి చక్ఖువిఞ్ఞాణం ఉప్పజ్జనకాలే చక్ఖుం నిస్సాయ ఏవ ఉప్పజ్జతీతి. ఏత్థాహ – చక్ఖువిఞ్ఞాణుప్పత్తిసమయే సమ్భవన్తేసు మన్దామన్దమజ్ఝిమాయుకేసు ఏకూనపణ్ణాసచక్ఖూసు కతమం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స ఆధారభావం పచ్చనుభోతీతి? వుచ్చతే –

> "పటిసన్ధిచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే ఉప్పన్నం ఠానప్పత్తం పురేజాతం వత్థుం నిస్సాయ దుతియభవఙ్గం ఉప్పజ్జతి, తేన సద్ధిం ఉప్పన్నం ఠానప్పత్తం పురేజాతం వత్థుం నిస్సాయ తతియభవఙ్గం ఉప్పజ్జతి, ఇమినా నయేన యావతాయుకం చిత్తప్పవత్తి వేదితబ్బా"తి (విసుద్ధి॰ ౨.౨౦౦) –

మగ్గామగ్గఞాణనిద్దేసే వుత్తనయేన ఏకచిత్తక్ఖణాతీతం చక్ఖు రూపే ఘట్టిత్వా విఞ్ఞాణస్స నిస్సయో హోతి, తస్మా ద్వీసు భవఙ్గచలనేసు పురిమస్స అనన్తరపచ్చయభూతేన భవఙ్గచిత్తేన సహ ఉప్పన్నన్తి అయమత్థో ఇధ సీహళసంవణ్ణనాయం, విసుద్ధిమగ్గస్స సీహళసంవణ్ణనాయఞ్చ వుత్తో.

తళాకగామమూలవాసిదాఠానాగత్థేరేన పన "ఆవజ్జనేన, తస్స అనన్తరపచ్చయభూతేన భవఙ్గేన వా సహ ఉప్పన్నం చక్ఖు"న్తి వుత్తం, తం దువుత్తం. ఏవఞ్హి సతి అఞ్ఞస్మిం ఘట్టితే అఞ్ఞం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స నిస్సయో హోతీతి వుత్తం హోతి, ఏవఞ్చ భవఙ్గచలనతో హేట్ఠా తతియచతుత్థేహి యావ తేరసమచిత్తేన సహ ఉప్పన్నమ్పి నిస్సయో హోతీతి ఆపజ్జేయ్య, న చేతం వత్తబ్బం, తతియచతుత్థచిత్తతో పట్ఠాయ ఉప్పన్నం కేసఞ్చి వీథిచిత్తానం ద్వారభావం న గచ్ఛతి నిరుద్ధత్తా , మనోద్వారస్స నిరుద్ధస్సేవ ద్వారభావస్స దస్సనతో. యది సియా "పటిసన్ధిచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే ఉప్పన్నం వత్థుం నిస్సాయ దుతియభవఙ్గం ఉప్పజ్జతీ"తిఆదివచనతో "ఏకచిత్తక్ఖణాతీతమేవ నిస్సయోతి అధిప్పేత"న్తి ఇదమ్పి ఏకచిత్తక్ఖణాతీతం నిస్సయోతి యుజ్జతీతి, ఏవం సతి "తస్స అనన్తరపచ్చయభూతేన భవఙ్గేన వా"తి వచనం యుజ్జేయ్య, తేన హి "చిత్తక్ఖణద్వయాతీతమ్పి నిస్సయో"తి పటిఞ్ఞాతం సియా, తస్మా నాయం థేరస్స అధిప్పాయోతి దిస్సతి. "ఏకచిత్తక్ఖణాతిక్కమో"తి చ అనతీతేకచిత్తక్ఖణస్స దుబ్బలతాయ ఏకచిత్తక్ఖణాతిక్కమేన తస్స బలవభావదీపనత్థం వుచ్చతి, న పన ద్వితిచతుచిత్తక్ఖణాతీతానం నిస్సయభావాభావతో. ఏవఞ్చ కత్వా వుత్తం **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** "సమ్పటిచ్ఛనాదీని చుతిఆసన్నాని తదుద్ధం కమ్మజరూపస్స అనుప్పత్తితో ఏకస్మింయేవ హదయవత్థుస్మిం వత్తన్తీ"తి, తస్మా తం థేరస్స మనోరథమేవాతి న సారతో పచ్చేతబ్బం.

సహజాతేసు బహూసు పసాదేసు కిం ఏకో నిస్సయో హోతి, ఉదాహు సబ్బేయేవాతి? నను వుత్తం "పుబ్బే ఏకమ్పి చక్ఖు విఞ్ఞాణస్స పచ్చయో హోతీ"తి, కతమం పన తన్తి? యం తత్థ విసదం హుత్వా రూపాభిఘట్టనారహం. **విసుద్ధిమగ్గసీహళసంవణ్ణనాయం** పన "సబ్బేయేవ నిస్సయా హోన్తీ"తి వత్వా "యది ఏవం 'చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణ'న్తి ఏత్థ 'రూపే చా'తి వచనం వియ 'చక్ఖూనీ'తిపి బహువచనం కత్తబ్బన్తి అనుయోగం కత్వా తంవిసోధనత్థం 'ససమ్భారచక్ఖుద్వయనిస్సితం పసాదద్వయం నిస్సాయ ఏకమేవ విఞ్ఞాణం ఉప్పజ్జతీతి గణ్హేయ్యు'న్తి ఇమం విప్పటిపత్తిం నిరాకరోన్తేన భగవతా బహువచనమకత్వా 'రూపాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో'తిఆదీసు (పట్ఠా॰ ౧.౧.౨) వియ సామఞ్ఞవసేన ఏకవచనం కత"న్తి వుత్తం. **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** పన తదేవ సీహళసంవణ్ణనావచనం అనిచ్ఛన్తేన "ఏకమ్పి చక్ఖు విఞ్ఞాణస్స పచ్చయో హోతి, రూపం పన అనేకమేవ పచ్చయభావవిసేసతో"తి వుత్తం. తథా చేవ అమ్హేహిపి హేట్ఠా విభావితన్తి. యేసం భూతానమయం పసాదో, తేయేవ ఇమస్స ఆసన్నకారణన్తి వుత్తం "దట్ఠు...పే॰... పదట్ఠాన"న్తి. సోతపసాదాదీనమ్పి లక్ఖణాదినిద్దేసే వుత్తనయానుసారేన అత్థో యోజేతబ్బో.

౬౩౮. **కేచీ**తి మహాసఙ్ఘియేసు ఏకచ్చే. చక్ఖాదీసు తేజాదిఅధికతా నామ తన్నిస్సయభూతానం తదధికతాయాతి దస్సేన్తో "**తేజాధికాన**"న్తిఆదిమాహ. తత్థ **తేజాధికాన**న్తి పమాణవసేన చతున్నం ధాతూనం సమానభావేపి కిచ్చవసేన తేజోధాతుఅధికానం. ఏవం సేసేసుపి. **ఆకాస ...పే॰... సేసకా**తి ఆకాసాధికానం భూతానం పసాదో సోతం, వాయుఅధికానం ఘానం, తోయాధికానం జివ్హా, ఫోట్ఠబ్బసఙ్ఖాతపథవాధికానం కాయోతి అత్థో.

౬౩౯. ఏవం పన వదన్తానం కిం ఉత్తరన్తి ఆహ "**తే పనా**"తిఆది. **సుత్తం ఆహరథా**తి న తుమ్హాకం వచనమత్తేనేవ అయమత్థో సక్కా సద్ధాతుం, తస్స పన పరిదీపకం సుత్తమాహరథ. సుత్తే హి ఆహటే తస్స నేయ్యత్థతం నీతత్థతం విచారేత్వా యది తస్స వసేన అయమత్థో పఞ్ఞాయేథ , గణ్హేయ్యామ నన్తి అధిప్పాయో. **సుత్తమేవ...పే॰... కిఞ్చీపీ**తి ఇతో చితో చ సుత్తం గవేసమానాపి అద్ధా ఏకన్తేన కిఞ్చిపి ఏకగాథాపదమత్తమ్పి తదత్థపరిదీపకం సుత్తం న దక్ఖిస్సన్తేవ తేపిటకే బుద్ధవచనే తాదిసస్సేవ సుత్తన్తస్స అభావతో.

౬౪౦. కిఞ్చాపి సుత్తన్తవసేన అయమత్థో న దిస్సతి, యుత్తితో పన దిస్సతీతి చే, తమ్పి నత్థీతి దస్సేన్తో ఆహ "**విసేసే సతీ**"తిఆది. భూతానఞ్హి విసేసే సతి పసాదో కథం భవే, నేవ భవేయ్య, న చ భవేయ్య, కిం కారణన్తి ఆహ "**సమానానఞ్హి భూతానం, పసాదో పరిదీపితో**"తి. యస్మా సమానానమేవ భూతానం పసాదో పోరాణేహి పరిదీపితో, న విసమానానం. పథవీధాతుఅధికకలాపస్స హి కక్ఖళత్తా, ఆపోధాతుఅధికకలాపస్స విస్సన్దనతో, తేజోధాతుఅధికకలాపస్స పరిగ్గయ్హమానత్తా, వాయోధాతుఅధికకలాపస్స చ విస్సరణతో న తేసు పసాదో పతిట్ఠాతుం సక్కోతి, తస్మా తేసం కిచ్చతో సమానానంయేవ పసాదో ఉప్పజ్జేయ్య, న విసమానానన్తి.

౬౪౧-౨. యది ఏవం కథం పసాదానం విసేసతాతి ఆహ "**తస్మా**"తిఆది. యస్మా వుత్తప్పకారేన పసాదవత్థుకానం భూతానం విసేసేన న భవితబ్బం, తస్మా **ఏతేసం** పసాదనిస్సయభూతానం ఇదమూనం, ఇదమధికన్తి ఏతం **విసేసపరికప్పనం సబ్బసో** సబ్బాకారేన **పహాయ ఞేయ్యా కమ్మవిసేసేన పసాదానం విసేసతా**. యథా అవిసేసేపి భూతానం రూపానం రసాదయో అఞ్ఞమఞ్ఞవిసదిసా హోన్తి, ఏవం చక్ఖాదయోపి భూతవిసేసాభావేపి అఞ్ఞమఞ్ఞవిసదిసా హోన్తి. నో

పనాయం విసిట్ఠభావో కమ్మవిసేసేన విఞ్ఞాతబ్బో. ఏకమ్పి హి కమ్మం పఞ్చాయతనికత్తభావపత్థనానిప్ఫన్నం చక్ఖాదివిసేసహేతుతాయ అఞ్ఞమఞ్ఞస్స అసాధారణవిసిట్ఠం సామత్థియవిసేసతో. న హి యేన విసేసేన చక్ఖుస్స పచ్చయో, తేనేవ సోతస్స హోతి ఇన్ద్రియన్తరభావప్పత్తితో. "పటిసన్ధిక్ఖణే మహగ్గతా చేతనా కటత్తారూపానం కమ్మపచ్చయేన పచ్చయో"తి వచనతో పటిసన్ధిక్ఖణే విజ్జమానానం సబ్బేసంయేవ కటత్తారూపానం ఏకా చేతనా కమ్మపచ్చయో హోతీతి విఞ్ఞాయతి. నానాచేతనాయ హి తదా ఇన్ద్రియుప్పత్తియం సతి పరిత్తేన చ మహగ్గతేన చ కమ్మేన కటత్తారూపం ఆపజ్జేయ్య, న చేకా పటిసన్ధి అనేకకమ్మనిబ్బత్తా హోతీతి సిద్ధమేకేన కమ్మేన అనేకిన్ద్రియుప్పత్తి హోతీతి. **''న హి భూతవిసేసేన, హోతి తేసం విసేసతా''**తి ఇదం నిగమనవసేన వుత్తం.

៩៩౩. ఏవం కమ్మవిసేసతో విసిట్ఠేసు చ ఏతేసు ఆరమ్మణగ్గహణేపి అయం విసేసోతి దస్సేతుం **''ఏవమేతేసూ''**తిఆది వుత్తం. **అప్పత్తగాహక**న్తి అసమ్పత్తగ్గాహకం అత్తనో నిస్సయేన సహ అనల్లీయననిస్సయే ఏవ రూపాదివిసయే విఞ్ఞాణుప్పత్తిహేతుభావతో. కేచి పన తమ్పి "సమ్పత్తగ్గాహకమేవా"తి వదన్తి, తం న సున్దరం సాన్తరే అధికే చ విసయే విఞ్ఞాణుప్పత్తిహేతుభావతో. యది హి చక్ఖుసోతాని సమ్పత్తవిసయమేవ గణ్హన్తి, చక్ఖుపసాదతో విచ్ఛిన్నదేసే ఠితేసు తారకాదీసు నిస్సయవసేన చ పమాణతో అధికేసు చన్దమణ్డలాదీసు రూపాయతనేసు సోతపసాదతో చ విచ్ఛిన్నదేససమ్భూతేసు ఉదరచమ్మసన్ధిచమ్మాదిఅన్తరితేసు కుచ్ఛిసద్దసన్ధిసద్దాదీసు పుథులేసు చ సముద్దసద్దాదీసు సద్దాయతనేసు విఞ్ఞాణుప్పత్తి న సియా సమ్పత్తగ్గాహకానం కాయిన్ద్రియాదీనం తథా అదస్సనతో.

ఏత్థ చ వదేయ్య – అధిట్ఠానతో బహిన్ద్రియస్స పవత్తి హోతీతి సమ్పత్తవిసయమేవ యత్తకం విసయం, తత్తకం విసయం గహణాకారం ఫరిత్వా గణ్హాతి, తస్మా అసిద్ధమేతం "సాన్తరే అధికే చ విసయే విఞ్ఞాణుప్పత్తిహేతుభావతో"తి? తం న, అధిట్ఠానతో బహి ఇన్ద్రియుప్పత్తియా ఏవ అభావా. అధిట్ఠానదేసే ఏవ హి ఇన్ద్రియం పవత్తతి తత్థ కిచ్చాదిప్పయోగదస్సనతో. సతి చ ఏతస్స బహి పవత్తియం అధిట్ఠానే పిహితేపి విసయగ్గహణం సియా, తస్మా అధిట్ఠానదేసే ఠితానంయేవ చక్ఖుసోతానం అసమ్పత్తవిసయస్సేవ గహణతో నాసిద్ధమేతం "సాన్తరే అధికే చ విఞ్ఞాణుప్పత్తిహేతుభావతో"తి. తేనాహు పోరాణా –

> "సబ్బగోచరయోగేపి, దిట్ఠం రూపరవేసు యం;
> విచ్ఛిన్నపుథువిఞ్ఞాణం, సమ్పత్తగ్గాహబాధక"న్తి.

తస్సత్థో – సబ్బేసం చక్ఖాదీనం గోచరేన రూపాదినా యోగే ఏకకారియసాధకత్తా సమ్బన్ధే ఘట్టనే వా సమానే సతి **రూపరవేసు** రూపసద్దాయతనేసు విసయభూతేసు చక్ఖాదితో దూరభావేన చేవ కేనచి అనన్తరితభావేన చ విచ్ఛిన్నేసు పమాణతో పుథులేసు చ విసయేసు ఉప్పజ్జమానం యం విఞ్ఞాణం, తం చక్ఖుసోతానం సమ్పత్తగ్గాహస్స సమ్పత్తగ్గహణస్స బాధకన్తి.

అపిచ యది చక్ఖు సమ్పత్తగ్గాహకం సియా, అత్తనో మణ్డలే ఠితం వణ్ణమ్పి పస్సేయ్య. తథా అక్ఖిపుటే అఞ్జనం పఖుమమూలే అక్ఖివణ్ణం పఖుమమూలే ఘట్టియమానం అఞ్జనసలాకమ్పి పస్సేయ్య, న చ పనేతం దిస్సతి, తస్మా తన్నిస్సయే దేసే ఠితమేవ విసయం గణ్హాతి. సోతాయతనమ్పి యది సమ్పత్తగ్గాహకం అభవిస్స, చిత్తసముట్ఠానం సద్దాయతనం సోతవిఞ్ఞాణస్స కదాచిపి ఆరమ్మణపచ్చయో న సియా. న హి బహిద్ధా చిత్తసముట్ఠానానం ఉప్పత్తి అత్థి. **పట్ఠానే** చ "సద్దాయతనం సోతవిఞ్ఞాణధాతుయా ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౨) అవిసేసేనేవ సద్దస్స

సోతవిఞ్ఞాణారమ్మణభావో వుత్తో . కిఞ్చ యది సోతం సమ్పత్తగ్గాహకం సియా, అత్తనో విసయపదేసేయేవ గహేతబ్బతో గన్ధస్స వియ సద్దస్సాపి దిసాదేసవవత్థానం న సియా. ఏవఞ్చ సద్దానుసారేన కణ్డం పాతేన్తస్స సద్దవేధినో అత్తనో కణ్ణబిలేయేవ సరపాతనం సియా, తస్మా యత్థ ఉప్పన్నో సద్దో, తత్థేవ ఠితో సోతపథే ఆపాథమాగచ్ఛతి.

యది ఏవం కథం దూరే ఠితేహి రజకాదిసద్దా చిరేన సుయ్యన్తి. అసమ్పత్తగ్గాహకత్తే హి దూరాసన్నదేసవత్తీనం సమకమేవ సవనేన భవితబ్బన్తి? నయిదమేవం దూరాసన్నానం యథాపాకటే సద్దే గహణవిసేసతో. యథా హి దూరాసన్నానం వచనసద్దే యథాపాకటేవ గహణవిసేసతో అక్ఖరవిసేసనం గహణం, అగ్గహణఞ్చ హోతి, ఏవం రజకాదిసద్దేపి ఆసన్నస్స ఆదితో పభుతి యావ అవసానా కమేన పాకటీభూతే, దూరస్స చ అవసానే, మజ్ఝే వా పిణ్డవసేన పవత్తిపాకటీభూతే యథాపాకటం నిచ్ఛయగ్గాహకానం సోతవిఞ్ఞాణవీథియా పరతో పవత్తానం మనోద్వారికజవనానం గహణవిసేసతో లహుకం సుతో, చిరేన సుతోతి అభిమానో హోతి. సోతవిఞ్ఞాణప్పవత్తి పన ఉభయత్థ సమానా సద్దస్స ఉప్పన్నదేసే ఠితస్స అత్తనో విజ్జమానక్ఖణేయేవ సోతాపాథగమనతో. యది సద్దస్స భూతపరమ్పరాయ సమన్తతో పవత్తి నత్థి, కథం పటిఘోసుప్పత్తీతి? దూరే ఠితోపి సద్దో అఞ్ఞత్థ పటిఘోసుప్పత్తియా, భాజనాదిచలనస్స చ పచ్చయో హోతి అయోకన్తో వియ అయోచలనస్సాతి దట్ఠబ్బం.

సేసం...పే.... గాహకన్తి యం పన అవసేసం ఘానజివ్హాకాయసఙ్ఖాతం పసాదత్తయం, తం సమ్పత్తగ్గాహకం హోతి నిస్సయవసేన చేవ సయఞ్చ అత్తనో నిస్సయే అల్లీనేయేవ విసయే విఞ్ఞాణుప్పత్తిహేతుభావతో. గన్ధరసానం నిస్సయేసు ఘానజివ్హానిస్సయేహి సహ అల్లీనాయేవ గన్ధరసా విఞ్ఞాయన్తి . ఫోట్ఠబ్బఞ్చ భూతత్తయరూపం కాయనిస్సయేన అల్లీనమేవ విఞ్ఞాయతీతి.

వణ్ణవికారమాపజ్జమానన్తి దోసాదీహి కారణేహి అమనాపవణ్ణస్స ఉప్పత్తివసేన వణ్ణవికారం ఆపజ్జమానం. **హదయఙ్గతభావన్తి** చిత్తగతం అజ్ఝాసయం. **పకాసేతీతి** రూపమివ పకాసం కరోతి, సవిగ్గహమివ దస్సేతీతి అత్థో. అనేకత్థత్తా హి ధాతూనం పకాసనత్థో ఏవ రూప-సద్దో దట్ఠబ్బో. తం పన రూపన్తి సమ్బన్ధో. చక్ఖుమ్హి, చక్ఖుస్స వా పటిహననం లక్ఖణమేతస్సాతి **చక్ఖుపటిహననలక్ఖణం**. ఏవం **సోతపటిహననలక్ఖణన్తి**ఆదీసుపి. పటిహననఞ్చేత్థ విసయవిసయీనం అఞ్ఞమఞ్ఞాభిముఖభావో యోగ్యదేసావట్ఠానం పటిఘాతో వియాతి కత్వా. యథా పటిఘాతే సతి దుబ్బలస్స చలనం హోతి, ఏవం విసయాభిముఖభావే సతి విసయినో తంసమ్బన్ధస్స చ వత్థురూపస్స, తన్నిస్సితస్స చ భవఙ్గస్స చలనం హోతి. సో రూపస్స చక్ఖుమ్హి, చక్ఖుస్స వా రూపే హోతి. తేనాహ "యమ్హి చక్ఖుమ్హి అనిదస్సనమ్హి సప్పటిఘమ్హి రూపం సనిదస్సనం సప్పటిఘం పటిహఞ్ఞి వా, యం చక్ఖు అనిదస్సనం సప్పటిఘం రూపమ్హి సనిదస్సనమ్హి సప్పటిఘమ్హి పటిహఞ్ఞి వా"తి (ధ॰ స॰ ౫౯౭) చ ఆది. **విసయభావో** ఆరమ్మణపచ్చయతా. **గోచరభావపచ్చుపట్ఠానన్తి** ఏత్థ అనఞ్ఞథాభావో విసయతా, తబ్బహులతా గోచరభావోతి అయం విసయగోచరానం విసేసో. **సద్దాయతీతి** ఉదాహరీయతి, సకేహి వా పచ్చయేహి సోతవిఞ్ఞేయ్యభావం ఉపనీయతీతి అత్థో. **అత్తానం గన్ధయతీతి** సుగన్ధం, దుగ్గన్ధన్తి వా అత్తానం పకాసేతి. తేనాహ "**సూచయతీ**"తి.

౬౬౪. ఇత్థియా ఏవ ఇన్ద్రియం **ఇత్థిన్ద్రియం**. యథా చక్ఖాదీని ఇన్ద్రియాని పురిసస్సపి హోన్తి, నయిదం తథా. ఇదం పన నియమేన ఇత్థియా ఏవ హోతి, తస్మా "ఇత్థిన్ద్రియ"న్తి వుచ్చతి. ఏవం పురిసిన్ద్రియేపి. ఇత్థియా భావో, ఇత్థీతి భవతి ఏతేన

చిత్తం , అభిధానం వాతి **ఇత్థిభావో. పటిసన్ధిసముట్ఠితో**తి పటిసన్ధియంయేవ సముట్ఠితో, పటిసన్ధిచిత్తేన సహ ఏకక్ఖణే సముట్ఠితో. ఏతేన ఠపేత్వా లిఙ్గపరివత్తనం చక్ఖున్ద్రియాదీని వియ ఇమస్స అపాతుభావమాహ. **యఞ్చేతం ఇత్థిలిఙ్గాదీ**తి యం పనేతం ఇన్ద్రియఫలభూతం ఇత్థిలిఙ్గాది. **ఆది**-గ్గహణేన ఇత్థినిమిత్తఇత్థికుత్తఇత్థాకప్పానం సఙ్గహో. తత్థ విసదఅవిసదహత్థపాదాదితా సణ్ఠానం **ఇత్థిలిఙ్గం**. ఇత్థీనఞ్హి హత్థపాదగీవాఉరాదిసణ్ఠానం న పురిసానం వియ హోతి. తథా హి తాసం హేట్ఠిమకాయో విసదో, ఉపరిమకాయో అవిసదో, హత్థపాదా ఖుద్దకా, ముఖం ఖుద్దకం, థనమంసా అవిసదా, తా నిమ్మస్సుదారికా. కేసబన్ధవత్థగ్గహణఞ్చ **ఇత్థినిమిత్తం**. దహరకాలేపి సుప్పకముసలకాదీహి కీళా మకచివాకేన సుత్తకన్తనన్తి చ ఏవమాది **ఇత్థికుత్తం,** ఇత్థికిరియాతి అత్థో. అవిసదట్ఠానగమనాదిఆకారో **ఇత్థాకప్పో**. పురిసమ్పి హి అవిసదం దిస్వా మాతుగామో వియ తిట్ఠతి నిపజ్జతి నిసీదతి ఖాదతి భుఞ్జతీతి వదన్తి. ఇదం పన ఇత్థిలిఙ్గాదిపరిదీపనం అకుసలన్తి వత్వా అఞ్ఞథాపి వణ్ణేన్తి ఆచరియా. కథం? యోనిపదేసో ఇత్థిలిఙ్గం, సరాధిప్పాయా ఇత్థినిమిత్తం, అవిసదట్ఠానగమనాదయో ఇత్థికుత్తం, ఇత్థిసణ్ఠానం ఇత్థాకప్పోతి. ఏత్థ చ అధిప్పాయో నామ పురిసస్మిం మేథునతణ్హా. సా హి తాసం నిచ్చం బలవతరా పవత్తతి, అతో సాపి ఇత్థీతి సఞ్జాననస్స నిమిత్తతాయ "ఇత్థినిమిత్త"న్తి వుచ్చతి. కిఞ్చాపి ఇత్థీతి సఞ్జాణస్స నిమిత్తతాయ కుత్తాకప్పానమ్పి నిమిత్తేయేవ అన్తోగధతా, తథాపి తేసం విసుం గహణతో సరాధిప్పాయా ఏవ నిమిత్తభావేన అధిప్పేతా.

౬౬౩. కిం పనేతం ఇత్థిలిఙ్గాది ఇత్థిన్ద్రియం వియ పటిసన్ధిసముట్ఠితం హోతీతి ఆహ **''ఇత్థిన్ద్రియం పటిచ్చేవా''**తిఆది. కిఞ్చాపి హి ఇత్థిలిఙ్గాదీని యథాసకం కమ్మాదినా పచ్చయేన సముట్ఠహన్తి , యేభుయ్యేన పన ఇత్థిన్ద్రియసహితేయేవ సన్తానే తంతదాకారా హుత్వా సమ్భవన్తి, ఇతరత్థ చ న భవన్తీతి తేసం తబ్భావభావితం ఉపాదాయ "ఇత్థిన్ద్రియం పటిచ్చేవ జాయన్తీ"తి వుత్తాని. ఏవఞ్చ కత్వా వక్ఖతి "ఇత్థి...పే.... కారణభావపచ్చుపట్ఠాన"న్తి. ఈదిసేనేవ కారణభావసఙ్ఖాతేన అధిపతిభావేన తస్స ఇన్ద్రియతా వుత్తా ఇన్ద్రియసహితే సన్తానే ఇత్థిలిఙ్గాదిఆకారరూపపచ్చయానం అఞ్ఞథా అనుప్పాదనతో, న పన ఇన్ద్రియాదిపచ్చయసమ్భవతో. తథా హేతం జీవితిన్ద్రియం వియ ఏకకలాపగతానం ఆహారో వియ కలాపన్తరరూపానం ఉపత్థమ్భకమనుపాలకం వా న హోతి. ఏవఞ్చ కత్వా జీవితిన్ద్రియఆహారానం వియ ఇమస్స ఇన్ద్రియపచ్చయతా, అత్థిఅవిగతపచ్చయతా చ పాళియం న వుత్తా. యస్మా పచ్చయన్తరాధీనాని ఇత్థిలిఙ్గాదీని, తస్మా యత్థస్స ఆధిపచ్చం, తంసదిసేసు మతచిత్తకతరూపేసుపి తంసణ్ఠానతా దిస్సతి. యస్మా పనేతే ఇత్థిన్ద్రియం పటిచ్చ జాయన్తాపి గబ్భసేయ్యకానం పటిసన్ధియం న సముట్ఠహన్తి, పవత్తేయేవ సముట్ఠహన్తి, తస్మా ఆహ **''పవత్తే...పే.... పటిసన్ధియ''**న్తి.

౬౬౬-౭. సంసేదజఓపపాతికానం పన కిఞ్చి ఇత్థిన్ద్రియేన సహ పటిసన్ధియమేవ నిబ్బత్తతి. **న చా**తి చ-కారో వచనీయన్తరసముచ్చయే. "కిఞ్చా"తి ఇమస్స అత్థే దట్ఠబ్బో. యస్మా లిఙ్గాదిఆకారేసు రూపేసు రూపాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యం, తస్మా ఆహ **''ఇత్థిలిఙ్గాదయో చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యా హోన్తీ''**తి. యస్మా పన తతో అఞ్ఞాని యథాయోగం సోతవిఞ్ఞేయ్యాని చేవ మనోవిఞ్ఞేయ్యాని చ, తస్మా వుత్తం **''న వా''**తి. యథావుత్తో పపఞ్చో పురిసిన్ద్రియేపి యథాసమ్భవం యోజేతబ్బోతి అతిదేసం కరోన్తో ఆహ **''ఏసేవా''**తిఆది. **సేసేపీ**తి ఏత్తకేయేవ వుత్తే ఇతో సేసేసు సబ్బేసుపీతి కదాచి కోచి చిన్తేయ్యాతి ఆహ **''పురిసిన్ద్రియే''**తి . **పఠమకప్పాన**న్తి పఠమకప్పికనరానం. తేసఞ్హి ఆభస్సరలోకతో చవిత్వా ఇధూపపన్నానం దీఘస్స కాలస్స అచ్చయేన ఓళారికం ఆహారం ఆహరతం ముత్తకరీసేసు సఞ్జాతేసు తేసం నిక్ఖమనత్థాయ వణముఖాని భిజ్జన్తి, పురిసస్స పురిసభావో, ఇత్థియా చ ఇత్థిభావో పాతురహోసి. తథా హి పురిమత్తభావేసు పవత్తఉపచారఝానానుభావేన యావ సత్తసన్తానే కామరాగవిక్ఖమ్భనవేగో న పటిపస్సమ్భతి, న తావ

బలవకామరాగూపనిస్సయాని ఇత్థిపురిసిన్ద్రియాని పాతురహేసుం. యదా పనస్స విచ్ఛిన్నతాయ బలవకామరాగో లద్ధావసరో అహోసి, తదా తదూపనిస్సయాని తాని సత్తానం సన్తానే సఞ్జాయన్తి.

౬౬౮. **పరతోతి** పఠమకప్పతో అపరభాగే. **పవత్తే...పే... పరివత్తతీతి** యథా తం సోరేయ్యకసేట్ఠిపుత్తస్స వియాతి అధిప్పాయో. అపి-సద్దేన పఠమపారాజికాయం వినీతవత్థుపాళియం ఆగతభిక్ఖుస్స, భిక్ఖునియా వియ చ పటిసన్ధియం సముట్ఠితస్సపి పవత్తే పరివత్తనం దీపేతి. యథాహ –

> "తేన ఖో పన సమయేన అఞ్ఞతరస్స భిక్ఖునో ఇత్థిలిఙ్గం పాతుభూతం హోతి. తేన ఖో పన సమయేన అఞ్ఞతరిస్సా భిక్ఖునియా పురిసలిఙ్గం పాతుభూతం హోతీ"తి (పారా. ౬౯).

యస్స పన పటిసన్ధియం ద్వీసు ఏకమ్పి న సముట్ఠితం, సో అభావకో నామ, తస్స పవత్తియమ్పి ఇన్ద్రియుప్పత్తి న హోతీతి దట్ఠబ్బం.

౬౬౯. కిం పనేతస్స ఉభయస్సపి నిబ్బత్తియా, వినాసనస్స చ కారణం, యతో ఇదం సముట్ఠాతి, పరివత్తతీతి చ వుచ్చతీతి ఇమం అనుయోగం మనసి కత్వా ఆహ "**మహతా పాపకమ్మేనా**"తిఆది. తత్థ **మహతాతి** పరదారికకమ్మాదినా మహాబలేన. **పాపకమ్మేన** ఉపనిస్సయభూతేన . **మహతా కుసలేనేవాతి** ఇదం సుగతిం సన్ధాయ వుత్తం. దుగ్గతియం పన ఉభయమ్పి అకుసలకమ్మేనేవ జాయతి.

౬౭౦. ఇన్ద్రియే వినట్ఠే ఏకన్తేనేవ లిఙ్గమ్పి వినస్సతేవాతి ఆహ "**ఇత్థిలిఙ్గం వినస్సతీ**"తి. అయం పనేత్థ అధిప్పాయో దట్ఠబ్బో – ఇమేసు ద్వీసు పురిసిన్ద్రియం ఉత్తమం, ఇత్థిన్ద్రియం హీనం, పురిసిన్ద్రియస్స అన్తరధానం మహన్తేన అకుసలేన కమ్మేన హోతి, సముట్ఠానం మహన్తేన కుసలకమ్మేన, ఇత్థిన్ద్రియస్స అన్తరధానం దుబ్బలాకుసలేన, సముట్ఠానమ్పి దుబ్బలకుసలేన, దుగ్గతియం పన ఉభయస్సాపి అన్తరధానం, సముట్ఠానఞ్చ అకుసలేనేవ హోతీతి. యది సుగతియం ఇత్థిన్ద్రియమ్పి కుసలేనేవ నిబ్బత్తతి, కథఞ్చరహి "పరదారికకమ్మం కత్వా నిరయే పచ్చిత్వా తేనేవ పాపకమ్మేన పఞ్చసతక్ఖత్తుం మనుస్సలోకే ఇత్థీ హుత్వా నిబ్బత్తతీ"తిఆదివచనన్తి? నాయం విరోధో నిస్సన్దఫలవసేన వుత్తత్తా. తథా హి పటిసన్ధియం తావ పురిసిన్ద్రియనిబ్బత్తనారహమ్పి కమ్మం కదాచి పరదారికాదినా బలవపాపకమ్మేన పటిబాహితసామత్థియం అస్స, తదా అత్తనో పురిసిన్ద్రియనిబ్బత్తనే అసమత్థతాయ ఇత్థిన్ద్రియమేవ నిబ్బత్తేతి. పవత్తియం పన అత్తనో బలవభావేన ఇత్థిన్ద్రియూపనిస్సయం పరదారికమకుసలకమ్మం పటిబాహిత్వా పటిసన్ధితో పట్ఠాయ పురిసిన్ద్రియం సముట్ఠాపేన్తం కదాచి లద్ధసామగ్గితాసఞ్జాతబలవిసేసేన పరదారికాదినా కమ్మేన పటిబాహితసామత్థియం భవేయ్య, తదా అత్తనో దుబ్బలతాయ పురిసిన్ద్రియం న నిబ్బత్తేతి , ఇత్థిన్ద్రియమేవ నిబ్బత్తేతి. ఏవం పరదారికాదికమ్మూపనిస్సయేన ఇత్థిన్ద్రియస్స నిబ్బత్తనతో తం తేన నిబ్బత్తితం కత్వా వుచ్చతి.

౬౭౧-౨. యదా పన తం కమ్మం పున సామగ్గిపటిలాభతో, పరిక్ఖీణపాపకమ్మతాయ వా బలవప్పత్తం అభవిస్స, తదా దిన్నవేధం వియ రుక్ఖం తదపగమే అత్తనో బలానురూపం పురిసిన్ద్రియం నిబ్బత్తేతి, ఇత్థిన్ద్రియం పన అత్తనో కారణాభావతో నుప్పజ్జతి. ఉభయస్స పన నిబ్బత్తియమ్పి విసదిసిన్ద్రియనిబ్బత్తనతో పురే సత్తరసమచిత్తస్స ఠితికాలముపాదాయ తంతంసముట్ఠాపకకమ్మం తం తం ఇన్ద్రియం న జనేతి. సత్తరసమచిత్తేన సహ ఉప్పన్నం విసదిసిన్ద్రియుప్పత్తితో

పురిమచిత్తేన సహ నిరుజ్ఝతి. యది హి సత్తరసమచిత్తుప్పాదతో పరమ్పి ఉప్పజ్జేయ్య, ఇతరం నుప్పజ్జతి ఏకస్మిం సన్తానే ద్విన్నం సహుప్పత్తియా అనిచ్ఛితత్తా. తేనేవ హి "యస్స వా పన పురిసిన్ద్రియం ఉప్పజ్జతి, తస్స ఇత్థిన్ద్రియం ఉప్పజ్జతీ"తి (యమ॰ ౩.ఇన్ద్రియయమక.౧౮౮) ఇమస్మిం పఞ్హే "నో"తి (యమ॰ ౩.ఇన్ద్రియయమక.౧౮౮) పటిక్ఖేపో కతోతి. ఏవఞ్చ కత్వా వక్ఖతి "**ఉభతోబ్యఞ్జనస్సాపీ**"తిఆది . ఏకస్మిఞ్చ నిరుద్ధే తప్పటిబద్ధాని లిఙ్గాదీని కతిపయదివసేహి నిరుజ్ఝన్తి, తేసు నిరుద్ధేసు ఇతరాని అనుక్కమేన జాయన్తీతి ఆచరియా. ఇత్థినిమిత్తుప్పాదకకమ్మతో, పురిసనిమిత్తుప్పాదకకమ్మతో వాతి ఉభతో దువిధం బ్యఞ్జనమస్సాతి ఉభతోబ్యఞ్జనో. **తస్సాపీ**తి యస్స దువిధం బ్యఞ్జనమత్థి, తస్సాపి ఏకమేవ ఇన్ద్రియం సియా, కిం పన ఇతరస్సాతి దస్సేతి.

నను చ దువిధే బ్యఞ్జనే సతి ఇన్ద్రియద్వయేనాపి భవితబ్బం, బ్యఞ్జనఞ్హి తం తం ఇన్ద్రియం పటిచ్చ జాయతీతి? సచ్చం జాయతి, ఏత్థాపి ఇత్థిఉభతోబ్యఞ్జనస్స ఇత్థిన్ద్రియం పటిచ్చ ఇత్థినిమిత్తమేవ యావజీవం పవత్తతి, పురిసఉభతోబ్యఞ్జనస్స పురిసిన్ద్రియం పటిచ్చ పురిసనిమిత్తమేవ, ఇతరం పన న తస్స ఇత్థిన్ద్రియపురిసిన్ద్రియహేతుతో జాయతి. తం పన యేన కారణేన హోతి, తం దస్సేతుం "ఏవం సన్తే"తి అనుయోగం కత్వా "**న చాభావో**"తిఆదినా సోధనం తు వుత్తం. **ఏవం సన్తే**తి ఏకస్మింయేవ ఇన్ద్రియే సతి. **అభావో చా**తి యం పటిచ్చ జాయతి, తస్స అభావతో పురిసఉభతోబ్యఞ్జనస్స ఇత్థిబ్యఞ్జనాభావో, ఇత్థిఉభతోబ్యఞ్జనస్స పురిసబ్యఞ్జనాభావోతి అత్థో . **న చాభావో సియా**తి నేవ దుతియబ్యఞ్జనస్స అభావో సియా. **న తం బ్యఞ్జనకారణ**న్తి తం ఇన్ద్రియం దుతియబ్యఞ్జనకారణం న హోతి. కస్మా? సదా అభావతో. ఇత్థిఉభతోబ్యఞ్జనస్స హి యదా ఇత్థియా రాగచిత్తం ఉప్పజ్జతి, తదా పురిసబ్యఞ్జనం పాకటం హోతి, ఇత్థిబ్యఞ్జనం పటిచ్ఛన్నం గుళ్హం హోతి, తథా ఇతరస్స ఇతరం. యది చ తేసం ఇన్ద్రియం దుతియబ్యఞ్జనకారణం భవేయ్య, సదాపి బ్యఞ్జనద్వయం తిట్ఠేయ్య, న పన తిట్ఠతి, తస్మా వేదితబ్బమేతం "న తస్స తం బ్యఞ్జనకారణ"న్తి. కిఞ్చరహి కారణన్తి చే? ఆహ "**తస్సా...పే.... కారణ**"న్తి. తత్థ **కమ్మసహాయ**న్తి పురిమభవసిద్ధస్స ఇన్ద్రియనిబ్బత్తకకమ్మస్స సహాయం. **రాగచిత్త**న్తి ఇత్థియా పురిసస్మిం, పురిసస్స ఇత్థియం వా ఉప్పన్నం మేథునరాగచిత్తం. తస్మిఞ్హి ఉప్పన్నే తం పాకటం హోతి, తస్మిం పటిప్పస్సద్ధే పటిచ్ఛన్నం హోతి. యస్మా పనిమస్స ఏకమేవ ఇన్ద్రియం హోతి, తస్మా ఇత్థిఉభతోబ్యఞ్జనకో సయమ్పి పరం ఉద్దిస్స గబ్భం గణ్హాతి, అత్తానం ఉద్దిస్స పరమ్పి గణ్హాపేతి. సో హి ఇత్థిన్ద్రియవన్తతాయ సయం గణ్హాతి, పరేసు ఉపక్కమకరణతో పరం గణ్హాపేతి. పురిసఉభతోబ్యఞ్జనకో పరేసు ఉపక్కమకరణతో పరం గబ్భం గణ్హాపేతి, సయం పన పురిసిన్ద్రియవన్తతాయ గబ్భం న గణ్హాతి.

యస్మా ఇత్థిన్ద్రియే సతి ఇత్థిలిఙ్గాదయో హోన్తి, తేసు చ సన్తేసు ఇత్థీతి పకాసో హోతి, తస్మా తం తస్స పకాసనకారణన్తి ఆహ "**ఇత్థీతి పకాసనరస**"న్తి. దువిధమ్పి పనేతం ఇన్ద్రియం కాయపసాదో వియ సకలసరీరబ్యాపకమేవ, న చస్స కాయపసాదేన సఙ్కరో లక్ఖణభేదతో, నిస్సయభేదతో చ.

౬౩౩. సహజరూపపరిపాలనలక్ఖణన్తి యథా అత్తనా సహజాతరూపాని తీసు ఖణేసు పవత్తన్తి, ఏవం అనుపాలనలక్ఖణం. జీవితిన్ద్రియస్స ఏకన్తకమ్మజత్తా సహజగ్గహణేనేవ అనుపాలేతబ్బానమ్పి కమ్మజభావోవ సిద్ధోతి కమ్మజగ్గహణం న కతం. యథాసకం ఖణత్తయమత్తట్ఠాయీనమ్పి కమ్మజరూపానం పవత్తిహేతుభావేనేవ తం అనుపాలకం. తేనాహ "**తేసం పవత్తనరస**"న్తి. పవత్తనఞ్చేత్థ వుత్తనయేన తేసం యాపనం ఠపనం ఠితిహేతుకతా. న హి కమ్మజానం కమ్మమేవ ఠితిహేతు భవితుం సక్కోతి ఆహారజాదీనం ఆహారాది వియ. కిం కారణం? తఙ్ఖణాభావతో. కమ్మఞ్హి నిరుద్ధం రూపస్స పచ్చయో హోతి, తతో తంసముట్ఠానరూపాని మతపితికా వియ పుత్తా చూళపితుఆదినిస్సయేన అఞ్ఞనిస్సయేనేవ పవత్తన్తి,

అఞ్ఞఞ్చ తేసం యాపనసమత్థం నత్థి అఞ్ఞత్ర జీవితిన్ద్రియేనాతి తదేవ తేసం పవత్తనరసం. ఆహారజాదయో పన ధరమానకపితికా వియ పుత్తా అఞ్ఞనిరపేక్ఖా సకసకపచ్చయవసేనేవ పవత్తన్తి. ఆహారాదయో హి అత్తనో అత్థిక్ఖణేయేవ రూపాని సముట్ఠాపేత్వా తేసం ఠితిపవత్తియావ తిట్ఠన్తి, తతో తంసముట్ఠానాని జీవితిన్ద్రియనిరపేక్ఖాని. సేసానిపి తంతంపచ్చయవసేనేవ తిట్ఠన్తీతి న అఞ్ఞం ఠపనకారణం పచ్చాసీసన్తి. కమ్మసముట్ఠానమ్పి చేతం ఉప్పాదతో పట్ఠాయేవ అనుపాలకం. యాపేతబ్బాని పవత్తేతబ్బాని సహజాతభూతాని పదట్ఠానమేతస్సాతి **యాపేతబ్బభూతపదట్ఠానం.**

౬౭౪. మనోవిఞ్ఞాణధాతూతి ఠపేత్వా అరూపావచరవిపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతుం అవసేసా మనోవిఞ్ఞాణధాతు. తేనాహ "**పఞ్చవోకారే**"తి. పఞ్చవోకారే మనోధాతు, మనోవిఞ్ఞాణధాతుయో చ యం రూపం నిస్సాయ పవత్తన్తి, తం "వత్థూ"తి పవుచ్చతీతి సమ్బన్ధో. **పఞ్చవోకారే**తి చ విసేసనం మనోవిఞ్ఞాణధాతువసేన కతం, మనోధాతు పన చతువోకారభవే నత్థేవ. పాళియం అనాగతస్సాపి హదయవత్థునో ఆగమతో, యుత్తితో చ అత్థిభావో విఞ్ఞాతబ్బో. తత్థ ఆగమో తావ –

> "యం రూపం నిస్సాయ మనోధాతు చ మనోవిఞ్ఞాణధాతు చ పవత్తన్తి, తం రూపం మనోధాతుయా చ మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా చ తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం నిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా. ౧.౧.౮) –

ఏవమాది పట్ఠానవచనం. యుత్తి పన ఏవం వేదితబ్బా – నిప్ఫన్నఉపాదాయరూపనిస్సయం ధాతుద్వయం పఞ్చవోకారభవే రూపపటిబద్ధవుత్తిత్తా. యం యఞ్హి రూపపటిబద్ధవుత్తి, తం తం నిప్ఫన్నఉపాదాయరూపనిస్సయం దిస్సతి యథా చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు. తత్థ న తావ రూపాయతనాదీనం, ఓజాయ చ తన్నిస్సయతా యుజ్జతి ఇన్ద్రియపటిబద్ధతో బహిపి తేసం పవత్తిదస్సనతో, నాపి ఇత్థిన్ద్రియపురిసిన్ద్రియానం తదుభయవిరహితే అభావకసన్తానేపి ధాతుద్వయదస్సనతో. జీవితిన్ద్రియస్సాపి సహజపరిపాలనలక్ఖణకిచ్చన్తరం విజ్జతీతి న తన్నిస్సయతా యుజ్జతి. తఞ్హి కిచ్చన్తరే పసుతం న ఇమాసం నిస్సయో భవితుం సక్కోతి, తస్మా పారిసేసతో తేసం నిస్సయో హదయవత్థు నామ అత్థీతి విఞ్ఞాతబ్బం. హోతు తావ ధాతుద్వయనిస్సయో వత్థు, ఉపాదాయరూపఞ్చ, తం పనేతం కమ్మసముట్ఠానం పటినియతకిచ్చం హదయప్పదేసే ఠితమేకన్తి దట్ఠబ్బం. కథమేతం విఞ్ఞాయతీతి? వుచ్చతే – వత్థురూపభావతో కమ్మసముట్ఠానం చక్ఖు వియ. యఞ్హి విఞ్ఞాణస్స వత్థుభూతం రూపం, తం కమ్మసముట్ఠానం యథా చక్ఖుపసాదో, తతో ఏవ పటినియతకిచ్చం అట్ఠిం కత్వా మనసి కత్వా సబ్బం చేతసా సమన్నాహరిత్వా కిఞ్చి చిన్తేన్తస్స హదయప్పదేసస్స ఖిజ్జనతో తత్థేదం తిట్ఠతీతి విఞ్ఞాయతి. యథాహు ఆచరియా –

> "కమ్మజం వత్థుభావా తం, చక్ఖుంవ నియతక్రియం;
> చిన్తాయ చ ఉరోఖేదా, తత్ర తిట్ఠన్తి విజానియ"న్తి.

యది మనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతూనం నిస్సయభూతం హదయవత్థు నామ అత్థి, కస్మా పనేతం రూపకణ్డే న వుత్తం. న హి లబ్భమానస్స అవచనే కారణం అత్థీతి? నో నత్థి కారణన్తరసమ్భవతో. కిం పన తం కారణం? దేసనాభేదో. యథా హి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని ఏకన్తతో చక్ఖాదినిస్సయాని, న ఏవం మనోవిఞ్ఞాణం ఏకన్తేన హదయవత్థునిస్సితం పఞ్చవోకారభవేయేవ తన్నిస్సయత్తా, ఏకన్తేన నిస్సితవసేనేవ చ వత్థుదేసనా పవత్తా. "అత్థి రూపం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స వత్థు, అత్థి రూపం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స న వత్థూ"తిఆదినా (ధ. స. ౫౮౪) చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీహి నిస్సితేహి విసేసితత్తా. యమ్పి ఏకన్తేన హదయవత్థునిస్సయం తస్స వసేన "అత్థి రూపం మనోవిఞ్ఞాణస్స వత్థూ"తిఆదినా దుకాదీసు వుచ్చమానేసు న

తదనుగుణా ఆరమ్మణదుకాదయో సమ్భవన్తి. న హి "అత్థి రూపం మనోవిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణం, అత్థి రూపం న మనోవిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణ"న్తి సక్కా వత్తున్తి వత్థారమ్మణదుకా భిన్నగతికా సియుం, న ఏకరసా దేసనా భవేయ్య, ఏకరసఞ్చ దేసనం దేసేతుం తత్థ భగవతో అజ్ఝాసయో, తస్మా తత్థ హదయవత్థు న వుత్తం, న అలబ్భమానత్తా. ఏసా హి భగవతో పకతి, యం ఏకరసేనేవ దేసనం దేసేతుం లబ్భమానస్సాపి కస్సచి అగ్గహణం. తథా హి నిక్ఖేపకణ్డేపి చిత్తుప్పాదవిభాగేన అవుచ్చమానత్తా అవితక్కావిచారపదవిసజ్జనే వితక్కో విచారో చాతి వత్తుం న సక్కాతి అవితక్కవిచారమత్తపదవిసజ్జనే లబ్భమానోపి వితక్కో న ఉద్ధటో, అఞ్ఞథా "వితక్కో చా"తి వత్తబ్బం సియాతి. నిస్సయభావతో ఉపరి ఆరోపేత్వా వహన్తం వియ పచ్చుపట్ఠాతీతి **ఉబ్బాహనపచ్చుపట్ఠానం**.

౬౫౩. చతూసు ఆహారేసు ఇధ రూపాధికారతో కబళీకారో ఆహారో గహేతబ్బోతి ఆహ "**ఆహారతాతి కబళీకారో ఆహారో**"తి. తత్థ కబళం కరీయతీతి **కబళీకారో**. ఆహరీయతీతి **ఆహారో**, కబళం కత్వా అజ్ఝోహరీయతీతి అత్థో. ఇదఞ్చ సవత్థుకం కత్వా ఆహారం దస్సేతుం వుత్తం. కబళీకారాహారస్స పన ఓజా ఇధ ఆహారో నామ. తేనాహ "**యాయ ఓజాయా**"తిఆది. సో చ రూపాహరణసభావో ఉపత్థమ్భనబలకరో అజ్ఝమజ్ఝానుసారీరసాహరణభూతో భూతనిస్సితో ఏకో విసేసో. బాహిరాహారపచ్చయం పటిలభిత్వా ఏవ అజ్ఝత్తికాహారో రూపం ఉప్పాదేతీతి అయం అజ్ఝత్తికాహారస్స ఉపనిస్సయభావేనాపి రూపం ఆహరతీతి ఆహ "**ఓజట్ఠమకం రూపం ఆహరతీ**"తి. ఓజా అట్ఠమీ యస్స తం **ఓజట్ఠమకం**. **యాయ ఓజాయాతి** అత్తనో ఉదయానన్తరం రూపజననతో ఓజాసఙ్ఖాతాయ ఓదనకుమ్మాసాదివత్థుగతాయ యాయ ఫరణఓజాయ. **యత్థ యత్థాతి** యస్మిం యస్మిం జనపదే, నగరాదీసు చ. "**కబళీకారో ఆహారో**"**తి పవుచ్చతి** తబ్బత్థుకత్తాతి అధిప్పాయో.

౬౫౬. కిం పన వత్థునో కిచ్చం, కిం ఓజాయాతి చే? పరిస్సయహరణం వత్థుస్స కిచ్చం, పాలనం ఓజాయాతి దస్సేన్తో ఆహ "**అన్నపానాదిక**"న్తిఆది. **అగ్గిం హరతి కమ్మజన్తి** కమ్మజతేజం గణ్హాతి. అన్తోకుచ్ఛియఞ్హి ఓదనాదివత్థుస్మిం అసతి కమ్మజతేజో ఉట్ఠహిత్వా ఉదరపటలసఙ్ఖాతముపాదిన్నరూపం గణ్హాతి, "ఛాతోమ్హి, ఆహారం మే దేథా"తి వదాపేతి, భుత్తకాలే ఉదరపటలం ముఞ్చిత్వా అనుపాదిన్నకవత్థుం గణ్హాతి, అథ సత్తో ఏకగ్గో హోతి. యథా హి ఛాయారక్ఖసో ఛాయాపవిట్ఠం దిస్వా గహేత్వా దేవసఙ్ఖలికాయ బన్ధిత్వా అత్తనో భవనే మోదన్తో ఛాతకాలే ఆగన్త్వా సీసే దంసతి, సో దట్ఠత్తా విరవతి, తం విరవం సుత్వా సచే అఞ్ఞోపి మనుస్సా ఆగచ్ఛన్తి, సో ఆగతాగతే గహేత్వా ఖాదిత్వా సకభవనే మోదతి , ఏవం యం యం అన్నపానాదికం వత్థు, తం తం కమ్మజతేజో గహేత్వా జీరాపేత్వా పున ఉదరపటలం గణ్హాతి, తస్మా అన్నపానాదికం వత్థు అత్తనో ఉదరపటలం పవిట్ఠకాలే ఉపాదిన్నకాయం గహేత్వా రితం తతో మోచేత్వా అత్తానం గణ్హాపనవసేన తం అత్తనో సన్తికం హరతి. **కేవలన్తి** ఓజావియుత్తం వత్థు జీవితం కమ్మజభూతం తం పాలేతుం న సక్కోతి.

౬౫౭. ఓజా...పే.... పాచకన్తి ఓజా జీవితం పాలేతుం సక్కోతి, కమ్మజం తేజం హరితుం న సక్కోతి ఆమాసయస్స అపుణ్ణతోతి అధిప్పాయో. **ఉపత్థమ్భనపచ్చుపట్ఠానోతి** ఓజట్ఠమకరూపహరణవసేనేవ ఇమస్స కాయస్స ఉపత్థమ్భనవసేన పచ్చుపట్ఠాతి. **కాయేనాతి** రూపకాయేన. **అత్తనో భావన్తి** అత్తనో అధిప్పాయం. **విఞ్ఞాపేన్తానన్తి** పరేసం సఞ్ఞాపేన్తానం. **కాయగ్గహణానుసారేనాతి** ఫన్దమానకాయగతవణ్ణస్స గహణభూతానం చక్ఖుద్వారికజవనానన్తరప్పవత్తానం నిచ్ఛయగ్గహణసఙ్ఖాతానం మనోద్వారికజవనానం అనుస్సరణేన తేసం అనన్తరన్తి అత్థో. పఞ్చద్వారే హి రూపాదిఆరమ్మణే ఆపాథగతే యథాపచ్చయం కుసలాకుసలజవనే ఉప్పజ్జిత్వా భవఙ్గం ఓతిణ్ణే మనోద్వారికజవనం తదేవారమ్మణం కత్వా

భవఙ్గం ఓతరతి, పున తస్మింయేవ ద్వారే విసయం వవత్థాపేత్వా జవనం భవఙ్గం ఓతరతి, తస్మా చక్ఖుద్వారికజవనానన్తరప్పవత్తానం ద్విన్నం జవనవారానమనన్తరం తతియవారే పవత్తాయ మనోద్వారజవనవీథియా ఏవ **గహితాయ ఏతాయ** కరణభూతాయ చతుత్థవారే మనోద్వారే జవనేనేవ భావో విఞ్ఞాయతి. ఏతేన విఞ్ఞత్తి-సద్దస్స కరణసాధనతా వుత్తా. **సయం వా**తిఆదినా పన కమ్మసాధనత్తమాహ.

ఏవం విఞ్ఞత్తి-సద్దస్స కారకద్వయే సమ్భవం దస్సేత్వా ఇదాని కాయ-సద్దేన సహ కమ్మధారయసమాసం దస్సేతుం, "కాయో"తి వోహారస్స విఞ్ఞత్తియమ్పి చ పవత్తిం దస్సేన్తో **"కాయేన సంవరో"**తిఆదిసుత్తమాహ. **కాయవిప్ఫన్దనేన అధిప్పాయవిఞ్ఞాపనహేతుత్తా**తి విప్ఫన్దమానకాయేన కరణభూతేన అధిప్పాయవిఞ్ఞాపనహేతుభావతో కాయేన విఞ్ఞత్తీతిపి కాయవిఞ్ఞత్తీతి సమ్బన్ధో. అయం పనేత్థ అత్థో – విఞ్ఞత్తియా కాయవిప్ఫన్దనస్స హేతుభావతో తంహేతుకం కాయవిప్ఫన్దనసఙ్ఖాతం కాయం గహేత్వా అధిప్పాయజాననతో విఞ్ఞత్తి అధిప్పాయవిఞ్ఞాపనస్స కారణభావేన గయ్హతీతి కాయేన అధిప్పాయం విఞ్ఞాపేతీతి. తథా కాయవిప్ఫన్దనం గహేత్వా తస్స కారణమేత్థ అత్థీతి విఞ్ఞత్తియా గయ్హమానత్తా సయఞ్చ కాయేన విఞ్ఞాయతి, తస్మా కాయేన విఞ్ఞత్తీతిపి కాయవిఞ్ఞత్తీతి.

౬౩౬. **చిత్తజానిలధాతుయా**తి అభిక్కమాదిపవత్తకచిత్తసముట్ఠానవాయోధాతుయా. **ఆకారవికారతా**తి ఆకారభూతో వికారో. కస్స పన సా ఆకారవికారతాతి? సామత్థియతో వాయోధాతుఅధికానం చిత్తజమహాభూతానం. కిం తం సామత్థియం? చలనహేతుతా, చిత్తజతా, ఉపాదాయరూపతా చ. అథ వా చిత్తజానిలధాతుయా ఏకా ఆకారవికారతాతి సమ్బన్ధో. న కేవలఞ్హి సామివచనం చలనసమ్బన్ధాపేక్ఖాయ ఏవ, అథ ఖో ఆకారవికారసమ్బన్ధాపేక్ఖాయపీతి.

యది ఏవం, కథం విఞ్ఞత్తియా ఉపాదాయరూపత్తం. "చిత్తజానిలధాతుయా"తి హి వచనేన వాయోధాతుయావ ఆకారవికారతా విఞ్ఞత్తి ఆపజ్జతి, న చ ఏకభూతనిస్సితం ఉపాదాయరూపం నామ అత్థి "చతున్నం మహాభూతానం ఉపాదాయరూప"న్తి (ధ॰ స॰ ౨౧౮౪) వచనతోతి? నాయం దోసో, చతున్నం వికారతా చతూసు ఏకస్సపి హోతి చతుసాధారణధనం వియ. అనిలధాతుఅధికకలాపో వా ఇధ "అనిలధాతూ"తి వుచ్చతి, తదధికే తంవోహారతో యథా సమ్భారధాతుయా అధికభావేన పథవీవోహారో, తస్మా వాయోధాతుఅధికానం చిత్తజమహాభూతానం ఏకా ఆకారవికారతా కాయవిఞ్ఞత్తీతి న కోచి విరోధో. అధికతా చస్సా సామత్థియతో దట్ఠబ్బా, న పమాణతో. ఇతరథా హి తేసం అవినిబ్భోగవుత్తితా న యుజ్జేయ్య. అధికతా హి అత్తనో అధికవసేన ఇతరేహి వినిబ్భోగప్పవత్తితో హోతి. సామత్థియాధికఞ్చ కారణానుకారితాయ. కారణఞ్హి అభిక్కమాదిపవత్తకం చిత్తం, తం చలనాధిప్పాయసభావం తతో సముట్ఠితే కలాపే అనుకరోన్తే వాయోధాతుయా ఏవ అధికత్తం యుత్తన్తి. కేచి పన "వాయోధాతుయా ఏవ ఆకారవికారతా"తి గణ్హన్తి, తేసం మతేన ఉపాదారూపత్తం దురూపపన్నం. న హి ఏకస్స వికారో చతున్నం ఉపాదారూపన్తి సక్కా వత్తుం.

కీదిసీ పనాయం వికారతాతి ఆహ **"సహజాతస్స రూపస్స చలనే హేతూ"**తి. తత్థ **సహజాతస్సా**తి అత్తనా సహజాతస్స. యస్మా ఉతుచిత్తాహారజానం చలనం చిత్తజరూపసమ్బన్ధేనేవ హోతి, నదీసోతచలనేన తత్థ పక్ఖిత్తసుక్ఖగోమయపిణ్డాదీనం వియ. విఞ్ఞత్తివసేన పన చిత్తజానమేవ చలనం, తస్మా వుత్తం "సహజాతస్సా"తి. **రూపస్సా**తి రూపకాయస్స. **చలనే**తి సన్థమ్భనసన్ధారణచలనసఙ్ఖాతే చలితభావే. సన్థమ్భనాదికమ్పి హి చలనాభిముఖతాయ చలనన్తి యుజ్జతి. **హేతూ**తి హేతుభూతా సహకారీకారణభూతా. ఏత్తావతా చ కిం వుత్తం హోతి? కాయవిఞ్ఞత్తి నామ నేవ ఫన్దమానరూపకాయో, న చ

ఫన్దమానా వాయోధాతు, అథ ఖో మహన్తం పాసాణం ఉక్ఖిపన్తస్స సబ్బథామేన గహణకాలే సరీరస్స ఉస్సాహనవికారో వియ రూపకాయస్స పరిప్ఫన్దనపచ్చయభావేన లబ్భమానో ఏకో ఆకారవికారో కాయవిఞ్ఞత్తి నామాతి వుత్తం హోతి.

నను చ ఫన్దమానవణ్ణాదివినిముత్తో కోచి వికారో అత్థి, తస్స వణ్ణగ్గహణానన్తరం గహణం హోతీతి కథమేతం విఞ్ఞాయతీతి? అధిప్పాయగ్గహణతో. న హి విఞ్ఞత్తివికారరహితేసు రుక్ఖచలనాదీసు అధిప్పాయగ్గహణం దిట్ఠం, హత్థచలనాదీసు పన దిట్ఠం, తస్మా ఫన్దమానవణ్ణాదివినిముత్తో కోచి వికారో అత్థి అధిప్పాయస్స విఞ్ఞాపకోతి సమ్పటిచ్ఛితబ్బమేతం ఏకన్తేన. ఞాపకో చ హేతు సయం గహితోయేవ అత్తనో ఞాపేతబ్బమత్థం ఞాపేతి, న విజ్జమానమత్తేనాతి. ఞాపేతబ్బవణ్ణగ్గహణానన్తరం వికారగ్గహణమ్పి అనుమానతో సిద్ధం. తథా హి వదన్తి –

> "విసయత్తమనాపన్నా,
> సద్దా నేవత్థబోధకా;
> న సత్తామత్తతో అత్థే,
> తే అఞ్ఞాతా పకాసకా"తి.

యది వికారగ్గహణమేవ కారణమధిప్పాయగ్గహణస్స, కస్మా అగ్గహితసఙ్కేతానం అధిప్పాయగ్గహణం న హోతీతి? న కేవలం వికారగ్గహణమేవ అధిప్పాయస్స గహణస్స కారణం, అథ ఖో పురిమసిద్ధసమ్బన్ధగ్గహణఞ్చ ఇమస్స ఉపనిస్సయోతి దట్ఠబ్బం. యథా హి అరఞ్ఞే ఉదకతిత్థే ఉస్సాపేత్వా ఠపితగోసీసాదీని ఉదకనిమిత్తాని దిస్వా తదనన్తరప్పవత్తాయ అవిఞ్ఞాయమానన్తరాయ మనోద్వారజవనవీథియా గోసీసాదీనం ఉదకసహచారీపకారసఞ్ఞాణాకారం గహేత్వా "ఉదకమేత్థ అత్థీ"తి జాననం, ఏవం ఫన్దమానవణ్ణం గహేత్వా తదనన్తప్పవత్తాయ అవిఞ్ఞాయమానన్తరాయ మనోద్వారవీథియా పురిమగ్గహితసమ్బన్ధూపనిస్సయసహితాయ సాధిప్పాయవికారగ్గహణం హోతీతి.

౬౮౧-౨. సహజరూపచలనస్స విఞ్ఞత్తివికారసహితాయ వాయోధాతుయా హేతుభావో యుత్తో, కిం సబ్బా ఏవ వాయోధాతు సహజరూపం చాలేతీతి ఇమం చోదనం సోధేతుం "**లభిత్వా పనుపత్థమ్భ**"న్తిఆది వుత్తం. ఉపత్థమ్భేతీతి **ఉపత్థమ్భం,** ఉపత్థమ్భకపచ్చయన్తి అత్థో. **ఏకావజ్జనవీథియ**న్తి మనోద్వారికజవనవీథిం సన్ధాయాహ పఞ్చద్వారికవీథియా విఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపకత్తాభావతో. **హేట్ఠాహి ఛహి చ చిత్తేహీ**తి సత్తసు జవనేసు హేట్ఠిమేహి ఛహి జవనేహి సముట్ఠితం వాయోధాతుం ఉపత్థమ్భం లభిత్వాతి సమ్బన్ధో. కేచి పన పోత్థకేసు "వాయోధాతుసముట్ఠిత"న్తి పాఠం దిస్వా ఉపత్థమ్భన్తి భావసాధనవసేన గహేత్వా హేట్ఠా ఛహి చిత్తేహి ఉప్పన్నవాయోధాతుసముట్ఠితం ఉపత్థమ్భం లభిత్వాతి యోజేన్తి. **విఞ్ఞత్తిసహితత్తనా**తి సయం విఞ్ఞత్తిసహితా అత్తనా సహజాతం చిత్తజరూపం దేసన్తరుప్పత్తిహేతుభావేన చలయతి, న ఇతరాతి అత్థో.

అయం పనేత్థాధిప్పాయో – యథా నామ సత్తహి యుగేహి ఆకడ్ఢితబ్బసకటే సత్తమయుగయుత్తా ఏవ గోణా హేట్ఠా ఛసు యుగేసు యుత్తగోణేహి లద్ధుపత్థమ్భా సకటం చాలేన్తి, పఠమయుగాదియుత్తా పన సన్థమ్భనసన్ధారణమత్తమేవ సాధేన్తా తేసం ఉపత్థమ్భకా హోన్తి, ఏవమేవం సత్తమజవనసముట్ఠితా వాయోధాతు హేట్ఠా ఛహి జవనేహి సముట్ఠితవాయోధాతుతో లద్ధుపత్థమ్భా చిత్తజరూపం చాలేతి. పఠమజవనాదిసముట్ఠితా పన సన్థమ్భనసన్ధారణమత్తం సాధేన్తా తస్స ఉపత్థమ్భకా హోన్తి, దేసన్తరుప్పత్తియేవ చేత్థ చలనం ఉప్పన్నదేసతో కేసగ్గమత్తమ్పి ధమ్మానం

చలనాభావతో, ఇతరథా ధమ్మానం అబ్యాపారతా, ఖణికతా చ న సియా. కథం పనస్స సహజరూపానం దేసన్తరుప్పత్తియా హేతుభావోతి? యథా అత్తనా సహజరూపాని హేట్ఠిమజవనాదిసముట్ఠితరూపేహి పతిట్ఠితట్ఠానతో అఞ్ఞత్థ ఉప్పజ్జన్తి, ఏవం తేహి సహ తత్థ ఉప్పత్తియేవస్స దేసన్తరుప్పత్తిహేతుభావోతి దట్ఠబ్బం.

అథ ఫన్దమానవణ్ణగ్గహణానన్తరం విఞ్ఞత్తిగ్గహణస్స వుత్తత్తా విఞ్ఞత్తిసహితాతి సత్తమజవనసముట్ఠితాయ ఏవ చ విసేసితత్తా చలనాకారసహితాయేవ వాయోధాతు వికారసహితాతి? నయిదమేవం దేసన్తరుప్పత్తిహేతుభావేన చలయితుమసక్కోన్తియోపి సన్థమ్భనసన్ధారణమత్తకరణేన పఠమజవనాదిసముట్ఠానవాయోధాతుయోపి విఞ్ఞత్తివికారసహితా ఏవ. యేన దిసాభాగేన గన్త్వా అభిక్కమాదీని పవత్తేతుకామో తదభిముఖభావవికారసమ్భవతో. అధిప్పాయసహభావినఞ్హి వికారం విఞ్ఞత్తిమాచిక్ఖన్తి. తేనేవ హి భగవతా "కతమం తం రూపం కాయవిఞ్ఞత్తి? యా కుసలచిత్తస్స వా...పే॰... అబ్యాకతచిత్తస్స వా అభిక్కమన్తస్స వా...పే॰... పసారేన్తస్స వా కాయస్స థమ్భనా సన్థమ్భనా సన్థమ్భితత్తం విఞ్ఞత్తి విఞ్ఞాపనా విఞ్ఞాపితత్తం. ఇదం తం రూపం కాయవిఞ్ఞత్తీ"తి (ధ॰ స॰ ౭౨౦) సన్థమ్భనసన్ధారణానమ్పి పచ్చయభావాకారో కాయవిఞ్ఞత్తీతి వుత్తో. ఏవఞ్చ కత్వా మనోద్వారావజ్జనస్సాపి విఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపకతావచనం సుట్ఠు ఉపపన్నం హోతి.

౬౮౩-౪. చిత్తజాతాయ పథవీధాతుయా ఉపాదిన్నకఘట్టనే పచ్చయో యో ఆకారవికారో, అయం వచీవిఞ్ఞత్తి విఞ్ఞేయ్యాతి సమ్బన్ధో. తత్థ **చిత్తజాతాయా**తి వచీభేదప్పవత్తకచిత్తసముట్ఠానాయ . **ఉపాదిన్నకఘట్టనే**తి ఉపాదిన్నకకలాపసఙ్ఖాతస్స అక్ఖరుప్పత్తిట్ఠానస్స ఘట్టనసఙ్ఖాతే కిచ్చే ఘట్టనస్సాతి అత్థో. **పచ్చయో**తి తస్స సహకారీకారణభూతో. **ఏకో ఆకారవికారో**తి ఘట్టియమానఉపాదిన్నరూపతో, ఘట్టన్తి యా పథవీధాతుతో చ వినివట్టో పథవీధాతుయా ఉపాదిన్నఘట్టనపచ్చయసభావరూపో ఏకో ఆకారవికారవిసేసోతి అత్థో. **పథవిధాతుయా**తి సామివచనం "ఉభయసమ్బన్ధాపేక్ఖ"న్తిఆది కాయవిఞ్ఞత్తియం వుత్తనయేన వేదితబ్బం. అయం పన విసేసో – యథా తత్థ ఫన్దమానవణ్ణగ్గహణానన్తరం గయ్హతి, ఏవమిధ సుయ్యమానసద్దసవనానన్తరన్తి దట్ఠబ్బం. ఇదఞ్చ సన్థమ్భనాదీనం అభావేన ఘట్టనేన సద్దింయేవ సద్దస్స ఉప్పజ్జనతో "లభిత్వా పనుపత్థమ్భ"న్తిఆదినయో న లబ్భతి. ఘట్టనఞ్హి పఠమజవనాదీసుపి లబ్భతేవ. తేనాహ **"సద్దవసా"**తి. అథ ఘట్టనచలనానం కో విసేసోతి? ఘట్టనం పచ్చయవిసేసేన భూతకలాపానం అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆసన్నతరుప్పాదతా, చలనం ఏకస్సాపి దేసన్తరుప్పాదనపరమ్పరతాతి అయమేతేసం విసేసో. గోపిసాదిఉపమాపేత్థ యథాసమ్భవం యోజేతబ్బా. **సావా**తి సా ఏవ సహసద్దా విఞ్ఞత్తి. **సక్యకులిన్దునా**తి సుపరిసుద్ధగగనతలస్స సక్కరాజకులస్స అవభాసకట్ఠేన తస్స నిసాకరభూతేన. అథ వా ఇన్దతి పరమిస్సరియం కరోతీతి ఇన్దు. ఇన్దు-సద్దస్స ఉత్తమవాచకత్తా సక్యకులుత్తమేనాతి అత్థో.

౬౮౫. అథ విఞ్ఞత్తి తావ సహసద్దావ, సద్దో పన చిత్తజో అవిఞ్ఞత్తికో అత్థీతి చే? నత్థీతి దస్సేన్తో ఆహ **"సద్దో న చిత్తజో"**తిఆది. **విఞ్ఞత్తిఘట్టన**న్తి విఞ్ఞత్తిపచ్చయం పథవీధాతుయా ఘట్టనం. **ధాతుసఙ్ఘట్టనేనేవా**తిఆదినా వుత్తమేవత్థం సమత్థేతి. యస్మా ధాతుసఙ్ఘట్టనేనేవ సద్దో జాయతి, న తేన వినా, తస్మాతి అత్థో. అనేన చ యే వదన్తి "వితక్కవిప్ఫారసద్దో న సోతవిఞ్ఞేయ్యో"తి మహాఅట్ఠకథాయం వుత్తత్తా చిత్తసముట్ఠానో వితక్కవిప్ఫారసద్దో విఞ్ఞత్తియా వినాపి ఉప్పజ్జతి. 'యా తాయ వాచాయ విఞ్ఞత్తి విఞ్ఞాపనా'తి (ధ॰ స॰ ౬౩౬) హి వచనతో అసోతవిఞ్ఞేయ్యేన సద్దేన సహ విఞ్ఞత్తి న ఉప్పజ్జతి, తతోవ చిత్తజోపి సద్దనవకో అత్థీ"తి, తేసం వాదం పటిక్ఖిపతి. మహాఅట్ఠకథావాదోపి హి సద్దోవ హోతి, న సోతవిఞ్ఞేయ్యోతి

విరుద్ధమేతన్తి మఞ్ఞమానేహి సఙ్గహకారేహి పటిక్ఖిత్తోవ. ఆనన్దాచరియో పన మహాఅట్ఠకథావాదం అప్పటిక్ఖిపిత్వావ తత్థ అధిప్పాయం వణ్ణేతి. కథం? "జివ్హాతాలుచలనాదికరవితక్కసముట్ఠితం విఞ్ఞత్తిసహజమేవ సుఖుమసద్దం దిబ్బసోతేన సుత్వా ఆదిసతీ"తి సుత్తే, పట్ఠానే చ ఓళారికం సద్దం సన్ధాయ సోతవిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణపచ్చయభావో వుత్తోతి ఇమినా అధిప్పాయేన వితక్కవిప్ఫారసద్దస్స అసోతవిఞ్ఞేయ్యతా వుత్తాతి.

౬౮౬-౭. **విఞ్ఞాపనతో**తి వచీఘోసేన అధిప్పాయవిఞ్ఞాపనహేతుత్తా. **సయం విఞ్ఞేయ్యతో**తి గహణానుసారేన వచీఘోసేన వా హేతునా సయం విఞ్ఞేయ్యత్తా. **తస్సా**తి విఞ్ఞత్తిసద్దస్స. **సమ్భవో కారకద్వయే**తి విఞ్ఞాపయతీతి విఞ్ఞత్తి, విఞ్ఞాయతీతి విఞ్ఞత్తీతి ఏవం హేతుమ్హి, కమ్మని వా తస్స సమ్భవో నిబ్బత్తి హోతీతి అత్థో. కిం పనేతం విఞ్ఞత్తిద్వయం చిత్తసముట్ఠానం, ఉదాహు కమ్మాదిసముట్ఠానన్తి ఆహ "**న విఞ్ఞత్తిద్వయ**"న్తిఆది. **అట్ఠ రూపాని వియా**తి సకసకకలాపగతఅట్ఠరూపాని వియ, విఞ్ఞత్తిద్వయస్స ఏకతో వుచ్చమానత్తా కాయవిఞ్ఞత్తిసహజకలాపే సద్దో న లబ్భతీతి వచీవిఞ్ఞత్తికలాపే లబ్భమానమ్పి తం హిత్వా "అట్ఠ"ఇచ్చేవ వుత్తం.

యథావుత్తవికారగ్గహణముఖేన "అయం ఇదం నామ కాతుకామో"తి తంసమఙ్గినో అధిప్పాయో విఞ్ఞాయతీతి ఆహ "**అధిప్పాయప్పకాసనరసా**"తి. కాయవిప్ఫన్దనహేతుభూతాయ వాయోధాతుయా వికారత్తా తస్సా కాయవిప్ఫన్దనస్స హేతుభావాకారేన పచ్చుపట్ఠానన్తి వుత్తం "**కాయ...పే.... పచ్చుపట్ఠానా**"తి. వాయోధాతుయా కిచ్చాధికతాయ ఆహ "**చిత్తసముట్ఠానవాయోధాతుపదట్ఠానా**"తి. **వచీఘోసస్స హేతుభావపచ్చుపట్ఠానా**తి వుత్తనయేనేవ వచీఘోససఙ్ఖాతస్స చిత్తజసద్దస్స హేతుభావపచ్చుపట్ఠానా.

కేచి పనేత్థ "ఘట్టనే పచ్చయోతి వుత్తత్తా ఘట్టనానన్తరం సద్దస్స ఉప్పత్తి హోతీతి గహేత్వా చిత్తసముట్ఠానపథవీధాతు ఉపాదిన్నఘట్టనమత్తం కరోతి, ఘట్టితక్ఖణే ఉతుసముట్ఠానోవ సద్దో ఉప్పజ్జతి, సో పన చిత్తపచ్చయత్తా పరియాయేన చిత్తసముట్ఠానోతి వుచ్చతీ"తి వదన్తి. తేసం మతేన చిత్తజసద్దోయేవ న లబ్భతి, తస్మా ఏవం అగ్గిహేత్వా ఉదకతాపనకాలే అన్తోఉదకేయేవ ఉప్పజ్జనకసద్దో వియ ఉపాదిన్నే ఘట్టేత్వా ఉప్పజ్జమానచిత్తసముట్ఠానపథవీధాతుయా ఉప్పత్తిసమకాలమేవ తస్మిం కలాపే నవమం హుత్వా అన్తోయేవ భూతికసద్దో ఉప్పజ్జతీతి గహేతబ్బం, తస్మా చిత్తసముట్ఠానసద్దోపి వచీవిఞ్ఞత్తివసేనేవ ఉప్పజ్జతి, అచ్ఛరాపహరణాదిసద్దో పన వచీవిఞ్ఞత్తియా అభావతో చిత్తపచ్చయఉతుసముట్ఠానోయేవాతి.

౬౮౮. విగ్గహాభావతో న కస్సతి, కసితుం ఛిన్దితుం న సక్కోతీతి అకాసో, సోయేవ ఆకాసోతి ఆహ "**న కస్సతీతి ఆకాసో**"తి, కో పనేసోతి ఆహ "**రూపానం వివరో**"తి, కణ్ణచ్ఛిద్దాదిరూపానం అన్తరన్తి అత్థో. అనేన అజటాకాసమాహ. **యో... పే.... పరిచ్ఛేదో**తి పన ఇమినా ఇధాధిప్పేతమాకాసం, సో పన రుళ్హీవసేన ఆకాసోతి పవుచ్చతి.

రూపాని పరిచ్ఛిన్దతి, సయం వా తేహి పరిచ్ఛిజ్జతి, తేసం వా పరిచ్ఛేదమత్తన్తి రూపపరిచ్ఛేదో, తం లక్ఖణమేతస్సాతి **రూపపరిచ్ఛేదలక్ఖణో**. అయఞ్హి తం తం రూపకలాపం పరిచ్ఛిన్దన్తో వియ హోతి. తేనాహ "**రూపపరియన్తప్పకాసనరసో**"తి. "అయం రూపానం హేట్ఠిమో పరియన్తో, అయం ఉపరిమో"తి ఏవం విభావనకిచ్చోతి అత్థో. అత్థతో పన యస్మా రూపానం పరిచ్ఛేదమత్తం హుత్వా గయ్హతి, తస్మా వుత్తం "**రూపమరియాదపచ్చుపట్ఠానో**"తి. ఏత్థాహ – కిం పనేస రూపే పరిచ్ఛిన్దన్తో

చతుసముట్ఠానకలాపతో పరిచ్ఛిన్దతి, అథ ఏకసముట్ఠానబహుకలాపతో, ఉదాహు ఏకేకసముట్ఠానఏకేకకలాపతో, ఏకేకరూపతో వాతి? ఏకేకసముట్ఠానఏకేకకలాపతోతి దట్ఠబ్బం.

యది హి చతుసముట్ఠానకలాపతో, ఏకసముట్ఠానబహుకలాపతో వా పరిచ్ఛిన్దతి, ఏవం సతి సమ్ఫుట్ఠభావపచ్చుపట్ఠానో వా పరిచ్ఛిన్దేయ్య, ఏకకలాపగతరూపానం వియ నానాకలాపగతరూపానమ్పి అవినిబ్భోగవుత్తితా వా ఆపజ్జేయ్య. అథ వా ఏకేకరూపతో పరిచ్ఛిన్దతి, ఏవం సతి ఏకేకకలాపగతరూపానమ్పి నానాకలాపగతరూపానం వియ అఞ్ఞమఞ్ఞవినిబ్భోగవుత్తితాపసఙ్గో సియా, ఉభయమ్పి పనేతం అనిట్ఠం, తస్మా ఏకేకసముట్ఠానఏకేకకలాపతో పరిచ్ఛిన్దతీతి దట్ఠబ్బం.

అసమ్ఫుట్ఠభావఛిద్దవివరభావపచ్చుపట్ఠానో వాతి అసమ్ఫుట్ఠభావపచ్చుపట్ఠానో వా ఛిద్దవివరభావపచ్చుపట్ఠానో వాతి వుత్తం హోతి. తత్థ యస్మిం కలాపే భూతానం పరిచ్ఛేదో, తేహేవ అసమ్ఫుట్ఠభావేన పచ్చుపట్ఠానతో అసమ్ఫుట్ఠభావపచ్చుపట్ఠానో. కిఞ్చాపి హి కలాపన్తరభూతా కలాపన్తరభూతేహి సమ్ఫుట్ఠావ ఏకఘనపిణ్డభావేన పవత్తన్తా, తథాపి ధమ్మతో అఞ్ఞమఞ్ఞం వివిత్తత్తా అసంకిణ్ణా ఏవ. తేసం యా వివిత్తతా అఞ్ఞమఞ్ఞం అసంకిణ్ణతా, అయం పరిచ్ఛేదో. భూతన్తరేహి వియ తేహి నో అసమ్ఫుట్ఠోవ, ఇతరథా పరిచ్ఛిన్నతా న సియా తేసం భూతానం బ్యాపిభావాపత్తితో. అబ్యాపిభావో హి అసమ్ఫుట్ఠతా. తేనాహ భగవా ఇమస్స నిద్దేసే “అసమ్ఫుట్ఠం చతూహి మహాభూతేహీ”తి (ధ. స. ౬౩౭).

అథ వా కలాపన్తరభూతానం అఞ్ఞమఞ్ఞం అసంకిణ్ణభావేన పచ్చుపట్ఠానతో అసమ్ఫుట్ఠతాపచ్చుపట్ఠానభావో వుత్తో, కణ్ణచ్ఛిద్దముఖవివరాదివసేన ఛిద్దవివరభావస్స పచ్చుపట్ఠానతో ఛిద్దవివరభావపచ్చుపట్ఠానతా వుత్తా. రూపపరిచ్ఛేదే హి సతి ఛిద్దవివరభావో హోతి. యేసం రూపానం పరిచ్ఛేదో, తత్థేవ తేసం పరిచ్ఛేదభావేన లబ్భతీతి వుత్తం “**పరిచ్ఛిన్నరూపపదట్ఠానో**”తి.

౬౪౯-౯౧. రూపస్సలహుతాదిత్తయనిద్దేసేతి రూపస్సలహుతా రూపస్సముదుతా రూపస్సకమ్మఞ్ఞతాతి ఇమస్స రూపలహుతాదిత్తయస్స నిద్దేసే సమ్పత్తే ఇదం వుచ్చతీతి అధిప్పాయో. **హేట్ఠా వుత్తనయేనేవా**తి అరూపస్స లహుతాదీసు “కాయలహుభావో కాయలహుతా”తిఆదినా వుత్తనయానుసారేనేవ “రూపస్స లహుభావో లహుతా”తిఆదినా రూపసమ్బన్ధీభావేన రూపవికారాపి విఞ్ఞాతబ్బా. రూపస్స లహుభావో లహుతా, సా రూపస్స గరుభావవూపసమలక్ఖణా, గరుభావనిమ్మద్దనరసా, అదన్ధతాపచ్చుపట్ఠానా, లహురూపపదట్ఠానా. రూపస్స ముదుభావో ముదుతా, సా రూపస్స థద్ధభావవూపసమలక్ఖణా, థద్ధభావనిమ్మద్దనరసా, సబ్బకిరియాసు అవిరోధితాపచ్చుపట్ఠానా, ముదురూపపదట్ఠానా. రూపస్స కమ్మఞ్ఞభావో కమ్మఞ్ఞతా, సా రూపస్స అకమ్మఞ్ఞభావవూపసమలక్ఖణా, అకమ్మఞ్ఞభావనిమ్మద్దనరసా, సరీరకిరియాసు అనుకూలభావపచ్చుపట్ఠానా, కమ్మఞ్ఞరూపపదట్ఠానాతి. అత్థో పనేత్థ తత్థ తత్థ అమ్హేహి వుత్తానుసారేన వేదితబ్బో. ఇమా పన తిస్సో రూపానం వికారభావతో “రూపవికారా”తి వుచ్చన్తీతి దస్సేతుం “**తిస్సో…పే.… విభావినా**”తి వుత్తం.

యథాక్కమం పనేతా రూపస్స దన్ధత్తకరధాతుక్ఖోభపటిపక్ఖపచ్చయసముట్ఠానా, థద్ధత్తకరధాతుక్ఖోభపటిపక్ఖపచ్చయసముట్ఠానా, రూపానం సరీరకిరియాసు అననుకూలభావకరధాతుక్ఖోభపటిపక్ఖపచ్చయసముట్ఠానాతి వేదితబ్బం. తత్థ **ధాతుక్ఖోభో**తి వాతపిత్తసేమ్హపకోపో,

రసాదిధాతూనం వా వికారావత్థా, ద్విధా వుత్తాపి అత్థతో పథవీధాతుఆదీనంయేవ వికారోతి దట్ఠబ్బం. పటిపక్ఖపచ్చయా సప్పాయఉతుఆహారావిక్ఖిత్తచిత్తతా, సా చ తంతంవికారస్స విసేసపచ్చయభావతో వుత్తా, అవిసేసేన పన సబ్బేసం పచ్చయా, తథా హి తే కదాచిపి అఞ్ఞమఞ్ఞం న విజహన్తి. తథా అవిజహన్తానం పన దుబ్బిజానీయం నానత్తన్తి తంపకాసనత్థం "**ఏతాస**"న్తిఆది వుత్తం. కమతోవ నిదస్సనన్తి సమ్బన్ధో. లహుతాయ హి **అరోగీ నిదస్సనం**, ముదుతాయ **మద్దితచమ్మం**, కమ్మఞ్ఞతాయ **సుధన్తసువణ్ణం**.

నను చేత్థ అరోగినో తావ నిదస్సనం యుత్తం తస్స ఇన్ద్రియబద్ధసన్తానత్తా, సుపరిమద్దితచమ్మసుధన్తసువణ్ణానం పన కథం. న హి అనిన్ద్రియబద్ధరూపసన్తానే లహుతాదీని సమ్భవన్తి తథా ధాతుక్ఖోభపటిపక్ఖపచ్చయాభావతో? సచ్చం, ముదుకమ్మఞ్ఞసదిసరూపనిదస్సనమత్తమేతం, న పన తత్థ ఇధాధిప్పేతముదుతాకమ్మఞ్ఞతాసభావతో. యది ఏవం, కథం తూలపిచుఆదీసు లహుభావాదికన్తి? న తత్థ పరమత్థతో లహుభావాదికం అత్థి, గరుభావాదిహేతూనం పన అభావతో తత్థ లహుభావాదివోహారో.

కమ్మం కాతుం న సక్కోతి ఏకన్తేన తాసం పచ్చుప్పన్నపచ్చయాపేక్ఖత్తా, ఇతరథా సబ్బదాభావినీహి లహుతాదీహి భవితబ్బం సియాతి. **అదన్ధతాలక్ఖణాతి** అగరుభావలక్ఖణా. గరుభావస్స వినోదనం ఖిపనం అపనయనం కిచ్చమేతిస్సాతి **గరుభావవినోదనరసా**. కిఞ్చాపి హి అయం రూపానం గరుభావం వినోదేతుం న సక్కోతి, గరురూపపటిపక్ఖానం పన అదన్ధరూపానం వికారత్తా "జాతి నం ఉప్పాదేతీ"తిఆదీసు వియ పరియాయేన గరుభావం వినోదేతి నామ. తస్సఞ్హి విజ్జమానాయం ఉప్పన్నరూపానం అగరుభావోయేవాతి. ఏస నయో **ముదుతాకమ్మఞ్ఞతాసు**. చేతసికలహుతాదయో పన అత్తనో అత్తనో పచ్చనీకానం తంతంఅకుసలధమ్మానం విద్ధంసకభావేన పవత్తన్తీతి వికారమత్తభావతో నిప్పరియాయేనేవ తాసం తంకిచ్చతా లబ్భతీతి దట్ఠబ్బం. **లహుపరివత్తితపచ్చుపట్ఠానాతి** అదన్ధస్స అరోగీపురిసస్స అపరాపరం సఞ్చన్తి పరివత్తనం వియ అదన్ధపరివత్తనం హుత్వా పచ్చుపట్ఠానాతి అత్థో. యస్స రూపస్స లహుతా, తత్థేవ వికారభావేన ఉపలబ్భనతో **లహురూపపదట్ఠానా**. ఏవమితరాసుపి. **అథద్ధతాతి** అకథినతా. అత్తనో ముదుభావేనేవ సబ్బకిరియాసు అవిరుద్ధా హుత్వా పచ్చుపట్ఠాతీతి **అవిరోధితాపచ్చుపట్ఠానా**. ముదు హి కత్థచి న విరుజ్ఝతి. తీసుపి ఠానేసు పటిపక్ఖత్థే అ-కారో. దన్ధతాదిహేతూనం పటిపక్ఖసముట్ఠానత్తా లహుతాదీనన్తి కేచి. అపరే పన సత్తాపటిసేధేతి వదన్తి. సరీరేన కత్తబ్బకిరియానం అనుకూలతాసఙ్ఖాతో కమ్మఞ్ఞభావో లక్ఖణమేతిస్సాతి **సరీరకిరియానుకూలకమ్మఞ్ఞభావలక్ఖణా**. అకమ్మఞ్ఞం దుబ్బలం నామ హోతీతి కమ్మఞ్ఞతా **అదుబ్బలభావపచ్చుపట్ఠానా** వుత్తా.

౬౪౨. రూపానమాచయో యోతిఆదీసు యో నిప్ఫన్నరూపానం ఆదితో చయో, యథాపచ్చయం తతో తతో ఆగతస్స వియ చయోతి వా ఆచయసఙ్ఖాతో రూపానం పఠముప్పాదో వడ్ఢి చ, సో **ఉపచయోతి** ఉద్దేసే వుత్తో "ఉపఞ్ఞత్తం ఉపసిత్త"న్తిఆదీసు వియ ఉప-సద్దస్స పఠమూపరిఅత్థదస్సనతో. యా పన **తేసంయేవ** రూపానం **అనుప్పబన్ధతా** అనుప్పబన్ధవసేన పవత్తి, సా **సన్తతీతి పవుచ్చతి**. పటిసన్ధిక్ఖణే హి రూపుప్పత్తిఆదిచయభావతో ఆచయో నామ, తతో పరం యావ సత్తరసమచిత్తుప్పాదా వడ్ఢిభావతో ఉపచయో నామ. తదా హి రూపస్స కమ్మచిత్తఉతూహి చయోయేవ, న హాని. అథ వా యావ ఆహారసముట్ఠాన రూపుప్పాదో, చక్ఖాదిఉప్పాదో వా, తావ ఉపచయో నామ, తతో పరం పన చుతిపరియోసానం సన్తతి నామ. ఏవఞ్చ కత్వా –

"యో ఆయతనానం ఆచయో, సో రూపస్స ఉపచయో. యో రూపస్స ఉపచయో, సా రూపస్స సన్తతీ"తి (ధ॰ స॰ ౬౪౧-౬౪౨) –

ఏవం ఉపచయసన్తతీనం అత్థతో నానత్తాభావదీపనత్థం వుత్తాయ **పాళియా అట్ఠకథాయం** –

"ఆచయో నామ నిబ్బత్తి, ఉపచయో నామ వడ్ఢి, సన్తతి నామ పవత్తీ"తి వత్వా "నదీతీరే ఖతకూపస్మిం ఉదకుగ్గమనకాలో వియ ఆచయో నిబ్బత్తి, పరిపుణ్ణకాలో వియ ఉపచయో వడ్ఢి, అజ్ఝోత్థరిత్వా గమనకాలో వియ సన్తతి పవత్తీ"తి (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౬౪౧; విసుద్ధి॰ ౨.౪౪౭) –

ఉపమా వుత్తా. "రూపానమాచయో"తి చేత్థ బహువచననిద్దేసేన ఉప్పాదో నామ ఉప్పజ్జమానానం వికారో. వికారత్తే చ సతి అత్తనో వికారవన్తధమ్మభేదభిన్నత్తా ఏకక్ఖణేపి ఉప్పజ్జమానానం బహూనమ్పి రూపానం విసుం విసుంయేవ ఉప్పాదవికారభావో, న పిణ్డస్సేవాతి దీపితం హోతి. న కేవలఞ్చ రూపానమేవ ఉప్పత్తి ఈదిసీ, అథ ఖో అరూపధమ్మానమ్పి ఉప్పాదో రూపారూపధమ్మానం జరతా, అనిచ్చతా, రూపస్స లహుముదుకమ్మఞ్ఞతా చాతి దట్ఠబ్బం.

౬౪౩. **జాతిరూపన్తి దీపితం** అట్ఠకథాసు ఉభయస్సపి రూపుప్పాదసభావత్తాతి అధిప్పాయో. యది ఏవం, కస్మా విభజ్జ వుత్తం? భగవతా తథేవ దేసితత్తా. భగవతాపి కస్మా తథా దేసితన్తి ఆహ "**వుత్తమాకారనానత్తా**"తిఆది. ఆకారనానత్తం హేట్ఠా విభావితమేవ. అక్ఖరస్స పఠముప్పత్తి ఉపచయో, పునప్పునం ఉప్పత్తి సన్తతి. ఏవం తిసముట్ఠానరూపానమ్పి దట్ఠబ్బన్తి ఏవం తేసం ఆకారనానత్తం వణ్ణేన్తి. **వేనేయ్యానం వసేన వా**తి తదా కిర సోతూనం ఏవం చిత్తం ఉప్పన్నం, అయం జాతి సబ్బేసం ధమ్మానం పభవో, సయం పన న కుతోచి జాయతి, యథా తం "పకతివాదీనం పకతీ"తి. తేసం మిచ్ఛాగాహం విధమేన్తో "జాతి నామ న అఞ్ఞా, ఉపచయసన్తతివసేన ఠితా రూపుప్పత్తియేవ పన తథా వుచ్చతి, సా చ యస్స ఉప్పాదో , తస్స పచ్చయేహేవ జాతపరియాయం లబ్భతీ"తి దస్సనత్థం ఉపచయో సన్తతీతి ద్విధా భిన్దిత్వా దేసేతీతి ఆచరియా.

పుబ్బన్తతో పుబ్బకోట్ఠాసతో, అనాగతభావతోతి అత్థో. ఉప్పజ్జమానే రూపధమ్మే ఉప్పాదో అనాగతక్ఖణతో ఉమ్ముజ్జాపేన్తో వియ హోతీతి వుత్తం "**ఉమ్ముజ్జాపనరసో**"తి. "ఇమే రూపధమ్మా సమ్పటిచ్ఛథ నే"తి నియ్యాతేన్తో వియ గయ్హతీతి వుత్తం "**నియ్యాతనపచ్చుపట్ఠానో**"తి. **పరిపుణ్ణభావపచ్చుపట్ఠానతా** ఉపరి చయో ఉపచయోతి ఇమస్స అత్థస్స వసేన వేదితబ్బా. యథా ఉప్పాదక్ఖణప్పత్తం ఉప్పన్నం నామ హోతి ఆదికమ్మే తప్పచ్చయవసేన, ఏవం ఉప్పాదక్ఖణగతం ఉపచితం నామ హోతీతి వుత్తం "**ఉపచితరూపపదట్ఠానో**"తి.

పవత్తిలక్ఖణాతి అనుప్పబన్ధతో ఉప్పత్తివసేన పవత్తమానరూపానం పవత్తనన్తి లక్ఖితబ్బా. **అనుప్పబన్ధనరసా**తి పుబ్బాపరవసేన అనుప్పబన్ధనకిచ్చా. అసతి హి ఉప్పాదే పుబ్బాపరవసేన అనుప్పబన్ధో న సియా. అనుప్పబన్ధరసత్తాయేవ అనుపచ్ఛేదవసేన గహేతబ్బతో ఆహ "**అనుపచ్ఛేదపచ్చుపట్ఠానా**"తి. పుబ్బాపరవసేన ఘటితరూపేసు ఉపలబ్భనతో వుత్తం "**అనుప్పబన్ధరూపపదట్ఠానా**"తి.

౬౪౪. **జీరణన్తి** జిణ్ణభావో, అభినవభావహానీతి అత్థో.

పాకటా రూపధమ్మేసు ఖణ్డిచ్చాదిభావేన దన్తాదీసు వికారదస్సనతో, ఇతరా తదభావతో **అపాకటా**. కామం రూపధమ్మానమ్పి ఖణికజరా పటిచ్ఛన్నా ఏవ, యా "అవీచిజరా"తి వా వుచ్చతి. అరూపధమ్మానం పన జరాయ సుట్ఠు పటిచ్ఛన్నభావదస్సనత్థం "పాకటా రూపధమ్మేసూ"తి అవిసేసేన వుత్తం. ఖణ్డిచ్చాదివికారో పన ఖణికజరాయ నత్థి. రూపపరిపాకో రూపధమ్మానం జిణ్ణతా, జరం పత్తస్స భఙ్గో అవస్సంభావీతి వుత్తం **"ఉపనయనరసా"**తి, భఙ్గూపనయనకిచ్చాతి అత్థో. **సభావానపగమేపీ**తికక్ఖళత్తాదిసభావానపగమేపి, ఠితిక్ఖణే హి జరా నామ, న చ తదా ధమ్మసభావం విజహతి. నవభావో ఉప్పాదావత్థా, తస్సా అపగమభావేన గయ్హతీతి ఆహ **"నవభావాపగమపచ్చుపట్ఠానా"**తి. **వీహిపురాణభావో వియా**తి వీహిభావానపగమేపి అభినవభావాపగమనకరో వీహిపురాణభావో వియ. వీహిపురాణభావో సబ్బావత్థాని అపనేతి, అయం పన కేవలం ఉప్పాదావత్థమేవ అపనేతి. పరితో సబ్బతో భిజ్జనన్తి లక్ఖితబ్బాతి **పరిభేదలక్ఖణా** . నిచ్చం నామ ధువం, రూపం పన ఖణభఙ్గితాయ న నిచ్చన్తి అనిచ్చం, తస్స భావో **అనిచ్చతా**. సా పన ఠితిప్పత్తరూపం ఠితియమేవ వినాసనభావేన సంసీదేన్తీ వియ హోతీతి **సంసీదనరసా**. యస్మా చ సా భఙ్గభావతో ఖయవయాకారేనేవ గయ్హతి, తస్మా వుత్తం **"ఖయవయభావపచ్చుపట్ఠానా"**తి. అనుక్కమేన వినాసో **ఖయో** నామ, దీపవట్టికాయ సహ తేలస్స వియ సహ నిరోధో **వయో**తి వదన్తి.

౬౯౬-౭. **సమోధానతో**తి రాసితో. **కేచీ**తి అభయగిరివాసినో. మిద్ధరూపస్స వదనసీలా, మిద్ధవాదో వా ఏతేసన్తి **మిద్ధవాదినో. మిద్ధరూపం నామా**తి ఉతుచిత్తాహారవసేన తిసముట్ఠానం మిద్ధం నామ రూపం. తే పటిక్ఖిపితబ్బాతి సమ్బన్ధో. కథం పటిక్ఖిపితబ్బాతి ఆహ **"మునీసీ"**తిఆది. **నత్థి నీవరణా**తి సోతాపత్తిమగ్గేన విచికిచ్ఛానీవరణస్స, అనాగామిమగ్గేన కామచ్ఛన్దబ్యాపాదకుక్కుచ్చనీవరణానం, అరహత్తమగ్గేన థినమిద్ధనీవరణానఞ్చ పహీనత్తా. అయఞ్హేత్థ అధిప్పాయో – యది మిద్ధం రూపం సియా, అప్పహాతబ్బం భవేయ్య. రూపక్ఖన్ధో అభిఞ్ఞేయ్యో పరిఞ్ఞేయ్యో న పహాతబ్బో న భావేతబ్బో న సచ్ఛికాతబ్బో. "కతమే ధమ్మా నేవదస్సనేననభావనాయపహాతబ్బా. చతూసు భూమీసు కుసలం, చతూసు భూమీసు విపాకో, తీసు భూమీసు కిరియాబ్యాకతం, రూపఞ్చ నిబ్బానఞ్చ, ఇమే ధమ్మా నేవదస్సనేననభావనాయపహాతబ్బా"తి (ధ. స. ౧౪౦౭) వచనేన రూపధమ్మానం పహానాభావతో. ఏవఞ్చ సతి తస్స నీవరణభావో విరుజ్ఝేయ్య నీవరణానం పహాతబ్బత్తా. న హి నీవరణానం అప్పహాతబ్బత్తే –

> "యా మే కఙ్ఖా పురే ఆసి, తం మే అక్ఖాసి చక్ఖుమా;
>
> అద్ధా మునీసి సమ్బుద్ధో, నత్థి నీవరణా తవా"తి. (సు॰ ని॰ ౫౪౬) –

నీవరణప్పహానేన భగవతో థోమనం యుజ్జేయ్య. యది సియా, "రూపం, భిక్ఖవే, న తుమ్హాకం, తం పజహథాతిఆదివచనతో (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౭; సం॰ ని॰ ౩.౩౩-౩౪) రూపస్స పహాతబ్బతాపి పఞ్ఞాయతీతి? తం న, తబ్బిసయఛన్దరాగప్పహానస్స తత్థ అధిప్పేతత్తా. తేనాహ భగవా "యో, భిక్ఖవే, రూపే ఛన్దరాగవినయో, తం తత్థ పహాన"న్తి. న చ పనేతం న సక్కా వత్తుం ఏత్థాపి "తబ్బిసయఛన్దరాగప్పహానవసేనేవ వుత్త"న్తి సాధకవచనభావతో, కామచ్ఛన్దాదీనం తత్థ పహానస్స అనధిప్పేతత్తా చ, తస్మా "నత్థి నీవరణా తవా"తిఆదివచనేహి విరుజ్ఝనతో న మిద్ధం రూపన్తి.

యది పన పరో దళ్హమూళ్హగ్గాహితాయ తంవిసయఛన్దరాగప్పహానవసేనేవ నీవరణప్పహానం అధిప్పేతన్తి సకవాదం ఓడ్డేయ్య, తస్స తన్నిసేధనత్థం పున థినమిద్ధనీవరణస్స అవిజ్జానీవరణేన సహ సమ్పయోగవచనఞ్చ ఆహరన్తో ఆహ

‘‘**థినమిద్ధనీవరణ**’’న్తిఆది. థినమిద్ధనీవరణఞ్చేవ అవిజ్జానీవరణఞ్చ నీవరణేన సమ్పయుత్తన్తి సమ్బన్ధో. ఇదం వుత్తం హోతి – “చతూహి సమ్పయోగో”తి (ధాతు. ౩) వచనతో అరూపధమ్మానమేవ అఞ్ఞమఞ్ఞస్స సమ్పయోగో లబ్భతి, న రూపధమ్మానం అఞ్ఞమఞ్ఞం అరూపేన వా, తస్మా యది మిద్ధం రూపం సియా, న తం సమ్పయోగవచనమరహతీతి. అథ సియా – యథాలాభవచనమేత్థ సక్కా విఞ్ఞాతుం, “సక్ఖరకథలమ్పి మచ్ఛగుమ్బమ్పి చరన్తమ్పి తిట్ఠన్తమ్పీ”తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౨౪౯) వియ. యథా హి “సక్ఖరకథలికం మచ్ఛగుమ్బమ్పి చరన్తమ్పి తిట్ఠన్తమ్పీ”తిఆదీసు సక్ఖరకథలికస్స చరణాయోగతో మచ్ఛగుమ్బాపేక్ఖాయ చరణం, ఉభయాపేక్ఖాయ ఠానన్తి ఏవం యథాలాభో యోజీయతి, ఏవమిధాపి థినాపేక్ఖాయ సమ్పయోగవచనం, ఉభయాపేక్ఖాయ నీవరణవచనన్తి? తమ్పి న, రూపభావస్సేవ అసిద్ధత్తా. సిద్ధే హి రూపభావే అసమ్భవతో యథాలాభయోజనా యుజ్జేయ్యాతి. ఏత్తకేనేవ మిద్ధస్స అరూపభావే సిద్ధేపి యథా ద్వీక్ఖత్తుం బన్ధం సుబన్ధం హోతి, ఏవమనేకసుత్తసాధితం అప్పధంసియం హోతీతి **పట్ఠానప్పకరణే** “నీవరణం ధమ్మం పటిచ్చ…పే.… పచ్చయా”తి (పట్ఠా. ౩.౮.౮) ఇమస్స విభఙ్గే “అరూపే…పే.… ఉప్పజ్జతీ”తి (పట్ఠా. ౩.౮.౮) వుత్తం అరూపభవుప్పత్తిమ్పి ఆహరన్తో ఆహ ‘‘**మహాపకరణపట్ఠానే**’’తిఆది. ఝాననికన్తిఆదీనమ్పి ధమ్మతో లోభాదిభావతో కామచ్ఛన్దనీవరణాదీహి అభిన్నత్తా వుత్తం ‘‘**కామచ్ఛన్దనీవరణ**’’న్తిఆది.

ఏత్థ సియా – “పఞ్చిమే, భిక్ఖవే, ఆవరణా నీవరణా”తిఆదీసు (అ. ని. ౫.౫౧) థినమిద్ధస్స నీవరణభావేన ఏకతో ఆగతత్తా ఇధాపి “థినమిద్ధనీవరణ”న్తి ఏకతో వుత్తం, థినమేవ చ పన అరూపభవే ఉప్పజ్జతి థినమిద్ధన్తి? తయిదమసారం, కుక్కుచ్చస్స న గహితత్తా. యది హి ఏకతో గహితమత్తేనేవ ఇధాపి ఏకతో గహణం సియా, కుక్కుచ్చస్సపి తత్థ ఏకతో వుత్తస్స ఇధ గహణం సమ్భవేయ్య, న చ పనేవం అత్థి ఉద్ధచ్చనీవరణస్సేవ వుత్తత్తా, తస్మా న తస్స అరూపభవుప్పత్తిం సక్కా పటిబాహితున్తి. ఆది-సద్దేన “కేవలో హాయం, భిక్ఖవే, అకుసలరాసి, యదిదం పఞ్చ నీవరణా (అ. ని. ౫.౫౨), ఇమే పఞ్చ నీవరణే పహాయ, విగతథినమిద్ధోతి తస్స థినమిద్ధస్స చత్తత్తా వన్తత్తా ముత్తత్తా పహీనత్తా పటినిస్సట్ఠత్తా, తేన వుచ్చతి విగతథినమిద్ధోతి, ఇదం చిత్తం ఇమమ్హా థినమిద్ధమ్హా సోధేతి విసోధేతి పరిసోధేతి మోచేతి విమోచేతి పరిమోచేతి వా”తి (విభ. ౫౫౧) ఏవమాదిం పాళిం సఙ్గణ్హాతి.

యదిపి సియా దువిధం మిద్ధం రూపం, అరూపఞ్చ. తత్థ యం అరూపం, తం నీవరణేసు దేసితం, న రూపన్తి? తమ్పి న, విసేసవచనాభావతో. న హి విసేసేత్వా మిద్ధం నీవరణేసు దేసితం “యదపి, భిక్ఖవే, థినం, తదపి నీవరణం, యదపి మిద్ధం, తదపి నీవరణం, థినమిద్ధం నీవరణన్తి ఇతి హిదం ఉద్దేసం ఆగచ్ఛతీ”తి అవిసేసేన వుత్తత్తా, తస్మా మిద్ధస్స దువిధతం పరికప్పేత్వాపి న సక్కా నీవరణభావం నివత్తేతుం. సక్కా హి వత్తుం యం తం అరూపతో అఞ్ఞం మిద్ధం పరికప్పితం, తమ్పి నీవరణం మిద్ధసభావత్తా ఇతరం నీవరణం వియాతి. యది మిద్ధస్స రూపభావం న సమ్పటిచ్ఛథ, కథం భగవతో నిద్దా హోతి, నను మిద్ధస్స “నిద్దా పచలాయికా”తిఆదినా విభఙ్గే వుత్తత్తా నిద్దాభావో సిద్ధోతి? నయిదమేవం, ఇత్థిలిఙ్గాదీసు వియ నిద్దాహేతునో మిద్ధస్స నిద్దాభావేన విభత్తత్తా. ఏవమ్పి నిద్దాహేతునో మిద్ధస్స అభావతో కథం భగవతో నిద్దాతి చే? సా భగవతో నత్థీతి న సక్కా వత్తుం “అభిజానామి ఖో పనాహం అగ్గివేస్సన…పే.… దివా సుపితా”తిఆదివచనతో (మ. ని. ౧.౩౮౭) న నిద్దా భగవతో మిద్ధేన, అథ ఖో సరీరగేలఞ్ఞేన, తఞ్చ భగవతో నత్థీతి న సక్కా వత్తుం “పిట్ఠి మే ఆగిలాయతి, తమహం ఆయమిస్సామీ”తి (మ. ని. ౨.౨౨; సం. ని. ౪.౨౪౩) వచనతో. న చేత్థ ఏవమవధారణం దట్ఠబ్బం

“మిద్ధమేవ నిద్దాహేతూ”తి, తస్మా అఞ్ఞోపి అత్థి నిద్దాహేతు. కో పన సోతి? సరీరగేలఞ్ఞం, తస్మా న భగవతో నిద్దా మిద్ధహేతుకాతి దట్ఠబ్బం.

౬౯౮. విసుం విసుం అభావం దస్సేత్వాతి వాయోధాతుఆదితో విసుం విసుం నత్థిభావం దస్సేత్వా. కథం పన నో దస్సితబ్బోతి ఆహ ‘‘**వాయోధాతుయా**’’తిఆది. తత్థ కాయబలం నామ అత్థతో వాయోధాతుయా పవత్తిఆకారవిసేసో తస్సా విప్ఫారభావతో. యతో బాలానం బలన్తి వదన్తీతి వుత్తం ‘‘**వాయోధాతుయా గహితాయ బలరూపం గహితమేవా**’’తి. సమ్భవో కామధాతుయం ఏకచ్చసత్తానం ఇన్ద్రియపరిపాకపచ్చయో ఆపోధాతుయా పవత్తిఆకారవిసేసోతి ఆహ ‘‘**ఆపోధాతుయా సమ్భవరూప**’’న్తి. గహితాయ గహితమేవాతి సమ్బన్ధో. ఉపచయసన్తతివినిముత్తో రూపుప్పాదో నత్థి, ఉప్పాదావత్థాయ చ అఞ్ఞా జాతి నామ నత్థేవాతి వుత్తం ‘‘**ఉపచయసన్తతీహి జాతిరూప**’’న్తి. కమ్మసముట్ఠానస్సపి రోగస్స విసభాగపచ్చయసముప్పన్నో ధాతుక్ఖోభో ఆసన్నకారణం , పగేవ ఇతరస్స. సో అత్థతో రూపధమ్మానం పాకావత్థా ఠితిభఙ్గక్ఖణేసు ఏవ సియాతి వుత్తం ‘‘**జరతాఅనిచ్చతాదీహి రోగరూపం గహిత**’’న్తి.

౬౯౯-౭౦౪. రూపాని సముట్ఠహన్తి జాయన్తి ఏతేహీతి **రూపసముట్ఠానాని**. కాని పన తానీతి ఆహ ‘‘**ఉతుచిత్తాహారకమ్మానీ**’’తి.

ఆహారో రూపహేతుయోతి ఏత్థ ఇతి-సద్దో పక్ఖిపితబ్బో, కమ్మం, ఉతు చ చిత్తఞ్చ ఆహారోతి ఇమే రూపహేతుయోతి. **రూపహేతుయో**తి చ రూపస్స జనకపచ్చయాతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**ఏతేహేవా**’’తిఆది. ఏకమేకంయేవ సముట్ఠానం ఏతేసన్తి **ఏకసముట్ఠానా**. ననుఏకతో ఏవ పచ్చయతో పచ్చయుప్పన్నస్స ఉప్పత్తి నత్థీతి? సచ్చం నత్థి, రూపజనకపచ్చయేసు ఏకతోతి అయమేత్థ అభిసన్ధి. **అట్ఠిన్ద్రియానీ**తి చక్ఖాదీని పఞ్చ, ఇత్థిపురిసిన్ద్రియద్వయం, జీవితఞ్చాతి అట్ఠిన్ద్రియాని. కాయవచీవిఞ్ఞత్తివసేన **విఞ్ఞత్తిద్వయం.**

ద్వీహీతి కోచి **చిత్తేన**, కోచి **ఉతునా చా**తి ఏవం ద్వీహి. న హి ఏకస్సేవ ద్వే ఏకక్ఖణే పచ్చయా హోన్తి. ఏవం సేసేసుపి. **ఉతుఆహార...పే.... కత**న్తి ఏకేకం ఉతునా, ఆహారేన, చిత్తేన చాతి తీహి కతం. **చతస్సో చాపి ధాతుయో**తి చత్తారి మహాభూతాని. తాని హి నిస్సత్తనిజ్జీవట్ఠేన ధాతూతి వుచ్చన్తి. కమ్మాదీహి చతూహి భవన్తీతి **చతుబ్భవా. ద్వే**తి జరతా అనిచ్చతా.

౭౦౫-౬. ఇదాని మిస్సకసముట్ఠానానిపి గహేత్వా తంతంపచ్చయజాతానం గణనపరిచ్ఛేదం దస్సేతుం ‘‘**కమ్మేనా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ అట్ఠిన్ద్రియాని వత్థు సుద్ధట్ఠకం సన్తత్యూపచయాకాసాతి **వీసతి** కమ్మజా. విఞ్ఞత్తిద్వయం సద్దో లహుతాదిత్తయం సుద్ధట్ఠకాదయో ఏకాదసాతి **సత్తరస చేతసా** జాయరే, చిత్తజాతి అత్థో. సద్దో లహుతాదిత్తయం సుద్ధట్ఠకాదయో ఏకాదసాతి **దసపఞ్చేవ** పన్నరస **ఉతునా** జాయరే. లహుతాదిత్తయం సుద్ధట్ఠకాదయో ఏకాదసాతి **చుద్దస ఆహారతో**. జరతాఅనిచ్చతాహి తే **అట్ఠసట్ఠి చ** హోన్తేవాతి సమ్బన్ధో.

౭౦౭-౮. “జరతా...పే.... సముట్ఠితా”తి వత్వా పున తత్థ కారణం దస్సేతుం ‘‘**జాతస్సా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **జాతస్స పాకభేదత్తా**తి జరతాయ జాతధమ్మస్స పాకత్తా, అనిచ్చతాయ చ భేదత్తాతి అత్థో. ఇదం వుత్తం హోతి – జరతాఅనిచ్చతా నామ ఉప్పన్నధమ్మస్స హోన్తి, నో ఉప్పజ్జమానస్స. యది హి ఉప్పజ్జమానస్స సియుం, తదా తాసమ్పి

జాయమానత్తపరియాయో యుజ్జేయ్య. ఉప్పన్నధమ్మస్స పన జాతితో పరం ఇమాసం సమ్భవతో న జాయన్తీతి వత్తుం వట్టతీతి. యది పన కోచి తేసమ్పి జాతభావే కో విరోధోతి పటిపజ్జేయ్య, తస్స తం దుగ్గాహం విధమేన్తో ఆహ ''**జాయేయ్యు**''న్తిఆది. హోన్తు నామ **తేసమ్పి పాకభేదా** , తదాపి కో విరోధోతి ఆహ ''**న హి**''తిఆది. పాకో న పరిపచ్చతీతి సమ్బన్ధో, ఏతేన న భిజ్జతీతి దీపితం హోతి. పక్కస్స హి భఙ్గో నియతో. **భేదో వా న చ భిజ్జతీ**తి ఏత్థాపి పాకభావోపి వుత్తోవ. న హి అపక్కం భిజ్జతీతి, అఞ్ఞథా ఉప్పాదభఙ్గానం అనఞ్ఞత్తప్పసఙ్గతో. **నత్థి తన్తి** పాకభేదానం పచ్చనం భిజ్జనం నత్థీతి వుత్తమేవత్థం సఙ్ఖిపిత్వా ఆహ.

ఏత్తావతా చ కిం వుత్తం హోతి? యది జరతాఅనిచ్చతా కేనచి పచ్చయేన జాయేయ్యుం, తదా ఉప్పన్నస్స నామ జరాయ, భఙ్గేన చ భవితబ్బన్తి తేసం జరతాఅనిచ్చతాపి సియుం, న చ పనేతా ఉపలబ్భన్తి. కస్మా? యస్మా న జరతా అఞ్ఞజరాయ జీరతి, భిజ్జతి వా, న చ భఙ్గో అఞ్ఞేన భఙ్గేన భిజ్జతి, జీరతి వా, ఇతరథా సాపి జరా అపరాయ జరాయ, భఙ్గేన చ జీరతి, భిజ్జతి, సో చ భఙ్గో అఞ్ఞాయ జరాయ, అఞ్ఞేన భఙ్గేన జీరతి, భిజ్జతీతి అనవట్ఠానప్పసఙ్గతోతి వుత్తం హోతి.

౭౦౯-౧౦. ''**జాతస్సా**''తిఆది నిగమనం. అథ వా ఉత్తరి వత్తబ్బచోదనాయ ఫలరపనం. ''**సియా కత్థచీ**''తిఆది పరమతాసఙ్కనం. **ఏత్థాతి** ఏతస్మిం "జరతాఅనిచ్చతాద్వయం న పచ్చతి, న భిజ్జతి వా"తి అధికారే. **రూపస్సూపచయోతీతి ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో, తేన "రూపస్స ఉపచయో సన్తతీ"తి వచనేనాతి అత్థో. ఏవం పాకోపి పచ్చతు, భేదోపి పరిభిజ్జతూతి సమ్బన్ధో. అయం పనేత్థ అధిప్పాయో – యథా కమ్మాదీహి ఉప్పజ్జనకరూపనిద్దేసే "కతమం తం రూపం ఉపాదిన్నం? చక్ఖాయతనం...పే.... కాయాయతనం ఇత్థిన్ద్రియం పురిసిన్ద్రియం జీవితిన్ద్రియం, యం వా పనఞ్ఞమ్పి అత్థి రూపం కమ్మస్స కతత్తా రూపాయతనం...పే.... ఫోట్ఠబ్బాయతనం ఆకాసధాతు రూపస్స ఉపచయో రూపస్స సన్తతి కబళీకారో ఆహారో"తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౬౫౨) ఉపచయసన్తతీనం నిద్దిట్ఠత్తా జాతి జాయతీతి దీపితం హోతి తస్సా అపరజాతియా అభావేపి. ఏవం జరాభఙ్గానం అపరజరాభఙ్గాభావేపి జీరణం, భిజ్జనఞ్చ సమ్పటిచ్ఛితబ్బం, ఇతరథా జాతియాపి భేదనా తదవత్థాయేవాతి.

౭౧౧. ''**న చేవా**''తిఆది యథాసఙ్కితపరమతస్స పటిక్ఖిపనం. యది జాయతీతి న విఞ్ఞాతబ్బం, ఏవఞ్చ సతి నిద్దేసే కస్మా వుత్తన్తి ఆహ ''**జాయమానస్సా**''తిఆది. ఇదం వుత్తం హోతి – అసతిపి జాతియా జాయమానత్తే జాయమానానం ధమ్మానం అభినిబ్బత్తిభావతో తస్సా తప్పచ్చయభావవోహారో అనుమతోతి తత్థ వుత్తా, న పన పరమత్థతో జాయమానత్తా. జాయమానస్స హి అభినిబ్బత్తిమత్తం జాతి, తస్మా అసిద్ధేన అసిద్ధసాధనమేతన్తి.

౭౧౨-౩. ''**తత్థా**''తిఆదినా పునపి పరమతాసఙ్కం కత్వా పటిక్ఖిపతి. తత్థ యేసం ధమ్మానం యా జాతి, సా తప్పచ్చయత్తవోహారం, అభినిబ్బత్తిసమ్ముతిఞ్చ లభతేవాతి సమ్బన్ధో. **తథాతి** యథా లభతేవ, తథా. యంతం-సద్దా హి అబ్యభిచారితసమ్బన్ధా. తేసం ధమ్మానం పచ్చయా ఏతిస్సాతి తప్పచ్చయా, తస్సా భావో తప్పచ్చయత్తం, తప్పచ్చయత్తేన పవత్తో వోహారో **తప్పచ్చయత్తవోహారో**, తం కమ్మపచ్చయభావాదివోహారన్తి అత్థో. **అభినిబ్బత్తిసమ్ముతిన్తి** అభినిబ్బత్తతి జాయతీతి ఏవం అభినిబ్బత్తివసేన పవత్తసమ్ముతిం. **కమ్మాదిసమ్భవన్తి** కమ్మాదిచతుపచ్చయసముట్ఠానం. జనకానం పచ్చయానం ఆనుభావక్ఖణుప్పాదే అభావతోతి సమ్బన్ధో. అయం పనేత్థ అత్థో – యే తే రూపానం జనకపచ్చయా, తేసం తదుప్పాదనం పతి అనుపరతబ్యాపారానం యో సో పచ్చయూపలక్ఖణియో కిచ్చానుభావక్ఖణో, తదా జాయమానానం

ధమ్మానం వికారభావేన లబ్భమానతం సన్ధాయ వినేయ్యపుగ్గలవసేన జాతియా పచ్చయతో జాతత్తం అనుఞ్ఞాతం తతో పురే , పచ్ఛా చ అనుపలబ్భమానత్తా, ఏవఞ్చ కత్వా వుత్తం "**జాతియా పన లబ్భతీ**"తి. జరాభఙ్గానం పన పచ్చయానుభావక్ఖణతో ఉత్తరి ఠితిభఙ్గక్ఖణేసు లబ్భమానత్తా న ఏవం అనుఞ్ఞాతుం సక్కాతి, జాతియా పన లబ్భతి నో వోహారోతి అధిప్పాయో. తప్పచ్చయత్తవోహారన్తిఆదిగాథాద్వయం నిగమనవసేన వుత్తం.

౭౦౮-౯. అథ కిం ఇమాయ గీవాకణ్డూయాయ, నను వుత్తం భగవతా సుత్తన్తే "జరామరణం, భిక్ఖవే, అనిచ్చం సఙ్ఖతం పటిచ్చసముప్పన్న"న్తి (సం॰ ని॰ ౨.౨౦), తస్మా కథమేతం వుచ్చతి, జరతా అనిచ్చతా చేవ న కేహిచి సముట్ఠితాతి యో వదేయ్య, తస్స వితక్కం దస్సేత్వా పటిక్ఖిపితుం "**అనిచ్చ**"న్తిఆది వుత్తం. కస్మా న వత్తబ్బన్తి ఆహ "**సా హి పరియాయదేసనా**"తి. పరియాయదేసనత్తమేవ విభావేతుం "**అనిచ్చాన**"న్తిఆది వుత్తం. **తథా**-సద్దేన "సఙ్ఖతాన"న్తి సఙ్గణ్హాతి.

౭౧౦-౩. అనిచ్చం సఙ్ఖతఞ్చాతి చ-సద్దేన "పటిచ్చసముప్పన్న"న్తి సఙ్గణ్హాతి. అయఞ్హేత్థ అధిప్పాయో – అనిచ్చసఙ్ఖతధమ్మానం జరామరణత్తా తేసు సన్తేసు హోతి, అసన్తేసు న హోతి. న హి అజాతం పరిపచ్చతి, భిజ్జతి వా, తస్మా తం జాతిపచ్చయతం సన్ధాయ "జరామరణం సఙ్ఖతం పటిచ్చసముప్పన్నం, తతోయేవ చ అనిచ్చ"న్తి పరియాయేన సుత్తే ఆగతం. యథా విఞ్ఞత్తిఆదీనం నిప్పరియాయతో చిత్తసముట్ఠానతాభావేపి చిత్తజానం వికారత్తా చిత్తసముట్ఠానభావోతి. **విఞ్ఞత్తియో వియా**తి చ నిదస్సనమత్తం దట్ఠబ్బం లహుతాదీనమ్పి చిత్తజాదిభావస్స పరియాయేనేవ ఇచ్ఛితత్తా. నిప్పరియాయేన అట్ఠారసేవ నిప్ఫన్నరూపాని కమ్మాదిసముట్ఠానానీతి. **తయ**న్తి జాతిజరాభఙ్గసఙ్ఖాతానం లక్ఖణరూపత్తయం.

ఖంపుప్ఫంవాతి ఆకాసకుసుమం వియ. యథా ఆకాసకుసుమం సబ్బసో అజాతత్తా నత్థి, ఏవమిదమ్పి నత్థీతి అత్థో. **నిచ్చం వాసఙ్ఖతం వియా**తి యథా అసఙ్ఖతం నిబ్బానం కేనచి అసఙ్ఖతత్తా నిచ్చం ధువం, ఏవమిదమ్పి కేనచి అసఙ్ఖతత్తా నిచ్చం సస్సతం వాతి అత్థో. **నోభయం పనిద**న్తి ఇదం పన ఉభయమ్పి ఖంపుప్ఫం వియ నో నత్థి, న చ నిబ్బానం వియ అసఙ్ఖతం వాతి అత్థో. **నిస్సయాయత్తవుత్తితో**తి జాయమానపరిపచ్చమానభిజ్జమానానం జాతిఆదిమత్తభావేన జాయమానాదినిస్సయపటిబద్ధవుత్తిత్తా. తమేవ నిస్సయాయత్తవుత్తితం సమత్థేతుం "**భావే పథవియాదీన**"న్తిఆది వుత్తం. అయం పనేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – పథవీఆదీనం నిస్సయానం భావే జాతిఆదిత్తయం పఞ్ఞాయతి, తస్మా **నో నత్థి,** యస్మా చ తేసం అభావే న పఞ్ఞాయతి, **తస్మా న నిచ్చ**న్తి ఇమమేవ చ అభినివేసం నిసేధేతుం భగవతా జాతియా చతుజత్తం, జరామరణస్స చ అనిచ్చాదిపరియాయో వుత్తోతి దట్ఠబ్బం.

౭౧౪-౫. నిప్ఫన్నాని నామాతి "రూపస్స పరిచ్ఛేదో, రూపస్స వికారో, రూపస్స లక్ఖణ"న్తిఆదినా పరిచ్ఛేదాదిభావం అతిక్కమిత్వా అత్తనో కక్ఖళత్తాదినా సభావేన పరిచ్ఛిజ్జ గహేతబ్బత్తా, అపరియాయేనేవ కమ్మాదిపచ్చయేహి నిప్ఫన్నత్తా వా నిప్ఫన్నాని నామ. తబ్బిపరీతతో **అనిప్ఫన్నా**.

సేసకా అనిప్ఫన్నాతి సుత్వా పరో అనిట్ఠం ఆపాదేన్తో ఆహ "**యది హోన్తీ**"తిఆది. "**తేసమేవా**"తిఆదినా పన తం పటిక్ఖిపతి. కాయవికారో కాయవిఞ్ఞత్తి నామ, వచీవికారో వచీవిఞ్ఞత్తి నామ, ఛిద్దం వివరం ఆకాసధాతు నామ, లహుభావో లహుతా నామ, ముదుభావో ముదుతా నామ , కమ్మఞ్ఞభావో కమ్మఞ్ఞతా నామ, నిబ్బత్తి ఉపచయో నామ, పవత్తి సన్తతి నామ, జీరణాకారో జరతా నామ, హుత్వా అభావాకారో అనిచ్చతా నామాతి ఏవం తేసంయేవ అట్ఠారసన్నం నిప్ఫన్నరూపానం వికారభూతత్తా నిప్ఫన్నా చేవ సఙ్ఖతా చ, తేసంయేవ చ రూపానం వికారత్తా తే అసఙ్ఖతా నామ కథం

భవేయ్యుం, నిప్ఫన్నా చేవ సఙ్ఖతాతి సమ్బన్ధం కత్వా యది అనిప్ఫన్నరూపానం నిస్సయభూతా నిప్ఫన్నరూపా సఙ్ఖతా, తేసం పన వికారభూతా కథం అసఙ్ఖతా నామ హోన్తీతి అత్థం వణ్ణేన్తి. తేసం అధిప్పాయేన నిప్ఫన్నా చేవాతి వ-కారో ఆగమసిద్ధోతి దట్ఠబ్బం.

౭౨౬-౭. ఇత్థిభావో...పే.... వణ్ణితాతి ఫలతపనం. ''**ఏవం సన్తే**''తిఆది చోదనా. ''**అఞ్ఞం పనా**''తిఆది పరిహారో. తత్థ **చక్ఖుకాయపసాదానం, ఏకత్తం ఉపపజ్జతీ**తి చక్ఖుపసాదే కాయపసాదభావస్స, కాయపసాదే చక్ఖుపసాదభావస్స సబ్భావతో పురిమస్స ఫోట్ఠబ్బావభాసనం, ఇతరస్స చ రూపావభాసనం హోతీతి చక్ఖుకాయపసాదానం ఏకీభావో భవేయ్యాతి అత్థో. నిదస్సనమత్తఞ్చేతం. సోతకాయపసాదాదీనమ్పి హి వుత్తనయేన ఏకత్తంయేవాతి.

౭౨౮-౩౦. అఞ్ఞం పన అఞ్ఞస్మిం న చత్థీతి ఠపేత్వా అఞ్ఞమఞ్ఞావినిబ్భోగవసేన పవత్తిం అఞ్ఞం రూపం అఞ్ఞస్మిం రూపే పరమత్థతో నేవత్థి భిన్ననిస్సయభావేన కలాపన్తరగతత్తా. చక్ఖుపసాదో హి దట్ఠుకామతానిదానకమ్మసముట్ఠితభూతనిస్సితో, కాయపసాదో ఫుసితుకామతానిదానకమ్మజభూతనిస్సితో. **అసఙ్కర**న్తి అసంకిణ్ణం. యది ఏవం, న సబ్బత్థ కాయాయతనాదికన్తి? తమ్పి నత్థి పరమత్థతో. వినిబ్భుజిత్వా హి నేసం నానాకరణం పఞ్ఞాపేతుం న సక్కా, తం దస్సేతుం ''**అఞ్ఞమఞ్ఞావినిబ్భోగవసేనా**''తిఆది వుత్తం. **అఞ్ఞమఞ్ఞా...పే.... పవత్తితో**తి అఞ్ఞమఞ్ఞం సన్తానతో అవినిబ్భుజ్జనవసేన అవిసంసట్ఠవసేన పవత్తనతో. అవినిబ్భోగరూపవసేనాతి పన అత్థో న హోతి. న హి చక్ఖుకాయపసాదానం ఏకకలాపగతఅవినిబ్భోగరూపా ఠానన్తరం వత్తుం సక్కాతి . యథా రూపరసాదీనం వివేచేతుం అసక్కుణేయ్యతాయ అఞ్ఞమఞ్ఞబ్యాపితా వుచ్చతి, న చ పరమత్థతో రూపే రసో అత్థి. యది సియా, రూపగ్గహణేనేవ రసగ్గహణం గచ్ఛేయ్య. ఏవం కాయాయతనాదీనమ్పి పరమత్థతో న సబ్బత్థ అత్థితా, "ఇదం ఏత్థ, ఇదం ఏత్థా"తి ఠానన్తరం పన సమయఞ్ఞూనా కేనచి న సక్కా వత్తున్తి. **అత్థి కాయపసాదోతీ**తి ఇతిసద్దో "తస్మా"తి ఇమస్స అత్థే. తేనాహ "తస్మా"తి. **ఏవముదీరిత**న్తి సబ్బట్ఠానికన్తి ఏవముదీరితం.

౭౩౧-౨. లక్ఖణాదివసేనాపీతి యథావుత్తలక్ఖణరసపచ్చుపట్ఠానపదట్ఠానవసేనాపి. **ధజానం ...పే.... గతా**తి పఞ్చవణ్ణానం నీలాదిపఞ్చవణ్ణసుత్తమయానం ఏకమేకస్స వా ఏకేకవణ్ణవసేన ధజానం ఛాయా తేసం ఉపమతం ఉపమాభావం గతా సమ్పత్తాతి అత్థో. కేచి పన "ఛాయా ఉపమా ఏతేసన్తి ఛాయాఉపమా, ఛాయాఉపమానం భావో ఛాయాఉపమతా, తం గతా ఏతే ధమ్మా"తి వదన్తి. తం పన తేహి "ఛాయాఉపమతం గతా"తి ఏత్థ బహుబ్బీహివసేనేవ రస్సత్తన్తి మఞ్ఞమానేహి వుత్తం భవేయ్య. గాథాబన్ధత్థం పన రస్సత్తన్తి దట్ఠబ్బం. "చతుత్థదూ"తిఆదీసు హి విభత్తిలోపమ్పి కత్వా దస్సేన్తో ఆచరియో న ఈదిసేసు ఠానేసు బ్యఞ్జనే ఆదరం జనేతి. యం పన "తేస"న్తి హేట్ఠాపదం, "ధమ్మాన"న్తి ఉపరిపదం వా సమ్బన్ధితుం అనిచ్ఛన్తేహి వుచ్చతి తత్థ ''**నానత్తం సముపాగత**''న్తి. తం ఏత్థ అకామాపి సమ్బన్ధితబ్బమేవ. న హి నానత్తం సముపాగతం తేసన్తి నాపేక్ఖతీతి. అథాపి తత్థ "నానత్తం సముపాగతా"తి పాఠం పరికప్పేయ్యుం, హోతు తావ పోత్థకేసు అదిస్సమానమ్పి పాఠం పరికప్పేత్వా తేసం తుట్ఠి. అయం పనేత్థ అధిప్పాయో – యథా పఞ్చవణ్ణానం ధజానం ఏకతో కత్వా ఉస్సాపితానం కిఞ్చాపి ఛాయా ఏకాబద్ధా వియ హోతి, అఞ్ఞమఞ్ఞం పన అసమ్మిస్సావ, ఏవమేవ ఇమే సబ్బట్ఠానికరూపా కిఞ్చాపి ఏకాబద్ధా వియ హోన్తి, లక్ఖణతో పన అఞ్ఞమఞ్ఞం భిన్నసభావా అసమ్మిస్సాయేవ. ఏకకలాపట్ఠాపి హి లక్ఖణతో భిన్నసభావా, కిం పన నానాకలాపట్ఠాతి.

౨౩౩. అత్తనో పచ్చయేహి లోకే నియుత్తం, విదితన్తి వా లోకికం, తస్స భావో **లోకికత్తం**. హినోతి పతిట్ఠహతి సమ్పయుత్తధమ్మరాసి ఏతేనాతి హేతు, మూలట్ఠేన ఉపకారకో లోభాదికో చ అలోభాదికో చ, తాదిసో హేతు న హోతీతి **నహేతు**. అత్తనో పచ్చయేహి సఙ్ఖతం అభిసఙ్ఖతన్తి **సఙ్ఖతం**. ఆభవగ్గా, ఆగోత్రభు వా సవన్తీతి ఆసవా, సహ ఆసవేహీతి **సాసవం**, ఆసవేహి ఆలమ్బితబ్బన్తి అత్థో. **పచ్చయాయత్తవుత్తితో**తి అత్తనో అత్తనో పచ్చయాధీనప్పవత్తితాయ సప్పచ్చయత్తాతి వుత్తం హోతి. నిదస్సనమత్తమేతం. కామావచరత్తా అహేతుకత్తా హేతువిప్పయుత్తత్తా సంయోజనియత్తా గన్థనియత్తా ఉపాదానియత్తా ఓఘనియత్తా యోగనియత్తా నీవరణియత్తా సంకిలేసికత్తా పరామట్ఠత్తా అచేతసికత్తా చిత్తవిప్పయుత్తత్తా న రూపావచరత్తా న అరూపావచరత్తా న అపరియాపన్నత్తా అనియ్యానికత్తా అనిచ్చత్తాతి ఏవమాదినాపి కారణేన ఏకవిధమేవాతి.

౨౩౪-౮. ఏవం ఏకవిధనయం దస్సేత్వా ఇదాని ఆది-సద్దేన సఙ్గహితదువిధతాదినయం దస్సేతుం "**అజ్ఝత్తికబహిద్ధా**"తిఆదినా అజ్ఝత్తికదుకాదయో ఆరద్ధా. తత్థ అజ్ఝత్తికదుకే తావ ఆహితో అహం మానో ఏత్థాతి అత్తా, అత్తభావో, తం అత్తానం అధికిచ్చ ఉద్దిస్స పవత్తత్తా అజ్ఝత్తా, ఇన్ద్రియబద్ధధమ్మా, తేసు భవాని, అత్తని వా భవాని **అజ్ఝత్తికాని**. కామం అఞ్ఞోపి అజ్ఝత్తసమ్భూతా అత్థి, రుళ్హీవసేన పన చక్ఖాదీనేవ "అజ్ఝత్తికానీ"తి వుచ్చన్తి. అథ వా "యది మయం న హోమ, త్వం కట్ఠకలిఙ్గరూపమో భవిస్ససీ"తి వదన్తా వియ అత్తభావస్స సాతిసయం ఉపకారకానీతి తానేవ విసేసతో అజ్ఝత్తికనామం లభన్తి. **ఇన్ద్రియానిన్ద్రియా**తి ఆధిపచ్చట్ఠేన **ఇన్ద్రియాని,** సేసం తదభావతో **అనిన్ద్రియం**. తత్థ చక్ఖాదీనం పఞ్చన్నం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీసు అధిపతేయ్యం తేసం పటుమన్దభావాదిఅనువత్తనతో, ఇత్థిన్ద్రియపురిసిన్ద్రియద్వయస్స ఇత్థిలిఙ్గాదిహేతుభావే, జీవితిన్ద్రియస్స చ సహజరూపానుపాలనేతి దట్ఠబ్బం. విసయవిసయీభావతో ఘట్టనవసేన గహేతబ్బత్తా **ఓళారికం,** తబ్బిపరీతతత్తా **సుఖుమం. ఉపాదిన్న**న్తి కమ్మునా గహితం. కమ్మనిబ్బత్తఞ్హి "మమేతం ఫల"న్తి తేన కమ్మునా గహితం వియ హోతి.

ఏకాదస...పే.... సప్పటిఘన్తి చక్ఖువిఞ్ఞాణవిఞ్ఞేయ్యత్తా సనిదస్సనత్తాభావతో అనిదస్సనం, అఞ్ఞమఞ్ఞం పతనవసేన పన పటిఘసబ్భావతో సప్పటిఘం, ఉభయపటిక్ఖేపేన **అనిదస్సనఅప్పటిఘం. కమ్మతో జాత**న్తి ఏత్థ యం ఏకన్తతో కమ్మసముట్ఠానం అట్ఠిన్ద్రియాని, వత్థు చాతి నవవిధం రూపం. యఞ్చ ఏకాదసవిధే చతుసముట్ఠానే కమ్మసముట్ఠానం ఏకాదసవిధమేవ రూపన్తి ఏవం వీసతివిధమ్పి కమ్మతో ఉప్పజ్జనతో **కమ్మజం**. యఞ్హి జాతం, యఞ్చ జాయతి, యఞ్చ జాయిస్సతి, తం సబ్బమ్పి "కమ్మజ"న్తి వుచ్చతి యథా "దుద్ధ"న్తి. కమ్మతో అఞ్ఞం అకమ్మం, అకమ్మతో జాతం **అకమ్మజం**. అఞ్ఞత్థే హి అయం **అ**-కారో. తేనాహ "**తదఞ్ఞపచ్చయాజాత**"న్తి. కమ్మతో అఞ్ఞపచ్చయతో జాతం, ఉతుచిత్తాహారజన్తి అత్థో. చిత్తజత్తికాదీని వుత్తానుసారేన యోజేతుం సక్కాతి న దస్సితాని.

దిట్ఠచతుక్కే దట్ఠబ్బన్తి దిట్ఠం. యం రూపాయతనం అదక్ఖి, యఞ్చ దక్ఖిస్సతి, యఞ్చ దక్ఖతి, యఞ్చ పస్సేయ్య, తం సబ్బం **దిట్ఠం** నామ తంసభావానతివత్తనతో యథా "ఇట్ఠ"న్తి. ఏస నయో **సుతాదీసు**పి. **దిట్ఠం నామ రూపాయతనం** చక్ఖువిఞ్ఞాణవిఞ్ఞేయ్యత్తా. **సుతం నామ సద్దాయతనం** సోతవిఞ్ఞాణవిఞ్ఞేయ్యత్తా. **ముతం నామ గన్ధరసఫోట్ఠబ్బాయతనత్తయం** ముత్వా పత్వా గహేతబ్బతో , పసాదేన సహ సమ్బన్ధనతో వా. తథా హేతం సమ్పత్తగ్గాహకవిసయం వుత్తం. **విఞ్ఞాతం నామ అవసేసం** కేవలం మనోవిఞ్ఞాణవిఞ్ఞేయ్యత్తా.

ద్వారఞ్చేవ వత్థు చాతి అత్తనిస్సితానం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం, అఞ్ఞనిస్సితానం సమ్పటిచ్ఛనాదీనఞ్చ పవత్తిముఖభావతో ద్వారఞ్చేవ అత్తనిస్సితానం ఆధారభావతో వత్థు చ. **ద్వారమేవ హుత్వా న వత్థూ**తి కేవలం కమ్మద్వారభావతో ద్వారమేవ, తన్నిస్సితస్స చిత్తుప్పాదస్స అభావతో న వత్థు. **వత్థుమేవ హుత్వా న ద్వార**న్తి మనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతూనం నిస్సయభావతో వత్థుమేవ, చక్ఖాదయో వియ సపరనిస్సితానం పవత్తిద్వారాభావతో న ద్వారం. సేసం ఏకవీసతివిధం రూపం వుత్తవిపరియాయతో **నేవ ద్వారం న వత్థు చ. చతుత్థచతుక్కే**తి వత్థుచతుక్కే. **తతియపద**న్తి "వత్థుమేవ హుత్వా నేవిన్ద్రియ"న్తి పదం.

౭౩౯-౪౦. పున పఞ్చవిధన్తి సమ్బన్ధో. **చతుజ**న్తి పకాసితం చతూహియేవ సముట్ఠానతో.

చక్ఖువిఞ్ఞాణవిఞ్ఞేయ్యం రూపాయతనం తేన గహేతబ్బతో, న పన చక్ఖువిఞ్ఞాణేనేవ విఞ్ఞేయ్యతో. తథా హేతం ఆవజ్జనాదీహి చేవ మనోద్వారికజవనేహి చ విఞ్ఞాయతీతి. ఏస నయో సోతవిఞ్ఞేయ్యాదీసుపి. మనోవిఞ్ఞాణవిఞ్ఞేయ్యం పన కేవలం మనోవిఞ్ఞాణేనేవ విఞ్ఞాతబ్బం. న హి రూపాదితో అఞ్ఞత్థ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని పవత్తన్తి.

ఛవత్థుఅవత్థుభేదతోతి ఛన్నం వత్థూనం, అవత్థుస్స చ భేదతో. మనోధాతువిఞ్ఞేయ్యం రూపాదిపఞ్చకం.

మనాయతనస్స అరూపత్తా, ధమ్మాయతనస్స చ ఏకదేసతో రూపత్తా ఆహ "**ఆయతనభేదతో ఏకాదసవిధ**"న్తి.

౭౪౩-౭. అరూపభవే రూపుప్పత్తియా అభావతో, అసఞ్ఞీభవస్స చ రూపభవపరియాపన్నత్తా వుత్తం "**కామరూపభవద్వయే**"తి. **భుమ్మవజ్జేసూ**తి భుమ్మదేవానం వజ్జనం యోనివిభాగం పత్వా తేసం మనుస్ససదిసత్తా. **పురిమా తిస్సో**తి అణ్డజజలాబుజసంసేదజయోనియో. తా హి యథావుత్తప్పభేదేసు న లబ్భన్తి, తాసఞ్చ పటిక్ఖేపేన పచ్ఛిమా ఓపపాతికయోని అనుఞ్ఞాతాతి అత్థతో ఆపన్నమేవ హోతీతి. తత్థ **నిరయే**తి ఉస్సదానమ్పి గహణతో అవీచిమహానిరయే కీటపాణకానమ్పి సరీరం పచ్ఛా వడ్ఢనకం హుత్వావ నిబ్బత్తతి, నిజ్ఝామతణ్హికపేతానం నిచ్చాతురతాయ కామస్స అభావతో గబ్భగ్గహణం న హోతి, తస్మా అణ్డజజలాబుజయోనియో తత్థ న సన్తి, ఆదిత్తత్తా కుచ్ఛియం గబ్భం న పతిట్ఠాతీతి కేచి. నిబ్బత్తమానానఞ్చ పాపకమ్మానుభావేన మహాదుక్ఖస్స పత్తబ్బతాయ మహన్తేనేవ సరీరేన భవితబ్బన్తి సంసేదజయోనిపి తేసం న హోతి, అగ్గిజాలాయ సన్తప్పమానసరీరత్తా తేసం నిబ్బత్తకాలే అల్లట్ఠానే పుప్ఫాదీసు సమ్భవాభావతో సంసేదజతా నత్థేవాతిపి వదన్తి. తేన తేసం ఓపపాతికావ యోనీతి ఆహ "**నిజ్ఝామతణ్హికే**"తి. అథ సంసేదజఓపపాతికయోనీనం కో విసేసోతి? సంసేదజో తావ ఖుద్దకసరీరో హుత్వా పదుమగబ్భాదిం నిస్సాయ నిబ్బత్తో కమేన వడ్ఢతి. ఇతరో పన యత్థ యత్థ నిబ్బత్తతి, తత్థ తత్థ పరిచ్ఛిన్నప్పమాణసరీరోవ సోళసవస్సుద్దేసికో వియ పరిపుణ్ణఙ్గపచ్చఙ్గో పాతురహోసి.

సేసే గతిత్తయేతి ఠపేత్వా దేవగతిం, నిరయగతిఞ్చ అవసేసమనుస్సపేతతిరచ్ఛానసఙ్ఖాతే గతిత్తయే. మనుస్సేసు హి కేచి అణ్డజాపి హోన్తి కున్తపుత్తద్వేభాతికత్థేరా వియ, కేచి సంసేదజాపి హోన్తి పదుమగబ్భే నిబ్బత్తపోక్ఖరసాతిబ్రాహ్మణాదయో వియ, కేచి ఓపపాతికాపి హోన్తి అమ్బపాలిగణికాదయో వియ. నిజ్ఝామతణ్హికావసేసపేతా పన సబ్బచతుప్పదపక్ఖిజాతిదీఘజాతిఆదయో సబ్బేపి తిరచ్ఛానా చ చతుయోనికావాతి.

౭౪౬-౭. గబ్భే మాతుకుచ్ఛియం సేతీతి గబ్భసేయ్యకో, సోయేవ రూపాదీసు సత్తతాయ గబ్భసేయ్యకసత్తో. తస్స **గబ్భసేయ్యకసత్తస్స. తింస రూపానీ**తి కాయభావవత్థుదసకవసేన సమతింస కమ్మజరూపానియేవ. తదా హి నేవ చిత్తజరూపమత్థి పటిసన్ధిచిత్తస్స రూపసముట్ఠాపకత్తాభావతో, నాపి ఉతుజం పురిముప్పన్నఉతునో అభావా. ఉతు హి ఠానప్పత్తం రూపం సముట్ఠాపేతి, న చ ఆహారజం తస్మిం కాయే అజ్ఝోహటస్స అభావతో, తస్మా కమ్మసముట్ఠానానియేవ తింస రూపాని పటిసన్ధిక్ఖణే నిబ్బత్తన్తి, యానీ "కలలరూప"న్తి పవుచ్చన్తి, పరిపిణ్డితాని చ తాని జాతిఉణ్ణాయ ఏకస్స అంసునో పసన్నతిలతేలే పక్ఖిపిత్వా ఉద్ధటస్స పగ్ఘరిత్వా అగ్గే ఠితబిన్దుమత్తాని అచ్ఛాని విప్పసన్నాని పసన్నతేలబిన్దుసమానాని హోన్తి. యథాహు –

> "తిలతేలస్స యథా బిన్దు,
>
> సప్పిమణ్డో అనావిలో;
>
> ఏవం వణ్ణపటిభాగం,
>
> కలలన్తి పవుచ్చతీ"తి. (విభ॰ అట్ఠ॰ ౨౬);

సభావస్సేవాతి అవధారణేన అభావకస్స భావదసకాభావతో తింసరూపానం అసమ్భవం దీపేతి. తేనాహ **''అభావ... పే॰... కాయవత్థువసేన తూ''**తి. **అభావగబ్భసేయ్యాన**న్తి ఇమినా అభావఓపపాతికానం న ఏవన్తి దస్సేతీతి కేచి. పుబ్బే సభావకగబ్భసేయ్యకస్స పన వత్వా తతో నివత్తనత్థం "అభావగబ్భసేయ్యకసత్తాన"న్తి వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. పుబ్బే గబ్భసేయ్యక-గ్గహణేన అణ్డజానమ్పి గహణే ఇధ విసుం వచనం గోబలీబద్దఞాయవసేనాతి దట్ఠబ్బం, న పన తేసం అభావకభావనివత్తనత్థన్తి. ఇతరథా హి వీసతిరూపానం వచనం విరుజ్ఝతి. అభావకభావో పనేత్థ అణ్డజానం పకరణతో దట్ఠబ్బో. న హి గబ్భసేయ్యక-సద్దేన సమాసభూతం అభావ-సద్దం ఇధ ఆనేతుం సక్కాతి.

౭౪౮. **గహితాగహణేనేత్థ, ఏకాదస భవన్తి తే**తి ఏకస్మిం కలాపే గహితరూపానం అపరకలాపే అగ్గహణవసేన సుద్ధట్ఠకం, జీవితం, కాయపసాదో, వత్థురూపన్తి అభావకస్స పటిసన్ధిక్ఖణే ఏకాదస రూపాని భవన్తి, సభావకస్స పన ద్వీసు భావేసు ఏకేన సహ ద్వాదస రూపాని హోన్తి. **ఏసేవ చ నయో**తి వుత్తేసు, వక్ఖమానేసు చ పటిసన్ధిక్ఖణికకలాపేసు అగ్గహితగ్గహణేన రూపగ్గహణే నయో ఏసేవ ఞేయ్యో.

౭౪౯. నను చ "సబ్బేసు దసకేసూ"తి వుత్తం, కథం పన తే దసకా జానితబ్బాతి ఆహ **''జీవితేనా''**తిఆది. **సుద్ధకమట్ఠక**న్తి చత్తారి మహాభూతాని, తన్నిస్సితా చ వణ్ణగన్ధరసఓజాతి ఇదం జీవితాదినా అసమ్మిస్సం సుద్ధట్ఠకం. ఇమానియేవ హి అట్ఠ కత్థచి అవినిబ్భోగవసేనపి పవత్తితో అవినిబ్భోగరూపాని అవకంసతో ఏకో కలాపోతి చ వుచ్చతి. **ఆచరియజోతిపాలత్థేరేన** పన "నిప్ఫన్నానిప్ఫన్నవసేన దస రూపాని అవినిబ్భోగవుత్తికాని ఏకో కలాపో"తి వత్వా పున తంసమత్థనత్థం ఇదం వుత్తం –

> "అవినిబ్భోగవుత్తీని, చతుజానేకలక్ఖణా;
>
> నిప్ఫన్నానట్ఠ వా తేసు, హిత్వాన కాయలక్ఖణే"తి.

౭౩౦. కాయదసకన్తి కాయో దసమో ఏత్థాతి కాయదసకం, అసాధారణేన వా కాయేన లక్ఖితం దసకం కాయదసకం. ఏస నయో చక్ఖుదసకాదీసు. **పరియాపుటం** ఞాతం, కథితన్తి వా అత్థో.

౭౩౨-౩. కామావచరదేవేసు సబ్బకాలం పటిసన్ధిపవత్తీసు సత్తతియా రూపానం లబ్భనతో వుత్తం **"నిచ్చం రూపాని సత్తతీ"**తి. న హి తే కదాచిపి వికలిన్ద్రియా, అభావకా వా హోన్తి. "మనుస్సేసు ఓపపాతికసత్తాన"న్తి అవిసేసేన వుత్తేపి ఆదికప్పికానం భావదసకస్స పటిసన్ధిక్ఖణే అభావతో తేసం సట్ఠి రూపానీతి వేదితబ్బం. జీవితనవకమ్పి ఓపపాతికానం, సంసేదజానఞ్చ కామావచరసత్తానం పవత్తేయేవ హోతి తస్స పాచకగ్గినా సహవుత్తిత్తా, తస్స చ అజ్ఝోహటాహారసన్నిస్సయేన సమ్భవతో. సంసేదజానమ్పి పరిపుణ్ణఙ్గపచ్చఙ్గానం నిబ్బత్తనతో ఓపపాతికేహి విసేసో నత్థీతి తేసం విసుం అగ్గహణం. **విభఙ్గేపి** హి –

> "కామధాతుయా ఉపపత్తిక్ఖణే కస్సచి ఏకాదసాయతనాని పాతుభవన్తి, కస్సచి దసాయతనాని, కస్సచి అపరాని దసాయతనాని, కస్సచి నవాయతనాని, కస్సచి సత్తాయతనాని పాతుభవన్తీ"తి (విభ॰ ౧౦౦౯) –

ఇమస్స నిద్దేసే "ఓపపాతికసత్తాన"న్తిఆదినా ఓపపాతిక-గ్గహణమేవ కతం, న సంసేదజ-గ్గహణం. తఞ్చ పరిపుణ్ణాయతనానం సంసేదజానం ఓపపాతికేసు సఙ్గణ్హనతో. తథా హి వుత్తం **అట్ఠకథాయం** "సంసేదజయోనికా పరిపుణ్ణాయతనభావేన ఓపపాతికసఙ్గహం కత్వా వుత్తా"తి. పధానాయ వా యోనియా సబ్బపరిపుణ్ణాయతనయోనిం దస్సేతుం **"ఓపపాతికసత్తాన"**న్తి వుత్తం.

౭౩౪-౫. చక్ఖుసోతవత్థువసాతి చక్ఖుదసకసోతదసకవత్థుదసకవసా. **ఆనన్దాచరియో** పనేత్థ "రూపధాతుయం పటిసన్ధివిఞ్ఞాణేన సహ చక్ఖుసోతవత్థుసత్తకానం జీవితఛక్కస్సాతి చతున్నం కలాపానం వసేన సత్తవీసతి రూపాని ఉప్పజ్జన్తి, తత్థ గన్ధరసాహారానం పటిక్ఖిత్తత్తా"తి వత్వా పున తం సమత్థేన్తో **"పాళియఞ్హి** 'రూపధాతుయా ఉపపత్తిక్ఖణే ఠపేత్వా అసఞ్ఞసత్తానం దేవానం పఞ్చాయతనాని పాతుభవన్తి, పఞ్చ ధాతుయో పాతుభవన్తీ'తి (విభ॰ ౧౦౧౫) వుత్తం. తథా 'రూపధాతుయా ఛ ఆయతనాని నవ ధాతుయో'తి (విభ॰ ౯౯౪) సబ్బసఙ్గాహకవసేన తత్థ విజ్జమానాయతనధాతుయో దస్సేతుం వుత్తం. **కథావత్థుమ్పి** చ ఘానాయతనాదీనం వియ గన్ధాయతనాదీనఞ్చ తత్థ భావో పటిక్ఖిత్తో 'అత్థి తత్థ ఘానాయతనన్తి? ఆమన్తా. అత్థి తత్థ గన్ధాయతనన్తి? న హేవం వత్తబ్బే'తిఆదినా (కథా॰ ౫౨౦). న చ అఫోట్ఠబ్బాయతనానం పథవీధాతుఆదీనం వియ అగన్ధరసాయతనానం గన్ధరసానం తత్థ భావో సక్కా వత్తుం ఫుసితుం సక్కుణేయ్యతావినిముత్తస్స పథవీఆదిసభావస్స వియ గన్ధరసాయతనభావవినిముత్తస్స గన్ధరసభావస్స అభావా. యది చ ఘానసమ్ఫస్సాదీనం కారణభావో నత్థీతి తాని ఆయతనానీతి న వుచ్చేయ్యుం, ధాతుసద్దో పన నిస్సత్తనిజ్జీవవిభావకోతి గన్ధధాతురసధాతూతి అవచనే కారణం నత్థి. ధమ్మసభావో చ నేసం ఏకన్తేన ఇచ్ఛితబ్బో సభావధారణాదిలక్ఖణతో అఞ్ఞస్స అభావా. ధమ్మానఞ్చ ఆయతనభావో ఏకన్తతో **యమకే** వుత్తో 'ధమ్మో ఆయతనన్తి? ఆమన్తా'తి (యమ॰ ౧.ఆయతనయమక.౧౩), తస్మా తేసం గన్ధరసాయతనభావాభావేపి కోచి ఆయతనభావో వత్తబ్బో. యది చ ఫోట్ఠబ్బభావతో అఞ్ఞో పథవీఆదిభావో వియ గన్ధరసభావతో అఞ్ఞో తేసం కోచి సభావో సియా, తేసం ధమ్మాయతనసఙ్గహో. గన్ధరసభావే, పన ఆయతనభావే చ సతి గన్ధో చ సో ఆయతనఞ్చ గన్ధాయతనం, రసో చ సో ఆయతనఞ్చ రసాయతనన్తి ఇదమాపన్నమేవాతి గన్ధరసాయతనభావో చ న సక్కా నివారేతుం, 'తయో ఆహారా'తి (విభ॰ ౧౦౧౫) వచనతో

కబళీకారాహారస్స తత్థ అభావో విఞ్ఞాయతి, తస్మా యథా పాళియా అవిరోధో హోతి, తథా గన్ధరసోజా హిత్వా రూపగణనా కాతబ్బా. ఏవఞ్హి ధమ్మతా న విలోమతా హోతీ"తి వదతి.

ఆచరియజోతిపాలధమ్మపాలత్థేరా పన తం పటిక్ఖిపన్తి. తథా చ వుత్తం తేహి "రూపావచరసత్తానం ఘానజివ్హాయతనాభావతో విజ్జమానాపి గన్ధరసా ఆయతనకిచ్చం న కరోన్తీ"తి, తే అనామసిత్వా **పాళియం** "పఞ్చాయతనాని పాతుభవన్తీ"తి "ఛ ఆయతనానీ"తి (విభ॰ ౯౯౩-౯౯౪) చ ఆది వుత్తం. "తయో ఆహారా"తి చ అజ్ఝోహరితబ్బస్స ఆహారస్స అభావేన ఓజట్ఠమకరూపసముట్ఠాపనసఙ్ఖాతస్స ఆహారకిచ్చస్స అకరణతో, న సబ్బేన సబ్బం గన్ధరసానం, ఓజాయ చ అభావతో. ఇతి విసయినో కిచ్చస్స అభావేన విసయో కిచ్చభావధమ్మో న వుత్తో. యస్మిఞ్హి భవే విసయీ నత్థి, తస్మిం తంహేతుకో నిప్పరియాయేన విసయస్స ఆయతనభావో నత్థీతి విజ్జమానస్సాపి అవచనం, యథా తత్థేవ రూపభవే పథవీతేజోవాయోధాతూనం ఫోట్ఠబ్బాయతనభావేన. యస్స పన యత్థ వచనం, తస్స తత్థ విసయీసబ్భావహేతుకో నిప్పరియాయేన ఆయతనభావో వుత్తో, యథా తత్థేవ రూపాయతనస్స. యది విసయీసబ్భావహేతుకో విసయస్స నిప్పరియాయేన ఆయతనభావో, కథమసఞ్ఞసత్తానం ద్వే ఆయతనాని పాతుభవన్తి. అసఞ్ఞసత్తానఞ్హి చక్ఖాయతనం నత్థి. అథ తదభావేన రూపాయతనం అఞ్ఞేసం అవిసయోతి? నాయం విరోధో. యేన అధిప్పాయేన రూపధాతుయం సఞ్ఞీనం గన్ధాయతనాదీనం అవచనం, తేన న రూపాయతనస్సాపి అవచనన్తి అసఞ్ఞీనం ఏకం ఆయతనం న వత్తబ్బం. యథాసకఞ్హి ఇన్ద్రియగోచరభావాపేక్ఖాయ యేసం నిప్పరియాయేన ఆయతనభావో అత్థి, తేసు నిద్దిసియమానేసు తదభావతో రూపధాతుయం సఞ్ఞీనం గన్ధాదికే విసుం ఆయతనభావేన అవత్వా ధమ్మసభావానతివత్తనతో, మనోవిఞ్ఞాణస్స చ విసయభావూపగమనతో ధమ్మాయతనన్తోగధే కత్వా "పఞ్చాయతనానీ"తి **పాళియం** వుత్తం. ఏతదత్థఞ్హి ధమ్మాయతనన్తి సామఞ్ఞతో నామకరణం పిట్ఠివట్టకాని వా తాని కత్వా "పఞ్చాయతనానీ"తి వుత్తం. యేన చ పన అధిప్పాయేన అసఞ్ఞీనం రూపాయతనం వుత్తం, తేన సఞ్ఞీనం, అసఞ్ఞీనమ్పి గన్ధాయతనాదీనం విసుం గహణం కాతబ్బన్తి ఇమస్స నయస్స దస్సనత్థం "అసఞ్ఞసత్తానం దేవానం ద్వే ఆయతనాని పాతుభవన్తీ"తి (విభ॰ ౧౦౧౭) వుత్తం.

అసతిపి హి తత్థ అత్తనో ఇన్ద్రియేసు రూపస్స వణ్ణాయతనసభావాతిక్కమో నత్థేవాతి తం రూపాయతనన్త్వేవ వుచ్చతి. ఇమినా చ నయదస్సనేన గన్ధాదీని తీణి పక్ఖిపిత్వా సఞ్ఞీనం అట్ఠ ఆయతనాని, అసఞ్ఞీనం పఞ్చాతి అయమత్థో దస్సితో హోతి. ఏవఞ్చేతం సమ్పటిచ్ఛితబ్బం, అఞ్ఞథా రూపలోకే ఫుసితుం అసక్కుణేయ్యతాయ పథవీఆదీనం బ్రహ్మానం వచీఘోసో ఏవ చ న సియా. న హి పటిఘట్టననిఘంసనమన్తరేన సద్దప్పవత్తి అత్థి, న చ ఫుసనసభావానం కత్థచి అఫుసనసభావతా సక్కా విఞ్ఞాతుం, ఫోట్ఠబ్బాయతనస్స చ భూతత్తయస్స అభావే రూపభవే రూపాయతనాదీనమ్పి సమ్భవో ఏవ న సియా, తస్మా ఫుసితుం సక్కుణేయ్యతాయపి పథవీఆదీనం తత్థ కాయిన్ద్రియాభావేన తేసం ఫోట్ఠబ్బభావో న వుత్తో. ఏవఞ్చ కత్వా రూపధాతుయం తేసం సప్పటిఘతావచనఞ్చ సమత్థితం హోతి. వుత్తఞ్హి "అసఞ్ఞసత్తానం అనిదస్సనసప్పటిఘం ఏకం మహాభూతం పటిచ్చ...పే.... ద్వే మహాభూతా"తిఆది.

పటిఘో చ నామ భూతత్తయస్స కాయపసాదం పతి తన్నిస్సయభూతఘట్టనం ద్వారేన అభిముఖభావో, ఇధ పన తంసభావతా, సో చ ఫుసితుం అసక్కుణేయ్యభావో ఘట్టనాయ అభావతో నత్థి. యది తత్థ అసతిపి విసయిమ్హి రూపాయతనమ్పి గహేత్వా "ద్వే ఆయతనానీ"తి వుత్తం, అథ కస్మా గన్ధాయతనాదీని గహేత్వా "పఞ్చాయతనానీ"తి న

వుత్తన్తి? నయదస్సనవసేన దేసనా పవత్తాతి వుత్తోవాయమత్థో. అథ వా తత్థ రూపాయతనస్సేవ వచనం కదాచి అఞ్ఞభూమికానం పసాదస్స విసయభావం సన్ధాయ, న పన ఇతరేసం అభావతో, నాపి పరియాయేన గన్ధాయతనాదీనం ఆయతనభావాభావతో.

అసఞ్ఞీసఞ్ఞి రూపాయతనం సమానతలవాసీనం వేహప్ఫలానం, ఉపరిభూమికానఞ్చ సుద్ధావాసానం పసాదస్స విసయభావం గచ్ఛతి, న పన గన్ధరసాతి తేసంయేవ తత్థ అవచనం యుత్తం. **కథావత్థుమ్హి** చ నిప్పరియాయేన గన్ధాయతనాదీనం అత్థిభావం పరిజానన్తం సన్ధాయ పటిసేధో కతో. యదిపి చేతం వచనం తత్థ గన్ధాయతనాదీనం అభావవిభావనం న హోతి, అత్థిభావదీపనమ్పి పన అఞ్ఞవచనం నత్థేవాతి? నయిదమేవం అట్ఠకథాసు తత్థ తేసం అత్థిభావస్స నిద్ధారేత్వా వుత్తత్తా. యఞ్హి అట్ఠకథావచనం పాళియా న విరుజ్ఝతి, తం పాళి వియ పమాణభూతం అవిగరహితాయ ఆచరియపరమ్పరాయ యావజ్జతనా ఆగతత్తా. తత్థ సియా "యం పాళియా న విరుజ్ఝతి అట్ఠకథావచనం, తం పమాణం, ఇదం పన విరుజ్ఝతీ"తి? నయిదమేవం, యథా న విరుజ్ఝతి, తథా పటిపాదితత్తా. చక్ఖాదీనం ఆయతనానం, తన్నిస్సయానఞ్చ విఞ్ఞాణానం సత్తసుఞ్ఞతాసన్దస్సనత్థం భగవతో ధాతుదేసనాతి ఆయతనభావేన వుత్తానంయేవ ధాతుభావదీపనతో ధాతుభావస్సాపి తేసం అవచనం యుజ్జతి ఏవ, తస్మా యథా పాళియా అవిరోధో హోతి, తథా చక్ఖుదసకాదివసేన ఇధ రూపగణనా కతాతి న ఏత్థ ధమ్మతావిలోమనాసఙ్కాయ ఓకాసోతి వేదితబ్బన్తి.

౭౨౮. **జచ్చన్ధబధిరా**తి ఛన్దానురక్ఖణత్థం దీఘకరణం. న హి జచ్చన్ధబధిరఅఘానరహితే నపుంసకే **వత్థుకాయజివ్హా**దసకవసేన ఇధ **తింసా**తి యుజ్జతి, ఇదఞ్చ "ఓపపాతికస్స జచ్చన్ధబధిరఘానరహితే నపుంసకే జివ్హాకాయవత్థుదసకానం వసేన తింస రూపాని ఉప్పజ్జన్తీ"తి అట్ఠకథావాదం గహేత్వా వుత్తం. **ఆనన్దాచరియో** పన తం "పాళియా న సమేతీ"తి వత్వా పటిక్ఖిపతి. తథా చాహ "నేతం పాళియా సమేతీ"తి. న హి పాళియం కామావచరానం సంసేదజోపపాతికానం అఘానకానం ఉప్పత్తి వుత్తా.

ధమ్మహదయవిభఙ్గే హి –

> "కామధాతుయా ఉపపత్తిక్ఖణే కస్సచి ఏకాదసాయతనాని పాతుభవన్తి, కస్సచి దసాయతనాని, కస్సచి అపరాని దసాయతనాని, కస్సచి నవాయతనాని, కస్సచి సత్తాయతనాని పాతుభవన్తీ"తి (విభ. ౧౦౦౭) –

వుత్తం, న వుత్తం "అట్ఠాయతనాని పాతుభవన్తీ"తి. యది హి అఘానకస్సాపి ఉపపత్తి సియా, తిక్ఖత్తుం "దసాయతనాని పాతుభవన్తీ"తి వత్తబ్బం సియా, తిక్ఖత్తుఞ్చ "నవాయతనాని పాతుభవన్తీ"తి, న చేతం వుత్తం. **యమకే** చ ఘానజివ్హానం సహప్పవత్తి వుత్తాతి తం ఉపపరిక్ఖిత్వా గహేతబ్బన్తి. అయఞ్హేత్థ ఆచరియస్స అధిప్పాయో – **ధమ్మహదయవిభఙ్గపాళియఞ్హి** "ఏకాదసా"తి పరిపుణ్ణాయతనస్స సద్దాయతనవజ్జాని ఏకాదసాయతనాని వుత్తాని, "కస్సచి దసాయతనానీ"తి అన్ధస్స చక్ఖాయతనవజ్జాని, "అపరాని దసాయతనానీ"తి బధిరస్స సోతాయతనవజ్జాని, "నవాయతనానీ"తి అన్ధబధిరస్స చక్ఖుసోతవజ్జాని, "సత్తాయతనానీ"తి గబ్భసేయ్యకస్స రూపగన్ధరసకాయఫోట్ఠబ్బమనధమ్మాయతనవసేన వుత్తం. యది చక్ఖుసోతఘానవికలోపి ఉప్పజ్జేయ్య, తస్స అట్ఠేవాయతనాని వత్తబ్బాని సియుం, న చ వుత్తం "అట్ఠాయతనాని పాతుభవన్తీ"తి, తస్మా నత్థేవ చక్ఖుసోతఘానవికలో. సతి అఘానకఉపపత్తియం పునపి "కస్సచి అపరాని దసాయతనాని పాతుభవన్తీ"తి వత్తబ్బం సియా. తథా చ సతి యథా అన్ధబధిరస్స వసేన "కస్సచి నవాయతనాని పాతుభవన్తీ"తి ఏకవారం

వుత్తం, ఏవం అన్ధఘానకస్స, బధిరాఘానకస్స చ వసేన "కస్సచి అపరాని నవాయతనాని, కస్సచి అపరాని నవాయతనానీ"తి వత్తబ్బం సియా. కామభవే అజివ్హస్స సత్తస్సాభావతో, ఘానజివ్హాయతనానం సహప్పవత్తివచనతో చ తత్థేవ కామధాతుయం అఘానకస్సాసమ్భవోతి.

జోతిపాలత్థేరాదయో పన "సంసేదజస్స జచ్చన్ధబధిరఅఘానకనపుంసకస్స జివ్హాకాయవత్థుదసకానం వసేన తింసరూపాని ఉప్పజ్జన్తీతి వుత్తం, న ఓపపాతికస్స. **ధమ్మహదయవిభఙ్గపాళియఞ్చ** 'ఉపపత్తిక్ఖణే'తి వుత్తత్తా ఓపపాతికస్సేవ వసేన నయో నీతో. **యమకట్ఠకథాయఞ్చ** వుత్తం 'కామధాతుయం అఘానకో ఓపపాతికో నత్థి. యది భవేయ్య, కస్సచి అట్ఠాయతనాని పాతుభవన్తీతి వదేయ్యా'తి, యమ్పి **ధమ్మహదయవిభఙ్గే** 'కామధాతుయా ఉపపత్తిక్ఖణే కస్సచి ఏకాదసాయతనాని పాతుభవన్తీ'తిఆదీనం నిద్దేసే 'ఓపపాతికానం పేతాన'న్తిఆదినా ఓపపాతిక-గ్గహణమేవ కతం, న పన సంసేదజ-గ్గహణం, తం పరిపుణ్ణాయతనానంయేవ సంసేదజానం ఓపపాతికేసు సఙ్గహవసేన వుత్తన్తి వేదితబ్బం. తథా హి వుత్తం **అట్ఠకథాయం** 'సంసేదజయోనికా పరిపుణ్ణాయతనభావేన ఓపపాతికసఙ్గహం కత్వా వుత్తా'తి, పధానాయ వా యోనియా సబ్బం పరిపుణ్ణాయతనం యోనిం సఙ్గహేత్వా దస్సేతుం 'ఓపపాతికాన'న్తి వుత్తన్తి చ, తస్మా న కోచి పాళివిరోధో"తి వదన్తి.

అపరే పనాహు – "కామధాతుయం అఘానకో ఓపపాతికో నత్థి. యది భవేయ్య, కస్సచి అట్ఠాయతనాని పాతుభవన్తీతి వదేయ్యాతి ఇదం మనుస్సేసు సంసేదజోపపాతికానం వసేన వుత్తం, తే పరిపుణ్ణాయతనావ . కేసుఞ్చి పన అఘానకకీటానం అత్థిభావతో అపాయేసు సంసేదజోపపాతికే సన్ధాయేతం వుత్త"న్తి వదన్తి. తం **ఆనన్దాచరియాదీనం** మతేన పటిక్ఖేపారహమేవాతి.

౭౨౭-౮. ఉక్కంసస్సావకంసస్స అన్తరేతి "సత్తతీ"తి వుత్తఉక్కంసపరిచ్ఛేదస్స, "తింసా"తి వుత్తఅవకంసపరిచ్ఛేదస్స చ మజ్ఝే. **అనురూపతో...పే.... విభావినాతి** జాతిఅన్ధస్స సట్ఠి రూపాని చక్ఖుదసకాభావతో, తథా బధిరస్స సోతదసకాభావతో, అన్ధబధిరస్స పన పణ్ణాస చక్ఖుసోతదసకాభావతోతిఆదినా నయేన అఞ్ఞమఞ్ఞాపేక్ఖాయ పరిపుణ్ణా **పరిపుణ్ణానం రూపానం హీనానం వసేన రూపానం సముప్పత్తి** విఞ్ఞాతబ్బాతి అత్థో. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం వుత్తమేవాతి.

౭౨౯-౮౦. ఏవం తీసు భవేసు పటిసన్ధియం రూపప్పవత్తిం దస్సేత్వా ఇదాని పవత్తియం దస్సేతుం "**సత్తవీసతి రూపానీ**"తిఆది వుత్తం. కామావచరసత్తస్స హి పరిపుణ్ణాయతనస్స అసతి అన్ధబధిరాదిపసాదవిఘాతే యావ మరణచిత్తస్స హేట్ఠా సత్తరసమచిత్తం, తావ సత్తవీసతి రూపాని పవత్తన్తి. అపరిపుణ్ణాయతనస్స పన జచ్చన్ధాదికస్స హేట్ఠా వుత్తనయేన రూపానం హాయనవడ్ఢనాని వేదితబ్బాని. నను అట్ఠవీసతియేవ రూపాని కామభవే పవత్తన్తీతి ఆహ "**అప్పవత్తనతో**"తిఆది.

ఘానం...పే.... న విజ్జరేతి కామవిరాగభావనావసేన గన్ధాదిగ్గాహకేసు పసాదేసు విరత్తా హోన్తీతి ఘానాదిత్తయం నత్థి. చక్ఖుసోతేసు పన అనుత్తరదస్సనాదిఅత్థం విరత్తా న హోన్తీతి తాని తేసం ఉప్పజ్జన్తి. **భావద్వయం** కామరాగూపనిస్సయత్తా న ఉప్పజ్జతి. కేచి పన "లహుతాదిత్తయమ్పి రూపభవే నత్థి దన్ధత్తకరాదిధాతుక్ఖోభాభావతో. సతి హి తాదిసే ధాతుక్ఖోభే తప్పటిపక్ఖేహి లహుతాదీహి భవితబ్బ"న్తి వదన్తి, తం అకారణం. న హి వూపసమేతబ్బపచ్చనీకాపేక్ఖో తబ్బిరోధిధమ్ముప్పాదో. తథా సతి సహేతుకకిరియచిత్తుప్పాదేసు కాయలహుతాదీనం అభావో ఏవ సియా, తస్మా పఞ్చేవ

రూపాని సఞ్ఞీబ్రహ్మానం న ఉప్పజ్జన్తి, అవసేసాని తేవీసతి రూపాని ఉప్పజ్జన్తి. అసఞ్ఞీబ్రహ్మానం పన పఞ్చ పసాదరూపాని, భావద్వయం, హదయవత్థు, విఞ్ఞత్తిద్వయం, లహుతాదిత్తయన్తి తేరస రూపాని వజ్జేత్వా అవసేసాని పన్నరస ఉప్పజ్జన్తి.

౭౬౧. **చతుసన్తతీ**తి చతున్నం పచ్చయానం వసేన చతుసన్తతిరూపాని. **రూపే హోన్తి తిసన్తతీ**తి బ్రహ్మానం అనాహారభావేన ఆహారజరూపానం అభావతో తిస్సో సన్తతియో. **ద్విసన్తతీ**తి చిత్తజాహారజానం అభావతో ద్వే సన్తతియో. **బహిద్ధా ఏకసన్తతీ**తి కమ్మజాదీనం తిస్సన్నమ్పి అభావతో ఉతుజసన్తతియేవ.

౭౬౨-౪. ఏవం పటిసన్ధిపవత్తీసు రూపానం గణనపరిచ్ఛేదం వత్వా ఇదాని తత్థ సేసం ఉప్పత్తిక్కమం దస్సేతుం ''**రూపం నిబ్బత్తమాన**''న్తిఆది వుత్తం. **సబ్బేస**న్తి కామరూపభవికానం సబ్బసత్తానం. **పటిసన్ధిక్ఖణే పనా**తి ఏత్థ దసకత్తయం హోతీతి పాఠసేసో. తేనాహ ''**యథేవా**''తిఆది. పటిసన్ధిక్ఖణే దసకత్తయం హేట్ఠా వుత్తమ్పి ''**తఞ్చ ఖో సన్ధిచిత్తస్సా**''తిఆదికం విసేసం దస్సేతుం పున వుత్తం. చిత్తస్స తీసు ఖణేసు కమ్మజరూపానం సముప్పత్తితో ఆహ ''**తథేవా**''తిఆది. **తింస తింసేవా**తి తింస తింసేవ కమ్మజరూపాని.

ఆనన్దాచరియో పన "చిత్తస్స ఠితిక్ఖణమేవ నత్థి, భఙ్గక్ఖణే చ రూపుప్పాదో నత్థీతి చతుసముట్ఠానికానిపి రూపాని చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణేయేవ హోన్తీ"తి ఆహ. వుత్తఞ్హి తేన – యో చేత్థ చిత్తస్స ఠితిక్ఖణో వుత్తో, సో చ అత్థి నత్థీతి విచారేతబ్బో. **చిత్తయమకే** హి "ఉప్పన్నం ఉప్పజ్జమాన"న్తి (యమ॰ ౨.చిత్తయమక.౮౧) ఏతస్స విభఙ్గే "భఙ్గక్ఖణే ఉప్పన్నం నో చ ఉప్పజ్జమాన"న్తి (యమ॰ ౨.చిత్తయమక.౮౧) ఏత్తకమేవ వుత్తం, న వుత్తం "ఠితిక్ఖణే భఙ్గక్ఖణే చా"తి. తథా"న ఉప్పజ్జమానం న ఉప్పన్న"న్తి ఏత్థ "భఙ్గక్ఖణే న ఉప్పజ్జమానం నో చ న ఉప్పన్న"న్తి ఏత్తకమేవ వుత్తం, న వుత్తం "ఠితిక్ఖణే భఙ్గక్ఖణే చా"తి. ఏవం "న నిరుద్ధం న నిరుజ్ఝమాన"న్తి ఏతేసం పరిపుణ్ణవిస్సజ్జనే "ఉప్పాదక్ఖణే అనాగతఞ్చా"తి వత్వా "ఠితిక్ఖణే"తి అవచనం, అతిక్కన్తకాలవారే చ "భఙ్గక్ఖణే చిత్తం ఉప్పాదక్ఖణం వీతిక్కన్త"న్తి (యమ॰ ౨.చిత్తయమక.౮౩) వత్వా "ఠితిక్ఖణే"తి అవచనం ఠితిక్ఖణాభావం చిత్తస్స దీపేతి. **సుత్తే**పి హి "ఠితస్స అఞ్ఞథత్తం పఞ్ఞాయతీ"తి (అ॰ ని॰ ౩.౪౭) తస్సేవ ఏకస్స అఞ్ఞథత్తాభావతో యస్సా అఞ్ఞథత్తం పఞ్ఞాయతి, సా సన్తతిట్ఠితీతి న న సక్కా వత్తుం. విజ్జమానం తంఖణద్వయసమఙ్గీ ఠితన్తి. యో చేత్థ చిత్తస్స నిరోధక్ఖణే రూపుప్పాదో వుత్తో, సో చ విచారేతబ్బో. కస్మా? "యస్స వా పన సముదయసచ్చం నిరుజ్ఝతి, తస్స దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జతీతి? నో"తి (యమ॰ ౧.సచ్చయమక.౧౩౬) వుత్తన్తి, న చ చిత్తసముట్ఠానరూపమేవ సన్ధాయ పటిక్ఖేపో కతోతి సక్కా విఞ్ఞాతుం చిత్తసముట్ఠానరూపాధికారస్స అభావాతి.

ఆచరియస్స హి అయమధిప్పాయో – ఉప్పన్నఉప్పజ్జమానవారాదీసు "ఠితిక్ఖణే"తి అవచనం "చిత్తస్స ఠితిక్ఖణం నామ నత్థీ"తి ఇమమత్థం దీపేతి. న హి యథాధమ్మసాసనే అభిధమ్మే లబ్భమానస్స అవచనే కారణం దిస్సతి. న కేవలం అభిధమ్మే అవచనమేవ చిత్తస్స ఠితిక్ఖణాభావజోతకం, అపిచ ఖో "ఠితస్స అఞ్ఞథత్తం పఞ్ఞాయతీ"తి ఏవమాగతా సుత్తన్తపాళిపి. అఞ్ఞథత్తం నామ పుబ్బాపరవిసేసో. అపిచ యథా భూతో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి, కిం తథా భూతోవ భిజ్జతి, ఉదాహు అఞ్ఞథా భూతో. యది తథా భూతోవ భిజ్జతి, న జరతాయ సమ్భవో. అఞ్ఞథా భూతో, అఞ్ఞో ఏవ సోతి సబ్బథాపి ఠితిక్ఖణస్స అభావోయేవ. యది చ చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే రూపం ఉప్పజ్జేయ్య, తం దుక్ఖసచ్చన్తి కత్వా "నో"తి వత్తుం న సక్కా, వుత్తఞ్చ, తస్మా విఞ్ఞాయతి "చిత్తస్స నిరోధక్ఖణే రూపుప్పాదో నత్థీ"తి.

ఆచరియజోతిపాలధమ్మపాలత్థేరానం పనేతం నక్ఖమతి. తేహి "ఏకధమ్మాధారభావేపి ఉప్పాదనిరోధానం అఞ్ఞో ఉప్పాదక్ఖణో, అఞ్ఞో నిరోధక్ఖణో. ఉప్పాదావత్థఞ్హి ఉపాదాయ ఉప్పాదక్ఖణో, నిరోధావత్థం ఉపాదాయ నిరోధక్ఖణో. ఉప్పాదావత్థాయ చ భిన్నా నిరోధావత్థాతి ఏకస్మింయేవ చ సభావధమ్మే యథా ఇచ్ఛితబ్బా, అఞ్ఞథా అఞ్ఞోయేవ ధమ్మో ఉప్పజ్జతి, అఞ్ఞో నిరుజ్ఝతీతి ఆపజ్జేయ్య, ఏవం నిరోధావత్థాయ వియ నిరోధాభిముఖావత్థాయపి భవితబ్బం, సా ఠితి జరతా చా"తి సమ్పటిచ్ఛితబ్బమేతం.

యది ఏవం, కస్మా పాళియం ఠితిక్ఖణో న వుత్తోతి? వినేయ్యజ్ఝాసయానురోధేన నయదస్సనవసేన పాళిగతీతి వేదితబ్బాతి. అభిధమ్మదేసనాపి హి కదాచి వినేయ్యజ్ఝాసయానురోధేన పవత్తతి, యథా రూపస్స ఉప్పాదో "ఉపచయో సన్తతీ"తి భిన్దిత్వా దేసితో. హేతుసమ్పయుత్తదుకాదిదేసనా చేత్థ నిదస్సితబ్బా. "యస్స వా పనా"తిఆదిపుచ్ఛాయ విస్సజ్జనే చ అరూపలోకం చిత్తసముట్ఠానరూపం వా సన్ధాయ "నో"తి సక్కా వత్తుం. అయఞ్హి యమకదేసనాయ పకతి, యదిదం యథాసమ్భవయోజనాతి. అథ వా పచ్ఛాసత్తిఞాయేన యం సముదయసచ్చం నిరుజ్ఝతి, తేన యం దుక్ఖసచ్చం ఉప్పాదేతబ్బం చిత్తచేతసికతప్పటిబద్ధరూపసఙ్ఖాతం, తస్స తదా ఉప్పత్తి నత్థీతి "నో"తి విస్సజ్జనం, న సబ్బస్స వచనతో, తస్మా న సక్కా చిత్తస్స ఠితిక్ఖణే, భఙ్గక్ఖణే చ రూపుప్పాదనం పటిక్ఖిపితున్తి వదన్తి.

ఉతుజరూపాని పన పటిసన్ధిచిత్తస్స ఠితిక్ఖణతో పట్ఠాయ అట్ఠకనవకవసేన ఉప్పజ్జన్తి. పటిసన్ధిక్ఖణే హి ఉప్పన్నానం కమ్మజరూపానం అబ్భన్తరే సహుప్పాదఏకనిరోధతేజోధాతు ఠానం పత్వా తస్స ఠితిక్ఖణే అట్ఠ రూపాని సముట్ఠాపేతి, తత్థ ఉప్పన్నా తేజోధాతు పటిసన్ధిచిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే, తత్థ ఉప్పన్నా పఠమభవఙ్గస్స ఉప్పాదక్ఖణేతి ఏవమాదినా అట్ఠకం, కదాచి సద్దపాతుభావకాలే తేన సహ సద్దనవకఞ్చ ఉప్పజ్జతి. చిత్తజరూపాని చ పటిసన్ధితో అనన్తరం పఠమభవఙ్గతో పట్ఠాయ రూపజనకచిత్తానం ఉప్పాదక్ఖణే అట్ఠకవసేన, సద్దపాతుభావాదికాలే సద్దనవకాదివసేన చ పవత్తన్తి. ఆహారజాని పన ఏకస్స, ద్విన్నం వా సత్తాహానం అతిక్కమేన నిబ్బత్తన్తి. నను చ అజ్ఝోహటాహారపచ్చయేన ఆహారో రూపం సముట్ఠాపేతి, గబ్భే సయన్తస్స చ కుతో అజ్ఝోహరణాహారోతి? సమాతితో. మాతరా హి భుత్తం కుచ్ఛిగతస్స సరీరే అబ్భఞ్జనం వియ ఆహారకిచ్చం కరోతి. తేనాహు పోరాణా –

> "యఞ్చస్స భుఞ్జతీ మాతా,
> అన్నం పానఞ్చ భోజనం;
> తేన సో తత్థ యాపేతి,
> మాతుకుచ్ఛిగతో నరో"తి. (సం. ని. ౧.౨౩౫);

తస్మా మాతరా అజ్ఝోహటాహారేన అనుగ్గహితే సరీరే అబ్భన్తరికా ఓజా లద్ధప్పచ్చయా రూపం సముట్ఠాపేతి, చక్ఖుసోతఘానజివ్హాదసకా పన పఞ్చపసాదావత్థం అతిక్కమ్మ పచ్ఛా సత్తమే సత్తాహే ఉప్పజ్జన్తి, "ఏకాదసమే సత్తాహే"తి (యమ. మూలటీ. ఆయతనయమక ౨౨-౨౫) **ఆనన్దాచరియో** అవోచ. అయమేత్థ గబ్భసేయ్యకానం రూపప్పవత్తినయో.

ఓపపాతికానమ్పి పటిసన్ధిచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే కమ్మసముట్ఠానాని సత్తతి రూపాని ఉప్పజ్జన్తి, తథేవస్స ఠితిక్ఖణే, భఙ్గక్ఖణే చ సత్తతి సత్తతీతిఆదినా వుత్తనయేన ఉక్కంసావకంసతో కామభవికసత్తానం, రూపీబ్రహ్మానఞ్చ యథావుత్తనయేనేవ యథానురూపం కమ్మసముట్ఠానానం, ఉతుసముట్ఠానానఞ్చ పవత్తి వేదితబ్బా. ఆహారజరూపం పన

కామావచరానం సబ్బపఠమం అత్తనో ముఖగతఖేళం అజ్ఝోహరణకాలే ఉప్పజ్జతి. సఞ్ఞీబ్రహ్మానం తం సబ్బేన సబ్బం నత్థి. అసఞ్ఞీనఞ్చ చిత్తజాహారజాని నత్థేవాతి అయం విసేసో. ఏవం ఉప్పజ్జమానేసు చ పనేతేసు రూపేసు యం చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే ఉప్పన్నం, తం అత్తనా సహుప్పన్నచిత్తం ఆదిం కత్వా సత్తరసమచిత్తస్స నిరోధక్ఖణే నిరుజ్ఝతి, ఠితిక్ఖణే ఉప్పన్నం అట్ఠారసమస్స ఉప్పాదక్ఖణే నిరుజ్ఝతి, భఙ్గక్ఖణే ఉప్పన్నం ఇమస్స ఠితిక్ఖణే నిరుజ్ఝతీతి ఏవం ఉప్పజ్జన్తం, నిరుజ్ఝన్తఞ్చ యావ మరణచిత్తస్స హేట్ఠా సత్తరసమచిత్తం, తావ యథారహం చతుసన్తతిఆదివసేన పవత్తతీతి. ఆసన్నమరణస్స పన చుతితో సత్తరసమచిత్తస్స ఠితిక్ఖణమాదిం కత్వా కమ్మజరూపం న సముట్ఠాతి. యది సముట్ఠాతి, మరణం న సియా అనుపచ్ఛిన్నత్తా కమ్మజరూపానం. కమ్మజరూపసముచ్ఛేదే హి "మతో"తి వుచ్చతి. వుత్తఞ్హి –

> "ఆయు ఉస్మా చ విఞ్ఞాణం, యదా కాయం జహన్తిమం;
>
> అపవిద్ధో తదా సేతి, నిరత్థంవ కలిఙ్గర"న్తి. (సం॰ ని॰ ౩.౯౫);

సత్తరసమేన సహ ఉప్పన్నఞ్చ తం చుతిచిత్తేన సహ నిరుజ్ఝతి, అపరఞ్చ న ఉప్పజ్జతి. ఆయుక్ఖయా, కమ్మక్ఖయా, ఉభయక్ఖయా, ఉపక్కమేన వా కస్సచీతి ఏవం కమ్మజరూపస్సేవ హి మరణం హోతి సతిపి ఆహారజే, అట్ఠకథామతేన చిత్తజే చ. తమ్పి అపగతజీవస్స న ఉప్పజ్జతి. ఉతుజరూపం పన పవత్తతి ఏవ. తథా సంసేదజానం, ఓపపాతికానం పన సరీరనిక్ఖేపాభావతో తమ్పి న పవత్తతి.

౭౬౫-౬. ఉప్పాదవయవన్తతాయ నిచ్చో ధువో న హోతీతి **అనిచ్చో**, నిచ్చఖణికతాయ వా న ఇచ్చో సస్సతాదివసేన అనుపగన్తబ్బోతి **అనిచ్చో**. అయఞ్హి వినాసో జనకపచ్చయతో అఞ్ఞహేతునిరపేక్ఖతాయ నిచ్చఖణికోవ హోతి. ధువసారవిరహితత్తా **అద్ధువో**. అవసవత్తనట్ఠేన **అనత్తా**. ఉదయవయపటిపీళనేన, దుక్ఖవత్థుతాయ చ దుక్ఖానం ఖన్ధో సమూహోతి **దుక్ఖక్ఖన్ధో**. ఏవంవిధో పన సుఖేహి అసమ్మిస్సోయేవాతి ఆహ "**కేవలో**"తి. కస్సచిపి వా రూపస్స సుఖసభావస్స అభావతో సకలోపి దుక్ఖక్ఖన్ధోతి వుత్తం "దుక్ఖక్ఖన్ధో చ కేవలో"తి. పచ్చయయాపనియతాయ చ రోగమూలతాయ చ **రోగతో**. సో హి యథారహం పచ్చయేహి యాపేతబ్బతాయ యాప్యరోగో వియాతి రోగతో దట్ఠబ్బో. యాప్యబ్యాధి హి రోగో, ఇతరో ఆబాధో, మూలబ్యాధి వియ చేస అనుబద్ధబ్యాధీనం కిలేసరోగాదీనం మూలభావతో రోగతో దట్ఠబ్బో. దుక్ఖతాసూలయోగితాయ, కిలేసాసుచిపగ్ఘరణతాయ , ఉప్పాదజరాభఙ్గేహి ఉద్ధుమాతపరిపక్కపభిన్నతాయ చ **గణ్డతో**. సో హి దుక్ఖదుక్ఖతా సఙ్ఖారదుక్ఖతా విపరిణామదుక్ఖతాతి తివిధదుక్ఖతాసఙ్ఖాతేన రుజ్జనేన యుత్తతాయ, యథారహమారమ్మణవసేన చ సమన్నాగమవసేన చ రాగాదికిలేసాసుచివిస్సన్దనతో, అహుత్వా సమ్భవనతో, ఉప్పత్తియా ఉద్ధుమాతత్తా జరాభఙ్గేహి చ యథాక్కమం పరిపక్కపభిన్నభావతో గణ్డసదిసోతి గణ్డతో దట్ఠబ్బో. అవసవత్తనతాయ, అవిధేయ్యతాయ చ **పరతో**. యథా హి పరో పతన్తో పరస్స వసం న గచ్ఛతి, ఏవమేతం సుభసుఖాదిభావేన వసే వత్తేతుం అసక్కుణేయ్యతాయ అవసవత్తనతో "మా జీరథ, మా మరథా"తిఆదినా విధాతుం అసక్కుణేయ్యతాయ అవిధేయ్యభావతో పరతో దట్ఠబ్బం. బ్యాధిజరామరణేహి పలుజ్జనతో, ఆబ్యాసనతో చ **పలోకతో**. ఇదం బ్యాధిఆదీహి పకారేహి భిజ్జనతో, వినస్సనతో, ఏతేహి ఏవ వా ఆబ్యాసనతో బ్యసనత్థస్స లోక-సద్దస్స పవిసిట్ఠస్స ఆబ్యాసనత్థతాయ పలోకతో దట్ఠబ్బం. **ఛన్దన్తి** రజ్జనవసేన పవత్తం ఛన్దం.

౭౬౭. ధమ్మసేనాపతినాతి ధమ్మసేనాయ పతి నాయకోతి **ధమ్మసేనాపతి,** సారిపుత్తత్థేరో, తేన. హితసఙ్ఖాతో అత్థో ఏతస్సాతి **హితత్థి**, తేన. **సక్కచ్చాతి** ఉగ్గహణధారణాదీసు అతన్దితో హుత్వా.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

అభిధమ్మావతారసంవణ్ణనాయ

రూపవిభాగవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. ఏకాదసమో పరిచ్ఛేదో

నిబ్బాననిద్దేసవణ్ణనా

౨౬౮-౯. ఆదితో రూపానన్తరముద్దిట్ఠం యం నిబ్బానన్తి సమ్బన్ధో. తస్స విభావనం యథాబలం పవక్ఖామీతి సమ్బన్ధో.

భవాభవన్తి భవతో భవం, ఖుద్దకం, మహన్తం వా భవం. **విననతోతి** సంసిబ్బనతో. తణ్హా హి సంసారనాయికభావేన భవతో భవం, సుగతిదుగ్గతివసేన ఖుద్దకమహన్తం భవం వా అపరాపరభావాయ సంసిబ్బతి, తున్నకరణం వియ కరోతి. **నిక్ఖన్తత్తాతి** విసంయోగవసేన నిస్సటత్తా. మరణపటిపక్ఖతాయ, అమతసదిసతాయ వా **అమతం**. సబ్బదుక్ఖనిస్సటత్తా **పరమం సుఖం**. సబ్బేపి సఙ్ఖారా సమన్తి ఉపసమన్తి అనుప్పత్తిధమ్మతం ఆపజ్జన్తి ఏతేనాతి **సబ్బసఙ్ఖారసమథో**. ఖన్ధూపధిఆదయో సబ్బేపి ఉపధీ ఉపద్దవా పటినిస్సజ్జీయన్తి ఏతేనాతి **సబ్బూపధిపటినిస్సగ్గో**. యస్మా తం ఆగమ్మ కామతణ్హాదిభేదా తణ్హా సబ్బసో ఖయం గచ్ఛతి, విరజ్జతి, నిరుజ్ఝతి చ, తస్మా **తణ్హాక్ఖయో విరాగో నిరోధోతి** చ వుచ్చతి. అపిచ రుజ్ఝన్తి ఏత్థ సత్తా కిలేసనిగళబన్ధాతి రోధో, సంసారస్సేతం అధివచనం, తతో నిక్ఖన్తోతి **నిరోధో**.

౨౭౦. అధిగమాతి తదనురూపాయ పటిపత్తియా అరియమగ్గేన పటివిజ్ఝనేన.

రాగక్ఖయాదిభావేన సబ్బదుక్ఖసన్తియా పచ్చయతాయ, కిలేససన్తాపాభావేన చ **సన్తిలక్ఖణం. అచ్చుతిరసన్తి** సభావాపరిచ్చజనతో అచవనసమ్పత్తికం. **అస్సాసకరణరసన్తి** అస్సాసకరణకిచ్చం. తణ్హే పానభోజనాదిసుఙ్ఞే సభయకన్తారే పరిబ్భమనేన పరిస్సన్తస్స అద్ధికపురిసస్స అస్సాసజనకభావేన ఉపట్ఠితం వనన్తోదకం వియ సబ్బఞ్ఞుబుద్ధానమ్పి వచనపథాతిక్కన్తమహాదుక్ఖభేరవే సంసారకన్తారే పరిబ్భమనేన పరిస్సన్తస్స యథానురూపం పటిపత్తిమగ్గం పటిపన్నస్స యోగావచరస్స అనాదిమతి సంసారే సుపినన్తేనపి అదిట్ఠపుబ్బతాయ దస్సనసమకాలమేవ పరమస్సాసం జనేతి. ఖన్ధనిమిత్తవిచిత్తతాయ అవిగ్గహం హుత్వా గయ్హతీతి **అనిమిత్తపచ్చుపట్ఠానం**. సబ్బసఙ్ఖతనిస్సరణుపాయభావతో నిస్సరణం పచ్చుపట్ఠాపేతీతి **నిస్సరణపచ్చుపట్ఠానం**.

ఏవం నిబ్బానస్స లక్ఖణాదికం దస్సేత్వా ఇదాని వితణ్డవాదిపక్ఖం దస్సేత్వా పరిహరన్తో ఆహ **''ఏత్థాహ''**తిఆది, న పరమత్థతో అత్థి అఞ్ఞత్ర పఞ్ఞత్తిమత్తతోతి అధిప్పాయో. కుతో పనాయమభినివేసోతి ఆహ **''తిత్థియానం...పే.... నీయతో''**తి. **యథానురూపాయ పటిపత్తియాతి** సీలసమాధిపఞ్ఞాసఙ్ఖాతం సమ్మాపటిపత్తియా. యథా హి చేతోఞాణలాభినో ఏవ అరియా పరేసం లోకుత్తరచిత్తం జానన్తి, తత్థాపి చ అరహా ఏవ సబ్బేసం చిత్తం జానాతి, ఏవం నిబ్బానమ్పి సీలాదిసమ్మాపటిపత్తిభూతేన ఉపాయేనేవ ఉపలబ్భతీతి "నత్థీ"తి న వత్తబ్బం అరియేహి ఉపలబ్భనీయతో. యథా హి జచ్చన్ధతేమిరికాదీనం అదస్సనేన "సూరియాదయో నత్థీ"తి న వత్తబ్బా చక్ఖుమన్తానం గోచరభావేన అత్థేవాతి సిద్ధత్తా, ఏవమేతమ్పి బాలపుథుజ్జనస్స అదస్సనమత్తేన "నత్థీ"తి న వత్తబ్బం. అరియానం పన పఞ్ఞాచక్ఖునో పదేసేనేవ ఉపట్ఠానతో ఏకన్తేన సమ్పటిచ్ఛితబ్బం "అత్థి నిబ్బాన"న్తి. అయమేత్థ అధిప్పాయో. అథ రాగాదీనం ఖయమత్తమేవ నిబ్బానన్తి చేతి సమ్బన్ధో. ఆయస్మతా...పే.... థేరేన దస్సితోతి సమ్బన్ధో. రాగక్ఖయాదిదీపకం సుత్తం నేయ్యత్థన్తి అధిప్పాయేన **''తం న''**ఇతి పటిక్ఖేపం కత్వా ఏకంసేన చేతం సమ్పటిచ్ఛితబ్బం, ఇతరథా యథారుతవసేన పాళియా అత్థే గయ్హమానే బహుదోసా ఆపజ్జన్తీతి తే దస్సేతుం **''అరహత్తస్సాపీ''**తిఆది వుత్తం. అరహత్తం పుట్ఠేన తేనేవాయస్మతా సారిపుత్తత్థేరేనాతి అధిప్పాయో.

తవ మతేనాతి సాసనయుత్తిం అవిచారేత్వా పాళిదస్సనమత్తేనేవ విప్పలపతో తవజ్ఝాసయేన. న చ పనేతం యుత్తం, తథాపీతి అధిప్పాయో. లోకుత్తరఫలచిత్తస్స రాగాదీనం ఖయమత్తతాపజ్జనం న యుత్తం తస్స అగ్గఫలస్స చతుక్ఖన్ధభావేన పాళియం ఆగతత్తా. **తస్మా**తి యుత్తిం అవిచారేత్వా పాళిదస్సనమత్తేనేవ వోహరన్తస్స అనిట్ఠప్పసఙ్గతో. **బ్యఞ్జనచ్ఛాయాయా**తి విమద్దాసహభూతాయ సద్దత్థమత్తచ్ఛాయాయ. **ఉభిన్న**న్తి నిబ్బానవసేన, అరహత్తవసేన చ ఆగతానం ఉభిన్నం **సుత్తానం. అత్థో**తి అధిప్పాయత్థో.

కో పన సో అత్థోతి ఆహ **''యస్స పనా''**తిఆది. **రాగాదీనం ఖయో**తి రాగాదీనం అనుప్పాదనిరోధో. సో ధమ్మో అక్ఖయోపి సమానో రాగాదీనం ఖయస్స ఉపనిస్సయత్తా ఖయోపచారేన "రాగాదీనం ఖయో నిబ్బాన"న్తి వుత్తో "తిపుసం జరో, గుళో సేమ్హో"తిఆదీసు ఫలూపచారేన వుత్తం వియాతి సమ్బన్ధో. కిలేసానం అనుప్పత్తినిరోధక్ఖయస్స మగ్గస్స ఆరమ్మణభూతం నిబ్బానం అత్థతో "ఖయస్స ఉపనిస్సయో"తి వత్తబ్బతం లబ్భతీతి ఆహ **''ఖయస్స ఉపనిస్సయత్తా''**తి. **ఖయోపచారేనా**తి అత్తనో కారియభూతస్స ఖయస్స అత్తని ఉపచారేన తస్స నామవసేనాతి వుత్తం హోతి. జరకారణం తిపుసం జరోతి వుత్తో, సేమ్హకారణం గుళో సేమ్హోతి వుత్తో. **ఖయన్తే**తి రాగాదీనం పరిక్ఖయావసానే. **ఖయో**తి వా మగ్గో వుచ్చతి "ఖయే ఞాణ"న్తిఆదీసు (ధ॰ స॰ దుకమాతికా ౧౪౨) వియ, తస్స అన్తే నిరోధావసానే ఉప్పన్నత్తా **ఖయో**తి వుత్తం ఫలూపచారేన, సమీపూపచారేన వా.

సబ్బే బాలపుథుజ్జనాపీతి సోణసిగాలాదయో సబ్బేపి బాలపుథుజ్జనా సమధిగత...పే.... భవేయ్యుం ఖణవసేన రాగాదీనం ఖయస్స తేసమ్పి అత్థితాయ. తథా చ సతి పటిపత్తియా నిరత్థకభావో ఆపజ్జేయ్యాతి అధిప్పాయో. **రాగాదిక్ఖయానం బహుభావతో**తి రాగాదీనం వియ తేసం ఖయానమ్పి తబ్బికారభావేన బహుభావతో. ఏవఞ్హి సతి రాగస్స ఖయో రాగక్ఖయో, న దోసాదీనం, తథా దోసక్ఖయోపీతి అఞ్ఞో రాగక్ఖయో, అఞ్ఞో దోసక్ఖయో, అఞ్ఞో మోహక్ఖయోతి తిణ్ణం అకుసలమూలానం ఖయభూతాని తీణి నిబ్బానాని, చతున్నం ఉపాదానానం ఖయభూతాని చత్తారీతిఆదినా బహూని నిబ్బానాని నామ హోన్తి. ఇదాని ఆది-సద్దసఙ్గహితే దోసే దస్సేతుం **''సఙ్ఖతలక్ఖణ''**న్తిఆది వుత్తం. "తీణిమాని, భిక్ఖవే, సఙ్ఖతస్స సఙ్ఖతలక్ఖణాని, ఉప్పాదో పఞ్ఞాయతి, వయో పఞ్ఞాయతి, ఠితస్స అఞ్ఞథత్తం పఞ్ఞాయతీ"తి (అ॰ ని॰ ౩.౪౭) వచనతో వయసఙ్ఖాతో ఖయో సఙ్ఖతలక్ఖణం హోతీతి వుత్తం **''సఙ్ఖతలక్ఖణఞ్చ నిబ్బానం భవేయ్యా''**తి. "జరామరణం, భిక్ఖవే, అనిచ్చం సఙ్ఖతం పటిచ్చసముప్పన్న"న్తి (సం॰ ని॰ ౨.౨౦) వచనతో ఆహ **''సఙ్ఖతపరియాపన్న''**న్తి . యం పన సఙ్ఖతపరియాపన్నం, తం ఇతరసఙ్ఖతధమ్మో వియ అనిచ్చం హోతి పచ్చయాధీనవుత్తితోతి ఆహ **''సఙ్ఖతపరియాపన్నత్తా అనిచ్చ''**న్తి. "అనిచ్చా వత సఙ్ఖారా"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౨౨౧) హి వుత్తం. ఏత్తావతా చ కిం వుత్తం హోతి? యది భవతో మనోరథపరిపూరణత్థం ఖయం నిబ్బానన్తి వదామ, అసఙ్ఖతస్స సఙ్ఖతలక్ఖణత్తా, సఙ్ఖతపటిపక్ఖస్స సఙ్ఖతపరియాపన్నత్తా సబ్బకాలికభావేన నిచ్చస్స అనిచ్చతా, తతో చ పరమసుఖస్స దుక్ఖతా చ ఆపజ్జేయ్యాతి వుత్తం హోతి.

ఏత్తావతా భఙ్గక్ఖయస్స నిబ్బానదోసం దస్సేత్వా ఇదాని అనుప్పాదక్ఖయస్స తబ్భావం నిసేధేతుం **''యది ఖయో నిబ్బానం భవేయ్యా''**తిఆది వుత్తం. పఠమమగ్గస్స అనన్తరపచ్చయభూతం ఞాణం **గోత్రభు** నామ. సేసమగ్గపురేచరం **వోదానం** నామ. ఫలసమాపత్తిపురేచరం **అనులోమం** నామ. తం పన సఙ్ఖారారమ్మణమేవాతి ఇధ న గహితం. **భద్రముఖా**తి పరస్స అనునయవచనం. **''ఖీయన్తీ''**తి వత్తమాననిద్దేసేన ఇదాని ఖీయమానతం పుచ్ఛతి. ఏస నయో సేసేసుపి. **ఉపధారేత్వా**తి ఉపపరిక్ఖిత్వా. "గోత్రభు...పే.... ముఖా"తి పుచ్ఛాయ "రాగాదీనం ఖయమేవ వదామీ"తి తయా

దిన్నపటివచనస్స అవిరుజ్ఝనవసేన సతిపురేక్ఖారం కథేహీతి అధిప్పాయో. **గోత్రభుచిత్తాదీనం** గోత్రభువోదానమగ్గానం. గోత్రభుక్ఖణే కిలేసానం అనుప్పాదనిరోధస్స అభావతో ఆహ **''రాగాదయో ఖీయిస్సన్తీ''**తి. **ఫలమేవా**తి కిలేసానం ఖీణకాలే ఉప్పజ్జమానం ఫలచిత్తమేవ. **ఆరమ్మణం అపస్సన్తో**తి గోత్రభుఆదీనం వత్తబ్బారమ్మణం అపస్సన్తో. అథ వా ఇతరేసం ఆరమ్మణభావే సతి గహేతబ్బపచ్చయం అపస్సన్తో.

''అపిచా''తిఆది పరియాయన్తరేనపి అనుప్పాదనిరోధస్స నిబ్బానభావనిసేధనం. "ఉప్పాదీయతీతి అత్థో"తి పన మగ్గస్స ఉప్పత్తియా కిలేసక్ఖయోపి ఉప్పాదితో నామ హోతీతి కత్వా వుత్తం. న హి ఇతరథా ఖయస్స ఉప్పాదో నామ అత్థి. అథ వా "అద్ధా సో...పే.... నిరుత్తరో భవిస్సతీ"తి ఏత్తకేన గన్థేన ఖణనిరోధస్స చేవ అనుప్పాదనిరోధస్స చ నిబ్బానభావే దోసం దస్సేత్వా ఇదాని "ఖయే ఞాణ"న్తిఆదీసు (ధ. స. దుకమాతికా ౧౪౨) వియ మగ్గస్సాపి ఖయపరియాయత్తా "రాగక్ఖయో"తిఆదివచనమత్తేయేవ సమానభావేన గహితే మగ్గస్సాపి నిబ్బానభావప్పసఙ్గం, తథా చ సతి అనిట్ఠాపత్తిం సమ్భావేన్తో ఆహ **''అపిచా''**తిఆది. ఏవఞ్హి సతి "ఉప్పాదీయతీ"తి మగ్గమేవ సన్ధాయ తిట్ఠతి. యది మగ్గస్స నిబ్బానభావప్పసఙ్గో ఇధ సమ్భావితో, ఏవం సతి గోత్రభుస్స మగ్గారమ్మణతాదిదోసా వత్తబ్బాతి? సచ్చం వత్తబ్బా, ఏత్తకేనాపి పన పరస్స వచనపటిబాహనం సక్కా కాతున్తి పరిహారన్తరదస్సనే బ్యాపారో కతోతి. **యథానురూపాయ పటిపత్తియా**తి ఛవిసుద్ధిపరమ్పరాసఙ్ఖాతాయ యథానులోమపటిపత్తియా.

౨౭౧. అస్సద్ధోతి పబుద్ధసద్ధో, మగ్గాగతాయ అచలసద్ధాయ సమన్నాగతో, మగ్గాగతసద్ధాయ హి సమన్నాగతో ఆకాసే బుద్ధవేసం మాపేత్వాపి "నిచ్చం సుఖం అత్తా"తి వదన్తస్స న సద్దహతి సేయ్యథాపి సూరమ్బట్ఠోతి (అ. ని. ౧.౨౫౫). **అకతఞ్ఞూ**తి అకతం నిబ్బానం జానాతీతి అకతఞ్ఞూ. **సన్ధిచ్ఛేదో**తి భవసన్ధానకరస్స తణ్హాపాపస్స ఛిన్దనేన పున భవపటిసన్ధియాపి ఛిన్నతాయ పటిసన్ధిం ఖేపేత్వా ఠితో. **హతావకాసో**తి ఖీణపటిసన్ధికత్తాయేవ ఆయతిం కత్థచి ఓకాసలోకే అదిస్సమానత్తా విహతావకాసో. **వన్తాసో**తి కత్థచి అభిసఙ్గాభావతో ఛడ్డితతణ్హోతి అత్థో. **ఉత్తమపోరిసో**తి సదేవలోకే అగ్గదక్ఖిణేయ్యతాయ విసిట్ఠో పోరిసో.

దుప్పటివిద్ధాతి పటివిజ్ఝితుం, పటిలభితుఞ్చ దుక్కరా. కామాదీనం నిస్సరణీయతాయ నిస్సరణీయా, యదిదం నేక్ఖమ్మం, ఏతం కామానం నిస్సరణన్తి సమ్బన్ధో. తత్థ **కామానం నిస్సరణ**న్తి కామేహి నిగ్గమనం, అథ వా నిస్సరన్తి నిగ్గచ్ఛన్తి ఏత్థ ఏతేనాతి వా **నిస్సరణం,** కామానం నిస్సరణట్ఠానం, నిస్సరణుపాయన్తి అత్థో. **నేక్ఖమ్మ**న్తి పఠమజ్ఝానం. తఞ్హి కామేహి నిక్ఖన్తన్తి "నేక్ఖమ్మ"న్తి ఇధ గహితం, అఞ్ఞత్థ పన పబ్బజ్జాదయోపి "నేక్ఖమ్మ"న్తి పవుచ్చన్తి. వుత్తఞ్హి –

> "పబ్బజ్జా పఠమం ఝానం, నిబ్బానఞ్చ విపస్సనా;
>
> సబ్బేపి కుసలా ధమ్మా, 'నేక్ఖమ్మ'న్తి పవుచ్చరే"తి. (ఇతివు. అట్ఠ. ౧౧౯; దీ. ని. టీ. ౨.౩౬౦; అ. ని. టీ. ౨.౩.౬౬; విసుద్ధి. మహా. ౧.౨౬; నేత్తి. టీ. ౭౬ మిస్సకహారసమ్పాతవణ్ణనా);

అరూపం ఆకాసానఞ్చాయతనం. **భూత**న్తి విజ్జమానం, ఖన్ధపఞ్చకన్తి అత్థో. "భూతమిదన్తి, సారిపుత్త, సమనుపస్సామీ"తిఆదీసు ఖన్ధపఞ్చకం "భూత"న్తి వుచ్చతి. అత్తనో కారణం పటిచ్చ సమం, సమ్మా చ ఉప్పన్నన్తి **పటిచ్చసముప్పన్నం. పఠమ...పే.... భవేయ్యా**తి సఙ్ఖతనిస్సరణభావేన వుత్తస్స నిబ్బానస్స అభావప్పత్తియా చ

తదేకయోగనిద్దిట్ఠానం యథాక్కమం కామరూపనిస్సరణానం పఠమజ్ఝానాకాసానఞ్చాయతనానమ్పి అభావోయేవ ఆపజ్జేయ్య. ఇదాని యథాధిప్పేతమత్థం ఆగమేన దస్సేతుం "**న తు ఖయో**"తిఆది వుత్తం.

"అత్థి...పే.... సుఫుసితన్తి చా"తి నత్థి నిస్సరణం లోకే, కిం వివేకేన కామాపీతి ఏవం మారేన పటిబాహితే. "అత్థి...పే.... సుఫుసిత"న్తి నిబ్బానం పతిట్ఠపేన్తేన ఆళవకత్థేరేన వుత్తం. **సుఫుసిత**న్తి సుట్ఠు ఫుసితం, సచ్ఛికతన్తి వుత్తం హోతి. **అజాత**న్తిఆదీని చత్తారి పదాని అఞ్ఞమఞ్ఞవేవచనాని. అథ వా వేదనాదయో వియ హేతుపచ్చయసమవాయసఙ్ఖాతాయ కారణసామగ్గియా న జాతం న నిబ్బత్తన్తి **అజాతం** . కారణేన వినా సయమేవ చ న భూతం న పాతుభూతం న ఉప్పన్నన్తి **అభూతం**. ఏవం అజాతత్తా అభూతత్తా యేన కేనచి కారణేన న కతన్తి **అకతం**. జాతభూతకతభావో చ నామ రూపాదీనం సఙ్ఖతధమ్మానం హోతి, న అసఙ్ఖతసభావస్స నిబ్బానస్సాతి దస్సనత్థం **అసఙ్ఖత**న్తి వుత్తం. పటిలోమతో వా సమేచ్చ సమ్భూయ పచ్చయేహి కతన్తి సఙ్ఖతం, న తథా సఙ్ఖతం, సఙ్ఖతలక్ఖణరహితన్తి చ **అసఙ్ఖత**న్తి. ఏవం అనేకేహి కారణేహి నిబ్బత్తితభావే పటిసిద్ధే పకతివాదీనం పకతి వియ సియా ను ఖో, ఏకేనేవ కారణేన ఏతం కతన్తి ఆసఙ్కాయ న కేనచి కతన్తి దస్సనత్థం "అకత"న్తి వుత్తం. ఏవం అపచ్చయమ్పి సమానం సయమేవ ను ఖో ఇదం భూతం పాతుభూతన్తి ఆసఙ్కాయ తన్నివత్తనత్థం "అభూత"న్తి వుత్తం. అయఞ్చేతస్స అసఙ్ఖతాకతాభూతభావో సబ్బేన సబ్బం అజాతధమ్మత్తాతి దస్సేతుం "అజాత"న్తి వుత్తం.

అసఙ్ఖతన్తీతి **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో. తేన –

> "నో చేతం, భిక్ఖవే, అభవిస్స అజాతం అభూతం అకతం అసఙ్ఖతం. నయిధ జాతస్స భూతస్స కతస్స సఙ్ఖతస్స నిస్సరణం పఞ్ఞాయేథ. యస్మా చ ఖో, భిక్ఖవే, అత్థి అజాతం అభూతం అకతం అసఙ్ఖతం, తస్మా జాతస్స భూతస్స కతస్స సఙ్ఖతస్స నిస్సరణం పఞ్ఞాయతీ"తి (ఉదా. ౭౩) –

ఏవమాదిసుత్తపదం సఙ్గణ్హాతి. తేనాహ "**అనేకేసు సుత్తన్తేసూ**"తి. ధమ్మేన సదేవకస్స లోకస్స సామీ, ధమ్మస్స వా యథిచ్ఛితం దేసనతో సామీ ఇస్సరోతి **ధమ్మసామీ**. తథాగత-సద్దస్స అత్థో హేట్ఠా కథితోవ. సమ్మా సామం సబ్బధమ్మే అభిసమ్బుద్ధో, సమ్మా సయమేవ సమ్మోహనిద్దావిగమేన పటిబుద్ధో, బుద్ధియా వికసితవాతి వా **సమ్మాసమ్బుద్ధో**.

పరిత్తత్తికేతి "పరిత్తా ధమ్మా, మహగ్గతా ధమ్మా, అప్పమాణా ధమ్మా"తి (ధ. స. తికమాతికా ౧౨) ఏవం పరిత్తాదిధమ్మవసేన ఆగతే పరిత్తత్తికే.

నవత్తబ్బారమ్మణత్తాతి నవత్తబ్బారమ్మణత్తప్పసఙ్గతో. తేనాహ "**నవత్తబ్బారమ్మణపక్ఖం భజేయ్యు**"న్తి. **రూపావచరత్తికచతుక్కజ్ఝానా**తి చతుక్కనయేన తికజ్ఝానా, పఞ్చకనయేన చతుక్కజ్ఝానా. కుసలకిరియానం అభిఞ్ఞాభావప్పత్తియా పరిత్తాదికేపి ఆరబ్భ పవత్తనతో "**చతుత్థస్స ఝానస్స విపాకో**"తి ఆహ. **తస్మా**తి యథావుత్తయుత్తితో చేవ పాళితో చ. కిఞ్చ భియ్యో – సఙ్ఖతధమ్మారమ్మణం విపస్సనాఞాణం, అపిచ అనులోమభావప్పత్తం కిలేసే తదఙ్గవసేన పజహతి, సముచ్ఛేదవసేన పజహితుం న సక్కోతి, తథా సమ్ముతిసచ్చారమ్మణం పఠమజ్ఝానాదికుసలఞాణం విక్ఖమ్భనవసేనేవ కిలేసే పజహతి, న సముచ్ఛేదవసేన. ఇతి సఙ్ఖతధమ్మారమ్మణస్స, సమ్ముతిసచ్చారమ్మణస్స చ

ఞాణస్స కిలేసానం సముచ్ఛేదప్పహానే అసమత్థభావతో తేసం సముచ్ఛేదప్పహానకరస్స అరియమగ్గఞాణస్స తదుభయవిపరీతభావేన ఆరమ్మణేన భవితబ్బం, తఞ్చ నిబ్బానమేవ. తేనాహు పోరాణా –

> “ఞాణం యం సఙ్ఖతాలమ్బం, పఞ్ఞత్తాలమ్బమేవ వా;
> పాపే హన్తి న తం వత్థుం, తదఞ్ఞం సమ్పటిచ్ఛియ”న్తి.

రూపసభావాభావతోతి ఏతేన యథా రూపధమ్మానం రుప్పనసభావో, పటిఘాతవన్తతా కలాపతో వుత్తియా పదేససమ్బన్ధో సభావో, ఏవం నిబ్బానస్స కత్థచి పటిఘాతో, సప్పదేసతా చ నత్థీతి దస్సేతి. న హి నిబ్బానం “అసుకదిసాయ, అసుకపదేసే”తి వా నిద్దిసీయతి. **పపఞ్చాభావతో**తి తణ్హామానదిట్ఠిపపఞ్చేహి సహ అవట్ఠానవసేన అభావతో, తేసం అభావపచ్చయతాయ చ. తణ్హాదిట్ఠిమానా హి సంసారే సత్తే పపఞ్చేన్తీతి పపఞ్చా నామ.

౭౭౭-౮. ఏవం నిబ్బానం యుత్తితో, సుత్తతో చ సాధేత్వా ఇదాని తస్స పరియాయసన్దస్సనత్థం ‘‘**అచ్చన్తమనన్త**’’న్తిఆది వుత్తం. తత్థ సంసారప్పవత్తియా పరియోసానభూతత్తా **అన్తం**. ఇమినా అనుపాదిసేసనిబ్బానధాతు కథితాతి వదన్తి, సోపాదిసేసనిబ్బానధాతుపి వట్టతి, అకతన్తిపి పఠన్తి. సో హేట్ఠా వుత్తత్థోవ. సఉప్పాదవయన్తాభావేన **అనన్తం**. కిలేసపరిళాహాభావేన, కిలేసక్ఖోభాభావేన చ **సన్తం**. పలోకితాభావేన **అపలోకితం**. అతిత్తికరభావేన **పణీతం**. సబ్బదుక్ఖహననతో **సరణం**. కిలేసచోరేహి అనుపద్దుతత్తా నిబ్భయతాయ **ఖేమం**. సబ్బుపద్దవనివారణతో **తాణం**. జాతిఆదిదుక్ఖేహి అనుబన్ధస్స అల్లీయితుం యుత్తట్ఠానతాయ **లేణం**. యథాపటిపన్నస్స సన్తిదాయకత్తేన పరం పతిట్ఠాభావతో **పరాయణం**.

సబ్బపీళావిముత్తతాయ **సివం**. ఉపనిస్సయహీనానం సబ్బఞ్ఞుముఖతో సుత్వాపి ఠపేత్వా గుణవసేన సభావతో పటివిజ్ఝితుం దుక్కరతాయ **నిపుణం**. అవిపరీతతాయ **సచ్చం**. సబ్బదుక్ఖపరిక్ఖయకరత్తా **దుక్ఖక్ఖయం**. తేజుస్సదతాయ సన్తత్తఅయోగుళే మక్ఖికాహి వియ చతూహి ఆసవేహి ఆరమ్మణకరణవసేన పవత్తితుం అసక్కుణేయ్యతాయ **అనాసవం**. మహాకారుణికస్సాపి ధమ్మదేసనాయ అప్పోస్సుక్కభావాపాదనేన పటివిజ్ఝితుం దుక్కరతాయ **సుదుద్దసం**. లోకుత్తరధమ్మేసుపి అసఙ్ఖతగుణేన విసిట్ఠతాయ **పరం**. సంసారమహాసముద్దస్స తీరభూతత్తా **పారం**. మంసచక్ఖునో, దిబ్బచక్ఖునో వా అగోచరతాయ **అనిదస్సనం**. నిదస్సనసఙ్ఖాతాయ ఉపమాయ అభావతో వా **అనిదస్సనం**.

అవిపరిణామధమ్మత్తా **ధువం**. తతోయేవ పరమపతిట్ఠాభావతో **దీపం**. రోగాదిపీళాభావతో **అబ్యాపజ్ఝం**. తతోయేవ **అనీతికం**. తణ్హాలయాభావతో **అనాలయం**. సఙ్ఖతాసఙ్ఖతేసు అసఙ్ఖతకోట్ఠాసభూతత్తా, పరమపతిట్ఠాభావతో వా **పదం**. అవినాసభావేన **అచ్చుతం**. అక్ఖరణతో అవినస్సనతో **అక్ఖరం**.

సఙ్ఖతనిస్సటత్తా **విముత్తి**. భవబన్ధనవిముత్తిహేతుతాయ **మోక్ఖం**.

౭౭౯-౮. ఏవన్తి యథావుత్తనయేన. **విఞ్ఞాయా**తి ఉగ్గహపరిపుచ్ఛావసేన జానిత్వా. **అధిగమూపాయో**తి పటివిజ్ఝనూపాయభూతా తిస్సో సిక్ఖా. **కాతబ్బో**తి పటిపజ్జితబ్బో.

సద్ధం, బుద్ధిఞ్చ కరోతి వడ్ఢేతీతి **సద్ధాబుద్ధికరం. తథాగతమతే**తి తిపిటకబుద్ధవచనే, చతూసు సచ్చేసు వా. పఞ్ఞాయ సమ్భూతం, పఞ్ఞాయ వా సమ్భవో ఏతస్సాతి పఞ్ఞాసమ్భవం, తదేవ సమ్పసాదనం బుద్ధాదీసు అధిముచ్చనం, తం కరోతీతి **పఞ్ఞాసమ్భవసమ్పసాదనకరం. అత్థబ్యఞ్జనసాలిన**న్తి అతిమధురేహి అత్థబ్యఞ్జనేహి సమన్నాగతం, అత్థబ్యఞ్జనసారవన్తన్తి వా అత్థో ర-కారస్స ల-కారం కత్వా. సారం జానన్తీతి సారఞ్ఞూ, తే విమ్హాపేతీతి **సారఞ్ఞువిమ్హాపనం. నిట్ఠ**న్తి పరియోసానం, సుతమయమూలకం అనుపాదాపరినిబ్బానన్తి అధిప్పాయో.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

అభిధమ్మావతారసంవణ్ణనాయ

నిబ్బాననిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨. ద్వాదసమో పరిచ్ఛేదో

పఞ్ఞత్తినిద్దేసవణ్ణనా

ఏత్థాతి యథాఉద్దిట్ఠధమ్మానం నిద్దేసపరియోసానే. **ఏత్తకమేవాతి** చిత్తచేతసికరూపనిబ్బానమత్తమేవ. **పఞ్ఞాపేతబ్బతోతి** పరమత్థధమ్మా వియ సకసకసభావవసేన అపఞ్ఞాయమానా హుత్వా లోకసఙ్కేతవసేన పఞ్ఞాపియమానత్తా. **పఞ్ఞాపనతోతి** పరమత్థవసేన విజ్జమానావిజ్జమానధమ్మానం పకాసనవసేన పఞ్ఞాపనతో. తత్థ "పఞ్ఞాపేతబ్బతో"తి ఇమినా పఞ్ఞాపీయతి పకారేన ఞాపీయతీతి పఞ్ఞత్తీతి ఏవం కమ్మసాధనవసేన అత్థపఞ్ఞత్తిభూతా ఉపాదాపఞ్ఞత్తి వుత్తా. "పఞ్ఞాపనతో"తి ఇమినా పఞ్ఞాపేతి పకారేన ఞాపేతీతి పఞ్ఞత్తీతి ఏవం కత్తుసాధనవసేన తస్సా అభిధాయకభూతా నామపఞ్ఞత్తీతి వేదితబ్బం. పణ్ణత్తిదుకనిద్దేసే "సఙ్ఖా...పే.... వోహారో"తి (ధ. స. ౧౩౧౩-౧౩౧౫) చతూహి పదేహి ఉపాదాపఞ్ఞత్తి వుత్తా. "నామం...పే.... అభిలాపో"తి (ధ. స. ౧౩౧౩-౧౩౧౫) ఛహి పదేహి నామపఞ్ఞత్తి కథితాతి ఆచరియానం ఇచ్ఛితత్తా వుత్తం **''తేసేవాహా''**తిఆది. **తేసం తేసం ధమ్మానన్తి** హేట్ఠా అభిధమ్మమాతికాయ వుత్తానం కుసలాకుసలాదిధమ్మానం. **సఙ్ఖాతి** "అహం మమా"తిఆదినా సఙ్ఖాయమానతా. **సమఞ్ఞాతి** సఙ్కేతవసేన ఞాయమానతా. **పఞ్ఞత్తీతి** అసఙ్కరవసేన అనేకధా విభజిత్వా పఞ్ఞాపియమానతా. **వోహారోతి** పాకటం కత్వా వుచ్చమానతా, కథనవసేన ఉపయుజ్జమానతా వా. అత్థాభిముఖం నమతీతి **నామం**. తం పన అన్వత్థరుళ్హీవసేన దువిధం, సామఞ్ఞగుణకిత్తిమఓపపాతికనామవసేన చతుబ్బిధం. **నామకమ్మన్తి** నామకరణం. **నామధేయ్యన్తి** నామఠపనం, **నామధేయ్యన్తి** వా సేట్ఠానం నామం. అక్ఖరద్వారేన అత్థం నీహరిత్వా ఉత్తి కథనం **నిరుత్తి**. **బ్యఞ్జనన్తి** పాకటకరణం. **అభిలాపోతి** అభిలాపనం.

అహన్తి రూపాదివినిముత్తం అహంకారబుద్ధివిసయభూతం అత్తనో ఖన్ధసమూహసన్తానముపాదాయ పఞ్ఞత్తం తదఞ్ఞానఞ్ఞభావేన అనిబ్బచనీయం ఉపాదాపఞ్ఞత్తిం వదతి. తేనాహ **''అహన్తి హీ''**తిఆది. "అహన్తి...పే.... కత్వా"తి ఉపాదాపఞ్ఞత్తియా ఉప్పత్తిం దస్సేత్వా **యథాతి**ఆదినా తం పకాసేతి.

యస్మా "సమఞ్ఞా పఞ్ఞత్తి వోహారో"తి "ఏవం సఙ్ఖా"తి ఇమస్సేవ వేవచనం, తస్మా వుత్తం **''ఇదాని పఞ్ఞాపనతో పఞ్ఞత్తి''**న్తిఆది.

తదనురూపా జాతాతి **తజ్జా,** అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి వియ కేవలం లోకసఙ్కేతవసేనేవ అహుత్వా ధమ్మసభావస్స అనురూపవసేన పవత్తా పఞ్ఞత్తీతి అత్థో. నామపఞ్ఞత్తిపి వచనత్థసఙ్ఖాతకారణం ఉపాదాయ పటిచ్చ పవత్తనతో ఉపాదాపఞ్ఞత్తివోహారం లభతీతి తస్సాపి ఉపాదాపఞ్ఞత్తిపరియాయో వుత్తో. గణ్ఠిపదకారేనాపి హి ఇమినావ అధిప్పాయేన **ఉపాదాపఞ్ఞత్తీతి** ఉపాదానవతీ పఞ్ఞత్తి కారణవతిం కారణభూతమత్థముపాదాయ గహేత్వా తన్నిస్సయేన పఞ్ఞాపీయతి, సబ్బోపి పఞ్ఞత్తిభేదో అనేన లక్ఖణేన ఉపాదాపఞ్ఞత్తిమేవ భజతి. అనుపాదాయ హి పఞ్ఞత్తి నత్థీతి వుత్తం. **ఉపనిధాపఞ్ఞత్తీతి** పటిపక్ఖభూతం ఏకపఞ్ఞత్తిం ఉపనిధాయ అపేక్ఖిత్వా పవత్తా పఞ్ఞత్తి. **చక్ఖుసోత**-గ్గహణేన అజ్ఝత్తికాయతనాని దస్సేతి, **రూపసద్ద**-గ్గహణేన బాహిరాయతనాని. **పథవీతేజోవాయు**-గ్గహణేన ఫోట్ఠబ్బాయతనం పభేదతో దస్సేతి. ఏతేనేవ ధమ్మాయతనేపి లబ్భమానభేదో దస్సితోతి దట్ఠబ్బం.

యస్మా పథవాదికా పఞ్ఞత్తి ససమ్భారపథవియం ఏకస్స నామం గహేత్వా సమూహమేవోపాదాయ పఞ్ఞాపీయతి, ఘటాదికా చ పఞ్ఞత్తి ధమ్మసమూహేసు సబ్బేసమేవ నామం గహేత్వా సమూహమేవోపాదాయ పఞ్ఞాపీయతి, తస్మా వుత్తం "ఏకస్స వా"తిఆది . తత్థ ఏకస్స నామం గహేత్వా సమూహముపాదాయ పఞ్ఞాపియమానాయ పథవాదివసేన పాకటభావతో తం ఠపేత్వా ఇతరం దస్సేతుం "**కథ**"న్తిఆది వుత్తం. **అయం సమూహపఞ్ఞత్తి నామ** సమూహస్స పఞ్ఞాపనతో. **దిసాకాసాదీసు దిసా**-గ్గహణేన చన్దసూరియావత్తనముపాదాయ పఞ్ఞాపియమానం పురత్థిమాదిదిసాపఞ్ఞత్తిం దస్సేతి. **ఆకాస**-గ్గహణేన అసమ్ఫుట్ఠధమ్మే ఉపాదాయ పఞ్ఞాపియమానం కూపగుహాదిఆకాసపఞ్ఞత్తిం దస్సేతి. **కాల**-గ్గహణేన చన్దావత్తనాదికముపాదాయ పఞ్ఞాపియమానం పుబ్బణ్హాదికాలపఞ్ఞత్తిం దస్సేతి. **నిమిత్త**-గ్గహణేన బహిద్ధా పథవీమణ్డలాదికం, అజ్ఝత్తికఞ్చ భావనావిసేసం ఉపాదాయ పఞ్ఞాపియమానం కసిణనిమిత్తాదికం దస్సేతి. **అభావ**-గ్గహణేన భావనాబలేన అప్పవత్తనసభావం ఆకాసానఞ్చాయతనఝానం ఉపాదాయ పవత్తం ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనఝానారమ్మణం అభావపఞ్ఞత్తిం దస్సేతి. **నిరోధ**-గ్గహణేన భావనాబలేన నిరుద్ధం నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం నిస్సాయ పఞ్ఞత్తం నిరోధపఞ్ఞత్తిం దస్సేతి. **ఆది**-గ్గహణేన ఖయాదిసభావం తం తం ధమ్మముపాదాయ పఞ్ఞాపియమానం అనిచ్చలక్ఖణాదికం సఙ్గణ్హాతి. సాపి హి దిసాకాసాదికా వియ ధమ్మసమూహముపాదాయ అపఞ్ఞత్తభావతో **అసమూహపఞ్ఞత్తి**యేవాతి.

సాతి అయం ద్విధా ఉపాదాపఞ్ఞత్తి. తజ్జాపఞ్ఞత్తి వచనత్థం అముఞ్చిత్వా పవత్తితో ఉపాదాపఞ్ఞత్తియంయేవ సఙ్గయ్హాతీతి వుత్తం "**విజ్జమానం పరమత్థం జోతయతీ**"తి. ఏవఞ్చ కత్వా ఉపరి "ఛ పఞ్ఞత్తియోపి ఏత్థేవ సఙ్గహం గచ్ఛన్తీ"తి వుత్తం. **విజ్జమాన**న్తి సభావేన ఉపలబ్భమానం. **అవిజ్జమాన**న్తి ఠపేత్వా లోకసఙ్కేతం సభావవసేన అనుపలబ్భమానం. **నామమత్త**న్తి నామమత్తవన్తం. **సోతద్వారజవనానన్తర**న్తి పచ్చుప్పన్నసద్దారమ్మణాయ సోతద్వారజవనవీథియా, తదనుసారప్పవత్తాయ అతీతసద్దారమ్మణాయ మనోద్వారజవనవీథియా చ అనన్తరప్పవత్తేన . మనోద్వారజవనవీథిపి హి సోతద్వారజవనానన్తరప్పవత్తా తగ్గహణేనేవ ఇధ గహితా. **గహితపుబ్బసఙ్కేతేనాతి** "అయం ఇమస్స అత్థో, ఇదమిమస్స వాచక"న్తి ఏవం వచనవచనత్థసమ్బన్ధగ్గహణవసేన గహితపుబ్బభావసఙ్కేతేన. **యాయాతి** యాయ నామపఞ్ఞత్తియా కరణభూతాయ. **మనోద్వారజవనవిఞ్ఞాణేన** కత్తుభూతేన. **మనోద్వారజవనవిఞ్ఞాణేన** వా కరణభూతేన, యాయ నామపఞ్ఞత్తియా కత్తుభూతాయాతి అత్థో. **పఞ్ఞాపీయతీ**తి సమ్ముతిపరమత్థవసేన పన దువిధం అత్థజాతం పఞ్ఞాపీయతి విఞ్ఞాపీయతీతి వుత్తం హోతి. తేనాహు పోరాణా –

> "అత్థా యస్సానుసారేన, విఞ్ఞాయన్తి తతో పరం;
> సాయం పఞ్ఞత్తి విఞ్ఞేయ్యా, లోకసఙ్కేతనిమ్మితా"తి.

కతరజవనవీథియం పనాయం విఞ్ఞాయతీతి? "ఘటో"తిఆదిసద్దం సుణన్తస్స ఏకమేకం సద్దం ఆరబ్భ పచ్చుప్పన్నాతీతారమ్మణవసేన ద్వే ద్వే జవనవారా హోన్తి, తతో సద్దసముదాయమారబ్భ ఏకో, తతో నామపఞ్ఞత్తిమారబ్భ ఏకోతి ఏవం సద్దసముదాయారమ్మణాయ జవనవీథియా అనన్తరం నామపఞ్ఞత్తి పాకటా హోతి, తతో పరం అత్థావబోధోతి ఆచరియా.

యం సన్ధాయ ఛక్కనయో వుత్తోతి సమ్బన్ధో. **తథా అవిజ్జమానాన**న్తి పరమత్థతో అవిజ్జమానానం. **కేనచి ఆకారేనాతి** పరమత్థతో, లోకసఙ్కేతతో వా కేనచి పకారేన. **అనుపలబ్భమానానం పఞ్చమసచ్చాదీన**న్తి ఆకాసాదిపఞ్చమసచ్చాదీనం. **ఆది**-గ్గహణేన అట్ఠమబోజ్ఝఙ్గాదికే సఙ్గణ్హాతి. **పకతిపురిసాదీన**న్తి సత్తరజతమానం సమానావత్థా పకతిఅఙ్గుట్ఠాదిపరిమాణో

కారకో వేదకో అత్తా పురిసోతిఆదినా పరికప్పితానం పకతిపురిసాదీనం. **ఆది**-గ్గహణేన ఆకాసకుసుమాదిం సఙ్గణ్హాతి. **విజ్జమానేన అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి** పరమత్థతో విజ్జమానాహి విఞ్ఞాదీహి అవిజ్జమానస్స పుగ్గలస్స పఞ్ఞత్తత్తా. సేసేసుపి ఇమినావ నయానుసారేన అత్థో వేదితబ్బో. **ఏత్థేవాతి** ఉపాదాపఞ్ఞత్తియమేవ.

“కుసగ్గేనుదకమాదాయ, సముద్దే ఉదకం మినే;

ఏవం మానుసకా కామా, దిబ్బకామాన సన్తికే”తి. (జా॰ ౨.౨౧.౩౮౯) –

వచనతో మనుస్సలోకే చక్కవత్తిసమ్పత్తిదిబ్బసమ్పత్తిం ఉపనిధాయ నిహీనాయేవాతి వుత్తం ‘‘**కపణం...పే॰... నిధాయా**’’తి. **మానుసక**న్తి మనుస్సలోకే భవం. పరమత్థో చ విజ్జతీతి పాఠసేసో.

౩౩౮. **తతియా కోటి న విజ్జతి** అనుపలబ్భమానత్తా. వుత్తఞ్హేతం **మహాఅట్ఠకథాయం** –

“దువే సచ్చాని అక్ఖాసి, సమ్బుద్ధో వదతం వరో;

సమ్ముతిం పరమత్థఞ్చ, తతియం నోపలబ్భతీ”తి. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౪౩౯-౪౪౩);

పరవాదేసు న కమ్పతీతి పకతిపురిసన్తరాదివాదీనం పరేసం తిత్థియానం వాదేసు సమ్పత్తేసు, నిమిత్తభూతేసు వా న కమ్పతి న పవేధతి న చలతీతి అత్థో.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

అభిధమ్మావతారసంవణ్ణనాయ

పఞ్ఞత్తినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౩. తేరసమో పరిచ్ఛేదో

కారకపటివేధవణ్ణనా

నిద్దిట్ఠాతి ఉద్దేసనిద్దేసాదివసేన దస్సితా. **కుసలాదయో**తి కుసలాకుసలా. ఏతేసం పన న నిద్దిట్ఠోతి సమ్బన్ధో . పుబ్బే “కారకో”తి వచనం వియ “వేదకో”తి అవుత్తేపి “అత్తా కారకో వేదకో”తి అత్తనో లద్ధితాయ “తస్స హి కారకస్స వేదకస్సా”తి వుత్తం. కుసలాకుసలానమభావోపి సియా, ఇతరథా అహేతుకదోసాపత్తితోతి అధిప్పాయో. **తేసం** కుసలాకుసలానం ఆయత్తా వుత్తి ఏతేసన్తి **తదాయత్తవుత్తినో. తేస**న్తి కుసలాకుసలాదీనం. **తస్మా**తి కారకాభావే కుసలాకుసలానం, తబ్బిపాకానఞ్చ అభావతో. **నిరత్థికా**తి దేసేత్వాపి బోధేతబ్బాభావతో నిరత్థికా. “నాయం నిరత్థికా”తి వత్వాపి “సాత్థికా”తి వచనం పన పరస్స దళ్హగ్గాహత్థం. లోకేపి హి ఏవం వోహారం వోహరన్తి, ఏవమేవ భవతి, నాఞ్ఞథాతిఆది. **తత్థా**తి కారకాభావేపి అత్తా అత్థీతి గహణే. **అనురోధో**తి అనుకూలపక్ఖపాతోతి అత్థో. **ఇధా**తి కారకాభావేపి కుసలాదయో అత్థీతి గహణే. **విరోధో**తి పటిఘో.

ఏవం కారకాభావేపి కుసలాదీనం సబ్భావం యుత్తితో సాధేత్వా ఇదాని లోకసిద్ధేన నిదస్సనేన సాధేతుం **‘‘అథాపీ’’**తిఆది వుత్తం. **అథాపీ**తి కారకాభావేపి. పథవి-గ్గహణేన పథవోజం దస్సేతి. తథా ఆప-గ్గహణేన ఆపోజం. **తేజో**తి సీతుణ్హవసేన దువిధా తేజోధాతు. **ఉతూ**తి హేమన్తాదిఉతు. **ఆది**-గ్గహణేన బీజాదికే సఙ్గణ్హాతి. జనకపచ్చయో హేతు, అనుపాలనకపచ్చయో పచ్చయో నామాతి ఆహ **‘‘హేతుపచ్చయసామగ్గియా’’**తి. “ఫలనిబ్బత్తకో హేతు, పచ్చయో అనుపాలనకో”తి హి వుత్తం.

ఏవం కారకాభావేపి కుసలాకుసలప్పవత్తిం సాధేత్వా ఇదాని పరపరికప్పితం అత్తానమేవ తావ పటిక్ఖిపితుం **‘‘అథాపి చేత్థా’’**తిఆది ఆరద్ధం. కామం పఞ్ఞాపరిబాహిరదిట్ఠియా ఏవ అత్తా పరికప్పీయతి, పరో పన “పఞ్ఞాయ పరికప్పేమీ”తి మఞ్ఞతీతి తస్స లద్ధివసేన **‘‘పఞ్ఞాయ పరికప్పితో’’**తి వుత్తం. **తం ఉపపరిక్ఖిస్సామ తావా**తి తిట్ఠతు తావ చేసా కారకాభావేపి కుసలాదీనం భావాభావవిచారణా పఠమం తమేవ అత్తానం ఉపపరిక్ఖిస్సామాతి అత్థో. దోసమేత్థ వత్తుకామో పుచ్ఛతీతి అధిప్పాయేన పటిఞ్ఞం అదత్వావ పుచ్ఛన్తో ఆహ **‘‘కిఞ్చేత్థా’’**తి. **సచేతనో వా ఉదాహు అచేతనో వా**తి ఏత్థ కో దోసోతి అత్థో. ఇతరో ఉభయథాపి దోసోయేవ. యఞ్హి అచేతనం అత్తానం, న తం కారకం, వేదకఞ్చ, యథా తం పాకారతరుఆదయో. “అచేతనోవాయం అత్తా”తి అనుమానేన కారకవేదకత్తాభావసిద్ధితోతి దస్సేతుం **‘‘యది అచేతనో’’**తిఆది వుత్తం. **అనఞ్ఞో**తి అవినిబ్భోగవసేన అనఞ్ఞో. ఇతరథా “సచేతనో”తి వచనమేవ న ఉపపజ్జేయ్య. సహభావీ నామ అఞ్ఞో న హోతీతి. **అత్తనోపి నాసో సియా**తి అవినిబ్భోగవుత్తిరూపేసు ఏకస్స నాసే ఇతరస్సాపి వినాసో వియ. **చేతనాయపి నాసో న భవతి** అవినిబ్భోగరూపేసు ఏకస్స అవినాసే ఇతరస్సాపి అవినాసో వియాతి అధిప్పాయో.

“చేతనాయ అనఞ్ఞత్తా”తి కారణం వత్వా తమేవ సమత్థేతుం **‘‘చేతనత్తాన’’**న్తిఆది వుత్తం. “అత్తనో అనాసే సతి చేతనాయపి వినాసో న భవతీ”తి సుత్వాపి పరస్స నిరుత్తరభావో, చేతనాయ నాసే విసేసకారణాభావతోతి అధిప్పాయేనాహ **‘‘అథ చేతనాయయేవా’’**తిఆది. అత్తావ నస్సతు, తిట్ఠతు చేతనా. కో హి విసేసకారణాభావే అత్తని అనురోధో, చేతనాయ విరోధోతి అధిప్పాయో. **పటిఞ్ఞా హీనా**తి పుబ్బే దిన్నపటిఞ్ఞా పరిహీనా. అథ న భవతి, “పటిఞ్ఞా హీనా”తి యది అత్తనో వినాసే చేతనాయ అవినాసో న భవతి. చేతనత్తానం అనఞ్ఞభావేన చేతనాయ నాసే అత్తనోపి వినాసప్పసఙ్గతో అత్తా న

నస్సతీతి తవ పటిఞ్ఞా హీనా. **వుత్తప్పకారతో విపరీతం వాతి** యథావుత్తప్పకారతో విపరీతం. చేతనాయ వినాసేపి అత్తా న నస్సతి, అత్తనో పన అవినాసేపి చేతనా నస్సతీతి ఏవం వా తవ అధిప్పాయో సియాతి అత్థో. **అత్తా నస్సతు, చేతనా తిట్ఠతు** అఞ్ఞభావే ఉభిన్నం సమానయోగక్ఖమతాయ భవితబ్బతోతి అధిప్పాయో. **పటిఞ్ఞాహీనో భవసీతి** చేతనాయేవ నస్సతి, అత్తా న నస్సతి పటిఞ్ఞాయ హీనో భవసి.

ఇధాతి అఞ్ఞత్థ పక్ఖే. **లక్ఖణకతన్తి** అఞ్ఞమఞ్ఞవిసదిసేహి భిన్నలక్ఖణేహి కతం. **దేసన్తరకతన్తి** భిన్నదేసకతం. జాతో వేదీయతి ఞాయతీతి **జాతవేదో,** అగ్గిస్సేతం అధివచనం. **డయ్హమానేతి** ఉద్ధనే పక్ఖిపిత్వా పచ్చమానే. ఏకో పవత్తిపదేసో ఇమేసన్తి ఏకదేసా, తేసం భావోతి **ఏకదేసత్తం.**

అవినిబ్భోగతోతి లక్ఖణతో భేదేపి ఠానవసేన అవినిబ్భుజ్జనతో అవిసంసట్ఠత్తా "ఏకదేసత్తే"తిఇమస్సేవ వేవచనవసేన "**అవినిబ్భోగభావేపీ**"తి వుత్తం. **తం అయుత్తన్తి** తం "ఉభిన్నం ఏకదేసతా నత్థీ"తి ఇమినా సహ న యుజ్జతి. **పటిఞ్ఞా హీనాతి** యది పుబ్బపటిఞ్ఞా పమాణం, అయం పటిఞ్ఞా హీనా. యది వా పన అయం పమాణం, ఇతరా హీనాతి అత్థో. అథ వా చేతనాయ అత్తనో పదేసవసేన నానత్తే అత్తనో అచేతనత్తభావప్పత్తితో "సచేతనో అత్తా"తి హేట్ఠా తయా దిన్నపటిఞ్ఞా పరిహీనాతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

అచేతనో అత్తాతి అత్తా అచేతనోతి కత్వా. **పుబ్బే వుత్తదోసతోతి** "యది అచేతనో సియా"తిఆదినా ఆదితో వుత్తదోసతో. **తస్మాతి** యస్మా ఏవం ఉపపరిక్ఖియమానే విమద్దనసహో హోతి, తస్మా.

౭౭౯. యది ఏవన్తి యది పరమత్థతో కుసలాకుసలానం కారకో, తబ్బిపాకానఞ్చ వేదకో నత్థి, ఏవం సన్తే అథ కస్మా భగవతా వుత్తన్తి సమ్బన్ధో.

సన్ధావతీతి సంసరతి. అత్తనా కతకుసలాకుసలకమ్మపచ్చయత్తా విపాకభూతం సుఖదుక్ఖమ్పి అత్తనా కతమేవ నామ హోతీతి వుత్తం "**సుఖదుక్ఖం సయంకత**"న్తి.

౭౮౦. సంసారమాపన్నోతి –

> "ఖన్ధానఞ్చ పటిపాటి, ధాతుఆయతనాన చ;
>
> అబ్బోచ్ఛిన్నం వత్తమానా, 'సంసారో'తి పవుచ్చతీ"తి. (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా; విసుద్ధి॰ ౨.౬౧౯) –

ఏవం వుత్తఖన్ధపటిపాటిఆదివసప్పవత్తం సంసారం పునప్పునం పవత్తివసేన పటిపన్నో. **దుక్ఖమస్స మహబ్భయన్తి** అస్స సంసారాపన్నస్స సత్తస్స జాతిఆదిదుక్ఖం మహబ్భయం మహాభయసంవత్తనకన్తి అత్థో. **ఓపపాతికోతి** ఉప్పజ్జమానో.

౭౮౧. భారా హవే పఞ్చక్ఖన్ధాతి రూపాదయో పఞ్చక్ఖన్ధా భారభూతా, సీసే నిక్ఖిత్తభారసదిసాతి వుత్తం హోతి. భారహారో చ పుగ్గలో తస్స పఞ్చక్ఖన్ధభారస్స హారకో. **భారాదానన్తి** పటిసన్ధివసేన పఞ్చక్ఖన్ధభారగ్గహణం. **భారనిక్ఖేపనన్తి** పున అగ్గహేతబ్బతాపాదనేన అనుపాదాపరినిబ్బానవసేన భారస్స నిక్ఖిపనం.

౭౮౨. యన్తి కుసలాకుసలకమ్మం. **సకన్తి** ఆయత్తం.

౭౮౩. ఏకస్స పుగ్గలస్సాతి సమ్బన్ధో. **ఏకేన కప్పేనాతి** ఏకస్మిం కప్పే.

౭౮౪. **అస్సద్ధో**తిఆది హేట్ఠా వుత్తత్థం.

‘‘తఞ్చ ఖో సమ్ముతివసేన, న పరమత్థతో’’తి వత్వా తదేవ పతిట్ఠాపేతుం ‘‘**నను భగవతా**’’తిఆది వుత్తం. ‘‘కిం ను సత్తో’’తి గాథా వజిరాయ థేరియా వుత్తాపి భగవతో అధిప్పాయవసేనేవ వుత్తత్తా భగవతా వుత్తా నామ హోతీతి కత్వా వుత్తం ‘‘**భగవతా ఇదమ్పి వుత్త**’’న్తి.

౭౮౫. **కిం ను సత్తోతి పచ్చేసీ**తి రూపవేదనాదీసు కిం నామ సత్తో పుగ్గలోతి గణ్హాసి.

౭౮౬. **అఙ్గసమ్భారా**తి చక్కాదిఅవయవసమ్భారేసు, చక్కాదిఅవయవానం సమోధానేవాతి అత్థో. **సద్దో**తి వోహారో.

తస్మాతి యస్మా ఏవం పరమత్థతో సత్తస్స అభావో భగవతా వుత్తో, తస్మా. న వచనమత్తమేవ ఆలమ్బితబ్బం అధిప్పాయం పహాయాతి అత్థో. దళ్హమూళ్హోవ హుత్వా గణ్హాతీతి **దళ్హమూళ్హగ్గాహీ,** కారణే దస్సితేపి అపరిచ్చజనవసేన గహణం దళ్హగ్గహణం. కారణస్సేవ దట్ఠుమసమత్థతావసేన గహణం మూళ్హగ్గహణం. తాదిసేన న భవితబ్బన్తి ఆహ ‘‘**న చ... పే.... భవితబ్బ**’’న్తి. **సుత్తపదాన**న్తి నేయ్యత్థనీతత్థవసేన ఉభయథా ఠితానం సుత్తన్తానం.

ద్వే సచ్చాని వుత్తాని తథా తథా వినేతబ్బానం పుగ్గలానం వసేనాతి అధిప్పాయో. యేసఞ్హి సమ్ముతిదేసనాయ విసేసాధిగమో హోతి, తేసం సమ్ముతిసచ్చవసేన దేసేతి. యేసఞ్చ పరమత్థదేసనాయ, తేసం పరమత్థవసేన దేసేతి. దేసభాసాకుసలో వియ ఆచరియో తంతందేసవాసిమాణవానం తాయ తాయ భాసాయ. **సమ్ముతిసచ్చం పరమత్థసచ్చఞ్చా**తి ఏత్థ ‘‘పుగ్గలో సత్తో ఇత్థీ పురిసో ఖత్తియో బ్రాహ్మణో దేవో’’తిఏవమాది పరమత్థతో అవిజ్జమానమ్పి లోకే కతసఙ్కేతవసేన తథత్తా సమ్ముతిసచ్చం . ఖన్ధధాతుఆయతనాని సతిపట్ఠానాతిఏవమాది పరమత్థవసేనేవ తథత్తా పరమత్థసచ్చం. తేనాహు అట్ఠకథాచరియా –

> ‘‘సఙ్కేతవచనం సచ్చం, లోకసమ్ముతికారణం;
>
> పరమత్థవచనం సచ్చం, ధమ్మానం భూతకారణం. (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౪౩౮-౪౪౩);
>
> ‘‘తస్మా వోహారకుసలస్స, లోకనాథస్స సత్థునో;
>
> సమ్ముతిం వోహరన్తస్స, ముసావాదో న జాయతీ’’తి.

౭౮౭-౮. యో సో ఇమం గన్థం అచ్చన్తం సతతమ్పి చిన్తేతి, తస్స తతో సిద్ధా పరమా పఞ్ఞా వేపుల్లభావం గచ్ఛతి. అధిం చిత్తసన్తాపం నీహరతి అపనేతీతి **అధినీహరం**. విమతియా విచికిచ్ఛాయ, మోహస్స వా వినాసం కరోతి ఉపనిస్సయభావతోతి **విమతివినాసకరం**. అత్థబ్యఞ్జనసమ్పదాయ మనవడ్ఢనతో **పియకరం. వికసతీ**తి దిబ్బతి. **ఇధా**తి ఇమస్మిం సాసనే, అభిధమ్మే వా.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

కారకపటివేధవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౪. చుద్దసమో పరిచ్ఛేదో

రూపావచరసమాధిభావనానిద్దేసవణ్ణనా

౫౯౯. ఏవం పరమత్థసమ్ముతివసేన ఉభయథాపి సబ్బధమ్మే సఙ్ఖేపతో దస్సేత్వా ఇదాని యస్మా తేసు ఉగ్గహణపరిచ్ఛేదాదివసేన కతపరిచయేన అత్థకామేన కులపుత్తేన ఏకంసతో భావనాయ అభియోగో కాతబ్బో, తస్మా భావనానయం సఙ్ఖేపతో దస్సేతుమారభన్తో ఆహ ''**భావనానయ**''న్తిఆది. తత్థ **భావనానయ**న్తి లోకియలోకుత్తరభావనానయం, కుసలధమ్మానం వడ్ఢనక్కమన్తి అత్థో. దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికం హితం ఆనయతి ఉపనేతీతి హితానయో, తం **హితానయం. మానయ**న్తి మానేన్తో. దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికత్థేహి అనుసాసనతో సత్తానం సుఖం ఆనేతీతి సుఖానయో, తం **సుఖానయం**. పరమం బ్యాకరోమి, పరమం భావనానయన్తి వా యోజనా.

౬౦౦. మనుస్సానం ధమ్మతో ఉత్తరం ఞాణదస్సనన్తి సమ్బన్ధో. తత్థ మనుస్సానం ధమ్మా నామ మనుస్సానం పకతిధమ్మభూతా దస కుసలకమ్మపథా, తతో **ఉత్తరం ఞాణదస్సనం** నామ మహగ్గతలోకుత్తరధమ్మా. తే హి జాననట్ఠేన ఞాణం, పచ్చక్ఖతో వియ దస్సనట్ఠేన చ దస్సనన్తి అధిప్పేతా. "ఉత్తరిమనుస్సాన"న్తి వా యథారుతవసేనేవ సమ్బన్ధో. బాలమనుస్సాదితో ఉత్తరిమనుస్సానం ఝాయీనఞ్చేవ అరియానఞ్చాతి అత్థో.

౬౦౧. **సబ్రహ్మచారీసమాచారే**తిఆదీహి సీలవిసుద్ధియా పయోజనదస్సనం. తత్థ సబ్బాయ సరితబ్బో సమాచారో అస్సాతి **సబ్రహ్మచారీసమాచారో**. యం కిఞ్చి లామకకమ్మం దిస్వా "ఇదం అసుకేన కతం భవిస్సతీ"తి ఏవం పవత్తేతబ్బాయ సఙ్కాయ అత్తనో వా పరే యంకిఞ్చి మన్తేన్తే దిస్వా "మమ ఇదఞ్చిదఞ్చ అసారుప్పం జానిత్వా మన్తేతీ"తి ఏవం పవత్తసఙ్కాయ ఉపగన్తబ్బసమాచారోతి అత్థో. **దుస్సీలే**తి ఏతదేవ విభావేతుం ''**సీలవజ్జితే**''తి వుత్తం. **దుస్సీలే**తి వా దూసితసీలే ఖణ్డాదిభావం ఉపగతసీలే. **సీలవజ్జితే**తి సబ్బేన సబ్బం సీలవిరహితే. **నత్థి ఝాన**న్తి లోకియజ్ఝానమ్పి తావ నత్థి. **కుతో మగ్గో**తి లోకుత్తరమగ్గో కుతో, కేన కారణేన లోకుత్తరధమ్మానం హేతుయేవ విజ్జతీతి అత్థో.

౬౦౨. చరన్తి తస్మిం సీలే పరిపూరకారితాయ పవత్తన్తీతి **చారిత్తం**. వారితం తాయన్తి రక్ఖన్తి తేన, వారితతో వా అత్తానం తాయతీతి **వారిత్తం**. యం భగవతా "ఇదం కాతబ్బ"న్తి పఞ్ఞత్తిసిక్ఖాపదపూరణం, ఇదం చారిత్తం నామ. యం "న కాతబ్బ"న్తి పటిక్ఖిత్తం, తస్స అకరణం వారిత్తం నామ. **అచ్ఛిద్ద**న్తిఆదీసు యస్స సత్తసు ఆపత్తిక్ఖన్ధేసు మజ్ఝే సిక్ఖాపదం భిన్నం, తస్స సీలం ఛిద్దసాటకో వియ ఛిద్దం నామ హోతి, తబ్బిపరీతం అచ్ఛిద్దం. యస్స ఆదిమ్హి వా అన్తే వా భిన్నం, తస్స పరియన్తే ఛిన్నసాటకో వియ ఖణ్డం నామ హోతి, తదఞ్ఞం **అక్ఖణ్డం**. కమస్స ఆదరకరణవసేన అక్ఖణ్డన్తి, కమవిలఙ్ఘనవసేన "అక్ఖణ్డమచ్ఛిద్ద"న్తి వా పాఠో. **అకమ్మాస**-గ్గహణేన అసబలత్తమ్పి వుత్తం, సబలకమ్మాసానం భేదస్స అప్పమత్తకభావతో. ఏత్తకో హి తేసం విసేసో. యస్స పటిపాటియా ద్వే తీణి సిక్ఖాపదాని భిన్నాని, తస్స పిట్ఠియా, కుచ్ఛియా వా ఉట్ఠితేన విసభాగవణ్ణేన కాళరత్తాదీనం అఞ్ఞతరేన సబలవణ్ణా గావీ వియ సబలం నామ హోతి. యస్స అన్తరన్తరా భిన్నాని, తస్స అన్తరన్తరా విసభాగవణ్ణబిన్దుచిత్రగావీ వియ కమ్మాసం నామ హోతి. యం పన తథావిధం న హోతి, తం ''**అసబలం అకమ్మాస**''న్తి వుచ్చతి. **అనిన్దిత**న్తి ఇమినా భుజిస్సవిఞ్ఞుప్పసత్థఅపరామట్ఠసమాధిసంవత్తనికభావే సఙ్గణ్హాతి. తత్థ "ఇమినాహం సీలేన వా వతేన వా బ్రహ్మచరియేన వా దేవో వా భవిస్సామి దేవఞ్ఞతరో వా"తి ఏవం తణ్హాయ అపరామట్ఠం

తణ్హాదాసబ్యతో మోచితత్తా **భుజిస్సం** నామ. అదాసఞ్హి లోకే భుజిస్సోతి వదన్తి. యథావుత్తగుణపారిపూరియా బుద్ధాదీహి విఞ్ఞూహి పసంసితబ్బన్తి **విఞ్ఞుప్పసత్థం**. తణ్హాదిట్ఠీహి అపరామట్ఠం రితిభాగియం **అపరామట్ఠం** నామ. ఝానాదీనం పచ్చయో భవితుం సమత్థం విసేసభాగియం **సమాధిసంవత్తనికం** నామ.

౭౯౩-౭. వివేకసుఖన్తి కాయచిత్తూపధివివేకసుఖం. కాయవివేకసుఖమ్పి హి సమ్పన్నసీలస్సేవ దుస్సీలస్స సుఞ్ఞాగారాదీసు వసతోపి భేరవారమ్మణాదిఆపాథగమనేన దుక్ఖస్సేవ విసేసతో సమ్భుజ్జనతో. **అలఙ్కారో అనుత్తరోతి** దేవబ్రహ్మరాజరాజమహామత్తాదీనం మజ్ఝే అనఞ్ఞసాధారణసోభాపటిలాభహేతుతాయ నిరుత్తరో అలఙ్కారవిసేసో. **రతనన్తి** చక్కవత్తీనం చక్కరతనాదితోపి సవిసేసం రతిజననతో అనుత్తరం రతనం. చక్కరతనాదికఞ్హి వట్టనిస్సితమేవ రతిం జనేతి, ఇదం పన వివట్టనిస్సితమ్పి జనేతీతి విసేసతో రతిజనకం హోతి. ఇచ్ఛితిచ్ఛితస్స సమ్పత్తివిసేసస్స నిప్ఫాదనతో చిన్తామణిసమన్తి **చిన్తామణి. యానన్తి** సంసారకన్తారతరణే యానం. **సీతలన్తి** చిత్తసీతిభావకరణేన సీతలం. **కిలేసమలధోవనన్తి** గఙ్గాయమునాదీహిపి దుబ్బిసోధనీయస్స కిలేసకాలుసియస్స ధోవనం. **గుణానం మూలభూతన్తి** సబ్బేసమ్పి లోకియలోకుత్తరగుణానం మూలభూతం. "సీలే పతిట్ఠాయ (సం॰ ని॰ ౧.౨౩), కో చాది కుసలానం ధమ్మానం, సీలఞ్చ సువిసుద్ధ"న్తి (సం॰ ని॰ ౫.౩౬౯) చ ఆదివచనఞ్హేత్థ నిదస్సనం. **దోసానం** వీతిక్కమవత్థుభూతస్స బలస్స వినాసనతో దోసానం **బలఘాతి**.

తస్మాతి యస్మా ఏవంవిధానిసంససమ్పన్నం సీలం, తస్మా. **దువిధలక్ఖణన్తి** ఓక్ఖిత్తచక్ఖుఅప్పసద్దాదివసేన కాయకమ్మాదీనం అవిప్పకిణ్ణతాసాధనతో సమాధానలక్ఖణం, కుసలధమ్మానం మూలభావతో పతిట్ఠానలక్ఖణన్తి ఏవం దువిధలక్ఖణం, చారిత్తవారిత్తవసేన వా దువిధసభావన్తి అత్థో. అత్థానం కామేతి తస్స హితాసీసనవసేనాతి **అత్థకామో**. పియం సీలమస్సాతి **పియసీలో**.

౭౯౮-౯. కాతబ్బో పలిబోధస్సుపచ్ఛేదోతి సమ్బన్ధో. కతివిధో పనాయం పలిబోధో, కిం సరూపో చాతి ఆహ "**పలిబోధా దసా**"తిఆది, "ఆహ మహాఅట్ఠకథాయ"న్తి అధిప్పాయో. తత్థ **ఆవాసోతి** ఏకమ్పి ఓవరకం ఆదిం కత్వా యావ సకలోపి సఙ్ఘారామో, సో తత్థ పటిబద్ధచిత్తస్స **పలిబోధో,** న ఇతరస్స. **కులన్తి** ఞాతికులం వా ఉపట్ఠాకకులం వా, తం తేహి సంసట్ఠవిహారతోవ పలిబోధో. **లాభోతి** చత్తారో పచ్చయా, తేపి తత్థ సాపేక్ఖస్సేవ పలిబోధా. **గణోతి** సుత్తన్తికగణో వా ఆభిధమ్మికగణో వా. సో ఉద్దేసపరిపుచ్ఛాదానేన సమణధమ్మస్స ఓకాసాలాభినో పలిబోధో. **కమ్మన్తి** నవకమ్మం, తం కరోన్తేన వడ్ఢకిఆదీహి లద్ధాలద్ధం జానితబ్బం, కతాకతే ఉస్సుక్కం ఆపజ్జితబ్బన్తి సబ్బథాపి పలిబోధో. **అద్ధానన్తి** మగ్గగమనచిత్తస్స దుబ్బినోదనీయతాయ తం సమణధమ్మస్స పలిబోధో. **ఞాతీతి** ఏత్థ కుల-గ్గహణేన ఞాతికులస్సపి గహితత్తా ఏకేకా ఞాతి ఇధ గహితాతి దట్ఠబ్బా. యే పన విహారే ఆచరియుపజ్ఝాయాదయో, ఘరే మాతాదయో, తే గిలానా పలిబోధా. **ఆబాధోతి** యో కోచి రోగో, సో బాధయమానో పలిబోధో. **గన్థోతి** పరియత్తిపరిహరణం, తం సజ్ఝాయాదీహి నిచ్చబ్యావటస్సేవ పలిబోధో. **ఇద్ధీతి** పోథుజ్జనికఇద్ధి. సా హి దుప్పరిహారా అప్పమత్తకేనేవ భిజ్జతి, అయం పన విపస్సనాయ పలిబోధో, న సమాధిస్స సమాధిం పత్వా పటిలభితబ్బత్తా. **తేతి** తే పలిబోధా.

౮౦౦-౨. పలిబోధస్సుపచ్ఛేదం కత్వాతి ఏత్థ పఠమో తత్థ నిరపేక్ఖచిత్తతాయ, దుతియో అసంసగ్గేన, తతియో లాభసక్కారుప్పత్తిట్ఠానం పహాయ అఞ్ఞత్థ గమనేన, చతుత్థో యథారద్ధగన్థసమాపనేన , అఞ్ఞస్స సఙ్గహణేన వా, పఞ్చమో యథారద్ధకమ్మస్స నిట్ఠాపనేన, సఙ్ఘాదీనం నియ్యాతనేన వా, ఛట్ఠో గన్త్వా కిచ్చతీరణేన, సత్తమో ఉపట్ఠహిత్వా ఞాతీనం

పాకతికకరణేన, అట్ఠమో భేసజ్జకరణేన, వీరియాధిట్ఠానేన వా, నవమదసమా తత్థ అబ్యావటతాయ ఉపచ్ఛిన్దితబ్బా. **ఉపసఙ్కమితబ్బో**తి యత్థ సో వసతి, తత్థ ఉపసఙ్కమనవిధిఞ్చేవ ఉపసఙ్కమన్తేన పటిపజ్జితబ్బవిధానఞ్చ **విసుద్ధిమగ్గే** వుత్తనయేన వేదితబ్బం. ఇతో పరఞ్హి గన్థవిత్థారపరిహరణత్థం విసుద్ధిమగ్గే ఆగతవిత్థారం పహాయ పదత్థవణ్ణనమత్తం కరిస్సామ. **కమ్మట్ఠానస్సా**తి ఏత్థ యోగకమ్మస్స పవత్తిట్ఠానతాయ, ఉపరూపరిభావనాకమ్మస్స కారణభావతో చ కమ్మట్ఠానం. తం పన సబ్బత్థకపారిహారియవసేన దువిధం. తత్థ మేత్తా, మరణస్సతి, అసుభసఞ్ఞా చ సబ్బత్థ అత్థయితబ్బతో ఇచ్ఛితబ్బతో సబ్బత్థకకమ్మట్ఠానం నామ. చరియానుకూలం పన యం కిఞ్చి కమ్మట్ఠానం నిచ్చం పరిహరితబ్బత్తా పారిహారియకమ్మట్ఠానం నామ. ఇమం దువిధం కమ్మట్ఠానం యో దేతి, అయం **కమ్మట్ఠానస్స దాయకో,** సోపి ఈదిసో పరియేసితబ్బోతి దస్సేతుం ‘‘**పియో గరూ**’’తిఆది వుత్తం. **పియోతి** సీలసమ్పదాదీహి సత్తానం పియాయితబ్బో. **గరూతి** తతోయేవ గరుకాతబ్బో పాసాణచ్ఛత్తం వియ గరుం కత్వా దట్ఠబ్బో. **భావనీయోతి** సమ్భావనీయో. **వత్తాతి** కిఞ్చి ఆలసియమ్పి దిస్వా చోదేత్వా ఓవాదవసేన వదనసీలో. **వచనక్ఖమోతి** పటిపుచ్ఛక్ఖమో, పటిపుచ్ఛితో అసంహీరో హుత్వా సమ్భాసనక్ఖమోతి వుత్తం హోతి. **గమ్భీరఞ్చ కథం కత్తాతి** తిరచ్ఛానకథం అకథేత్వా దసకథావత్థుపటిసంయుత్తం గమ్భీరమేవ కథం కత్తా. **నో చట్ఠానే నియోజకో**తి అప్పవత్తితబ్బట్ఠానభూతే అహితే న నియోజకో. **ఏవమాదిగుణోపేతన్తి ఆది**-సద్దేన సద్ధాసమ్పదాదిగుణయోగం దస్సేతి. **కాలేనాతి** అత్తనో, ఆచరియస్స చ సప్పాయకాలేన.

౮౦౩. **వత్తం కత్వా**తి ఆచరియస్స నవకమహల్లకభావానురూపేన **ఖన్ధకే** ఆగతం ఆచరియవత్తం కత్వా. ఇదాని ఆచరియేన పటిపజ్జితబ్బవిధిం దస్సేతుం ‘‘**తేనాపీ**’’తిఆది వుత్తం. **తేనాపీతి** కమ్మట్ఠానదాయకేనపి. **చరితం ఞత్వా దాతబ్బన్తి** చేతోపరియఞాణలాభినా తస్స చిత్తాచారం, హదయలోహితం వా పస్సిత్వా ఇతరేన “త్వం కించరితోసి, కే వా పన తే ధమ్మా బహులం సముదాచరన్తీ”తిఆదినా పటిపుచ్ఛిత్వా తస్స చరితం జానిత్వా తదనురూపేన దాతబ్బం.

౮౦౪. ఇరియాపథాదితోపి కేసఞ్చి చరితం జానితుం సక్కా, తం పన న ఏకన్తికం, “చరితం ఞత్వా”తి వుత్తం, కతమం పన తం, కతివిధా వాతి ఆహ ‘‘**చరితం పనిదం రాగదోసమోహవసేనా**’’తిఆది . ఉస్సన్నభావేన సన్తానే చరతీతి **చరితం,** అసతి పటిపక్ఖభావనాయం సన్తానే పవత్తనారహా రాగాదయో.

౮౦౫. **వోమిస్సకనయాతి** సమ్పయోగవసేన, ఏకసన్తతిపరియాపన్నతావసేన చ నేసం సంసగ్గభేదా. **చతుసట్ఠి భవన్తీ**తి –

> “రాగాదికే తికే సత్త, సత్త సద్ధాదికే తికే;
> ఏకద్వితికమూలమ్హి, మిస్సతో సత్తసత్తక”న్తి –

ఏవం వుత్తేహి నవహి సత్తకేహి యథారహం విభజియమానా తేసట్ఠి దిట్ఠియా సద్ధిం చతుసట్ఠి భవన్తి. తథా హి వుత్తం **ఉపనన్దత్థేరేన** –

> “రాగో దోసో చ మోహో చ, రాగేన పటిఘోపి చ;
> సద్ధిం రాగేన మోహో చ, మోహోపి పటిఘేన చ.

“రాగాదిత్తయమేకన్తి, సత్త రాగాదికే తికే;
సద్ధా బుద్ధి చ తక్కో చ, సద్ధిం సద్ధాయ బుద్ధి చ.

“సద్ధాయ తక్కనఞ్చేవ, బుద్ధియా తక్కనమ్పి చ;
సద్ధాదిత్తయమేకన్తి, సత్త సద్ధాదికే తికే.

“రాగాదికం తికఞ్చేక-మేకద్వితికభేదతో;
సద్ధాబుద్ధివితక్కేహి, యథాయోగం విమిస్సియ.

“ఏకమూలే ద్విమూలే చ, పచ్చేకం సత్తకత్తయం;
తిమూలే సత్తకఞ్చేకం, ఞేయ్యం తం సత్తసత్తకం.

“సద్ధిం రాగేన సద్ధా చ, సద్ధిం తేనేవ బుద్ధి చ;
తేనేవ తక్కనం తేన, సద్ధాబుద్ధి చ తేన చ.

“సద్ధాసఙ్కప్పనం తేన, బుద్ధిసఙ్కప్పనమ్పి చ;
విమిస్సేత్వాన తేనేవ, సద్ధాబుద్ధివితక్కనం.

“రాగమూలనయే చేవ-మేకం సత్తకముద్దిసే;
సద్ధిం దోసేన సద్ధా చ, సద్ధిం తేనేవ బుద్ధి చ.

“తేనేవ తక్కనం తేన, సద్ధాబుద్ధి చ తేన చ;
సద్ధాసఙ్కప్పనం తేన, బుద్ధిసఙ్కప్పనమ్పి చ.

“విమిస్సేత్వాన తేనేవ, సద్ధాబుద్ధివితక్కనం;
దోసమూలనయే చేవ-మేకం సత్తకముద్దిసే.

“సద్ధిం మోహేన సద్ధా చ, సద్ధిం తేనేవ బుద్ధి చ;
తేనేవ తక్కనం తేన, సద్ధాబుద్ధి చ తేన చ.

“సద్ధాసఙ్కప్పనం తేన, బుద్ధిసఙ్కప్పనమ్పి చ;
విమిస్సేత్వాన తేనేవ, సద్ధాబుద్ధివితక్కనం.

“మోహమూలనయే చేవ-మేకం సత్తకముద్దిసే;
ఏకమూలే నయే చేవం, ఞేయ్యం తం సత్తకత్తయం.

“మిస్సేత్వా రాగదోసేహి, సద్ధా తేహేవ బుద్ధి చ;
తేహి సఙ్కప్పనం తేహి, సద్ధాబుద్ధి చ తేహి చ.

“సద్ధాసఙ్కప్పనం తేహి, బుద్ధిసఙ్కప్పనమ్పి చ;
తేహి ద్వీహేవ మిస్సేత్వా, సద్ధాబుద్ధివితక్కనం.

“రాగదోసనయే చేవ-మేకం సత్తకముద్దిసే;
మిస్సేత్వా రాగమోహేహి, సద్ధా తేహేవ బుద్ధి చ.

“తేహి సఙ్కప్పనం తేహి, సద్ధాబుద్ధి చ తేహి చ;
సద్ధాసఙ్కప్పనం తేహి, బుద్ధిసఙ్కప్పనమ్పి చ.

“తేహి ద్వీహేవ మిస్సేత్వా, సద్ధాబుద్ధివితక్కనం;
రాగమోహనయే చేవ-మేకం సత్తకముద్దిసే.

“మిస్సేత్వా దోసమోహేహి, సద్ధా తేహేవ బుద్ధి చ;
తేహి సఙ్కప్పనం తేహి, సద్ధాబుద్ధి చ తేహి చ.

“సద్ధాసఙ్కప్పనం తేహి, బుద్ధిసఙ్కప్పనమ్పి చ;
తేహి ద్వీహేవ మిస్సేత్వా, సద్ధాబుద్ధివితక్కనం.

“దోసమోహనయే చేవ-మేకం సత్తకముద్దిసే;
ద్విమూలమ్హి నయే చేవం, ఞేయ్యం తం సత్తకత్తయం.

“రాగప్పటిఘమోహేహి, సద్ధా తేహేవ బుద్ధి చ;
తేహి సఙ్కప్పనం తేహి, సద్ధాబుద్ధి చ తేహి చ.

“సద్ధాసఙ్కప్పనం తేహి, బుద్ధిసఙ్కప్పనమ్పి చ;
తేహి తీహేవ మిస్సేత్వా, సద్ధాబుద్ధివితక్కనం.

“తిమూలమ్హి నయే చేవ-మేకం సత్తకముద్దిసే;
ఏవం తేసట్ఠి హోతీతి, విఞ్ఞేయ్యం నవసత్తకం;
దిట్ఠియాపి చ హోతేవ, చతుసట్ఠీతి కేచనా”తి.

౮౦౬-౭. నను చ “చరితం ఞత్వా దాతబ్బ”న్తి వుత్తం, కించరితస్స పన కిం కమ్మట్ఠానం అనుకూలన్తి ఇమం అనుయోగం సన్ధాయ తంతంచరితానుకూలకమ్మట్ఠానం దస్సేత్వా పున తస్స గణనతో అప్పనావహతో ఝానప్పభేదతో సమతిక్కమతో వడ్ఢనావడ్ఢనతో ఆరమ్మణతో భూమితో గహణతో పచ్చయతో భేదం దస్సేతుం **‘‘అసుభా చా’’**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **దస అసుభాతి** ఉద్ధుమాతకం వినీలకం విపుబ్బకం విచ్ఛిద్దకం విక్ఖాయితకం విక్ఖిత్తకం హతవిక్ఖిత్తకం లోహితకం పుళవకం అట్ఠికన్తి ఇమే దస. **తథా కాయగతాసతి చాతి** ఇమే ఏకాదస రాగవిక్ఖమ్భనస్స ఉపాయభావతో రాగచరితస్స అనుకూలా. అసుభ-గ్గహణేన చేత్థ తదారమ్మణసమాధిపుబ్బఙ్గమం కమ్మట్ఠానం గహితం. ఏవం సేసేసుపి యథారహం

దట్ఠబ్బం. అప్పమాణసత్తారమ్మణత్తా **అప్పమఞ్ఞా**, మేత్తా కరుణా ముదితా ఉపేక్ఖాతి చతున్నం బ్రహ్మవిహారానమేతం అధివచనం. తే పన **సవణ్ణకసిణా** నీలకసిణం పీతకసిణం లోహితకసిణం ఓదాతకసిణన్తి ఇమేహి చతూహి వణ్ణకసిణేహి సహితా **అట్ఠ** దోసవిక్ఖమ్భనుపాయభావతో, అప్పటిఘాతవిసయత్తా చ **దోసచరితస్స అనుకూలా**.

౮౦౮. **తం...పే.... పనేకకన్తి** ఏత్థ **ఏకకన్తి** ఇదం అనుస్సతిఅపేక్ఖం, అనుస్సతీసు ఏకన్తి అత్థో, న మోహచరితవితక్కచరితాపేక్ఖం తేసం అఞ్ఞస్సాపి అనుకూలస్స లబ్భనతో. తం పన మోహచరితస్స, వితక్కచరితస్స చ గణనబలేన చిత్తస్స పతిట్ఠానతో **అనుకూలం**.

౮౦౯-౧౧. **పురిమా...పే.... దేహినోతి** "బుద్ధానుస్సతి ధమ్మానుస్సతి సఙ్ఘానుస్సతి సీలానుస్సతి చాగానుస్సతి దేవతానుస్సతీ"తి ఇదం పాళిక్కమేన **పురిమం అనుస్సతిఛక్కం** సద్ధాచరితస్స అతిసప్పాయవసేన **అనుకూలం. మరణూపసమాయుత్తా సతీ**తి మరణే, ఉపసమే చ యుత్తా సతి, మరణానుస్సతి, ఉపసమానుస్సతి చాతి వుత్తం హోతి. **ఆహారనిస్సితా సఞ్ఞా**తి ఆహారే పటిక్కూలసఞ్ఞా. **ధాతువవత్థాన**న్తి చతుధాతువవత్థానం. **బుద్ధిప్పకతిజన్తునో**తి బుద్ధిచరితస్స సత్తస్స. **సేసాని కసిణానీ**తి దోసచరితస్స అనుకూలేసు వుత్తేహి చతూహి వణ్ణకసిణేహి అవసేసాని పథవీఆపోతేజోవాయోఆలోకాకాసకసిణాని, ఏవం పురిమాని చత్తారి, ఇమాని ఛాతి దస ఇమస్సేవ ఉజువిపచ్చనీకా, ఇమస్స అసప్పాయన్తి గహేతబ్బవిసేసస్స అభావతో రాగాది**సబ్బచరితానం** అనుకూలాతి వణ్ణితా.

౮౧౨. **ఏకన్తవిపచ్చనీకభావతో**తి రాగచరితాదీనం అసుభాదికమ్మట్ఠానస్స ఉజువిపచ్చనీకతాయ. **అతిసప్పాయతో**తి సద్ధాచరితాదీనం బుద్ధానుస్సతిఆదికమ్మట్ఠానస్స అతిసప్పాయతో. ఏవం ఉజువిపచ్చనీకవసేన, అతిసప్పాయవసేన చ ఇదం సబ్బం విసుం విసుం తేసం అనుకూలన్తి వుత్తం, న పన ఇతరస్స అననుకూలభావతో. న హి రాగాదీనం అవిక్ఖమ్భికా, సద్ధాదీనం వా అనుపకారికా కుసలభావనా నామ అత్థి. తథా హి **మేఘియసుత్తే** –

> "చత్తారో ధమ్మా ఉత్తరి భావేతబ్బా, అసుభా భావేతబ్బా రాగస్స పహానాయ, మేత్తా భావేతబ్బా బ్యాపాదస్స పహానాయ, ఆనాపానస్సతి భావేతబ్బా వితక్కుపచ్ఛేదాయ, అనిచ్చసఞ్ఞా భావేతబ్బా అస్మిమానసముగ్ఘాతాయా"తి (అ. ని. ౯.౩; ఉదా. ౩౧) –

ఏకస్సేవ చత్తారో ధమ్మా భావేతబ్బాతి వుత్తా. తథా **రాహులోవాదసుత్తేపి** "మేత్తం, రాహుల, భావనం భావేహీ"తిఆదినా (మ. ని. ౨.౧౨౦) సత్త కమ్మట్ఠానాని వుత్తాని, న చాయస్మతో మేఘియస్స చత్తారిపి చరితాని సన్తి, నాపి రాహులత్థేరస్స సబ్బచరితాని, తస్మా వచనమత్తే అభినివేసం అకత్వా సబ్బత్థ అధిప్పాయో పరియేసితబ్బోతి వుత్తం హోతి.

౮౧౩-౪. కిఞ్చాపి వుత్తనయేన కమ్మట్ఠానానం గణనపరిచ్ఛేదోపి సక్కా ఞాతుం, సఙ్కరత్తా పన సుఖేన విఞ్ఞాతుం న సక్కాతి తేసం సామఞ్ఞతో, విసుం విసుం జాతితో చ గణనపరిచ్ఛేదం దస్సేతుం "**కమ్మట్ఠానాని సబ్బానీ**"తిఆది వుత్తం. **చత్తాలీసాతి నిద్దిసే**తి పాళితో, అట్ఠకథాతో చ సమోధానేత్వా "సమచత్తాలీసా"తి నిద్దిసేయ్య. కథం? కసిణాని దస...పే.... సఞ్ఞా చాహారతా ఇతి. **అసుభానుస్సతీ దసాతి దస**-సద్దో పచ్చేకం యోజేతబ్బో "దస అసుభా , దస అనుస్సతీ"తి. దస అసుభా హేట్ఠా కథితావ. "పురిమానుస్సతిఛక్క"న్తి ఏత్థ వుత్తా ఛ, మరణానుస్సతి కాయగతాసతి ఆనాపానస్సతి ఉపసమానుస్సతీతి ఇమా దస అనుస్సతియో. **చతుధాతువవత్థాన**న్తి పథవాదీనం చతున్నం ధాతూనం వవత్థానం. **సఞ్ఞా**

చాహారతాతి గాథాబన్ధవసేన గ-కారస్స లోపం కత్వా ఆహారగతా సఞ్ఞా ''ఆహారతా సఞ్ఞా''తి వుత్తా. ఆహారోయేవ వా ఆహారతా, తగ్గతా చ సఞ్ఞా ఉపచారతో ''ఆహారతా''తి వుత్తా, ఆహారే పటిక్కూలసఞ్ఞాతి అత్థో.

౮౧౩-౬. కిం ఇమేసు సబ్బేసుయేవ కమ్మట్ఠానేసు ఝానం నిబ్బత్తతీతి? ఆమ, నిబ్బత్తతి సబ్బేస్వేవ ఉపచారజ్ఝానం, అప్పనాఝానం పన కేసుచి న నిబ్బత్తతి, తస్మా కానిచి ఉపచారమేవ నిబ్బత్తేన్తి, కానిచి అప్పనమ్పి. కథం పనేతం దట్ఠబ్బన్తి ఆహ ''**ఏతేసూ**''తిఆది. ఉపచారమేవ ఆవహన్తీతి **ఉపచారావహా** ''అపేక్ఖో''తిఆదీసు వియ హేత్థ అవధారణం దట్ఠబ్బం. తత్థ ఆనాపానస్సతిం, కాయగతాసతిఞ్చ హిత్వా సేసా బుద్ధానుస్సతిఆదయో అట్ఠ **అనుస్సతియో,** సఞ్ఞా, వవత్థానఞ్చాతి ఏతే దస నానప్పకారకత్తా, గమ్భీరత్తా, సభావధమ్మత్తా చ అసతి భావనావిసేసే ఉపచారావహా వుత్తా.

౮౧౪-౮. ఏవం ఉపచారప్పనావహతో దస్సేత్వా ఇదాని ఝానప్పభేదతో దస్సేతుం ''**అప్పనాయావహేసూ**''తిఆది వుత్తం. **చతుక్కజ్ఝానికాతి** చతుక్కనయవసేన చతుబ్బిధరూపావచరజ్ఝానవన్తో, తేసం ఏకేకస్సేవ ఆరమ్మణభూతాతి అత్థో. పఞ్చకనయవసేన పన ''పఞ్చకజ్ఝానికా''తి వేదితబ్బా. **పఠమజ్ఝానికాతి** పఠమజ్ఝానస్సేవ ఆరమ్మణభూతా, పటిక్కూలభావతో పన ఇతరేసం ఆరమ్మణాని న హోన్తి. పటిక్కూలేపి హి విసయే వితక్కబలేన పఠమజ్ఝానం అప్పేతి చణ్డసోతనదియం అరిత్తబలేన నావా వియ. సేసాని పన తదభావతో న తేసు అప్పేన్తి.

౮౧౯. **తికజ్ఝానవహాతి** చతుక్కనయేన తికజ్ఝానవహా, పఞ్చకనయేన పన చతుక్కజ్ఝానవహా, మేత్తాకరుణాముదితా హి మేత్తాదీనం సోమనస్ససహగతానమేవ ఆరమ్మణత్తా పఞ్చమజ్ఝానికా న హోన్తి. అప్పనప్పత్తా హి మేత్తాదయో సోమనస్సేన వినా నప్పవత్తన్తి. చతుత్థోపి బ్రహ్మవిహారోతి సమ్బన్ధో. బ్రహ్మానం ఉత్తమానం విహారో, బ్రహ్మభూతో వా విహారోతి **బ్రహ్మవిహారో,** సో ఉపేక్ఖాభావనావసేన చతుత్థజ్ఝానికో. తత్థాపి మేత్తాదివసేన పటిలద్ధజ్ఝానచతుక్కస్సేవేతం అప్పేతి, నేతరస్స. కస్మా? మేత్తాదీనం నిస్సన్దత్తా. యథా హి కసిణానం నిస్సన్దా ఆరుప్పా, యథా చ సమథవిపస్సనానిస్సన్దా నిరోధసమాపత్తి, ఏవం మేత్తాదినిస్సన్దా ఉపేక్ఖా. **ఆరుప్పా చతుత్థజ్ఝానికాతి** అఙ్గసమతావసేన ఆరుప్పాపి చతుత్థజ్ఝానస్సేవ పభేదాతి కత్వా వుత్తం.

౮౨౦. ఏవం ఝానభేదతో దస్సేత్వా పున సమతిక్కమతో దస్సేతుం ''**వసేనారమ్మణఙ్గాన**''న్తిఆది వుత్తం. ఆరమ్మణసమతిక్కమో అఙ్గసమతిక్కమోతి అతిక్కమితబ్బానం ఆరమ్మణానం, అఙ్గానఞ్చ వసేన సమతిక్కమో దువిధో. కిం సబ్బేస్వేవ దువిధో లబ్భతి, నోతి ఆహ ''**గోచరా...పే.... తిక్కమో**''తి. చతూసు హి ఆరుప్పేసు ఆరమ్మణసమతిక్కమోవ హోతి ఆకాసకసిణవజ్జితేసు నవసు ఆరమ్మణేసు అఞ్ఞతరం సమతిక్కమిత్వా ఆకాసానఞ్చాయతనస్స, ఆకాసానఞ్చాయతనాదీని చ సమతిక్కమిత్వా విఞ్ఞాణఞ్చాయతనాదీనం పత్తబ్బత్తా, అఙ్గాతిక్కమో పన అరూపే నత్థి చతున్నఞ్చాపి అఙ్గానం వసేన సమానత్తా. **రూపే ఝానఙ్గతిక్కమోతి** రూపావచరికకమ్మట్ఠానేసు వితక్కాదీనం ఝానఙ్గానం అతిక్కమో, ఇదఞ్చ లబ్భమానకవసేన వుత్తం. పఠమజ్ఝానికేసు దువిధోపి సమతిక్కమో నత్థి, నీవరణసమతిక్కమో ఇధ అట్ఠన్నమ్పి సమాపత్తీనం సాధారణత్తా న గహితో.

౮౨౧. ఏవం సమతిక్కమవసేన దస్సేత్వా పున వడ్ఢనావడ్ఢనవసేన దస్సేతుం ''**దసేవ కసిణానీ**''తిఆదిమాహ. ఇమేసు చత్తాలీసాయ కమ్మట్ఠానేసు దస కసిణానేవ వడ్ఢేతబ్బాని. **న చ...పే.... అసుభాదయోతి** సేసా అసుభాదయో పన నేవ వడ్ఢేతబ్బా. కస్మా? పరిచ్ఛిన్నాకారేనేవ ఉపట్ఠానతో, ఆనిసంసాభావతో చ. తథా హి దస అసుభాని, కాయగతాసతి చ అత్తనో

ఠితోకాసేన పరిచ్ఛిన్నత్తా పరిచ్ఛిన్నాకారేనేవ ఉపట్ఠహన్తి. వడ్ఢితేసుపి కుణపరాసి ఏవ ఉపట్ఠాతీతి న కోచి ఆనిసంసో అత్థి. అవడ్ఢితేసుపి హి తేసు కామరాగవిక్ఖమ్భనా హోతియేవ. యది ఏవం, అసుభజ్ఝానానం అప్పమాణారమ్మణతావచనం విరుజ్ఝతీతి? న విరుజ్ఝతి. ఏకచ్చో హి ఉద్ధుమాతకే వా అట్ఠికే వా మహన్తే నిమిత్తం గణ్హాతి, ఏకచ్చో అప్పకేతి ఇమినా పరియాయేన ఏకచ్చస్స పరిత్తారమ్మణజ్ఝానం హోతి, ఏకచ్చస్స అప్పమాణారమ్మణం. యో వా ఏతం ఆనిసంసాభావం అపస్సన్తో వడ్ఢేయ్య, తస్స వసేన అప్పమాణారమ్మణతా వుత్తా. ఆనాపాననిమిత్తమ్పి నాసికగ్గముఖనిమిత్తాదిపరిచ్ఛిన్నం ఉపట్ఠాతి, వడ్ఢయతోపి చ వాతరాసియేవ వడ్ఢతి. పిచుపిణ్డాదివసేన ఉపట్ఠహన్తమ్పి హి నిమిత్తం వాతసఙ్ఘాటమత్తమేవ, తథా బ్రహ్మవిహారనిమిత్తమ్పి వడ్ఢేన్తస్స సత్తరాసియేవ వడ్ఢేయ్య, న చ తేన కోచి అత్థో హోతి, తస్మా తదుభయమ్పి న వడ్ఢేతబ్బం. యం పన వుత్తం "మేత్తాసహగతేన చేతసా ఏకం దిసం ఫరిత్వా విహరతీ"తిఆది (విభ. ౬౬౩), తమ్పి పరిగ్గహవసేన వుత్తం, న నిమిత్తవడ్ఢనవసేన. కిఞ్చి బ్రహ్మవిహారే పటిభాగనిమిత్తమేవ నత్థి, కిమయం వడ్ఢేయ్య, అప్పమాణారమ్మణతా పనేత్థ పరిగ్గహితమత్తవసేన వేదితబ్బా. ఆరుప్పారమ్మణేసు ఆకాసం కసిణుగ్ఘాటమత్తత్తా కసిణాపగమవసేనేవ మనసి కాతబ్బం, తతో పరం వడ్ఢయతో న కిఞ్చి హోతి, విఞ్ఞాణం సభావధమ్మత్తా న సక్కా వడ్ఢేతుం, పరికమ్మమేవ హి వడ్ఢేతుం సక్కా, విఞ్ఞాణాపగమో తస్స అభావమత్తత్తా, నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనారమ్మణమ్పి సభావధమ్మత్తాయేవ న సక్కా వడ్ఢేతుం, తస్మా తానిపి న వడ్ఢేతబ్బాని. అప్పమాణారమ్మణతా ఆరుప్పానం విపులకసిణుగ్ఘాటిమాకాసే పవత్తియా వేదితబ్బా. బుద్ధానుస్సతిఆదయో చ అనిమిత్తత్తా న వడ్ఢేతబ్బా . పటిభాగనిమిత్తఞ్హి అయం వడ్ఢేయ్య, తఞ్చ నేసం నత్థి, తస్మా ఇమే అసుభాదయో తింస కమ్మట్ఠానాని పరిచ్ఛిన్నోకాసత్తా, పయోజనాభావతో, అవడ్ఢనతో చ న వడ్ఢేతబ్బాని.

౮౨౨-౩. ఏవం వడ్ఢనావడ్ఢనతో దస్సేత్వా పున ఆరమ్మణతో దస్సేతుం **''దసేవ కసిణానీ''**తిఆది ఆరద్ధం. **పటిభాగనిమిత్తాని హోన్తి ఆరమ్మణానీ**తి ఇమాని ద్వావీస పటిభాగనిమిత్తభూతాని ఆరమ్మణాని హోన్తి. **సేసా**తి అవసేసా అట్ఠారస **నేవ** పటిభాగనిమిత్తారమ్మణా సియుం.

౮౨౪-౫. ఇదాని భూమితో దస్సేతుం **''అసుభానీ''**తిఆది వుత్తం. **దేవేసు నప్పవత్తన్తి** తత్థ అసుభానం, పటిక్కూలస్స చ ఆహారస్స అభావతో. తచపఞ్చకమ్పి హి తత్థ పవత్తమానం దిబ్బానుభావేన పటిక్కూలాకారేన నోపట్ఠాతి. అస్సాసపస్సాసానం బ్రహ్మలోకే అభావతో **''ఆనాపానస్సతి చా''**తిఆది వుత్తం. ఝానానుభావనిబ్బత్తానఞ్హి అత్థస్స అభావతో నత్థి బ్రహ్మలోకే అస్సాసపస్సాసా.

౮౨౬. ఇదాని గహణతో దస్సేతుం **''చతుత్థ''**న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **చతుత్థం...పే.... దిట్ఠేనేవ గహేతబ్బా**తి వాయోకసిణం వజ్జేత్వా సేసా నవ **కసిణా,** దస అసుభానీతి ఇమాని ఏకూనవీసతి **దిట్ఠేనేవ** వత్థునా కరణభూతేన గహేతబ్బాని ఉగ్గహేతబ్బాని. తథా చ వుత్తం **అట్ఠకథాయం** "దిట్ఠేన గహేతబ్బాని, పుబ్బభాగే చక్ఖునా ఓలోకేత్వా నిమిత్తం నేసం గహేతబ్బన్తి అత్థో"తి (విసుద్ధి. ౧.౪౭).

౮౨౮-౩౧. సతియమ్పి చ కాయమ్హీతి కాయగతాసతియమ్పి. **దిట్ఠేన తచపఞ్చక**న్తి తచపఞ్చకమత్తమేవ దిట్ఠేన గహేతబ్బం. **సేసమేత్థ సుతేనేవా**తి ఏత్థ కాయగతాసతియం సేసం వక్కపఞ్చకాది సుతేనేవ గహేతబ్బం. ఇతి కాయగతాసతి దిట్ఠసుతేన గహేతబ్బా. ఉత్తరోట్ఠనాసికగ్గేసు ఫుట్ఠస్స అస్సాసపస్సాసస్స గహేతబ్బతో వుత్తం **''ఆనాపానస్సతి ఏత్థ, ఫుట్ఠేన పరిదీపితా''**తి. ఉచ్ఛుసస్సాదీనం పత్తేసు చలమానవణ్ణగ్గహణముఖేన, సరీరసమ్ఫస్సవసేన చ వాతస్స గహేతబ్బత్తా వుత్తం

‘‘**వాయోకసిణమేవేత్థ, దిట్ఠఫుట్ఠేన గయ్హతీ**’’తి. **ఆదితోవ గహేతబ్బా న హోన్తీ**తిఆదికమ్మికేన భావనారమ్భవసేన న పట్ఠపేతబ్బాని, హేట్ఠిమే తయో బ్రహ్మవిహారే, కసిణేసు రూపావచరచతుత్థజ్ఝానఞ్చ అనధిగన్త్వా సమ్పాదేతుం అసక్కుణేయ్యత్తా.

౮౩౨-౩. ఏవం గహణవసేన దస్సేత్వా ఇదాని పచ్చయతో దస్సేతుం ‘‘**కమ్మట్ఠానేసు హేతేసూ**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఏతేసు కమ్మట్ఠానేసూ**తి ఏత్థ యథారహం ఆరమ్మణానం, ఝానానఞ్చ గహణం వేదితబ్బం. ఆకాసకసిణస్స ఉగ్ఘాటేతుం అసక్కుణేయ్యత్తా వుత్తం ‘‘**ఆకాసకసిణం వినా**’’తి. మేత్తాదిఏకేకస్మిం బ్రహ్మవిహారే తీణి తీణి ఝానాని పటిలభిత్వా ఠితస్సేవ ఉపేక్ఖాబ్రహ్మవిహారవసేన పఞ్చమజ్ఝానం ఉప్పజ్జతీతి వుత్తం ‘‘**తయో బ్రహ్మవిహారా**’’తిఆది. ద్విన్నం నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనజవనానం సమనన్తరా నిరోధం ఫుసతీతి కత్వా వుత్తం ‘‘**చతుత్థమారుప్ప**’’న్తిఆది. **విపస్సనాభవసమ్పత్తిసుఖానం పచ్చయా**తి విపస్సనాయ, భవసమ్పత్తియా, దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారస్స చ పచ్చయా హోన్తీతి అత్థో.

౮౩౮-౯. ఏవం పసఙ్గేన ఆగతం కమ్మట్ఠానవిభాగం దస్సేత్వా పున ఆచరియేన పటిపజ్జితబ్బవిధిం దస్సేతుం ‘‘**కమ్మట్ఠానం గహేత్వా**’’తిఆది వుత్తం. **సన్తికే వసన్తస్సా**తి ఆచరియేన సద్ధిం ఏకగేహే, ఏకవిహారే వా వసన్తస్స. **కథేతబ్బన్తి** పవత్తిం సుత్వా సుత్వా కథేతబ్బం. **ఆగతస్సాగతక్ఖణే**తి స-కారో పదసన్ధిమత్తకరో, ఆగతాగతక్ఖణేతి అత్థో. అథ వా ఆగతస్స ఆగతక్ఖణే కథేతబ్బం. ఈదిసేసు హి ఠానేసు ఆమేడితసామత్థియతోవ లబ్భతి. న హి ఏకవారమేవ ఆగతస్స తస్మిం ఖణే కథేతబ్బం, తతో పరం న కథేతబ్బన్తి యుజ్జతి.

నాతిసఙ్ఖేపవిత్థారన్తి అతిసంఖిత్తం, అతివిత్థారఞ్చ అకత్వా తస్స సుఖేన ఉగ్గణ్హనప్పమాణం కథేతబ్బం. సచే పన సో పకతియావ ఉగ్గహితకమ్మట్ఠానో హోతి, సజ్ఝాయవసేన వా మనసికారవసేన వా కతపరిచయో, తస్స ఏకం, ద్వే వా నిసజ్జా అత్తనో సమ్ముఖావ సజ్ఝాయం కారేత్వా దాతబ్బం. ఏవం ఆచరియేన పటిపజ్జితబ్బవిధిం దస్సేత్వా పున గహితకమ్మట్ఠానేన తేన యోగినా ఉత్తరి కాతబ్బవిధానం దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**తేనపీ**’’తిఆది. **సమ్మట్ఠాన**న్తి యత్థ పహటో సమతి, తం సమ్మట్ఠానం, ఇదం సమ్మట్ఠానం వియాతి సమ్మట్ఠానం. యథా హి సమ్మట్ఠానే గహితే పుగ్గలం అత్తనో వేరీ అభిభవితుం న సక్కోతి, ఏవం కమ్మట్ఠానే గహితే మనోభుసఙ్ఖాతో కామరాగో తంసమఙ్గిపుగ్గలం అభిభవిత్వా అత్తనో వసే కాతుం న సక్కోతి . తేన వుత్తం “సమ్మట్ఠానం వియాతి సమ్మట్ఠాన”న్తి. మనో అభిభవతీతి మనోభూ, తస్స **మనోభునో**. **అట్ఠారసహి...పే.... వివజ్జితే**తి –

“మహావాసం నవావాసం, జరావాసఞ్చ పన్థనిం;
సోణ్డిం పణ్ణఞ్చ పుప్ఫఞ్చ, ఫలం పత్థితమేవ చ.

“నగరం దారునా ఖేత్తం, విసభాగేన పట్టనం;
పచ్చన్తసీమాసప్పాయం, యత్థ మిత్తో న లబ్భతి.

“అట్ఠారసేతాని ఠానాని, ఇతి విఞ్ఞాయ పణ్డితో;
ఆరకా పరివజ్జేయ్య, మగ్గం సప్పటిభయం యథా”తి. (విసుద్ధి. ౧.౫౨) –

ఏవం వుత్తేహి అట్ఠారసహి విహారదోసేహి సబ్బకాలవియుత్తే. **అనురూపే**తి ఇమేసు అట్ఠారససు దోసేసు అఞ్ఞతరేనపి సమన్నాగతో అననురూపో నామ, తదభావేన అత్తనో యోగకమ్మస్స అనుకూలే. మహావిహారాదయో హి యోగకమ్మస్స అనుకూలా న హోన్తి, తస్మా మహావిహారే తావ వత్తకరణాదినా పలిబోధో హోతి. యత్థ పన సబ్బం కతమేవ, అవసేసాపి సఙ్ఘట్టనా నత్థి, ఏవరూపో **మహావిహారో**పి అనురూపోవ. **నవవిహారే** బహుం నవకమ్మం కాతబ్బం హోతి, తస్మా నో అసతి అఞ్ఞస్మిం అనుకూలే కారణే అననురూపో హోతి. తథా **జిణ్ణవిహారో**పి బహుపటిజగ్గితబ్బతాయ కమ్మట్ఠానన్తరాయికో. **పన్థనిస్సితకో** ఆగన్తుకేహి రత్తిన్దివం సమోకిణ్ణతాయ. యత్థ సోణ్డీ నామ పాసాణపోక్ఖరణీ హోతి, సో **సోణ్డివిహారో**. తత్థ బహూ పానీయత్థాయ సమోసరన్తి, తథా **పణ్ణపుప్ఫఫలవతి** విహారే తంతదత్థాయ. **పత్థనీయే** లోకసమ్మతే విహారే విహరన్తం "అరహా"తి సమ్భావేన్తా బహూ ఆగచ్ఛన్తి. **నగరసన్నిస్సితేపి** విహారే విసభాగారమ్మణాపాథగమనాదీని హోన్తి. **దారుసన్నిస్సితే** కట్ఠహారికాదీహి అఫాసు హోతి. **ఖేత్తసన్నిస్సితే** విహారమజ్ఝేయేవ ఖలమణ్డలకరణాదినా అఫాసు హోతి. **విసభాగపుగ్గలాధివుత్థేపి** కలహనివారణాదీసు తే ఉపవదన్తి. **పట్టనసన్నిస్సితే** అభిణ్హం నావాసత్థేహి ఆగతమనుస్సేహి అఫాసు హోతి. **పచ్చన్తనిస్సితే** మనుస్సా బుద్ధాదీసు అప్పసన్నా హోన్తి. **రజ్జసీమసన్నిస్సితే** ద్విన్నం రాజూనం కలహే సతి ద్విన్నం విజితేసు పిణ్డాయ విచరన్తం భిక్ఖుం "అయం చరపురిసో"తి గహేత్వా బన్ధనాదికం పాపేయ్యుం, **అసప్పాయే** అమనుస్సాదిఉపద్దవా హోన్తి. కల్యాణమిత్తానధివుత్థే ఉప్పన్నకఙ్ఖాయ వినోదకే అసతి మహాదోసోయేవాతి ఏతేపి విహారా అననురూపా, తస్మా తాదిసే విహారే పరివజ్జేత్వా వుత్తదోసవిరహితే అనురూపే విహారే విహాతబ్బం.

తస్స పన విహారస్స అనురూపభావో ఏవం వేదితబ్బోతి దస్సేతుం "**గామతో**"తిఆది వుత్తం. **గామతో**తి గోచరగామతో. **నాతిదూరే**తి గోచరగామస్స అడ్ఢగావుతతో ఓరభాగతాయ న అతిదూరే. **నచ్చాసన్నే**తి పచ్ఛిమేన పమాణేన గోచరగామతో పఞ్చధనుసతికతాయ న అతిసన్నే. ఇమినా గమనాగమనసమ్పన్నతం దస్సేతి. గోచరగామస్స పన ఉత్తరదిసాయ వా దక్ఖిణదిసాయ వా నాతిదూరం నచ్చాసన్నం సేనాసనం విసేసేన గమనాగమనసమ్పన్నం హోతి, నాతిదూరనచ్చాసన్నతా చేత్థ నిదస్సనమత్తం. **పఞ్చఙ్గసంయుతే**తి పన వుత్తత్తా నాతిదూరనచ్చాసన్నతాయ సహ దివా అప్పకిణ్ణతాదీని చత్తారి సమోధానేత్వా పఞ్చఙ్గసంయుత్తతా వేదితబ్బా. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

> "కథఞ్చ, భిక్ఖవే, సేనాసనం పఞ్చఙ్గసమన్నాగతం హోతి? ఇధ, భిక్ఖవే, సేనాసనం నాతిదూరం హోతి నచ్చాసన్నం గమనాగమనసమ్పన్నం దివా అప్పకిణ్ణం రత్తిం అప్పసద్దం అప్పనిగ్ఘోసం అప్పడంసమకసవాతాతపసరీసపసమ్ఫస్సం, తస్మిం ఖో పన సేనాసనే విహరన్తస్స అప్పకసిరేనేవ ఉప్పజ్జన్తి చీవరపిణ్డపాతసేనాసనగిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారా, తస్మిం ఖో పన సేనాసనే థేరా భిక్ఖూ విహరన్తి బహుస్సుతా ఆగతాగమా ధమ్మధరా వినయధరా మాతికాధరా, తే కాలేన కాలం ఉపసఙ్కమిత్వా పరిపుచ్ఛతి పరిపఞ్హతి 'ఇదం, భన్తే, కథం; ఇమస్స కో అత్థో'తి. తస్స తే ఆయస్మన్తో అవివటఞ్చేవ వివరన్తి, అనుత్తానీకతఞ్చ ఉత్తానిం కరోన్తి, అనేకవిహితేసు చ కఙ్ఖాట్ఠానియేసు ధమ్మేసు కఙ్ఖం పటివినోదేన్తి. ఏవం ఖో, భిక్ఖవే, సేనాసనం పఞ్చఙ్గసమన్నాగతం హోతీ"తి (అ॰ ని॰ ౧౦.౧౧).

ఏత్థ చ నాతిదూరనచ్చాసన్నభావేన గమనాగమనసమ్పన్నతా పఠమం అఙ్గం, దివా మహాజనసంకిణ్ణతాభావేన, రత్తియం జనాలాపసద్దాభావేన, సబ్బదాపి జనసన్నిపాతనిగ్ఘోసాభావేన అప్పకిణ్ణఅప్పసద్దఅప్పనిగ్ఘోసభావో దుతియం, డంసమకసాదిపరిస్సయాభావో తతియం, అప్పకసిరేన చీవరపిణ్డపాతాదిపచ్చయలాభో చతుత్థం,

బహుస్సుతతాదిగుణసమన్నాగతానం థేరానం వసనభావో పఞ్చమన్తి ఇమేహి పఞ్చహి అఙ్గేహి సంయుత్తే సమన్నాగతే విహారస్మిం విహాతబ్బం.

౮౪౦-౧. పఠమం వుత్తఆవాసాదిమహాపలిబోధే ఉపాదాయ ఖుద్దకపలిబోధో, ఇదాని తం పలిబోధం సరూపతో దస్సేత్వా తస్స ఉపచ్ఛిన్దనాకారం ఆవి కాతుం ''**దీఘా కేసా**''తిఆది వుత్తం. సో పత్తో సుట్ఠు పచితబ్బోతి యోజనా.

౮౪౨-౩. **పవివిత్తే**తి జనవివిత్తే ఓకాసే. **వజ్జేత్వా...పే.... లోహితన్**తి ఇమే చత్తారో కసిణదోసా, తస్మా ఏవరూపా మత్తికా వజ్జేత్వా. **సణ్హాయా**తి అపనీతతిణమూలసక్ఖరవాలుకాయ సుమద్దితాయ సుఖుమాయ. **అరుణవణ్ణాయా**తి అరుణనిభాయ, అరుణవణ్ణప్పభాయాతి అత్థో. **బహిద్ధా వాపి తాదిసే**తి బహిద్ధాపి విహారపచ్చన్తే పటిచ్ఛన్నట్ఠానే. **సంహారిమన్**తి సంహారితబ్బం గహేత్వా చరణయోగ్యం. **తత్రట్ఠకన్**తి యత్థ కతం, తత్థేవ తిట్ఠనకం.

౮౪౪-౫౦. **పమాణతో**తి వక్ఖమానప్పమాణతో. **వట్టం ఆకోటేత్వా**తి పరిమణ్డలం కత్వా ఆకోటేత్వా. **తన్**తి తం చమ్మం వా కటసారం వా దుస్సపట్టం వా. **కణ్ణికన్**తి కణ్ణికాసదిసం, పరిమణ్డలతో పదుమకణ్ణికాకారన్తి వుత్తం హోతి. తేనాహ ''**సమ**''న్తి. "కణ్ణికాసమ"న్తి వా పాఠో. **విదత్థిచతురఙ్గులన్**తి చతురఙ్గులాధికవిదత్థిప్పమాణం. ఏతదేవ హి పమాణం సన్ధాయ **అట్ఠకథాయం** "సుప్పమత్తే వా సరావమత్తే వా"తి (విసుద్ధి॰ ౧.౫౫) వుత్తం. **వివట్టన్**తి నిబ్బానం. కసిణపరికమ్మం కరోన్తోపి హి ఏత్తకేయేవ అట్ఠత్వా నిబ్బానత్థాయేవ వాయమతి. **భేరీతలసమం కత్వా**తి పాణికాయ ఘంసేత్వా నిన్నతున్నతట్ఠానాభావేన భేరీతలం వియ సమం కత్వా. **సమ్మజ్జిత్వాన తం ఠానన్**తి యస్మిం ఠానే నిసీదిత్వా తం కసిణం ఓలోకేతి, తం ఠానం సచే ఉక్లాపం హోతి, సమ్మజ్జిత్వా. **న్హత్వా**తి సరీరదరథవినోదనత్థం న్హత్వా.

౮౫౧-౨. **తమ్హా కసిణమణ్డలా హత్థపాసప్పమాణస్మిం పదేసే**తి తమ్హా కసిణమణ్డలస్స, ఠపితట్ఠానమ్హా అడ్ఢతేయ్యహత్థన్తరే పదేసే, కసిణమణ్డలస్స, పీఠస్స చ మజ్ఝం హత్థపాసప్పమాణం కత్వా పఞ్ఞత్తేతి వుత్తం హోతి. **విదత్థిచతురఙ్గులే ఉచ్చే**తి విదత్థిచతురఙ్గులం హుత్వా ఉచ్చే, విదత్థిచతురఙ్గులపాదకేతి వుత్తం హోతి. దూరే నిసిన్నస్స హి కసిణం న ఉపట్ఠాతి, ఆసన్నతరే నిసిన్నస్స హత్థపాణికాపదాదయో కసిణదోసా పఞ్ఞాయన్తి. ఉచ్చతరే నిసిన్నేన చ గీవం పణామేత్వా ఓలోకేతబ్బం హోతి, నీచతరే జణ్ణుకాని రుజ్జన్తి, తస్మా హత్థపాసప్పమాణే పదేసే విదత్థిచతురఙ్గులపాదకే పీఠే నిసీదితబ్బం. యస్మా చతూసు ఇరియాపథేసు సయనం కోసజ్జపక్ఖియం, ఠానచఙ్కమనాని ఉద్ధచ్చపక్ఖియాని, నిసజ్జా పన అలీనుద్ధచ్చపక్ఖియా, సన్తో ఇరియాపథో, తస్మా వుత్తం ''**నిసీదిత్వా**''తి, సమన్తతో ఊరుబద్ధాసనం పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వాతి అత్థో. యేనాకారేన నిసీదన్తస్స నిసజ్జా సుఖా హోతి, తం దస్సేతుం వుత్తం ''**ఉజుం కాయం పణిధాయా**''తి. ఉపరిమం సరీరం ఉజుకం ఠపేత్వా అట్ఠారసపిట్ఠికణ్టకే కోటియా కోటిం పటిపాదేత్వాతి అత్థో. ఏవఞ్హి నిసిన్నస్స చమ్మమంసనహారూని న ఓణమన్తి, అథస్స యా తేసం ఓణమనపచ్చయా ఖణే ఖణే వేదనా ఉప్పజ్జేయ్యుం, తా న ఉప్పజ్జన్తి. తాసు అనుప్పన్నాసు చిత్తం ఏకగ్గం హోతి, కమ్మట్ఠానం న పరిపతతి. తతో చ పుబ్బేనాపరం విసేసప్పత్తియా వుద్ధిం ఫాతిం ఉపగచ్ఛతి. ఇదాని ఆరమ్మణపరిగ్గహుపాయం దస్సేన్తో ఆహ ''**కత్వా పరిముఖం సతి**''న్తి, కమ్మట్ఠానాభిముఖం సతిం ఠపేత్వాతి అత్థో. అభి-సద్దేన హి సమానత్థో ఇధ **పరి**-సద్దో, అథ వా సమీపత్థేన **పరి**-సద్దేన ముఖస్స సమీపే సతిం కత్వాతి అత్థో. యథాహ – "అయం సతి ఉపట్ఠితా హోతి సుపట్ఠితా నాసికగ్గే వా ముఖనిమిత్తే వా. తేన వుచ్చతి పరిముఖం సతిం ఉపట్ఠపేత్వా"తి (విభ॰ ౫౩౭). అథ వా ''**పరీ**తి పరిగ్గహట్ఠో, **ముఖన్**తి నియ్యానట్ఠో, **సతీ**తి ఉపట్ఠానట్ఠో. తేన వుచ్చతి 'పరిముఖం సతి"న్తి

(పటిం మం ౧.౧౬౪) వచనతో “పరిణాయికా”తిఆదీసు వియ పరి-సద్దో పరిగ్గహట్ఠో, “సుఞ్ఞతవిమోక్ఖముఖ”న్తిఆదీసు వియ ముఖ-సద్దో నియ్యానట్ఠోతి కత్వా పరిగ్గహితనియ్యానసతిం కత్వా సబ్బథా గహితాసమ్మోసం పరిచ్చత్తసమ్మోసం సతినేపక్కం ఉపట్ఠపేత్వాతి వుత్తం హోతి.

౮౨౩-౫. **కామేస్వాదీనవం దిస్వా**తి “కామా నామేతే అట్ఠికఙ్కలికూపమా నిరస్సాదట్ఠేనా”తిఆదినా వత్థుకామకిలేసకామేసు ఆదీనవం పచ్చవేక్ఖిత్వా. **నేక్ఖమ్మం దట్ఠు ఖేమతో**తి నేక్ఖమ్మం ఖేమతో దిస్వా కామనిస్సరణం సబ్బదుక్ఖసమతిక్కమస్స ఉపాయభూతం నేక్ఖమ్మన్తి ఏవం నేక్ఖమ్మసఙ్ఖాతం సఉపచారజ్ఝానం, నిబ్బానం, విపస్సనం, సబ్బేపి వా కుసలధమ్మే ఖేమతో నిబ్భయతో దిస్వా, తత్థ జాతాభిలాసో హుత్వాతి వుత్తం హోతి. **పరమం...పే.... రతనత్తయే**తి బుద్ధాదిరతనత్తయే రతనత్తయగుణానుస్సరణేన బలవపీతిపామోజ్జం జనయిత్వా. **భాగీ...పే.... ముత్తమన్తి** “అహం ఇమాయ సబ్బబుద్ధపచ్చేకబుద్ధఅరియసావకేహి పటిపన్నాయ నేక్ఖమ్మపటిపత్తియా చిత్తవివేకాదిప్పవివేకజస్స సుఖస్స అద్ధా ఏకన్తేన భాగీ అస్సం, లాభీ భవేయ్య”న్తి ఏవం పటిపత్తియం ఆనిసంసదస్సనేన తబ్బిసయం ఉత్తమం మహన్తం ఉస్సాహం కత్వా. **ఆకారేన సమేనేవా**తి అతిఉమ్మీలితఅతిమన్దాలోచనాని వజ్జేత్వా నాతిఉమ్మీలితనాతిమన్దాలోచనసఙ్ఖాతేన సమేన ఆలోచనాకారేన. అతిఉమ్మీలయతో హి అతిసుఖుమం, అవిభూతఞ్చ రూపగతం ఉపనిజ్ఝాయతో వియ చక్ఖు కిలమతి, అత్తనో సభావవిభావనతో చ మణ్డలం అతివిభూతం హోతి, తథా వణ్ణతో, లక్ఖణతో వా ఉపతిట్ఠేయ్య, తేనస్స నిమిత్తం నుప్పజ్జతి. అతిమన్దం ఉమ్మీలయతో చ గజనిమీలకేన పేక్ఖన్తస్స వియ రూపగతం మణ్డలం అవిభూతం హోతి. దస్సనే మన్దబ్యాపారతాయ కోసజ్జపాతతో చిత్తఞ్చ లీనం హోతి, ఏవమ్పి నిమిత్తం నుప్పజ్జతి, తస్మా యథా నామ ఆదాసతలే ముఖనిమిత్తం గణ్హన్తో న తత్థ అతిగాళ్హం ఉమ్మీలతి, న అతిమన్దం, అథ ఖో సమేన ఆకారేన గణ్హాతి, ఏవమేవ నాతిఉమ్మీలనాదినా సమేన ఆకారేన గణ్హన్తేన భావేతబ్బన్తి. **నిమిత్తం గణ్హతా**తి పథవీకసిణే చక్ఖునా గహితం నిమిత్తం మనసా గణ్హన్తేన.

౮౨౬-౭. ఇదాని నిమిత్తగ్గహణోపాయం దస్సేతుం ‘‘**న వణ్ణో పేక్ఖితబ్బో**’’తిఆది వుత్తం. **న వణ్ణో పేక్ఖితబ్బో నో**తి యో తత్థ పథవీకసిణే అరుణవణ్ణో, సో న చిన్తేతబ్బో వణ్ణవసేన మనసికరోతో వణ్ణకసిణభావూపగమనతో. చక్ఖువిఞ్ఞాణేన పన గహితగ్గహణం న సక్కా వారేతుం, తేనేవేత్థ “న ఓలోకేతబ్బో”తి అవత్వా “మనసానుపేక్ఖితా హోతీ”తిఆదీసు వియ మనసా చిన్తనవసేన పేక్ఖనగ్గహణం కతం. **దట్ఠబ్బం న చ లక్ఖణన్తి** యం తత్థ పథవీధాతుయా థద్ధలక్ఖణం న మనసికాతబ్బం తస్స మనసికారే ధాతుకమ్మట్ఠానస్స గహితత్తా. **వణ్ణం పన అముఞ్చిత్వా**తి దిస్వా గహేతబ్బత్తా పన వణ్ణం అముఞ్చిత్వా. **ఉస్సదస్స వసేన హి చిత్తం పణ్ణత్తిధమ్మస్మి**న్తి పథవీధాతుయా సత్తితో అధికభావేన ససమ్భారపథవియా “పథవీ”తి వోహారో, తస్మిం ససమ్భారపథవిం ఉపాదాయ పఞ్ఞత్తే పణ్ణత్తిధమ్మే ఆదాసతలగతముఖనిమిత్తే వియ చిత్తం ఠపేత్వా. **ఏకగ్గమానసో**తి పున నానారమ్మణే చిత్తం అవిసారేత్వా ఏకగ్గమానసో హుత్వా. **పథవీ పథవిచ్చేవం వత్వా**తి ఏత్థ పఠమసమన్నాహారే కస్సచి వచీభేదోపి సియాతి వుత్తన్తి **ఆచరియధమ్మపాలత్థే**రో ఆహ.

౮౨౮. యది వోహారమత్తే చిత్తం ఠపేతబ్బం, నామన్తరవసేన పథవీ మనసికాతబ్బా భవేయ్యాతి హోతు, కో దోసోతి దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**పథవీ మేదనీ**’’తిఆది. అథ వా కిం పథవీనామేయేవ వుత్తే భావనా హోతి, ఉదాహు అఞ్ఞస్మిమ్పీతి ఆహ ‘‘**పథవీ మేదనీ**’’తిఆది. **ఏకం వత్తుమ్పి వట్టతీ**తి ఏతేసు యం ఇచ్ఛతి, తం అత్తనో పగుణతాయ వా పచురతాయ వా

ఆగచ్ఛన్తం ఏకం వత్తుం వట్టతి. కిఞ్చాపి ఏవం వట్టతి, అపిచ "పథవీ"తి ఏతదేవ నామం పాకటం, తస్మా పాకటవసేనేవ "పథవీ పథవీ"తి భావేతబ్బన్తి ఆచరియా.

౮౫౯-౬౦. **ఉమ్మీలిత్వా...పే.... తావ నోతి** యావ వక్ఖమానాకారేన ఉగ్గహనిమిత్తం నుప్పజ్జతి, తావ కిఞ్చి కాలం చక్ఖుం ఉమ్మీలిత్వా నిమిత్తగ్గహణవసేన పథవీమణ్డలం ఓలోకేత్వా పున కిఞ్చి కాలం చక్ఖూని నిమీలిత్వాతి ఏవం వారసతమ్పి వారసహస్సమ్పి తతో భియ్యోపి ఉమ్మీలిత్వా నో యోగీ ఆవజ్జేయ్య, యేనాకారేన ఓలోకేత్వా గహితం, తేనాకారేన తం సమన్నాహరేయ్యాతి అత్థో.

౮౬౧-౩. **ఆపాథం తు యాతి చేతి** యది మనోద్వారికజవనానం గోచరభావం ఉపగచ్ఛతి, తం ఉగ్గహనిమిత్తం తదా ఉప్పన్నన్తి పవుచ్చతీతి యోజనా. యది ఉగ్గహనిమిత్తేపి పథవీమణ్డలం ఓలోకేత్వా భావేతి, పటిభాగనిమిత్తుప్పత్తి న సియా. సమీపట్ఠేన చ న సక్కా అనోలోకేతున్తి వుత్తం **"నిసీదితబ్బం నో చేవ"**న్తిఆది. **యథాసుఖం** నిసిన్నేన, యథాసుఖం వా భావేతబ్బన్తి సమ్బన్ధో.

౮౬౪-౫. **పపఞ్చ...పే.... ధోవనేతి** పస్సావాదినా కేనచి కరణీయేన నిసిన్నట్ఠానతో అఞ్ఞత్థ గన్త్వా పున ఆగమ్మ నిసీదన్తేన పాదా ధోవితబ్బా హోన్తి. అధోతపాదేన హి సేనాసనం అక్కమతో ఆపత్తి హోతి, ఖణే ఖణే పాదధోవనే చ పపఞ్చో హోతి, తస్మా తస్స పరిహారత్థం ద్వే ఉపాహనాయేవ ఇచ్ఛితబ్బా. తావ బహుతలికా సద్దమ్పి జనేయ్యుం, సద్దో చ ఝానకణ్టకో, తస్మా వుత్తం **"ఏకతలికా"**తి. తథా "పరిస్సయవినోదనత్థం కత్తరదణ్డో చ ఇచ్ఛితబ్బో"తి (విసుద్ధి. ౧.౫౨) **అట్ఠకథాయం** వుత్తం. **అసప్పాయేన కేనచీతి** వక్ఖమానేన ఆవాసాదిఅసప్పాయేసు కేనచిదేవ అసప్పాయేన . **తం ఠానన్తి** కసిణమణ్డలస్స ఠితట్ఠానం. **ఆదాయ తం పునాతి** యథాజాతం ఉగ్గహనిమిత్తం పున గహేత్వా, పున ఉప్పాదేత్వాతి వుత్తం హోతి.

౮౬౬-౭. **పీఠే సుఖనిసిన్నేనాతి** పున వసనట్ఠానం ఆగన్త్వా వుత్తనియామేన పీఠే సుఖనిసిన్నేన. **భావేతబ్బన్తి** తం నిమిత్తం మనసికారవసేన వడ్ఢేతబ్బం. **సమన్నాహరితబ్బన్తి** సమ్మా ఆవజ్జితబ్బం, సమ్మా వా అను ఆహరితబ్బం. **తక్కాహతన్తి** "తక్కనతో తక్కో"తి ఏవం లద్ధనామేన భావనాచిత్తసమ్పయుత్తేన సమ్మాసఙ్కప్పేన ఆహననపరియాహననకిచ్చేన అపరాపరం పవత్తనేన కమ్మట్ఠానం ఆహతం, పరియాహతఞ్చ కాతబ్బం, బలప్పత్తవితక్కో మనసికారో బహులం పవత్తేతబ్బోతి అత్థో.

౮౬౮-౭౦. **తం ఇచ్ఛతీతి** తం నిమిత్తం మనసికాతుం ఇచ్ఛతి. **ఏవం కరోన్తస్సాతి** ఏవం కమ్మట్ఠానం తక్కాహతం కరోన్తస్స. యథా భావనా పుబ్బేనాపరం విసేసం ఆవహతి, ఏవం అనుయుఞ్జన్తస్స, ఏవం కరోతో పన యదా సద్ధాదీని ఇన్ద్రియాని సువిసదాని తిక్ఖాని పవత్తన్తి , తదా అస్సద్ధియాదీనం దూరీభావేన సాతిసయం థామప్పత్తేహి సత్తహి బలేహి లద్ధుపత్థమ్భాని వితక్కాదీని కామావచరానేవ ఝానఙ్గాని బహూని హుత్వా పాతుభవన్తి. తతో చ తేసం ఉజువిపచ్చనీకభూతా కామచ్ఛన్దాదయో సద్ధిం తదేకట్ఠేహి పాపధమ్మేహి దూరీభవన్తి. తేన వుత్తం **"విక్ఖమ్భన్తి...పే.... పఞ్చ నీవరణానిపీ"**తి. **సమాధియతి...పే.... యోగినోతి** తస్స యోగినో పటిభాగనిమిత్తం ఆరబ్భ ఉప్పన్నఉపచారసమాధినా ఉపచారజ్ఝానేన చిత్తమ్పి సమాధియతి, పటిభాగనిమిత్తమ్పి ఉప్పజ్జతి ఉపచారజ్ఝానస్స తేన వినా అభావతో.

౮౭౧-౪. ఇమస్సాతి పటిభాగనిమిత్తస్స. **పురిమస్సాతి** ఉగ్గహనిమిత్తస్స. **థవికాతి** ఆదాసథవికతో. **బలాకా వియ తోయదేతి** మేఘసమీపే బలాకా వియ. సా హి మేఘస్స నీలత్తా సయం అతిపరిసుద్ధా ఉపట్ఠాతి, తదా తం ఉపట్ఠాతీతి సమ్బన్ధో. ఏవం ఆదాసమణ్డలూపమాదీహి ఉగ్గహనిమిత్తతో పటిభాగనిమిత్తస్స సువిసుద్ధతం, సణ్హసుఖుమతఞ్చ దస్సేతి. తేనాహ "**తతోధికతర**"న్తి. ఉగ్గహనిమిత్తే అఙ్గులిపదపాణికాపదాదయో కసిణదోసా పఞ్ఞాయన్తి, ఇదం పన వుత్తనయేన తతోపి సతగుణం సహస్సగుణం సువిసుద్ధం హుత్వా ఉపట్ఠాతీతి అత్థో. **తనుసణ్ఠానవన్త**న్తిఆది అపరమత్థసభావత్తా వుత్తం. యది హి తం ఏదిసం భవేయ్య, చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యం సియా, ఓళారికం సమ్మసనూపగం తిలక్ఖణాహటం, న పనేతం తాదిసన్తి. యది పనేతం న సణ్ఠానాదివన్తం, కథం ఝానస్స ఆరమ్మణభావోతి ఆహ "**ఉపట్ఠా...పే.... మయ**"న్తి. తత్థ **పఞ్ఞజన్తి** భావనామయం పఞ్ఞాజనితం, భావనాపఞ్ఞాయ సఞ్జాననమత్తన్తి వుత్తం హోతి. న హి అసభావధమ్మస్స కుతోచిసముట్ఠానం అత్థి. తేనాహ "**భావనామయం ఉపట్ఠానాకారమత్త**"న్తి, కేవలం సమాధిలాభినో భావనావిసేసజనితం తమ్మయం ఉపట్ఠానాకారమత్తమేవ భావనావిసేసానుభావేన ఉపట్ఠాతీతి అత్థో.

౮౭౩-౮. విక్ఖమ్భితానేవ సన్నిసిన్నానేవ న పున తదత్థం ఉస్సాహో కాతబ్బోతి అధిప్పాయో. పటిభాగనిమిత్తే హి ఉప్పజ్జమానేయేవ తంవిసయం ఉపచారజ్ఝానం నీవరణే విక్ఖమ్భేన్తమేవ ఉప్పజ్జతి. **కిలేసా సన్నిసిన్నా వాతి** అవసేసా తదేకట్ఠకిలేసా చ సమ్మదేవ నిసిన్నా, ఉపసన్తాతి అత్థో. "ఉపచారసమాధినా"తి వుత్తే ఇతరోపి సమాధి అత్థీతి అత్థతో ఆపన్నన్తి తమ్పి దస్సేతుం "**ఆకారేహి పన ద్వీహి**"తిఆది వుత్తం. **ద్వీహి ఆకారేహీతి** ఝానధమ్మానం పటిపక్ఖదూరీభావో, థిరభావప్పత్తి చాతి ఇమేహి ద్వీహి కారణేహి. ఇదాని తాని కారణాని సమాధిఅవత్థాముఖేన దస్సేతుం "**ఉపచారక్ఖణే**"తిఆది వుత్తం. **ఉపచారక్ఖణేతి** ఉపచారభూమియం ఉపచారావత్థాయం . **తస్స పటిలాభేతి** యదత్థాయ అయం పటిపన్నో, తస్స అప్పనాసమాధిస్స పటిలాభే అధిగమావత్థాయం. కథం ఉపచారభూమియం సమాధియతి, కథఞ్చ అప్పనాభూమియన్తి ఆహ "**నీవారణప్పహానేనా**"తిఆది. ఉపచారక్ఖణే యదిపి ఝానఙ్గాని పటుతరాని మహగ్గతభావప్పత్తాని న హోన్తి, తేసం పటిపక్ఖధమ్మానం విక్ఖమ్భనేన చిత్తం సమాధియతి, పటిలాభభూమియమ్పి అప్పనాపత్తానం ఝానఙ్గానం పాతుభావేన సమాధియతీతి అత్థో.

౮౭౯-౮౦. అఙ్గాని...పే.... న చాతి ఉపచారక్ఖణే అఙ్గాని న చ థామజాతాని నేవ భావనాబలప్పత్తాని హోన్తీతి అత్థో. **అప్పనాయాతి** అప్పనక్ఖణే. **తస్మాతి** యస్మా అఙ్గాని థామజాతాని జాయరే, తస్మా. **అప్పనాచిత్తం దివసమ్పి పవత్తతీతి** యథా నామ బలవా పురిసో ఆసనా వుట్ఠాయ దివసమ్పి తిట్ఠేయ్య, ఏవమేవం అప్పనాసమాధిమ్హి ఉప్పన్నే ఝానచిత్తం సకిం భవఙ్గవారం ఛిన్దిత్వా ఉప్పన్నం కేవలం రత్తిమ్పి దివసమ్పి కుసలజవనపటిపాటివసేనేవ పవత్తతీతి అత్థో. "అప్పనాపత్తం దివసమ్పి పవత్తతీ"తి వదతా ఉపచారక్ఖణే న తథాతి దస్సితం హోతి. తత్థ హి అఙ్గానం అథామజాతత్తా యథా నామ దహరో కుమారో ఉక్ఖిపిత్వా ఠపియమానో పునప్పునం భూమియం పతతి, ఏవమేవం చిత్తం కాలేన నిమిత్తం ఆరమ్మణం కరోతి, కాలేన భవఙ్గం ఓతరతి.

౮౮౧-౪. తేనేవ పల్లఙ్కేనాతి యస్మిం నిసిన్నో పటిభాగనిమిత్తం అధిగచ్ఛి, తేనేవ పల్లఙ్కేన కరణభూతేన, హేతుభూతేన వా తం నిమిత్తం వడ్ఢేత్వా. ఉపచారభూమియఞ్హి నిమిత్తవడ్ఢనం యుత్తం. **చక్కవత్తియగబ్భోవాతి** చక్కవత్తి భవితుం పుఞ్ఞవా గబ్భో వియ. **పరిహాని న విజ్జతీతి** లద్ధూపచారజ్ఝానస్స పరిహాని న విజ్జతి. నిమిత్తే హి అపరిహీనే

తదారమ్మణం ఝానం అపరిహీనమేవ హోతి, నిమిత్తే పన ఆరక్ఖాభావేన వినట్ఠే లద్ధజ్ఝానమ్పి వినస్సతి తదాయత్తవుత్తిత్తా. తేనాహ ''**ఆరక్ఖణే**''తిఆది.

౮౮౩. **ఆవాసోతి** యస్మిం ఆవాసే వసన్తస్స అనుప్పన్నం నిమిత్తం నుప్పజ్జతి, ఉప్పన్నం వా వినస్సతి, అనుపట్ఠితా చ సతి న ఉపట్ఠాతి, అసమాహితఞ్చ చిత్తం న సమాధియతి, అయం అసప్పాయో ఆవాసో, తస్మా యస్మిం విహారే బహూ ఆవాసా హోన్తి, తత్థ ఏకేకస్మిం తీణి తీణి దివసాని వసిత్వా యత్థ చిత్తం ఏకగ్గం న హోతి, తం పహాయ తబ్బిపరీతే వసితబ్బం. **గోచరోతి** గోచరగామో, సో సేనాసనతో అతిదూరే అచ్చాసన్నే పుబ్బదిసాయ వా పచ్ఛిమదిసాయ వా అసులభభిక్ఖో అసప్పాయో. **భస్సన్తి** ద్వత్తింసతిరచ్ఛానకథాపరియాపన్నా అసప్పాయకథా. సా హిస్స నిమిత్తన్తరధానాయ సంవత్తతి. **పుగ్గలోతి** తిరచ్ఛానకథికో, సీలాదిగుణవిరహితో పుగ్గలో, యం నిస్సాయ అసమాహితం వా చిత్తం న సమాధియతి, సమాహితం వా థిరం న హోతి, ఏవరూపో. సో హి తం కద్దమోదకమివ అచ్ఛం ఉదకం మలీనమేవ కరోతి. **భోజనం** పన కస్సచి అమ్బిలం, కస్సచి మధురం అసప్పాయం హోతి. **ఉతుపి** కస్సచి సీతో, కస్సచి ఉణ్హో. తస్మా యం భోజనం వా ఉతుం వా సేవన్తస్స ఫాసు న హోతి, తం భోజనం సో చ ఉతు అసప్పాయో. **ఇరియాపథోతి** ఠానచఙ్కమనాదీసు యో ఇమస్స అసమాహితచిత్తస్స సమాధానాయ, సమాహితచిత్తస్స చ థిరభావాయ న హోతి, అయం అసప్పాయో ఇరియాపథో, తస్మా తమ్పి ఆవాసం వియ తీణి దివసాని ఉపపరిక్ఖిత్వా వజ్జేతబ్బం.

౮౮౬. **సప్పాయే సత్త సేవేయ్యాతి** వుత్తవిపరీతవసేన సప్పాయే ఆవాసాదికే సత్త సేవేయ్య. తత్థ భస్ససప్పాయం నామ దసకథావత్థుసన్నిస్సితం, తమ్పి మత్తాయ భాసితబ్బం. **ఏవఞ్హి పటిపజ్జతోతి** ఏవం వుత్తప్పకారేన సత్త అసప్పాయే వజ్జేత్వా సత్త సప్పాయే సేవనవసేన పటిపజ్జన్తస్స నిమిత్తాసేవనబహులస్స.

౮౮౮-౯. యేన వినా అప్పనాయ కుసలో న హోతి, సో దసవిధో విధి, అప్పనాకోసల్లం, తన్నిబ్బత్తం వా ఞాణం గన్థవిత్థారభయేన ఇధ న దస్సితం, అత్థికేన పన **విసుద్ధిమగ్గతో** (విసుద్ధి॰ ౧.౬౦) గహేతబ్బన్తి అధిప్పాయో. పటిలద్ధే నిమిత్తస్మిం, ఏవఞ్హి సమ్పాదయతో అప్పనాకోసల్లం అప్పనా సమ్పవత్తతీతి సమ్బన్ధో.

౮౯౦-౨. సాతి అప్పనా. **ఏవఞ్హీతి హి**-సద్దో హేతుఅత్థో, యస్మా ఠానమేతం న విజ్జతి, **తస్మా చిత్తప్పవత్తిఆకారం** భావనాచిత్తస్స లీనుద్ధతాదివసేన పవత్తిఆకారం **సల్లక్ఖయం** ఉపధారేన్తో **సమతం వీరియస్సేవ** వీరియస్స సమాధినా సమతంయేవ **యోజయేథ,** కథం పన యోజయేథాతి ఆహ ''**ఈసకమ్పి**''తిఆది. తత్థ **లయన్తి** లీనభావం, సఙ్కోచన్తి అత్థో. **యన్తన్తి** గచ్ఛన్తం, **పగ్గణ్హేథేవ** సమభావాయాతి అధిప్పాయో. తేనాహ ''**అచ్చారద్ధం నిసేధేత్వా సమమేవ పవత్తయే**''తి. తం మానసన్తి సమ్బన్ధో.

౮౯౪-౯. **ఏవన్తి** వుత్తప్పకారేన వీరియసమతాయోజనవసేన, పటిపన్నభావనామానసం పటిభాగనిమిత్తేయేవ ఠపనవసేన నిమిత్తాభిముఖం పటిపాదయతో **తస్స** యోగినో. **సమిజ్ఝిస్సతీతి** ఉప్పజ్జిస్సతి . **పథవీకసిణన్తి** పథవీతి భావనావసేన ఉపట్ఠితం తదేవ పటిభాగనిమిత్తం. **జవనానీతి** కామరూపావచరజవనాని. తేనాహ ''**ఏకం తు రూపావచరికం భవే**''తి. **అఞ్ఞేహీతి** పాకతికేహి కామావచరచిత్తేహి. **బలవతరాతి** భావనాబలేన పటుతరభావప్పత్తియా అచ్చన్తబలవన్తో. **పరికమ్మోపచారతోతి** పరికమ్మత్తా, ఉపచారత్తా చ. తత్థ పరికమ్మత్తాతి పటిసఙ్ఖరణత్తా. ఉపచారత్తాతి యథా గామాదీనం ఆసన్నదేసో "గామూపచారో, నగరూపచారో"తి వుచ్చతి, ఏవం అప్పనాయ ఆసన్నత్తా సమీపచారిత్తా. **ఉపచారాని** అప్పనం

ఉపేచ్చ చరన్తీతి కత్వా. **అప్పనాయానులోమత్తాతి** నానావజ్జనవీథియం పరికమ్మతోపి లహుకం అప్పనానిప్ఫాదకవసేన, గుణవసేన వా అప్పనాయ అనుకూలత్తా. **ఏత్థాతి** ఏతేసు పరికమ్మోపచారానులోమసఙ్ఖాతేసు. **సబ్బన్తిమం** తతియం, చతుత్థం వా **గోత్రభూతి** పవుచ్చతి పరిత్తగోత్తస్స అభిభవనతో, మహగ్గతగోత్తస్స భావనతో చ.

౯౦౦-౩. అవిసేసేన సబ్బేసం సబ్బా సమఞ్ఞాతి పఠమే నయే గహితాగహణం హోతీతి ఆహ "**గహితాగహణేనా**"తిఆది. ఏకేకస్స గహితనామం ఇతరేసం అగ్గహణతో, ఏకేకనామవసేన గహితస్స ఇతరనామవసేన అగ్గహణతో వా నానావజ్జనపరికమ్మమేవ పరికమ్మన్తి అధిప్పాయేన "**పఠమం ఉపచారం వా**"తిఆది వుత్తం. **చతుత్థం పఞ్చమం వాతి వా**-సద్దో అనియమో, సో పన ఖిప్పాభిఞ్ఞదన్ధాభిఞ్ఞవసేన వేదితబ్బో. ఖిప్పాభిఞ్ఞస్స హి చతుత్థం అప్పేతి, దన్ధాభిఞ్ఞస్స పఞ్చమం. **తతో పరన్తి** పఞ్చమతో పరం. తేనాహ "**ఛట్ఠే వా**"తిఆది. కస్మా న జాయతీతి ఆహ "**ఆసన్నత్తా భవఙ్గస్సా**"తి. చిత్తనియామవసేన హి ఉప్పజ్జితబ్బేసు సత్తసు జవనేసు ఛట్ఠసత్తమజవనవారగళనట్ఠానభూతత్తా భవఙ్గస్స ఆసన్నం జవనం పతతి. **తావదేతి** తావదేవ. ఛట్ఠం, సత్తమం వా జవనం పతన్తం వియ హోతి పరిక్ఖీణజవనత్తాతి అధిప్పాయో.

౯౦౪-౬. అథ కిమేతం వుచ్చతి "ఛట్ఠే సత్తమే వాపి అప్పనా న జాయతీ"తి? **ఆభిధమ్మికగోదత్తత్థేరో** హి "పురిమా పురిమా కుసలా ధమ్మా పచ్ఛిమానం పచ్ఛిమానం కుసలానం ధమ్మానం ఆసేవనపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా. ౧.౧.౧౨) ఇమం సుత్తం వత్వా యథా అలద్ధాసేవనం పఠమజవనం గోత్రభుం న ఉప్పాదేతి, లద్ధాసేవనం పన బలవభావతో దుతియం, తతియం వా గోత్రభుం ఉప్పాదేతి, ఏవం లద్ధాసేవనతాయ బలవభావతో ఛట్ఠం, సత్తమమ్పి వా అప్పేతీతి ఛట్ఠం, సత్తమమ్పి వా అప్పనా హోతీతి వదతీ"తి ఇమం చోదనం మనసి నిధాయ థేరస్స తం మతం పటిక్ఖిపిత్వా యథావుత్తమతమేవ పతిట్ఠాపేతుం "**పురిమేహీ**"తిఆది వుత్తం.

పరియన్తే ఠాతుం నేవ సక్కోతీతి పపాతే ఏవ పతతీతి అధిప్పాయో. **అప్పేతుం న సక్కోతీతి** పతిట్ఠాతుం అప్పనావసేన ఉప్పజ్జితుం న సక్కోతి. న చేత్థ "పురిమా పురిమా"తిఆదిసుత్తపదం సాధకం ఆసేవనపచ్చయలాభస్స బలవభావే అనేకన్తికత్తా. తథా హి అలద్ధాసేవనాపి పఠమచేతనా దిట్ఠధమ్మవేదనీయా హోతి, లద్ధాసేవనా దుతియచేతనా యావ ఛట్ఠచేతనా అపరాపరియవేదనీయా, తస్మా లద్ధాసేవనేపి ఛట్ఠసత్తమే అప్పనా న హోతి ఆసన్నభవఙ్గతాయ దుబ్బలత్తాతి అధిప్పాయో. యది ఏవం కథం సత్తమజవనచేతనా ఉపపజ్జవేదనీయా ఆనన్తరియా హోతి? నాయం విసేసో, ఆసేవనపచ్చయలాభేన బలవప్పత్తియా, కిఞ్చరహి కిరియావత్థావిసేసతో. **కిరియావత్థా** హి ఆరమ్భమజ్ఝపరియోసానవసేన తివిధా. తత్థ పరియోసానావత్థాయ సన్నిట్ఠాపకచేతనాభావేన ఉపపజ్జవేదనీయాదితా హోతి, న బలవభావేనాతి ఆచరియా.

౯౦౭. **ఏక...పే.... పనాతి** అయం అప్పనా ఏకచిత్తక్ఖణాయేవ ఏకవారమేవ ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝతి, న సమాపత్తివీథియం వియ యథిచ్ఛకం పవత్తతి. సత్తసు హి ఠానేసు కాలపరిచ్ఛేదో నామ నత్థి, పఠమప్పనాయం, లోకియాభిఞ్ఞాసు, చతూసు మగ్గేసు, మగ్గానన్తరే ఫలే, రూపారూపభవేసు భవఙ్గట్ఠానే నిరోధస్స పచ్చయే నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనే నిరోధా వుట్ఠహన్తస్స ఫలసమాపత్తియన్తి. ఏతేసు హి కత్థచి అతిఇత్తరా, కత్థచి అప్పమాణా చిత్తక్ఖణా హోన్తి, కత్థచి సమ్పుణ్ణజవనవీథి అద్ధా లబ్భతి. తథా హి మగ్గానన్తరం ఫలం తిణ్ణం ఉపరి న హోతి, నిరోధస్స పచ్చయో నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం ద్విన్నం ఉపరి న హోతి, రూపారూపభవేసు భవఙ్గస్స పరిమాణం నత్థి, సేసేసు పన చతూసు ఠానేసు ఏకమేవ చిత్తన్తి తస్మా ఏకచిత్తక్ఖణికాయేవ అప్పనా హోతీతి వేదితబ్బా.

౯౧౮. **పచ్చవేక్ఖణహేతుక**న్తి పచ్చవేక్ఖణహేతుం కత్వా. నను చ పచ్చవేక్ఖణం ఆవజ్జనాదీహి, న పన తేన ఆవజ్జనాది, తస్మా కథం పచ్చవేక్ఖణహేతుకం హోతీతి యుజ్జతి? నాయం దోసో భవనకిరియాయ పచ్చవేక్ఖణహేతుకత్తా. న హి అసతి పచ్చవేక్ఖణే సా హోతి నిరోధస్స పచ్చయభూతఝానన్తరమివ, సతి పన పచ్చవేక్ఖణే సా హోతి, తస్మా అన్వయబ్యతిరేకవసేన లబ్భతి. తస్సా పచ్చవేక్ఖణహేతుకతాతి న న యుజ్జతి "పచ్చవేక్ఖణహేతుక"న్తి వచనం. పచ్చవేక్ఖణహేతుకం ఆవజ్జనన్తి వా సమ్బన్ధో. **ఆవజ్జన**ఞ్హి పచ్చవేక్ఖణఞాణానం అనన్తరపచ్చయభావేన కారణం హోతి.

౯౧౧-౩. నానావిసయలుద్ధస్స , ఇతో చితో చ భమన్తస్స చేతసోతి సమ్బన్ధో. **సమాధానేవా**తి సమాధానా ఏవ, సమాధానకరణతోతి అత్థో. **పామోజ్జభావతో**తి పామోజ్జేన సమానయోగక్ఖమతాయ తస్సా తబ్భావవుత్తిత్తా. అథ వా బ్యాపాదేన ఘట్టియమానస్స చిత్తస్స పముదితభావకరణతో పీతియేవ "పామోజ్జ"న్తి వుచ్చతి, తస్స భావో, తస్మా పామోజ్జసభావత్తాతి అత్థో. **సీతలత్తసభావతో**తి బ్యాపాదగ్గినా సన్తాపియమానస్స చిత్తస్స నిబ్బాపనవసేన సీతలత్తసభావత్తా.

౯౧౪-౬. **సవిప్ఫారికభావేనా**తి యోనిసో సఙ్కప్పవసేన కామవితక్కాదిం మద్దిత్వా పవత్తనతో సవిప్ఫారికసభావేన. **నేక్ఖమ్మాదిపవత్తితో**తి ఏత్థ నేక్ఖమ్మ-గ్గహణేన బ్రహ్మవిహారవజ్జం పఠమజ్ఝానం గహితం. **ఆది**-సద్దేన తీసు బ్రహ్మవిహారేసు పఠమజ్ఝానం గహితన్తి వదన్తి. **అవూపసన్తభావస్సా**తి ఉద్ధచ్చస్స సరూపకథనేన తంసహవత్తినో అనుతాపసభావస్స కుక్కుచ్చస్సాపి సరూపం కథితమేవాతి దట్ఠబ్బం. తథా **సయఞ్చేవాతిసన్తతో**తి ఉద్ధచ్చపటిపక్ఖసభావవచనేన కుక్కుచ్చపటిపక్ఖో పీతిభావోపి. తేనాహ "**సుఖం ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చద్వయస్సా**"తి. **మతియా అనురూపత్తా**తి పఞ్ఞాయ అనురూపత్తా. తథా చ వుత్తం **ఆచరియధమ్మపాలత్థే**రేన "విచారో విచికిచ్ఛాయ పటిపక్ఖో ఆరమ్మణే అనుమజ్జనవసేన పఞ్ఞాపతిరూపకసభావత్తా"తి. పోత్థకేసు పన "పీతియా అనురూపత్తా"తి పాఠో దిస్సతి, తస్స చ విచారో అనుమజ్జనసభావవన్తతాయ పీతి వియ ఆరమ్మణే అనివత్తన్తో ఓగాహేత్వా పవత్తతీతి పీతియా అనురూపత్తా సన్దేహసభావత్తా ఆరమ్మణం అనజ్ఝోగాహేత్వా పవత్తమానాయ విచికిచ్ఛాయ పటిపక్ఖోతి అత్థం వదన్తి.

౯౧౭. **తివిధకల్యాణ**న్తి ఆదిమజ్ఝపరియోసానకల్యాణతాసఙ్ఖాతాహి పటిపదావిసుద్ధిఆదీహి తివిధకల్యాణతాహి యుత్తం. యథాహ "పఠమస్స ఝానస్స పటిపదావిసుద్ధి ఆది, ఉపేక్ఖానుబ్రూహనా మజ్ఝే, సమ్పహంసనా పరియోసాన"న్తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౫౮). తత్థ పుబ్బభాగపటిపదావసేన ఝానస్స పరిపన్థతో విసుజ్ఝనం పటిపదావిసుద్ధి నామ, సా పన యస్మా ఝానస్స ఉప్పాదక్ఖణే లబ్భతి, తస్మా వుత్తం "పటిపదావిసుద్ధి ఆదీ"తి. విసోధేతబ్బతాదీనం అభావతో ఝానపరియాపన్నాయ తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాయ కిచ్చనిప్ఫత్తియా అనుబ్రూహనా ఉపేక్ఖానుబ్రూహనా నామ. సా పనాయం విసేసతో ఝానస్స ఠితిక్ఖణే లబ్భతి. తేన వుత్తం "ఉపేక్ఖానుబ్రూహనా మజ్ఝే"తి. తత్థ ధమ్మానం అనతివత్తనాదిసాధకస్స ఞాణస్స కిచ్చనిప్ఫత్తివసేన పరియోదపనా సమ్పహంసనా నామ. సా ఝానస్స ఓసానక్ఖణే పాకటా హోతీతి వుత్తం "సమ్పహంసనా పరియోసాన"న్తి.

అభయగిరివాసినో "పటిపదావిసుద్ధి నామ ససమ్భారికో ఉపచారో, ఉపేక్ఖానుబ్రూహనా నామ అప్పనా, సమ్పహంసనా నామ పచ్చవేక్ఖణా"తి (విసుద్ధి॰ ౧.౭౫) ఏవం పటిపదావిసుద్ధిఆదికే వణ్ణేన్తి, తం అయుత్తం. ఏవఞ్హి సతి అఝానధమ్మేహి ఝానధమ్మస్స గుణసంకిత్తనం నామ కతం హోతి. న హి భూమన్తరం భూమన్తరపరియాపన్నం హోతి, అన్తోఅప్పనాయమేవ ఆగమనవసేన పటిపదావిసుద్ధి, తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాయ కిచ్చనిప్ఫత్తిఆదీహి ఉపేక్ఖానుబ్రూహనాదయో చ వేదితబ్బా. ఏవఞ్చ కత్వా వుత్తం భగవతా "ఏకత్తగతం చిత్తం పటిపదావిసుద్ధిపక్ఖన్తఞ్చేవ హోతి ఉపేక్ఖానుబ్రూహితఞ్చ

ఞాణేన సమ్పహంసిత”న్తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౫౮). ఏత్థ హి **ఏకత్తగతం చిత్త**న్తి ఇన్ద్రియానం ఏకరసభావేన, ఏకగ్గతాయ చ సిఖప్పత్తియా తదనుగుణఏకత్తగతం ససమ్పయుత్తమప్పనాచిత్తం, తస్సేవ పటిపదావిసుద్ధిపక్ఖన్దనాది పక్ఖన్తరం వుచ్చతి.

దసలక్ఖణసంయుతన్తి “ఆదిమ్హి తీణి లక్ఖణాని, మజ్ఝే తీణి, పరియోసానే చత్తారీ”తి ఏవం దసపరిమాణేహి అప్పనాయ లక్ఖితబ్బభావేన లక్ఖణసఙ్ఖాతేహి పరిపన్థతో విసుద్ధిఝానాదీహి సంయుత్తం. వుత్తఞ్హేతం –

> “పఠమస్స ఝానస్స పటిపదావిసుద్ధి ఆది. ఆదిస్స కతి లక్ఖణాని? ఆదిస్స తీణి లక్ఖణాని. యో తస్స పరిపన్థో, తతో చిత్తం విసుజ్ఝతి, విసుద్ధత్తా చిత్తం మజ్ఝిమం సమథనిమిత్తం పటిపజ్జతి, పటిపన్నత్తా తత్థ చిత్తం పక్ఖన్దతి, యఞ్చ పరిపన్థతో చిత్తం విసుజ్ఝతి, యఞ్చ విసుద్ధత్తా చిత్తం మజ్ఝిమం సమథనిమిత్తం పటిపజ్జతి, యఞ్చ పటిపన్నత్తా తత్థ చిత్తం పక్ఖన్దతి, పఠమస్స ఝానస్స పటిపదావిసుద్ధి ఆది, ఆదిస్స ఇమాని తీణి లక్ఖణాని. తేన వుచ్చతి పఠమం ఝానం ఆదికల్యాణఞ్చేవ హోతి లక్ఖణసమ్పన్నఞ్చ.
>
> “పఠమస్స ఝానస్స ఉపేక్ఖానుబ్రూహనా మజ్ఝే, మజ్ఝస్స కతి లక్ఖణాని? మజ్ఝస్స తీణి లక్ఖణాని. విసుద్ధం చిత్తం అజ్ఝుపేక్ఖతి, సమథపటిపన్నం అజ్ఝుపేక్ఖతి , ఏకత్తుపట్ఠానం అజ్ఝుపేక్ఖతి, యఞ్చ విసుద్ధం చిత్తం అజ్ఝుపేక్ఖతి, యఞ్చ సమథపటిపన్నం అజ్ఝుపేక్ఖతి, యఞ్చ ఏకత్తుపట్ఠానం అజ్ఝుపేక్ఖతి, పఠమస్స ఝానస్స ఉపేక్ఖానుబ్రూహనా మజ్ఝే, మజ్ఝస్స ఇమాని తీణి లక్ఖణాని. తేన వుచ్చతి పఠమం ఝానం మజ్ఝేకల్యాణఞ్చేవ హోతి లక్ఖణసమ్పన్నఞ్చ.
>
> “పఠమస్స ఝానస్స సమ్పహంసనా పరియోసానం. పరియోసానస్స కతి లక్ఖణాని? పరియోసానస్స చత్తారి లక్ఖణాని. తత్థ జాతానం ధమ్మానం అనతివత్తనట్ఠేన సమ్పహంసనా, ఇన్ద్రియానం ఏకరసట్ఠేన సమ్పహంసనా, తదుపగవీరియవాహనట్ఠేన సమ్పహంసనా, ఆసేవనట్ఠేన సమ్పహంసనా, పఠమస్స ఝానస్స సమ్పహంసనా పరియోసానం, పరియోసానస్స ఇమాని చత్తారి లక్ఖణాని. తేన వుచ్చతి పఠమం ఝానం పరియోసానకల్యాణఞ్చేవ హోతి లక్ఖణసమ్పన్నఞ్చా”తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౫౮).

ఏత్థ చ గోత్రభుచిత్తస్స నానావజ్జనవీథియం ఉప్పజ్జనారహపరిపన్థతో విసుజ్ఝనతో తదాగమనవసేన ఝానచిత్తస్స విసుజ్ఝనాకారం సన్ధాయ “యో తస్స పరిపన్థో, తతో చిత్తం విసుజ్ఝతీ”తి వుత్తం. గోత్రభుచిత్తస్సేవ తథా విసుద్ధత్తా ఆవరణవిరహితం హుత్వా ఏకత్తనయేన మజ్ఝిమసమథనిమిత్తసఙ్ఖాతం సమప్పవత్తం అప్పనాసమాధిపటిపజ్జనం సన్ధాయ “విసుద్ధత్తా చిత్తం మజ్ఝిమసమథనిమిత్తం పటిపజ్జతీ”తి వుత్తం. తథా హి ఖీరస్సేవ దధిభావాభావేపి తదేవ ఖీరం దధిసమ్పన్నన్తిఆదీసు వియ గోత్రభుచిత్తస్స అప్పనాభావాభావేపి ఏకసన్తతిపరిణాముపగమనవసేన తం మజ్ఝిమం సమథనిమిత్తం లీనుద్ధచ్చసఙ్ఖాతఅన్తద్వయానుపగమనేన మజ్ఝిమం పచ్చనీకవూపసమనతో యథా సమథసఙ్ఖాతం యోగినో సుఖవిసేసానం కారణభావతో నిమిత్తభూతం అప్పనాసమాధిం పటిపజ్జతి నామ, తథా పటిపన్నత్తా పన సమాహితభావూపగమనేన ఏకత్తనయవసేనేవ తత్థ పక్ఖన్దనం సన్ధాయ “పటిపన్నత్తా తత్థ చిత్తం పక్ఖన్దతీ”తి వుత్తం. ఏకత్తనయఞ్హి వినా గోత్రభుస్స అప్పనాపక్ఖన్దనం నత్థి. ఏవం తావ పురిమచిత్తే విజ్జమానాకారస్స ఇధ నిబ్బత్తియా ఝానం ఉప్పాదక్ఖణే తివిధలక్ఖణసమ్పన్నం నామ. యథా హి లోకియవిపస్సనాయ కిచ్చనిప్ఫత్తియా లోకుత్తరమగ్గో “విపస్సనా”తి వుచ్చతి, ఏవం విసుద్ధస్స పన తస్స పున విసోధనే బ్యాపారాకరణతో తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాకిచ్చవసేన పుగ్గలస్స అజ్ఝుపేక్ఖనతో

వుత్తం “విసుద్ధం చిత్తం అజ్ఝుపేక్ఖతీ”తి. అప్పనాసమాధిభావూపగమనేన సమథవిప్పటిపన్నస్స పున సమాధానే బ్యాపారాకరణతో వుత్తం “సమథపటిపన్నం చిత్తం అజ్ఝుపేక్ఖతీ”తి.

ఏవం సమథపటిపన్నభావతోయేవ పుబ్బే “కథం ను ఖో కిలేససంసగ్గం పజహేయ్య”న్తి పటిపన్నస్స ఇదాని సమథపటిపత్తియా తస్స పహీనత్తా పాపమిత్తసంసగ్గం పహాయ ఏకస్స విహరతో సప్పురిసస్స వియ ఏకత్తేన ఉపట్ఠితస్స ఝానచిత్తస్స పున ఏకత్తుపట్ఠానే బ్యాపారాకరణం సన్ధాయ “ఏకత్తుపట్ఠానం అజ్ఝుపేక్ఖతీ”తి వుత్తం. ఏవం తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాయ కిచ్చవసేన ఝానం మజ్ఝే తివిధలక్ఖణసమ్పన్నం నామ హోతి. పుబ్బభాగప్పవత్తపారిహారియఞాణేన చిత్తస్స సంకిలేసవోదానకరధమ్మేసు ఆదీనవానిసంసం దిస్వా యథా తత్థ జాతానం ధమ్మానం అఞ్ఞమఞ్ఞానతివత్తనం హోతి, తథా భావనాయ సమ్పహంసితత్తా వినోధితత్తా తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాయ వసేన అనుబ్రూహితే చిత్తే సమాధిపఞ్ఞాసఙ్ఖాతయుగనద్ధధమ్మానం అఞ్ఞమఞ్ఞానతివత్తియా పవత్తనం సన్ధాయ వుత్తం “తత్థ జాతానం ధమ్మానం అనతివత్తనట్ఠేన సమ్పహంసనా”తి. సద్ధాపఞ్చమకానం ఇన్ద్రియానం నానాకిలేసేహి విముత్తత్తా విముత్తివసేన ఏకరసతం సన్ధాయ వుత్తం “ఇన్ద్రియానం ఏకరసట్ఠేన సమ్పహంసనా”తి. తేసం అనతివత్తనసమ్పహంసనానం అనురూపవసేన అలీనం అనుద్ధతం హుత్వా వీరియస్స పవత్తిం సన్ధాయ “తదుపగవీరియవాహనట్ఠేన సమ్పహంసనా”తి వుత్తం. యా పనస్స తస్మిం ఖణే పవత్తా ఆసేవనా, ఉప్పాదతో పట్ఠాయ ఠితిపరియోసానానం ఆసేవనపచ్చయభావవసేన పవత్తాకారో, తం సన్ధాయ “ఆసేవనట్ఠేన సమ్పహంసనా”తి వుత్తం. ఏవం ధమ్మానం అనతివత్తనాదిభావసాధనేన పరియోదాపకస్స ఞాణస్స కిచ్చవసేన ఝానపరియోసానే చతూహి లక్ఖణేహి సమ్పన్నం నామాతి వేదితబ్బం.

౯౧౯-౨౦. **వినోధేత్వాన పాపకే**తి పారిపన్థికే ధమ్మే విసేసేన నోధేత్వా సయం పహానమత్తే అట్ఠత్వా అతిసయప్పహానవసేన పున నోధేత్వాతి వుత్తం హోతి. **చిత్తభావనవేపుల్ల**న్తి సమాధిభావనాయ విపులభావం. యథా హి భావనావసేన నిమిత్తస్స ఉప్పత్తి, ఏవమస్స భావనావసేన వడ్ఢనమ్పి, తస్మా ఏకఙ్గులాదివసేన నిమిత్తం వడ్ఢయన్తస్స పునప్పునం బహులీకారేన ఝానభావనాపి వుడ్ఢిం విరుళ్హిం, అభిఞ్ఞావసేన చ వేపుల్లం ఆపజ్జతి. తేన వుత్తం “**చిత్తభావనవేపుల్లం...పే.... వడ్ఢేతబ్బ**”న్తి.

౯౨౧-౩. **వడ్ఢనాభూమియో ద్వేవా**తి వడ్ఢనట్ఠానాని ద్వేయేవ. ద్వీసు ఠానేసు అవస్సం ఏకత్తం వడ్ఢేతబ్బన్తి ఆచరియా. **తత్రా**తి సామిఅత్థే భుమ్మవచనం, తస్సాతి అత్థో. **తత్రా**తి వా ద్వీసు భూమీసు. **కసితబ్బం...పే.... యథిచ్ఛక**న్తి యథా నామ కస్సకో కసితబ్బట్ఠానం నఙ్గలేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా పరిచ్ఛేదబ్భన్తరం కసితుం తం ఠానం పరిచ్ఛిన్దతి, ఏవమేవం ఏకఙ్గులద్వఙ్గులతివఙ్గులచతురఙ్గులమత్తం మనసా పరిచ్ఛిన్దిత్వా పరిచ్ఛిన్దిత్వా యథాపరిచ్ఛేదం వడ్ఢేతబ్బం. తతో విదత్థిరతనప్పముఖపరివేణవిహారసీమానం, గామనిగమజనపదరజ్జసముద్దసీమానఞ్చ పరిచ్ఛేదవసేన వడ్ఢయన్తేన చక్కవాళపరిచ్ఛేదం కత్వా వా తతో వాపి ఉత్తరి పరిచ్ఛిన్దిత్వా వడ్ఢేతబ్బం. తేన వుత్తం “**యథిచ్ఛకం వడ్ఢేతబ్బ**”న్తి. అపరిచ్ఛిన్దిత్వా పన న వడ్ఢేతబ్బం. న హి అపరిచ్ఛేదే భావనా పవత్తతి. తథా చ వుత్తం “సన్తకే నో అనన్తకే”తి. ఏవం వడ్ఢితఞ్చ తం నిమిత్తం వడ్ఢితవడ్ఢితట్ఠానే పథవియా ఉక్కూలవికూలనదీవిదుగ్గపబ్బతవిసమేసు సఙ్కుసతసమబ్భాహతం ఉసభచమ్మం వియ హోతి.

౯౨౪-౬. తస్మిం పన నిమిత్తే పత్తపఠమజ్ఝానేన ఆదికమ్మికేన ఇదానేవ దుతియజ్ఝానాదిఅధిగమాయ ఉస్సాహం అకత్వా తస్మింయేవ పఠమజ్ఝానే పఞ్చహాకారేహి సుచిణ్ణవసినా భవితబ్బన్తి దస్సేతుం “**పత్తేపీ**”తిఆది వుత్తం. సుచిణ్ణో వసో

వసిభావో ఏతేనాతి **సుచిణ్ణవసినా,** సుట్ఠు ఆసేవితవసినాతి అత్థో. కతమా తా వసియో, యాసం వసేనాయం పఞ్చహాకారేహి సుచిణ్ణవసీతి ఆహ ‘‘**ఆవజ్జన**’’న్తిఆది. తత్థ **ఆవజ్జన**న్తి న ఆవజ్జనమత్తమేవ అధిప్పేతం ఆవజ్జనవసితాయ అధిప్పేతత్తా. ఆవజ్జనాయ పన ఉప్పన్నాయ జవనేహిపి భవితబ్బం. తాని చ ఖో ఆవజ్జనకప్పరతాయ చిత్తాభినీహారస్స యథావజ్జితవసేన హోన్తి. అధిగమేన సమం, ససమ్పయుత్తస్స ఝానస్స సమ్మా ఆపజ్జనం పటిపజ్జనం **సమాపత్తి**. అభిభుయ్య ఠపనం, అధిట్ఠానం వియాతి వా **అధిట్ఠానం. వసితా**తి ఏతేసు ఆవజ్జనాదీసు యథారుచి పవత్తియో , యత్థిచ్ఛకం, యదిచ్ఛకం, యావతిచ్ఛకం పవత్తితుం సమత్థభావో.

తత్థ పఠమజ్ఝానతో వుట్ఠాయ పఠమం వితక్కం ఆవజ్జయతో భవఙ్గం ఉపచ్ఛిన్దిత్వా ఉప్పన్నావజ్జనానన్తరం వితక్కారమ్మణానేవ చత్తారి, పఞ్చ వా జవనాని జవన్తి, తతో ద్వే భవఙ్గాని, తతో పున విచారారమ్మణం ఆవజ్జనం వుత్తనయేనేవ జవనానీతి ఏవం పఞ్చసు ఝానఙ్గేసు పటిపాటియా నిరన్తరం చిత్తం పేసేతుం సమత్థభావో, తత్థ అదన్ధాయితత్తం **ఆవజ్జనవసితా** నామ. సమాపజ్జితుకామతానన్తరం ద్వీసు భవఙ్గేసు ఉప్పన్నేసు భవఙ్గం ఉపచ్ఛిన్దిత్వా ఉప్పన్నావజ్జనానన్తరం సమాపజ్జితుం సమత్థతా **సమాపజ్జనవసితా** నామ. అయఞ్చ మత్థకప్పత్తా ఆవజ్జనసమాపజ్జనా సత్థు యమకపాటిహారియకాలధమ్మదేసనాదీసు లబ్భతి. ధమ్మసేనాపతిస్స యక్ఖేన సీసే పహారదానసమయే, మహామోగ్గల్లానత్థేరస్స నన్దోపనన్దదమనసమయే వా లబ్భతి, అఞ్ఞత్థ పన తతో దన్ధాయేవ, సేతు వియ సీఘసోతాయ నదియా ఓఘం భవఙ్గవేగం ఉపచ్ఛిన్దిత్వా యథాపరిచ్ఛిన్నకాలం ఝానం ఠపేతుం సమత్థతా, భవఙ్గపాతతో రక్ఖణయోగ్యతా **అధిట్ఠానవసితా** నామ. యథాపరిచ్ఛిన్నకాలం అతిక్కమితుం అదత్వా ఝానతో వుట్ఠానసమత్థతా **వుట్ఠానవసితా** నామ.

అథ వా యథాపరిచ్ఛిన్నకాలతో ఉపరి గన్తుం అదత్వా ఠపనసమత్థతా అధిట్ఠానవసితా నామ. పరిచ్ఛిన్నకాలతో అన్తో అవుట్ఠహిత్వా యథాకాలవసేనేవ వుట్ఠానసమత్థతా వుట్ఠానవసితా నామ. అథ వా వుత్తనయేనేవ పరిచ్ఛిన్నకాలతో అనూనం కత్వా సమాపత్తిం ఠపేతుం సమత్థతావ అధిట్ఠానవసితా నామ. కాలపరిచ్ఛేదం అతిక్కమిత్వా వుట్ఠితస్సపి నిద్దాలుకస్స పటిబుజ్ఝిత్వా పునప్పునం నిద్దోక్కమనం వియ వుట్ఠితసమాపత్తిమేవ పునప్పునం అసమాపజ్జిత్వా వుట్ఠానసమత్థతా, తత్థ ఆలయాకరణయోగ్యతా చ వుట్ఠానవసితా నామ.

పచ్చవేక్ఖణవసితా పన ఆవజ్జనవసితాయ ఏవ సఙ్గహితా. పచ్చవేక్ఖణజవనానేవ హి తేసం తేసం ఝానఙ్గానం ఆవజ్జనానన్తరం పవత్తాని, తస్మా యదగ్గేన ఆవజ్జనవసియా సిద్ధి, తదగ్గేన పచ్చవేక్ఖణవసితా సిద్ధాతి వేదితబ్బం. కేచి పన ఝానఙ్గానం అపాకటభావేపి తేసు నిరన్తరం ఆవజ్జనాయ పవత్తనసమత్థతా ఆవజ్జనవసితా నామ, తేసం యథాసభావపచ్చవేక్ఖణవసేన జవనప్పవత్తనసమత్థతా పచ్చవేక్ఖణవసితా నామ. అథ వా సతిపి సత్తన్నం జవనానం పవత్తియం నిరన్తరం ఆవజ్జనసమత్థతా ఆవజ్జనవసితా నామ, వసితాబలేన సత్తమజవనం అప్పత్వా చతుపఞ్చజవనేహేవ పచ్చవేక్ఖణసమత్థతా పచ్చవేక్ఖణవసితా నామ. అథ వా ఞాణవిప్పయుత్తచిత్తేహి పచ్చవేక్ఖితుం అసమత్థభావేపి “పచ్చవేక్ఖిస్సామీ”తి ఉప్పన్నఆవజ్జనానన్తరమేవ భవఙ్గేసు కాలం అవీతినామేత్వా సీఘమేవ ఆవజ్జితుం సమత్థతా ఆవజ్జనవసితా నామ, వసితాబలేన, పచ్చవేక్ఖణబలేన ఞాణవిప్పయుత్తచిత్తేహిపి పచ్చవేక్ఖితుం సమత్థతా పచ్చవేక్ఖణవసితా నామాతి వదన్తి. యస్మా పనేతా యథావుత్తనియామేన పునప్పునం ఆవజ్జనాదినా సాధేతబ్బా, తస్మా వుత్తం “ఆవజ్జిత్వా”తిఆది.

౯౨౭. ఇమేసు పన ఆదికమ్మికేన సమాపజ్జనబహులేనేవ భవితబ్బం, న పచ్చవేక్ఖణబహులేన. పచ్చవేక్ఖణబహులస్స హి ఝానఙ్గాని థూలాని దుబ్బలాని హుత్వా ఉపట్ఠహన్తి, అథస్స తాని ఏవ ఉపట్ఠితత్తా ఉపరి ఉస్సుక్కనాయ పచ్చయతం నాపజ్జన్తి, సో అప్పగుణే ఝానే ఉస్సుక్కమానో పఠమజ్ఝానావ పరిహాయతి, న చ సక్కోతి దుతియం అధిగన్తుం. తేన వుత్తం "**పఠమే అవసిప్పత్తే**"తిఆది. **ఉభతో భట్ఠో**తి పున పఠమజ్ఝానం సమాపజ్జితుం న సక్కోతీతి అధిప్పాయో. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

> "ఇధేకచ్చో భిక్ఖు బాలో అబ్యత్తో అఖేత్తఞ్ఞూ అకుసలో వివిచ్చేవ కామేహి వివిచ్చ అకుసలేహి ధమ్మేహి సవితక్కం సవిచారం వివేకజం పీతిసుఖం పఠమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, సో తం నిమిత్తం నాసేవతి, న భావేతి, న బహులిం కరోతి, న స్వాధిట్ఠితం అధిట్ఠాతి. తస్స ఏవం హోతి 'యంనూనాహం వితక్కవిచారానం వూపసమా…పే॰… దుతియం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరేయ్య'న్తి, సో న సక్కోతి వితక్కవిచారానం వూపసమా… పే॰… దుతియం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరితుం. తస్స ఏవం హోతి 'యంనూనాహం వివిచ్చేవ కామేహి…పే॰… పఠమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరేయ్య'న్తి, సో న సక్కోతి వివిచ్చేవ కామేహి…పే॰… పఠమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరితుం, అయం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ఉభతో భట్ఠో ఉభతో పరిహీనో"తి (అ॰ ని॰ ౯.౩౫).

౯౨౮-౩౧. **కామస్సహగతా…పే॰… చరన్తీ**తి ఆరమ్మణవసేన కామసహగతా హుత్వా సఞ్ఞా చేవ మనసికారా చ సముదాచరన్తి. సఞ్ఞాసీసేన చేత్థ తంసహగతో చిత్తుప్పాదో గహితో, మనక్కార-గ్గహణేన ఆవజ్జనన్తి దట్ఠబ్బం. కామానుపక్ఖన్దానం సఞ్ఞామనసికారానం వసేన హానం పరిహానిం భజతీతి **హానభాగియం**. కేచి పన "సంకిలేసన్తి హానభాగియో ధమ్మో'తి (విభ॰ ౮౨౮) వచనతో హానభాగియా కామసఞ్ఞాదికాతి తేహి పరిహాపియమానం ఝానమ్పి కారణూపచారేన హానభాగియం నామా"తి వదన్తి. **తదనుధమ్మతా సతీ**తి తస్సేవ ఝానస్స అనుధమ్మతా ఆరమ్మణవసేన తదనుగతా సతిపతిరూపకా నికన్తి. **అతక్కసహితా**తి అవితక్కం దుతియజ్ఝానం పత్తుకామస్స తం సన్తతో, మనసి కరోతో ఆరమ్మణవసేన తంసహగతా. **విసేసభాగియ**న్తి విసేసభూతస్స దుతియజ్ఝానస్స పదట్ఠానతాయ తం భజతీతి విసేసభాగియం. **నిబ్బిదాసంయుతా**తి విపస్సనారమ్మణా.

౯౩౨-౫. **పగుణతో**తి వసితప్పత్తతో. **ఆసన్నాకుసలారికా**తి నీవరణప్పహానస్స తంపఠమతాయ ఆసన్ననీవరణపచ్చత్థికా. థూలం నామ విపులమ్పి ఫేగ్గు వియ సుఖభఞ్జనీయన్తి ఆహ "**థూలత్తా…పే॰… దుబ్బలా**"తి. **తతో**తి దుతియజ్ఝానతో. దుబ్బలాని అఙ్గాని ఇమిస్సాతి **అఙ్గదుబ్బలా**. **సన్తతో చిన్తయిత్వా**తి పఠమజ్ఝానే వియ ఓళారికఙ్గానం అభావతో, సన్తధమ్మసమఙ్గితాయ చ సన్తన్తి ఏవం సన్తవసేన మనసి కత్వా. కిఞ్చాపి హి యే ధమ్మా దుతియజ్ఝానే పీతిసుఖాదయో, తే పఠమజ్ఝానేపి సన్తి, తేహి పన తే సన్తతరా, పణీతతరా చ హోన్తి. **నికన్తి**న్తి నికామనం అపేక్ఖన్తి అత్థో. **పరియాదాయా**తి ఖేపేత్వా, విక్ఖమ్భేత్వాతి అత్థో.

౯౪౩-౪. **సమ్పసాదన**న్తి సమ్పసాదనసఙ్ఖాతాయ సద్ధాయ యోగతో ఝానమ్పి సమ్పసాదనం నీలవణ్ణయోగతో నీలవత్థం వియ. నను చాయం సద్ధా పఠమజ్ఝానేపి అత్థి, కస్మా ఇదమేవ "సమ్పసాదన"న్తి వుత్తన్తి? వుచ్చతే – పఠమజ్ఝానం వితక్కవిచారక్ఖోభేన వీచితరఙ్గసమాకులమివ జలం న సుప్పసన్నం హోతి, తస్మా సతిపి సద్ధాయ తం సమ్పసాదనన్తి న వుత్తం. ఇమస్మిం పన వితక్కవిచారక్ఖోభాభావేన లద్ధోకాసా బలవతీ సద్ధా, తస్మా బలవసద్ధాయ

సమన్నాగతత్తా ఇదమేవ "సమ్పసాదన"న్తి వుత్తం. **అజ్ఝత్త**న్తి నియకజ్ఝత్తం, అత్తని జాతం, అత్తనో సన్తానే నిబ్బత్తన్తి అత్థో. తీణి అఙ్గాని ఇమస్సాతి **తివఙ్గికం. సేస**న్తి పీతిఆదీనం అఙ్గోహి బలవభావో, తిణ్ణం చతున్నం వా జవనానం పరికమ్మోపచారానులోమగోత్రభుభావో, ఛట్ఠే సత్తమే వా అప్పనాయానుప్పత్తి ఏకచిత్తక్ఖణతా, తతో భవఙ్గపాతో, పున భవఙ్గం విచ్ఛిన్దిత్వా పచ్చవేక్ఖణత్థాయ ఆవజ్జనం, తతో ఝానపచ్చవేక్ఖణన్తి ఇదం సబ్బం వుత్తావసేసం **హేట్ఠా** పఠమజ్ఝానే వుత్తనయేనేవ సముపలక్ఖితబ్బం.

౬౪౮-౯. **పీయతో**తి కామయతో. **ఉప్పిలాపన**న్తి కామఞ్చాయం పరిగ్గహేసు అపరిచ్చత్తపేమస్స అనాదీనవదస్సినో తణ్హాసహగతాయ పీతియా పవత్తిఆకారో, ఇధ చ దుతియజ్ఝానపీతి అధిప్పేతా, తథాపి సబ్బసో పీతియం అవిరత్తస్సాపి అనుబన్ధేయ్యాతి ఉప్పిలాపనం ఇధ ఆదీనవవసేన వుత్తం. అథ వా దుతియజ్ఝానస్సేవ తతియజ్ఝానం వియ అహుత్వా ఉప్పిలాపనాకారేన పవత్తి ఉప్పిలాపనం వియాతి ఉప్పిలాపనన్తి వుత్తం. తతియం సన్తతో దిస్వాతి సమ్బన్ధో.

౬౫౭-౮. **సతియా సమ్పజఞ్ఞేన సమ్పన్న**న్తి సరణలక్ఖణాయ సతియా, అసమ్మోహలక్ఖణేన సమ్పజఞ్ఞేన చ సమ్పన్నం. కామం పురిమజ్ఝానేసుపి సతిసమ్పజఞ్ఞం అత్థి, న హి ముట్ఠస్సతిస్స, అసమ్పజానతో చ ఉపచారమత్తమ్పి సమ్పజ్జతి, పగేవ అప్పనా, యేభుయ్యేన పన అవిప్పయోగీభావేన పవత్తమానేసు పీతిసుఖేసు పీతిసఙ్ఖాతస్స ఓళారికఙ్గస్స పహానే సుఖుమతాయ ఇధ సాతిసయో సతిసమ్పజఞ్ఞబ్యాపారోతి ఇధేవ సతిసమ్పజఞ్ఞసమ్పన్నతా వుత్తాతి వేదితబ్బా. **ఏకఙ్గహీన**న్తి పీతియా పహీనభావేన ఏకఙ్గవిప్పహీనం. సా పనేసా దుతియజ్ఝానస్స వితక్కవిచారా వియ అప్పనాక్ఖణేయేవ పహీయతి. తేనస్స సా "పహానఙ్గ"న్తి వుచ్చతి.

౬౫౨. సోమనస్సస్స పహీనత్తా ఆహ "**ఏకఙ్గవిప్పహీన**"న్తి. తఞ్చ పన సోమనస్సం ఏకవీథియం పురిమజవనేసుయేవ పహీయతి.

౬౫౪. పురిమజ్ఝానేసు పరికమ్మాదివసేన పవత్తానం కామావచరజవనానం ఏకసదిసత్తా ఇధ లబ్భమానం కఞ్చి విసేసం దస్సేతుం "**యస్మా**"తిఆది వుత్తం. **ఆసేవనం న హోతీ**తి ఆసేవనపచ్చయేన పచ్చయో న హోతి. అయఞ్హేత్థ అధిప్పాయో – యస్మా పదన్తరసఙ్గహితస్స అత్తనో సభావగ్గాహాపనసఙ్ఖాతఆసేవనపచ్చయత్తాభావతో సుఖవేదనా ఉపేక్ఖావేదనాయ ఆసేవనపచ్చయేన పచ్చయో న హోతి, చతుత్థజ్ఝానేవ ఉపేక్ఖావేదనాయ భవితబ్బం సాతిసయం సుఖవిరాగభావనత్తా, తస్మా ఇధ అప్పనావీథియం ఉపేక్ఖాసమ్పయుత్తజవనేహేవ భవితబ్బన్తి.

౬౫౬. ఏవం చతుక్కనయవసేన ఝానప్పభేదం దస్సేత్వా ఇదాని పఞ్చకనయమ్పి దస్సేతుం "**యం చతుక్కనయే**"తిఆది వుత్తం. **ద్విధా పన కత్వానా**తి వితక్కవిచారానం విసుం విసుం పహానఙ్గవసేన గణనతో ద్విధా కత్వా. **దుతియం తతియం కత**న్తి అవితక్కవిచారమత్తం అవితక్కఅవిచారన్తి ఏవం దుతియజ్ఝానఞ్చేవ తతియజ్ఝానఞ్చ కతం అభిధమ్మేతి అధిప్పాయో. సుత్తన్తేసు హి పఞ్చకనయో సరూపతో న గహితో, కస్మా పన అభిధమ్మే గహితోతి? పుగ్గలజ్ఝాసయతో, సన్నిసిన్నదేవపరిసాయ హి యేసం పఠమజ్ఝానే వితక్కో ఏవ ఓళారికతో ఉపట్ఠాతి, ఇతరే సన్తతో, తేసం చతురఙ్గికం అవితక్కవిచారమత్తం దుతియజ్ఝానం కత్వా పఞ్చకనయేన దేసేసి. యేసం వితక్కవిచారా ఓళారికతో ఉపట్ఠితా, తతో తేసం అవితక్కఅవిచారం తివఙ్గికం కత్వా చతుక్కనయేన దేసేసి. యేసం వితక్కోవ ఓళారికతో ఉపట్ఠాతి, తేహి తం

అతిక్కమిత్వా చతురఙ్గికం దుతియజ్ఝానం ఉప్పాదేతుం సక్కా. యేసం వితక్కవిచారా, తేహి ద్వేపి ఏకతో అతిక్కమిత్వా తివఙ్గికం దుతియజ్ఝానం ఉప్పాదేతుం సక్కా.

౯౭౯. అత్థబ్యఞ్జనవసేన సుట్ఠు మధురం, తతోయేవ వరతరం వచనం యస్స సోయం **సుమధురవరతరవచనో. కం ను జనం నేవ రఞ్జయతి,** న హి ఏకమ్పి న రఞ్జయతి. **అతినిసిత ...పే.... నీయోయన్తి** అతితిఖిణబుద్ధిప్పసాదేహి జనేహి వేదనీయో అయం గన్థో, పరిచ్ఛేదోతి వా అధిప్పాయో.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

అభిధమ్మావతారసంవణ్ణనాయ

రూపావచరసమాధిభావనానిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౫. పన్నరసమో పరిచ్ఛేదో

అరూపావచరసమాధిభావనానిద్దేసవణ్ణనా

౯౦౦. ఏవం పథవీకసిణవసేన చతుక్కపఞ్చకజ్ఝానాని దస్సేత్వా యస్మా సేసకసిణవసేన నిద్దిసియమానే గన్థగారవో హోతి, తస్మా తం సబ్బం ఠపేత్వా అరూపావచరం విభావేతుం ‘‘**రూపారూప**’’న్తిఆది ఆరద్ధం. **రూపారూపమతీతేనాతి** రూపారూపభవం అతిక్కన్తేన, పునానూపపత్తివసేన రూపారూపభవం అతిక్కన్తేన, పగేవ కామావచరభవం. **రూపారూపాదివేదినాతి** రూపారూపాదిభూమన్తరవేదినా.

౯౦౨-౪. యస్మా అయం అరూపావచరసమాధి నామ రూపవిరాగభావనా రూపవిరాగవసేనేవ అభినిప్ఫాదేతబ్బావ, తస్మా తం ఉప్పాదేతుకామస్స రూపే విరజ్జనాకారం, విరత్తమానసేన చ తదత్థాయ పటిపజ్జనవిధిం దస్సేతుం ‘‘**రూపే ఖో**’’తిఆది ఆరద్ధం. దణ్డనట్ఠేన దణ్డో, ముగ్గరాది, పరపీళనాధిప్పాయేన తస్స ఆదానం **దణ్డాదానం. ఆది**-సద్దేన సత్థాదానకలహవిగ్గహవివాదతువంతువంపేసుఞ్ఞాదీనం, అదిన్నాదానాదీనఞ్చ గహణం. **చక్ఖురోగాదయోతి ఆది**-సద్దేన సోతరోగాదీనం. **రూపే ఆదీనవం దిస్వాతి** కరజరూపాదిఓళారికరూపే తన్నిదానం దోసం దిస్వా. **నిబ్బిన్దమానసోతి** విరత్తమానసో. **అరూపన్తి** అరూపావచరభావనం. **తప్పూ కసిణరూపాతి** తప్పూ పటిభాగనిమిత్తసఙ్ఖాతా కసిణరూపా. నను చాయం రూపే ఆదీనవం దిస్వా తం సమతిక్కమత్థాయ పటిపజ్జతి , పటిభాగనిమిత్తఞ్చ అరూపం పణ్ణత్తిమత్తత్తాతి కథం తస్మా నిబ్బిజ్జతీతి అనుయోగం సన్ధాయ ఓపమ్మవసేన తమత్థం దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**సూకరాభిహతోవ సా**’’తి. యథా హి వనే సూకరేన పహతమత్తో సునఖో తతో భీతో రూపదస్సనవేలాయం భత్తపచనఉక్ఖలిం దూరతో దిస్వా సూకరపటిభాగతాయ తస్సం సూకరాసఙ్కం ఉప్పాదేత్వా ఉత్రస్తో పలాయతేవ, ఏవమేవ రూపే నిబ్బిన్దమానసో తం అతిక్కమితుకామో తప్పటిభాగే కసిణరూపేపి నిబ్బిజ్జతి, సమతిక్కమితుకామోతి అధిప్పాయో.

౯౦౫-౬. చతుత్థే పన ఝానస్మిన్తి ఠపేత్వా పరిచ్ఛిన్నాకాసకసిణం నవసు పథవీకసిణాదీసు అఞ్ఞతరస్మిం పటిలద్ధచతుత్థజ్ఝానే. కేచి పన ఆలోకకసిణమ్పి ఠపేత్వా అట్ఠసూతి వదన్తి. తస్స పన ఠపనే కారణం న దిస్సతి. సుట్ఠు చిణ్ణో చరితో అతిప్పగుణికతో ఆవజ్జనాదిలక్ఖణో వసీభావో ఏతేనాతి **సుచిణ్ణవసీ. కరోతి...పే.... యతోతి** యస్మా ఇదం చతుత్థజ్ఝానచిత్తం మయా నిబ్బిన్దకసిణరూపం ఆరమ్మణం కరోతి. **ఆసన్నసోమనస్సఞ్చాతి** యతో తతియజ్ఝానస్స ఆసన్నతాయ ఆసన్నసోమనస్సపచ్చత్థికఞ్చ. **థూలసన్తవిమోక్ఖతోతి** సన్తవిమోక్ఖసఙ్ఖాతఅరూపజ్ఝానతో ఏతం యతో థూలం ఓళారికం. అరూపజ్ఝానఞ్హి యే తే సన్తా విమోక్ఖా అతిక్కమ్మ రూపే ఆరుప్పాన్తిఆదీసు “సన్తవిమోక్ఖ”న్తి వుచ్చతి, సన్తతాసిద్ధి చస్స అనుస్సతితో దట్ఠబ్బా.

౯౦౭-౯౧. చతుత్థేతి చతుత్థజ్ఝానే. పఠమారుప్పఞ్చ సన్తతో దిస్వాతి సమ్బన్ధో, సన్తవసేన మనసి కరిత్వాతి అత్థో. సన్తతో మనసికరణేనేవ చేత్థ పణీతతో, సుఖుమతో చ మనసికారో సిద్ధోవ హోతీతి న తే విసుం గహితా. **పత్థరిత్వానాతి** పగేవ వడ్ఢితం, తదా వడ్ఢనవసేన వా పత్థరిత్వా. పుబ్బకాలవసేన చేతం వుత్తం. తేన నం ఉగ్ఘాటేత్వా పచ్ఛా న వడ్ఢితబ్బన్తి దస్సేతి. న హి తం పచ్ఛా వడ్ఢనత్థాయ వాయమియమానమ్పి వడ్ఢతీతి. **తేనాతి** కసిణరూపేన.

ఇదానిస్స ఉగ్ఘాటనాకారం దస్సేతుం ''**ఆకాసో ఇతి వా**''తిఆదిం వత్వా పున తం సమత్థేతుం ''**ఉగ్ఘాటేన్తో హీ**''తిఆది వుత్తం. ఉదయవసేన, పరిచ్ఛేదఘరణవసేన చ అన్తాభావతో **అనన్తో. న సంవేల్లేతీ**తి కటసారకకిలఞ్జాదయో వియ న పటిసంహరతి. **నావజ్జన్తో న పేక్ఖన్తో**తి అనావజ్జన్తో అనపేక్ఖన్తో. అఞ్ఞదత్థు తేన ఫుట్ఠోకాసం వుత్తనయేన మనసికరోన్తోయేవాతి అధిప్పాయో . ఇదఞ్హి వుత్తం హోతి – రూపావచరచతుత్థజ్ఝానస్స ఆరమ్మణభూతం కసిణరూపం సబ్బేన సబ్బం అమనసికరోతో, తేన చ ఫుట్ఠోకాసం "ఆకాసో ఆకాసో"తి మనసికరోతో యదా తం భావనానుభావేన ఆకాసం హుత్వా ఉపట్ఠాతి, తదా నో కసిణం ఉగ్ఘాటేతి నామాతి.

౯౯౨-౩. ఏవం కసిణుగ్ఘాటనవసేన పటిలద్ధే ఆకాసనిమిత్తే పున పటిపజ్జనవిధిం, యస్సత్థాయ యేసం పటిపజ్జతి, తదత్థసిద్ధిఞ్చ దస్సేతుం ''**కసిణుగ్ఘాటిమాకాసం నిమిత్త**''న్తిఆది వుత్తం. ఆకాసస్స అనిమిత్తభావేపి నిమిత్తేన ఫుట్ఠోకాసభావతో "నిమిత్త"న్తి వుత్తం. **పఞ్చ...పే.... విక్ఖమ్భన్తీ**తి నను రూపావచరపఠమజ్ఝానస్స ఉపచారక్ఖణేయేవ నీవరణాని విక్ఖమ్భితాని, తతో పట్ఠాయ చ న తేసం పరియుట్ఠానం అత్థి. యది సియా, ఝానతో పరిహాయేయ్యాతి? సచ్చమేతం, ఇమస్స పన ఝానస్స వణ్ణభణనవసేనేతం వుత్తం యథా అఞ్ఞత్థాపి హేట్ఠా పహీనానం ఉపరి పహానవచనన్తి. యే పన "సబ్బే కుసలా ధమ్మా సబ్బేసం అకుసలానం పటిపక్ఖాతి కత్వా ఏవం వుత్త"న్తి వదన్తి, తేహి దుతియజ్ఝానూపచారాదీసు నీవరణవిక్ఖమ్భనావచనస్స కారణం వత్తబ్బం హోతి. యమ్పి చేకే వదన్తి "సన్తేవ సుఖుమాని రూపావచరఅవిక్ఖమ్భనీయాని, తాని సన్ధాయేతం వుత్త"న్తి, తం తేసం మతిమత్తం. న హి మహగ్గతకుసలేసు లోకుత్తరకుసలం వియ ఓధిసో పహానం నామ అత్థి. యో పన రూపావచరేహి అరూపానం ఉళారఫలతాదివిసేసో, సో భావనావిసేసేన సన్తతరప్పణీతతరభావేన తేసుయేవ పురిమపురిమేహి పచ్ఛిమపచ్ఛిమానం వియాతి దట్ఠబ్బం. **ఇధాపీ**తి న కేవలం రూపావచరచతుత్థజ్ఝానే, "సేసాని కామావచరానీ"తిఆదీసు పన ఇధ యం వత్తబ్బం అవుత్తం, తం రూపావచరజ్ఝాననిద్దేసే వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బం.

౯౯౪-౧౦౦౧. "పున భావేతుకామేనా"తి వుత్తే పఠమమేవ పఠమారుప్పస్స భావితత్తా కిం భావేతుకామేనాతి అనుయోగే ''**దుతియారుప్పమానస**''న్తి వుత్తం, న పన "దుతియారుప్పమానసం భావేతుకామేనా"తి ఇమినా అజ్ఝాసయేన. న హి పఠమం దుతియారుప్పం భావితన్తి. రూపావచరజ్ఝానం అనతిక్కమిత్వా అనధిగన్తబ్బతో తం మనసికారసముదాచారస్స హానభాగియభావావహనతో రూపావచరజ్ఝానమేతస్స పచ్చత్థికన్తి కత్వా వుత్తం ''**ఆసన్న...పే.... పచ్చత్థికన్తి చా**''తి. వీథిపటిపన్నాయ భావనాయ ఉపరూపరివిసేసావహభావతో, పణీతభావసిద్ధితో చ పఠమారుప్పతో దుతియారుప్పం సన్తతరసభావన్తి ఆహ ''**దుతియారుప్ప...పే.... పనా**''తి. వక్ఖతి హి "సుపణీతతరా హోన్తి, పచ్ఛిమా పచ్ఛిమా ఇధా"తి (అభిధ॰ ౧౦౪౦). **విఞ్ఞాణమిచ్చేవం మనసా కాతబ్బ**న్తి విఞ్ఞాణం విఞ్ఞాణం ఇచ్చేవం మనసా కాతబ్బం, కేవలం అనన్తం అనన్తన్తి న మనసి కాతబ్బం. తేనాహ ''**అనన్తన్తి...పే.... మనసా నిధా**''తి. అనన్తం విఞ్ఞాణం అనన్తం విఞ్ఞాణన్తి పన మనసి కాతుం వట్టతి.

౧౦౦౨-౬. తస్మిం పన నిమిత్తస్మిన్తి తస్మిం పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణసఙ్ఖాతే విఞ్ఞాణనిమిత్తే. **విచారేన్తస్స మానస**న్తి భావనాచిత్తం పవత్తేన్తస్స. **ఆకాసఫుటవిఞ్ఞాణే**తి కసిణుగ్ఘాటిమాకాసం ఫరిత్వా పవత్తే పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణే ఆరమ్మణభూతే. **అప్పేతీ**తి అప్పనావసేన పవత్తతి. సభావధమ్మేపి ఆరమ్మణసమతిక్కమభావనావిసేసభావతో ఇదం అప్పనాపత్తం హోతి చతుత్థారుప్పం వియ. **అప్పనా...పే.... నయోవా**తి దుతియారుప్పజ్ఝానే పురిమభాగే తీణి, చత్తారి వా జవనాని

కామావచరాని ఉపేక్ఖావేదనాసమ్పయుత్తానేవ హోన్తి. చతుత్థం, పఞ్చమం వా ఆరుప్పమానసన్తిఆదినా అప్పనానయో పఠమారుప్పజ్ఝానే వుత్తనయోవ. **ఫరిత్వా పవత్తవిఞ్ఞాణన్తి** పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణం విఞ్ఞాణఞ్చన్తి వుచ్చతీతి రుళ్హీసద్దవసేన వుత్తభావమేవ పకాసేతుం **‘‘విఞ్ఞాణా...పే.... సియా’’**తి వుత్తం. పుబ్బే అనన్తస్స ఆకాసస్స ఆరమ్మణకరణవసేన అనన్తతాయ “విఞ్ఞాణఞ్చ”న్తి వుత్తన్తి. పున మనసికారవసేన వా అనన్తతాయ తథా వుత్తన్తి దస్సేతుం **‘‘మనక్కారవసేనాపీ’’**తిఆది వుత్తం. దుతియారుప్పం భావేన్తో హి పఠమారుప్పం అనన్తతో అనవసేసతో మనసి కరోన్తో అనన్తన్తి మనసి కరోతి.

౧౦౧౦. పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణాభావోతి కసిణం ఉగ్ఘాటేత్వా ఆకాసో వియ ఆకాసానఞ్చాయతనం పహాయ తస్స అభావో మనసి కాతబ్బో. కస్మా పనేత్థ దుతియారుప్పవిఞ్ఞాణాభావం అమనసికత్వా పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణాభావో మనసి కాతబ్బోతి? వుచ్చతే – తయిదం ఆరమ్మణాతిక్కమనవసేన పత్తబ్బం, న పన అఙ్గాతిక్కమనవసేన. తథా చ సతి ఆరమ్మణేయేవ సాతిసయం దోసదస్సనేన తం సమతిక్కమితబ్బం, ఆరమ్మణఞ్చ దుతియారుప్పస్స పఠమారుప్పమేవ, తస్మా కసిణే ఆదీనవం దిస్వా తం ఉగ్ఘాటేత్వా తబ్బివిత్తాకాసస్స వియ పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణే ఆదీనవం దిస్వా తం పహాయ తదభావస్సేవ మనసికరణం యుత్తన్తి. **అభయగిరివాసినో** పన “విఞ్ఞాణఞ్చాయతనాభావోయేవ మనసి కాతబ్బో”తి వదన్తి, తే పన ఇమేసం ఆరమ్మణాతిక్కమనవసేన పత్తబ్బభావం అసల్లక్ఖేత్వా కథేన్తి. యది సల్లక్ఖేన్తి, అఞ్ఞత్థ దోసం దిస్వా అఞ్ఞస్స సమతిక్కమే అతిప్పసఙ్గదోసతో న ముచ్చన్తి.

అథాపి వదేయ్యుం – “విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం సతో సమాపజ్జతి, సతో సమాపజ్జిత్వా సతో వుట్ఠాతి, సతో వుట్ఠహిత్వా తఞ్ఞేవ విఞ్ఞాణం భావేతీ’తి వచనతో విఞ్ఞాణఞ్చాయతనాభావోయేవ మనసి కాతబ్బో”తి, తయిదం పాళిఅత్థం విరుజ్ఝిత్వా గహణవసేన చిన్తితం. న హేత్థ తఞ్ఞేవ విఞ్ఞాణన్తి విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం అధిప్పేతం. యది హి తం అధిప్పేతం సియా, విఞ్ఞాణఞ్చాయతనన్తి తస్స పధానభావేన నిద్దిట్ఠత్తా తఞ్ఞేవాతి వచనేనేవ పరియత్తం, కిం విఞ్ఞాణన్తి వచనేన. అథ సరూపనిద్దేసత్థం విఞ్ఞాణవచనం, ఏవం సతి తఞ్ఞేవ విఞ్ఞాణఞ్చాయతనన్తి వుత్తం సియా, తస్మా విఞ్ఞాణన్తి వచనేన యం ఆరబ్భ విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం పవత్తం, తస్సేవ ఆకాసానఞ్చాయతనస్స గహణం, న ఇతరస్సాతి సుట్ఠు వుత్తం.

౧౦౧౧-౨. పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణాభావోమనసికాతబ్బోతి వత్వా మనసికారవిధిం దస్సేతుం **‘‘తం పనా’’**తిఆది వుత్తం. **అకత్వా మనసా**తి మనసా ఆరమ్మణం అకత్వా సబ్బేన సబ్బం తం అచిన్తేత్వా. “ఆకాసం ఆకాస”న్తి మనసి కరోన్తస్స కసిణవివిత్తాకాసం వియ “నత్థి నత్థీ”తి, “సుఞ్ఞం సుఞ్ఞ”న్తి వా మనసి కరోన్తస్స విఞ్ఞాణవివిత్తం అభావమత్తమేవ ఉపట్ఠాతీతి ఆహ **‘‘నత్థీ’’**తిఆది. **వా**-సద్దో అనియమత్థో, తేన ద్వీసు పకారేసు ఏకేనపి అత్థసిద్ధి హోతీతి దస్సేతి. అవుత్తవికప్పనత్థో వా వా-సద్దో, తేన “వివిత్తం వివిత్త”న్తి ఇమస్సపి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. అనియమో పనేత్థ తిణ్ణమ్పి విసుం విసుం పరియాయభావతోవ సిద్ధో. పరియాయసద్దా హి విసుం విసుంయేవ అత్థం సాధేన్తా పరియాయాతి లోకే నిరుళ్హా. యథాహు –

> “పరియాయేనేవ తే యస్మా, వదన్తత్థం న సంహతా;
> పరియాయత్థం తతో సబ్బం, పరియాయేసు వవత్థిత”న్తి.

౧౦౧౩-౬. **తస్మిం నిమిత్తే**తి పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణస్స అభావసఙ్ఖాతే ఝానుప్పత్తికారణభూతే నిమిత్తే. **సతి సన్తిట్ఠతీ**తి అభావనిమిత్తారమ్మణా సతి సమ్మా సుప్పతిట్ఠితా హుత్వా తిట్ఠతి. సతిసీసేన చేత్థ ఉపచారజ్ఝానానుగుణానం సద్ధాపఞ్చమానం ఇన్ద్రియానం సకిచ్చయోగం దస్సేతి. ఉపచారజ్ఝానం పన "భియ్యోపి సమాధియతి మానస"న్తి ఇమినా వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. **కసిణుగ్ఘాటిమా...పే.... అభావకే**తి ఏవం పవత్తవిఞ్ఞాణస్స నత్థిభావసఙ్ఖాతే వినాసాభావకే న పురే అభావాదికే. అప్పనానయో పనేత్థ పథవీకసిణే వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బోతి ఆహ "**అప్పనాయ నయో**"తిఆది.

౧౦౧౭-౯. ఏవం యం తత్థ అవసిట్ఠం, తం అతిదిసిత్వా ఇదాని విసేసం దస్సేతుం "**ఆకాసగతవిఞ్ఞాణ**"న్తిఆది వుత్తం. **పరికమ్మమనక్కారే తస్మిం అన్తరహితే**తి "నత్థి నత్థీ"తి పవత్తపరికమ్మమనసికారే అమనసికరణేన అస్మిం పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణే అన్తరహితే, న పన ఖణభఙ్గవసేన, ఝానపరిహానివసేన వా అన్తరహితే. ఖణభఙ్గవసేన హి అన్తరధానం ఖణే ఖణే ఉపలబ్భతి. పరిహానివసేన చ అన్తరధానే పున తం అనుప్పాదేత్వా ఉత్తరి ఞాణాధిగమోయేవ నత్థీతి. **తస్సాపగమమత్తంవ పస్సన్తో వసతీ**తి తస్స పఠమారుప్పస్స అభావమత్తం పస్సన్తో సో యోగావచరో విహరతి. యథా కథం వియాతి ఆహ "**సన్నిపాత**"న్తిఆది. ఇదం వుత్తం హోతి – యథా నామ కోచి పురిసో మణ్డలమాళాదీసు కత్థచి కేనచిదేవ కరణీయేన సన్నిపతితం భిక్ఖుసఙ్ఘం దిస్వా కత్థచి గన్త్వా సన్నిపాతకిచ్చావసానే ఉట్ఠాయ పక్కన్తేసు భిక్ఖూసు పున తం ఠానం గన్త్వా ఓలోకేన్తో సుఞ్ఞమేవ పస్సతి, ఏవంసమ్పదమిదం దట్ఠబ్బన్తి. తత్రిదం ఓపమ్మసంసన్దనం – యథా సో పురిసో సన్నిపతితం భిక్ఖుసఙ్ఘం దిస్వా గతో, తతో సబ్బేసు భిక్ఖూసు అపగతేసు తం ఠానం తేహి సుఞ్ఞమేవ పస్సతి, న పన తేసం కుతోచి అపగతకారణం, ఏవమయం యోగావచరో పుబ్బే విఞ్ఞాణఞ్చాయతనజ్ఝానచక్ఖునా పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణం దిస్వా నత్థీతి మనసికారేన తస్మిం అపగతే తతియారుప్పచక్ఖునా తస్స నత్థిభావమేవ పస్సతి, న తస్స అపగతకారణం వీమంసతి ఝానస్స తాదిసాభోగాభావతోతి.

౧౦౨౦-౪. **చతుత్థా...పే.... న చ సన్త**న్తి యథా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనచిత్తం సఙ్ఖారావసేససుఖుమభావప్పత్తియా సవిసేసం సన్తం, ఏవమయం ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనసమాపత్తి న చ సన్తా తదభావతోతి అధిప్పాయో. **చ**-సద్దో పనేత్థ అవుత్తసముచ్చయత్థో. తేన "సఞ్ఞా రోగో, సఞ్ఞా గణ్డో, సఞ్ఞా సల్లం, ఏతం సన్తం, ఏతం పణీతం, యదిదం నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతన"న్తి ఇమస్సపి సఙ్గహో వేదితబ్బో. **చతుత్థం సన్తతో**తి సఙ్ఖారావసేససుఖుమభావేనేవ సవిసేసం సన్తతాయ, అసన్తభావకరరోగాదిసరిక్ఖకసఞ్ఞావిరహతో చ సన్తతో దిస్వా. "**సన్తం సన్తమిదం చిత్త**"న్తి ఇమినా భావనాకారం దస్సేతి. **విభఙ్గేపి** హి తంయేవ ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం సన్తతో మనసి కరోతీతి అయమేవ భావనాకారో గహితో. అపరే పన "పాళియం ఇమస్స భావనాకారో న గహితో"తి వత్వా తత్థ కారణం వదన్తి, తత్థ వత్తబ్బం **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాదితో** గహేతబ్బం.

౧౦౨౭. తతియారుప్పసఙ్ఖాతక్ఖన్ధేసు చ చతూసుపి ఆరమ్మణభూతేసూతి అధిప్పాయో.

౧౦౨౯-౩౧. **అభావమత్తమ్పీ**తి సుఞ్ఞతమత్తమ్పి ఏవం సుఖుమమ్పీతి అధిప్పాయో. **సన్తారమ్మణతాయా**తి సన్తం ఆరమ్మణం ఏతస్సాతి సన్తారమ్మణా, తబ్భావో సన్తారమ్మణతా, తాయ, న ఝానసన్తతాయ. న హి తతియారుప్పసమాపత్తి చతుత్థారుప్పతో సన్తతరా. చోదకో యం సన్తతో మనసి కరోతి, న తత్థ ఆదీనవదస్సనం భవేయ్య. అసతి చ ఆదీనవదస్సనే న సమతిక్కమో ఏవ సియాతి "**సన్తతో చే మనక్కారో కథఞ్చ సమతిక్కమో**"తి ఆహ. ఇతరో "**అనాపజ్జితుకామత్తా**"తిఆదినా పరిహారమాహ. తేన ఆదీనవదస్సనమ్పి అత్థేవాతి దస్సేతి. యస్మిఞ్హి ఝానే అభిరతి, తత్థ

ఆవజ్జనసమాపజ్జనాదిపటిపత్తియా భవితబ్బం. సా పనస్స తతియారుప్పే సబ్బసోవ నత్థి, కేవలం సుఞ్ఞభావతో ఆరమ్మణకరణమత్తమేవ. తథా హేస కిఞ్చాపి తం సన్తతో మనసి కరోతి, అథ ఖ్వస్స "అహమేతం ఆవజ్జిస్సామి, సమాపజ్జిస్సామీ"తి **ఆభోగో** సమన్నాహారో న హోతి. కస్మా? ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనతో నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమాపత్తియా పణీతతరతాయ. యథా హి రాజా మహతా రాజానుభావేన నగరవీథియం చరన్తో దన్తకారాదయో కమ్మకారే ఛేకే అనేకాని దన్తవికతిఆదీని సిప్పాని కరోన్తే దిస్వా "అహో వత రే ఛేకా ఆచరియా, ఈదిసాని సిప్పాని కరిస్సన్తీ"తి ఏవం తేసం ఛేకతాయ తుస్సతి, న చస్స ఏవం హోతి "అహో వతాహమ్పి రజ్జం పహాయ ఏవరూపో సిప్పికో భవేయ్య"న్తి. తం కిస్స హేతు? రజ్జసిరియా మహానిసంసతాయ, సో తేసం జీవితం తిణాయపి అమఞ్ఞమానో తే సమతిక్కమిత్వా గచ్ఛతి, ఏవంసమ్పదమిదం దట్ఠబ్బం.

౧౦౩౨. **సుఖుమం పరన్తి** ఉక్కంసతో సుఖుమం, పరమజ్ఝానూపచారతో పట్ఠాయ హి తచ్ఛేన్తియా వియ పవత్తమానాయ భావనాయ అనుక్కమేన సఙ్ఖారా తత్థ అన్తిమకోట్ఠాసతం పాపితాతి. యది ఏవం కథం భావనా అత్తనో కిచ్చం సాధేతి, నను చేసా తదవత్థం పాపితా ఆరమ్మణం న సమ్మా ఉపనిజ్ఝాయతీతి? నయిదమేవ దట్ఠబ్బం. భావనాబలేన సుఖుమభావం పాపితాపి చేసా అత్తనో కిచ్చే దుబ్బలత్తం న పాపితా, అథ ఖో విప్ఫారికతాభావం గమితా, తేన తథా సుఖుమాపి అత్తనో కిచ్చే న దుబ్బలా ఏవాతి న తత్థ తస్సా అసామత్థియం హోతి.

౧౦౩౩-౪. **యాయ సఞ్ఞాయాతి** యాదిసాయ సఞ్ఞాయ సద్దప్పవత్తిహేతుభూతాయ. **సో** నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమఙ్గీ పుగ్గలో. **నేవసఞ్ఞీ చ నాసఞ్ఞీ హోతి** నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాసమఙ్గీ హోతి. **న కేవలం తు సఞ్ఞావ ఏదిసీ** సుఖుమా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞా హోతి, **అథ ఖో పన వేదనాదయోపి** సుఖుమా, వేదనాపి నేవవేదనానావేదనా, చిత్తమ్పి నేవచిత్తంనాచిత్తం, ఫస్సోపి నేవఫస్సోనాఫస్సో . ఏస నయో సేససమ్పయుత్తధమ్మేసు. సఞ్ఞాసీసేన పన "నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతన"న్తి వుత్తం "నానత్తకాయా నానత్తసఞ్ఞినో"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౩౩౨, ౩౪౧, ౩౫౭, ౩౫౯; అ॰ ని॰ ౭.౪౪; ౯.౨౪) వియ. నను చేత్థ యది సఞ్ఞా అత్థి, కథం నేవసఞ్ఞాతి వత్తుం వట్టతి. యది నత్థి, కథం నాసఞ్ఞాతి అనుయోగం సన్ధాయ ఇమమత్థం ఉపమాహి సాధేతుం "**పత్తమక్ఖనతేలేనా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **పత్తమక్ఖణతేలేనాతి** అన్తోవుత్థతాయ యాగుయా సద్ధిం అకప్పియట్ఠేన తేలం అత్థీతి, నాళిపూరాదీనం వసేన నత్థీతి చ వత్తబ్బేన పత్తే మక్ఖితతేలేన. **మగ్గస్మిం ఉదకేన చాతి** ఉపాహనతేమనమత్తట్ఠేన ఉదకం అత్థీతి, నహానవసేన నత్థీతి చ వత్తబ్బేన మగ్గస్మిం ఉదకేన.

౧౦౩౫-౭. **అయం అత్థోతి** కిఞ్చి విసేసం ఉపాదాయ సభావతో అత్థీతి వత్తబ్బస్సేవ ధమ్మస్స కిఞ్చి విసేసం ఉపాదాయ నత్థీతి వత్తబ్బతాసఙ్ఖాతో అయమత్థో. పటుసఞ్ఞాకిచ్చం కాతుం అసమత్థతాయ హి నేవసఞ్ఞితా, సఙ్ఖారావసేససుఖుమభావేన నాసఞ్ఞితా చ హోతి. తేనాహ "**పటుసఞ్ఞాయ కిచ్చస్సా**"తిఆది. ఆరమ్మణసఞ్జాననఞ్చేవ విపస్సనాయ విసయభావం ఉపగన్త్వా నిబ్బిదాజననఞ్చ పటుసఞ్ఞాకిచ్చం కథమయం సఞ్ఞావ సమానా సఞ్ఞాకిచ్చం కాతుం న సక్కోతీతి ఆహ "**యథా దహనకిచ్చ**"న్తిఆది. న్హాతుకామస్స ఉణ్హసీతభావం అకత్వా సుఖజననతాయ **సుఖోదకం,** తస్మిం. తేజోధాతు యథా దహనకిచ్చం కాతుం న సక్కోతి, ఏవమేసా అతిసన్తారమ్మణే పవత్తత్తా ఆరమ్మణసఞ్జాననం కాతుం న సక్కోతి, పరమసుఖుమత్తం గతావ. తేనేవ హేసా అకతాభినివేసస్స విపస్సనాఞాణేన సుఖగ్గయ్హా న హోతీతి సేససమాపత్తీసు సఞ్ఞా వియ విపస్సనాయ విసయభావం ఉపగన్త్వా నిబ్బిదాజననమ్పి కాతుం న సక్కోతి, అఞ్ఞేసు హి ఖన్ధేసు అకతవిపస్సనాభినివేసో భిక్ఖు నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనక్ఖన్ధే సమ్మసిత్వా నిబ్బిదం పత్తుం సమత్థో నామ నత్థి, అపి ఆయస్మా

సారిపుత్తో. పకతివిపస్సకో పన సారిపుత్తసదిసో భిక్ఖు ఖన్ధాదిముఖేన విపస్సనం అభినివిసిత్వా ద్వారారమ్మణేహి సద్ధిం ద్వారప్పవత్తధమ్మానం విపస్సనం ఆరభిత్వా రితో సక్కుణేయ్య తబ్బిసయం ఉదయబ్బయఞాణం ఉప్పాదేతుం, సోపి కలాపసమ్మసనవసేనేవ, నో అనుపదధమ్మవిపస్సనావసేన. న హి సారిపుత్తసదిసో భిక్ఖు చతుత్థారుప్పపరియాపన్నేసు ఫస్సాదిధమ్మేసు వినిబ్భుజిత్వా విసుం విసుం సరూపతో గహేత్వా అనిచ్చాదివసేన సమ్మసితుం సక్కోతి. కేవలం పన అవినిబ్భుజ్జ ఏకతో గహేత్వా కలాపతో సమూహతోయేవ సమ్మసితుం సమత్థో హోతి, ఏవం సుఖుమత్తేనేసా విజ్జతి.

౧౦౩౮-౪౦. **రూప**న్తి కసిణరూపసఙ్ఖాతం పటిభాగనిమిత్తం. **ఆకాస**న్తి కసిణుగ్ఘాటిమాకాసం. **విఞ్ఞాణ**న్తి ఆకాసే పవత్తవిఞ్ఞాణం . **తదభావక**న్తి తస్స ఆకాసే పవత్తవిఞ్ఞాణస్స అభావకం. **కమతో**తి పఠమారుప్పం సమతిక్కమిత్వా హోతీతిఆదినా అనుక్కమతో. అత్తనా వుత్తమత్థం అట్ఠకథావచనం ఆహరిత్వా సాధేన్తో ''**ఆహ చా**''తిఆదిమాహ. **ఇధా**తి ఇమాసు చతూసు అరూపసమాపత్తీసు. **పచ్ఛిమా పచ్ఛిమా** సమాపత్తియో హి పురిమాపురిమాహి సమాపత్తీహి **సుపణీతతరా** సుట్ఠు పణీతతరా, సున్దరపణీతతరాతి వా అత్థో. **పాసాదతలసాటికా**తి చతుభూమకపాసాదస్స హేట్ఠిమహేట్ఠిమతో ఉపరూపరి సవిసేసా పఞ్చ కామగుణా, చత్తారో పాసాదతలా చ థూలసణ్హసణ్హతరసణ్హతమసుత్తేహి విహితా ఆయామవిత్థారతో సమప్పమాణా సాటికా చ.

౧౦౪౨. రూపారూపభవం అభిభుయ్య నిబ్బానం యాతి, అథ వా నీవరణే అభిభుయ్య రూపారూపభవం యాతీతి అత్థో.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

అభిధమ్మావతారసంవణ్ణనాయ

అరూపావచరసమాధిభావనానిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౬. సోళసమో పరిచ్ఛేదో

అభిఞ్ఞానిద్దేసవణ్ణనా

౧౦౪౩-౭. **పరన్తి** విసిట్ఠం కత్వా, విసేసతోతి అత్థో. **చతుత్థజ్ఝానమత్తేపీతి** రూపావచరచతుత్థజ్ఝానమత్తేపి, నావస్సం అరూపజ్ఝానేహీతి అధిప్పాయో. అరూపావచరజ్ఝానం అప్పటిలద్ధోపి హి కతాధికారో భిక్ఖు అభిఞ్ఞా సమ్పాదేతుం సమత్థో హోతి. ఏత్థ చతుత్థజ్ఝానగ్గహణేనేవ హేట్ఠా తీణి ఝానాని గహితాని. తేసు హి అచిణ్ణవసీ చతుత్థజ్ఝానం ఉప్పాదేతుమ్పి న సక్కోతి. అభిఞ్ఞాసు అనుయోగం కాతుం వట్టతీతి వత్వా తత్థ పయోజనం దస్సేతుం ''**అభిఞ్ఞా నామా**''తిఆది వుత్తం. **నిట్ఠఙ్గతాతి** అధిగతానిసంసతాయ చేవ భావనాసుఖతాయ చ నిట్ఠం నిప్ఫత్తిం గతా. సమాధిభావనాయ హి లోకియాభిఞ్ఞా ఉదయఫలభావేన పాకటా. సో అభిఞ్ఞాయ చ సమాధినా చ సమన్నాగతో సుఖేనేవ పఞ్ఞాభావనం సమ్పాదేస్సతి.

౧౦౪౮-౯. **దిబ్బానీ**తిఆది లోకియాభిఞ్ఞానం సరూపతో ఉద్దిసనం. **దిబ్బాని చక్ఖుసోతానీ**తి దిబ్బచక్ఖుఞాణం, దిబ్బసోతఞాణఞ్చాతి దస్సేతి. **ఇద్ధీ**తి ఇద్ధివిధఞాణం. ఇమా పన **అభిఞ్ఞాయో పత్తుకామేన** ఆదికమ్మికేన యోగినా యస్మా ఓదాతకసిణపరియన్తేసు అట్ఠసు కసిణేసు చతుత్థజ్ఝానం, తబ్బసేన చ అరూపసమాపత్తియో నిబ్బత్తేత్వా వా న వా కసిణానులోమతాదీహి చుద్దసహి ఆకారేహి చిత్తం దమేతబ్బం. న హి ఏవం అదమేత్వా పుబ్బే అభావితభావనో ఆదికమ్మికో యోగావచరో పఞ్చ అభిఞ్ఞాయో నిప్ఫాదేస్సతీతి తస్మా తం చిత్తపరిదమనం అవస్సం కాతబ్బన్తి దస్సేతుం ''**కసిణానులోమతాదీహి**''తిఆది వుత్తం. **కసిణానులోమతాదీహీ**తి కసిణానులోమతా కసిణపటిలోమతా కసిణానులోమపటిలోమతా ఝానానులోమతా ఝానపటిలోమతా ఝానానులోమపటిలోమతా ఝానుక్కన్తికతా కసిణుక్కన్తికతా ఝానకసిణుక్కన్తికతా అఙ్గసఙ్కన్తికతా ఆరమ్మణసఙ్కన్తికతా అఙ్గారమ్మణసఙ్కన్తికతా అఙ్గవవత్థాపనతా ఆరమ్మణవవత్థాపనతాతి ఇమేహి చుద్దసహి ఆకారేహి.

తత్థ అట్ఠసు కసిణేసు పటిపాటియా సతక్ఖత్తుం సహస్సక్ఖత్తుమ్పి సమాపజ్జనం, తథేవ ఉప్పటిపాటియా, పటిపాటిఉప్పటిపాటివసేన చ సమాపజ్జనన్తి ఇమేసం తిణ్ణం ఆకారానం వసేన **కసిణానులోమతాదయో** వుత్తా. పఠమజ్ఝానతో పట్ఠాయ యావ నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం, అయం **ఝానానులోమతా** నామ. తేసం పటిలోమతో **ఝానపటిలోమతా** నామ. అనులోమపటిలోమతో **ఝానఅనులోమపటిలోమతా** నామ.

పథవీకసిణే పఠమజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా తత్థేవ తతియం సమాపజ్జతి, తతో తదేవ ఉగ్ఘాటేత్వా ఆకాసానఞ్చాయతనం, తతో ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనన్తి ఏవం కసిణం అనోక్కమిత్వా ఝానస్సేవ ఏకన్తరికభావేన ఉక్కమనం **ఝానుక్కన్తికతా** నామ. ఏవం ఆపోకసిణాదిమూలికాపి యోజనా కాతబ్బా. పథవీకసిణే పఠమజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా పున తదేవ తేజోకసిణే, తతో నీలకసిణే, తతో లోహితకసిణేతి ఝానం అనుక్కమిత్వా కసిణస్సేవ ఏకన్తరికభావేన ఉక్కమనం **కసిణుక్కన్తికతా** నామ. పథవీకసిణే పఠమజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా, తేజోకసిణే తతియం , నీలకసిణం ఉగ్ఘాటేత్వా ఆకాసానఞ్చాయతనం, లోహితకసిణతో ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనన్తి ఇమినా నయేన ఝానస్స చేవ కసిణస్స చ ఉక్కమనం **ఝానకసిణుక్కన్తికతా** నామ.

పథవీకసిణే పఠమజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా తత్థేవ ఇతరేసమ్పి సమాపజ్జనం **అఙ్గసఙ్కన్తికతా** నామ. సబ్బకసిణేసు ఏకేకస్సేవ సమాపజ్జనం **ఆరమ్మణసఙ్కన్తికతా** నామ. పథవీకసిణే పఠమజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా, ఆపోకసిణే దుతియం,

తేజోకసిణే తతియం, వాయోకసిణే చతుత్థం, నీలకసిణం ఉగ్ఘాటేత్వా ఆకాసానఞ్చాయతనం, పీతకసిణతో విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం, లోహితకసిణతో ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం, ఓదాతకసిణతో నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనన్తి ఏవం అఙ్గానం, ఆరమ్మణానఞ్చ సమతిక్కమనం **అఙ్గారమ్మణసఙ్కన్తికతా** నామ.

పఠమజ్ఝానం నామ పఞ్చఙ్గికన్తి వవత్థపేత్వా దుతియం చతురఙ్గికం, తతియం తివఙ్గికం, చతుత్థం దువఙ్గికం, ఆకాసానఞ్చాయతనం...పే.... నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనన్తి ఏవం ఝానఙ్గమత్తస్సేవ వవత్థాపనం **అఙ్గవవత్థాపనం** నామ. తథా "ఇదం పథవీకసిణం, ఇదం ఆపోకసిణ"న్తిఆదినా ఆరమ్మణమత్తస్సేవ వవత్థాపనం **ఆరమ్మణవవత్థాపనం** నామ. అఙ్గారమ్మణవవత్థాపనమ్పి ఏకే ఇచ్ఛన్తీతి. అట్ఠకథాసు పన అనాగతత్తా అద్ధా తం భావనాసుఖం న హోతి. ఇమేహి పన చుద్దసహి ఆకారేహి చిత్తపరిదమనం కాతుం అట్ఠసమాపత్తిలాభీనం సతేసు, సహస్సేసు వా ఏకోవ సక్కోతి.

౧౦౩౦-౧. దన్తేతి చుద్దసహి ఆకారేహి దన్తే. **సమాహితే**తి చతుత్థజ్ఝానసమాధినా సమాహితే. **సుద్ధే**తి నీవరణదూరీభావేన, పచ్చనీకసమనేపి అబ్యావటాయ తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాయ సమ్పాదితసతిపారిసుద్ధియా సబ్భావేన వా సుపరిసుద్ధే. **పరియోదాతే**తి సుధన్తసువణ్ణస్స నిఘంసనేన వియ పరిసుద్ధత్తాయేవ పరియోదాతే, పభస్సరేతి వుత్తం హోతి. అథ వా వితక్కవిచారక్ఖోభవిరహవసేన పరియోదాతేతి వుత్తం హోతి. **అనఙ్గణే**తి "మాదిసస్స సమాధిసమ్పన్నస్స ఈదిసేన భవితబ్బ"న్తి ఏవం ఝానపటిలాభపచ్చయానం "అహో వత మమేవ సత్థా పటిపుచ్ఛిత్వా పటిపుచ్ఛిత్వా భిక్ఖూనం ధమ్మం దేసేయ్యా"తిఆదినయప్పవత్తానం పాపకానం ఇచ్ఛావచరానం అభావేన అనఙ్గణే. **అనుపక్కిలేసే**తి ఉపగన్త్వా కిలిస్సనట్ఠేన ఉపక్కిలేససఙ్ఖాతానం రాగాదీనం, "అభిజ్ఝా చిత్తస్స ఉపక్కిలేసో, బ్యాపాదో, కోధో"తిఆదినా ఆగతానం చిత్తుపక్కిలేసానం వా విగతత్తా విగతుపక్కిలేసే. **ముదుభూతే**తి పగుణభావాపాదనేన సుభావితత్తా ముదుభూతే, వసిభావప్పత్తేతి వుత్తం హోతి. వసిభావప్పత్తఞ్హి చిత్తం సుపరిమద్దితం వియ చమ్మం సుపరికమ్మకతా వియ చ లాఖా ముదూతి వుచ్చతి. **కమ్మనియే**తి ముదుత్తాయేవ ఇద్ధిపాదభావూపగమనేన కమ్మక్ఖమే, వికుబ్బనాదిఇద్ధికమ్మయోగ్యేతి వుత్తం హోతి. ముదుజాతఞ్హి చిత్తం కమ్మక్ఖమం హోతి, సుధన్తమివ సువణ్ణం, ఉభయమ్పి చేతం సుభావితత్తాయేవ హోతి. యథాహ – "నాహం, భిక్ఖవే, అఞ్ఞం ఏకధమ్మమ్పి సమనుపస్సామి, యం ఏవం భావితం బహులీకతం ముదుఞ్చ హోతి కమ్మనియఞ్చ, యథయిదం, భిక్ఖవే, చిత్త"న్తి (అ॰ ని॰ ౧.౪౭). **ఠితే**తి ఏతేసు పరిసుద్ధభావాదీసు నిచ్చలం అవట్ఠితే, భావనాపారిపూరియా వా పణీతభావం సమ్మసిత్వా ఠితే. **అచలే**తి ఠితత్తాయేవ అకమ్పే, ఆనేఞ్జప్పత్తేతి వుత్తం హోతి. ముదుకమ్మఞ్ఞభావేహి వా అత్తనో వసే ఠితత్తా ఠితే, సద్ధాదీహి పరిగ్గహితత్తా అస్సద్ధియాదీహి అకమ్పనతో అచలే.

అట్ఠఙ్గసమ్పన్నేతి ఠితిఅచలతానం విసుం విసుం అగ్గహణేన సమాహితేతి విసుం ఏకఙ్గం కత్వా. తాసం పన విసుం విసుం గహణే సువిసుద్ధతాదీనం సమాహితచిత్తస్స అఙ్గభూతత్తా సమాహితేతి ఇమం అఙ్గభావేన అగ్గహేత్వా సువిసుద్ధతాదీహి అట్ఠహి అఙ్గేహి సమ్పన్నతా వేదితబ్బా. **ఇద్ధివిధాయా**తి ఇద్ధికోట్ఠాసత్థాయ, ఇద్ధిప్పభేదాయ వా. అత్థతో పన **ఇద్ధివిధా** నామ ఏకస్స బహుభావాదిఅనేకవిధానపచ్చయభూతం అభిఞ్ఞాఞాణం. **అభినీహరతీ**తి అభిఞ్ఞాధిగమత్థాయ పరికమ్మచిత్తం కసిణారమ్మణతో అపనేత్వా అభిఞ్ఞాభిముఖం పేసేతి. **ఇద్ధివికుబ్బన**న్తి ఏత్థ ఇజ్ఝతీతి ఇద్ధి, నిప్ఫజ్జతి పటిలబ్భతీతి వుత్తం హోతి. యఞ్హి నిప్ఫజ్జతి, పటిలబ్భతి చ, తం ఇజ్ఝతీతి వుచ్చతి. యథాహ –

"కామం కామయమానస్స, తస్స చేతం సమిజ్ఝతీ"తిఆది; (సు॰ ని॰ ౭౭౨; మహాని॰ ౧; నేత్తి॰ ౫,౪౪);

ఇద్ధియేవ వికుబ్బనం పకతివణ్ణవిజహనకిరియన్తి **ఇద్ధివికుబ్బనం,** ఇదం ఇద్ధీసు వికుబ్బనిద్ధియా పధానభావతో వుత్తం, ఇద్ధి చ వికుబ్బనఞ్చాతి వా **ఇద్ధివికుబ్బనం**. విసుం గహణమ్పి వుత్తకారణేనేవ దట్ఠబ్బం.

౧౦౩౨-౪. యథా పన తం నిప్ఫాదేతబ్బం, తం విధిం దస్సేతుం ''**అభిఞ్ఞాపాదకజ్ఝాన**''న్తిఆది వుత్తం. ఏత్థ చ "అనుపుబ్బేన చత్తారి ఝానాని సమాపజ్జిత్వా చతుత్థజ్ఝానతో వుట్ఠాయా"తి కేచి, తం అయుత్తం. యదిచ్ఛకం సమాపజ్జనత్థఞ్హి చిత్తపరిదమనం, చతుత్థజ్ఝానమేవ చ అభిఞ్ఞాపాదకం, న ఇతరాని. **సతం...పే.... మానస**న్తి సచే సతం ఇచ్ఛతి, "సతం హోమి, సతం హోమీ"తి, సచే సహస్సం ఇచ్ఛతి, "సహస్సం హోమి, సహస్సం హోమీ"తి ఏవం పరికమ్మ**మానసం** కత్వా. "పరికమ్మమానస"న్తి చ పాదకజ్ఝానతో వుట్ఠాయ "సతం హోమీ"తిఆదినా పవత్తితకామావచరచిత్తం, పాదకజ్ఝానఞ్చ. **అభి...పే.... పునా**తి ఏత్థ పుబ్బే అభిఞ్ఞాపాదకజ్ఝానసమాపజ్జనం పరికమ్మచిత్తస్స సమాధానత్థం, పున సమాపజ్జనం అధిట్ఠానచిత్తస్స బలగ్గాహత్థం. **అధిట్ఠాతీ**తి సతం ఆవజ్జేత్వా తతో పరం పవత్తానం తిణ్ణం, చతున్నం వా పుబ్బభాగచిత్తానం అనన్తరా ఉప్పన్నేన సన్నిట్ఠాపనవసేన అధిట్ఠానన్తి లద్ధనామేన అభిఞ్ఞాఞాణేన సన్నిట్ఠానం కరోతి, సతం నిప్ఫాదేతీతి అత్థో. "అధిట్ఠాన"న్తి హి సబ్బత్థ అభిఞ్ఞాఞాణం వుచ్చతి.

౧౦౩౫-౭. నిమిత్తారమ్మణన్తి పటిభాగనిమిత్తారమ్మణం. **పరికమ్మమనానేత్థ సతారమ్మణికానీ**తి ఏత్థ ఏతేసు పరికమ్మాధిట్ఠానేసు పరికమ్మమానసాని "సతం హోమీ"తి పవత్తాని కామావచరమానసాని సతారమ్మణికాని ఏకేకస్స చిత్తస్స వసేన సతారమ్మణికాని హోన్తి పచ్చేకం "సతం హోమీ"తి పవత్తనతో. సహస్సారమ్మణాదీసుపి ఏసేవ నయో. **తదాధిట్ఠానచిత్తమ్పీ**తి తస్స సతాదికస్స అధిట్ఠానచిత్తమ్పి. సతారమ్మణికతా చ పన నేసం వణ్ణవసేన, నో సత్తపఞ్ఞత్తివసేన. రూపఞ్హి సతం వా సహస్సం వా కత్వా దస్సేతబ్బం, న పఞ్ఞత్తి. ఏత్థ చ యది నీలవణ్ణమేవ సతం అభినిప్ఫాదేతి, వణ్ణస్స తంతంసన్తానవసేన నానత్తేపి నీలవసేన ఏకత్తా ఏకమేకం పరికమ్మచిత్తం సబ్బం నీలజాతం ఆలమ్బతి.

యది పన నానావణ్ణనానాకిరియపరికమ్మచిత్తానమ్పి బహుభావో హోతి, ఏకమేకం ఏకేకవణ్ణం, ఏకేకవణ్ణేసు చ నానాకిరియం ఆరమ్మణం కరోతి. అధిట్ఠానచిత్తం పన వణ్ణసామఞ్ఞం గహేత్వాపి పరికమ్మారమ్మణం నానావణ్ణవన్తం అభినిప్ఫాదేతి అచిన్తేయ్యానుభావత్తా ఇద్ధివిసయస్స. **అప్పనాచిత్తం వియాతి వియ**-గ్గహణం అభిఞ్ఞాచిత్తస్స, ఝానచిత్తస్స చ పఠముప్పత్తియం సదిసభావతో వుత్తం, న తస్స అప్పనాభావతో. తేనేవ హి పుబ్బే వుత్తగ్గహణేన విసేసితన్తి. **చతుత్థజ్ఝానిక**న్తి రూపావచరచతుత్థజ్ఝానవన్తం, తేన సమ్పయుత్తం. యది ఏవం చతుత్థజ్ఝానస్స, ఇమస్స చ కో విసేసోతి ఆహ ''**పరికమ్మవిసేసోవా**''తి. న హేత్థ పరికమ్మవిసేసం వినా అఞ్ఞో విసేసో అత్థి. అప్పనాయ పుబ్బభాగప్పవత్తానిపి తీణి చత్తారి జవనాని గహితగ్గహణేన, అగ్గహితగ్గహణేన వా పరికమ్మోపచారానులోమాని సబ్బపచ్ఛిమం గోత్రభునామకన్తిఆది సేసం సమానమేవ. తేనాహ ''**సేసం పుబ్బసమం ఇధా**''తి. ఇద్ధివిధఞాణవణ్ణనా.

౧౦౩౮. దిబ్బసోతన్తి దేవతానం పిత్తసేమ్హాదీహి అపలిబుద్ధేహి దూరేపి ఆరమ్మణగ్గహణసమత్థేహి దిబ్బసోతపసాదేహి సమానత్తా, దిబ్బవిహారవసేన పటిలద్ధత్తా, అత్తనా చ దిబ్బవిహారసన్నిస్సితత్తా దిబ్బం, సవనట్ఠేన సోతకిచ్చకరణతో, తంసదిసతాయ చ సోతం. **ఇద**న్తి యం ఉద్దేసే "దిబ్బాని చక్ఖుసోతానీ"తి (అభిధ॰ ౧౦౪౮) దిబ్బసోతం ఉద్దిట్ఠం, తం ఇదన్తి అత్థో.

౧౦౫౫-౬౪. పఠమం ఓళారికసద్దం ఆవజ్జేత్వా పచ్ఛా సుఖుమసద్దస్స ఆవజ్జితబ్బతో ఆహ "**మహన్తో సుఖుమోపి వా**"తి. పరిచయకరణత్థఞ్హి పఠమం అరఞ్ఞే సీహాదీనం సద్దే ఆదిం కత్వా సబ్బే ఓళారికతో పట్ఠాయ యథానుక్కమేన సుఖుమసద్దా ఆవజ్జితబ్బా, తథా పురత్థిమాదీసు దిసాసు ఓళారికానమ్పి సుఖుమానమ్పి సద్దానం సద్దనిమిత్తం మనసి కాతబ్బం. తస్స తే సద్దా పకతిచిత్తస్సపి పాకటా హోన్తి, పరికమ్మచిత్తస్స పన అతివియ పాకటా. **తస్సాతి** తస్స యోగినో. **సద్దస్స నిమిత్తన్తి** ఓళారికస్స, సుఖుమస్స వా సద్దస్స యథావుత్తం ఉపాదాయుపాదాయ లబ్భమానఓళారికసుఖుమాకారం. **మనసి కుబ్బతోతి** "ఇమిస్సా దిసాయ అయం సద్దో ఓళారికో, సుఖుమో వా"తి ఏవం పరికమ్మచిత్తేన మనసి కరోన్తస్స. **సద్దేసూతి** యే పరికమ్మచిత్తస్స విసయభూతా ఓళారికా, సుఖుమా వా సద్దా, తేసు. **అఞ్ఞతరన్తి** యత్థ పరికమ్మకరణవసేన అభిణ్హం మనసికారో పవత్తో, తం ఏకం సద్దం. యది అభిఞ్ఞాచిత్తమ్పి పరికమ్మేన గహితమేవ ఆరమ్మణం కరోతి, కో పన తస్స, ఇమస్స వా విసేసోతి? వుచ్చతే – పరికమ్మచిత్తం అసుతస్స గహణతో సద్దమత్తం గణ్హాతి, అభిఞ్ఞాచిత్తం పన అసుతమ్పి గణ్హన్తం సవనాకారేన గహణతో అత్థావబోధస్స పచ్చయభావేనేవ గణ్హాతీతి అయమేతేసం విసేసో. **సుతకోవిదాతి** పరియత్తియం ఛేకా.

౧౦౬౫-౬. **థామజాతన్తి** జాతథామం, దళ్హభావప్పత్తన్తి అత్థో. వడ్ఢేతబ్బం పాదకజ్ఝానారమ్మణం కిత్తకన్తి ఆహ "**ఏత్థన్తరగత**"న్తిఆది. పాదకజ్ఝానస్స హి ఆరమ్మణభూతం కసిణనిమిత్తం "ఏత్తకం ఠానం ఫరతూ"తి మనసి కరిత్వా పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జన్తస్స కసిణనిమిత్తం తత్తకం ఠానం ఫరిత్వా తిట్ఠతి. సో సమాపత్తితో వుట్ఠాయ పున పాదకజ్ఝానం అసమాపజ్జిత్వాపి అనేకప్పభేదేపి సద్దే ఆవజ్జతి సుభావితభావనత్తా. తత్థ అఞ్ఞతరం సద్దం ఆరబ్భ ఉప్పన్నావజ్జనానన్తరం చత్తారి, పఞ్చ వా జవనాని ఉప్పజ్జన్తి, తేసు పచ్ఛిమం ఇద్ధిచిత్తం హోతి. ఏవం యత్తకం సద్దం ఇచ్ఛతి, తత్తకం తత్థ గతం ఆవజ్జిత్వా అభిఞ్ఞాఞాణేన జానాతి. యేన పన ఏవం కసిణనిమిత్తం అవడ్ఢితం, తేన పునపి పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జితబ్బమేవ. సో హి తం ఠానగతసద్దం పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వావ తతో వుట్ఠాయ అభిఞ్ఞాచిత్తేన సుణాతి. తతో ఏవ హి "పాదకారమ్మణేన...పే.... సుణాతీతి సాసఙ్కం వదతీ"తి (విసుద్ధి. మహా. ౨.౪౦౦) వుత్తం. ఇద్ధివిధలాభీ పన సేసాభిఞ్ఞలాభినో వియ విజ్జమానసద్దాదిఆరమ్మణమత్తమేవ అకత్వా ఆగన్తుకరూపనిమ్మాపనతో సబ్బథాపి ద్విక్ఖత్తుం పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వావ తం నిప్ఫాదేతి. **ఏకఙ్గులద్వఙ్గుల**-గ్గహణఞ్చేత్థ సుఖుమసద్దాపేక్ఖాయ కతం.

౧౦౬౭. **సుణన్తోతి** ఏవం పరిచ్ఛిన్దిత్వా పరిచ్ఛిన్దిత్వా సవనేన వసికతాభిఞ్ఞో హుత్వా యథావజ్జితే సుణన్తో. **పాటియేక్కమ్పీతి** ఏకఙ్గం పవత్తమానేపి యావ బ్రహ్మలోకా ఏకకోలాహలం కత్వా ఉట్ఠితే సఙ్ఖభేరీపణవాదిసద్దే పచ్చేకం వత్థుభేదేన వవత్థాపేతుకామతాయ సతి "అయం సఙ్ఖసద్దో, అయం భేరీసద్దో, అయం పణవసద్దో"తిఆదినా పచ్చేకంయేవ వవత్థాపేతుం సక్కోతియేవాతి. దిబ్బసోతఞాణవణ్ణనా.

౧౦౬౮-౭౩. **చేతోపరియమానసన్తి** పరియాతీతి పరియం, సరాగాదివసేన పరిచ్ఛిజ్జ జానాతీతి అత్థో. యేసఞ్హి ధాతూనం గతి అత్థో, బుద్ధిపి తేసం అత్థో హోతీతి. చేతసో పరియం చేతోపరియం, మనసి భవన్తి మానసం, ఞాణం, చేతోపరియఞ్చ తం మానసఞ్చాతి **చేతోపరియమానసం. దిబ్బచక్ఖువసేనేవాతి** దిబ్బచక్ఖుఉపనిస్సయేనేవ. తఞ్హి ఏతస్స ఉప్పాదనే పరికమ్మం. **తస్మాతి** యస్మా ఇదం దిబ్బచక్ఖువసేనేవ పవత్తతి, తస్మా. **దిబ్బేన చక్ఖునాతి** దిబ్బసదిసతాదీహి "దిబ్బచక్ఖూ"తి లద్ధవోహారేన దిబ్బచక్ఖుఞాణేన దిస్వాతి సమ్బన్ధో. **హదయన్తి** న హదయవత్థు, అథ ఖో హదయమంసపేసి. యం బహి కమలమకుళసణ్ఠానం అన్తో కోసాతకీఫలసదిసన్తి వుచ్చతి. తఞ్హి నిస్సాయ ఇదాని వుచ్చమానం లోహితం తిట్ఠతి.

హదయవత్థు పన ఇమం లోహితం నిస్సాయ పవత్తతి. **లోహితం దిస్వా**తి లోహితస్స వణ్ణం దిస్వా. దిబ్బచక్ఖునోపి హి వణ్ణమేవ దిస్సతి. తేనేవ హి తం చక్ఖుసదిసత్తా "చక్ఖూ"తి వుచ్చతి. **పరస్సా**తి అఞ్ఞస్స. యథా హి యో పరో న హోతి, సో అత్తా, ఏవం యో అత్తా న హోతి, సో పరో. కథం పన దిబ్బచక్ఖునా లోహితస్స వణ్ణదస్సనేన పరచిత్తం విఞ్ఞేయ్యన్తి ఆహ "**సోమనస్సయుతే**"తిఆది. **లోహిత**న్తి రత్తం నిగ్రోధఫలసమానవణ్ణం. **కాళక**న్తి జమ్బుసదిసవణ్ణం. **తిలతేలూపమ**న్తి అనేన పసన్నభావమాహ.

కథం పన చిత్తే సోమనస్స సహగతాదిమ్హి సతి కమ్మజస్స లోహితస్స వివిధవణ్ణభావాపత్తీతి? కిఞ్చాపి హదయవత్థుసన్నిస్సితభూతాని కమ్మజానేవ, తం పన లోహితం కమ్మజమేవాతి నత్థి చతుసన్తతిరూపస్సపి తత్థ లబ్భమానత్తా. తేనేవ హి **అట్ఠకథాయం** "ఇదం రూపం సోమనస్సిన్ద్రియసముట్ఠానం, ఇదం దోమనస్సిన్ద్రియసముట్ఠానం, ఇదం ఉపేక్ఖిన్ద్రియసముట్ఠానన్తి పరస్స హదయలోహితవణ్ణం పస్సిత్వా"తి (విసుద్ధి॰ ౨.౪౦౧) వుత్తం. ఏవమ్పి యం తత్థ అచిత్తజం, తస్స యథావుత్తవణ్ణభేదేన న భవితబ్బన్తి? భవితబ్బం సేససన్తతిరూపానం తదనువత్తనతో. యథా హి గమనాదీసు చిత్తజరూపాని ఉతుజకమ్మజాహారజరూపేహి అనువత్తీయన్తి, అఞ్ఞథా కాయస్స దేసన్తరప్పత్తియేవ న సియాతి, ఏవమిధాపి చిత్తజరూపం సేససన్తతిరూపేహి అనువత్తీయతి, పసాదకోధవేలాసు చ చక్ఖుస్స వణ్ణభేదాపత్తియేవ తస్సత్థస్స నిదస్సనం దట్ఠబ్బం, తస్మా సోమనస్సాదియుత్తచిత్తానురూపం ఉప్పన్నచిత్తసముట్ఠానరూపవసేన సేసతిసముట్ఠానరూపానమ్పి నానావణ్ణతా హోతియేవాతి సుట్ఠు వుత్తం "**లోహితం లోహితం సియా**"తిఆది. **దిస్వా హదయలోహిత**న్తి పఠమం తావ అనుమానఞాణేన లోహితం దిస్వా. **కాతబ్బం థామతం గత**న్తి ఉప్పాదేత్వా థామభావం గతం కాతబ్బం.

చేతోపరియఞాణఞ్హి ఉప్పాదేతుకామేన యోగినా దిబ్బచక్ఖులాభినా ఏవ సతా హేట్ఠా వుత్తనయేన రూపావచరచతుత్థజ్ఝానం అట్ఠఙ్గసమన్నాగతం అభినీహారక్ఖమం కత్వా ఆలోకం వడ్ఢేత్వా దిబ్బేన చక్ఖునా పరస్స హదయమంసపేసిం నిస్సాయ వత్తమానస్స లోహితస్స వణ్ణదస్సనేన ఇదాని ఇమస్స చిత్తం "సోమనస్ససహగత"న్తి వా "దోమనస్ససహగత"న్తి వా "ఉపేక్ఖాసహగత"న్తి వా నయగ్గాహవసేన వవత్థాపేత్వా పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ "ఇమస్స చిత్తం జానామీ"తి పరికమ్మం కాతబ్బం. కాలసతమ్పి కాలసహస్సమ్పి పునప్పునం పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ తథేవ పటిపజ్జితబ్బం. తస్సేవం దిబ్బేన చక్ఖునా హదయలోహితవణ్ణదస్సనాదివిధినా పటిపజ్జన్తస్స "ఇదాని చేతోపరియఞాణం ఉప్పజ్జిస్సతీ"తి యం తదా పవత్తతీతి వవత్థాపితం చిత్తం, తం ఆరమ్మణం కత్వా మనోద్వారావజ్జనం తీణి చత్తారి వా జవనాని కామావచరాని జవన్తి. చతుత్థం, పఞ్చమం వా అభిఞ్ఞాచిత్తం రూపావచరచతుత్థజ్ఝానికం . తత్థ యం తేన అప్పనాచిత్తేన సమ్పయుత్తం ఞాణం, ఇదం చేతోపరియఞాణం. తఞ్హి యత్థ అనేన పరికమ్మం కతం, తం పరస్స చిత్తం పచ్చక్ఖతో పటివిజ్ఝన్తం విభావేన్తమేవ హుత్వా పవత్తతి, రూపం వియ చ దిబ్బచక్ఖుఞాణం, సద్దం వియ చ దిబ్బసోతఞాణం. తతో పరం పన కామావచరచిత్తేహి సరాగాదివవత్థాపనం హోతి నీలాదివవత్థాపనం వియ.

౧౦౭౪-౭. ఏవమధిగతస్స పన చేతోపరియఞాణస్స థామగమనవిధానమ్పి అధిగమవిధానసదిసమేవ, తదేవేత్థ ఆచరియేన దస్సితం. **ఏవం థామగతే**తిఆది థామగమనానిసంసదస్సనం. **సబ్బమేవా**తి ఇదం "కామావచరచిత్తం, రూపారూపేసు మానస"న్తి ఉభయపదేనపి సమ్బన్ధితబ్బం, చతుపణ్ణాసవిధం కామావచరచిత్తం, పఞ్చదసరూపావచరచిత్తం, ద్వాదసఅరూపావచరచిత్తన్తి సబ్బమేవ, పచ్చేకం సరాగాదిప్పభేదకం విజానాతీతి అత్థో. పుథుజ్జనస్స వసేనాయం

అభిఞ్ఞాకథాతి లోకుత్తరచిత్తం ఇధ అనుద్ధటం. తమ్పి హి ఉపరిమో, సదిసో వా అరియో హేట్ఠిమస్స, సదిసస్స చ చిత్తం జానాతి, హేట్ఠిమో పన ఉపరిమస్స చిత్తం న జానాతి. యథా చేతం, ఏవం అరూపావచరజ్ఝానే అకతాభినివేసో పుథుజ్జనో, సేఖోపి వా అరూపావచరచిత్తం న జానాతి. అట్ఠసమాపత్తికస్స పన వసేన ఇధారూపావచరచిత్తస్సాపి జాననం వుత్తం. అరహా పన ఆరుప్పే అకతాభినివేసోపి తప్పటిచ్ఛాదకఅవిజ్జాయ విహతత్తా తమ్పి జానాతియేవ. చేతోపరియఞాణవణ్ణనా.

౧౦౭౬-౭. పుబ్బే అతీతజాతీసు నివాసా నివుత్థా అత్తనో సన్తానే పవత్తా, సపరవిఞ్ఞాణేహి గోచరాసేవనాయ ఆసేవితా చ ఖన్ధా పుబ్బేనివాసా. పరవిఞ్ఞాణవిఞ్ఞాతాపి హి పుబ్బే నివసింసు ఏత్థాతి పుబ్బేనివాసాతి వుచ్చన్తి, తే పన ఛిన్నవటుమకానుస్సరణాదీసు బుద్ధానంయేవ విసయా, పుబ్బే నివాసేసు సరూపవిభావకం ఞాణం **పుబ్బేనివాసఞాణం**. తేన. **తదనుస్సతీ**తి తేసం పుబ్బేనివాసానం అనుస్సతి. హేట్ఠా తీసు ఝానేసు యథారహం పీతిసుఖేహి కాయచిత్తానం సమ్పీణనాయ చత్తారి ఝానాని సమాపజ్జితబ్బానీతి ఆహ "**ఝానాని పనా**"తిఆది. అఞ్ఞథా పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వాయేవాతి వుత్తం సియా. యాయ నిసజ్జాయ నిసిన్నస్స అనుస్సరణారమ్భో, సా ఇధ **సబ్బపచ్ఛిమా నిసజ్జా**.

౧౦౭౮-౮౦. **తతో పభుతి...పే.... క్కమాతి** తస్మిం భవే పురిమభవాదీసు కతం సబ్బమ్పి సఙ్గహేత్వా **సబ్బమావజ్జితబ్బ**న్తిఆదినా విసుం విసుం రత్తిన్దివాదివసేన దస్సేతి. **దివసే రత్తియం కత**న్తి సబ్బపచ్ఛిమనిసజ్జాతో పట్ఠాయ ఆసనపఞ్ఞాపనం సేనాసనప్పవేసనన్తి పటిలోమేన సకలం రత్తిన్దివం కతకిచ్చం ఆవజ్జితబ్బం. **కతమావజ్జితబ్బ**న్తి యం ఏత్థన్తరే కతకిచ్చం, సబ్బం తం పటిలోమక్కమేనేవ ఆవజ్జితబ్బన్తి అత్థో. ఏత్తకం పన పకతిచిత్తస్సాపి పాకటం, పరికమ్మచిత్తస్స పన అతిపాకటమేవ. సచే పనేత్థ కిఞ్చి న పాకటం హోతి, పున పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ ఆవజ్జితబ్బం, ఏత్తకేన దీపే జలితే వియ పాకటం హోతి. పాదకజ్ఝానసమాపజ్జనఞ్హి సత్థకస్స వియ నిసానసిలా సతిపఞ్ఞానం నిసితభావావహం, తస్మా తా తంసమాపజ్జనేన పరమనేపక్కప్పత్తా హోన్తి. **పురిమస్మిం భవే**తి ఇమమ్హా భవా అనన్తరే పురిమస్మిం భవే.

౧౦౮౧. **నిబ్బత్తం నామరూపఞ్చా**తి అత్తనో పచ్చయేహి నిబ్బత్తనామరూపం. **సాధుక**న్తి సుట్ఠు అపరిహాపేత్వా ఆవజ్జితబ్బం. పహోతి హి ఇమిస్సా అభిఞ్ఞాయ కతాధికారో భిక్ఖు పఠమవారేనేవ పటిసన్ధిం ఉగ్ఘాటేత్వా చుతిక్ఖణే నామరూపం ఆరమ్మణం కాతుం, తథా అసక్కోన్తేనాపి ధురనిక్ఖేపం అకత్వా పాదకజ్ఝానమేవ పునప్పునం సమాపజ్జితబ్బం, తతో చ వుట్ఠాయ పునప్పునం ఆవజ్జితబ్బం. ఆవజ్జన్తేన చ పన పఠమం రూపం ఆవజ్జిత్వా పచ్ఛా నామం ఆవజ్జితబ్బన్తి ఆచరియా. అపరే పన విపరియాయేన వదన్తి.

తత్థ పచ్ఛిమనిసజ్జాతో పభుతి యావ పటిసన్ధితో ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తఞాణం అతీతజాతీసు నివుత్థధమ్మారమ్మణాభావతో పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణం నామ న హోతి, తం పన పరికమ్మఞాణమేవ. యదా పనస్స పటిసన్ధిం అతిక్కమ్మ చుతిక్ఖణే ఉప్పన్నం నామరూపం ఆరమ్మణం కత్వా మనోద్వారావజ్జనం ఉప్పజ్జతి, తస్మిం నిరుద్ధే వుత్తనయేన అప్పనాచిత్తం ఉప్పజ్జతి, తేన సమ్పయుత్తం ఞాణం పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణం నామ. తేనాహ "**యదా పనా**"తిఆది.

ఏత్థాహ – కిం ఏకేనేవ అభిఞ్ఞాచిత్తేన చుతిక్ఖణే పవత్తనామరూపం సబ్బమ్పి ఆరమ్మణం కరోతి, ఉదాహు అఞ్ఞేన అఞ్ఞేనాతి. కిఞ్చేత్థ యది ఏకేనేవ, దూరతో చిత్తపటం పేక్ఖన్తస్స వియ అనిరూపితరూపేన పవత్థానం హోతి. యది చ అఞ్ఞేన

అఞ్ఞేన, విసుం విసుం పాదకజ్ఝానసమాపజ్జనాదినా భవితబ్బన్తి? ఉభయథాపి న దోసో. ఇద్ధివిసయస్స హి అచిన్తేయ్యత్తా ఏకేనపి అభిఞ్ఞాచిత్తేన నామరూపే పస్సన్తో నిరూపితరూపేనేవ పస్సతి, న అనిరూపితరూపేనేవ పస్సతి, అఞ్ఞేనపి వా పఠమమేవ పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ సమాహితచిత్తేన కతపరికమ్మస్స పవత్తితత్తా పున సమాపజ్జనం వినా ఆవజ్జిత్వా ఆరమ్మణం కరోతియేవాతి. పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణవణ్ణనా.

౧౦౮౬-౭. **దిబ్బచక్ఖునా**తి దిబ్బసదిసత్తా, దిబ్బవిహారవసేన పటిలభితబ్బత్తా, అత్తనా చ దిబ్బవిహారసన్నిస్సితత్తా మహాజుతికతాదీహి వా **దిబ్బం,** రూపదస్సనట్ఠేన చక్ఖుమివాతి **చక్ఖు**. యథా హి మంసచక్ఖు విఞ్ఞాణాధిట్ఠితం సమవిసమం ఆచిక్ఖన్తం వియ పవత్తతి, ఇదం పన తతో సాతిసయం చక్ఖుకిచ్చకారీతి దిబ్బఞ్చ తం చక్ఖు చాతి దిబ్బచక్ఖు, తేన **దిబ్బచక్ఖునా. కసిణారమ్మణ**న్తి అట్ఠన్నమ్పి కసిణానం వసేన కసిణారమ్మణం. **అభినీహారక్ఖమం కత్వా**తి చుద్దసవిధేన చిత్తపరిదమనేన అట్ఠఙ్గసమ్పన్నతాకరణేన అభినీహారక్ఖమం దిబ్బచక్ఖుఞాణాభిముఖం పేసనారహం పేసనయోగ్యం కత్వా. “తేజో…పే.… కసిణమ్పి వా ఆసన్నం కాతబ్బ”న్తి పాఠసేసో. **ఆసన్నం కాతబ్బ**న్తి దిబ్బచక్ఖుఞాణుప్పత్తియా సమీపభూతం కారణభూతం కాతబ్బం, తత్థ ఉపచారజ్ఝానం పగుణతరం కత్వా తం వడ్ఢేత్వా ఇచ్ఛితక్ఖణే ఉపట్ఠానయోగ్యం కత్వా ఠపేతబ్బన్తి వుత్తం హోతి. **ఏత్థా**తి ఇమస్మిం దిబ్బచక్ఖునా రూపదస్సనవిసయే. **సేట్ఠన్తి పరిదీపిత**న్తి ఆలోకకసిణస్సేవ పభావిస్సజ్జనసభావేన ఆలోకకరణేన ఇతరేహి విసిట్ఠత్తా విసిట్ఠన్తి పరిదీపితం.

౧౦౮౮-౯౦. **ఉప్పాదేత్వా**తి పఠమజ్ఝాననిద్దేసే వుత్తనయేన ఉపచారజ్ఝానుప్పాదనేన ఉప్పాదేత్వా. ఉపచారజ్ఝానుప్పత్తియా హి సద్ధిం పటిభాగనిమిత్తుప్పత్తి. యస్మా పాదకజ్ఝానం విజ్జమానేయేవ ఆలోకే అప్పనావసేన పవత్తిమత్తం వినా అత్తనో బలేన ఆలోకం ఫరితుం న సక్కోతి, నాపి యథాపత్థటం థావరం కాతుం, పరికమ్మం పన తదుభయమ్పి కాతుం సమత్థం, తస్మా ఉపచారభూమియంయేవ తం వడ్ఢేతబ్బన్తి ఆహ “**ఉపచారభూమియ**”న్తిఆది. **ఉపచారభూమీ**తి చేత్థ ఆలోకస్స థావరకరణవసప్పవత్తం పరికమ్మచిత్తమేవాతి దట్ఠబ్బం. **అప్పన**న్తి ఝానవసేన అప్పనం. న హి అకతపరికమ్మస్స అభిఞ్ఞావసేన అప్పనా సిజ్ఝతి. తేనాహ “**పాదకజ్ఝాననిస్సిత**”న్తి. **పాదకజ్ఝాననిస్సిత**న్తి పాదకజ్ఝానారమ్మణం హోతి, న దిబ్బచక్ఖుస్స పరికమ్మనిస్సితం పరికమ్మారమ్మణం హోతి, తథా చ సతి ఆలోకవడ్ఢనాభావతో రూపదస్సనం న సియాతి అధిప్పాయో.

౧౦౯౧-౩. **అన్తో…పే.… భవే**తి అన్తోగతమేవ రూపగతం పస్సితబ్బం భవే, న బహిద్ధా విక్ఖేపుప్పత్తిహేతుభావతో పస్సితబ్బం దిబ్బచక్ఖునాతి అధిప్పాయో. న హి ఆలోకే ఫరితేపి మంసచక్ఖుస్స ఆపాథం హోతి. **పరికమ్మస్స వారో హి అతిక్కమతి తావదే**తి ఇధ పరికమ్మం నామ యథావుత్తకసిణారమ్మణం ఉపచారజ్ఝానం, తం రూపగతం పస్సతో న పవత్తతి, కసిణాలోకవసేన చ రూపగతదస్సనం కసిణాలోకో చ పరికమ్మవసేనాతి తదుభయమ్పి పరికమ్మస్స అప్పవత్తియా న హోతి. తేనాహ “**ఆలోకోపీ**”తిఆది. తస్మిం అన్తరహితే రూపగతమ్పి న చ దిస్సతి, రూపగతం పస్సతో పరికమ్మస్స వారో అతిక్కమతి, పరికమ్మపసుతస్స కసిణారమ్మణఞాణం హోతీతి రూపగతం దిస్సతి, కథం పటిపజ్జితబ్బన్తి ఆహ “**తేనా**”తిఆది.

౧౦౯౪-౬. **ఏవం అనుక్కమేనా**తి పునప్పునం పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా తతో వుట్ఠాయ అభిణ్హం ఆలోకఫరణేన. **ఆలోకో థామవా**తి ఆలోకగతో చిరట్ఠాయీ సియా, తథా చ సతి తత్థ సుచిరమ్పి రూపగతం పస్సతేవ. తేన వుత్తం “**ఆలోకో ఏత్థా**”తిఆది. స్వాయమత్థో తిణుక్కూపమాయ విభావేతబ్బోతి దస్సేన్తో ఆహ “**తిణుక్కాయా**”తిఆది. ఏకో కిర రత్తియం

తిణుక్కాయ మగ్గం పటిపజ్జి, తస్స సా తిణుక్కా విజ్ఝాయి, అథస్స సమవిసమాని న పఞ్ఞాయింసు, సో తం తిణుక్కం భూమియం ఘంసిత్వా పున ఉజ్జాలేసి, సా పజ్జలిత్వా పురిమాలోకతో మహన్తరమాలోకం అకాసి, ఏవం పునప్పునం విజ్ఝాతం ఉజ్జాలయతో కమేన సూరియో ఉట్ఠాసి, సూరియే ఉట్ఠితే "ఉక్కాయ కమ్మం నత్థీ"తి తం ఛడ్డేత్వా దివసమ్పి అగమాసి. తత్థ ఉక్కాలోకో వియ పరికమ్మకాలే కసిణాలోకో, ఉక్కాయ విజ్ఝాతాయ సమవిసమానం అదస్సనం వియ రూపగతం పస్సతో పరికమ్మస్స వారాతిక్కమేన ఆలోకే అన్తరహితే రూపగతానం అదస్సనం, ఉక్కాయ ఘంసనం వియ పునప్పునం పాదకజ్ఝానసమాపజ్జనం, ఉక్కాయ పురిమాలోకతో మహన్తతరాలోకకరణం వియ పున పరికమ్మం కరోతో బలవతరాలోకఫరణం, సూరియుట్ఠానం వియ థామగతాలోకస్స యథావడ్ఢితపరిచ్ఛేదం ఫరిత్వా అవట్ఠానం, తిణుక్కం ఛడ్డేత్వా దివసమ్పి గమనం వియ పరిత్తాలోకం వడ్ఢేత్వా థామగతేనాలోకేన దివసమ్పి రూపదస్సనం. ఏత్తావతా చ దిబ్బచక్ఖుస్స నానావజ్జనపరికమ్మఞ్ఞేవ దిబ్బచక్ఖుఞాణఞ్చ దస్సితం, న తస్స ఉప్పత్తిక్కమోతి తం దస్సేతుం **"ఉప్పాదనక్కమోపీ"**తిఆది వుత్తం. తం హేట్ఠా వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. **తాని చత్తారి పఞ్చ వాతి** పోత్థకేసు లిఖన్తి. "తీణి చత్తారి వా పనా"తి పాఠో.

౧౧౦౦. తత్థ **అత్థసాధకచిత్త**న్తి యదత్థాయేస పటిపన్నో, తస్స తదత్థసాధనతో అత్థసాధకభూతం చిత్తం. తస్మిఞ్హి ఉప్పన్నే మంసచక్ఖుస్స అనాపాథయోగ్యం అన్తోకుచ్ఛిగతం హదయవత్థునిస్సితం హేట్ఠాపథవీతలనిస్సితం తిరోకుట్టపబ్బతపాకారగతం పరచక్కవాళగతన్తి ఇదం రూపం ఆపాథం ఆగచ్ఛతి, మంసచక్ఖునా దిస్సమానం వియ హోతి. తదేవ చేత్థ రూపం సరూపతో విభావనసమత్థం చక్ఖువిఞ్ఞాణం వియ. న పన ఆవజ్జనపరికమ్మవసేన పవత్తాని పుబ్బభాగచిత్తాని. తాని హి ఆరమ్మణం కరోన్తానిపి న యాథావతో తం విభావేత్వా పవత్తన్తి ఆవజ్జనసమ్పటిచ్ఛనాదిచిత్తాని వియాతి.

౧౧౦౧-౨. నను చ అనాగతంసఞాణం యథాకమ్మూపగఞాణన్తి ద్వే అభిఞ్ఞాఞాణాని అత్థి, కస్మా తాని ఇధ న దస్సితానీతి ఆహ **"అనాగతంసఞాణస్సా"**తిఆది. **ఇజ్ఝన్తి దిబ్బచక్ఖునాతి** విసుం పరికమ్మస్స అభావతో దిబ్బచక్ఖుఞాణపటిలాభేనేవ తస్స పరివారాని హుత్వా పటిలద్ధాని హోన్తి. తతోయేవ హి తాని తస్స పరిభణ్డఞాణానీతి వుచ్చన్తి. యథా హి సినేరుస్స పరివారట్ఠానియాని తంసిద్ధియా సిద్ధాని మేఖలట్ఠానాని పరిభణ్డానీతి వుచ్చన్తి, ఏవం ఇమానిపి దిబ్బచక్ఖుసిద్ధియా సిద్ధాని తస్స పరిభణ్డానీతి వేదితబ్బాని.

హోతు తావ ఏవమేతం, చుతూపపాతఞాణం పన కిం న దస్సితన్తి ఆహ **"చుతూపపాతఞాణమ్పీ"**తిఆది. దిబ్బచక్ఖుఞాణమేవ హి చుతియం, ఉపపత్తియఞ్చ రూపం విభావేన్తం చుతూపపాతే పవత్తత్తా "చుతూపపాతఞాణ"న్తి వుచ్చతి, అవసేసరూపవిభావనకాలే "దిబ్బచక్ఖూ"తి వుచ్చతి, తస్మా పరమత్థతో నామద్వయేన ఆగతం ఏకమేవ ఞాణం, దిబ్బచక్ఖుఞాణం చుతూపపాతఞాణన్తి పన బ్యఞ్జనతోయేవ నానన్తి. కత్థచి మనోమయఞాణన్తిపి విసుం అభిఞ్ఞాఞాణం ఆగతం, తం అత్థతో ఇద్ధివిధఞాణమేవ. దిబ్బచక్ఖుఞాణవణ్ణనా.

౧౧౦౩. **ఇధాతి** ఇమస్మిం సాసనే. **అనేన తరేనాతి** అనేన అభిధమ్మావతారనామకేన తరేన.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

అభిధమ్మావతారసంవణ్ణనాయ

అభిఞ్ఞానిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౭. సత్తరసమో పరిచ్ఛేదో

అభిఞ్ఞారమ్మణనిద్దేసవణ్ణనా

౧౧౦౪-౫. పఞ్చ ఇద్ధివిధాదీనీతి –

> “ఇద్ధివిధం దిబ్బసోతం, పరచిత్తవిజాననా;
>
> పుబ్బేనివాసానుస్సతి, దిబ్బచక్ఖూతి పఞ్చధా”తి. –

ఏవమాగతా పఞ్చ. **సత్తాభిఞ్ఞా ఇమా పనాతి** అతీతంసఞాణస్స పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణే, మనోమయఞాణస్స చ ఇద్ధివిధఞాణే అన్తోగధత్తా వుత్తం. అతీతంసఞాణం నామ పరేసం పచ్చుప్పన్నభవే యావ పటిసన్ధిపరియోసానం పవత్తచిత్తారమ్మణం ఞాణం. మనోమయఞాణమ్పి నామ మనోమయకాయాభినిమ్మానాదివసప్పవత్తం ఇద్ధివిధఞాణం.

౧౧౦౬. ఇదాని ఇమేసం అభిఞ్ఞాఞాణానం ఆరమ్మణవినిచ్ఛయే అసమ్మోహత్థం తం దస్సేతుమారభన్తో ఆహ **‘‘సత్తన్న’’**న్తిఆది . **చత్తారో ఆరమ్మణత్తికాతి** పరిత్తారమ్మణత్తికో మగ్గారమ్మణత్తికో అతీతారమ్మణత్తికో అజ్ఝత్తారమ్మణత్తికోతి ఇమే చత్తారో ఆరమ్మణత్తికా. **ఏత్థాతి** ఇదం పచ్చామసనం కిం తికానం, ఉదాహు ఆరమ్మణానన్తి, కిఞ్చేత్థ – యది తికానం, తదయుత్తం. న హి తికేసు అభిఞ్ఞాఞాణాని పవత్తన్తి. అథ ఆరమ్మణానం, తమ్పి అయుత్తం. న హి అఞ్ఞం ఉద్దిసిత్వా అఞ్ఞస్స పచ్చామసనం యుత్తన్తి. యథా ఇచ్ఛసి, తథా హోతు. భవతు తావ తికానం, నను వుత్తం “తికేసు అభిఞ్ఞాఞాణాని నప్పవత్తన్తీ”తి? నాయం విరోధో తికవోహారేన ఆరమ్మణానంయేవ గయ్హమానత్తా. అథ వా పన హోతు ఆరమ్మణానం, నను వుత్తం “అఞ్ఞం ఉద్దిసిత్వా అఞ్ఞస్స పచ్చామసనం అయుత్త”న్తి. అయమ్పి న దోసో యథావుత్తకారణేనేవాతి.

౧౧౦౭-౧౦. పరిత్తాదీసు సత్తసూతి అసతిపి వత్థుభేదే భూమికాలసన్తానభేదవసేన భిన్నేసు పరిత్తమహగ్గతఅతీతానాగతపచ్చుప్పన్నఅజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణవసేన సత్తసు పరిత్తాదిఆరమ్మణవిభాగేసు. ఇద్ధివిధఞాణస్స మగ్గారమ్మణతాయ అభావతో ఇధ మగ్గారమ్మణత్తికో న లబ్భతి. కాయం చిత్తసన్నిస్సితం కత్వా అదిస్సమానేన కాయేన గన్తుకామోతి సమ్బన్ధో. చిత్తసన్నిస్సితకరణఞ్చ తం వియ కాయస్స అదిస్సమానసీఘగతికతావసేన తగ్గతికతాపాదనం. యథా చిత్తం న దిస్సతి సీఘగమనఞ్చ, ఏవం కాయమ్పి అదిస్సమానం, సీఘగమనఞ్చ కత్వా యథిచ్ఛితట్ఠానం గన్తుకామోతి అయఞ్హేత్థ అత్థో. **చిత్తవసేనాతి** మహగ్గతచిత్తవసేన పరిణామేతీతి పాఠసేసో. తేనాహ **‘‘తం మహగ్గతే చ చిత్తస్మిం సమారోపేతీ’’**తి. పాదకజ్ఝానఞ్హి సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ “అయం కాయో ఇదం చిత్తం వియ అదిస్సమానో, సీఘగమనో చ హోతూ”తి పరికమ్మం కరోతి, పరికమ్మం పన కత్వా పున సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ తథేవ పరికమ్మం కరోన్తో కాయం గహేత్వా మహగ్గతే పాదకచిత్తే సమారోపేతి, తగ్గతికం కరోతి వియ, అదిస్సమానం, సీఘగమనఞ్చ కరోతి. తం పన సీఘగమనత్థం అభావితిద్ధిపాదానం వియ దన్ధం అప్పవత్తిత్వా కతిపయచిత్తవారేహేవ ఇచ్ఛితట్ఠానప్పత్తివసేన దట్ఠబ్బం, న ఏకచిత్తక్ఖణేనేవ. “నాహం, భిక్ఖవే, అఞ్ఞం ఏకధమ్మమ్పి సమనుపస్సామి, యం ఏవం లహుపరివత్తం, యథయిదం, భిక్ఖవే, చిత్త”న్తి (అ. ని. ౧.౪౮) హి ఏత్థ అఞ్ఞ-గ్గహణేనేవ రూపధమ్మానం గహితత్తా చిత్తక్ఖణవసేన రూపప్పవత్తి న యుత్తా. యత్థ యత్థ చ ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి, తత్థ తత్థేవ భిజ్జన్తి చ, న చ ఇద్ధిబలేన ధమ్మానం కేనచి లక్ఖణఞ్ఞథత్తం సక్కా కాతున్తి. చిత్తవసేన రూపకాయం పాదకజ్ఝానే సమారోపేన్తస్స కాయమేవ ఆరమ్మణన్తి ఆహ **‘‘కాయారమ్మణతో’’**తి, కాయే వణ్ణారమ్మణతోతి

వుత్తం హోతి. **కాయసన్నిస్సితం కత్వా చిత్తన్తి** ఏత్థ న చిత్తం కాయం వియ దన్ధం దిస్సమానం కరోతి, కిన్తు దన్ధదిస్సమానగతికరణమత్తమేవాతి దట్ఠబ్బం.

౧౧౧౨-౩. **అనాగతమతీతఞ్చ కరోతి విసయం యదాతి** మహాధాతునిధానే మహాకస్సపత్థేరాదీనం వియ అనాగతం అధిట్ఠహన్తానం అనాగతం ఆరమ్మణం కరోతి, కాయవసేన చిత్తపరిణామనకాలే తదేవ చిరనిరుద్ధం పాదకజ్ఝానం ఆరమ్మణం కరోన్తానం అతీతం ఆరమ్మణం కరోతి, తదా అతీతారమ్మణం, అనాగతగోచరఞ్చ హోతి, **పచ్చుప్పన్నో గోచరో** పచ్చుప్పన్నస్స రూపకాయస్స ఆరమ్మణకరణతో. హత్థిఆదయో అభినిమ్మినన్తస్సాపి హి కిఞ్చాపి పరికమ్మం అనాగతారమ్మణం హోతి, అధిట్ఠానచిత్తం పన పచ్చుప్పన్నారమ్మణమేవ. ఉపచారారమ్మణం వియ హి పటిభాగనిమిత్తం తేన సహ పాతుభూతమేవ తస్సారమ్మణం హోతి.

౧౧౧౪-౫. **కాయం ...పే.... సియాతి** అత్తనో కాయం చిత్తవసేన పరిణామనకాలే అజ్ఝత్తస్స కాయస్స ఆరమ్మణకరణతో, అత్తనో చిత్తం కాయవసేన పరిణామనకాలే చిత్తస్స ఆరమ్మణకరణతో. **వా**-సద్దేన అవుత్తసముచ్చయత్థేన గహితే అత్తనో కుమారవణ్ణాదిఅభినిమ్మానకాలే కాయస్స ఆరమ్మణకరణతో చ అజ్ఝత్తారమ్మణం సియా. **బహిద్ధా రూపదస్సనేతి** బహిద్ధా హత్థిఅస్సాదిరూపదస్సనకాలే.

౧౧౧౬-౮. **పచ్చుప్పన్నే పరిత్తే చాతి** సరూపవిభావనమేతం. దిబ్బసోతస్స హి పచ్చుప్పన్నోవ సద్దో ఆరమ్మణం హోతి, సో చ సభావతో పరిత్తోవ. **కుచ్ఛిసద్దస్సాతి** కుచ్ఛియం వాతసద్దస్స. తత్థ పాణకసద్దస్స పన సవనే బహిద్ధారమ్మణమేవ. వసితాపత్తస్స అత్తనో వితక్కవిప్ఫారసద్దసవనేపి అజ్ఝత్తారమ్మణన్తి వదన్తి, తం పన ఏకాదసభవఙ్గచిత్తతో ఉపరి భవఙ్గం పవత్తితుమదత్వా భవఙ్గతో వుట్ఠాయ ఆవజ్జనసమత్థతావసేన వసితాపత్తస్సేవ యుజ్జతి. "పరస్స చ సద్దస్సా"తి సమ్బన్ధితబ్బం. న హి పరస్స కుచ్ఛిసద్దసవనేయేవ బహిద్ధారమ్మణం హోతి, అథ ఖో పరస్స చిత్తసముట్ఠానసద్దసవనేపీతి.

౧౧౧౯-౨౨. **పరిత్తాదీసూతి** పరిత్తమహగ్గతఅప్పమాణమగ్గఅతీతానాగతపచ్చుప్పన్నబహిద్ధారమ్మణేసు. **పరిత్తానన్తి** కామావచరచిత్తానం. **మజ్ఝిమానన్తి** పరిత్తఅప్పమాణానం మజ్ఝే భవత్తా మజ్ఝిమసఙ్ఖాతానం రూపారూపావచరచిత్తానం. మజ్ఝేభవతా చ దేసనావసేన, న సభావవసేన. చేతోపరియఞాణం పరస్స చిత్తమేవ జానాతి, అవసేసక్ఖన్ధత్తయం పన న జానాతీతి ఇమం మహాఅట్ఠకథావాదం సన్ధాయాహ "**మగ్గచిత్తస్స జాననే**"తిఆది. అయఞ్హేత్థ అధిప్పాయో – యస్మా చేతోపరియఞాణం చిత్తమేవ జానాతి, తస్మా తం మగ్గారమ్మణం న హోతి , మగ్గసమ్పయుత్తచిత్తజాననతో పన పరియాయేన మగ్గారమ్మణతా **అట్ఠకథాయం** అనుఞ్ఞాతాతి. **పట్ఠానే** పన –

> "కుసలా ఖన్ధా ఇద్ధివిధఞాణస్స చేతోపరియఞాణస్స పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణస్స యథాకమ్మూపగఞాణస్స అనాగతంసఞాణస్స ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా. ౧.౧.౪౦౪) –

వుత్తత్తా చత్తారోపి ఖన్ధా చేతోపరియఞాణస్స ఆరమ్మణం హోన్తి, తస్మా నిప్పరియాయేనేవ మగ్గారమ్మణతా లబ్భతీతి ఇదమేత్థ సన్నిట్ఠానం. సజ్గహకారానం సన్నిట్ఠానం.

౧౧౨౩-౫. అతీతసత్తదివసబ్భన్తరే, అనాగతసత్తదివసబ్భన్తరేయేవ చ పవత్తం పరచిత్తం చేతోపరియఞాణం జానాతి, తతో పట్ఠాయ పన పటిసన్ధిపరియోసానం, చుతిపరియోసానఞ్చ పవత్తం అతీతంసఞాణస్స, అనాగతంసఞాణస్స చ గోచరన్తి

అధిప్పాయేనాహ ‘‘**అతీతే**’’తిఆది. అతీతస్స, అనాగతస్స చ పరచిత్తస్స జాననం సమ్భవతి, పచ్చుప్పన్నస్స పన న సమ్భవతీతి పుచ్ఛతి ‘‘**కథఞ్చ పనా**’’తిఆది. ఇతరో యత్థ సమ్భవతి, తం దస్సేతుం పచ్చుప్పన్నం తావ విభజిత్వా దస్సేన్తో ‘‘**పచ్చుప్పన్నం తిధా వుత్త**’’న్తిఆదిమాహ. **ఖణసన్తతిఅద్ధతో**తి ఖణపచ్చుప్పన్నం సన్తతిపచ్చుప్పన్నం అద్ధాపచ్చుప్పన్నన్తి ఏవం ఖణసన్తతిఅద్ధావసేన తిధా వుత్తం.

౧౧౨౬. **తిక్ఖణసమ్పత్త**న్తి ఉప్పాదట్ఠితిభఙ్గవసేన ఖణత్తయపరియాపన్నం. **పచ్చుప్పన్నఖణాదిక**న్తి ఖణ-సద్దాదికం పచ్చుప్పన్నం ఖణపచ్చుప్పన్నన్తి వుత్తం హోతి. **ఏకద్వేసన్తతివారపరియాపన్న**న్తి ఏత్థ అన్ధకారే నిసీదిత్వా ఆలోకట్ఠానం గతస్స న చ తావ ఆరమ్మణం పాకటం హోతి, యావ పన తం పాకటం హోతి, ఏత్థన్తరే పవత్తా రూపసన్తతి, అరూపసన్తతి వా “ఏకద్వేసన్తతివారా”తి వేదితబ్బా. “ఆలోకట్ఠానే విచరిత్వా ఓవరకం పవిట్ఠస్సాపి న తావ సహసా రూపం పాకటం హోతి, యావ తం పాకటం హోతి, పుబ్బేవ తత్థ నిసిన్నస్స వియ ఏత్థన్తరే ఏకద్వేసన్తతివారా వేదితబ్బా. దూరే ఠత్వా పన రజకాదీనం హత్థవికారం, ఘణ్టిభేరీఆదిఆకోటనహత్థవికారఞ్చ దిస్వా న పన తావ సద్దం సుణాతి, యావ పన తం సుణాతి, ఏత్థన్తరే ఏకద్వేసన్తతివారా వేదితబ్బా”తి (విసుద్ధి॰ ౨.౪౧౬) ఏవం తావ **మజ్ఝిమభాణకత్థేరా** వదన్తి.

సంయుత్తభాణకా పన “రూపసన్తతి అరూపసన్తతీతి ద్వే సన్తతియో వత్వా ఉదకం అక్కమిత్వా గతస్స యావ తీరే అక్కన్తఉదకలేఖా న విప్పసీదతి, అద్ధానతో ఆగతస్స యావ కాయే ఉసుమభావో న వూపసమ్మతి, ఆతపా ఆగన్త్వా గబ్భం పవిట్ఠస్స యావ అన్ధకారభావో న విగచ్ఛతి, అన్తోగబ్భే కమ్మట్ఠానం మనసికత్వా దివా వాతపానం వివరిత్వా ఓలోకేన్తస్స యావ అక్ఖీనం ఫన్దనభావో న వూపసమ్మతి, అయం రూపసన్తతి నామ. ద్వే తయో జవనవారా అరూపసన్తతి నామాతి వత్వా తదుభయమ్పి సన్తతిపచ్చుప్పన్నం నామా”తి (విసుద్ధి॰ ౨.౪౧౬) ఏవం ఏకమేవ సన్తతివారం వదన్తి. తత్థ మజ్ఝిమభాణకవాదే ఏకచ్చస్స సీఘమ్పి పాకటం హోతీతి ఏకద్వేసన్తతివారాతి ఏక-గ్గహణమ్పి కతం. **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరో** పన “అతిపరిత్తసభావఉతుఆదిసముట్ఠానా వా ఏకద్వేసన్తతివారా వేదితబ్బా”తిపి (విసుద్ధి॰ మహా॰ ౨.౪౧౬) ఆహ.

౧౧౨౭-౮. **ఏకభ్బవపరిచ్ఛిన్న**న్తి ఏకస్మిం భవే పటిసన్ధిచుతివసేన పరిచ్ఛిన్నం ఏకభవపరియాపన్నం ధమ్మజాతం. యం సన్ధాయ వుత్తం “యో చావుసో మనో, యే చ ధమ్మా, ఉభయమేతం పచ్చుప్పన్నం, తస్మిం చే పచ్చుప్పన్నే ఛన్దరాగపటిబద్ధం హోతి విఞ్ఞాణ”న్తిఆది, సన్తతిపచ్చుప్పన్నఞ్చేత్థ అభిధమ్మట్ఠకథాసు ఆగతం, అద్ధాపచ్చుప్పన్నం సుత్తే. **కేచీ**తి అభయగిరివాసినో.

౧౧౨౯-౩౦. **యథా చా**తిఆది ఏత్థ తేసం ఓపమ్మదస్సనం. ఏకపుప్ఫం అత్తనో వణ్ణేన ఏకస్స వణ్ణం విజ్ఝతీతి సమ్బన్ధో. **మహాజనస్సాపి...పే.... విజ్ఝతీ**తి “అతీతం చిత్తం, అనాగతం చిత్తం, ఇమస్స చిత్తం, అసుకస్స చిత్త”న్తి ఏవం విభాగం అకత్వా పరస్స చిత్తం జానామిచ్చేవ రాసివసేన మహాజనస్స చిత్తే ఆవజ్జితే ఏకస్స చిత్తం ఏకేన చిత్తేన ఉప్పాదక్ఖణే వా ఠితిక్ఖణే వా భఙ్గక్ఖణే వా ఏకన్తేన పటివిజ్ఝతీతి అత్థో.

౧౧౩౧-౨. తం పన తేసం వచనం అయుత్తన్తి దస్సేతుం ‘‘**యేనావజ్జతీ**’’తిఆది వుత్తం. వస్ససహస్సమ్పి హి ఏవం ఆవజ్జయతో ఆవజ్జనజవనానం ఏకస్మిం ఆరమ్మణే ఠానం నత్థి, అభిఞ్ఞాచిత్తఞ్చ సచే ఖణపచ్చుప్పన్నం జానాతి, ఆవజ్జనేన సహ ఏకారమ్మణే వత్తమానమేవ జానాతి, నో అఞ్ఞథా, తస్మా **తేసం** ఆవజ్జనజవనానం **ద్విన్నం సహ** ఏకస్మిం ఆరమ్మణే

అత్థానాభావతో తం న యుజ్జతి. భవతు తావ కో ఏత్థ దోసోతి చే ఆహ ''**ఆవజ్జనజవనాన**''న్తిఆది. తత్థ మగ్గఫలవీథితో అఞ్ఞం అనిట్ఠట్ఠానం. మగ్గఫలవీథియఞ్హి ఆవజ్జనాదీనం సఙ్ఖారారమ్మణత్తా, గోత్రభుఆదీనఞ్చ నిబ్బానారమ్మణత్తా నానారమ్మణతా ఇట్ఠా, అఞ్ఞత్థ పన అనిట్ఠా, తస్మా **అనిట్ఠే ఠానే జవనావజ్జనానం** నానారమ్మణతాపత్తిదోసో అయుత్తోతి తం తేసం వచనం **అయుత్తన్తి పకాసితం** అట్ఠకథాసూతి అధిప్పాయో.

౧౧౩౩-౪. యది ఏవం, కథం చేతోపరియఞాణం పచ్చుప్పన్నారమ్మణం హోతీతి ఆహ ''**తస్మా**''తిఆది. యస్మా ఏవం అయుత్తన్తి పకాసితం, తస్మా. **జవనవారతోతి** ఏకజవనవారవసేన . ఇదం పన ఖణపచ్చుప్పన్నానన్తరం లహుకం కత్వా పచ్చుప్పన్నదస్సనత్థం వుత్తం, యం పన వత్తమానజవనవీథితో అతీతానాగతవసేన ద్వితిజవనవీథిపరిమాణకాలే పవత్తం పరచిత్తం , తం సబ్బమ్పి ''సన్తతిపచ్చుప్పన్నం నామా''తి **అట్ఠకథాయం** (విసుద్ధి॰ ౨.౪౧౬) వుత్తం, తస్మా **జవనవారతోతి** ద్వితిజవనవారవసేన దీపేతబ్బం, న సకలేన పచ్చుప్పన్నద్ధునాతి అధిప్పాయో. **నిద్దిట్ఠం** సంయుత్తట్ఠకథాయం. **తత్రాయం దీపనాతిఆది** జవనవారస్స అద్ధాపచ్చుప్పన్నభావదీపనముఖేన ఇద్ధిచిత్తస్స పవత్తిఆకారదీపనం.

౧౧౩౫-౪౧. సన్తతిపచ్చుప్పన్నమ్పి అద్ధాపచ్చుప్పన్నేనేవ సఙ్గహేత్వా ఆహ ''**అద్ధావసా...పే.... పనా**''తి. **ఆనన్దాచరియో** పనేత్థ అభిధమ్మమాతికాయ ఆగతస్స పచ్చుప్పన్నపదస్స అద్ధాసన్తతిపచ్చుప్పన్నపదత్థతా న కత్థచి పాళియం వుత్తా, తస్మా చిత్తసామఞ్ఞేన చిత్తం ఆవజ్జయమానం అభిముఖీభూతం విజ్జమానచిత్తం ఆవజ్జేతి, పరికమ్మాని చ తం తం విజ్జమానచిత్తం చిత్తసామఞ్ఞేనేవ ఆరమ్మణం కత్వా చిత్తజాననపరికమ్మాని హుత్వా పవత్తన్తి. చేతోపరియఞాణం పన విజ్జమానచిత్తం పటివిజ్ఝన్తం తేన సహ ఏకక్ఖణే ఉప్పజ్జతి. తత్థ యస్మా సన్తానగ్గహణతో ఏకత్తవసేన ఆవజ్జనాదీని చిత్తన్త్వేవ పవత్తాని, తఞ్చ చిత్తమేవ, యం చేతోపరియఞాణేన విభావితం, తస్మా సమానాకారప్పవత్తితో న అనిట్ఠే ఠానే నానారమ్మణతా హోతీతి ఖణపచ్చుప్పన్నవసేనేవ ఇమస్స పచ్చుప్పన్నారమ్మణతం ఇచ్ఛతి. **ఇతరానీతి** ఆవజ్జనపరికమ్మచిత్తాని. **చక్ఖుద్వారే విఞ్ఞాణన్తి** చక్ఖువిఞ్ఞాణం.

౧౧౪౩-౭. **పరిత్తాదీసు అట్ఠసూతి** చేతోపరియఞాణస్స వుత్తేసు పచ్చుప్పన్నారమ్మణం హిత్వా నవత్తబ్బారమ్మణఞ్చ పక్ఖిపిత్వా అట్ఠసు పరిత్తాదీసు. **అతీతే...పే.... ఫలమ్పి వాతి** ఏత్థ **అత్తనాతి** నిదస్సనమత్తం. పరేహిపి భావితమగ్గం, సచ్ఛికతఫలఞ్చ పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణేన సమనుస్సరతి. **వా**-సద్దేన వా అవుత్తసముచ్చయత్థేన అత్తనా భావితం మగ్గం, ఫలమ్పి వా పరేహి భావితం మగ్గం, ఫలమ్పి వాతి ఏవమత్థో గహేతబ్బో. తథా చ వుత్తం **అట్ఠకథాయం** ''అత్తనా, పరేహి భావితమగ్గం, సచ్ఛికతఫలఞ్చ అనుస్సరణకాలే''తి (విసుద్ధి॰ ౨.౪౧౭). **ఏవ**-కారం పన పదపూరణమత్తమేవ. **ఫలమ్పి వాతి** ఏత్థ ''భావిత''న్తి న సమ్బన్ధితబ్బం. న హి ఫలం భావేతబ్బం హోతి, అథ ఖో సచ్ఛికాతబ్బమేవాతి. **సమనుస్సరతో మగ్గన్తి** ఏత్థాపి ''అత్తనా, పరేహి వా భావిత''న్తి సమ్బన్ధితబ్బం. **ఏకన్తతోతి** నియమతో.

౧౧౪౮-౫౦. నను చ చేతోపరియఞాణయథాకమ్మూపగఞాణానిపి అతీతారమ్మణానేవ, కిం పన తేసం, ఇమస్స చ ఆరమ్మణే నానాకరణన్తి ఆహ ''**చేతోపరియఞాణమ్పీ**''తిఆది. **కిఞ్చాపీతి** అయం నిపాతసముదాయో, ఏకో వా నిపాతో విసేసానభిధాననిమిత్తే ఉపగమనే దట్ఠబ్బో. **అథ ఖోతి** విసేసాభిధానసమారమ్భే. **చిత్తమేవాతి** ఇదం పుబ్బే విచారితమేవ. **అతీతే చేతనామత్తన్తి** ఇదమ్పి పుబ్బే వియ మహాఅట్ఠకథావాదం సన్ధాయేవ వుత్తం. తత్థ హి యథాకమ్మూపగఞాణస్స చేతనామత్తమేవ ఆరమ్మణం హోతి, న చిత్తం, నాపి ఇతరే ధమ్మా, యతో తం యథాకమ్మూపగన్తి వుచ్చతీతి ఇమినా

అధిప్పాయేన యథాకమ్మూపగఞాణం అతీతచేతనామత్తమేవ ఆరమ్మణం కరోతీతి వుత్తం, హేట్ఠా దస్సితపాళివసేన సబ్బే చత్తారోపి ఖన్ధా యథాకమ్మూపగఞాణస్స ఆరమ్మణన్తి సఙ్గహకారానం సన్నిట్ఠానం. **నత్థి కిఞ్చి అగోచర**న్తి కిఞ్చి ఖన్ధం వా ఖన్ధపటిబద్ధం నామగోత్తాదిం వా అగోచరం నామ నత్థి. తస్మా అతీతక్ఖన్ధఖన్ధపటిబద్ధేసు ధమ్మేసు సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసమానగతికమేవాతి అధిప్పాయో.

౧౧౩౧-౨. **అత్తక్ఖన్ధానుస్సరణే**తి అత్తనో ఖన్ధానుస్సరణకాలే. **సరణే...పే.... గోచర**న్తి "అతీతే విపస్సీ భగవా అహోసి, తస్స మాతా బన్ధుమతీ, పితా బన్ధుమా"తిఆదినా నయేన నామగోత్తాదిం, పథవీనిమిత్తాదిఞ్చ అనుస్సరణకాలే నవత్తబ్బారమ్మణం హోతి. **నవత్తబ్బగోచర**న్తి హి పరిత్తారమ్మణఅతీతారమ్మణత్తికవసేన వుత్తం, అజ్ఝత్తారమ్మణత్తికవసేన పన ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనజ్ఝానస్స ఆరమ్మణభూతధమ్మారమ్మణకాలే నవత్తబ్బారమ్మణం హోతి, అవసేసపణ్ణత్తారమ్మణకాలే బహిద్ధారమ్మణం హోతి. **నామగోత్త**న్తి చేత్థ ఖన్ధపటిబద్ధో సమ్ముతిసిద్ధో బ్యఞ్జనత్థో, న బ్యఞ్జనం. బ్యఞ్జనఞ్హి సద్దాయతనసఙ్గహితత్తా పరిత్తం హోతి. యథాహ "నిరుత్తిపటిసమ్భిదా పరిత్తారమ్మణా"తి (విభ॰ ౭౪౯).

౧౧౩౪. **దిబ్బసోతసమ**న్తి యస్మా పచ్చుప్పన్నం, పరిత్తఞ్చ రూపం ఆరమ్మణం కరోతి, తస్మా పచ్చుప్పన్నారమ్మణం, పరిత్తారమ్మణఞ్చ హోతి, అత్తనో కుచ్ఛిగతరూపదస్సనే, పరస్స హదయనిస్సితలోహితదస్సనాదీసు చ అజ్ఝత్తారమ్మణం, బహిద్ధారమ్మణఞ్చ హోతి.

౧౧౩౫-౬. **పరిత్తాదీసు అట్ఠసూ**తి పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణస్స వుత్తేసు అతీతారమ్మణం వజ్జేత్వా అనాగతారమ్మణం పక్ఖిపిత్వా అట్ఠసు. **నిబ్బత్తిస్సతి...పే.... పజానతో**తి ఇమినా నిబ్బత్తక్ఖన్ధజాననమాహ . అనాగతంసఞాణస్స అనాగతమగోచరం నత్థి. తమ్పి హి అనాగతక్ఖన్ధఖన్ధపటిబద్ధేసు ధమ్మేసు సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసమానగతికమేవ.

౧౧౬౩. **జాననే నామగోత్తస్సా**తి "అనాగతే మేత్తేయ్యో నామ సమ్మాసమ్బుద్ధో ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స సుబ్రహ్మా నామ పితా భవిస్సతి, బ్రహ్మవతీ నామ మాతా"తిఆదినా నయేన నామగోత్తాదిజాననకాలే.

౧౧౬౪-౫. **పరిత్తాదీసు పఞ్చసూ**తి పరిత్తమహగ్గతఅతీతఅజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణవసేన పఞ్చసు. **కామకమ్మస్సా**తి కామావచరకమ్మస్స.

౧౧౬౬. **వివిధత్థవణ్ణపద**న్తి నానప్పకారఅత్థపదేహి, బ్యఞ్జనపదేహి చ సమ్పన్నం. **మధురత్థమతినీహార**న్తి మధురత్థం అతినీహరఞ్చాతి పదచ్ఛేదో.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

అభిధమ్మావతారసంవణ్ణనాయ

అభిఞ్ఞారమ్మణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౮. అట్ఠారసమో పరిచ్ఛేదో

దిట్ఠివిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా

౧౧౭౦-౨. ఇదాని యస్మా ఏవం అభిఞ్ఞావసేన అధిగతానిసంసాయ థిరతరాయ సమాధిభావనాయ సమన్నాగతేన భిక్ఖునా పఞ్ఞా భావేతబ్బా హోతి. ఏవఞ్హి సా సబ్బాకారేన థిరతరా సిఖప్పత్తా చ హోతి, తస్మా తస్సా భావనానయవిభావనత్థమారభన్తో ఆహ ‘‘**సమాధిం పనా**’’తిఆది . **కా పఞ్ఞా**తి సరూపపుచ్ఛా. **కో చత్థో**తి ఇమిస్సా కో అత్థో. **పఞ్ఞా**తి పదం కం అభిధేయ్యత్థం నిస్సాయ వత్తతీతి అధిప్పాయో.

౧౧౭౩-౪. పఞ్ఞా విపస్సనాపఞ్ఞాతి ఇధాధిప్పేతమేవ పఞ్ఞం దస్సేతి, అఞ్ఞత్థ పన బహువిధో పఞ్ఞాపభేదో హోతి. **పుఞ్ఞచిత్తసమాయుతా**తి కుసలచిత్తసమ్పయుత్తా. ఏత్థ చ **పుఞ్ఞ**-గ్గహణేన దువిధమ్పి అబ్యాకతం నివత్తేతి, తథా “అత్థి సంకిలిట్ఠా”తి ఏవం పవత్తం మిచ్ఛావాదం పటిసేధేతి. **విపస్సనా**-గ్గహణేన కమ్మస్సకతాదివసప్పవత్తం సేసకుసలపఞ్ఞం. **జాననా వా పకారతో**తి వుత్తే “కిమిదం పకారతో జాననం నామా”తి అనుయోగం మనసి నిధాయ సఞ్జాననవిజాననాకారవిసిట్ఠం నానప్పకారతో జాననన్తి దస్సేతుం “సఞ్ఞావిఞ్ఞాణపఞ్ఞానం, కో విసేసో కిమన్తర”న్తి కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛం కత్వా విస్సజ్జనమాహ ‘‘**సఞ్ఞావిఞ్ఞాణపఞ్ఞాన**’’న్తిఆదినా. **జాననత్తే సమేపి చా**తి విసయవిజాననాకారే సమానేపి.

౧౧౭౫. సఞ్జాననమత్తంవాతి “నీలపీత”న్తిఆదికం ఆరమ్మణే విజ్జమానం, అవిజ్జమానం వా సఞ్ఞానిమిత్తం కత్వా జాననం. తథా హేసా పున సఞ్జాననపచ్చయకరణరసా. **మత్త**-సద్దేన విసేసనివత్తిఅత్థేన విజాననప్పజాననాకారే నివత్తేతి, **ఏవ**-కారేన కదాచిపి ఇమిస్సా తే విసేసా న సన్తియేవాతి అవధారేతి. తేనాహ ‘‘**లక్ఖణప్పటివేధ**’’న్తిఆది. “అనిచ్చం దుక్ఖమనత్తా”తి లక్ఖణపటివేధం కాతుం నేవ సక్కోతి, విఞ్ఞాణకిచ్చమ్పి కాతుం న సక్కోతి, సఞ్ఞా కుతో పఞ్ఞాకిచ్చం కరేయ్యాతి లక్ఖణపటివేధం కాతుం న సక్కోతిచ్చేవ వుత్తం, న వుత్తం “మగ్గం పాపేతుం న సక్కోతీ”తి.

౧౧౭౬. విఞ్ఞాణం పన ఆరమ్మణే పవత్తమానం న తత్థ సఞ్ఞా వియ నీలపీతాదికస్స సఞ్జాననవసేనేవ పవత్తతి, అథ ఖో తం తత్థ అనిచ్చతాదివిసేసం, అఞ్ఞఞ్చ తాదిసం విసేసం జానన్తమేవ పవత్తతీతి ఆహ ‘‘**విఞ్ఞాణం పనా**’’తిఆది. కథం పన విఞ్ఞాణం లక్ఖణపటివేధం కరోతీతి? పఞ్ఞాయ దస్సితమగ్గేన. లక్ఖణారమ్మణికవిపస్సనాయ హి అనేకవారం లక్ఖణాని పటివిజ్ఝిత్వా పవత్తమానాయ పగుణభావతో పరిచయవసేన ఞాణవిప్పయుత్తచిత్తేనపి విపస్సనా సమ్భవతి, యథా తం పగుణస్స గన్థస్స సజ్ఝాయనే ఞాయాగతాపి వారా న విఞ్ఞాయన్తి. **లక్ఖణం పటివిజ్ఝితు**న్తి చ లక్ఖణానం ఆరమ్మణకరణం సన్ధాయ వుత్తం, న పటివిజ్ఝనం.

౧౧౭౭. ఉస్సక్కిత్వాతి ౨౨౦ ఉదయబ్బయాదిఞాణపటిపాటియా ఆరభిత్వా మగ్గం పాపేతుమేవ తం విఞ్ఞాణం న సక్కోతి అసమ్బోధసభావత్తా. **వుత్తనయ**న్తి విఞ్ఞాణే వుత్తనయం. సా హి ఆరమ్మణఞ్చ జానాతి, లక్ఖణఞ్చ పటివిజ్ఝతి. అత్తనో పన అనఞ్ఞసాధారణేన ఆనుభావేన మగ్గం పాపేతుఞ్చ సక్కోతి. బాలగామికహేరఞ్ఞికానం కహాపణజాననమివ చ నేసం ఆరమ్మణజాననం వేదితబ్బం. యథా హి హేరఞ్ఞికఫలకే ఠపితం కహాపణరాసిం ఏకో అసఞ్జాతవోహారబుద్ధి బాలదారకో, ఏకో గామికపురిసో, ఏకో హేరఞ్ఞికోతి తీసు జనేసు పస్సమానేసు బాలదారకో కహాపణానం

చిత్తవిచిత్తదీఘరస్సచతురస్సపరిమణ్డలభావమత్తమేవ జానాతి, "ఇదం మనుస్సానం ఉపభోగపరిభోగావహం రతనసమ్మత"న్తి న జానాతి. గామికపురిసో తదుభయం జానాతి, "అయం ఛేకో మహాసారో, అయం కూటో, అయం అడ్ఢసారో, అయం పాదసారో"తిఆదికం పన విభాగం న జానాతి. హేరఞ్ఞికో సబ్బేపి తే పకారే జానాతి, జానన్తో చ ఓలోకేత్వాపి జానాతి, ఆకోటితసద్దం సుత్వాపి జానాతి, గన్ధం ఘాయిత్వాపి రసం సాయిత్వాపి హత్థేన ధారయిత్వాపి "అసుకస్మిం గామే వా నిగమే వా నగరే వా పబ్బతే వా నదీతీరే వా కతో"తిపి "అసుకఆచరియేన కతో"తిపి జానాతి. తత్థ **సఞ్ఞా** అసఞ్జాతవోహారబుద్ధినో బాలదారకస్స కహాపణదస్సనం వియ విభాగం అకత్వా పిణ్డవసేనేవ ఆరమ్మణం గణ్హాతి నీలాదివసేన ఆరమ్మణస్స ఉపట్ఠానాకారగ్గహణతో, **విఞ్ఞాణం** గామికపురిసస్స కహాపణదస్సనమివ ఏకచ్చవిసేసగ్గహణసమత్థతాయ, **పఞ్ఞా** అనవసేసగ్గహణసమత్థతాయ హేరఞ్ఞికస్స కహాపణదస్సనమివ దట్ఠబ్బాతి.

౧౧౭౮-౮౦. **సభావపటివేధన**న్తి సకో భావో, సమానో వా భావో సభావో, తస్స పటివేధనం ఞాతపరిఞ్ఞాతీరణపరిఞ్ఞావసేన సభావసామఞ్ఞలక్ఖణపటివేధనం. ఘటపటాదిపటిచ్ఛాదకస్స బాహిరన్ధకారస్స దీపాలోకో వియ యథావుత్తధమ్మసభావపటిచ్ఛాదకస్స విద్ధంసనరసా. ఉప్పజ్జమానోయేవ హి ఞాణాలోకో హదయన్ధకారం విధమేన్తో ఉప్పజ్జతీతి ఆహ "**సమ్మోహనన్ధకారస్స, విద్ధంసనరసా మతా**"తి. తతోయేవ సబ్బధమ్మేసు అసమ్ముయ్హనాకారేన పచ్చుపతిట్ఠతి, కారణభూతా వా సయం ఫలభూతం అసమ్మోహం పచ్చుపతిట్ఠాపేతీతి ఆహ "**అసమ్మోహపచ్చుపట్ఠానా**"తి. విపస్సనాపఞ్ఞాయ ఇధాధిప్పేతత్తా సమాధి తస్సా పదట్ఠానం. తథా హి "సమాహితో యథాభూతం పజానాతీ"తి (సం॰ ని॰ ౩.౫; ౪.౯౯; ౫.౧౦౭౧; అ॰ ని॰ ౧౧.౨) సుత్తపదన్తి ఆహ "**సమాధాసన్నకారణా**"తి.

౧౧౮౧-౨. ధమ్మసభావపటివేధో నామ పఞ్ఞాయ ఆవేణికో సభావో, న తేనస్సా కోచి విభాగో లబ్భతీతి ఆహ "**లక్ఖణేనేకధా వుత్తా**"తి. లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన లోకో వుచ్చతి వట్టం, తప్పరియాపన్నతాయ లోకే నియుత్తా, తత్థ వా విదితాతి **లోకికా**. తత్థ అపరియాపన్నత్తా **అలోకికా**. కతమా పనేత్థ లోకియా, కతమా లోకుత్తరా చాతి ఆహ "**లోకియేనా**"తిఆది. లోకియకుసలచిత్తుప్పాదేసు మగ్గసమ్పయుత్తా **లోకియేన మగ్గేన యుత్తా**. విసేసతో పన దిట్ఠివిసుద్ధిఆదివిసుద్ధిచతుక్కసఙ్గహితమగ్గసంయుత్తా సముదాయే పవత్తా పఞ్ఞా తదేకదేసేసుపి పవత్తతీతి మగ్గ-గ్గహణం కతం, పచ్చేకమ్పి వా సమ్మాదిట్ఠిఆదీనం మగ్గసమఞ్ఞాతి కత్వా. లోకతో ఉత్తరా ఉత్తిణ్ణాతి **లోకుత్తరా**. లోకుత్తరాపి హి మగ్గసమ్పయుత్తా భావేతబ్బా, విపస్సనాపరియోసానే లబ్భతేవాతి లోకుత్తర-గ్గహణం న విరుజ్ఝతి. తేనాహ "**లోకుత్తరేనా**"తిఆది. **సుతమయాదితో**తిఆదిగ్గహణేన భావనామయం సఙ్గణ్హాతి.

౧౧౮౩-౫. **అత్తనోవ చిన్తాయా**తి తస్స తస్స అనవజ్జస్స అత్థస్స సాధనే పరోపదేసేన వినా అత్తనో ఉపాయచిన్తావసేనేవ . **భూరిపఞ్ఞేనా**తి మహాపఞ్ఞేన, పత్థటతాయ పథవీసమానపఞ్ఞేన వాతి అత్థో. **పరతో పన సుత్వా**నాతి పరతో ఉపదేసం సుత్వా. **సుతేనేవ చ నిప్ఫన్నా**తి అన్తోగతహేత్వత్థమిదం విసేసనం, సుతేనేవ నిప్ఫన్నత్తాతి అత్థో. "నిప్ఫన్నత్తా సుతేన వా"తి వా పాఠో. **యథా వాపి తథా వా**తి పరతో సుత్వా వా అసుత్వా వా. **అప్పనాపత్తా**తి ఇదం సిఖాపత్తం భావనామయం దస్సేతుం వుత్తం, న పన అప్పనాపత్తావ భావనామయాతి. తిస్సోపి పనేతా పఞ్ఞా పాళివసేన ఏవం వేదితబ్బా –

> "తత్థ కతమా చిన్తామయా పఞ్ఞా? యోగవిహితేసు వా కమ్మాయతనేసు యోగవిహితేసు వా సిప్పాయతనేసు యోగవిహితేసు వా విజ్జాట్ఠానేసు కమ్మస్సకతం వా సచ్చానులోమికం వా రూపం అనిచ్చన్తి వా, వేదనా, సఞ్ఞా, సఙ్ఖారా, విఞ్ఞాణం అనిచ్చన్తి వా, యం ఏవరూపం అనులోమికం ఖన్తిం దిట్ఠిం రుచిం ముదిం పేక్ఖం ధమ్మనిజ్ఝానక్ఖన్తిం

పరతో అసుత్వా పటిలభతి, అయం వుచ్చతి చిన్తామయా పఞ్ఞా. తత్థ కతమా సుతమయా పఞ్ఞా...పే.... సుత్వా పటిలభతి, అయం వుచ్చతి సుతమయా పఞ్ఞా. సబ్బాపి సమాపన్నస్స పఞ్ఞా భావనామయా పఞ్ఞా"తి (విభ. ౭౬౮).

ఏత్థ చ కిఞ్చాపి కమ్మాయతనాదివసేన చిన్తామయసుతమయపఞ్ఞా మహగ్గతలోకుత్తరవసేన భావనామయపఞ్ఞా చ వుత్తా, ఇధ పన అన్తిమభవికానం ద్విన్నం బోధిసత్తానమేవ లబ్భమానా చిన్తామయభూతా సచ్చానులోమికా పఞ్ఞా, పూరితపారమీనం అవసేసమహాపఞ్ఞానం లబ్భమానా సుతమయా సచ్చానులోమికా పఞ్ఞా, లోకుత్తరప్పనాపత్తాపి భావనామయపఞ్ఞావ అధిప్పేతా.

౧౧౮౬. **పటిసమ్భిదాచతుక్కస్సాతి** అత్థధమ్మనిరుత్తిపటిభానసఙ్ఖాతస్స పటిసమ్భిదాచతుక్కస్స వసేన. నను చేత్థ విపస్సనాపఞ్ఞా అధిప్పేతా, కస్మా పటిసమ్భిదా ఆహటాతి? విపస్సకానం ఞాణపాటవత్థం పఞ్ఞాప్పభేదే నిద్దిసియమానే పటిసమ్భిదాపఞ్ఞాపి వత్తుకామతాయ, పటిసమ్భిదాపఞ్ఞాయ వా విపస్సనాఫలభూతత్తా లోకియలోకుత్తరపఞ్ఞాధికారే వా లోకుత్తరపఞ్ఞాయ సహ పాపుణితబ్బం పటిసమ్భిదాపఞ్ఞమ్పి వత్తుకామతాయ ఇధేవ వుత్తాతి. **అత్థధమ్మనిరుత్తీసు ఞాణన్తి** "అత్థే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా, ధమ్మే ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా, తత్ర ధమ్మనిరుత్తాభిలాపే ఞాణం నిరుత్తిపటిసమ్భిదా"తి (విభ. ౭౧౮) ఏవమాగతం అత్థాదీసు తీసు పభేదగతం ఞాణత్తయం. **తీసుపీతి** యథావుత్తేసు తీసుపి పటిసమ్భిదాఞాణేసు గోచరకిచ్చలక్ఖణరసపచ్చుపట్ఠానపదట్ఠానభూమిఆదివసేన తే ఆరమ్మణం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తస్స ఇమాని ఞాణాని ఇదమత్థజోతకానీతి ఏవం పభేదగతం ఞాణం, పరిత్తమహగ్గతఅప్పమాణవసేన వా తీసు ఞాణేసు ఞాణం. పటిసమ్భిదారమ్మణమ్పి హి పటిభానపటిసమ్భిదా హోతి. తేనేవ చ **సుత్తన్తభాజనీయపాళియం** "ఞాణేసు ఞాణ"న్తి, **అట్ఠకథాయ** చ "సబ్బత్థకఞాణం ఆరమ్మణం కత్వా ఞాణం పచ్చవేక్ఖన్తస్స పభేదగతం ఞాణ"న్తి (విభ. అట్ఠ. ౭౧౮) అవిసేసేన వుత్తం. ఏవఞ్చ కత్వా మహగ్గతపటిసమ్భిదాఞాణస్స అభావేపి నిరుత్తిపటిసమ్భిదా పరిత్తారమ్మణా, తిస్సో పటిసమ్భిదా సియా పరిత్తారమ్మణా, సియా మహగ్గతారమ్మణా, సియా అప్పమాణారమ్మణాతి పటిభానపటిసమ్భిదాయ మహగ్గతారమ్మణతాపి పఞ్హాపుచ్ఛకపాళియం వుత్తా.

అభిధమ్మభాజనీయే పన –

"యస్మిం సమయే కామావచరం కుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతి సోమనస్ససహగతం ఞాణసమ్పయుత్తం రూపారమ్మణం వా...పే.... ధమ్మారమ్మణం వా, యం యం వా పనారబ్భ, తస్మిం సమయే ఫస్సో హోతి...పే.... అవిక్ఖేపో హోతి. యే వా పన తస్మిం సమయే అఞ్ఞేపి అత్థి అరూపినో ధమ్మా, ఇమే ధమ్మా కుసలా. తేసు ధమ్మేసు ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా. తేసం విపాకే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా. యాయ నిరుత్తియా తేసం ధమ్మానం పఞ్ఞత్తి హోతి, తత్ర ధమ్మనిరుత్తాభిలాపే ఞాణం నిరుత్తిపటిసమ్భిదా. యేన ఞాణేన తాని ఞాణాని జానాతి 'ఇమాని ఞాణాని ఇదమత్థజోతకానీ'తి, తేసు ఞాణేసు ఞాణం పటిభానపటిసమ్భిదా"తి (విభ. ౭౨౫) –

చిత్తుప్పాదక్కమేన దేసనాయ పవత్తత్తా సావసేసో పాఠో కతో. చిత్తుప్పాదసఙ్గహితే అత్థే అసేసేత్వా దేసనా హి అభిధమ్మభాజనీయే పవత్తా, న సబ్బఞేయ్యేతి యథాదస్సితవిసయవచనవసేన "యేన ఞాణేన తాని ఞాణాని జానాతీ"తి

వుత్తం, న తం అఞ్ఞారమ్మణతం పటిసేధేతి దేసనాయ అతప్పరభావతో. ఏవఞ్చ కత్వా తత్థ నిబ్బానే, అనాగతేపి అత్థపటిసమ్భిదా సియా న వత్తబ్బా అతీతారమ్మణాతిపి అనాగతారమ్మణాతిపి పచ్చుప్పన్నారమ్మణాతిపీతి అత్థపటిసమ్భిదాయ నిబ్బానారమ్మణతా వుత్తా. ఏత్థ చ **అత్థో**తి సఙ్ఖేపతో హేతుఫలస్సేతం అధివచనం. హేతుఫలఞ్హి యస్మా హేతుఅనుసారేన అరీయతి అధిగమీయతి సమ్పాపుణీయతి, తస్మా అత్థోతి వుచ్చతి. **ధమ్మో**తిపి సఙ్ఖేపతో పచ్చయస్సేతం అధివచనం. సో హి యస్మా తం తం దహతి పవత్తేతి, సమ్పాపుణితుం వా ధారేతి, తస్మా ధమ్మోతి వుచ్చతి. **నిరుత్తీ**తి సత్తానం మూలభాసాభూతా మాగధికభాసా, యాయ బుద్ధానం దేసనా హోతి. **పటిభాన**న్తి హేట్ఠా వుత్తం ఞాణత్తయమేవ. వుత్తఞ్హేతం అభిధమ్మే "దుక్ఖే ఞాణం...పే.... తస్స విపాకే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా"తిఆది.

౧౧౮౭. యస్మా పనాయం సఙ్ఖేపత్థోవ, పభేదవసేన చ వుచ్చమానో పాకటో హోతి, తస్మా తం సఙ్గహేత్వా పభేదతోవ అత్థాదికే దస్సేతుం "**యం కిఞ్చి పచ్చయుప్పన్న**"న్తిఆది ఆరద్ధం. **యం కిఞ్చి పచ్చయుప్పన్న**న్తి యం కిఞ్చి హేతాదిపచ్చయతో సముప్పన్నం. తం పన "ఇదం ఇతో నిబ్బత్త"న్తి ఏవం హేతుఅనుసారేన విఞ్ఞాయమానమేవ ఇధ అధిప్పేతం, తథా కుసలాకుసలఫలభూతా విపాకా అబ్యాపారసన్తివసేన విఞ్ఞాయమానా, సేసా అబ్యాపారభూతా కిరియా ధమ్మా అవిపాకసన్తివసేన, అసఙ్ఖతం నిస్సరణభూతో నిరోధో నిబ్బుతిసన్తివసేన, బుద్ధవచనత్థభూతో ఖన్ధాదిపరమత్థధమ్మో ఇమాయ అయం దీపితోతి ఏవం పాళిఅనుసారేన విఞ్ఞాయమానోవ అత్థసమఞ్ఞం లభతీతి ఆహ "యం కిఞ్చి పచ్చయుప్పన్న"న్తిఆది. తత్థ హేతుఫలం, భాసితత్థో చ సకసకహేతుపటిబద్ధో, భాసితపటిబద్ధో చ విఞ్ఞాయతీతి పరియాయతో, సేసం సకసకభావవసేనేవ విఞ్ఞాయతీతి నిప్పరియాయతోవ అత్థో నామ. తత్థ పరియాయత్థో సుత్తన్తభాజనీయవసేన వుత్తో, నిప్పరియాయత్థో అభిధమ్మభాజనీయవసేనాతి దట్ఠబ్బం. భాసితన్తి పాళిధమ్మమాహ. సేసం అత్థపఞ్చకేసు వుత్తనయేన యథారహం యోజేత్వా వేదితబ్బం.

ఏత్థ చ నిబ్బానం పత్తబ్బో అత్థో, భాసితత్థో ఞాపేతబ్బో అత్థో, ఇతరో నిబ్బత్తేతబ్బో అత్థోతి తివిధో హోతి అత్థో. మగ్గో సమ్పాపకో హేతు, భాసితం ఞాపకో హేతు, ఇతరం నిబ్బత్తకో హేతూతి ఏవం తివిధో హోతీతి దట్ఠబ్బం. కిరియాధమ్మానఞ్చేత్థ అవిపాకతాయ ధమ్మభావో న వుత్తో. యది ఏవం విపాకా న హోన్తీతి అత్థభావో న వత్తబ్బో? న, పచ్చయుప్పన్నభావతో. ఏవం సతి కుసలాకుసలానమ్పి పచ్చయుప్పన్నత్తా అత్థభావో ఆపజ్జతి? నాయం దోసో అప్పటిసిద్ధత్తా. విపాకస్స పన పధానహేతుతాయ పాకటభావతో ధమ్మభావో ఏవ తేసం వుత్తో, కిరియానం పచ్చయభావా ధమ్మభావో ఆపజ్జతీతి చే? నాయం దోసో అప్పటిసిద్ధత్తా. కమ్మఫలసమ్బన్ధస్స పన హేతుభావాభావతో ధమ్మభావో న యుత్తోతి. అపిచ "అయం ఇమస్స పచ్చయో, అయం పచ్చయుప్పన్నో"తి ఏవం భేదమకత్వా కేవలం కుసలాకుసలే విపాకకిరియధమ్మే చ పచ్చవేక్ఖన్తస్స ధమ్మత్థపటిసమ్భిదా న హోన్తీతి తేసం అత్థధమ్మతా వుత్తాతి దట్ఠబ్బం.

౧౧౮౮. **సభావనిరుత్తీ**తి అవిపరీతనిరుత్తి, అవిపరీతనిరుత్తీతి తస్స తస్స అత్థస్స బోధనే సబ్బకాలం పటినియతసమ్బన్ధో అబ్యభిచారవోహారో మాగధభాసాతి వుత్తం హోతి. సా హి సబ్బకాలం పటినియతసమ్బన్ధో, ఇతరా భాసా పన కాలన్తరేన పరివత్తన్తి. అత్థతో పనేసా నామపఞ్ఞత్తీతి ఆచరియా. యథాహు –

"నిరుత్తి మాగధా భాసా, అత్థతో నామసమ్ముతీ"తి.

అపరే పన – యది సభావనిరుత్తి పఞ్ఞత్తిసభావా, ఏవం సతి పఞ్ఞత్తి అభిలపితబ్బా, న వచనన్తి ఆపజ్జతి, ఏవఞ్చ సతి "తత్ర ధమ్మనిరుత్తాభిలాపే ఞాణం నిరుత్తిపటిసమ్భిదా"తి ఇదం న సక్కా వత్తుం, అభిలపితబ్బోతి అభిలాపో. న హి వచనతో అఞ్ఞం అభిలపితబ్బం ఉచ్చారేతబ్బం అత్థి, అథ ఫస్సాదివచనేహి బోధేతబ్బం అభిలపితబ్బం, ఏవఞ్చ సతి అత్థధమ్మానమ్పి బోధేతబ్బత్తా తేసమ్పి నిరుత్తిభావో ఆపజ్జతి, అపిచ **అట్ఠకథాయం** "ఫస్సోతి చ సభావనిరుత్తి, ఫస్సా ఫస్సన్తి న సభావనిరుత్తీ"తి (విభ॰ అట్ఠ॰ ౭౧౮) వచనతో విఞ్ఞత్తివికారసహితో సద్దో నిరుత్తీతి దస్సితమేవ, "తం సభావనిరుత్తిసద్దం ఆరమ్మణం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తస్స తస్మిం సభావనిరుత్తాభిలాపే పభేదగతం ఞాణం నిరుత్తిపటిసమ్భిదా, ఏవమయం నిరుత్తిపటిసమ్భిదా సద్దారమ్మణా నామ జాతా, న పఞ్ఞత్తిఆరమ్మణా"తి చ **అట్ఠకథాయం** (విభ॰ అట్ఠ॰ ౭౧౮) వుత్తత్తా నిరుత్తిసద్దారమ్మణాయ సోతవిఞ్ఞాణవీథియా పరతో మనోద్వారే నిరుత్తిపటిసమ్భిదా పవత్తతి, ఏవఞ్చ కత్వా "నిరుత్తిపటిసమ్భిదా పరిత్తారమ్మణా"తి వచనం ఉపపన్నం హోతీతి వదన్తి. **ఆచరియజోతిపాల**త్థేరాదయో పనాహు – "నిరుత్తిపటిసమ్భిదా పచ్చుప్పన్నారమ్మణా"తి వచనం పచ్చుప్పన్నం సద్దం గహేత్వా పచ్ఛాజాననం సన్ధాయ వుత్తం, ఏవఞ్చ సతి అఞ్ఞస్మిం పచ్చుప్పన్నారమ్మణే అఞ్ఞం పచ్చుప్పన్నారమ్మణన్తి వుత్తన్తి ఆపజ్జతి, యథా పన దిబ్బసోతఞాణం మనుస్సాదిసద్దభేదనిచ్ఛయస్స పచ్చయభూతం తంతంసద్దవిభావకం, ఏవం సభావాసభావనిరుత్తినిచ్ఛయస్స పచ్చయభూతం పచ్చుప్పన్నసభావనిరుత్తిసద్దారమ్మణం తంవిభావకం ఞాణం నిరుత్తిపటిసమ్భిదాతి వుచ్చమానే న కోచి పాళివిరోధో, తం సభావనిరుత్తిసద్దం ఆరమ్మణం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తస్సాతి చ పచ్చుప్పన్నసద్దారమ్మణపచ్చవేక్ఖణం పవత్తేన్తస్సాతి న న సక్కా వత్తుం. తమ్పి హి ఞాణం సభావనిరుత్తిం విభావేన్తమేవ తంతంసద్దపచ్చవేక్ఖణానన్తరం తంతంపభేదనిచ్ఛయస్స హేతుభావతో నిరుత్తిం భిన్దన్తం పటివిజ్ఝన్తమేవ ఉప్పజ్జతీతి చ పభేదగతమ్పి హోతీతి.

౧౧౯౦. **తివిధ**న్తి ఇదం హేట్ఠా విభావితనయమేవాతి. **పచ్చవేక్ఖతో**తి ఇమాని ఞాణాని ఇదమత్థజోతకానీతి అసమ్మోహవసేన పచ్చవేక్ఖన్తస్స. నను చ తీణి ఞాణానిపి అత్థధమ్మసభావం నాతివత్తన్తీతి ఞాణేసు ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా, ధమ్మపటిసమ్భిదా చ హోతి, కస్మా పన "తేసు…పే॰… మత"న్తి విసుం వుత్తన్తి? సారమ్మణేసు తీసు ఞాణేసు పవత్తఞాణస్స అధిప్పేతత్తా. యఞ్హి ఞాణారమ్మణం ఞాణం తస్స ఆరమ్మణమ్పి అసమ్మోహవసేన పటివిజ్ఝన్తమేవ పవత్తతి, తం ఇధ పటిభానపటిసమ్భిదా నామ. ఏవఞ్చ కత్వా వుత్తం "ఇమాని ఞాణాని ఇదమత్థజోతకానీ"తి. ఞాణమత్తారమ్మణం పన ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదాయేవ. ఏత్థ చ కిఞ్చాపి అయం పటిసమ్భిదా సారమ్మణేసు ఞాణేసు పవత్తతి, ఆరమ్మణానం పన పభేదం హేట్ఠా ఞాణత్తయమేవ విభావేతి. యథా కిం? యథా ధమ్మదేసనాయ అసమత్థో బహుస్సుతో కిఞ్చాపి ధమ్మకథికేన కథేతబ్బం ధమ్మం జానాతి, దేసనా పన ధమ్మకథికస్సేవ విసయోతి, ఏవంసమ్పదమిదం దట్ఠబ్బం. ఇమాసు పన పచ్ఛిమానం తిస్సన్నం సేఖాసేఖమగ్గక్ఖణే అసమ్మోహవసేన పటివేధో హోతి, అత్థపటిసమ్భిదాయ ఆరమ్మణకరణవసేనపి. తథా హి సా మగ్గఫలసభావాపి హోతి. ఏవఞ్చ కత్వా సా లోకియలోకుత్తరా, సేసా తిస్సో లోకియావ. తేనాహు పోరాణా –

> "లాభో తాసమసమ్మోహా, సేఖాసేఖపథక్ఖణే;
>
> అత్థపఞ్ఞా యథాలమ్బా, సా ద్విధాఞ్ఞా తు సాసవా"తి.

౧౧౯౧. ఇమా పన చతస్సో పటిసమ్భిదా పఞ్చహి ఆకారేహి విసదభావం గచ్ఛన్తీతి దస్సేతుం "**పరియత్తీ**"తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **పరియత్తి** నామ బుద్ధవచనస్స పరియాపుణనం, పాళిఅట్ఠకథాసు గణ్ఠిపదఅత్థపదవినిచ్ఛయకథా **పరిపుచ్ఛా**

పరితో సబ్బతో ఞాతుం పుచ్ఛాతి కత్వా. **సవనం** సక్కచ్చం అట్ఠిం కత్వా సోతవిఞ్ఞాణవసేన గహణం, **అధిగమో** మగ్గుప్పత్తి. **అట్ఠకథాయం** పన "అధిగమో నామ అరహత్తమగ్గుప్పత్తీ"తి (విభ॰ అట్ఠ॰ ౭౧౮) వుత్తం. తం సేఖభూమియం పభేదగమనం అప్పవిసయం, అసేఖభూమియం బహువిసయన్తి కత్వా వుత్తం. సాతిసయం వా అధిగమనం సన్ధాయేవ వుత్తం. సేఖేన పత్తానమ్పి హి ఇమాసం అరహత్తప్పత్తియా విసదభావాధిగమోతి. పుబ్బయోగో వియ పన అరహత్తప్పత్తి అరహతోపి పటిసమ్భిదావిసదతాయ పచ్చయో న న హోతీతి పఞ్చన్నమ్పి యథాయోగం సేక్ఖాసేక్ఖపటిసమ్భిదావిసదతాయ కారణతా యోజేతబ్బా. **పుబ్బయోగో** నామ పుబ్బబుద్ధానం సాసనే గతపచ్చాగతికభావేన యావ అనులోమగోత్రభుసమీపం, తావ విపస్సనాభియోగో. అధిగమపుబ్బయోగా చేత్థ అనుప్పన్నం ఉప్పాదేన్తి, ఉప్పన్నఞ్చ విసదం కరోన్తి, సేసాని పన సువిసదభావస్సేవ పచ్చయాతి దట్ఠబ్బం.

౧౧౯౨-౪. ఏవం ఏకవిధాదివసేన పఞ్ఞాయ పభేదం దస్సేత్వా ఇదాని భావనావిధానం విభావేతుం "**కథం భావేతబ్బా**"తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ యస్మా ఇమాయ పఞ్ఞాయ ఖన్ధాదయో ధమ్మా భూమి, సీలవిసుద్ధి చేవ చిత్తవిసుద్ధి చాతి ఇమా ద్వే విసుద్ధియో మూలం, దిట్ఠివిసుద్ధి కఙ్ఖావితరణవిసుద్ధి మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధి పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధి ఞాణదస్సనవిసుద్ధీతి ఇమా పఞ్చ విసుద్ధియో సరీరం, తస్మా తేసు భూమిభూతేసు ధమ్మేసు ఉగ్గహపరిపుచ్ఛావసేన ఞాణపరిచయం కత్వా మూలభూతా ద్వే విసుద్ధియో సమ్పాదేత్వా సరీరభూతా పఞ్చ విసుద్ధియో సమ్పాదేన్తేన భావేతబ్బాతి దస్సేతుం "**ఖన్ధాదీసూ**"తిఆది ఆరద్ధం. **ఖన్ధాదీసూతి** ఖన్ధాయతనధాతుఇన్ద్రియపటిచ్చసముప్పాదాదిభేదేసు. **భూమిభూతేసు చాతి** లక్ఖణాదిగ్గహణవసేన ఞాణస్స పవత్తిట్ఠానభూతేసు. **సీలం చిత్తవిసుద్ధిన్తి** మూలభూతం సీలవిసుద్ధిం, చిత్తవిసుద్ధిఞ్చ. సతి హి సీలవిసుద్ధియం, చిత్తవిసుద్ధియఞ్చ అయం పఞ్ఞా మూలజాతా నామ హోతి, నాసతీతి. **దిట్ఠివిసుద్ధాదయో పఞ్చాతి** ఉపబ్రూహేతబ్బత్తా సరీరభూతా దిట్ఠివిసుద్ధిఆదయో పఞ్చ. ఇమిస్సా హి పఞ్ఞాయ సన్తానవసేన పవత్తమానాయ పాదపాణిసీసట్ఠానియా దిట్ఠివిసుద్ధిఆదయో ఇమా పఞ్చ విసుద్ధియో అవయవేన సముదాయూపలక్ఖణనయేన సరీరన్తి వేదితబ్బా. **తాయ పఞ్ఞాయాతి** ఉగ్గహపరిపుచ్ఛాదివసేన ఖన్ధాదీసు ధమ్మేసు పవత్తపఞ్ఞాయ. **జననాదితోతి** జాతిజరామరణాదీహి.

౧౧౯౫-౬. "భావేతబ్బా"తి వత్వా ఇదాని యస్మా ఖన్ధాదిభూమీసు సీలవిసుద్ధిచిత్తవిసుద్ధిసఙ్ఖాతేహి మూలేహి సుప్పతిట్ఠితేన పఞ్చవిసుద్ధిసఙ్ఖాతసరీరస్స వడ్ఢనేనేవ పఞ్ఞావడ్ఢనా నామ హోతి, తస్మా విపస్సనాపఞ్ఞాయ భూమిభూతేసు ఖన్ధాదీసు ఏకదేసదస్సనత్థం "**రూపఞ్చా**"తిఆది వుత్తం. **తత్థాతి** తేసు పఞ్చసు ఖన్ధేసు. **యం కిఞ్చీతి** అనవసేసపరియాదానం. **అతీతానాగతాదికన్తిఆదినా** పన తదేవ ఏకాదససు ఓకాసేసు పక్ఖిపిత్వా దస్సేతి. **ఆది**-గ్గహణేన పచ్చుప్పన్నస్స గహణం.

౧౧౯౭-౧౨౦౦. **హీనన్తిఆదీసు** అకుసలకమ్మసముట్ఠానతాయ **హీనం,** కుసలకమ్మసముట్ఠానతాయ **పణీతం.** అకుసలవిపాకుప్పత్తిహేతుభూతతాయ వా **హీనం,** విపరియాయేన **పణీతం.** దుప్పరిగ్గహభూతసుఖుమరూపాదివసేన **దూరం,** ఇతరవసేన **సన్తికన్తిఆదినా** అత్థో వేదితబ్బో. **సబ్బం తం ఏకతో కత్వాతి** అతీతాదివిభాగభిన్నం సబ్బం తం రూపరాసివసేన బుద్ధియా ఏకజ్ఝం గహేత్వా "మహాఉదకక్ఖన్ధో"తిఆదీసు వియ "రాసట్ఠేన రూపక్ఖన్ధో"తి వుచ్చతి. **సుత్తేపి** హి వుత్తం "తదేకజ్ఝం అభిసంయూహిత్వా అభిసఙ్ఖిపిత్వా"తి. **వేదనాక్ఖన్ధోతిఆదీసుపి** ఏసేవ నయో. ఏకేకేసు పన వేదనాదీసు "సముద్దో మయా దిట్ఠో"తిఆదీసు వియ సముదాయవోహారస్స అవయవేపి దిస్సనతో ఖన్ధ-సద్దో రుళ్హీవసేన పవత్తతీతి

దట్ఠబ్బం. యం తం కిఞ్చి వేదయితలక్ఖణన్తి సమ్బన్ధో. వేదనాక్ఖన్ధోయేవ **వేదనాక్ఖన్ధతా**. వేదనాయ అతీతాదివిభాగే విత్థారకథా **విసుద్ధిమగ్గతో** (విసుద్ధి॰ ౨.౪౯౭ ఆదయో) గహేతబ్బా. **అభిసఙ్ఖారలక్ఖణన్తి** సఙ్ఖారక్ఖన్ధస్స చేతనాపధానతాయ ఏవం వుత్తం, సమ్పయుత్తధమ్మే ఆరమ్మణే రాసికరణలక్ఖణం సమ్పిణ్డనలక్ఖణన్తి వుత్తం హోతి. అథ వా "సఙ్ఖతమభిసఙ్ఖరోన్తీ"తి (సం॰ ని॰ ౩.౭౯) వుత్తత్తా యథా అత్తనో ఫలసఙ్ఖతం సమ్మదేవ నిప్ఫన్నం హోతి, ఏవం అభిసఙ్ఖరణసభావన్తి అత్థో. అయం పన కుసలాకుసలచేతనాయ వసేన వట్టతి.

౧౨౦౨-౩. ఏవం విపస్సనాపఞ్ఞాయ భూమిభూతే ధమ్మే ఏకదేసతో దస్సేత్వా ఇదాని సీలచిత్తవిసుద్ధీనం హేట్ఠా వుత్తత్తా తా అవత్వా ఇదం పఞ్ఞాభావనాయ ఆదిభూతం దిట్ఠివిసుద్ధిం దస్సేతుం "**చత్తారో చ మహాభూతా**"తిఆది ఆరద్ధం. తం సమ్పాదేతుకామేన చ యోగావచరేన చతుధాతువవత్థానవసేన వా ద్వాదసాయతనవసేన వా పఞ్చక్ఖన్ధవసేన వా ఉభిన్నం సఙ్ఖేపకోట్ఠాసానం వసేన వా పటిలద్ధఝానవసేన వా నామరూపస్స వవత్థాపేతబ్బభావేపి తేన తేన ముఖేన వవత్థానప్పకాసనస్స అతిపపఞ్చావహత్తా యథాధిగతక్ఖన్ధవసేనేవ ఇధ వవత్థానం దస్సితం. **ఏకాసీతియా చిత్తేనాతి** ఏకాసీతియా లోకియచిత్తేన. లోకుత్తరచిత్తాని పన నేవ సుక్ఖవిపస్సకస్స, న సమథయానికస్స పరిగ్గహం గచ్ఛన్తి అనధిగతత్తా. **చత్తారోరూపినో ఖన్ధేతి** చత్తారో అరూపినో ఖన్ధే. సీతుణ్హాదివిరోధిపచ్చయసమవాయే వికారాపజ్జనతో **రూపం రుప్పనలక్ఖణం**. ఆరమ్మణాభిముఖం నమనతో **నామం నమనలక్ఖణం. పరిగణ్హాతీతి** పరిచ్ఛేదకారికాయ పఞ్ఞాయ పరిచ్ఛిన్దిత్వా గణ్హాతి.

౧౨౦౮-౯. తాలస్స కన్దం తు యమకన్తి ద్వీహి బీజేహి నిబ్బత్తితం ఏకీభూతం యమకతాలకన్దం. తస్మిం యమకం భిన్నసన్తానమ్పి అభిన్నం వియ ఉపట్ఠాతి, ఏవం రూపారూపధమ్మాతి. **నామఞ్చ రూపఞ్చాతి** ఏతేనేవ తస్స దువిధభావే సిద్ధే "**ద్విధా వవత్థపేతీ**"తి ఇదం నామరూపవినిముత్తస్స అఞ్ఞస్స అభావదస్సనత్థం. తేనేవాహ "**నామతో రూపతో**"తిఆది. నామరూపమత్తతాయ అవినిచ్ఛితత్తా, సన్తానాదిఘనభేదస్స చ అకతత్తా అభినివేసేన వినా సమూహేకత్తగ్గహణవసేన "సత్తో"తి పవత్తో సమ్మోహో **సత్తసమ్మోహో**, తస్స **ఘాతత్థం** విక్ఖమ్భనత్థం. **బహుసుత్తవసేనాతి** "యథా హీ"తిఆదినా ఇధ దస్సితానం, అఞ్ఞేసఞ్చ "రూపఞ్చ హిదం, మహాలి, అత్తా అభవిస్స , నయిదం రూపం ఆబాధాయ సంవత్తేయ్యా"తి (మహావ॰ ౨౦; సం॰ ని॰ ౩.౫౯) ఏవమాదీనం సమ్బహులానం **సుత్తన్తానం** వసేన. **తన్తి** తం నామరూపం.

౧౨౧౦-౨. అఙ్గసమ్భారాతి అఙ్గసమ్భారహేతు తన్నిమిత్తం అముఞ్చిత్వా సతి ఏవ తస్మిన్తి అత్థో. **సద్దోతి** వోహారో. **ఖన్ధేసూతి** పఞ్చసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసు **సన్తేసు** తే అముఞ్చిత్వావ **సత్తోతి సమ్ముతి** వోహారో. ఇదం వుత్తం హోతి – యథా అక్ఖచక్కపఞ్జరఈసాదీసు అఙ్గసమ్భారేసు ఏకేనాకారేన ఏకజ్ఝం రాసి హుత్వా సణ్ఠితేసు "రథో"తి వోహారమత్తం హోతి, పరమత్థతో పన ఏకేకస్మిం అఙ్గే ఉపపరిక్ఖియమానే రథో నామ నత్థి, ఏవమేవ ఉపాదానక్ఖన్ధసఙ్ఖాతేసు రూపారూపధమ్మేసు సన్తానవసేన పవత్తమానేసు "సత్తో"తి వా "పుగ్గలో"తి వా "జీవో"తి వా వోహారమత్తం, పరమత్థతో పన ఏకేకస్మిం ధమ్మే ఉపపరిక్ఖియమానే "అస్మీ"తి వా "అహ"న్తి వా గాహస్స వత్థుభూతో సత్తో నామ నత్థి, కేవలం నామరూపమత్తమేవ అత్థీతి. ఏవం పస్సతో హి దస్సనం యథాభూతదస్సనం నామ హోతి, యం దిట్ఠివిసుద్ధీతి వుచ్చతి. సచే కోచి సత్తో నామ నత్థి, కథఞ్చరహి నామరూపమత్తే గమనాదిఅత్థకిచ్చసిద్ధతా హోతీతి అనుయోగం సన్ధాయాహ "**యథాపీ**"తిఆది. అయం పనేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – యథా **దారుమయం యన్తం నిజ్జీవం** జీవవిరహితం అబ్భన్తరే వత్తమానస్స జీవస్స అభావతో తతోయేవ **నిరీహకం** నిబ్యాపారం, అథ చ పన **దారురజ్జుసమాయోగే** పచ్చయవిసేసవసేన **తం** దారుయన్తం **గచ్ఛతిపి తిట్ఠతిపి,** సజీవం

సబ్యాపారం వియ గమనాదికిచ్చం సాధేన్తమివ ఖాయతి, **తథా ఇదం నామరూపమ్పి** కిఞ్చాపి నిజ్జీవం నిరీహకఞ్చ, అథ చ పన **అఞ్ఞమఞ్ఞ**సఙ్ఖతపచ్చయవిసేసస్స **సమాయోగే** సజీవం సబ్యాపారం గచ్ఛన్తం తిట్ఠన్తఞ్చ ఖాయతీతి.

౧౨౧౩. సచ్చతోతి భూతతో, పరమత్థతోతి వుత్తం హోతి. **ఇదం నామరూపం అభిసఙ్ఖతం యన్తమివ సుఞ్ఞం** జీవాదినా. పచ్చయేహి అభిసఙ్ఖతం ఇదం నామరూపం యన్తమివ సుఞ్ఞన్తి వా సమ్బన్ధో. **దుక్ఖస్స పుఞ్జో**తి నిచ్చాతురతాయ దుక్ఖస్స రాసి. **తిణకట్ఠసాదిసో**తి అత్తసుఞ్ఞతాయ తిణకట్ఠసమో.

౧౨౧౫. యమకన్తి యుగళం. సో చ యమకభావో అఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సితభావేనాతి ఆహ ''**ఉభో అఞ్ఞోఞ్ఞనిస్సితా**''తి. తతో ఏవ **ఏకస్మిం భిజ్జమానస్మిం ఉభో భిజ్జన్తి**. న హి కదాచి పఞ్చవోకారభవే మరణవసేన రూపే నిరుజ్ఝన్తే అరూపం అనిరుజ్ఝన్తం, అరూపే వా నిరుజ్ఝన్తే రూపం అనిరుజ్ఝన్తం అత్థి. ఏకవోకారభవచతువోకారభవేసు పన తేసం అఞ్ఞమఞ్ఞం అనిస్సాయ పవత్తియా కారణం హేట్ఠా వుత్తమేవాతి. సో పనాయం భఙ్గో పచ్చయవసేనేవ, పచ్చయనిరోధేనేవ నామరూపనిరోధోతి అత్థో. **పచ్చయా**తి పచ్చయభూతా, అఞ్ఞమఞ్ఞస్స పచ్చయా హోన్తాపి ఏకస్మిం భిజ్జమానస్మిం ఉభో భిజ్జన్తియేవాతి అత్థో.

౧౨౧౬-౯. నిత్తేజన్తి తేజహీనం ఆనుభావవిరహితం. యత్థ పన తం నిత్తేజం, తం దస్సేతుం ''**న బ్యాహరతీ**''తిఆది వుత్తం. న హి అఞ్ఞథా సద్దహనుస్సాహనాదీసు నామం నిత్తేజన్తి సక్కా వత్తుం, నాపి రూపం సన్ధారణాబన్ధనాదీసు. తేనేవ హి ''**తథా రూపమ్పి నిత్తేజ**''న్తి వత్వా ''**భుఞ్జామీతి...పే.... న విజ్జతీ**''తి వుత్తం.

౧౨౨౦-౧. నామం నిస్సాయాతిఆదినా బ్యతిరేకవసేనపి నామరూపానం నిత్తేజతంయేవ విభావేతి . రూపఞ్హి గమనాదికిరియాసు **నామం నిస్సాయ** పవత్తతి, నామం దస్సనాదికిరియాసు **రూపం నిస్సాయ**. అఞ్ఞమఞ్ఞం సన్నిస్సాయ చస్స అత్తకిచ్చసిద్ధిపి పచ్చేకం అసమత్థతం విభావేతి. తథా హి నామరూపస్స అత్తసుఞ్ఞతా, నిబ్యాపారతా చ సుట్ఠుతరం పాకటా హోన్తీతి. కథం పన పచ్చేకం అసమత్థానం సముదితభావే సతి సమత్థతా హోతి అసామగ్గియం అహేతూనం సామగ్గియమ్పి అహేతుకభావాపత్తితో. న హి పచ్చేకం దట్ఠుం అసక్కోన్తానం సతమ్పి సహస్సమ్పి సముదితం దట్ఠుం సక్కోతీతి చోదనం హదయే కత్వా ఆహ ''**ఇమస్స పనా**''తిఆది. ఉపమాయపి హి అసిద్ధో అత్థో సాధేతబ్బో. తేనేవాహ "ఉపమం తే కరిస్సామి, ఉపమాయపి ఇధేకచ్చే విఞ్ఞూ పురిసా భాసితస్స అత్థం జానన్తీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౫౮; అ॰ ని॰ ౮.౮; ౧౦.౯౫; జా॰ ౨.౧౯.౨౪). అయం పనేత్థ **జచ్చన్ధపీఠసప్పీనం ఉపమా** – యథా జచ్చన్ధో చ పీఠసప్పీ చ దిసా పక్కమితుకామా అస్సు. జచ్చన్ధో పీఠసప్పిం ఏవమాహ "అహం ఖో, భణే, సక్కోమి పాదేహి పాదకరణీయం కాతుం, నత్థి చ మే చక్ఖూని, యేహి సమం విసమం పస్సేయ్య"న్తి. పీఠసప్పీ జచ్చన్ధం ఏవమాహ "అహం ఖో, భణే, సక్కోమి చక్ఖునా చక్ఖుకరణీయం కాతుం, నత్థి చ మే పాదా, యేహి అభిక్కమేయ్యం పటిక్కమేయ్యం వా"తి. సో తుట్ఠహట్ఠో జచ్చన్ధో పీఠసప్పిం అంసకూటం ఆరోపేసి, పీఠసప్పీ జచ్చన్ధస్స అంసకూటే నిసీదిత్వా ఏవమాహ "వామం ముఞ్చ, దక్ఖిణం గణ్హ, దక్ఖిణం ముఞ్చ, వామం గణ్హా"తి. తత్థ జచ్చన్ధోపి నిత్తేజో దుబ్బలో న సకేన బలేన గచ్ఛతి, తథేవ పీఠసప్పీ న సకేన బలేన గచ్ఛతి, న చ తేసం అఞ్ఞమఞ్ఞం నిస్సాయ గమనం న పవత్తతి, ఏవమేవ నామమ్పి నిత్తేజం న సకేన తేజేన ఉప్పజ్జతి, న తాసు తాసు కిరియాసు పవత్తతి, రూపమ్పి నిత్తేజం న సకేన తేజేన ఉప్పజ్జతి, న తాసు తాసు కిరియాసు పవత్తతి, న చ తేసం అఞ్ఞమఞ్ఞం నిస్సాయ ఉప్పత్తి వా పవత్తి వా న హోతీతి. తేనాహు పోరాణా –

"న సకేన బలేన జాయరే,

నోపి సకేన బలేన తిట్ఠరే;

పరధమ్మవసానువత్తినో,

జాయరే సఙ్ఖతా అత్తదుబ్బలా.

‘‘పరపచ్చయతో చ జాయరే, పరఆరమ్మణతో సముట్ఠితా;

ఆరమ్మణపచ్చయేహి చ, పరధమ్మేహి చిమే పభావితా’’తి. (విసుద్ధి॰ ౨.౬౭౭);

౧౨౨౨-౩. ఇదాని నావాయన్తికూపమాయపి నామరూపానం అవసవత్తితం విభావేతుం ‘‘**యథా హీ**’’తిఆదిగాథాద్వయం వుత్తం. తత్థ **నిస్సాయా**తి పతిట్ఠాయ. **యన్తీ**తి గచ్ఛన్తి. **మనుస్సే నిస్సాయా**తి సేతుభూతే నియామకకమ్మకరాదిమనుస్సే అపస్సాయ. న హి తేసం అరణగ్గహణలఙ్కారసణ్ఠాపనఉదకసిఞ్చనాదికిరియాయ వినా నావా ఇచ్ఛితదేసం పాపుణాతి, యథా పన ఉభోపి అఞ్ఞమఞ్ఞం నిస్సాయ **అణ్ణవే** గచ్ఛన్తి, ఏవం నామఞ్చ రూపఞ్చ ఉభో అఞ్ఞమఞ్ఞం నిస్సితా పవత్తన్తీతి అధిప్పాయో.

౧౨౨౪. **సత్తసఞ్ఞం వినోదేత్వా**తి యథావుత్తనయేహి అనాదికాలభావితం ఖన్ధపఞ్చకే సత్తగ్గాహం విక్ఖమ్భేత్వా. **నామ... పే॰... వుచ్చతీ**తి ‘‘ఇదం నామం, ఏత్తకం నామం, న ఇతో భియ్యో. ఇదం రూపం, ఏత్తకం రూపం, న ఇతో భియ్యో’’తి చ ఏవం సబ్బాకారేన తేసం లక్ఖణసల్లక్ఖణముఖేన తమత్థభావదస్సనం **ఏతం** అత్తదిట్ఠిమలవిసోధనతో **దిట్ఠివిసుద్ధీతి వుచ్చతి** బుద్ధాదీహీతి అత్థో. న కేవలఞ్చేతం దిట్ఠివిసుద్ధియేవ వుచ్చతి, నామరూపవవత్థాపనన్తిపి ఏతస్సేవ అధివచనన్తి వేదితబ్బం. **జాతిఆదితో**తి జాతిజరాబ్యాధిఆదితో దుక్ఖతో. యథాహ ‘‘జాతిపి దుక్ఖా, జరాపి దుక్ఖా, బ్యాధిపి దుక్ఖో, మరణమ్పి దుక్ఖం, యమ్పిచ్ఛం న లభతి, తమ్పి దుక్ఖం, సంఖిత్తేన పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా దుక్ఖా’’తి (మహావ॰ ౧౪; సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; పటి॰ మ॰ ౨.౩౦). **అన్తద్వయ**న్తి సస్సతుచ్ఛేదసఙ్ఖాతం అన్తద్వయం. అథ వా సత్తస్స అచ్చన్తం అత్థిభావసఙ్ఖాతం, తస్స నత్థిభావసఙ్ఖాతఞ్చ **అన్తద్వయం**. పరమత్థతో అనుపలబ్భనతో హి సత్తో అత్థీతి వజ్జితబ్బమేవ, లోకసఙ్కేతతోవ ఉపలబ్భనతో నత్థీతిపి వజ్జితబ్బమేవాతి. సుట్ఠుతరం పరిసుద్ధం కరోతీతి సమ్బన్ధో. **దిట్ఠిగతాని మలానీ**తి దిట్ఠిగతసఙ్ఖాతాని మలాని. **అసేసం** నిస్సేసతో **నాసం** వినాసం విక్ఖమ్భనం **ఉపేన్తి**. తథా హేతం దిట్ఠిమలవిసోధనతో దిట్ఠివిసుద్ధీతి వుచ్చతి.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

అభిధమ్మావతారసంవణ్ణనాయ

దిట్ఠివిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౯. ఏకూనవీసతిమో పరిచ్ఛేదో

కఙ్ఖావితరణవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా

౧౨౨౭. అనన్తరం నిద్దిట్ఠాయ దిట్ఠివిసుద్ధియా విసయభావేన దస్సితత్తా "**ఏతస్సా**"తి వుత్తం, న తదఞ్ఞతో విసేసనత్థం తదఞ్ఞస్స చ అభావతో. అజ్ఝత్తం వా హి విపస్సనాభినివేసో హోతు బహిద్ధా వా, అత్థసిద్ధియం పన లక్ఖణతో సబ్బమ్పి నామరూపం అనవసేసతో పరిగ్గహితమేవ హోతీతి. **ఞానిత్వా హేతుపచ్చయే**తి హేతుపచ్చయే పరిగ్గణ్హిత్వా, హేతుపచ్చయే పరిగ్గణ్హనహేతూతి వుత్తం హోతి. పచ్చయపరిగ్గహణహేతు హిస్స అద్ధత్తయే కఙ్ఖావితరణం హోతీతి. **వితరిత్వా**తి అతిక్కమిత్వా, విక్ఖమ్భేత్వాతి అత్థో. తం పన ఞాణం తథావిగతం వసిభావప్పత్తం ఝానం వియ యోగినో సన్తానే పబన్ధవసేన పవత్తతీతి కత్వా వుత్తం "**ఠిత**"న్తి.

౧౨౨౯-౩౦. నామరూపస్స...పే.... ఆవజ్జిత్వాతి యథా నామ కుసలో భిసక్కో రోగం దిస్వా తస్స సముట్ఠానం పరియేసతి, యథా వా పన అనుకమ్పకో పురిసో కుమారం ఉత్తానసేయ్యం రథికాయ నిపన్నం దిస్వా "కస్స ను ఖో అయం పుత్తకో"తి తస్స మాతాపితరో ఆవజ్జతి, ఏవమేవం **నామరూపస్స కో హేతు, కో వా పచ్చయో భవే**. న తావేతం అహేతుకం సబ్బత్థ, సబ్బదా, సబ్బేసఞ్చ ఏకసదిసభావాపత్తితో, న ఇస్సరాదిహేతుకం నామరూపతో ఉద్ధం ఇస్సరాదీనం అభావతో. యేపి నామరూపమత్తమేవ ఇస్సరాదయోతి వదన్తి తేసం ఇస్సరాదిసఙ్ఖాతనామరూపస్స అహేతుభావాపత్తితో, తస్మా భవితబ్బమస్స హేతుపచ్చయేహి, "కో ను ఖో"తి నామరూపస్స హేతుపచ్చయే ఆవజ్జిత్వాతి అత్థో. ఏవం తావ కత్వా ఇమస్స నామరూపస్స హేతుపచ్చయే పరిగ్గణ్హన్తేన ఓళారికత్తా, సుపాకటత్తా చ రూపస్స పచ్చయపరిగ్గహో సుకరోతి పఠమం తస్స పచ్చయపరిగ్గహో కాతబ్బోతి దస్సేన్తో ఆహ "**రూపకాయస్సా**"తిఆది. తత్థ యథా నామరూపస్స పచ్చయపరిగ్గహో అహేతువిసమహేతువాదనివత్తియా హోతి, ఏవం నిబ్బిదావిరాగావహభావేన తత్థ తత్థ అభిరతినివత్తియాపి ఇచ్ఛితబ్బోతి తం ద్వత్తింసాకారవసేన దస్సేతుం "**కేసా లోమా**"తిఆది వుత్తం.

౧౨౩౨-౩. అవిజ్జా...పే.... మతోతి అవిజ్జా తణ్హా ఉపాదానం కమ్మన్తి ఇదం చతుబ్బిధం ధమ్మజాతం **ఏతస్స** యథావుత్తస్స **రూపకాయస్స హేతు,** చతుబ్బిధో ఆహారో పచ్చయోతి అత్థో. కస్మా పన పురిమం హేతు, ఇతరో పచ్చయోతి చోదనం సన్ధాయ "**జనకో**"తిఆదిం వత్వా తం లోకవసేన సమత్థేతుం "**హేత్వఙ్కురస్సా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **జనకో**తి, **అనుపాలకో**తి చ అన్తోగతహేత్వత్థమిదం విసేసనం, జనకత్తా, అనుపాలకత్తాతి వుత్తం హోతి. తత్థ **జనకత్తా**తి నిబ్బత్తకత్తా. ఇమినా బీజం వియ అఙ్కురస్స అవిజ్జాదయో రూపకాయస్స అసాధారణకారణతాయ హేతూతి దస్సితం. **అనుపాలకత్తా**తి ఉపత్థమ్భకత్తా. ఇమినా పన అఙ్కురస్స పథవీసలిలాదయో వియ ఆహారో సాధారణకారణతాయ పచ్చయోతి దస్సితన్తి వేదితబ్బం.

౧౨౩౪-౭. ఇతిమే...పే.... గతాతి ఏవమేతే అవిజ్జాదయో పఞ్చ ధమ్మా యథారహం **హేతు**భావం, **పచ్చయ**భావఞ్చ గతా. **మాతావ ఉపనిస్సయాతి అవిజ్జా** భవేసు విజ్జమానదోసపటిచ్ఛాదనభావేన, **తణ్హా** పత్థనాభావేన, **ఉపాదానం** దళ్హగ్గాహభావేనాతి ఏవం సఙ్ఖారభవానం హేతుభూతా జనకసహాయతాయ భవనికన్తితంసహజాతఆసన్నకారణత్తా అభిసఙ్ఖారికా, అపస్సయభూతా వాతి మాతా వియ ఉపనిస్సయా హోన్తి. యథా పితుజనితసుక్కే పుత్తస్స ఉప్పత్తీతి **పితా**

జనకో, ఏవం **కమ్మం** సత్తస్స ఉప్పాదకత్తా **జనకన్తి** ఆహ. యథా **ధాతీ** జాతస్స **కుమారస్స** వడ్ఢితా సన్ధారికా, ఏవం **ఆహారో** ఉప్పన్నస్స కాయస్స బ్రూహేతా, సన్ధారకో చాతి వుత్తం ''**ధాతీ...పే.... భవే**''తి. కామఞ్చేత్థ అవిజ్జాదయో నామకాయస్సాపి పచ్చయో, పకారన్తరేన పన తస్స పాకటం పచ్చయపరిగ్గహవిధిం దస్సేతుం "చక్ఖుఞ్చా"తిఆది వుత్తం. తత్థ **చక్ఖుఞ్చాతి చ**-సద్దో సముచ్చయత్థో, తేన చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స ఆవజ్జనాదిం అజ్ఝత్తం సబ్బం పచ్చయజాతం సఙ్గణ్హాతి. **రూపమాలోకమేవ చాతి** పన **చ**-సద్దేన యథా బాహిరరూపం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణపచ్చయో, యథా చ ఆలోకో ఉపనిస్సయపచ్చయో, ఏవం అఞ్ఞమ్పి బాహిరం పచ్చయజాతం సఙ్గణ్హాతి. **పటిచ్చాతి** పచ్చయభూతం లద్ధాతి అత్థో. తేన చక్ఖుస్స నిస్సయపురేజాతఇన్ద్రియవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన, రూపాలోకానఞ్చ యథాసమ్భవం ఆరమ్మణఉపనిస్సయపురేజాతఅత్థిఅవిగతవసేన, ఇతరేసఞ్చ సద్దసఙ్గహితానం అనన్తరాదిసహజాతాదివసేన పచ్చయభావం దస్సేతి. **ఆది**-సద్దేన ఫస్సాదీనం వియ సహ పచ్చయేహి సోతవిఞ్ఞాణాదీనం సఙ్గహో వేదితబ్బో. ఏవం సమ్మసనూపగం సబ్బం నామం సహ పచ్చయేన సఙ్గహితం హోతి. తేనాహ ''**నామకాయస్స పచ్చయం పరిగణ్హాతీ**''తి.

౧౨౩౮-౪౦. **దిస్వానాతి** ఏతరహి పవత్తిం దిస్వా. **తథేవిదన్తి** ఇమినా న కేవలం సప్పచ్చయతామత్తమేవ పచ్చామట్ఠం, అథ ఖో యాదిసేహి **ఏతరహి** పవత్తతి, తాదిసేహి అవిజ్జాదిపచ్చయేహేవ **అతీతేపి** పవత్తిత్థాతి పచ్చయసహితతాపి పచ్చామట్ఠాతి దట్ఠబ్బం. **పుబ్బన్తేతి** అతీతఖన్ధప్పబన్ధకోట్ఠాసే. **పఞ్చధాగతాతి** –

> "అహోసిం ను ఖో అహమతీతమద్ధానం, న ను ఖో అహోసిం అహమతీతమద్ధానం, కిం ను ఖో అహోసిం అహమతీతమద్ధానం, కథం ను ఖో అహోసిం అహమతీతమద్ధానం, కిం హుత్వా కిం అహోసిం ను ఖో అహమతీతమద్ధాన"న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౮; సం॰ ని॰ ౨.౨౦; మహాని॰ ౧౭౪) –

పఞ్చహి ఆకారేహి **ఆగతా,** పవత్తా వా. **అపరన్తేతి** అనాగతే ఖన్ధప్పబన్ధకోట్ఠాసే. **పఞ్చధా సముదీరితాతి** –

> "భవిస్సామి ను ఖో అహమనాగతమద్ధానం, న ను ఖో భవిస్సామి అహమనాగతమద్ధానం, కిం ను ఖో భవిస్సామి అహమనాగతమద్ధానం, కథం ను ఖో భవిస్సామి అహమనాగతమద్ధానం, కిం హుత్వా కిం భవిస్సామి ను ఖో అహమనాగతమద్ధాన"న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౮; సం॰ ని॰ ౨.౨౦; మహాని॰ ౧౭౪) –

ఏవం పఞ్చధా కథితా.

౧౨౪౧. **పచ్చుప్పన్నేపి అద్ధానేతి** ఏతరహి పటిసన్ధిం ఆదిం కత్వా చుతిపరియన్తే అద్ధానేపి. **అద్ధాన**-గ్గహణేన చేత్థ పచ్చుప్పన్నఖన్ధకోట్ఠాసమేవ వదతి. న హి తబ్బినిముత్తో అఞ్ఞో కోచి కాలో నామ అత్థీతి. **ఛబ్బిధా పరికిత్తితాతి** –

> "అహం ను ఖోస్మి, నో ను ఖోస్మి, కిం ను ఖోస్మి, కథం ను ఖోస్మి, అయం ను ఖో సత్తో కుతో ఆగతో, సో కుహిం గామీ చ భవిస్సతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౮; సం॰ ని॰ ౨.౨౦; మహాని॰ ౧౭౪) –

ఏవం ఛబ్బిధా వుత్తా. "సబ్బే తసన్తి దణ్డస్సా"తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౧౨౯-౧౩౦) వియ పదేసేపి సబ్బ-సద్దస్స పవత్తనతో ''**సబ్బా**''తి వత్వాపి ''**అనవసేసా**''తి వుత్తం. నత్థి ఏతిస్సా అవసేసో అవసిట్ఠోతి **అనవసేసా,** సోళసవిధాపి చేసా ఏకకఙ్ఖావసేనాపి అనవసిట్ఠా హుత్వాతి వుత్తం హోతి. **పహీయ్యతీతి** విక్ఖమ్భనవసేన పహీయ్యతి. కామం నామరూపమత్తం

వినా సత్తస్స అదస్సనేన దిట్ఠివిసుద్ధియావ పచ్చుప్పన్నే కఙ్ఖా పహీనా, అతీతానాగతే కఙ్ఖానం పహానేన పన పచ్చుప్పన్నే కఙ్ఖాయ అతిసయప్పహానం దస్సేతుం ఇధేవ సా వుత్తా. అథ వా పచ్చుప్పన్నే నిస్సత్తనామరూపస్స పచ్చయేసు పవత్తకఙ్ఖాయ ఇధేవ తీరణతో సా ఇధ వుత్తా. వణ్ణభణనం వా ఏతం ఇధ పచ్చుప్పన్నకఙ్ఖాయ పహానవచనం యథా తం సోతాపత్తిమగ్గాదీసు పహీనానమ్పి చ పఞ్చన్నం ఓరమ్భాగియానం సంయోజనానం పహానాతిఆదినా అనాగామిమగ్గాదీసు వచనన్తి.

౧౨౪౨. **కమ్మవిపాకానం వసేనాపీ**తి పురిమకమ్మభవస్మిం మోహో అవిజ్జా, ఆయూహనం సఙ్ఖారా, నికన్తి తణ్హా, ఉపగమనం ఉపాదానం, చేతనా భవో ఇతి ఇమే పఞ్చ ధమ్మా పురిమకమ్మభవస్మిం ఇధ పటిసన్ధియా పచ్చయా, ఇధ పటిసన్ధి విఞ్ఞాణం, ఓక్కన్తి నామరూపం, పసాదో ఆయతనం, ఫుట్ఠో ఫస్సో, వేదయితం వేదనా ఇతి ఇమే పఞ్చ ధమ్మా ఇధూపపత్తిభవస్మిం పురే కతస్స కమ్మస్స పచ్చయా, ఇధ పరిపక్కత్తా ఆయతనానం మోహో అవిజ్జా...పే.... చేతనా భవో ఇతి ఇమే పఞ్చ ధమ్మా కమ్మభవస్మిం ఆయతిం పటిసన్ధియా పచ్చయాతి ఏవం వుత్తానం కమ్మవట్టవిపాకవట్టానం వసేన. కిలేసవట్టోపి చేత్థ కమ్మసహాయతాయ కమ్మవట్టేనేవ సఙ్గహితోతి దట్ఠబ్బం.

౧౨౪౩. **దిట్ఠధమ్మవేదనీయ**న్తి ఏత్థ దిట్ఠధమ్మో వుచ్చతి పచ్చక్ఖభూతో పచ్చుప్పన్నో అత్తభావో, తత్థ వేదితబ్బఫలం కమ్మం **దిట్ఠధమ్మవేదనీయం. ఉపపజ్జాపరాపరియాహోసికమ్మవసా పనాతి**
ఉపపజ్జవేదనీయఅపరాపరియవేదనీయఅహోసికమ్మవసేన. ఉత్తరపదలోపవసేన హి “ఉపపజ్జాపరాపరియ”న్తి వుత్తం. తత్థ పచ్చుప్పన్నభవతో అనన్తరం ఉపపజ్జిత్వా వేదితబ్బఫలం కమ్మం **ఉపపజ్జవేదనీయం**. అపరే అపరే దిట్ఠధమ్మతో అఞ్ఞస్మిం అఞ్ఞస్మిం యత్థకత్థచి అత్తభావే వేదితబ్బఫలం కమ్మం **అపరాపరియవేదనీయం**. అహోసి ఏవ కమ్మం, న తస్స విపాకో అహోసి, అత్థి, భవిస్సతి చాతి ఏవం వత్తబ్బకమ్మం **అహోసికమ్మం**.

పటిపక్ఖేహి అనభిభూతతాయ, పచ్చయవిసేసేన పటిలద్ధవిసేసతాయ చ బలవభావప్పత్తా తాదిసస్స పుబ్బాభిసఙ్ఖారస్స వసేన సాతిసయా హుత్వా పవత్తా **పఠమజవనచేతనా** తస్మింయేవ అత్తభావే ఫలదాయినీ **దిట్ఠధమ్మవేదనీయా** నామ. సా హి వుత్తాకారేన బలవతి జవనసన్తానే గుణవిసేసయుత్తేసు ఉపకారానుపకారవసప్పవత్తియా, ఆసేవనాలాభేన అప్పవిపాకతాయ చ ఇతరద్వయం వియ పవత్తసన్తానుపరమాపేక్ఖం, ఓకాసలాభాపేక్ఖఞ్చ కమ్మం న హోతీతి ఇధేవ పుప్ఫమత్తం వియ పవత్తివిపాకమత్తం అహేతుకఫలం దేతి, సహేతుకఫలదానే పన పటిసన్ధిఆకడ్ఢనమ్పి ఆపజ్జేయ్య. **తథా అసక్కోన్త**న్తి కమ్మస్స విపాకదానం నామ ఉపధిప్పయోగాదిపచ్చయన్తరసమవాయేనేవ హోతీతి తదభావతో తస్మింయేవ అత్తభావే విపాకం దాతుం అసక్కోన్తం. **అహోసికమ్మం...పే.... విపాకో**తి ఏత్థ “అహోసి కమ్మ”న్తి పదం విసుం విసుం యోజేతబ్బం “అహోసి కమ్మం నాహోసి కమ్మవిపాకో, అహోసి కమ్మం న భవిస్సతి కమ్మవిపాకో, అహోసి కమ్మం నత్థి కమ్మవిపాకో”తి (పటి. మ. ౧.౨౩౪). తత్థ సకసకకాలాతిక్కన్తస్స ఉపపజ్జవేదనీయస్స, దిట్ఠధమ్మవేదనీయస్స చ వసేన పురిమం వుత్తం. తఞ్హి కమ్మస్స , విపాకకాలస్స చ అతీతత్తా తథా వత్తబ్బత్తం లభతి, దుతియం అనాగతే అరహత్తం పాపుణన్తస్స పురిమభవేసు కతం అదిన్నవిపాకం అపరాపరియవేదనీయం సన్ధాయ వుత్తం, తతియం పన అనన్తరభవే కతం ఉపపజ్జవేదనీయం, అరహతో అతీతభవేసు కతం అపరాపరియవేదనీయఞ్చ సన్ధాయ వుత్తం. అపరే పన “ఏకమేవ అతీతం కమ్మం అద్ధత్తయే విపాకాభావం సన్ధాయ తిధా విభజిత్వా వుత్త”న్తి వదన్తి.

అత్థసాధికాతి దానాదిపాణాతిపాతాదిఅత్థస్స నిప్ఫాదికా. కా పన సాతి ఆహ ''**సత్తమజవనచేతనా**''తి. సా హి సన్నిట్ఠాపకచేతనా వుత్తనయేన పటిలద్ధవిసేసా, పటిసన్ధియా అనన్తరపచ్చయభావినో విపాకసన్తానస్స అనన్తరపచ్చయభావేన వా తథా అభిసఙ్ఖతా సమానా అనన్తరత్తభావే విపాకదాయినీ ఉపపజ్జవేదనీయం నామ. యేభుయ్యవుత్తియా చేత్థ "సత్తమజవనచేతనా"తి వుత్తం. పచ్చవేక్ఖణవసితాదిపవత్తియం పన పఞ్చమాదికాపి హోతి. **విపాకం దేతీ**తి పటిసన్ధిం దత్వా పవత్తివిపాకం దేతి, అదిన్నపటిసన్ధికం పన పవత్తివిపాకం దేతీతి నత్థి. చుతిఅనన్తరఞ్హి ఉపపజ్జవేదనీయస్స ఓకాసోతి ఆచరియా. పటిసన్ధియా పన దిన్నాయ జాతిసతేపి పవత్తివిపాకం దేతి. తేనాహ భగవా "తిరచ్ఛానగతే దానం దత్వా సతగుణా పాటికఙ్ఖితబ్బా"తి (మ॰ ని॰ ౩.౩౭౯). **ఉభిన్న...పే.... దేతీ**తి యథావుత్తకారణవిరహతో దిట్ఠధమ్మూపపజ్జవేదనీయభావం అసమ్పత్తా పఞ్చ చేతనా విపాకదానసభావస్స అనుపచ్ఛిన్నత్తా యదా ఓకాసం లభతి, తదా పటిసన్ధివిపాకం, పవత్తివిపాకం వా దేతి. **సతి సంసారప్పవత్తియా**తి ఇమినా అసతి సంసారప్పవత్తియం అహోసికమ్మపక్ఖే తిట్ఠతి విపచ్చనోకాసస్స అభావతోతి దీపేతి.

౧౨౪౪. ఏవం తావ విపాకదానకాలవసేన చతుబ్బిధం దస్సేత్వా ఇదాని విపాకదానపరియాయతో, కిచ్చతో చ చతుబ్బిధతం దస్సేతుం ''**గరుక**''న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **గరుక**న్తి మహాసావజ్జం, మహానుభావఞ్చ అఞ్ఞేన కమ్మేన పటిబాహితుం అసక్కుణేయ్యకమ్మం. **బహుల**న్తి అభిణ్హసో కతం, ఏకవారం కత్వాపి అభిణ్హసమాసేవితఞ్చ. **ఆసన్న**న్తి మరణాసన్నకాలే అనుస్సరితం, తదా కతఞ్చ. **కటత్తాకమ్మ**న్తి గరుకాదిభావం అసమ్పత్తం కతమత్తతోయేవ కమ్మన్తి వత్తబ్బకమ్మం. తత్థ కుసలం వా హోతు అకుసలం వా, గరుకాగరుకేసు యం గరుకం మాతుఘాతకాదికమ్మం వా మహగ్గతకమ్మం వా, తదేవ పఠమం విపచ్చతి. తథా బహులాబహులేసు యం బహులం సుసీల్యం దుస్సీల్యం వా, తదేవ పఠమం విపచ్చతి. దూరాసన్నేసు యం ఆసన్నం మరణకాలే అనుస్సరితం, తేనేవ ఉపపజ్జతి. ఆసన్నకాలే కతే చ వత్తబ్బమేవ నత్థీతి. కటత్తా పన కమ్మం పునప్పునం లద్ధాసేవనం పురిమానం అభావే పటిసన్ధిం ఆకడ్ఢతి. ఇతి గరుకం సబ్బపఠమం విపచ్చతి. తథా హి తం "గరుక"న్తి వుత్తం. గరుకే అసతి బహులీకతం, తస్మిమ్పి అసతి ఆసన్నం, తస్మిమ్పి అసతి కటత్తాకమ్మన్తి వుత్తం "పురిమజాతీసు కతకమ్మం విపచ్చతీ"తి.

౧౨౪౫. పటిసన్ధిదానాదివసేన విపాకసన్తానస్స నిబ్బత్తకం **జనకం**. సుఖదుక్ఖసన్తానస్స, నామరూపప్పబన్ధస్స వా చిరతరప్పవత్తిహేతుభూతం **ఉపత్థమ్భకం**. తేనాహ "సుఖదుక్ఖం ఉపత్థమ్భేతి, అద్ధానం పవత్తేతీ"తి. సుఖదుక్ఖే పవత్తమానే బవ్హాబాధతాదిపచ్చయూపనిపాతనేన సణికం సణికం తస్స విబాధకం **ఉపపీళకం**. తేనాహ "సుఖదుక్ఖం పీళేతి బాధతి, అద్ధానం పవత్తితుం న దేతీ"తి. తథా పటిపక్ఖకమ్మవిపాకస్స అప్పవత్తికరణవసేన ఉపచ్ఛేదకం పటిబాహకం **ఉపఘాతకం**. తేనాహ "తస్స విపాకం పటిబాహిత్వా"తి.

రూపఞ్చ అరూపవిపాకక్ఖన్ధో చాతి రూపారూపవిపాకక్ఖన్ధో, కమ్మజరూపస్సాపి విపాకపరియాయో అత్థీతి ''**రూపారూపవిపాకక్ఖన్ధే**''తి వుత్తం. **అఞ్ఞేన కమ్మేనా**తి కుసలేన వా అకుసలేన వా అఞ్ఞేన కమ్మేన కత్తుభూతేన **దిన్నాయ పటిసన్ధియా** విపాకే జనితే. తేనాహ ''**జనితే విపాకే**''తి. పవత్తివిపాకం సన్ధాయ "జనితే విపాకే"తి వదన్తి. **ఉప్పజ్జనకసుఖదుక్ఖం ఉపత్థమ్భేతీ**తి ఉపత్థమ్భకకమ్మం కుసలం సమానం అఞ్ఞేనపి కుసలకమ్మేన ఉప్పజ్జమానకం సుఖం తస్స పటిపక్ఖవిబాధనవసేన ఉపత్థమ్భేతి. అకుసలం అఞ్ఞేన అకుసలకమ్మేన ఉపపజ్జమానం దుక్ఖం తథేవ ఉపత్థమ్భేతి. ఏవఞ్చ ఉపత్థమ్భేన్తం తం దీఘకాలం పవత్తేతి నామాతి ఆహ ''**అద్ధానం పవత్తేతీ**''తి. **ఉప్పజ్జనకసుఖదుక్ఖం పీళేతీ**తి

ఉపపీళకం అకుసలం సమానం సుఖితస్స రోగాదిఅన్తరాయకారణసమ్పాదకభావేన సుఖసన్తానం ఉపచ్ఛిన్దన్తం పీళేతి, కుసలఞ్చ రోగాదినా దుక్ఖితస్స భేసజ్జాదిసుఖాదికారణసమ్పాదకభావేన దుక్ఖసన్తానం విచ్ఛిన్దన్తం పీళేతి. కేచి పన "సుఖదుక్ఖస్స కారణం అసమ్పాదేన్తమ్పి పటిసన్ధిదాయకకమ్మస్స పవత్తివిపాకం పటిబాహిత్వా సయం విపాకదాయకకమ్మం ఉపపీళకకమ్మ"న్తి వదన్తి. ఏవం సన్తే పన పటిసన్ధిదాయకమేవ జనకకమ్మన్తి వుత్తం సియా.

అపిచ ఉపఘాతకేన సహ ఇమస్స విసేసభావో ఆపజ్జతి, తం పటిసన్ధివిపాకస్స పటిబాహకన్తి చే? తం న, అవిసేసేన వుత్తత్తాతి. **"దుబ్బలం కమ్మం ఘాతేత్వా"**తి వుత్తే "నను తస్స పుబ్బేయేవ సిద్ధత్తా, నిరుద్ధత్తా చ కథమిదం తదుపఘాతకం హోతీ"తి ఆపన్నం చోదనం సన్ధాయ కమ్మస్స ఘాతనం నామ తస్స విపాకపటిబాహనమేవాతి దస్సేన్తో ఆహ **"తస్స విపాకం పటిబాహిత్వా"**తి. తంపటిబాహనఞ్చ అత్తనో విపాకుప్పత్తియా ఓకాసకరణన్తి వుత్తం **"అత్తనో విపాకస్స ఓకాసం కరోతీ"**తి. విపచ్చనాయ కతోకాసం కమ్మం విపక్కమేవ నామ హోతీతి ఆహ **"ఏవం...పే.... ఉప్పన్నం నామ హోతీ"**తి.

ఉపపీళకం అఞ్ఞస్స విపాకం ఉపచ్ఛిన్దతి, న సయం అత్తనో విపాకం దేతి, ఉపఘాతకం పన దుబ్బలకమ్మం ఉపచ్ఛిన్దిత్వా అత్తనో విపాకం ఉప్పాదేతీతి అయమేతేసం విసేసో. కేచి పన ఆచరియా అపరేనాపి నయేన జనకాదికమ్మం ఇచ్ఛన్తి. కథం? యస్మిం కమ్మే కతే పటిసన్ధియం, పవత్తే చ విపాకకటత్తారూపానం ఉప్పత్తి హోతి, తం జనకం. యస్మిం పన కతే అఞ్ఞేన జనితస్స ఇట్ఠస్స వా అనిట్ఠస్స వా ఫలస్స విబాధకవిచ్ఛేదకపచ్చయానుప్పత్తియా, ఉపబ్రూహకపచ్చయుప్పత్తియా చ జనకానుభావానురూపం పరిపోసకచిరతరప్పబన్ధా హోన్తి, తం ఉపత్థమ్భకం. జనకేన నిబ్బత్తితం కుసలఫలం, అకుసలఫలం వా యేన పచ్చనీకభూతేన రోగధాతువిసమతాదినిమిత్తతాయ బాధీయతి, తం ఉపపీళకం. యేన పన కమ్మునా జనకసామత్థియవసేన చిరతరప్పబన్ధారహమ్పి సమానం ఫలవిచ్ఛేదకపచ్చయుప్పత్తియా ఉపహఞ్ఞతి విచ్ఛిజ్జతి, తం ఉపఘాతకన్తి.

ఏత్థ చ కేచి అప్పాబాధదీఘాయుకతాసంవత్తనవసేన దుతియస్స కుసలభావం, బవ్హాబాధఅప్పాయుకతాసంవత్తనవసేన పచ్ఛిమానం ద్విన్నం అకుసలభావఞ్చ వణ్ణేన్తి, భూరిదత్తాదీనం పన నాగాదీనం, ఇతో అనుప్పదిన్నయాపనకపేతానఞ్చ అపాయేసు అకుసలవిపాకస్స ఉపత్థమ్భనూపపీళనూపఘాతకాని కమ్మాని సన్తీతి చతున్నమ్పి కుసలాకుసలభావో న విరుజ్ఝతి. కిఞ్చాపి కమ్మానం కమ్మన్తరఞ్చేవ విపాకన్తరఞ్చ బుద్ధానం కమ్మవిపాకఞాణస్సేవ యాథావసరసతో పాకటం హోతి. బుద్ధావేణికఞ్హేతం అసాధారణం సావకేహి, విపస్సకేన పన ఏకదేసతో జానితబ్బం. న హి సబ్బేన సబ్బం అజానన్తస్స పచ్చయపరిగ్గహో పరిపూరతి, తస్మా తాదిసం పరిగ్గహం సన్ధాయ "ఇతి ఇమ"న్తిఆది వుత్తం. యాదిసేహి పచ్చయేహి పచ్చుప్పన్నే అద్ధానే నామరూపస్స పవత్తి, తాదిసేహేవ ఇతరస్మిమ్పి అద్ధద్వయేతి ఏవం యథా అతీతానాగతే నయం నేతి, తం దస్సేతుం **"యథా ఇద"**న్తిఆది వుత్తం. అద్ధత్తయేపి కిరియాకిరియాఫలమత్తతాదస్సనపరత్తా చోదనాయ. **ఇతి కమ్మఞ్చేవాతి**ఆదినా వుత్తస్సేవత్థస్స నిగమనవసేన వుత్తం. **తస్సేవం...పే.... పహీయ్యతీ**తి తస్సేవం సమనుపస్సతో యా సా పుబ్బన్తాదయో ఆరబ్భ "అహోసిం ను ఖో అహ"న్తిఆదినా నయేన పవత్తా విచికిచ్ఛా పహీయ్యతి.

౧౨౧౬-౮. పహీనాయ పన తాయ సబ్బభవయోనిగతిఠితిసత్తావాసేసు హేతుఫలసమ్బన్ధవసేనేవ పవత్తనామరూపమత్తమేవ ఖాయతి. తేనేవాహ **"హేతుఫలస్స సమ్బన్ధవసేనేవా"**తిఆది. కారణసామగ్గియం దానాదీహి

సాధితకిరియాయ పవత్తమానాయ కారణమత్తే కత్తువోహారోతి ఆహ ''**కారణతో ఉద్ధం కారణం న చ పస్సతీ**''తి. పాక...పే....పటివేదకం న పస్సతీతి సమ్బన్ధో. **పాకపటివేదకన్తి** విపాకవిన్దకం. ఏవం అపస్సన్తో పన కారణే సతి కారకోతి, విపాకప్పవత్తియా సతి పటిసంవేదకోతి సమఞ్ఞామత్తేనేవ పణ్డితా వోహరన్తి. ఇచ్చేవం సమ్మప్పఞ్ఞాయ పస్సతి. **సుద్ధధమ్మా**తి కేనచి సత్తేన వా పుగ్గలేన వా అమిస్సధమ్మా. **ఏవేతన్తి** ఏవంవిధం ఏతం దస్సనం సమ్మాదస్సనం, అవిపరీతదస్సనన్తి అత్థో.

౧౨౪౯. **బీజరుక్ఖాదికానం వా**తి యథా బీజతో రుక్ఖో, రుక్ఖతో బీజన్తి ఏవం కారణపరమ్పరగవేసనే అనాదికాలికత్తా బీజరుక్ఖసన్తానస్స పుబ్బా కోటి నత్థి, ఏవం కమ్మపచ్చయా విపాకో, విపాకపచ్చయా కమ్మన్తి పరియేసనే అనాదికాలికత్తా కమ్మవిపాకసన్తానస్స పుబ్బా కోటి న పఞ్ఞాయతి. **ఆది**-సద్దేన "కుక్కుటియా అణ్డం, అణ్డతో కుక్కుటీ, పునపి కుక్కుటియా అణ్డ"న్తి ఏవమాదిం సఙ్గణ్హాతి.

౧౨౫౦-౩. **అనాగతేపి సంసారే**తి యథా అతీతే, ఏవం అనాగతేపి అద్ధానే ఖన్ధానం పటిపాటీతిఆదినా వుత్తసంసారే సతి. **అప్పవత్తి న దిస్సతీ**తి కమ్మతో విపాకో భవిస్సతి, విపాకతో కమ్మన్తి అనాగతే కారియపరమ్పరాయ గవేసియమానాయ అపరిక్ఖీణసంయోజనస్స కమ్మవిపాకానం అప్పవత్తనం న దిస్సతి, పవత్తతి ఏవాతి అత్థో. హేతుఫలసమ్బన్ధవసేన పవత్తమానే సంసారే "పుబ్బా కోటి న పఞ్ఞాయతీ"తి వచనేన కారణే ఆదిస్స అభావో వుత్తో, "అప్పవత్తి న దిస్సతీ"తి వచనేన ఫలస్స అవసానాభావో వుత్తోతి. **ఏతమత్థన్తి** "కమ్మస్స కారకో నత్థీ"తిఆదినా వుత్తమత్థం. **అసయంవసీ**తి న సయంవసినో, మిచ్ఛాభినివేసపరవసాతి అత్థో. **అఞ్ఞమఞ్ఞవిరోధినో**తి ఇతరీతరవిరుద్ధా దిట్ఠియో వా దిట్ఠియా వా అఞ్ఞమఞ్ఞేన సహ విరోధినో. గమ్భీరఞాణగోచరతాయ **గమ్భీరం.** తథా **నిపుణం.** సత్తసుఞ్ఞతాయ, అఞ్ఞమఞ్ఞసభావసుఞ్ఞతాయ చ **సుఞ్ఞం. పచ్చయన్తి** నామరూపస్స పచ్చయం, తప్పచ్చయపటివేధేనేవ చ సబ్బం పటివిద్ధం హోతీతి.

౧౨౫౪-౬. **కమ్మం నత్థి విపాకమ్హీ**తి కుట్టాదీసు రజాది వియ విపాకే సన్తిట్ఠమానం కమ్మం నత్థి. **పాకో కమ్మే న విజ్జతీ**తి తథా కమ్మే సన్తిట్ఠమానో విపాకో నత్థి. యథావుత్తమేవత్థం ఉపమాయ విభావేతుం ''**యథా న సూరియే**''తిఆది వుత్తం. **మణిమ్హీ**తి సూరియకన్తమణిమ్హి. **న తేసం బహి సో అత్థీ**తి తే ముఞ్చిత్వా తేహి బహి సో అగ్గి నత్థి. **సమ్భారేహీ**తి సమఙ్గీభూతేహి ఆతపాదీహి తీహి కారణేహి. **న అఞ్ఞో కమ్మస్సా**తిఆది అత్థతో హేట్ఠా వుత్తమ్పి ఉపమానిగమనత్థం పునపి వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

౧౨౫౭-౮. యది హేతు, ఫలఞ్చ అఞ్ఞమఞ్ఞరహితం, కథం హేతుతో ఫలం నిబ్బత్తతీతి ఆహ ''**కమ్మఞ్చ ఖో ఉపాదాయా**''తి. న కేవలం కమ్మఫలమేవ సుఞ్ఞం కత్తురహితం, సబ్బమ్పి ధమ్మజాతం కారకరహితన్తి దస్సేతుం ''**న హేత్థ దేవో**''తిఆదిగాథా వుత్తా. **హేతుసమ్భారపచ్చయా**తి ఏకేన హేతునా ఏకస్స, అనేకస్స వా ఫలస్స అనిబ్బత్తితో హేతుసమూహనిమిత్తం, సమ్భారోతి వా పచ్చయాధివచనన్తి హేతుపచ్చయనిమిత్తన్తి అత్థో.

౧౨౫౯. **అద్ధాసు తరిత్వా కఙ్ఖన్తి** తీసు అద్ధాసు సోళసవిధం కఙ్ఖం వితరిత్వా. న కేవలమేతం సోళసవిధమేవ కఙ్ఖం వితరతి, అథ ఖో "సత్థరి కఙ్ఖతీ"తిఆదినయప్పవత్తం (ధ॰ స॰ ౧౧౨౩; విభ॰ ౯౧౫) అట్ఠవిధం కఙ్ఖమ్పి పజహతి. తథా హేత్థ బుద్ధో ధమ్మో సఙ్ఘో సిక్ఖాతి కఙ్ఖాయ గోచరభూతా లోకియా ధమ్మా అధిప్పేతా. న హి లోకుత్తరధమ్మే ఆరబ్భ కిలేసా పవత్తితుం సక్కోన్తి. **పుబ్బన్తో**తి అతీతా ఖన్ధాయతనధాతుయో, **అపరన్తో**తి అనాగతా, **పుబ్బన్తాపరన్తో**తి తదుభయం,

అద్ధాపచ్చుప్పన్నం వా తదుభయభాగయుత్తత్తా. పటిచ్చసముప్పన్నధమ్మగ్గహణేన గహితో అట్ఠమో కఙ్ఖావిసయో నామరూపమత్తం, ఇదప్పచ్చయతా-గ్గహణేన పన తస్స పచ్చయో గహితో, తస్మా సోళసవత్థుకాయ పహీనాయ అట్ఠవత్థుకా కఙ్ఖా అప్పతిట్ఠావ హోతీతి. ఏతాసఞ్చ పహానేన ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిగతానిపి విక్ఖమ్భన్తి దిట్ఠేకట్ఠత్తా విచికిచ్ఛాయ. యథా హి దిట్ఠి సముచ్ఛిజ్జమానా విచికిచ్ఛాయ సద్ధింయేవ సముచ్ఛిజ్జతి, ఏవం విచికిచ్ఛా విక్ఖమ్భియమానా దిట్ఠియా సద్ధింయేవ విక్ఖమ్భీయతి. అత్తాభినివేసూపనిస్సయా హి "అహోసిం ను ఖో అహ"న్తిఆదినయప్పవత్తా (మ॰ ని॰ ౧.౧౮; సం॰ ని॰ ౨.౨౦; మహాని॰ ౧౭౪) సోళసవత్థుకా కఙ్ఖా, సా ఏవ చ పుబ్బన్తాదివత్థుభావేన వుత్తా, అత్తాభినివేసవత్థుకాని ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతాని, బుద్ధాదివత్థుకా చ తదేకట్ఠాతి. **ఉట్ఠితన్తి** ఉప్పజ్జిత్వా ఠితం.

౧౨౬౦-౨. కఙ్ఖావితరణం నామాతి యథావుత్తకఙ్ఖావితరణతో కఙ్ఖావితరణం నామ. న కేవలం కఙ్ఖావితరణం నామ, **ధమ్మట్ఠితిఞాణన్తిపి యథాభూతఞాణన్తిపి సమ్మాదస్సనన్తిపి** ఇదం సముదీరితం. ఏత్థ చ ధరీయన్తి అత్తనో పచ్చయేహీతి ధమ్మా, తిట్ఠతి ఏత్థ ఫలం తదాయత్తవుత్తితాయాతి ఠితి, ధమ్మానం ఠితి **ధమ్మట్ఠితి,** పచ్చయధమ్మా. అథ వా **ధమ్మోతి** కారణం "ధమ్మపటిసమ్భిదా"తిఆదీసు (విభ॰ ౭౧౮-౭౨౧) వియ, ధమ్మస్స ఠితిసభావో, ధమ్మతో చ అఞ్ఞో సభావో నత్థీతి పచ్చయధమ్మానం పచ్చయభావో, ధమ్మట్ఠితియం ఞాణం **ధమ్మట్ఠితిఞాణం.** సఙ్ఖారానం యథాభూతం అనిచ్చతాది **యథాభూతం,** తత్థ ఞాణన్తి **యథాభూతఞాణం.** సమ్మా పస్సతీతి **సమ్మాదస్సనం. లద్ధప్పతిట్ఠోతి** సాసనే పతిట్ఠా నామ అరియమగ్గో. అయం పన తం అనధిగతోపి తదధిగముపాయపటిపత్తియం ఠితత్తా లద్ధప్పతిట్ఠో వియ హోతీతి "లద్ధప్పతిట్ఠో"తి వుత్తో. తతోయేవ **చూళకో సోతాపన్నో,** లోకియాహి సీలసమాధిపఞ్ఞాహి సమన్నాగతత్తా ఉత్తరి అప్పటివిజ్ఝన్తో సోతాపన్నో వియ నియతో, సుగతిపరాయణో చ హోతీతి చూళసోతాపన్నో. సోతాపన్నో హి ఖీణాపాయదుగ్గతివినిపాతోతి. అథ వా లద్ధప్పతిట్ఠో కఙ్ఖావితరణవిసుద్ధిసమధిగమేన. సప్పచ్చయనామరూపదస్సనేన హి సమ్మద్దితదిట్ఠికణ్టకో వినిద్ధుతఅహేతుకవిసమహేతువాదో యథాసకపచ్చయేహేవ ధమ్మప్పవత్తిం ఞత్వా సాసనే పతిట్ఠితసద్ధో లద్ధప్పతిట్ఠో నామ హోతీతి. నామరూపవవత్థానేన దుక్ఖసచ్చం, ధమ్మట్ఠితిఞాణేన సముదయసచ్చం, తస్సేవ అపరభాగే అనిచ్చతో మనసికారాదివిధినా మగ్గసచ్చఞ్చ అభిఞ్ఞాయ పవత్తియా దుక్ఖభావం దిస్వా తస్స అప్పవత్తే నిరోధే ఏకంసేనేవ నిన్నజ్ఝాసయతాయ లోకియేనేవ ఞాణేన చతున్నం అరియసచ్చానం అధిగతత్తా అపాయేసు అభబ్బుప్పత్తికో, సోతాపన్నభూమియఞ్చ భబ్బుప్పత్తికో హోతీతి చూళసోతాపన్నో నామాతి వుత్తం "**సోతాపన్నో హి చూళకో**"తి. **తస్మాతి** యస్మా ఏవం మహానిసంసమేతం ఞాణం, తస్మా సపఞ్ఞో అత్తనో హితానుపేక్ఖనపఞ్ఞాయ సమన్నాగతో. తేనాహ "**అత్థకామో**"తి.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

అభిధమ్మావతారసంవణ్ణనాయ

కఙ్ఖావితరణవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౦. వీసతిమో పరిచ్ఛేదో

మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా

౧౨౬౩. ఇదాని కఙ్ఖావితరణవిసుద్ధియా అనన్తరం ఉద్దిట్ఠాయ మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధియా నిద్దేసక్కమో అనుప్పత్తో, సా పన యస్మా ఓభాసాదిఉపక్కిలేససమ్భవే సతి హోతి, ఓభాసాదయో చ ఉదయబ్బయఞాణే సమ్భవన్తి, ఉదయబ్బయఞాణఞ్చ తిలక్ఖణవిపస్సనాయ సతి ఉప్పజ్జతి, తస్స చ కలాపసమ్మసనం ఆది. తఞ్హి అతీతాదిభేదభిన్నానం ధమ్మానం సఙ్ఖిపిత్వా వవత్థానవసేన పవత్తనతో ఆదికమ్మికస్స సుకరసమ్మసనం, తస్మా పఠమం తత్థేవ అభియోగం కరోన్తేన కమతో తం సమ్పాదేతబ్బన్తి దస్సేతుం **''కలాపసమ్మసనేనేవా''**తిఆది ఆరద్ధం. అథ వా ద్విన్నం విసుద్ధీనమన్తరే కలాపసమ్మసనం హోతి, తఞ్చ ఖో ద్వీసు ఏకాయ విసుద్ధియా సఙ్గహేతబ్బం, మగ్గామగ్గఞాణస్స చ ఆదిభూతత్తా తత్థేవస్స సఙ్గహో యుత్తోతి ఏత్థేవ నం సఙ్గహితుకామతాయ వుత్తం **''కలాపసమ్మసనేనేవా''**తిఆది. కేచి పన కలాపసమ్మసనం నామ ఏకవిసుద్ధియమ్పి న అన్తోగధన్తి తం అనామసిత్వావ విపస్సనాచారం వణ్ణేన్తి. **కలాపసమ్మసనేనేవా**తి అతీతాదిభేదభిన్నానం ధమ్మానం సఙ్ఖిపిత్వా వవత్థానవసేన కలాపతో, కలాపానం వా సమ్మసనేన మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిపస్సనాయ **యోగో కరణీయో**. అథ వా భుమ్మత్థే కరణనిద్దేసవసేన కలాపసమ్మసనే యోగో కరణీయోతి అత్థో. "కలాపసమ్మసనేనేవ యోగో కరణీయో"తి వత్వాపి తం పన **విసుద్ధిమగ్గతో** (విసుద్ధి॰ ౨.౬౯౨) గహేతబ్బన్తి గన్థవిత్థారపరిహారత్థం ఇధ న దస్సితన్తి.

౧౨౬౪. పచ్చుప్పన్నస్స ధమ్మస్సాతి సన్తతిపచ్చుప్పన్నస్స, ఖణపచ్చుప్పన్నస్స వా. ఆదితో పన ఖణపచ్చుప్పన్నస్స ఉదయవయం దుప్పరిగ్గహం, తస్మా సన్తతిపచ్చుప్పన్నవసేన పఠమం ఉదయబ్బయానుపస్సనం కాతబ్బం. **నిబ్బత్తీ**తి ద్విన్నం పచ్చుప్పన్నానం వసేన పఠమాభినిబ్బత్తి చ ఖణనిబ్బత్తి చ. **విపరిణామో**తి వినాసో.

౧౨౬౫. అనుపస్సనాపి ఞాణన్తి యా ఉదయస్స చ వయస్స చ అనుపస్సనా, సా ఞాణన్తి **వరఞాణేన** సమ్మాసమ్బుద్ధేన దేసితం. తత్రాయం పాళి –

> "కథం పచ్చుప్పన్నానం ధమ్మానం విపరిణామానుపస్సనే పఞ్ఞా ఉదయబ్బయానుపస్సనే ఞాణం? జాతం రూపం పచ్చుప్పన్నం, తస్స నిబ్బత్తిలక్ఖణం ఉదయో. విపరిణామలక్ఖణం వయో. అనుపస్సనా ఞాణం. జాతా వేదనా…పే॰… సఞ్ఞా… సఙ్ఖారా… విఞ్ఞాణం… జాతం చక్ఖుం…పే॰… జాతో భవో పచ్చుప్పన్నో, తస్స నిబ్బత్తిలక్ఖణం ఉదయో. విపరిణామలక్ఖణం వయో. అనుపస్సనా ఞాణ"న్తి (పటి॰ మ॰ ౧.౪౯).

ఏత్థ పన ఉదయదస్సనం యావదేవ ఖయదస్సనన్తి వయదస్సనస్స పధానతం దస్సేతుం "విపరిణామానుపస్సనే పఞ్ఞా"తి వత్వా తం పన వయదస్సనం ఉదయదస్సనపుబ్బకన్తి వుత్తం "ఉదయబ్బయానుపస్సనే ఞాణ"న్తి.

౧౨౬౬-౮. పుబ్బే ఉప్పత్తితోతి జననతో పుబ్బే అనుప్పన్నస్సాతి వుత్తం హోతి. **నిచయో రాసి వా నత్థి**, యతో ఆగచ్ఛేయ్య ఉప్పజ్జమానం అలద్ధత్తభావస్స సబ్బేన సబ్బం అవిజ్జమానత్తా. తేనాహ **''తథా ఉప్పజ్జతో''**తిఆది. యథా అనాగతే అద్ధానే ఇమే ధమ్మా సబ్బేన సబ్బం నత్థి, ఏవం అతీతేపి అద్ధానన్తి దస్సేన్తో **''తథా నిరుజ్ఝమానస్సా''**తిఆదిం వత్వా అవిజ్జమానానంయేవ రూపారూపధమ్మానం హేతుపచ్చయసమవాయే ఉప్పాదో, ఉప్పజ్జిత్వా చ సబ్బసో అభావూపగమోతి

ఇమమత్థం సముదాయగతం తదేకదేసభూతాయ ఉపమాయ విభావేతుం ఇమస్మిం ఠానే **అట్ఠకథాయ** (విసుద్ధి॰ ౨.౭౨౩) వీణూపమా ఆగతా. సా ఇధాపి ఆహరిత్వా వత్తబ్బాతి అధిప్పాయేన "**ఏత్థ వీణూపమా**"తిఆదిమాహ. **ఏతస్సత్థస్సా**తి అవిజ్జమానానంయేవ ఉప్పాదో, ఉప్పన్నానఞ్చ పరతో అభావోతి ఇమస్స అత్థస్స పకాసనే. **వీణూపమా**తి వీణావసేన ఆగతా ఉపమా. సా పనేవం దట్ఠబ్బా – యథా వీణాయ వాదియమానాయ ఉప్పన్నస్స సద్దస్స నేవ ఉప్పత్తితో పుబ్బే సన్నిచయో అత్థి, న ఉప్పజ్జమానో సన్నిచయతో ఆగతో. న నిరుజ్ఝమానస్స దిసావిదిసాగమనం అత్థి, న నిరుద్ధో కత్థచి సన్నిచితో తిట్ఠతి, అథ ఖో వీణఞ్చ వీణవాదనఞ్చ పురిసస్స చ తజ్జం వాయామం పటిచ్చ అహుత్వా సమ్భోతి, హుత్వా పటివేతి, ఏవం సబ్బేపి రూపారూపధమ్మా అహుత్వా సమ్భోన్తి, హుత్వా పటివేన్తీతి.

౧౨౬౯-౭౦. ఏవం సఙ్ఖేపతో ఉదయబ్బయమనసికారవిధిం దస్సేత్వా పున యాని ఏతస్సేవ ఉదయబ్బయఞాణస్స విభఙ్గే "అవిజ్జాసముదయా రూపసముదయో"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౫౦) పచ్చయసముదయట్ఠేన రూపక్ఖన్ధస్స ఉదయం పస్సతి, "తణ్హాసముదయా…పే॰… కమ్మసముదయా…పే॰… ఆహారసముదయా రూపసముదయో"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౫౦) పచ్చయసముదయట్ఠేన రూపక్ఖన్ధస్స ఉదయం పస్సతి, నిబ్బత్తిలక్ఖణం పస్సన్తోపి రూపక్ఖన్ధస్స ఉదయం పస్సతి, రూపక్ఖన్ధస్స ఉదయం పస్సన్తో ఇమాని పఞ్చ లక్ఖణాని పస్సతి. "అవిజ్జానిరోధా రూపనిరోధో"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౫౦) పచ్చయనిరోధట్ఠేన రూపక్ఖన్ధస్స వయం పస్సతి, "తణ్హానిరోధా…పే॰… కమ్మనిరోధా…పే॰… ఆహారనిరోధా రూపనిరోధో"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౫౦) పచ్చయనిరోధట్ఠేన రూపక్ఖన్ధస్స వయం పస్సతి, విపరిణామలక్ఖణం పస్సన్తోపి రూపక్ఖన్ధస్స వయం పస్సతి, రూపక్ఖన్ధస్స వయం పస్సన్తో ఇమాని పఞ్చ లక్ఖణాని పస్సతి. తథా "అవిజ్జాసముదయా వేదనాసముదయో"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౫౦) పచ్చయసముదయట్ఠేన వేదనాక్ఖన్ధస్స ఉదయం పస్సతి, "తణ్హాసముదయా…పే॰… కమ్మసముదయా…పే॰… ఫస్ససముదయా వేదనాసముదయో"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౫౦) పచ్చయసముదయట్ఠేన వేదనాక్ఖన్ధస్స ఉదయం పస్సతి, నిబ్బత్తిలక్ఖణం పస్సన్తో వేదనాక్ఖన్ధస్స ఉదయం పస్సతి, వేదనాక్ఖన్ధస్స ఉదయం పస్సన్తో ఇమాని పఞ్చ లక్ఖణాని పస్సతి. "అవిజ్జానిరోధా…పే॰… తణ్హానిరోధా…పే॰… కమ్మనిరోధా…పే॰… ఫస్సనిరోధా వేదనానిరోధో"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౫౦) పచ్చయనిరోధట్ఠేన వేదనాక్ఖన్ధస్స వయం పస్సతి, విపరిణామలక్ఖణం పస్సన్తోపి వేదనాక్ఖన్ధస్స వయం పస్సతి, వేదనాక్ఖన్ధస్స వయం పస్సన్తో ఇమాని పఞ్చ లక్ఖణాని పస్సతి, వేదనాక్ఖన్ధస్స వియ సఞ్ఞాసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణక్ఖన్ధానం . అయం పన విసేసో – విఞ్ఞాణక్ఖన్ధస్స ఫస్సట్ఠానే "నామరూపసముదయా నామరూపనిరోధా"తి.

ఏవం **ఏకేకస్స ఖన్ధస్స ఉదయబ్బయదస్సనే** దస దస కత్వా సమపఞ్ఞాస లక్ఖణాని వుత్తాని, తేసం వసేనపి "ఏవమ్పి రూపసముదయో, ఏవమ్పి రూపవయో, ఏవమ్పి రూపం ఉదేతి, ఏవమ్పి రూపం వేతీ"తి పచ్చయతో చేవ ఖణతో చ విత్థారేన చ మనసికారవిధిం దస్సేతుం "**తస్సేవ ఞాణస్సా**"తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **అవిజ్జాసముదయా**తి అవిజ్జాయ ఉప్పాదా , అత్థిభావాతి అత్థో. నిరోధవిరుద్ధో హి ఉప్పాదో అత్థిభావో హోతి, తస్మా పురిమభవసిద్ధాయ అవిజ్జాయ సతి ఇమస్మిం భవే రూపసముదయో రూపస్స ఉప్పాదో హోతీతి అత్థో. **ఆది**-సద్దసఙ్గహితేసు "తణ్హాసముదయా రూపసముదయో, కమ్మసముదయా రూపసముదయో, ఆహారసముదయా రూపసముదయో"తి చ, తథా వయదస్సనే "అవిజ్జానిరోధా రూపనిరోధో, తణ్హానిరోధా… కమ్మనిరోధా… ఆహారనిరోధా రూపనిరోధో"తి చ ఆదీసు అవిజ్జాదీహి తీహి అతీతకాలికాని తేసం సహకారీకారణభూతాని ఉపాదానాదీనిపి గహితానేవాతి వేదితబ్బం.

పవత్తిపచ్చయేసు కబళీకారాహారస్స బలవతాయ సో ఏవ గహితో "ఆహారసముదయా"తి. తస్మిం పన గహితే పవత్తిపచ్చయతాసామఞ్ఞేన ఉతుచిత్తానిపి గహితానేవ హోన్తీతి చతుసముట్ఠానికరూపస్స పచ్చయతో ఉదయదస్సనం విభావితమేవాతి దట్ఠబ్బం. అవిజ్జాతణ్హూపనిస్సయసహితేనేవ కమ్మునా రూపకాయస్స నిబ్బత్తి, అసతి చ అవిజ్జూపనిస్సయాయ భవనికన్తియా జాతియా అసమ్భవోయేవాతి. యథా రూపస్స అవిజ్జాతణ్హూపనిస్సయతా, ఏవం వేదనాదీనమ్పి దట్ఠబ్బా. ఆహారో పన ఉప్పన్నస్స రూపస్స పోసకో కబళీకారాహారస్స అధిప్పేతత్తా, కామం యథాధిట్ఠానత్తా వా దేసనాయ. ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన వా ఆహారగ్గహణం. **అవిజ్జానిరోధాతి** అగ్గమగ్గఞాణేన అవిజ్జాయ అనుప్పాదనిరోధతో అనాగతస్స రూపస్స అనుప్పాదనిరోధో హోతి పచ్చయాభావే అభావతో. "తణ్హానిరోధా కమ్మనిరోధో"తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **ఆహారనిరోధాతి** పవత్తిపచ్చయస్స కబళీకారాహారస్స అభావే. **రూపనిరోధోతి** తంసముట్ఠానరూపస్స అభావో హోతీతి. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బం . అయం పన విసేసో – "ఫుట్ఠో వేదేతి, ఫుట్ఠో సఞ్జానాతి, ఫుట్ఠో చేతేతీతి (సం॰ ని॰ ౪.౯౩), ఫస్సపచ్చయా వేదనా, చక్ఖుసమ్ఫస్సజా వేదనా, సఞ్ఞా చేతనా"తి వచనతో ఫస్సో వేదనాసఞ్ఞాసఙ్ఖారక్ఖన్ధానం పవత్తిపచ్చయో, తన్నిరోధా చ తేసం నిరోధో, మహాపదానమహానిదానసుత్తేసు , అభిధమ్మే చ అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయవారే "నామరూపపచ్చయా విఞ్ఞాణ"న్తి (దీ॰ ని॰ ౨.౫౭, ౯౭; కథా॰ ౭౧౯) వచనతో నామరూపం విఞ్ఞాణస్స పవత్తిపచ్చయో, తన్నిరోధా చ తస్స నిరోధోతి వుత్తం "ఫస్ససముదయా వేదనాసముదయో"తిఆది.

౧౨౭౧. దస దసాతి రూపక్ఖన్ధస్స ఉదయదస్సనే అవిజ్జా తణ్హా కమ్మం ఆహారోతి ఇమేసం పచ్చయానం అత్థితాసఙ్ఖతలక్ఖణాని చేవ రూపస్స నిబ్బత్తిలక్ఖణఞ్చాతి ఇమాని పఞ్చ లక్ఖణాని, వయదస్సనే అవిజ్జాదీనం చతున్నం పచ్చయానం అనుప్పాదనిరోధో, రూపస్స ఖణనిరోధో చాతి ఇమాని పఞ్చ లక్ఖణానీతి రూపక్ఖన్ధస్స దస లక్ఖణాని, తథా వేదనాక్ఖన్ధాదీనం చతున్నం చత్తాలీస లక్ఖణానీతి ఏవం సమపఞ్ఞాస లక్ఖణాని హోన్తి. తేనాహ "**పఞ్ఞాస లక్ఖణానీ**"తి. లక్ఖణట్ఠో పన తేసం చతున్నం పచ్చయానం అత్థితా, అనుప్పాదనిరోధో చాతి అట్ఠ లక్ఖీయతి ఏతేహి రూపాదీనం ఉదయో చ వయో చాతి లక్ఖణాని. చతున్నఞ్హి పచ్చయానం అత్థితాహి రూపాదిఉదయో లక్ఖీయతి, అనుప్పాదనిరోధఅచ్చన్తనిరోధేహి వయో, నిబ్బత్తివిపరిణామాని పన సఙ్ఖతలక్ఖణానేవాతి. **ధమ్మే సమనుపస్సతీతి** రూపాదికే ధమ్మే ఉదయబ్బయవన్తే సమనుపస్సతి. ఏత్థ చ కేచి తావ ఆహు "అరూపక్ఖన్ధానం ఉదయబ్బయదస్సనం అద్ధాసన్తతివసేన, న ఖణవసేనా"తి, తేసం మతేన ఖణతో ఉదయబ్బయదస్సనమేవ న సియా. అపరే పనాహు "పచ్చయతో ఉదయబ్బయదస్సనేన అతీతాదివిభాగం అనామసిత్వా సబ్బసాధారణతో అవిజ్జాదిపచ్చయా వేదనాయ సమ్భవం లబ్భమానతం పస్సతి, న ఉప్పాదం. అవిజ్జాదిఅభావే చ తస్సా అసమ్భవం అలబ్భమానతం పస్సతి, న భఙ్గక్ఖణతో. ఉదయబ్బయస్స దస్సనే పచ్చుప్పన్నానం ఉప్పాదం, భఙ్గఞ్చ పస్సతీ"తి, తం అయుత్తం. సన్తతివసేన హి రూపారూపధమ్మే ఉదయబ్బయతో మనసి కరోన్తస్స అనుక్కమేన భావనాయ బలప్పత్తకాలే ఞాణస్స తిక్ఖవిసదభావప్పత్తియా ఖణతో ఉదయబ్బయా ఉపట్ఠహన్తీతి.

౧౨౭౨-౩. అయఞ్హి పఠమం పచ్చయతో ఉదయబ్బయం మనసి కరోన్తో పచ్ఛా అవిజ్జాదికే పచ్చయధమ్మే విస్సజ్జేత్వా ఉదయబ్బయవన్తే ఖన్ధే గహేత్వా తేసం పచ్చయతో ఉదయబ్బయదస్సనముఖేన ఖణతోపి ఉదయబ్బయం మనసి కరోతి. తస్స యదా ఞాణం తిక్ఖం విసదం హుత్వా పవత్తతి, తదా రూపారూపధమ్మా ఖణే ఖణే ఉప్పజ్జన్తా, భిజ్జన్తా చ హుత్వా ఉపట్ఠహన్తి. తేన వుత్తం "**ఏవం రూపుదయో హోతీ**"తిఆది. తత్థ **ఏవం రూపుదయోతి** ఏవం వుత్తనయేన అవిజ్జాసముదయా…పే॰… తణ్హాసముదయా…పే॰… కమ్మ…పే॰… ఆహారసముదయాపి రూపస్స సమ్భవో . **ఏవమస్స వయోతి** ఏవం వుత్తనయేనేవ అవిజ్జానిరోధా…పే॰… తణ్హానిరోధా…పే॰… కమ్మ…పే॰… ఆహారనిరోధా రూపస్స వయో

అనుప్పాదోతి అయం పచ్చయతో విత్థారేన మనసికారో. **ఉదేతి ఏవం రూపమ్పీ**తి ఏవం సముదయతో కమ్మసముట్ఠానరూపమ్పి ఆహారఉతుచిత్తసముట్ఠానరూపమ్పి ఉదేతి ఉప్పజ్జతి నిబ్బత్తతి. **ఏవం రూపం తు వేతీ**తి కమ్మసముట్ఠానరూపమ్పి ఆహారఉతుచిత్తసముట్ఠానరూపమ్పి ఏవం వేతి నిరుజ్ఝతీతి అయం ఖణతో విత్థారేన మనసికారో. తేన వుత్తం ''**ఏవం పచ్చయతోపేత్థ ఖణతో ఉదయబ్బయ**''న్తి. **సబ్బధమ్మా పాకటా హోన్తీ**తి ఇతి ఇమే ధమ్మా అహుత్వా సమ్భోన్తి, హుత్వా పటివేన్తి. యథా పచ్చుప్పన్నే, ఏవం అతీతానాగతేపీతి నయవసేన అతీతాదిధమ్మానం ద్వేధా ఉదయబ్బయం పస్సతో సచ్చపటిచ్చసముప్పాదనయలక్ఖణభేదా పాకటా హోన్తి. తస్సేవం పాకటీభూతసబ్బధమ్మసభావస్స "ఏవం కిర నామిమే ధమ్మా అనుప్పన్నపుబ్బా ఉప్పజ్జన్తి, ఉప్పన్నా నిరుజ్ఝన్తీ"తి నిచ్చనవావ హుత్వా సఙ్ఖారా ఉపట్ఠహన్తి. న కేవలఞ్చ నిచ్చనవావ, ఉదకే దణ్డకేన కతలేఖా వియ, ఆరగ్గే రపితసాసపో వియ, విజ్జుసఞ్చారో వియ చ పరిత్తకాలట్ఠాయినో ఉపట్ఠహన్తి. తేనాహ ''**ఉదకే దణ్డరాజీవా**''తిఆది. ఉదకే దణ్డరాజిఆదయోవ కిఞ్చాపి ఉత్తరుత్తరి అతిపరిత్తట్ఠాయిభావనిదస్సనత్థం దస్సితా, తథాపి దన్ధనిరోధా ఏవ నిదస్సితా, తతోపి లహుతరనిరోధత్తా సఙ్ఖారానం. తథా హి గమనస్సాదానం దేవపుత్తానం హేట్ఠుపరియేన పరిముఖం ధావన్తానం సిరసి, పాదే చ బద్ధఖురధారాసన్నిపాతతోపి సీఘతరో రూపనిరోధో వుత్తో, పగేవ అరూపధమ్మానం. న కేవలం పరిత్తతరకాలట్ఠాయినోవ ఉపట్ఠహన్తి, అథ ఖో అసారాపి ఖాయన్తీతి ఆహ ''**కదలీ**''తిఆది. తత్థ మణ్డలాకారేన ఆవిజ్ఝియమానం అలాతమేవ **అలాతచక్కం**. మన్తోసధప్పభావితా ఇన్దజాలాదికా మాయా.

౧౨౭౬-౭. ఏత్తావతాతి య్వాయం కలాపసమ్మసననియోజనతో పట్ఠాయ యావ ఉదయబ్బయపటివేధాయ భావనా విధి ఆరద్ధో, ఏత్తావతా భావనావిధానేన కలాపసమ్మసనమ్పి ఉదయబ్బయఞాణుప్పాదస్సేవ పరికమ్మన్తి. ఉదయబ్బయదస్సనం ఞాణన్తి సమ్బన్ధో. **లక్ఖణాని చ...పే.... రితన్తి** వయధమ్మమేవ ఉప్పజ్జతి, ఉప్పన్నఞ్చ వయం ఉపేతీతి ఇమినా ఆకారేన సమపఞ్ఞాస లక్ఖణాని పటివిజ్ఝిత్వా రితం. అధునా ఉప్పన్నం న తావ బలప్పత్తన్తి ఆహ ''**తరుణ**''న్తి. కలాపసమ్మసనాదివసేన పవత్తసమ్మసనం నిప్పరియాయేన విపస్సనాసమఞ్ఞం లభతి. ఉదయబ్బయానుపస్సనాదివసేన పవత్తమేవ లభతీతి ఆహ ''**యస్స చా**''తిఆది.

౧౨౭౮-౮౦. అథస్స ఇమాయ తరుణవిపస్సనాయ విపస్సన్తస్స దస విపస్సనుపక్కిలేసా ఉప్పజ్జన్తీతి దస్సేన్తో ఆహ ''**విపస్సనాయా**''తిఆది. **ఏతాయా**తి ఉదయబ్బయానుపస్సనాసఙ్ఖాతాయ తరుణవిపస్సనాయ, న భఙ్గానుపస్సనాదిసఙ్ఖాతాయ తరుణవిపస్సనాయ, నాపి నిబ్బిదానుపస్సనాదిసఙ్ఖాతాయ బలవవిపస్సనాయాతి అత్థో. న హి తదా విపస్సనుపక్కిలేసా ఉప్పజ్జన్తీతి. **విపస్సకస్సా**తి చ విపస్సకస్సేవాతి ఏవ-కారో లుత్తనిద్దిట్ఠో. తేనేవ వక్ఖతి "సమ్పత్తపటివేధస్సా"తిఆది. దిట్ఠిగ్గాహాదివత్థుభావేన విపస్సనం ఉపక్కిలేసన్తీతి **ఉపక్కిలేసా**. సమ్పత్తో చతుసచ్చఫలపటివేధో యేన సో **సమ్పత్తపటివేధో**, సో చ సోతాపన్నాదీనం అఞ్ఞతరో హోతీతి ఆహ ''**సోతాపన్నాదినో**''తి. **అపిచా**తి అయం వక్ఖమానసముచ్చయత్థో. ఇదఞ్చ ఉక్కట్ఠనిద్దేసవసేన వుత్తం బలవవిపస్సనాపత్తస్సాపి అనుప్పజ్జనతో. **సమ్పత్తపటివేధస్సా**తి వా బలవవిపస్సనాపత్తం సన్ధాయ వుత్తం. సోపి హి పటివేధప్పత్తియా ఆసన్నారహాదేసే ఠితత్తా సమ్పత్తపటివేధో నామ హోతి. ఏవఞ్చ సతి **అపిచా**తి వుత్తసముచ్చయత్థో హోతి. అథ వా **అపి**-సద్దో వుత్తసముచ్చయత్థో. **చ**-సద్దో అవుత్తసముచ్చయత్థో. తేన నిక్ఖిత్తకమ్మట్ఠానం సఙ్గణ్హాతి. విపస్సనం ఆరభిత్వా అన్తరా వోసానం ఆపన్నస్సాపి విపస్సనుపక్కిలేసా న ఉప్పజ్జన్తి. **విప్పటిపన్నస్సా**తి సీలవిపత్తిఆదివసేన యథా తథా విప్పటిపన్నకస్స,

గరహితబ్బపటిపన్నస్సాతి అత్థో. అథ వా **విప్పటిపన్నస్సాతి** విపస్సనాభావనాసఙ్ఖాతాయ సమ్మాపటిపత్తియా అభావేన విరహితపటిపత్తికస్స.

౧౨౮౧. విపస్సనాపటిపత్తియేవ హి ససమ్భారా పుబ్బభాగే సమ్మాపటిపత్తి, తదఞ్ఞా విప్పటిపత్తి, తేనేవస్స విసుద్ధిపక్ఖే "**సమ్మావ పటిపన్నస్సా**"తి వుత్తం. సా చ నిక్ఖిత్తధురస్సాపి హోతీతి ఇమస్మిం పక్ఖే నిక్ఖిత్తకమ్మట్ఠానోపి ఇమినావ సఙ్గహితో హోతీతి. **సమ్మావ పటిపన్నస్సాతి** హేట్ఠా వుత్తవిధానేన సమ్మా ఏవ పటిపన్నస్స, న విప్పటిపన్నస్స వా నిక్ఖిత్తధురస్స వా. **యుత్తయోగస్సాతి** యుత్తేన యోగేన, ఞాణేన వా భావనమనుయుఞ్జనసీలస్స. సా పన యుత్తయోగితా సమథవసేనాపి హోతీతి తన్నివత్తనత్థమాహ "**సదా విపస్సకస్సేవా**"తి. **ఉప్పజ్జన్తీతి** ఏత్థాపి ఏవ-కారో సమ్బన్ధితబ్బో, తేన న నుప్పజ్జన్తీతి అత్థో. అఞ్ఞథా మగ్గామగ్గఞాణస్సేవ అసమ్భవతో. **కిరాతి** అనుస్సుతియం. సా పనేసా అనుస్సుతి పాళివసేనేవ ఆగతాతి దట్ఠబ్బం. యథాహ –

> "కథం ధమ్ముద్ధచ్చవిగ్గహితం మానసం హోతి? అనిచ్చతో మనసికరోతో ఓభాసో ఉప్పజ్జతి , ఓభాసో ధమ్మోతి ఓభాసం ఆవజ్జేతి, తతో విక్ఖేపో ఉద్ధచ్చం, తేన ఉద్ధచ్చేన విగ్గహితమానసో అనిచ్చతో ఉపట్ఠానం యథాభూతం నప్పజానాతి. దుక్ఖతో…పే… అనత్తతో ఉపట్ఠానం యథాభూతం నప్పజానాతి. తథా అనిచ్చతో మనసికరోతో ఞాణం ఉప్పజ్జతి…పే… పీతి పస్సద్ధి సుఖం అధిమోక్ఖో పగ్గహో ఉపట్ఠానం ఉపేక్ఖా నికన్తి ఉప్పజ్జతి, నికన్తి ధమ్మోతి నికన్తిం ఆవజ్జేతి, తతో విక్ఖేపో ఉద్ధచ్చం, తేన ఉద్ధచ్చేన విగ్గహితమానసో అనిచ్చతో ఉపట్ఠానం యథాభూతం నప్పజానాతి. దుక్ఖతో…పే… అనత్తతో ఉపట్ఠానం యథాభూతం నప్పజానాతీ"తి (పటి॰ మ॰ ౨.౬).

౧౨౮౨. ఇదాని తేసం ఓభాసాదీనం సరూపవిభావనత్థం తేసు ఉప్పన్నేసు విపస్సనాయ ఉపక్కిలిస్సనాకారఞ్చ దస్సేతుం "**విపస్సనాయా**"తిఆది వుత్తం. **విపస్సనాయ ఓభాసోతి** విపస్సనాచిత్తసముట్ఠితం, ససన్తతిపతితఉతుసముట్ఠానఞ్చ భాసురం రూపం. తత్థ విపస్సనాచిత్తసముట్ఠానం యోగినో సరీరట్ఠమేవ పభస్సరం హుత్వా తిట్ఠతి, ఇతరం సరీరం ముఞ్చిత్వా ఞాణానుభావానురూపం సమన్తతో ఫరతి, తం తస్సేవ పఞ్ఞాయతి, తేన ఫుట్ఠోకాసే రూపగతమ్పి పస్సతి. పస్సన్తో చ చక్ఖువిఞ్ఞాణేన పస్సతి, ఉదాహు మనోవిఞ్ఞాణేనాతి వీమంసితబ్బమేతన్తి వదన్తి. **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** పన "దిబ్బచక్ఖులాభినో వియ తం మనోవిఞ్ఞాణవిఞ్ఞేయ్యమేవాతి యుత్తం వియ దిస్సతీ"తి (విసుద్ధి॰ మహా॰ ౨.౭౩౩) వుత్తం.

౧౨౮౩-౪. మగ్గప్పత్తో ఫలప్పత్తో, అహమస్మీతి గణ్హతీతి "న వత మే ఇతో పుబ్బే ఏవరూపో ఓభాసో ఉప్పన్నపుబ్బో, అద్ధా అరియమగ్గం పత్తోస్మి, ఫలం సచ్ఛాకాసి"న్తి అమగ్గంయేవ "మగ్గో"తి గణ్హాతి. **తస్సేవం పన గణ్హతోతి** తస్స అమగ్గంయేవ "మగ్గో"తి గణ్హన్తస్స. **విపస్సనావీథీతి** పటిపాటియా పవత్తమానా విపస్సనావ **ఉక్కన్తా నామ హోతి,** యోగినో "మగ్గం పత్తోస్మీ"తి అధిమానేన విస్సట్ఠత్తా. విపస్సనావీథిన్తిపి పాఠో, తస్సేవం గణ్హతో విపస్సనా తతోయేవ వీథిం ఉక్కన్తా నామ హోతీతి అత్థో. **ఓభాసమేవ సో భిక్ఖు, అస్సాదేన్తో నిసీదతీతి** సో భిక్ఖు అత్తనా ఆరద్ధం విపస్సనం విస్సజ్జేత్వా ఓభాసమేవ లోభవసేన వా దిట్ఠివసేన వా అస్సాదేన్తో నిసీదతి. సో ఖో పనాయం ఓభాసో కస్సచి భిక్ఖునో పల్లఙ్కట్ఠానమత్తమేవ ఓభాసేన్తో ఉప్పజ్జతి, కస్సచి అన్తోగబ్భం, కస్సచి బహిగబ్భం, కస్సచి సకలవిహారం గావుతం అడ్ఢయోజనం యోజనం ద్వియోజనం

తియోజనం, కస్సచి పథవీతలతో పట్ఠాయ యావ అకనిట్ఠబ్రహ్మలోకా ఏకాలోకం కురుమానో, యథా సముద్దమ్హి యోజనమత్తే మచ్ఛకచ్ఛపా పఞ్ఞాయన్తి, ఏవం ఉప్పజ్జన్తి. భగవతో పన దససహస్సిలోకధాతుం ఓభాసేన్తో ఉదపాది.

౧౨౮౩. విపస్సనాపీతీతి విపస్సనాచిత్తసమ్పయుత్తా పీతి. ఖుద్దికాదికా హేట్ఠా వణ్ణితాయేవ, అయఞ్చ పఞ్చవిధా పీతి ఉదయబ్బయానుపస్సనాయ వీథిపటిపన్నాయ అనుక్కమేన ఉప్పజ్జతి. మత్థకప్పత్తేన పన ఉదయబ్బయఞాణేన సద్ధిం ఫరణాపీతియేవ హోతి. ఉపచారప్పనక్ఖణతో అఞ్ఞదాపి హి ఫరణాపీతి హోతియేవాతి. తేన వుత్తం **అట్ఠకథాయం** "సకలసరీరం పూరయమానా ఉప్పజ్జతీ"తి (విసుద్ధి॰ ౨.౨౩౪; ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧.ధమ్ముద్దేసవార ఝానఙ్గరాసివణ్ణనా).

౧౨౮౬-౭. యోగినో...పే॰... హోన్తి హీతి యస్సాయం పస్సద్ధి ఉప్పన్నా, తస్స యోగినో రత్తిట్ఠానే వా దివాట్ఠానే వా నిసిన్నస్స కాయచిత్తాని పస్సద్ధానేవ హోన్తి, నేవ దరథో హోతీతి అత్థో. పస్సద్ధిఆదీని ఛ యుగళాని అఞ్ఞమఞ్ఞయోగీనీతి పస్సద్ధియా ఉప్పన్నాయ ఇతరాపి ఉప్పన్నాయేవ హోన్తీతి కిచ్చదస్సనముఖేన తా సబ్బాపి దస్సేన్తో "**లహూని చా**"తిఆదిమాహ. ఏత్థ చ **కాయ**-గ్గహణేన రూపకాయస్సాపి గహణం వేదితబ్బం, న వేదనాదిక్ఖన్ధత్తయస్సేవ. కాయపస్సద్ధిఆదయో హి రూపకాయస్సాపి దరథాదినిమ్మద్దకాతి. **కమ్మఞ్ఞానేవ హోన్తీ**తి న కేవలం కమ్మఞ్ఞానేవ సువిసదాని ఉజుకానియేవ హోన్తి, అవినాభావితాయ పన తదుభయం విసుం న వుత్తం. కాయచిత్తానం పస్సద్ధాదిభావో చ తేసం అపస్సద్ధాదిహేతుభూతానం ఉద్ధచ్చాదిథినమిద్ధాదిదిట్ఠిమానాదిసేసనీవరణాదిఅస్సద్ధియాదిమాయాసాఠేయ్యాదిసంకిలేసధమ్మానం విద్ధంసనవసేనేవ తదా విపస్సనాచిత్తుప్పాదస్స పవత్తనతో.

౧౨౮౮-౯౦. మనుస్సానం అయన్తి మానుసీ, మనుస్సయోగ్యకామసుఖరతి. తాదిసేహి మనుస్సవిసేసేహి అనుభవితబ్బతానతివత్తనతో దిబ్బరతిపి సఙ్గహితా, మానుసీసదిసతాయ, కామసుఖభావేన దిబ్బా రతి వా మానుసీ, తస్సా అతిక్కన్తతాయ న మానుసీతి అమానుసీ, తం **అమానుసిం. సుఞ్ఞాగార**న్తి యం కిఞ్చి వివిత్తం సేనాసనం, విపస్సనం ఏవ వా, సాపి హి నిచ్చభావాదిసుఞ్ఞతాయ, యోగినో సుఖసన్నిస్సయతాయ చ "సుఞ్ఞాగార"న్తి వత్తబ్బతం లభతి. చిత్తస్స అనుపసమకరానం కిలేసానం విగమేన **సన్తచిత్తస్స** సంసారే భయస్స ఇక్ఖనేన **భిక్ఖునో సమ్మా** ఞాయేన రూపారూపధమ్మానం ఉదయబ్బయానుపస్సనాదివసేన తే **విపస్సతో** సమ్మసతో సమ్మారద్ధవిపస్సనానం మనుస్సానం విసయతాయ **అమానుసీ** విపస్సనాపీతిసుఖసఞ్ఞితా **రతి** హోతీతి అయమేత్థ గాథాయ సఙ్ఖేపత్థో. దుతియగాథా పన ఉదయబ్బయఞాణమేవ సన్ధాయ వుత్తా. తత్థ **యతో యతో**తి రూపతో, అరూపతో వా.

౧౨౯౧. ఞాణాదయోతి ఞాణసద్ధాదయో సత్త. **వుత్తనయేనా**తి "ఞాణన్తి విపస్సనాఞాణం, సద్ధాతి విపస్సనాచిత్తసమ్పయుత్తా సద్ధా"తిఆదినా వుత్తనయానుసారేన విపస్సనావసేనేవ ఞేయ్యా. తత్థ ఞాణం రూపారూపధమ్మే ఉదయబ్బయానుపస్సనావసేన తులయన్తస్స తీరేన్తస్స విస్సట్ఠఇన్దవజిరమివ అవిగతవేగం తిఖిణం సూరం అతివిసదం ఉప్పజ్జతి. తథా హి తేన యోగీ "మగ్గం పత్తోస్మీ"తి మఞ్ఞతి. సద్ధాతి కిలేసకాలుసియాపగమేన చిత్తచేతసికానం అతిసయపసాదభూతా బలవతీ సద్ధా, న పన కమ్మఫలం, రతనత్తయం వా సద్దహనవసేన పవత్తా. సతిపి సూపట్ఠితా అచలా పబ్బతరాజసదిసా ఉప్పజ్జతి. ఇమిస్సా చ ఉప్పన్నాయ సో యం యం ఠానం పచ్చవేక్ఖతి, తం తం ఠానమస్స అనుపవిసిత్వా ఓక్కన్దిత్వా పక్ఖన్దిత్వా పరిభణ్డభూతస్స యథాకమ్మూపగఞాణస్స ఉపట్ఠహన్తే పరలోకవిసయత్తా వణ్ణాయతనవిసయమతీతన్తి దిబ్బచక్ఖునో పరలోకో వియ సతియా ఉపట్ఠాతి. సుఖం పన సకలసరీరం అభిసన్దమానం

అతిపణీతం ఉప్పజ్జతి. తస్మిఞ్హి ఉప్పన్నే తంసముట్ఠితేహి అతిపణీతేహి రూపేహి సబ్బో కాయో పరిఫుటో, పరిబ్రూహితో చ హోతి. ఉపేక్ఖా పన విపస్సనుపేక్ఖా చేవ ఆవజ్జనుపేక్ఖా చ. తత్థ విచినితవిచయత్తా సఙ్ఖారానం విచిననే మజ్ఝత్తభావేన ఠితా విపస్సనుపేక్ఖా. సా పన అత్థతో తథాపవత్తా తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖావ. మనోద్వారావజ్జనచిత్తసమ్పయుత్తా చేతనా ఆవజ్జనే అజ్ఝుపేక్ఖనవసేన పవత్తియా ఆవజ్జనుపేక్ఖాతి వుచ్చతి. దువిధా పనేసా తదా ఉప్పజ్జతి. తథా హి తస్మిం సమయే సబ్బసఙ్ఖారానం ఉదయబ్బయే మజ్ఝత్తభూతా విపస్సనుపేక్ఖా బలవతీ ఉప్పజ్జతి, మనోద్వారే ఆవజ్జనుపేక్ఖాపి. సా హిస్స తం తం ఠానం ఆవజ్జన్తస్స విస్సట్ఠఇన్దవజిరమివ, పత్తపుటే పక్ఖన్దతత్తనారాచో వియ చ సూరా తిఖిణా హుత్వా పవత్తతి. వీరియమ్పి అసిథిలమనచ్చారద్ధం సమ్పయుత్తధమ్మే కిలేసపక్ఖతో కోసజ్జపక్ఖతో పగ్గణ్హన్తం సుపగ్గహితముప్పజ్జతి, నికన్తి చ ఓభాసాదిపటిమణ్డితాయ విపస్సనాయ ఆలయం కురుమానా భావనాయ సాతిసయప్పవత్తియా సుఖుమా సన్తాకారా ఉప్పజ్జతి. యా కిలేసోతి పరిగ్గహితుమ్పి న యుత్తా. యథా చ ఓభాసే, ఏవం ఏతేసుపి అఞ్ఞస్మిం ఉప్పన్నే యోగావచరో “న వత మే ఇతో పుబ్బే ఏవరూపా పీతి ఉప్పన్నపుబ్బా, ఏవరూపా పస్సద్ధి ఞాణం సద్ధా సతి సుఖం ఉపేక్ఖా వీరియం నికన్తి ఉప్పన్నపుబ్బా, అద్ధా మగ్గఫలప్పత్తోస్మీ”తి గణ్హాతి, తస్సేవం గణ్హతో విపస్సనా వీథిఉక్కన్తా నామ హోతి. సో తేయేవ అస్సాదేన్తో నిసీదతి. ఇమే చ పన విపస్సనుపక్కిలేసా యేభుయ్యేన సమథవిపస్సనాలాభినో ఉప్పజ్జన్తి. సో సమాపత్తివిక్ఖమ్భితానం కిలేసానం అసముదాచారతో “అరహా అహ”న్తి చిత్తం ఉప్పాదేతీతి.

౧౨౯౨-౩. **ఉపక్లేసస్స వత్థుతో**తి నిప్పరియాయతో దిట్ఠిమానతణ్హా ఇధ ఉపక్కిలేసా తేసం వత్థుతో ఉప్పత్తిట్ఠానతాయ, న సభావతో అకుసలత్తా. యథా పన ఓభాసాదయో, ఏవం నికన్తిపి దిట్ఠిగ్గాహాదీనం ఠానం హోతీతి వత్థుభావోపిస్సా యుజ్జతేవ. **తంతమావజ్జమానస్స, భావనా పరిహాయతీ**తి తం తం ఓభాసాదికం ఆవజ్జమానస్స దిట్ఠిమానతణ్హావసేన “మమ ఓభాసో”తిఆదిగ్గాహం పవత్తేన్తస్స భావనా వీథిం ఓక్కమిత్వా పరివట్టతి. అప్పం సుతమేతస్సాతి **అప్పస్సుతో**.

౧౨౯౪-౭. బహుస్సుతో పన ఓభాసాదీసు ఉప్పన్నేసు “అయం ఖో మే ఓభాసో ఉప్పన్నో, సో ఖో పనాయం అనిచ్చో సఙ్ఖతో పటిచ్చసముప్పన్నో ఖయధమ్మో వయధమ్మో విరాగధమ్మో నిరోధధమ్మో”తి వా, సచే ఓభాసో అత్తా భవేయ్య, అత్తాతి గహేతుం వట్టేయ్య, అనత్తా చ పనాయం అత్తాతి గహితో, తస్మా “సో అవసవత్తనట్ఠేన అనత్తా, హుత్వా అభావట్ఠేన అనిచ్చో, ఉదయబ్బయపటిపీళనట్ఠేన దుక్ఖో”తిఆదినా సమనుపస్సతి, సో ఏవం సమనుపస్సన్తో ఉపక్కిలేసజటం విజటేత్వా ఓభాసాదయో ధమ్మా న మగ్గో, ఉపక్కిలేసవినిముత్తం పన వీథిపటిపన్నం విపస్సనాఞాణం మగ్గోతి మగ్గఞ్చ అమగ్గఞ్చ వవత్థపేతి. తేన వుత్తం “**సబ్బోభాసాదయో**”తిఆది. **మగ్గామగ్గేసు ఞాణ**న్తి మగ్గామగ్గఞాణం, మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధీతి వుత్తం హోతి. మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధిపత్తియా చ తేన యోగినా తిణ్ణం సచ్చానఞ్చ వవత్థానం కతం హోతి. కథం? దిట్ఠివిసుద్ధియా తావ నామరూపవవత్థాపనేన దుక్ఖసచ్చవవత్థానం కతం హోతి, కఙ్ఖావితరణవిసుద్ధియా పచ్చయపరిగ్గహేన సముదయసచ్చస్స వవత్థానం. అభిధమ్మనయస్మిఞ్హి సబ్బకిలేసా, కమ్మఞ్చ సముదయసచ్చం, ఇమిస్సం మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధియం సమ్మా మగ్గస్స అవధారణేన మగ్గసచ్చం. తదుపాయభూతస్స హి మగ్గస్స అవధారణేన తం అవధారితమేవాతి ఏవం లోకియేనేవ తావ ఞాణేన తిణ్ణం సచ్చానం వవత్థానం కతం హోతి.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

అభిధమ్మావతారసంవణ్ణనాయ

మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౧. ఏకవీసతిమో పరిచ్ఛేదో

పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా

౧౨౯౮. **అట్ఠఞాణవసేనేవా**తి ఉదయబ్బయఞాణాదీనం అట్ఠన్నం ఞాణానం వసేన. విపస్సనాచారస్స మత్థకప్పత్తియా సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణం **సిఖాపత్తా విపస్సనా**. సిఖాపత్తి పనస్సా ఉదయబ్బయఞాణాదీనం అట్ఠఞాణానం వసేనాతి ఆహ ‘‘**అట్ఠఞాణవసేనా**’’తి. **నవమన్తి** సచ్చానులోమికఞాణం. ఇతి ఉదయబ్బయాదీని అట్ఠ, ఇదఞ్చ నవమఞాణం **పటిపదాఞాణదస్సనన్తి పవుచ్చతి**. పటిపజ్జతి ఏతాయ అరియమగ్గోతి **పటిపదా,** ఉదయబ్బయాదీనం జాననట్ఠేన, పచ్చక్ఖతో దస్సనట్ఠేన **ఞాణదస్సన**ఞ్చాతి కత్వా.

౧౨౯౯. తాని పన ఞాణాని సరూపతో దస్సేతుం ‘‘**అట్ఠ ఞాణానీ**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ ఉదయబ్బయానుపస్సనాఞాణం కిఞ్చాపి తీరణపరిఞ్ఞాయ పతిట్ఠం, తథాపి యథావుత్తట్ఠేన పటిపదాఞాణదస్సనమ్పి హోతియేవాతి తమ్పి ఇధ వుత్తం. ఇతరత్థ పన ఉప్పన్నమత్తం అప్పగుణం సన్ధాయ వుత్తం. అప్పగుణఞ్హి నిచ్చసఞ్ఞాదిపహానసిద్ధియా పహానపరిఞ్ఞాయ అధిట్ఠానభూతం. యతో తదధిగమేన అట్ఠారససు మహావిపస్సనాసు ఏకచ్చా అధిగతావ హోన్తి. న హి ఉదయబ్బయానం పచ్చక్ఖతో పటివేధేన వినా సామఞ్ఞాకారానం తీరణమత్తేన సాతిసయం పటిపక్ఖప్పహానం సమ్భవతి. అసతి చ పటిపక్ఖప్పహానే కుతో ఞాణాదీనం వజిరమివ అవిహతవేగతా తిఖిణవిసదాదితా వా, తస్మా పగుణభావప్పత్తం ఉదయబ్బయఞాణం పహానపరిఞ్ఞాపక్ఖియమేవ దట్ఠబ్బం.

౧౩౦౦-౨. **భఙ్గే**తి సఙ్ఖారానం భఙ్గే. యథాభూతదస్సావీ భాయతి ఏతస్మాతి **భయం,** తేభూమకధమ్మా, తేసు భయతో ఉపతిట్ఠన్తేసు భాయితబ్బాకారగ్గాహిఞాణం **భయేఞాణం**. తథా హేతం ‘‘భయతుపట్ఠానఞాణ’’న్తి వుచ్చతి. ముచ్చితుం ఇచ్ఛతీతి ముచ్చితుకమ్యం, చిత్తం, పుగ్గలో వా, తస్స భావో **ముచ్చితుకమ్యతా,** తం పన ఞాణమేవాతి ఆహ ‘‘**ఞాణం ముచ్చితుకమ్యతా**’’తి. పున పటిసఙ్ఖానాకారేన పవత్తం ఞాణం **పటిసఙ్ఖానుపస్సనాఞాణం**. నిరపేక్ఖతాయ సఙ్ఖారానం ఉపేక్ఖనవసేన పవత్తం ఞాణం **సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణం**. గాథాబన్ధత్థం పన విసన్ధినిద్దేసో. ఓళారికోళారికస్స సచ్చపటిచ్ఛాదకతమస్స విగమనేన సచ్చపటివేధానుకూలత్తా **సచ్చానులోమికం**. తం పన ఇదన్తి ఆహ ‘‘**సచ్చానులోమఞాణన్తి, అనులోమం పవుచ్చతీ**’’తి.

౧౩౦౩. నను చ ఉదయబ్బయఞాణస్స పగేవ సిద్ధత్తా కిమత్థం పున తత్థాపి అభియోగోతి చే? అనిచ్చాదిలక్ఖణసల్లక్ఖణత్థం. ఉదయబ్బయఞాణఞ్హి హేట్ఠా దసహి ఉపక్కిలేసేహి ఉపక్కిలిట్ఠం హుత్వా యాథావసరసతో తిలక్ఖణం సల్లక్ఖేతుం నాసక్ఖి, ఉపక్కిలేసవినిముత్తం పన సక్కోతి, తస్మా లక్ఖణసల్లక్ఖణత్థం పున తత్థేవ యోగో కాతబ్బో. లక్ఖణాని చస్స ఉదయబ్బయాదీనం అమనసికారా, సన్తతిఇరియాపథఘనచ్ఛన్నతాయ చ నోపట్ఠహన్తి, తస్మా ఉదయబ్బయం మనసి కత్వా సన్తతిం ఉగ్ఘాటేత్వా అనిచ్చలక్ఖణం, అభిణ్హపీళనం పరిగ్గహేత్వా ఇరియాపథం ఉగ్ఘాటేత్వా దుక్ఖలక్ఖణం, ధాతుయో వినిబ్భుజిత్వా ఘనవినిబ్భోగం కత్వా అనత్తలక్ఖణఞ్చ సల్లక్ఖేత్వా ‘‘అనిచ్చా దుక్ఖా అనత్తా’’తి సఙ్ఖారా పునప్పునం సమ్మసితబ్బా. తస్సేవం తులయతో తీరయతో యదా సఙ్ఖారగతం అత్తనో లహుఉపట్ఠానేన, ఞాణస్స చ తిక్ఖతాయ తిరోహితుప్పాదాదిభేదం భిజ్జమానమేవ ఉపట్ఠాతి, భఙ్గేయేవ తస్స ఞాణం సన్తిట్ఠతి, తదా భఙ్గానుపస్సనా నామ

విపస్సనాఞాణం అధిగతం హోతి. తస్స తదేవ సఙ్ఖారనిరోధారమ్మణభఙ్గానుపస్సనం ఆసేవన్తస్స యదా సబ్బభవయోనిగతిట్ఠితినివాసేసు సఙ్ఖారా భిజ్జనసభావతాయ యక్ఖరక్ఖసాదయో వియ మహాభయం హుత్వా ఉపట్ఠహన్తి, తదాస్స భయతుపట్ఠానఞాణం అధిగతం హోతి. కిం పనిదం ఞాణం భాయతీతి? న భాయతి. తఞ్హి "అతీతా సఙ్ఖారా నిరుద్ధా, పచ్చుప్పన్నా నిరుజ్ఝన్తి, అనాగతా నిరుజ్ఝిస్సన్తీ"తి తీరణమత్తమేవ హోతి, బ్యసనాపన్నానం పన సబ్బసఙ్ఖారానం భయతో ఉపట్ఠితానం గహణేన భయతుపట్ఠానఞాణన్తి వుచ్చతీతి.

తస్స తం భయతుపట్ఠానఞాణం ఆసేవన్తస్స యదా సబ్బభవగతేసు సఙ్ఖారేసు తాణం వా లేణం వా పరాయణం వా న పఞ్ఞాయతి, ఉక్ఖిత్తాసికో వియ పచ్చామిత్తో సాదీనవా ఏవ సఙ్ఖారా ఉపట్ఠహన్తి, తస్స సఙ్ఖారానం ఆదీనవమేవ పస్సన్తస్స ఆదీనవఞాణం నామ ఉప్పన్నం హోతి. తస్సేవం సబ్బసఙ్ఖారే ఆదీనవతో పస్సన్తస్స యదా తిభవపరియాపన్నేసు నిబ్బేదో ఉప్పజ్జతి, ఉక్కణ్ఠా సణ్ఠహన్తి, సబ్బసఙ్ఖారవిసంయుత్తే సన్తిపదే అభిరతిం పటిలభతి, తదాస్స నిబ్బిదానుపస్సనం నామ ఞాణం ఉప్పన్నం హోతి. తస్స యదా ఇమినా నిబ్బిదాఞాణేన సబ్బసఙ్ఖారేసు నిబ్బిన్దన్తస్స ఏకసఙ్ఖారేపి చిత్తం న సజ్జతి, సబ్బస్మా సఙ్ఖారతో సప్పముఖగతస్స వియ మణ్డూకస్స ముచ్చితుకామతా ఉప్పజ్జతి, తదా ముచ్చితుకమ్యతాఞాణం నామ ఉప్పన్నం హోతి. తస్సేవం సబ్బసఙ్ఖారేహి ముచ్చితుకామస్స నిచ్చసుఖసుభఅత్తాకారేన పన ఉపట్ఠితుం అసమత్థతం పాపేత్వా ముచ్చనస్స ఉపాయసమ్పాదనత్థం అనిచ్చన్తికతాదీహి అనిచ్చలక్ఖణం, అభిణ్హపటిపీళనతాదీహి దుక్ఖలక్ఖణం, అజఞ్ఞకతాదీహి పటిక్కూలతం, తుచ్ఛతాదీహి అనత్తలక్ఖణఞ్చ ఆరోపేత్వా సబ్బసఙ్ఖారగతం పరిగ్గణ్హన్తస్స పటిసఙ్ఖానుపస్సనాఞాణం నామ ఉప్పన్నం హోతి. తేన పనేవం పరిగ్గహితసఙ్ఖారేన యా సా "సుఞ్ఞమిదం అత్తేన వా అత్తనియేన వా"తిఆదినా ద్వికోటికాదిభేదా సుఞ్ఞతా వుత్తా, సా పరిగ్గహేతబ్బా. తస్సేవం సుఞ్ఞతో దిస్వా తిలక్ఖణం ఆరోపేత్వా సమ్మసన్తస్స యదా భయఞ్చ నన్దిఞ్చ విప్పహాయ విస్సట్ఠభరియస్స వియ సఙ్ఖారగతేసు ఉపేక్ఖా సన్తిట్ఠతి, తీసు భవేసు చిత్తం న సమ్పసారియతి, తదాస్స సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణం నామ ఉప్పన్నం హోతి. తం పనేతం యావ నిబ్బానం న పస్సతి, తావ దిసాకాకో వియ కూపకయట్ఠిం పునప్పునం సఙ్ఖారమేవ అనభిమతమ్పి నిస్సాయ సఙ్ఖారవిచిననేపి మజ్ఝత్తమేవ హుత్వా తిట్ఠతి. తేన వుత్తం "**ఏతేసు పన ఞాణేసూ**"తిఆది.

౧౩౦౬. విపస్సనా...పే.... వుట్ఠానగామినీతి సిఖం ఉత్తమభావం పత్తత్తా **సిఖాపత్తా**. వుట్ఠానం గచ్ఛతీతి **వుట్ఠానగామినీ**. "వుట్ఠాన"న్తి హి బహిద్ధా నిమిత్తభూతా అభినివిట్ఠవత్థుతో చేవ అజ్ఝత్తప్పవత్తతో చ వుట్ఠహనతో మగ్గో వుచ్చతి, తం గచ్ఛతీతి **వుట్ఠానగామినీ**, మగ్గేన సద్ధిం ఘటీయతీతి అత్థో.

౧౩౦౭. తన్తి యం సిఖాపత్తా విపస్సనా సచ్చానులోమఞాణన్తి చ వుచ్చతి, తం సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణం. **ఆసేవన్తస్సా**తి పునప్పునం సమ్మసనవసేన సేవన్తస్స భావేన్తస్స బహులీకరోన్తస్స. తస్స హి అధిమోక్ఖసద్ధా భావనావసేన బలవతరా నిబ్బత్తిస్సతి, వీరియం సుపగ్గహితం పటిపక్ఖవిధమనసమత్థం హోతి, ఆరమ్మణాభిముఖభావేన సతి సుపతిట్ఠితా హోతి, పస్సద్ధిసుఖానం సాతిసయతాయ చిత్తం సుసమాహితం, తతోవ అనులోమఞాణుప్పత్తియా పచ్చయో భవితుం సమత్థా తిక్ఖతమా సఙ్ఖారుపేక్ఖా ఉప్పజ్జతి.

౧౩౦౮-౧౨. అనిచ్చా...పే.... వోతరతేవ సాతి అనిచ్చాదీసు ఏకేన ఆకారేన సమ్మసన్తీ సత్తక్ఖత్తుం పవత్తిత్వా భిజ్జన్తీ భవఙ్గం ఓతిణ్ణా నామ హోతి, తతో పరం భవఙ్గవారోతి కత్వా . **సఙ్ఖారుపేక్ఖాకతనయేనా**తి అనిచ్చాదినా

ఆరమ్మణకరణవసేనేవ సఙ్ఖారుపేక్ఖాయ కతనయేన, న సమ్మసితనయేన. తేనాహ ‘‘**అనిచ్చాది...పే.... కురుమాన**’’న్తి. **భవఙ్గావట్టనం కత్వా**తి భవఙ్గస్స నివత్తనం కత్వా చిత్తస్స భవఙ్గవసేన పవత్తితుం అదత్వా. **పరికమ్మ**న్తి మగ్గస్స పరికమ్మత్తా పటిసఙ్ఖారకత్తా. **ఉపచార**న్తి మగ్గస్స ఆసన్నత్తా, సమీపచారిత్తా వా.

౧౩౧౩-౬. అనులోమత్తం సయమేవ వదతి ‘‘**పురిమాన**’’న్తిఆదినా. ఇదఞ్హి అనిచ్చలక్ఖణాదివసేన సఙ్ఖారే ఆరబ్భ పవత్తత్తా, “ఉదయబ్బయవన్తానంయేవ వత ధమ్మానం ఉదయబ్బయఞాణం ఉప్పాదవయే అద్దసా”తి చ “భఙ్గవన్తానంయేవ వత భఙ్గానుపస్సనం భఙ్గమద్దసా”తి చ “సభయంయేవ వత భయతుపట్ఠానస్స భయతో ఉపట్ఠిత”న్తి చ “సాదీనవేయేవ వత ఆదీనవానుపస్సనం ఆదీనవమద్దసా”తి చ “నిబ్బిన్దితబ్బేయేవ వత నిబ్బిదాఞాణం నిబ్బిన్ద”న్తి చ “ముచ్చితబ్బమ్హియేవ వత ముచ్చితుకమ్యతాఞాణం ముచ్చితుకామం జాత”న్తి చ “పటిసఙ్ఖాతబ్బమేవ వత పటిసఙ్ఖాఞాణేన పటిసఙ్ఖాత”న్తి చ “ఉపేక్ఖితబ్బంయేవ వత సఙ్ఖారుపేక్ఖాయ ఉపేక్ఖిత”న్తి చ అత్థతో వదమానం వియ ఇమేసఞ్చ అట్ఠన్నం ఞాణానం కతకిచ్చతాయ అనులోమేతి సబ్బాసంయేవ విపస్సనానం లక్ఖణత్తయసమ్మసనకిచ్చత్తా, తథా ఉపరి చ అరియమగ్గే సత్తతింసాయ బోధిపక్ఖియధమ్మానం తాయ పటిపదాయ పత్తబ్బతాయ. న హి అనులోమఞాణే థూలథూలసచ్చపటిచ్ఛాదకసంకిలేసవిక్ఖమ్భనవసేన అప్పవత్తన్తే గోత్రభుఞాణం ఉప్పజ్జతి, గోత్రభుఞాణే చ అనుప్పన్నే మగ్గఞాణం న ఉప్పజ్జతి, తస్మా పురిమపచ్ఛిమానం భాగానం అనులోమత్తా “అనులోమన్తి సఞ్ఞిత”న్తి. **తేనే**వాతి హేట్ఠిమఞాణానం అనులోమముఖేన, ఉపరి బోధిపక్ఖియానం అనులోమనతో చ. **సచ్చానులోమఞాణన్తి పవుచ్చతి** మగ్గసచ్చస్స అనులోమికత్తా. **వుట్ఠానగామినియా**తి సఙ్ఖారారమ్మణాయ వుట్ఠానగామినియా విపస్సనాయ. **పరియోసాన**న్తి పురిమా కోటి. సఙ్ఖారారమ్మణవిపస్సనాసు హి అయం విసేసతో వుట్ఠానగామినివిపస్సనాతి. అసఙ్ఖతారమ్మణం పన సబ్బేన సబ్బం అరియమగ్గసఙ్ఖాతం వుట్ఠానం గచ్ఛతి ఉపేతీతి. తతోపి హి విసేసతో “వుట్ఠానగామినివిపస్సనా”తి వత్తబ్బతం లభతీతి ఆహ ‘‘**ఞేయ్యం సబ్బప్పకారేనా**’’తిఆది.

౧౩౧౭-౮. **కిత్తితా**తి థోమితా, అరియమగ్గాధిట్ఠానతాయ మహన్తానం సీలక్ఖన్ధాదీనం ఏసనతో గవేసనతో **మహేసినా** సమ్మాసమ్బుద్ధేన. సన్తకిలేసతాయ **సన్తా. యోగ**న్తి భావనం, భావనాభియోగం వా.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

అభిధమ్మావతారసంవణ్ణనాయ

పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౨. బావీసతిమో పరిచ్ఛేదో

ఞాణదస్సనవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా

౧౩౧౯-౨౧. ఇదాని ఞాణదస్సనవిసుద్ధియా నిద్దేసే అనుప్పత్తే సా యస్స ఞాణస్స అనన్తరం ఉప్పజ్జతి, తం తావ దస్సేన్తో ''**ఇతో పర**''న్తిఆదిమాహ. **ఇతో పరన్తి** ఇతో అనులోమఞాణతో ఉపరి. **ఆవజ్జనియఠానత్తాతి** ఆవజ్జనకిచ్చం కరోన్తం కిరియమనోధాతు వియ మగ్గస్స ఆవజ్జనట్ఠానే ఠితత్తా అబ్బోహారికమేవ ఉభయవిసుద్ధిలక్ఖణాభావతో. కిఞ్చాపి ఏవం, తథాపి వుట్ఠానగామినివిపస్సనాయ పరియోసానత్తా విపస్సనాపక్ఖియమేవాతి ఆహ ''**విపస్సనాయ సోతస్మిం, పతితత్తా విపస్సనా**''తి. ఏతేనస్స పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధిభజనం దస్సేతి.

౧౩౨౨. పుథుజ్జనేసు భవం పోథుజ్జనికం, తదేవ గోత్తం అరియేహి అసమ్మిస్సా పుథుజ్జనసమఞ్ఞాతి **పోథుజ్జనికగోత్తం**. ఏకవంసజానఞ్హి సమానా సమఞ్ఞా "గోత్త"న్తి వుచ్చతి, గం తాయతి బుద్ధిం, అభిధానఞ్చ ఏకంసికవిసయతాయ రక్ఖతీతి కత్వా. **వా**-సద్దో వక్ఖమానత్థవికప్పనే. అభిభుయ్య పవత్తితో గోత్రభూతి సమ్బన్ధో. **గోత్తం వుచ్చతి నిబ్బానం** "అరియో"తి బుద్ధియా, అభిధానస్స చ తాయనతో పవత్తనతోతి అధిప్పాయో. **తతో భవతీతి** తతో గోత్తతో ఆరమ్మణపచ్చయతో భవతి. **ఇతి**-సద్దో చేత్థ హేతుత్థో దట్ఠబ్బో. తేన యస్మా తతో భవతి, తస్మా గోత్రభూతి అత్థో.

౧౩౨౩-౫. ఞాణదస్సనవిసుద్ధి ఏవ **ఞాణదస్సనసుద్ధికం**. తం సమ్పాదేతుం పనిచ్ఛతా తేన భిక్ఖునా యం అఞ్ఞం కిఞ్చిపి కాతబ్బం, తం నత్థీతి సమ్బన్ధో. కస్మా నత్థీతి చే ఆహ ''**యం హీ**''తిఆది. ''**కతమేవా**''తి వుత్తే "కథ"న్తి అనుయోగస్స ఉపట్ఠితత్తా ''**అనులోమావసానం హీ**''తిఆదినా తం సమత్థేతి.

౧౩౨౬-౭. ఏవం ఉప్పన్నఅనులోమఞాణస్స పనస్స ఏతేహి తీహిపి అనులోమఞాణేహి అత్తనో బలానురూపేన థూలథూలే సచ్చపటిచ్ఛాదకతమమ్హి అన్తరధాపితే సబ్బసఙ్ఖారగతే చిత్తం న పక్ఖన్దతి , న లగ్గతి, పదుమపలాసతో ఉదకం వియ పతికుటతి పతివట్టతి, సబ్బం నిమిత్తారమ్మణమ్పి సబ్బం పవత్తారమ్మణమ్పి పలిబోధతో ఉపట్ఠాతి, అథస్స సబ్బస్మిం నిమిత్తప్పవత్తారమ్మణే పలిబోధతో ఉపట్ఠితే దుతియస్స వా తతియస్స వా అనులోమఞాణస్స అనన్తరం గోత్రభుఞాణం ఉప్పజ్జతి. తేనాహ ''**తస్సా**''తిఆది. **పఠమావజ్జనఞ్చేవ పఠమాభోగతాపి చాతి** పఠమావజ్జనం పఠమాభోగభూతం. సకత్థే హి అయం తా-పచ్చయోతి. తత్థ ఆవజ్జనం చిత్తసన్తానస్స పరిణామనవసేన, ఆభోగో అత్తనో ఆభుజనవసేన దట్ఠబ్బో.

౧౩౨౮-౩౩. అనన్తరాదీహీతి అనన్తరసమనన్తరఆసేవనఉపనిస్సయనత్థివిగతవసేన ఛహి పచ్చయేహి. **ముద్ధన్తి** ముద్ధభూతం. ఏకన్తికతాయ ఏకవారమేవ చ ఉప్పజ్జనతో పునరావత్తాభావేన పన **అనావత్తం. అనావజ్జనమ్పి చాతి** అనావజ్జనమ్పిసమానం. **సఞ్ఞం దత్వా వియాతి** "ఏవం ఉప్పజ్జాహీ"తి సఞ్ఞం దత్వా వియ. **అనిబ్బిద్ధపుబ్బన్తి** అపదాలితపుబ్బం. **విద్ధంసేన్తోవాతి** వినాసేన్తో ఏవ. **జాయతీతి** నిబ్బత్తతి. ఏత్థ చ ఇమం ఉపమం ఆహరన్తి – ఏకో కిర ఇస్సాసో అట్ఠఉసభమత్తే పదేసే ఫలకసతం ఠపాపేత్వా వత్థేన ముఖం వేఠేత్వా సరం సన్నయ్హిత్వా చక్కయన్తే అట్ఠాసి, అఞ్ఞో పురిసో చక్కయన్తం ఆవిజ్ఝిత్వా యదా ఇస్సాసస్స ఫలకం అభిముఖం హోతి, తదా తత్థ దణ్డకేన సఞ్ఞం దేతి. ఇస్సాసో దణ్డకసఞ్ఞం అముఞ్చిత్వావ సరం ఖిపిత్వా ఫలకసతనిబ్బిజ్ఝతి. తత్థ దణ్డకసఞ్ఞం దేన్తో వియ గోత్రభుఞాణం, ఇస్సాసో వియ

మగ్గఞాణం, దణ్డకసఞ్ఞం అముఞ్చిత్వావ ఫలకసతం నిబ్బిజ్ఝనం వియ మగ్గఞాణస్స గోత్రభుఞాణేన దిన్నసఞ్ఞం అముఞ్చిత్వావ నిబ్బానం ఆరమ్మణం కత్వా అనిబ్బిద్ధపుబ్బానం అపదాలితపుబ్బానం లోభదోసమోహక్ఖన్ధానం నిబ్బిజ్ఝనన్తి.

౧౩౩౫-౮. **అనామతగ్గ...పే.... మహోదధిన్తి** అట్ఠమభవతో పట్ఠాయ నిబ్బత్తకం అఞ్ఞాతకోటిం సంసారవట్టదుక్ఖమహాసముద్దం. పాణాతిపాతాదిపఞ్చవేరాని చేవ పఞ్చవీసతి మహాభయాని చాతి **సబ్బవేరభయాని. అనేకేపి ఆనిసంసేతి** రతనత్తయే నివిట్ఠసద్ధాదికే ఆనిసంసే. **ఆదిమగ్గేనాతి** సోతాపత్తిమగ్గసఙ్ఖాతేన పఠమమగ్గేన. పఠమమగ్గఞాణవణ్ణనా.

౧౩౩౯. **తస్సేవానన్తరన్తి** తస్స అనన్తరంయేవ. **ద్వేపి తీణి వాతి** నాతితిక్ఖపఞ్ఞస్స ద్వే, తిక్ఖపఞ్ఞస్స తీణి ఫలచిత్తాని.

౧౩౪౦-౩. “**అజానిత్వా వదన్తి తే**”తి వత్వా తత్థ కారణం దస్సేతుం “**ఏకస్సా**”తిఆది వుత్తం. **పఞ్చమం మగ్గచిత్తన్తి** ఇమినావ ఛట్ఠస్స అభావదీపనేన “ఏకం ఫలచిత్త”న్తి వదతో గోదత్తత్థేరస్స వాదోపి పటిక్ఖిత్తో.

౧౩౪౪. “**ఏత్తావతా**”తి పఠమమగ్గస్స ఉప్పత్తిఅనన్తరం ఫలస్స ఉప్పత్తిమత్తేన. **సోతాపన్నోతి వుచ్చతీతి** సోతాపన్నో నామ దుతియో అరియపుగ్గలోతి వుచ్చతి. సో దేవరజ్జచక్కవత్తిరజ్జాదిపమాదట్ఠానం ఆగమ్మ భుసం పమత్తోపి హుత్వా కామసుగతియం సత్తక్ఖత్తుమేవ సన్ధావిత్వా సంసరిత్వా దుక్ఖస్సన్తకరణసమత్థో హోతి. యథాహ –

> “కిఞ్చాపి తే హోన్తి భుసం పమత్తా,
>
> న తే భవం అట్ఠమమాదియన్తీ”తి. (ఖు॰ పా॰ ౬.౯; సు॰ ని॰ ౨౩౨; నేత్తి॰ ౧౧౩);

రూపారూపలోకేసు పన న తథా నియమోతి ఆచరియా.

౧౩౪౫. **ఫలాదీనన్తి ఆది**-సద్దేన పహీనకిలేసాదికే సఙ్గణ్హాతి. తథా చ “ఇమినా వతాహం మగ్గేన ఆగతో”తి పఠమం మగ్గం పచ్చవేక్ఖతి, తతో “అయం మే ఆనిసంసో లద్ధో”తి ఫలం పచ్చవేక్ఖతి, తతో “ఇమే నామ మే కిలేసా పహీనా”తి పహీనకిలేసే పచ్చవేక్ఖతి, తతో “ఇమే నామ మే కిలేసా అవసిట్ఠా”తి ఉపరిమగ్గత్తయవజ్ఝే కిలేసే పచ్చవేక్ఖతి, అవసానే “అయం మే ధమ్మో ఆరమ్మణతో పటివిద్ధో”తి అమతం నిబ్బానం పచ్చవేక్ఖతి. ఇతి సోతాపన్నస్స పఞ్చ పచ్చవేక్ఖణఞాణాని హోన్తి. యథా చ సోతాపన్నస్స, ఏవం సకదాగామిఅనాగామీనమ్పి. అరహతో పన అవసిట్ఠకిలేసపచ్చవేక్ఖణం నామ నత్థి. ఏవం సబ్బానిపి ఏకూనవీసతి పచ్చవేక్ఖణఞాణాని. తేనాహ “**పచ్చవేక్ఖణఞాణాని, భవన్తేకూనవీసతీ**”తి.

౧౩౪౮-౫౦. యాసం పచ్చవేక్ఖణవసేన ఇమాని ఞాణాని పవత్తన్తి, తా దస్సేతుం “**మగ్గో ఫలఞ్చా**”తిఆదిమాహ. ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదోయేవ చేసో. పహీనావసిట్ఠకిలేసపచ్చవేక్ఖణఞ్హి సేఖానమ్పి హోతి వా న వా. న హి సబ్బేవ తత్థ సమత్థా హోన్తి. తేనేవ హి మహానామో భగవన్తం పుచ్ఛి “కో సు నామ మే ధమ్మో అజ్ఝత్తం అప్పహీనో, యేన మే ఏకదా లోభధమ్మాపి చిత్తం పరియాదాయ తిట్ఠన్తీ”తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౧౭౫). **యోగమారభతేతి** తస్మింయేవ వా ఆసనే నిసిన్నో, అపరేన వా సమయేన కామరాగబ్యాపాదానం తనుభావకరాయ సకదాగామిమగ్గసఙ్ఖాతాయ **దుతియాయ భూమియా** అధిగమత్థాయ విపస్సనాయోగం కరోతి, దుతియభావో చస్స దేసనావసేన, ఉప్పత్తివసేన చ వేదితబ్బో. సమ్పయుత్తానం పన నిస్సయభావేన తే ధమ్మా భవన్తి ఏత్థాతి **భూమి,** యస్మా వా సమానేపి లోకుత్తరభావే సయమ్పి భవతి, న నిబ్బానం

వియ అపాతుభూతం, తస్మాపి ''**భూమీ**''తి వుచ్చతి. **ఞాణేన పరిమజ్జతీ**తి తేన తేనాకారేన ఇన్ద్రియానం తిక్ఖతరతం సమ్పాదేత్వా, బలబోజ్ఝఙ్గానఞ్చ పటుతరభావం సాధేత్వా లక్ఖణత్తయం తీరణవసేన పరిమజ్జతి.

౧౩౫౧-౨. తత్థ అపరాపరం ఞాణం చారేన్తో పరివత్తేతి. తేనాహ ''**విపస్సనావీథిం ఓగాహతీ**''తి. **హేట్ఠా వుత్తనయేనా**తి ఉదయబ్బయఞాణాదీనం ఉప్పాదనే వుత్తనయేనేవ. **గోత్రభుస్స అనన్తర**న్తి ఏత్థ గోత్రభు వియ గోత్రభు. పరమమగ్గపురేచారికఞాణఞ్హి పుథుజ్జనగోత్తాభిభవనతో, అరియగోత్తభవనతో చ నిప్పరియాయతో "గోత్రభూ"తి వుచ్చతి, ఇదం పన తంసదిసతాయ పరియాయతో గోత్రభు. ఏకచ్చసంకిలేసవిసుద్ధియా, పన అచ్చన్తవిసుద్ధియా ఆరమ్మణకరణతో చ "వోదాన"న్తి వుచ్చతి. తేనాహ **పట్ఠానే** "అనులోమం వోదానస్స అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౧౭). యస్మా పన **పటిసమ్భిదామగ్గే** "ఉప్పాదాదిఅభిభవనట్ఠం ఉపాదాయ అట్ఠ గోత్రభుధమ్మా సమాధివసేన ఉప్పజ్జన్తి, దస గోత్రభుధమ్మా విపస్సనావసేన ఉప్పజ్జన్తీ"తిఆదీసు (పటి॰ మ॰ ౧.౬౦) గోత్రభునామవసేనేవ ఆగతం, తస్మా ఇధాపి "గోత్రభుస్స అనన్తర"న్తి వుత్తం గోత్తసఙ్ఖాతనిబ్బానతో భూతన్తి కత్వా. దుతియమగ్గఞాణవణ్ణనా.

౧౩౫౫-౭. **యన్తి** యస్మా. **సకిదేవా**తి ఏకవారమేవ. **ఇమం లోకం ఆగన్త్వా**తి ఇమినా పఞ్చసు సకదాగామీసు చత్తారో వజ్జేత్వా ఏకోవ గహితో. ఏకచ్చో హి ఇధ సకదాగామిఫలం పత్వా ఇధేవ పరినిబ్బాయతి, ఏకచ్చో ఇధ పత్వా దేవలోకే పరినిబ్బాయతి, ఏకచ్చో దేవలోకే పత్వా తత్థేవ పరినిబ్బాయతి, ఏకచ్చో దేవలోకే పత్వా ఇధూపపజ్జిత్వా పరినిబ్బాయతీతి ఇమే చత్తారోపి ఇధ న గహితా. యో పన ఇధ పత్వా దేవలోకే యావతాయుకం వసిత్వా ఇధూపపజ్జిత్వా పరినిబ్బాయతి, అయమేకోవ ఇధ గహితోతి. **అన్తకరో భవే**తి దుక్ఖస్సన్తకరో భవేయ్య, భవే వా అన్తకరో భవస్స అన్తకరోతి అత్థో. తతియాయ భూమియా పత్తియాతి సమ్బన్ధో. **బ్యాపాదకామరాగానం పహానాయా**తి తేసంయేవ సకదాగామిమగ్గేన తనుకరానం సంయోజనానం నిరవసేసప్పహానాయ. తతియమగ్గఞాణవణ్ణనా.

౧౩౬౩-౭. పటిసన్ధివసేన కామభవస్స అనాగమనతో **అనాగామీ**. తేనాహ ''**తత్థేవ పరినిబ్బాయీ**''తి. **తత్థేవా**తి సుద్ధావాసే వా అఞ్ఞత్థ వా యత్థ ఉప్పన్నో, తత్థేవ పరినిబ్బాయి. **అనావత్తిసభావో**తి తస్మా లోకా ఇధ పటిసన్ధిగ్గహణవసేన ఇమం లోకం పునరాగమనాభావతో అనావత్తనసభావో, బుద్ధదస్సనథేరదస్సనధమ్మస్సవనానం పనత్థాయ ఆగమనం హోతియేవ. **రూపరాగాదిపహానాయా**తి రూపరాగఅరూపరాగమానఉద్ధచ్చఅవిజ్జాసఙ్ఖాతానం పఞ్చన్నం ఉద్ధమ్భాగియసంయోజనానం నిరవసేసప్పహానాయ. **విద్ధంసాయా**తి వినాసాయ. చతుత్థమగ్గఞాణవణ్ణనా.

౧౩౭౧-౪. **మహాఖీణాసవో**తి మహానుభావతో నిబద్ధపూజావచనమేతం, న ఉపాదాయవచనం "యథా మహామోగ్గల్లానో"తి. న హి చూళఖీణాసవో నామ అత్థి. అనుప్పత్తో సదత్థో సకత్థో, పూజత్థో వా ఏతేనాతి **అనుప్పత్తసదత్థో,** సదత్థోతి చ అరహత్తం వేదితబ్బం. తఞ్హి అత్తుపనిబన్ధనట్ఠేన, అత్తానం అవిజహనట్ఠేన, అత్తనో పరమత్థట్ఠేన చ అత్తనో అత్థత్తా "సదత్థో"తి వుచ్చతి. ఖీణాని దసపి భవసంయోజనాని ఏతస్సాతి **ఖీణసంయోజనో**. దక్ఖిణం అరహతీతి **దక్ఖిణేయ్యో**. **చతస్సోపీ**తి సోతాపత్తిమగ్గో సకదాగామిమగ్గో అనాగామిమగ్గో అరహత్తమగ్గోతి చతస్సోపి. **విసుద్ధికామేనా**తి అత్తనో విసుద్ధిం ఇచ్ఛన్తేన. తపోయేవ ధనమస్సాతి **తపోధనో,** తేన.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

ఞాణదస్సనవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౩. తేవీసతిమో పరిచ్ఛేదో

కిలేసప్పహానకథావణ్ణనా

౧౩౪౭. ఇదాని ఇమిస్సాయేవ చతుత్థఞాణాయ ఞాణదస్సనవిసుద్ధియా ఆనుభావవిజాననత్థం యేన యే ధమ్మా పహాతబ్బా, తేసం పహానఞ్చ అభిసమయకాలే పరిఞ్ఞాదికిచ్చాని చ దస్సేతుం ‘‘**ఏతేసు యేన యే ధమ్మా**’’తిఆది ఆరద్ధం . **యే ధమ్మా**తి యే సంకిలేసధమ్మా. **సంయోజనా**దీసు ఖన్ధేహి ఖన్ధానం, ఫలేన కమ్మస్స, దుక్ఖేన వా సత్తానం సంయోజనట్ఠేన బన్ధనట్ఠేన **సంయోజనాని**. సమ్పయుత్తధమ్మానం విబాధనట్ఠేన, ఉపతాపనట్ఠేన, సంకిలిట్ఠతాయ చ **కిలేసా**. అభినివేసాదివసేన మిచ్ఛావిపరీతం పవత్తనతో మిచ్ఛాసభావాతి **మిచ్ఛత్తా**. లోకే ధమ్మా, లోకపరియాపన్నా ధమ్మా, లోకప్పవత్తియం సతి అనుపరమధమ్మత్తా వాతి **లోకధమ్మా**. మచ్ఛేరస్స భావో, కమ్మం వాతి **మచ్ఛరియం**. విపరీతట్ఠేన **విపల్లాసా**. నామకాయస్స చ రూపకాయస్స చ గన్థనతో **గన్థా**. అరియేహి అగన్తబ్బా, అయుత్తా గతీతి వా **అగతి**. ఆసవన్తీతి **ఆసవా,** ఆభవగ్గతో సబ్బమోకాసలోకం, ఆగోత్రభుతో సబ్బే ధమ్మే బ్యాపేత్వా పవత్తన్తీతి అత్థో, ఆసవన్తి సంసారదుక్ఖన్తి వా **ఆసవా,** చక్ఖాదీహి వా సంవరాసంవరద్వారేహి సత్తసన్తానే ఆసవన్తి వణతో యూసాని సన్దన్తి వియాతి **ఆసవా,** ఆసవన్తి వా ఏతేహి చిత్తాని విసయేసూతి **ఆసవా**. సంసారమహాసాగరప్పత్తిహననతో ఓఘా వియాతి **ఓఘా**. హేట్ఠా వుత్తనయేన యోజనతో **యోగా**. నివారేన్తి లోకియలోకుత్తరగుణవిసేసాధిగమన్తి **నీవరణాని**. అనిచ్చాదిధమ్మసభావం అతిక్కమ్మ పరతో అసభావతో ఆమసన్తీతి **పరామాసా**. మణ్డూకం పన్నగో వియ ఆరమ్మణం భుసం ఆదియన్తీతి **ఉపాదానాని**. అప్పహీనభావేన సత్తసన్తానే అనుసేన్తి మూసికవిసం వియ అనురూపకారణం లభిత్వా ఉప్పజ్జన్తీతి **అనుసయా**. చిత్తస్స మలీనభావకరణట్ఠేన **మలా**. అకుసలకమ్మాని చ తాని దుగ్గతీనం పథా చాతి **అకుసలకమ్మపథా**. ఇధ పన కమ్మపథభావం అప్పత్తానం తంసభావతో గహణం దట్ఠబ్బం. చిత్తం ఉప్పజ్జతి ఏత్థాతి చిత్తుప్పాదో, చేతసికరాసి, అకుసలో చ సో చిత్తుప్పాదో చాతి **అకుసలచిత్తుప్పాదో**.

కామభవతో ఉపరికోట్ఠాసభావతో తతియమగ్గప్పత్తియా ఉద్ధం భజితబ్బతో, సేవితబ్బతో చాతి ఉద్ధమ్భాగా, రూపారూపభవా, తేసం హితాని తత్థుప్పజ్జనఖన్ధాదియోజనతోతి ఉద్ధమ్భాగియాని, తానియేవ సంయోజనానీతి **ఉద్ధమ్భాగియసంయోజనాని**. రూపారూపభవతో హేట్ఠిమకోట్ఠాసభావతో తత్థుప్పాదకిలేసానం అప్పహీనభావేన తతియమగ్గప్పత్తియా హేట్ఠా భజితబ్బతో వా అధోభాగా, కామభవా, తేసం హితాని సంయోజనానీతి **అధోభాగియసంయోజనానీ**తి.

ఇమేసు పన దససు రూపభవసంయోజనం, అరూపభవసంయోజనం, కామభవసంయోజనఞ్చ అత్థతో లోభోవ, సక్కాయదిట్ఠిసీలబ్బతపరామాసాపి దిట్ఠియేవ, తస్మా ధమ్మతో సత్త సంయోజనాని.

మిచ్ఛాసఙ్కప్పో మిచ్ఛావాయామో మిచ్ఛాసమాధీతి తథా పవత్తానం వితక్కవీరియసమాధీనమధివచనం. మిచ్ఛావాచాదయో తయో తథా పవత్తా చేతనా. మిచ్ఛాసతి పన చిత్తుప్పాదో. మిచ్ఛాఞాణం తథా పవత్తో మోహో. మిచ్ఛావిముత్తి లోకథూపికాదీసు మోక్ఖోతి పవత్తమిచ్ఛాగాహో.

కారణూపచారేనాతి లాభహేతుకో లాభో, అలాభహేతుకో అలాభోతిఆదినా కారియస్స కారణవసేన ఉపచరణేన. **లోకధమ్మగ్గహణన్తి** లోకధమ్మగ్గహణేన గహణం.

ఆవాసే మచ్ఛరియం, ఆవాసహేతుకం వా మచ్ఛరియన్తి **ఆవాసమచ్ఛరియం**. ఏవం **కులమచ్ఛరియాదీ**నిపి. తత్థ **ఆవాసో**తి విహారాది. **కులన్తి** ఉపట్ఠాకకులం, ఞాతికులఞ్చ. **లాభో**తి పచ్చయలాభోయేవ. **వణ్ణో**తి సరీరవణ్ణో చ గుణవణ్ణో చ. **ధమ్మో**తి ఆగమో, అధిగమో చ.

“తయో”తి వత్థుం అభిన్దిత్వా వుత్తం, భిన్దిత్వా చ పన వుచ్చమానే ద్వాదస హోన్తి.

అభిసజ్జనూపనయ్హనవసేన పవత్తనతో అభిజ్ఝాబ్యాపాదానం కాయగన్థతా దట్ఠబ్బా. “ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞ”న్తి ఏవం అవత్థుమ్హి పవత్తో అభినివేసో ఇదంసచ్చాభినివేసో. సీలబ్బతపరామాసఇదంసచ్చాభినివేసకాయగన్థా చేత్థ అత్థతో దిట్ఠియేవ, తస్మా ధమ్మతో తయో కాయగన్థా.

“ఛన్దదోసమోహభయానీ”తి అగతికారణత్తా వుత్తం, ఛన్దాదీహి పన అకత్తబ్బకరణం, కత్తబ్బాకరణఞ్చ అగతి నామ.

ఆసవేసు కామరాగభవరాగా అత్థతో లోభోతి ధమ్మతో తయో ఆసవా.

తేసమేవాతి కామరాగాదీనమేవ. తే హి ఓఘో వియ అత్తని పతితే అపాయసముద్దం పాపేన్తి, సంసారదుక్ఖతో చ సీసం ఉక్ఖిపితుం న దేన్తి, ఖన్ధాదీని చ ఖన్ధాదీహి యోజేన్తి.

కాముపాదానాదీనీతి కాముపాదానదిట్ఠుపాదానసీలబ్బతుపాదానఅత్తవాదుపాదానాని. దిట్ఠుపాదానాదీని చేత్థ తథా పవత్తా దిట్ఠియేవ, కాముపాదానం లోభోతి ధమ్మతో ద్వే ఉపాదానాని.

సత్తానుసయాతి ఏత్థ యది అప్పహీనట్ఠేన సత్తసన్తానే అనుసేన్తీతి అనుసయా. కస్మా సత్తేవ వుత్తా, నను అఞ్ఞేసమ్పి కిలేసానం అప్పహీనభావో విజ్జతీతి? న మయం అప్పహీనమత్తేన అనుసయం వదామ, కిన్తు అప్పహీనభావేన థామగతకిలేసా అనుసయాతి, థామగమనఞ్చ నేసం అఞ్ఞేహి అసాధారణో సభావో దట్ఠబ్బో. తథా హి ధమ్మసభావవేదినా తథాగతేన ఇమేయేవ అనుసయా వుత్తా, కామరాగోయేవ అనుసయో కామరాగానుసయో. ఏవం సేసేసుపి. అపరే పన “కామరాగస్స అనుసయో”తిఆదినిబ్బచనం వత్వా కామరాగాదీనం బీజభూతా అత్తభావస్స కిలేససమ్భూతా కిలేసుప్పాదనసత్తి అనుసయాతి వణ్ణేన్తి, తేసం మతపటిక్ఖేపో ఇధ పపఞ్చావహత్తా అనాహటో.

పాణస్స అతిపాతో **పాణాతిపాతో, పాణో**తి వోహారతో సత్తో, పరమత్థతో జీవితిన్ద్రియం. తస్మిం పాణే పాణసఞ్ఞినో జీవితిన్ద్రియుపచ్ఛేదకప్పయోగసముట్ఠాపికా వధకచేతనా పాణాతిపాతో. పరభణ్డే తథాసఞ్ఞినో తదాదాయకప్పయోగసముట్ఠాపికా థేయ్యచేతనా **అదిన్నాదానం**. అసద్ధమ్మకామతాయ కాయద్వారప్పవత్తా అగన్తబ్బట్ఠానవీతిక్కమచేతనా **కామేసుమిచ్ఛాచారో**. అభూతం వత్థుం భూతతో పరం విఞ్ఞాపేతుకామస్స తథా విఞ్ఞాపనప్పయోగసముట్ఠాపికా చేతనా **ముసావాదో**. సో పన పరస్స అత్థభేదకరోవ కమ్మపథో, ఇతరో కమ్మమేవ. సంకిలిట్ఠచిత్తస్స పరభేదనకామతాయ, అత్తపియకమ్యతాయ వా పరభేదకప్పయోగసముట్ఠాపికా చేతనా **పిసుణవాచా**. సాపి ద్వీసు భిన్నేసుయేవ కమ్మపథో. పరమమ్మచ్ఛేదకప్పయోగసముట్ఠాపికా ఏకన్తఫరుసచేతనా **ఫరుసవాచా**.

అనత్థవిఞ్ఞాపనప్పయోగసముట్ఠాపికా సంకిలిట్ఠచేతనా **సమ్ఫప్పలాపో** నామ. సో పన పరేహి గహితేయేవ కమ్మపథో హోతి. "అహో వతేదం మమ హోతూ"తి ఏవం పరభణ్డాభిజ్ఝాయనలక్ఖణా **అభిజ్ఝా**. "అహో వతాయం సత్తో వినస్సేయ్యా"తి ఏవం మనోపదోసలక్ఖణో **బ్యాపాదో**. "నత్థి దిన్న"న్తిఆదినా నయేన విపరీతదస్సనలక్ఖణా **మిచ్ఛాదిట్ఠి**. ఏత్థ చ నత్థికఅహేతుకఅకిరియదిట్ఠీహియేవ కమ్మపథభేదో.

ఇమేసు చ పాణాతిపాతాది తివిధం కాయకమ్మమేవ. తం కాయవచీద్వారేసుయేవ ఉప్పజ్జతి, న మనోద్వారే. తథా ముసావాదాది చతుబ్బిధం వచీకమ్మమేవ. అభిజ్ఝాదికం పన తివిధం మనోకమ్మమేవ. తం తీసుపి ద్వారేసు పవత్తతి. ద్వారన్తరేసుపి పవత్తమానస్స సకసకనామాపరిచ్చాగో వుత్తోయేవ. ధమ్మతో చేత్థ ఆదితో సత్త చేతనాసభావా, ఇతరే తయో చేతనాసమ్పయుత్తాతి దట్ఠబ్బా. మహాసావజ్జఅప్పసావజ్జప్పయోగాదిభేదో పన తత్థ తత్థ వుత్తనయేన వేదితబ్బో.

ఏతానీతి ఇమాని మగ్గఞాణాని. **యథాసమ్భవ**న్తి తంతంమగ్గానురూపం.

అపాయం గచ్ఛన్తి ఏతేహీతి **అపాయగమనీయా**. **సేసా**తి న అపాయగమనీయా. **ఓళారికా**తి తతియమగ్గేన పహాతబ్బావత్థం ఉపాదాయ ఓళారికా. తేనాహ "**సుఖుమా తతియమగ్గఞాణవజ్ఝా**"తి. సుఖుమా కామరాగపటిఘాతి సమ్బన్ధో. **చతుత్థమగ్గఞాణవజ్ఝా ఏవా**తి అవధారణేన పఠమమగ్గాదివజ్ఝతం నివత్తేతి. న హి రూపరాగాదీనం అపాయగామినియావత్థాపి అత్థి, యతో తే పఠమఞాణవజ్ఝాపి సియున్తి.

యత్థ యత్థ పన ఏవ-సద్దేన అవధారణం అకత్వా యం యం దుతియఞాణవజ్ఝన్తి వా తతియఞాణవజ్ఝన్తి వా చతుత్థఞాణవజ్ఝన్తి వా వక్ఖతి, తత్థ తత్థ సో సో పురిమఞాణేహి హతాపాయగమనీయాదిభావోవ హుత్వా ఉపరిఞాణవజ్ఝో హోతీతి వేదితబ్బో. తేన **లోభ...పే.... చతుత్థఞాణవజ్ఝానీ**తి ఏత్థ లోభాదయో హేట్ఠిమమగ్గవజ్ఝాపి హోన్తేవ.

యసేతి పరివారే.

దుక్ఖే సుఖన్తి సఞ్ఞాచిత్తవిపల్లాసాతి సమ్బన్ధో.

అగతియో పఠమమగ్గఞాణవజ్ఝాతి కిఞ్చాపి ఛన్దాదయో తణ్హాదిసభావా ఉపరిమగ్గవజ్ఝా, తథాపి తమ్మూలకస్స అకత్తబ్బకరణస్స, కత్తబ్బాకరణస్స చ అపాయగమనీయతాయ పఠమమగ్గఞాణవజ్ఝా.

కతాకతకుసలాకుసలవిసయం యం విప్పటిసారభూతం **కుక్కుచ్చం**, తం ఇధ తతియఞాణవజ్ఝం వుత్తం. యం పన "కుక్కుచ్చపకతతాయ ఆపత్తిం ఆపజ్జతీ"తి వుత్తం కుక్కుచ్చం, తం సన్ధాయ "కుక్కుచ్చవిచికిచ్ఛా సోతాపత్తిమగ్గేన పహీయన్తీ"తి (ధ. స. అట్ఠ. ౧౧౭౬) **ధమ్మసఙ్గణీఅట్ఠకథాయం** వుత్తం, తస్మా ద్విన్నం వచనానం అయం అధిప్పాయో వేదితబ్బో. అఞ్ఞేసుపి ఏదిసేసు ఠానేసు అధిప్పాయోవ పరియేసితబ్బో, న విరోధతో పచ్చేతబ్బం. ఓళారికానవసేసప్పహానం వా సన్ధాయ కుక్కుచ్చస్స పఠమతతియఞాణవజ్ఝతా వుత్తా. యం పన అరహతో ఉప్పజ్జమానం "భగవతా పటిక్ఖిత్తం అనువసిత్వా అనువసిత్వా ఆవసథపిణ్డం భుఞ్జితున్తి కుక్కుచ్చాయన్తో న పటిగ్గహేసీ"తి (పాచి. ౨౦౪) ఆగతం కుక్కుచ్చం, న తం నీవరణం. న హి నీవరణం అరహతో ఉప్పజ్జతి, నీవరణపతిరూపకం పన కప్పతీతి వీమంసనభూతం వినయకుక్కుచ్చం నామ, తం తథాపవత్తచిత్తుప్పాదోవ.

కామరాగపటిఘానుసయా అనుసహగతా తతియఞాణవజ్ఝా, ఓళారికానం పన దుతియఞాణవజ్ఝతా హేట్ఠా వుత్తనయావ.

అకుసలచిత్తుప్పాద-గ్గహణేన చేత్థ మక్ఖపలాసమాయాసాఠేయ్యథమ్భసారమ్భాదీనం సఙ్గహో కతోతి దట్ఠబ్బం.

౧౩౭౬. తేన తేనాతి తేన తేన ఘాతకేన సద్ధిం. కిం పనేతాని ఏతే ధమ్మే ఘాతేన్తాని అతీతానాగతే ఘాతేన్తి, ఉదాహు పచ్చుప్పన్నేతి. కిం పనేత్థ, యది తావ అతీతానాగతే, అఫలో వాయామో ఆపజ్జతి. కస్మా? పహాతబ్బానం తదా నత్థితాయ. అథ పచ్చుప్పన్నే, తథాపి అఫలో వాయామేన సద్ధిం పహాతబ్బానం అత్థితాయ. అథాపి కథఞ్చి పహానం సియా, సంకిలేసికా మగ్గభావనా ఆపజ్జతి పహాతబ్బప్పహాయకానం సహావట్ఠానతో? సచ్చమేతం, యే పన మగ్గేన అసముగ్ఘాటితత్తా కారణలాభే సతి అవస్సం ఉప్పజ్జనారహా కిలేసా, తే అత్తనో ఉప్పత్తియా అనుప్పత్తిధమ్మతం ఆపాదేన్తాని ఏతాని తే అనాగతే ఘాతేన్తి నామ.

౧౩౭౭-౮౨. పరిఞ్ఞాదీని కిచ్చానీతి పరిఞ్ఞాపహానసచ్ఛికిరియాభావనావసేన చత్తారి కిచ్చాని. **వుత్తానీ**తి "దుక్ఖం పరిఞ్ఞేయ్య"న్తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౯), "యో, భిక్ఖవే, దుక్ఖం పస్సతీ"తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౫.౧౧౦౦) చ వుత్తాని. **సచ్చాభిసమయే**తి చతున్నం అరియసచ్చానం పటివిజ్ఝనక్ఖణే.

యథాసభావతోతి అవిపరీతసభావేన. "**జానితబ్బానీ**"తి వత్వా కథం పనేతం జానితబ్బం, కథం నామ **ఏకేకస్స ఞాణస్స ఏకక్ఖణే** చత్తారి కిచ్చాని సమ్భవన్తి. న హి తాదిసం కిఞ్చి లోకే దిట్ఠం అత్థి, న చ వచనం లబ్భతీతి చోదనం మనసి నిధాయ తేసం జాననవిధిం ఉపమావసేన తావ దస్సేతుం "**పదీపో హీ**"తిఆది వుత్తం. **విదంసేతీ**తి దస్సేతి. **పరియాదియతీ**తి ఖేపేతి.

౧౩౮౩-౪. పరిఞ్ఞాభిసమయేనాతి అనవసేసతో పరిచ్ఛిజ్జ జాననసఙ్ఖాతేన పటివిజ్ఝనేన. **అభిసమేతీ**తి అసమ్మోహవసేన పటివిజ్ఝతి. **పహానాభిసమయేనేవా**తి సముచ్ఛేదప్పహానసఙ్ఖాతేన పటివిజ్ఝనేన అసమ్మోహతోవ అభిసమేతి. **భావనావిధినా**తి సహజాతాదిపచ్చయతావసేన భావనాభిసమయవిధినా. మగ్గఞాణఞ్హి సమ్మాసఙ్కప్పాదివసేన మగ్గపుబ్బభాగభావనాసమ్భూతేన అరియమగ్గభావనాసఙ్ఖాతేన పటివిజ్ఝనేన అభిసమేతీతి అట్ఠఙ్గికం మగ్గం అసమ్మోహతో పటివిజ్ఝతి. తఞ్హి సమ్పయుత్తధమ్మేసు సమ్మోహం విద్ధంసేన్తం అత్తనిపి సమ్మోహం విద్ధంసేతియేవ. **నిరోధ**న్తి నిబ్బానం. **సచ్ఛికరోతీ**తి పచ్చక్ఖకరణవసేన పటివిజ్ఝతి. "నిరోధం సచ్ఛికరోతీ"తి నిరోధసచ్చమేకం ఆరమ్మణపటివేధేన చత్తారిపి సచ్చాని అసమ్మోహపటివేధేన మగ్గఞాణం పటివిజ్ఝతి.

ఏవం యుత్తివసేన విభావితం ఏకపటివేధం ఆగమేనపి సాధేతుం "**వుత్తమ్పి చేత**"న్తిఆది వుత్తం. **మగ్గసమఙ్గిస్స ఞాణ**న్తి హి "యో ను ఖో, ఆవుసో, దుక్ఖం పస్సతి, దుక్ఖసముదయమ్పి సో పస్సతి, దుక్ఖనిరోధమ్పి, దుక్ఖనిరోధగామినిపటిపదమ్పి సో పస్సతీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౧౦౦) ఏకసచ్చదస్సనసమఙ్గినో అఞ్ఞసచ్చదస్సనసమఙ్గిభావవిచారణాయం తమత్థం సాధేతుం ఆయస్మతా గవమ్పతిత్థేరేన వుత్తం. అఞ్ఞథా కమాభిసమయే సతి పురిమదిట్ఠస్స పున అదస్సనతో సముదయాదిపస్సతో దుక్ఖాదిదస్సనం పున అవత్తబ్బం సియా. ఇదాని పనేత్థ ఉపమాసంసన్దనం కరోన్తో ఆహ "**పదీపో**"తిఆది. నిస్సయాభావహేతుతాయ దుక్ఖపరిఞ్ఞాయ వట్టిజ్ఝాపనసదిసతా,

పటిపక్ఖవిద్ధంసనతాయ సముదయప్పహానస్స అన్ధకారవినాసనసదిసతా, ఞాణాలోకపరిబ్రూహనతాయ మగ్గభావనాయ ఆలోకవిదంసనసదిసతా, తేన తేన మగ్గేన యథా యథా నిరోధస్స సచ్ఛికిరియా, తథా తథా కిలేసస్నేహపరియాదానం హోతీతి నిరోధసచ్ఛికిరియాయ స్నేహపరియాదానసదిసతా కారణూపచారేన వుత్తా.

౧౩౮౫-౬. అపరాయపి ఉపమాయ తమత్థం దస్సేన్తో ఆహ "**ఉగ్గచ్ఛన్తో**"తిఆది. **ఓభాసేతీ**తి పకాసేతి. **పటిహఞ్ఞతీ**తి పటిప్పస్సమ్భతి. ఏత్థాపి యథా సూరియో రూపగతాని ఓభాసేతి, ఏవం మగ్గఞాణం దుక్ఖం పరిజానాతి. యథా అన్ధకారం వినాసేతి, ఏవం సముదయం పజహతి. యథా ఆలోకం దస్సేతి, ఏవం సహజాతాదిపచ్చయతాయ మగ్గం భావేతి . యథా సీతం పటిప్పస్సమ్భతి, ఏవం సబ్బకిలేసదరథపరిళాహపటిప్పస్సద్ధిభూతం నిరోధం సచ్ఛికరోతీతి ఉపమాసంసన్దనం దట్ఠబ్బం.

౧౩౮౮. **అప్పేతీ**తి పవ్పోతి. దుక్ఖపరిఞ్ఞాయ సక్కాయతీరసమతిక్కమభావతో ఓరిమతీరప్పజహనసదిసతా, మగ్గభావనాయ సత్తతింసబోధిపక్ఖియధమ్మవహనతాయ భణ్డవహనసదిసతా, ఏత్తావతా పఞ్ఞాభావనాయ నానాకిలేసవిద్ధంసనవసప్పవత్తో ఆనిసంసో దస్సితో హోతీతి.

అరియఫలసమాపత్తినిరోధసమాపత్తియోపి పనస్సా ఆనిసంసాతి దట్ఠబ్బం. తా పన సఙ్ఖేపతో ఏవం దట్ఠబ్బా – "అరియఫలసమాపత్తీ"తి హి చతున్నమ్పి ఫలట్ఠానం అత్తనో అత్తనో అరియఫలస్స దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారత్థం నిరోధే అప్పనా. చత్తారోపి హి అరియపుగ్గలా సకం సకం ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జన్తి. కేచి పన "అనాగామిఅరహన్తోవ సమాపజ్జన్తి సమాధిస్మిం పరిపూరకారితాయా"తి వదన్తి, తం అకారణం అత్తనా పటిలద్ధసమాపత్తిసమాపజ్జనే సమాధిస్మిం పరిపూరకారితాయ కాతబ్బాభావతో. సబ్బసో అసముచ్ఛిన్నకిలేసస్స హి పుథుజ్జనస్సాపి అత్తనా పటిలద్ధలోకియసమాపత్తిసమాపజ్జనం లబ్భతి, కిమఙ్గం పన సముచ్ఛిన్నేకచ్చకిలేసానం అరియానం. ఉపరిమా పన హేట్ఠిమం పుట్ఠే పటిలద్ధమ్పి న సమాపజ్జన్తి పుగ్గలన్తరభావం ఉపగతత్తా. సముగ్ఘాటితకమ్మకిలేసనిరోధనేన హి పుథుజ్జనేహి వియ సోతాపన్నస్స, సోతాపన్నాదీహి సకదాగామిఆదీనం పుగ్గలన్తరభావూపగమనం అత్థి, అనన్తరఫలత్తా చ లోకుత్తరకుసలానం హేట్ఠిమతో ఉపరిమో భవన్తరగతో వియ హోతీతి తస్స తస్స అరియస్స తం తం ఫలం భవఙ్గసదిసం హోతి, తస్మా పుగ్గలన్తరభావూపగమనేన పటిప్పస్సద్ధత్తా నత్థి ఉపరిమస్స హేట్ఠిమఫలసమాపత్తియా సమాపజ్జనం, హేట్ఠిమో పన ఉపరిమం న సమాపజ్జతి అనధిగతత్తాతి చత్తారోపి పుగ్గలా సకసకఫలమేవ సమాపజ్జన్తి. తం పన సమాపజ్జితుకామేన అరియసావకేన రహోగతేన పటిసల్లీనేన ఉదయబ్బయాదివసేన సఙ్ఖారా విపస్సితబ్బా. తస్స పవత్తానుపుబ్బవిపస్సనస్స సఙ్ఖారారమ్మణగోత్రభుఞాణానన్తరం ఫలసమాపత్తివసేన నిరోధే చిత్తం అప్పేతి. ఫలసమాపత్తినిన్నచిత్తతాయ చేత్థ సేఖస్స ఫలమేవ ఉప్పజ్జతి, న మగ్గో. అఞ్ఞో ఏవ హి విపస్సనాచారో అరియమగ్గావహో, అఞ్ఞో ఫలసమాపత్తిఆవహో.

తథా హి అరియమగ్గవీథియం అనులోమఞాణాని అనిబ్బిద్ధపుబ్బానం థూలథూలలోభక్ఖన్ధాదీనం సాతిసయం పదాలనేన లోకియఞాణేసు ఉక్కంసపారమిప్పత్తాని మగ్గానుకూలాని హుత్వా ఉప్పజ్జన్తి, ఫలసమాపత్తివీథియం పన తాని తేన తేన మగ్గేన తేసం తేసం కిలేసానం సముచ్ఛిన్నత్తా కిలేసవిక్ఖమ్భనే నిరుస్సుక్కాని కేవలం అరియానం ఫలసమాపత్తిసుఖసమఙ్గిభావస్స పరికమ్మప్పత్తాని హుత్వా ఉప్పజ్జన్తీతి న తేసం కుతోచి వుట్ఠానసమ్భవో. యతో నేసం పచ్ఛిమో సఙ్ఖారనిమిత్తతో వుట్ఠహిత్వా మగ్గస్స అనన్తరపచ్చయో భవేయ్య, తేనేవ చ ఫలసమాపత్తియా

అనన్తరపచ్చయభూతం ఞాణం సఙ్ఖారారమ్మణమేవ హోతి, న నిబ్బానారమ్మణన్తి వేదితబ్బం. పుబ్బాభిసఙ్ఖారవసేన చస్సా పబన్ధవసేన పవత్తిపరిచ్ఛిన్నకాలాపగమే భవఙ్గవసేన తతో వుట్ఠానఞ్చ వేదితబ్బం.

నిరోధసమాపత్తి పన తతియచతుత్థఫలట్ఠానం అనుపుబ్బనిరోధవసేన చిత్తచేతసికానం ధమ్మానం అప్పవత్తి. అనాగామిఅరహన్తోయేవ హి కామచ్ఛన్దాదిసముచ్ఛిన్దనేన సమాధిస్మిం పరిపూరకారితాయ సమథఫలసమన్నాగతత్తా నిరోధం సమాపజ్జన్తి. తథా హేతం సమథవిపస్సనానం యుగనన్ధభావప్పవత్తనవసేన ద్వీహి బలేహి సమన్నాగతస్సేవ సమ్భవతి, తస్మా తం సమాపజ్జితుకామేన అనాగామినా, ఖీణాసవేన వా అట్ఠసమాపత్తిలాభినా రహోగతేన పటిసల్లీనేన పఠమజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ తత్థ సఙ్ఖారా అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో విపస్సితబ్బా, తతో దుతియం తతియం చతుత్థం ఆకాసానఞ్చాయతనం విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ తథేవ తత్థ సఙ్ఖారా సమ్మసితబ్బా, అథ ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ నానాబద్ధావికోపనం సఙ్ఘపటిమాననం సత్థుపక్కోసనం అద్ధానపరిచ్ఛేదోతి చతుబ్బిధం పుబ్బకిచ్చం కాతబ్బం.

తత్థ సరీరతో విసంయుత్తా మఞ్చపీఠాదయో సత్తాహబ్భన్తరే యథా న నస్సన్తి, తథా అధిట్ఠానం **నానాబద్ధావికోపనం**. సరీరసంయుత్తే విసుం అధిట్ఠానకిచ్చం నత్థి. సఙ్ఘో పన ఞత్తికమ్మాదీసు కిఞ్చిదేవ కమ్మం కత్తుకామో "యావ మం న పక్కోసతి, తావదేవ వుట్ఠహిస్సామీ"తి పుబ్బాభోగకరణం **సఙ్ఘపటిమాననం**. సత్థా చ "సిక్ఖాపదపఞ్ఞాపనాదీసు యావ మం న పక్కోసతి, తావదేవ వుట్ఠహిస్సామీ"తి పుబ్బాభోగకరణం **సత్థుపక్కోసనం**. సత్తాహబ్భన్తరే అత్తనో ఆయుసఙ్ఖారస్స పవత్తనసమత్థతావలోకనం **అద్ధానపరిచ్ఛేదో**. ఏవం కతపుబ్బకిచ్చేన నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం సమాపజ్జితబ్బం. అథేకం వా ద్వే వా చిత్తవారే అతిక్కమిత్వా అచిత్తకో హోతి, నిరోధం ఫుసతి, తతో యథాపరిచ్ఛేదం తతియచతుత్థఫలానం అఞ్ఞతరేన నిరోధా వుట్ఠహిస్సతీతి. ఏవమయం దువిధా సమాపత్తి లోకుత్తరపఞ్ఞాయ ఆనిసంసో.

౧౩౮౨-౪. సదేవకలోకతో ఉత్తిణ్ణేన, ఉత్తరితరేన వాతి **లోకుత్తరేన** సమ్మాసమ్బుద్ధేన. పఞ్ఞాయ భావనన్తి సమ్బన్ధో. **హితభావన**న్తి ఇధలోకపరలోకహితవిభావనం ఇమం పఞ్ఞాభావనం. **సుఖసంహిత**న్తి సినిద్ధచ్ఛాయుదకవన్తతాదినా సుఖసహితం. **హిత**న్తి యోగకమ్మస్స హితం . **ఉత్తమ**న్తి ఉగ్గతతమం, అచ్చుగ్గతం బలవన్తమ్పీతి అధిప్పాయో. **అవిగ్గహకమ్మద**న్తి విగ్గహఞ్చ కమ్మఞ్చ న దేతీతి అవిగ్గహకమ్మదన్తి అత్థో.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

అభిధమ్మావతారసంవణ్ణనాయ

కిలేసప్పహానకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౪. చతువీసతిమో పరిచ్ఛేదో

పచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౧౩౯౨. ఇదాని నేసం పచ్చయవిధిం దస్సేతుం ''**యేస**''న్తిఆది ఆరద్ధం.

పటిచ్చ ఏనం ఫలమేతి పవత్తతి, తిట్ఠతి, ఉప్పజ్జతి వాతి **పచ్చయో**, హినోతి పతిట్ఠాతి ఏత్థాతి **హేతు**, అనేకత్థత్తా ధాతుసద్దానం హి-సద్దో మూల-సద్దో వియ పతిట్ఠత్థో వేదితబ్బో, హినోతి వా ఏతేన కమ్మనిదానభూతేన ఉద్ధం ఓజం అతిహరన్తేన మూలేన వియ పాదపో తప్పచ్చయం ఫలం గచ్ఛతి విరుళ్హిం ఆపజ్జతీతి **హేతు**, హేతు చ సో మూలట్ఠేన, పచ్చయో చ ఉపకారకట్ఠేనాతి **హేతుపచ్చయో**, హేతు హుత్వా పచ్చయో హేతుభావేన పచ్చయోతి అత్థో.

ఏవం ఆరమ్మణపచ్చయాదీసు దట్ఠబ్బం. స్వాయం పటిసన్ధియం కమ్మసముట్ఠానానం, పవత్తియం చిత్తసముట్ఠానానం రూపానం, ఉభయత్థ సహజాతనామధమ్మానఞ్చ పచ్చయో. **సబ్బలోకియలోకుత్తర**న్తి ఇమినా పణ్ణత్తియాపి లోకే విదితభావేన లోకియపదేన సఙ్గహితత్తా రూపాదిభేదేసు ఛబ్బిధేసు సఙ్ఖతాసఙ్ఖతపణ్ణత్తిధమ్మేసు న కోచి ధమ్మో ఆరమ్మణపచ్చయో న హోతీతి దస్సేతి. తేనేవ ''**యం యం ధమ్మం ఆరబ్భా**''తి అనియతో కతోతి. నను చ "యం యం ధమ్మ"న్తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౨-౩) వుత్తత్తా పణ్ణత్తియా గహణం న హోతీతి? నాయం దోసో ధమ్మసద్దస్స ఞేయ్యవచనత్తా. **ఆరబ్భా**తి ఆలమ్బిత్వా, గహేత్వాతి అత్థో. **ఉప్పజ్జన్తీ**తి ఇదం నిదస్సనమత్తం. తే పన తం ఆరబ్భ ఉప్పజ్జన్తి చేవ తిట్ఠన్తి చ. యథా హి దుబ్బలో పురిసో దణ్డం వా రజ్జుం వా ఆలమ్బిత్వా ఉట్ఠహతి చేవ తిట్ఠతి చ, ఏవం చిత్తచేతసికా ధమ్మా రూపాదిఆరమ్మణం ఆలమ్బిత్వా ఉప్పజ్జన్తి చేవ తిట్ఠన్తి చాతి.

జేట్ఠకట్ఠేన ఉపకారకో ధమ్మో **అధిపతిపచ్చయో. జేట్ఠకట్ఠేనా**తి చ పముఖభావేన. అత్తాధీనానఞ్హి పతిభూతో ధమ్మో అధిపతీతి సో తేసం పముఖభావేన పవత్తతి. "ఛన్దాధిపతి ఛన్దసమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం అధిపతిపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆదివచనతో ఛన్దాదయో చత్తారో ధమ్మా సహజాతనామరూపానం సహజాతాధిపతీతి దస్సేన్తో ఆహ ''**తత్థ సహజాతాధిపతీ**''తిఆది. "ఛన్దవతో కిం నామ కమ్మం న సిజ్ఝతీ"తిఆదికం పురిమాభిసఙ్ఖారూపనిస్సయం లభిత్వా ఉప్పజ్జమానే చిత్తుప్పాదే ఛన్దాదయో ధురభూతా జేట్ఠకభూతా సమ్పయుత్తధమ్మే, తంసముట్ఠానరూపే చ సాధయమానా వసే వత్తయమానా హుత్వా పవత్తన్తి, తే చ తేసం వసేన వత్తన్తి హీనాదిభావేన తదనువత్తనతో. తేన తే అధిపతిపచ్చయా హోన్తి, నో చ ఖో ఏకతో. యదా హి ఛన్దం ధురం ఛన్దం జేట్ఠకం కత్వా చిత్తం పవత్తతి, తదా ఛన్దోవ అధిపతి, న ఇతరే. ఏస నయో సేసేసుపి. అధిపతిభావోపి హి నేసం అత్తనో పవత్తినివారకే అభిభుయ్య పవత్తనతో హోతి. **అవసేస**న్తి యథావుత్తానం తేసం గరుకాతబ్బతాభావతో, గరుకతస్సేవ చ ఆరమ్మణాధిపతిభావవచనతో. వుత్తఞ్హేతం "యం యం ధమ్మం గరుం కత్వా యే యే ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి చిత్తచేతసికా ధమ్మా, తే తే ధమ్మా తేసం తేసం ధమ్మానం అధిపతిపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౩). తత్థ **గరుం కత్వా**తి గరుకారచిత్తీకారవసేన వా అస్సాదనవసేన వా గరుం భారికం లద్ధబ్బం అనవఞ్ఞాతం కత్వా. గరుకాతబ్బఞ్హి ఆరమ్మణం తన్నిన్నపోణపబ్భారానం అస్సాదనపచ్చవేక్ఖణమగ్గఫలానం అత్తనో వసే వత్తయమానం వియ పచ్చయో హోతి, తస్మా అయం అత్తాధీనానం పతిభావేన ఉపకారకత్తా అధిపతిపచ్చయో దట్ఠబ్బో.

అన్తరయతీతి అన్తరం, బ్యవధాయకన్తి అత్థో, నాస్స అన్తరం విజ్జతీతి అనన్తరో, సోయేవ పచ్చయోతి **అనన్తరపచ్చయో,** అనన్తరభావేన ఉపకారకో ధమ్మోతి అధిప్పాయో. **అనన్తరనిరుద్ధా**తి అత్తనో నిరోధానన్తరం అనురూపచిత్తుప్పాదస్స ఉప్పత్తిపచ్చయభావేన తస్స ఉప్పత్తియా పురిమభాగే అనన్తరం హుత్వా నిరుద్ధా, రూపధమ్మా పన అనన్తరపచ్చయా నత్థి.

సమనన్తరభావేన ఉపకారకో ధమ్మో **సమనన్తరపచ్చయో,** తథా సమనన్తరపచ్చయోపీతి ఠపేత్వా ఉపసగ్గమత్తం న ఏత్థ కోచి విసేసో. యో హి అనన్తరపచ్చయో, సోవ సమనన్తరపచ్చయోతి. పురిమపచ్ఛిమానఞ్హి అనన్తరుప్పాదభావతో నిరన్తరుప్పాదనసమత్థతా అనన్తరపచ్చయతా, రూపకలాపానం వియ సణ్ఠానాభావతో పచ్చయపచ్చయుప్పన్నానం సహట్ఠానాభావతో చ "ఇదమితో ఉద్ధం హేట్ఠా తిరియ"న్తి విభాగాభావా అత్తనో ఏకత్తమివ ఉపనేత్వా సుట్ఠు అనన్తరభావేన ఉప్పాదేతుం సమత్థతా సమనన్తరపచ్చయతా, తస్మా ధమ్మతో అవిసేసేపి వినేయ్యవసేన బ్యఞ్జనత్థమత్తతో విసేసం గహేత్వా తేసం విసుం దేసనా కతా. యమ్పి "అత్థానన్తరతాయ అనన్తరపచ్చయో, కాలానన్తరతాయ సమనన్తరపచ్చయో"తి ఆచరియానం మతం, తం "నిరోధా వుట్ఠహన్తస్స నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం కుసలం ఫలసమాపత్తియా సమనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆదీహి (పట్ఠా. ౧.౧.౪౧౮) విరుజ్ఝతీతిఆదినా పటిక్ఖిత్తం.

ఉప్పజ్జమానోవ సహుప్పాదనవసేన ఉపకారకో ధమ్మో సహజాతపచ్చయో పకాసస్స పదీపో వియ, సో పనాయం "చిత్తచేతసికా ధమ్మా అఞ్ఞమఞ్ఞం, సహజాతరూపానఞ్చ, మహాభూతా అఞ్ఞమఞ్ఞం, ఉపాదారూపానఞ్చ, పటిసన్ధిక్ఖణే వత్థువిపాకా అఞ్ఞమఞ్ఞ"న్తి చ తివిధో హోతి, తస్మా వుత్తం "**చిత్తచేతసికా**"తిఆది. యమ్పి హి పాళియం అరూపక్ఖన్ధాదివసేనస్స ఛబ్బిధతం వుత్తం, తమ్పి ఏత్థేవ సఙ్గహితం. యో పనేత్థ సేసరూపధమ్మానం, ఉభయత్థ వత్థునో చ పవత్తియా అరూపధమ్మానం, ఉపాదారూపానఞ్చ అఞ్ఞమఞ్ఞం మహాభూతానం సహజాతపచ్చయత్తాభావో, సో పచ్చయభావసామత్థియవిసేసాయోగతోతి దట్ఠబ్బం.

అఞ్ఞమఞ్ఞం ఉప్పాదనుపత్థమ్భనభావేన అత్తనో ఉపకారకస్స ఉపకారకో ధమ్మో అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయో. అఞ్ఞమఞ్ఞూపత్థమ్భకతిదణ్డకం వియ ఉపకారకతా చ అఞ్ఞమఞ్ఞతావసేనేవ దట్ఠబ్బా, న సహజాతాదివసేన. సహజాతాదిపచ్చయో హోన్తోయేవ హి కోచి కస్సచి అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయో న హోతి చిత్తచేతసికానం చిత్తజరూపే సతి, మహాభూతానం ఉపాదారూపే సతి అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయత్తాభావతో. యథాహ "చత్తారో ఖన్ధా అరూపినో అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయేన పచ్చయో, చత్తారో మహాభూతా…పే.… ఓక్కన్తిక్ఖణే నామరూపం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా. ౧.౧.౭). ఆచరియేన పన పచ్చయుప్పన్నధమ్మే అపరామసిత్వా వుచ్చమానత్తా అవిసేసేన వుత్తం "తథా అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయో"తి.

తరుఆదీనం పథవీ వియ అధిట్ఠానాకారేన, చిత్తకమ్మాదీనం పటాదయో వియ చ నిస్సయాకారేన ఉపకారకో ధమ్మో నిస్సయపచ్చయో. **వత్థురూపానీ**తి సత్తన్నం విఞ్ఞాణధాతూనం అధిట్ఠానాకారేన నిస్సయపచ్చయభూతాని వత్థురూపాని. **మహాభూతా చిత్తచేతసికా చా**తి అఞ్ఞమఞ్ఞం, ఉపాదారూపానఞ్చ తథేవ నిస్సయభూతాని మహాభూతాని అఞ్ఞమఞ్ఞం, సహజాతరూపానఞ్చ నిస్సయాకారేన పచ్చయాని చిత్తచేతసికాని, తదధీనవుత్తితాయ అత్తనో ఫలేన నిస్సితో న పటిక్ఖిత్తోతి నిస్సయో.

యథా పన భుసో ఆయాసో ఉపాయాసో, ఏవం భుసో నిస్సయో ఉపనిస్సయో, బలవకారణన్తి అత్థో, తస్మా బలవకారణభావేన ఉపకారకో ధమ్మో ఉపనిస్సయపచ్చయోతి వేదితబ్బో. సో ఆరమ్మణూపనిస్సయో అనన్తరూపనిస్సయో

పకతూపనిస్సయోతి తివిధోతి ఆహ ‘‘**ఆరమ్మణా**’’తిఆది. తత్థ –

> ‘‘దానం దత్వా సీలం సమాదియిత్వా ఉపోసథకమ్మం కత్వా తం గరుం కత్వా పచ్చవేక్ఖతి, పుబ్బే సుచిణ్ణాని గరుం కత్వా పచ్చవేక్ఖతి, ఝానా వుట్ఠహిత్వా ఝానం గరుం కత్వా పచ్చవేక్ఖతి, సేఖా గోత్రభుం గరుం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తి, వోదానం గరుం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తి, సేఖా మగ్గా వుట్ఠహిత్వా మగ్గం గరుం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తీ’’తి (పట్ఠా. ౧.౧.౪౨౩) –

ఏవమాదినా నయేన ఆరమ్మణూపనిస్సయో తావ ఆరమ్మణాధిపతినా సద్ధిం నానత్తం అకత్వావ విభత్తో. తేనాహ ‘‘**ఆరమ్మణూపనిస్సయో ఆరమ్మణాధిపతియేవా**’’తి. కిఞ్చాపి నానత్తం అకత్వా విభత్తో, తథాపి అయం తేసం విసేసో – యం ఆరమ్మణం గరుం కత్వా చిత్తచేతసికా ఉప్పజ్జన్తి, తం నియమతో తేసం ఆరమ్మణేసు బలవారమ్మణం హోతి. ఇతి గరుకాతబ్బమత్తట్ఠేన ఆరమ్మణాధిపతి, బలవకారణట్ఠేన ఆరమ్మణూపనిస్సయోతి చ ఏవమేతేసం నానత్తం వేదితబ్బం.

అనన్తరూపనిస్సయోపి ‘‘పురిమా పురిమా కుసలా ఖన్ధా పచ్ఛిమానం పచ్ఛిమానం కుసలానం ఖన్ధానం ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో’’తిఆదినా (పట్ఠా. ౧.౧.౪౨౩) నయేన అనన్తరపచ్చయేన సద్ధిం నానత్తం అకత్వావ విభత్తోతి ఆహ ‘‘**అనన్తరూపనిస్సయో పన అనన్తరపచ్చయోవా**’’తి. ఏవం సన్తేపి అత్తనో అనన్తరా అనురూపచిత్తుప్పాదవసేన అనన్తరపచ్చయో, బలవకారణవసేన అనన్తరూపనిస్సయపచ్చయోతి ఏవమేతేసం నానత్తం వేదితబ్బం.

పకతియా ఏవ పచ్చయన్తరరహితేన అత్తనో సభావేనేవ ఉపనిస్సయో **పకతూపనిస్సయో,** ఆరమ్మణఅనన్తరేహి అమిస్సోవ పుథగేవ కోచి ఉపనిస్సయోతి వుత్తం హోతి. అథ వా పకతో ఉపనిస్సయో **పకతూపనిస్సయో. పకతోతి** చేత్థ ప-కారో ఉపసగ్గో, సో అత్తనో ఫలస్స ఉప్పాదనసమత్థభావేన సన్తానే నిప్ఫాదితభావం, ఉపసేవితభావఞ్చ దీపేతి, తస్మా అత్తనో సన్తానే నిప్ఫన్నో వా కాయికసుఖదుక్ఖసద్ధాసీలాది ఉపసేవితో వా ఉతుభోజనాది పకతూపనిస్సయోతి అత్థో. ఉపసేవనఞ్చేత్థ దువిధం ఉపయోగోపసేవనం ఆరమ్మణూపసేవనఞ్చ. ఏవఞ్చ కత్వా అనాగతస్సాపి ఉపనిస్సయపచ్చయతా లద్ధా హోతి. **కాయికసుఖ...పే.... యో చాతి** ఏత్థ కాయికసుఖదుక్ఖాని రాగసద్ధాదీనం, ఉతుభోజనాదయో చిత్తసమాధానాదీనం, సద్ధాసీలాదయో సద్ధాసీలాదీనఞ్చ ఉపనిస్సయా హోన్తి. **ఆది**-సద్దేన యం యం ఉపనిస్సాయ యస్స యస్స సమ్భవో, తం తం తస్స తస్స ఉపనిస్సయపచ్చయభూతం సఙ్గణ్హాతి. పచ్చయమహాపదేసో హేస, యదిదం ఉపనిస్సయపచ్చయోతి.

పచ్చయుప్పన్నతో పఠమతరం ఉప్పజ్జిత్వా వత్తమానభావేన ఉపకారకో ధమ్మో **పురేజాతపచ్చయో**. సో చ రూపధమ్మోవ సమానో అరూపధమ్మస్సేవ హోతి. తేనాహ ‘‘**వత్థుపురేజాతో నామా**’’తిఆది. యథా చేత్థ ‘‘**వత్థురూపానీ**’’తి హదయవత్థునోపి గహణం, ఏవం ‘‘**రూపాదీని**’’తిఆది-గ్గహణేన ధమ్మారమ్మణస్సాపి గహణం దట్ఠబ్బం. నను చ పఞ్చారమ్మణానేవ ఆరమ్మణపురేజాతభావేన ఆగతానీతి? సచ్చం ఆగతాని, పఞ్హావారే పన ‘‘సేఖా వా పుథుజ్జనా వా చక్ఖుం అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో విపస్సన్తీ’’తిఆదినా (పట్ఠా. ౧.౧.౪౨౪) అవిసేసేన పచ్చుప్పన్నచక్ఖాదీనమ్పి గహితత్తా ధమ్మారమ్మణస్స ఆరమ్మణపురేజాతభావో న సక్కా పటిబాహితుం. అత్థతోపి హేతం సిద్ధం ‘‘యం యం పచ్చుప్పన్నం ఆరమ్మణం గహేత్వా మనోద్వారే చిత్తం పవత్తతి, తం తస్స ఆరమ్మణపురేజాతం హోతీ’’తి. ఏత్థ చ

నిస్సయారమ్మణాకారాదీహి విసిట్ఠా పురేజాతభావేన వినా ఉపకారభావం అగచ్ఛన్తానం వత్థారమ్మణానం పురేజాతాకారేన ఉపకారకతా పురేజాతపచ్చయతాతి అయమస్స నిస్సయారమ్మణపచ్చయతాహి విసేసో.

గిజ్ఝపోతకసరీరానం ఆహారాసా చేతనా వియ పురేజాతానం రూపానం ఉపత్థమ్భకభావేన ఉపకారకో ధమ్మో **పచ్ఛాజాతపచ్చయో**. మనోసఞ్చేతనాహారవసేన హి పచ్ఛాజాతచిత్తచేతసికేహి వినా సన్తానట్ఠితిహేతుభావం అగచ్ఛన్తానం పచ్ఛాజాతాకారేన చిత్తచేతసికానం ఉపకారకతా విప్పయుత్తాకారాదీహి విసిట్ఠా పచ్ఛాజాతపచ్చయతాతి ఏవం సబ్బపచ్చయానం పచ్చయన్తరాకారవిసిట్ఠా ఉపకారకతా దట్ఠబ్బా. సో పన "పచ్ఛాజాతా చిత్తచేతసికా ధమ్మా పురేజాతస్స ఇమస్స కాయస్స పచ్ఛాజాతపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౧౧) ఆగతత్తా ఏకవిధోతి ఆహ "**చిత్తచేతసికావా**"తి.

పురిమపురిమపరిచితగన్థో వియ ఉత్తరుత్తరస్స గన్థస్స కుసలాదిభావేన అత్తసదిసపగుణబలవభావవిసిట్ఠం అత్తసజాతియతాగాహకం ఆసేవనం, తేన పచ్చయా సజాతియధమ్మావ **ఆసేవనపచ్చయో**. భిన్నజాతికా హి భిన్నజాతికానం ఆసేవనగుణేన పగుణబలవభావవిసిట్ఠం కుసలాదిభావసఙ్ఖాతం అత్తనో గతిం గాహాపేతుం న సక్కోన్తి, న చ సయం తతో గణ్హన్తి. తే పన అనన్తరాతీతాని లోకియకుసలాకుసలాని చేవ అనావజ్జనకిరియాజవనాని చాతి ఆహ "**ఠపేత్వా ఆవజ్జనద్వయ**"న్తిఆది. "న మగ్గపచ్చయా ఆసేవనే ఏక"న్తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౨౨౧) వచనతో అహేతుకకిరియాసు హసితుప్పాదస్సేవ ఆసేవనభావేన, ఆవజ్జనద్వయం ఆసేవనపచ్చయో న హోతి, లోకుత్తరమ్పి కుసలం భిన్నజాతికస్సేవ ఫలస్స పురేచరత్తా న తేన, ఆసేవనగుణం గణ్హాపేతి, విపాకాబ్యాకతమ్పి కమ్మవసేన . విపాకభావప్పత్తం కమ్మపరిణామితం కమ్మవేగక్ఖిత్తం పతితం వియ హుత్వా పవత్తమానం అత్తనో సభావం గాహేత్వా పరిభావేత్వా నేవ అఞ్ఞవిపాకం పవత్తేతి, న చ పురిమవిపాకానుభావం గహేత్వా ఉప్పజ్జతి. లోకుత్తరవిపాకమ్పి హి కిఞ్చాపి జవనవసేన ఉప్పజ్జతి, ఆసేవనగుణం పన గణ్హాతి, న చ అఞ్ఞం గాహాపేతి. యమ్పి "ఆసేవనవినిముత్తం జవనం నత్థీ"తి **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** వుత్తం, తమ్పి "యేభుయ్యవసేన వుత్త"న్తి విఞ్ఞాయతి, ఇతరథా పన ఆచరియస్స అసమపేక్ఖితావిధాయకత్తప్పసఙ్గతో. తథా హి వుత్తం **పట్ఠానట్ఠకథాయం** "లోకుత్తరో పన ఆసేవనపచ్చయో నామ నత్థీ"తి (పట్ఠా॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౨). మగ్గో పన గోత్రభుతో ఆసేవనం న గణ్హాతీతి నత్థి భూమిఆదివసేన నానాజాతికతాయ అనధిప్పేతత్తా. తథా హి వుత్తం **పట్ఠానే** "గోత్రభు మగ్గస్స ఆసేవనపచ్చయేన పచ్చయో, వోదానం మగ్గస్స ఆసేవనపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౨౬).

చిత్తప్పయోగసఙ్ఖాతఆయూహనకిరియాభావేన సహజాతానం, నానక్ఖణికానఞ్చ ఉపకారకో ధమ్మో **కమ్మపచ్చయో** . కమ్మన్తి హి చేతనా వుచ్చతి, సా చ ఆయూహనబ్యాపారా. పచ్చయుప్పన్నేన సహ ఉప్పన్నా **సహజాతా,** పచ్చయుప్పన్నతో నానక్ఖణే భవా **నానక్ఖణికా**. సహజాతా లోకియలోకుత్తరా చేతనాతి సమ్బన్ధో. సా సహజాతనామానం, తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం పచ్చయో, ఇతరా పన విపాకకటత్తారూపానన్తి దట్ఠబ్బం. **సాసవకుసలాకుసలచేతనాతి** అత్తనో ఉప్పాదవిసిట్ఠే సన్తానే సేసపచ్చయసమాగమే పవత్తమానానం విపాకకటత్తారూపానం సన్తానవిసేసనకిరియాభావేన ఉపకారికా కామరూపారూపకుసలచేతనా, అకుసలచేతనా చ. తస్సా హి తథా కిరియాభావేన పవత్తత్తా తేసం పవత్తి, న అఞ్ఞథా. ఇతరా పన సహజాతానం ఆయూహనకిరియాభావేన పవత్తమానా ఉపకారికాతి వత్తబ్బం. అవధారణేన పనేత్థ చేతనాసమ్పయుత్తం అభిజ్ఝాదికమ్మం పటిక్ఖిపతి సతిపి విపాకధమ్మసభావే చేతనావజ్జానం అతంసభావత్తా. **అనాసవ...పే॰... పచ్చయోతి** ఇమినా లోకియకుసలచేతనాయ విసేసమత్తం దస్సేతి, న నానక్ఖణికకమ్మపచ్చయతాభావం. ఏవఞ్చ కత్వా

వుత్తం **అట్ఠకథాయం** "అరూపావచరచేతనా, పన లోకుత్తరచేతనా చ ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధా అత్తనో అత్తనో విపాకక్ఖన్ధానం నానక్ఖణికకమ్మపచ్చయేన పచ్చయో"తి.

అత్తనో నిరుస్సాహసన్తభావేన సహజాతనామరూపానం నిరుస్సాహసన్తభావాయ ఉపకారకా అరూపధమ్మావ **విపాకపచ్చయో**. తేనాహ "**విపాకచిత్తచేతసికా**"తి. తే హి పయోగేన అసాధేతబ్బతాయ కమ్మస్స కతత్తా నిప్ఫజ్జనమత్తతో నిరుస్సాహసన్తభావా హోన్తి, న కిలేసవూపసమసన్తభావా . నిరుస్సాహసన్తభావతో ఏవ హి భవఙ్గాదయో దువిఞ్ఞేయ్యా. పఞ్చద్వారేపి హి జవనప్పవత్తియావ రూపాదీనం గహితతా విఞ్ఞాయతి. అభినిపాతసమ్పటిచ్ఛనసన్తీరణమత్తా పన విపాకా దువిఞ్ఞేయ్యా ఏవ.

రూపారూపానం ఉపత్థమ్భకట్ఠేన ఉపకారో **ఆహారపచ్చయో**. సతిపి హి జనకభావే ఉపత్థమ్భకత్తమేవ ఆహారస్స పధానకిచ్చం, జనయన్తోపి చ ఆహారో అవిచ్ఛేదవసేన ఉపత్థమ్భేన్తోవ జనేతీతి ఉపత్థమ్భనభావోవ ఆహారభావోతి. తత్థ కబళీకారో ఆహారో రూపకాయస్సేవ ఉపత్థమ్భకో, సేసా తయో రూపారూపకాయస్స. న కేవలఞ్చ తే నామధమ్మానమేవ అవిచ్ఛేదహేతుకా, అథ ఖో పటిసన్ధియం కటత్తారూపానం, పవత్తే చిత్తజరూపానమ్పి.

తేసు తేసు కిచ్చేసు పచ్చయుప్పన్నధమ్మేహి అత్తానం అనువత్తాపనకసఙ్ఖాతఆధిపచ్చట్ఠేన పచ్చయో **ఇన్ద్రియపచ్చయో**. అధిపతిపచ్చయధమ్మానఞ్హి పవత్తివినివారకే అభిభవిత్వా పవత్తనేన గరుభావో అధిపతియట్ఠో, ఇన్ద్రియానం పన దస్సనాదికిచ్చేసు చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీహి, జీవనే కమ్మజరూపేహి, అరూపధమ్మేహి చ జీవన్తేహి సుఖితాదిభావేసు సుఖితాదీహి అధిమోక్ఖపగ్గహఉపట్ఠానావిక్ఖేపప్పజాననేసు "అనఞ్ఞాతం ఞస్సామీ"తి పవత్తియం ఆజాననే, అఞ్ఞాతావిభావే చ సద్ధాదిసహజాతేహీతి ఏవం తంతంకిచ్చేసు చక్ఖాదిపచ్చయేహి ధమ్మేహి చక్ఖాదీనం అనువత్తనియతామత్తం ఇన్ద్రియానం ఆధిపచ్చట్ఠోతి అయమేవ తేసం విసేసో. **రూపసత్తక**-గ్గహణేన చక్ఖాదీని పఞ్చ, ఇత్థిపురిసిన్ద్రియద్వయఞ్చ దస్సేతి. జీవితిన్ద్రియం పన అరూపజీవితిన్ద్రియేన సద్ధిం ఏకతో కత్వా **జీవిత**-గ్గహణేన గహితం. ఏవఞ్హి ద్వావీసతి ఇన్ద్రియాని హోన్తి. "అనాదిమతి సంసారే అనఞ్ఞాతం అసచ్ఛికతం చతుసచ్చధమ్మం, నిబ్బానమేవ వా ఞస్సామీ"తి పవత్తస్స ఇన్ద్రియం **అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం,** పఠమమగ్గఞాణం. ఆజానతో పఠమమగ్గేన దిట్ఠమరియాదం అనతిక్కమిత్వా జానతో ఇన్ద్రియం **అఞ్ఞిన్ద్రియం,** సోతాపత్తిఫలతో యావ అరహత్తమగ్గా ఛసు ఞాణం, అఞ్ఞాతావినో చతూసు సచ్చేసు పరినిట్ఠితకిచ్చస్స ఇన్ద్రియం **అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం,** అరహత్తఫలఞాణం . పఠమం పరియాయతో ఇన్ద్రియత్తం సన్ధాయ రూపసత్తక-గ్గహణేన గహేత్వాపి పున కథఞ్చి ఉపకారకత్తాభావతో ఇత్థిపురిసిన్ద్రియానం ఏత్థ అగ్గహణం దస్సేతుం "**తేసూ**"తిఆది వుత్తం. తాని హి యేభుయ్యేన లిఙ్గాదీహి అనువత్తియమానానిపి పచ్చయభావతో నానువత్తీయన్తీతి వుత్తోవాయమత్థో.

ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానలక్ఖణూపనిజ్ఝానవసేన ఉపగన్త్వా ఆరమ్మణనిజ్ఝానం ఝానపచ్చయతా, సో చ వితక్కాదీనమేవ ఆవేణికో సభావోతి ఆహ "**ఝానపచ్చయో**"తిఆది. తే పన పటిసన్ధియం కటత్తారూపానం, పవత్తే చిత్తజరూపానం, ఉభయత్థ నామధమ్మానఞ్చ పచ్చయాతి దట్ఠబ్బం.

సుగతితో, దుగ్గతితో, కుసలతో, అకుసలతో వా నియ్యానట్ఠేన సహజాతానం ఉపకారకతా మగ్గపచ్చయతా, సా చ సమ్మాదిట్ఠాదీనన్తి ఆహ "**మగ్గపచ్చయో**"తిఆది. **సఙ్కప్ప**-గ్గహణేన సమ్మాసఙ్కప్పం, మిచ్ఛాసఙ్కప్పఞ్చ దస్సేతి. ఏవం

సేసేసుపి. మిచ్ఛాసఙ్కప్పాదయో హి అపాయమగ్గఙ్గా, మిచ్ఛాసతిమిచ్ఛావాచాదయో చేత్థ తథాపవత్తచిత్తుప్పాదా, చేతనా చ, అయమ్పి ఝానపచ్చయే వుత్తానమేవ పచ్చయుప్పన్నానం పచ్చయోతి దట్ఠబ్బం.

పరమత్థేన భిన్నానమ్పి ఏకీభావగతానం వియ ఏకుప్పాదాదిభావసఙ్ఖాతసమ్పయోగలక్ఖణేన ఉపకారకతా సమ్పయుత్తపచ్చయతా, సా చ నామధమ్మానమేవ, న రూపధమ్మానన్తి ఆహ ''**సమ్పయుత్తపచ్చయో**''తిఆది.

అఞ్ఞమఞ్ఞసమ్బన్ధతాయ యుత్తానమ్పి సమానానం విప్పయుత్తభావేన విసంసట్ఠతాయ నానత్తూపగమనేన ఉపకారకతా విప్పయుత్తపచ్చయతా, సా చ వత్థూనం, చిత్తచేతసికానమేవ వాతి ఆహ ''**విప్పయుత్తపచ్చయో**''తిఆది. ఛ వత్థూని హి సత్తన్నం విఞ్ఞాణానం యథారహం పటిసన్ధియం, పవత్తే, చిత్తచేతసికా పటిసన్ధియం కటత్తారూపానం, పవత్తియం చిత్తసముట్ఠానానఞ్చ విప్పయుత్తపచ్చయో. **వత్థుపురేజాతానీ**తి ఇదం చక్ఖాదివత్థువసేనేవ వుత్తం, హదయవత్థు పన పటిసన్ధియమ్పి పచ్చయభావతో సహజాతమ్పి లబ్భతి. వుత్తమ్పి హేతం అబ్యాకతపదస్స **సహజాతవిభఙ్గే** "పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతా ఖన్ధా కటత్తారూపానం, ఖన్ధా వత్థుస్స, వత్థు ఖన్ధానం విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో"తి. తథా **పచ్ఛాజాతా చిత్తచేతసికా**తి చ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదివసేనేవ వుత్తం, "సహజాతా కుసలా ఖన్ధా చిత్తసముట్ఠానానం రూపానం విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆదివచనతో (పట్ఠా. ౧.౧.౪౩౪) పన సహజాతాపి లబ్భన్తి. ఏవఞ్చ కత్వా వుత్తం **అట్ఠకథాయం** "విప్పయుత్తపచ్చయో సహజాతపురేజాతపచ్ఛాజాతవసేన తివిధో"తి. అయం పన రూపధమ్మో సమానో రూపధమ్మస్స పచ్చయో న హోతి సమ్పయోగాసఙ్కాయ అభావతో.

యేసఞ్హి నామానం చక్ఖాదీనం అబ్భన్తరతో నిక్ఖమన్తానం వియ పవత్తి, రూపానఞ్చ నామసన్నిస్సయేనేవ ఉప్పజ్జమానానం సమ్పయోగాసఙ్కా హోతి, తేసమేవ విప్పయుత్తపచ్చయతా వుత్తా. రూపానం పన రూపేహి సాసఙ్కా నత్థి, వత్థుసన్నిస్సయేనేవ చ జాయన్తానం నామానం విసయమత్తం ఆరమ్మణన్తి తేనాపి తేసం సమ్పయోగాసఙ్కా నత్థి. పచ్చుప్పన్నసభావేన అత్థిభావేన తాదిసస్సేవ ధమ్మస్స ఉపత్థమ్భకత్తేన ఉపకారకతా అత్థిపచ్చయతా. సతిపి హి జనకత్తే ఠితియంయేవ సాతిసయో అత్థిపచ్చయానం బ్యాపారోతి ఉపత్థమ్భకతా తేసం గహితా, తే చ రూపజీవితిన్ద్రియాదీనేవాతి ఆహ ''**అత్థిపచ్చయో**''తిఆది. రూపజీవితిన్ద్రియఞ్హి కటత్తారూపానం, కబళీకారాహారో ఇమస్స కాయస్స , ఆరమ్మణపురేజాతాని చిత్తచేతసికానం నిస్సయపచ్చయే వుత్తధమ్మా, తత్థేవ వుత్తపచ్చయుప్పన్నఞ్చ అత్థిపచ్చయో. **నిస్సయపచ్చయే వుత్తధమ్మా**తి చ వత్థురూపమహాభూతచిత్తచేతసికానం ధమ్మసామఞ్ఞేనేవ గహణం, న నిస్సయపచ్చయభావీనంయేవ. పచ్ఛాజాతానమ్పి చిత్తచేతసికానం పురేజాతస్స కాయస్స పఞ్హావారే పచ్చయభావేన నిద్దిట్ఠత్తా. ఏత్థ చ అత్థిభావాభావేన అనుపకారకానమేవ అత్థిభావేన ఉపకారకతాయ అత్థిపచ్చయతాభావతో నత్థి నిబ్బానస్స సబ్బదా భావినో అత్థిపచ్చయతా, ఉప్పాదాదియుత్తానం వా నత్థిభావోపకారతావిరుద్ధో ఉపకారకభావో అత్థిపచ్చయతాతి న తస్స తప్పచ్చయత్తప్పసఙ్గో.

నత్థిపచ్చయోతిఆదీసు అనన్తరతామత్తేన, చిత్తనియామకభావేన వా ఉపకారకతా అనన్తరపచ్చయతా. ఏకస్మిం ఫస్సాదిధమ్మసముదాయే పవత్తమానే దుతియస్స అభావతో అత్తనో ఠితియా ఓకాసమలభన్తానం అనన్తరం ఉప్పజ్జమానకచిత్తచేతసికానం ఓకాసదానవసేన ఉపకారకతా నత్థిపచ్చయతా. అత్తనో సభావావిగమేన అప్పవత్తమానానం విగతభావేన ఉపకారకతా విగతపచ్చయతా. అత్థతో పన ద్విన్నమ్పి అనన్తరపచ్చయభావీధమ్మత్తా అవిసేసో వుత్తో. సభావతామత్తేన ఉపకారకతా అత్థిపచ్చయతా, నిరోధానుపగమనవసేన ఉపకారకతా అవిగతపచ్చయతాతి పచ్చయవిసేసో తేసం ధమ్మావిసేసేపి వేదితబ్బో. ధమ్మానఞ్హి సమత్థతావిసేసం సబ్బాకారేన ఞత్వా భగవతా చతువీసతిపచ్చయా దేసితాతి

భగవతి సద్ధాయ "ఏవం విసేసా ఏతే ధమ్మా"తి సుతమయఞాణం ఉప్పాదేత్వా చిన్తాభావనామయఞాణేహి తదభిసమయాయ యోగో కరణీయో. అవిసేసేపి ధమ్మసామత్థియస్స తథా తథా వినేతబ్బపుగ్గలానం వసేన హేట్ఠా వుత్తోపి పచ్చయో పున పకారన్తరేన వుచ్చతి యథా అహేతుకదుకం వత్వాపి హేతువిప్పయుత్తదుకం వియాతి దట్ఠబ్బం.

యస్మా మహాభూతా అఞ్ఞమఞ్ఞం, ఉపాదారూపానఞ్చ సహజాతపచ్చయా, మహాభూతా అఞ్ఞమఞ్ఞం అఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయపచ్చయా, ఉపాదారూపానం నిస్సయపచ్చయావ, కబళీకారో ఆహారో ఇమస్స కాయస్స ఆహారపచ్చయో, మహాభూతా అఞ్ఞమఞ్ఞం, ఉపాదారూపానఞ్చ జీవితిన్ద్రియం కటత్తారూపానఞ్చ అత్థిఅవిగతఇన్ద్రియపచ్చయా, తస్మా వుత్తం "**రూపం రూపస్స...పే.... సత్తధా పచ్చయో హోతీ**"తి.

రూపం అరూపస్సాతిఆదీసుపి హేట్ఠా వుత్తపచ్చయుప్పన్నధమ్మే సుట్ఠు ఉపలక్ఖేత్వా పచ్చయో యోజేతబ్బో. **రూపం రూపారూపస్సాతి నత్థీ**తి ఇదం సహజాతపచ్చయభూతమ్పి రూపం రూపారూపద్వయస్స పచ్చయభావేన అనాగతన్తి కత్వా వుత్తం.

సబ్బేసం పచ్చయానం ఆరమ్మణపచ్చయే ఉపనిస్సయపచ్చయే, సహజాతనానక్ఖణికచేతనాయ కమ్మపచ్చయే, సహజాతపురేజాతపచ్ఛాజాతాదిభేదస్స అత్థిపచ్చయే చ సమోధానతో సబ్బేపి పచ్చయా సఙ్ఖేపతో చతుబ్బిధాయేవాతి దస్సేన్తో ఆహ "**సబ్బే పనిమే**"తిఆది.

ఇతి అభిధమ్మత్థవికాసినియా నామ

అభిధమ్మావతారసంవణ్ణనాయ

పచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిగమనకథావణ్ణనా

౧౪౦౦-౨. సబ్బధమ్మేసు అప్పటిహతగతితాయ సున్దరా మతి ఇమస్సాతి సుమతి, తస్స **సుమతిస్స** భగవతో **మతివిచారం** ఞాణచారం బోధేతీతి **సుమతిమతివిచారబోధనో**. విరుద్ధా మతి యేసం తే విమతినో, విరుద్ధా మతీతి చ విరుద్ధదస్సనన్తి అత్థో. తేసం విమోహం వినాసేతీతి **విమతివిమోహవినాసనో. యతో** యస్మా నామతో సుమతినా భిక్ఖునా **మానతో** బహుమానేన **ఆయాచితసమ్మానతో** ఆయాచితో హుత్వా సమ్మా అవనతో సదాయేవ మతో అయం, **తతో** తస్మా మయా రచితో అభిధమ్మావతారో. తథా హి **భావనా** సాధూనం సమ్భావనా **హితవిభావనా** హితప్పకాసనతో సదా తోసదాతి యోజనా.

౧౪౦౩-౧౪. **అయుత్తం వా విరుద్ధం వా**తి ఏత్థ "అట్ఠకథాయ విముఖభూతం అయుత్తం నామ, పాళియా విముఖభూతం విరుద్ధ"న్తి వదన్తి. **బ్యప్పథాన**న్తి చ వాచనామగ్గానన్తి అత్థో. **తివిధా**తి ఏకో బ్యప్పథో సద్దసమ్పన్నో, న అత్థసమ్పన్నో, ఏకో అత్థసమ్పన్నో, న సద్దసమ్పన్నో, ఏకో ఉభయసమ్పన్నోతి తిప్పకారాతి అత్థో. హితమేవ అత్థోతి హితత్థో, తం అత్తనో కామేతీతి **హితత్థకామో**. అసంకిణ్ణకులాకులేహి అసమ్భిన్నకులేహి సంకిణ్ణే. కేలాసోయేవ సిఖరోతి **కేలాససిఖరో,** సో హి హిమవతో చతురాసీతియా కూటసహస్సానం పామోక్ఖో రజతమయో మహాసిఖరో. తదాకారేహి సబ్బసేతేహి

పాసాదేహి పటిమణ్డితత్తా **కేలాస...పే.... మణ్డితో. కణ్హదాసేనాతి** ఏవంనామకేన ఉపాసకేన. **పాచీనపాసాదేతి** పాచీనదిసాభాగసన్నిస్సితే పాసాదే. **అయన్తి** అయమభిధమ్మావతారో.

నిట్ఠితాయం అభిధమ్మత్థవికాసినీ నామ

అభిధమ్మావతారసంవణ్ణనా.

నిగమనకథా

౧. రమ్మే **పులత్థినగరే** నగరాధిరాజే,
రఞ్ఞో **పరక్కమభుజేన** మహాభుజేన;
కారాపితే వసతి **జేతవనే** విహారే,
యో రమ్మహమ్మియవరూపవనాభిరామే.

౨. సమ్పన్నసీలదమసంయమతోసితేహి,
సమ్మానితో వసిగణేహి గుణాకరేహి;
పత్తో మునిన్దవచనాదిసు నేకగన్థ-
జాతేసు చాచరియతం మహితం విదూహి.

౩.. ఞాణానుభావమిహ యస్స చ సూచయన్తీ,
సంవణ్ణనా చ వినయట్ఠకథాదికానం;
సారత్థదీపనిముఖా మధురత్థసార-
సన్దీపనేన సుజనం పరితోసయన్తీ.

౪. తస్సానుకమ్పమవలమ్బియ **సారిపుత్త-
త్థేరస్స** థామగతసారగుణాకరస్స;
యో సాసనే జినవరస్స రతిం ఉళారం,
పప్పోతి నన్దిపరివేణనివాసవాసీ.

౫. స సాధయం నోతుహితం అనప్పకం,
సుమఙ్గలోదీరితనామవిస్సుతో;
అకాభిధమ్మత్థవికాసినిం ఇమం,
పకాసయన్తిం మధురత్థసమ్పదన్తి.

అభిధమ్మావతారటీకా సమత్తా.